

BULÁNYI GYÖRGY
Szent Pál teológiája

I.

KRISZTUS JÓHÍRE

BOKORLIGET KIADÓ, BUDAPEST

Bulányi György

Szent Pál teológiája

Első Könyv:

Krisztus jó híre

Ma még csak tükörben, homályosan látunk,
akkor majd színről-színre. (1Kor 13,12)

ELŐJÁRÓBAN

Aki Istenről beszél, attól elvárják, hogy az ember érdekében, az ember javára beszéljen Róla. A vallások Istenről beszélnek. Az ember érdekében, az ember javára beszélnek-e a vallások Istenről?

Aki söprűt vesz a kezébe, annak illik először saját háza előtt söpörnie. A keresztény vallásban születtem, katolikusnak. Ma is abba tartozom. A keresztény vallás s ezen belül a katolikus hitvallás az ember érdekében és javára tanítja-e azt, amit tanít? Mindenekelőtt ezt kell megkérdeznem.

Ki tanít az ember érdekében s annak javára? Az, aki nem akar senkinek sem kiváltságokat biztosítani. Az, aki nem tesz hátrányos megkülönböztetéseket egyetlen ember, embercsoport kárára sem. Isten nem személyválogató, az ember se legyen személyválogató, ha jót akar magának Istenétől. Az Újszövetségben hat ízben találkozunk a "személyválogatás" (proszópolémpszisz) szócsaládjával, [ApCsel 10,34; Róm 2,11; Ef 6,9; Kol 3,25; Jak 2,1.9> melynek szavai eddigelé a kereszténység előtti és a Biblián kívüli görög nyelvben nem találhatók. Jó volt az indulásunk.

A folytatás már kevésbé volt jó, mert kétezer esztendő történetünk végeredménye, hogy a keresztény valláshoz tartozók adják a kiváltságos szituációban lévők döntő többségét. Vitatható, hogy ez mennyire következménye a kereszténység által felnevelt társadalmak rátermettségének. De nem vitatható, hogy jelen kiváltságaink birtokába tömeggyilkosságok révén jutottunk, e kiváltságok megszerzése és megtartása érdekében folytatott háborúkkal.

E keresztény kultúrkört az Egyház nevelte, s ez az Egyház arra a Jézusra hivatkozik, aki Isten Országáról beszélt, melynek alkotmányát az emberiség közös kincseként számon tartott arany szabály adja: Ne tedd embertársadnak, amit nem kívánsz magadnak! A keresztény kultúrkörnek és nevelőjének, az Egyháznak maradéktalanul vissza kell találnia önnön eredetéhez, a kiváltságokat nem ismerő jézusi Ország gondolatához. Ezt kívánja tőle mindenekelőtt jézusi eredete. De ezt kívánja az a keresztény kultúrkörön belül megszületett felvilágosodás is, amely nem kevés esetben agnóosztikusoktól és ateistáktól megfogalmazva írta a legújabb kor egére az ember örök (és egyúttal jézusi) eszményeit: a szabadságot, az egyenlőséget és a testvériséget. Ezt kívánja tőle végezetül a jelen is, amelyben kultúrkörünkön túlmenően is egyre nyilvánvalóbb és egyre kívánatosabb a gondolkodó és felelős ember számára az az étosz, hogy minden ember számára biztosítanunk kell az emberhez méltó élet feltételeit, hogy minden ember odaférhessen az élet asztalához.

Jézus a világ világosságának, a föld sójának akarta a maga tanítványait. Ezek mai megfelelői, az Egyház tagjai — summás ítélettel — aligha tekinthetők annak. Sőt, nem egyszer a világ világosabb az Egyháznál, pl. ha a felvilágosodásra és a korabeli (s nem ritkán mai is) egyházi tekintélyelvűségre gondolunk. S ami nagyobb baj: nem is tudjuk feltétlenül, hogy már eléggé régen nem vagyunk se világosság, se só.

Hol s mikor vétettük el a csilingelést? Azt hiszem, nagyon korán. "Övéi nem fogadták be" — mondja a szeretett tanítvány Jézusról. [Jn 1,11> Ítéletmondás nélkül — nem elítélésről beszélek — nem jutunk előre. Feltétlen feltétele ez annak a metanoiának, amely nélkül az Isten Országa nem lehetséges. A páli teológiáról beszélni kívánó jelen munkám nem kevesebbet tesz kérdésbe, mint azt, hogy nem vétette-e el már maga Pál is a kezdet kezdetén a csilingelést.

Köszönetet mondok Bokor-beli testvéreimnek, hogy az elmúlt évtizedek során segítettek keresni a választ a fenti kérdésre. Még inkább kifejezem hálámat azok iránt, akik segítettek a folyamatosan megszülető válaszok gépelésében és terjesztésében az elmúlt nehéz és veszélyes időkben, most pedig ugyancsak áldozatos segítségükkel lehetővé teszik, hogy ez a munka nyomtatásban is napvilágot láthasson.

Kelt Óbudavárott, 1994 augusztusában.

A szerző

BEVEZETÉS

1. ORSZÁG ÉS EGYHÁZ

a) Két fejlődésbeli ízület

Hogyan jutottam el odáig, hogy kötetekben számolok be a páli teológiáról? Teológiát csak főiskolai szinten, egyetemi szinten filológiát tanultam. De a 40-es évek végének politikai változásai a teológia felé sodortak. Tíz-tíz év börtön, majd szállítómunkáskodás után s túl 50. évemen készültem el hét évi munka után 1971-ben a jézusi teológia feldolgozásával (Keressétek az Isten Országát! Irotron, Budapest, 1990—91 — röviden KIO). E munka során tudatosult végképpen bennem, mennyi mindenben különbözik e jézusi teológiától az, amit a főiskolán katolikus teológiaként tanultam. A különbség fő okozójának a páli teológiát sejtettem, s a 70-es évek elején a Bokor közösségeiben elkezdtek a páli levelek analízisét. Az ezek nyomán készült szintézisek 1973 és 1988 között láttak napvilágot a Bokor-szamizdatban, a Karácsonyi Ajándék köteteiben.

A Názáreti Jézus fellépése Izraelben időszámításunk kezdetén egy tudati és társadalmi fejlődést, a keresztény kultúrkörét, indított útjára. E fejlődés első ízületét nyilvánvalóan ő maga, élete és tanítása hozta létre. Ennek tartalmát nyomoztam a KIO köteteiben. A fejlődés második ízületét egy diaszpórabeli zsidó, a Tarzusi Pál tanítása és életpályája hozta létre. E pálya irodalmi lecsapódása adja első írásait a később kialakuló és Újszövetségnek nevezett szöveggyűjteménynek. A Jézus életéről készült beszámolók későbbi keletkezésűek. Sőt, némileg helyreigazítások: az irodalmilag diadalmasan kibontakozó második ízület nyomán akarják írásban is rögzíteni az első ízület hamisítatlan tartalmát (v.ö. Schillebeeckx, Christliche Identität und menschliche Integrität, CONCILIUM, 1982. 319).

Az Újszövetség 23,5%-át a 13 páli levél (Corpus Paulinum) teszi ki. Ezenkívül a Zsidókhöz írt levél biztosan Pál-tanítvány műve (az ÚSz 3,6%-a), s az Apostolok Cselekedetei (az ÚSz 13,4%-a) is elsősorban Pállal foglalkoznak. Az említett második ízület döntő súllyal kap tehát szerepet az Újszövetségben. Ami pedig a későbbi fejlődést illeti, aligha tévedek, ha azt gondolom, hogy e páli második ízületnek legalább akkora szerepe volt keresztény kultúrkörünk tartalmainak megfogalmazásában, mint az első, a jézusi ízületnek. Mégpedig mind a mai napig: a II.Vatikáni Zsinat okmányai többet idézik a páli leveleket, mint az Új- és Ószövetség összes többi könyveit együttvéve.

b) Pál életének kronológiája

A "klasszikusnak" számító Josef Holzner, Paulus (Herder, 1963) nyomán adom meg a páli élet dátumait.

3—5.	Pál születése
30.	Jézus halála
33/34.	István megkövezése, Pál megtérése
34—36.	Arábiai tartózkodása
36/37.	Első útja Jeruzsálembe
37—42.	Tarzusi tartózkodása
42.	Megérkezése Antióchiába

- 44. Második útja Jeruzsálembe
- 45—48. ELSŐ MISSZIÓS ÚTJA
- 48/49. Apostoli zsinat és vitája Péterrel Antióchiában
- 49—52. MÁSODIK MISSZIÓS ÚTJA
- 49—50. Filippiben
- 50—51. Tesszalonikában és Bereában
- 51—52. Athénban és Korintusban: KÉT LEVÉL A TESSZALONIKAI AKHOZ
- 53—58. HARMADIK MISSZIÓS ÚT
- 54—57. Efezusban
- 54/55. LEVÉL A GALATÁKNAK
- 56. ELSŐ LEVÉL KORINTUSBA
- 57. Menekülés Efezusból: MÁSODIK LEVÉL KORINTUSBA
- 57—58. Télen Korintusban: LEVÉL A RÓMAIAKHOZ
- 58. Utolsó útja Jeruzsálembe
- 58—60. Fogoly Cezareában
- 60/61. Utazás Rómába
- 61—63. Első római fogság:
LEVELEK EFEZUSBA, FILIPPIBE, KOLOSSZÉBA és FILEMONNAK
- 63—66. Látogató körút keleten, misszió Krétában, utazás Hispániába
- 66/67. Visszatérve Hispániából a telet Nicopolis-ban tölti:
ELSŐ LEVÉL TIMÓTEUSHOZ és LEVÉL TITUSZHOZ
- 67. Második római fogság: MÁSODIK LEVÉL TIMÓTEUSHOZ, vértanú halál.

Szemben e "klasszikus" életrajzi képpel: a "paulínákat" avagy "pasztorális leveleket" (1—2Tim, Tit) általában nem tartják Páltól írtaknak. Sokan csak hetet tartanak úgy-ahogy eredetinek (1Tesz, Gal, 1—2Kor, Róm, Fil és Filem). Vannak viszont, akik a 2Tesz és a Kol, sőt az Ef hitelességét nem vitatják (v.ö. Herbert Haag, Bibliai Lexikon, Budapest 1989, 1388.h.). — Magunk a felmerülő problémák kapcsán foglalunk majd olykor állást az egyes levelek szerzőségének kérdésében.

c) Terjedelem és arányok

A rendelkezésünkre álló anyagot a tartalomelemzés módszerével kutatjuk, melyben jelentős a szerepe az egyes kifejezések előfordulási sűrűségének és azok más szövegekben előfordulásához viszonyított

relatív gyakoriságának. Ha az Ószövetség terjedelmét 100%-nak vesszük, akkor az Újszövetségé 27%. Ha a Jézus ajkára adott anyag az ÚSz 23,5%-át adja (becsült adat!), akkor ennek az anyagnak az ÓSz-hez viszonyított terjedelme 6,3%. (Ha az Ó- és ÚSz-et együtt vesszük 100%-nak, akkor az ÚSz terjedelme csak 31,3%, ezen belül a Jézus ajkára adott anyag pedig csak 5%-ra rúg.)

Ha az Újszövetség terjedelmét 100%-nak vesszük, akkor az ÚSz egyes könyveinek, könyvcsoportjainak terjedelme az alábbi százalékokat mutatja (v.ö. R.Morgenthaler, Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes, Gotthelf-Verlag, Zürich, 1982).

Máté 13,3
Márk 8,2
Lukács 13,2
János 11,2
A négy evangélium együtt 46,9
A Jézus ajkán lévő anyag 23,5
Apostolok Cselekedetei 13,4
Zsidókhoz írt levél 3,6
Katolikus levelek 5,5
Jelenések könyve 7,2

A Corpus Paulinum egyes könyveinek ÚSz-en és a C.P.-on belüli százalékaránya:

	ÚSz	C.P.-
Róm	5,2	22,0
1Kor	5,0	21,0
2Kor	3,3	14,0
Gal	1,7	6,8
Ef	1,8	7,4
Fil	1,2	5,0
Kol	1,1	4,9
1Tesz	1,1	4,8
2Tesz	0,6	2,5
1Tim	1,1	4,9

2Tim	0,9	4,0
Tit	0,5	2,0
Filem	0,3	1,0

E munka során rendre előkerül a relatív gyakorisági mutató (rgym). Ez a mutató arról tájékoztat, hogy az Újszövetség (ÚSz) egy-egy görög szava az ÚSz 27 könyvének valamelyikében vagy e könyvek valamelyik csoportjában hányszor sűrűbben, ill. ritkábban fordul elő, mint az ÚSz többi könyvében vagy azok egy csoportjában. Főleg arra leszünk kíváncsiak, hogy a Corpus Paulinum-ban (C.P.), azaz a Szent Pálnak tulajdonított 13 könyvben hányszor sűrűbben vagy ritkábban fordul elő a vizsgálat tárgyává tett görög szó, mint az ÚSz többi 14 könyvében.

A (pisztisz = hit, hűség) pl. az ÚSz egészében 243 ízben kerül elő. Ebből 142 esik a C.P.-ra, a többi 101 pedig a 14 nem páli könyvre. Ahhoz, hogy e szó rgym-ját megállapíthassam, tudnom kell, hogy az ÚSz egésze (a NESTLE féle kiadásban) 137490 szót tartalmaz, s ebből 32349 esik a C.P.-ra, ami pedig az ÚSz teljes szövegének 23,5%-át teszi ki. Ha a 23,5%-ot kitevő C.P.-ban a pistiV 142 ízben kerül elő, és a 76,5%-ot kitevő többi 14 könyvre csak 101 előfordulás esik, akkor nyilvánvaló, hogy szavunkat a C.P. használja sűrűbben. De hányszor sűrűbben? Egyenletes eloszlás esetén a C.P.-ra 57, a 14 könyvre 186 előfordulás esnék, s ez esetben a rgym1 lenne. Dehát nem ez a tényállás, hanem az, hogy 57 helyett 142 és 186 helyett 101 előfordulást találunk. Ha elvégezzük a két osztást ($142:57=2,5$ és $101:186=0,5$), akkor megtudjuk, hogy a pistisz adott sűrűsége a C.P.-ban 2,5 értéket, a 14 könyvben pedig 0,5-öt mutat. Ha e két sűrűség-értéket elosztjuk egymással ($2,5:0,5=5$), megkapjuk a relatív gyakorisági mutatót: a pistisz a C.P.-ban ötször olyan sűrűn fordul elő, mint a 14 könyvben (rgym = 5).

A C.P. 142 pistisz-helyéből 40 esik a Római levélre (Róm). E levél terjedelme az ÚSz szövegének 5,2%-át teszi ki. Meg akarom állapítani a Róm rgym-ját a 14 nem páli könyvhöz viszonyítva. Egyenletes eloszlás esetén 12,6 előfordulás esnék levelünkre, a 14 könyvre pedig — mint láttuk — 186. A tényállás ezzel szemben 40 és — mint láttuk — 101. Elvégezve az osztásokat ($40:12,6=3,1$ és $101:186=0,5$) megtudjuk, hogy szavunk adott sűrűsége a Róm-ben 3,1 értéket, a 14 könyvben 0,5-öt mutat. A két sűrűség-érték elosztása ($3,1:0,5=6,2$) megadja a Róm pistisz szavának relatív gyakoriságát a 14 könyvhöz viszonyítva (rgym = 6,2).

De arra is kíváncsiak lehetünk, hogy milyen a Róm pistisz szavának gyakorisága C.P.-on belül. Ehhez tudnunk kell, hogy a Róm szövege a C.P. teljes terjedelmének 22%-át teszi ki. Ha C.P. 142 pistisz helye egyenletesen oszlanék el, akkor a Róm-re 31 előfordulás esnék, a C.P. többi 12 könyvére pedig 111. A tényállás viszont: 40 és 102 előfordulás. Elvégezve az osztásokat ($40:31=1,3$ és $102:111=0,9$) megkapjuk az adott sűrűségek értékeit. A két sűrűség-érték elosztása ($1,3:0,9=1,4$) pedig megadja a relatív gyakoriság értékét: a Róm-ben a pistiV 1,4-szer sűrűbben fordul elő, mint a C.P. többi 12 könyvében (rgym=1,4).

d) Tanuljunk játszva!

"Játszva latinul", "Játszva németül" — ezek a könyvek ihlették címem, mely arra kíván biztatni, hogy tanuljunk játszva teológiát. A Bokor valamelyik karácsonyi ünnepi találkozóján mutattam be az alábbi játékot, amelynek itt, jelen munkám elején az a feladata, hogy csupán rávilágítson az említett két

fejlődési ízület egymástól különböző voltára anélkül, hogy mérleget készítené, amire csak munkám befejező kötete fog majd vállalkozni. Kezdődjék tehát a játék!

Az alábbiakban az ÚSz 31 főnevével találkozol. Van köztük olyan, amely csak 76 ízben fordul elő az ÚSz-ben, s van olyan is, amely 1314 ízben, ahogyan láthatod is a szavak mellé írt számokból:

(agapé), szeretet	116
(adelfosz), testvér	343
(hamartia), bűn	173
(anthróposz), ember	548
(anér), férfi	216
basileia (basileia), ország	162
gunh (güné), asszony	209
dikaioSunh (dikaioSzüné), Istennek-tetszés	91
doxa (doxa), dicsőség	165
ekklhsih (ekklészié), egyház	114
ergon (ergon), cselekedet	169
eJnoV (ethnosz), pogány	162
euaggelion (euangelion), örömhír	76
chmera (hémera), nap	388
QeoV (theos), Isten	1314
IhsouV (Iézusz), Jézus	905
IoudaioV (Iudaiosz), zsidó	194
kardia (kardia), szív	156
kurioV (küriosz), úr	718
logoV (logosz), ige	331
maJhthV (mathétész), tanítvány	262
nomoV (nomosz), törvény	191
ouranoV (uranosz), ég	272
pathr (patér), atya	415

pistiV (pisztisz), hit	243
pneuma (pneuma), Lélek	379
sarx (szarx), hús	147
swma (szóma), test	142
cuioV (hüiosz), fiú	375
cariV (charisz), kegyelem	155
CristoV (Chrisztosz), Krisztus	529

E 31 főnév bármelyike legalább 50 ízben előfordul vagy az evangéliumokban vagy a 13 páli levélben. Tudni kell a játékhoz, hogy az evangéliumok terjedelme 64000 szó, a páli leveleké pedig csak 32000 szó, tehát éppen a fele amannak. A játékhoz ismernünk kell a relatív gyakorisági mutató (rgym) fogalmát. Ha pl. egy főnév a dupla terjedelmű evangéliumokban 100 ízben fordul elő, és a fele terjedelmű páli levelekben 50 ízben, akkor azonos sűrűséggel használják ezt a szót: ez esetben a $rgym=1$, mégpedig mind az evangéliumokra, mind a páli levelekre vonatkozóan. Ha viszont az említett főnév Pálnál is 100 ízben fordulna elő, akkor ez annyit jelentene, hogy Pál kétszeres sűrűbben ($rgym=2$) használja szavunkat, mint az evangéliumok, az evangéliumok pedig kétszeres ritkábban ($rgym=0,5$), mint a páli levelek. Az alábbi táblázat segíthet ennek a számításnak a begyakorlásához:

Az evangéliumokban;	A páli levelekben:
100 (0,5),	100 (2)
100 (1),	50 (1)
100 (0,25),	200 (4)
200 (4),	25 (0,25)
25 (0,0625),	200 (16)

Ezután elárulok valamit arról, hogy a fenti 31 főnévnek mi a $rgym$ -ja, mégpedig a páli levelek szempontjából, azaz ha 1-nél kisebb számot találunk, akkor ez arra utal, hogy Pál használja az adott szót relatíve ritkábban, ha pedig 1-nél nagyobbat találunk, akkor ez arra utal, hogy a páli levelek használják az adott szót relatíve sűrűbben. Annyit árulok el, hogy a 31-ből 7 főnevet az evangéliumok használnak sűrűbben, 20 főnevet a páli levelek használnak sűrűbben, 4 főnevet pedig azonos sűrűséggel használnak. Elárulom még a viszonylagos sűrűségek mértékét is.

Hét főnév:

5 főnév esetében a $rgym = 0,5 \dots 0,25$

1 főnév esetében a $rgym = 0,2$

1 főnév esetében a $rgym = 0$,

mert ez a szó a páli levelekben egyetlen ízben sem fordul elő.

Húsz főnév:

1 főnév esetében a $rgym = 41$

1 főnév esetében a $rgym = 17$

1 főnév esetében a $rgym = 16$

1 főnév esetében a $rgym = 12$

1 főnév esetében a $rgym = 11$

1 főnév esetében a $rgym = 10$

14 főnév esetében a $rgym = 8 \dots 2$.

Négy főnév esetében pedig azonos a sűrűség, tehát $rgym=1$.

Mindezek tudomásulvétele után a feladat abban áll, hogy a fenti 31-ből 8 főnévhez oda kell írni az alábbi nyolc sűrűség valamelyikét:

0,2   16

0   12

41   11

17   10

Maximum 16 pontot lehet szerezni. Ha valaki a kérdéses nyolc szó valamelyikére rátalál, azért kap 1—1 pontot. Ha pedig nemcsak rátalál, hanem a rá ténylegesen érvényes $rgym$ -t írja oda e szavakhoz, akkor ezért 2—2 pontot kap.

Az alábbi táblázatból megállapítható, hogy hány pontot szereztél.

Megfejtés

Főnév,	Pál,	Ev,	ÚSz,	Rgym
agaph,,szeretet,	75,	9,	116,	3
adeljoV,, testvér,	133,	97,	343,	3
camartia,, bűn,	64,	42,	173,	3
anJrwoV,, ember,	126,	325,	548,	1
anhr,, férfi,	59,	47,	216,	2
basileia,, ország,	14,	126,	162,	0,2
gunh,, asszony,	64,	103,	209,	1
dikaioSunh,,tetszés,	57,	10,	91,	11
doxa,, dicsőség,	77,	41,	165,	4
ekklhsih,, egyház,	62,	3,	114,	41
ergon,, cselekedet,	68,	37,	169,	3
eJnoV,, pogány,	54,	39,	162,	3
euaggelion,, örömhír,	60,	12,	76,	10
chmera,, nap,	50,	166,	388,	0,5
QeoV,, Isten,	548,	304,	1314,	4
IhsouV,, Jézus,	213,	557,	905,	1
IoudaioV,, zsidó,	26,	87,	194,	0,5
kardia,, szív,	52,	46,	156,	2
kurioV,, úr,	275,	273,	718,	2
logoV,, ige,	84,	130,	331,	1
maJhthV,, tanítvány,		234,	262,	0
nomov,, törvény,	119,	31,	191,	8
ouranoV,, ég,	21,	152,	272,	0,25
pathr,, atya,	63,	275,	415,	0,5
pistiV,, hit,	142,	24,	243,	12
pneuma,, Lélek,	146,	102,	379,	3
sarx,, hús,	91,	24,	147,	8
swma,, test,	91,	37,	142,	5
cuioV,, fiú,	40,	255,	375,	0,33
cariV,, kegyelem,	100,	12,	155,	17
CristoV,, Krisztus,	379,	55,	529,	16

1. táblázat: Jellemző evangéliumi, ill. páli kifejezések

A pontok kiszámítása és a játék győztesének a megállapítása után a résztvevőket még felszólíthatjuk, hogy e nyolc kifejezés alapján fogalmazzák meg az első és a második ízület mondanivalóját. Nem tartom lehetetlennek, hogy egy értelmes számítógépes program is vállalkozhatnék erre a feladatra. Én is megpróbálkozom vele:

Az evangéliumok Jézusa TANÍTVÁNYOKBÓL álló ORSZÁGRÓL beszél, Pál pedig EGYHÁZRÓL (47), melynek KRISZTUS (16) a KEGYELEM (17) és a HIT (12) erejében megszerezte az ISTENNEK-TETSZÉST (11), ahogyan azt a páli EVANGÉLIUM (10) előadja.

A JÉZUSÉVAL KÖZÖS ALAP — A SZERETET

2. SZERETET ÉS SZENTHÁROMSÁG

a) Isten létezési módja és léttartalma

Az Első korintusi levél szeretethimnusa szembeállítja egymással a "rész-szerinti", a töredékes valóságot a nem "rész-szerintivel", azaz a nem töredékes, hanem "tökéletes" valósággal. Az ember jelen létezési módját jelöli ez a töredékesség. Az emberi lét megnyilvánulásai kivétel nélkül beleágyazódnak ebbe a töredékes létezési módba: töredékes az ismeretünk is, töredékes a prófétálásunk is. Ez a töredékes létezési mód egyszer majd megszűnik a számunkra: "Amikor pedig elérkezik a »tökéletes« (to teleion = to teleion), akkor elmúlik a »töredékes« (to ek merouV = to ek merúsz)". [1Kor13,10> Elmúlik, eltöröltetik, hatályon kívül helyeztetik, megszűnik. E létezési móddal együtt megszűnik az ehhez kötött emberi lét minden megnyilvánulása. Megszűnik tehát az emberi lét minden töredékes megnyilvánulása: a prófétálások, a nyelveken szólások és az a dolgok mélyére hatolni akaró ismeret is, amelyet a "gnózis" szó jelöl. Megszűnik ez a töredékes ismerés, amelyet Pál tükrön keresztül történő látásnak mond. Mi ez a tükör? Alighanem jelenti mindazt a fény- és ismeretforrást, ami rendelkezésére áll Pálnak is, másnak is, ha bele akar tekinteni a tökéletesség világába. Jelenti azt a kódszöveget, amelyet használnia kellett Jézusnak is, ha be akart számolni nekünk, embereknek, arról a világról, amelyből, ahonnan közénk jött. S jelenti a páli teológiát is a szeretethimnuszban vagy életművének egyéb fejezeteiben olvasható formában, legyen e teológia forrása akár az apostoli hagyomány, akár magánkinyilatkoztatás, akár e két forrásra épülő páli filozofálás—teologizálás. Pál "látott" ennél többet is, de arról ugyanúgy nem tudott beszámolni egy-az-egyben, kód nélkül, ahogyan Jézus sem. Hiába ragadtatott el Arábiában a harmadik évig és a Paradicsomba, és hiába "hallott elmondhatatlan szavakat, amelyeket elmondani nincs mód az ember számára". [2Kor12,4> A töredékes világ eszközei állanak csupán rendelkezésre, amikor beszélni akarunk a tökéletes világról: így van ez akkor is, ha Pál a beszélő, és így akkor is, ha Jézus maga a beszélő. Ami emberi szavakkal elmondható, ám kinyilatkoztatásra épülve — ez a tükör. S ez a tükör csak homályos látást ad. [1Kor13,12>

A töredékesség, a tükör és a homály azonban egyszer véget ér, amikor elérkezik az ember számára a tökéletesség világa. Pál hasonlattal él: ahogy a férfikor elérkezte felszámolja a gyermekkort, úgy váltja le majd a tökéletesnek az elkövetkezése a töredékesség korát számunkra. A tökéletes világnak az elérkezte felszámolja a töredékes világ velejáróit — egyetlenegynek a kivételével. Ez az egy — a szeretet. "Most (tehát a töredékes világban) megmarad a hit, a remény, a szeretet, ez a három". [1Kor13,13> De a tökéletesség világába ezek közül csak a szeretet megy át, mert a három közül "a szeretet a nagyobb", mert "a szeretet sohasem hull ki" az idő rostáján. [1Kor13,13.8> A hit kihullik, mert annak tartalma a töredékes, a tükrön keresztül, a homályos látás. Kihullik, mert a hit a "gyermek" beszéde—értése—gondolkodása. [1Kor13,11> Kihullik, mert mindezt felváltja a közvetlen és homály nélküli látás: "akkor majd színről színre" [1Kor13,12> látunk. Akkor tehát majd azzal a közvetlenséggel [1Kor13,12> fogjuk ismerni azt a tárgyat, amelyről a hit szól, ahogyan ismerik a korintusiak is, mások is Pálnak e töredékes világbeli alakját. "Most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, ahogyan engemet is megismert az Isten". [1Kor13,12> Azt látjuk majd akkor, ami már a birtokunkba jutott, s ezért hullik ki az idővel együtt a rostán — a remény is. Megszűnik, mert nincs már mit remélni. Nincs, mert az ígéret, amiben reménykedünk, már beteljesedett, valósággá lett, birtokoljuk.

A szeretet azonban nem szűnik meg, nem múlik el az idővel együtt. Miért? Ennek csak egyetlen magyarázata lehet: Ott van az eljövendő világban is, sőt ott van igazán otthon a szeretet. Az eljövendő tökéletes világ, amely a színről színre látás és a beteljesült remény, tehát a birtoklás világa, a szeretet teljessé lett országa, míg a hitre és reményre épülő töredékes világban a szeretet is csak töredékes, de még nem teljes.

Talán nem felesleges ez a kis táblázat:

VILÁGOK	DINAMIKUS LÉTKATEGÓRIÁK		
	Tudatbaszerzés	Birtokbaszerzés	Adás
Töredékes,	hit	remény	szeretet
Tökéletes	látás	birtoklás	szeretet

2. táblázat: Létkategóriák

Hit és remény — az ember kiirthatatlan apotheózis-vágyának megfelelően — a páli teológiában is az Isten világába behatolásra irányul. Az Isten töredékes és tökéletes világának pedig — ha különböző mértékekben is — egyaránt jellemzője: a szeretet. Mi ez a szeretet — a páli teológiában? Miben áll e szeretet funkciója az Isten tökéletes világán belül? Mennyiben bontható ki a szeretet-fogalom alapján egy páli szentháromságtan? Ezekre a kérdésekre kell a jelen fejezetnek válaszolnia.

Amikor Pál Isten létezési módjáról akar beszélni, kiszolgáltatódik a konkrét tartalmak nélküli absztrakcióknak: időhatár nélküli létező, ugyanazságban fennálló, nem látható világosság, mértéket nem ismerő teljesség. Ilyen absztrakció: az imént látott "nem rész szerinti", a tökéletes is. Jelen numerusunk mint az Isten léttartalmát és e léttartalomból folyó funkciót, magatartást fogja bemutatni — a szeretetet. Az absztrakciók világából átlépünk tehát a szeretetfogalom révén a konkrét tartalmakat, azaz fogható magatartásokat tartalmazó — és így számunkra megközelíthetőbb világosságot hordozó — valóságnak a birodalmába.

Isten létezési módja hétpecsétetes titok az ember számára, mert az ember létezési módja a töredékesség, s az Istené a tökéletesség. De az Isten léttartalmába bepillantathatunk, mert a hit és a remény szerzés-magatartásaival magát felövező ember számára lehetséges az isteni léttartalomnak, a szeretetnek tanulmányozása Jézuson s a Jézust követőkön; sőt megtapasztalása önmagunkban is, ha Jézus követőinek a táborába tartozunk.

b) A "szeretet" szó a páli teológiában

A "szeretetet" a jánosi teológia jellemző kifejezésének szokták mondani. Mennyiben indokolt ez a nézet, tegye nyilvánvalóvá az "agaph" (agapé) ÚSz-i előfordulásainak alábbi statisztikája. A táblázat feltünteti: az egyes szövegrészeket, azok terjedelmét százalékban, az előfordulások számát, sűrűségét (abszolút szám és gyakorisági szám), valamint azt, hogy az egyes szövegrészekben mennyivel sűrűbben (1-nél nagyobb szám) vagy ritkábban (1-nél kisebb szám) fordul elő szavunk mint a 14 nem-páli könyvben (rgym).

Szövegrész,	Terjedelem %-ban	Előfordulás	Adott sűrűség	Rgym
Az egész Újszövetség	100	116	—	—
A négy evangélium	47	9	0,16	0,3
Jézus ajkán	23,5*	9,	0,33	0,7
A jánosi szövegek	20	30	1,3	2,6
János 3 levele	1,9	21	9,5	19
Péter 2 levele	2	4	1,7	3,4
Júdás	0,3	3	7,5	15,7
Zsidó levél	3,5	2	0,5	1
A 13 páli levél	23,5	75	2,8	5,6
A 14 nem-páli könyv	76,5	41	0,5	0,16

* = becsült adat — a négy evangélium terjedelmének (47%) a felét véve.

3. táblázat: Agapé

A fentiekből nyilvánvaló, hogy az összelőfordulások közel kétharmadát (116-ból 75-öt) a Corpus Paulinumban találjuk, bár e 13 páli levél szövegterjedelme az ÚSz egészének csupán 23,5 %-át, tehát nem is egynegyedét adja. Ha a rövid Júdás-levelet (0,3 %), mint értékelhetőt nem vennők figyelembe, és Jánost nemcsak a három levél (1,9%) alapján, hanem összműveiben tekintenők, akkor a 13 páli levél lenne a legnagyobb relatív gyakorisági mutató a 14 nem-páli levélhez viszonyítva.

Figyelemreméltó, hogy az evangelisták nem Jézus ajkán egyetlen ízben sem hozzák ezt a kifejezést. Továbbá, hogy Jézus ajkán is csak 9 ízben találjuk, amelyből 7 előfordulás a legkésőbbi, a negyedik evangéliumra esik. Az is figyelemre méltó, hogy az Apostolok Cselekedeteiben egyáltalán nem találkozunk ezzel a szóval, és a Jakab levelében sem. Mindebből arra a következtetésre jutunk, hogy főnevünk aligha volt Jézus sűrűn használt kifejezése, s arra, hogy talán a kezdeti gyülekezetek sem operálhattak különösebben szavunkkal. A századforduló "jánosi" teológiáját közel félszázaddal megelőzik a páli levelek a maguk nagyarányú agapé-felhasználásával.

Olyan szóval állunk itt szemben, amelyet a páli teológia jelentős kifejezésének kell tehát tekintenünk, s amelynek tartalmát közelebbről ő határozza meg az újszövetségi irodalom kialakulásának idején.

c) Az Atya és a szeretet

1. Szeretés és szeretet

"Békesség a testvéreknek és szeretet hittel együtt az Atyaistentől és Jézus Krisztustól" [Ef6,23> — olvassuk Pál jókívánságát egyik levelének befejezésében. Az a szeretet, amelyet Pál az efezusiaknak kíván, Istentől való szeretet. Isten a valóság végső oka, rajta túl semmi sincsen. Ha tőle való a szeretet, akkor azt nem csupán közvetíti, hanem birtokolja is mint sajátját.

Hajlamosak vagyunk a szeretetet merőben tevékenységnek, azaz egyvalakitől egy más valakiig érő vonatkozásnak tekinteni csupán, azaz szeretésnek, amely két vonatkozási pont között jön létre. Úgy tetszik, Pál nemcsak ezt a két vonatkozási pontot összekötő magatartást, a szeretést érti az "agapé" szón. Hát még mit? Azt a léttartalmat is, amely szükségképpen alapjául, hordozójául szolgál minden szeretésnek, tehát azt a léttartalmat, azt a megmaradó jellegű lényegét, amely esetenként kibontja magából a szeretés vonatkozási ívét valaki másnak az irányában. Nem akarjuk itt érinteni azt a kérdést, hogy ez a hordozó léttartalom több-e, más-e, mint a szeretések összefüggése; nem akarjuk érinteni

tehát a szubsztancia valóságának a kérdését; azt tehát, hogy a szubsztancia létezik-e a valóság rendjében is, avagy csupán gondolkodásunk szükségképpen velejárója. Legyen elég itt annyi, hogy mi, emberek, nemigen tudunk a "hordozó és megnyilvánulás" kettőssége nélkül gondolkodni. A kérdés eldöntésétől függetlenül is tényként mutatható ki a páli gondolkodásban — a szeretet léttartalmának és szeretés-megnyilvánulásnak a kettőssége.

Tetten érhető ez a kettősség két nyelvtani szerkezetben. Egyértelműen a szeretés megnyilvánulását jelzi az "agaph" kifejezést követő "iránt" (eiV = eisz) prepozíció. S kétségtelenül léttartalmat, vagy léttartalmat is jelöl a birtokviszonyba kerülő "agaph", akár "az Isten szeretete", akár a "szeretet Istene" fogalmazásban.

2. Szeretés valakik iránt

Lássuk előbb a megnyilvánulást, a vonatkozást jelölő "eiV" prepozíciós előfordulásokat. Összesen 11 ízben találkozunk velük: "Ajánlja a maga szeretetét irántunk az Isten...". [Róm5,8> Isten embert szeretéséről van szó ebben a nyilatkozatban. Az összes többi esetben az ember ember iránt tanúsított szeretetéről, azaz az ember embert szeretéséről van szó: "hogyan megismerjétek a szeretetet, amelyet különös mértékben táplálók irántatok" — ezért írja levelét Pál a korintusiaknak. [2Kor2,4> Ez legyen a korintusiak magatartása is vétkező testvérükkel szemben: "Ezért biztatlak titeket, hogy erősítsétek meg a szeretetet iránta". [2Kor2,8> A korintusiaknak gyakorolniuk kell ezt a jeruzsálemi testvérek iránt is; mégpedig az adás-törvény teljesítésével: "Szeretetek kimutatását... mutassátok meg irántuk az egyházak színe előtt...". [2Kor8,24> Pál hálaírást mond az efezusiakért; mivel "hallottam szeretetekről az összes szentek iránt...". [Ef1,15> Ugyanezt írja a kolosszeieknek is. [Kol1,4> Három szeretés-vonatkozásról számol be a tesszalónikiaknak küldött jókívánság: "Gyarápítson és gazdagítson titeket az Úr a szeretetben egymás iránt, ahogyan mi is vagyunk irántatok". [1Tes3,12> Időközben megtudja, hogy imádsága meghallgatásra talált, s következő levelében hálát ad Istennek, mivel "növekszik összességtek minden egyes tagjának a szeretete egymás iránt". [2Tes1,3> Végezetül: Pál hálát ad Filemonért Istennek, mivel "hall arról a szeretetről, amellyel viseltetik az összes szentek iránt". [Filem5> Egy-egy ízben az "en" (en) prepozíció jelöli a korintusiak Pált szeretését [2Kor8,7>, ill. a "proV" (prosz) prepozíció Filemon Jézust szeretését. [Filem5>

Pál is, a közölt fordítások is az "agaph", ill. a "szeretet" kifejezést használják, mivel sem az akkori, sem a mai keresztény nyelvhasználat nem látta még szükségesnek az említett léttartalomnak és megnyilvánulásnak külön szavakkal (szeretet és szeretés) történő megkülönböztetését. Ennek ellenére is nyilvánvaló, hogy a fenti helyeken a szeretet megnyilvánulásáról, annak "kimutatásáról" [2Kor8,24> van szó, azaz akcióba lendült szeretet-léttartalomról, tehát szeretésről.

3. A szeretet rejtett és kifejezett formái

Ezzel szemben a birtokviszonyon belülre került "agaph" említett esetében Pálnak nemcsak megnyilvánulást, vagy éppenséggel nem megnyilvánulást, hanem a megnyilvánulásokat hordozó léttartalmat kellett gondolnia. Ez a birtokviszony lehet nyelvtanilag rejtett: azaz csak a szövegösszefüggésből állapítható meg, hogy kinek a szeretetéről van szó. Lehet kifejezett is, mégpedig két módon: birtokos névmásos szerkezet és sajátos birtokviszony révén adódó szerkezet. Tegye ezt nyilvánvalóvá egy-egy példa. Rejtett a birtokviszony pl. akkor, amikor Pál ezt írja a korinthusiaknak: "Minden dolgokat szeretetben történjék". [1Kor16,14> Itt a korinthusi keresztények a birtokosok, és a szeretetük a birtok. A nem rejtett, hanem kifejezett formán belül a birtokos névmásos szerkezet példája pedig legyen az, hogy Timóteus hírt hoz Pálnak a tesszalónikiakról:

"Timóteus... hírül hozta nekünk... a szereteteket...". [1Tesz3,6> A szeretet birtokosai — nem rejtetten, hanem nyelvtanilag kifejezetten — a tesszalonikiak. S végezetül megtaláljuk a tényleges birtokviszonyformát, s ez érdekelt bennünket közelebből. A birtokos nyolc ízben az Atyaisten, három ízben a Fiú, [Róm 5,14; 8,35; Ef 3,19> és egy ízben a Lélek. [Róm 15,30> Olyan kitétellel, mint "Pál szeretete" vagy "Timóteus szeretete" stb. nem találkozunk. Tehát ezekben a szerkezetekben kizárólag a Szentháromság valamelyik személye szerepel birtokosként.

Lássuk a legnagyobb számban (nyolc) előfordulót: "Az Isten szeretete" (ch agaph tou Qeou = hé agapé tú theú) előfordulásait: "Isten szeretete kiárasztatott szívünkbe..., ajánlja Isten a maga szeretetét..., ki választ el minket Isten szeretetétől? ... semmi sem képes minket elválasztani Isten szeretetétől... Isten szeretete legyen mindnyájatokkal... Isten gazdag lévén az irgalomban az ő nagy szeretete miatt, amellyel szeretett minket... hálát, adva az Atyaistennek, aki áthelyezett minket az ő szeretett Fiának az országába... az Úr pedig vezesse szíveteket az Isten szeretetére". [Róm5,5.8; 8,35.39; 2Kor13,15; Ef2,4; Kol1,13; 2Tesz3,5> Látni való a fentiekből, hogy három előfordulásban az "Isten" alanyként szolgál, nem birtokos jelzőként, s birtokos névmásokkal ("a maga", "az ő") fejezi ki, hogy Isten a birtokosa a szeretetnek, miközben ott van nyelvtani közelben a behelyettesített "Isten" is.

4. Az "agaph tou Qeou" (agapé tú theú) négy jelentése

Ezek után tegyük fel a kérdést: a szövegösszefüggésből megállapítható-e, mi a tartalma ennek az "agaph tou Qeou" kifejezésnek? Elemezzük mindjárt az elsőül említett helyet: "Isten szeretete kiáradt szívünkbe a nekünk adott Szentlélek által". [Róm5,5> Jelentheti mindenekelőtt azt, hogy az Isten szeret minket, tehát az Isten embert szeretését. Ha elért bennünket ez az Istentől jövő áradás, akkor jelentheti e mondatával Pál azt is, hogy mi is szeretünk ennek következtében valakit, jelölheti tehát az ember Istent vagy embert szeretését. De ha ezt akarta volna Pál mondani, mondhatta volna egyszerűbben, pl. így: Isten megszeretett minket, és ennek folytán most már mi is szeretünk. Valami egyebet akart mondani. Mit? Azt, hogy az Isten szeretete belénk áradt; azt, hogy Istennek van szeretet-léttartalma, s ez a szeretet-léttartalom ajándékozás folytán eljutott hozzánk. S ez esetben az "agaph tou Qeou" egyfelől jelzi az Isten léttartalmát, másfelől pedig arról beszél, hogy az Isten eme szeretet-léttartalma belé kerülhet és bele is kerül az ajándékozás folytán az emberbe, s így egyúttal az ember léttartalma is.

Ezek alapján megállapíthatjuk az "agaph tou Qeou" kifejezés négy lehetséges jelentését:

1. az Isten léttartalma, amely hordozója a belőle kiinduló és akár a Szentháromságon belülré, akár azon kívülre irányuló szeretéseknak;
2. az Isten Szentháromságon belüli és azon kívüli, tehát pl. az emberekre irányuló szeretet-vonatkozása;
3. az ember léttartalmává lett isteni léttartalom, amely ugyancsak hordozója az emberből kiinduló szeretet-vonatkozásoknak akár az Isten, akár az emberek irányában;
4. az ember Istent, ill. embert szeretése.

5. A négy jelentés együtt-érvényesülése

Lássuk a következő helyet: "Ajánlja pedig a maga szeretetét irántunk az Isten, mivel amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk". [Róm5,8> Az előző helyen [Róm5,5> az Isten embert szeretése volt inkább árnyékban; ebben az idézetben viszont inkább a léttartalom. Pál hol a

megnyilvánulásra, hol a léttartalomra teszi a hangsúlyt, de az anyag egésze jól mutatja, hogy Pál a fenti négy jelentéstartalmat mind belegondolta ebbe a kifejezésbe.

"Ki választ el minket Isten szeretetétől? Nyomorúság vagy szorongatás vagy üldözés vagy éhség vagy mezítelenség vagy veszedelem vagy kard?... Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet... sem erők, sem bármi más teremtmény el nem választhat minket az Isten szeretetétől...". [Róm8,35.38—9> Arról van itt szó, hogy az Isten szeret minket, tehát az Isten embert szeretéséről? Aligha, mert a felsorolt akadályozó tényezők csak bennünket akadályozhatnak a szeretetben, az Istent nem. A mi Istent szeretésünkről van szó benne? Sokkal inkább, hiszen a felsorolt akadálylehetőségek a mi emberi életünkben jelentkeznek. De tovább kell kérdeznünk: Miért nem valóságos akadályok számunkra ezek az akadálylehetőségek? Miért nem választanak és választhatnak el ezek minket Istentől? Csak azon az alapon, hogy az Isten léttartalma, a szóbanforgó "agaph tou Qeou" belénk került. S a bennünk lévő szeretet-léttartalom, tehát Isten bennünk lévő léttartalma teszi lehetetlenné, hogy bármiféle erő leszakítson minket arról az Istenről, akivel egy léttartalmúakká lettünk. Pál azt akarja a fentiekkel mondani, hogy amíg bennünk megmarad ez az isteni léttartalom, addig készek vagyunk az Istent, ill. az embert szeretésre; amíg bennünk van ez a léttartalom, addig bennünket sem téríthet le erről az útról semmiféle Istennel szemben álló erő és semmiféle szenvedés, mégha az Golgota-nagyságúvá alakulna is, akkor sem.

Hasonlóképpen belejátszik mind a négy jelentéstartalom az egyik levelének zárókívánságába: "Az Úr Jézus Krisztus kegyelme, az Isten szeretete és a Szentlélek közössége /legyen/ mindnyájatokkal". [2Kor13,13> A kegyelem és a közösség van mellérendelve a szeretetnek. A kegyelem — ajándékozás és ajándék; a közösség — magatartás és magatartások eredménye. Ebben a sorban állva a szeretet sem merő szeretés, hanem annak Istenben való alapja is, annak léttartalomként belénk kerülése is. Pál kívánja, hogy az Isten szeresse a korintusiakat, hogy az isteni szeretet-léttartalom, ne csak az Istené, hanem a korintusiaké is legyen, hogy a korintusiak ennek a léttartalomnak az alapján a szeretést válasszák magatartásuként, életformájuként.

"Isten gazdag lévén az irgalomban, az Ő nagy szeretete miatt, amellyel szeretett minket, bár halottak voltunk bűneink miatt, Krisztussal együtt élővé tett minket...". [Ef2,4—5> Az Isten embert szeretéséről van itt elsődlegesen szó; az isteni léttartalom s annak belénk kerülése megint jelentésárnyékba került; de ez az élővé-tevés magában rejti az élő Isten léttartalmát, ill. annak nekünk ajándékozását... — "kegyelemből vagytok megmentettek". [Ef2,5>

"Az Úr pedig vezesse szíveteket az Isten szeretetére...". [2Tesz3,5> Itt pedig alapvetően az emberből kiinduló Istent szeretésre kell gondolnunk. De úgy érzem, hogy a fentiek alapján állíthatjuk, hogy Pál ezt nem tudta másképpen gondolni csak úgy, hogy tudatának mezőjében mindig ott szerepelt, hogy Isten szeretet-léttartalmában kell híveinek egyre gazdagabbá és gazdagabbá válniuk, s ebből kell kihozniuk a szeretési vonatkozásokat Isten és ember irányában egyaránt.

Talán további igazolást szolgáltat egy hiány: "az ember szeretete" (ch agaph tou anJrwpou = hé agapé tú anthrópú) — ezzel a kifejezéssel sohasem találkozunk. Pedig Pál nagyon sokat tanít arról, hogy az embernek szeretnie kell. Ebből a hiányból arra következtethetünk, hogy az "agaph tou Qeou" alapvetően többet jelent, mint az Isten szeretés-magatartását. Ha csak ezt akarja Pál mondani, akkor jó neki erre a konkrét igei alak: Isten szeret ("agapan" = agapan) minket. Ez a ság-ség ízű szeretet viszont túl akar mutatni a szeretés konkrét megnyilvánulásain, el akar érni e megnyilvánulások hordozójához,

ahhoz az isteni léttartalomhoz, amely nemcsak az Istené, hanem az Istentől szeretett-megteremtett emberé is.

6. Mi nemzette a Fiút?

Pál megpróbál behatolni az isteni élet léttartalmának a titkaiba. Erről a próbálkozásról s annak mélységéről talán legtöbbet ez a mondata árul el: az Atyaisten "áthelyezett minket az Ő szeretete Fiának az Országába". [Kol1,13> A "Fiút" az "Atya" nemzi; sajátos módon, önmagából létet—életet adva neki. Önmagából, önnön tartalmából; abból, ami az apa létének—életének tartalmát képezi. Az emberi világban ez a nemzés az apa egész és teljes léttartalma alapján történik. Ennek analógiájára ugyanezt gondoljuk az isteni életen belüli nemzésről is. Az Atya eme egész és teljes léttartalma: a szeretet. "Áthelyezett minket a maga szeretete Fiának az Országába" — ezzel egyenértékű: a "maga szeretett Fiának az országába". Az Isten egész és teljes léttartalmát (ami alapjául szolgál annak, hogy az Isten Atya is és Fiú is) adja ez a szeretet-léttartalom. A szeretet a nemző erő, a szeretet a Fiút konstituáló erő. Ennek erejében "áll elő" a Fiú, aki egynek mondotta magát az Atyával, aki megkapja az Atya minden birtokát... és sorolhatnók tovább a Jézus ajkán talált Szentháromság-kép többi mozzanatát is.

Pál mit sem tud arról, hogy a Fiú az Atya értelmi tevékenységéből született, vagy hogy az Atya a Fiúban kimondja Önmagát, avagy pedig, hogy az Atya ez az Önmagát-kimondó, és a Fiú pedig a kimondott Isten stb. De tudja az említett jézusi tanítással teljes harmóniában, hogy a Fiú annak a szeretetnek köszönheti létét, amely szeretet az Isten ősténye, és amely szeretet (magában foglalva és feltételezve az ismeretet is) az Atya és a Fiú közti kapcsolat egyetlen s nagyon bőségesen dokumentált alapja a jézusi teológiában — ahogyan azt az evangéliumok, elsősorban a negyedik evangélium megőrizte számunkra. A János-prológ LogoV (Logosz) = Jézus azonosítása ott sem szolgál az Atya és a Fiú közti kapcsolat megrajzolására. A Fiú létét az Atya értelmi tevékenységéből magyarázni akaró ágostoni és jó másfélezer-esztendősi hagyomány szuverénul ment el ama tény mellett, hogy e hagyománynak nincs valós alapja sem a jézusi tanításban, sem a páliban, sem az Újszövetség bármelyik könyvében. Szuverénul ment el ama tény mellett, hogy az egész Újszövetség a szeretetben látja az Atya és a Fiú közti kapcsolat tartalmát.

7. A szeretet — Isten egész léttartalma

A fenti anyag figyelmes vizsgálata megengedi tehát az alábbi megállapítást: A szeretet — az Isten léttartalma; a szeretet — az Isten egész léttartalma. Tovább igazolja ezt az állításunkat a megfordított birtokviszony: "A Szeretet Istene... legyen veletek". [2Kor13,11> Mi a tartalma a megfordítás e jól ismert stílusfogásának? Ha valakiről azt mondjuk: "Ő az adott szó embere", ezzel jellemének szilárd, kialakult voltát akarjuk hangsúlyozni. Isten nem időbeli, következésképpen tehát nem változó lény. Sem léttartalmában, sem ebből folyó magatartásaiban. Az Isten egész és teljes léttartalma, a szeretet — nem időbeli és nem változó tulajdonsága az Istennek. Ő mindig ugyanaz, s ebből folyóan hűséges abban, amit a maga szeretet-léttartalmából folyóan elkezdett velünk. Ezért aztán nemcsak rendelkezik a szeretet léttartalmával, hanem olyannyira egy ezzel a léttartalommal, hogy azt is mondhatjuk, hogy az Isten — a szereteté. "Az Isten szeretet" — ez a megállapítás az egész Istent jelöli. Ha pedig az egészet, akkor Isten egyenlő a Szeretettel. Ha pedig egyenlő, akkor jogos az állítás: Ő a Szeretet-Isten, ill. a Szeretet Istene.

8. Isten léttartalma bennünk

Megismerve az "agaph" tartalmát az Isten nem változó egész és teljes léttartalmaként, végezetül megvizsgálunk egy helyet, amelyben az "agaph" birtokos jelző nélkül áll. Úgy vizsgáljuk, hogy feltételezzük, hogy a mondott isteni léttartalmat jelöli. A vizsgálatnak igazolnia kell feltételezésünket. Így hangzik ez a hely: "... lakozzék Krisztus... a szívekben, a szeretetben meggyökerezve és megalapozva, hogy képesek legyetek megérteni, hogy mi a szélesség, hosszúság és magasság és mélység, és megismerjétek a Krisztus ismeret /gnózis/ meghaladó szeretetét, hogy teljessé legyetek az Isten egész teljességéig". [Ef3,17—9> A fent idézett szövegben Pál az ismerés és a lét síkján egyaránt kilátásba helyezi az ember számára a maximumot. A tudatbaszerzés síkján reményt nyújt nekünk a számunkra lehetséges ismeret, a gnózis, túlhaladására; a birtokbaszerzés síkján pedig reményt nyújt az emberi lét olyan kiteljesedésére, amely már az Isten tulajdonsága és birtoka. Hogyan teheti ezt? Milyen alapon gondolja ezt lehetségesnek a lényegében más, az Istentől különböző létezés módú ember számára? Az isteni léttartalomba, a szeretetbe belegyökerezés által gondolja lehetségesnek. Azon az alapon, hogy az emberi létalapot az Isten léttartalma, a szeretet adja. Ha az embernek az a létalapja, ami az Istené, ha az ember abba helyezi bele a maga létének gyökereit, ami az Isten léttartalma, akkor az ember "theo-morf" avagy "agapé-morf" lénné válik. És ez az agapé-morf lény immár az Istenen belülre került; s az Istenbe, azaz a szeretetbe belekerülve — a tudatba- és a birtokbaszerzés síkján egyaránt isteni lehetőségekkel rendelkezik. Isten és az ember ily módon léttartalmi azonosságra jut a szeretetben, s elindul azon az úton, amelynek a végén eltűnik a homály, és megszületik a teljes, a színről színre látás. Elindul azon az úton, amelynek végén felszámolódik minden töredékesség, és elfoglalja annak helyét a teljes, a tökéletes. Éppen ennek a szeretetnek a következtében történhetik meg ez, amely egyaránt jellemzője a mi töredékes és az Isten tökéletes létezési módjának. Éppen annak a szeretetnek a következtében jöhet ez létre, amely nem szűnik meg, nem veszti érvényét, nem kerül hatályon kívülre, hanem megmarad, átmegy a tökéletes létezési módba; annak a szeretetnek az erejében, amely velejárója a neki ágyul szolgáló hitnek és reménynek e töredékes aióban, bár nagyobb azoknál. [1Kor13,13>

d) A Fiú és a szeretet

1. Az Atya nincs előbb, mint a Fiú

A Fiút az Isten szeretet-léttartalma nemzette, és a Fiú az Isten szeretet-léttartalmából született. Mikor? Az Isten nem időben él, ezért először is azt kell gondolnunk, hogy az Atya nem volt előbb, mint a Fiú. De még egyebet is gondolnunk kell. Mivel az Isten — Szeretet, azért az Isten szükségképpen vonatkozás is, azaz két határpontú, az elsőől a másodikig és a másodiktól az elsőig áramló—áradó léttartalom; természetesen a maga sajátos (számunkra e töredékes világban megközelíthetetlen) létezési módján belül. Ezért nemcsak azt kell mondanunk, hogy a Fiú az Isten szeretet-léttartalmából született, hanem azt is, hogy az Isten annyiban Atya, amennyiben Fiút szül. Azt is gondolnunk kell, hogy nincsen Isten, amely nem Atya és Fiú. Nincsen Isten, amely megelőzné létében az Atya- és Fiú-Istent. Csak Atya és Fiú van kezdetlenül. Isten sohasem volt önmagában, mert a szeretet egymagában... — ennek semmi értelme. A Fiú ugyanúgy kezdetlenül és előzménytelenül birtokosa az Isten létezési módjának és léttartalmának, s kettőjük között csak annyi a különbség, mint az azonos létezési módú és azonos léttartalmú férj és feleség között. Mennyi? Ha a vonatkozás rendjében első a férfi, és második a feleség; ugyanígy a vonatkozás rendjében első az Atya, és második a Fiú. "Az Atya szereti a Fiút" — ez a vonatkozás az Isten életének ősténye. Ezt követi időkülönbség nélkül, tehát ugyancsak előzménytelenül és kezdetlenül a Fiú válasza, amely egy másik vonatkozás, és amelyet Pál "a Fiú

engedelmes az Atyának" [Fil2,8> tétellel fogalmaz — a megtestesült Fiú élete példájáról lesve le e vonatkozás tartalmát.

2. Az Atya léttartalma a Fiúban

Mindezt Pál így aligha gondolta végig, hiszen nem érdeklődött különösebben a préegzisztencia titkai iránt. De végiggondolhatta volna a maga nyújtotta adalékok alapján, ha be akart volna hatolni a préegzisztencia titkaiba. Lássuk ezeket az adalékait!

A szeretet nemcsak az Atyától van, hanem a Fiútól is: "Békesség a testvéreknek és szeretet hittel együtt az Atyaistentől és az Úr Jézus Krisztustól". [Ef6,23> Ugyanaz a szeretet árad reánk Jézustól, mint amelyik az Atyától? Igen, mert ha a teremtmény, az ember is az Atya léttartalmát kapja meg, mennyivel inkább ez a helyzet a Fiú esetében. Az Atya léttartalma van a Fiúban. Nemcsak az Atya szeretetétől nincs erő és nincs megpróbáltatás, ami elválassza az embert. A Krisztus szeretetétől sem lehetséges elszakadnia az embernek, attól sem lehetséges elszakítani az embert. Miért? Azért, mert az "Isten szeretete" és a "Krisztus szeretete" ez nem két külön valóság, hanem egyetlenegy.

Az Atya és a Fiú egymásban levésére is utalni látszik a szeretet léttartalma. Ezt olvassuk: "Ki választ el minket az Isten Jézus Krisztusban levő szeretetétől... sem erők... és semmiféle más teremtmény sem képes elválasztani minket az Isten a mi Urunk Jézus Krisztusban levő szeretetétől". [Róm8,35.39> Ezt a nyelvi fordulatot értelmezhetjük kétféleképpen. Az egyik: Isten szeretete Jézus által jut el hozzánk. De erősen valószínű, hogy Pál ennél jóval többet akart mondani ezzel "az Isten Jézus Krisztusban levő szeretetétől" ("apo thV agaphV Qeou thV en Cristw Ihsou" = apo tész agapész theú tész en Khrisztó Jészú). Az aláhúzott megismételt névelő nagyon élesen nyomatékozza a második értelmezési lehetőséget: Az Isten szeretete, tehát az Atya léttartalma — Jézusban, a Fiúban meglévő léttartalom. Nyomatékozza ezt az "elválaszt" kétszeri, egymás utáni alkalmazása is. [Róm8, 35.39> Pálnak úgy kellett gondolnia, hogy az Atya léttartalmát alkotó szeretet, és nem egy másik hasonló, azonos értékű szeretet az, ami a Fiú léttartalmát adja. Hiányoznak a páli teológiában az olyasféle tételek, mint "Az Atya mindenét odaadja a Fiúnak", de a hiány ellenére is visszacsengi Pál azt, ami a hívő keresztény tudatban is — ám ily világos és Jánosnál olvasható jézusi tételek nélkül is — benne élhetett már a század közepén is, évtizedekkel a negyedik evangélium megszületése előtt.

3. A Fiú szeretete bennünk

A Fiúé is tehát ez a bennünk levő szeretet, amely az Atyától, ill. a Fiútól kiindulva belejut az emberi létbe, amelyben azt legyőzhetetlennek és onnan kiiktathatatlanak állítja. A Fiú léttartalma is belénk kerül azzal, hogy az Atya léttartalma birtokunkká válik: Isten szeretete tehát egyúttal a Krisztus szeretete is.

Ez utóbbiról állítja Pál "Krisztus szeretete sürget minket...". [2Kor5,14> E mondat jelentheti a Krisztus értünk vállalt halálát, tehát szeretetének megnyilvánulását irányunkban. De jelentheti azt is, hogy a Krisztus által birtokolt szeretet-léttartalom belekerült Pálba, s ez a benne levő alap, amibe egész létével belegyökerezik, (ez vagy ez is) sürgeti őt, hogy lehetőleg mindenkinek elmondja azt az életfelhasználási perspektívát, amely ebből a léttartalomból folyik: "Krisztus mindenkiért meghalt, hogy akik élnek immár többé ne önmaguknak éljenek...". [2Kor5,15> Pál belegyökerezett a maga emberi létét ebbe az alapba, s így aztán megértheti "Krisztusnak a gnóizist meghaladó szeretetét". [Fil3,19> Mit jelent ebben a mondatban a "Krisztus szeretete", az "agapé tou Christou"? Krisztus bennünket szeretését? Ezt is. De nemcsak ezt, hanem ennek alapját is, a Krisztus léttartalmát is, amely őt képesítette a Golgota

elvállalására is. S így jelenti ez a "Krisztus szeretete" azt a szeretet-léttartalmat is, amely Pálba belekerülve Pált is képesíti hasonlóknak vállalására.

A Fiú szeretet-léttartalma belekerült az emberbe — sokszorosán dokumentálható tétele ez a páli teológiának. Egyik levelének zárómondatában — "Az én szeretetem mindnyájatokkal a Krisztus Jézusban" [1Kor16,24> — alighanem Pál szeretete is Krisztus Jézusban levőnek mondatik, és nemcsak a "mindnyájatokkal" szóval jelzett korintusi keresztények összessége él Jézus Krisztusban. Ez esetben nemcsak Jézus szeretete van meg Pálban, hanem Pálnak a szeretete is megvan Jézusban. A szeretet léttartalma tehát egymásban levést hoz létre Jézus és Pál között. A Jézus szeretete és a Pál szeretete, mint általuk birtokoltak, mint azonos léttartalmak átjárják egymást, egymásban vannak.

Mély értelmű és határozott a Filippi levél tanúsága: "Ha tehát van vigasztalás Krisztusban, ha van bátorítás szeretetből..., akkor ugyanaz a szeretet legyen bennetek..., arra törekedjete magatok között, ami Krisztus Jézusban is megvolt, aki... engedelmessé lett a halálig". [Fil2,1—8> Annak az alapja, hogy a filippiek "ugyanazt akarják, s ugyanaz a szeretet legyen meg bennük, és egy szívvel ugyanazt akarják", [Fil2,2> éppen ebből az alaptól adódik. Ezért törekedhetnek ugyanarra, amire Krisztus törekedett. Törekedhetnek, mert adva van bennük a "szeretet bátorítása" (paramuJion agaphs = paramuJthion agapész), azaz az alap, amely mint léttartalom ki tudja bontani a bátorítást a jézusi szeretet-magatartások és megnyilvánulások utánzására.

Az egykori Krisztus-üldöző Pálból úgy lehetett Krisztus apostola, hogy "bőségesen kiáradt a mi Urunk kegyelme hittel és a Krisztus Jézusban lévő szeretettel együtt" (agaphV thV en Cristw Ihsou = agapész tész en Khrisztó Jészú). [1Tim1,14> Reá, belé áradt a kegyelem, amelyben benne van a szeretet. Ez a szeretet-léttartalom Krisztus és az emberek közös sajátjává lett. Ami az egymásbanlevés alapja az Atya és a Fiú esetében is, ugyanaz az alap a Fiú és az ember esetében is: a szeretet léttartalma. Ugyanily értelmezést kíván végül az utolsó idevágó páli nyilatkozat is: "Példád legyen az egészséges beszédre, amit tőlem hallottál — írja Timóteusnak — a Krisztus Jézusban levő hitben és szeretetben". [2Tim1,14> A Jézusban levő szeretet Timóteusban levő szeretet is, és ez adja az alapját annak, hogy Pálnak a nyomában járjon, akinek magatartásához ugyancsak a Pálban is meglevő jézusi szeretet-léttartalom adta az alapot.

4. Kinyúlás és visszaölelés

Ugyanaz tehát a Fiú léttartalma, mint az Atyáé. S ez a léttartalom — a szeretet. Így kell ennek lennie nemcsak a Szentháromság "már fennállásában", hanem létrejöttében is; éppen ezért, mert az időbeliséget nem ismerő Szentháromság nem engedi meg a "már fennállás" és a "létrejövés" kettősségét. Ez azonban annyit jelent, hogy Pálnak — ha gondolt volna a Szentháromság hogyan konstituálódásának problémájára — az isteni szeretet-léttartalommal szükségképpen együttjáró szeretet-vonatkozásban (az Atya szereti a Fiút) kellett volna látnia azt, ami konstituálja a Szentháromságot, ill. annak Atya—Fiú-kapcsolatát.

Mivel a Szentháromság a Szeretet Egész Teljességének [Ef3,19> a világa, a szeretet nem lehet benne csonka. Minden szeretet csonka, tökéletlen, amely nem találkozik viszonszeretettel. A kinyúló kar visszalökése csak a töredékesség és tökéletlenség világában lehetséges, a Szentháromságban — nem. A Fiú Atyát visszaölelésének klasszikus páli megjelölése: az engedelmisség. [Fil2,8; 1Kor15,28> Fel kell vetnünk a kérdést: Hogyan viszonyult egymáshoz Pál szeretet- és engedelmisség-fogalma. Másnak gondolta-e Pál az engedelmisséget, mint a szeretetet? Azt kell válaszolnom, hogy Pál ezzel a két kifejezéssel bizonyosságát adta annak, hogy élesen látta az indító és válasz-szeretet kettős voltát,

egymástól különbözőségét. Az Atya szeretete a Fiú iránt: a Fiút kockára is tevő, a Fiút szolgáló is, és a Fiúnak minden dicsőséget és hatalmat odaadó magatartás is. A Fiú szeretete az Atya iránt: elfogadó, mindent odaadó, engedelmeskedő, Atyát szolgáló magatartás. Pál elsősorban az indító szeretetet mondta vizsgált anyagunkban szeretetnek; a válaszmagatartást csak elvétve mondotta annak.

5. A visszahajló ívű szeretet

Más a helyzet a szeretet-himnuszban. Hallatlan éles sarkítással ellenkező terminológiát használ. Egészen odáig menve, hogy megtagadja az indító szeretet-magatartástól a "szeretet" elnevezést. "Ha szétosztogatom egész vagyonomat, és ha odaadom testemet, hogy megégessenek, szeretet pedig nincs bennem, semmit sem használ nekem". [1Kor13,3> Értsük jól: minden vagyonomat s az életemet is odaadhatom, tehát az adástörvény teljességét és a krisztusi sors teljességét is vállalhatom, de ez még mind nem szeretet. Arra gondol Pál, hogy valami ártó szándékból járok így el? Nem. Egy másik szeretet-fogalommal dolgozik. A válasz-szeretet fogalmával. A visszahajló ívű szeretettel; azzal, ami a vonatkozási hasonlóságok alapján a Szentháromságban a Fiú, az Egyházban az emberek és a házasságban a nő szeretet-megnyilvánulása — az Atya, Jézus, ill. a férj irányában. Mi volna tehát a szeretet? "A szeretet türelmes, jóságos, a szeretet nem irigykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel..., mindent eltakar..., mindent elvisel". [1Kor13,4.7> Mi indokolja ezt a terminológiaváltást? Az a szituáció, amelynek rendbetevése ihleti a levelet. A korintusiakban egymással vetélkedő jellegű a keresztény öntudat: "Én Pálé vagyok, én Apollóé, én Kéfásé, én pedig a Krisztusé". [1Kor1,12> Nagy az öntudatuk, csak éppen egyetérteni nem tudnak. Mindenki vezető és mindenki okosabb akar lenni. Ebben a szituációban Pál hallatlan erővel éli meg a visszahajló, az alkalmazkodó, a női válaszmagatartás fontosságát. Oly erővel, hogy a fent említett indító magatartásoktól meg is vonja a "szeretet" nevet, s csak az alkalmazkodni tudó magatartást hajlandó szeretetnek minősíteni.

6. Kétféle szeretet

Figyelembe véve a vonatkozási hasonlóság kapcsán megvizsgált anyagot, valamint a szeretethimnusz, összesítjük Pál állásfoglalását: Kétfajta szeretet van — az indító- és a válasz-magatartásnak megfelelően, s mind a kettő szeretet. Bizonyosnak kell tekintenünk, hogyha elibe terjesztenők életművének e két anyag-gyűjteményét, ő is hasonló irányban vagy éppen azonosan oldaná meg ezt a maga "ellentmondását".

Szeretet-e tehát a Fiú engedelmissége, amelyet Atyja iránt tanúsított? Szeretet, mégpedig a vonatkozási második pont szeretete, a vonatkozási első pont szeretetére adott válasz-szeretet.

A Szeretet Istene — szentháromságos Isten; az Atya szeretete és a Fiú engedelmissége alkotja. Eredményeink alapján — mind a kettő ugyanabból a szeretetléttartalom-alapból nő ki. Visszamegy tehát ez a kettősség az isteni szeretet léttartalmára. Figyelemre méltó, hogy az Atyában is megvan a (válaszoló jellegű) Fiút szolgálás, a Fiúban is megvan az (indító jellegű) mindentadás. De méginkább figyelemre méltó, hogy a Fiú az Atyát alkalmazkodó szeretettel szereti vissza a Szentháromság síkján, és indító szeretettel hajol ki az emberiség felé az Egyház síkján. A Fiú a Szentháromságon belül a szeretethimnusz szeretetfogalmát mutatja; az Egyházban pedig mint "fej" [Ef5,23> azt a magatartást, amelytől a szeretethimnusz szeretetként megtagadja a "szeretet"-minősítést. Ugyanez a helyzet a férfi esetében is, aki az Egyház síkján engedelmeskedik Krisztusnak, a házasság síkján pedig a mindentadó szeretet indító magatartását gyakorolja. [Ef5,13>

e) A Lélek és a szeretet

1. A szeretet a Lélek léttartalma

"Buzdítalak pedig titeket, testvérek... a Lélek szeretete által, hogy küzdjetek velem együtt imádságokban értem...". [Róm15,30> "A Lélek szeretete" kapcsán felmerülnek ugyanazok az értelmezési lehetőségek, amelyeket láttunk már "az Isten szeretete" és a "Krisztus szeretete" kifejezések vizsgálatakor. Pál szereti a Lelket? A római keresztény testvérek szeressék a Lelket? Nem valószínű, hisz ez esetben a Lélek egy emberből kiinduló vonatkozás határpontja volna, s a Lelket a páli teológiában inkább vonatkozási tartalomnak találjuk. Sokkal valószínűbb az az értelmezés, amely felhasználja a Lélek és az ember egymásban levésének tanítását. Ez esetben a Lélek benne van akár Pálban, akár a buzdított római testvérekben. Ez a Lélek birtokolja a szeretetet, csakúgy mint az Atya és a Fiú is. Láttuk már, hogy az Atya által birtokolt szeretet-léttartalom került belénk; s azt is, hogy ugyanez a szeretet-léttartalom a Fiú szeretet-léttartalma is. Most kiegészül a sor: ugyanazon szeretet-léttartalom van bennünk, mint az Istenben, s ez a szeretet-léttartalom nemcsak az Atyáé, nemcsak a Fiúé, hanem a Léleké is. Alátámasztja ezt az értelmezésünket Pál nyilatkozata Epafrásról, aki beszámolt Pálnak a kolosszeiek "Lélekben való szeretetéről". [Kol1,8> Az tud a Lélekben szeretni, aki benne van a Lélekben; s ez a Lélekben levés annyiban szül szeretés-megnyilvánulást, amennyiben a Lélekben-levő a szeretetben van benne; abban a szeretet-léttartalomban, amelyből fakadnak a szeretés-megnyilvánulások.

Láttuk, hogy a szeretet az Atyától és a Fiútól való. [Ef6,23> Pál ugyanezt állítja a Lélekről is, amikor felsorolja a Lélek gyümölcseit. A "gyümölcs" a legbensőségesebb módon abból való, aminek a gyümölcse. Sokféle gyümölcsöt terem az emberbe került Lélek. Ezek felsorolását Pál a szeretettel kezdi: "A Lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, béke...". [Gal5,22> A gyümölcs nemcsak a fától, hanem a fából van. A szeretet az Isten Lelkéből van. Tehát az Atya és a Fiú Lelkéből. Nemcsak az Atyaistentől és Jézus Krisztustól, hanem az Atyából és Fiúból is.

A szeretet az Istenből való, a szeretet az Isten léttartalmának az egésze, ezért az Isten a Szeretet Istene. Állítja ezt a páli teológia az Atyáról, [2Kor13,13> állítja a Fiúról, aki a Szeretetnek a Fia, [Kol1,13> s állítja nagyon konzekvensen kettejük Lelkére is. Ezt a Lelket adja Isten az embernek, a magáét, azaz az Atyáét és a Fiúét. S ennek a nekünk adott Léleknek annyira egészen és teljesen a szeretet a léttartalma, hogy a Lélekre vonatkozóan is érvényes a birtokviszonyon belüli csere: A Lélek szeretete és a Szeretet Lelke. A páli teológia tanítja ezt a konzekvenciát is: "Mert Isten nekünk nem a csüggedés Lelkét, hanem... a szeretetét adta". [2Tim1,7>

2. A Lélek közössége

Eddigi eredményeinket még ki kell egészítenünk valamivel. Két ízben is találkozunk ezzel a kifejezéssel: "a Lélek közössége". [2Kor13,13; Fil2,1> Az "ország" a páli teológiában részint az Atyáé, részint a Fiúé, a Léleké soha. A "közösség" viszont három ízben a Fiúé. [1Kor1,9; 10,16.16> Az Atyáé soha. Isten a maga Fia közösségébe hívott meg minket, ill. az áldás kelyhe és a megtört kenyér a Krisztus testének és vérének a közössége.

A fentiekből látható, hogy az "ország" a Szentháromság, ill. az Egyház indítópontjáról kapja elnevezését és nem a vonatkozási tartalomról, a Lélekről. A "közösség" viszont részben az Egyház vonatkozási indítópontjáról (a Fiú), részben pedig a vonatkozási tartalomról, a Lélekről kapja elnevezését. Azt szeretnők megmutatni, hogy a "Lélek közössége" hangsúlyozottabb jelentőségű, mint a "Fiú közössége".

A filippiek akkor tudják utánozni Jézus haláláig engedelmességet vállaló példáját, ha megvan bennük "a Lélek közössége". [Fil2,1> Az efezusiak akkor járnak hivatásukhoz méltóan, ha megőrzik "a Lélek egységét". [Ef4,3> Az "egység" (cenothe = henotésis) csak páli kifejezés az ÚSz-ben; s ennek az egységnek csak a Lélek a birtokosa, az Atya és a Fiú nem. Tegyük most mindehhez azt, hogy az imént említett levélzáradékban az Atyáé a szeretet, a Fiúé a kegyelem, és a Léleké a közösség, [2Kor13,13> s akkor nagyjából előttünk állhat az a hangsúly, amellyel kapcsolódik a páli teológiában a "közösség" (koinonia = koinónia) kifejezés a Lélekhez. Mi ennek az oka?

A házasságon belül a Lélek biztosítja a férfi és nő megszentelődő életét: az a Lélek, aki egyaránt benne van a férfiben is, a nőben is, ha egyszer nem pogányok. [1Tesz4,8> Így adódik a házasságban teljes értékű közösség; így valósul meg a Teremtés könyvétől és Jézustól egyaránt kívánt egység. [Mk10,7—8>

Az Egyházon belül [Fil2,1; Gal4,3> megint csak ugyanennek a Léleknek az erejében valósul meg a közösség és az egység. Korintusban akkor állhat vissza a rend, azaz a közösség és az egység, ha megértik, hogy a Lélek-adományok különfélesége ellenére is egy és ugyanaz az egyetlen isteni Lélek van mindannyiunkban: "mert egy Lélekben itatódtunk meg". [1Kor12,13> Ez a minden keresztyénben egy (és ugyanaz a) Lélek biztosítja a volt pogányok és a volt zsidók közös útját az Atyához; [Ef2,18> s az Egyházon belül a kettőnek békességét egymással: "igyekezzetek megtartani a Lélek egységét a békesség kötelékével: egy a Test és egy a Lélek...". [Ef4,3—4>

Az Isten — szeretet. Az Isten Lelke — a szeretet Lelke. Ez a Szeretet-Lélek a maga egyetlenségében ömlik, árad bele az emberbe, s ez biztosítja az ember által alkotott társulásokon belül a közösséget és az egységet. Ezért hangsúlyozottan a Léleké — a közösség: "Az Úr Jézus Krisztus kegyelme és az Isten szeretete és a Szentlélek közössége /legyen/ mindnyájatokkal!". [2Kor13,13>

3. A Szentháromság mint a Lélek közössége

A vonatkozási hasonlóság erejében mindennek érvényesnek kell lennie a Szentháromság világáról is, amelynek képére és hasonlatosságára alakul mind a házasság, mind pedig az Egyház. A Lélek a Szentháromságon belül is vonatkozási tartalom, ott is áradás, ott is birtokosa az isteni léttartalom egészének, a szeretetnek.

Az Atya Lelke birtokolja az Atya egész léttartalmát, a szeretetet. Ez az egész léttartalom árad az Atyától ahhoz a Fiúhoz, akit az Atya szeret, és akit éppen a Lelke-áradásával szeret; s éppen a Lelke-áradásával adja át a szeretet-léttartalom egészét annak a Fiúnak, aki éppen ennek az átadásnak az erejében létesül. Éppen ennek az áradásnak az erejében konstituálódik az Isten azzá amivé, tehát Szentháromsággá. Ezzel konstituálódik Egy-Hárommá, vagy Három-Eggyé, azaz Szeretet-Árasztóvá, Szeretet-Áradássá és Szeretet-Áradást-Befogadóvá. S ennek az Áradásnak az erejében kapja meg a Befogadó azt a szeretet-léttartalmat és Szeretet-Lelket, amelynek erejében maga is áradni akar. S árad akár a válasz-szeretet áradásában vissza az Őt elárasztó Atya felé az engedelmség szeretetáradásában, s árad akár túl is ezen az első körön, s árad a második kört létrehozva, amikor is kiárasztja a Befogadó Fiú a maga Szeretet-Lelkét az emberiségre az Egyházban.

Ennek a Szentháromságot létrehozó és Szentháromságon belül maradó, immanens áradásnak az erejében lesz a Három mindig egy, és lesz az Egy ugyanakkor mindig Három is. Ez az áradás biztosítja a Hármon belüli egységet. Ez az Áradás biztosítja a Közösséget, amelynek tagjai és "hasznélvezői" a Lélek mellett az Atya és a Fiú is. De a közösség elsődleges birtokosa, megteremtője, és magában

hordozója — a Lélek, aki az Atya és a Fiú közös Lelke, Kettejük Lelke, aki a kettőt eggyé teszi. Eggyé teszi a kettőt — mint örök mintája minden más eggyétevésnek, s amely egység létrejön az egyéb atyaságokon (patria = patria), [Ef3,15> testeken, közösségeken, országokon, egységeken belül is; pl. az Egyházban és a házasságban létrejövő eggyélevések során is.

4. A három kör és a Lélek

A vonatkozási hasonlóság alapján a Szentháromság, az Egyház és a Házasság három köre egymást magyarázza. Ha Pál a házasságról tanítja, hogy "ketten lesznek egy testté... és lesz a kettő egy testté", [1Kor6,16; Ef5,31> ez érvényes zsidóra és görögre az Egyházon belül, és érvényes az Atyára és Fiúra a Szentháromságon belül. Ha Pál zsidóról és pogányról azt állítja, hogy Krisztus "a kettőt önmagában egy új emberré" teremti, [Kol2,15> akkor ez "a Kettő — Egy" érvényes a házasságra is, a Szentháromságra is. S ha állítja ezt az összes emberi kapcsolatokról: "Nincs zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mind egyek vagytok...", [Gal3,28> akkor ez érvényes a Szentháromságra is. Érvényes pedig a páli teológiából kimunkálható hasonlósági vonatkozás alapján. Érvényes a három kör közti létezési módbeli különbségek és hasonlóságok figyelembe vétele mellett, azaz az analogia relationis és az analogia entis értelmében.

Mi a magyarázata e három kör (Szentháromság, Egyház és házasság) hasonlóságának? Mi a magyarázata e három kör vertikális egységének, azaz annak, hogy aki a felsőbb körben "test", az az alatta lévőben "fej"? [Ef5,23.28> Most megfelelelhetünk rá. A három kör hasonlóságának alapja abban rejlik, hogy mind a háromban az egyetlen isteni léttartalom árad; hogy mind a háromban egy és ugyanaz a Lélek árad a vonatkozási határpontok között. A körök létezési módja különböző, a léttartalom azonos; és éppen ez teszi lehetővé az analogia relationis-t.

A három kör vertikális egységének pedig az a magyarázata, hogy az isteni léttartalom a maga mivoltánál fogva kitör önmagából, és önmagából kitörve megismétli önmagát. Az, aki kitör (Fiú a Szentháromságból), azért tör ki, hogy ismétljen; hogy megismétlje azt, amit vele csináltak, és indítást adjon, hogy az is megismétlődjék, amit az első, az eredeti körön belül maga a Kitörő csinált; megismétlődjék, de most már nem az ő részéről, hanem azok részéről, akikért s akiknek javára kitört eredeti köréből; azok részéről tehát, akikhez elvitte a szeretetet. Aki szeretetet mond, az kitörést és áradást mond. Miért a vonatkozási második pont tör ki, és nem az első? Azért, mert a szeretet — indító és az elfogadó magatartás együtt. S aki szeretetet kap és szeretetet elfogad, ha tényleg magába fogadja, akkor tovább is akarja adni azt, amit kapott. Így lesz azután az, aki kapott ("test") a teljes értékű befogadás következtében azzá, aki ad ("fej").

f) Ami egy, és ami három

1. Az Újszövetség Szentháromság-tana

Úgy tetszik, hogy a Szentháromságra vonatkozó páli anyagot nem lehet egységes mondanivalóvá formálni az analogia relationis nélkül. Mivel azonban ez az analogia relationis a páli teológia határozott tanítása, ezért ezt kell a páli anyag rendező elvévé tenni.

A Jézus ajkán levő anyag és a páli életmű megvizsgálása és rendszerezése után talán megállapíthatjuk, hogy az Újszövetségben adott kinyilatkoztatás ebben az irányban teszi lehetővé a keresztyén Szentháromság-tan kiépítését. Az értelem és akarat kettősségére építő pszichológiai szentháromságtant, bármily nagy nevek és bármennyire számos századok is képviseljék, alighanem át kell adnunk a múltnak, a szentháromságtan történetének. Át kell adni, mert olyan spekuláció, amely

nem a rendelkezésünkre álló kinyilatkoztatott anyag feldolgozásából született meg, hanem kívülről, a görög filozófiából és pszichológiából hozott segédeltre épült. Gondos vizsgálat ezt a segédeltet az anyagtól idegennek, az anyaggal ellentétben állónak mutatta.

2. A személyfogalom

Hasonlóképpen alkalmatlannak bizonyult az anyag feldolgozására a személy-fogalom. Az analogia relationis ugyan részben megengedné, hiszen az Egyház és a házasság körén belül a vonatkozási határpontok személyek. De csak részben. Két okon is. Az egyik ok abban áll, hogy a házasságon belül a férfi szerelme a felesége iránt és a felesége a férje iránt — nem személy. Ugyanez a helyzet az Egyház körén belül az Egyház tagjait alkotó emberi személyek egymás iránt tanúsított szeretetére vonatkozóan. Az analogia relationis alapján tehát a Szentlelket nem állíthatjuk személynek. A vonatkozási tartalom ugyanis tapasztalataink világánál semmiképpen sem személy; ellenkezőleg: a személyben bennelevő, s onnan egy másik személyhez áradó valóság. A másik ok pedig abban áll, hogy az Atya és a Fiú közti egység csak a létanalógia alapján állítható olyan egységnek, mint a házasságon belül férfi és nő egysége, és mint az Egyházon belül Krisztus, ill. az Egyházat alkotó emberek egysége. Egy férfi elmondhatja: Én és a feleségem egy vagyunk. De nem mondhatja: "Aki engem lát, az látta már a feleségemet" Az Isten egy-volta — egyetlenség is. Az egymást megértő házastársak egy-volta — nem egyetlenség. Férfi, nő, valamint keletkező—kialakuló kölcsönös szeretetük — három külön valóság, amelyekből szerencsés esetben megszületik egy többé-kevésbé teljesre sikerülő egység. Az Isten esetében nem így állnak a dolgok. Az Isten egyetlenegy, de mivel léttartalma a szeretet, ezért nem lehet meg a szeretettel szükségképpen együttjáró hármasság nélkül, s ezért ebben a hármasságban áll fenn az egyetlen Isten egysége. A "személyt" behelyettesítő terminológiát csak az Egyház élő és eleven szellemi munkája fejlesztheti ki. Tudunk-e már most is ajánlatot tenni e behelyettesítésre? Csak kérdőjeles formában.

3. Ami behelyettesíthetné a személy-fogalmat

A "személy" közös nevező volna arra, ami az Istenben három. Próbáljunk ily közös nevezőket absztrahálni azon az alapon, amit a Háromról egyenként, külön-külön állíthatunk!

VONATKOZÁST INDÍTÓ (Atya)	VONATKOZÁSI TARTALOM (Lélek)	VONATKOZÁSI HATÁRPONT (Fiú)
ADÓ	ADOMÁNY	ELFOGADÓ
ÁRASZTÓ, SZERETŐ	ÁRADÓ SZERETÉS	ÁRADÁST-ELFOGADÓ SZERETET

4. táblázat: Szeretetvonatkozás

Mivel a Háromban közös, hogy SZERET, ezért a Három mindegyike és egyenként — szeretetet alkotó elem, tényező, mozzanat, valóság, konstituáló. Mondhatjuk tehát: Az Istenben egy a szeretet, és három az, ami a szeretetet alkotja, konstituálja. Egy a lényeg (ousia = úszia), azaz a szeretet-léttartalom és három a konstituens. Egy a szeretet, és három a közösségalkotó. Egy a léttartalom, és három a konstituens.

Mivel a Három egyetlen vonatkozást alkot, ezért a Három mindegyike és egyenként — vonatkozást alkotó elem, tényező, mozzanat, valóság, konstituáló. Mondhatjuk tehát: Az Istenben egy a vonatkozás, és három a vonatkozáselem.

Mivel a Három egyetlen zárt kört alkot, ezért a Három mindegyike és egyenként — zárt kört vagy egységet alkotó elem, tényező, mozzanat, valóság, konstituáló. Mondhatjuk tehát: az Istenben egy a közösség, és három a közösségalkotó.

Mivel a Három az adásban áll fenn, ezért a Három mindegyike és egyenként — adásvilágot alkotó elem, tényező, mozzanat, valóság, konstituáló. Mondhatjuk tehát: Az Istenben egy az adás-világ és három az adás-elem.

Mivel a magyar kifejezések konkrétabb jelentésűek, mint a latin nyelvűek, ezért tehát így konkludálhatunk:

Az Istenben egy a léttartalom (amely adásban megnyilvánuló szeretet-vonatkozással közösséget teremt) és három az alkotóelem (amely konstituálja az adásban megnyilvánuló szeretet-vonatkozással létrejövő közösséget).

Ennek az ajánlatnak az a hibája, hogy a léttartalom és konstituens szembeállítás nem hivatkozhatik semmiféle bejárt filozófiai gondolatpályára. A teológiának azonban nemcsak az a feladata, hogy felhasználja a filozófia által kitaposott gondolatpályákat, hanem az is, hogy a maga felülről jövő információit felhasználva az emberi értelmet megtermékenyítse, s új gondolatpályákat munkáljon ki — amint azt történelme során már annyiszor meg is tette.

KIKHEZ JUT EL A SZERETET?

3. SZERET-E MINDEN EMBERT AZ ISTEN?

a) Determinizmus és szeretet

A Jézus utáni első nemzedék legnagyobb hatású gondolkodója — Szent Pál. Senki sem élte meg olyan egyénien a Krisztus-eseményt, mint ő; kortársai mégis hitelesnek, a nagy eseményt meg nem hamisítónak tekintették tanítását. A következő nemzedékek ugyanígy viszonyultak a páli életműhöz. Ennek folytán a páli levelek belekerültek a kánonba is. Sőt az idők során a Szentírás többi könyveit némileg elhomályosító tekintélyhez is jutottak: pl. a Zsinat Lumen Gentium kezdetű hittani rendelkezése többet idézi a páli leveleket, mint az evangéliumokat, sőt mint az Ó- és Újszövetség összes nem-páli könyveit együttvéve.

Így aztán nehezen képviselhetjük a kétezer esztendősi hagyományú kereszténységen belül Jézust, ha nem tudjuk beleépíteni a jézusi tanításba a pálit. Ez a beleépítés nem könnyű munka ugyan, de nem is reménytelen.

A páli anyag sajátosságából következik, hogy mielőtt befoghatnánk a jézusi Jóhír páli tartalmának tárgyalásába, ennek elibe kell tennem egy nem is kicsiny fejezetet arról, hogy kiknek a számára lehet örömhír az, hogy megtestesült Fiában az Isten önmagát Szeretet-Istennek mutatta meg. Azért van erre szükség, mert a predestináció tanítása Pálra hivatkozik, s egy olyan predestináció, amely érthetlenné teszi az emberi szabadakaratot, nem építhető bele abba a jézusi tanításba, amelyben a szabadakarat nem érthetetlen, s bizony nem "misztérium".

A továbbiaknak meg kell mutatniok, hogy Pál nem determinista, a Pálra hivatkozó deterministák ellenére sem az. Determinizmus és szeretet — összeegyeztethetetlen fogalmak. Így van ez, mert a Szentháromság világából való szeretet csak mindenkit szeretésben nyilvánulhat meg, ha közibénk ér; a predestináció-tanban magát megfogalmazó determinizmus pedig ennek az ellenkezőjét képviseli. A misztériumról beszélés itt csak kertelés, mert a determinista tanítás mondanivalója ez: valakik kimaradnak Isten ajándékozó jóságából, és ebbe belepusztulnak.

Azt kérdezem tehát, hogy Szent Pálnak van-e bármi köze is a Szeretetet megcsúfoló szeretet-behatároláshoz.

b) Zsidók és nemzsidók

Az Ószövetség népe a választott és nemválasztott nép, a zsidó és nemzsidó kettősségében látta az emberiséget. A körülményekben megnyilatkozó isteni akarat a zsidó Pált a nemzsidók apostolává tette. A zsidóság java része ugyanis Pál damaszkusi fordulatát nem tudta megemésztetni, renegátnak tekintette őt, s így Pál kénytelen volt lemondani a palesztinai, a zsidók közti működésről: Damaszkus után három évvel "történt, amikor visszatértem Jeruzsálembe és imádkoztam a templomban, révületbe estem és láttam Őt (Jézust), amint így szólt hozzám: siess és menj ki hamar Jeruzsálemből, mert nem fogadják el bizonyágtételeidet rólam... menj, mert én pogányok közé, messze küldelek téged". [ApCsel 22,17—18.21 >

A pogányok megtéréséről jövődőlő prófétákon nevelődött zsidó-keresztény tudat, ha nem is könnyen, de csak tudomásul vette a Pünkösdi utáni években, hogy elérkezett a pogányok megjövendőlt

megtérésének ideje. Nem ment ez könnyen. A jeruzsálemi testvérek szemére hányják Péternek: "Bementél körülméletlen emberekhez és együtt ettél velük". Péter beszámolójának hatására nagynehezen megnyugodnak: "Akkor tehát a pogányoknak is megadta Isten a megtérést az életre". [ApCsel 11,3.18 >

A zsidókeresztény tudat kezdetben alighanem érdektelen maradt a pogányokkal szemben. Úgy gondolhatta, hogy a pogány változatlanul nem szívügye Istennek. Semmi kivetnivalót nem találnak abban, hogy Isten annak idején elpusztított hét népet Kánaán földjén, hogy földjüket örökségül adja a maga választott népének. [ApCsel 13,19 > De a "goj-ok" apostolává lett Pál nem maradhatott sokáig érdektelen a pogányok jelenével, múltjával szemben sem. Túl kellett jutnia azon a szemléleten, amely szerint a nemzsidó nem is bír önértékkel, hanem csupán elpusztítandó avagy a hűtlenné vált választott nép megbüntetésére ideiglenesen felhasznált eszköz Isten kezében. Pál számára problémává lesz a múltbeli pogányok istenkapcsolata is; mind a pogányok, mind pedig Isten felől nézve azt.

c) Jézus a pogányok sorsáról

Jézus nem idealizálta a pogányokat: ők azok, akik csak a barátaikat segítik, akik felvilágosítandónak gondolják Istent az ember szükségleteiről, akik a biológiai javakat "keresik". [Mt 5,47;6,7.32; Lk 12,30 > Ugyanakkor azonban tanítása szerint a pogányok is Isten szeme előtt élnek, ők is megjelennek az ítéleten, hogy bemenjenek az életre vagy a büntetésre, mert "összegyűjtetnek előtte mind a nemzetek". [Mt 25,46.32 > Mind. Tehát a múltbeli, a Jézust még meg nem ismert pogányok is, mert az ítéleten ott lesz a Jézust még meg nem ismert Szodoma, Tírusz és Szidón népe, ott lesznek a Ninivebeliek, és ott lesz Sába királynője is. Sőt, jobb helyzetben lesznek, mint a választott nép Jézust körülvéő gonosz és házasságtörő nemzedéke, metanoiát még a csodák láttára sem tartó Korozain és Betsaida lakossága: "Tírusznak és Szidónnak elviselhetőbb dolga lesz az ítélet napján... Szodoma földjének elviselhetőbb dolga lesz az ítélet napján..." [Mt 11,22.24; Lk 10,14.12 > — halljuk Jézus szavát. A niniveiek és Sába királynője nemcsak olyanként lesznek ott, mint akiket megítélnék, hanem egyúttal bírakként is, ugyanúgy, miként a Tizenkettő: [Mt 19,28; Lk 22,30 > "A ninivei férfiak feltámadnak az ítéletkor ezzel a nemzedékkel együtt, és elítélik azt..., Dél királynője feltámad az ítéletkor ezzel a nemzedékkel, és elítéli azt". [Mt 12,41; Lk 11,31—32 >

Látnivaló ezekből, hogy Jézus nem tekintette a múltbeli pogányokat merő eszköznek a választott nép sorsának bonyolításához. E múltbeli pogányok is feltámadnak az ítélet napjára, és besorolódnak az "Atya áldottai" közé, akiknek Isten kezdettől fogva Országot készített, illetőleg az "átkozottak" közé, akiknek az örök tüzet készíttette. [Mt 25,34.41 > A jézusi tanítás szerint a régvolt pogányok megmentődése ugyanazon fordul, amin Jézus (akár zsidó, akár pogány származású) népéé — a metanoián. A niniveiek "metanoiát tartottak Jónás prédikálására", és ha Jézus Tiruszban és Szidónban tette volna csodáit, "rég metanoiát tartottak volna zsákban és hamuban". [Mt 12,41;11,21; Lk 10,13;11,32 >

d) Pál a pogányok sorsáról

A pogányok apostola számára nagyon fontos ez a kérdés: "A zsidóké az Isten egyedül? Nem a pogányoké is?" A válasz egyértelmű: "Bizony a pogányoké is". [Róm 3,29 > S ami több, Pál ezt nemcsak a Jézus utáni jelenre érvényesíti, hanem az ószövetséggel párhuzamosan élő pogányokra és az ószövetség előtti összemertiségre vonatkozóan is: Isten a pogányok számára "sem hagyta magát bizonyosság nélkül", s a pogányok is "megismerték Isten erkölcsi világrendjét". [ApCsel 14,17; Róm 1,32 > Így aztán Pál számára az emberiség egésze három csoportba sorolódik: az ószövetségi zsidó, az ezzel

párhuzamosan vagy ennek előtte élő pogány, s végezetül a jézusi örömhírt már megismert emberek (akár zsidó, akár pogány származásúak) csoportjára. A Római levél 2. fejezete igazolja, hogy Isten nemcsak Jézus, de Pál látása szerint is, azonosan bírálja el az emberiség múltjának említett két csoportját.

Gondolatmenete ez: Isten mindenkivel megismertette a maga törvényét: zsidóval is, pogánnyal is. Az ember vagy teljesíti a törvényt vagy nem teljesíti; akár zsidó, akár pogány. E teljesítés alapján Isten "megfizet mindenkinek cselekedetei szerint", mégpedig "azon a napon, amelyen ítéli az Isten az emberek titkait az én evangéliumom szerint a Krisztus Jézus által". [Róm 2,6.16 > Isten tehát ugyanúgy jár el zsidóval—pogánnyal szemben, mint a harmadik csoporttal, a Jézus evangéliumát már megismert emberekkel szemben. Nem tesz különbséget a múlt két csoportja között, s a jelen harmadik csoportja sem kerül kiváltságos helyzetbe, hiszen az első két kategóriába tartozók is Pál evangéliuma szerint kapják Istentől a megfizetést. Pál úgy gondolja, hogy Isten kivétel nélkül minden embert annak saját törvénye alapján ítél meg.

Lássuk részletesebben is ezt a páli gondolatmenetet. Az "istenivadék"-ember [ApCsel 17,28 > éppen azért, mert theomorf lény, tehát éppen azért, mert Isten léttartalmának mintájára lett megformálva, szükségképpen és mindenképpen ismeri azt az erkölcsi rendet, [Róm 1,32 > ami theomorf-voltunknak természetes velejárója. Embernek lenni annyit jelent, hogy magunkban hordunk egy viselkedési normát: és ez éppen a belénk került isteni szeretet-léttartalomból kinövő, és így ennek a szeretet-természetnek megfelelő — törvény. Ezt akkor is ismeri az ember, ha nem tartozik bele a választott népbe, ha nem jutott tudomására a mózesi törvény. Be van írva ez a törvény a szívünkbe, van lelkiismeretünk. "Mert amikor a pogányok, akiknek nincs (mózesi) törvényük, természet szerint (jusei = füszei) cselekszik, amit a (mózesi) törvény követel, akkor ezek, bár nincs (mózesi) törvényük, önmaguknak törvényük". A pogányok "azt mutatják, hogy a törvény cselekedete (ergon = ergon) be van írva szívükbe, minthogy lelkiismeretük (sun-eidhsiV = szün-eidészisz) és egymást vádoló, illetőleg védő gondolataik (dialogismoV = dialogizmosz) közösen tanúskodnak erről". [Róm 2,14—15 > Az Isten által a maga képére megteremtett emberben tehát szükségképpen megvan a "szív", a "természet", a "lelkiismeret" törvénye. A pogányban is, aki nem ismerte meg a mózesi törvényt. Az ember — természeténél fogva — nincsen Isten törvényének ismerete nélkül.

Csak hibásan értelmezhetik Pált azok, akik figyelmen kívül hagyják gondolatmenetének második pontját: "a törvény cselekvői (poihtai = poiétai) fognak dikaiosznak (istenneketszőnek) minősülni". A "törvény" jelenti itt akár a mózesi törvényt, akár a fenti szív-természet-lelkiismeret törvényét: "Mert akik (mózesi) törvény nélkül vétkeztek, azok (mózesi) törvény nélkül vesznek is el; és akik (mózesi) törvény alatt vétkeztek, azok (mózesi) törvény alapján ítéltetnek is el". [Róm 2,12 > A szívtörvény, illetőleg a mózesi törvény teljesítése vagy nemteljesítése tehát az ítélet alapja. Ahhoz, hogy az ember dikaiosznak minősüljön, ismernie kell a törvényt, de ez az ismeret még nem elégséges feltétel: "mert nem a törvény hallgatói dikaioszok Isten előtt, hanem a törvény cselekvői fognak dikaiosznak minősülni". [Róm 2,13 > — A cselekedet teszi dikaioszá az embert.

A jézusi szemlélettel teljesen megegyezően a jócselekedet, illetőleg a metanoia az alapja annak, hogy Isten örök élettel fizet az embernek; s ugyanezek hiányáért éri el az embert a cselekedetek szerint fizető Isten haragja. A Római levél tanítása teljesen belesimul a jézusi szemléletbe. Isten "azoknak, akik e jó állhatatos cselekvésével (ergon agaJon = ergon agathon) dicsőségre és megbecsülésre és romolhatatlanságra törekcsenek, örök életet ad"; mert "dicsőség és megbecsülés és békesség (jut

osztályrészül) mindenkinek, aki a jót cselekszi (ergazomai = ergadzomai); előbb a zsidónak, de a görögnek is". [Róm 2,7.10 > A jót cselekvésért kijár az örök élet, a rosszat cselekvésért az Isten haragja: "keménységgel és megtéretlen szíveddel azonban haragot gyűjtesz magadnak Isten haragjának és igazságos ítélete kinyilatkoztatásának napjára... azoknak, akik versengésből nem bízzák magukat rá az igazságra (alhJeia = alétheia), hanem odaadják magukat a gonoszságnak (adikia = adikia), harag és felháborodás (jut osztályrészül). Gyötrelem és szorongatás minden ember lelkének, aki a rosszat cselekszi (katergazomai = katergadzomai); előbb a zsidónak, majd a görögnek is". [Róm 2,5.8—9 >

Ez a rendre visszatérő "előbb" csak azt tükrözi, hogy Pál tudatában van annak, hogy a választott néphez tartozni — rang. De semmiképpen sem jelent kiváltságot, másféle elbánást, "mert nincsen személyválogatás Isten előtt". [Róm 2,11 > Isten előtt ugyanis nem számít semmi más, csak a tudomásunkra jutott isteni törvény teljesítése. A körülmetélt zsidó számára a körülmetéltsége (=a választott néphez tartozása) semmi előnyt sem jelent, ha nem teljesíti a törvényt: "A körülmetélkedés használ ugyan, ha a törvényt cselekszed (prassein = prasszein), de ha törvénytisztező vagy, akkor körülmetéltséged körülmetéletlenséggé lett". [Róm 2,25 > Ugyanígy nem jelent hátrányt a körülmetéletlenség, azaz a választott néphez nem tartozás. Miért? "Mert ha a körülmetéletlen megtartja a törvény rendelkezéseit, körülmetéletlensége nem számítatik-e be körülmetéltségül". [Róm 2,26 > Azaz Isten választottjává válik, aki teljesíti a törvényt. "Mert nem a külsőleg zsidó és nem a külsőleges, test szerinti körülmetéltség, hanem a szívnek... körülmetéltsége az, aminek dicsérete... van Istentől". [Róm 2,28—29 >

Ebből adódik azután az a Jézustól is tanított következmény, hogy a nemválasztott népekhez tartozók (niniveiek, Sába királynője) ítélkezhetnek majd az ítéleten a választott nép tagjai fölött: "A természet szerint körülmetéletlen, aki teljesíti a törvényt, ítélni fog téged, aki az írott törvény és körülmetéltség birtokában is törvénytisztező vagy". [Róm 2,27 > Mindez annyit jelent, hogy "azon a napon, amelyen ítéli Isten az ember titkait", mégpedig a páli evangélium alapján..., azon a napon egyenlő eshetőségekkel áll Jézus elé ószövetségi zsidó és vele egyidőben vagy az ószövetséget megelőző időben élő pogány. Ugyanazzal az eshetőséggel áll majd az új választott nép, a Jézushoz csatlakozó is, Isten elé.

e) Mindenkit szeret, valakiket szeret

A fentebbiek tisztán mutatják az Isten—ember kapcsolat háromfázisos jellegét. Az első fázisban megismerjük Isten reánk vonatkozó törvényét. A második fázisban az ember igent vagy nemet mond erre a törvényre. A harmadik fázisban pedig megkapjuk Istentől az örök életet, illetőleg találkozunk Isten haragjával — aszerint, hogy teljesítettük-e Isten törvényét vagy sem.

A páli teológia e tiszta képét páli nyilatkozatok két tekintetben is elhomályosítják. Egyfelől kétségesse teszik, hogy képes-e az ember teljesíteni az isteni törvényt; ennek folytán problematikusává válik a második fázis, és a második fázistól függő harmadik is. Másfelől pedig bevezetnek egy diszkrimináló szeretetfogalmat, amelynek alapján Isten csak valakiket hív meg, csak valakiket választ ki az örök élet jutalmára. Ezek a nyilatkozatok ily módon megdöntik a háromfázisos gondolkodás egyetemes érvényét, s a Pálra figyelő olvasónak szembesülnie kell az eleve-elrendelés bábjáték-mechanizmusával, amely a leg súlyosabb mértékben megkérdőjelezi a páli "Szeretet-Isten" fogalmát.

A következőkben ismertetjük tehát a páli teológiának eme diszkriminációs vonását, s megvizsgáljuk, miként egyeztethette össze Pál a diszkrimináló Istent a kivétel nélkül minden ember megmentését szolgáló Istennel. A következőkben három igét teszünk vizsgálat tárgyává: agapan (agapan = szeret), carizesJai (kharidzeszthai = kegyet ajándékoz), didonai (didonai = ad). Ez a három ige hordozza a páli

teológiában a szeretet nem specifikált, legáltalánosabb tartalmát. A fenti igék Pálnál elsődlegesen Istennek emberre irányuló szeretetéről beszélnek akár Isten, akár Jézus, akár pedig "Isten Jézusban" szeret minket. Kit szeret az Isten, ill. Jézus az emberek közül? — E kérdésre a fenti igék három különböző választ nyújtanak:

- a. mindenkit szeret,
- b. valakiket szeret,
- c. csak valakiket szeret.

Kezdjük az első csoporttal: mindenkit szeret. Jézus "odaadta önmagát váltságul mindenkiért". [1Tesz 2,6 > Ez a nyilatkozat beleilleszkedik a háromfázisos gondolkodásba; Isten személyválogatás nélkül teremt kapcsolatot az emberrel, Isten mindenkit szeret.

A következő csoport nyilatkozataiban Isten, illetőleg Jézus — valakiket szeret. Szereti az Egyházat: "Krisztus is szeretette az Egyházat, és önmagát adta érte... mert soha senki sem gyűlölte a maga testét, hanem táplálja és gondozza, ahogyan Krisztus is az Egyházat". [Ef 5,25.29 > Szereti az Egyház tagjait. Rendre találkozunk ezzel az állítással — a "szeret, megajándékoz minket, ad nekünk" fordulatokban. Legyen ezeknek mintapéldája: "Krisztus is szeretett titeket" — írja Pál az efezusi egyház tagjainak. [Ef 5,2 > Szeret egyes megnevezett személyeket is akár az Egyház, akár az azt megelőző ószövetség tagjai közül: szereti Pál [Gal 2,20 > Filemont, [Filem 22 > Oneziphoros-t [2Tesz 1,15.18 > Ábrahámot. [Gal 3,18 > Legyen ezek mintapéldája, amit a galatáknak ír önmagáról: "Amit pedig most testben élek, a hitben élem, az Isten Fiában, aki szeretett engem és önmagát adta értertem". [Gal 2,20 >

Hogy ez a második válasz-csoport ellenére jár-e a háromfázisos gondolkodásnak, kizárólag azon fordul, hogy e "valakik" a második fázisban létrejövő igent mondásuk erejében lettek-e az Egyház tagjaivá, vagy pedig személyükre szóló olyan meghívás és kiválasztás révén, amely csak rájuk vonatkozik, és amely meghívás és kiválasztás másokat kirekesztő jellegű. Ha az igentmondás révén, akkor maradunk a háromfázisos gondolkodáson belül. Ha diszkriminációs kiválasztás alapján, akkor máris ott vagyunk az eleve-elrendelés bábjáték-mechanizmusánál. Ennek eldöntéséhez segítséget nyújt a harmadik válasz-csoport, amelyet alaposabb vizsgálat tárgyává teszünk.

f) Ézsaut nem szereti?

Négy nyilatkozat sorolható ebbe a "csak valakiket szeret"-csoportba.

Az első nyilatkozat: "Jákobot szerettem, Ézsaut pedig gyűöltem". [Róm 9,13 > E mondatot Pál az Ószövetségből idézi. [Mal 1,2—3 > Hogyan teheti magáévá Pál ezt a töményül jézustalan mondatot? A nyilatkozat környezete egyértelmű magyarázattal szolgál. Arról beszél, hogy kinek szól az Isten ígérete. Szól Ábrahámnak, de két fia közül már csak a másodiknak, Izsáknak: "mert Izsák által hivatik el (kalein = kalein) a te magod". [Róm 9,7 > Izsák mindkét fiának megint nem szól az ígéret, hanem csak a másodiknak, Jákobnak; Ézsauinak pedig nem. Csak Jákob és Jákob ivadékai — "az ígéret gyermekei". [Róm 9,8 > Minek alapján lesznek Jákob ivadékai — "az ígéret gyermekei"? Pál válasza egyértelmű: "Amikor még meg sem születtek (Izsák) gyermekei, és nem tettek még semmi jót vagy rosszat, hogy az Istennek kiválasztás (eklogh = eklogé) szerinti elhatározása (proJesiV = protheszisz) érvényben maradjon —, nem cselekedetekből (ergon), hanem az elhívótól (kalein) (azaz az Isten hívása folytán) megmondattott neki (Rebekának), hogy a nagyobbik fog szolgálni a kisebbnek, [Ter 25,23 > ahogyan meg van írva: Jákobot szerettem, Ézsaut pedig gyűöltem". [Róm 9,11—13 >

Ez a nyilatkozat — első hallásra — minden ízében ellenkezik azzal a diszkriminációt nem ismerő, háromfázisos szemlélettel, amelyet a fentiekben Pál szemléleteként ismertünk meg. Fel kell tételeznünk, hogy Pál sem felejtette el levele 9. fejezetének írásakor azt, amit elmondott a 2. fejezetben. Ezért aligha lehet dolgunk megállapítani: Pál teljes ellentétbe került önmagával. Az se lehet dolgunk, hogy valaminő szempont alapján első vagy második szemléletét tekintsük "valójában" páli gondolkodásnak. Csak az ellentmondás feloldása lehet a feladatunk. Mégpedig azáltal, hogy kimutatjuk, más tárgyra vonatkozik az elsőül ismertetett szemlélete, és más tárgyra vonatkozik a jelenleg szóbanforgó nyilatkozatban található szemlélete.

Mi ez a más tárgy, ami meghúzódik a csak-Jákobot-szeretés mögött? E más tárgy a páli teológia sajátos tematikája: van Isten egyetemes emberszeretetének időbeli, történelmi kibontakozása. Isten minden embert üdvösségre akar juttatni, és ezen akarátának van egy történelmileg látható, időbeli kibontakozása. Ebben a kibontakozásban valakik Isten népének látszanak, mások pedig nem látszanak annak. Az Isten nem-népe csak Jézussal válik láthatóan az Isten népévé. A történelmet eme jézusi korszak felé vivő isteni jóakaratot nevezi majd Pál — gondoskodásnak (oikonomia = oikonomia). [Ef 1,10;3,2.9; Kol 1,25 > Van tehát Isten egyetemes emberszeretetének egy időben és láthatóan kibontakozó gondoskodásterve. Ez a terv eredményezi Isten Jézusban mindenkit üdvözíteni akaró egyetemes szeretetének valakiken már korábban is megmutatkozó szignifikáns vonalát. Ábrahámval kezdődik ez a sor. Isten csak őt szólítja, de azért, hogy általa majd mindenkit szólíthasson. Csak Izsákot, csak Jákobot és annak ivadékait szólítja..., de azért, hogy ez az ivadék Jézus korában elvigye majd az üdvösség örömhírét az összes nemzetekhez, a pogányokhoz. Elkülönít tehát valakiket Isten gondoskodása a maga népévé, hogy eme valakik révén majd beemelődhessenek a pogányok is, az összes nemzetek is — a szignifikáns vonalba.

Az alábbiakban nyilvánvalóvá akarjuk tenni, hogy Pál úgy képviseli ezt az ökonómiát, üdvösségtervet, hogy nem akarja feledni, és nem akarja kétségbevonni azt a háromfázisos szemléletet, amelynek alapján Isten nem ismer diszkriminációt, s amelynek alapján Ő mindenkit meghívó és mindenkit megmenteni akaró Szeretet-Isten, akinek az emberrel szemben csak egyetlen első fázisú magatartása van: a senkit sem kizáró, a mindenkit magához ölelni akaró mindenkit-szeretés.

Akármit is mond el Pál ez "ökonómia" kapcsán, háromfázisos gondolkodása változatlanul érvényben marad. Miért? Mert az elvetett Izmael és Ézsau ivadéakai adják azokat a pogányokat, akikre vonatkozóan a háromfázisos páli szemlélet egyértelműen Szeretet-Istennek igazolta az Istent. Az Izmael- és Ézsau-ivadékok is ismerték a "szív" törvényét. Az örök élet jutalma szempontjából Isten nem kezeli másképpen Ézsau leszármazottait, mint ahogyan a Jákobéit kezeli.

Nem sérti tehát az egyetemes szeretetet, hogy Isten embert megmentő, minden embert megmenteni akaró szándékának van egy Krisztus felé konvergáló történelmi, időbeli útja. Ez az út Ábrahámval kezdődik, folytatódik Izsákban, Jákobban, ennek utódaiban, majd Jézusban és Tizenkettőjében, Pünkösöd után pedig azokban a "valakikben", akiket sorbaszedett a második ("valakiket szeret") válasz-csoport. Az ökonómia arról az időbeli rendről szól, amelyben Isten egybegyűjti a neki igent-mondókat abban az egész emberiséget magába foglalni akaró Testben, amelynek feje — a Fiú. Mindez annyit jelent, hogy a Jákobot ért eleve-kiválasztás nem hozza Jákobot olyan helyzetbe, hogy neki nem is kell igent mondania az isteni törvényre, mert Jákob "igen" nélkül is megkapja Istentől ajándékként az örök életet. Másfelől pedig Isten nem fosztotta meg Ézsaut attól a lehetőségtől, hogy megismerje Isten törvényét, igent mondhasson arra, és ezáltal ő is megkaphassa az örök élet jutalmát. Így aztán az Ézsaut

érő "gyűlölet" (a megfelelő héber szó jelentéstartalmának megfelelően) az előnyös helyzetbe hozás, a preferálás tagadását jelenti. Az előnyös helyzet azonban nem jelenti a megmentődés kizárólagos lehetőségét. Az "Isten gyermekei" kitétel itt a választott nép ama tagjait jelöli, akikkel Isten közli a maga ígértét. A történelmi folyamat előbbrejutásával ez az ígértet Jézus ajkán már az egész emberiség számára szóló ígértékként fogalmazódik meg.

Egyfelől tehát mindenki az Isten gyermeke, mert mindenki megismerheti Isten törvényét, és mindenki igent mondhat arra, és mindenki megkaphatja az örök életet. Másfelől pedig csak azok az Isten gyermekei, akik belekerülnek egy olyan történelmileg növekvő közösségbe, amelynek tagjai az emberi természetben benne rejlő "általános kinyilatkoztatások"-on felül még "sajátos" és "legsajátosabb" értelemben vett kinyilatkoztatás révén is értesülnek Isten szándékairól (lásd a szerzőtől: Merre menjek? Bp. 1991. 47—48 o.). A Jákobról és Ézsauról szóló páli mondat — az Istentől felénk nyúló szeretetet a "sajátos" kinyilatkoztatásban részesülő Jákobra profilírozza... anélkül, hogy tagadni akarná Isten egyetemes szeretetét.

g) Egyetemes és ökonómiai szeretet

Lássuk a harmadik válasz-csoport második nyilatkozatát:

"Hívni fogom nem-népemet népemnek és a nemszeretettet szeretettnek" [Róm 9,25 > — idézi Pál Ózeás prófétát. [Oz 2,23 > Ezt a helyet Pál már az Egyházra alkalmazza: a dicsőségre előre elkészített irgalomedényekre, "amilyenekké elhívott (kalein) minket is, nemcsak a zsidók, hanem a pogányok közül is". [Róm 9,24 >

Isten szeretete itt is csak valakikre vonatkozik; ezeket a valakiket emeli be abba a történelmileg növekedő közösségbe, amelyen keresztül az egész emberiség számára ki kell hirdetődnie a sajátos értelemben vett kinyilatkoztatásban rejlő ígértetnek. Az Istentől jövő szeretet itt már zsidókra és pogányokra egyaránt vonatkozik. De nem kivétel nélkül minden zsidóra, mert vannak zsidók, akik időközben kiestek az ökonómiai vonalból. Csak a zsidók egy részére, csak a "maradéokra", csak az "utódra" vonatkozik: "Ha Izrael fiainak száma annyi volna, mint a tenger fővénye, akkor is a maradék mentődik meg... ha a seregek Ura nem hagyott volna nekünk utódot..., olyanokká lettünk volna, mint Szodoma..." [Róm 9,27.29 > — idézi és értelmezi a jelenre Izaiás szavát. [Iz 10,22;11,5;1,9 > Értelmezi arra a jelenre, amelyben az ökonómián, a szignifikáns vonalon, az Egyházon belül található egyfelől a zsidók "maradéka", másfelől pedig ott találhatók már valakik a pogányok (a "nem-népem") közül is; "És az lesz, hogy azon a helyen, ahol megmondatott nekik: Nem-népem vagytok ti, ott az élő Isten fiainak fogják őket nevezni" [Róm 9,26 > — idézi és értelmezi Pál ezúttal Ózeás szavait. [Oz 1,10 >

"Csak a maradék mentődik meg". [Róm 9,27 > Az ökonómiai vonalon kívülre kerülő zsidók nem mentődnek meg? Megmentődhetnek, mert a háromfázisos gondolkodás érvényben van. Ha a fenti mondat mégis kizárja őket a megmentődésből, ez azért van, mert Pált e mondat fogalmazásakor meghatározza a maga zsidókat téríteni akaró gyakorlata. Itt szerzett tapasztalatai alapján e nyilatkozatában mintha képtelen volna feltételezni, hogy lehet olyan zsidó, aki jó lelkiismerettel akar az ökonómiai vonalon, az Egyházon kívül maradni. De ha Páltól tételesen megkérdézhetnők, hogy megmenti-e Isten azt a zsidót, aki jó lelkiismerettel nem lesz kereszténnyé, akkor a levele 2. fejezetének tanítása alapján igenlő választ kapnánk kérdésünkre. És nem is csak ennek alapján. Más vonatkozásban is bizonyóságot tett arról, hogy csak a szembekerülés meggyőződésünkkel — lehet bűn. [Róm 14,22—23 > Aki nem kerül szembe meggyőződésével, az nem lehet bűnös — Isten szemében.

A harmadik és negyedik nyilatkozatban Isten szeretete a kolosszei, illetőleg a tesszalonikai keresztényeket éri el oly módon, hogy ez a szeretet egybekapcsolódik a kiválasztottság fogalmával — Jákob és a "megszeretett" nép analógiájára. "Öltsétek tehát magatokra, mint Isten választottai (eklektos), szentek és szeretettek a könyörülő irgalmat...; mert ismerjük, Istentől szeretett testvéreink, kiválasztottságtokat (eklogh)". [Kol 3,12;1Tesz 1,4 > — Alkalmazhatjuk a fentieket: Pál ezeken a helyeken is az ökonómiai vonalba bekerülésről szól.

A páli teológia e harmadik válasz-csoporton belül egyenlővé teszi Isten irántunk tanúsított szeretetét — az ökonómiai vonalba beemeléssel. Ha meg akarjuk érteni Pált, különböztetni kell tudnunk az egyetemes szeretet és az egyetemes szeretet célját szolgáló ökonómiai szeretet között. A kettő semmiképpen sem rontja le egymást. E különböztetés felhasználásával a harmadik válasz-csoport nyilatkozatai ellentmondásmentesen beépíthetők a páli háromfázisos gondolkodásba.

4. SZERETET ÉS MEGHÍVÁS

a) Meghívás az ökonómiai vonalba

Isten ökonómiai szeretete úgy nyilvánul meg, hogy azokat, akiket így szeret, elhívja—meghívja az üdvösségre: oly módon teszi ezt, hogy beemeli őket a szignifikáns, az ökonómiai vonalba. Ha Isten hívás alapján szereti Jákobot, [Róm 9,11 > akkor Pál az ökonómiai szeretetnek megfelelő ökonómiai hívásra gondol, amely semmiképpen sem rontja le az Isten egyetemes szeretetének megfelelő egyetemes, tehát mindenkit meghívó hívását.

A "meghívni" (kalein = kalein) "meghívás" (klhsiV = klésis) és "meghívott" (klhtoV = klétosz) szavakkal 33"9"7, azaz összesen 49 alkalommal találkozunk a C.P.-ban (rgym: 1,33), s minden alkalommal Isten minket meghívásáról szólunk.

A hívás az Atya profilja. Két esetet kivéve az "Isten" szó jelöli az Atyát. Idézzük e két kivételt: "Adjatok hálát az Atyának, aki meghívott titeket a szentek örökségében való részesedésre...; a Dicsőség Atyja adja meg nektek, hogy... megtudjátok, milyen a ti elhívástok reménysége". [Kol 1,12; Fil 1,18 > Egy esetben szerepel Jézus a meghívás alanyaként: a rómaiak is ott vannak a Pál által szolgált népek között: "akik között ti is Jézus Krisztus elhívottai vagytok". [Róm 1,6 > Két ízben az Atya Jézusban hív el bennünket: Jézusban "akiben elhívtunk előre rendeltetvén, hogy dicsőségének magasztalására legyünk..."; illetőleg "... a cél felé futok Isten felülről való elhívásának versenydíjért Krisztus Jézusban". [Ef 1,11—12; Fil 3,14 > (A "Krisztus Jézusban" — vonatkozik a futásra is, a versenydíjra is, az elhívásra is, akár mind a háromra is egyszerre.) Egyetlen alkalommal a Szentlélek közreműködésével hív bennünket az Atya: "kiszemelt titeket az Isten kezdettől a megmentődésre a Lélek megszentelő munkája... által, amire el is hívott titeket...". [2Tesz 2,13—14 >

Az Atya hív — a Fiában és a Lélek közreműködése mellett! Az egész Szentháromság érdekelt ebben a hívásban.

b) Kiket hív meg?

Kiket hív meg tehát az Atya a Fiában és a Lélek közreműködése mellett?

Ábrahám hitt abban az Istenben — írja Pál — aki "meghívja a nemlétezőket, mint létezőket". [Róm 4,17 > Az Ábrahám magvából Ábrahám kora után megszületendőkről beszél a szöveg, Pál pedig belehelyezkedik Ábrahám korába, amikor a későbbben élők még nemlétezők. Azokat hívja Isten, akiket szeret — az ökonómiai szeretet értelmében. Így hívja Jákobot is és a valamikori nem-népet is. [Róm 9,11.24 > Ebben az ökonómiai értelemben hívja az Egyház tagjait. Például a római egyház tagjait: levelét Pál "Jézus Krisztus elhívottainak" írja: "mindazoknak, akik Rómában Isten szerettei". [Róm 1,7 >

Meghívta tehát az ökonómia kezdetén a zsidókat, akik "kiválasztás" (eklogh = eklogé) alapján szeretettek az atyák miatt. Visszavonhatatlanul hívta meg őket Isten, "mert visszavonhatatlanok az Isten ajándékai és az Ő (Isten) elhívása". [Róm 11,28—29 > A zsidók nagy tömege Pál korában viszont éppen ama evangélium miatt ellenséges a keresztényekkel szemben, amely evangélium arról szól, hogy Isten gondoskodása, meghívása eljutott a pogányokig is.

Ez időben Isten már a zsidókat és a nemzsidókat hívja a maga ökonómiai vonalába. Láttuk ezt már az Ózeás-idézettel kapcsolatban. [Róm 9,24 > Pál Korintusban azt a megfeszített Krisztust hirdeti, aki az ökonómiai vonalon kívül maradó zsidók és görögök számára csak botránynak és oktalanságnak minősül, de aki az ökonómia vonalába bekerültek számára másnak bizonyul: "... de maguknak az

elhívottaknak, zsidóknak és görögöknek... az Isten ereje és az Isten bölcsessége". [1Kor 1,24 > Zsidók és nemzsidók egyaránt meghívottai tehát ennek az ökonómiai vonalnak. Efezus pogányokból lett keresztényeinek így beszél Jézusról: "... akiben meghívattunk... mi (értsd: a zsidók), akik már előre reménykedtünk Krisztusban, akiben hívők lettetek ti (pogány származásúak) is...". [Ef 1,11—13 >

Meghívta Isten azokat, akik Pál korában az Egyházat alkotják. A különböző városok keresztényeit általában a "titeket" névmás jelöli, mint például ebben a korintusiakról szóló mondatban: "Hűséges az Isten, aki elhívott titeket közösségre a Fiával...". [1Kor 1,9 > Ezt a névmást olykor a "szentek" megjelölés helyettesíti: a rómaiak is, a korintusiak is — "elhívott szentek". [Róm 1,7; 1Kor 1,2 > Olykor Pál nemcsak a címzeteket, hanem egyúttal magát is elhívottnak mondja, s így adódik a "minket" megjelölés: "Mert nem tisztátalanságra hívott el minket az Isten, hanem megszentelődésre". [1Tesz 4,7 > Meghívottnak mondja Timóteust, [1Tim 6,12 > s több ízben önmagát: "kiválasztott engem anyám méhétől és elhívott az Ő kegyelme által...; a cél felé futok Isten felülről való elhívásának versenydíjáért...; Pál, Krisztus Jézus elhívott apostola Isten akaratából...". [Gal 1,15; Fil 3,14; 1Kor 1,1 >

Kikre esik Isten választása az ökonómiai hívás során? Jézus magatartásában és tanításában jól megfigyelhető a szegények iránti rokonszenv. Pál is tudatában volt annak, hogy az ökonómiai hívás inkább a társadalmi gúla alján levőket tünteti ki: "Mert nézzétek a ti elhívástokat — írja a korintusiaknak —, ... ami bolond a világban... ami erőtlenség a világban... és ami nem előkelő és lenézett a világban... azokat választotta ki az Isten...". [1Kor 1,26—28 >

c) Mennyei és örök hívás

Ennek a meghívásnak teljes mondanivalóját kibontani — későbbi fejezetek feladata. Éppen ezért ehelyt nem elemezzük e 49 előfordulást a hívás tartalma szempontjából. Csupán három kérdést teszünk fel: milyen, mikor jött létre és milyen alapon történt ez a meghívás?

Lássuk az első kérdést: Milyen ez a meghívás? — Istentől jövő meghívásról lévén szó, a meghívás "felülről való", azaz "mennyei": Pál "Isten felülről való elhívásának jutalmáért" fut a cél felé. [Fil 3,14 > Isten lévén a meghívó, "szent" ez a meghívás: Jézus "megmentett minket és elhívott szent hívással...". [2Tim 1,9 > S mivel Isten meggondoltan és nem átabotában hívja meg, akiket meghív, ezért hívását soha vissza nem vonja; az evangéliummal szemben ellenséges zsidókat Isten továbbra is változatlanul szereti, "mert visszavonhatatlanok az Isten ajándékai és az Ő elhívása". [Róm 11,29 > A meghívás tulajdonságai visszautalnak a Meghívó tulajdonságaira: Isten időtlenül, nemcsak egy adott időszakaszra szólóan, nem felmondással szeret.

Akit ez a meghívás elér, az kiemelődik a többi ember közül. Elkülönítődik tőlük. Elkülönítődik, de — különös paradoxon! — a még meg nem nyertek, de mégis öröktől fogva meghívottak szolgálatára. Így érthető, hogy Pálnál a "meghívásnak" két ízben szinonim szava az "elkülönítés" (ajorizein = aphoridzein): "Pál, Krisztus Jézus szolgája, elhívott apostol, elkülönítve az Isten evangéliumának a hirdetésére... aki elkülönített engem anyám méhétől kezdve...". [Róm 1,1; Gal 1,15 >

Lássuk a második kérdést: Mikor jött létre a meghívás? Istentől jövő meghívásról lévén szó, a meghívás dátuma, az Isten létezési módján belüli dátum, amelynek megjelöléséről az ember csak dadogni tud. "Kezdetől", "örök idők előtt", "anyám méhétől" — ezek a páli dadogás formái. "Kiválasztott titeket az Isten kezdetől (aparchn = aparkhén) — az üdvösségre, amire el is hívott titeket..." [2Tesz 2,13—14 > — írja Pál a tesszalonikiaknak. "Megmentett minket és elhívott szent hívással kegyelme szerint, amely megadatott nekünk... örök idők előtt" (pro cronwn aiwniwn = pro khronón aióniön) [2Tim 1,9 > — írja

Timóteusnak. "Kiválasztott engem anyám méhétől és elhívott..." [Gal 1,15 > — írja önmagáról a galatáknak.

d) Milyen alapon hív?

Egy meghívás történhetik érdem alapján, kegyből, s e kettő kombinációjából. Pál válasza határozott. Az ökonómiai vonalba Isten nem érdem alapján hívja meg azokat, akiket meghív. A szövetség Isten és ember között nem a szövetségbe bekerülő személyek emberi érdeme alapján jön létre. Jákob nem a maga érdeme alapján lett Izraellé: "Mert amikor még meg sem születtek (Izsák) gyermekei, és nem tettek semmi jót vagy rosszat..., nem cselekedet alapján, hanem az Elhívó alapján (értsd: akaratából), megmondattuk nekik, hogy a nagyobbik fog szolgálni a kisebbiknek...". [Róm 9,11—12 > Ugyanígy szerezte meg Isten a maga új választott népét is: "elhívott szent hívással, nem a mi cselekedeteink szerint..." [2Tim 1,9 > — írja Pál Timóteusnak.

A meghívás egyedüli alapja: az "Elhívó". [Róm 9,11 > Az elhívó Isten tulajdonságai közül Pál a hűséget emeli ki: "Hűséges az Isten, aki elhívott titeket..., hűséges az, aki hív titeket..." [1Kor 1,9; 1Tesz 5,24 > — írja Korintus és Tesszaloniki keresztényeinek. Isten ember iránt tanúsított hűségéből folyik, hogy — bár e szövetségek nélkül sem hagyta magára az embert [ApCsel 14,17 > — az Ábrahámmal elkezdett, Jézussal beteljesített és az Egyházban tovább élő ökonómiai vonallal segít minket a teremtésben kapott célunk felé.

Hogy a meghívás eme ökonómiai vonalba nem személyes érdem, hanem kizárólag az Elhívó (Isten) kiszemelése alapján történik, ezt hordozza a kegyelemből (cariV = kharisz) történő meghívás hangsúlyozása. "Aki elhívott titeket Krisztus kegyelme által" — mondja a galatákról; "aki... engem... elhívott az Ő kegyelme által" — mondja önmagáról; "aki... minket... elhívott szent hívással... saját... kegyelme szerint" — írja általában a keresztényekről Timóteusnak. [Gal 1,6.15; 2Tim 1,9 > A "cariV" szótári jelentése: kegy, uralkodói kegy. Isten uralkodói, vagy inkább isteni kegyet gyakorolt azokkal szemben, akiket meghívott a maga ökonómiai vonalába.

Láttuk, hogy a nem-ökonómiai vonalban is megvan a lehetőség a megmentődésre. Ezért Pálnak eszébe sem jutott, hogy Isten igaztalan és véres játékot űz az emberrel. Gond nélkül írja le tehát azt a szót, amely később annyi gondot okoz majd a teológusoknak: az "előre rendelni" — ez a szó. "Akiiket pedig előre rendelt (pro-orizein = pro-oridzein = előre meghatározni), azokat meg is hívta..." [Róm 8,30 > Jákobot azért választotta ki még Rebeka méhében, hogy "Isten elhatározása (pro-JesiV pro-theszisz = előre rendelés) érvényesüljön". [Róm 9,11 > "Meghívott bennünket szent hívással, nem cselekedeteink szerint, hanem saját elhatározása (proJesiV) szerint...". [2Tim 1,9 > Jézusban — írja az efezusiaknak — "mi is meghívattunk előre rendeltetvén (proorizein) annak az elhatározása (proJesiV) alapján, aki mindent akaratának (Jelhma = theléma) döntése (boulh = búlé) szerint munkál". [Ef 1,11 >

Mindez azonban még nem ad feleletet arra, hogy milyen szempontok határozták meg Istent, amikor valakit kiszemelt az ökonómiai vonal számára. Pál nemigen érdeklődik eme szempontok után. Neki elég ennyi: Isten így akarta. De azért azt Pál is észleli, hogy a meghívottak inkább a társadalmi gúla aljáról kerülnek ki. De csak észleli. Jézussal ellentétben ő diszkriminációs ízű kijelentéseket a gúla tetején elhelyezkedők hátrányára meg nem formál. Isten inkább a világban megvetetteket hívja, de azért hívja a hatalmasokat és előkelőket is, akik bár "nem sokan", de azért vannak. [1Kor 1,26—30 >

Pál nem tette fel magának azt a kérdést, hogy amikor Isten kiszemel, elkülönít a maga tervei számára valakit, szerepel-e a kiszemelést motiváló tényezők között a kiszemelt személy egyénisége, milyensége,

értékes volta. Istennek valakivel kellett elkezdnie az ökonómiai vonalat, ha egyszer hűségéből az következett, hogy elkezdje. Valakivel, de miért éppen Ábrahámot szemelte ki a földkerekség sok-sok ezer pásztora vagy nem-pásztora közül? Miért éppen Máriát szemelte ki az akkor élő zsidó leánykák közül? Nem gondolt arra, hogy Jézus egész éjszakát töltött imádságban, mielőtt kiszemelte tanítványai köréből a Tizenkettőt? Gondolhatott éppen reá, de számára az ökonómiai vonalban meghívás mégis az Isten legbelső — azaz semmi külső: tehát emberi és cselekedeti szemponttól nem érintett — szuverén akaratához kapcsolódott.

5. SZERETET ES KIVÁLASZTÁS

a) Hívás és kiválasztás

Az ökonómiai vonalba beemelés másik jelentős páli körülírása: Isten kiválaszt minket. A "kiválasztani" (eklegesJai = eklegeszhai), a "kiválasztás" (eklogh = eklogé) és a "kiválasztott" (eklektoV = eklektosz) szavak 5"5"6, tehát összesen 16 ízben hordozzák a páli teológiában ezt az isteni tevékenységet (rgym = 1,35).

Rendre az Atya ("Isten") az, aki a kiválasztást végzi. Egy esetben a "kiválasztás" birtokosa a kegyelem, ez a birtokos kapcsolat is az érdemtől független, isteni "kegyelmi kiválasztást" hangsúlyozza. [Róm 11,5 > Két ízben Jézusban választ ki bennünket az Atya: "Kiválasztott minket Őbenne magának, hogy szentek legyünk... a szeretetben", illetőleg "köszöntsétek az Úrban kiválasztott Rufuszt...". [Ef 1,4; Róm 16,13 > Egy ízben pedig a Szentlélekkel kapcsolódik az Atya kiválasztó tevékenysége: "mert ismerjük Istentől szeretett testvéreink, kiválasztottságokat, hogy a mi evangéliumunk... eljutott hozzátok Szentlélekkel...". [1Tesz 1,4—5 > A fentebbiekből látható, hogy ez a kiválasztottság ugyanúgy Isten ökonómiai szeretésének szálán függ, miként a meghívásé is. Kérdésünk tehát most már ez: Ugyanazokra vonatkozik-e a kiválasztás, akikre a meghívás vonatkozik?

Isten kiválasztotta mindenekelőtt a zsidókat. "Ennek a népnek, Izraelnek Istene kiválasztotta atyáinkat..." — halljuk Pizidiában. [ApCsel 13,17 > Istennek "kiválasztás szerinti elhatározása alapján" lett Jákob — "meghívott, szeretett". [Róm 9,11 > Az evangéliummal szemben ellenségesen viselkedő zsidó kortársakat is szereti Isten — ily ökonómiai szeretettel "az atyák miatt", mégpedig a "kiválasztás alapján". [Róm 11,28 > De kiválasztotta nemcsak a zsidókat, hanem a páli jelen keresztényeit is: a levelek íróját és címzetteit, [Ef 1,4; Róm 8,32; Kol 3,12; 2Tim 2,10; Tit 1,1 > a tesszalonikiakat, [1Tesz 1,4 > a Rómában élő testvérek közül pedig például Rufuszt. [Róm 16,13 > E felsorolásból jól látható, hogy ugyanazokra vonatkozik a kiválasztás, mint akikre a meghívás. Isten a világ erőtleneit, bolondjait, megvetettjeit részint meghívta, [1Kor 1,26 > részint kiválasztotta. [1Kor 1,27—28 > Hívás és kiválasztás — egymás szinonimái a páli szóhasználatban. [Róm 11,28—29; Kol 3,12.15 >

Mégsem használta Pál a kiválasztást mindig a meghívással azonos értelemben. Szembesülnie kellett ugyanis azzal a ténnyel, hogy a megszeretett és meghívott Izrael egy része, nagyobb része — ellenséges az evangéliummal szemben. Ezenfelül visszagondol népe múltjára, a nép bálványimádásai miatt az Istennek panaszkodó Illésre, akit Isten így vigasztal: "Meghagytam magamnak hétezer férfit, akik nem hajtottak térket a Baálnak". [1Kir 19,18 > Ennek analógiáját látja a jelen történetben. Így van tehát a maradék a mostani időben is "kegyelmi kiválasztás szerint". A meghívott Izrael a maga egészében nem érte el azt, amire törekedett, nem érte el annak az ígéretnek a teljesülését, amelynek hordozója az Egyház, "de a kiválasztottak elérték". [Róm 11,5.7 > Ezen a helyen tehát a "meghívott Izrael" és a "kiválasztott Izrael" nem azonos szélességű fogalmak; az utóbbi szűkebb terjedelmű. Minden

kiválasztott zsidó — meghívott zsidó is. De fordítva nem érvényes: van olyan meghívott zsidó, aki nem kiválasztott. Pál itt a "meghívás" és a "kiválasztás" fogalmait Jézussal azonos módon viszonyítja egymáshoz: "Sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak". [Mt 22,14;20,16 > Pál is tapasztalja, hogy a meghívott össz-zsidóságnál kevesebb számú a Jézust és egyházát elfogadó választott zsidóság.

Rögzítsük tehát: a páli teológiában a kiválasztás a hívással részben azonos szélességű fogalom, részben pedig szűkebb; nem minden meghívottból lesz kiválasztott.

b) Minek az alapján választ ki Isten?

Minek az erejében választottak a választottak, és minek az erejében lettek nemválasztottak azok, akik nem tartoznak Pál korában az Egyházba? Jákob kiválasztását ugyanaz az isteni "elhatározás" (proJesiV) magyarázza, mint Jákob meghívását. [Róm 9,1—2 > Az Efezusi levél nyitányában szereplő kiválasztásnak pedig ez az alapja: "Kiválasztott minket... a világ kezdete előtt... előre rendelve (proorizein) minket a fiúságra... akaratának tetszése szerint (kata thn eudokian tou JelhmatoV autou = kata tén eudokian tú theléματοςz autú)". [Ef 1,4—5 > Ezek a kifejezések ugyancsak a szuverén isteni akaratot jelölik meg a kiválasztás alapjaként; teljes harmóniában a meghívás már látott alapjával. E helyeken nem foglalkozik Pál a meghívottak hűségének kérdésével, a hívást és a kiválasztást nem állítja szembe egymással. Úgy gondolhatjuk tehát, hogy az ökonómiai vonalba meghívásról beszél, csak éppen a "kiválasztás" kifejezést használja.

Más helyeken azonban fölteszi a kérdést, hogy minek az alapján történik a "maradék" kiválasztása; mi magyarázza, hogy bizonyos meghívottak kiesnek a szignifikáns vonalból. A személyes be nem válás alapján lett a meghívott=kiválasztott zsidó az idők folyamán meghívott, de nem kiválasztott zsidóvá? Vagy ez is a szuverén isteni akarat szálán függ? Isten Illéshez intézett szava egyértelműen a személyes helytállást jelöli meg okként: "meghagyok Izraelben hétezer embert; minden térdet, amely nem hajolt meg a Baálnak, és minden ajkat, amely nem csókolta meg azt". [1Kir 19,18 > Pál azonban ellenkező értelmű folytatásra kap indítást ebből a helyből: "így van tehát a maradék a mostani időben is kegyelmi kiválasztás szerint. Ha pedig kegyelemből, akkor már nem cselekedetekből, mivel a kegyelem akkor már nem volna kegyelem". [Róm 11,5—6 >

Pál válaszai, amelyeket a szóbanforgó kérdésre ad, ellentmondóaknak tetszenek. Válaszainak lajstromba szedése azonban lehetőséget nyújt az elletmondások eltüntetésére. Mindenekelőtt a Római levél anyagát vizsgáljuk, mert e levél egyik fő problémája éppen az, hogy miként kerülhetett az ökonómiai vonal első számú meghívottja (a zsidó nép) — oly sok tagjában — az ökonómiai vonalon kívülre? "Nagy szomorúságom van, és szüntelen fájdalom van a szívemnek. Mert én magam átok kívánnék lenni, Krisztustól elszakítva testvéreimért, az én test szerinti rokonaimért..., az én szívem kívánsága és könyörgésem Istenhez értük az, hogy üdvözljenek. Mert tanúskodom mellettük, hogy rajongás van bennük Istenért...". [Róm 9,2—3;10,1—2 > A népet annyira szerető Pálnak egy nagyon fájó ténnyel kell megbirkóznia: "Akik Izraelből valók, azok nem mind Izrael". [Róm 9,6 >

Válaszaiban élesen elkülönül egymástól két megoldás. Az első megoldás: Isten a felelős azért, hogy az Egyházon kívül levő zsidók nem kiválasztottak. A másik megoldás: maguk a zsidók felelősek ezért.

c) Isten a felelős a kívülre kerülésért

A felelősség Istenre hárítását megalapozza a Mózesnek mondott isteni szóval: "Könyörölni fogok azon, akin könyörülök, és irgalmas leszek ahhoz, akihez irgalmas vagyok". [Kiv 33,19 > Ezt a helyet Pál így

bontja ki: az ökonomiai vonalon belülre kerülésben a döntés "ezért tehát nem azé, aki akar; sem azé, aki fut; hanem azé, aki könyörül, az Istené..., ezért tehát, akin akar könyörül; akit pedig akar, azt megkeményíti". [Róm 9,15—16.18 > Pál érzi ezeknek a mondatoknak a súlyát; tisztában van vele, mi játszódhat le a levelét olvasók lelkében. Dramatizál tehát, és megszólaltatja az olvasót: "Azt mondod mármost nekem: Akkor miért hibáztat még, hiszen akarátának ki állhat ellene?". [Róm 9,19 > — Pál válaszolhatná az alábbiak valamelyikét: Amiatt nem hibáztat, hogy nem kaptál meghívást az ökonomiai vonalba; nem hibáztat például amiatt, hogy Ézsau ivadékává vagy. Csak akkor hibáztat, ha nem tartod meg a szívedbe írt törvényt... Az ökonomiai vonalon kívül levőnek pedig válaszolhatná ezt: Saját bűneid következtében kerültél ki az ökonomiai vonalból! Vagy ezt: Kívül vagy ugyan az ökonomiai vonalon, de jószándékú téves meggyőződés alapján; tartsd meg tehát azt, amit törvénynek tudsz, és Isten nem fog hibáztatni. De nem ezeket válaszolja, hanem valami egészen mást: "Ember, ugyan ki vagy te, hogy vitatkozol az Istennel? Mondja-e az alkotás alkotójának: Miért formáltál engem ilyenre? Vagy nincs hatalma (exousia = ekszuszia) a fazekasnak az anyagon, hogy ugyanabból az anyagból formálja az egyiket megbecsülésre, a másikat pedig megvetésre való edénynek. De nem haragját akarta-e megmutatni Isten..., és ezért hordozta el türelemmel a harag edényeit, amelyek teljesen készek a pusztulásra?". [Róm 9,19—22 >

A szöveg folytatása [Róm 9, 23—29) egyértelműen az ökonomiai vonalban bennelevőkről szól, a fentebbiek pedig az ökonomiai vonalon kívül rekedtekről. Így tehát a kiválasztás 9,11 ugyanazt jelenti ehelyt, amit az ökonomiai vonalba meghívás. Persze nagyon zavaró, hogy a kívül rekedteket oly kemény kifejezésekkel illeti, mintha elfeledte volna, hogy a kívül rekedtek is teljesíthetik a maguk törvényét. Az a nagyon zavaró tehát, hogy a szöveg egybemossa az ökonomiai vonalon kívül esőket és a bűneik folytán haragedény-embereket.

Úgy tetszik számunkra tehát, hogy Pál a fenti versekben az ökonomiai vonalba meghívással foglalkozik, és azt akarja mondani, hogy az ember nem kérheti számon Istentől, hogy miért nem született zsidónak, avagy miért nem él oly környezetben, ahol lehetősége van az ökonomiai vonalba bekerülésre, azaz "megbecsülésre formált edénynek lenni". [Róm 9,23 > — Ha megkérdeshetnők Pált, megkérdoznánk: "Agyag-e az ember? A te Szeretet—Istened teremthet-e embert abból a célból, hogy ez az ember Isten szemében megvetett legyen?" Pál válasza — úgy gondolom — csak ez lehetne: "Félreérthetően fogalmaztam. Azt akartam mondani, hogy az ember nem kérheti számon az Istentől, hogy miért nem került már be az ökonomiai vonalba, ahová Isten nemegyszer hajánál fogva rántja be az embert, mint ahogyan velem is tette a damaszkuszi úton".

Csak hogy Pál nemcsak Ézsau ivadékairól, hanem a maradékba bele nem kerülő zsidókról is beszél, s így ezekre is érvényes a fenti könyörület és nemkönyörület. Nemcsak a meghívásról beszél tehát, hanem az annál szűkebb értelmű kiválasztásról is. Az "akit pedig akar, azt megkeményíti" [Róm 9,18 > kitétel tehát a zsidókra is vonatkozik. Mert hát azt, hogy ki a maradék, azt a kegyelmi kiválasztás dönti el, [Róm 11,5) és nem a cselekedetek: "amire törekedett Izrael, azt nem érte el, de a kiválasztottak elérték, a többiek pedig megkeményítették...". [Róm 11,7 > Isten szuverén ura annak, hogy ki kerül be a maradékba. Aki bekerül, nem a cselekedetei alapján kerül be, hanem kegyelemből, az Isten szuverén rendelkezése folytán. Aki pedig kívül marad, az is Isten szuverén rendelkezése folytán marad kívül, hiszen megkeményítette őt az Isten. Ezután jön a bőséges ószövetségi igazolás: "Adott nekik az Isten... olyan szemet, hogy ne lássanak..." [Róm 11,9—10 > — azaz beszél az ószövetségi ember az Istenről úgy, ahogyan el tudta gondolni őt. Csak hogy ez esetben itt az Isten furább valaki, mint a jégverte szőlőjű szőlősgazda, mert ez a gazda csak akkor kezdi verni szőlőjét, amikor az már tönkrement, de nem

ültetéskor. Az Ószövetség Istene verte azt is, aki hűséges volt hozzá, és elvetette a hűségest is. Hiába akarnók vállaltatni Pállal ezt a konzekvenciát, nem vállalja — ahogyan mindjárt látni fogjuk.

Nem vállalja, de a páli fogalmazás mégis foglya az olykor egyfázisos (Isten maga, és egyedül ő hozza létre üdvösségünket) ószövetségi stílusnak. Izrael majdani teljes megtérésének megint csak Isten szuverén akarata lesz az előidézője: "... egész Izrael üdvözülni fog, ahogyan meg van írva: Eljön Sionból a Megszabadító, elfordítja a gonoszságokat Jákobtól... elveszem bűneiket". [Róm 11,26—27 > Ennek a stílusnak a következménye az is, hogy amennyiben Pál azt tapasztalja, hogy a pogányok is engedetlenek, és a zsidók is engedetlenek, akkor ezt fogalmazza: "Isten mindenkit egybezárt az engedetlenségre...". [Róm 11,32 >

Eddig tart a páli első megoldás anyaga. — Mi indokolja ezt a kétségtelen gondolati zavart? Belsőleg ingadozik egyfelől a háromfázisos Isten—ember kapcsolat között, másfelől a bábjáték-mechanizmust űző, abszolút Istent elképzelés között. Mindaddig, amíg valakiben kísért Isten abszolút-voltának ily jellegű tartalma, addig bizony ki van téve ennek a gondolati zavarnak. Meddig kísérthet valakiben ez a fajta abszolútum-fogalom? Amíg azt gondolja, hogy az ember képtelen ellentmondásmentesen megragadni az Isten—ember-kapcsolat lényegét. Amíg azt gondolja, hogy e kapcsolat lényege az ember számára megközelíthetetlen titok. Amíg azt gondolja, hogy erről emberi nyelven nem mondható értelmes beszéd, azaz logosz. Ha viszont feltételezi a fentiek ellenkezőjét, akkor módja van az ellentmondások felszámolására; módja van a háromfázisos megoldás jegyében értelmes beszédet mondani.

d) Izraelt terheli a felelősség

A második páli megoldás lényege ez: Izraelt terheli a felelősség azért, hogy annyi meghívott zsidó kiesett az ökonómiai vonalból. Lássuk ennek is az anyagát.

Pál nem akar igazságtalan lenni népével szemben; nem is tehetné jó lélekkel, hiszen Damaszkusz előtt ő is népének útját járta, s méghozzá nem is akármily szinten. [Gal 1,13—14 > Magát sem tudja, társait sem tudja egyértelműen elítélni: "Izrael igyekezett a dikaioszüné törvényére, de a törvényt nem érte el. Miért? Mert nem hitből tették, hanem ahogyan cselekedetekből szokták tenni...;Rajongás van bennük Istenért, de nem ismeret szerint... Isten dikaioszünéjének nem vetették magukat alá". [Róm 9,31—32;10,2—3 > Megértés és elmarasztalás különös keveréke ez a fenti szövegrész. Ha valaki rajong az Istenért, akkor csak jóhiszemű, legyőzhetetlen tévedés akadályozhatja meg őt abban, hogy alávesse magát Isten Pál által képviselt jézusi útjának. Vannak azonban Pálnak kevésbé elismerő hangjai is: "... nem mindenki engedelmeskedett az evangéliumnak". [Róm 10,16 > Izajást idézi népe ellen: "Egész nap kitértam karjaimat egy engedetlen és ellenszegülő nép felé". [Róm 10,21 > Majd Illést idézi ugyanezzel a céllal: "Uram, prófétáidat megölték, oltáraidat lerombolták...". [Róm 11,3 > Minek következtében tört tehát le a meghívott és Izraelt jelképező szelíd olajfáról annyi ág? "A hitetlenség által törettek ki..., engedetlenné lettek". [Róm 11,20—31 >

Végső soron ugyanolyan kizárólagossággal hárítja a fentiekben Izraelre a felelősséget, amilyen egyértelműséggel akarta (az első megoldásban) Isten szuverén akaratából magyarázni, hogy olyan sok meghívottból csak oly kevés választott lett. E második megoldás során eltűnik a népét megkeményítő Isten, s ennek helyét elfoglalja az az Isten, aki egész nap kitérve tartja két karját még egy ellenszegülő, meghívott nép felé is.

Felzárkózik ehhez a második megoldáshoz az a páli anyag is, amelyben Isten magatartását messzemenően meghatározza a vele szemben tanúsított emberi magatartás: "Lásd meg tehát Isten jóságát és keménységét; azokon, akik elestek, Isten keménységét, rajtad pedig Isten jóságát, ha megmaradsz ebben a jóságban, mert különben te is kivágtatol. Viszont azok is, ha nem maradnak meg a hitetlenségben, beoltatnak". [Róm 11,22—23 > Ha az számít választottnak, aki ténylegesen benne van az ökonómiai vonalban, akkor naponként változó lehet, hogy ki a választott; aki tegnap még nem volt benne, mára már hívővé lehet; aki ma benne van, holnapra kívül kerülhet, ha nem marad meg a jóságban. Csak egy tekintetben nem határozza meg Isten magatartását az emberé: "Ha némelyek hűtlenek lettek, az ő hűtlenségük megszünteti-e az Isten hűségét? Szó se legyen róla!". [Róm 3,3—4 > A zsidók hűtlensége mitsem változtat Isten hűségén: aki bármely pillanatban készségesen fogadja a feléje forduló embert. Mindennek a szellemében arra a kérdésre, hogy "igazságtalan-e az Isten?" — ugyanezt felelheti: "Szó se legyen róla!". [Róm 9,14 > Isten egyértelműen úgy bonyolítja a maga gondoskodását, "hogy megkönyörüljön mindenkin". [Róm 11,32 >

Van ennek a megkönyörülésnek egy bizonyos rendje: a zsidók botlását Isten felhasználja a pogányok üdvözítésére; s a pogányok egészének beérkezése teremti meg Izrael számára az üdvözülés feltételeit: "az ő (zsidók) elesésük által jutott el az üdvösség a pogányokhoz, hogy féltékennyé tegye őket (a zsidókat)". [Róm 11,11 > Pál titokként közli, hogy Istennek ez a féltékennyé tevő akciója sikerrel fog járni: "Mert nem szeretném testvéreim, ha nem tudátok ezt a titkot, hogy... rész szerint van a megkeményedés Izraelben, amíg a pogányok teljessége beérkezik, és így az egész Izrael üdvözülni fog". [Róm 11,25 >

e) Ami ellen Pál nem tiltakozhatnék

Egymás mellé rakva Pál két megoldását, csak az ellentmondást látjuk. Az első megoldás furcsa következményei ellen maga is tiltakozott a "Szó se legyen róla!" fordulatokkal. Valami módon meglehetett lelkében a megoldás, bár fogalmazása kétségkívül ellenmondásos.

Két oka is van ennek az ellentmondásos fogalmazásnak. Az egyik okot az adja, hogy — mint láttuk (5a num) — két különböző fogalmat hordoz a "kiválasztás" kifejezés: részint a "meghívottság" fogalmát, részint pedig az ennél szűkebb terjedelműt: a "meghívottnak megmaradottság" fogalmát. Amíg a kiválasztottságon a meghívást érti, nincs semmi baj az első megoldás anyagával. De a bábjáték-mechanizmusba fut ez az anyag, ha Isten keményíti meg a meghívottságukat meg nem őrző zsidókat. Ez lenne az egyik ok.

De van másik is, mert nem valószínű, hogy merőben e szóhasználati kétértelműség okozza a bajt. Inkább a második ok. Mert akármilyen alaposan megrajzolta azt is Pál, hogy az ökonómiai vonalból kiesés a zsidók magatartásának a következménye, mégis csak koegzisztált Pál lelkében a zsidókat megkeményítő Istenről formált koncepció is. Azaz Pálban nemcsak háromfázisú gondolkodás élt, hanem az egyetlen fázisú is, amely — bár ez ellen Pál rendre tiltakozott — a maga benső logikájának következtében mégiscsak bábjáték-mechanizmussá süllyeszti és züllesztí az a manipulálást, amit Isten végez az emberrel, az emberi sorssal. A háromfázisú gondolkodást világosan mutatja a második megoldás-anyag: Isten a maga változatlan hűségében hívja az embert (1. fázis); az ember igent mond, vagy nem mond igent (2. fázis); s az Isten jutalommal vagy büntetéssel pecsételi meg a hívására adott emberi válasz-magatartást (3. fázis). Csakhogy az Ószövetségtől táplálva ott van Pálban az egyfázisú gondolkodás is, amely Istent olyan szuverén akarató Úrnak rajzolja, aki valakiket eleve jóvá, illetőleg gonosszá tesz. Pál rendre kacérkodott ezzel az egyfázisú gondolkodással, bár következményeit

sohasem akarta vállalni. Ha megkérdéznők: "Tehát azt gondolod, hogy Isten a felelős az engedetlenek engedetlenségéért, mert Ő tette őket engedetlenné?", akkor hallhatnók választát: "Szó se legyen róla". A következményektől rendre megriadt, de az alap, amelyből a következmények fakadnak, rendre megkísértette.

Elsősorban a Római levélben találhatók ezek a zavart okozó kitételek. E levél történetfilozófia, amely meg akarja magyarázni, hogy Isten választott népe miként lehet kívül az elsősorban számára megígért örökség zálogán, az Egyházon. Pál tudja, hogy semmi sem lehet Isten akarata nélkül; s ennek következtében kerül a vizsgált ellentmondásba.

A következőkben megpróbáljuk összefoglalni azokat a páli tanításokat, amelyeket Pál annak következményeiben is, tehát teljes egészében vállalhat. Isten szuverén akaratán — valakik felé elhangzó hívásán — fordul, hogy ki kerülhet bele az ökonómiai vonalba. A vonalban ténylegesen bennelevők — a választottak. Ezek csak a fenti módon, azaz az Istentől meghívottakból kerülhetnek ki. Akik nem szegülnek szembe ezzel az isteni hívással, azok a választottak. Ily értelemben a választottságot is átélheti Pál a szuverén isteni akarat következményének, kegyelemnek. Ezzel szemben a "megkeményítés" — indító magatartásként az Isten részéről — olyan abszurdum, amely leront minden szeretetisten-fogalmat, és véres bábjáték-mechanizmussá formálja Isten "gondviselését". Melyek tehát a vállalható eredményei? Ezek:

a) Van egyetemes szeretet, amely törvényt ad minden ember számára.

b) Van ökonómiai szeretet, amely meghívás kegyelmi alapon az ökonómiai vonalba, s amely meghívás egyúttal kiválasztottság is, ha nem vetünk annak akadékt.

c) Van kívülmaradottság az ökonómiai vonalon. Ez következménye lehet részint a megnehívottságnak, részint a meghívással szemben vetett akadéknak. Ez utóbbi ismét lehet részint jószándékú ellenállás, részint pedig bűnös nemengedelmeskedés, bűnös hitetlenség. Csak ez a bűnös nemengedelmeskedés és bűnös hitetlenség válthatja ki Isten haragját. Az ökonómiai hívás és kiválasztottság kegyelmének meg nem kapása azonban nem válthatja ki Isten haragját. Éppen ellenkező a helyzet: az Isten egyetemes szeretete biztosítja a megmentődést a maguk szív-törvényét megőrzők számára.

Látnivaló, hogy a megoldást az egyetemes és az ökonómiai szeretet megkülönböztetése teszi lehetővé. A megoldást kívánó, mert belső ellentmondásokat tartalmazó anyagot a Római levélben találjuk. Az "ökonómia" szó azonban csak évekkel később, a római fogság leveleiben tűnik fel. Vajon nem a Római levélben tapasztalható megoldatlanság és következményeket nem vállalások adhattak-e indítást gondolatainak olyan tovább-bontakoztatására, amelyből aztán évek múltán kitisztult a páli ökonómia-tan? Vajon nem éppen az ökonómia-tan korábbi hiánya miatt vergődik a Római levél a látott belső ellentmondásokban? Hajlunk arra, hogy az ellentmondások javarészt e terminológiai hiányosságból fakadnak, ha nem is teljes mértékben. Mindenesetre itt az ideje, hogy alaposan szemügyre vegyük, mit is értett Pál "ökonómián".

6. SZERETET ÉS GONDOSKODÁS

a) Ökonómia és Isten ökonómiája

Lukács evangéliumában a példabeszédbeli úr azt akarja, hogy "megteljék a háza" (oikoV = oikosz). [Lk 14,23 > Jézusunk azt akarja, hogy hűséges és okos sáfárok (oiko-nomoV = oiko-nomosz) legyünk az ő házában, [Lk 12,42 > viseljük jól gondját népének, adjuk ki annak búzarészét a maga idejében. E sáfárság (oiko-nomia = oiko-nomia) hűséges teljesítése ellenében kapjuk meg Istentől jutalmunkat. [Lk 16,2.3.4 > A jézusi szövegekben az "ökonómus" olyan ember, akinek az a dolga, hogy gondot viseljen a rábízott házra, háznépre; az ökonómia pedig éppen ezt a gondot viselést jelenti.

Az "oikonomoV" szó tíz alkalommal fordul elő az Újszövetségben; ebből 4 ízben (a Pál-tanítvány!) Lukácsnál Jézus ajkán és 5 ízben a Páli levelekben. (A tizedik is páli függőségű írásban található: 1Pt 4,10.) Az "oikonomia" pedig kilenc alkalommal: 3 ízben Lukácsnál Jézus ajkán és 6 ízben a páli levelekben. Az összesen 7 lukácsi előfordulásból 6 a hűtlen sáfárról szóló példabeszédben található, amely Lukács (Márknál, Máténál nem található) külön anyaga. A hetedik előfordulás Máténál is megtalálható anyagból adódik: Máté hű és okos szolgájából (douloV = dúlosz) Lukácsnál hű és okos ökonómus lesz. [Mt 24,45; Lk 12,42 > (A Pál-tanítvány Lukács a Hegyibeszédben is behelyettesíti a mátéi "micsoda jutalmatok lesz?" jutalom (misJoV = miszthosz) szavát a páli "cariV"-szal. [Mt 5,46; Lk 6,32 > Ha nem ismernők is az Apostolok Cselekedeteiből Lukács viszonyát Pálhoz, az ilyesfajta nyelvi jelenségek is eléggé egyértelműen árulkodnának kettejük valaminő kapcsolatáról.) E két szó családja is Pálra jellemző stíluseleme az Újszövetségnek.

A jézusi anyagban emberé az ökonómiai gondoskodás feladata, és az ember az ökonómus-sáfár is. A páli anyagban is az ember az ökonómus; ezzel szemben elsődlegesen Isten feladata az ökonómia, és csak másodlagosan az emberé.

b) Amit Isten Jézusban tett értünk

Miben is áll az Isten "ökonómiája"? Négy ízben is szól a C.P. erről az ökonómiáról. [1Tim 1,4; Ef 3,2.9; Kol 1,25 > Pál abban látja feladatát, hogy mindenki számára megvilágítsa, miben is áll "az Istenben öröktől fogva elrejtett titoknak az ökonómiája". [Ef 3,9 > Csak azért juthat Pál ehhez a feladathoz, mert számára ez a titok már nem titok. Korábban azonban titok volt mindenki számára, s ennél fogva az ember nem ismerhette meg Isten szóbanforgó sáfárkodását, azaz gondot viselő, igazgató, ökonómusi tevékenységét. Időközben azonban az történt, hogy Isten "megismertette velünk akaratának titkát... az idők teljességének az ökonómiájáért". [Ef 1,10 > Isten öröktől fogva tudta, ismerte azt a szóbanforgó ökonómiát, amely az idő rendjében és a mi számunkra az "idők teljessége"-szakaszban lett nyilvánvalóság és igazság is. Abban az időszakban, amely Jézussal, a jézusi tanítással és étellel köszöntött reánk. A reánk köszöntő valóság pedig nem más, mint Isten gondot viselésének számunkra új, korábban nem ismert formája. És éppen erről beszél a páli ökonómia-tan.

A Szeretet-isten gondviselése ebben az új formában is csak szeretet-tartalmú gondviselés lehet. Ezen ökonómiával kapcsolatban Pál így ír az efezusiaknak: "... ha ugyan hallottátok Isten kegyelmének (cariV) ökonómiáját...". [Ef 3,2 > A "cariV" lényegében "adást" jelentő szó, amely például a Didaché-féle Hegyibeszédben így is fordítandó: "Micsoda adás (cariV) az, ha szeretitek a titeket szeretőket?" (Did 1,3) A szóbanforgó ökonómia tehát Istennek adásban megnyilvánuló gondot viselése az emberiség életének egy szakaszában, mégpedig az idők teljességében, azaz a Krisztus megjelenésével kezdődő időszakaszban.

Timóteusnak arra kell vigyáznia Efezusban, hogy a vitatkozásokat szülő mítoszok—mesék helyett az ottani keresztények inkább tanítsák "Isten ökonómiáját, amely a hitben van". [1Tim 1,4 > Annyit is jelent ez, hogy az ökonómia általunk keresett tartalma — tanítható tartalom. Tanítható, mert többé nem titok; és tartalom, amely egybeesik a keresztény hittel, amely tartalom ily módon a keresztény hit tárgya. Olyan tan tehát az ökonómia tartalma, amelyet a keresztények hittel elfogadnak, magukévá tesznek. Azaz, ami korábban Istenben elrejtett titoktartalom volt, az most már az Egyház hittartalma. Ugyanannyira, hogy az Isten sokoldalú bölcsességét, tudását birtokló Egyház által lesz nyilvánvaló ez az ökonómatartalom az emberen túli világ, a mennyei fejedelemségek és hatalmasságok számára is: "hogy most megismertetődjék... az Egyház által Isten sokoldalú bölcsessége...". [Ef 3,10 >

Tegyük fel végre a kérdést: mi a keresztény hitnek és a szóbanforgó isteni bölcsességnek ez a közös ökonómia-tárgya? Avagy konkrétabban: miben nyilvánult meg Isten eme szóbanforgó gondoskodása rólunk? Mi ez az ökonómia? Válaszolunk: az ökonómia nem más, mint amit Isten "a világkorszakokra vonatkozó előrerendelése szerint tett a Messiás-Jézusban, a mi Urunkban". [Ef 3,11 >

Van tehát Istennek szeretetből fakadó reánk gondot viselése, azaz ökonómiája. Ez pedig éppen abban áll, amit az Atya tett a megtestesült Fiúban.

c) Mindent egy Fő alá foglalt

De hát miben áll az, amit az Atya tett a megtestesült Fiúban? Pál a feleletet az isteni tett céljából akarja kibontani. Amit az Atya a Fiúban tett, azt a célt szolgálja, "hogy összefoglaljon (ana-kejalaioun = ana-kefalaiún) mindent Krisztusban, az égben levőket és a földön levőket...". [Ef 1,10 >

Egy percre meg kell állnunk ennél az ana-kejalaioun szónál. A "kejalh" (kefalé) jelentése: "fej"; ez a tőszó. Ebből származik a "kejalaion" (kefalaion) névszó, melynek jelentései: "a legnagyobb, a legfőbb, a fő dolog, a legfőbb mozzanat, a genus-fogalom, a főszemély, a hős, az összefoglalás, a summa". Igénk ennek a névszónak ígésített alakja. Ennélfogva az ökonómia abban nyilvánul meg, hogy az Atya a legnagyobb, a legfőbbé tette Krisztust az égben és földön találhatók számára; fejévé tette az egész teremtett világnak, s mint főben—fejben egybe- és összefoglalta őbenne az egész teremtett világot. Krisztus a páli teológiában feje az Egyháznak [Ef 1,22 > és az Egyházat reprezentáló férfinak. [1Kor 11,3 > A "mennyi fejedelemségek és hatalmasságok" pedig azonosak a most látott "égben levőkkel", akik egyfelől a "földön levőket" magában foglaló Egyházon keresztül értesülnek az Isten sokoldalú bölcsességét bemutató ökonómiáról, [Ef 3,10 > másfelől pedig maguk is a Krisztus-Fő alá tartoznak, Krisztusban mint Főben össze- és egybefoglalódnak.

E szavunk az ÚSz-ben mindössze kétszer fordul elő, s a második előfordulást is Pálnál találjuk: "Senkinek semmivel ne tartozzatok, csak azzal, hogy egymást szeressétek... Mert az, hogy ne paráználkodjál, ne ölj... és bármi más parancsolat, ebben az ígében foglalódik egybe: abban, hogy szeresd felebarátodat úgy, mint magadat". [Róm 13,8—9 > Ahogyan tehát summázódik a felebaráti szeretetben az Isten nekünk adott minden parancsolata, úgy summázódik Krisztusban az egész teremtett világ: égiek is, földiek is. Másképpen fogalmazva: ahogyan a szeretetben benne van minden istenneketsző emberi cselekedet, úgy Krisztusban is benne van mindaz, amit az Atya teremtett, hiszen a Fiúban teremtette meg mindazt, ami csak lett. [Kol 1,16 >

Ez a Krisztusban mindent egy fő alá foglalás adja a Pál nemzedéke számára ismertté lett (de természetesen időnkívüli, örök) isteni tervnek a döntő újdonságát. Pál nemzedéke számára lett nyilvánvalóvá, mert Pál korában bontakozott ki az időben az isteni ökonómiának ez az újdonsága,

amely a zsidó Pál számára hallatlan jelentőségűnek tetszett. Hogy mennyire ilyennek élte meg ezt az ökonómia-tartalmat, jól mutatja az Efezusi levél himnikus jellege—stílusa: "ami más nemzedékek idején nem lett ismertté az emberek fiai számára úgy, ahogyan most kijelentetett... hogy a pogányok örökösársak, és velünk egy test, és együtt részesek az ígéletben Krisztus Jézusban". [Ef 3,5—6 > Az ökonómia kézzelfogható újdonság-tartalma Pál számára tehát nem más, mint Isten gondot viselésének ez az egyetemes jellege. Az az újdonság, hogy nem csupán Izraelre, hanem a korábban, az idő folyásának korábbi szakaszában még megnehmívt (megnehmívttnak látszó) pogányságra is kiterjed Isten gondoskodó adása, gondoskodó szeretete.

Látható mindebből, hogy Pál számára az ökonómia jelenti részben Isten örök gondoskodását minden emberről, részben pedig ennek időbeli nyilvánvalóvá válását. Ez utóbbi így jelentkezett Pál számára: csak látszat volt a korábbi időben, hogy Istennek van népe (zsidó), és van nem-népe (pogány). Pál éppen azért lett "az Egyház szolgája az Isten ökonómiájának alapján, hogy... a titkot, amely elrejtetett örök idők és nemzedékek óta..." hirdesse. Azért lett az Egyház szolgája, hogy hirdesse, "hogy mi e titok dicsőségének gazdagsága a pogányok között; az, hogy Krisztus bennetek van, aki a dicsőség reménye". [Kol 1,24—28 >

A jézusi anyag értelmezése a "Cur Deus homo?"-kérdésre összefoglaló és végső feleletként azt adta, hogy a Fiú azért jött közénk, hogy az emberiséget eggyé tegye; olyan eggyé, amilyen egy ő az Atyával(KIO 27), Pál hallatlan mélységben értette meg a római fogság leveleiben ezt a jézusi önértelmezést. Nemcsak a második Ádám szerepkör, nemcsak a bűn-eltörlés-szerepkör található meg tehát a páli teológiában. Van ez az anakefalaiózis-szerepkör is, méghozzá olyan tartalommal, amely egyértelműen igazolja, hogy Pál mélyen átértette a fenti jézusi önértelmezést; azt tudniillik, hogy az emberiség eggyétevése volt a Fiú eljövételének végső célja.

Amit Isten tett Jézusban, azt "az idők teljességének az ökonómiájáért" [Ef 1,10 > tette. Mint minden ökonómia, úgy Isten eme ökonómiája is célt tűz ki maga elé. Eddigélé csak azt bontottuk ki, hogy Isten e gondviselő célkitűzése az egész emberiségre, zsidóra is, pogányra is kiterjed. Pál ökonómia-fogalma elárulja ennek a gondoskodásnak közelebbi tartalmát is. Azért lett az Egyház szolgája "Isten ökonómiája szerint..., hogy beteljesítse Isten ígétét...". [Kol 1,25 > E szolgálata kapcsán Krisztust hirdeti "intve minden embert, és tanítva minden embert teljes bölcsességgel, hogy minden embert tökéletesként állítson oda Krisztusban...". [Kol 1,28 > Akkor teljesedik be tehát Isten ígéje, amikor minden embert sikerül tökéletessé tennie (tennünk) Krisztusban, mégpedig az Isten ígétével közölt tartalmaknak megfelelően. Amikor Timóteust arra tanítja, hogy Efezus püspökeként Istennek a hitben levő ökonómiájára törekedjék, akkor felhívja Timóteus figyelmét az Istentől kapott megbízatásra, parancsra és ezt mondja: "a parancs célja pedig — a szeretet, tiszta szívből és jó lelkiismeretből, valamint képmutatás nélkül és hitből" fakadóan. [1Tim 1,5 > — Mindezt egybefoglalva, az ökonómia folytán Krisztus fősége alá kerülünk, és ez annyit jelent, hogy tökéletesek leszünk a szeretetben.

d) Az ember az ökonómia szolgálatában

Summázzuk eddigi eredményeinket. Isten öröktől fogva gondot visel az emberre, minden emberre, az egész teremtett világra. Mielőtt Krisztust megismerte volna, Pál nem ismerte ezt az örök és minden teremtményre kiterjedő gondoskodását. Ez a gondviselés csak Krisztus által lett ismertté. Krisztusig titok volt ez még a választott nép számára is. Adásból, szeretetből fakad ez az örök isteni ökonómia, amelynek alapján Jézus — feje zsidóknak és pogányoknak egyaránt, sőt az égben levő teremtményeknek is, tehát az egész teremtett világnak. E Krisztus-főség gyakorlati tartalma pedig

abban áll, hogy az egész teremtet világnak meg kell valósítania a Szeretetistentől jövő ígét, azaz a tiszta szívből és jó lelkiismeretből—hitből fakadó szeretetet. [1Tim 1,5 > A Krisztus-főség tehát azt jelenti, hogy a Szeretet Örök Világából azt a feladatot kaptuk, hogy a hozzánk küldött Krisztusban, mint Főben tökéletes legyen minden teremtmény, tökéletessé legyen a szeretetben. Ebben áll az Isten örök és (Krisztusban az emberiség és az égiek számára most) az idők teljességében nyilvánvalóvá lett gondotviselése, ökonómiája. Krisztus a mindent egybefoglaló, [Ef 1,10 > a szeretet a mindent egybefoglaló. [Róm 13,9 > S nincs más alanya az anakejalaiiousJai (anakefalaiúsztai) szavunknak.

Ennek az ökonómiának a szolgálatában áll Pál is, [Kol 1,25.27 > Timóteus is. [1Tim 1,4 > Mindazok, akik az isteni ökonómia szolgálatában állnak — ökonómusok, az isteni gondviselés sáfárai, intézői, szolgálói. Ezért írhatja Pál a korintusiaknak: "Úgy tekintsenek minket az emberek, mint Krisztus szolgálait és Isten titkainak sáfárait. Egyébként pedig a sáfártól azt követelik, hogy mindegyikük hűnek bizonyuljon". [1Kor 4,1—3 > Ehelyt mintha érezhető volna a Máténál és Lukácsnál később majd leírásra kerülő, akár szóbeli, akár írásos jézusi hagyomány; egymás mellé kerül ugyanis a páli szövegben a "szolga" és a "sáfár", akiknek hűségeseknek kell lenniök. Az evangéliumi szövegekben kódexenként változtatja egymást a két kifejezés: szolga és sáfár. Tisztjuk ugyanaz: hűségeseknek kell lenniök. [v.ö. Mt 24,45; Lk 12,42 >

Nemcsak az Isten visel tehát gondot, hanem az ő szolgálatában és vele együtt működve — az ember is. Az Isten ökonomusa részt kér és részt kap Isten gondotviselő működéséből. A felügyelőnek (episkopoV = episzkoposz) éppen az a dolga, hogy az Isten gondotviselésének készséges eszköze legyen. Ezt írja Pál tanítványának, Titusnak, aki Kréta-szigetének a "felügyelője": "A püspök legyen feddhetetlen, mint Isten sáfára". [Tit 1,7 >

e) Ökonómia és kiválasztás

Ha tehát Pál meghívásról és kiválasztásról beszél, akkor ez a meghívás és kiválasztás — az Isten ökonómiája szerinti meghívás. Ennek az ökonómiának a szolgálatában állnak Pál és Pál tanítványai is. Ez az ökonómia az elgondolható legegyszerűsebbnek, legteljesebb szélességűnek bizonyul a fogalom fenti analízise és szintézise során. A páli ökonómia-fogalom semmiféle nyomát sem mutatja annak, hogy Isten valakiket ki akarna rekeszteni a maga gondoskodó tevékenységéből. Ha tehát a kiválasztottság azt jelenti, hogy az ember a második fázisban igent mond Istennek, akkor ez a kiválasztottság-fogalom teljes harmóniában van a mindenkit meghívó ökonómia-fogalommal. Ha viszont a kiválasztottság valakiknek az első fázisú (Isten részéről történő) kirekesztését jelenti, akkor ez teljes ellentmondásban van a páli ökonómia-fogalommal.

Bármennyit aggódik is a Római levél az ökonómiai vonalon kívül került zsidókért, mégis optimista kicsengésű: "rész szerint van a megkeményedés Izraelben, amíg a pogányok teljessége (plhrwma = pléróma) bejut, és így az egész (paV = pasz) Izrael üdvözülni fog..." [Róm 11,25—26 > Az egész Izraelbe beletartoznak azok a zsidók is, akik úgy halnak meg, hogy nem csatlakoztak Krisztushoz. Ezekre is gondolt Pál? Alighanem gondolt, mert az ítéleten amnesztiát biztosító kegyelem miatt ne menthette volna meg a legyőzhetetlen tévedésben levő, a jóhiszeműen távol maradó zsidókat. Akár a "teljesség", akár az "egész" — visszamenőleg is érvényes lehet; a maga törvényét teljesítő minden valaha élt emberre kiárad az ítéleten — a páli "kegyelem" (44. num).

Az ember számára gyakran megfoghatatlan, hogy miként bonyolítja Isten a teremtet világ dolgait. S amikor értetlenül áll az egyes történések előtt, akkor hajlamos az Isten szuverén akaratával választ adni magának a miértekre. [Róm 11,33—36 > A szignifikáns vonalba be nem kerülésről és a szignifikáns

vonalból kiesésről szóló elmélkedéseinek végén Pál a mindenkin megkönyörülő Istenről beszél: "mert Isten mindenkit egybezárt a hitetlenségbe, hogy mindenkin könyörüljön". [Róm 11,32 > Nemcsak azt gondolta tehát, hogy Isten valakiken könyörül, valakiket pedig megkeményít. Ökonómia-tana a mindenkin megkönyörülés mellett teszi le a voksot.

Isten a teljességet és az egészet szereti. Minden teremtményét. Az ökonómiai vonalba az idők során egyeseket, keveseket hív, s éppen ezek által hív minden embert az ökonómiai vonalat megteremtő egyetemes szeretete alapján. Azt akarja, hogy mindenki választottnak minősülhessen, aki nem vet akadékoszt a Szeretethez, a szeretethez, aki szabadakaratával nem állítja magát a szeretetnélküliség szolgálatába.

7. SZERETET ÉS ELŐRERENDELÉS

a) Isten és az idő

Az ökonómia számunkra az időben lett nyilvánvalóvá, de Isten részéről ez az ökonómia nem az idő gyermeke. Istenben "örök idők óta" (apo... twn aiwniwn = apo... tón aióniōn), "örök idők és nemzedékek óta" (apo... twn genewn = apo... tón geneōn) el van rejtve titokként ez az ökonómia". [Ef 3,9; Kol 1,26 > A Jézusról szóló ígehirdetés fedi fel az "örök időkön át" (cronoiV aiwnioiV = kronoisz aiōnioisz) kimondatlanul maradt titkot. [Róm 16,25 > Isten örök idők óta elhatározta, hogy "szem nem látta,"- fül nem hallotta"dicsőséget készít számunkra. [Kol 2,7 > "Öröktől való idők előtt" (pro twn cronwn aiwniwn = pro tón khronón aiōniōn) adta Isten Jézusban a kegyelmet; [2Tim 1,9 > "örök idők előtt" (pro twn aiwniwn) ígérte meg az örök életet. [Tit 1,2 > "A világ kezdete előtt (pro katabolhV kosmou = pro katabolész koszmú) választott ki minket a szeretetre". [Ef 1,4 > "Anyja méhétől" különítette el a maga számára Pált. [Gal 1,15 >

Az "aiwn" (aión) — a teremtett világ életfolyamatának hatalmas, átfogó szakasza. A szó többes számban jelenti akár a múlt, akár a jövő irányában a teljes, az egész időfolyamatot. Az "aiónok óta" = az eddig lefolyt összes idők elejétől fogva; "aiónokig", illetőleg az "aiónok aiónjaiig" = az előttünk levő időfolyamat végéig. Mivel ilyen fordulattal: "Az aiónok után", ill. "az aiónok aiónjai után" — nem találkozunk, ezért az előbb látott fordulatok nemcsak "az idők végezetéig" jelentésűek, hanem ezt is jelentik: "mindörökre" és "örökkön örökké".

"Az aiónok óta" kitétellel azonos jelentésű "a világ kezdete óta" kifejezés. Az időfolyamat egy adott pontján megjelenő személy, mondjuk Pál esetében pedig ugyanezt jelenti "az anyja méhétől" kitétel. Isten létezési módját a mi időbeli létezési módunk felől nézve és vizsgálva, Pál azt állítja, hogy Isten létezése egyfelől az aiónok aiónjaiig ér, tehát mindörökké tart, másfelől pedig létezése és minden cselekedete — konkrétan: a most tárgyalt ökonómiája is — visszanyúlik az idők kezdetéig. Az idő világában élő ember így tudja kifejezni magát. Azt akarja mondani vele, hogy Isten az időfolyamat bármelyik korábbi és bármelyik későbbi pontján, tehát mindig — van.

Azt akarná ezzel mondani, hogy Isten léte és cselekvése egyidős az idővel? Többet akar ennél mondani. Ezekben az "óta" (apo = apo) szavas fordulatokban azt állítja, hogy akkor, amikor az idő már van, akkor már megvan az Isten, megvannak a cselekedetei, megvan az ökonómiája is. Azt akarja mondani, hogy Isten nem egyidős az idővel. Isten "öregebb", mint az idő, Isten az "aiónok előtt" tette értünk mindazt, amit tett. Ami számunkra aiónunk egy adott időpontjában vagy szakaszában valósul meg, azt Isten a maga részéről már megtette az aiónok kezdete óta, megtette az aiónok előtt, a világ kezdete előtt. Isten nem az aiónban—időben cselekszik; nem is ebben létezik. Isten létezési módját nem az idő jellemzi. Mindazt, amit velünk tesz — az idők eleje óta, az idők előtt, az időn kívül, az időtől függetlenül... a maga létezési módjában cselekszi.

b) Isten "előbb" teszi, amit tesz

A fentiekben tárgyalt fordulatokban Pál kiemeli Isten időbeli elsőbbségét, idő előtt valóságát az időbeli emberrel szemben. Isten a maga nem időbeli létezési módján belül cselekszik, s Pál úgy látja, hogy ez a cselekvés mindenképpen előbb van mindannál, ami nem Isten, ami teremtett lét.

Isten és ember dialógusában, partnerségében Isten az első, aki indító.

Ő az, aki pl. előbb ad (pro-didwnai = pro-didónai): "Ki adott neki előbb, hogy vissza kellene fizetnie neki?" [Róm 11,35 > Isten nem adósa senkinek.

Ő az, aki előbb ismer (pro-ginwskein = pro-ginószkein). Ismeri akár a zsidó népet, amelyet nem vet el, hanem végül is a maga egészében megment, [Róm 11,2 > akár pedig zsidók és nem zsidók közül mindazokat, akiket Fiához hasonlóvá akart formálni. [Róm 8,29 >

Ő az, aki előbb határoz (pro-corizein = pro-horidzein) reánk vonatkozóan. Előre meghatározza számunkra a "szem nem látta, fül nem hallotta"-dicsőséget. [1Kor 2,7 > Előre határoz, hogy valakik hasonlóak legyenek Fiához, [Róm 8,29 > hogy valakik fogadott fiaivá legyenek. [Ef 1,5 > Ezeket a valakiket, akikre vonatkozik a határozata, ezeket hívja, teszi dikaioszá, és juttatja dicsőségre, [Róm 8,30 > ill. választja ki arra, hogy dicsőségére legyenek. [Ef 1,11 >

Ő az, aki előre elkészíti (pro-etoimazein = pro-etoimadzein) ezeket a valakiket irgalomedényeknek; [Róm 9,23 > ill. elkészíti előre azokat a jócselekedeteket, amelyekben majd járunk. [Ef 2,10 >

Ő az, akinek ilyen előre-elhatározásai (pro-JesiV = pro-theszisz) vannak. Mik a tárgyai ezeknek? Mindenekelőtt az aiónokra vonatkozó ökonómia. [Ef 3,11 > Mivel ez az ökonómia Isten felénk irányuló adása, ezért Pál mellé is rendeli ennek az előre-elhatározásnak mindazt, ami annak tartalma: az adást, a kegyelmet. [2Tim 1,9 > Részletezi is: Isten valakiket meghív; [Róm 8,28; 2Tim 1,9 > valakiket kiválaszt, [Róm 9,11; Ef 1,11 > valakiket megment, [2Tim 1,9 > valakikkel együttműködik a jóra. [Róm 8,28 > Mindezeknek alapját nem a mi cselekedeteink képezik, [2Tim 1,9 > mert Isten és az Ő elhatározása — előbb van:

pro-didwnai	= előbb adni
pro-ginwskein	= előbb ismerni
pro-etoimazein	= előbb elkészíteni
pro corizein	= előbb megállapítani
pro-JesiV	= (előbb történő) elhatározás

(itt a "pro" nem feltétlenül időhatározói jelentésű).

Tagadhatatlanul fellelhető Pálnál a fentiekben hangsúlyozott gondolat: Isten előbb cselekszik, mint az ember. Ugyanakkor azonban jelentkezik a fenti szavak kapcsán egy másik gondolat is: Istennek ez az előbb cselekvése meghatározó, "eleve elrendelő" jellegű, tehát az emberi szabadságot — legalábbis — megkérdőjelező.

Nincs semmi megkérdőjelezés azokban a nyilatkozatokban, amelyekben Pál arról beszél, hogy Isten az, aki előbb ad. Akkor sem kérdőjelezheti meg Pál az emberi szabadságot, amikor arról beszél, hogy Isten előbb—előre ismeri az általa megteremtett embert. Sőt, a második fázisban létrejövő cselekedeteink eme előbb-ismerése teszi lehetővé Isten időtlenül létrejövő harmadik fázisú döntéseit. Nincs megkérdőjelezés abban sem, hogy előre meghatározza a "szem nem látta, fül nem hallotta") dicsőséget. Az sem zavarja az emberi szabadságot, hogy előre megállapítja a világkorszakokra vonatkozó ökonómiáját.

Többi nyilatkozata azonban olyan benyomást kelthet az olvasóban, hogy baj van az emberi szabadsággal. Ezek a nyilatkozatok talán még súlyosabb nehézségeket okoznak, mint azok, amelyeket a hívással és kiválasztással kapcsolatban láttunk.

c) Előrerendelés

Isten hív. — "... Akiket pedig előbb elrendelt, azokat el is hívta, és akiket elhívott, azokat istennektetszőkké tette, akiket pedig istennektetszőkké tett, azokat meg is dicsőítette". [Róm 8,30 > Ha ez az előrerendelés egyetlen fázisú cselekedete Istennek, akkor fel kell tennünk a kérdést: hol marad helye itt az emberi szabadságnak? Hiszen itt mindent az Isten látszik tenni, s az olvasó borzongva kérdi: a dicsőségből kimaradók és kárhozatra jutók tehát nem bűneik folytán, hanem a fenti előrerendelés hiánya folytán jutnak el nem múló szenvedésre? Borzongva kérdi: még ha bűneik folytán jutnak is kárhozatra, akkor is, ezek a bűnök vajon nem szükségképpen következményei-e a fenti előrerendelés hiányának? És ezt is megkérdezi az olvasó: a dicsőségre jutók erényes cselekedetei nem szükségképpen következményei a fenti előrerendelésnek? Lehet-e itt még szó egyáltalán erényről és bűnről? Nem sokkal helyesebb-e egy véres bábjáték-mechanizmusról beszélni, amelynek vannak szerencsés megmenekültjei és szerencsétlen áldozatai?

Megerősíti a fenti kérdéseket egy másik páli nyilatkozat is: Isten "megmentett minket, és elhívott szent hívással, nem a mi cselekedeteink, hanem saját végzése és kegyelme szerint, amely megadatott nekünk Krisztus Jézusban örök idők előtt...". [2Tim 1,9 > Ha ez a nyilatkozat az isteni megmentés egyetlen útját jelöli, ha az isteni megmentésnek nincs egy másik útja a kívül maradtak számára, akkor ez az itt szereplő kegyelem — kegyelem volna ugyan a véres bábjáték-mechanizmusba belesodort és a véres bábjáték-mechanizmus kedvéért létrehívott emberek közül..., de csak valakik számára. A szerencsés megmenekültek himnusza lenne ez esetben a fenti páli nyilatkozat.

Hasonló gondokat okoz egy harmadik nyilatkozata is: Jézusban "meghívattunk, miután előbb elrendeltettünk annak az előre elhatározása szerint, aki mindent akaratának döntése szerint munkál...". [Ef 1,11 > Az idézetet bevezető "meghívattunk" (eklhkJhmen = eklékthémen) helyett a kódexek nagyobb részében az "eklhrwJhmen" (eklérothémen) szóval találkozunk, melynek szótári jelentése: kisorsolódttunk, sorsolással kiválasztattunk, sorsolással valamihez hozzájutottunk, sorsolás folytán valamiben résztvettünk. Tőszava a "klhroun" (klérún) az egész ÚSZ-ben csak itt fordul elő, de főnévi alakjával — "klhrov" (klérosz = sors) — 11 alkalommal találkozunk. A római katonák sorsot vetettek Jézus köntösére. [Mt 27,35; Mk 15,24; Lk 23,34; Jn 19,24 > Három ízben szerepel Mátyás megválasztásakor: Júdás "megkapta ennek a szolgálatnak a részét... sorsot vetettek rájuk, és a sors Mátyásra esett". [ApCsel 1,17—26 > Simon mágusnak "nincsen része, sem öröksége" a kézzátétel hatalmában. [ApCsel 8,21 > Jézus azért küldi Pált a pogányok közé, hogy "megkapják bűneik bocsánatát és az örökséget...". [ApCsel 26,18 > Pál erre biztatja a kolosszeieket: "Adjatok hálát az Atyának, aki alkalmassá tett titeket részesedésre a szentek örökségében". [Kol 1,12 > Péter pedig arra biztat, hogy a presbiterek "ne uralkodjanak a választottakon". [1Pt 5,3 > — Eléggé szétágazó jelentésbokra van tehát e fordítások szerint szavunknak, de a jelentéstörzs azért jól látható: szerencse folytán valami osztályrészül jut: rész, sors, örökség, választottság. Visszatérve mármint a bekezdésünk elején idézett páli helyhez, arra gondolhatunk, hogy Jézusban kisorsolódttunk, elnyertük az örökséget, szerencse és kiválasztás folytán megkaptunk valami nagyon nagy jót stb. Érthető tehát, ha a kolosszeieket hálaadásra buzdítja, hiszen az Isten méltóvá tett őket arra, hogy részesedjenek a szentek sorsában. [Kol 1,12 >

Ha az Efezusi és a Kolosszei levél ujjongó hangjának az az alapja, hogy a levélíró és címzettek egyaránt belekerültek a szignifikáns vonalba, és az egész előrerendelés e szignifikáns vonalba bekerülésre vonatkozik, akkor értelmetlen dolog a bábjáték-mechanizmus emlegetése. A páli szövegezés azonban nem egyértelmű. Az olvasó gondolhat arra is, hogy a szignifikáns vonalon kívüliek nem mentődnek meg. A "valakik" és a "csak valakik" különbsége ez: mindig hajlamosak vagyunk a magunk útja és helyzete nagyszerűségét odáig nyomatékoztatni, hogy fogalmazásaink valami olyasmiről árulkodjanak, mintha Istennek nem is volna más megmentési útja, mint amit mi képviselünk. Az Utat-megtalálásunk öröme csábíthat — szűkkeblűnek látszó megfogalmazásokra.

Isten kiválaszt. — Jákob és Ézsau, "amikor még nem sem születtek, és sem jót, sem rosszat nem cselekedtek, hogy Isten kiválasztás szerinti előre elhatározása (ch katé ekloghn proJesiV = hé kat eklogén prothesisz) megmaradjon, nem a cselekedetek alapján, hanem az elhívás alapján az mondatott neki (anyjuknak, Rebekának), hogy a nagyobb fog szolgálni a kisebbnek, ahogyan megvan írva: »Jákobot szerettem, Ézsaut pedig gyűlöltem«". [Róm 9,11—13 > Az ebben a nyilatkozatban szereplő isteni előre-elhatározás már nem jelent gondot számunkra, mert egyértelműen tisztáztuk (3—4. num.), hogy az elhatározásból fakadó hívás is, a kiválasztás is egyaránt annyit jelent, hogy Jákob kerül be a szignifikáns vonalba. Nem indokolatlan tehát arra gondolunk, hogy Pál talán nemcsak ezen a helyen használja az előrerendelés kifejezést ily megnyugtató értelemben. Ez a hely ugyanis azt igazolja, hogy ez a kifejezés (pro-JesiV) Pál számára nem jelentette szükségképpen azt a determinizmust, amelyet számunkra idéz fel ez a szó; számunkra, akik ismerjük és megszenvedtük a kegyelemtan gyötrő problematikáját. De nézzük tovább anyagunkat:

Isten hasonlóná teszi az előrerendelteket a Fiához. "Mert akiket előre ismert, azokat előre is rendelte, hogy Fia képmásával (eikwn = eikón) egyazon mivoltúak (sum-morjoV = süm-morfosz) legyenek". [Róm 8,29 > Ezt a nyilatkozatot Pál az alábbi mondattal vezeti be: "Tudjuk pedig, hogy az Istent szeretőkkel mindenben együttműködik (az Isten) a jóra". [Róm 8,28 > Ez a bevezető mondat kétségtelenné teszi e hely háromfázisos jellegét: az isteni együttműködésnek feltétele—előzménye, hogy szeressük az Istent. Így aztán Isten azokat rendeli előre (harmadik fázisban!), akiket előbb előre megismert (tudniillik az első fázisú meghívásra második fázisban válaszolóként ismert meg.

"Előre rendelt minket a fiúságra Jézus Krisztus által... akaratának tetszése szerint...". [Ef 1,5 > Hogyan értelmezzük ezt az előrerendelést? A szövegkörnyezet nem igazít el egyértelműen.

Isten előre elkészít. — Isten megmutatja "a maga dicsőségének gazdagságát az irgalomedényeken, akiket előre elkészített a dicsőségre". [Róm 9,23 > Az ezt bevezető mondat pedig arról szól, hogy nagylelkűen elviselte a pusztulásra érett harag-edényeket. [Róm 9,22 > Nem azt mondja tehát, hogy a harag-edényeket előre elkészítette a pusztulásra. Amit magunk hozunk létre, azt elviselni nem is nagylelkűség. Az előre elkészítés jelentheti tehát az előkészítést a szignifikáns vonalra és annak dicsőségére.

"Kegyelemből vagytok megmentettek a hit által; és ez nem töletek van, hanem az Isten ajándéka. Nem cselekedetekből... mert az Ő (Isten) alkotása vagyunk, Krisztus Jézusban megteremtve jócselekedetekre, amelyeket előre elkészített Isten, hogy azokban járjunk". [Ef 2,10 > Mindez nagyon determinisztikusan hangzik, mintha nem is volna emberi szabadság. Mintha azt képviselné, hogy nem is lehetne mást csinálnunk, mint lépni, járni úgy, ahogyan arra determinálva vagyunk. A levél erkölcsi biztatásai azonban nem hagynak kétséget afelől, hogy Pál tudta, hogy az efezusiaknak keményen meg kell küzdeniök ezekért a jócselekedetekért, és hogy nincsenek determinálva azokra. Így aztán a fenti

idézet Pál tudatában aligha jelent többet, mint hogy Isten — az első fázisban — ezeket a jócselekedeteket kívánja tőlünk.

d) A nyugati és a keleti teológia útja

Azt hiszem, hogy a fenti anyagot nemigen lehet egyértelművé tenni, anélkül hogy a szövegek vizsgálója ne tiltakozhatnék az egyértelművé tevés ellen; anélkül hogy ne mondhatná több-kevesebb joggal, hogy az egyértelművé tevő erőszakot tesz a szövegeken.

Az Egyház történetében két hozzáállás-típus alakult ki az idők során ehhez a páli kijelentés-anyaghoz. Az egyik a Nyugat, a másik a Kelet állásfoglalása. A Nyugat állásfoglalásának az a jellemzője, hogy szóbaállt e szövegek determinisztikus értelmezési lehetőségével. Ennek a nyugati szóbaállásnak van katolikus és van protestáns változata. A katolikus szóbaállás eljutott egy megkülönböztetésig: van "merőben elégséges" (*gratia mere sufficiens*) és van hatékony kegyelem (*gratia efficax*). Isten mindenkinek ad "merőben elégséges" kegyelmet a megmentődésre..., s ezzel akarja a katolikus állásfoglalás megmenteni a személyválogatást nem ismerő Szeretetisten fogalmát. Sajnos eredménytelenül, mert a "merőben elégséges" kegyelem — nem elégséges az üdvösségre. Isten csak valakiknek adja a ténylegesen elégséges, azaz a "hatékony" kegyelmet, amellyel azután az ember feltétlenül együttműködik, és ténylegesen üdvösségre jut. Ez az elmélet azt állítja, hogy az emberi akarat mindkét esetben szabad maradt. Szabadon nem működik együtt a merőben elégséges kegyelemmel, és szabadon együttműködik a hatékony kegyelemmel. Mindezt nem tekinti szavakkal való játéknak, nem tekinti ellentmondásnak, hanem titoknak minősíti, amelynek megértésére az ember nem képes. — Minderről az olvasó ítéletet mondhat.

A kálvinizmus megszüntette ezt az ellentmondást, amelyet a katolikus teológia titoknak minősít. Így szüntette meg: Isten valakiket előre rendel a megmentődésre, másokat pedig előre rendel a kárhozatra.

A katolikus megoldás megőrizte a páli nyilatkozatok kétfelé értelmezhető jellegét, s az ezen az alapon kiépített ellentmondásos rendszerét titoknak nyilvánította. A kálvinizmus egyértelműsítette a determinizmus irányában a páli nyilatkozatokat, megszüntette a katolikus teológia ellentmondását, s egyértelműen elvállalta a véres bábjáték-mechanizmust.

Más utat járt a Kelet. Az első négy keresztény század közös nyugati-keleti útját. Origenésztől kezdve az összes keleti atyák elutasították az egyfázisos szemléletet. Hasonlóképpen jártak el a nyugati atyák is egészen Ágostonig. Sőt, egészen 397-ig Ágoston is benneáll az egyöntetű, háromfázisos értelmezési hagyományban. 397-től kezdődően bontja ki a korábbi — és az általa is képviselt — hagyományoktól élesen eltérő Pál-értelmezését — az egyfázisos szemlélet alapján, s ezzel atyjává lesz az egész nyugati kegyelemtani problematikának (v.ö. PRAT, *La Théologie de Saint Paul*, Paris, 1949. 38. kiadás I. kötet 519—532. lapok).

A keleti kereszténység megmaradt az első négy század látásmódjában, mentes maradt az ágostoni problémalátás összes történeti következményétől: mind a katolikus ellentmondás-titoktól, mind pedig a kálvini kárhozatra rendeltétől. Kelet elismeri a kegyelmet is, a szabadságot is. Tudja, hogy mind a kettő kell az üdvösséghez. De egyiket sem fogalmazza meg úgy, hogy a másik számára nem jut valóságos szerepkör. Így az ágostoni nyugati problémát kikerüli. Minek az erejében kerüli ki? Nem enged meg magának egy előfeltevést, amely meghúzódik a nyugati kereszténység problematikájának a mélyén. Miben áll ez az előfeltevés? Csorba esik Isten mindenhatóságán, azaz Isten istenvoltán, ha

szabadakaratom dönti el, hogy üdvözülök-e avagy sem. A kinyilatkoztatás nem ilyen istenfogalommal dolgozik. A kinyilatkoztatás Istenének nagyságán és mindenhatóságán nem esik semmi csorba az én szabadakaratú döntésem folytán. Éppen ellenkező a helyzet. A kinyilatkoztatás éppen abban látja Isten nagyságát és mindenhatóságát, hogy a maga képére és hasonlatosságára teremtette meg az embert; azaz önmagához hasonlóan, azaz szabadnak teremtette meg, hogy ily módon képes legyen — megint csak Istenhez hasonlóan — szabadon választani a szeretet útját. A kinyilatkoztatás Istene nem az előbb említett előfeltevés Istene.

Ennek az előfeltevésnek az istenfogalmát a kinyilatkoztatásban nem részesülő, hanem a magára támaszkodó emberi elme konstruálja meg. Ez az emberi elme az, amely felveti a determinizmus problémáját. Ez a probléma így fogalmazható meg: Nem ellentmondás-e az, hogy a relatívum, azaz a teremtett s így az Istentől függő lény — szabad lehessen? Hiszen, ha egyszer függő, akkor szükségképpen destermínált, mert az őt megteremtő Abszolútum tette őt olyanná, amilyen! Csakhogy ez a problémafelvetés és látásmód — nem a kinyilatkoztatás látásmódja. A kinyilatkoztatás Istene — szerelmes vőlegény, aki menyasszonyának tekinti az embert, akivel partnerségre akar lépni, akit magával egyenrangúként akar kezelni, akit fiának fogad, akit testvérenek tekint, akivel mindent közöl, akivel szemben úgy viselkedik, ahogyan barát viselkedik barátjával szemben. [v.ö. Ez 16,4—14 >

A páli levelek néhány mondatában kísért az említett előfeltevés látásmódja. A páli levelek egésze viszont — e néhány kilógó mondattól eltekintve, s amely mondatok döntő többsége egyetlen egy (a Római) levélben kerül elő — a kinyilatkoztatás istenfogalmát tükrözi. E néhány kilógó mondat jelzi azt a determinizmus-problémát, amelynek az emberiség — páli vagy nempáli megfogalmazásokban — alighanem mindig ki lesz téve, amíg csak tükör által és homályban látunk. [1Kor 13,12 > Ha Pál nem lett volna gondolatóriás, talán nem legyintette volna meg őt ennek az előfeltevésnek — a szele! Talán. De biztos, hogy csak a szele legyintette meg. S olyan megható látni, hogy Origenész kommentárjaitól kezdve az atyák rendre egyértelműsítik a kinyilatkoztatás istenfogalmának az irányába ezeket a kétértelmű páli kijelentéseket. Az első századok egyházában eleven érzék működött annak a megállapítására, hogy mi az, ami "belefér", és mi az, ami nem fér bele a hagyományba, amelynek az akkori keresztények talán elevenebb őrzői voltak, mint a későbbiek.

Míg Kelet hűséges maradt ehhez a kezdeti látásmódhoz, az ágostoni látásmódtól inspirált Nyugat nem tudatosította magában, hogy ez a determinista íz a Szentírásból csak néhány (és az egészről kilógó) mondat, s a Szentírás egésze egy determinizmust meg nem engedő istenfogalmat hordoz. Ágoston és az őt követő Nyugat viszont e néhány kilógó mondatot egyenértékűvé tette a Szentírás egészében megtalálható nem-determinista istenfogalommal; a "titkokhoz" folyamodás pedig biztosította a két egymással kibékíthetetlen istenfogalom koegzisztálását.

Kelet szerencsésebb utat járt. A néhány kilógó mondat értelmét odaigazította a kinyilatkoztatás egészének szemléletéhez. Segíthette ebben az is, hogy nem különböztette meg a kinyilatkoztatás forrásain belül a Szentírást és a szenthagyományt. A Jézusra visszamenő hagyományt tekintette kinyilatkoztatásnak, s eme hagyomány igen megbecsült elemeként tekintette a Szentírást, amelynek értelmezésében — arra a hagyományra támaszkodott, amely a Szentlélek vezetése mellett a hívők egész közösségében érvényesült. Egy ilyen hagyomány számára a determinista istenfogalom, s az isteni mindenhatóságot ekkora áron megvédeni akarás — idegen testnek bizonyul. A tudománytól mentes, naiv keresztény hit sohasem tud szóbaállni azzal a gondolattal, hogy Isten örök boldogságra vagy örök

szenvedésre rendeljen valakit — kifürkészhetetlen önkényéből! A naiv hit számára az Isten legalább igazságos, és semmiképpen sem lehet az emberi élettel könnyelműen játszó...

Mivel azonban sem Nyugatnak, sem az egyetemes kereszténységnek nincs módja függetleníteni magát a történelmi fejlődés által felvetett problémáktól, amelyek szükségképpen velejárói a kutató—kereső emberi értelemnek, ezért még mindig nem tehetünk pontot fejtegetéseinkre. El nem feledve, hogy mi a Szentírás egészének, mi a kinyilatkoztatásnak az istenfogalma, továbbmegyünk a páli levelek néhány "kilógó" mondatának a vonalán, és a következőkben megnézzük Pál tanítását — Isten reánk vonatkozó akaratának a tartalmáról.

8. AZ ISTENI AKARAT MŰKÖDÉSE BENNÜNK

a) A kifürkészhetetlen isteni akarat

Jézus az isteni erő erejében nagyon sok csodát tett, s az Atya az isteni erő erejében fel is támasztotta Jézust. De ugyanezen isteni erő erőtlennek bizonyult a Golgotán — az egész Szentháromság részéről. Pál tudatában volt az istenti erő e kétféle funkciójának, s ugyanakkor nem gondolta, hogy maradéktalanul érti Isten szempontjait, amelyek eldöntik, hogy mikor lép közbe, és mikor hagyja, hogy a dolgok szabad folyást vegyenek: "Ó, Isten gazdagságának és bölcsességének és ismeretének mélysége! Mennyire kitalálhatatlanok az ő végzései, mennyire kinyomozhatatlanok az ő útjai! Ki ismerte meg az Úr értelmét? Vagy ki volt az ő tanácsadója?" [Róm 11, 33—34 >

Ez a kinyomozhatatlanság — mint már láttuk — Pálnak egy konkrét kérdésben okozott legnagyobb gondot: "Nagy az én szomorúságom és szüntelen szívem fájdalma. Mert én magam átok kívánnék lenni Krisztustól elszakítva testvéreimért, az én test szerinti rokonaimért, akik izraeliták..., az én szívem kívánsága és könnyörgésem értük az, hogy üdvözüljenek". [Róm 9,2—3;10,1 > Elsősorban velük, nemzete tagjaival, a kiválasztott néppel szeretné közölni mindazt, amit Damaszkusban és Arábiában megértett, mégpedig éppen a választott nép rendeltetését illetően. Még Jézussal is szembeszáll, amikor Jézus a pogányok közé akarja küldeni őt, mert azt gondolja, hogy senki sem lehet alkalmasabb megnyerésükre nála, aki élharcos volt körükben a jézusi út üldözésében: "Uram, ők tudják, hogy én voltam az, aki börtönbe vetettem és megvertettem zsinagógáról zsinagógára a benned hívőket...". [ApCsel 22,19 > Amilyen türelmetlenül nézte Damaszkus előtt, hogy létezik egy jézusi út, olyan türelmetlenséggel szeretne volna megszüntetni a számára oly fájdalmas szakadást a választott népen belül. Jézus ügyének meghiúsulása a választott nép körében Pál számára elképzelhetetlenül nagy botrány; s erre a botrányra nem tekinti kielégítő magyarázatnak Izrael engedetlenségét.

b) Isten nem kényszeríti az emberi akaratot

Mi lenne a kielégítő magyarázat? A Római levélben ott bujkál a sejtelem, amelyet egy kérdő mondatban fogalmaz meg: "Ki állhat akaratának ellen?" [Róm 9,19 > Aki így teszi fel a kérdést, az ezt a választ várja: senki. S ha nem különböztet jól, könnyen foglyává válik az egyfázisú szemléletnek, az isteni mindenhatóság determinista felfogásának.

Ki kell tisztáznunk valamit. Azt, hogy miként látja Pál ennek az ellenállhatatlan isteni akaratnak az érvényesülését az ember életében. A bennünket meghívó—kisorsoló Isten, amikor előre-megállapítással előre határoz reánk vonatkozóan, olyan Isten, aki "mindent a maga akaratának szándéka szerint visz végbe (energein = energiein)". [Ef 1,11 > Mi tartozik bele ebbe a "minden"-be? A mi szabadakaratból folyó cselekedeteink is beletartoznak? Mintha volna olyan páli nyilatkozat, amely még erre is igennel felel: "Isten ugyanis az, aki végbeviszi (energein) bennünk az akarást is és a végbevívést (to energein) is a neki tetszés céljából". [Fil 2,13 >

Aki a determinista előfeltevés foglya, az mindenbizonnyal maga mögé akarja sorakoztatni e három nyilatkozatot, s esetleg azok szerzőjét is. A szövegösszefüggés azonban eléggé nyilvánvalóvá teszi, hogy ezeken a helyeken Pál nem képvisel determinizmust. Isten akaratának valóban nem állhat ellen senki, ami az ökonómiai vonalba meghívást illeti; az ellenállhatatlan isteni akaratra vonatkozó tételt megelőzi ugyanis a Jákob kiválasztásáról, a fáraó megkeményítéséről szóló fejtegetése. [Róm 9,19;13,18 > A második nyilatkozat "minden"-kitétele [Ef 1,11 > — megintcsak a szövegösszefüggés alapján — arra vonatkozik, hogy Isten a levél szerzőit és címzettjeit, a korai Egyház tagjait kiválasztotta a maga számára. Isten ezt a szignifikáns vonalba beemelését valóban a maga akaratának szándéka szerint viszi

végbe, hiszen Isten Lelke irányítja Pált a missziós utakon, hogy merre menjen, és merre ne menjen. Ami pedig a harmadik nyilatkozatot illeti, Pál semmiféle determinizmusra sem gondolhatott, amikor azt mondta, hogy Isten végzi az akarást is, a cselekvést is a filippiekben a neki tetszés céljából. Miből nyilvánvaló ez? Abból, hogy a fenti megállapítás etikai, tehát szabadságunkat feltételező buzdításba torkollik: "Tegyetek mindent zúgolódás és vonakodás nélkül..." [Fil 2,14 >

Istennek fentiekben megrajzolt tevékenysége nem kényszeríti az emberi akaratot. Ha Pál kényszerítő erejűnek gondolná Isten említett tevékenységét a filippiekben, akkor szövegét így folytatta volna: éppen ezért nem is tudtok mást tenni, mint hogy mindent zúgolódás és vonakodás nélkül megtesztek. De ilyen mondat képtelenség a kinyilatkoztatás világán belül. Azért képtelenség, mert e mondat szelleme teljesen idegen a valóságtól, a folytonos választások elé állított emberi személy naponkénti tapasztalataitól. Valóságellenes az ilyen szemlélet még akkor is, ha egy emberi személy történetesen magában hordja az isteni természet egész teljességét, ahogyan azt a Getszemániban vergődő Fiú esetében tapasztaljuk, aki bizony csak "zúgolódás és vonakodás"-előzménnyel képes igent mondani az isteni akarat tárgyának. Így volt ez még a Fiúnál is, akiben pedig aztán (igazán és teljesebben, mint bárki emberben) az Atya cselekedte az akarást is, a cselekvést is az Atyának tetszés céljából.

Mire gondolhatott akkor Pál, amikor ilyen erővel nyomatékozta Isten aktív szerepét az emberi magatartások létrejöttében? Egy gondos szó-analízis, illetőleg annak szintézise alighanem bele tud világítani gondolataiba.

c) A páli energieia-fogalom

A fenti három páli nyilatkozatból a két utolsóban szerepel az "energein" kifejezés, egy szócsalád igei alakjaként. Az Úsz-ben még három alak képviseli e szócsaládot: két főnévi (energeia, energhma = energieia, energéma) és egy melléknévi (energhv = energész). Összesen 34 előfordulásban találkozunk vele: négy nem-páli könyvre esik egy-egy hely, [Mt 14,2; Mk 6,14; Zsid 4,12; Jak 5,16 > a páli levelekre pedig 30. (Rgym = 24! Ennyiszor sűrűbben fordul elő e szócsalád a C.P.-ban, mint a többi 14 könyvben.) A 13 páli levélből tizben találkozunk a szócsaláddal, csak a pasztorális levelekből hiányzik. A Római levélben még csak egy ízben, [Róm 7,5 > s legsűrűbben az Efezusi levélben kerül elő: hét ízben. (E levélben a 14 nem-páli könyvhöz viszonyítva 80-szor sűrűbben, a 12 többi páli levélhez viszonyítva pedig 4,3-szor sűrűbben fordul elő szócsaládunk — rgym: 80, ill. 4,3.) Ismét jellegzetesen páli kifejezéssel van tehát dolgunk. Eleve élhetünk a gyanúval, hogy egy általa kidolgozott, nyomatékozott gondolati tartalmat öltöztetett bele ebbe a szócsaládba.

A szócsalád jelentéstartalmát legklasszikusabban egy párhuzamos evangéliumi hely mutatja: Heródes úgy véli, hogy Jézusban a Keresztelő erői működnek. [Mk 6,14; Mt 14,2 > Az "energein" egy sajátos szituációt ír le: Jézus olyan alapon tudhat csak csodákat tenni, hogy a Keresztelő feltámadt, és a Keresztelő ereje hatékonná vált Jézusban. Arról van tehát szó, hogy valakinek az erői működnek egy másvalakiben! Kifejezésre juttatja ezt a jelentéstartalmat már az is, hogy e szócsalád mindegyik tagja összetétel, amely két elemből áll: a "-ban, -ben" jelentésű "en" (en) szócskából, valamint a "munka" jelentésű "erg" (erg) szótöbbl.

Az analízis elvégzése után a következő kérdésekre kaphatunk feleletet:

Kié, mié az az energia (energeia), amely működik (energein), amely hathatós (energhv), és amely a maga működésével csodatetteket (energhma = energéma) hoz létre? — A következő válaszokat kapjuk: Az Istené, Isten erejéé és Igéjéé, Jézusé, Jézus erejéé, a Szentléleké, a Krisztus-test tagjáé, [Ef

4,16 > a hitben élő közösségé, [Filem 6 > az apostolkodásra nyíló kapué, [1Kor 16,9 > ill. a Sátáné. [2Tesz 2,9.11; Róm 7,5; Ef 2,2 > — Az isteni energia ellenpontját, a sátáni energiát, most figyelmen kívül hagyhatjuk, s azonnal feltehetjük a következő kérdést, amely már csak az isteni energiára vonatkozik:

Kiben érvényesül ez az isteni energia? Részben Jézusban, [Ef 1,19—20 > részben pedig a hívőkben. Akár bármelyikükben, akár valamelyik páli levél címzettjeiben, például a korintusi, efezusi stb. egyház tagjaiban, vagy konkrét személyekben: Pálban, [Ef 3,7; Kol 1,29 > ill. Péterben és Pálban. [Gal 2,8 >

Mit eredményez ez az energia azokban, akikben érvényesül? Az emberbe belekerülő isteni energia karizmákat hoz létre az emberben, [1Kor 12,6.11 > csodatevő erőt, [Gal 3,5 > az ezzel azonos jelentéstartalmú erőhatásokat (energhma), [1Kor 12,6.10 > szeretetben megnyilvánuló hitet, [Gal 5,6 > valamint — a nekünk gondot okozó! — akarást és cselekvést. [Ef 2,13 >

Végezetül van még egy negyedik kérdésünk is:

Mi a célja ennek a másnak odaadott erőnek? — Ha Jézusban érvényesül ez az isteni erő, akkor ennek célja az ő feltámasztása. [Ef 1,19—20 > És ha a teremtetett világban érvényesül? Az erre a kérdésre adandó válasz mutatja meg a páli energia-fogalom teljes gazdagságát.

d) Az isteni erő emberi energiává lesz

A teremtményekben, emberekben érvényesülő isteni energiának az a rendeltetése, hogy az egész teremtetett világ Jézus alá rendelődjék. [Ef 3,21 > Mi módon valósítja meg ezt a szóban forgó energia? Oly módon, hogy ez az energia Krisztushoz hasonlóvá (sum-morjoV) alakít át minket, [Fil 3,21 > általa tökéletessé leszünk Krisztusban, [Kol 1,29 > mert eme energia folytán feltámadunk bűneinkből, és Jézussal együtt élővé leszünk, [Kol 2,12 > ill. beleállunk Isten dicsőségének magasztalásába. [Ef 1,11 > Az isteni energia tehát ontológiai változásokat idéz elő az emberben, végső soron ez végzi el, hogy lételméleti azonosságba kerülünk Krisztussal.

A lét gyökerét érintő változások szükségképpen maguk után vonják a magatartásbeli megfelelőket. Az energia bennünk működése következtében megismerjük a jézusi értelmű jót, [Filem 6 > képesek leszünk egy páli méretű élet összes fáradozásait magunkra venni, [Kol 1,29 > erőt kapunk kéréseinket is meghaladó cselekedetek megtevésére, [Ef 3,20 > bátorítást kapunk a szenvedések elviselésére. [2Kor 1,6 >

Az is jól megfigyelhető, hogy ez a bennünk működő isteni energia — az ezt folyósító isteni erő szeretet-természetének megfelelően — mások szolgálatába állítja az embert: az evangélium, ill. zsidók és pogányok szolgálatába. [Ef 3,7; Gal 2,8; 1Kor 16,9 > Arra való ez a belénk került energia, hogy használjunk vele másoknak az Egyházban. [1Kor 12,11 >

Fel kell figyelnünk arra, hogy Isten ezt a maga erejének átadását rendre a maga erejének "az energiája szerint" végzi. Ha Istentől származó erőtadásról van szó, rendre találkozunk az "energia szerint" (katé energian = kat' energian) alakkal. Pontos megfelelője ez a stílusfordulat az "akaratának szándéka szerint" [Ef 1,11 > és az "ereje szerint" [Ef 3,20 > fordulatoknak. Azt akarja Pál ezzel a stílusfordulattal nyomatékoztatni, hogy bármit is tesz az isteni erő birtokába került ember, mindent eme Istentől kapott erő alapján, azaz ezen erőnek megfelelően cselekszik. Tehát azt, hogy az Isten belénk került ereje — bennünk ("en"!)-cselekedetté ("erg-")válí.

Ha Isten ereje bennünk hatékonyvá válik, akkor együttműködés jön létre Isten és ember között. Ezt juttatják kifejezésre a "sun-ergein" (szün-ergein = együttműködni) és "sun-ergoV" (szün-ergosz = együttműködő) szavak. Az Úr együttműködik a Tizenkettő igehirdetésével, az igehirdetést megerősítő csodajelek által is. [Mk 16,20 > Az Istent szeretőkkel Isten mindenben együttműködik a jó szolgálatára. [Róm 8,28 > Pál is együttműködik Istennel, amikor a korintusiakat arra buzdítja, hogy ne hiúsítsák meg magukban Isten kegyelmét. [2Kor 6,1 > Pál az Isten ügyét képviselő Apollót és önmagát a növekedést adó Istennel együttműködő ültetőnek és öntözőnek állítja. [1Kor 3,9 > Ugyanígy Timóteus is munkatársa Istennek (Vele együttműködő) — Krisztus evangéliumának a szolgálatában. [1Tesz 3,2 >

Az "en-erg-eia" tehát Pál számára jelenti Isten bennünk hatékonyvá vált erejét. Az "energeia" jelenti azt az isteni erőt (dunamiv = dünamisz), amely belénk kerülve, immár a mi saját, személyi erőnké alakult át. A páli "energeia" ennek következtében semmiképpen sem lehet a szabadakaratot akár csak a legkisebb mértékben is korlátozó erő.

Amikor Pál arról beszél, hogy a pogányok is részesülnek a zsidók számára adott ígéletben "az evangélium által, amelynek szolgája lettem az Isten kegyelmének ajándékából, amely megadatott nekem az ő erejének (dunamiv) energeia-ja szerint", [Ef 3,7 > akkor ezzel azt mondja, hogy mindaz, amit ő tehet és tesz a pogányok érdekében, elképzelhetetlen másképpen, mint úgy, hogy ő mindezt a benne hatékonyvá vált isteni erő segítségével teszi. Ennek a tevésére Isten Pált öröktől fogva meghívta, kiválasztotta, előre látta, őt ilyen apostolnak előre megállapította, azaz előrevégzést tett vele kapcsolatban. Pál mindezt átéli, és gondolja is. De látva a múlt és jelen zsidóinak valamint a jelen keresztényeinek engedetlenségeit, arra semmiképpen sem tudott gondolni, hogy az embernek ne volna módja saját szabadakarati döntése alapján Istennek igent vagy nemet mondani. Igaz, hallatlan erővel élte át az isteni "energeia" erejében tevékenykedő emberben az isteni erő szerepét. De sohasem kísértette meg a gondolat, hogy az ember elveszíti e hathatós erő sugárzása következtében a maga szabadságát. Jól látható ez abból, hogy emberi öntudatának két forrása van: az egyik az, ami Damaszkuszban történt, tehát az őt érő isteni kiválasztás; a másik pedig az, hogy Isten kegyelme benne nem lett hiábavalóvá. [1Kor 15,10 > Annyi példát látott a szeme előtt arra, hogy másokban hiábavalóvá lett. Úgy tetszik, hogy ezen a helyen a kegyelem (cariV) — szinomímája az "energeia"-nak, s így a kegyelem ehelyt a belénk került isteni erőt jelenti.

Pál gondolkodását és stílusát meghatározza, hogy az isteni hívást hallatlan jelentőségűnek látja az ember életében. Saját élete és a damaszkuszi fordulat adja számára a legfőbb tapasztalati anyagot ahhoz, hogy ez a meghívás nem az ember érdeme, hanem az Isten kiszemelő jóságának a következménye. Ha vannak félreérthető mondatai, ezek javarészt eme meghívási mozzanatnak nagyon nagy erejű — mert nagyon nagy a fontossága is! — nyomatékozásából erednek.

Ebben a páli energeia-anyagban van még egy kitétel, amely gondot okozhat: "... mivel az igazság szeretetét nem vállalták, ezért küldi nekik az Isten a tévedés energeia-ját, hogy higgyenek a hazugságnak, hogy mindannyian elítélődjének azok, akik nem hittek az igazságnak, hanem igent mondtak a gonoszságra". [2Tesz 2,11—12 > Gondot okozhat, ha a szövegösszefüggésből kiragadva csak arra gondolunk, hogy Isten valakiket a tévedés szolgálatára energetizál. A teljes szöveg figyelembevételével azonban nyilvánvaló, hogy a szóbanforgó személyek a mindenkit meghívó Istennek nemet mondtak, és Isten a viszontválaszban — a harmadik fázisban! — megpecsételi azok sorsát, akik — a második fázisban — nem mondtak igent a hívásra, azaz nem az igazságot, hanem a gonoszságot választották.

9. A SZEMÉLYVÁLOGATÁS ÉS A KÜLÖNBÉGTEVÉS IDEGEN A SZERETETTŐL

a) Az ökonómia az egyetemes emberszeretet szolgálatában

Az ökonómia bizonyos személyeket hív, választ ki és rendel előre, de ez az ökonómia a minden embert a maga képére és hasonlatosságára megteremtő Isten, a minden emberbe a maga Lelkét belelehelő Isten ökonómiája. Ennek következtében ez az ökonómia az Isten egyetemes emberszeretetének a szolgálatában áll. A félreérthető fogalmazású páli mondatok azért sem hordozhatnak véres bábjáték-mechanizmust űző istenfogalmat, mert mind a teremtes, mind az az ökonómia, amelynek Pál a szolgálatában áll, Isten mindenre kiterjedő szeretetéből fakadó gondot viselés.

A szignifikáns vonalba meghívás ökonómiája valakiket választ ki ugyan, de ez a kiválasztás mindenkinek a javát szolgálja. Az ökonómia egy adott időpontjában a zsidók egy része megkeményedik Jézussal szemben, és pogányok kerülnek be a szignifikáns vonalba, de bekerülésüknek az a rendeltetése, hogy a zsidók féltékennyé váljanak, s végül is egész Izrael megmentődjék. [Róm 11,26 > A szignifikáns vonalba meghívott Pál ennek a mindenkit megnyerni akaró egyetemes szeretetnek hallatlan lendületű képviselője. Megtérése után pár évvel [ApCsel 22,21 > magától Jézustól kapja a küldetést "a hit engedelmességére minden nép között...". [Róm 1,5 > Rómába is azért akar eljutni, hogy aratása legyen közöttük is, "ahogyan a többi nép között is". [Róm 1,13 > Keletről, Kis-Ázsia fővárosából, Efezusból írja Nyugat fővárosába, Rómába, hogy "mivel már nincs hely ezeken a vidékeken számomra... Vágyódom jó néhány esztendeje arra..., hogy Hispániába utazzam...", azaz az akkor ismert világ nyugati szélére. [Róm 15,23—24 > Közvetlenül halála előtt írja Timóteusnak: "Az Úr mellém állt és megerősített, hogy általam legyen teljessé az igehirdetés, és a népek meghallják mind...". [2Tim 4,17 >

Az emberiségből az egy Ábrahámot kiszemelő Isten az egész emberiségért kezdte el ökonómiájának ezt a szignifikáns vonalát, s már Ábrahám kiszemelésekor közölte ezt vele: "előre hirdette ezt az örömhírt Ábrahámnak: Megáldatnak tebenned a népek mind... dikaioosszá téve őket a hit alapján". [Gal 3,8 > Pál összekeresi az Ószövetségből az idevágó idézeteket, [Róm 15,9—12 > és kimutatja, hogy Isten kezdettől fogva, és Ábrahámmal szövetséget kötve is, az egész emberiség megmentését tartotta szem előtt.

b) Isten mindenre számít

A mindenkit megnyerni akaró ökonómia szolgálatában álló Pál hogyan is gondolhatta volna Isten mindenható akaratát olyannak, hogy az csak valakiket hív meg, választ ki, rendel előre az üdvösségre!? Az Egyház tényleges tagjait meghívottaknak, kiválasztottaknak és előre rendeltetteknek gondolta, de ugyanakkor azt is gondolta, hogy az Isten kivétel nélkül minden emberrel szemben teljes nyíltságot mutat. Tanításából félreérthetetlenül bontakozik ki annak az Istennek a képe, aki ugyanúgy tárja ki két karját minden ember felé, s kizárólag az emberi szabadságon fordul, hogy lesz-e ebből találkozás Isten és ember között.

Zsidó és görög, ill. körülmetélt és körülmetéletlen,

görög és barbár (szkítha),

szabad és rabszolga,

férfi és nő,

bölcs és tudatlan

— kivétel nélkül mind megcélzottjai annak az isteni ökonómiának, amelynek szolgálatára adta magát Pál.

"Görögöknek és barbároknak, bölcseknek és tudatlanoknak egyaránt adósa vagyok, és így a magam részéről készséges vagyok nektek, Rómában élőknek is hirdetni az evangéliumot. Mert nem szégyenlem az evangéliumot, amely az Isten ereje minden hívőnek a megmentésére, először a zsidónak, majd a görögnek". [Róm 1,14—16 > Korintusban Pál csak a megfeszített Krisztusról akar tudni, aki "a meghívottak számára, zsidók és görögök számára... Isten ereje...". [1Kor 1,24 > Isten mindenki felé kitárt két karjának a tudatában Pál még az étrendet is úgy állítja össze, hogy az dokumentálja a mindenkihez tartozását: "kifogástalanok legyetek a zsidók és a görögök szemében is..., ahogyan én is mindenben mindenkinek a kedvében járok...". [1Kor 10,32 > Minden embernek szól az Isten megmentő ereje, mert minden ember rászorul erre a megmentésre; hiszen "zsidók és görögök mindnyájan a Bűn hatalma alatt vannak". [Róm 3,9 > Isten ugyanazon szempontok alapján ítél meg minden embert: "Harag... minden ember lelkének, aki a rosszat cselekszi, zsidónak először és a görögnek is; ellenben dicsőség mindenkinek, aki a jót cselekszi, zsidónak először és görögnek is". [Róm 2,8—10 >

Pál egy olyan Krisztus-testbe akarja egybegyűjteni az egész emberiséget, amelyben az egy Lélek által egy egyetlen testté keresztelődik mindenki, "akár zsidók, akár görögök, akár rabszolgák, akár szabadok, és mind egy Lélekkel itattattunk meg". [1Kor 12,13 > Elképzelhető, hogy aki ilyen mondatokat fogalmaz, az arra gondol közben, hogy az értünk kereszthalált halni is készséges Isten valakiket mindebből ki akar hagyni? Aligha lehetne ily hátsó gondolattal olvasni, még kevésbé megfogalmazni a mindenki felé megnyílás alábbi himnikus nyilatkozatait. "Mindnyájan az Isten fiai vagytok — írja a galatáknak — a hit által Krisztus Jézusban... Nincs zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő, mert ti mind egyek vagytok Krisztusban". [Gal 3,27—28 > A keresztség által ki-ki Krisztust ölti magára, [Gal 3,27 > leveti tehát magáról régi mivoltát, felölti magára a krisztusi új embert, és ekkor már "nincsen görög és zsidó, körülmetéltség és körülmetéletlenség, barbár, szkitha, szolga, szabad, hanem minden és mindenkiben a Krisztus". [Kol 3,11 > A választott néphez tartozó zsidó Pál ezt írja Efezus városa pogányból lett keresztényeinek: "... ti abban az időben Krisztus nélkül voltatok, megfosztva Izrael polgárjogától és idegenek az ígért szövetségeitől..., most pedig Krisztus Jézusban..., ezért tehát nem vagytok idegenek és jövevények, hanem polgártársai a szenteknek és házanépe az Istennek". [Ef 2,12.13.19 >

A páli teológiában találunk két kifejezést, melyek szakkifejezéssé jegyezhető tiltakozások a diszkrimináló Isten fogalmával szemben. A "személyválogatás" (proswpo-lhmyia = proszópo-lémpszia) és a "különbségtevés" (diastolh = diasztolé) — ez a két kifejezés.

Isten bárki embert a cselekedetei szerint ítél el vagy jutalmaz meg, "mert nincsen személyválogatás az Isten előtt"; [Róm 2,11 > "mindenki, ha valami jót tesz, azt vissza fogja kapni az Úrtól, akár szolga, akár szabad..., nekik is és nektek is Uratok..., és személyválogatás nincsen előtte"; [Ef 6,8—9 > "aki igazságtalanul cselekszik, vissza fogja kapni azt, amit tett, és nincsen személyválogatás...". [Kol 3,25 > Pál az emberben csak az új teremtményt akarja látni. Azért tesz így, mert Istent is olyannak gondolja, hogy csak az a fontos számára bennünk, hogy lesz-e belőlünk új teremtmény. A jeruzsálemi zsinaton nagytekintélyű apostolokként szereplők korábbi társadalmi—műveltségi szintjére gondolva így ír róluk

a galatáknak: "... hogy milyenek voltak egykor, ez számomra semmit sem jelent: az ember személyét az Isten nem nézi...". [Gal 2,6 >

A páli jelenben a mózesi "törvény nélkül nyilvánult meg Isten dikaioszűnéje... mindenki számára, aki Krisztus hűségének eredményeként hisz; mert nincs különbségtevés". [Róm 3,21—22 > Idézi és magyarázza Izajás szavát: [Iz 28,16 > "Aki hisz Őbenne, nem szégyenül meg. Nincs különbségtevés zsidó és görög között, mert ugyanaz az Úr mindenkinek... mert mindenki, aki segítségül hívja az Úr nevét, megmentődik". [Róm 10,11—13 >

c) Pál lelkétől idegen a determinizmus

Miért érv a fenti idézetgyűjtemény amellett, hogy Pál lelkét nem kísértette meg a determinizmus — a nehézséget okozó nyilatkozatok ellenére sem s a nehézséget okozó nyilatkozatokban sem — olyan erővel, hogy áldozatul esett volna annak. Azért érv, mert a fentiekben felsorolt — és a számunkra nehézségeket okozó nyilatkozatokat ugyanaz az ember, ugyanegy időben, ugyanazon írásmű, mégpedig rövid írásmű (levél) keretében fogalmazta meg. S mivel a megfogalmazó személy — egy és ugyanaz, ezért állítom, hogy lélektanilag teljességgel lehetetlen lett volna Pálnak a fentiekben bemutatott szöveggyűjteményt megfogalmaznia, ha közben állandóan, rendre, avagy csak olykor-olykor erre kellett volna gondolnia: "Igaz, hogy Isten nemcsak a zsidók, hanem a görögök és a barbárok közül is hívja az Ő népét...; igaz, hogy a rabszolgák és a nők közül is, nemcsak a szabadok és a férfiak közül... csak hogy nem mindenkit hív ám közülük, és akiket nem hív — hiába szorulnak reá ezek is a megmentésre — azok bizony meg nem mentődnek. Nem mentődnek meg, mert a hívás és kiválasztás és előrerendelés hiányában sem hinni, sem szeretni nem fognak, ezeknek bizony nem marad más hátra, minthogy szembetalálják magukat Isten haragjával..."

Szeretni egy ilyen Istent nem lehet. Még kevésbé lehet leélni vele egy üldözöttségbe és börtönbe és vértanúságba torkolló páli életet. Nem lehet szolgálnia élete feláldozásával is egy olyan Istent, akit kifelé, mások fülébe mindenkit szeretőnek mond, de ugyanakkor magában tudja, hogy mindez nem igaz. Tudja, hogy Isten csak valakiket szeret, a többieket haragra készíti, haragra teremti meg, mégpedig oly módon, hogy azoknak nincs módjuk tenni bármit is borzasztó végzetük ellen. Egyes mondatok alapján ki lehet mutatni a két istenkép (a Szeretetisten és a véres bábjátékot űző Isten) egymás mellett élését a páli teológiában. Ezt lehet. Csak ezt a két képet egy embernek önmagában együtt hordania, mégpedig egy Istennek teljesen elkötelezett páli élet esetében — ez az, ami nem lehetséges. Tudomásul venni vagy megszerkeszteni Istenről ezt az ellentmondást, és életünket ennek az ellentmondásnak egybeszerkesztésével tölteni az íróasztal mellett — ezt is lehet. Tudomásul venni ezt az ellentmondó két istenképet, s aztán életünket ettől függetlenül valami értelmes cél szolgálatába állítani — lélektanilag ez is lehetséges. Csak páli életet élni lehetetlen — ezzel a tudattal. Ha valaki megpróbálná, gyorsan lebénulna. Előbb a lelke, de ha tovább erőltetné, alighanem még a teste is. Életét sorozatban kockára téve meggyőzni valakiket arról, hogy az Isten feltétlenül szereti és hívja és várja őket, s közben arra gondolni, hogy lehet, hogy az ő esetükben nem is igaz, amit mond; mert lehet, hogy őket nem szereti, nem hívja és nem várja — ez az, ami nem megy. Ez olyan élethazugság, amely — ha csupán perifériális jelentősége van az egésznek életünkben — még nem tesz tönkre, megélhetünk vele. De ha naponként, óránként és percenként jelentkező törekvéseink világán belül adódik ez az élethazugság, az akarat biztosan lebénul, és alkalmatlanná válunk a feladat hordozására. Ezzel a tudattal Pál nem mászhatta meg a pizídiái hegyeket, ezért nem verethette össze magát városonként, ez a tudat el nem vitte volna őt a vértanúhalálig.

A páli életmű tanítástartalmaiban nem húzódhatott meg tehát a merőben elégséges és a hatékony kegyelem megkülönböztetése azon az alapon, hogy e megkülönböztetésnek az oka: Isten személyválogatása, Isten különbségtevése. Nem húzódhatott meg, mert Pál személyválogatással és különbségtevéssel foglalkozó Istent nem ismert. Fogalmazása lehet pontatlan, élezett stb. stb.; sok minden elmondható ezen a címen. De nem gondolhatta annak az ellenkezőjét is, amit a fentebbiekben bemutatott nyilatkozatgyűjtemény és élete egyértelműen vall.

10. MIRE IRÁNYUL ISTEN AKARATA?

a) Jézus Lelke Európába irányítja Pált

A második missziós út utolsó állomásán, Efezusban, megkéri Pált az ottaniak, hogy maradjon náluk hosszabb ideig. Pál nem állt rá: "A közelgő ünnepet mindenképpen Jeruzsálemben kell töltenem, de ismét visszatérek hozzátok, ha az Isten úgy akarja". [ApCsel 18,21 > Úgy akarta, mert harmadik útján újra eljut Efezusba, s onnan írja a korintusiaknak: "elmegyek hamarosan hozzátok, ha az Úr akarja". [1Kor 4,19 > Úgy akarta, mert újra eljutott Korintusba, s onnan ír a rómaiaknak arról, hogy imádságban kéri Istent azért, "hogy egyszer már sikerüljön Isten akaratából elmennie hozzájuk". [Róm 1,10 > A címzetteket pedig arra kéri, imádkozzanak érte, hogy baj ne érje őt Jeruzsálemben, hanem "Isten akaratából örömmel érkezzék hozzájuk". [Róm 15,32 > Nem páli specifikummal állunk szemben. A Jakab-levélben ez még nagyobb nyomatékú: "Ma vagy holnap elmegyünk abba a városba, és ott töltünk egy esztendőt..., pedig ezt kellene mondanotok: Ha az Úr akarja, élni is fogunk, és meg is tesszük ezt vagy azt. De ti dicsekesztek elbizakodottságokban...". [Jak 4,13—16 >

Isten akaratán fordul tehát, hogy meddig élünk, és hogy eljutunk-e oda, ahová el akarunk jutni, akárhova is. Ha el akarunk jutni valahova, kérnünk kell Istent, hogy eljuthassunk oda, s hogy Isten akaratából juthassunk oda. Ez a gondolkodás Pál részéről nemcsak hagyomány-átvételből, hanem személyes megtapasztalásból is ered. Második missziós útján, amely személyes akaratától függetlenül lett Európába is átvivő út, megtapasztalta, hogy Isten érdekeltnek mutatkozott a missziós útirányt illetően. "Végimentek Frígia és Galácia földjén, mivel nem engedte nekik a Szentlélek, hogy hirdessék az igét Ázsia tartományban. Amikor Mízia felé mentek, próbáltak Bitíniába jutni, de nem engedte őket Jézus Lelke. Átmentek Mízián, és lementek Troászba. Éjjel látomás jelent meg Pálnak: egy makedon férfi jelent meg előtte, kérte őt, és így szólt: Jöjj át Makedóniába, légy segítségünkre... Megértettük, hogy oda hívtak minket az Isten...". [ApCsel 16,6.10 > Ilyen személyes élmények vannak lelke háttérében, amikor leír a korintusiak számára egy ilyen mondatot: "Remélem, hogy egy időre ott maradok nálatok, ha az Úr megengedné". [1Kor 16,7 >

Aki Isten munkatársává (sunergoV = szünergosz) lesz, az nem a maga feje szerint végzi Isten munkáját, mert Isten ereje van benne, amely nemcsak vele van, hanem irányítja is őt? A páli energieia-tan alapján azt kell mondanunk, hogy aki Isten sunergoV-ává lesz, az a maga feje szerint végzi Isten munkáját, mert a beléje kerülő isteni erő — saját erővé, energiává lesz. Ha viszont tény, hogy Pál az Ázsia-tartományt szemelte ki magának működési területül, és Isten mintegy hajánál fogva rángatta át őt Európába, akkor itt az isteni akarat érvényesülésének valami más — nem a páli energieia-tan szerinti — formájáról van szó.

b) Az isteni akarat érvényesülésének különféle módjai

Az Isten akarata többféleképpen érvényesül. Mindenekelőtt a természetes okok szövedékében, amelyeket körülményeknek szoktunk mondani, valósul meg, amit Isten akar. Legyen példa erre, hogy Pál szeretné, ha Apolló elmenne Korintusba, de Apolló ezt valaminő (személyi?) oknál fogva nem tehette. Pál ezt így fejezi ki: "Egyáltalán nem volt (Isten) akarat(a), hogy most elmenjen; de el fog menni, mihelyt alkalma lesz rá". [1Kor 16,12 > Ebben a nyilatkozatban Pál Isten akaratának mondja azt, hogy Apolló nem utazott el Korintusba, de nem gondol semmiféle isteni belenyúlásra, hanem valami nagyon természetes okra, ami miatt Apolló nem akart utazni. Ha az Isten által megteremtett emberalatti világ a maga Istentől kapott természete alapján érvényesíti a maga törvényszerűségeit (például a kilazuló téglát a nehézkedési törvény erejében lefelé hull, és felgyorsulván akkora ütéserőjűvé

lesz, hogy kioltja életét annak, akinek éppen a fejére esik), akkor Isten akaratáról beszélünk, bár nem feltételezzük, hogy belenyúlt az események folyásába és egybeigazította a téglalehullás és az alatta elmenés időpontjait. Ha az Isten szabadnak teremtette az embert, aki maga választja meg a házából kimenés időpontját és útirányát, és így Istentől kapott szabadságának erejében megy el a ház előtt éppen akkor, amikor annak egy téglája kilazul és leesik, akkor téglalehullás és ember a maguk törvényszerűségeik alapján létre fognak hozni egy olyan eredményt, ami egyenes következménye annak, hogy Isten olyan világot teremtett, amelyet teremtett. Ily értelemben Isten akarata az említett baleset, és ily értelemben helyénvaló arról beszélni, hogy semmi sem történhetik Isten akarata nélkül. Isten ott áll végső okként minden történés mögött a maga által megteremtett világban. Ő az, "aki magot ad a magvetőnek és eledelül kenyeret..."; [2Kor 9,10 > éppen eme első—végső oki tevékenysége—szerepe folytán. Apollóról mondott szavai [1Kor 16,12 > alapján azt kell gondolnunk, hogy Pál is elsősorban erre a végsőok-szerepből folyó isteni akaratra gondol, amikor terveire hozzáteszi: "ha Isten is úgy akarja".

De nemcsak erre gondol, gondolhat ennél többre is. Amikor terveinek megvalósulásáért imádkozik, nemcsak arra gondolhat, hogy imádsága erejében Isten alkalmas eszközévé válik, hanem gondolhat arra is, hogy Isten külön belenyúlással is segít majd eltávolítani az akadályokat, külön belenyúlással is segíti majd a terv megvalósulását, ahogyan ezt második útja során, személyes elgondolásai ellenében is, megtapasztalta.

Pálnak szükségképpen kellett ilyen belenyúlást is értenie az isteni akaratnak, hiszen annyiszor észlelt élete során ilyen belenyúlásokat. Hogy ezek valóban belenyúlások-e, lehetnek vitathatók, és lehetnek vitathatatlanok is. Belenyúlhat ugyanis az események folyásába úgy, hogy nem kell feltétlenül csodát látnunk. Ostromlott, megbénult életű városban utunk egyszerre csak egy betört ablaküvegű és kirabolt patika elé visz, és lábunk előtt a járdán egy doboz gyógyszer..., éppen az, amely megmentheti életét valakinek, akit nagyon szeretünk; s történik ez éppen akkor, amikor már reménytelenek és tehetetlenek voltunk a gyógyszer hiánya miatt. Az Istennel barátságban élő embernek ez esetben nehéz volna nem arra gondolnia, hogy Isten bizony belenyúlt, és Isten irányította éppen akkor és éppen arra lépteit. Valaki más persze mondhatja neki: Lehet, hogy ő irányított oda; de az is lehet, hogy ily irányítás nélkül is arra mentél volna. Mind a ketten mondhatják, hogy a gyógyszerhez jutás Isten akarata volt, de míg az első személy belenyúlásos isteni akaratra gondol, a másik a körülményekben megnyilatkozó isteni akaratra. A "csoda" (belenyúlás) itt — vitatható.

Pál életét tagadhatatlan csodák szegélyezik, legalábbis ő mélyen meg van győződve arról, hogy Isten belenyúlásokkal kíséri—segíti apostoli életútját. Amikor harmadik útján eljut Efezusba, "ezt mondta az Úr éjjeli látomás által Pálnak: Ne félj, hanem szólj és ne hallgass, mert én veled vagyok, és senki sem támad rád, hogy ártson neked...". [ApCsel 18,9 > Már pályája elején megkapta Jézustól a biztatást: "Megszabadítalak a néptől és a pogányoktól, akikhez küldelek", [ApCsel 26,17 > s negyedszázad múltán jól látja, hogy Isten beváltotta ígéretét: "Mivel tehát Isten megsegített mind a mai napig, itt állok, és bizonysgot teszek kicsiknek és nagyoknak..." [ApCsel 26,22 >

Isten akarata — van ennek a kifejezésnek Pál számára még egy harmadik értelme is.

c) Amit Isten vár tőlünk

Amikor Pál Isten akaratáról beszél, akkor elsősorban nem arra gondol, hogy érvényesülnek a megteremtett világ törvényszerűségei, s nem is arra, hogy igazolhatóan vagy nem igazolhatóan Isten belenyúl az események folyásába. Isten akaratán Pál elsősorban azt érti, hogy Isten azt akarja, hogy

belekapcsolódjunk az emberiséget megmenteni akaró isteni tervbe. Ennek megmutatására a következőkben vizsgálat tárgyává tesszük az "akarat" jelentésű páli szavak teljes páli anyagát (boulesJai, bough, boughma, Jelein, Jelhma, eudokein, eudokia = búleszthai, búlél, búléma, thelein, theléma, eudokein, eudokia; összelőfordulás: 124 — rgym:1,8). E szavak vizsgálata bőségesen dokumentálja Isten akaratának ezt az imént említett fogalmát. Kezdem a reánk vonatkozó isteni akarat két olyan tartalmával, amely számunkra nehézséget okoz: Isten valakiket megkeményít, valakiknek pedig meg akarja mutatni a maga haragját. [Róm 9,18.22 > Ennyi csupán a nehézséget okozó anyag. Ennyi és ugyanaz, amivel az előző vizsgálataink során már találkoztunk. Az anyag egész többi része mentes ettől a diszkriminációs szemlélettől, és ráépül arra a gondolatra, hogy az Isten valakiken megkönyörül. [Róm 9,18 >

Fiára vonatkozó akarata is ennek a rajtunk megkönyörülésnek a szolgálatában áll: azt akarja, hogy Jézus odaadja magát bűneinkért. [Gal 1,4 > Magáénak akar bennünket: azt akarja, hogy a fiai legyünk, [Ef 1,5.9.11 > s biztosítja feltámadás utáni életünket. [1Kor 15,38 > Könyörülete irántunk abban áll, hogy meg akar minket menteni: "... tetszett az Istennek az igehirdetés bolondsága által megmenteni a hívőket", [1Kor 1,21 > valamint a mi megmentő Istenünk "azt akarja, hogy minden ember megmentődjék". [1Tim 2,4 >

Könyörülete és megmentése alapvetően abban mutatkozik meg, hogy közli: mi a terve velünk, és mit kell csinálnunk megmentődésünk érdekében. 58 pünkösdjén az összekötözött kezű Pál az Antónia-vár lépcsőjéről beszélve honfitársaihoz, visszaemlékezik a damaszkuszi Ananiás egykori, Pál megtérésekor mondott szavaira: "Atyáink Istene kiválasztott téged, hogy ismerjed az akaratát...". [ApCsel 22,14 > Ugyanerre gondol, amikor ezt írja a galatáknak: "Jónak látta az, aki kiválasztott engem, hogy kinyilatkoztassa Fiát...". [Gal 1,15—16 > Nemcsak Pállal közölte Isten a maga emberre vonatkozó akaratát, amely korábban titok volt, hanem másokkal is: "... szentjeinek..., Isten tudtul akarta adni, hogy mi a titok dicsőségének a gazdagsága...". [Kol 1,27 >

Az isteni akarat olyan tárgyról van itt szó, amely tartalmazza Isten reánk vonatkozó terveit, s valamint azt, hogy minek a megtevését kívánja tőlünk. Ez a második mozzanat függ az elsőtől. Isten akaratát akkor valósíthatjuk, ha előbb megismerjük ezt az akaratot. Pálnak újra és újra visszatérő imaszándéka — ennek az isteni akaratnak megismerése és megértése. Imádkozik, hogy a kolosszeiek "teljenek meg az Ő akaratának ismeretével minden bölcsesség és lelki megértés által". [Kol 1,9 > A rómaiakat arra kéri, hogy újljon meg értelmük olyannyira, hogy "megítéljék, mi az Isten akarata...". [Róm 12,2 > Az efezusiakat így biztatja: "Ne legyetek értelmetlenek, hanem értsétek meg, mi az Úr akarata". [Ef 5,17 > Az tartozik a választott néphez, aki ismeri Isten akaratát: "Ha te zsidónak nevezed magad..., és ismered az Ő akaratát...". [Róm 2,17—18 >

Ez a reánk vonatkozó isteni akarat — bennünket felszólító, tőlünk valamit kívánó akarat. Azt kívánja, hogy megtegyük, amit tervében közöl velünk. Pizídiában Pál beszél Dávidról, akiben Isten "megtalálta... a szíve szerinti férfit, aki megteszi minden akaratát". [ApCsel 13,22 > Az efezusiakat így biztatja: "Krisztus szolgálként cselekedvén az Isten akaratát, Lélekből...". [Ef 6,6 > Pál munkatársa, Epafrás, azért imádkozik, hogy a kolosszeiek "megálljanak teljes bizonyossággal, tökéletesen az Isten teljes akaratában". [Kol 4,12 >

Pál részletezi is, hogy miben áll ennek az isteni akaratnak a megtevése: "Isten akarata a ti megszentelődésed: hogy tartózkodjatok a paráznaságtól..." — írja Tesszalonikába. [1Tesz 4,3 > A korintusiak "önmagukat adták oda először az Úrnak, és nekünk is, Isteni akaratából". [2Kor 8,5 >

Imádságban kívánja Tesszalonika keresztényeinek: "... hogy betöltsön a jóság minden akaratával és a hit minden cselekedetével". [2Tesz 1,11 > — Látnivaló, hogy ez az akarat-tartalom konkretizálja az isteni akaratnak megnyíló, az Istentől energetizálódó ember életét. A bennünk energiává alakuló isteni erő rendeltetése, hogy teljesítsük Isten kívánságait, melyek az isteni gondoskodástervből folyóan adódnak.

Pál az egyházépítést éli meg legnagyobb hangsúllyal Isten reánk vonatkozó akarataként. "Nem vonakodtam attól, hogy hirdessem nektek az Isten teljes akaratát..." — mondja Milétoszban. [ApCsel 20,27 > Ananiás is így értelmezte az isteni akaratot: "tanúja leszel Neki minden ember előtt". [ApCsel 22,15 > Ez az isteni akarat érdekelt a Krisztus-testen belüli funkciókat illetően is: "Ugyanaz a Lélek osztja szét külön-külön mindenkinek, ahogyan akarja..." (t.i. az adományokat). [1Kor 12,11.18 > Az egyházak megteremtésére és fenntartására szóló küldetési parancs teljesítése — ez az isteni akarat hangsúlyozott tárgya a páli levelek nyitányában: Pál "küldött (apostoloV = aposztolosz) az Isten akaratából". [1Kor 1,1; 2Kor 1,1; Ef 1,1; Kol 1,1; 2Tim 1,1> — Mindezek összefoglalásaként az az Isten akarata, hogy az ember bensőséges kapcsolatba kerüljön a maga Istenével: "Mindenkor örüljete, szüntelenül imádkozzatek, mindenben hálát adjatek, mert ez az Isten akarata Krisztus Jézusban számotokra". [1Tesz 5,16—18 >

d) Isten akarata az emberi szabadakarat által érvényesül

A determinizmus abszurd gondolatnak tekinti az emberi szabadakaratot, az Abszolútum mindenhatóságával összeegyeztethetetlennek tartja a teremtmény szabadságát. Pálnak ilyesmi aligha jutott eszébe. Az általa olyannyira hangsúlyozott isteni akarat és az emberi akarat egymásra van hangolva teológiájában. Vegyük csak újra elő befejezésül a Filippi levél már látott mondatát: "... munkáljátok üdvösségeteket, mert Isten az, aki cselekszi bennetek az akarást és a cselekvést is azért, hogy tessetek neki". [Fil 12,2—3 > Ebben a páli kijelentésben teljes harmóniában együtt van három jelentős mozzanat:

Isten ereje belénk költözik, mert az Isten akarata az, hogy dolgozzunk megmentődésünkön;

Isten ereje belénk költözik, hogy rendelkezésünkre álljon az energieia Isten akaratának a megtevésére;

Isten ereje belénk költözik, hogy kedvét lelhesse bennünk, mint olyanokban, akik megtettük akaratát.

Pál úgy beszél Isten akaratáról, hogy szavai messzemenően feltételezik az emberi szabadakaratot: Az "istenti akarat" előzőekben vizsgált harmadik páli válfaját így fogalmazhatnók meg: simuljon bele az ember szabadon abba, amit Isten felkínál neki.

A háromfázisos szemlélet jegyében rendezhető és értelmezhető a páli teológia egésze. A "kilógó" jellegű megállapításokból megépített szemlélet viszont lélektani lehetetlenséggé teszi a páli életművet: azt is, amit tett; azt is, amire bízott. A "kilógó" anyagot értelmezés nélkül meghagyni, és ezzel megoldhatatlan ellentmondást varrni Szent Pál nyakába — igazságtalanság lenne a kereszténység egyik legnagyobb gondolkodójával szemben. Ezért az ellentmondások megszüntetésére törekedtünk, beleigazítva a páli mondanivalót a kinyilatkoztatás ószövetségi és jézusi hagyományába.

e) Kitekintés

Felelhetünk immár a címben felvetett kérdésre: Kihez jut el az Isten szeretete?

Isten reánk irányuló szeretete időtlenül, a maga létezési módjának megfelelően érvényesül. Ezt jelenti a meghívás és kiválasztás előre történő volta. Isten minden embertől az egyes emberek által megismert törvény teljesítését kívánja meg. Valakiket kiszemelt arra, hogy általuk az emberiség egésze megismerhesse Isten teljes akaratát. Akiket nem szemelt ki erre, azokat sem hagyta ki szeretetéből. Akiket kiszemelt erre, azoknak a szabadságát sem hatálytalanította. Ennélfogva a páli teológia alapján ezt kell válaszolnunk a kérdésre: Isten mindenkihez el akar jutni szeretetével, és addig is, amíg minden emberrel megismerteti Fiát, hívja őt a szívtörvényen keresztül magához. Ha valaki kívül reked Isten szeretetének a világán, csak azért rekedhet kívül, mert visszautasítja azt, amiről biztosan tudja, hogy nem szabad visszautasítania.

Mindenkinek szól tehát Isten örömhíre. Mindenkinek szólónak élte meg tehát Pál azt, amit Jézus örömhíreként eljuttatott zsidóhoz és göröghöz, szabadhoz és szolgához, férfihez és nőhöz..., mindenkihez, hiszen mindenki számára szólónak tudta azt.

ÖRÖMHÍR AZ ÍGÉRET BETELJESÜLÉSÉRŐL, AZ ÖRÖKSÉGRŐL

11. AZ ÖRÖMHÍR

a) Pál és az "örömhír" szó

Pál Saulból lett Pállá, és Saul rajongója volt annak az útnak, amelyet Damaszkusz előtt járt. Pálként pedig rajongója lett egy másik útnak, amelyet a damaszkuszi fordulatig halálra üldözött. [ApCsel 22,3—4> Felmerül a kérdés, hogy Damaszkusz után mit értett meg és mit tett magáévá abból, amit korábban elutasított. Mi volt új rajongásának tárgya. Egyszerűen behelyettesítette korábbi rajongástárgyát a korábban üldözöttel? Vagy át kellett alakítania, amit korábban üldözött, hogy magáévá tehesse azt a Damaszkusz utáni jelenben? Kiegyezést hozott-e létre a rajongás régi és új tárgya között? Áldozatává lett a "Gyűlöllek, mert szerettelek" lélektani törvényének? Azt kell válaszolnunk, hogy lelkében nem az egyszerű tárgycsere, nem is a rajongási tárgyak összebékítése, hanem a rajongási tárgyak olyan szembeállítására született meg, hogy akiket Pál korábban üldözött, azok csak lassan voltak képesek követni őt, és nemegyszer csak heves ellenkezések mellett vehették tudomásul szemléletét.

A rajongásának új tárgyat kereső és találó Pál a korábban üldözött út szótárából olyan mértékben teszi magáévá az "örömhír" (euaggelion = euangelion) kifejezést, amilyen mértékben azt Jézus sem, s az örömhír Páltól független más megfogalmazói sem tették. Az ÚSz 76 euaggelion helyéből 60 esik a páli levelekre (e kifejezés páli gyakorisága: 14). — A Jézus ajkára adott szövegek terjedelme nagyjából azonos a páli levelekével, s Jézus ajkán csak 8 ízben találkozunk szavunkkal. Tíz újszövetségi könyvben egy ízben sem fordul elő szavunk. Csak Pálnak volt érzéke e szó jelentéstartalma iránt? Nem, mert a páli hatástól független Didaché 4 helye az ÚSz könyveihez viszonyítva ugyanolyan gyakoriságot képvisel, mint amilyen a páli levelekben találkozunk, így aztán nem tekinthetjük az "euaggelion" szót olyannak, amelyet az Egyház első évtizedeiben kizárólag Pál népszerűsített, de azt mindenképpen állíthatjuk, hogy a páli teológiai gondolkodás egyik jelentős kifejezésével állunk szemben.

Alátámasztja ezt az is, hogy az "öröm-hirdetni" (euaggelizein = euangelidzein) 54 ÚSz-i helyéből 21 Pálnál, 25 pedig páli hatás alatt írt könyvekben (Lk, ApCsel, Zsid) található. Az "örömhirdető" (euaggelishV = euangelisztész) három helyéből kettőt Pálnál, egyet pedig az ApCsel-ben találjuk. [Ef 4,11; 2Tesz 4,5; ApCsel 21,8>

b) Nehogy hiába fussak!

Mit értett Pál az "örömhíren"? A szóelemzés kimutatja, hogy számára szavunk inkább morálteológiai tartalmakkal kapcsolódik; az örömhírt befogadnunk, hirdetnünk, szolgálunk, érte szenvednünk kell. Van azonban a szónak dogmatikai tartalma is.

Két szemrehányás jól mutatja szavunk dogmatikai súlyát: "Mert ha az, aki hozzátok megy, más Jézust hirdet, akit nem hirdettünk, vagy más Lelket vesztek, akit nem vettetek, vagy más evangéliumot, amelyet nem fogadtatok be, azt szépen eltűritek..." [2Kor 11,4> — korholja a korintusiakat. S a másik: "Csodálkozom, hogy... ily hamar elhajoltatok más evangéliumhoz, pedig nincsen más; ellenben vannak némelyek, akik... visszájára akarják fordítani a Krisztus evangéliumát: Viszont, ha mi, vagy egy angyal a mennyből hirdetni is nektek evangéliumot azonkívül, amit hirdettünk nektek, átkozott legyen!" [Gal 1,6—8> — korholja még erősebben a galátákat. Egy "örömhírnek" szükségképpen van valami tartalma, s a fenti nyilatkozatok arról beszélnek, hogy ez a tartalom Pál számára kötött, nem módosítható. A módosítás számára egyet jelent Jézus meghamisításával s hűtlenséggel Isten Lelkéhez. Abszolút biztos

tehát Pál az általa képviselt evangéliumtartalomnak egyedül helytálló voltában; abban tehát, hogy a jézusi tartalmakat nem képviselheti az övétől eltérő evangélium.

Mi az alapja e nagy bizonyosságnak, ha egyszer nem tartozott Jézus személyes tanítványai közé? Az, hogy nagyon alapos leckét vett valamelyik személyes tanítványtól a jézusi tanításból? Semmiképpen sem. Bizonyosságának elsődleges forrása, hogy a maga evangéliumtartalmának szerzője — nem ember; nem ő, Pál, nem is valaki a Tizenkettő közül, hanem maga az Isten. "Tudtotokra adom... hogy az evangélium, amelyet én hirdettem, nem emberhez igazodik, mert én nem embertől vettem, nem is úgy tanultam, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatása által..." [Gal 1,11—12> kaptam. Utal erre már első levelében is: "A mi igehirdetésünk nem tévelygésből... történik, hanem ahogyan Isten alkalmasnak ítelt minket arra, hogy reánk bízta az evangéliumot, úgy hirdetjük...". [1Tesz 2,3—4> Meg volt győződve róla, hogy közvetlenül Istentől származó és nem ember-kitalálta, nem is ember-közvetítette tartalmakat képvisel az általa hirdetett örömhír. Ragaszkodott is egész élete során a maga evangéliumtartalmához, bár nem kevésbe került ez neki. Halála előtt írja legkedvesebb tanítványának Timóteusnak: "Emlékezzél meg Jézus Krisztusról... az én evangéliumom szerint, amelyért mint egy gonosztevő szenvedek egészen a bilincsekig...". [2Tim 2,8—9> Nem lett volna képes mindezek elviselésére, ha nem lett volna bizonyos annak a tartalomnak a megkérdőjelezhetetlen voltában, amelyért annyi szenvedést vállalt.

Ez a bizonyosság nagyon fontos volt számára. A megtérés damaszkuszi élményeit feldolgozó arábiai magány három esztendeje után felmegy Jeruzsálembe "cistorhsai Khjan" (hisztorezsai Kéfan). [Gal 1,12—18> A "cistorew" (hisztoreó — v.ö.: "história" alapjelentése: kimutatni, felderíteni, kikérdezni, megfigyelni, megtapasztalni, megismerni, másodlagos jelentése: a kikutatott dolgokat jelenteni, elbeszélni — s éppen ez a "história", a történettudomány dolga). A galaták egy része elhajolt a Páltól tanult evangéliumtól, s Pál azzal is igazolni akarja számukra az általa hirdetett evangélium hitelesen jézusi voltát, hogy meglátogatta és konzultálta a jézusi történések és tanítások élő koronatanúját is. Nem is egészen futólagosan, hiszen "nálá maradt tizenöt napon keresztül". [Gal 2,18> Ennyi időt szánt információbeszerzésre. Első missziós útját követően újra felmegy Jeruzsálembe, mert Antióchiában a Júdeából odaérkező testvérek ellenkezésbe kerülnek a páli tanítással. Pál ekkor újra felmegy Jeruzsálembe, részint az antióchiaiak küldötteként, [ApCsel 15,1—2> részint személyileg átélte külön isteni kinyilatkoztatás—rendelkezés folytán. Isten is küldi tehát, hogy egyeztesse tanítását Jézus személyes tanítványaival: Jakabbal, Kéfással, Jánossal. "Kinyilatkoztatás alapján (kata apokaluyin = kata apokalüpszin) mentem fel, és eléjük tártam az evangéliumot, amelyet hirdetek a pogányok között; külön a tekintélyesek elé, hogy valamiképpen hiába ne fussak, vagy ne válják hiábavalóvá eddigi futásom". [Gal 2,2> S ezek a "tekintélyesek" (Jakab, Kéfas, János) [Gal 2,9> "semmit sem tettek külön kötelezővé", [Gal 2,6> azaz ráhagyták Pálra, amit evangéliumként hirdet a galatáknak. Az ApCsel-ből tudjuk, hogy a jeruzsálemi zsinaton Péter is, [ApCsel 15,7—11> Jakab is [ApCsel 15,19> és az egész jeruzsálemi kereszténység [ApCsel 15,28> jóváhagyta Pál evangéliumát ama tárgyban, amiben a galaták elhajoltak a páli evangéliumtartalomtól; jóváhagyták azt, hogy nem kell körülmetélni a pogányból lett keresztényeket.

c) Az én evangéliumom

Kié ez a Pál által hirdetett örömhír? Három választ is kapunk a páli anyag alapján erre a kérdésre: Istené 8 ízben, Krisztusé 11 ízben, Pálé és a Pálhoz tartozóké 5 ízben. Nézzük meg ez utóbbi helyeket! "Az ítéletnapon Isten megítéli az emberek titkait az én evangéliumom szerint a Krisztus Jézus által" [Róm 2,16> — írja a rómaiaknak, és levelét azzal zárja, hogy dicsóítja Istent, "aki meg tud erősíteni

titeket az én evangéliumom és a Jézus Krisztus igehirdetése szerint...". [Róm 16,25> "De még ha leplezett volna is a mi evangéliumunk, azok számára leplezett, akik elvesznek..." [2Kor 4,3> — írja a korintusiaknak, s találkozunk e fordulattal már első két levelében is: "A mi evangéliumunk nemcsak szóval jutott el hozzátok, hanem erővel és Szentlélekkel..."; [1Tesz 1,5> és hálát ad Pál a tesszalonikiakért Istennek, aki "kiválasztott titeket az üdvösségre..., amire el is hívott titeket a mi evangéliumunk által". [2Tesz 2,13—14>

Ez az öt ízben jelentkező fordulat — "az én evangéliumom", a "mi evangéliumunk" — kizárólag páli az ÚSz-ben. Egyetlen más szerző sem mondja az evangéliumot a maga evangéliumának. Mi indokolja ezt a fogalmazást? A Tizenkettő ugyanúgy meg volt győződve arról, mint Pál, hogy az általuk hirdetett evangélium, tehát "az ő evangéliumuk" nem más, mint Isten és a megtestesült Fiú által az emberek tudomására hozott örömhír. Ebben aligha volt különbség közöttük. Mégsem használták ezt a fordulatot. Pál miért használta? Alighanem azért, mert úgy gondolhatta, hogy ahogyan ő előadja Isten és Krisztus örömhírét, az minden jézusi hitelessége mellett mégiscsak pálian sajátos és újszerű is. Mindez annyit jelent, hogy Pál evangéliuma nemcsak azokétól különbözik, akik meghamisítják Isten örömhírét, [Gal 2,6—9> hanem különbözik a Tizenkettő által hirdetett evangéliumtól is, bár másféle módon. A páli evangéliumban voltak olyan hangsúlytevések, amelyekről a jeruzsálemi keresztények és Jakab másképpen gondolkoztak, anélkül hogy emiatt Pált Jézushoz nem tartozónak, áltestvének tekintették volna. Kilenc évvel a jeruzsálemi zsinat után, 58 tavaszán Jeruzsálemben Jakab ezt mondja Pálnak: "Látod, testvér (és nem »áltestvér«), milyen sok ezren vannak a zsidók között, akik hívők, és mind rajongói a (mózesi) törvénynek. Rólad pedig úgy értesülünk, hogy a Mózesztől elszakadásra tanítod mindazokat a zsidókat, akik a pogányok között vannak...". [ApCsel 21,20—21> Pál nem tehetett mást, mint hogy a maga evangéliumát hirdesse, hiszen neki adott kinyilatkoztatásból eredőnek tudta azt. Viszont Jakab is kinyilatkoztatásból — szem- és fültanú volt Jézus mellett — tudta mindazt, amit maga tanított és képviselt evangélium címén, hiszen magától Jézustól tanulta a három esztendő során.

Honnan akkor a különbség, hiszen Jézus megígérte a Lelket az Őt képviselő Egyháznak, s a Lélek irányítása alatt állt az Egyházban Jakab is, Pál is? Onnan, hogy a Lélek irányító munkája nem uniformizál. Amit Jakab képviselt, mondjuk, három tényezőnek volt a következménye: a jakabi egyéniség, a jeruzsálemi körülmények és a Lélek irányító tevékenysége. Ugyanígy a Pál által képviselteknek is három forrása volt: a páli egyéniség, a diaszpóra-beli körülmények s a Lélek irányító munkája. Isten nem egy maga által megfogalmazott abszolút szövegre bízta reá Egyházát. Annál is inkább, mert teremtmények nyelvén nem is fogalmazható meg abszolút szöveg. A jézusi "átkódolás" (KIO 8b num) sem lehetett az. Ha az lehetett volna, Jézus nyilván leírta volna számunkra ezt az abszolút szöveget: názáreti csendes éveiből szakított volna erre időt. Nem is a Szentírásra bízta rá a maga művét, hanem a Lelke irányítása alatt álló emberekre. Az általa mondott szövegekre is érvényes, hogy formálta azokat a maga isteni—emberi egyénisége, körülményeinek sajátossága (csak Izrael elveszett juhaihoz volt küldve), s a maga Lelkének irányítása. Ugyanazt, amit Jézus sajátosan mondott el, Jakab is sajátosan, tehát másképpen, és Pál is sajátosan, tehát másképpen mondta el. S ha Jakab szövegeit közelebb állónak érezzük a Jézus szövegeihez, mint Pál szövegeihez, akkor ennek nemcsak az az oka, hogy Jakab személyes tanítványa volt Jézusnak, hanem pl. az is, hogy Jakab mint Jeruzsálem püspöke, Jézushoz hasonlóan Izrael elveszett fiaihoz volt küldve, míg Pált Jézus a pogányokhoz küldte. Pálnak elsődlegesen a pogányok számára kellett megfogalmaznia Isten és Krisztus örömhírét. Nyilvánvalóan azért is lehetett ennek az úttörő jellegű feladatnak elsősorban Pál a kiszemeltje, mert egyéb adottságai mellett rendelkezett oly méretű gondolati erővel is, amely szükséges volt a jelentős mértékű

körülmenyváltozástól megkívánt átfogalmazáshoz. S így adódott az Egyház történetében a jézusi tanítást időben közvetlenül követően egy újszerű, sajátosan páli teológia a Lélek irányítása mellett.

A maga újszerűségének Pál kétségtelenül tudatában volt. Világosan látta hangsúlytevéseit és mások megfogalmazásaitól eltérő különlegességét és sajátosságát. Úgy gondolom, ez fejeződik ki ebben az öt ízben előkerülő, elsőszemélyű birtokos névmással ellátott kitételben. Amit azonban e címen tanított, azt ugyanúgy Isten és Krisztus evangéliumának tekintette, mint azok evangélium-hirdetését, akikéhez hozzámérte a magáét a jeruzsálemi zsinaton, s akikkel a maga sajátosságai ellenére is lényegében megegyező akart lenni, hiszen nem akart "hiába futni". [Gal 2,2>

Miben látta Pál ezt a különbséget? Van erről egy árulkodó kifejezése: "reám van bízva a körülméletlenség evangéliuma, ahogyan Péterre a körülméletlenségé". [Gal 2,7> Aligha ragadta meg a maga teljességében ezzel a kitétellel a maga teológiai gondolkodásának újszerűségét. De egy motiváló gyökértényezőre rámutatott: a maga sajátos szituációjára; arra, hogy Isten a maga erejét Pálnak a pogányok megtérítésére folyósította. S mivel Antióchiában abból támadt viszály, hogy a pogányok szempontjait képviselte az akkor és ott két szempontú (pogányokra és zsidókra figyelő) Péterrel szemben, ezért emeli ki ezt a gyökértényezőt, amely mellett még egyebek is adják a páli újdonságot, melyekkel később még szembesülünk.

d) Örömhír — mint valóságtartalom

A páli örömhír — Isten és Krisztus örömhíre. Az örömhír Krisztusé két értelemben is. Krisztus mint szerző, nemcsak tulajdonosa (gen. sub.) az örömhírnek, hanem tárgya (gen. ob.) is: az evangélium ugyanis hír az Isten "Fiáról, aki test szerint Dávid magvából lett". [Róm 1,3> Ily módon "az Isten Fiának evangéliuma" (to euaggelion tou cuiou autou = to euangelion tú hūiú autú) egyúttal "az Isten Fiáról szóló evangélium" (to euaggelion peri tou cuiou autou = to euangelion peri tú hūiú autú) is. [Róm 1,9.3> Ezért aztán az evangélium tartalmazza a Fiú isteni léttartalmából folyó dicsőséget és világosságot. A Fiú istenvoltának egyéb velejáróit is: "a hitetlenek nem látják meg a Krisztus dicsősége evangéliumának világosságát, aki az Isten képe (eikwn = eikón). [1Tim 1,11>

Az evangélium célja túlmutat Jézus istenvoltának és isteni dicsőségének a megmutatásán, mert ezenfelül az evangélium — örömhír az ember számára. Több mint Istent dicsőítő ének. Pál Krisztus "evangéliuma áldásának a teljességét" akarja elvinni a római keresztényeknek. [Róm 15,29> 58 tavaszán bátran megy elébe a Jeruzsálemben reá váró veszedelmeknek, mert "egyetlen szóra sem érdemes az élet nekem, csak elvégezzem futásomat és szolgálatomat, amelyet kaptam az Úr Jézustól, hogy bizonyosságot tegyek Isten kegyelmének evangéliumáról" — mondja Milétoszbán. [ApCsel 20,24> Az evangélium tehát — az Istentől emberig érő, azaz embernek nyújtott áldás (eu-logia = eu-logia) és kegyelem (cariV = kharisz) örömhíre. Áldás és kegyelem — mindkét kifejezés arról beszél, hogy Isten ad, ajándékozik valakit az embernek. S az örömhír éppen azért örömhír az ember számára, mert arról tudósít, hogy az Isten valami olyat nyújt nekünk, ami bennünket örömmel tölthet el.

Adásról tudósít, s ezért az evangélium egyfelől jelzi ezt az adást, mint valóságtartalmat, amelyet az ember örömet okozó tárgyként kap az Istentől; másfelől pedig jelenti a tudósítást mint igazságtartalmat, tudattartalmat, mint szóban kifejezett közleményt — e valóságtartalomról.

Lássuk előbb a valóságtartalmat. Az ember kap valamit örömhír címén az Istentől. Tudott az ember erről az ajándékozásról már korábban is, mert Isten a maga örömhírét "előre megígérte (pro-epiaggellein = pro-epiangellein) prófétái által a szent iratokban". [Róm 1,2> Az örömhír tehát valójában

egy ígéretnek a teljesítése; annak az ígéretnek, amelyet Isten adott az embernek. Örömhír és ígéret (eu-aggelion és ep-aggelia) a görög nyelvben különösen is szoros kapcsolatban állnak egymással. Mind a két szó alapszáva a "hirdetni" jelentésű "aggelia". Az eu-aggelion valami jót ("eu") hirdet, az ep-aggelia pedig a valamire ("epi"), mégpedig az ígérettárgyra vonatkozó hirdetést jelenti. S miben áll ez az ígérettárgy? Az efezusiak — amikor Pál levelet ír nekik — már hallottak az evangéliumról, "amelyben, mivel hittek is, lepecsételődtek az Ígéret Szentlelkével, aki záloga az örökségünknek". [Ef 1,13—14> Ígéret és örökség — a páli teológiának megint csak jelentős kifejezései; tartalmukat hamarosan meg is vizsgáljuk.

Ki a címzettje az örömhírnak? Az örömhír ígérete nem egy csoportnak, nem is egy nemzetnek, hanem az egész emberiségnek szól: "rám van bízva a körülmetéletlenség evangéliuma, ahogyan Péterre a körülmeteltségé, mert aki erőt adott Péternek a körülmeteltség apostolságára, énnekem is erőt adott a pogányok számára...". [Gal 2,7—8> Zsidók és nemzsidók a címzettek, ennek következtében a személyválogatást nem ismerő Isten apostola—küldötteként írhatja Pál az efezusi Egyház javarészt pogányokból toborzódó keresztényeinek, "hogy a pogányok társörökösök (sug-klhronomoi = sün-kléronomoi)... és együtt-részesek (sun-metocoi = sün-metokhoi) az ígéretben... az evangélium által". [Ef 3,6> Együtt-örökölni és együtt-részesnek-lenni — ez az örömhír ígéretének a valóságtartalma, az ti., hogy az Isten a maga ökonómiai gondoskodását kiterjeszti az egész emberiségre (6. num).

A hír még csak hír — arról a valóságról, amelyet a hírt kapók még nem vehetnek birtokukba. De, aki hírt kapott, az már reménybeli birtokosa is a hír, az örömhír valóságtartalmának. Ily módon az evangélium valóságtartalmáról beszél a "remény" (elpiV = elpisz) szó is. A kolosszeiek Páltól megdicsért hitének—szeretetének benső motívuma — éppen ez a remény: hisznek és szeretnek "azért a reménységért, amely készen van számotokra a mennyekben, amelyről előbb hallottatok az evangélium igazságának ígéjében"; [Kol 1,5> biztatja is őket, hogy "el ne tántorodjanak az evangélium reménységétől". [Kol 1,23>

Mi ez a remény? Mi van készen az evangéliumot elfogadók számára a mennyekben? Azaz miben áll Isten mindenkire kiterjedő ökonómiai gondoskodása? Mi az a hír, amely jó hír minden ember számára? Az erre adott páli feleletekben kulminál a páli teológia. Ebben adja a Krisztus-esemény páli értelmezését, amely egész munkánk legfőbb tárgya — és gondja is! Pál válasza ez: Jézus "erőtlené tette a halált", és "világosságra hozta az életet és a romolhatatlanságot az evangélium által". [2Tim 1,10> Jézus "bosszút áll azokon, akik nem akarnak tudni az Istenről és akik nem engedelmeskednek... evangéliumának". [2Tesz 1,8> Míg a nem engedelmeskedők "örök pusztulással bűnhődnek az Úr erejétől és dicsőségétől", addig az engedelmeskedőket Isten elhívta "a mi evangéliumunk által a mi Urunk Jézus Krisztus dicsőségének elnyerésére". [2Tesz 1,9;2,14> Az evangélium ily módon kétarcú hír. Az elfogadók számára örömhír, az el nem fogadók számára viszont az örök pusztulás híre. A hírt adó és reményt nyújtó Isten dicsősége — az elfogadók számára az isteni dicsőség birtokbavevését jelenti; az el nem fogadók számára viszont az isteni dicsőség meg nem kapását, az örök pusztulást eredményezi, mert "Isten megítéli az emberek titkait az én evangéliumom szerint a Krisztus Jézus által" [Róm 2,16> — ahogyan írja a rómaiaknak. Élet és halál kérdése forog szóban az evangéliumban; még hozzá nem is a múltó biológiai, hanem a nem múltó, a transzcendens Élet és Halál kérdése.

E kétarcúsága következtében az evangélium megmentődésről és elveszésről ad hírt. Az ember a megmentődés és elveszés ambivalens szituációjában él: "elvesznek azok, akikben evilág istene megvakította gondolkodásukat, mert hitetlenek, úgyhogy nem látják Krisztus dicsősége

evangéliumának a világosságát". [2Kor 4,3—4> Ezzel szemben az evangélium megmentődést biztosít az elfogadók számára: "esetekbe juttatom az evangéliumot..., amely által megmentődtök..." [Róm 1,16> — írja a rómaiaknak. Timóteust pedig arra biztatja, hogy szenvedjen vele együtt "az evangéliumért Isten ereje szerint, aki megmentett minket..." [2Tim 1,8—9>.

Mivel az evangélium kivétel nélkül minden ember számára meghirdetett örömhír, és kivétel nélkül minden ember számára kilátásba helyezett reménybeli megmentődés (az örökség megkapásának ígérete), ezért az örömhír zsidókat és pogányokat, tehát az egész emberiséget egyesíteni akaró örömhír is. A személyválogatást ily módon kiiktató örömhír ennek folytán "a békesség örömhíre" is, [Ef 6,15> amely békesség részint vertikális (Isten és ember közötti békesség), részint horizontális (ember és ember közötti békesség).

Az evangélium valóságtartalmáról eddigelé előadottakat ki kell egészítenünk még egy mozzanattal: az örömhír, mint valóságtartalom egyúttal Istentől folyósított erő is, amelynek felhasználásával képesek vagyunk a magunk javára fordítani ezt a Janus-arcú örömhírt és ígéretet. "Nem szégyellem az evangéliumot — írja a rómaiaknak —, mert Isten ereje az a megmentődésre minden hívők számára..."; [Róm 1,16> és "a mi evangéliumunk nemcsak szóval jutott el hozzátok, hanem erővel és Szentlélekkel" — írja már az Úsz első írásában. [1Tesz 1,5> Pál azt az Istent dicséri a Róm befejezésében, "aki meg tud erősíteni titeket az én evangéliumom szerint...". [Róm 16,25> Az evangélium tehát nemcsak hírt, hanem erőt is nyújt annak megszerzésére, amit az örömhír mint ígérettartalmat tudtul ad.

Egybefogva a fentieket, az evangélium — örömet okozó jó hír az Isten Fiáról, annak dicsőségéről, s amely dicsőségben Isten részesedést ígér meg az embernek, mint reménybeli örökséget, mert az ember megmentődik a Haláltól, belementődik az Életbe, hiszen az örömhír Isten erejét közvetíti az ember számára ehhez a megmentődéshez. Látnivaló ebből, hogy az "evangélium" a Krisztus-esemény Pál által átélte egész tartalmára akar utalni. Az "euaggelion" szó akár foglalatja is lehetne Pál egész teológiájának.

e) Az örömhír — mint tudattartalom

Nemcsak szóval jutott el az örömhír a tesszalonikaiakhoz, hanem "szóval" is. [1Tesz 1,5> Az evangélium Pál számára nemcsak a fentiekben körülírt valóság, hanem e valóság tudatbeli képe is. Szükségképpen így van ez, mert az evangélium csak mint tudattartalom mondható el, és csak mint tudattartalom vehető tudomásul, akármennyire is ott rejlik a valóságtartalom a tudattartalom mögött.

Az evangélium — mint szóval kifejezett tudattartalom — valamiféle hirdetmény, mégpedig Jézus Krisztusról szóló hirdetési tartalom (khrugma = kériugma). S ami több: magának Jézus Krisztusnak a kériugmája, hirdetési tartalma; az tehát, amit Jézus maga hirdetett. [Róm 16,25> Amit hirdetett, az Jézus Krisztusig titok volt az ember számára, csak az Isten ismerte. Ez a titok Pál számára már nem titok: arra a célra kéri az ehezusiak imáját, hogy ő, Pál "bátran ismertesse az evangélium titkát". [Ef 6,19> Azért tudja ismertetni, mert már megismerte. Megszűnt az rejtettnek és titoknak lenni, mert Isten felfedte (apokalyptein = apokalyptein) már azt. Mikor s hogyan? Részint a Jézus által végzett örömhír-hirdetés során: Isten "a Jézus kériugmája és ama titok kinyilatkoztatása (apokalyuyiV = apokalyupszisz) szerint" erősíti meg a rómaiakat, "amely örök időken át kimondatlan maradt, de nyilvánvalóvá lett most...". [Róm 16,25—6> Pál azonban apokalyuyiV-en nemcsak a három esztendő jézusi tanítását érti, hanem pl. azt a kinyilatkoztatást is, amelyben e három esztendőből függetlenül őt Jézus személyesen részesítette: "Az evangélium, amelyet én hirdettem — írja a galatáknak — nem emberhez igazodik, mert én nem embertől vettem, nem is úgy tanultam, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából... (Isten

ugyanis) jónak látta..., hogy kinyilatkoztassa Fiát énbennem... nem is mentem fel Jeruzsálemben azokhoz, akik előtttem lettek apostolok... három esztendő múlva mentem fel Jeruzsálembe, hogy meglátogassam Kéfást...". [Gal 1,11—12.16>

Ez a külön és csak Pál személyének szóló isteni titokfelfedés volt-e a legfőbb forrása és magyarázata a páli "én evangéliumom" fogalmazásnak? Pál kétségtelenül értesült az evangéliumról az általa üldözött keresztényektől. Kétségtelenül értesült az evangélium tartalmáról a damaszkuszi tanítványoktól is, akikkel együtt volt néhány napig, miután Ananiás megkeresztelte őt. [ApCsel 9,18—19> Megkeresztelkedése sem történhetett meg bizonyos oktatás nélkül. Pál számára azonban a megtéréselemény, a három évi arábiai tartózkodás, majd a tarzusi érlelődési évek során kapott információk jelentették elsődlegesen azt, ami meghatározta gondolkodását. Tehát nem a megtérés előtt kapott információk, nem is az azt követő napok damaszkuszi értesülése, nem is azok, amelyeket három esztendővel később kapott ama 15 nap alatt Kéfástól, Jakabtól és a jeruzsálemiektől, nem is a jeruzsálemi zsinat során felszedettek, amikor is már mögötte van Pálnak az első missziós út, s amikorra már alaposan kidolgozta a maga evangéliumának tartalmát... nem ezek határozzák meg alapvetően gondolkodását. Nem ezek, hanem "az Úr megjelenései és kinyilatkoztatásai", az ti., hogy "elragadtatott a harmadik évig..., elragadtatott a Paradicsomba és hallott kimondhatatlan beszédek..., a kinyilatkoztatások különleges nagysága", [2Kor 12,1—7> amelyekben részesült — ezek adták a maga evangéliumának elsődleges alapját, amelyet aztán később és másodlagosan egyeztetett az emberektől tanulhatókkal. Pál büszke arra, hogy nem Kéfástól, nem embertől, hanem Istentől magától tanulta a maga evangéliumát. Pál büszke arra, hogy a titkot, amelyet földönjárása során Jézus felfedett a Tizenkettőnek és többi tanítványának, azt Pálnak külön kinyilatkoztatás formájában fedte fel. Ezért aztán Pál szemében az evangélium — Isten titkának felfedése kétféle módon is: egyfelől a Tizenkettő és a többi tanítvány számára, másfelől pedig egyedül Pál számára.

A Jézus utáni nemzedék teológiájának ily módon két forrás áll rendelkezésre. Az egyik forrás a három esztendő jézusi élete és tanítása, a Tizenkettő és a többiek számára. A másik forrás: a csak Pál személyének adott, s ezért magánjellegű kinyilatkoztatás, mely csak az egyház közössége részéről történő elfogadás következtében emelkedhetik a nyilvános kinyilatkoztatás rangjára. Ezzel, az akkor még magánjellegű kinyilatkozással áll szemben az a nyilvános jellegű, amiből a Tizenkettő a három év alatt meríthetett. Ha a mennybemenetelt követő évtizedekben megkülönböztethető az egyházban a teológiának egy jézusi és egy páli ága, akkor e jelenség erre a két forrásra vezethető vissza.

Aki a titkot felfedi, az beszél. Aki a megismert titkot továbbmondja, ugyancsak beszél. Ezért az evangélium nemcsak khrugma, nemcsak musthion (műstérion), nemcsak apokaluyiV, hanem — logoV (logosz) is, s az evangélium éppen a "szó" révén terjed tova, jut tudomására az embereknek. [1Tesz 1,5> Mivel az evangélium mint szó, Pál szemében az isteni tudás anyagát tartalmazza, ezért fenn sem foroghat a tévedés lehetősége: az evangélium — az igazság (alhJeia = alétheia) evangéliuma, az isteni igazságot tartalmazó örömhír. A körülméltelkedést a megmentődéshez szükségesnek ítélő keresztényeket Pál "áitestvéreknek", Jézushoz valójában nem tartozóknak tekinti, s ezeknek "egy pillanatra sem enged, hogy az evangélium igazsága megmaradjon". [Gal 2,5> Kéfással szemben is azért lép fel nyíltan Antióchiában, mert képmutatáskodásnak minősíti, hogy Péter a Jakabtól érkező zsidókeresztényeket megpillantva visszahúzódik a mózesi törvények által tiltott ételeket evő pogánykeresztényektől, bár korábban együtt evett velük. Pál tiltakozik e magatartás ellen, mert ezzel a magatartással Kéfás és példája nyomán mások is "nem járnak egyenes úton az evangélium igazsága szerint". [Gal 2,14> E két nyilatkozatban az az evangélium igazságtartalma, hogy a keresztényeknek

nem kell megtartaniok a mózesi törvény ama obszervanciáit, amelyek nem feltétlenül tartalmi a szeretetnek. Bár jelentős tárgya ez Pál evangéliumának, a "körülmetéltlenség evangéliumának", még sem egyetlen tárgya, nem is a legfőbb tárgya. A legfőbb tárgya — az örömhír már említett, mennyei remény-tartalma, melyet a kolosszeiek "az evangélium igazságának az ígében (en tw logw ths alhJeiaV tou euaggeliou)" (en tó logó tész alétheiasz tú euangeliú) vettek tudomásul. [Kol 1,5.> Ennek megfelelően az Efezusi-levél a megmentődés evangéliumával teszi egyenlővé az igazság ígét: "Hallottátok az igazság ígét, a ti megmentődés evangéliumát". [Ef 1,13>

Melyek tehát a páli evangélium fentebbiekben látható igazságai? Ezek: a keresztényekre készen váró megígért reménybeli örökség, megmentődésünk, valamint a körülmetéltségnek és az egyéb obszervanciáknak a megmentődéshez nem szükséges volta. Az ezekről szóló beszéd (logosz) adja az evangélium, az evangélium igazságának az ígét.

Mivel Pál elvárja, hogy az evangélium igazságtartalmára igent mondjunk, ezért ez az evangéliumi igazságtartalom egyúttal a hit tartalma is. A kolosszeiket arra biztatja, hogy "maradjanak meg a hitben megalapozva és szilárdan és el nem tántorodva az evangélium reménységétől". [Kol 1,23> A filippieket is: "a Krisztus evangéliumához méltóan viselkedjétek,... azt halljam rólatok, hogy megálltok... együtt küzdve az evangélium hitéért". [Fil 1,17> Timóteusnak is szembe kell fordulnia mindazzal, "ami csak ellenkezik az egészséges tanítással, a boldog Isten dicsőségének evangéliuma szerint...". [1Tim 1,10—11> Az evangélium tehát — mint igazságtartalom — végsősoron azonos azzal, amit Pál mint egészséges tanítást ad elibénk a Jézusba vetett hit anyagaként—tartalmaként.

Összefoglalóan megállapíthatjuk tehát, hogy Pál számára az evangélium kettőt jelent: valóságot és igazságot, azaz valamit, ami van, és ennek szóban megfogalmazott tudatbeli képét. Ami van: Isten ökonómiai gondoskodása, az elkészített reménnytárgytól kezdve e reménnytárgy birtokba vevéséhez szükséges minden segítségig. S a tudatbeli kép: az evangélium jelenti azt az igazságot tartalmazó beszédet, amely előadja az imént említett valóságtartalom egészét.

f) Örömet hirdetni

Az "evangéliumban" — Isten örömet hirdet az embernek. Kifejezésre juttatja ezt "euaggelion" szavunk igei alakja: az "örömet hirdetni" (euaggelizein = euangeidzein). Az ÚSz-ben 54 ízben találkozunk e szóval. A páli levelekben 21, a Pál-tanítvány Lukács két könyvében 25 ízben találkozunk szavunkkal, az ÚSz többi 12 könyvére csupán 8 előfordulás esik. Oly szóval állunk tehát itt szemben, amelyet alighanem Pál népszerűsített a korai Egyházban. Az ApCsel 14 előfordulásából 2 Pál ajkán szerepel, 6 pedig Pálról szól. (A rgym Pálnál: 2,06; Pálnál és Lukács két könyvében: 5,6.) Hozzáadva ezt a 8 helyet a páli levelek 23 helyéhez, ezt az összesen 31 előfordulást tesszük vizsgálat tárgyává.

Az esetek közel felében (13 ízben) tárgy nélkül olvassuk ezt az ígét. Lukács így számol be Pál útjairól: "elmenekültek Likaónia városaiba, ott örömet hirdettek... örömet hirdettek annak a városnak... megértettük, hogy odahívott minket az Isten, hogy örömet hirdessünk nekik". [ApCsel 14,7.21; 16,10> Használja ígétet tárgy nélkül is: "Megvan a készség bennem, hogy nektek is, akik Rómában vagytok, örömet hirdessek... úgy tartottam becsületesnek, hogy nem ott hirdettem örömet, ahol már ismertté tették Krisztust..." [Róm 1,5; 15,20> — írja a rómaiaknak. "Ha az örömet hirdetem, nincs mivel dicsekednem... mert jaj nekem, ha nem hirdetem az örömet... Mi tehát a jutalmam? Hogy amikor az örömet hirdetem ingyenessé teszem a Krisztus evangéliumát..." [1Kor 9,16.18> — írja a korintusiaknak. Hasonlóan tárgy nélkül használja ígétet még más helyeken is. [2Kor 10,16; Gal 1,8.8.9; 4,13>

Olykor igénk tárgya maga az "euaggelion"; azaz "örömhírt örömhírdet" az így adódó szókapcsolat: "amikor az örömet hirdetem, ingyenessé teszem Krisztus örömhírét... Eszetekbe juttatom, testvéreim, az örömhírt, amelyet örömhírdettem nektek". [1Kor 9,18;15,1; v.ö.: 2Kor 11,7> "Az örömhír, amelyet én örömhírdettem nektek, nem emberhez igazodik" [Gal 1,11> — írja a galatáknak.

Az előfordulások másik fele tovább bontogatja az evangélium valóságtartalmát. Ennek során az örömhírdetés közelebbi anyaga—tárgya Jézus és annak mérhetetlen gazdagsága. Isten arra választotta ki Pált, "hogya örömhírdessem Őt (a Fiút) a pogányok között... hogy a pogányoknak örömhírdessem a Krisztus mérhetetlen gazdagságát". [Gal 1,16; Ef 3,8> Hangsúlyozott örömhírdetési tárgy — Jézus szenvedése és föltámadása. Athénben Pál "Jézust és a föltámadást hirdette". [ApCsel 17,18> Korintusban pedig az volt a dolga, hogy "örömhírdessen..., hogy hiábavaló ne legyen a Krisztus keresztese..., mert úgy döntöttem, hogy nem tudok másról közöttek csak Jézus Krisztusról, mégpedig mint megfeszítettéről. [1Kor 1,7;2,2> Pál számára a jézusi funkciók nem egyforma jelentőségűek. Hangsúlyárnyékban marad Jézus tanítói szerepköre, hogy teljes hangsúlyt kaphasson az életét odaadó Krisztus, s ennek nyomán az életét visszavevő. Kereszt és föltámadás azért hangsúlyozott tárgya a páli örömhírnek, mert Pál tudatában ehhez a jézusi funkcióhoz kapcsolódik az, ami az ember számára az örömet jelenti, ti. ehhez a funkcióhoz kapcsolódik az ígéret: "Mi is örömhírdetjük nektek az atyáknak tett ígéretet, hogy ezt az Isten teljesítette gyermekeiknek, nekünk. amikor feltámasztotta Jézust" [ApCsel 13,32> — mondja pizídiái beszédében. Izajás nyomán ez az örömhírdetés a "békét", ill. "a jókat" [Iz 52,7> helyezi kilátásba. [Róm 10,15>

Az örömhírdetés új tárgyaként jelentkezik: az emberi magatartás, amelyet ez az örömhír kíván az embertől: "azt örömhírdetjük nektek, hogy térjete meg az élő Istenhez". [ApCsel 14,15> Timóteusnak módja van már a tesszalonikiak "hitéről és szeretetéről" [1Tesz 3,6> örömet hirdetni Pál számára. Találkozunk a tudattartalmi tárggyal is: a jeruzsálemi zsinat után Pál és Barnabás "sokadmagukkal örömhírdették az Úr igéjét". [ApCsel 15,35> Korintusban Pál nem a "logosz bölcsességével... örömhírdette az örömet". [1Kor 1,7; 15,2>

Végére érve e két szó vizsgálatának, nemcsak azt kell megállapítanunk, hogy e szavak Jézus ajkán jóval ritkábban szerepelnek, hanem két tartalmi különbséget is. Jézusnál egyfelől a kereszthalál nem örömhír-tárgy — erre már utaltunk. Másfelől Jézusnál szavunk osztálytartalmat is kap: a szegényeknek hirdeti az evangéliumot (KIO 11b). Pál számára ily fogalmazás mintha sértené az evangélium egyetemességét, bár tisztában van vele, hogy az evangéliumra a társadalmi gúla alján levők jobban figyelnek. [1Kor 1,16—28> De ezt a jézusi diszkriminációs hangvételt nehezen tudná összeegyeztetni a maga gazdagokat és királyokat is, mindenkit Krisztusnak megnyerni akaró és remélő szándékával. Annál is inkább így gondolkodik, mert a páli evangéliumtartalomnak éppen egy diszkriminációs—beszűkítő irányzattal szemben kellett megfogalmazódnia: azt kellett hangsúlyoznia, hogy az örömhír a mózesi törvényt nem vállalók számára is tartalmazza a megmentődést.

g) Szinonimák — 1. kataggellein (katangellein)

Vizsgált két szavunk alapszava a "hirdetni, üzenni" jelentésű — "aggelein". Az ÚSz-ben szerepel ennek két igekötős alakja is: az "anaggellein" (anangellein) és a "kataggellein". Az elsővel Pálnál csak két ízben találkozunk, [Róm 5,21; 2Kor 7,7> a másikkal azonban sűrűbben. Úgy látszik, hogy a "kataggellein" vagy páli képzés, vagy ha nem is ő képezte elsőnek, a kezdeti Egyházban ő használta elsőül, s talán jó ideig egyedül is. Következik ez abból, hogy az ÚSz 18 előfordulásából 7 ízben a páli levelekben és 11 ízben a

Pál-tanítvány Lukács írta ApCsel-ben találkozunk vele, de úgy, hogy Lukács 5 ízben Pál ajkára adja és 4 ízben Pálról állítja igénket. A 18 előfordulásból tehát 16 Pálhoz kapcsolódik.

Tegyük fel a kérdést, hogy a már megvizsgált két szóval azonos értelemben használja-e. Tárgy nélkül nem használja, s egy ízben az "evangélium" a tárgy: "az evangéliumból éljenek, akik az evangéliumot hirdetik". [1Kor 9,14> Sűrűn előforduló tárgyak: Isten, Krisztus és leginkább Krisztus halála. Athénben "az ismeretlen Istent... hirdeti". [ApCsel 17,23> Tesszalonikában, hogy "Ő a Krisztus, a Jézus, akit én hirdetek nektek". [ApCsel 17,3> "Némelyek jóindulatból, mások pedig önzésből hirdetik a Krisztust", de Pál mindenképpen örül, ha "a Krisztus hirdettetik" [Fil 1,17—18> — írja a filippieknek. "Krisztus... az, akit mi hirdetünk" [Kol 1,27—28> — írja a kolosszeieknek.

Ennek az igének a kapcsán is hangsúlyt kap a jézusi funkciókon belül a szenvedés, halál, feltámadás, újra-eljövétel: "Krisztusnak szenvedni kellett és feltámadnia a halálból... akit én hirdetek nektek" [ApCsel 17,3> — mondja Tesszalonikában. Pált az eucharisztikus lakoma is Krisztus halálára emlékezteti: "az Úrnak halálát hirdessétek, amíg eljön". [1Kor 11,26> Nemcsak Istenről, hanem embernek is szól a hirdetés, felkínálva az embernek éppen azt, ami Jézus szenvedésének, halálának és feltámadásának a folyománya. Agrippa király előtt mondja: "Szenvednie kell a Krisztusnak, és a halottak közül feltámadottak elsőjeként világosságot fog hirdetni a népnek és a pogányoknak is". [ApCsel 26,23> Ugyancsak a feltámadás következménye, hogy Jézus által "hirdettetik nektek a bűnök bocsánata" [ApCsel 13,38> — mondja Pizídiában.

Igénknek van tudattartalmi tárgya is, Pál "Isten bizonyágtételét (marturion = martürion), titkát (musthrión = műstérion) hirdeti". [1Kor 2,1> Az "Isten igéje" az, amit Pál és Barnabás hirdet. [ApCsel 13,5; 17,3> Ez a bizonyágtétel és ige adja a római keresztények hitét, hittartalmát, "amely hirdettetik az egész világon". [Róm 1,8> Végezetül hirdetési tárgy a hirdetési tartalmak nyomán adódó új emberi magatartás is: "Ezek az emberek... hirdetik nektek a megmentődés útját..., és szokásokat hirdetnek..." [ApCsel 16,17.21> — állapítják meg a filippiek a páli hirdetés tartalmáról.

Felelhetünk a feltett kérdésre. A "kataggellein" jelentéstartalma megegyezik az örömhír és örömhirdetni szavak jelentésével. Ezen túlmenően legfőljebb annyit mondhatunk, hogy a szenvedés—feltámadás témakör itt még hangsúlyosabbnak mutatkozik.

h) Szinonímák — 2. khrugma, khrux (kérűx), khrussein (kérüsszein)

Ez a szócsalád ("hirdetési tartalom, hirdető, hirdetni") az ÚSz egészének jelentős kifejezése. Míg az "euaggelion" és "euaggelizein" elsősorban páli, a "kataggellein" csaknem kizárólagosan páli kifejezés, addig ez a szócsalád az ÚSz egészére jellemző: a 71 összefordulásból csak 26 esik a páli levelekre (rgym: 1,22), melyekhez hozzátehetjük még az ApCsel 3 Pálhoz kapcsolódó helyét.

Szerepel szócsaládunk tárgy nélkül 3 ízben. Timóteusnak írja halála közeledtével: "Az Úr mellém állt, hogy énáltalam legyen teljessé a kérűgma". [2Tim 4,17> A korintusiaknak írja, hogy megsanyargatja testét "nehogy míg másoknak hirdetek, magam valamiképpen méltatlan legyek". [1Kor 9,27> "Így hirdetünk, és így lettek hívóvé" [1Kor 15,11> — írja ugyancsak a korintusiaknak.

Három ízben az "euaggelion" a tárgy. Zsinati szerepléséről így számol be a galatáknak: "elējük tártam az evangéliumot, amelyet hirdetek a pogányok között". [Gal 2,2> A kolosszeieket arra biztatja, hogy "el ne tántorodjanak az evangélium reménységétől, amely hirdettetik minden teremtménynek". [Kol 1,23> "Hirdettük nektek Isten evangéliumát" [1Tesz 2,9> — írja első levelében.

Bőséggel szerepel a tárgyak között az is, amit a fentiekben valóságtartalomnak mondottunk. Mindenekelőtt Jézus (7 ízben), valamint az Úr neve. [Róm 10,13—5> Jézus életéből eme szócsalád is csak Jézus szenvedésével és feltámadásával foglalkozik. "Odaadta önmagát váltságul mindenkiért... s ezért rendeltettem én hírnökül. Mi pedig hirdetjük Krisztust, a Megfeszítettet... Ha pedig Krisztus fel nem támadt, akkor üres a mi kérügmánk... Ha pedig Krisztusról hirdettetik, hogy feltámadt a halálból..." [1Tesz 2,7; 1Kor 1,23; 15,14.12> — írja Timóteusnak és a korintusiaknak. Ehhez kapcsolódik a megmentés-tárgy: "Nem a körülméletelkedést" hirdeti, [Gal 5,11 > hanem azt, hogy "az Isten a kérügma bolondsága által megmenti azokat, akik hisznek". [1Kor 1,25> A kherugma azért "bolond", mert annak tárgya: Krisztus keresztre kerülése. A megmentés irányáról szól a "hírnök" Pál, amikor utolsó levelében így ír: "Krisztus világosságra hozta az életet és romolhatatlanságot az evangélium által; ennek szolgálatára rendeltettem én hírnökül...". [2Tim 1,10—11>

Szerepel végül tárgyként az is, amit tudattartalomnak neveztünk. Isten "nyilvánvalóvá tette alkalmas időben a maga igéjét a kérügmában". [Tit 1,3> Ennek hirdetésére kapott megbízást Pál, s erre biztatja Timóteust is: "hirdesd az igét". [2Tim 4,2> Szavunknak tárgya a keresztények hite is: "a hit igéje az, amit hirdetünk". [Róm 10,8>

Látnivaló, hogy ennek a szócsaládnak sincsen speciális tartalma, megegyezik a korábban tárgyalt szinonímák tartalmaival.

i) A páli hangsúlytevés

A levelekben ugyan nem, de az ApCsel-ben részint Pál ajkán, részint Pálról állítva megtaláljuk a "kérüsein" klasszikus jézusi tárgyát: az "országot". Lukács feljegyzése szerint Milétoszban így búcsúzik híveitől: "Többé nem látjátok arcomat, ti valamennyien, akik között jártam és hirdettem az Isten országát". [ApCsel 20,25> Az ApCsel utolsó mondata pedig így zárja beszámolóját a páli életről: Rómában "hirdette az Isten országát, és tanított az Úr Jézus Krisztusról teljes bátorsággal, akadálytalanul". [ApCsel 28,31>

Jézus egy "ország" örömhírét hozta el nekünk (KIO 11a), és ennek az országnak a történelembe beleállítását jelölte meg a maga küldetése tárgyaként. A Krisztus-esemény jézusi értelmezése ennek az országnak a felépítésére ad indítást. Pál számára nem az "ország" áll az örömhír hirdetésének középpontjában, hanem Krisztus halála és feltámadása. Amikor Pál a Krisztus-eseményt magyarázza, akkor Krisztus halálának és feltámadásának jelentőségét kívánja magyarázni. A jézusi örömhír alapvetően egy országról tudósít, a páli evangélium egy halálról és egy feltámadásról tudósít mindenekelőtt. Az "örömhír" és a többi vizsgált szinoníma páli jelentéstartalma így módon előre jelzi a jézusi és a páli tanítás közti különbséget. A különbséget ama válaszok között, amelyeket Jézus, illetőleg Pál ad erre a kérdésre: Miért jött el Jézus? Vagy közelebből erre a kérdésre: Mit ígér Jézus?

A páli ígéretfogalom vizsgálatával bontjuk tovább a Krisztus-esemény páli értelmezésének a tartalmát.

12. AZ ÍGÉRET

a) Pál és az "ígéret" szócsaládja

Előző fejezetünkben rendre beleütköztünk az "ígéretbe" mint olyan valamibe, amire a hirdetés vonatkozik. Az "ígéret" (epaggelia = epangelia) és "ígérni" (epaggellesJai = epangelleszthai) szavak megint csak a páli teológiára jellemző szócsaládot adnak. Nyilvánvalóvá teszi ezt az alábbi táblázat, amely az ÚSz könyveiből négy csoportot mutat meg: a páli 13 levelet, a Páltól függő ApCsel-t, ill. a Zsidó-levelet, valamint az ÚSz többi 12 könyvét.

Könyvek	epaggellesJai	epaggelia	Összesen
Pál 13 levele	26	5	31
ApCsel	8	1	9
Zsid	14	4	18
Egyéb könyvek	4	5	9
Összesen	52	15	67

5. táblázat: Az "ígéret" szócsaládja

A páli levelek gyakorisága: 1,5, a Pál, ApCsel és Zsid közös gyakorisága: 2,5.

Jézus ajkán csak kétszer találkozunk e szóval, mégpedig éppen a Pál-tanítvány Lukács két művében egy-egy ízben: "én elküldöm rátok Atyám ígétét... és megparancsolta nekik, hogy várják az Atya ígétét...". [Lk 24,49; ApCsel 1,4> Jézusnál tehát ez a szó a jövőbe néz: pünkösdi tartalma van. Az ígét-tárgy: az elküldendő Lélek.

b) Ki számít Ábrahám ivadékának, avagy kinek ígér az Isten?

Pálnál az "ígét" szó mindenekelőtt a messi múltba néz vissza, az Ábrahámnak tett ígétbe kapcsolódik. A próféták is vallották, hogy a testi leszármazás Ábrahámtól önmagában még nem teszi az Ábrahám-utódokat Isten népévé. A Keresztelő is vallotta, hogy a hivatkozás e származásra senkit nem menthet meg az eljövendő haragtól, Isten kárhóztató ítéletétől: "Ne gondoljátok, hogy ezt mondhatjátok magatokban: atyánk nekünk Ábrahám! Mert mondom nektek, hogy tud az Isten ezekből a kövekből fiakat támasztani Ábrahámnak". [Mt 3,9; Lk 3,8> Jézus is határozott volt e hivatkozó hivatkozás visszautasításában: "Tudom, hogy Ábrahám magva vagytok... Ha Ábrahám gyermekei volnátok, Ábrahám cselekedeteit tennétek". [Jn 8,37.39>

Damaszkusz előtt Pál azért üldözte a jézusi utat járó honfitársait, mert úgy gondolta, hogy azok nem Ábrahám cselekedeteinek útján járnak, és így nem is lehetnek Ábrahám gyermekei. A fordulat után viszont hasonló elmarasztalásban részesítette a maga fordulat előtti útját, illetőleg azokat, akik megmaradtak a maga korábbi Jézus-ellenes pozíciójában. A megtért térítő egyik legfontosabb feladata a maga új pozíciójának igazolása; azaz annak tisztázása, hogy hivatkozhatnak-e volt harcostársai Ábrahámról. Ami tehát a prófétai hagyomány alapján a Keresztelő számára is, Jézus számára is egyszerűen eldöntött kérdés volt — ellenfelek nem hivatkozhatnak Ábrahámról —, azt Pál újratárgyalja. Ezen újratárgyalás eredményeivel akarja végérvényesen eldönteni a maga, hívei és ellenfelei számára, hogy csak a Krisztushoz tartozók számíthatnak Ábrahám gyermekeinek; azaz az "ígét" csak a Krisztushoz tartozóknak szól; ellenfeleire, volt harcostársaira nem vonatkozik az. A kérdés újratárgyalása nem volt kisméretű vállalkozás, és ez magyarázza, hogy az "ígét" és "ígérni" szavak a fenti mértékben profilíroznak Pálra, ill. két tanítványára.

Ki az ígéret címzettje, kinek ígér tehát az Isten? — Ezzel a kérdéssel megütközünk elébe a páli problematikának. Pál válasza: "Ábrahámnak szól az ígéret..., az ígéret szava ez: Abban az időben eljövök és lesz Sárának fia". [Róm 4,13; 9,9> Izsákról van szó, ő az ígéret tárgya; a megígért fiú. Ábrahám ugyanis "reménység ellenére reménységgel hitte... ami megmondott..., és hitében meg nem gyengülve gondolt a maga testére, amely már elhalt, mivel mintegy száz esztendő volt, és Sára méhének elhalására; az Isten ígéretét pedig nem vonta kétségbe hitetlenségből... azzal a meggyőződéssel, hogy amit ígér, azt meg is tudja tenni". [Róm 4,18—21> A Teremtés könyvéből tudjuk, hogy Ábrahámnak két fia volt: (az ígéret folytán született) Izsák, és (a nem ígéret folytán, hanem Hágártól szült) Izmael. "Ábrahámnak adtak az ígéretek . (Az örökséget) Ábrahámnak ígéret alapján ajándékozta az Isten... Mert meg van írva, hogy Ábrahámnak két fia volt: egy a rabszolgánőtől és egy a szabadtól. Viszont a rabszolgánőtől való test szerint született, a szabadtól (a Sárától való) pedig ígéret által". [Gal 3,16.18; 4,22—3>

A Római levélben Pál még élesebbre fogalmazza a Keresztelőével és Jézusával egyébként azonos tételét, és a nem ígéret szerinti Ábrahám-ivadékra új példát is hoz, amikor is szembeállítja Izsák és Rebeka két gyermekét: Jákob-Izraelt és Ézsaut: "... akik Izraelből valók, azok nem mind Izrael, és azért, mert Ábrahám magva, nem is mind gyermekek, hanem »Izsák által hivatik el a te magod«. Azaz: nem a test gyermekei az Isten gyermekei, hanem az ígéret gyermekei számítanak magnak. Mert az ígéret szava ez: Abban az időben eljövök, és lesz Sárának fia. De nemcsak ez az egy eset van, hanem Rebekáé is, aki egy férfitől, atyánktól, Izsáktól lett terhes...". [Róm 9, 6—10> Izmael sem, Ézsau sem ígéret szerinti gyermek, utódaik nem kerültek be az ökonómiai vonalba, csak Jákob utódai, s így lettek a Jézusig érő ökonómiai vonal ősei az "atyák". Csak ők kapták meg az Ábrahámnak adott ígéretek. Pál ennek az ősi ígéretnek a képviselőjeként lép fel, amikor a Krisztus-eseményt értelmezi. "Mi is hirdetjük nektek az atyáknak tett ígéretet..." [ApCsel 13,32> — mondja történeti áttekintést nyújtó pizídiái beszédében. Agrippa király előtt is erről beszél: "Annak az ígéretnek a reménységéért állok itt vád alatt, amelyet atyáinknak adott az Isten, amelyre, hogy eljut, tizenkét törzsük... reméli; ezért a reménységért vádolnak engem a zsidók...". [ApCsel 26,6—7> A Jákob-Izrael leszármazottai, az izraeliták adják az ökonómiai vonalat, nekik szól az ígéret: "az izraeliták (azok), akiké... az ígéretek". [Róm 9,4> Az egész Krisztus-esemény eme ígéret teljesedésének szolgálatában áll: "Krisztus a körülmetéltség (izraeliták) szolgájává lett..., hogy megerősítse az atyáknak adott ígéretek". [Róm 15,8>

Mindezzel Pál még nem hozott döntően újat, legfeljebb annyiban, hogy az Ábrahámnak adott ígéret témájával fogalmazza újra az imént említett prófétai—keresztelői—jézusi hagyományt, azt ti., hogy nem minden Ábrahám-utódnak szól az ígéret. De hát melyiknek szól és melyiknek nem? A fordulat utáni Pálnak azt kell igazolnia, hogy azoknak szól, akikhez ő Damaszkusz után csatlakozott; és nem szól azoknak, akiket elhagyott. Gondosan tanulmányozva a Teremtés könyvében az Ábrahámnak adott ígéret témáját, ezt olvassa: "... a te magodnak adom ezt a földet... a te magodnak örökre... Tekints fel az égre és számláld meg a csillagokat. Így lésszen a te magod... és megáldom az én szövetségemet énközöttem és teközötted, és teutánad a te magod között, annak nemzedékei szerint örök szövetségül, hogy legyen Istened teened és a te magodnak teutánad... és bőségesen megsokasítom a te magodat, mint az ég csillagait... és megáldatnak a te magodban a földnek minden nemzetségei". [Ter 12,7; 15,5—6; 17,7; 22,17—18> A Teremtés könyve "magon" Ábrahám test szerinti leszármazottait érti: "a te magod... annak nemzedékei szerint". Ezekkel a leszármazottakkal állítja szembe a föld minden más nemzetségét, akikre áldást hoz majd Ábrahám magja. Abból, hogy e nemzedékek szerint egymást követő leszármazottakat a szöveg az egyes számú "a te magod" kifejezéssel jelöli, Pál arra a gondolatra jut a szöveg tanulmányozása során, hogy ez az egyes szám egy egyetlen személyt jelöl. Ez az egyetlen

személy pedig — Krisztus, aki egyébként Izsákon—Jákon—Júdán—Dávidon keresztül valóban egyik magja, egyik leszármazottja Ábrahámnak a nemzedékek egymást követő rendjében. Ennek az egyes számú alaknak a fölfedezését gondolta Pál perdöntő bizonyítéknak a zsinagógánál megrekedő volt harcostársai és az immár megtért önmaga között folyó nagy vitában. Ennek a Teremtés-beli helynek az alapján nyilvánvaló Pál számára, hogy Krisztusnak szól az Isten ígérete. Utal erre a gondolatra a pizídiái beszéd, amely azt állítja, hogy Dávid "magvából hozta el az Isten az ígéret szerint Izraelnek megmentőül Jézust...". [ApCsel 13,23> Majd a Galata-levél fogalmazza meg e gondolatát egyértelmű világossággal: "Ábrahámnak adattak az ígérek »és az ő magvának«; nem így mondja : »és az ő magvainak«, mint sokakról, hanem mint egyről: »és a te magodnak«, aki a Krisztus". [Gal 3,16> Ezt gondolja perdöntő bizonyítékul annak, hogy Krisztus ellenében senki sem hivatkozhatik arra, hogy Ábrahám fia. Bizonyítékul, hogy Krisztus ellenében senki sem hivatkozhatik arra, hogy ragaszkodik a törvényhez, amelyet Isten az Ábrahám-ivadék Mózesnek adott. A törvényhez ragaszkodás Pál számára nem hivatkozási alap a Krisztus utáni időben. Csak átmenetileg jogosított fel az ígéretre a mózesi törvény, mely "törvényszegés miatt adatott utólag, amíg eljön a mag, akinek szól az ígéret". [Gal 3,19>

Az írástudó Pál megtalálta az írásban a maga számára a keresett és számára perdöntő bizonyítékot. Ezzel eldőlt számára a Zsinagóga és az Egyház vitája. Most már következhetik az egyes szám után a többes szám is; most már eldönthető, hogy kik az ígéret gyermekei, azaz melyik csoportnak szól az Isten ígérete, Pál Damaszkusz előtti vagy Damaszkusz utáni társainak. Az utóbbiaknak.

Az "ígéret gyermekei" csak a Krisztushoz tartozók lehetnek, hiszen Krisztusnak szól az ígéret, és ebből következik, hogy csak a Krisztus gyermekeinek lehet részük az ígéretben. "Mert meg van írva, hogy Ábrahámnak két fia volt: egy a rabszolgánőtől és egy a szabadtól. Viszont a rabszolgánőtől való test szerint született, a szabadtól való pedig az ígéret által. Ez képes beszéd, mert ezek az asszonyok a két szövetség; az egyik a Sinai-hegyről (szól), amely szolgálásra szül: ez Hágár... Ti pedig, testvéreim, Izsák szerint ígéret gyermekei vagytok". [Gal 4,22—28> Ahogyan Ábrahám elűzte Hágárt a pusztába, úgy űzi ki Pál a képes beszéd értelmezésével a Zsinagógát az ökonómiai vonalból, az Ábrahámnak tett ígéret teljeseződéséből. A jelen Krisztussal szembeszegülő Ábrahám-ivadékait Pál azonosítja a múltbeli Hágár-fia, Izmael ivadékaival; s ugyanakkor a Krisztushoz ragaszkodó akár zsidókat, akár pogányokat azonosítja, mint az ígéret címzettjeit, az Izsák-ivadékokkal.

Csak a Krisztushoz való tartozás jöhet számításba annak az eldöntésében, hogy ki számíthat Isten ígéretének elnyerésére, mert Krisztusban teljeseznek az Isten ígéretei: "Isten Fia, Jézus Krisztus... nem lett igenné is, nemmé is..., mert ahány ígérete van Istennek, azokra Benne van az igen". [2Kor 1,19—20> "Benne", azaz Jézusban, Jézus által teljesíti Isten, amit Ábrahámnak megígért. Mit ígért meg? Pál az Ábrahámnak tett ígérek közül ezt nyomatékozza: "Az írás... előre örömhirdette Ábrahámnak, hogy megáldattak benned a népek mind". [Gal 3,8> Krisztus pedig amit tett, azért tette, "hogy a pogányoké legyen Ábrahám áldása..., hogy megkapjuk a Lélek ígéretét a hit által". [Gal 3,14> Ez "a Lélek ígérete" — mint majd látjuk — az Ábrahámnak tett ígérek közül az az ígéret, hogy Isten Ábrahám magjában megáldja a föld minden nemzetségét. [v.ö. Ter 18,18> Mivel egyedül Jézus az Ábrahám magja, ezért a föld minden nemzetsége Jézusban kapja meg az áldást. Ezért csak azoknak szól az ígéret, akik Jézushoz csatlakoztak "hit által"; tehát azok, akik hisznek Jézusban. Isten azt akarta, hogy "az ígéret a Jézus Krisztusba vetett hit alapján adassék azoknak, akik hisznek". [Gal 3,22>

Az ígéret tehát a föld minden nemzetségének, tehát a "gojoknak" is szól. Tudta ezt a zsidó múlt, és tudta ezt a Damaszkusz előtti tábor is. Csak másképpen gondolta, mint ahogyan a Damaszkusz utáni

tábor. Úgy gondolta, hogy a Törvényhez, az előkészítő jellegű Isten országához csatlakozással, a zsidóvá levéssel áldatnak meg mind a nemzetek. "Saul" is így gondolta ezt, s éppen ezért üldözte azt a Jézust, akiről azt gondolhatta, hogy kérdéssé teszi ezt az ökonómiai privilégiumot; de "Pál" már úgy tudta, hogy nem a Törvényhez, hanem Jézushoz kell csatlakoznia annak, aki meg akarja kapni a Lélek ígéretét, az áldást. Ezért fordult Pál az ökonómiai privilégium hordozójának tekintett Törvény ellen.

A Törvény ezen funkcióját megint csak az Ábrahám-történet alapján akarja semmivé tenni. A Törvény megköveteli a körülmetélést, s Pál megint csak az írás "gondos" tanulmányozása alapján megállapítja, hogy Isten még a körülmetéletlen Ábrahámnak tette meg a maga ígéretét, és csak később végeztette el Ábrahámot és annak házanépét a körülmetéléssel. Isten ígéretére Ábrahám első válasza — a hit volt, és csak a második volt a körülmetélkedés. Azonosítva ez utóbbit a Törvénnyel, Pál így következtet: "Mert nem a Törvény által szól Ábrahámnak vagy magvának az az ígéret, hogy örököse a világnak, hanem a hit dikaiosünéje által". [Róm 4,13> A körülmeteltség ismét csak nem jogalap a részesedésre az ígéretben; a hit a jogalap. Nemcsak a páli jelenben van ez így — érvel Pál tovább, — hanem így volt már Ábrahám esetében is, és még inkább ez a helyzet a páli jelenben: "a hitből van... hogy az ígéret szilárd legyen minden magvának, nem a Törvényből valónak egyedül, hanem az Ábrahám hitéből valónak (körülmetéletlenek, azaz pogányokból lett keresztények) is, aki atyja mindnyájunknak (zsidókból és pogányokból lett keresztényeknek), ahogyan meg van írva: »sok nép atyjává tettelek«". [Róm 4,16—17 v.ö.: Ter 17,5>

Krisztus az Ábrahám magva, és aki a Krisztusé, csak az számít Ábrahám magvának, és csak annak szól az ígéret: "Mert mindnyájan Isten fiai vagytok a hit által Krisztus Jézusban, mert... Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs zsidó és görög... mert ti mind egyek vagytok a Krisztus Jézusban; ha pedig Krisztuséi (vagytok), akkor Ábrahám magva vagytok, ígéret szerinti örökösök". [Gal 3,29> Ezért aztán Efezus pogányból lett keresztényeinek ezt írhatja: "megpecsételődtek az ígéret Szentlelke által, aki örökségünk záloga..., a pogányok örökösai és velünk egy test, és együtt részesek az ígéretben Krisztus Jézusban az evangélium által". [Ef 1,13; 3,6> Mit jelent ez az "ígéret Szentlelke"? Azt, hogy az ígéret teljesedése még nem ment végbe, de a Krisztushoz tartozó zsidók és pogányok megkapták már a Szentlelket, aki záloga—biztosítéka annak, hogy akik a Lelket megkapták biztosan részesedni fognak az ígéret által megígért ígérettárgyban.

Egy (volt) farizeusi írástudó a Teremtés könyvének gondos analizálásával a Teremtés könyvéből igazolja írástudó-társai számára az általuk elfoglalt álláspont helytelenségét, s igazolja a magáénak helyes voltát. Azt ti., hogy csatlakozva az általuk megtagadott Krisztushoz, nélkülük és ellenükre is bekerülhetnek a "szövetségbe" és az "ígéretbe" azok a pogányok, akik Jézus előtt "idegenek voltak az ígéret szövetségeitől", de most Jézus által "közel kerültek". [Ef 2,12—13> — De menjünk tovább.

c) Mit ígér az Isten?

Ábrahámnak három dolgot ígért. Ígérte elsőül Izsákot és ivadékainak elszaporodását. Másodikul ígért egy földet, amelyen ivadékai lakhatnak: "Ezt a földet utódaidnak adom... az egész földet, amelyet látsz neked és utódaidnak adom minden időkre... az Úr szövetséget kötött Ábrahámmal és így szólt: Utódaidnak adom ezt a földet...". [Ter 12,7,13,15; 15,18> S ígérte végül harmadikul, hogy Ábrahámiban megáldja a föld minden nemzetségét.

A páli teológiában az első ígéret-tárgyról gyakran történik említés, [Róm 4,20—21; 9,9; Gal 4,23> de a másodikat — az ígéret földjét, Zsidóországot — már nem találjuk, mert ezt az ígéret-tárgyat Jézus túlhaladta. A szelídeknek megígért föld, amelyet a szelídek örökölnék majd, már nem Zsidóország,

legyen ez a "föld" [Mt 5,5> akár immanens, akár transzcendens valóság (KIO 58d). Ezért aztán Pál akármilyen gondosan is tanulmányozza a Teremtés könyvét, ezzel mint érvénytelennek tekintettel nem foglalkozik. Ez számára Damaszkusz előtti anyag. Ezt az anyagot volt harcostársai idézgetik, s bizony annak nemidézetése miatt feszítették keresztre Jézust, követték meg Istvánt, s keresik majd halálra annyiszor magát Pált is.

Az Ábrahámnak adott három ígéretből Pál a harmadik ígéretet ragadja meg, amely túlmutat a csak "test szerint" Ábrahám-fiak vágyain - reményein, tehát az Ígélet földjén. Pál csak a harmadik ígérettel, az egész emberiségre kihatással levő áldással foglalkozik, s ezt így fogalmazza: "Ábrahámnak szólt az az ígélet, hogy örököse lett a világnak". [Róm 4,13> Ha Ábrahámnak szól, akkor Ábrahám magjának szól, azaz Krisztusnak és mindazoknak, akik Krisztushoz tartoznak; s így ezek lesznek örökösei — a világnak, ami bizony szélesebb fogalom, mint Zsidóország.

Miben ragadja meg Pál közelebből ezt az emberiség-szélességű, harmadik ígérettárgyat? Mindenekelőtt és alapvetően magában, Krisztusban. Krisztus nemcsak címzettje az ígéletnek, Krisztus ígérettárgy is. Pál ígéletfogalmán belül Krisztusnak kettős szerepe van: egyfelől Krisztusnak szól az ígélet, másfelől Ő az, akit az Isten megígért. Akinek ígér az Isten, és amit ígér az Isten — e kettő az Ő Személyében egybeesik. Miben áll Krisztus mint ígérettárgy? Avagy hogyan lehet Krisztus ígéretteljesítés, azaz ígéletmegvalósulás is? Jézus megmentői szerepében teljesül az Ábrahámnak adott ígélet, mert Őt "hozta el az Isten ígélet szerint Izraelnek megmentőül" [ApCsel 13,23> — adja a szót Pizídiában Pál ajkára Lukács. Jézus életének és életművének egészéből Pál kiemeli ezt a mozzanatot mint sajátos ígérettárgyat: Jézus megmentői szerepét. "Hirdetjük nektek az atyáknak tett ígéretet, hogy ezt az Isten teljesítette a mi gyermekeinknek, amikor feltámasztotta Jézust..." [ApCsel 13,32> — mondja fenti beszédének folytatásában, amikor is hallgatóit Ábrahám test szerinti leszármazottai zsidók. alkotják. A hallgatóság úgy tudta, hogy az Ábrahámnak adott ígélet Zsidóországra és annak világméretűvé teljesedésére vonatkozik, s Pál bejelenti a nekik adott ígélet teljesüléseként, hogy Isten feltámasztotta egy Jézus nevű honfitársukat. Gondolkodhattak a hallottakon, s ennek eredményeként "a következő szombat... ellene mondtak annak, amit Pál beszélt". [ApCsel 13,44—45> Pál átértelmezte az Ábrahámnak adott harmadik ígéretet, s egy életen keresztül viselhette ezért volt harcostársaitól az üldözést.

Jézus feltámadása már nem is ígélet, már valóság, már beteljesített ígérettárgy. Ehhez a beteljesedett ígérettárgyhoz kapcsolódik a páli teológiában az az ígérettárgy, melynek teljesedése csak a jövőben következik be. "Most is — mondja Agrippa királynak a kihallgatás során a honfitársai által fogságba juttatott Pál — annak az ígéletnek a reménységéért állok itt vád alatt, amelyet atyáinknak adott az Isten, amelyre hogy eljut, tizenkét törzsünk Istent éjjel-nappal kitartóan szolgálva reméli: ezért a reménységért vádolnak engem a zsidók. Miért tartjátok hihetetlennek, hogy az Isten halottakat támaszt fel? ...". [ApCsel 26,6—8> Jól értjük? Pált azért akarják megölni a zsidók, mert Pál reménykedik abban az ígéletben, amelyben a zsidók is reménykednek? A közös remény csak összekapcsolhatná Pált és a többi zsidót. Ha viszont halálra kívánják, akkor a páli és a zsidó remény hogyan lehet közös remény? Mi tehát a valóság? Az, hogy közös is a reményük, és különböző is. Közös annyiban, hogy vádlott és vádlók egyaránt Isten Ábrahámnak adott ígéletében bizakodnak. Közös a reményük annyiban is, hogy mind a ketten reménykednek a holtak feltámadásában. A reménységükben azonban van valami különbség is, amelyet itt elhallgat, s éppen ez okozta, hogy vádolják őt honfitársai. Honfitársai reménykednek az Ábrahámnak megígért földben is, amely földet ez időben megszálló pogányok bitorolnak. Ellenségeskedésük oka, hogy Pál ezt a közös reményüket egyszerűen behelyettesíti a közös

reménnyel, a feltámadás reményével. A vádlók tisztában vannak azzal, hogy a páli ígéretfogalomnak az Ígéret földje már nem ígérettárgya. Tisztában vannak azzal, hogy a zsidó nemzeti célkitűzés Pál számára már nem célkitűzés, és hogy Pál az "az ember, aki a nép ellen, a Törvény ellen és e Hely ellen (a jeruzsálemi templom, amely jelképe ennek a nemzeti célkitűzésnek) tanít mindenkit mindenütt...". [ApCsel 21,28> Ha Agrippa tájékozódott, akkor világosan láthatta, hogy alattvalói nem a feltámadás reménységéért vádolják Pált. Másért. A zsidó nemzeti, az immanens remény elsikkasztása miatt vádolják őt.

Volt harcostársainak indulata tökéletesen érthető, mert Pál működése valóban szétválaszt egymástól zsidót és zsidót; mégpedig Krisztusban hívőre és Krisztusban nem hívőre. A korintusi, a zsidóból és pogányból lett keresztényeknek írja — az Írás helyeit egybeválogatva — a Krisztusban hinni nem akaró zsidókra célozva: "Menjetek ki közülük és különüljete el..., és leszek Atyátokká, és ti lesztek fiaimmá és leányaimmá... Mivel tehát ezek az ígéreteink vannak...". [2Kor 7,1> Az Ábrahámnak adott második ígérettárgy miatt élessé válik a farizeusok illetőleg a renegát-farizeus Saul ígéretfogalmának a különbsége: az egyiknek mindent jelent az, ami a másiknak már semmit sem jelent. Mert Pál már csak egy ígérettárgyat lát maga előtt: "az örök élet reménységét, amelyet megígért az, aki nem hazudik, az Isten...". [Tit 1,2> Amit Pál képvisel ígérettárgyként, az "az Élet ígérete... a mostanié és az eljövendőé". [2Tesz 1,1; 1Tesz 4,8>

A harmadik ígérettárgyból, a föld minden nemzetségének megáldásából transzcendens áldás lesz, amely elnyeli az ígéret földjének immanens ígéretét.

Örökség és reménység, örökölni és remélni, örökös... ezek azok a szavak, amelyekkel rendre találkozunk Pál ígéretfogalmának vizsgálata során. Ezeket is meg kell vizsgálnunk, hogy tisztán álljon előttünk a fentiekben vázolt páli ígéretfogalom.

13. AZ ÖRÖKSÉG

a) Pál és az "örökség" szócsalád

Az örökség (klhronomia = kléronomia), örökös (klhronomoV = kléronomosz), társörökös (sugklhronomoV = sünléronomosz) örökölni (klhronomein = kléronomein) szavakból álló szócsalád 51 ízben fordul elő az ÚSz-ben, s ebből 31 alkalommal a Corpus Paulinumban találkozunk e szavakkal (rgym = 5,1). Nem kizárólagosan, de hangsúlyozottan páli szavakkal van tehát dolgunk. Jézus ajkán is találkoztunk velük 9 ízben. [Mt 5,5; 19,29; 21,35; Mk 12,7; Lk 20,14>

Nézzük meg analízisünk eredményeit!

b) Mit örököl az örökös? Mit örökölnék az örökösök?

Legáltalánosabb megjelöléssel — az Isten Országát, a Krisztus Országát.

Isten Országát a jövőben fogják örökölni azok, akik örökösök. Az előfordulási helyeken rendre jövő időben áll az "örököl" ige. A bűnösök, a másét eltulajdonítók, az ilyesfélét cselekvők, tehát az Országhoz illő cselekedetek ellenkezőit tevők nem kaphatják majd meg az örökséget; [1Kor 6,9—10; Gal 5,21> csak a dikaioszoké az örökség. Ez az ország csak a jövőben áll rendelkezésükre a dikaioszoknak. A feltámadásról tárgyaló 1Kor 15 világossá teszi, hogy az Isten Országá Pál számára jövőbeli és transzcendens valóság: "Test és vér nem lesz képes örökölni az Isten Országát". [1Kor 15,50a> "Test és vér" jelenthetné az adikosz magatartás alapját is, de jelentheti minden ilyen negatív etikai tartalom nélkül magát, az immanens létezési módot is. A vers második fele egyértelműen ez utóbbiról beszél: "a romlandóság sem örököli a romolhatatlanságot". [1Kor 15,50b > A "romolhatatlanság" — szinonímája itt az Isten Országának, és egyes kódexekben megtaláljuk a jelen idő (klhronomei = kléronomei) helyett a jövő időt (klhronomhsei = kléronomészei). Az örökség a feltámadásban lesz a birtokunk; a feltámadás az örökség tartalma, ahogyan ezt az Ábrahámnak adott harmadik ígéret kapcsán már világosan láttuk. Az Isten Országá egyúttal Krisztus Országá is: "... a kapzsi nem birtokol örökséget Krisztus és Isten Országában". [Ef 5,5> Ezen a helyen is az adikosz magatartás zár ki Krisztus Országából, amely azonos az Isten Országával.

Ezt az Országot (basileia = baszileia) bizony azonosítja Pál azzal a "világgal" (kosmoV = kozmosz), amelyet örököl Ábrahám és ivadéka: "mert nem a törvény által (szól) Ábrahámnak vagy magjának az ígéret, hogy a világ örököse". [Róm 4,13> Az "ország" és a "világ" azonosításának akkor van lehetősége, ha a világ nem földrajzi-fogalmat jelöl, nem is a Sátánt, hanem az embereket jelenti. Pál ehelyt a Teremtés könyvére gondol: "Utódaidat megsokasítom... utódaid által nyer áldást a föld minden népe...". [Ter 22,17—18> Ábrahámé, illetőleg a "mag" — Krisztusé az az ígéret, hogy hozzá fog tartozni a világ, azaz minden ember. (v.ö. tout le monde). Ugyanerre utal a Galata levél: "az örökös... ura mindennek". [Gal 4,1> Ez a "minden" azonos az Orzággal, és azonos a világgal.

A mindennel és a világgal azonosítható "basileia" nem jelent tehát immanens örökséget, hanem azt jelenti, hogy mindenki egy transzcendens értelmű baszileiában kapja meg azt, amire vágyik.

Hogy közelebből mi a tartalma ennek a basileia=kosmoV=mindennek, azt elárulják a többi örökségtárgy-megjelölések. A legátfogóbb megjelölés azt mondja el, hogy miénk lesz mindaz, ami az Istené, és ami Krisztusé, az Isten Fiáé: "Isten gyermekei vagyunk. Ha pedig gyermekek vagyunk, akkor örökösök is. Az Isten örökösei, Krisztus társörökösei". [Róm 8,16—17> Ily módon az örökség nagyon szoros kapcsolatban van istenfiúságunkkal: "mivel fiak vagytok, Isten elküldte Fiának Lelkét szívetekbe,

aki azt kiáltja: Abba, Atyánk. Úgyhogy már nem vagy szolga, hanem fiú; ha pedig fiú, akkor örökös is az Isten által". [Gal 4,6—7> Országot örökölni vagy Isten fiává lenni — ugyanazt jelenti tehát. A Fiú Lelke bennünk — ez a záloga, a biztosítéka annak, hogy megkapjuk azt az országot-világot, amelyik az Istené és az ő Fiáé, a Krisztusé. Mivel az efezusiak hittek az örömhírben, ezért az ígélet Szentlelke megpecsételte őket, és így ez a Lélek "a mi örökségünk záloga, hogy Isten a maga szerzeményét megváltsa...". [Ef 1,14> A szerzemény megváltása egyet jelent azzal, hogy a jövőben odaadja nekünk az örökséget. Erre a transzcendens valóságra használja Pál a jézusi "Isten Országá" kifejezés mellett még az ugyancsak jézusi "örök élet" kifejezést is: amit Isten Jézus Krisztusban tett velünk, annak az a rendeltetése, hogy "örökösei legyünk a reménység szerint az örök életnek". [Tit 3,7> A "reménység szerint" kifejezés is egyértelműen utal a jövőre, tehát "örök életen" Pál itt nem azt érti, aminek a keresztények már itt és most is birtokában vannak. Amikor imádkozik az efezusiakért, azt kéri Istentől, hogy azok "megtudják, hogy mi az ő (Isten) meghívásának a reménye, mi az ő öröksége dicsőségének gazdagsága a szentek körében...". [Ef 1,18> A szövegösszefüggés itt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a feltámadott Krisztus dicsőségében való részesedésre gondol. [Ef 1,19—21> Ez a tárgya annak az örökségnek, amely reánk vár, s az ebben részesedésünk — következménye a hívásnak, illetőleg tárgya a hívás által felkínált reménynek.

Egybefoglalva mindezt még élesebb képet kapunk arról, hogy miként kizárólagosította Pál a feltámadásban is reménykedő farizeusok eme egyik reménytárgyát, s miképpen hagyta el a másik reménytárgyat, azaz az immanens ígélet földjét — a kereszténnyé vált zsidók és pogányok számára adott tanításaiban. A páli örökség transzcendens valóság. Nincs benne helye a zsidók immanens, nemzeti ígélet-tárgyának, reményének és nincsen helye benne egy más, egy új, egy keresztény immanens reménynek sem. Az örökség — Pál számára egyértelműen a transzcendens valóságot jelenti.

Pál látásmódja már "pünkösdi utáni" látásmód. Számára megszűnt a Tizenkettő mennybemenetel előtti problémája; az ti., hogy Jézus mikor állítja vissza Izrael számára a baszileiát. [ApCsel 1,6> Számára a "basileia" nem a "test és vér", hanem az elváltozott, a romolhatatlanságba beöltözött ember jövőben megkapandó, reménybeli öröksége. Pál örömhírének, a "körülmetéletlenség örömhírének" hangsúlyozott vonása, hogy az Ábrahámnak adott ígéletből zárójelbe teszi az annyiszor ismétlődő és a körülmetéltek (zsidók) számára oly nagyfontosságú ígérettárgyat: "utódaidnak adom ezt a földet". [Ter 12,7; 15,18; 17,8> Talán a Tizenkettő sem volt ezzel másképpen, és pünkösdi után fokozatosan ők is érdektelenné váltak a királyság helyreállítása, ill. annak időpontja iránt.

Pál is megértette Jézust, amennyiben nem várta Tőle, hogy helyreállítsa Izrael számára a királyságot. De e megértése alighanem túlszaladt a jézusi szándékon. Attól, hogy Jézus megszűnt Izrael királyságban gondolkodni, még nem gondolta egyúttal az immanencia, a történelem végét, s ezen belül az egyes nemzetek, a maga nemzetének sorsa iránt sem vált közömbössé. Pál számára viszont lényegében érdektelenné lett az immanencia, s az ábrahámi áldást csak transzcendens nagyságrendűnek tudta elgondolni. Átvette a parúzia-várását kortársaitól? Ő fejlesztette ki a parúzia-hitet? Izgató kérdés, de aligha eldönthető. Annyi azonban bizonyos, hogy egy gyorsan bekövetkező parúzia hitének elterjesztésében oroszlánrésze volt.

A nagyon éles fordulatok könnyen okoznak túlhangsúlyozást. Damaszkuszban Pál alighanem lemondott Zsidóország reményéről, de ezzel együtt lemondott az immanenciában kibontakozó mindenféle országról is. Az abszolút jutalom elhomályosította benne az immanens feladatot és jutalmat? Ha talán nem is homályosította el egészen, de kis jelentőségűvé vált számára még a földi

Isten országa megcsinálásának feladata is a transzcendens Ország megkapásának jutalmához képest. Feladat és jutalom azonos súlyú értékelésének jézusi összhangja megbomlott nála.

c) Kik kapják meg az örökséget?

Azok, akiknek szól az ígéret. Láttuk, hogy Krisztusnak és a hozzá tartozóknak szól. A Krisztushoz nem tartozóknak viszont nem szól: "Úzd el a rabszolganőt és fiát, mert nem fog örökölni a rabszolganő fia a szabadasszony fiával". [Gal 4,30> A Krisztust el nem fogadó zsidóságot Pál a jelen Hágárjának— Izmaeljének tekinti, a Krisztust elfogadó zsidókat és pogányokat pedig Sára fia Izsáknak: "nem vagyunk a rabszolganő gyermekei, hanem a szabadasszonyéi". [Gal 4,31> Így gondolja, mert csak a Krisztushoz tartozókat tekinti Ábrahám magvának: "Ha Krisztuséi vagytok — írja a galatáknak — akkor Ábrahám magva vagytok, ígéret szerinti örökösök". [Gal 3,29> Csak a Krisztushoz tartozó az igazi örökös, a Krisztus előtti zsidó még nem igazi örökös. Ennek igazolására egy magánjogi analógiát használ fel. Gyakorlatilag, ténylegesen azért nem örökös a Krisztus előtti zsidó, mert helyzete nem különbözik a nem-örökös rabszolgákétól. Mert ahogyan a rabszolga — csak szolga és nem örökös, ugyanúgy a Krisztus előtti zsidóság is csak "kiskorú örökös", aki az örökség szempontjából ugyanúgy bírálódik el, ahogyan a szolga. Csak Krisztus eljövételével szűnt meg az örökösöknek ez a rabszolgához hasonló, kiskorú, tehát szolgálóállapota: "Ameddig az örökös kiskorú, semmiben sem különbözik a szolgáltól... hanem gyámok és gondnokok alatt van... . Így mi is, amikor kiskorúak voltunk, a világ elemei alá voltunk vetve szolgálásra. De... elküldte Isten az Ő Fiát... hogy a törvény alatt levőket megváltsa, hogy elnyerjük a fiúságot... Tehát már nem szolga, hanem fiú, ha pedig fiú, akkor örökös az Isten által". [Gal 4,1—7> Ábrahám magva az örökös, [Róm 4,13> de ez a mag Krisztus előtt még kiskorú, tehát még nem igazi örökös. Krisztus eljövén, a Krisztushoz tartozó ember már nem kiskorú örökös, hanem már teljes értelemben számít Ábrahám magvának.

A Krisztushoz tartozók Krisztussal együtt kapják meg az örökséget. Ennek nyomatékozására szolgál az "együtt-örökösök" (sugklhronomoi = sünkleronomoi) kifejezés: "Isten gyermekei vagyunk. De ha gyermekek, akkor örökösök is, Istennek örökösei, Krisztusnak pedig társörökösei". [Róm 8,17> A pogányok is "együtt-örökösök", ti. a zsidók társörökösei: "a pogányok társörökösei a Krisztus Jézusban az ígéretnek", [Ef 3,6> s mivel Krisztus Jézusban vannak, ezért Jézusnak is társörökösei.

Szinonímája e kettős értelmű társörökös-mivoltnak a "gyermek", ill. a "fiú". Zsidó is, pogány is gyermekei az Istennek, akárcsak Krisztus. [Gal 4,7; Róm 8,17> Szinonímája mindezeknek a "szentek" kifejezés is. A szentek az örökösök. Pál azért imádkozik, hogy az evezusiak megtudják, hogy miben is áll Isten "öröksége dicsőségének a gazdagsága a szentek körében". [Ef 1,18> Milétoszi búcsúbeszédében is "ajánlja (hallgatóit) az Úrnak..., aki... meg tudja adni az örökséget mindazok körében, akik megszenteltettek". [ApCsel 20,32>

Ábrahám gyermekeinek lenni — ehhez nem elég a test szerinti származás. A Krisztushoz tartozáshoz még az sem elegendő, amit Krisztus örökségünk megkapásának érdekében tett. Odaadta ugyan övének a Lelket, de e megkapott Lélekkel övének gazdálkodniok is kell: "Amit tesztek, Lélekből tegyétek... tudván, hogy az Úrtól meg fogjátok kapni viszonzásul az örökséget". [3,23—24> A Léleknek megfelelő cselekedetek alapján lehet csak birtokába jutni az örökségnek: "gonoszok... paráznák, bálványimádók, házasságtörők... tolvajok, nyerészkedők... Isten országát nem fogják örökölni... ellenségeskedés, viszálykodás, féltékenykedés, harag, önzés, széthúzás, pártoskodás, irigység, gyilkosság... Isten Országát nem fogják örökölni... Egyetlen paráznának... vagy nyerészkedőnek sincs öröksége a Krisztus és az Isten Országában". [Gal 5,19—21; 5,5> Az Országgal koherens emberi

magatartás nélkül nem lehetünk örökösökké. A szentek, a megszenteltek Lélekből való cselekedetei adják azt a magatartást, amely Pál tanításában a Krisztushoz tartozás elhagyhatatlan velejárója. Krisztushoz tartozni és ennek megfelelő magatartást tanúsítani — ez a kettő elválaszthatatlan egységben áll tanításában.

d) Ami nem biztosítja és ami biztosítja az örökséget

Eddigi eredményünk: az örökségtárgy — az Isten birtoka, amelyet megkap a Krisztushoz tartozó, amennyiben Lélekből cselekszik. "Isten meg tudja adni az örökséget", [ApCsel 20,32> és aki fia az Istennek, az "örökös is Isten által". [Gal 4,7> Örökségünk megkapásának elsődleges feltétele, hogy Isten képes ezt megadni nekünk és meg is adja.

Mi által adja meg nekünk Isten ezt az örökséget? A páli evangélium jellegzetessége ezzel kapcsolatban egy nagyon hangsúlyos szembeállítás: az Ábrahámnak tett ígéret által és nem a Mózesen keresztül adott Törvény által. Ezt a különbségtevést igen fontosnak tekinti és élesre fogalmazza: Isten Ábrahámmal szövetséget kötött, és "azt a szövetséget, amelyet előbb megerősített az Isten, a négyszázharminc esztendő múlva keletkezett (mózesi) törvény nem érvényteleníti, úgyhogy nem törli el az ígéretet. Mert ha törvény alapján van az örökség, akkor nem ígéret alapján, Ábrahámnak pedig ígéret által ajándékozta az Isten". [Gal 3,17—18>

Ha lehet, még hangsúlyosabb a következő szembeállítás: hit által és nem a törvény által kapjuk az örökséget. A páli evangélium egyik legerősebb hangsúlytevése, hogy nemcsak az Ábrahámnak tett ígéreteket és a Mózesen keresztül adott törvényt állítja szembe egymással, hanem a törvényt és a hitet is: "Mert nem a törvény által szól Ábrahámnak vagy magvának az ígéret, hogy örököse a világnak, hanem a hitből fakadó dikaiozúné által. Mert ha a törvényből valók az örökösök, akkor üressé lesz a hit, és érvénytelenné az ígéret". [Róm 4,13—14> Isten ökonómiai gondoskodásának óriási fontosságú tette volt az a mózesi Törvény, amelynek szolgálatában Saul halálra üldözte a keresztényeket. "Gyűlöllek, mert szerettelek!" — ennek a lélektani törvényszerűségnek az erejében Pál számára újra és újra a megbotránkozás kövévé válik e törvény, amint majd következő könyvünkben látjuk. Ez indokolhatja a páli evangélium részéről ezt a hallatlanul éles kettős szétválasztást. Jakab nem egy pillanat alatt fordult el a Törvénytől, hanem Jézus iskolájában egy háromesztendő folyamatban a Törvényt meg nem tagadva jutott el Jézus Törvényen túli tartalmaihoz. Ezért tudta Jakab Krisztust képviselni Jeruzsálemben, kereszténnyé lett és kereszténnyé nem lett farizeusok körében. Szemére is hánnya Pálnak ezt az értetlenségét: "Látod, testvér, milyen sok ezren vannak a zsidók között, akik hívők, és mind rajongói a törvénynek"

Mi által kapjuk meg az örökséget? Isten részéről az ígéret, az ember részéről a hit által, mégpedig a Krisztusba vetett hit által. S mi a hit tartalma? Ez Pál számára konkrétan annyit jelent, hogy hiszünk abban, amit Pál a Krisztus-esemény jelentőségeként tanított: "dikaiozokká válván az ő (Jézus) kegyelméből leszünk örökösei remény szerint az örökéletnek". [Tit 1,7> A páli szótériológia (harmadik könyvünk) adja majd teljes kifejtését annak, hogy mit tett Isten Krisztus által annak érdekében, hogy örökösökké legyünk.

De addig is tudatosíthatunk magukban valamit. Jézus örömhír-hirdető magatartásának középpontjában a mi metanoiánk áll, ill. a metanoiánk új alapja, azaz az általa tökéletesített és beteljesítendő, a jézusi törvény áll. Pálnál sem hiányzik a szeretet emberi magatartásának nyomatékoztatása, de legalapvetőbben valami egyéb határozza meg gondolkodását. Jézus magatartásában az a hangsúlyos, hogy nekünk mit kell tennünk azért, hogy Országába juthassunk.

Pálnál viszont az a hangsúlyos, hogy Isten elkészíti, megnyitja nekünk Országát, azaz teljesíti az ígéretet, megadja az örökséget. Jézusnál az Isten Országá az, ami rajtunk fordul. [Lk 17,21> Pálnál az Isten Országá az, amit Isten megígért és meg is ad nekünk. Jézusnak is harcolnia kellett azokkal, akik nélküle akarták az Isten országát, de ez a harc Jézusnál nem vonta maga után a maga jelentőségének páli arányú nyomatékozását. Nem vonta maga után, mert a nélküle Isten Országát csinálni akarók magatartásában ostromozhatta az Ország akár régi, akár új magatartásnormáitól való eltérést. Pál elsődlegesen nem az erkölcsi—magatartásbeli eltérések ellen küzdött, hanem azok ellen, akik Jézus jelentőségét megtagadták, vagy elbagatellizálták. Ezért aztán életművében nagyobb jelentőségű lett, hogy Jézus hozta azt, amit hozott, és kisebb hangsúlyt kapott az, amit hozott: Jézus példájának követését, magatartásunk megváltoztatását. Így is mondhatnók: Jézusnak a morálteológiája, Pálnak a dogmatikája a vaskosabb. Jézus többet foglalkozott azzal, ami az országában a "Kell!", Pál többet foglalkozott azzal, hogy ez az Ország Isten akaratából Jézus által lett, azaz többet foglalkozott azzal, ami a "Van". Sarkítsuk ki vagy egyszerűsítsük le a különbséget! Jézus tanítása ez: Csináljátok meg velem együtt az Országot! Pál tanítása ez: csak Jézustól kaphatjuk meg az általa megcsinált Országot.

14. A REMÉNY

a) Pál és a "reménység" szócsaládja

A "remélni"(elpizein = elpidzein) szót mindössze két ízben találjuk Jézus ajkán, [Lk 6,34; Jn 5,45> a "remény" (elpiV) szót pedig egyetlen esetben sem, bár e két szó 31"53 = 84 ízben fordul elő az ÚS-ben. A Corpus Paulinumban 19"36 = 55 ízben találkozunk velük, ami azt jelenti, hogy jó 6-szor sűrűbben használja, mint az ÚS többi 14 könyve (rgym: 6,1).

Jézus a "hinni" és "hit" szavakkal fejezte ki a "remél" és "remény" szavak jelentéstartalmát is (KIO 37g). A fenti statisztika arról beszél, hogy Pál teszi az ÚS kifejezéseivé e szavainkat. Utaltunk már reá, hogy Jézus alighanem ugyanazon okból nem használta az "ígéret" és "remény" szavakat (KIO 37g), aminő okból a "Megmentő" szót sem alkalmazta önmagára (KIO 10e). Az ok pedig abban áll, hogy mindezek a szavak eléggé egyértelműen a politikai megszabadulás jelentéstartalmát hordozták az Ószövetségen nevelkedett hallgatói számára. Pált azonban nem zavarta ez a politikai jelentés, mert ő a maga személyében merészen leszámolt a politikai reményekkel, s így — gondolta — merészen folytathatja tovább a szóhasználat ószövetségi hagyományát, ahogyan azt az "ígéret" és "örökség" szavakkal kapcsolatban már láttuk. Elegendő szellemi erővel rendelkezett ahhoz, hogy megszabadítsa minden politikai íztől e szavak jelentéstartalmát, transzcendens jelentést kölcsönözve azoknak.

b) Transzcendens remény és látás

A reményről ad örömhírt az evangélium, [Kol 12,23> erről beszél az ígéret, [ApCsel 26,6—7; 28,20> és erről beszél az örökség is. [Ef 2,12; Tit 3,7> A páli remény alapja: az örömhírben megfogalmazott ígéret az örökség megszerzéséről.

Reményről azért lehet beszélnünk, mert amiben remélünk, azt még nem kaptuk meg; mert még nem teljesült az örömhírben közölt ígéret, mert az örökség még nincsen birtokunkban. Az örökség birtokbavétele után már csak birtoklás van, és éppen ezért ekkorra a remény már megszűnik. Érdekes vonása a páli reményfogalomnak, hogy hangsúlyozott szerepe van benne a látásnak: a látás váltja le és teljesíti be a reményt. A szeretethimnuszban elmondja, hogy a jelenben a keresztyén számára adva van a hit, a remény és a szeretet, s ebből a háromból a legnagyobb a szeretet, amely soha meg nem szűnik, míg a hit és a remény a transzcendenciában megszűnik. E megszűnésről úgy számol be, hogy a tükör által létrejött és homályos látásunkat felváltja majd a színről-színre látás: most még ugyanis tükör által homályban látunk (blepomen = blepomen), de akkor színről-színre. [1Kor 13,12> Azt gondolhatnók, hogy ezen a helyen Pál talán csak hitre gondolt, azaz csak a hit megy át a látásba, de alighanem rosszul gondolnók, mert ugyanezzel a "látással" találkozunk Pálnál akkor is, amikor csak a reményről beszél: "Remény szerint mentődtünk meg. Az a remény, amit látunk (elpiV blepomenh = elpis blepomené), nem remény. Mert, amit lát (blepei) valaki, azt minek remélje is? Ha pedig azt reméljük, amit nem látunk (ou blepomen = ú blepomen)...". [Róm 8,24—25> Kétségtelen, hogy a "látás" jelöli itt a remény teljesülését, a birtokbavevést. Az Ország birtokbaszerzése Pál számára mint az Ország látása jelentkezik. (V.ö.: Jézusnál a tiszta szívűek meglátják — az Istent [Mt 5,8>).

A jézusi hitfogalom kapcsán láttuk, hogy Jézusnál a "hit" jelenti az ismeretet is, a birtoklást is: pl. azt is, hogy tudom, hogy van örökélet, és azt is, hogy erősen bízom benne, hogy bemehetek abba (KIO 84b). Pálnál viszont a reményfogalom mutatja ezt a kettős szerepet: a remény tárgya a teljes látás, ami pedig egyúttal a hit transzcendens megfelelője is. Ha tehát Jézusnál a "hit" nemcsak tudatbaszerzést, hanem birtokbaszerzést is jelent, akkor Pálnál a "remény" szó nemcsak birtokbaszerzést, hanem tudatbaszerzést is jelent.

c) Transzcendens remény

Bőségesen használja szavunkat életének mindennapi dolgaiban is. Reméli, hogy meglátja a római keresztényeket. [Róm 15,24> Reméli, hogy valamennyi időt Korintusban tölthet majd, [1Kor 16,7> hogy el tud menni Timóteushoz, Filemonhoz, [1Tim 3,14; Filem 22> hogy Timóteust el tudja küldeni Filippibe. [Fil 2,19.23> Reméli, hogy Isten kiragadja őt az apostoli küldetéssel együttjáró halálveszedelmekből, [2Kor 1,10> hogy a korintusiak helyesnek fogadják el magatartását, [2Kor 5,11; 13,6> hogy megértik hozzájuk írt levelét, [2Kor 1,13> hogy átadják magukat Istennek, ill. Pálnak, mégpedig Isten akaratából. [2Kor 8,5> Reméli, hogy a korintusiak hitének növekedése folytán ki tudja szélesíteni a területet, amelyen az evangéliumot hirdetheti. [2Kor 10,15> Jól látható, hogy mik a mindennapi dolgok egy szentpáli jellegű életben. Egy küldetésben élő ember reménytárgyaival találkozunk itt. Nem nagyságban, gazdagságban és hatalomban reménykedik, hanem küldetésének teljesítésében, annak sikerében. Pál tudatában is volt annak, hogy az ő mindennapos reménye nagyon más, mint az evilág embereinek a reménye: "Az evilágban gazdagoknak parancsolt meg, hogy ne bizonytalan gazdagságban reménykedjenek..." [1Tim 6,17> — írja Timóteusnak.

Amikor azonban ezt írja: "Mert ki a mi reménységünk..., ha nem ti is az Ő eljövetelek?" [1Kor 2,19> — akkor egyfelől küldetése, immanens életének a sikere a reménytárgy, másfelől azonban túljut a mindennapos reménytárgyak fenti során, és érinti a sajátosan páli reményt, amely a parúziához, Krisztus újraeljöveteléhez kapcsolódik.

Ahogy a páli ígéret és örökség, ugyanúgy a páli remény is transzcendens hangsúlyú. Az Ábrahámnak tett ígéret, a megígért örökség páli fogalma nem tartalmazza — mint láttuk (13b num) — az ígéret földjét. Pál az ábrahámi remény végső mozzanatát ragadja meg: azt ti., hogy Isten Ábrahámban áldja meg a föld minden nemzetségét, s ily módon Ábrahám atyja lesz az összes Krisztushoz tartozóknak: Ábrahám "reménység ellenére reménységgel hitte, hogy sok nép atyjává lesz, aszerint, ami megmondatott: így lesz a te magod". [Róm 4,18> Mi ez a reménytárgy, amelyet átölel a maga reménykedésével az, aki Ábrahám magja? Így ír erről Pál a rómaiaknak: "A teremtmény sóvárogva vár az Isten fiainak a megjelenésére. Mert hiábavalóságnak vettetett alá a teremtmény... Minden teremtmény meg fog szabadulni a romlandóság szolgásgától az Isten gyermekeinek dicsőségének szabadságára... mi magunk is sóhajtozunk magunkban várva a fiúságra, testünk megváltására". [Róm 8,19—23> A jelen szenvedés és a jövő dicsőség szembeállítás [Róm 8,18> vezeti be a fenti idézetet, amely így folytatódik: "reménység szerint mentődtünk meg". [Róm 8,24> Idézetünkben Pál egy jelen állapotot hasonlít össze egy jövőbeli állapottal. Az ember állapotáról van szó mindkét esetben. A jelen állapot az, amiből majd átmegyünk egy jövőbeli állapotba. A jelen állapotból "mentődtünk át remény szerint" (tehát részint már megtörtént, részint még nem), azaz biztosan átmertődtünk majd a jövőben egy jövőbeli állapotba. A jelen állapotot az alábbiak rajzolják: szenvedés, hiábavalóság, a romlandóság szolgálata. A jövő állapotot pedig ezek rajzolják: dicsőség, Isten fiainak megjelenése, megszabadulás a romlandóság szolgálatától. Isten gyermekeinek dicsőséges szabadsága a "remény", amely 6 ízben fordul elő ezekben a versekben. [Róm 8,20.24—25> E reménykedő magatartásnak a szinonímái pedig ugyanezekben a versekben a következők: sóvárogva várni, sóhajtozni és együttvajúdni, sóhajtozni és állhatatossággal várni.

Ez a páli reménység mindenekelőtt Istenbe kapaszkodó, Istenre reátámaszkodó reménység. "Reménységem van az Istenben" — mondja a cezárei helytartónak, Félixnek. [ApCsel 24,15> Timóteusnak pedig ezeket írja: "Azért fáradunk és küzdünk, mivel reménykedünk az élő Istenben... a

valóban özvegy és magára maradott asszony pedig reménykedjék Istenben... az evilágban gazdagok... ne bizonytalan gazdagságban reménykedjenek, hanem Istenben...". [1Tim 4,10; 5,5; 6,17>

Miért veti a maga reményét Pál Istenbe? Azért, mert Istentől várja azt a létezési módot, amely isteni, s amelyet Pál a "dicsőség" szóval jelöl. "Dicsekszünk az Isten dicsőségének a reménységével" [Róm 5,2> — írja a rómaiaknak. Azt kéri Istentől, hogy az efezusiak megtudják: "milyen a ti elhívástok reménysége, mekkora öröksége dicsőségének a gazdagsága a szentek körében". [Ef 1,18> Pál örülni akar mindennek, bármi is történjék vele: "ama várakozásom és reménységem alapján, hogy semmiben sem fogok megszégyenülni... hanem magasztaltatni fog a Krisztus az én testemben, akár életem, akár halálom által". [Fil 1,20> Ez utóbbi helyen immanens reménytárgyat is találunk ("életem által"), de ennek kapcsolata van a transzcendens dicsőséggel. Reménykedik ugyanis abban, hogy élete Isten magasztalására szolgáló élet lesz. A tulajdonképpeni reménytárgy azonban túlmutat Isten dicsőségén: a részesedés Isten dicsőségében ez az igazi reménytárgy. Ha az ilyen cél szolgálatában álló élet meg is van rakva szenvedésekkel, annak Pál csak örülni tud, mivel ennek révén képes tudtul adni minél többeknek az Isten titkát; azt ti., "hogymi e titok dicsőségének a gazdagsága a pogányok között, ami abban áll, hogy Krisztus köztetek (a kolosszeiek között) van, (aki) a dicsőség reménysége". [Kol 1,27> A kolosszeiek reménykednek abban, hogy részesednek mint Ábrahám fiai az Isten dicsőségében, azon az alapon, hogy Krisztus odakerült közéjük — Pál szenvedésekkel megtűzdelt életútjának következtében.

Pál és a többi Krisztushoz tartozó azért képes istennektetszően élni, mert "várja a mi nagy Istenünk és Üdvözítőnk, Jézus Krisztus dicsőségének boldog reménységét és megjelenését" [Tit 2,13> — írja Titusnak. Az újraeljövétel pillanatában lesz az ember részese ennek az isteni dicsőségnek, amely kielégíti az ember vágyait; ezért élhet az ezt váró ember szívében a "boldog reménység".

d) Immanens remény

A keresztyén ember számára a földi lét is tartalmaz ígéretteljesüléseket, azaz reménységbeteljesüléseket. Pál is tud erről, ha kicsit meglepő hangsúlytevással is: "ha csak erre az életre vonatkozóan vagyunk Krisztusban reménykedők, akkor nyomorultabbak vagyunk minden embernél". [1Kor 15,19> Pál nem mondja meg, hogy miben is állna az "erre az életre vonatkozó reménykedésünk Krisztusban", csak annyit mond, hogy ez az immanens remény semmit sem jelent számára a transzcendens beteljesülés nélkül. Élesebben is kell fogalmaznunk. Birtokolni valamiféle krisztusi immanens reményteljesülést és nem beteljesedni a transzcendens remény kielégülésével — ez Pál számára nyomorultabb emberi léthelyzetet jelent minden más emberi léthelyzetnél. Nyomorultabb tehát a Krisztust nem ismerő emberek egzisztenciájánál a Krisztust ismerő ember egzisztenciája? Mintha így gondolná: ha nincs transzcendens reménypbeteljesülés, akkor már jobb a léthelyzete az istentelennek, mint az istennektetszőnek. A zsoltaókban újra és újra találkozott azzal a gondolattal, hogy az istentelen bolondnak és ostobának tekinti a dikaios embert, mégpedig ez utóbbinak olyan sokszor szenvedésekkel teli élete miatt. Alighanem ő is arra gondolt, hogy minek elviselni annyi szenvedést az evangéliumért, ha egyszer nincs transzcendens jutalom. De Pál biztos volt a transzcendens jutalom dolgában. Hálát is ad Istennek "azért a reménységért, amely készen van számotokra (a kolosszeiek számára) a mennyekben...". [Kol 1,5> Ezt a mennyekben készenlevő reménységet nevezi Pál testünk megváltásának is, [Róm 8,23> és nevezi örökéletnek is: "az örökélet reménysége az, amit megígért az, aki nem hazudik, az Isten..., hogy... örökösei legyünk reménység szerint az örökéletnek".2 [Tit 1,2; 3,7>

e) Remény és feltámadás

A mennyekben készen levő remény, testünk megváltása, az örökélet — mindez egyet jelent a feltámadással. A remény abban áll, hogy "ne bizakodjunk önmagunkban, hanem az Istenben, aki feltámasztja a halottakat". [Kol 1,9> "Én farizeus vagyok — mondja 58-ban a Nagytanács előtt —, farizeusok fia: a halottak reménysége és a feltámadás miatt vádolnak engem...". [ApCsel 23,6> "Reménységem van Istenben, hogy... feltámadásuk lesz igazaknak és hamisaknak" — védekezik Félix előtt. [ApCsel 24,15> "Annak az ígéretnek a reménységéért állok itt vád alatt, amelyet atyáinknak adott az Isten... Miért tartjátok hihetetlennek, hogy az Isten halottakat támaszt fel?...". [ApCsel 26,6—8> — kérdezi Agrippa király előtt.

Ez az a reménytárgy, amely az ember vágyait kielégíti. Aki ezt reméli, megkapja azt az örömet, amelyet Isten hirdet az embernek az örömhírral: "a reménységben örvendeztetek... a reménység Istene töltsön be titeket teljes örömmel és békességgel...". [Róm 12,12; 15,13> Ez a reménység "örök vigasztalás és jó reménység", [2Tesz 2,16> "boldog reménység". [T2,13> Az Ószövetség mulandó dicsőségével szemben a páli remény maradandó dicsőséget ígér: "Ha a mulandó dicsőséges, a maradandó sokkal inkább dicsőséges. Mivel tehát ilyen reménységünk van...". [2Kor 3,11—12> Az ószövetség emberének az volt a vágya, hogy elfogadott, kedves, tetsző, igaz (caddik) lehessen Isten előtt, mert csak ez biztosítja reményeinek a beteljesülését. Hűséges maradt ehhez Pál is: "Mi Lélek által hitből várjuk a dikaioszúné reménységét". [Gal 5,5>

f) Remény és Ország

Jézus egy Ország (basileia) örömhírét hirdette meg nekünk, s az ÚSz tanúsága alapján kevés főnevet használt gyakrabban, mint a "basileia"-t. Az ÚSz 159 előfordulásából 104-et az ő ajkán találunk (KIO 119b). Ez a szó azonban nem vált közkeletűvé a Jézust követő nemzedékben. Egyéb kifejezések lettek hangsúlyossá. Az "ekklhsia"-nak (ekklészia = egyház) nyújtotta e nemzedék a pálmát, amellyel — bár Jézus ajkán csak 3 ízben kerül elő — az ÚSz-ben 115 ízben találkozunk. Továbbá a Jézusnál csak 4 ízben előkerülő "szövetség" (diakhē = diathéké) 31 ízben szerepel az ÚSz-ben, s a Jézusnál egyáltalán nem szereplő "közösség" (koinōnia = koinónia) pedig 19 ízben fordul elő az ÚSz-ben. A Jézust követő nemzedék egyháznak, szövetségnek, közösségnek mondta inkább (163 ízben) azt, amit Jézus csaknem kizárólagosan baszileiának mondott. Az evangéliumokon kívül csak 35 ízben találkozunk a "basileia" szóval. Pálnál pedig mindössze 15 alkalommal.

Pál számára az "ország" elsődlegesen transzcendens valóságot jelent, egyet jelent az örökséggel. [1Kor 6,9; 15,50; Gal 5,21; Ef 5,5>. Az "ország" szinonímája a "dicsőség" is, [1Tesz 2,12> valamint Jézus második megjelenése is. [2Tim 1,4> Az Országra majd méltók leszünk, [2Tesz 1,5> az Ország a mennyekben van. [2Tim 4,8>

Amit Jézus népe az immanenciában csinál, az az "ekklhsia", az a "koinōnia", de az egyház és a közösség nem azonos az örömhírral, nem azonos az ígérettel, nem azonos az örökséggel, nem azonos a reménnyel. Az egyház és a közösség azoknak az összessége, akik várják az örömhír—ígéret—örökség reménytárgyát, az Országot. Az a Szeretet, aki Jézussal közibénk jött, a Jézusra hallgató emberek gyülekezetének—közösségének ígéri ezt a transzcendens Országot. Az ember által tanúsított szeretet fejében? Igen és nem. Igen, mert aki más magatartást tanúsít, annak nem lehet köze Isten Országához. [Róm 14,17> És nem, mert nem a szeretetünk fejében kapjuk meg az országot. A szeretetünk csak olyan feltétel, ami nélkül nem kapjuk meg, de ez a szeretetünk önmagában képtelen az Ország

megszerzésére. A hangsúlyos szerep — Istené, Jézusé. Jézus az igazi oka annak, hogy megkapjuk. Ő ígéri, és alapjában ő végzi el, hogy megkaphassuk.

g) Kitekintés

Ígélet, örökség, remény — ezek a szavak tehát Pálnál szinte teljesen transzcendens tartalmú kifejezések. A damaszkuszi fordulat feladta a nacionalista, a zsidó reményt, de drága árat kellett ezért fizetnie. Az immanens remény elsorvadása volt érte az ár. Pál úgy fordult el a zsidó ügytől, hogy egyúttal elfordult az ember immanens ügyétől is? A szeretetparancsot megőrizte, és ez természetesen gyakorlatilag nem tette számára lehetségessé az elfordulást, elvben azonban mégis érdektelenné vált az emberiség immanens sorsa iránt. A szeretetparancs megőrzésével átadta a Mediterráneumnak a jézusi immanens remény lehetőségeit, de nem gondolta végig, hogy mily perspektívákat nyújt az emberiség immanens életében a jézusi szeretet kovásza. Képtelen volt önnön személyi életérzésétől függetlenül nézni az emberiség jövőjét. Pál kívánt meghalni és Krisztussal lenni, és csak a rábízottak érdekéért fogadta el a Krisztussal találkozása időpontjának kitolódását. [Fil 1,23—24> Ugyanezt kívánta kortársai számára is. Ha kortársai ezen a címen abba akarták hagyni a tisztességes, a munkás életet, felelmezt szavát az immanens rend megbontói ellen. [1Tesz 4,11; 2Tesz 3,11> De ezt a transzcendens remény teljesülhetésének érdekében tette: dolgozzatok és éljétek becsülettel, hogy találkozhassatok az eljövendő Jézussal; ti tudjátok hogy ez a találkozás az ember igazi reménye, s addig is, amíg ez beteljesülhet, tegyétek, amit a szeretet parancsol. Valahogy így gondolkodhatott. De a föld színének átalakulása a szeretetparancs erejében századok és évezredek során — ez a perspektíva, az ily értelmű immanens remény nem fogamzott meg Pál lelkében. Számára az Ország odatúl van, ígélet és remény erre az "odatúl Országra" vonatkozik. A szeretetparancsnak csak a föld színét átalakító hatásában, csak a szeretetparancs teljesítésével együttjáró békében reménykedni — ez Pál számára nyomorultabb létállapotot jelent, mint amilyent a nem szeretetparancs szerinti immanens élet kínál.

Ez az eltolódás a jézusi célkitűzéstől, szoros következménye annak, hogy a Krisztus-esemény értelmezése során azt tekinti nagy hangsúlytevással fontosabbnak, amit Jézus csinál. Úgy gondolja, Jézus megcsinálta nekünk az Országot, a mi dolgunk, hogy ezt a nekünk megcsinált transzcendens Országot minél hamarabb birtokunkba vegyük. Ezért, és csak ezért fontos, hogy magatartásunk Jézust követő magatartás legyen. Az immanens és transzcendens jézusi célkitűzés egysége Pálnál megbillen a transzcendens javára. A parúzia elmaradása után ennek messzemenő következményei lettek, mert menetközben — s alighanem a páli hangsúlytevés erejében is — elhomályosult a jézusi immanencia-terv. A nagykonstantini fordulat után aztán az Egyház már a szeretetparancs erőteljes megcsonkításával foghat hozzá az immanens élet "keresztény"(?) alakításához. Valami része ebben Pálnak is lehetett.

TARTALOM

1. ORSZÁG ÉS EGYHÁZ	5
a) Két fejlődésbeli ízület	5
b) Pál életének kronológiája	5
c) Terjedelem és arányok	6
d) Tanuljunk játszva!	8
2. SZERETET ÉS SZENTHÁROMSÁG	13
a) Isten létezési módja és léttartalma	13
b) A "szeretet" szó a páli teológiában	14
c) Az Atya és a szeretet	15
1. Szeretés és szeretet	15
2. Szeretés valakik iránt	16
3. A szeretet rejtett és kifejezett formái	16
4. Az "agaph tou Qeou" (agapé tú theú) négy jelentése	17
5. A négy jelentés együtt-érvényesülése	17
6. Mi nemzette a Fiút?	19
7. A szeretet — Isten egész léttartalma	19
8. Isten léttartalma bennünk	20
d) A Fiú és a szeretet	20
1. Az Atya nincs előbb, mint a Fiú	20
2. Az Atya léttartalma a Fiúban	21
3. A Fiú szeretete bennünk	21
4. Kinyúlás és visszaölelés	22
5. A visszahajló ívű szeretet	23
6. Kétféle szeretet	23
e) A Lélek és a szeretet	24
1. A szeretet a Lélek léttartalma	24
2. A Lélek közössége	24
3. A Szentháromság mint a Lélek közössége	25
4. A három kör és a Lélek	26
f) Ami egy, és ami három	26
1. Az Újszövetség Szentháromság-tana	26
2. A személyfogalom	27
3. Ami behelyettesíthetné a személy-fogalmat	27

3. SZERET-E MINDEN EMBERT AZ ISTEN?	29
a) Determinizmus és szeretet.....	29
b) Zsidók és nemzsidók.....	29
c) Jézus a pogányok sorsáról	30
d) Pál a pogányok sorsáról	30
e) Mindenkit szeret, valakiket szeret	32
f) Ézsaut nem szereti?	33
g) Egyetemes és ökonómiai szeretet.....	35
4. SZERETET ÉS MEGHÍVÁS	37
a) Meghívás az ökonómiai vonalba	37
b) Kiket hív meg?	37
c) Mennyei és örök hívás	38
d) Milyen alapon hív?	39
5. SZERETET ÉS KIVÁLASZTÁS	40
a) Hívás és kiválasztás.....	40
b) Minek az alapján választ ki Isten?	41
c) Isten a felelős a kívülre kerülésért.....	41
d) Izraelt terheli a felelősség	43
e) Ami ellen Pál nem tiltakozhatnék.....	44
6. SZERETET ÉS GONDOSKODÁS.....	46
a) Ökonómia és Isten ökonómiája	46
b) Amit Isten Jézusban tett értünk	46
c) Mindent egy Fő alá foglalt	47
d) Az ember az ökonómia szolgálatában.....	48
e) Ökonómia és kiválasztás	49
7. SZERETET ÉS ELŐRERENDELÉS	51
a) Isten és az idő	51
b) Isten "előbb" teszi, amit tesz.....	51
c) Előrerendelés.....	53
d) A nyugati és a keleti teológia útja	55
8. AZ ISTENI AKARAT MŰKÖDÉSE BENNÜNK	58
a) A kifürkészhetetlen isteni akarat.....	58
b) Isten nem kényszeríti az emberi akaratot.....	58
c) A páli energiea-fogalom	59

d) Az isteni erő emberi energiává lesz.....	60
9. A SZEMÉLYVÁLOGATÁS ÉS A KÜLÖNBÉSGTEVÉS IDEGEN A SZERETETTŐL	62
a) Az ökonómia az egyetemes emberszeretet szolgálatában	62
b) Isten mindenkire számít	62
c) Pál lelketől idegen a determinizmus	64
10. MIRE IRÁNYUL ISTEN AKARATA?	66
a) Jézus Lelke Európába irányítja Pált	66
b) Az isteni akarat érvényesülésének különféle módjai	66
c) Amit Isten vár tőlünk	67
d) Isten akarata az emberi szabadakarat által érvényesül	69
e) Kitekintés.....	69
11. AZ ÖRÖMHÍR	71
a) Pál és az "örömhír" szó.....	71
b) Nehogy hiába fussak!	71
c) Az én evangéliumom	72
d) Örömhír — mint valóságtartalom	74
e) Az örömhír — mint tudattartalom	76
f) Örömet hirdetni	78
g) Szinonímák — 1. kataggellein (katangellein).....	79
h) Szinonímák — 2. khrugma, khruks (kérux), khrussein (kérüsszei).....	80
i) A páli hangsúlytevés.....	81
12. AZ ÍGÉRET	82
a) Pál és az "ígéret" szócsaládja	82
b) Ki számít Ábrahám ivadékának, avagy kinek ígér az Isten?	82
c) Mit ígér az Isten?	85
13. AZ ÖRÖKSÉG	88
a) Pál és az "örökség" szócsalád	88
b) Mit örököl az örökös? Mit örökölnék az örökösök?.....	88
c) Kik kapják meg az örökséget?.....	90
d) Ami nem biztosítja és ami biztosítja az örökséget	91
14. A REMÉNY.....	93
a) Pál és a "reménység" szócsaládja.....	93
b) Transzcendens remény és látás	93
c) Transzcendens remény.....	94

d) Immanens remény	95
e) Remény és feltámadás	96
f) Remény és Ország	96
g) Kitekintés.....	97

Bulányi György

Szent Pál teológiája

II.

KRISZTUS TÖRVÉNYE

Bulányi György

Szent Pál teológiája

Második Könyv:

Krisztus törvénye

Ma még csak tükörben, homályosan látunk,
akkor majd színről-színre. (1Kor 13,12)

A JERUZSÁLEMI ZSINAT

15. A MÓZESI ÉS A JÉZUSI TÖRVÉNY

a) Az Ősegyház érti a jézusi törvénytökéletesítés erkölcsi részét

A Fiú nem azért lett emberré, hogy megszüntesse a mózesi törvényt (KIO 15c), hanem azért, hogy tökéletesítse azt. Ez a mózesi törvény tartalmazott erkölcsi előírásokat is, vallási előírásokat is. Az erkölcsi előírások tisztességetikáját Jézus átformálta a mindenkit szeretés etikájára, azt képviselve, hogy ebben a mindenkit szeretésben áll a mózesi törvény "lényege" is, mert ez a jézusi etika az az etika, amelyet Isten kezdettől fogva adott az embernek (KIO 15d). Ami a mózesi törvény vallási előírásait illeti, Jézus törvénytökéletesítése abban állt, hogy kimutatta ezeknek részben értéktelenségét, részben merőben eszközértékét. Azt képviselte, hogy a tisztaság-törvények például értelmetlenek, a szombat törvénye pedig csak akkor kötelezi az embert, ha nem akadályozza a mindenkit szeretés erkölcsi parancsát; a kultusz fenntartását célzó tized megfizetését illetően viszont ismételten pozitíven foglal állást. [Mt 17,27;23,23> Jézusi szemüveggel nézve tehát a mózesi törvényt, ennek — Jézus által tökéletesített — erkölcsi előírásai jelölik meg az emberi magatartás célját; ezzel szemben a mózesi törvény vallási előírásai legfeljebb csak eszközök lehetnek, azaz a "kultusz" csak az "irgalom" szolgálatában állva lehet Isten Jézus által képviselt törvénye (KIO 48—51). Ez jelenti azt a jézusi törvényt, amiből egy "i" betűt sem szabad kihagynunk, [v.ö. Mt 5,17—20> s amelyet teljesítenünk kell akkor is, ha azt törvényt nem teljesítő írástudók tanítják. [Mt 23,3>

Az Ősegyházban a mózesi törvény erkölcsi előírásainak jézusi tökéletesítése nem lett vita tárgyává. Hogy csak szeretnie szabad Isten új népének — ezt elméletileg senki sem kérdőjelezte meg, bár Péter eljárása Ananiással és Szafirával szemben arra mutat, hogy a tudat és élet jézusivá alakulása Pünkösöd után sem következett be máról holnapra. [ApCsel 5,1—11> Más volt azonban a helyzet a kultikus előírásokkal. Amíg Isten népe kizárólag zsidókeresztyényekből áll, addig a Jézus által hozott új kultusz szépen megáruul egy gyékényen a régi, a mózesi kultusszal. A jeruzsálemi zsidókeresztyények még 58-ban is "mind buzgó követői a mózesi törvénynek", [ApCsel 21,20> és Pál is azért megy fel ugyanezen év Pünkösdjén Jeruzsálembe, hogy "áldozatokat mutasson be". [ApCsel 24,17> A pogányból lett keresztyények megjelenése az egyházban azonban új helyzetet teremtett: felvetődött a kérdés, hogy kötelezőek-e számukra is Mózes kultikus törvényei, azaz a vallási előírások. Különösen két kultikus törvényt illetően éleződött ki a kérdés: a körülmetélés és az ételtilalmak törvénye vonatkozik-e a pogánykeresztyényekre is?

b) Jézus és a körülmetélés

Jézus a körülmetélést tétélesen nem tette kritika tárgyává. Őt magát is körülmetélték, [Lk 2,21> s nem is a körülmetélés helyett adta a kereszteleés kultikus előírását. A maga szombatnapon végzett gyógyításának védelmében hivatkozik viszont egy ízben arra, hogy támadói sem kerülnek szembe a szombat vallási előírásával azáltal, hogy szombaton is körülmetélnék. [Jn 7,22—23> Jézus ez alkalommal is szembeállítja a nagyobb értéket a kisebb értékkel: valakit meggyógyítani annyit jelent, mint az erkölcsi törvényt, a szeretetet teljesíteni; a szombati munkaszünet vallási előírása ezt nem akadályozhatja, mert a munkaszünet megtartása kisebb érték, mint egy ember egészsége. Ez alkalommal azonban Jézus nemcsak szembeállít, hanem hasonlítást is végez: mégpedig a körülmetélés és a beteg ember meggyógyítása között. E gyógyító tétével Jézus "az egész embert egészségessé tette". [Jn 7,23> Úgy hangzik Jézus szava, mintha a körülmetélést végző személy szintén egészségessé tevő munkát végezne, de nem az egész embert teszi egészségessé, hanem annak csupán egy tagját. Kortársai fülének ez könnyen úgy hangozhatott, mintha ma egy szülészeten dolgozó nő a kereszteleésről azt mondaná egy papnak: "Én az egész gyereket megmostam, maga csak a fejebúbját öntötte le".

Akármit is hallottak ki a kortársak Jézus szavaiból, mindenképpen tény, hogy nem maradt reánk olyan Jézus ajkára adott mondat, amely feleslegesnek állította volna a kultikus előírás teljesítését. Amikor a keresztelési parancsot adta, nem azzal adta, hogy a keresztelés feleslegessé teszi a körülmetélést. A fent elemzett hely alapján azonban gondolhatunk arra, hogy Jézus a jövőre nézve úgy tekintette a körülmetélést, mint abban a kultúrkörben természetes és helyes egészségügyi — de immár nem kultikus — szabályt. Tanítványaiban azonban ezt aligha tudatosította. Ha tudatosította volna, aligha tarthatta volna magát oly szívósan az ősegyházban az a gondolat, hogy Jézus minden követőjének szüksége van a körülmetélésre; hogy körülmetélés nélkül nincsen megmentődés, anélkül nem lehetünk Istennek-tetszők. Márpedig ez a gondolat az ősegyházban kétségtelenül felmerült; [ApCsel 15,2> s mint majd látjuk — szakadás okává is lett.

c) Jézus és a rituális tisztaság

Ami viszont a tisztasági szabályokat, s ezen belül az ételtilalmakat illeti, Jézus radikális kritikát alkalmaz: ami a farizeusok számára e tekintetben a "vének hagyománya", [Mk 7,5.3; Mt 15,2> az Jézus számára csupán "emberek hagyománya". [Mk 7,9> Szembeállítja tanításukkal a maga vallási tisztátalanságot nem, csak erkölcsi tisztátalanságot ismerő tanítását, és csak ez utóbbit ismeri el "Isten szavának", [Mk 7,13; Mt 15,6> "Isten parancsának". [Mk 7,8; Mt 15,3> Az ezen felül még vallási tisztátalanságot is ismerést "emberek parancsának" minősíti. [Mk 7,8; Mt 15,9> Így jár el, bár ételobszervanciákról jócskán tájékoztatnak az Ószövetség könyvei. [Lev 11,1—31; MTörv 14,3—10> De ez nem zavarja Jézust, mert ő ura a szombatnak, felette áll az Írásnak: beteljesítője és tökéletesítője annak, kultikus és erkölcsi törvényt illetően egyaránt. Mindezzel olyan radikális kritikát alkalmaz, hogy kritikája tanítványai legszűkebb köre számára is erősnek bizonyult (KIO 111e): nemcsak a farizeusok számára, hanem a kézmosást illetően már hanyag Péter számára is megemészthetetlen, hogy semmiféle étel megevése sem teheti tisztátalanná az embert. Megemészthetetlen, jóllehet Jézus a népnek adott magyarázatot megismételi a Tizenkettő számára — azok értetlensége miatt. A Tizenkettő, illetve Péter, kifejtésre szoruló "példabeszédnek" [Mk 7,17; Mt 15,15> minősíti Jézus minden példázat nélkül mondott szavait: "Semmi olyan nincsen, ami az emberen kívülről kerülve be az emberbe, szennnyessé (koinoV = koinosz = közössé, tudniillik a pogánnyal) tehetné az embert. Kizárólag csak az emberből kijövő dolgok azok, amik beszenyyeznek az embert". [Mk 7,15; Mt 15,11> Ezt az ismétlődő kifejtést Jézus nem minden indulat nélkül mondja el nekik: "Még mindig (ill.: »Hát ennyire?«) értetlenek vagytok ti is? Nem értitek, hogy...?". [Mt 15,16—17; Mk 7,18>

E tekintetben sem a feltámadás utáni negyven nap, sem Pünkösöd nem hozott változást; sem Péter, sem a többiek tudatában. Jó évtized múltán, a megdicsőült Jézusnak póttanfolyamot kell tartania Péter és rajta keresztül a többiek számára e tárgyról Joppében: "Amit az Isten tisztának nyilvánított, azt te ne tartsd tisztátalannak" — mondja az égi hang a révületben levő Péternek, aki nem akar engedelmeskedni e hang "Vágd és edd!" szavának, mégpedig ezzel az indokolással: "Semmiképpen sem, Uram, mert soha nem ettem semmi közöst (koinoV) és tisztátalant". Háromszor kell az égi hangnak ismételnie, hogy Péter nem tekintheti "közösnek", amit Isten megtisztított. [ApCsel 10,13—16> Mikor s hogyan tisztította meg? Akkor és azzal, hogy megteremtette. De akkor és azzal is, hogy Jézus ezt egyértelműen kinyilvánította a mosdatlan kézzel evő tanítványokon megbotránkozó farizeusoknak, az őt hallgató népnek és a Tizenkettő füle hallatára. [Mt 15,1—20; Mk 7,1—23> Az ApCsel megírására is készülő Lukács alighanem azért hagyta ki evangéliumából ezt a tisztaságvitát, mert botrányosnak érezhette, hogy e radikális és egyértelmű jézusi tanítás birtokában Péter Cezáreában soha nem hallott tanításként veszi azt tudomásul. S talán még inkább azért, mert Jakabék mindezek ellenére, tovább képviselik mint változatlanul fennálló törvényt Mózes vallási előírásait — a zsidókeresztények számára, és megszorításokkal a pogánykeresztények számára is. Joppei látomása után Péter elmegy Cezáreába, és ott "bement" Cornélius házába, mert most végre megértette, amin Jézus földönjárta még megbotránkozott, és ott ezeket mondja: "Ti tudjátok, hogy nincs

megengedve zsidó embernek idegen nemzetiségűvel kapcsolatba kerülni, vagy bemenni hozzá. De nekem Isten megmutatta, hogy nem mondhatok egyetlen embert sem közösnek (koinoV) vagy tisztátalannak. Ezért el is jöttem...". [ApCsel 10,27—29>

A joppei és cezáreai zsidókeresztények nem ellenkeznek Péterrel, de a Jeruzsálembé visszatérő Pétert szemrehányás fogadja a jeruzsálemi, a zsidókeresztények részéről: "Bementél körülmetéletlen emberekhez, és együtt ettél velük!". [ApCsel 11,3> Péter elmondja a történeteket, s erre a szemrehányók "megnyugodtak" ezzel a konklúzióval: "Akkor tehát a pogányoknak is megadta az Isten a megtérést az örök életre". [ApCsel 11,18> Itt többről is van szó, mint egy kultikus törvény érvényességi köréről. Az isteni szeretet egyetemessége — a kérdéses itt. Nem volt világos a mennybemenetel előtti parancs: "Tegyétek tanítványaimmá az összes nemzeteket (az összes pogányokat)"? [Mt 28,19> De világos volt. Csak hogy más dolog a világos és jézusi tanítás, és ismét más dolog a "váltás": akiktől idáig tartózkodnom kellett, nehogy "közös" (koinoV) legyek velük, ugyanazokhoz most el kell mennem, hogy "közös" (koinoV) legyek velük. Megrögzött meggyőződéseket nem lehet máról holnapra lecserélni az ellenkezőjére. Idő kell hozzá. Jeruzsálemben most is — csak ennyi történik: "A pogányoknak is megadta az Isten a metanoiát az életre". [ApCsel 11,18> De hogy a pogányoknak ennek fejében zsidókká is kell lenniök, az még nagyon is benne volt ebben a "megnyugvásban". Évekkel később ugyanis, az első missziós út után a Júdeából Antióchiába lejött zsidókeresztények az oda visszatérő Pálnak és Barnabásnak még mindig szemükre hányják, hogy miért nem metélték körül Pálék azokat a pizídiai, cilíciai, szíriai pogányokat, akiket megnyertek Krisztus követőinek. Ebből a szemrehányásból születik meg az Egyház első nagy belső teológiai kontroverziája, az ún. jeruzsálemi zsinat.

d) A jeruzsálemi keresztények és a Templom

Péter és a Tizenkettő a három év alatt is, Pünkösöd után is, a Jakab körül csoportosulók pedig a Péternek adott cezáreai póttanfolyam után is értetlenek voltak Jézus fentebbiekben megrajzolt radikalitásával szemben. Értetlenségüket kellően magyarázza, hogy a lelkiismeretet nem könnyű felszabadítani az alól, ami a felettes énből már bekerült az én-eszménybe; akár erkölcsi törvényről, akár vallási előírásról legyen szó. Annál is inkább így volt ez a Tizenkettő esetében, mivel minden különállásuk ellenére és a zsidó vezetőség, a főpapok részéről elszenvedett üldöztetések — megveretés, bebörtönzés, lefejeztetés — ellenére is, zsidó ügynek élték meg a Jézushoz tartozásukat, mint zsidóságon belüli "utat" élték meg azt.

A Tizenkettő s a jeruzsálemi keresztények a jeruzsálemi templomban otthon érezték magukat. Lukács értesülései szerint a jeruzsálemi keresztények "naponta kitartóak voltak egy szívvel-lélekkel a templomban". [ApCsel 2,46> Kitartóak voltak! Miben voltak kitartóak egy szívvel-lélekkel a templomban naponként? Az imádkozásban? A tanításban? A templomban voltak imádkozási időpontok. Ilyen volt a délután három órai imádkozás is: "Péter és János pedig felmentek a templomba az imádkozás kilencedik órájára". [ApCsel 3,1> Ezekkel a szavakkal vezeti be Lukács a jární nem tudó ember meggyógyítását, aki a gyógyítás után "bement velük a templomba... és dicsérte Istent". [ApCsel 3,8> Ezen túlmenően Lukács csak annyiban értesít arról, hogy az imádságban voltak kitartóak, hogy "ott voltak mindnyájan egy szívvel-lélekkel Salamon csarnokában, a többiek közül azonban senki sem mert csatlakozni hozzájuk". [ApCsel 5,12—13> Ha az imádkozási órára mentek fel mindnyájan, akkor nyilvánvalónak látszik, hogy imádkozás céljából vagy legalább az imádkozás céljából is voltak együtt; mégpedig a nemkeresztényektől félve — zárt imádkozó csoportot alkotva.

Ezzel szemben bőven értesít Lukács arról, hogy a tanításban voltak kitartóak. Az említett gyógyítás hatására tömeg verődik össze Péter és János körül, és ők "tanítják a népet". [ApCsel 4,2> Amikor a gyógyítások adminisztratív intézkedésre bírják a főpapot, és letartóztatják őket, akkor az Úr angyala megnyitja börtönüket ezzel az utasítással: "Menjetelek... és beszéljétek el a templomban a népnek az

életnek minden beszédét". Az így kiszabadult apostolok "korán reggel bementek a templomba és tanítottak". [ApCsel 5,20—21> A templomórség parancsnoka jelenti is a főpapnak, hogy a korábban letartóztatottak "a templomban vannak... és tanítják a népet". [ApCsel 5,25> Bár megveretteti őket a főpap, az apostolok továbbra "sem szüntek meg a templomban... naponként tanítani". [ApCsel 5,42>

Mindebből arra következtethetünk, hogy buzgó jeruzsálemi zsidók módjára naponként összejöttek a Jézushoz tartozók a jeruzsálemi templomban, melyet a magukénak tudtak. Összejöttek ott abból a célból, hogy imádkozzanak és tanítsanak: "... mi pedig állhatatosan kitartunk majd az imádságban és az Ige szolgálatában" [ApCsel 6,5> — mondja Péter, miután felszólítja a tanítványok közösségét, hogy válasszanak hét diakónust a karitatív szolgálatok elvégzésére. Péter eme mondatában egyébként tömör megfogalmazását találhatjuk annak, hogy miben is látta Pünkösöd után a Tizenkettő a maga feladatát. Abból pedig, hogy első helyen említi az imádkozást, azt hiszem joggal következtethetünk arra, hogy az imádkozás kilencedik vagy más órájára a templomba felmenő tanítványok valaminő tartalmú közös imádkozást vezettek. Korán elindulhatott ebben a keretben az új keresztény közösség imádkozási liturgiája, mert a templomban nem kellett merevül tekintettel lenniük a maguk zsidó hagyományaira; továbbfejleszthették azokat. A jeruzsálemi zsidóságnak ugyanis közös imádkozás céljából rendelkezésre álltak a zsinagógák, amelyekben — mint kisebb közösségekben — megállapított rend szerint végezték imádkozásukat ("tizennyolc könyörgés"). Ennek kötött rendjén belül aligha indulhatott el a Jézushoz tartozók külön liturgiája. Viszont azok a keresztényektől lakott "házak", amelyekben a kenyértörést végezték, [ApCsel 2,46> és amelyekben naponként végezték a tanítást is, [ApCsel 5,42> megint csak teret adhattak egy új, keresztény liturgiának, csak hogy ezek a házak nem voltak alkalmasak nagyobb létszámú találkozásokra. A templom tette lehetővé a nagyobb létszámú találkozásokat a "házanként" összegyűlő keresztények csoportjainak összessége számára.

e) A jeruzsálemi keresztények és a zsinagógák

Mindezzel szemben Lukács nem értesít arról, hogy a Tizenkettő látogatta volna Jeruzsálem, vagy más helyek zsinagógáit. A Tizenkettő számára — közsímet voltunk miatt — a jeruzsálemi zsinagógák látogatása alighanem oktanul veszélyes lett volna. Viszont más lehetett a helyzet a hitbizonytalansági szituációban levők, a Jézus hitére nemrég megtértek esetében. Ezek aligha mertek még felhagyni a zsinagógához tartozással, hiszen ennek nemegyszer súlyos társadalmi következményei lehettek. Az "Ige szolgálata" mindenképpen a zsinagógákban lehetett a legveszedelmesebb. A Templom, a vallásilag érdektelenebb, az inkább politikai szempontokra kényes szadduceusok kezében volt, a zsinagógák viszont a vallásilag jóval érdekeltebb farizeusok ellenőrzése alatt állottak. Istvánnak, a megválasztott hét diakónus egyikének, életével kellett lakolnia, mert vitába keveredett az egyik jeruzsálemi zsinagógához [ApCsel 6,9> tartozó személyekkel. Lukács alapján ténynek látszik, hogy egyetlen apostolt sem végeznek ki István megkövezéséig, és egyetlen apostolnak sincs kapcsolata a zsinagógákkal. A most szóbanforgó zsinagóga pontos megjelöléséből — "a szabadosok, a ciréneiek, alexandriaiak, cilíciaiak és ázsiaiak zsinagógája" [ApCsel 6,9> — arra lehet következtetni, hogy ez a vita a szóbanforgó zsinagógában zajlott le, vagy onnan indult el. Ha nem a helyszínre akarna ez a részletes pontosság utalni, hanem csak arra, hogy nem a törzsökös jeruzsálemi zsidók közül kerültek ki ezek a vitázók, akkor elegendő lett volna alanyuk ennyi is: "Némely görögül beszélő zsidó (cellhnisthV = hellénisztész)...", ahogyan ezt az Istvánnal foglalkozó fejezet elején, a görögül beszélő zsidók [ApCsel 6,1> özvegyei elhanyagolásának kapcsán találjuk.

A tarzusi Saul tisztában van azzal, hogy a zsinagógák látogatói között ott lapulnak — vagy mint István példája mutatja, talán nem is mindig lapulnak — a jézusi út követői vagy szimpatizánsai; s értette a módját, hogy onnan a keresztényeket kiakolbóltsa: "... börtönbe vettem és megvertem zsinagógáról zsinagógára a Benned hívőket..., és a zsinagógákban mindenfelé... káromlásra kényszerítettem őket..., otthonuktól távoli városokig és a városokban is üldöztem őket...". [ApCsel

22,19;26,11> Negyedszázad múltán majd Pál maga lesz ilyen lapuló keresztény, aki bizony nem vitatkozik a jeruzsálemi zsinagógákban. [ApCsel 24,12> Ez is igazolja, hogy a jézusi "út" követői népükhöz tartozók akartak maradni, s mint ilyenek a vallási előírások tárgyában nem maradhattak el az e szempontból példamutató életű nemkeresztény farizeus honfitársaik mögött. Ahogyan Jakab tanúsítja, még 58-ban is ez a helyzet: "... mind buzgó követői a mózesi törvénynek" [ApCsel 21,20> — ti. a jeruzsálemi keresztények. Áldozatokat mutattak be, megfizették, amit meg kellett fizetni, körülmetélték fiaikat, megtartották a szombatot, a tisztasági törvényeket..., mert ez a tartalma annak, hogy a "szokások szerint" élnek. [ApCsel 21,21> Páltól is azt kívánja meg Jakab, hogy így éljen, és hogy ezzel Pál igazolja Jeruzsálem keresztényei és nemkeresztényei számára, "... hogy amiről értesültünk felőled, abból semmi sem igaz, hanem magad is úgy élsz, hogy megtartod a törvényt". [ApCsel 21,24> Lukács arról értesít, hogy a római zsidóknak Pál azt állítja önmagáról, hogy "semmit sem vétett az ősi szokások ellen". [ApCsel 28,17>

Így kellett élniök a jeruzsálemi keresztényeknek, ha hatni akartak. S különösen így kellett élniök, ha hatni akartak a vallási szempontból leginkább érdekelt rétegre: a farizeusokra. Ebbeli törekvésük nem is volt sikertelen. Nem Saul volt az egyetlen farizeus a Jézushoz csatlakozók körében. Voltak többen is, és a jeruzsálemi zsinaton hallatják is szavukat: "némelyek a farizeusok pártjából valók közül, akik már hívők voltak". [ApCsel 15,5> Ha Jakab nem vigyázott volna eléggé a vallási előírásokra, ezeknek a Jézushoz csatlakozó farizeusoknak mindenképpen lett volna gondjuk arra, hogy a jeruzsálemi keresztények vigyázzanak a "szokásokra".

16. PÁLFORDULÁS, AVAGY A JÉZUSI TÖRVÉNY ÉRVÉNYESÍTŐJE

a) Saul, farizeusok fia

A zsidóság vallási előírásain gyakorolt jézusi kritika legértőbb folytatójának egy farizeusból lett keresztény bizonyult: a tarzusi Saul. Első római fogságából írt levelében "a törvény szempontjából farizeusnak" [Fil 3,6> vallja Damaszkusz előtti útját, múltját, önmagát. Korábban 58 tavaszán, a főtanács előtt, nemcsak a múltjára vonatkozóan állítja magát farizeusnak, hanem a jelenre vonatkozóan is: "Én farizeus vagyok, farizeusok fia". [ApCsel 23,6> Vállalja a "farizeus" megjelölést Krisztus megismerése után is, de szűkebb értelemben: "...a halottak reménye és feltámadása" az, ami 58-ban is közös vonása egyfelől a farizeusok Krisztushoz tért fiának, másfelől Júdea Krisztushoz meg nem tért farizeusainak.

Farizeusi ősök ivadékaként, Saul apja farizeusi nevelést ad fiának a tarzusi szülői házban, majd amikor a gyermek eléri a hatodik esztendő, kiegészíti ezt a nevelést a zsinagóga mellett működő iskolai oktatás. Ezenfelül — az általános szokásnak megfelelően: 15 éves korában — elküldi fiát Jeruzsálembe is, a rabbi-iskolába, hogy magasabb fokú képzésben részesüljön, amire Tarzusban nem volt lehetőség. Cezáreai fogságában Pál így vall életének erről a szakáról: "Ifjúi életemet, amely kezdettől fogva Jeruzsálemben, népem körében telt, ismerik a zsidók mind... Vallásunk legszigorúbb felekezete szerint, farizeusként éltem". [ApCsel 26,4—5> Ami pedig ezt a jeruzsálemi és magasabb képzést biztosító nevelését illeti, erről Jeruzsálemben, a Főtanács előtt ezt vallja: "a ciliciai Tarzusban születtem, de ebben a városban növekedtem fel, Gamáliel lábainál kaptam nevelést az ősi törvény szigora szerint...". [ApCsel 22,3> Ennek az atyai házból induló és a tarzusi iskolán keresztül a jeruzsálemi főiskoláig ívelő és őt farizeussá nevelő pályának eredményeként: "a törvényben megkívánt dikaioszünet illetően kifogástalan voltam" — írja első római fogságából. [Fil 3,6>

Mint mondtuk, a farizeusokon gyakorolt jézusi "valláskritika" legértőbb folytatójával találkozunk, amikor Saulról beszélünk. Hogyan nevelte apja-anyja, a tarzusi iskola — erről semmi konkrétumot sem tudunk. Főiskolai tanulmányainak vezetőjét, Gamálielt azonban ismerjük. Gamáliel kezébe került a tizenöt éves ifjú, aki a 30-as évek közepe táján, István megkövezésekor még mindig "ifjú". [ApCsel 7,58> Mivel Pál semmi jelét sem adja annak, hogy kora ifjúságában, tanulmányai idején, találkozott volna Jézussal, ezért jeruzsálemi tanulmányait vagy 27 előtt, vagy 30 után végezhetette. Ha ezeket a tanulmányait a Pümkösd utáni 30-as évek első felében végezte volna, nem valószínű, hogy a talán még 20. évét sem elérte fiatal ember olyan jelentős szerepet kaphatott volna az István megkövezését követően kitört keresztényüldözésben. Az látszik valószínűnek, hogy Pál ezeket a tanulmányokat még Jézus fellépése előtt befejezte, és még mindig "fiatalon" került vissza Jeruzsálembe a feltámadást követően, a 30-as évek során. Jeruzsálemi tanulmányai nem kevés évig tarthattak. [ApCsel 26,4> Ha őt évig tartottak volna ezek a tanulmányok, s befejeződtek Jézus nyilvános felléptéig, 27-ig, akkor Saul 22-ben 15 éves korában került Jeruzsálembe, és a 30-as évek közepén még mindig 30. évén innen, "fiatalembereként" nézte végig István megkövezését. Ha Jézus i.e. 7-ben született, és a tanítványok egy akkori nemzedékkel (kb. 15 év) fiatalabbak voltak nála, akkor Pál, aki a fenti feltételezések értelmében i.u. 7 körül születhetett — nagyjában egyidős lehetett a Tizenkettővel.

b) Saul, Gamáliel tanítványa (?)

Gamáliel a farizeusok pártján belül a mérsékelt irányzatot képviselő Hillel rabbi unokája volt. Nemcsak Pál jeruzsálemi tanulmányai idején számít vezető személyiségnek, hanem később, István megkövezésének idején is tekintélyes tagja a Főtanácsnak. Lukács szerepet is ad neki, amikor a Főtanács Péter bátor szavai miatt — "Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint embereknek" [ApCsel 5,29> — meg akarja ölni az apostolokat. [ApCsel 5,33> A Főtanács "hatalmi szerv", és mint ilyen mi más tehet azokkal, akik nem akarnak engedelmeskedni neki, de a farizeus Gamáliel, "az egész nép előtt tiszteletben álló törvénytanító", [ApCsel 5,34> ellene van az adminisztratív intézkedésnek,

nem gondolja a gyilkosságot célravezető eszköznek. Bízott ugyanis Izrael Istenében; bízott abban, hogy a választott népen belül támadó irányzatok, csoportosulások, bokrok maguktól, minden üldözés nélkül is tönkremennek, ha nem Izrael Istene küldi, mozgatja őket. Népe történetét ismerve jól tudta, hogy a hivatalos testületen kívül is támadnak Istennek "tolmácsai" (=nabi, a görög "próféta" szó zsidó megfelelője), akik nélkül a hivatalos felelősséget viselők önmagukban nem képesek megtartani magukat és az általuk vezetett népet az Izrael Istenétől megkívánt úton. Gamáliel nem volt bizonytalan abban a meggyőződésben, amelyet mint farizeus képviselt, és amit mint tanító, Saulnak is tanított. Ugyanakkor nem volt biztos abban, hogy amit képvisel az Isten szándékainak egyetlen lehetséges és legkülönb tolmácsolása. Ezért azt tanácsolja a szünedriumnak: "Bocsássátok el őket, mert ha embertől volna ez a szándék, illetve ez a tevékenység, akkor meg fog semmisülni, ha viszont Istentől van, akkor úgysem lesztek képesek megsemmisíteni őket, ne bizonyuljatok Isten ellen harcolóknak!". [ApCsel 5,38—39> Szavainak hatására kompromisszum születik: a Szünedrium szabadon bocsátja ugyan Péteréket, de előbb alaposan megverik őket, majd újra megparancsolják nekik, hogy Jézusról többet ne beszéljenek. [ApCsel 5,40>

Gamálielt igazolják az események: verés és tiltás hatalmi, adminisztratív — tehát nem a meggyőződésre hatni akaró, azaz nem Istennek-tetsző — eszközei hatástalanoknak bizonyulnak, mert Jeruzsálemben továbbra is hallható Jézus neve. Úgyhogy hamarosan újabb letartóztatásra kerül sor: István diakónust rohanják meg, s hurcolják a Szünedrium elé [ApCsel 6,12> Gamáliel nyitottságával nem rendelkező zsidók. István ottani szenvedélyes szavait azonban már nem követi tanácskozás és kompromisszum. Szavazás nélkül rárohannak, s a városon kívüli megkövező helyre hurcolják. A Szünedrium által kijelölt szem- és fültanúknak — István istenkáromlásnak minősített szavai szem- és fültanúinak — a feladata a kövezés megkezdése. Munkájuk hatékony végzése érdekében könnyítenek: felsőruhájukat egy Saul nevű ifjú lábaihoz teszik; [ApCsel 7,58> Sauléhoz, aki "egyetértett velük István meggyilkolásában". [ApCsel 8,1> Közel negyedszázad múltán az immár két láncsal megkötözött [ApCsel 21,33> Saul hivatkozik is erre Jeruzsálem népének mondott beszédében: "...amikor kiontották Istvánnak vérének..., magam is ott voltam, és egyetértettem velük, és őriztem azok ruháját, akik megölték őt". [ApCsel 22,20>

Saul sok mindent megtanulhatott mesterétől, Gamálieltől, csak a legfontosabbat nem tanulta meg. Nem tudta magáévá tenni mestere nyitottságát a más véleményen levők iránt. A Gamálieltől tanult elvszerű magatartást nem párosította a Gamálieltől meg nem tanult gyakorlati pluralizmussal. Elvei érvényesülését, főpapjainak példáját követve, adminisztratív eszközökkel kívánta biztosítani. Az István vérén szemet kapó üldözők legkiemelkedőbb szereplőjévé lesz; nem éri be többé "ruhát őrző" szereppel.

Házról házra járva pusztítja a jeruzsálemi keresztény gyülekezetet: börtönbe hurcolja otthonaikból a Krisztushoz tartozókat; nemcsak férfiakat, hanem nőket is. [ApCsel 8,3> Mindezek hatására a jeruzsálemi keresztények elmenekülnek, de magukkal viszik hitüket is; és ilyenekként eljutnak belföldre [ApCsel 8,1> és külföldre [ApCsel 11,19> egyaránt. Saul nem elégti ki a jeruzsálemi letartóztatási tevékenység. Konceptiózus ember lévén számít reá, hogy a menekülők megfertőzik a Palesztínán kívüli területeken lakó zsidókat is. Ennek elejét kell vennie. Az országhatáról 30 kilométerre fekszik Damaszkus, a zsidók ezreivel. Miként a századfordulóban Budapest után Bécs a legnagyobb magyar város, úgy Pál idejében Jeruzsálem közelében talán Damaszkus a legnagyobb zsidó város. "Saul pedig még fenyegetéstől lihegve az Úr tanítványai ellen, elment a főpaphoz, és leveleket kért tőle Damaszkusba a zsinagógákhoz, hogy ha talál némelyeket, akik az Út hívei, férfiakat és nőket is, megkötözve vigye Jeruzsálembe". Damaszkus pillanatnyilag nem római felségterület, csatlósállamhoz tartozik: a nabateus arab törzs királyának, IV. Aretas királynak felségterületén fekszik. Ha IV. Aretas elismerte a Főtanács joghatóságát a területén élő zsidókra vonatkozóan, és engedte a területén élő

zsidók letartóztatását, jeruzsálemi bírói fórum elé állítását, Saulnak akkor lehetősége van bűnösnek minősített damaszkusi zsidók letartóztatására, amiről negyedszázad múltán így vall: "Ezt az »utat« halálig menően üldöztem, megkötözve és börtönbe juttatva férfiakat és nőket is... Én ugyancsak elhatároztam magamban, hogy mindent megteszek a názáreti Jézus neve ellen. Meg is tettem ezt Jeruzsálemben, és sokakat a szentek közül én vettem börtönbe, miután a főpapoktól megkaptam a felhatalmazást, és amikor megölték őket, ellenük adtam szavazatomat..." [ApCsel 22,14;26.9—10> Mi célból akarta Saul Jeruzsálemben vinni áldozatait? Szünedrium elé állítani, s ha István hűségét mutatják, István sorsára juttatni őket.

A damaszkusi úton azonban pálfordulás következik be.

c) Miért bántják Sault volt farizeustársai?

Megtérése után (azonnal vagy 3 évvel később — nem eldönthető) Damaszkus zsinagógaiban tanít, de a zsidók meg akarják ölni. [ApCsel 9,20—25; 2Kor 11,32—33> Onnan megmenekülve Jeruzsálemben vitázik görög nyelvű zsidókkal, de ezek is meg akarják ölni. [ApCsel 9,26—29> E jeruzsálemi tartózkodása során imádkozás közben révületbe esik, és hallja Jézus szavát: "Siess és menj ki hamar Jeruzsálemből, mert én pogányok közé, messze küldelek el téged!". [ApCsel 22,18,21> Hiába gondolja Pál, hogy megkönnyíti judeai munkáját korábbi és véres farizeusi elkötelezettsége, [ApCsel 22,19—20> a tények mást mutatnak. Úgyhogy a jeruzsálemi testvérek le is kísérik őt Cezáreába, és hazaküldik Tarsusba. [ApCsel 9,30> Saul nem tudja eltalálni azt a hangot, amelyet elfogadnának Jeruzsálemben!

A szadduceusokat, a főpapokat bántja az apostolok működése: "... reánk akarják hárítani annak az embernek a vérért". [ApCsel 5,28> De mi bántja a farizeusokat? Ahogyan Jézus életében is közvetlenül és naponként a farizeusok érezték megtámadva magukat, ugyanez volt a helyzet Pünkösöd után is, és Damaszkus után is. Mi váltja ki ellenséges érzületüket? Alapvetően természetesen a keresztyének ama meggyőződése, hogy a farizeusok által is halálra ítélt Jézus — a Messiás. Jakab azonban hosszú ideig jól elboldogul "Jézus a Messiás!" tétele ellenére is a farizeusok jeruzsálemi fellegvárában. Mondhatnók így is: a dogmatikájukat még valahogy elviselték. Mit nem tudtak elviselni? Az erkölcsi törvény jézusi tökéletesítését? Nem. Jézus törvénytökéletesítése sem vált ki viharokat. A vallási törvények megkérdőjelezése váltja ki azokat. Rendre ez a helyzet Jézus esetében is, a Damaszkus előtti ősegyház esetében is — akár Saul, akár más farizeusok részéről; és ez a helyzet Damaszkus után Pál esetében is.

Vegyük szemügyre Lukács alapján, hogy milyen vádak fogalmazódtak meg Pünkösöd után a keresztyének ellen.

István ellen: "Ez az ember nem szűnik meg beszélni e szent hely és a törvény ellen, mert hallottuk, amikor azt mondja, hogy a názáreti Jézus lerombolja ezt a helyet, és megváltoztatja azokat a szokásokat, amelyeket Mózes hagyott ránk". [ApCsel 6,13—14>

58-ban Pál ellen: "Ez az ember az, aki a nép ellen és a törvény ellen és e hely ellen tanít mindenkit mindenütt..., és megszenteltelenítette ezt a szent helyet". [ApCsel 21,28>

Liziás ezredes: "... az ő törvényük vitás kérdéseivel kapcsolatban vádolják őt". [ApCsel 23,29>

Tertullus, a főpap ügyvédje Pálról: "Ez az ember valóságos pestis. Lázadást szít a földkerekségen élő valamennyi zsidó között. Megkísérelte megszentelteleníteni a templomot is...". [ApCsel 24,5—6>

Pál a maga védelmében: "Sem a zsidók törvénye ellen, sem a templom ellen nem követtem el semmi bűnt..., és nem tettem semmit a nép ellen vagy az ősi szokások ellen". [ApCsel 25,8;28,17>

Jakab a maga indítványa védelmében: "Mózesnek ősidőktől fogva városonként megvannak a maga hirdetői...". [ApCsel 15,21>

Jakab Pál ellen: "A Mózesztől való elszakadásra tanítja a zsidókat... hogy ne metéljék körül fiaikat, és ne a hagyományos szokások szerint éljenek... tudja meg mindenki, hogy magad is úgy élsz, hogy megtartod a törvényt". [ApCsel 21,21.24>

Pál maga ellen: "... mindabból, amiből Mózes törvénye által nem tudtatok megigazulni" [ApCsel 13,39>

Farizeus-keresztények Pál ellen: "Ha nem metélkedtek körül a mózesi szokás szerint, nem üdvözülhettek... Körül kell metélni őket, és meg kell parancsolni, hogy tartsák meg a törvényt". [ApCsel 15,1.5>

Pál a törvény mellett: "... körülmetéltette őt (Timóteus) a zsidók miatt". [ApCsel 16,3>

Korintusi zsidók Pál ellen: "Ez a törvénnyel ellenkezően veszi rá az embereket, hogy tiszteljék az Istent". [ApCsel 18,13>

Lényegében négy témával találkozunk e lukácsi anyagban:

- a) a nép,
- b) a templom,
- c) a mózesi törvény,
- d) a mózesi szokások.

Összegezzük anyagunkat e négy szempont szerint.

A nép — Pál a nép ellen van, lázadást szít a földkerekségen élő valamennyi zsidó között. Pál védekezése: nem tettem semmit a nép ellen.

A jeruzsálemi templom — István nem szűnik meg beszélni a szent hely ellen, és azt állítja, hogy Jézus lerombolja ezt a helyet. Pál e hely ellen tanít mindenkit, mindenütt, és megzséjtségteleníti ezt a szent helyet, a templomot. Pál védekezése: a templom ellen nem követtem el semmi bűnt.

A mózesi törvény — István nem szűnik meg a törvény ellen beszélni. Pál a törvény ellen tanít mindenütt, mindenkit. A zsidók a maguk törvényének vitás kérdéseivel kapcsolatban vádolják Pált, aki a törvénnyel ellenkező módon veszi rá az embereket az Isten tisztelésére. Pál a Mózesztől elszakadásra tanítja a zsidókat. Pálról tudja meg mindenki, hogy maga is úgy él, hogy megtartja a törvényt. Meg kell parancsolni a pogányoknak, hogy tartsák meg a mózesi törvényt. Pál vall maga ellen: amitől Mózes törvénye által nem tudunk megszabadulni, attól megszabadít Jézus. Pál védekezése: a zsidók törvénye ellen nem követtem el semmi bűnt.

A mózesi szokások — István hamis (?) tanúi szerint Jézus megváltoztatja azokat a szokásokat, amelyeket Mózes hagyott a zsidókra. Mivel Mózesnek városoként vannak hirdetői, a pogánykeresztények tartózkodjanak a tiltott ételektől. Pál azt tanítja, hogy a zsidók ne metéljék körül fiaikat, és ne a hagyományos szokások szerint éljenek; pedig ha nem metélkednek körül a mózesi szokás szerint a pogánykeresztények, akkor nem mentődnek meg. Pál védekezése: én nem tettem semmit az ősi szokások ellen; Timóteust körül is metélteti.

Kétezer esztendő történelmi távlat birtokában egyértelmű, hogy mi fáj a farizeusoknak, ennek a "nemzeti öntudatot hordozó középosztálynak". Az, hogy a Názáreti eretneksége szét akarja zilálni a választott népet, fel akarja bontani az olyan nagyon nehezen megőrzött nemzeti egységét. Ahogyan a halál vállalásáig menően védekeztek az ősök a Nagy Sándor-i birodalom hellenizálási törekvései ellen, melyek az ősi szokások és hagyományok elhanyagolását kívánták, ugyanígy védekeztek a názáreti eretnekség ellen is. Egy nemzet önvédelmi ösztöne támadt fel a nemzet kettészakítása ellen. Az

események igazolták aggodalmukat: a Jézus hitére tért zsidók előbb-utóbb meg is szűntek zsidók lenni; asszimilálódtak ahhoz a néphez, amelynek körében éltek. Az ősegyház palesztínai küzdelmeiben e nemzeti szokások körül támadhatott a feszültség, s igen sokszor ez maradt hangsúlyos a diaszporában élő zsidók térítése során is.

Jelen munkánk feladata éppen abban áll, hogy kitisztázzuk Pál tanítását—magatartását a mózesi törvényre vonatkozóan. Kezdjük — a jeruzsálemi zsinatot bemutató két numerus után — a körülmetéléssel, folytatjuk az ételobszervanciákkal és egyéb kultikus előírásokkal; majd ilyen részmegszorítások nélkül vizsgáljuk meg Pálnak a mózesi törvényre és az új jézusi törvényre vonatkozó tanítását.

17. A KÖRÜLMETÉLÉS ÉS A JERUZSÁLEMI ZSINAT

a) Ami kiváltja a jeruzsálemi zsinatot

Pál, miután a jeruzsálemi testvérek hazaküldik Tarzusba, "Szíria és Cilícia vidékére érkezett", és "hirdeti a hitet, amelyet valamikor pusztított". [Gal 1,21—23> Eközben Szíria fővárosában, Antióchiában előrelép egyet Jézus ügye. Néhány ciprusi és cirénei származású, de Jeruzsálemben élő zsidókeresztény, akik az István megkövezése utáni üldözés során eljutottak Antióchiáig, a korábbi szokással ellentétben pogányoknak is kezdik hirdetni Jézust, mégpedig sikerrel. Amikor erről a jeruzsálemi egyház értesülést szerez, elküldi a maga soraiból Barnabást. Barnabás Antióchiában felméri a gazdag aratási lehetőséget, s ezért elmegy Tarzusba Pálért. [ApCsel 11,19—25> Barnabás alighanem ifjúkori barátja Pálnak, hiszen ő igazolja Pált, akit a tizenöt napos látogatás során [Gal 1,18> teljes bizalmatlansággal fogadnak Jeruzsálemben. Azzal igazolja őt az apostolok előtt, hogy hitelt ad a damaszkusi út és igehirdetés történéseinek. [ApCsel 9,24> A Tarzusban élő Pál elfogadja Barnabás meghívását, s egy álló esztendőn keresztül — 43-44 körül — együtt végzik az antióchiai pogányokat Jézushoz térítő munkát. [ApCsel 11,26> Amitől a farizeusok féltek, az Antióchiában a 40-es évek elején már be is következett. Antióchiában ugyanis új nép, egy új vallási, kulturális közösség támad, amely már nem egy új "zsidó útnak" tekinti magát. Nevet ad magának: "christianoí", azaz krisztusiak, Krisztushoz tartozók, [ApCsel 11,26> s ennek az új népnek a tagjai: zsidók és pogányok. Ez az, ami a "nép ellen" van. Ez az, ami már a nép kettészakítása, felbontása. Ez az, ami "a lázadás". Immár nem egy "út" a zsidóságon belül, hanem külön néppé lettek a "keresztények", a Názáreti tanítványai.

Antióchia légvonalban 500 kilométerre fekszik Jeruzsálemtől északra. Ugyanilyen távolságban található Alexandria is délnyugati irányban. Lukács jelentése szerint az István megkövezését követő üldözés során a nyugatra, a tengerpart irányában menekülők nem dél felé (Alexandria) vették útjukat, hanem tovább mentek északra: Főnicia, Ciprus és Antióchia felé mentek. [ApCsel 11,19> Így aztán az ókori kelet két legnagyobb városa közül nem Alexandria, hanem Szíria fővárosa, Antióchia lett a "keresztények" Jeruzsálem utáni második fővárosa. Antióchiában megsűrűsödnek a "próféták és tanítók". [ApCsel 11,27;13,1> E megsűrűsödés következtében a Lélek indítására imádkozások és böjtölések után kézzel és lábbal misszióba küldi az antióchiai egyház Pált és Barnabást. [ApCsel 13,1—3> El is hajóznak Ciprus szigetére, majd áthajóznak a kis-ázsiai félszigetre a Pál szülőföldjével, Cilíciával határos tartományba, Pizídiába. Mintegy háromesztendő munka után visszahajóznak Antióchiába. Missziós útjuk során "Szalamisban hirdették az Isten igéjét a zsidók zsinagógáiban", a pizídiai Antióchiában pedig "elmentek a zsinagógába szombat napján". [ApCsel 13,5.14> Ez utóbbi városban, alighanem a pogányok közül megtért zsidókra (prozelitákra) olyan hatása volt Mózesen túlmutató [ApCsel 13,39> igehirdetésüknek, hogy a "következő szombaton majdnem az egész város összegyűlt, s amikor a zsidók meglátták a sokaságot, megteltek féltékenységgel". [ApCsel 13,44—45> Szembeszegülnek Pállal, akitől ezt a viszontválaszt kapják: "Nektek kellett először hirdetni az Isten igéjét, de mivel megvetitek..., a pogányok felé fordulunk". [ApCsel 13,46> Ezek a zsidók Pál szavára azzal válaszolnak, hogy kiűzetik — hatósági úton? — Pálakat városukból. [ApCsel 13,50> Ellenséges magatartásuk következtében Ikónium városából is menekülniük kell. [ApCsel 14,4—5> E két város zsidói utánamennek Pálnak a harmadik városba, Lisztrába is, ahol "fölbíztatták a sokaságot, megkövezték Pált, és kivonszolták a városon kívülre, mert azt hitték, hogy meghalt". [ApCsel 14,19> A megkövezés nem járt teljes sikerrel, Pál továbbfolytatja útját...

Három év múltán visszaérkeznek a szíriai Antióchiába, beszámolnak a végzett munkáról: arról, hogy Isten "megnyitotta a hit ajtaját a népeknek (gójak, pogányok)". [ApCsel 14,27> Antióchia "keresztényei" (zsidók és pogány származásúak) nem találnak kivetnivalót misszióba küldött testvéreik, Pál és Barnabás munkájában. Hamarosan azonban "testvérek" érkeznek Júdeából, s ezek már találnak: azt kifogásolják, hogy nem metélték körül azokat a pogányokat, akiket útjuk során megnyertek Jézus számára. Ezek a testvérek — egyes kódexek szerint — "a farizeusok felekezetéből a hitre megtért

testvérek közül valók" voltak, és az volt a kívánságuk, hogy Pálék is — ugyancsak egyes kódexek magyarázó betoldása alapján — "Péter és társai tanítása szerint" higgyenek. E tanítás lényegét így fogalmazták meg: "Ha nem metélkedtek körül Mózes szokása alapján, akkor nem mentődtök meg". [ApCsel 15,1>

b) Összeül a zsinat

Az antióchiai keresztények nem veszik hallatlanra júdeai testvéreik szavát. Ugyanakkor Pál és Barnabás nem vállalják, hogy mulasztást követek volna el, s ennek következtében "nem kicsiny hasadás és veszekedés támadt köztük és a júdeaiak között". [ApCsel 15,2> Hogy a missziós útra nem menő, hanem odahaza maradó antióchiai "próféták és tanítók" [ApCsel 13,1> körülmetélték-e Antióchiában a Jézus hitére tért pogányokat, arról Lukács nem értesít. Viszont értesít arról, hogy ebbe a "hasadásba" nem akartak belenyugodni, hanem rendet (taxiV = taxis) akartak teremteni (etaxan = etaxan) oly módon, hogy eme "veszekedés" (zhthsiV = dzétésis) tárgyában Jeruzsálemtől vártak eligazítást. Eligazítás céljából az antióchiai keresztények egy kisebb csoportja — köztük a körülmetéletlen Titus is [Gal 2,1> — Pállal és Barnabással az élükön, s a közösség megbízásából elindul Jeruzsálem felé. [ApCsel 15,2> Nem a zsidók lakta Galilea, hanem a pogányok lakta tengerparti Fónicia felé veszik útjukat, és Szamárián keresztül teszik meg a közel 600 kilométeres utat Jeruzsálemig. A hosszabb utat választották, hogy Fóniciában a pogánykeresztényeknek beszámolhassanak a missziós út eredményeiről, a pogányok megtéréséről. Az útjukba eső egyházakban ezzel "nagy örömet szereztek minden testvérnek". [ApCsel 15,3>

Jeruzsálemben fogadja a kis csoportot az egyház, az apostolok és a vének; ők pedig elmondják, hogy "Isten milyen nagy dolgokat cselekedett velük együtt". [ApCsel 15,4> Beszámolójuk más fogadtatásra talál, nem olyanra, mint Fóniciában. Lukács ugyanis nem arról értesít, hogy ezzel "nagy örömet okoztak az összes testvéreknek", hanem arról, hogy a farizeusok soraiból hívőkké lettek megismétlik, amit Pálék már Antióchiában is hallottak "némely júdeaiaktól". [ApCsel 15,1> Nevezetesen: "Körül kell metélni őket, s meg kell parancsolni nekik, hogy tartsák meg Mózes törvényét". [ApCsel 15,5> Az apostolok és a vének e találkozás során még nem hallatják szavukat, de Pálék megérkezéséről talán nem is vehetett tudomást egyszerre mindenki. Pál azonban felkeresi "külön a tekintélyeseket", [Gal 2,2> és tisztázza előttük álláspontját. Sem fogadásukkor, sem később a tekintélyesekkel folytatott külön beszélgetés során nem voltak jelen az összes illetékesek. Kik az illetékesek? A jeruzsálemben tartózkodó összes apostolok és a jeruzsálemi egyház "vénei". Ezek képviselik a jeruzsálemi egyházat, és ezek jönnek össze a kérdés megvitatására. Megállapított időpontban összegyűlnek tehát az "illetékesek": az apostolok — Péteren, Jakabon és Jánoson kívül még ki, ezt nem tudjuk —, a vének, valamint az Antióchiából érkező csoport. Megismétlődik, ami Antióchiában történt: "nagy veszekedés támad"; [ApCsel 15,7> a "vének" között ugyanis ott vannak a farizeusok soraiból megtért keresztények is.

c) Péter beszéde

Amikor Péter megelégedi a veszekedéssel, felemelkedik, és állást foglal a kérdésben. "Péter-tisztje" erejében állhat fel és vethet véget a kötetlen eszmecserének, de nem eme Péter-tisztjére hivatkozik, hanem a Tizenkettőbe tartozására. Ez a hivatkozás adja a beszédének első pontját: "Testvérek, ti tudjátok, hogy az Isten engem a kezdeti napoktól kezdve (aj' chmerwn arciaiwn = afémerón arkhaión) kiválasztott körötökben (körünkben)". [ApCsel 15,7> A "kezdeti napoktól kezdve" nem jelentheti a cezáreai események időpontját, mert azok nem a "kezdeti napokban" történtek. "Kezdetben" (en arch = en arkhé) történt viszont például a pünkösdi Lélek-kiáradás — ugyancsak Péter szavai szerint. [ApCsel 11,15> Ily módon aztán a "kezdeti napok" alighanem Jézus közöttük járásának idejét jelentik egyáltalán, s ez alkalommal Péter minden bizonnyal a mennybemenetel előtt a Tizenkettőnek adott misszióparancsra utal: "Tegyétek tanítványokká az összes pogányokat (panta ta eJnh = panta ta ethné)". [Mt 28,19> Mire választotta ki Isten a Tizenkettő közé tartozó Pétert? Arra, "hogy a pogányok

(ta eJnh) az én szájamból hallják az evangélium igéjét, és higgyenek". [ApCsel 15,7> Az "én szájam" — pars pro toto: Péter a Tizenkettő nevében nyilatkozik.

Csak ezen hivatkozás után utal a cezáreaiakra: "A szíveket ismerő Isten bizonyosságot is tett mellettük, megadva nekik a Szentlelket ugyanúgy, mint nekünk, [ApCsel 10,44—46;11,15> és semmiféle különbséget nem tett köztük és köztünk". [ApCsel 15,8—9> Isten kiárasztotta tehát a Lelkét a körülméletlenekre! Ez a Péter-beszéd második pontja. Ez a második pont megerősíti a beszéd első pontját: Isten a pogányokhoz küldte őket. Péter valójában önkritikát is gyakorol beszédének első két pontjával. A jeruzsálemi egyház gondjai, a főpapokkal csatázás, a súrlódási felületek nagyon is érthető csökkenteni akarása elfeledtette vele a mennybemenetel előtt kapott parancsot. A joppei látomás erejében mondja a pogány Kornéliusznak — Kornéliusz háza előtt: "Nincs megengedve zsidó embernek más nemzetbe tartozóval kapcsolatba kerülni, vagy bemenni hozzá. Nekem azonban az Isten megmutatta (»edeixen« = edeixen — az aorisztos utal a joppei látomás lökésszerű hirtelenségére, a pontszerűen létrejött cselekvésre), hogy egyetlen embert se mondjak közösnek (koinoV), azaz tisztátalannak". [ApCsel 10,28> A joppei látomást megelőzően Péter úgy tudta, hogy nem mehet be pogány ember házába, nem kerülhet kapcsolatba vele, mert a vallási előírás következtében tisztátalanná, bűnössé válik, hiszen közösségbe került (koinoV!) egy pogánnyal. Önkritikájának alapja, hogy a joppei látomásig nem hatolt el a tudatáig a rituális tisztátalanságot az asztalról lesöprő jézusi tanítás és a mennybemenetel előtt kapott misszióparancs.

Ezután következik a Péter-beszéd harmadik pontja: "A hit által megtisztította szíveiket a szíveket ismerő Isten". [ApCsel 15,10> A harmadik pont tanítása tehát: a Jézusban hívő pogány nem tisztátalan szívű. A Szentlélek megadásával bizonyítja ezt az Isten, aki ismeri az emberek szívét. Körülméletlenségükre tehát nincsen szükség. Megmentődésük megtörtént — fitymájuk ellenére is! A veszekedést támaztató farizeuskeresztények álláspontja tehát, amelyet kifejtettek Antióchiában, Pálék jeruzsálemi fogadásakor és az imént, a zsinatot bevezető vitatkozás során — alaptalan és értelmetlen.

Péter azonban még nem fejezi be a beszédét. Tágít. Ismeri az őt, Pétert is felelősségre vonó — "Bementél körülméletlen emberhez, és együtt ettél velük" [ApCsel 11,3> —, farizeusból lett testvéreinek álláspontját, hogy azok a pogányoktól nemcsak a körülméletlenséget kívánják meg, hanem az összes vallási előírások megtartását is: "meg kell parancsolni nekik, hogy tartsák meg Mózes törvényét". [ApCsel 15,5> Ki kell tehát térnie a vallási előírások egészére, amelynek csak első és leg súlyosabb pontja a körülméletlenség. A Péter-beszéd első három pontja higgadt megállapításokat tartalmaz. A most következő negyedik pont szenvedélyes hangvétellű, támadó. E negyedik pontban mintegy "össze akarja csomagolni" Pál ellenfeleit: "Most tehát miért kísértitek az Istent...?". [ApCsel 15,10> A pusztában a Sátán kísérti Jézust, [Mk 1,13> a három év alatt a farizeusok rendre kísértették Jézust. Péter ezen a helyen egy jézusi szófordulatot idéz, amelyet a zsinaton jelenlévő farizeusok valamikor sűrűn hallhattak Jézustól — maguknak címezve: "Miért kísértetek engem, képmutatók?" [Mt 22,18> Mondta ezt a szót Péter már Szafirának is: "Miért kísértitek az Úr Lelkét?". [ApCsel 5,9> Péter tehát istenkísértésnek minősíti Pál ellenfeleinek az álláspontját. Miért minősíti annak? Mert "olyan ígát akarnak rátenni a tanítványok nyakára, amelyet sem atyáink, sem mi nem voltunk erősek hordozni". [ApCsel 15,10> Az tehát az istenkísértés, az Istennel szembeszegülés, hogy az Isten nevében olyasmit akarnak kötelezővé tenni, amit Isten nem kíván, s aminek a teljesítésére az embernek nincsen ereje. Erőnek erejével bűnössé akarják tenni azt az embert, akit Isten — az ember hite ellenében — tisztaszívűnek és nem bűnösnek igazol. Elég tehát, ha valaki Jézushoz tér. Elég ez ahhoz, hogy Isten elfogadja őt. Végkonklúzió: a vallási előírások egészének érvényben tartani akarása — szembeszegülés Istennel és merénylet az ember üdvössége ellen.

Jöhet már a Péter-beszéd ötödik, zárópontja: Minket, zsidókat sem a vallási előírások teljesítése fejében ment meg az Isten, hanem "az Úr Jézus ajándéka folytán mentődünk meg"; ezt "hisszük".

[ApCsel 15,11> S pontosan ugyanez vonatkozik — a pogányokra is. Lukács ez alkalommal Péter szájába adja Pál legkedvesebb szavát: "Jézus Krisztus kegyelme folytán" (dia thV caritoV tou Kuriou Ihsou = dia tész kharitosz tú Küriú Iészú). [ApCsel 15,11> Lukács nem volt fültanúja a zsinatnak. A zsinati eseményeket hallhatta Páltól is. Nem lehetetlen, hogy Pálnak már 49-ben is műkifejezése a "charis". Az sem lehetetlen, hogy Péternek megtetszik ez a szó, és átveszi a jeruzsálemi napokban Páltól; hiszen a jó tíz évvel később írt 1Péter-levél tíz alkalommal használja ezt a szót. Akárhogyan is volt, Péter egyértelműen Pál mellé áll: nincs szükség a vallási előírásokra; Isten adja a megmentődést, nem mi szerezzük azt meg a vallási előírások teljesítésével.

d) Zsinati döntés

Péter beszédével véget érnek a csatározások: "elcsendesedett az egész sokaság". [ApCsel 15,12> Egyes kódexek kiegészítése szerint: "Mivel pedig egyetértettek a vének azokkal, amiket Péter elmondott", ezért csendesedtek el a zsinaton résztvevők. A farizeusok közül megtért jeruzsálemi vének közül senki sem tiltakozik Péter kemény beszéde ellen. Az így támadt csendben felállhat és beszélhet a nézeteiben megtámadott antióchiái csoport. Elsőül a jeruzsálemiek köréből Antióchiába került Barnabás szól. Másodikül a jeruzsálemi keresztények között múlttal nem rendelkező Pál. Amit mondanak, az nem fejtegetés, nem olyan, mint a Péter-beszéd. Megtoldják a Péter-beszéd második pontját további bizonyítékokkal: nemcsak Cezáreában bizonyította az Isten, hogy a körülméletlent is elfogadja. Bizonyította Barnabás és Pál egész missziós útján is. Az elcsendesedett zsinat "meghallgatta, hogy mekkora jeleket és csodákat tett az Isten a pogányok körében" Barnabás és Pál által. [ApCsel 15,12>

Szavaikat már nem követi vihar. Péter szavai elhallgattatták a hagyományvédők leghevesebbjait. Következhetik Jakab, aki a Tizenkettő közül "a nem mozgóapostol". Péter — mozgóapostol: a Tizenkettő Jánossal együtt kiküldi őt Szamáriába, [ApCsel 8,14> Péter végigjárja Júdeát, Galileát, Szamáriát, s eljut a tengerpartközeli Liddán keresztül a tengerparti Joppéba és Cezáreába is; [ApCsel 9,31—32> majd ellátogat Antióchiába; [Gal 2,11> jó tíz évvel később pedig már Rómából írja levelét. [1Pét 5,13> Jakab viszont élete végéig Jeruzsálemben marad, s kilenc évvel később már egyedül — Péter nélkül — fogadja a harmadik missziósútról érkező Pált; [ApCsel 21,18> s levelét is — egyetlenként a levélíró apostolok közül — "a diaszporában levő 12 törzsnek" [Jak 1,1> írja. Levelével is, jeruzsálemi működésével is a zsidókeresztények képviselője.

Beszédének első pontjában Jakab bizonyítja, hogy megértette a Péter-beszéd első pontját, a hivatkozást a mennybemenetel előtt kapott jézusi parancsra: "Simeon kifejtette, hogy miként gondoskodott Isten először (prwton = próton, azaz kezdettől fogva), hogy népet szerezzen nevének a pogányok közül". [ApCsel 15,14> Jakab is ott volt tehát, amikor a missziós parancsot kapta a Tizenkettő. Jakab is mondhatná, hogy az az Úr akarata, hogy az ő, Jakab, szája által hallják a pogányok az evangéliumot. De nem mondja. És nemcsak vetélkedési szándék hiányában. Ő nem mozgóapostol, ő a jeruzsálemi zsidókeresztények állandó apostola; nem megy ő a pogányok után.

Éppen ezért nem is a cezáreai eseményekre utalással folytatja szavait. Inkább nyugtatni akarja a Péter—Barnabás—Pál szavai által "megnyomott" hagyományvédő szárnyat. Ő, Jakab a hagyomány védője. A Péter-beszéd és a Jakab-beszéd közös első pontjának igazolásával folytatja tehát szavait. Hagyományvédőként — az Ószövetségből, a prófétákból, Ámosz, Jeremiás és Izajás szavaival igazol: "Megegyeznek ezzel a próféták szavai, ahogyan meg van írva... Így mondja az Úr, aki ezeket századok óta ismertté teszi". [ApCsel 15,15—18> A Jakab-beszéd e második pontja már üzenet a hagyományvédő szárnyak: én nem foglak istenkísértőnek minősíteni titeket. Én nem söpröm le az asztalról azt, amiben "atyáink" és "mi" is élünk. E második pontnak értelme: a Péter-beszéd első pontja is — "mózesi" tanítás!

Kell ez a második pont, mert a harmadikban ismét Péter mellé áll, de nagyon más hangvételben. Mivel tehát a próféták már századokkal előbb tudnak Isten ezen szándékáról "ezért én úgy gondolom, hogy ne zaklassuk azokat, akik a pogányok közül az Istenhez megtérnek". [ApCsel 15,19> Jakab is leteszi tehát a voksot amellett, hogy nem kell a pogányok közül megtérőket körülmetélni. Beszédének folytatásában már túljut a körülmetélésen, s a mózesi vallási előírások egyéb mozzanataival foglalkozik. Ezekben azonban már nem követi a péteri álláspontot, s messzemenően igyekszik megnyugtató a hagyományvédő szárnyat. Hamarosan visszatérünk Jakab megnyugtató szavaira.

Jakab beszéde után mintha szünet következne. Mert ami ezután következik, abban már nemcsak a jeruzsálemi egyház "képviselői" (apostolok és vének), hanem az egész jeruzsálemi egyház érdekelt: "Tetszett akkor az apostoloknak és a véneknek az egész egyházzal együtt...". [ApCsel 15,22> A zsinatot megnyitó "vitatkozást", a Péter-, Barnabás-, Pál- s Jakab-beszédeket — tehát mintegy a zsinat első ülését, ülészakát — követő napokban tárgyalások folyhattak a zsinaton elhangzottakról Jeruzsálem "házankénti" egyházaiban. Ezeknek a köztes időben folyó tárgyalásoknak lehetett végeredménye az az elhatározás, hogy — a zsinatnak második ülészakán — kiválasztják a jeruzsálemi keresztények soraiból Júdást és Szilást, akik "vezetők" (chgoumenouV = hégúmenúsz) a jeruzsálemi egyház testvéreinek körében; kiválasztják arra, hogy Pált, Barnabást és az egész antióchiai csoportot visszakísérjék Antióchiába, magukkal vivén a jeruzsálemi egyház levelét. [ApCsel 15,22—23>

e) A zsinati döntés nem foglalkozik a zsidókeresztényekkel

A levél szerzői: "az apostolok és a vének, (a ti) testvéreitek". [ApCsel 15,23> A levél címzettjei: "az antióchiai és szíriai és cilíciai pogányok közül való testvérek". [ApCsel 15,23> Mindezek a területeken élnek jócskán zsidókeresztények is. A zsinati levél nem ezeknek szól; az ő számukra a zsinat nem üzen semmit. A zsinat azért ült össze, hogy megvitassa a pogánykeresztények viszonyát a mózesi vallási törvényhez, leginkább a körülmetélést illetően. A levél első tétele tisztázza, hogy az Antióchiába Júdeából lement testvéreknek, akik szemére hányták Pálnak és Barnabásnak, hogy nem metélték körül a pogánykeresztényeket, [ApCsel 15,1> nincsen igazuk. A levél első tétele tisztázza, hogy ezek a testvérek a jeruzsálemi egyház megbízása nélkül cselekedtek: "Miután hallottuk, hogy egyesek közülünk a mi megbízásunk nélkül hozzátok menvén összezavartak titeket szavaikkal, rombolóan hatván lelketekre...". [ApCsel 15,24>

A levél második tétele elmondja, hogy a levél a jeruzsálemi egyház közös és egységes szemléletét tükrözi; elmondja, hogy a levél tartalma mindenki beleegyezésével született: "teljes egyetértésre jutva (genomenoiV comoJumadon = genomenoisz homothümadon = egy szívre, egy lélekre jutva)". [ApCsel 15,25> Miben jutottak megegyezésre? Abban, hogy Júdást és Szilást választják ki a levél elvívására, átadására; továbbá arra is, hogy a nevezett személyek előszóval is elmondják ugyanazt, ami a levélben olvasható. [ApCsel 15,25.27> Ha az antióchiai csoport — amely alighanem elsődlegesen a Pálhoz és Barnabáshoz közel eső, a balszárnynon levő, azaz nem hagyományvédő zsidó-, ill. pogánykeresztényekből toborzódott — e jeruzsálemi testvérek nélkül viszi a levelet, akkor az antióchiai jobbszárny előtt nem lett volna a levél szóbeli értelmezésének elegendő hitele. Inkább utazzon Júdás és Szilás oda-vissza több mint ezer kilométert... Erre kellett időnek és pénznek lennie... Kellett és volt is, mert fontos volt nekik.

A levél harmadik tétele még mindig bevezető jellegű: a jeruzsálemi egyház megdicséri Barnabást és Pált. A sorrend fontos. A zsinaton is Barnabás beszél először, mert Barnabás a régibb és jeruzsálemi testvér. [ApCsel 4,36—37;11,26> A zsinat elküldi tehát Antióchiába a két "hitelesen" jeruzsálemi testvért — Júdást és Szilást — "a mi szeretett Barnabásunkkal és Pálunkkal, ezekkel az emberekkel, akik odaadták életüket a mi Urunk Jézus Krisztus nevéért". [ApCsel 15,25—26> A jeruzsálemi egyház nagyra becsüli az antióchiai egyházat. Ezután következik a levél ama negyedik tétele, amely

kétségtelenné teszi, hogy a pogánykeresztényeket nem kell körülmetélni, hogy a pogánykeresztényeket a jeruzsálemiek nem akarják ezzel megterhelni. [ApCsel 15,28—29>

A küldöttség megérkezik Antióchiába, összegyűlnek az antióchiai keresztények, s a küldöttek átadják nekik a levelet, amelyet az antióchiaiak "elolvasva megörültek a (levélben levő) bátorításnak". [ApCsel 15,30—31> A levél csak a pogánykeresztényeknek szól, s ezért az "egy szívvel, egy lélekkel" (comoJumadon = homothümadon) írt levél figyelmen kívül hagyja a Péter-beszéd negyedik pontját: azt, hogy a mózesi törvény vallási előírásainak igáját a zsidókeresztények sem képesek hordozni. Figyelmen kívül, mert e tárgyból Jakab egészen más véleményen van. A zsinat pedig Jakab és a hagyomány védők álláspontját teszi egy szívvel, egy lélekkel a magáévá, s kilenc évvel később, eme egy szívvel-lélekkel elfogadott álláspontja alapján fogadja szemrehányással Jakab Pált Jeruzsálemben, ahol a zsidókeresztények mind buzgó követői a mózesi törvény vallási előírásainak, s akik úgy "értesültek rólad, hogy te a Mózesről elszakadásra tanítod a pogányok között élő egész zsidóságot, azt mondván nekik, hogy ne metéljék körül fiaikat". [ApCsel 21,21> Emlékezteti is Pált arra, hogy a zsinati határozatot tartalmazó levél csak a pogánykeresztényekre vonatkozott: "ami pedig a hívőkké lett pogányokat illeti, megparancsoltuk...". [ApCsel 21,25>

A jeruzsálemi zsidókeresztények nem tartottak igényt a zsinaton — és Jézus által is — "elhordozhatatlan terheknek" [Lk 11,46; ApCsel 15,10> minősített igától megszabadulásra. Pedig e szabadulásról nem csak Péter beszélt szenvedélyesen; Jézus is szenvedélyes volt, amikor ezekről a vallási előírásokról beszélt: "Jaj nektek, törvénytudók, mert megterhelitek az embereket elhordozhatatlan terhekkel". [Lk 11,46> Jeruzsálemben azonban a hagyomány, a nemzeti—vallási szokások erősebbek voltak, mint a péteri, s erősebbek voltak, mint a jézusi szó. Jakab és a hagyományvédők ragaszkodtak ezekhez a vallási előírásokhoz. Ragaszkodtak, mert egy olyan nemzet tagjai voltak, amely akkor már második ezer éve küzd az életért, és ezek a vallási előírások nemzetmegtartó hagyományoknak bizonyultak. Amikor a zsinaton még győz ez a hagyományvédő jobbszárny, akkor már csak húsz év, és nincs többé hazájuk. Amikor pedig Jakab majd szemrehányással fogadja Pált, mert az le akarja választani a diaszpórabeli zsidóságot a zsidó nemzet testéről, akkor már csak tíz év választja el Jeruzsálemet attól, hogy megpecsételődjék sorsa. Jeruzsálem pusztulása után, alighanem hamarosan fogyni kezdenek majd a gyermekeiket körülmetélő zsidókeresztények. A zsinati határozatnak a zsidókeresztényekre vonatkozóan semmiféle engedményt nem tevő álláspontja pedig az elkövetkező századok során teljes érvénytelenségbe fullad. A zsinati határozat pogánykeresztényekre vonatkozó megkötései pedig még hamarabb jutnak ugyanerre a sorsra. E megkötések végre nem hajtásában Pál érdemei alighanem elévülhetetlenek. Mielőtt megvizsgálónk ezeket az érdemeiket, azaz Pál tanítását a mózesi szokások érvényéről a zsinatot követő évtizedben, még előbb szemügyre vesszük a zsinatnak a mózesi vallási előírásokra vonatkozó — körülmetélésen túli — egyéb döntéseit is.

18. A MÓZESI HAGYOMÁNYOK ÉS A JERUZSÁLEMI ZSINAT

a) Négy obszervancia kötelezi a pogánykeresztyényeket is

A zsinat nemcsak a körülmetéléssel foglalkozott. A Júdeából Antióchiába lejövvő testvérek ott még csak ennyit képviselnek: "Ha nem metélkedtek körül a mózesi szokás szerint, nem mentődhetek meg". [ApCsel 15,1> Jeruzsálemben viszont már szélesítenek a farizeuskeresztyények: "Körül kell metélni őket és megparancsolni nekik, hogy tartsák meg Mózes törvényét". [ApCsel 15,5> A Péter-beszéd nem is foglalkozik külön a körülmetéléssel, hanem a mózesi törvény előírásainak összességét utasítja el, mégpedig egyetemlegesen, azaz mind a zsidókeresztyényekre, mint a pogánykeresztyényekre vonatkozóan. A farizeuskeresztyények álláspontját istenkísértésnek minősítve tiltakozik az ellen, hogy "a tanítványok nyakába rakják az igát, amelyet sem atyáink, sem mi nem voltunk elég erősek hordozni". [ApCsel 15,10> Péter nem pogánykeresztyényekről beszél, hanem "tanítványokról". Ezeken a tanítványokon nemcsak a pogánykeresztyényeket, hanem nyilvánvalóan Jézus egész népét érti, hiszen a "mi" [ApCsel 15,10> — tehát a zsidókeresztyények — nem kevésbé Jézus tanítványai. Péter a mózesi vallási előírások összességét utasítja el Jézus tanítványainak összességére vonatkozóan azt képviselve, hogy ezek nem szükségesek a megmentődéshez — sem a zsidókeresztyények, sem a pogánykeresztyények esetében. Ahogyan az antióchiaiak is egy olyan népről beszélnek, amelynek tagjai zsidók és pogányok egyaránt, amikor elsőként megfogalmazzák a "christiano" [ApCsel 11,26> elnevezést, ugyanígy Péter is egy zsidókból és pogányokból álló új népről beszél, amikor beszédében "tanítványoknak" [ApCsel 15,10> nevezi ugyanezt a vegyes etnikumú—nemzetiségű szociológiai alakulatot. Az Isten népéről beszél, amely immár nemcsak zsidókból, hanem bármely nemzetségből toborzódik.

Döbbenve hallgathatták a jeruzsálemi zsidókeresztyények Péter ezen fejtegetését. S ha bizalmuk letéteményese, Jakab, szólásra nem emelkedik, bizonyára újból kitört volna a Péter-beszédet megelőző vihar. [ApCsel 15,7> Jakab beszédének első négy pontját már láttuk. Az ötödik pont így hangzik: "...én úgy gondolom..., hogy levélben meg kell parancsolni nekik (a pogánykeresztyényeknek), hogy tartózkodjanak attól, hogy beszennyezzék őket a bálványok, és tartózkodjanak a paráznaságtól, a megfulladt állattól és a vértől". [ApCsel 15,20> Ami a levélbeni megfogalmazást illeti, a Jakab-indítvány ennyiben pontosítódik—módosítódik: "A Szentlélek és mi magunk úgy döntöttünk, hogy nem rakunk reátok egyéb terheket, mint azokat, amik múlhatatlanul szükségesek: hogy tartózkodjatok áldozott hústól, a vértől, a megfulladt állatoktól és a paráznaságtól". [ApCsel 15,20—29> Kilenc évvel később szószerint így figyelmezteti Jakab Pált erre a határozatra. [ApCsel 21,25> A levél tehát egyfelől pontosítja a Jakab-indítvány "bálványait" — "bálványoknak áldozott húsról"; másfelől pedig sorrendcserét csinál: a három étel-obszervanciát egymás után rakja, azaz az indítványban második helyen említett "paráznaságot" az étel-obszervanciák után, a negyedik helyen említi a levél.

Ami a "paráznaságot" illeti, egyfelől lehetséges, hogy a zsinat nem erkölcsi törvényre, hanem arra a vallási előírásra gondol, amely szabályozza, hogy ki kivel köthet házasságot. [v.ö. Lev 18> Másfelől nem kizárt az sem, hogy erkölcsi törvényre gondol Jakab és a zsinati levél. A pogánykeresztyények is úgy lehettek a maguk korábbi vallásával, ahogyan a jeruzsálemi zsidókeresztyények: ragaszkodnak a maguk hagyományaihoz, eljárnak a templomba, áldozatot mutatnak be, stb., s így arra gondol a zsinat, hogy ennek megfelelően a pogánykeresztyények is ragaszkodnak a maguk szokásaihoz, hagyományaihoz, és nemcsak megvásárolják továbbra is a piacon a bálványoknak áldozott húst, hanem részt is vesznek a pogány kultuszokon ("bálványok" [ApCsel 15,20>), s ennek során a kultuszhoz kapcsolódó és istentiszteleti cselekménynek számító paráználkodásból is kiveszik részüket. Hogy Jakab és a zsinat a két alternatíva közül melyikre gondol, nehéz eldönteni. A későbbi évek során ugyan problémává lesz a pogánykeresztyények viszonya a maguk korábbi kultuszához (v.ö. 22. num), de az istentiszteleti cselekménnyel kapcsolódó paráznaságra legfeljebb az 1Kor egyik bűnlistájának sorrendje utal: "Ne tévelyegjétek: sem paráználkodik, sem bálványimádó, sem házasságtörő, sem bujálkodó, sem

fajtanak... Isten Országát nem fogják örökölni". [1Kor 6,9> Látnivaló: egy szex-bűn után és három szex-bűn előtt, közrefogottan találjuk a "bálványimádók" (eidwolatrai = eidólolatrai) kifejezést. Hasonló sorrendi közelséget mutat a Gal bűnlistája. [Gal 5,19> Másfelől viszont Pál paráznaságként említ egy a Lev 18-ban tiltott házaskapcsolatot: egy korintusi testvér "apjának feleségével él együtt". [1Kor 5,1> Nem dönthető el, hogy e "paráznaság" vallási vagy erkölcsi törvényre utal-e, és az is lehetséges, hogy a Jakab-indítvány kapcsán a zsinat mind a kétféle (erkölcsi és vallási) paráznaságra gondolt.

A Jakab-beszéd utolsó pontja tartalmazza az imént előadott javaslat indokolását. Az indokolás így hangzik: "Mózesnek ugyanis ősidők óta minden városban megvannak a maga hirdetői, akik felolvassák (ti. a Mózes törvényét) minden szombaton a zsinagógákban". [ApCsel 15,21> Ennek az indokolásnak előfeltevése az a gondolat, hogy a diaszpórában élő zsidók, ha megtérnek is Jézushoz, természetesen tovább látogatják a zsidó nemzetet összefogó zsinagógákat, hiszen a szombat megtartása az összes többi vallási előírással együtt változatlanul kötelezi őket. Az indokolásban Jakab tehát egyfelől nem emberiség-szélességben, hanem diaszpóra-szélességben gondolkodik. Másfelől pedig természetesnek találja, hogy a diaszpóra-városokban is a hagyományhoz ragaszkodó zsidóság lesz az igazodási pont, és ehhez kell majd alkalmazkodniok a — Jakab által kisebbségnek gondolt pogánykeresztényeknek. E diaszpóra-városokban a pogánykeresztények se egyenek tehát olyan ételeket, amelyek tilos voltát a zsidókeresztények majd minden szombaton újra hallhatják a zsinagóga-előljárók törvénytartására figyelmeztető intelmeiben. Ezt a szemléletet: addig terjed a világ, amíg diaszpórák vannak, továbbá, hogy természetesen a zsidóság szokásai adják a zsidó- és pogánykeresztények együttélésének igazodási pontját — nemcsak Jakab tartotta feletten természetesnek, hanem nyilván a jeruzsálemi egyház döntő többsége is. A hagyományvédő jobbszárny, és különösen a szélsőjobb szemében [ApCsel 15,5> a határozat így is nyilvánvalóan súlyos engedményt jelentett. Nem kevésbé súlyos engedményt kellett tennie a határozat elfogadásakor Péternek és az antióchiai csoportnak, azaz a hagyománnyal szakítani akaró balszárnynak. De a zsinat első ülészakát követő házankénti diszkusszió nyilvánvalóvá tehette, hogy a Jakab-indítvány jól eltalálta azt a közös nevezőt, amelyet a két szélsőséges irányzat egyaránt képes volt elfogadni. Ez a közös nevező lett a zsinati határozat.

Ami a határozat indokolását illeti, a zsinat nem tartja meg az imént látott jakabi indokolást, hanem helyette két megállapítást tesz. Az egyik megállapítás abban áll, hogy a négy obszervancia megtartása "múlhatatlanul szükséges". [ApCsel 15,28> Hogy miért "múlhatatlanul szükségesek" ezek, erről a levél befejező tétele beszél: "Ha ezektől megőrzitek magatokat, akkor jól lesz dolgotok". [ApCsel 25,19> Ahhoz, hogy a pogánykeresztényeknek jól menjenek a dolgaik, azaz békességben tudjanak együtt élni a zsidókeresztényekkel, ehhez szükséges multhatatlanul, hogy ezt a négy obszervanciát megtartsák. Az indokolás — látnivalóan — nem ad új szempontot, csak nyomatékozza, hogy a zsinaton résztvevők így tudják csak elgondolni zsidó- és pogánykeresztények együttélését a diaszpórában.

b) Miért döntött így a zsinat?

Elméletileg sokfajta közös nevező képzelhető el, ha közösségbe akar kerülni egymással két különböző etnikumú, vagy különböző vallási előírásokban, különböző hagyományokban és szokásokban felnevelődött embercsoport. Ilyen közös nevezők:

1. Az első csoport hagyományait vegye át a második csoport!
2. A második csoport hagyományait vegye át az első csoport!
3. Mind a két csoport mondjon le a maga hagyományairól, s induljanak tiszta lappal!
4. Menjenek tovább mind a két csoport hagyományai fele-fele arányban, s az így létrejövő keveréket mind a két csoport ismerje el a magáénak!

5. Ez a hagyomány-összeegyeztetés ne fele-fele arányban történjék, hanem olyan százalékos megoszlásban, amilyen százalékot képviselnek az egyes csoportok a közösségen belül!

Elméletileg tekintve ez az ötödik közös nevező lenne a legigazságosabb.

A farizeusi, hagyományvédő szélsőjobb a felsorolt öt elméleti lehetőség elsejét képviselte: ami a vallási hagyományokat illeti, a zsidóság vallási hagyományai kötelezőek a zsidókból és a nem zsidókból álló új keresztény közösségen belül. A Péter-beszéd pedig valójában a harmadik közös nevező álláspontját képviseli: a zsidók ne akarják a maguk vallási—nemzeti hagyományait ráerőltetni a pogányokra, hiszen a zsidó hagyományok elviselhetetlenek s a megmentődés szempontjából jelentőség nélküliek; mivel a létrejövő új közösség, az egyház célja a megmentődés, ezért ne legyen kötelező senkire semmiféle hagyományos vallási előírás.

A Jakab által indítványozott és a zsinat által elfogadott javaslat a fentiekben vázolt öt közös nevező mindegyikétől lényegileg különböző. Az öt felsorolt alternatívának ugyanis közös tulajdonsága, hogy magatartásbeli egységet hoz létre. A zsinati határozat viszont magatartásbeli kétféleséggel dolgozik, s e kétféleség a fenti öt közös nevező tükrében hatodikként így fogalmazható meg: az első csoport tartsa meg a maga egész hagyományát, a második csoport hagyjon fel bizonyos hagyományaival, hogy magáévá tehesse az első csoport hagyományainak bizonyos hányadát.

Ennek a határozatnak kétségkívűlien sebes pontja először is az, hogy az új közösségen belül magatartásbeli kétféleséget szül: a közösség egyik tagjának meg kell tartani valamit, amit a másik tagnak nem kell megtartania. Másodszor pedig az, hogy egyoldalú alkalmazkodást kíván. Elméletileg tehát rosszabb, mint a felsorolt öt lehetőség bármelyike, mert azok kivétel nélkül biztosítják az egyöntetűséget. A zsinati döntés nem felelt meg sem az egyöntetűség kívánalmának, sem az igazságosság követelményének.

Mégis így döntöttek, mégpedig a Szentlélek és a zsinaton résztvevő apostolok és vének a jeruzsálemi egyház egészének megkérdezése után! Így döntöttek..., de hogyan dönthettek így, hiszen Péter is ott volt a zsinaton, és személyes állásfoglalása döntő módon különbözött a jakabi indítványtól és a zsinati döntéstől? Hogyan dönthettek így, amikor Barnabás, Pál és az antióchiaiak aligha gondolkodtak kevésbé radikálisan és balosan, mint Péter? Hogyan lehetett ez a döntés "egy szívvel, egy lélekkel" hozott döntés? [ApCsel 15,25> S mindezekon túl: hogyan lehetett mindez egyúttal a Szentlélek döntése is? Úgy, hogy egy adott konkrét szituációban egy jézusi közösség egy szívvel, egy lélekkel csak azt teheti magáévá, amiben a közösség tagjai meg tudnak egyezni. S az ilyen megegyezés mindig a Szentlélek döntése, mert a közösség tagjainak közös nevezőre jutása a szeretet diadalát jelenti, és ahol a szeretet, ott van az Isten Lelke. Nem azért a Lélek döntése a zsinati döntés, mert ez volt az optimális döntés, hanem azért mert az egy szívvel, egy lélekkel közös nevezőre jutni akarás ihlette a közösséget, mely csak így tudott egységes álláspontra jutni az adott, konkrét problémában.

Az adott, konkrét problémát az egyetértési akarás Lelkével eltöltött zsinati és zsinaton kívüli testvérek csak így tudták megoldani. Az adott, konkrét probléma az adott, konkrét szituációban nem eredményezhetett más megoldást, nem hozhatott jobb megoldást. Miért? Mert a döntéshozó közösség tagjainak túlnyomó többsége zsidókeresztény volt; a Titus-féle pogánykeresztények [Gal 2,1> nagyon kevesen lehettek. További ok: a zsinat tagjainak döntő többségét diaszpóra-élményekkel nem rendelkező jeruzsálemi zsidókeresztények adták. E jeruzsálemieket pedig meghatározta az a kettős kötelezettség—hűség, amelyen képtelenek voltak túljutni, akár Jézus tanító évei során, akár az ezen éveket követő két évtizedben. A mennybemenetel előtt feltett kérdés: "Mostanában állítod-e helyre Izrael számára a királyságot?" [ApCsel 1,6> nem szívódott fel még, nem tűnt el egészen. Ez az Izrael királyság nem vált még elhanyagolható, jelentéktelen tényezővé ama másik "királyság" mellett, amely az Isten Jézustól hozott és hirdetett "királysága", azaz az Egyház. A zsidó nacionalizmus — vagy szebben

mondva: patriotizmus — még benne volt hajójukban, s nem értették meg, hogy Istennek ugyanolyan kedves a nabateusok vagy a galaták patriotizmusa, mint a zsidóké. Nem tudták még másképpen elgondolni Isten királyságát, mint zsidó patriotizmusba ágyazott királyságot.

A zsinat két ülőszaka közti szünetben Péterre, Pálra is mélyen hathatott e jeruzsálemi patriotizmus megtapasztalása, ami egyébként tőlük sem lehetett azért teljesen idegen; s ha Péter le is tudta győzni magában a mennybemenetel előtt még elevenen ható patriotizmusát..., s ha Pál a maga személyében az első missziós út élményei után biztosan túl is jutott már e zsidó patriotizmuson, mégis — jeruzsálemi testvéreikkel tárgyalva — ugyanúgy hathatott mindkettejükre a jeruzsálemiek kettős hűsége, ahogyan másfelől hatottak Péterre a cezárei, Pálra pedig a pizídiai—cilíciai élmények. Mindezen hatások keresztütüzében lemérhették, hogy nincs itt többre lehetőség; a jeruzsálemi egyház ennél többre, ennél nagyobb szívű döntésre lélektanilag képtelen. Egy szívvel, egy lélekkel fogadta el tehát Péter is, az antióchiai csoport is, amit testvéreik döntő többsége úgy élt meg, hogy ez a maximuma az általuk tehető engedménynek. Jakab, aki magáévá tette a Péter-beszéd első pontjában megfogalmazott jézusi misszióparancsot, jól fogalmazta meg tehát, hogy jeruzsálemi zsidókeresztény fejfel és szívvel mire lehet igent mondani.

Ha a zsinat Antióchiában ült volna össze, s a résztvevők aránya így alakult volna: 40% pogánykeresztény, 40% diaszpórabeli, azaz szíriai zsidókeresztény és 20% jeruzsálemi zsidókeresztény, s ezek között a Jeruzsálemből jött vének sorában Péter és Jakab, akkor ez a közös nevező lehetett volna más, lehetett volna a felsorolt öt alternatíva valamelyikét jobban megközelítő. Akkor a Szentlélek és a zsinat döntése lehetett volna az, hogy csak az egyöntetű megoldás a kivitelezhető. A jeruzsálemiek azonban Jeruzsálemben nem juthattak el az egyöntetű megoldás szükségességének belátására, mert úgy gondolták, hogy ők az esetlegesen közéjük kerülő pogánykeresztényt majd ugyanúgy magukhoz — zsidókká — asszimilálják, ahogyan nem-keresztény honfitársaik korábban is, későbbben is — zsidókká asszimilálják a prozelitákat, azaz a pogányok soraiból támadó Mózes-követőket vagy ideillőbb szóval: "pogányzsidókat". Antióchiában — a fenti feltételezett arány esetén — a közös nevezőre jutást kívánó testvéri szeretet és ennek a szeretetnek a Lelke hozhatott volna más jellegű és igazságosabb döntést, amely például ugyanúgy tekintettel lett volna a 40% által képviselt szír patriotizmusra, mint a 60% által képviselt zsidó patriotizmusra.

De a zsinat nem Antióchiában, hanem Jeruzsálemben ült össze, és nem az említett 40—60%-os nemzetiségi, hanem csaknem színzsidó összetétellel. S ezért nem születhetett más döntés, mint ami megszületett. S hogy ennek a döntésnek éppen ezért Jeruzsálemben kívül — tehát más arányokat mutató színhelyeken tarthatatlannak és megvalósíthatatlannak kellett lennie, az hamarosan nyilvánvalóvá is vált.

c) Péter kettős hűsége

Amikor az antióchiaiak a jeruzsálemi egyház levelét "elolvasták, megörültek a bátorításnak". [ApCsel 15,31> Érthető, hogy megörültek, hiszen tudomásul vehették, hogy a pogánykeresztényeknek nem kell körülmetélkedniök; felnőtt korban, s az akkori higiéné és orvostudomány mellett talán nem is volt egyszerű ez a "műtét". [v.ö. Ter 34,24—25> Örülhettek, hiszen nem kötelezi őket az áldozat, a tized, a szombatra és a tisztaságra vonatkozó törvények szövevénye sem. Szívesen vállalhatták tehát ezt a keveset annak érdekében, hogy egységben lehessenek a jeruzsálemi testvérekkel, akiknek köszönhetik, hogy megismerték Jézust, és azt a hittartalmat, hogy Jézus Krisztus megmenti és feltámasztja őket az utolsó napon, s akiknek köszönhetik, hogy most már a pogányok is beletartoznak a zsidó Krisztus népébe és királyságába. Természetesnek tarthatták, hogy nekik kell igazodniök, s hogy a jeruzsálemiektől képviselt zsidóság adja az igazodási pontot, hiszen Jézus maga is zsidó volt. Annál is inkább természetesnek találhatták mindezt, mert aligha állt előttük egészen tisztán Jézus mindenféle patriotizmust transzcendáló célkitűzése. Hogy az egyöntetűség hiánya bajt fog okozni, arra talán azért

nem gondoltak, mert aligha tudatosították magukban, hogy a zsinat ezt az "engedményt" csak a pogánykeresztények számára tette. "Egyöntetűnek" gondolhatták a jeruzsálemi döntést: zsidókra is vonatkozóan. A körülmételés folytán adódó különbséget pedig nyilvánvalóan nem tekintették olyannak, ami a társadalmi együttélés szempontjából bármi problémát is okozhatna.

Antióchiában az egyház nem gyűlhetett össze a templomban, mert csak Jeruzsálemben volt templom. Nem gyűlhetett össze a zsinagógákban sem, mert ott legfeljebb a Jézus-szimpatizáns zsidók és a zsidókeresztények gyűltek össze. Csak a "házanként" kialakuló gyülekezetekben találkozhattak egymással a jézusi utat járni akaró zsidók és pogányok. Mivel a jézusi közösség nem lehetséges személyes barátkozások nélkül, mivel egykor a Jordán partján a Jézussal barátkozni akaró, és ezért Jézusnak utánamenő János és András — Jézus kérdésére, hogy mit kívánnak tőle, ezt válaszolják: "Mester, hol lakol?", s erre Jézus meginvitálja őket magához, [Jn 1,38—39> ezért ugyanezen barátkozási törvényszerűségek erejében az antióchiai keresztények is úgy barátkoztak egymással, hogy megkeresték, otthonaikban meglátogatták egymást.

Mint említettük, az István megkövezését követő széjjelszóródás eredményes evangelizációs munkája után Péter mozgóapostollá lett, s mint ilyen — talán, és újra, Róma felé menőben — a zsinat után hamarosan megjelenik Antióchiában. [Gal 2,11> Hamarosan, mert még ott találja Pált, aki a zsinatról Antióchiába visszaérkezése után "néhány nappal" [ApCsel 15,36> már új missziós útra akar indulni. Az Antióchiába visszaérkezés és a második útra indulás között valamennyi, de nem hosszú ideig Pál Antióchiában "tartózkodik", [ApCsel 15,35> s ezen ott-tartózkodásának napjaiban érkezik Antióchiába Péter. Péter, a barátkozós Jézus barátkozós tanítványaként, nyilvánvalóan nemcsak az összejövetelekre jár el, hanem ezen felül még látogatja is a kialakult egymáslátogatási szokásoknak megfelelően az antióchiai keresztény családokat, zsidó és pogány származásúakat egyaránt. Úgy, ahogyan a joppei látomás óta ezt másutt is nyilvánvalóan tette. A zsinat előtt minden probléma nélkül járhatott el így — a zsinaton bátran és szenvedélyesen kinyilvánított látásmód alapján. De zsinat utáni helyzete jóval problémásabb. A zsinat nem tette magáévá a Péter-beszédben foglalt javaslatot: minden keresztényre vonatkozóan kerüljenek hatályon kívül a mózesi vallási törvények. A zsinaton a közös nevező érdekében el kellett fogadnia, hogy például őreá, Péterre, mint zsidókeresztényre — Jézus hároméves tanítása és a Joppe-i tanítás ellenére — változatlanul érvényes a mózesi törvény minden vallási előírása. Péter a zsinat után két lelkiismeretű emberré válik. A kettős hűség kellemetlen szituációjába kerül: a meggyőződéséhez és a meggyőződéséből lefaragó zsinati döntéshez fűződő hűség ambivalens szituációjába. Mind a két hűség — Jézushoz fűződő hűség volt számára. Meggyőződését Jézus tanítása formálta: a tisztaság-vita, [Mk 7,1—23> a missziós parancs [Mt 28,19> és a cezárai póttanfolyam; [ApCsel 10,15> hűség a meggyőződéséhez, tehát Jézushoz kötődő hűség volt. De a zsinathoz kötődő hűségét is Jézushoz fűződő hűségnek élte meg, mert elfogadta a fogalmazást, hogy "tetszett a Szentléleknek és nekünk" [ApCsel 15,28> — mit sem tudván a "papa super concilium" elvből, hiszen Jeruzsálemben "concilium cum papa" alapon jött létre a döntés, méghozzá úgy, hogy a "pápa" engedett a maga felfogásából. Engedett, mert úgy tudta, hogy Jézus a Szeretet Lelkére bízta reá egyházát, s a hűség Jézus Lelkéhez megkívánta tőle a zsinathoz kötődő hűséget is.

Megérkezve Antióchiába, Péter "együtt evett a pogányokkal". Együtt evett (sunhsJiesen = szünészthiesen) — a folyamatos múlt arra utal, hogy folyamatosan, rendre és nem egy alkalommal tette ezt. [Gal 2,11> Hamarosan újabb testvérek érkeznek Jeruzsálemből: "valakik Jakabtól" (apo lakobou = apo Iakobú). [Gal 2,12> E kifejezésből nem eldönthető, hogy Jakab küldte őket, vagy maguktól jöttek. Az sem eldönthető, hogy a jobbközép, vagy a szélsőjobb képviselői voltak-e. Tény viszont, hogy a zsinati határozatot képviselték. Ezek megérkezése után Péter "visszahúzódott (cupestellen = hüpesztellen) és elkülönítette (ajorizen = aforidzen) magát, félvén a körülmétéltektől".

[Gal 2,12> Visszahúzódott és elkülönült — ismét folyamatos múlttal kifejezve; tehát Pál nem egyszeri esetre, hanem egy folyamatos magatartásra lett figyelmes: Péter felhagyott a pogánykeresztények látogatásával. Hogyan lett figyelmes reá? Nem volt más dolga, mint Pétert figyelni, hogy Péter hova megy és hová nem megy? Aligha. Az antióchiai pogánykeresztények panaszaiból értesülhetett róla: Pétert hiába hívjuk, nem jön már többé hozzánk, amióta megérkeztek a jeruzsálemiek. A "hüpostelló" alapjelentése: leállítok, bevonom a vitorlát. Péter bevonta a vitorlát. Nem haladt tovább az Antióchiába érkezéssel járt úton. Miért? Mert félt a "körülmetéltektől". Körülmetéltek és pogányok szembeállításából nyilvánvaló, hogy — Jakabtól csak körülmetéltek érkezhettek — akikkel Péter együtt evett, azok csak pogánykeresztények lehettek. Miért fél Péter a Jakab mellett állóktól? Miért fél Péter, aki olyan bátran szólt Cezárea után is, [ApCsel 11,17> és a zsinaton is? [ApCsel 15,10> Azért fél, mert a jeruzsálemiek figyelmeztetik őt a zsinati határozatra, és Péter hűséges akar lenni ahhoz.

De kettős hűséggel nem lehet élni! Péter is érezte ezt, amikor "bevonta a vitorlát", amikor szép sorjában kitért a meghívások elől — ki tudja, mi mindenre hivatkozva kinyújában. A gyanútlan antióchiaiaknak nem volt kettőshűség-gondjuk, s így bátran hívták magukhoz Pétert. Gyanútlanok voltak, mert nagy örömben nem tudatosították magukban, hogy a zsinati levél csak a "pogányok közül való testvéreknek" volt címezve; és így azt sem tudatosították, hogy a zsinati engedménytétel Péterre nem vonatkozik. A látogatások során az antióchiai pogánykeresztények nem feltétlenül "bálványoknak áldozott hússal, vérrel és megfulladt állattal" kínálták Pétert, de azzal, hogy "bement körülmetéletlenekhez", [ApCsel 11,3> szükségképpen együttjárt, hogy megkínálták olyan ételekkel is, amelyeket a zsinati határozat szerint Péternek — a zsidónak! — tilos volt megennie; megkínálták például nyúlpecsenyével, disznóhússal vagy különösen is kedveskedni akarva Péternek pl. angolnával, amit frissen fogtak ki az Orontes vizéből (v.ö. Hölzner, Paulus 131. lap), hiszen mért ne akartak volna minden módon kedveskedni annak a Péternek, akinek látogatása igen nagy élmény és megtiszteltetés lehetett számukra. E látogatások során Péter igyekezett nem tudatosítani magában a maga második hűségét, a "zsinati hűséget". Elfogadta a meghívásokat a zsinaton is képviselt "első hűségének" erejében.

A Jeruzsálemből jöttek nyilván nemcsak Pétert figyelmeztetik. Figyelmeztetik a többi zsidókeresztényt is, s elsősorban a közülük való Barnabást: Ott voltál Jeruzsálemben! Tudod, hogy mit határoztunk: mi és a Szentlélek! Hatásosan tették? Teljességgel lehetetlen, hogy a zsinaton leszavazott farizeusi szélsőjobb képviselőinek nézetei megfélemlíthették volna Pétert, Barnabást és a többi zsidókeresztényt. Teljességgel lehetetlen, hogy hatni tudtak volna rájuk szélsőséges álláspontjukkal. Hiszen Jeruzsálemben sem sikerült! Hogyan hathattak volna a pogány többségű Antióchiában? Hatottak. Hogyan? Úgy, hogy a zsinatot képviselték. És eredményesek is voltak: mert Péterrel "együtt képmutatáskodtak a többi zsidók, úgyhogy még Barnabást is magukkal ragadták képmutatásukba". [Gal 2,13>

d) Pál egyetlen hűsége

Pál a cilíciái—szíriai évek, majd a pizídiái—cilíciái missziós út tapasztalataival — pogány-környezettől meghatározott kapcsolataival — a háta mögött bizony nem kéthűségű ember. Számára a jeruzsálemi zsinat nem jelentett hűségalternatívát meggyőződéséhez kötődő hűsége számára. Hűség a meggyőződéséhez és hűség Jézushoz ez Pál számára egy és egyetlen hűség volt. Jézushoz fűződő hűsége nem engedi meg számára a zsinathoz fűződő hűséget. Számára a zsinathoz fűződő hűség nem jelent egyházhűséget. Számára csak a Jézushoz fűződő hűség jelenti az egyházhűséget. A jeruzsálemi egyház az antióchiai egyház küldötteivel, s köztük Pállal, létrehozott a zsinaton egy kompromisszumot, de ez a kompromisszum Jeruzsálemben kívül (Jeruzsálemben, aki kereszténnyé lesz, vagy zsidó volt, vagy zsidóvá lesz) nem valósítható. Nem valósítható zsinati határozathoz Pál — hiába is akarná, s nem is akarja — nem lehet hűséges. Missziós útján az őt szeretettel megvendéglelő pogány vendéglátóinak

sohasem mondhatta: Én sajnos nyúlpecsenyét nem ehetek; az angolna is nagyon finom lehet, de hát nekem nem szabad ennem belőle. Ha ezt mondta volna, nem csupán megsértette volna vendéglátóit, hanem önmagával, igehirdetésével került volna szembe, amelyben semmit nem szólt arról, hogy nem lehet Istennek-tetsző az, aki angolnát eszik.

Péter és Barnabás számára is természetes volt mindez; ugyanígy lehettek ezzel az antióchiai zsidókeresztények is, akik alighanem magukra is értelmezték a zsinati levél engedményeit. Mindaddig tehát, amíg a zsinati levelet pontosan értő és értelmező júdeaiak meg nem érkeznek, nincs is semmi baj. Pállal, Péterrel együtt mindannyian — egyetlen hűségűek. De a júdeaiak megérkezése után már nem, mert egyszeriben kettős hűségűekké váltak. S ezért nem is érti Pál a kettős hűséggel viaskodó Péter és társai magatartásbeli kétféleségét. Alakoskodónak, képmutatónak éli meg Péter, Barnabás (és más antióchiai zsidókeresztények?) magatartását, akik a Jeruzsálemből jött testvérek hatására nem a meggyőződésük (első és egyetlen meggyőződésük) szerint járnak el, pedig korábban aszerint viselkedtek.

Talán egy vasárnapon, amikor sokan együtt vannak egy nagyobb házzal rendelkező antióchiai keresztény testvér otthonában, s az eucharisziát követő "agapé" során Péter megint elkülönülve odahúzódik a zsidókeresztények közé, hogy megtartsa a reá kötelező Törvényt, és ne kelljen nyúlpecsenyét vagy disznóhúst ennie, akkor kerül sor arra, hogy Pál "nyíltan szembeszáll" Péterrel. [Gal 2,11> Nyíltan, nem a háta mögött pusmogva, hanem szemébe mondja rosszállását. Megteszi, mert amit Péter ezzel az elkülönülő magatartásával kivált, azt Pál nem hagyhatja jóvá, azt el kell ítélnie (kataginoskein = kataginoszkein [Gal 2,11>). El kell ítélnie, mert Péter magatartása szembekerült az evangélium igazságával, s Pál nem ismerhetett más hűséget, mint a hűséget ehhez az evangéliumhoz, Jézushoz: "Amikor pedig láttam, hogy nem járnak egyenes úton az evangélium igazsága szerint, azt mondtam Kéfasnak mindnyájuk előtt..." [Gal 2,14>.

Mit mondott? Kimutatta Péter kettős hűségből folyó és mindenki számára fájdalmas és nyilvánvalóan kétféle magatartását: a Jakabtól jövők megérkezése előtti magatartását és a megérkezésük utánit. Feddő mondatának első felében ez antióchiai pogánykeresztényeket látogató, és a vendégeskedés során a Mózes-től tiltott ételeket is megevő Péterről szól: "Ha te, zsidó létedre pogány módra és nem zsidó módon élsz...". [Gal 2,14> Éles és pontos kép! Pál a missziós út tapasztalatából jól tudta, hogy nem élhet zsidó módon, ha pogánykeresztény vagy Jézus iránt érdeklődő pogány asztalához ül; ilyenkor csak pogány módra élhet, csak azt eheti, amit a pizídiai pogány eszik. Péter is pogány módra élt, amikor elfogadta Antióchiában a pogánykeresztények meghívásait. A páli feddő mondat második fele nem a Jakabtól jövők megérkezése utáni és fájdalmat okozó péteri magatartást rajzolja, hanem ennek következményeit: "...akkor hogyan kényszerítet a pogányokat, hogy zsidó módra éljenek?". [Gal 2,14> Péter kényszerítette az antióchiai pogánykeresztényeket a mózesi vallási törvény egészének a megtartására? Hiszen csak annyit tett, hogy nem látogatta őket többé! Igen ám, de ha az antióchiai pogánykeresztények újból látni akarták Pétert, a Tizenkettő fejét házukban — s hogyan ne akarták volna látni azt, aki három esztendővel együtt töltött Jézussal, és kifogyhatatlanul tudott beszélni erről a három csodálatos esztendőről, azaz, ha nem akartak kimaradni ebből a lehetőségből —, akkor csak egyet tehettek: megmondják Jakab embereinek, hogy nyugodtan jöhet Péter, mert ők vállalják Mózes összes étel-obszervanciáját is, csak jöhessen Péter megint hozzájuk. Pál jól fogalmazott: második magatartásával Péter valóban rákényszerítette erre a pogánykeresztényeket.

A páli feddés után Péternek, Barnabásnak látnia kellett, hogy a kettős hűséggel nem boldogulhatnak. Látniuk kellett, hogy a zsinat által elrendelt megoldás nem megoldás. Nem megoldás, mert nem kivitelezhető Jeruzsálemen kívül. S igazat kellett adniok Pálnak. Az, hogy nem riposztognak a feddésre — ezt mutatja. Ha lett volna Pál feddése ellen szavuk, Pál aligha írta volna le ezt a jelenetet a galaták számára (v.ö. 18c num). Az antióchiai zsidókeresztények ezt a feddést boldogan vehették tudomásul.

Amikor pedig a Jakabtól jövők visszamentek Jakabhoz, Jakab alighanem a fejét csóválhatta: Nem tudom, mi lesz még ebből!

19. HELYZETKÉP HÚSZ ÉVVEL A FELTÁMADÁS UTÁN

a) Az eligazítások értéke és érvénye

Nincsenek és nem is lehetségesek olyan eligazítások, amelyek minden korra és minden történelmi színtérre vonatkozóan kész és változatlan érvényű megoldásokat kínálnának fel. Azok az eligazítások, amelyeket az Úr Jézus adott három esztendőn keresztül a maga barátainak, azok sem bizonyulhattak ilyeneknek. Szükségképpen következik ez az "eligazítás" fogalmából. Egy eligazítás csak akkor lehet jó, ha a nagyon is világosan látott elveket korhoz, körülményekhez, személyekhez igazítja az, aki az eligazítást adja. Az Úr Jézus is ilyen eligazítást adott — életével is, szavaival is. Alkalmazkodott életalakításban is, tanításának megfogalmazásában is egy magakorabeli zsidó társadalomhoz, s a tanítványokul kiválasztottak személyi sajátosságaihoz.

Jézus Izrael fiaihoz volt küldve, s nem pontosíthatta — ha jó eligazítást akart tanítványainak adni — tanítását olyan kérdésekben, amelyek a pogányok megtéréséből, s ennek folytán zsidókeresztények valamint pogánykeresztények együttéléséből adódnak. A tanítványoknak megígért és megadott Szentlélekre bízta "a kisdéd nyáj" további irányítását: majd a Szentlélek az Atyától és Jézustól kapott tanítás alapján [Jn 16,13—15> továbbvezeti a nyájat és eljuttatja azt minden igazságra. [Jn 16,13> Eme Jézustól megígért irányítás medrében gyűltek egybe 49-ben Jeruzsálemben a Szentlélek, az apostolok és a vének; és ugyanezen meder folyományaként kérdezték meg az egész jeruzsálemi egyházat a két ülésszak között. Így született meg egy olyan eligazítás, amely ugyancsak magán viselte a korhoz, körülményekhez, személyekhez kötöttségből fakadó sajátos vonásokat. Ez az eligazítás éppen ezért nem bizonyulhatott "teljes igazságnak" a jeruzsálemitől eltérő kor-, körülmény-, és személyi koordináták között, ahogyan ez a zsinatot követően néhány héten belül nyilvánvalóvá is lett Antióchiában. Jeruzsálemben csak "illemszabályt" fogalmazhattak, azaz pontosították a szeretet élésének hogyanját egy konkrét szituációban.

Mielőtt rátérnénk következő feladatainkra, tudatosítsuk magunkban az eddig látottak alapján azokat az irányzatokat, amelyek láthatókká lettek a jeruzsálemi zsinaton és ezt követően az antióchiai vitában. Azért van szükség erre, mert a zsinatot követő évtizedben, a páli életmű teljes kibontakozásának idején, ezek az irányzatok elevenen hatnak, s a páli életmű ezekkel az irányzatokkal harcolva bontja ki önmagát. Szemléletesség kedvéért már az előzőekben is éltünk a parlamentekkel kapcsolatban megszokott képpel, amely kép egy nagy köríven belül megjelöli a balszélt, a balközépet, a jobbközépet és a jobbszélt annak az alapján, hogy a jobbszálon levők szokták képviselni a kialakult hagyományok őrzését, a balszálon levők pedig a radikális újításokat.

b) A zsinati balszél

49-ben kétségtelenül Pál képviseli a balszélt, aki elméletben és gyakorlatban — ha kell, a hozzá legközelebb álló Barnabással és Péterrel szemben is — képviseli, hogy "nem a mózesi törvény megtartása által teszi Isten az embert dikaioosszá, hanem Jézus Krisztus hűsége folytán", s az embernek az a dolga, hogy higgyen Jézus Krisztusban, mégpedig abból a célból, hogy "Isten »dikaioosszá« tegyen bennünket Jézus hűsége és nem a mózesi törvény megtartása alapján, hiszen a mózesi törvény megtartása alapján egyetlen embert sem fog az Isten dikaioosszá tenni.". [Gal 2,16—17> Hogy e szavaiban Pál a mózesi "törvényen" csak a vallási előírásokat érti-e, avagy az erkölcsi előírásokat is, sőt a Jézustól tökéletesített erkölcsi előírásokat is, azt a következőkben még meg kell vizsgálnunk, de a szövegösszefüggésből, az obszervanciákhoz Jakab hatására ragaszkodni akaró Pétert érő feddés előzményéből kétségtelen, hogy a vallási előírásokra mindenképpen vonatkozik a fenti "törvény" kitétel.

Pál nem egymagában alkotta ezt a balszélt. Egyértelműen együtt tartott vele a zsinatra felmenő antióchiai csoportnak legalább egy része: azok, akik e csoportból Pál munkatársai vagy tanítványai

voltak. A balszél tagjai közül név szerint ismerjük a jeruzsálemi keresztények között nevelődő Barnabást, mint aki a Pál által képviselt elvekből folyó gyakorlatnak az egész első missziós út során végig osztályosa volt. Név szerint ismerjük még Títust, aki alighanem antióchiai volt, s aki a harmadik missziós úttól kezdve végig hűséges munkatársnak bizonyult. Ez a Títus képviselte — egymagában vagy néhányadmagával — a jeruzsálemi zsinaton a pogánykeresztényeket: "Felmentem Jeruzsálembe Barnabással, s magammal vittem Títust is. A velem levő Títust sem kényszerítették, bár görög volt, hogy körülméltesse magát". [Gal 2,1.3> Ehhez a szélsőbalhoz tartozónak tekinthetjük még Szilást, aki nem tartozott az antióchiai csoporthoz. Szilás a jeruzsálemi egyház tekintélyes tagjaként és prófétaként vett részt a zsinaton, s másodmagával őreá bízta a zsinat, hogy átadja Antióchiában a levelet, és előszóval is előadják a Jeruzsálemben történeteket. [ApCsel 15,22.32> Antióchiába érkezve azonban Szilás úgy határozott, hogy nem megy vissza Jeruzsálembe, és hamarosan ő lesz kísérője Pálnak a második missziós úton: "Pál pedig Szilást választotta és elindult...". [ApCsel 15,40> E választásra aligha kerülhetett volna sor, ha Szilás nem jutott volna Pállal teljes elvi nézetazonosságra.

Álláspontját Pál 49-ben egyértelműen kifejtette. Ha a zsinaton magán nem is vetekedhetett tekintélye Péterével és Jakabéval, a zsinat megnyitása előtt, [ApCsel 15,6> majd a Péter-beszéd után [ApCsel 15,12> bőven hallatta szavát, annál is inkább, mert az ő álláspontja volt az, amit a zsinaton meg kellett tárgyalni. Négy-öt évvel később így ír erről a galatáknak: a jeruzsálemieknek "kifejtettem azt az evangéliumot, amelyet hirdetek a pogányok körében". [Gal 2,2> Ezt a kifejtést Pál nemcsak az őket fogadó jeruzsálemiek és a zsinat nagy nyilvánossága előtt végezte el, hanem szűkebb körben is: "külön a tekintélyesek számára". [Gal 2,2> Amikor szóhoz jutott, bátran csatázott álláspontja mellett, s nem engedte, hogy a szélsőjobb eltérítse meggyőződésétől. Erről a szélsőjobbról írja a galatáknak: "... ezek előtt egy percre se hátráltam meg, hogy megmaradjon az evangélium igazsága". [Gal 2,5> Ami pedig a tekintélyesekkel lefolytatott külön tárgyalást illeti: "Ezek a tekintélyesek semmit sem tettek hozzá az én evangéliumomhoz..., hanem Jakab és Kéfás és János, akik a legnagyobb tekintélyűeknek látszottak, jobbjukat nyújtották nekem és Barnabásnak közösségük (koinwnia = koinónia) jeleként". [Gal 2,6.9>

Pál egyébként nemcsak annak okán ment fel Jeruzsálembe, hogy az antióchiai keresztények közössége kiszemelte őt erre a feladatra. [ApCsel 15,2> A zsinatot megelőző antióchiai vitázást [ApCsel 15,2> Pál imádságban megbeszélte az Úr Jézussal, s ebben az imádságban magától Jézustól kapta az utasítást a felmenésre: "Felmentem pedig egy kinyilatkoztatás alapján". [Gal 2,2> Ugyanabból a célból kapja imádkozása során az Úr Jézustól ezt a kinyilatkoztatás—utasítást, mint amilyen célból damaszkusi működése után is fölmege Jeruzsálembe, hogy meglátogassa — kikutassa — kikérdezze — megfigyelje és tanulmány tárgyává tegye (cistwrein = hisztórein) Pétert; s hogy mindezt alaposan tehesse, tizenöt napon keresztül Péter mellett maradt. [Gal 1,18> Azért küldi tehát Jézus Pált Jeruzsálembe, hogy ellenőriztesse a páli evangéliumot Jézus személyes tanítványaival. Jézusnak nagyon fontos, hogy Pál evangéliuma egyezzen azzal az evangéliummal, amelyre Jézus a Tizenkettőt tanította. S ha ez Jézusnak fontos, akkor Pálnak is fontos: "Kinyilatkoztatás folytán mentem fel... nehogy valamiképpen hiába fussak vagy hiába futottam légyen". [Gal 2,2> Pál nem bizonytalanul, de nem is csak magamagában bízó magabiztonsággal képviselte a zsinaton azt, amivel a zsinaton mégiscsak balszélle lett. A 49-ben képviselt páli tanítás lényegére Jakab, Kéfás és János igent mondtak. Jakab biztosan távolabb állt Páltól, mint Kéfás. Ebből a felsorolási rendből lehet-e következtetnünk arra, hogy János Kéfástól még inkább balra helyezkedett el? Lehet-e következtetnünk arra, hogy János álláspontja még közelebb esett Páléhoz, mint Péteré? A János-levelek tanúsága alapján ez valószínűsíthető.

Abból pedig, hogy 49-ben Pál képviselte a leghatározottabban a jézusi törvénytökéletesítést, arra is gondolnunk kell, hogy a Pálnak adott kinyilatkoztatás-utasításnak volt még valami egyéb célja is. Mégpedig az, hogy Jézus Pálon keresztül akarta folytatni a Cezáreában kezdett póttanfolyamot a Tizenkettő számára, akiket túlságosan is meghatározhatott a jeruzsálemiek patriotizmusa.

c) A zsinati balközép

A zsinatot megelőző és az első ülésszakot bevezető nagy vitatkozást követően Péter olyan szenvedélyesen képviseli a páli álláspontot, hogy pálibban maga Pál sem képviselhette volna. Ha hihetünk Lukács forrásainak, akkor a Péter-beszéd zárótétele lényegében egyezik azzal, amit Pál a zsinat után a Pétert-feddés során képvisel éppen e feddés megokolásaként. Azt hisszük, hogy "az Úr Jézus kegyelme folytán mentődünk meg" — mondja a zsinaton Péter, [ApCsel 15,11> s "nem vetem meg az Isten kegyelmét, mert ha a (mózesi) törvény által kapjuk a dikaioszünet, akkor Krisztus hiába halt meg" [Gal 2,21> — tanítja később Pál.

Péter mégis balközépen, azaz Páltól jobbra helyezkedik el — legalábbis a zsinat után. Antióchiai kettős hűsége ezt nyilvánvalóvá tette. Hiába "szinoptikus" a lényegét illetően Pállal. Péter-tisztéből folyóan egybe kell fognia magatartásával az egész zsinati körívet. A szélsőjobb lehet éles ellentétben Pállal, de nem lehet éles ellentétben Simonnal, aki nemcsak Simon, hanem Szikla (Kéfas) is. S ha vállalja is a zsinaton a páli hangmegütést, éppen Szikla-volta miatt nem függetlenítheti magát a zsinati döntéstől annyira, amennyire Pál. De azért nemcsak Péter tisztéből folyik ez a Páltól jobbra állása. Folyik abból is, hogy bár mozgóapostol, mégis erősen hat reá Jeruzsálem, a kirepítő fészek, amelybe a zsinat idejéig még rendre vissza-visszatér. [ApCsel 8,25;11,2;12,17;15,7> Péter jobban érti a hagyományvédő jobbszárnyat, hiszen a feltámadás után kisebb-nagyobb megszakításokkal húsz éven keresztül még közöttük él.

Pál úgy gondolja, hogy Péter "fél" (joboumenoV = fobúmenos) ettől a jobbszárnytól? Ennek a "phobeó" igének van ilyen jelentése is: aggodalmasan gondban lenni, meggondolásokat hordozni. Alighanem úgy és nagyon helyesen azt gondolta Pál, hogy Péter aggodalmasan gondban volt a körülmélt testvérek miatt, akik ugyanúgy beletartoztak a növekedésnek indult kisded nyájba, amelyet földönjárában az Úr reá, Péterre bízott, mint a Pál által képviselt pogányok. Péternek voltak olyan meggondolásai, amelyek Péter-tisztéből és Jeruzsálemben éléséből fakadtak. Pálnak nem voltak ilyen meggondolásai. A péteri felelősség szélesebb volt a pálinál.

S ezek a meggondolások nem voltak alap nélküliek. Hatásuk alá került más is, még a páli balszél képviselői is, s köztük — ami Pálnak különösen is fájt — az antióchiai vitáig legjobb barátja, Barnabás is. Barnabás, a jeruzsálemi (!), osztja Péter gondját, s meginog Pál balszéli álláspontjának helyességében, s talán-talán nem is tart teljes metanoiát a páli feddés hatására. Miért gondoljuk ezt? Az első missziós úton, amikor Márk megválik Páltól, [ApCsel 13,13> Barnabás végig kitart Pál mellett; de a feddés után, amikor Pál hívja őt az újabb útra, Barnabás ragaszkodik unokatestvéréhez, Márkhoz: ő is jöjjön velünk. [Kol 4,10> S mivel Pál nem hajlandó vállalni a megbízhatatlannak bizonyult Márkot, "ingerültség támadt" közöttük, mégpedig azzal a végeredménnyel, hogy "elváltak egymástól". [ApCsel 15,39> Barnabás talán nem is azért akarta Márkot mindenképpen magukkal vinni, mert Márk az unokaöccse volt, hanem sokkal inkább azért, mert Márk is jeruzsálemi volt, [ApCsel 12,12> s ezenfelül azért, mert Márk Péter-tanítvány is volt. [1Péter 5,13> Barnabásnak talán segítségként kellett volna Márk, mert úgy érezte, hogy Márk nélkül "egy az egy ellen"-szituációban nem sikerül majd érvényesítenie az úton a maga jeruzsálemibb ízű, Péter-ízű balközép szemléletét, amely talán csak a zsinat hatására és a zsinat után alakult ki benne az antióchiai események során.

Ezt a balközépet képviselhette a zsinaton János apostol is, a Péter-tanítvány Márk is, és a fentebb látottak erejében erre felé hajolhatott Barnabás is.

d) A jobbközép, ill. a tényleges közép

Ezt a jobbközépet a zsinaton elsősorban Jakab személye képviseli. Mivel a jobboldal jóval nagyobb létszámban van képviselve a zsinaton, már a helyszínből (Jeruzsálem) adódóan is, mint a balszárny, ezért a jobbközépi álláspont egyúttal felezővonala is a körívnek; egyúttal a közép is tehát. Jakab

indítványa az, amit a jobbszél és a balszárny egyaránt el tud fogadni. Így válik a jakabi álláspont győztes, többségi közép-állásponttá. Jakab Péterrel és Jánossal együtt kezét nyújt Pálnak, [Gal 2,9> azaz helyesnek tartja a Pál által 49-ben képviselt evangélium elvi megfogalmazását. Igazat ad a páli hangot megütő Péter-beszéd ugyancsak elvi jellegű első pontjának [ApCsel 15,14> is, de olyan módon, hogy elfogadhatóbb legyen a hagyományvédő jobbszárny számára. [ApCsel 15,15—18> Ami viszont a páli—péteri elv gyakorlati alkalmazását illeti, olyan megoldást javasol, amely a hagyományvédő és túlsúlyban képviselt jobbszárny kívánalmai felé hajlik el. [ApCsel 15,19—20> Olyan engedményt tesz a hagyományvédő jobbszárny javára, amely Jeruzsálemen kívül majd kivihetetlennek bizonyul. De engedménye nélkül a jeruzsálemi zsinat nem tudott volna "egy szívvel, egy lélekkel" hozott határozatra jutni. Támogathatták ebben a gyakorlati kompromisszumban Jakabot a nem-farizeus múltú jeruzsálemi keresztények, akik nem osztották a szélsőjobb ama nézetét, hogy a pogányoknak is maradéktalanul meg kell tartaniuk a mózesi törvény vallási előírásait. Ezek alkották a középnek bizonyuló jobbközépet. Kik voltak ezek közelebbről? Alighanem a Jézustól frekventált "szegények", akikben általában nem található akkora nemzeti öntudat, mint a középosztályt alkotó gazdagabbakban (farizeusi múltú és jelenű jeruzsálemi keresztények?). E jobbközép a maga kisebb hőfokú nacionalizmusának következtében természetesnek találhatta, hogy Jézus pogányok közül szerzett népének nem kell körülmetélkednie; annál is inkább így gondolhatták, hiszen jól tudták, hogy Jézus ezt sohasem tanította országa megvalósulása feltételeként. Ugyanakkor azt is természetesnek találhatták, hogy a pogánykeresztények, akiket ekkor még magukhoz képest számban is, súlyban is — jelenre és jövőre vonatkozóan egyaránt — jelentéktelenebbeknek gondoltak (a maguk diaszpóra-szélességű gondolkodása következtében), igazodjanak csak valamelyest a számbeli és értékbeli súlyt képező zsidókeresztényekhez, azaz hozzájuk. Mindezt pedig a Jézushoz tartozók nagyobb kohéziójának érdekében is gondolták.

A zsinat döntő többségét a jakabi szemléletet és álláspontot képviselőknél kellett alkotniuk, akik ily módon közelében voltak — inkább elvi szempontból — a péteri balközépnek is, s ugyanakkor — inkább gyakorlati szempontból — a farizeusi szélsőjobbhoz is. Többség voltak nélkül nem sikerülhetett volna középpé válniuk; nem sikerülhetett volna elérniük, hogy indítványukból határozat legyen. E többségük erejében érhatték csak el, hogy egyfelől engedményt tett a balszárny (Ám legyen kötelező ez a négy obszervancia!), másfelől pedig engedményt tett a jobbszárny is (Legalább ez a négy obszervancia kötelező lesz számukra!).

Az antióchiai vita előre jelzi, hogy a diaszpórában (és azon túl) a balszárny fog diadalmaskodni. Jeruzsálemben még lehetett a szélsőjobb a leghangosabb, de Antióchiában már — zsinati határozat ide, zsinati határozat oda — még a jobbközépnek is el kell némulnia. Antióchiában már lehet a szélsőbal a leghangosabb! A "közép" álláspontjának évei meg vannak számlálva. Miért? Azért, mert "elvben" a jobbközép egyetért a balszárnnyal, ami pedig a gyakorlati kompromisszumot illeti, afölött eljár az idő. A jobbközép és vezére Jakab — szintén kettőshűségű, miképp a balközép. Persze a jakabi kettős hűség más, mint a péteri; attól jobbra van. A jakabi kettős hűség "bal" fele a zsinathoz fűződő hűség, míg a péteri kettős hűségnek ellenkezőleg, a "jobb" fele ez a zsinati hűség. A jakabi hűség "jobb" fele pedig a mózesi vallási előírásokhoz fűződő teljes hűség. S éppen ez az, ami fölött eljár az idő. István, a Zebedeus-fia Jakabot kivégezheti, Pétert és társait bebörtönözheti és megveretheti a jeruzsálemi nemkeresztény zsidóság, mégis a Mózes iránt teljes hűséget megélő Jakab még 58-ban is — a maga jobbközépi igazának teljes tudatában — magyarázza Pálnak, mennyire járható út ez az ő kettős hűsége: "Látod, testvér, milyen sok ezren vannak a zsidók között, akik hívők, és mind rajongói a törvénynek". [ApCsel 21,20> Mózeshez fűződő teljes hűsége következtében Jakab még azt is eléri, hogy még a nemkeresztény zsidóság is kitünteti őt az "Igaz", a "Nép Védőfala" diszítő jelzőkkel. Jakab az ő szemükben is Istennek tetsző ember! Mindez azonban nem mentheti meg őt attól, hogy II. Annás főpap

három-négy évvel később — felhasználva a Festus helytartó elmozdítása utáni interregnumot — ki ne végeztesse.

Ennek nyomán a jobbközépnek a zsinat után tizenhárom évvel be kellett látnia, hogy kettős hűségük nem biztosítja a békés egymás mellettélést nemkeresztény honfitársaikkal. További négy év múlva Vespasianus hadai közeledtének hírére a jeruzsálemi keresztények el is hagyják a várost, s nagyrészüket a Jordánon túli Pella városába menekül. A zsinagógához fűződő kapcsolatokat azonban — álláspontjukhoz híven — ezután sem szüntetik meg. Úgy kell kiebrudalni őket onnan. Jeruzsálem pusztulása után a tengerparti Jamnia városában kiépülő rabbi-iskola mellett alakul meg az új szinédrium. Ennek feje, II. Gamáliel 90-ben vagy 94-ben a *semone esre* (tizennyolc könyörgés) 12. pontjába beiktatja: "A názáretiek (Nosrim) és más eretnekek pusztuljanak el egy szempillantás alatt, legyenek kitörölve az Élet könyvéből, ne legyenek felírva az igazak sorába. Áldott légy Te, Urunk, aki megtöröd a szegységteleneket". Még a negyedik században is szorgalmazták az illetékesek, hogy a zsinagógai istentiszteleten az egyébként meglehetősen liturgiai szabadsággal fogalmazható tizennyolc könyörgés sorában a fenti szövegnek feltétlenül szerepelnie kell. Nyilvánvaló, hogy ezt a szöveget egyetlen zsidókeresztény sem mondhatta el előimádkozóként, s hogy erre a szövegre egyetlen keresztény sem mondhatta rá az Amen-t (v.ö. Thieme, *Mysterium der Kirche* I. 69).

A jobbközép számára ezzel lehetetlenné vált a kettős hűség további fenntartása. A zsinagógából kiebrudalva el kellett indulnia körükben a többségi szír, görög, egyiptomi vagy más nyelvet beszélő keresztények közé asszimilációs folyamatnak, amelyen belül már értelmét veszíti majd valamikori kettős hűségük: értelmetlenné válik mózesi hűségük is, zsinati hűségük is, mert hamarosan nem lesznek már se balra, se jobbra állók. Hamarosan nincs már kiknek a kedvéért megtartaniok sem a teljes mózesi törvényt, sem a négy obszervanciát. Nincs már templom, ahol együtt lehetnének nemkeresztény honfitársaikkal, és nincs már zsinagóga sem, ahova betehetnék lábukat. "Zsidókeresztény" — ez a fogalom a fenti asszimiláció előrehaladtával, a nemzsidó származású keresztényekkel összeházasodások révén előbb-utóbb értelmetlenné válik. S ami valamikor, az induláskor egyetlen lehetőség volt (a Tizenkettő kivétel nélkül zsidókeresztény volt), az hovatovább egyáltalán megszűnik lehetőséggé lenni, mert "zsidó" és "keresztény" egymást kizáró fogalmakká lesznek. A nyolcadik században magyar őseink a Kazár Birodalomban már egyfelől zsidó térítők, másfelől keresztény térítők keresztüzébe kerülnek; Bulán kazár fejedelem udvarában pedig mohamedán, keresztény és zsidó hittérítők vitáznak egymással (v.ö. *Regnum történeti évkönyv*). Izraeltól — a néptől, mint néptől — elvétetik..., elvétetett az Isten Országa, [v.ö. Mt 21,43> s a földkerekségen ma a nemzeti nyelvű liturgiák korában van múltból megmaradt szír, kopt, görög, latin és újként támadó magyar s talán zulukaffer nyelvű keresztény liturgia is, de zsidó nyelvű keresztény liturgia — nagyon sajnálatosan nincsen. II. Gamáliel rendelkezésével ugyan egycsapásra nem szűnnek meg létezni a zsidókeresztény közösségek. A második század első feléből származó, és alighanem a szíriai Beróa városában szír vagy arám nyelven készült Nazarénus Evangélium tanúsítja még továbbélésüket. Hogy mikorra számolja fel az említett asszimiláció a zsidókeresztény közösségeket, nem tudjuk. De abból a tényből, hogy zsidó nyelvű keresztény liturgia nem maradt korunkra, bár szír, örmény és kopt igen, gyorsnak gondolhatjuk ezt az asszimilációs folyamatot. A jobbközép eltűnik a történelem színpadáról, s beleolvad az antióchiai vitát követő századokban — a mózesi törvény érvénye szempontjából — az egységesülő balszárnyba. Evangéliumuknak, a Nazarénus Evangéliumnak — amely a Máté Evangélium többé-kevésbé módosított, de minden heretikus vonást nélkülöző változata — köszönhetjük a gazdag ifjú történetének egy igen szép módosított—bővített változatát (Hennecke I. 97; KIO 57f). Jakab hűsége Jézushoz nem maradt gyümölcs nélkül. Az egyiptomi Nag Hammadi-ban megtalált 2. századbeli keresztény írások mutatják a Jakabhoz tartozó zsidókeresztények egyiptomi térítő munkáját (J. Daniélou — H. Marrou, *Nouvelle Histoire de l'Église* I. 80).

e) A szélsőjobb

Ahogy Pál nem fogadhatta el Antióchiában a keresztények szétszakadásának veszélye nélkül a zsinat kétféle keresztény magatartást kívánó döntését, ugyanúgy nem fogadta el ezt a kétféleséget a szélsőjobb sem. Ahogy a zsinati határozat nem volt összeegyeztethető a különféle nemzeti szokásoknak hódoló elemek együttélését akaró szélsőbal célkitűzésével, ugyanúgy nem volt összeegyeztethető a határozat a mózesi vallási előírásokat megtartani akarók (nemkeresztény zsidók és zsidókeresztények) együttélni tudásának célkitűzésével sem. A balszárny bármely nemzet hitéül akarta a Jézushoz tartozást. A jobbszárny a zsidóvá asszimilálódó nemzetek hitéül akarta a Jézushoz tartozást.

Ezt a két szélső irányzatot a jeruzsálemi zsinat csak látszat szerint hozta közös nevezőre. Pál eleve úgy értelmezhetette a zsinati levelet, mint az antióchiai egyház egészének és nem csupán pogánykeresztényeknek szóló írást. A jobbszárny pedig úgy gondolhatta, hogy a levélbeli engedménytétel csak papíros. Azt gondolhatta: "hol van Jeruzsálemben prozelita (pogányból megtért zsidó), aki nem metélikedik körül? Hol van Jeruzsálemben pogánykeresztény, aki nem metélikedik körül? Majd gondja lesz a jobbszárnynak, hogy így legyen Jeruzsálemben kívül is. Majd gondja lesz arra, hogy a diaszpóra egészében, mindenütt úgy legyen, ahogyan Jeruzsálemben. Abszurd elgondolás a kétféleség! Kétféleséggel nem lehet egységes Izraelt fenntartani; márpedig Jézus sem akarhatott másmilyen, mert másmilyen nem lehetséges!" Ugyanúgy egyetlen hűségük volt tehát nekik is, mint Pálnak: egy pogányokat is körülmetéltető Jézushoz való hűség volt ez az egyetlen hűségük. Gondjuk volt erre a "fából vaskarika" jézusi hűségre; erre a "Majd Pállal még találkozunk" tartalmú hűségre. Úgy érezték: ők se szeretik kevésbé Jézust, mint Pál; ők is vállalják a missziós utakat. Vállalták is!

49 őszén Pál Szilással útnak indul Pizídia felé. Az első missziós út gyümölcseként Lisztrában találnek egy tanítványt, Timóteust, akiről olyan "bizonyosságot tettek a lisztrai és ikoniumi testvérek", [ApCsel 16,2> hogy Pál magával akarja vinni őt, későbbi "szeretett gyermekét", [2Tim 1,2> Efezus későbbi püspökét. Timóteus görög apának és zsidó anyának volt körülmetéletlen gyermeke. Mai fogalmakkal úgy mondhatnók, hogy a szülők házasságkötésekor a zsidó anya adott reverzálist a pogány apának, s ennek következtében Timóteust mint pogányt térítette meg Pál; igaz, a zsidó anya megtérésétől is segítve. [2Tim 1,5> A missziós útra elindulni kész pogánykeresztény Timóteust Pál körülmetélteti, bár a színpogány származású Titussal ezt nem tette. Miért járt így el Timóteussal? Nem akart támadási felületet nyújtani: "Jézus evangéliumát egy körülmetéletlen félzsidó képviseli; anyjának nem volt fontos, neki sem volt fontos, hogy Istennek tetszően éljen!" Az ilyenfajta botránkozást el akarván kerülni, Pál "körülmetéltette őt az azokban a helységekben lakó zsidók miatt". [ApCsel 16,3>

Lukács arról tudósít, hogy Pálék második útjuk során a korábbi útjuk alkalmával evangelizált városoknak "átadták... azokat a rendelkezéseket (vallási előírásokat), amelyeket a jeruzsálemi apostolok és vének megtartandónak ítélték". [ApCsel 16,4> Bár Pál Timóteust a mondott okból körülmetéltette, mégis azt kell gondolnunk, hogy Pál a maga antióchiai értelmezése alapján "adta át" (paredidwsan = paredidószan; paradosiV = paradoszisz = hagyomány) a jeruzsálemiek rendelkezéseit: csak négy obszervancia kötelezi a keresztényeket; a keresztényeket egyáltalán, és nem csupán a pogánykeresztényeket. A későbbiek messzemenően valószínűsítik sejtésünket. Pál, Szilás és Timóteus észak felé fordultak, és "végigmentek Frígia és Galácia földjén", [ApCsel 16,6> s ennek során hirdette az evangéliumot "első alkalommal", 50-ben Pál a galatáknak. [Gal 4,13> Vagy három év múltán, 53 tavaszán kezdi el harmadik missziós útját. Rövidebb antióchiai megpihenés után: "végigjárta egymás után Galácia vidékét"; [ApCsel 18,25> 54 őszére Efezusba érkezik, s Efezusból levelet ír a galatáknak: "Pál... Galácia egyházainak". [Gal 1,1—2> Arról ír nekik, amit útjában tapasztalt náluk: "Csodálkozom, hogy... ilyen hamar elhajoltatok más evangéliumhoz, pedig nincsen más. Ellenben vannak némelyek (tineV = tinesz), akik megzavarnak titeket, és ellenkezőjére akarják fordítani Krisztus

evangéliumát..., ha valaki (tiV = tisz) attól eltérő evangéliumot hirdet nektek, amit átvettetek (ti. Páltól), átkozott legyen... [Gal 1,6.7.9> Ó, ti esztelen galaták, ki (tiV) ígézett meg titeket..., [Gal 3,1> Ellenségetek lettem csak azért, mert igazat mondok? Ragaszkodásuk hozzátok helytelen, le akarnak választani titeket, hogy hozzájuk ragaszkodjatok..., [Gal 4,16—17> jól futottatok, ki (tiV) akadályozott meg titeket abban, hogy rábízátok magatokat az igazságra?... aki (co = ho) megzavar titeket, ítélet alá fog kerülni, bárki (costiV = hosztisz) legyen is az... lázítanak titeket. [Gal 5,7.10.12> Akik (cosoi = hoszo) testtel (en sarki = en szarki) akarnak tetszést aratni, azok kényszerítenek titeket a körülmetélkedésre; mégpedig csak azért, hogy a Krisztus keresztyéért ne üldözzék őket". [Gal 6,12>

Ki és kik ezek a "némelyek", "valaki", "ki?", "aki", "bárki", "akik"? Nem más és nem mások, mint a zsinati szélsőjobb. A szóbanforgó galaták, legalábbis javarészükből, pogánykeresztények. [Gal 4,8> A zsinati szélsőjobb missziós útjának következménye lehetett ez a fentiekben vázolt "megzavarás". [Gal 1,7;5,10> Ha "Jakab mellől" [Gal 2,12> utánamentek Péternek is Antióchiába, utána mehettek Pálnak Galáciába is. Helyi szélsőjobb erők egymagukban aligha teremthették meg ezt a zavart, hiszen a helybeli erők ott voltak Pál első hozzájuk érkezésének idején is, és a galaták akkor Pált elfogadták.: "Úgy fogadtatok, mint Isten angyalát, mint Krisztus Jézust..., ha lehetett volna, a szemeteket kivájtátok és nekem adtátok volna". [Gal 4,14—15>

Pál nevet is ad e szélsőjobb-oldali erőknek: kettőt is: egy tartalmi és egy formai jellegűt. A tartalmi jellegű megjelöléssel csak ebben a levélben él: "Ha te zsidó módra (IoudaikwV = Iúdaikósz) élsz..., hogyan kényszerítheted a pogányokat zsidó módon élni (Ioudaizein = Iúdaizain?)". [Gal 1,14> Történelmileg ez a tartalmi jellegű megjelölés ment tovább: "judaizálók". Ennek magyarra történt fordítása: "zsidózók" — ma nem szerencsés, mert az igei alak (zsidózik) más jelentést kapott: ellenséges érzülettel zsidónak nevezni valakit. Bár a szombatosokat Erdélyben méltán és helyesen nevezték "zsidózónak", a mai nyelvhasználat szerint a "magyarosítás", "elnémetesítés" kifejezések mintájára inkább a pogánykeresztényeket elzsidósítani akaró irányzatról (elzsidósítók) kellene beszélnünk — ami a kifejezést illeti.

A formai megjelölés pedig, amellyel nemcsak ebben a levélben él, így hangzik: "áltestvérek". Pál arról ír a galatáknak, hogy a jeruzsálemi apostolok "a becstelen módon belopakodott (par-eiV-aktouV = par-eisz-aktúsz) áltestvérek" (pseud-adeljouV = pszeud-adelfúsz) kívánságára sem kényszerítették Jeruzsálemben Titust körülmetélkedésre. [Gal 2,3> Ezek az áltestvérek "álnokul besurrantak (par-eisercomai = par-eiszerkhomai) — ti. az egyházba —, hogy kikémleljék (baráti—testvéri ruhába öltözött ellenségként — kataskophsai = kataszkopészai) szabadságunkat, amelyet Jézus Krisztustól kaptunk, hogy visszavessenek bennünket a szolgaságba (katadoulwsousin = katadúlószúszin); ezeknek egy pillanatra sem vetettük magunkat alá, mégpedig azért, hogy megmaradjon számotokra az evangélium igazsága". [Gal 2,4—5> Így látja Pál a zsinati szélsőbalt. Nem tekintheti őket igazi testvéreinek. Meg van győződve róla, hogy az őáltala ismert Jézusnak (és egyházának) ezek nem lehetnek testvérei. Csak besurrantak, csak belopakodtak: nem az Ajtón jöttek be, hanem mellette (para-eisagomai = para-eiszagomai [v.ö. Jn 10,8—9>). Ellenségesek ezek az áltestvérek, mert el akarják venni a galatáktól a Krisztustól kapott szabadságot (szabadság = nem kötelezi őket Mózes vallási előírásai), és szolgává akarják igázni őket (= kötelezik őket Mózes vallási előírásai). Áltetvérek, mert szembekerülnek az evangélium igazságával, azzal az igazsággal tudniillik, hogy a mózesi vallási előírások teljesítése nem szükséges a jézusi megmentődéshez.

f) Álapostolok

A második missziós úton Pál Galáciából Európa felé indul, és még 50 vége felé eljut Korintusba, és másfél évig ott is marad: [ApCsel 10,11> "Vitázott a zsinagógában minden szombaton..., és bizonyította a zsidóknak, hogy Jézus a Krisztus". [ApCsel 18,4—5> A korintusi zsidók Gallio helytartó elé viszik Pál elleni panaszukat: "a törvénnyel ellenkezően veszi rá az embereket, hogy tiszteljék az Istent". [ApCsel

18,13> Mivel a helytartótól nem kapnak segítséget, alighanem Jeruzsálem felé fordulnak segítségért. Harmadik útja során Efezus városában Pál értesül arról, hogy nemcsak a jeruzsálemi zsinat mutatott négy pártot, hanem a Korintusban hagyott keresztények is négy pártra szakadtak. E négy pártnak csak a neve ismert, pártállásuk tartalma problematikus. Másfél éves munkájának gyümölcséért aggódva Pál négy levelet is ír nekik, de ezekből csak kettő maradt reánk. Második [1Kor 5,9—11> levelében írja: "azt a hírt kaptam rólatok testvéreim..., hogy viszálykodások vannak közöttetek... Én Pálé vagyok, én Apollóé, én Kéfásé, én Krisztusé". [1Kor 1,11—12> Mivel — mint majd látjuk — a levelek foglalkoznak a zsinati problémával, ezért a pártok alighanem ebben a tárgyban (is) viszálykodhattak, veszekedhettek egymással.

Pál ellenfelei "ajánlóleveleket" is felhasználtak a maguk álláspontjának védelmére: "Vagy talán szükségünk van, mint némelyeknek (tineV = tinesz) ajánlólevelekre hozzátok...?". [2Kor 3,1> Miként a Galata levélben, itt is szerepelnek ezek a "némelyek". Ezek a némelyek aligha hozhattak máshonnan ajánlóleveleket, mint Jeruzsálemből. A Pállal ellenkező és őt káromló korintusi zsidók [ApCsel 18,6> hamarosan elvihették Jeruzsálembe a hírt, hogy egy Pál nevű honfitársuk Korintusban a mózesi törvény ellen "lázít". [ApCsel 24,5> Erről természetesen értesültek — alighanem a helybeli zsidóság értesítette a jeruzsálemit, ezek pedig a jeruzsálemi keresztény szélsőjobbot — az összes jeruzsálemi keresztények. [ApCsel 21,21> A szélsőjobb hajlamos volt Antióchia és Galácia után Korintusba is utánamenni Pálnak. Az utánamenésre készségesek pedig alighanem csak Jakabhoz fordulhatnak ajánlólevélért. Jakab pedig szívesen adja az ajánlólevelet, amelyben hűségesen képviseli a zsinat határozatát, és ki is emelheti, hogy ez a határozat nemcsak a jeruzsálemi egyházé, hanem az egész egyházé: "tetszett nekünk és a Szentléleknek". [ApCsel 15,28> S méginkább kiemelheti az ajánlólevélben, hogy a zsinat továbbra is kötelezi az összes zsidókeresztényeket Mózes minden vallási előírására. A jeruzsálemi egyház teljes jóhiszeműséggel indíthatott útjára küldötteket "Jakabtól", [Gal 2,12> s ezek a küldöttek (apostoloi = aposztoloi) meg is érkeztek Korintusba. [2Kor 11,4> Képviselték a zsinati határozatot ajánlóleveleik alapján, és képviselték a maguk szélsőjobb nézetét előszóval — a meggyőződésük alapján. Mindkét esetben fennen lobogtatva Kéfás nevét és a Tizenkettő közül akárkiét, akik mind felette állnak Pálnak, hiszen ők Jézusnak közvetlen tanítványai. Mindezek birtokában alapos munkát végezhetnek.

Pál kénytelen megvédeni a maga tanítását, hogy ezáltal egységet teremtsen a négy felé szakadt korintusi keresztények között. "Ha az, aki hozzátok érkezik, más Jézust hirdet, akit mi nem hirdetünk..., vagy más evangéliumot, amit ti nem fogadtatok el (ti. tőlem, amikor nálatok voltam), ezt ti szépen elviselitek". [2Kor 11,4> A korintusiakhoz intézett szemrehányásban is szerepel a galatáknak írt "leigázás, szolgaságba vetés", [Gal 2,4> amelyet Jeruzsálemben is megkíséreltek a szélsőjobbok: "Elviselitek, ha valaki leigáz titeket, ha valaki felfal titeket, ha valaki kifoszt titeket, ha valaki hatalmaskodik rajtatok, ha valaki arcul ver titeket". [2Kor 11,20> Pál gazdag szinonimakészlettel rajzolja meg, mit is jelent az elzsidósítók részéről a korintusiakat sújtó "leigázás": felfalást, kifosztást, hatalmaskodást, arculverést jelent! Ha megvizsgáljuk Pál megmentés-tanát, érthetőbbé válnak ezek az olyannyira éles kifejezések! Pál veszélyt érez: a korintusiak "megmentődését" veszélyeztetik az álapostolok.

Ha a "hozzájuk érkezők" (Korintusba érkezők) Pálnál különb, tekintélyesebb apostolokra akarnak hivatkozni, akkor Pálnak meg kell védenie a maga személyét: "Úgy gondolom, hogy semmivel sem vagyok jelentéktelenebb a fő-fő apostoloknál". [2Kor 11,5> Pál kénytelen dicsekedni mindavval, amivel csak dicsekedni tud. Dicsekvés közben pedig titkokat árul el életéből, amelyekről nem tudnánk, ha nem kényszerülne rá erre a dicsekedésre. [2Kor 11,16—12,11> Érti e dicsekedés fonák voltát, de nem tehet másként: "Esztelenné lettem, de ti kényszerítették rá, mert nektek pedig engem kellett volna ajánlanotok, mert én semmivel sem bizonyultam kisebbnek a fő-fő-apostoloknál...". [2Kor 12,11> Pál nem hozott magával "ajánlólevelet" Jeruzsálemből, de Korintusban végzett munkája különb ajánlólevél

minden másnál: "A mi levelünk ti vagytok..., Krisztusnak általunk szerzett levele vagytok". [2Kor 3,2—3> Ilyen levél birtokában a korintusiaknak nem lett volna szabad megengedniük, hogy valakik, akármilyen legyen is az ajánlólevelük, megzavarják őket. Pál mérge azonban nem a "fő-fő-apostolokra" irányul. Nem is szólja le őket, csak annyit mond — mértéktartó szerénységet kényszerítve magára —, hogy az ajánlólevelekben szereplő Tizenkettő bármelyikénél nem kisebb az ő életteltjesítménye, nem kisebbek Isten Pálnak adott ajándékai, mint amiket Kéfásnak, vagy a Tizenkettő közül akármelyiknek is adott az Isten. Egyfelől illő szerénység, másfelől indokolt öntudat harmóniájával hasonlítja magát össze a Tizenkettővel: "... én vagyok az apostolok között a legkisebb, mert üldöztem Isten egyházát...; de többet fáradoztam mindegyikükénél". [1Kor 15,9—10>

Pál mérge az ajánlólevéllel Jeruzsálemből Korintusba érkező személyekre irányul. Hiszen nem Kéfás vagy más a Tizenkettő közül csinálta a korintusi zűrzavart, hanem az ajánlóleveleket hozó személyek. Valójában ezekkel mérkőzik, ezeknek a tekintélyét akarja lerombolni, s ennek során ragadtatja magát olyan hangra, amelyben — Jézust ugyan túl nem szárnyalva — minősít is. Minősíti ugyanazt a táborot, amelyet Jézus is minősített a régi Izraelen belül, tudniillik a farizeusokét. Most Pál is minősíti az Új Izraelen belüli farizeusokat. Ezek a Jeruzsálemből jött küldöttek nem méltók a küldött (apostoloV = aposztolosz) névre: ezek csak "álapostolok" (pseud-apostoloi = pszeud-aposztoloi) [2Kor 11,13>. Ezek a küldöttek nem Krisztus, hanem a Sátán küldöttei: "álnok tevékenykedők, akik átfestik magukat Krisztus apostolaivá. Nincs ezen mit csodálkozni, hiszen a Sátán is átfesti magát a Világosság küldöttjévé (aggeloV = angelosz). Nem nagy dolog tehát, ha a (Sátán) szolgái is átfestik magukat a dikaiosüné szolgálivá". [2Kor 11,13—15>

Hogyan beszélhet Pál így? Hogyan beszélhet így Pál a jeruzsálemi egyház küldötteiről, Jézusban testvéreiről? Kérdéssel válaszoljunk! Jézus hogyan mondhatta Pétert Sátánnak, és hogyan mondhatta a Tizenkettőről, hogy a Sátán kikérte őket a maga számára? [Mt 16,23; Lk22,31> Ahol nem babra megy a játék, hanem a jézusi igazságra, ott a tapintatos stílus nem lehet csúcsérték. Csak a jézusi igazság szolgálata lehet csúcsérték! S ha meg vagyok győződve igazamról — legyek Jézus, Pál vagy akárki —, akkor a szó fegyvereit használnom kell; azokat a szó-fegyvereket, amelyeket hatásosaknak gondolok. Jézus példát adott arra, hogy Isten népe nem verekedhetik; de példát adott arra is, hogy nem az "akadémikus nyelv" az egyetlen stíluslehetőség. "Úgy gondolom, hogy megalapozatlan ellenfeleim álláspontja, mert ez az álláspont nem látszik kielégíteni azokat a követelményeket, amelyeket a jézusi igazság képviselése feltétlenül megkíván — szerény véleményem szerint..." stb — ez az akadémikus stílus attól a kulturmiliőtől idegen volt, s ezért ott hatástalan is lett volna. A bázison mondandó prófétai szó igen sokszor más kultúrkörnyezetben sem lehet meg a "magyarul megmondás" nagyonis jézusi ízű stíluseszközei nélkül.

E szélsőjobb sem kímélte Pált. Rendre utánamennék — Antióchiába, Galáciába, Korintusba —, hogy tönkretegyék vetését. Pál meg is méri ezeket az ajánlólevéllel érkező apostolokat, akik a más vetésében, Páléban, akarnak maguknak kaszálni. Az apostol értékmérője Pál szerint abban áll, hogy hány emberrel tudja megszerettetni Krisztust. Éppen ezért, aki a más vetésében — Krisztust már szerető emberek között — kaszál, annak nincs mérhető mértéke, az "le és megmérhetetlen" (=érték nélküli). Ezzel szemben Pál apostol-volta mérhető, értékelhető: "Mi nem a lemérhetetlen alapján fogunk dicsekedni, hanem a munkaterületnek a mértéke szerint..., mi nem lépünk ezen túl..., mert titeket is elértünk..., úgyhogy a rajtatok túleső területeken is hirdetjük az evangéliumot, és nem más területeken dicsekszünk a kész dolgokkal". [2Kor 10,13—16> Ez a szűz területen végzett munka az apostol Pál igazi "ajánlólevele". [2Kor 10,12.18> Mindezek következtében a korintusiak "atyja Krisztus Jézusban" csak Pál lehet: "mert ha sok ezer nevelőtök volna is..., de Krisztus Jézusban az evangélium által én nemzettelek titeket". [1Kor 4,15> Ugyanerre a mérőeszköze gondol, amikor ezt írja önmagáról a rómaiaknak: "becsületbe vágó ügynek tekintettem az evangéliumot nem ott hirdetni, ahol már

ismertté tették Krisztust, hogy ne idegen alpra építsek...". [Róm 15,20> A szélsőjobbnek nincsen ilyen kényes becsülettudata.

Meddig mehettek el ezek a jeruzsálemiek ebben a nagyon furcsa missziós tevékenységben, amelyben a másik munkájának "ellenőrzése", kritizálása és leszólása a missziós tevékenység, s nem a világ négy tája felé misszionálás, azaz olyan területek keresése, amelyeken még nem értesültek az emberek arról, hogy Jézus a Krisztus — nem tudjuk. De van Pálnak egy kitétele, amely következtetésekre adhat alapot. Következtetésekre az alapostolok módszereit illetően. Van az Újszövetségnek egy kifejezése, amely csak Pálnál szerepel, mégpedig kilenc ízben. Ebből nyolc a 2Kor "dicsekedési" részében fordul elő. Ez a kifejezés: "kindünos". Jelentése: "veszély, különösen háborúban, vagy a törvényszék előtt" (Benseler). Életveszélyt jelent ez a szó. A Római levélben is ilyenként szerepel: "Ki választhat el minket a Krisztus szeretetétől? Nyomorúság, szorongatás, üldözés ... veszély (kindunoV = kindünosz) vagy kard?". [Róm 8,35> A szövegkörnyezet jól mutatja ennek a "veszélynek" — életveszély jelentéstartalmát. Még világosabban mutatja ezt a jelentéstartalmat a 2Kor "dicsekedési" részében a nyolcszori előfordulás. A páli dicsekedés egyik szakasza kétségtelenül mutatja, hogy a korintusi keresztényeket elzsidósítani akarókkal csatázik: "Héberok ők? Én is! Izraeliták? Én is! Ábrahám magvai? Én is! Krisztus szolgálói?... Én méginkább: ami a fáradozásokat illeti, bőségesebben; ami a bebörtönzéseket illeti, bőségesebben; ami a veréseket illeti, végtelenül többször, mint ők; gyakran voltam már a halál közelében is. A zsidóktól (Ioudaiwn = Iúdaion) öt ízben kaptam egy híján negyven ütest, háromszor megkorbácsoltak...". [2Kor 11,22—23> A megkorbácsolás a Római Birodalom büntetésneme; az egyik megkorbácsolásról — Filippi városában történt — beszámol Lukács. [ApCsel 16,22—23> A 39 ütés viszont a mózesi törvény büntetés-neme: "A bíró a botbüntetésre ítélt bűnöst mindjárt a jelenlétében fektesse le a földre. Negyven ütest adhatnak neki, többet nem". [MTörv 25,2—3> Későbbi módosulás, hogy a "törvény biztos megtartásának érdekében" a harminckilencedik ütésnél már leállnak, nehogy többet adjanak. Pál folytatja a zsidó és pogány eredetű verések megkülönböztetése után — amelyben 5:3 arányban honfitársai vezetnek — a maga dicsekedését: "...egyszer megköveztek". [2Kor 11,25> Erről az esetről Lukács értesít: "Antióchiából és Ikóniumból zsidók érkeztek oda (Lisztrába), és felbíztatták a sokaságot, megkövezték Pált, és kivonszolták a városon kívülre, mert azt hitték, hogy meghalt". [ApCsel 14,19> Tovább növelik honfitársai — az előnyüket. Mindezeket azonban "zsidók" és nem a zsidózó zsidókeresztények csinálják. Tehát nem olyanok, akik testvérei Jézusban. De ez a 6:3 arányú megkülönböztetés a zsidóktól, illetőleg pogányoktól elszenvedett büntetések tekintetében mégsem jelentéktelen a "Jézusban testvérek" — a zsidózók — Pállal szemben tanúsított magatartásának szempontjából.

Miért? Mert amikor az életveszélyhelyzetek felsorolásához jut, a nyolcadik életveszélyhelyzetet már a zsidózó áltestvérek szerzik számára. Pál "Krisztus szolgájának" [2Kor 11,23> bizonyítja önmagát ezekkel az elszenvedett életveszélyekkel. Mik és kik voltak az okai az életveszélyes helyzeteknek? Nyolcból kettő fizikai, földrajzi természetű; Pál Krisztus szolgája volt az életveszélyes helyzetekbe kerülés folytán "folyókon..., tengeren". A másik hat életveszély azonban már emberektől származik. A hatból három nem jelöli meg az életveszélyt okozó személyek nemzeti—vallási hovatartozását: veszélyben volt Pál "rablók között..., városban..., pusztában". Az utolsó három veszélyforrás viszont már megjelöli a veszélyt okozók pártállását. Így számol be róluk: "veszedelmekben fajtám részéről, veszedelmekben a pogányok részéről... — s csattanóként nyolcadik helyen — veszedelmekben az áltestvérek között". [2Kor 11,26> Milyen jellegű volt a fenti héttel egysorba helyezett eme nyolcadik "kindünos" — nem tudjuk pontosan. Remélhetőleg túlzott Pál, amikor a "kindünos" szót alkalmazza csattanóként a zsidózó áltestvérekre, a jeruzsálemi zsinat szélsőjobbjanak magatartására. Remélhetőleg túlzott, és tettelegességre nem került sor részükről, mint a fajtájától és a pogányoktól eredő megverési—megkövezési kindünos-ok esetében. Akárhogyan is volt, Pál szenvedélyes hangmegütését igazoltnak

kell látnunk. Pál nem jár a Jeruzsálemből keletnek vagy délnek induló farizeusi misszió nyomában, hogy fölülbírálja az általuk létrehozott egyházközségekben azok munkáját.

A jeruzsálemi zsinat szélsőjobb szárnyának meg vannak számlálva egyházon belüli órái. Jakab halála után külön püspököt választanak maguknak: Simeonnal szemben Thebutis személyében (Artner, Ókeresztény dogmatörténet 293.). Ez a külön püspököt választás elindítja őket az egyház egységéből való kiszakadás útján keresztül a teljes kihalás felé. Nem lehet megmondani, mikortól kezdve lesznek eretnekek ezek a most még csak szakadárok. A Bar-Kochba-féle lázadás leverése után a Jeruzsálem romjain új várost (Aelia Capitolina) építtető Hadrián császár 135-ben kelt rendelete halálbüntetés terhe alatt megtiltotta a zsidóknak, hogy betegyék lábukat a városba. Az új városba betelepülő nemzsidók viszik vissza a kereszténységet Jeruzsálembe: püspökeik már mind görög nevűek (Daniel—Rops, Die Kirche zur Zeit der Apostel und Martyrer 68). Talán ez adta meg a végső lökést a jeruzsálemi zsinat idején a maga Krisztushoz tartozásában még nagyonis magabiztos szélsőjobbnek, hogy megszakítson minden kapcsolatot egy számára már nemzsidó és Mózással mit sem törődő (szélsőbal) kereszténységgel.

A II. század végén Ireneusz tesz elsőül említést az ebioniták szektájáról. Nem megállapítható, hogy egy Ebion nevű embertől kapták-e nevüket, vagy a "szegény emberek" jelentésű arám "ebijónim" szó adja nevük alapját. E második lehetőség képviselői hivatkoznak azokra a "szegényekre", akiket a zsinat alkalmával Péterék Pál figyelmébe ajánlottak, [Gal 2,10> s akiről Pál nem is feledkezett meg. Macedónia és Achája Pál által megtérített pogánykeresztényei közösséget is vállaltak a Jeruzsálemben levő "szentek szegényeivel". [Róm 15,26> E közösséget vállalásról bőven értesítenek bennünket a korintusiakhoz írt levelek is. [1Kor 16,1—4; 2Kor 8,1—15> Nem tartjuk valószínűnek a szóbanforgó szegények és az ebioniták azonosságát, mert a farizeusok a középosztályhoz tartoztak, és nem voltak szegények. Pál aligha gyűjthetett akkora buzgalommal ama farizeusi szélsőjobb tagjai számára, akiket áltestvéreknek is kellett neveznie, s akik miatt életveszélybe is került. Az egyházatyáktól származnak ismereteink az ebionitákról, de ők nem szólnak arról, hogy az ebioniták életében a szegénységnek bármiféle eszmei hangsúlya lett volna. Ireneusztól annyit tudunk, hogy az ebioniták elvetették a páli leveleket, és Jézust sem tekintették Isten Fiának. Aligha kétséges, hogy az ebioniták őseit a Pállal hadakozó "áltestvérekben, álapostolokban" kell keresnünk. Emléküket őrzik — többek között — az apokrif zsidókeresztény evangéliumok sorában a töredékekben reánk maradt Ebionita Evangélium és a Héber Evangélium (Hennecke I. 89—90). A ránk maradt emlékek arra mutatnak, hogy az ebioniták elindultak abban az irányban, hogy elzsidósító hitüket lecseréljék az esszénizmus, a gnószticizmus és a kereszténység sajátos keverékére (Enc. Britt. VII.877—8). Az ötödik századtól kezdődően nem történik többé említés róluk...

Ide kívánczik a szélsőjobb kimúlásához a szó: "Non omnis moriar!" Pál tudta, hogy Krisztus ügye nemzsidó népek körében nem jelenhetik meg zsidó öltözetben. A szélsőjobb — Pál ellenfelei — ezt nem tudta. A Pállal hadakozó szélsőjobb kimúlt, de sírjára ráírható: nem fogok meghalni egészen. A tizenhatodik század végén páli nyitottságú jezsuiták viszik Krisztus jóhírét a kínaiaknak azzal, hogy ott a Krisztus ügye természetesen majd kínai ruhát ölt. Nagyon sajnálatosan ez alkalommal — a nem Krisztus irányában megváltozott körülmények folytán — a szélsőjobb álláspontja győzött, ami szinte napjainkig tartó érvénnyel diszkreditálja Jézust Kínában és azon túl is. Mert "ismert és a jelen század huszas éveitől egyre inkább felpanaszolt tény, hogy görög-római-germán liturgiát, imagesztusokat, művészetet, jámborsági formákat, szokásokat, társadalmi elképzeléseket, európai filozófiai és politikai eszméket stb. exportáltunk, és e totális europizmus felkínálásának feltétele — az ott honos szokások elvetése volt..." (Heinz Robert Schlette, Sacramentum Mundi I. 58). A szélsőjobb álláspont alapján csak Isten Országával összeférhetetlen hatalmi eszközökkel lehet Jézus üzenetét más népekkel elfogadtatni. Mivel az újkori kereszténységnek Kínára vonatkozóan ezek a hatalmi eszközök nem álltak

rendelkezésére, a Róma által képviselt szélsőjobbnak (XIV. Benedek, Ex quo singulari 1742) köszönhetjük, hogy Kinában Jézus ügye még az újkor elején sem tudott otthonra lelni.

g) Hálaadás Istennek zsinati testvéreinkért

Hosszúra nyúlt rajzunk után hálát kell adnunk Istennek, hogy őseinkben, a jeruzsálemi zsinat résztvevőiben, elevenen élt Jézus és — ha úgy tetszik — Gamaliel pluralisztikus szelleme. Hálát kell adnuk azért, hogy hűségüket meggyőződésükhöz nem keverték össze adminisztratív eszközök alkalmazásával. A zsinat a testvéri szeretettől folyó egység célkitűzésétől indítva ült össze. Bár a létrejött közös nevező csak Jakab csoportja számára bizonyult addig-ameddig járható útnak, s a másik három csoport képtelen volt azonosulni vele, mégis — egyik csoport sem gondolt érveken kívül egyéb fegyverre a maga álláspontjának képviselésében. A zsidók nemegyszer fordultak a közhatalomhoz Pál és Jézus többi tanítványai ellenében, a pogányok nemkevésbé. De a jeruzsálemi zsinat csoportjai nem fordultak a közhatalomhoz sem a zsidók, sem a pogányok, sem a velük Egyházon belül csatázó csoportok megrendszabályozásának céljából — s ez talán még a szélsőjobbra is érvényes. Ennek köszönhető, hogy a jézusi gondolat és az Egyházat vezető Szentlélek erejében Pál és Péter szinte azonnal közös nevezőre jut, s egy-két évtizeddel később pedig Jakab csoportja is elindul feléjük; a jobbszél pedig minden adminisztratív intézkedés nélkül is leválik az Egyház testéről. A jézusi gondolat ereje és a Szentlélek irányítása elegendő volt arra, hogy az Egyház megmaradjon Krisztus igazságában és fejlődjék a "teljes igazság" [Jn 16,13> felé. Talán nem is volt kísértésük más segítségre; sokkal jobban szerették Jézust... és talán egymást is.

Ha lett volna kísértésük, és engedtek volna az ilyesfajta kísértésnek, hamarosan megsemmisült volna a kisdéd nyáj. Megsemmisült volna azért, mert értelmetlenedett volna számukra a Szeretet Útja, ha ennek győzelme érdekében igénybe vették volna a közhatalom segítségét, tehát azt, ami már nem szeretet. A közhatalom igénybevétele nélkül nőtették meg ők és a következő nemzedékek Jézus Országát akkorára, hogy a negyedik század elején a kísértésnek már történelmi szükségszerűséggel jelentkeznie kellett. De ez már Nagy Konstantin kora..., amikor az üldözöttből üldöző lesz, s ez már nagyon is túl van a páli életmű eszmei tartalmán, s így jelen munkánk anyagán is. De a hála szava, hogy ettől a kísértéstől és a beleegyezéstől Pál korában még mentek maradhattunk — azért ide kívánczok.

Hálát kell mondanunk azért is, hogy Péter jól értette a Jézustól rábízott Péter-tiszt gyakorlásának módját. A zsinaton úgy szólal meg, mint egy testvér a sok testvér között. Bátran képviseli a többség véleményétől eltérő álláspontját, s azt is elviseli, hogy álláspontját leszavazzák. Engedelmeskedik ezzel a Szentléleknek, akit nemcsak ő kapott meg, hanem minden testvére is. Elviseli, hogy Antióchiában Pál megfeddi őt, s a feddés következményeként minden bizonnyal módosít is magatartását. Hála tehát Istennek Péterért, hogy értette, miként kell a vezetői szerepet gyakorolnia a bázison élő prófétai nép körében. Testvérként és nem uralkodóként, mert az uralkodás sohasem szent, hanem mindig sátáni. A zsinat nem ismer még hierarchiát.

A jeruzsálemi zsinat, mint "eligazítás", nem érhetett többet, mint amennyit az "eligazítások" az esetek többségében érhetnek (v.ö. 18a num.). És mégis újra hála a reánk gondot viselő Istennek, hogy a zsinati testvérek a "minden nap velünk levő" [Mt 28,20> Jézus és a mindegyikünknek megadott Lelke erejében ilyen szép példát adtak nekünk és minden idők Jézus tanítványainak. Megmutatták, hogy miként kell bátor szóval és a testvérré nagyon figyelve megkeresni és megtalálni egy-egy konkrét gondunk kapcsán, hogy miben is áll az Isten akarata számunkra.

A KÖRÜLMETÉLÉS ÉS EGYÉB OBSZERVANCIÁK

20. KÖRÜLMETÉLÉS

a) Szóstatisztika és jelentéstartalom

"Rólad úgy értesültünk, hogy a Mózesről elszakadásra tanítod mindazokat a zsidókat, akik a pogányok között vannak, és azt mondd, hogy ne metéljék körül fiaikat..., mi tehát a helyzet?". [ApCsel 21,21—22> Ezzel a kérdéssel fogadja Pált Jakab Jeruzsálemben 58 pünkösdjén. Jelen numerusunkkal mi is ugyanezt kérdezzük, mi a valóság? Azt tanította-e Pál a körülmételésről, amit Jakabnak hírül vittek?

A szóstatisztikai vizsgálattal kezdjük válaszunkat.

Az Úsz-ben	peritemnein*	peritomh**	akrobustia***	Össz	* peritemnein =körülmételni
A páli levelekben	9	30	19	58	** peritomé =körülmételés ***akrobüsztia =fityma
A páli függőségű L és Cs-ben	7	3	1	11	
Egyéb könyvekben	1	2	0	3	
Összesen	17	35	20	72	

A páli levelekben e szavak gyakorisága Lukács két könyvéhez viszonyítva hatszoros (rgym = 6,2) s a maradék 12 könyvéhez viszonyítva pedig harmincnolcszoros; az 1Kor könyvéhez viszonyítva is jelentős (rgym = 13,6

A páli levelekben					Rgym
Gal	6	7	3	16	4,0
Kol	1	4	2	7	2,5
Róm	0	14,	11	25	1,9
Tit	0	1	0,	1,	0,9
Fil	0	2,	0	2	0,7
Ef	0,	1	1	2	0,5
1Kor	2	1	2	5	0,4
Összesen	9	30	19	58	

Jól látható a táblázatból a Galata levél relatív és a Római levél abszolút súlya témánkban.

Az egyéb könyvek összesen 3 előfordulása [Jn 7,22.22.23> Jézus ajkán szerepel (15b num). Evangéliumában Lukács beszámol a Keresztelő és Jézus körülmételéséről. [Lk 1.59;2,21> Az ApCsel-ben — 2 előfordulással — István diakónus a szinédrium előtt elmondja, hogy Isten "adta Ábrahámnak a körülmételés szövetségét és... Ábrahám körülmételte Izsákot a nyolcadik napon, és Izsák Jákobot és Jákob a tizenkét pátriarchát". [ApCsel 7,8.8> Három előfordulás a cezarei póttanfolyammal [ApCsel 10,45;11.2.3> kapcsolatos (15c num). Az utolsó négy előfordulás pedig már Pál működéséhez kapcsolódik. [ApCsel 15,1.5;16,3;21,21>

A János-evangéliumban található jézusi nyitányt Pál tette teljessé. Az Újszövetség nem Pál nevét viselő további 14 könyvből csak a Pál-tanítvány Lukács két könyvében szerepelnek a fenti táblázat szavai; a többi 11 könyvben egyetlenegyszer sem találkozunk velük. Ami pedig a Pál nevét viselő 13 könyvet illeti, csak hét páli levélben találkozunk ezekkel a szavakkal. A Gal- és Róm-ben sűrűn, az 1Kor-, Ef-, Fil-, Kol-ben pedig csak elvétve, s végül 1 ízben a T-levéiben. Foglalkoztatja tehát Pált ez a probléma a harmadik missziós út (Gal, 1Kor, Róm) során: 47 előfordulás; s utórezgésként foglalkozik még a problémával első római fogságában is (Ef, Fil, Kol): 11 előfordulás. Pál az egyetlen író az ÚSz-ben, akinek a zsidó származású ember megjelölésére nem elég a héber, izraelita, zsidó, Ábrahám ivadéka stb. kifejezéssor, hanem kiegészíti ezt még egy szinonímával: "körülmetélt". Ennek megfelelően viszont a pogányok, görögök stb. megjelöléssort is kiegészíti a "körülmetéletlenség" (akrobustia — fityma) szinonímával. A "peritomé" alapjelentése a körülmetélés aktusa. De Pálnál akár e pusztá főnév (peritomh), akár a "körülmetélésből valók" (coi ek peritomhV = hoi ek peritomész) szerkezet "zsidókat" (is) jelent. Az "akrobüstia" pedig ennek megfelelően "pogányokat" (gojok) is jelent. Jelenti ezen felül Pálnál a "peritomé" még a körülmetéltség állapotában levést is, s ugyanígy az "akrobüstia" a körülmetéletlenség állapotában levést: "en peritomé", "en akrobüstia". [Róm 4,10—11> Hogy milyen további jelentéseket kölcsönöz még a "peritomé" szónak, azt látjuk majd numerusunk során.

Péter Antióchiában "a körülmetélésből valóktól fél". [Gal 2,12> Ugyanebben a jelentésben használja szavunkat másutt is: "Köszönt titeket Márk... és Jézus..., akik a körülmetélésből valók..., mert sokan engedetlenek..., különösen a körülmetélésből valók". [Kol 4,10—11; Tit 1,10> Azt, hogy Jézus csak Izrael házának elveszett juhához lett küldve, [Mt 15,25> Pál így fejezi ki: "Krisztus a körülmetélés szolgálja lett". [Róm 15,8> Pálnál viszont más a helyzet: "reábízott a körülmetéletlenség, ahogyan Péterre a körülmetéltség, mert aki erőt adott Péternek a körülmetéltség apostolságára..., az erőt adott (Pálnak) a pogányok számára". Az antióchiaiak megállapodnak a jeruzsálemiekkel, hogy előbbiek mennek a pogányokhoz, "emezek pedig a körülmetéltekhez". [Gal 2,8—9> A megállapodó felek két egyenlő résznek látják a világot? Nem. Alighanem úgy gondolják, hogy a zsidók összessége igényli a Tizenkettőt, a pogányok számára pedig elegendő lesznek az antióchiaiak. S ha Pál ezt a zsinat után négy évvel leírja, akkor nyilván négy esztendő múltán is így gondolkodik. Ha nem így gondolkodtak volna 49-ben Jeruzsálemben, akkor ez a megállapodás elképzelhetetlen Pált-túlértékelés lett volna részéről. A megállapodás idején Péter nemcsak a tengerparti városokat látogatta már meg, hanem talán Rómát is megjárta. A megállapodás érdekesen jelzi, hogy Péter még 49-ben is — legalábbis elsődlegesen — a zsidók misszionálására gondol.

b) A körülmetélésnek nincs haszna

Jakab kérdésére és a mi — azzal azonos — kérdésünkre Pál egyszerű és csattanós választ ad a Gal-ben: "Én pedig, testvérek, ha még mindig a körülmetélést hirdetem, akkor miért üldöznek még mindig?". [Gal 5,11> Pál sorsközösségben levőnek mondja magát a körülmetélés kapcsán Krisztussal: Jézust is azért üldözték, mert nem a körülmetélést hirdette, Pált ugyanezért üldözik. Ez a nagyonis sajátos Jézust-látás húzódik meg ugyanis fenti szavainak folytatásában: "ha a körülmetélést hirdetem, akkor vége a kereszt botrányának". [Gal 5,11> Ez a keresztbotrány nem más, mint az üldözés. E szavakat mérgében — amelyet Jézus és a maga üldözői iránt érez — megtoldja egy cifra mondattal: "Bárcsak ki is metszenék (apokoyontai = apokopszontai = »herélnék«) magukat azok, akik lázítanak titeket". [Gal 5,12> A "kimszés" — kicsúfolása a körülmetélésnek! Nincs probléma: Jakabnak jó az értesülése. Pál számára a jeruzsálemi zsinat tartalma ennyi: "A velem levő Titust sem kényszerítették arra, hogy körülmetéljék". [Gal 2,3> Ebből az alapállásból bontja ki a maga körülmetélés-tanát, amelyet az alábbiakban tüzetesen megvizsgálunk.

Miért nem hirdeti Pál a körülmetélést? Azért, mert ő is az "egész ember meggyógyításával" [Jn 7,23> van elfoglalva, mint Jézus? Igen. Méghozzá Jézushoz hűségesen az ember testének-lelkének

meggyógyításával, s nem is egy embernek, vagy egy kiválasztott embercsoportnak, hanem az egész emberiséget jelentő "embernek" a meggyógyításával. A "körülmetélés" — mint már láttuk — Pál számára az emberiség egy csoportját, az őszövetség választott népét, Jákob leszármazottait jelenti. Ugyanakkor Pál gondja abban áll, hogy az emberiség egésze Jézushoz tartozzék. S ha valaki Jézushoz tartozik, Jézusban benne van, akkor már semmit sem számít, hogy van-e fitymája vagy nincs: "mert Krisztus Jézusban nem számít sem a körülmetélés, sem pedig a körülmetéletlenség" — írja a galatáknak. [Gal 5,6> Minden jeletőség nélküli tehát, hogy egy fiúgyermeken elvégzik-e élete nyolcadik napján ezt a kis műtétet: "körülmetélt állapotban volt valaki, amikor a meghívást kapta? Ne fitymásválassza meg (epispaszo = episzpasztos) magát! Körülmetéletlen állapotban volt valaki, amikor a meghívást kapta? Ne metéltesse magát körül!". [1Kor 7,18> Mi ez a "megfitymásválasztás"? A zsidóság és a szélsőjobb számára a megfitymásválasztás — azaz, ha egy zsidó ember orvosi ráhúzó (epi-stao = epi-sztos = ráhúzni) műtétet eltüntet a körülmeteltségét — egyet jelentett a hitehagyással; az ilyen renegátnak számított. Ha csak ez az egyetlen mondat jut vissza Jeruzsálembe a nem-keresztény zsidókhoz, ez már önmagában is elég annak az ítéletnek a megformálásához, hogy "ez az ember valóságos pestis". [ApCsel 24,5> De a szélsőjobb számára is fölháborító, amit Pál képvisel. "Van ebben az emberben még valami zsidó érzés? Ilyen nyugodt, értekező hangon tud beszélni a hazaárulásról (megfitymásválasztás)? Ilyen szemtelen módon függetleníti magát a zsinati határozattól, amelynek értelmében a pogányok körül nem metélése csak engedménytétel (nem kell körülmetéltetniük magukat)?" Pál, az egyetlen hűségű, mit sem törődik ezzel. Belső meggyőződéssel írja tehát le két tételét: "mert a körülmetélés is semmi, és a körülmetéletlenség is semmi". [1Kor 7,19> A jeruzsálemi füleknek még egyebeket is kell majd hallaniuk!

Ennyire elfelejtette Pál Damaszkus előtti önmagát? Semmi érzéke nincs az iránt, aminek szolgálatában korábban ölni is tudott? Nem tudja, hogy a körülmetélést Isten rendelte el, amikor szövetséget kötött Ábrahámval: "...és ez lesz a köztem és közted létrejött szövetség jele"? [Ter 17,11> Tudja, de csak olyankor, amikor méltányosabb hangot akar megütni. De ebben a méltányosabb hangütésben sem lehet sok örömük a jeruzsálemieknek. A méltányosabb hangot megütő Pál számára a körülmetélés egyet jelent a dikaioszsággal; a körülmetéletlenség pedig ennek (az Istennek-tetszésnek) a hiányával. Tetszenék ez a jeruzsálemieknek, ha Pál közben nem csavarna egyet a körülmetélés szó jelentésén. A rómaiaknak ugyanis arról ír, hogy az erkölcsi törvény megtartása teszi körülmetéltté az embert; és csak ebben az esetben egyenlő a körülmeteltség az Istennek-tetszéssel, az erkölcsi törvény meg nem tartása pedig egyenlő a körülmetéletlenséggel és az Istennek-nemtetszéssel. [Róm 1,25—30> Ezt írja nekik: "A körülmetélés pedig tényleg hasznos, ha megtartod a törvényt. De ha megszeged a törvényt, akkor a te (kultikus) körülmeteltséged (etikai) körülmetéletlenséggé, azaz Istennek-nemtetsző lett. Ha viszont a körülmetéletlen (pogány) megtartja a törvény rendelkezéseit, akkor vajon nem számít-e ez körülmeteltségnek (Istennek-tetszőnek)?" [Róm 1,25—26> Ez lenne Pálnak az a hangja, amely méltányos a múlt iránt. A szélsőjobbot az erkölcsi törvény és a vallási előírás ilyen összekeverése nagyon felbosszanthatta, mert számukra nyilvánvaló, hogy nem lehet Istennek-tetsző az, aki a körülmetélés vallási előírását nem tartja meg. Így válaszolnának Pálnak: A körülmetéletlen nem lehet körülmetélt! Abszurd ellentmondást állítasz! Aki az erkölcsi törvényt megtartja, az megtartja a mózesi törvény egyik felét. De az egyik fele csak az egyik fele. Ahhoz, hogy valaki körülmetélt legyen, ahhoz körül kell metélnie. Csak akkor lesz Istennek-tetsző, ha teljesíti ezt a vallási előírást is...! Pál viszont nem óhajt tudni vallási előírásról, s így körülmetélésről sem; ő csak erkölcsi törvényről akar tudni: "...és a fizikailag körülmetéletlen, aki teljesíti a (erkölcsi) törvényt, el fog ítélni téged, aki az Írással és a körülmetéléssel együtt (erkölcsi) törvénytisztező vagy". [Róm 2,27> Pál látásmódja szerint a körülmetélések nincs "ereje"; [Gal 5,6> ereje csak "az Isten parancsai megőrzésének" [1Kor 7,19> van.

Mindezt Pál jó farizeus törvénytudóként igazolja is az Írásból. Ebben is követi példáját Jézusnak, aki az Írás alapján érvelő farizeusokat, az Írás alapján hallgattatja el. Az Írásból igazolja, hogy nem kell

körülmetéltnek lenni ahhoz, hogy valaki Istennek-tetsző lehessen. A szélsőjobb most tudomásul veheti Páltól (farizeuskeresztények a farizeizmuson túljutó keresztény testvérüktől), hogy a körülmetélés parancsát megkapó Ábrahám már akkor Istennek-tetszővé lett, amikor még körülmetéletlen volt. Megállapítja ugyanis, hogy Ábrahám ugyan Isten kívánságára elvégezte magán és háza népén a körülmetélést, de nem ettől lett dikaios. A Ter ugyanis elmondja, hogy Isten megígéri Ábrahámnak, hogy annyi ivadéka lesz, mint az égen a csillag; ezt az ígéretet követően pedig így ír Ábrahámról: "És hitt az Úrnak, és ez dikaioszünéül tudatott be neki"... [Ter 15,6> "ezen a napon kötött szövetséget az Úr Ábrahámmal mondván: A te magodnak adom ezt a földet...". [Ter 15,18> Másfél évtizeddel később, amikor Isten bejelenti Ábrahámnak, hogy Sára egy éven belül fiút szül, akkor rendeli el a körülmetélést: "Ez pedig az én szövetségem, amelyet meg kell tartanotok..., minden férfi körülmetéltessék nálatok..., és ez lesz énközöttem és tiközöttetek a szövetségnek a jele". [Ter 17,10—11> Ennek a szövegnek az alapján Pál fölteszi a kérdést, hogy az Istennek-tetszés boldogsága a körülmeteltségre (zsidókra) vagy a körülmetéletlenségre (pogányokra) vonatkozik. Így válaszol: "azt állítjuk, hogy Isten Ábrahámot a hite alapján tekintette Istennek-tetszőnek. Milyen állapotban volt ekkor Ábrahám? Körülmetélt vagy körülmetéletlen állapotban? És a körülmetélést mint jelet kapta a maga Istennek-tetsző-volta pecsétjeként; és ezt az Istennek-tetszést körülmetéletlen állapotban tanúsított hite által szerezte meg. Hogy ennek folytán atyja legyen mindenkinek, aki körülmetéletlen állapotban hisz, hogy a hit ezeknek is beszámítódjék Istennek-tetszésül, és hogy így (Ábrahám) a körülmeteltség (=Istennek-tetszés) atyja legyen nemcsak a körülmetelésből valók (zsidók) számára, hanem azok számára is, akik körülmetéletlen állapotban lépnek a mi Ábrahám atyánk hitének nyomdokaiba". [Róm 4,9—12> Mindez annyit jelent, hogy ami lehetséges volt Ábrahám esetében, az lehetséges mások esetében is. Annyit jelent, hogy körülmetélten és körülmetéletlenül egyaránt lehet Ábrahám ivadékának lenni, mert az számít ivadéknak, akit Isten dikaiosznak minősít; ennek a dikaiosznak minősítésnek pedig nem a körülmeteltség a feltétele, hanem a hit.

Hogy ez az Ábrahám által tanúsított "hit" az erkölcsi törvény megtartását jelenti-e Pálnál vagy más egyebet, azt a későbbiekben még megvizsgáljuk. A galatáknak azt írja, hogy a körülmetelésnek nincs "ereje", hanem csak "a szeretet által bontakozó hitnek"; [Gal 5,6> eme nyilatkozata szerint tehát a "hittől" elválaszthatatlan az erkölcsi törvény (a szeretet), mert a hit olyasvalami, ami a szeretet, azaz az erkölcsi törvény megtartása által fejti ki önmagát. Lesznek azonban Pálnak a hitről problematikusabb kijelentései is!

Pál a körülmetélés haszontalanságát nemcsak az erkölcsi törvény teljesítésével, a szeretetben kibontakozó hitnek a hasznosságával állítja szembe, hanem még másvalamivel is, ami alighanem több és/vagy más, mint az erkölcsi törvény teljesítése. A galatáknak ugyanis ezt írja: "Jézus Krisztusban a körülmetélés is semmi, a körülmetéletlenség is semmi, hanem csak az új teremtmény..." [Gal 6,15> — ez az a valami. A kolosszeieknek pedig azt írja, hogy ha valaki "felölti az új embert", akkor ez esetben "már nem lehet szó arról, hogy valaki görög vagy zsidó, körülmetéletlen vagy körülmetélt". [Kol 3,10—11> Egyelőre függőben kell hagynunk azt is, hogy mit jelent ez az "új teremtmény" és "új ember". De már most szóba kell állnunk azzal a páli gondolattal, hogy ami az embert Istennek-tetszővé teszi, az egyfelől több és/vagy más is, mint az erkölcsi törvény teljesítése: másfelől viszont semmiképpen sem lehet ilyen Istennek-tetszővé tevő hatása a körülmetélés, egy vallási előírás teljesítésének.

Maga az Isten teszi dikaiosszá az embert: "Egy az Isten, aki majd Istennek-tetszővé teszi a körülmetélést (zsidót) hitből és a körülmetéletlenséget (pogányt) a hit által" — írja a rómaiaknak. [Róm 3,30> Hogy a "hitből" és a "hit által" kifejezések között van-e különbség — ennek megvizsgálását ismét későbbre kell halasztanunk. Itt csak azt kell tudatosítanunk, hogy az, ami a dikaioszüné megszerzése szempontjából jelentős, az egyfelől az ember munkája: az erkölcsi törvény megtartása, illetőleg az ehhez fogalmilag

bizonytalanul viszonyuló hit; másfelől pedig az Isten munkája: az egyelőre ugyancsak bizonytalan tartalmú "új teremtménnyé levés, új embert felöltés" Istentől számunkra felkínált lehetősége.

Mindezek után meglehetősen furcsán hat, hogy Pál felteszi a kérdést: "Mi tehát a zsidó kiváltsága, és miben áll a körülmetélés haszna?", és még furcsábban, hogy erre a kérdésre ezt válaszolja: "Minden szempontból igen nagy!". Hogy ezt az igen nagy hasznot megmutassa, felsorolásba kezd: "Először is abban áll, hogy rájuk bízottak Isten szavai. És mi következik ebből? Az, hogyha némelyek hűtlenné lettek, vajon hűtlenségük megszünteti-e Isten hűségét? Semmiképpen sem!". [Róm 3,1—4> Látnivaló, hogy a körülmetélés nem körülmetélést jelent itt, hanem zsidót. Ennek következtében Pál nem a körülmetélés hasznáról, hanem a zsidó népbe tartozás hasznáról—előnyéről beszél, ami pedig abban áll, hogy ők voltak a múltban a kiválasztott nép, és hogy Isten nem veti el őket, hűséges marad hozzájuk egyes zsidók hűtlensége ellenére is. A felsorolás, amely az "először is" szóval kezdődött, nem folytatódik, amit pedig elmondott a körülmetélés hasznáról, az semmit sem gyengít eddigi fejtegetésein, amelyeknek éppen az a mondanivalója, hogy semmi haszna sincs a körülmetélés vallási előírása teljesítésének — legalábbis a páli jelenben.

c) A Lélek szerinti körülmetélés — az igazi körülmetélés

Az eddigiek legjelentősebb előremutató eredménye a "körülmetélés" szó egy új jelentése, amelyet Pál adott szavunknak: az erkölcsi törvény megtartása hozza az embert a körülmetéltség állapotába, illetőleg az erkölcsi törvény megszegése a körülmetéletlenné teszi. [Róm 1,25—26> Pál nem éri be ennyivel. A szó eredeti jelentésének megváltoztatásában el kell jutnia a szó eredeti jelentésének teljes tagadásáig is; egészen addig, hogy a "körülmetélés" ne is jelentse többé azt, amit Pál is jelentett, hanem csak valami egész újat, egészen mást jelentsen.

Amint láttuk, a "körülmetélés" szó jelentette a zsidó embert. Pál szavunk eredeti jelentésének teljes megtagadása céljából felszámolja ezt a körülmetélés = zsidó egyenlőséget. A fentebb látottak értelmében: körülmetélt = törvényt-megtartó = Istennek-tetsző. Pál számára támad e három szinonimának egy negyedikje is. A törvényt megtartó az Istennek-tetsző ember, a körülmetélt ember, és az ilyen ember — a "zsidó". Ennek megfelelően: nem a fizikailag körülmetélt ember — a zsidó! Bevezeti ezt az állítást azzal, hogy az erkölcsi törvényt megtartó pogány az Isten szemében felette áll az erkölcsi törvényt meg nem tartó zsidónak. [Róm 2,27> Majd így folytatja szavait: "Az, aki—ami dicséretet kap az emberektől és az Istentől, az nem a láthatóan zsidó, azaz nem a láthatóan, mert a testen végzett körülmetélés (zsidó), hanem a nem láthatóan zsidó, azaz a szív körülmetélése — a Lélek szerint és nem az Írás szerint". [Róm 2,28—29> Ha Pál átalakítja a zsidók "ígéret—örökség—remény" fogalmát, most átalakítja a "zsidónak" a fogalmát is. Megint új és más jelentést kap egy szó! Pál számára nem az a zsidó, aki a kortársai szemében zsidó (a nem-keresztény és a keresztény zsidók). Pál számára a "zsidó" jelenti az akár pogány származású, akár zsidó származású keresztényt; ezek alkotják a "nem-láthatóan-zsidókat". Pál terminológiát is gyárt, a jeruzsálemiektől annyira féltett nemzeti egység széttörését is eredményezve. Kortársai szemében a zsidóságnak van egy látható jele: ez pedig "az Írás szerinti", a "testen" elvégzett, s ily módon "látható" körülmetélés. Pál számára azonban aki ilyen, az még nem igazán zsidó. Az igazi zsidó az, akit emberek és Isten egyaránt dicsérnek, de ennek az igazi zsidónak nem a teste, hanem a szíve van körülmetélve, mégpedig az Isten Lelke szerint. Az igazi zsidóságnak egy nem látható, hanem rejtett, tehát csak képletes értelmű körülmetélés a jele, hiszen belehalnánk, ha valaki megpróbálná a szívünket körülfarigcsálni. Hogy miben áll a szív eme rejtett és Lélek szerinti körülmetéltsége — azt láttuk már az előző pontban.

Az ilyenfajta fejtegetések olvasásakor vagy hallásakor a hagyományos értelemben vett zsidók — s velük együtt az egész keresztény jobbszárny, Jakab is — alighanem idegrohamot kaptak. Hogyan válhatik körülmetéletlenné az, akit egyszer már körülmetéltek? Megtörtént dolog — meg nem történtté nem tehető. Hiába teljesíti valaki az erkölcsi törvényt; ha nem metélik körül, nem lesz körülmetéltté...!

Igaz ugyan, hogy Jeremiás is beszélt már körülmetéletlen szívről és körülmetéletlen fülekről, [Jer 9,26;6,10> s ha akarták volna, akkor érthették volna jobban is a páli szavakat. De még így is tovább háboroghattak volna: Ha valaki nem teljesíti az erkölcsi törvényt, az valóban körülmetéletlen szívű és fülű, de ettől a fitymája még marad eltávolított. Miért csinálja ezt a fogalomzavart? Csak azért csinálja, hogy arra izgassa Izrael népét, hogy "ne metéljék körül fiaikat". [ApCsel 21,21> Ki fog ragaszkodni a nemzetmegtartó ősi szokásokhoz, ha az erkölcsi törvény megtartása fölöslegessé tehetné az igenis nemzetmegtartó jelentőségű kultikus előírásokat, azok megtartását?!

Logikusan következik mindebből az, amivel ráteszi a koronát jelentést változtató tevékenységére: ezt írja az efezusi pogánykeresztényeknek, akik "test szerint pogányok, akiket körülmetéletlenségnek nevez az úgynevezett (legomenoi = legomenoi = úgymondott) testen-kézzel-csinált-körülmeteltség...". [Ef 2,11> Pál ezzel a fogalmazással eljut odáig, hogy megszünteti a fogalomzavart. Két egyenlőséggel dolgozott idáig. Az egyik: törvénytartó = nemláthatóan körülmetélt = Istennek-tetsző = nemláthatóan zsidó. A másik: láthatóan körülmetélt = láthatóan zsidó = nem igazi zsidó. A fogalomzavar megszüntetése céljából a hagyományos értelemben vett körülmetélést, a látható körülmetélést leminősíti, s ebben a levelében ez a körülmetélés már nem is körülmetélés, csak "úgynevezett körülmetélés".

Ha egyszer a hagyományos értelemben vett körülmetélés csak "úgynevezett körülmetélés", akkor nem "úgynevezés" alapján, hanem valójában mi az igazi körülmetélés? Erről ír a filippieknek, akik, miként az efezusiak, javarészt pogányok. Amit mond nekik, azt egyfelől a maga nevében mondja, s olyanként mondja, mint akit "körülmetéltek a nyolcadik napon", [Fil 3,5> és akit igazán úgy neveltek, hogy nagyon becsülhesse ezt a testi, de ma már csak úgynevezettnak tekintett körülmetélést, [Fil 3,4—9> másfelől pedig minden — akár zsidó, akár pogány származású — keresztény nevében mondja. Ezt mondja: "Mi vagyunk ugyanis a körülmeteltség (= a körülmetéltek összessége, az igazi zsidók, az Isten új népe), akik Isten Lelke szerint szolgálunk Istennek, Jézus Krisztusban dicsekedünk és nem a testben (= testi, az úgynevezett körülmetélésben) bizakodunk". [Fil 3,3> Tovább viszi itt az efezusiak számára megfogalmazott tételét. Vissza kell utasítania az úgynevezett körülmetéltek ama állítását, hogy Isten új, keresztény népe nem volna körülmetélt. Éppen ellenkező a helyzet: a keresztények az igazi körülmetéltek, akik nem testben körülmetéltek, hanem akik Isten Lelke szerint szolgálnak Istennek és Jézus Krisztusban dicsekednek. Ez az Isten Lelke szerinti szolgálás emlékeztet "a szív Lélek szerinti körülmetélésére", [Róm 2,29> illetőleg az erkölcsi törvény megtartására. [Róm 2,25—26> A "Jézus Krisztusban dicsekedés" pedig túlmutat az erkölcsi törvény teljesítésén, és rokon jelentésű a nem ilyen értelmű hittől, az új teremtménnyel és az új ember felöltésével. Ez a nyilatkozata tehát megtagadja a zsidók körülmetélt voltát, és a körülmeteltséget a testi körülmetéléshez nem ragaszkodó, azt elvető keresztények állítmányává teszi.

Senki másnak nem jár az Újszövetség írói között ilyen srófra az agya. A Jézus útján járókat, akiket Antióchiában "keresztényeknek" neveztek, Pál új névvel látja el: a keresztények — a körülmetéltek. Ennek alapján a Jézus útját járók összességét, tehát az Isten Országát, az Egyházat, a Közösséget, a Szövetséget, a Testet, a Házat Pál — Körülmeteltségnek is állítja. A Tizenkettő nem volt farizeus és nem volt törvénytudó, hanem iskolázatlan am-ha-arec, "a föld népe". Pálban viszont mély nyomokat hagyott farizeusi—törvénytudói múltja. Nem tud és nem is akar szabadulni megszerzett műveltségétől. A filippieknek írt megfogalmazás mögött azonban nemcsak ez rejlik. Valami más is. Filippiben ugyan kevés a zsidó, zsinagógájuk sincs, csak egy folyóparti imádkozó helyük, [ApCsel 16,13—16> de Filippibe is eljutnak a más vetésében kaszázó alapostolok vagy legalábbis a hírük. Erről kap értesítést Rómában a bilincsekbe verten élő Pál. S amikor levelében kitér erre az értesülésre, elkapja az indulat. Fenti nyilatkozatát ugyanis ez a mondat vezeti be: "Vigyázzatok a kutyákra, vigyázzatok a rossz tevékenkedőkre, vigyázzatok a lemeteltségre". [Fil 3,2> Nem valószínű, hogy nem-keresztény

zsidóktól félti őket, mert Jézust el nem ismerő embereknek aligha lehetett hatásuk Filippi pogánykeresztényeire. A szélsőjobb kap itt Páltól új diszítőjelzőket: kutyák, rossz tevékenyedők és lemetéltség. A "rossz tevékenyedők" kifejezés visszacsengi a már látott "álnok tevékenyedőket". [2Kor 11,13> A "kutyák" azonban — új, ha nem is hagyománytalan. Ma is, akkor is becsmérlés volt, ha valakit ember létére kutyának tiszteltek. A zsidóknál általános volt így nevezni a nemzsidókat. Jézus is használja a kananeus asszonyra és lányára. [Mk 7,27; Mt 15,26> Jézus ugyanakkor használja ezt a "kutya" megjelölést honfitársaira is; azokra, akik megátalkodottan nem állnak szóba tanításával: "Ne adjátok oda a szentet a kutyáknak". [Mt 7,6> Ezzel a "kutya" kifejezéssel Pál nem tört új utat, csak Jézus nyomában járt.

Harmadik kifejezése azonban nemcsak vadonatúj, hanem minden hagyomány nélkül való is. Ezzel a szóval aztán Pál véglegesen felszámolja a "peritomé" szó körül általa megteremtett kétértelműséget. Csinál egy új szót az "ügynevezett körülmetélésre": kata-tomé. A Benseler-szótár csak az ÚSz-ből ismeri e szót, de az ÚSz-ben is csak egyetlenegyszer fordul elő, mégpedig éppen itt. A peri-tomé a peri-temnó (körülvágok) ige főnévi származéka. A kata-tomé pedig a kata-temnó ige főnévi származéka. Ez utóbbi ige jelentései: szétvág, szétdarabol, szétszed, levág, megcsonkít. Ebből az ismert és használt görög igéből — amely az ÚSz-ben egyébként nem fordul elő — gyárt Pál egy új főnevet, indulatában. Miután kutyáknak és rossz tevékenyedőknek is nevezte már szélsőjobb ellenfeleit, mi következhetik még ezután? Hogy tovább tudja szidni őket, új szót csinál, az indulat nyelvteremtő, szónemző erejével: "Nézzétek... a lemetéltséget!". [Fil 3,2> A testi körülmetéltség, ezek szerint még ügynevezett körülmetéltség sem, csak lemetéltség. Mivel szent szó ez a körülmetéltség a Szövetségen belül — Pál számára nagyon is az — ezért nem méltók reá még ügynevezett jelzővel sem azok, akik az Írást, ami csak "betű" [Róm 2,27>, nem hajlandók felcserélni az Isten Lelkével.

Ne bántsuk Pált ezért az indulatért. Az indulatnak jogai vannak, s van jog arra is, hogy az ember indulatba jöjjön. Vannak szent szenvedélyek, s ezek nélkül az igazság szolgálata nemegyszer lehetetlen. Lélektanilag lehetetlen. Halvérrel nem lehet szellemileg ellenállni. Különösen az a nép nem lehet meg indulat nélkül, amelynek egyetlen fegyvere — a szó. A bázis jézusi népe — az a nép, amelynek a kötelessége, hogy ellene álljon a szó leghatékonyabb fegyvereivel, az "ige kardjával" [Ef 6,17> a tévedéseknek. A tévedésnek ellen kell állnunk. Jézus sem járt el másképpen: beszélt nemcsak kutyákról, de meszelt sírokról és viperák fajzatáról is. [Mt 23,24.33>

d) Az igazi körülmetélés — a keresztség

Kérdezzük újra: miben is áll a nem látható, nem testen végzett, az igazi zsidóvá tevő, az Új Szövetséget jelölő, a Lélek szerinti, a Krisztusban dicsekedés-alapú körülmetélés? Láttuk már: a törvénymegtartás, a még ki nem tisztázott fogalmú hit és az új teremtmény, illetőleg az új embert felöltés. Erre a sorra Pál a kolosszeieknek írt levelében teszi fel a koronát. Ezt írja nekik: "Krisztusban körül is metéldtetek nem kézzel végzett körülmetéléssel, hanem a sarx (= a bűnt hordozó test) testének levetkőzésével. Krisztus körülmetélésével, Vele együtt eltemetődve a keresztségben...". [Kol 2,11—12> Mi ebben a nyilatkozatban az új az eddig látottakhoz viszonyítva? A "sarx" testének levetkőzése azonos az új ember felöltésével, egyet jelent a régi ember levetkőzésével. [Kol 3,11> A "nem kézzel végzett körülmetélés" (a-ceiropoihtoV = a-kheiropoiétosz) ellentéte a testen kézzel végzett (ceiropoihtou = kheiropoiétú) körülmetélésnek. [Kol 2,11; Ef 2,11> Új mozzanat viszont, hogy az igazi körülmetélés — a "Krisztus körülmetélése", tehát a Krisztus által rajtunk elvégzett körülmetélés. Új mozzanat továbbá, hogy ez a Krisztusban való körülmetélés — a Krisztusban benne élő emberen létrejövő körülmetélés. Ismét új mozzanat, hogy ez a "Krisztus körülmetélése" — azonos a keresztséggel. Mindezt egybefoglalva: a keresztség által végződik el az igazi zsidón az igazi körülmetélés.

A keresztség nem erkölcsi törvény. A keresztség — vallási előírás. Pál behelyettesíti az Istentől Ábrahám által adott vallási előírást, a testi körülmetélést, egy az Istentől és Jézus által adott új vallási

előírással. A régi vallási előírást lecseréli egy új vallási előírásra. A keresztelési paranccsal Jézus új vallási előírást adott, bár nem mondta, hogy ezt az új vallási előírást a körülmetélés helyett adja. A zsinati jobbszárny egyértelműen úgy gondolta, hogy Jézus a keresztséget nem a körülmetélés helyett adta. A szélsőjobb ezt minden keresztényre vonatkozóan gondolta (körül kell metélni minden keresztényt), a jobbközép és a zsinat ezt csak a zsidókeresztényekre vonatkozóan gondolta. A balszárny nem, vagy legfeljebb halkan tiltakozott a jobbközép eme álláspontja ellen. Pál azonban a zsinatot követő évek során — ha a Kol-t 62-ben írta volna, akkor tizenhárom év múltán — eljut arra a végkövetkeztetésre, hogy Jézus a keresztséget a körülmetélés helyett adta. Eljut arra a következtetésre, hogy van Jézus népének is vallási előírása, hiszen a keresztség Jézustól kapott vallási előírás. Előírás, amelynek Pál legalább ugyanolyan erőt tulajdonít, mint amelyet a szélsőjobb a testen kézzel végzett körülmetélésnek. Tételük így hangzik: Ha körül nem metélkedtek Jézus körülmetélésével, ha körül nem metélkedtek Jézusban, azaz ha alá nem merültök Krisztusba a keresztség által, akkor képtelenek vagytok megmentődni! Vallási előírás, amelynek teljesítése nélkül nem lehetünk Istennek-tetszők.

Megvan tehát a "megtért farizeus" régi-új farizeusi obszervancia-hite, a jézusi szóra is hivatkozhatva: "Aki hisz és megkeresztelkedik, megmentődik". [Mk 16,16> Miért képtelen az ember a megmentődésre a keresztség vallási előírása nélkül? — ez lesz a páli szótériológia nagy-nagy kérdése. Lesz alkalmunk meghallgati választát, amely válasz elvezet a páli teológia legközepébe. De odáig még hosszú munka vár reánk.

e) A testi körülmetélkedés végzetes nagy baj volna!

Alakul már a válasz Jakab kérdésére, de még mindig nem látjuk teljes egészében, hogy "mi is az, ami van". [ApCsel 21,22> A Kol reá tette a koronát arra, hogy mi is az az igazi körülmetélés, de Pálnak még mindig van mondanivalója a nem igaziról. A Gal ez a leginkább körülmetélés-központú páli levél, tartogatja ezt a mondanivalót, amelynek lényegét summázza jelen e) pontunk címe. Írástudóként az Írásból fejt ki álláspontját Pál. Egy kérdéssel indít: "Mondjátok meg nekem ti, akik a (mózesi) törvény (uralma) alatt akartok lenni, nem ismeritek-e a törvényt (Mózes könyveit)?" [Gal 4,21> Ezután elmondja a Ter alapján, hogy Ábrahámnak két fia született: előbb feleségének szolgálóleánya, Hágár szüli Ábrahámnak Izmaelt, majd később a felesége, Sára szüli Izsákot, [v.ö. Ter 16,15; 21,2—3> akit Isten megígért Ábrahámnak, amikor szövetséget kötött vele. [v.ö. Ter 17,15—16> Erre a történetre utal Pál, amikor megkérdezi szélsőjobb ellenfeleinek galata tanítványaitól, "hogy nem ismerik-e a törvényt?", ahogyan Jézus is tette annyiszor a szélsőjobb maga korabeli őseivel: "Nem olvastok-e a Törvényben?" — kalásztépés, [Mt 12,5> a váláslevél, [Mt 19,4> a jeruzsálemi bevonulás, [Mt 21,16> a gonosz szőlőmunkások, [Mt 21,42> a hétszer házasodó asszony, [Mt 22,31> a felebarát-fogalom [Lk 10,26> és Jeruzsálem pusztulása [Mt 24,15> kapcsán.

A kérdés feltevése után elmondja, hogy mit is kell a galatáknak ismerniük a Törvényből: "Meg van írva ugyanis, hogy Ábrahámnak két fia volt: egy a szolgálóleánytól és egy a szabad asszonytól. Amelyik a szolgálóleánytól való, az test szerint született; amelyik a szabad asszonytól, az pedig az ígélet által". [Gal 4,22—23> Ezután Pál megmagyarázza ezt a történetet, amely számára "allegória" azaz képes beszéd, s amely kép valami egyebet is jelent. Mi ez az egyéb? "A két asszony ugyanis nem más, mint a két szövetség". [Gal 4,24> A két szövetség egyike Isten, illetőleg a Mózes által képviselt Jákob-ivadékok között jött létre a Sínai hegyen — ez a régi szövetség. A másik pedig Jézus, illetőleg a Tizenkettő által képviselt Ábrahám-ivadékok (= emberiség) között jött létre — ez az új szövetség. Ezt a két szövetséget jelzi allegórikusan Ábrahám két felesége és két fia: "Az első szövetség a Sínai-hegyi szövetség, amely szolgálást eredményez, ezt jelképezi Hágár. Ez az Arábiában fekvő Sínai-hegy megfelel a mostani Jeruzsálemnek; s ezért szolgál a fiaival együtt". [Gal 4,24—25> Mi ez a "mostani Jeruzsálem"? Jelöli mindazokat, akik a körülmetélést képviselik. Elsődlegesen tehát a Jézushoz meg nem tért zsidóságot. Másodlagosan a szélsőjobbot is, amely a körülmetélést ki akarná terjeszteni Jézus egész népére. De

harmadlagosan — az eddig látottak konzekvenciájaként — a jakabi indítványt, és a zsinattól elfogadott és megírt levél álláspontját képviselőket is, akik a körülmetélést a zsidókeresztények számára azért kötelezőnek akarják.

A második szövetséget jelképezi Sára, aki "szabad" asszony (eleouJera = eleúthera) és Izsák: "de a felülről való Jeruzsálem — szabad (eleouJera), és ez a mi anyánk... Ti pedig, testvérek, Izsáknak megfelelően az ígéret gyermekei vagytok... Testvérek, nem a szolgálóleány gyermekei vagyunk, hanem a szabad asszonyé". [Gal 4,26.28.31> Míg az első szövetség tehát "test szerinti", [Gal 4,23> addig a második szövetség nem test szerinti, hanem "Lélek szerinti"; [Gal 4,29> azaz nem a testi körülmetélés által, hanem a "Lélek szerinti" körülmetélés által, továbbá az "Ígéret által" [Gal 4,28> — a testi körülmetélést feleslegessé tevő ígéret által — létrejövő szövetség. Ezt a második szövetséget, amely nem a térképen látható Jeruzsálemről, hanem egy földrajztól független "felülről való Jeruzsálemről" kapja a nevét..., ezt a jézusi új szövetséget képviseli Pál és azok a keresztények, akik a körülmetéléstől elhatárolják magukat.

Ezen allegória kibontása kapcsán betoldások formájában közöl még két allegóriát, amelyek az Egyház szituációját kívánják érzékeltetni a levél írásának idején. Az első allegória anyagát a Tritó-Izajás egy verse adja, amelyben a babiloni fogság után újra épülő—benépesülő Jeruzsálemet magasztalja a próféta: "Zengj éneket..., mert az elhagyott asszonymak több fia lesz, mint akinek férje van". [Iz 54,1; Gal 4,27> A levélben Pál táborát jelöli a mostani Jeruzsálemről elhagyott asszony, akinek több fia lesz, mint a körülmetéléshez ragaszkodó másik tábornak, "akinek férje van"; azaz a páli álláspontnak több követője lesz, mint azoknak, akik megülik a mostani Jeruzsálemet. Hiába küld tehát ál-apostolokat, ál-testvéreket ki a diaszporába a "mostani Jeruzsálem", már a harmadik missziós úton levő Pál világosan látja a feltámadás után 20—25 évvel, hogy Jézus győz a körülmetéléssel magát elsáncoló és magát ezzel lemaradásra kárhóztató zsinagóga felett. Vonatkozhatik ez a nem keresztény zsidókra is és a jobb szélén levő zsidókeresztényekre is, talán-talán még Jakab népére is.

A másik allegória alapját pedig az adja, hogy Sára észreveszi, hogy Izmael "játszik" Izsákkal; és Sára ennek alapján ezt mondja Ábrahámnak: "Úzd el a szolgát és fiát..., ne örököljön a szolgálóleány fia az én Izsák fiammal". [Ter 21,9—10> Pál először ezt a szöveget kicsit átalakítja: "...mert nem fog együtt örökölni a szolgálóleány fia a szabad asszony fiával". [Gal 4,30> Majd megmagyarázza ismét mint analógiát, mint előképet: a körülmetélkedéshez ragaszkodó zsidókat és szélsőjobbot jelképezi és előképezi Izmael, Pál táborát pedig Izsák. Az elsőül említett tábor most is "játszik" a másodikkal. Ezt a "játszik" szót így fejt ki: "Ahogyan pedig akkor üldözte a test szerint született (Izmael) a Lélek szerint születettet (Izsákot), úgy van most is". [Gal 4,29> Az allegóriából következik, hogy a galatáknak is el kell űzniök a maguk köréből a velük "játszó" szélsőjobb álnok és az őket "megzavaró" [Gal 1,7;5,10> és "lázító" [Gal 5,12> képviselőit. Mindezeket Pál azért mondja el, hogy leírhasa a szabad asszonytól született galatáknak ezt a mondatot: "Eme szabadság szempontjából szabadított fel titeket Krisztus". [Gal 5,1> — Abban áll a Krisztustól kapott szabadságuk, hogy nincs szükségük a megmentődéshez a körülmetélésre, amely körülmetélés a fentiek alapján egyet jelent a "szolgaság igájával". Nem túlozza el Pál a körülmetélés jelentőségét? Pál úgy gondolja, hogy nem: "Álljatok tehát helyt, és ne vessétek magatokat ismét a szolgaság igája alá... Újra bizonyosságot tesztek minden körülmetélkedő ember számára, hogy tartozik megtartani az egész törvényt" (= a mózesi törvény összes vallási előírásait [Gal 5,1.3>). S éppen ez az, ami Pál számára Damaszkus után egyet jelent a szolgaság igájával.

f) A jézusi törvénytökéletesítés páli magyarázata

Jézusnál a törvénytökéletesítés fő hangsúlya az erkölcsi törvény reformálásában állott; abban, hogy vissza (re-) alakította (formare) az erkölcsi törvényt a mózesi engedménytételek világából az emberiség eredeti, "kezdetben" [Mt 19,8> kapott parancsaihoz. Jézusnál csak másodlagos volt a — legfőbb eszköz-értékű — vallási előírások hangsúlyozása: a szeretet szálán függ a vallási előírások jelentősége.

Pál viszont a jézusi törvénytökéletesítés fő hangsúlyát abban látta, hogy Jézus fölszabadította az embert a vallási előírások teljesítésének igája alól. Pálnál csak másodlagos hangsúlyt kapott az új, a csak-szeretetet ismerő erkölcsi törvény, amelynek reformjellegét Pál a maga fő hangsúlyának perspektívájában élte meg: csak erkölcsi törvények vannak, és vallási törvények nincsenek többé. Pálnál tehát még a másodlagos hangsúly is elsődleges hangsúly-központú. Nem a válást, ütest, stb. többé el nem ismerő, azaz a mózesi erkölcsi engedménytételeket immár véglegesen fölszámolni akaró jézusi törvénytökéletesítés volt Pál e másodlagos hangsúlytevésének a lényege, hanem másodlagos hangsúlytevése is az elsődleges hangsúlytevésből élt.

	Jézus hangsúlytevései	Pál hangsúlytevései
1.	az erkölcsi törvény <i>reformja</i>	a vallási törvény többé <i>nem törvény</i>
2.	a vallási törvény csak <i>eszköztértékű</i>	csak az erkölcsi törvény — a <i>törvény</i> .

Ha tehát a "Miért jött?" kérdésre — a tanítás szempontjából — válaszolva Jézus önértelmezése így hangzik: Azért jöttem, hogy tökéletesítsem az erkölcsi törvényt és relativizáljam a vallási törvényt; akkor Pál Jézust értelmezése pedig így fogalmazható: Jézus azért jött, hogy megszüntesse a vallási törvényt, és hogy ezáltal az erkölcsi törvény legyen az egyetlen törvényünk.

E hangsúlykülönbség Jézus és Pál között tökéletesen érthető: Jézus ugyanis zsidóknak beszélt, Pál pedig pogányoknak. Jézus Mózeset ismerőknek beszélt: javított tehát Mózes erkölcsi törvényén és relativizálta Mózes vallási törvényeit. Pál Mózeset nem ismerő közönségre nézett, és azt mondta hallgatóinak, hogy egyetlen törvény van: a szeretet. Mivel azonban a jobbszárny rendre beleköpött tányérjába, akaratlanul is és szükségképpen is főhangsúlyá vált benne: érvénytelenek a mózesi vallási előírások.

Ebből az ily módon "kikényszerített" és ezért szükségképpenivé vált látásmódjából fakadt a páli körülmetélés-tan záróköve: "Én, Pál, mondom nektek, hogyha körülmetélkedtek, Krisztus nem használ nektek semmit. Szakítottatok Krisztussal, akik a törvény (= vallási előírások, a körülmetélés stb., megtartása) által akartok Istennek-tetszővé lenni: kiestetek a kegyelemből!". [Gal 5,2.4> Irtózatossúlyú megállapítások ezek! A vallási előírásokhoz ragaszkodók elvetik azt, amiért Krisztus jött; mert elvetik a Krisztustól hozott szabadságot. — S ha ezt elvetik, akkor elvetik magát Krisztust is. Elvetik ezzel együtt tehát mindazt, amit Krisztus hozott: elvetik a "kegyelmet" is, amely már egyebet is tartalmaz, mint a szabadságot. Elvetik a "kegyelmet" — ez már végső és összefoglaló válasza arról, hogy egyfelől mit hozott Krisztus az emberiségnek, másfelől pedig arra, hogy mit is csinálnak a körülmetéléshez ragaszkodók: elvetik a krisztusi életművet, a megváltást.

g) A szabadság, amellyel Krisztus megajándékozott minket

A szabadságunk is elvész, ha körülmetélkedünk. Szabadság — ismét olyan kifejezéshez, szócsaládkhoz jutottunk, melynek tartalmát az ÚSz-ben súllyal a páli levelek határozzák meg:

	az ÚSz-ben	Pálnál
szabadság (eleouJeria = eleutheria)	11	7
szabad (eleouJeroV = eleutherosz)	23	16
meg-felszabadítani (eleouJeroun = eleutherún)	7,	5
szabados (apeleouJeroV = apeleutherosz),	1	1
	42	29

E szavak tehát összesen 42 ízben fordulnak elő az ÚSz-ben, s ezeknek csaknem háromnegyed részével a páli levelekben találkozunk (rgym: 7,3)

A 29 páli előfordulásból 11-et találunk a Galata-levélben, melynek a C.P.-on belül a rgym-je = 8,2., az ÚSz-en belül a rgym-je = 35.

A többi, tehát a nem-páli 13 előfordulás esetén a szócsalád zömmel az alábbi jelentéseket mutatja:

- a. bűntől mentességet jelent [1Pét 2,16,16; Jak 1,25;2,12>; János Jézusának ajkán is [Jn 8,32.33.36.36> = 8 ízben.
- b. a Jelenések Könyve társadalmi értelemben használja, szembeállítva a rabszolgával [Jel 6,15;13,16;19,18> = 3 ízben
- c. Jézus egy szava kilóg a fenti jelentéssorból: Jézus és Péter (?) mentes a templomadótól, [Mt 17,26> tehát egy vallási törvénytől = 1 ízben.
- d. Kilóg továbbá még a 2Pét egy helye, amely tiltakozik a bűnt elkövetés szabadsága ellen [2Pét 1,19> = 1 ízben. Ezzel szemben a huszonkilenc páli előfordulás jelentősen más jelentéseket mutat.

		Nem Pálnál	Pálnál	
a	szabadság a bűntől	8	6	(R6,18.20.22;8,2.21.21)
b	társadalmi értelmű szabadság	3	7	(G3,28; 1K7,21.22.22;12,13; E6,8; K3,11)
c	mentesség a vallási törvénytől	1	13	(G2,4;4,22.23.26.30.31;5,1.1; 1K9,1.19;10,29; 2K3,17; R7,3)
d	szabadság a bűnre	1	2	(G 5,13.13)
e	szabadság a meghalt férjtől	0	1	(1K 7,39)

A páli helyek első két csoportjával a maguk helyén foglalkozunk majd: az első csoport közvetlenül a megváltástanba tartozik, második pedig Isten népének "jogegyenlőségét" tárgyalja, s ilymódon az ekkleziológiába tartozik. Ugyanez a helyzet az utolsó két csoport esetében is: a negyedik csoport általában az etikába, az ötödik csoport pedig a házasságetika területére tartozik. Csak a harmadik csoporttal kell tehát ehelyt foglalkoznunk, amely a 29 páli hely közel felét (13) adja — éles kontrasztban az egyetlen nem-páli előfordulással. [Mt 17,26>

Ami már ezt a most szóba kerülő szabadságot illeti, a 13 előfordulásból 8 a Gal-ben található. A galaták közé besurranó áltestvérek éppen ezt a szabadságot akarják a galaták leigázásával — a vallási törvények kötelezővé tételével — kikélni: "szabadságunkat, amelyet Krisztus Jézusban birtokolunk". [Gal 2,4> A Gal többi hét előfordulását láttuk már az imént, a Hágár-történet kapcsán. Az 1Kor három előfordulása ugyanezt a szabadságot fejtegeti, csak hogy az étel-obszervanciákkal kapcsolatban, s ezért ezeket a helyeket a következő numerusban vizsgáljuk meg. Marad tehát még két hely: a Róm 7,3 és a 2Kor 3,17.

A Róm-ben így igazolja Pál megszabadulásunkat a mózesi törvénytől: "Ha meghal a férj, akkor a feleség szabad a törvénytől (= a házasság törvényétől — 1Kor 7,39), és nem lesz házasságtörő, ha más férfié lesz... Ugyanúgy, testvérek, ti is meghaltatok Jézus teste által a mózesi törvénynek azért, hogy másnak a számára, a halálból feltámadó (Jézus) számára legyetek...". [Róm 7,3—4> Hogy miként haltak meg a római testvérek Jézus teste által a mózesi törvénynek — ezt megtárgyaljuk majd a páli szótériológiában. De már itt tudatosítanunk kell, hogy Pál nem szűkíti le okvetlenül a mózesi törvény

fogalmát a vallási előírásokra; legalábbis a szűkítés ebben a szöveggörnyezetben nem igazolható; alighanem nemcsak a vallási törvényekre gondol ezen a helyen.

Ugyanezzel a szélesítéssel találkozunk a 2Kor-ben is, ahol mint a "betű szolgálatát" és a "lélek szolgálatát" állítja szembe egymással a Hágár-történet kapcsán már látott két szövetséget. Pál itt elmondja, hogy amiként Mózesnek lepel volt az arcán, [Kiv 34,30> ennek megfelelően a régi szövetséget képviselők is leplet viselnek a szívükön, amikor az Ószövetséget olvassák, s ezt a leplet csak Krisztus, csak az Úr képes levenni szívünkről; csak a "Lélek szolgálata" névvel nevezett szövetségen belül hull le ez a lepel. Ezeket fejtegetve mondja: "Az Úr pedig a Lélek; ahol pedig az Úr Lelke, ott szabadság van". [2Kor 3,17> A szabadság fogalmába ezen a helyen is beletartozik a jézusi alapokat továbbépítő Pál kritikája a mózesi törvény fölött. A mózesi törvény egészére vonatkozó páli megállapítások kapcsán válik majd nyilvánvalóvá, hogy ez a hangsúlyozott "szabadság" mennyiben hordoz az obszervanciák érvény vesztésén túli tartalmakat is.

h) Damaszkus sorsdöntő jelentősége

Jézus emberiség szélességben gondolkodó missziós parancsának alapján igazolódni látszik az a fokozatos begerjedés, amelyet numerusunk bemutatott Pál körülmételés-tanával kapcsolatban: nincs jelentősége..., mással kell helyettesíteni..., végzetes nagy baj a testi körülmételés. Igazolódni látszik, mert a jobbszárny magatartása csökkentette a jézusi missziós parancs hatékonyságát. Ebben az emberiség-szélességű nyitottságban Pál bizonyul az első nemzedékben Jézus megértőbb tanítványának. Ennek következtében mondhatjuk, hogy Jézus azért szólította meg akkora erővel Pált a damaszkusi úton, mert a Tizenkettő csak késedelmes lélekkel zárkózott fel az egyetemes missziós parancshoz túlságos nemzeti beágyazódottságuk folytán. Emiatt nem értették eléggé, hogy emberiség-szélességű ügynek a képviselői. Ha értették volna eléggé, akkor nem csodálkoztak volna azon, hogy a pogányok is hajlandók Jézus tanítványaivá lenni: "Akkor tehát a pogányoknak is megadta az Isten a megtérést az Életre" [ApCsel 11,18> — mondják jó pár évvel Pünkösöd után a jeruzsálemiek. Nagy-nagy csodálkozással mondják, ahogyan csodálkoztak Péter cezareai utitársai is: "Elámultak a körülmételtségből való hívők..., hogy a pogányokra is kiömlött a Szentlélek ajándéka". [ApCsel 10,45>

Jézus, aki nem szűnik meg "velünk lenni minden nap az idők végezetéig", [Mt 28,20> a damaszkusi napon földre teríti Pált, a tervei véghezvitelére alkalmas személyt. Amikor Pál három év múltán Jeruzsálemben akarja Őt képviselni, akkor Jézus újra belenyúl életébe, imádkozás során révületbe ejti Pált, aki megint hallja Jézus hangját: "Menj, mert én pogányok közé, messze küldelek téged!". [ApCsel 22,21> Ennek a messze-küldésnek meglehetett már akkor is a reális alapja Pálban. Amit a három arábiai év alatt kapott kinyilatkoztatásokból megértett, azt Pál nem tudta "eladni" Jeruzsálemben: "Menj ki hamar Jeruzsálemből, mert nem fogadják el bizonyágtételeidet rólam!" [ApCsel 22,18> — hallja ugyanazon révület során; s tapasztalja nem révült állapotában is, mert a jeruzsálemiek "arra készülődtek, hogy végeznek vele". [ApCsel 9,29> A páli körülmételés-tan — legalábbis csíráiban — alighanem kialakult már az arábiai évek során; "Szíria és Cilícia vidékein" [ApCsel 1,21> tovább érlelődhetett benne, s az első missziós út tapasztalatai után már teljes fegyverzetben képviselheti a "nem"-et 49-ben a jeruzsálemi zsinaton. A végkifejlet: a megkeresztelkedés adja az "igazi körülmételést" — ez már a zsinatot követő évtized eredménye.

E végkifejletről kell még egy szót ejtenünk. Summája a végkifejletnek ebben áll: Nem a régi obszervancia ment meg, hanem egy új obszervancia ment meg. A megkeresztelés jézusi parancsa igazolja-e ezt a páli végeredményt? Igen is, és nem is. Igen, mert Jézus is akart obszervanciát; kívánt tőlünk — túl az erkölcsi törvény teljesítésén — megkeresztelkedést az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, [Mt 20,19> és kívánta az eucharisztikus lakomát "az Ő emlékezetére". [Lk 22,19; 1Kor 11,24—25> Lelkének irányítására bízott Egyháza pedig Jézus szándékainak megfelelően fejleszthetett és fejleszthet új és új obszervanciákat. Ennyiben igazolt a páli végeredmény.

És mennyiben nem igazolt? Annyiban, hogy Jézus ezer szót mondott az erkölcsi törvény teljesítésének országépítő jelentőségéről, amíg egy szót mondott az obszervanciákról. Minden olyan Jézust értelmezés, amely ezt elfelejtené, szükségképpen veszélyeztetné azt a jézusi alapkoncepciót, hogy az Isten Országának megvalósulása "rajtunk fordul". [Lk 17,21> Mit jelent ez a "rajtunk"? Obszervanciákat fejlesztő és teljesítő magatartásunkat? Nem erre gondolt Jézus, hanem a Mennyei Atya akaratának a teljesítésére, a szeretetre, mert ez a szeretet a sajátosan Országot — Szeretet-Országot — építő erő. Alapvetően ennek a szeretetnek az erejében és nem az obszervanciák erejében kerülünk "az áldottak" közé. [Mt 25,34> Ma is lehet valaki megkereszteletlenül szívének törvényét megtartó — és ezért Istennek-tetsző. És ma is lehet valaki "testileg" megkeresztelt, de kereszteletlen szívű és fülű; azaz a jézusi erkölcsi törvényt gyakorlatilag meg nem tartó, elvileg is elutasító és ennek következtében Istennek-nemtetsző. S ebből adódik a páli végeredmény veszélyforrása. Pál új obszervancia-hangsúlyából megszülethetik egy új farizeusi szélsőjobb szemlélet, amely ugyanúgy szembekerül a jézusi Ország egyetemességével, mint ahogyan a kétezer esztendő előtti szélsőjobb is szembekerült azzal.

Az Egyház történelmi kibontakozása során hatékonná is vált ez az új obszervancia-hangsúly, amely sajnálatosan homályba borította a jézusi lényegét: a megkeresztelkedés fontosabbá lett, mint a Hegyi beszéd! Hogy az említett páli végeredmény felelőssé tehető-e valaminő mértékben ezért — erre most még korai volna válaszolnunk.

21. ÉTEL- ÉS EGYÉB OBSZERVANCIÁK

a) Keresztények és pogányok együttélése

Péter antióchiai látogatása kapcsán nyilvánvalóvá vált, hogy a jeruzsálemi zsinattól elrendelt étel-obszervanciák megtartása a keresztények kettészakítását eredményezné. Pál világosan látta az alternatívát: a jeruzsálemi zsinati határozatokkal nem törődni, azaz zsidó- és pogánykeresztényeknek együtt enni és inni..., avagy pedig a zsinati határozatra tekintettel lenni, azaz kettévágni Isten egyházát. Péter mind a kettőt kipróbálta szép egymásutánban. Pál kimutatta Péter eme benső ellentmondását [Gal 2,14b>, s határozottan állástfoglalt az alternatívában: nem vallási előírások megtartása biztosítja, hogy Istennek-tetszők lehessünk [Gal 2,15—21>. A zsinatot követő években Pál a zsinati határozatoktól függetlenül magát oldja meg a felmerülő obszervancia-problémákat.

A zsinatnak még az a gondja, hogyan tudnak együttélni zsidókeresztények és pogánykeresztények, Korintusban és Rómában azonban zsidókeresztények és pogánykeresztények együttélésének problémája már eltörpül a pogánykeresztények és pogányok együttélésének problémái mellett. A pogányoknak is vannak nemzeti-vallási szokásaik, nemcsak a zsidóknak. A pogányoknál is átjárja a vallás a közeletet és méginkább a családi életet. A mézárszékekben bálványoknak áldozott állatok húsát mérik ki. A családok a maguk ünnep- és gyásznapijait áldozatbemutatással teszik szakrálissá, és a bálványoknak feláldozott állat húsát eszik ilyenkor — akár a templomépületben, a templomligetben, akár odahaza.

Keresztények és pogányok együttélésének problémái abból adódnak, hogy a pogányok általában nem családostól térnek meg, hanem egyes személyek térnek meg, mégpedig továbbra is pogány családjuk körében élve. Így aztán Korintusban és Rómában nemcsak az a gondja Pálnak, hogy az asztalközösséget illetően miként alkalmazkodják egymáshoz pogánykeresztény és zsidókeresztény, hanem az is, hogy miként viselkedjék odahaza pogánynak megmaradt családjában az, aki megtért Krisztushoz. Másképpen: miként viselkedjék az a pogánykeresztény, akit megtérése fejében Krisztus nem vett ki a világból, és így nem vett ki a családjából sem. Megtérése után a pogánykeresztény továbbra is ott lakik, ahol korábban lakott. Rokonai is azok, akik korábban voltak. A családban gyermek születik, házasodnak a fiatalok, meghalnak az öregek — a megtérő családtag megtérése után ugyanúgy, ahogyan korábban. Az együttélés naponkénti problémákat jelent.

b) A földrajzi és társadalmi szituációk különbözősége

A jakabi indítvány, a zsinati határozat s ennek kilenc évvel későbbi ismételése is megemlíti a bálványokat (eidwlōn = eidolon — ApCsel 15,20), illetőleg a bálványnak áldozott húst (eidwloJuton = eidolothuton — ApCsel 15,29; 21,25), s ezzel érinti a pogánykeresztények múltjából adódó pogánykultusz-problémát. A bálvány-szócsalád az említett két szón kívül még: eidwlatria (eidolatria = bálványimádás), eidwlatrhV (eidolatrész = bálványimádó), eidwlion (eidolion = bálványszentély) szavakból áll, s összesen 32 ízben szerepel az ÚSz-ben. Ebből 21 a páli levelekre esik (rgym: 2,9), amiből pedig 15 az 1Kor-ban olvasható. A Gal még körülmetélés-központú, az 1Kor már bálvány-központú. Azaz Korintusban már nem az a probléma, hogy a pogánykeresztények körülmetélkednek-e vagy sem. Korintusban már előtérbe kerül a pogánykeresztények viszonya a maguk pogány múltjukhoz, ill. jelen pogány környezetükhöz.

Az egyház szituációja döntően más Achaia provinciában (Korintus), mint Szíriában (Jeruzsálem és Antióchia). Nem az évek múlása következtében más, hiszen a zsinat, ill. az 1Kor írásának az idejét csak néhány év választja el egymástól. Más miatt. Jeruzsálemben nincs bálványtemplom; Antióchiában ugyan van, de itt olyan erős a zsidókeresztény diaszpóra, hogy a bálványtemplom hatása a pogánykeresztényekre alig észlelhető. Ebben az antióchiai földrajzi és szociológiai szituációban az egyház egységben megőrzése még csak annyit kíván, hogy a pogánykeresztények ne egyék meg a

bálványoknak áldozott húst, amelyet a bálványpapok kereskedelmi forgalomba hoztak, a piacokra küldtek. Korintus viszont nemcsak bőviben van bálványtemplomoknak, hanem az egyház is döntően pogánykeresztényekből regrutálódik. Ezek következtében a bálványkultushelyek (templomok) hatása a pogánykeresztényekre nem elhanyagolható erejű.

Ebben a korintusi földrajzi és szociológiai szituációban az egyház épségben megőrzése szempontjából az a célkitűzés adódik, hogy a pogánykeresztények szakítsanak meg minden kapcsolatot a bálványkultusszal. Korintusban az szolgálja az egyház épségét, ami Jeruzsálemben fel sem merülhet, mert Jeruzsálemben nincsen bálványtemplom. Korintusban az szolgálja az egyház épségét, ami Antióchiában nem merül fel, mert a bálványtemplomnak nincs komoly hatóereje.

A bálványáldozati hús megevését illetően döntően mást kíván meg Acháiaiban az eltérő földrajzi és szociológiai szituáció. Mit? Az ellenkezőjét annak, amit Szíriában parancsolt az egyház egysége. Azt, hogy a pogánykeresztények egyék csak meg a bálványáldozati húst, mert ha nem akarnák megenni, ezzel kiközösítenék magukat a családi, rokoni, társadalmi kapcsolatokból. Kiközösítenék magukat legtermészetesebben adódó apostoli lehetőségeikből; abból, hogy családjukat megnyerjék Krisztusnak. Azaz lehetetlenné tennék küldetésüket, kovász-szerepüket. Pálnak Korintusban azért kell harcolnia, hogy a pogánykeresztények megegyék a bálványáldozati húst. Kikkel szemben kell harcolnia? A zsinati álláspont zsidókeresztény képviselőinek pogánykeresztény utódaival szemben, akiket Pálnak itt, Korintusban "gyengehitűeknek" kell minősítenie. Antióchiában az a "gyenge", aki megeszi, Korintusban pedig az aki nem eszi meg.

Ami pedig a zsinati határozat által tiltott többi ételleket illeti, ezeknek tiltása Korintusban már szóba sem kerülhet, s aligha akad, aki azt képviselje. Aligha, mert Korintusban alig van zsidókeresztény, s kisebbségi helyzetük folytán aligha jut eszükbe, hogy a korintusi pogánykeresztények (a döntő többség) igazodjanak hozzájuk, (a jelentéktelen kisebbséghez) azzal, hogy nem fogyasztanak fojtott állatot és vért. Egy ilyen igény képviselhetetlen lett volna Korintusban. Ha valamelyik zsidókeresztény (Zsk) mégis képviselte volna, ilyesféle helyzetbe kerülhetett volna pogánykeresztény (Pk) társával:

Zsk: Ha Krisztusnak tetszeni akarsz, nem ehetsz fojtott állatot és vért.

Pk: Nem értem. Jézus azt tanította, hogy ami bemegy a gyomorba, az nem teheti tisztátalanná az embert.

Zsk: Igazad van. De nekünk zsidóknak, Mózes ezeket megtiltotta.

Pk: Mózes nem tudja, hogy mit tanított Jézus?

Zsk: Nem, hiszen jó ezer éve meghalt már.

Pk: S te most Mózesre hallgatsz vagy Jézusra?

Zsk: Hát nézd. Én Jézusra hallgatok, de hát ez nekünk megszentelt nemzeti hagyományunk, s ezért megtartjuk a mózesi törvényt.

Pk: Ha nem tartjátok meg, akkor nem tetszettek Jézusnak?

Zsk: Tulajdonképpen nem kellene megtartanunk, de... ezt te nem tudod megérteni.

Pk: Én bizony nem. Nem értem már azt sem, hogy ti miért nem tetszettek Jézusnak, ha megeszitek azt, ami nem tehet titeket tisztátalanná. De hogy nekem mi közöm van ehhez a Mózeshez, aki mást mond, mint Jézus — azt aztán végképpen nem értem.

Zsk: A jeruzsálemi testvérek azt mondták, hogy nektek sem szabad vért és fojtott állatot ennetek.

Pk: Pál testvérünk nekünk erről semmit sem mondott. Csak az ellenkezőjét halljuk tőle. Azt, hogy mindent megehetünk.

Zsk: Igen, de... a Törvény!

Pk: Mi ez a "de"? Nem azt tanította Jézus, hogy csak a szeretet számít az Isten előtt? Nem azt tanította, hogy a szeretet a Törvény?!

A jeruzsálemi jobbszárnynak nemigen van lehetősége Korintusban képviselnie a zsinati határozat három étel-obszervanciáját. A háromból csak egyet képviselhet: Ne egyetek bálványáldozati húst, mert ez beszennyez titeket, s az ördögökkel kerültök közösségbe. Ezt képviselve egységfrontba kerül a jeruzsálemi jobbszárny a pogány "gyengehitűekkel" — Pál ellenében.

c) A bálványoknak áldozók közösségbe kerülnek az ördögökkel

Ez az a "Sitz im Leben", amelyből érthetővé válik a páli "eidolon"-tan! Az kerül közösségbe az ördögökkel, aki áldozatokat mutat be az ördögöknek. Amikor a pogánykeresztények még nem ismerték Krisztust, ezt csinálták: "Amikor még pogányok voltatok, tudjátok — írja a korintusiaknak —, úgy vitték benneteket a néma bálványokhoz, mint akiket kényszerrel elővezetnek" [1Kor 12,2>. A pogánykeresztények korábbi pogány tudata tette lehetővé, hogy a "néma" [v.ö. Zsolt 115,5; Hab, 2.18—9> bálványok s azok papjai ilyen hatalommal rendelkezettek felettük. Ez azonban a korintusi pogánykeresztények számára már csak múlt. Macedóniától Achaiáig [1Tesz 1,7>, azaz egész Graeciában köztudott — legalábbis az ottani keresztények körében — a pogánykeresztényekről, hogy "miként fordultatok el a bálványoktól és fordultatok oda Istenhez, hogy az élő és igaz Istennek szolgáljatok" [1Tesz 1,9>, azaz a nem némának. Pál az élő és igazi Isten képviselőjeként írja a korintusiaknak: "Ne legyetek felemás igában a hitetlenekkel (azaz a pogányokkal, amilyenek a címzetek is voltak valamikor), mert mi köze (metoch = metoché) van egymáshoz az Istennek-tetszésnek és a törvényszegésnek, milyen közössége (koinwnia = koinónia) van a Világosságnak és a Sötétségnek, milyen egyezése (sumjwnhsiv = szümphónésizsz) van Krisztusnak és Beliárnak (= a Sátán és az Antikrisztus neve az apokaliptikus irodalomban)? Vagy mi része (meroV = merosz) van a hívőnek a hitetlennel? Minő egyezségre jutása (sun-kata-JesiV = szün-kata-theszisz) van Isten templomának a bálványokkal? Ti ugyanis az élő Isten temploma vagytok..." [2Kor 6,14—16>.

Pál tudja, hogy mi ellen kell harcolnia, hogy mi veszélyezteti az egyház épségét Korintusban. Az ember nemcsak freudi értelemben van kitéve "regresszióknak"; erkölcsi értelemben, döntéseinek, egész életvitelének tekintetében is ki van téve visszaeséseknek. Ezért aztán Pálnak a bálványkultusz hatása ellen kell harcolni Korintusban, ahol változatlanul erős a bálványok társadalmi hatása, bár azoktól a korintusi pogánykeresztények egyszer már elfordultak. De nem elég egyszer elfordulni, mert a környezet hatására újból és újból odafordul az ember ahhoz, amitől már elfordult. Példaképpen felhossa erre a választott nép történetét — okulásul a korintusiaknak: Isten Mózes által kiszabadította Egyiptomból népét, ahogyan titeket is kiszabadított Jézus és apostolai által a bálványok hatalmából. A pusztában vándorló zsidók megkapták az akkori keresztséget kétszeresen is: "...atyáink mind a felhő alatt voltak, és mind átkeltek a tengeren, és Mózesben mindannyian alámerültek a felhőben és a tengerben" [1Kor 10,1—2>, ahogyan ti Jézusban alámerültetek a vízben és a Lélekben. A vándorló zsidók megkapták az Istentől származó ételt és italt: "...mindannyian ugyanazt a lelki eledelt (mannát) ették, és mindannyian ugyanazt a lelki italt itták, mert lelki kősziklából ittak, és a szikla a Krisztus volt" [1Kor 10, 3—4>, ahogyan ti is eszitek Krisztus testét, és isszátok Krisztus véréét. És mégis bekövetkezett, hogy a pusztai zsidók közül valakik "elhullottak a pusztában" [1Kor 10,5>. Mindez "írva" [1Kor 10,7.11; Kiv 16,4.35; 17,6> található. Amik ebben a vonatkozásban megvannak írva, "azért történtek, hogy

nekünk például szolgáljanak..., hogy ne váljunk bálványimádókká, mint ahogyan közülük némelyek..., és elestek egyetlen napon huszonháromezren. Ne is kísértsek az Urat, ahogyan közülük némelyek megkísértették... Ne is zúgolódjatok, ahogyan közülük némelyek zúgolódtak... Mindezek pedig példaképpen történtek velük, s le is íratlak figyelmeztetésül nekünk..., Úgyhogy, aki azt gondolja, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék!... Ezért tehát szeretteim, meneküljetek a bálványimádástól!" [1Kor 10,5.7—12.14>.

Ez Pálnak a gondja. Az, hogy a kereszténnyé lett pogányok ne kacsintgassanak vissza arra, amit már egyszer elhagytak. Az ember egy áldott pillanatban meghozza a döntést szívének legjobb hangjára hallgatva. De a kísértés e döntés ellen — végigkíséri egész életét. Nem tudja ugyanis függetleníteni magát a "kísértés" szóban összefoglalt (döntése elleni) hatásoktól. Korintusban a keresztények számára az eidólolatia (bálványimádás) a kísértés, és nem az eidólothüthon (bálványáldozati-hús-evés). Nem azzal válnak hűtlenekké a Krisztus mellett meghozott döntésüktől, hogy bálványáldozati húst esznek, hanem azért, hogyha újra bekapcsolódnak a pogány kultuszba. Ha újra el akarnak menni Krisztushoz meg nem tért apjukkal, anyjukkal, feleségükkel, férjükkal, testvéreikkel, rokonaikkal együtt egy-egy családi jeles napon (születés, lakodalom, temetés) áldozatot bemutatni a pogány szentélybe. Sitz im Leben: "Mi az, te nem akarsz eljönni velünk, amikor a bátyád házasodik? Amikor testvéred született? Amikor apád meghalt?" Nem lehetett egyszerű nemet mondani e felszólításra, hiszen a "nem" teljes értetlenséget váltott ki: "Hogy lehet valaki ilyen, ilyen szívtelen? Te már nem is szeretsz minket! Kivonod magad a családból!"

Itt kellett Pálnak előállnia, érvelnie és erősítenie! "Nem mehetsz el velük, akármit is mondanak! A (bálványáldozati) húst majd otthon megeheted velük. Résztveszel az otthoni családi lakomán, s ezzel igazolod, hogy fontos neked a bátyád, a kistestvéred, az apád. Nem kell és nem is szabad kihúzódnod a családból. Ha kihúzódnál, hogyan beszélhetnél nekik Krisztusról?! Nem mész el velük a szentélybe, de otthon kiteszel magadért... Igyekszel nagyon is kimutatni szereteted, s így majd módod lesz megmagyarázni, hogy te már az élő és igaz Istenhez tartozol, akitől tanulsz a mindnyájuktól tapasztalható szeretetet. Éppen az élő Istenhez tartozásod miatt nem mehetsz el áldozatot bemutatni a néma, a holt bálványokhoz, »akiknek szájuk van és nem beszélnek« [Zsolt 115,5>. A lakomán mindezt elmondhatod, s idézheted Habakuk próféta szavát is: »Jaj annak, aki így szól a fatönkhöz: Ébredj!; a néma kőhöz: Kelj fel álmodból!... Nézd ki van rakva ezüsttel, arannyal, de éltető lélek nincsen benne! Mire jó a bálvány? Alkotója miért faragta?« [Hab 2,19>."

Mivel indokolja meg mindezt Pál? Azzal, hogy közösségben vannak Krisztussal: "Úgy beszélek, mint értelmesekhez: ítéljétek meg ti, amit mondok. Az áldás pohara, amelyet megáldunk, nem közösség a Krisztus vérével? A kenyér, amelyet megtörünk, nem közösség a Krisztus testével? Mert egy kenyér, egy test vagyunk sokan, mert mind az egy kenyérből részesedünk mindnyájan" [1Kor 10,15—7>. Ez a páli érvelés első pontja.

Az érvelés második pontjaként berobban a páli "szabadság"-fogalom: Olyanok akartok lenni, mint a nemkeresztény zsidók, akik a jeruzsálemi szentéllyel vannak közösségben és nem Krisztussal? Amit Jakab a zsidókeresztények számára teljes mértékben megőrzendőnek tekint, vall és hirdet, ti. a közösséget a jeruzsálemi templomi kultusszal, azt Pál párhuzamba teszi, egy sorba rakja a korintusi bálványkultusszal közösséget vállalással. Ezt írja ugyanis: "Nézzétek a test szerinti Izraelt ("a Lélek szerinti Izrael" — ez a keresztényeket, a Pál által képviselt tábort jelenti)! Akik az áldozatokat (Jusia = thüszia) eszik, nincsenek-e közösségben (koinwnoi = koinónoi) az oltárral (Jusiasthrion = thüsziasztérion)?" [1Kor 10,18>.

Kétségtelenné kell tennünk, hogy az idézett mondat a jeruzsálemi kultuszra céloz, s ezért elemzésünk egy kissé részletező lesz.

Az "áldozatokat evés" ehelyt a kultuszban részvételt jelenti. Az "oltár" — egyáltalán vagy legalábbis elsődlegesen a jeruzsálemi zsidó szentély oltárát jelenti. Akármennyire felháborító volt egy ily kijelentés a jeruzsálemi jobbszárny és a nem-keresztény zsidók számára egyaránt, Pál megtette. Azt képviseljük, hogy Pál e mondatban a jeruzsálemi áldozatbemutatás gyakorlatára gondol, és nem a pusztai zsidók bálványimádására, amiről az imént beszélt [v.ö. 1Kor 10,7>.

Következik ez a "Jusiasthrion" és a "Jusia" szavak jelentéséből. A "Jusiasthrion" az ÚSz-ben 23 ízben kerül elő: 1 ízben Ábrahám oltárát jelöli [Jak 2,21>, 8 ízben Jézus eszkatologikus oltárát [Jel 6,9; 8,3.3.5; 9,13; 11,1; 14,18; 16,17>, 1 ízben az újszövetségi oltárt [Zsid 13,10>, 13 ízben az ószövetségi oltárt (7 ízben Jézus [Mt 23.24; 23,18—19.20.35; L 11,51> és 6 ízben Pál, ill. tanítványai ajkán [L 1,11; Róm 11,3; 1Kor 9,13.13; 10,18; Zsid 7,13>), de egyetlen ízben sem jelöli a bálványok oltárait.

Hasonló a helyzet a "Jusia" (áldozat) szó esetében. 29 ízben fordul elő az ÚSz-ben: 13 ízben ószövetségi értelemben (mégpedig ebből 3 ízben Jézus ajkán [Mt 9,13; 12,7; L 13,1>), 11-szer újszövetségi értelemben, 3 ízben egészen általános értelemben [Mk 9,43 — Jézus ajkán!; Zsid 5,1; 8,3>, 1 ízben jelzi Ábel áldozatát [Zsid 11,4>, s csak egyetlen alkalommal jelent bálványoknak bemutatott áldozatot: István beszél a főtanács előtt a pusztai zsidók eme bűnéről [ApCsel 7,41>.

Ami pedig az ÚSz-en belül magát Pált illeti, a következőket állapíthatjuk meg. Pál a "Jusiasthrion" kifejezést 4 ízben használja, és mindig ószövetségi értelemben [Róm 11,3; 1Kor 9,13.13; 10,18>. A "Jusia" kifejezést 5 ízben használja: egyszer ószövetségi értelemben [1Kor 10,18> és négyszer újszövetségi értelemben [Róm 12,1; Ef 5,2; Fil 2,17; 4,18>. Nagyon is szent kifejezések ezek Pál számára; a páli szövegekben sehol sem kerülnek kapcsolatba a bálványokkal.

Tovább igazoljuk, hogy Pál az 1Kor 10,18-ban a jeruzsálemi szentélyre gondolt. A fenti szóelemzéseken felül bizonyítja ezt az is, hogy a "test szerinti Izrael" (Israhl kata sarka = Izrael kata szarka) sem jelenti a bálványoknak áldozó ószövetségi zsidóságot, hanem jelöli az újszövetség idején, tehát a "Lélek szerinti Izrael" megszületése utáni időben a régi szövetséghez ragaszkodó zsidóságot. Pál ugyanis 17 ízben használja az "Izrael" szót. 13 ízben ószövetségi értelemben: ebből 5 ízben minden kritika nélkül jelzi a Jákob-ivadékokat [Róm 11,26; Ef 2,12; Fil 3,5; 2Kor 37.13>, 6 ízben viszont utal az Izrael-ivadékok be nem válására [Róm 9,31; 10,19.21; 11,2.7>, rész szerinti megkeményedésére [Róm 11,25>; 2 ízben már szembeállítja a be nem váló Izraelt az újszövetséget alkotó igazi Izraellel [Róm 9,6.27>. Ezt az igazi Izraelt jelöli szavunk 3 ízben: kétszer éppen az említett szembeállításban [Róm 9,6.27>, egyszer pedig szó esik a "Krisztus Jézusban levő", azaz a nem körülmetélkedő Izraelről, amely "Isten Izraele" [Gal 6,16>. Ehhez az igazi Izraelhez viszonyítva a Krisztus után is régi kultuszhoz ragaszkodó Izrael — csak "test szerinti Izrael", azaz csak Jákob vérségi leszármazottai, de nem Isten újszövetségi népe [1Kor 10,18>. Nem az ószövetségi bálványimádó zsidóságot jelöli tehát ez a kifejezés, hanem a Krisztussal szemben megátalkodó Krisztus utáni zsidóságot.

Tegyük bizonyosságunkat még erősebbé a "kata szarka" kifejezés páli jelentéstartalmának a vizsgálatával. Húsz ízben használja: 5 ízben testi leszármazást, a Jákob-ivadék voltot jelenti [Róm 1,3; 4,1; 9,3.5; 2Kor 11,18>; 5 ízben a csak ezt a testi származást jelenti utalással arra, ami hiányzik belőle: a Krisztushoz tartozásra [2Kor 5,16>, az ígéret szerinti születésre [Gal 4,23>, a Lélek szerinti születésre [Gal 4,29>, amiknek révén valaki túl az Ábrahám-tól való testi leszármazáson igazi ivadék lehet, azaz Krisztushoz tartozó; 8 ízben a "kata sarka" negatív emberi magatartást jelöl, amellyel szemben áll az Isten szerinti [2Kor 10,2—3>, ill. a Lélek szerinti magatartás [Róm 8,4>, létezés [Róm 8,5>, élet [Róm 8,12—3>. A "kata sarka" jelzi még a nem Isten szerinti bölcsességet [1Kor 1,26>, a hazudozást [2Kor 1,17>, valamint két ízben a társadalmi értelemben vett "urat" szemben mindenki Urával, Istennel. Mindezek nyilvánvalóvá teszik, hogy a "kata sarka Israhl" jelenti a csak test szerinti Jákob ivadékot, aki nem teszi magáévá a Lélek szerinti magatartást. Jelenti tehát azt a zsidót, aki nem az újszövetségi oltárt

és az újszövetségi áldozatot tekinti a magáénak, hanem ragaszkodik a régi kultuszhoz. Jelenti tehát elsősorban a Krisztust elutasító akkori zsidóságot, másodsorban pedig a Jeruzsálemből jövő és a korintusiakat megzavaró álapostolokat, akik Krisztushoz is akarnának tartozni, s ugyanakkor az ószövetségi kultuszhoz való ragaszkodást is képviselik. Jelenti tehát a "test szerinti Izrael" nemcsak a hitetlen zsidóságot, hanem talán az egész zsinati jobbszárnyat is, gondolkozzanak azok akár a szélsőjobb, akár a jobbközép szellemében.

Mindezek alapján a páli érvelés második pontja az 1Kor 10,18-ben így fogalmazható meg: nemcsak Korintusban vannak olyanok, akik idegen kultusznak szolgálnak, Jeruzsálemben is vannak ilyenek.

A következő vers nem érv, hanem tiltakozás. A bálványáldozati húst nyugodtan megehetik a korintusiak: "Mit mondok tehát? Hogy a bálványáldozat valami, vagy hogy a bálvány valami?" [1Kor 10,19>]. Ezután következik a páli érvelés harmadik pontja: a bálványoknak áldozók a Sátánnal kerülnek közösségbe: "...amit áldoznak, azt ördögöknek és nem Istennek áldozzák. Nem szeretném, ha az ördögökkel lennétek közösségben" [1Kor 10,20>].

Ezután következik érvelésének negyedik pontja: nem lehet Istennel is és a Sátánnal is közösségben lenni egyszerre. "Nem ihattok az Úr poharából és ördögök poharából; nem lehettek részesei az Úr asztalának és ördögök asztalának" [1Kor 10,21>]. Befejezőként rakjuk sorba, mivel érveli meg Pál, hogy a korintusiaknak el kell határolniuk magukat a bálványimádástól:

1. A korintusiak közösségben vannak Krisztussal.
2. Akinek-aminek áldozatot mutatunk be, azzal közösségbe kerülünk.
3. Aki a bálványoknak áldozik, a Sátánnal kerül közösségbe.
4. Nem lehet egyszerre közösségben lennünk Jézussal is, a Sátánnal is.

Ismételjük: Pálnak a bálványimádás ellen kellett harcolnia Korintusban és nem a zsinat étel-obszervanciájáért.

d) A bálvány nem szennyezi be a neki áldozott húst

A Korintusban Jézusnak népet szerezni akaró Pál számára nagyon fontos, hogy a megtértek ne lehetetlenüljenek el családjaikban. A zsinattól rendelt étel-obszervancia megtartása egyet jelentene ezzel az ellehetetlenüléssel. Ehetik tehát nyugodtan a bálványáldozati húst, ha távol tartják magukat a kultikus áldozattól. Álláspontját meg kell érvelnie. Azért ehetik nyugodtan a bálványhúst, mert a bálványnak nincs módja az erkölcsileg szennyesse nem tehető ételt szennyesse tennie. A bálványnak nincs erre ereje, mert a bálvány egy darab tárgy. E tárgyvolta következtében az erkölcsi beszennyező erő szempontjából a bálvány — semmi, nem létező, nincs. "Ami pedig a bálványáldozati hús megevését illeti, tudjuk, hogy nincs bálvány a világban" [1Kor 8,4>]. Fa-, kő-, ércdarab-bálvány van, de erőt kifejtő, élő szellemi valóság, azaz bálványisten — az nincs, mert "tudjuk..., hogy nincsen Isten más, hanem csak egyetlenegy van..., számunkra egyetlen Isten van, az Atya; és egy Úr van, Jézus Krisztus" [1Kor 8,4.6>]. Minden egyéb, amit mégis istennek mondanak, csak "úgynevezett isten", akik valójában teremtmények: "Vannak bár úgynevezett istenek, akár az égben, akár a földön, miként bőven vannak istenek és bőven vannak urak..." [1Kor 10,5> — ti. a pogány vallások mitológiáiban. Ugyanezt a semmibevevést láttuk az imént, közbevetett gondolatként [1Kor 10,19>, amikor Pál a bálványimádás ellen érvelt. Fölmerül a kérdés, logikusnak érezték-e érvelését a bálványimádás ellen, ha egyszer a bálványok semmik, nincsenek? Gondolhatott erre Pál, mert mondott többet is. Azt ti., hogy a semminek áldozatot bemutatni egyet jelent azzal, hogy a semminek adok, amikor az Istennek kellene adnom: "Felcserélték (a pogányok) a halhatatlan Isten dicsőségét halandó emberek, madarak, négy lábúak és csuszómászók képével" [Róm 1,23>]. Az Isten behelyettesítése a semmivel, felcserélése

a semmivel — ez nem Istennek-tetsző dolog, hanem ördögnek-tetsző. S ennek következtében a fenti értelmű semmi, ha áldozatot mutatunk be neki, istenellenes erővé, ördöggé válik: "amiket a pogányok áldoznak..., az ördögöknek áldozzák" [1Kor 10,20>. Így oldódik fel az ellentmondás Pál két nyilatkozata között: a bálvány semmi, a bálvány ördög. A bálvány attól lesz istenellenes, sátáni erővé, hogy áldozatot mutatunk be neki, hogy Istennek tekintjük.

Ez az alapja tehát az e tárgyú páli "ismeretnek" (gnwsiV = gnószisz): "Ami pedig a bálványoknak áldozott húst illeti, tudjuk, hogy mindannyiunknak van ismeretünk..., ami tehát a bálványáldozati hús megevését illeti, tudjuk, hogy nincs a világban semmiféle bálvány..." [1Kor 8,1.4>. Ami nincs, nem is tehet tisztátalanná. A bálvány nem korlátozhatja tehát azt az emberi szabadságot, mely Pál számára elsődlegesen a vallási törvények hiányát jelenti. A Jézustól kapott szabadság is, a sajátos korintusi szituáció is egyaránt arra indítja Pált, hogy hatálytalannak tekintse az étel obszervanciára vonatkozó zsinati határozatot.

e) Aki szabad, az nincs obszervanciára kötelezve

A fentiekben kifejtett merész "ismeret" legfőbb indokolója tehát az a szabadság, amelyet Pál Krisztustól kapott. Fölteszi a kérdést: "Nem vagyok szabad?" S annak igazolására, hogy a szabadságot Jézustól kapta, így folytatja: "Nem vagyok küldött? Nem láttam Jézust, a mi Urunkat?" [1Kor 9,1>. Jézus szabaddá tette Pált, s ennek a jézusi felszabadításnak következtében nincs obszervancia, ami kötné őt. Ismételve mondja: "minden szabad..., minden szabad!" [1Kor 10,23>. Ebből folyóan értelmetlennek tekint minden ételobszervanciát: "Étel pedig nem visz minket közelebb Istenhez; ha nem eszünk, abból nem lesz hátrányunk; és ha eszünk, abból sem lesz előnyünk" [1Kor 8,8>.

Pál e szavaival a zsinati álláspontja így lenne megfogalmazható:

ha nem eszünk tiltott ételt, előnyünk lesz, mert jól megy majd dolgunk;

ha esszük a tiltott ételt, hátrányunk lesz, mert nem megy jól majd a dolgunk [v.ö. ApCsel 15,29>.

Pál tagadja ezt a zsinati álláspontot. A sima tagadás ez lenne:

ha nem eszünk, abból nem lesz előnyünk;

ha eszünk, abból nem lesz hátrányunk.

Pál e sima tagadás helyett a tagadás felháborítóbb formáját használja:

"ha nem eszünk, abból sem lesz hátrányunk;

ha eszünk, abból sem lesz előnyünk" [1Kor 8,8>.

Zsinati fül számára ez a fogalmazás körülbelül ennyit jelent: ha megtartjátok a zsinati határozatot, nem lesz belőle hátrányotok! De azért ne gondoljátok, hogyha nem tartjátok meg, abból előnyötök lesz! Pál ezzel a felháborító jellegű tagadásával akarja csattanósan kifejezni az obszervanciák értelmetlenségét. Azért jár el így, mert érvényt akar szerezni Korintusban a jézusi tanításnak, amelyet így fogalmaz meg: "Mindent, amit a húspiacon árulnak, megehettek, semmit sem kérdezgetve lelkiismereti okokból, mert az Úré a föld és annak teljessége. Ha meghív titeket valaki a hitetlenek közül, és el akartok menni, mindent, amit elétek tesznek megehettek, semmit se kérdezgetve lelkiismereti okokból" [1Kor 10,25—7>.

A fenti fogalmazás — Korintusra alkalmazása a fölszabadító jézusi tanításnak. Magát a jézusi alaptanítást pedig így csengi vissza: "az Úré a föld és annak teljessége... [1Kor 10,26>; tudom..., semmi sem tisztátalan önmagában... [Róm 14,14a>; Minden tiszta... [Róm 14,20a>. Világosan látja a jézusi

elvet, és így határozott az elv alkalmazása is. Pál tudja, hogy az Isten Országá nem az obszervanciák megtartásán, hanem a Törvény erkölcsi részének megtartásán fordul: "Mert az Isten Országá nem evés és ivás, hanem igazság és békesség és öröm a Szentlélekben; mert aki ebben szolgál Krisztusnak, az kedves az Isten előtt, és megbízható az emberek előtt. Ezért tehát törekedjünk azokra, amik a békességre és egymás építésére valók" [Róm 14,17—9>.

Akármilyen gyakorlati engedménytételekre bírja is majd reá a közösség érdeke Pált az obszervanciák kérdésében, elvi tisztánlátásából nem ad fel semmit. A gyakorlati tolerancia nem gyengíti ezt az elvi tisztánlátást: "Az én szabadságomat hogyan szüntetné meg másvalakinek a lelkiismerete? Ha én hálával veszek valamit magamhoz, hogyan lehetnék én kárhoztatható azért, amiért hálát adok?" [1Kor 10,29—30>.

f) De a szabadság azért mégsem csúcsérték

"Mindannyiunknak van ismeretünk!" [1Kor 8,4>. Valóban? Akiknek van, azoknak mindnek van. A címzettek egy részének van csak — ez kitűnik a folytatásból. Nem tette mindenki magáévá a Jézustól kapott szabadságot: "...nem mindenki van meg az ismeret, mert némelyek bálványáldozati húsként eszik (ti. a bálványhúst), mivel egészen mostanig meghitt kapcsolatban voltak egy bálvánnyal (th sunhJeia tou eidwlou = té szünetheia tú eidólú)" [1Kor 8,7>. Pál itt nyilvánvalóan azokra a neofita pogányokra gondol, akik megtérő—áttérő buzgalmukban nem képesek arra, hogy amit idáig szakrális tudattal ettek, azt most közönséges, profán, azaz nem szakrális tudattal egyék. Babits soraira gondoljunk: "Borzongó lagzikon ették—itták királyaik húsát—vérét, hogy óriás halott királyok ereje szállna mellükbe..." (Eucharistia).

Akinek megvan a Jézustól és Páltól származó fenti ismerete, az "azt hiszi, hogy megehet mindent" [Róm 14,2>. Aki pedig nem rendelkezik ezzel az ismerettel, az gyenge az ismeretben, az "gyenge a hitben" [Róm 14,1>, s az ilyen "gyengélkedő" (ti. gyenge hitű ember) "zöldséget eszik" [Róm 14,2>, nehogy véletlenül bálványhúst egyen, és így kapcsolatba kerüljön azzal, amivel gyenge ismerete—hite—tudata alapján nem volna szabad kapcsolatba kerülnie, hiszen bálványimádásnak éli meg e kapcsolatot.

A rettenthetetlen elvhűséggel rendelkező Pálnak, az erős hitű testvérnek figyelembe kell vennie, hogy van ilyen gyenge testvére is. Ha nem venné figyelembe gyenge testvérét, akkor elfelejtené, hogy Isten Országában az ismeret sohasem lehet végső érték. A végső érték csak a szeretet lehet, s ha valaki az ismeretet tenné meg végső értéknek, óhatatlanul szembe-kerülne a szeretettel.

Azok, akik ismerettel rendelkeznek, két csoportra oszlanak. Mégpedig éppen aszerint, hogy mi a végső értékük. Akiknek nem a szeretet a végső értékük, azokat ez az ismeret gögőssé teszi: "az ismeret felfuvalkodottá tesz" [1Kor 8,1>. A felfuvalkodás nem építi a szeretetközösség-egyházat, hanem kettéosztja: ismerettel rendelkezőkre és ismerettel nem rendelkezőkre, azaz erős hitűekre és gyenge hitűekre. Pálnak a vezérelve viszont a szeretet, és ezért ugyanarra törekszik Korintusban, amire törekedtek pár évvel korábban a zsinati testvérek Jeruzsálemben, ill. törekedett Pál maga is Antióchiában Péter látogatásakor — közösnevezőre, azaz egységre jutni a szeretet erejében. Pál a maga világos látásával nem rombolni, hanem építeni akar, hiszen jól tudja: "az ismeret felfuvalkodottá tesz, a szeretet viszont épít" [1Kor 8,1>.

Mivel a korintusi egyház egysége forog veszélyben a húsvitában, ezért Pál nagyon komolyan figyelmezteti a hozzá hasonlóan világos látással rendelkező testvéreit, az erős hitűeket: "Ha valaki azt gondolja, hogy megismert valamit, még semmiképpen sem jutott el annak a megismerésére, hogy hogyan kell az ismerettel élnie" [1Kor 8,2>. Nemcsak az a fontos, hogy mi ismerettel rendelkezünk, hanem az is, hogy Isten is ismerjen minket, ti. a magáénak. Isten viszont csak a szeretetünk fejében ismer minket a magáénak. Ezért aztán, mielőtt Pál kifejtené, hogy miként kell az ismeret birtokában

viselkednünk, figyelmeztet minket erre a legfontosabb ismeretre és annak feltételére: "Ha pedig valaki szereti az Istent, azt ismeri az Isten!" [1Kor 8,3>.

Hogyan kell tehát az ismerettel élni? Ez az, amit Pál meg akar magyarázni a korintusiaknak. Mivel az ismeret tartalma a Jézustól kapott szabadság, azért a kérdést így is fogalmazhatjuk: Hogyan kell használnunk azt a szabadságot, amelyet Jézustól kaptunk? Pál válasza ez: azért, mert valamire szabadságom van, még nem kell feltétlenül élnem ezzel a szabadsággal. Nem, mert a szabadság nem csúcsérték. Ahogyan a szabadságot megfogalmazó "ismeret" vagy annak ellentéte, a "gyenge hit" sem lehetnek csúcsértékek. Mindez annyit jelent, hogy bár meg szabad enni a bálványáldozati húst, mégsem szabad és kell azt minden esetben és feltétlenül megenni.

Ezt akarja igazolni, amikor emlékezteti a korintusiakat Jézustól kapott szabadságára (és arra, hogy Jézus küldte őt hozzájuk): "Nem vagyok szabad?..." [1Kor 9,1—2>. E szabadság tartalmaként adja elő, hogy "az Úr pedig azt írta elő azoknak, akik az evangéliumot hirdetik, hogy az evangéliumból (értsd: annak hirdetése fejében) megéljenek" [1Kor 9,14>. Pál itt összekapcsolja a szabadság fogalmát a jog fogalmával: aki "szabad" (eleouJeroV = eleútherosz) — társadalmi vagy akárminő értelemben, az ennek a szabad-voltának erejében bizonyos jogokkal (exousia = exúszia) rendelkezik. Krisztus szabadító tevékenységének következtében Pál szabad, és ez bizonyos Krisztustól biztosított jogokat — kiváltságokat — hatalmat nyújt számára. Nevezetesen azt a jogot — kiváltságot — hatalmat is, hogy eltartassa magát azokkal, akikhez küldve van. Ezt a jogát — az Ószövetségre is hivatkozva — alaposan megérveli [1Kor 9,7—10>. Felteszi a kérdést a korintusiaknak: "Vajon nincs-e exúszánk enni és inni?" [1Kor 9,4>. Joga van bizony Pálnak még feleségének eltartatására is: "Vajon nincs-e exúszánk nővér-asszonyt magunkkal vinni útjainkon, miként a többi apostolok is, az Úr testvérei is, Kéfás is (teszik)? Avagy csak nekem és Barnabásnak nincs jogunk arra, hogy ne dolgozzunk (értsd: helyette eltartassuk magunkat azokkal, akiknek hirdetjük az evangéliumot)" [1Kor 9,5—6>.

A kérdésekre Pál válasza ez: de igen, mindenképpen joga, joguk van rá. Sokkal inkább, mint bárki másnak. Kikre gondol itt Pál? Valakikre, akik Korintusban éltek ezekkel a jogokkal. Kik ezek? Alighanem Pál ellenfelei, mert az imént idézett kérdőmondatait így vezeti be: "Ez az én védekezésem azoknak szólóan, akik felelősségre vonnak engem" [1Kor 9,3>. Alighanem a Jeruzsálemből jövő álapostolok éltek apostolságuk jogával, s eltartatták magukat a korintusiakkal annak fejében, hogy közölték velük a zsinat határozatait, valamint jobbközép—szélsőjobb ízű evangélium-interpretálását az evangéliumnak. Pálnak jóval több köze van a korintusiakhoz, mint ezeknek, hiszen Pál "nemzette" [1Kor 4,16> őket, s erre hivatkozva írja: "...ha mások részesednek ebből a reátok vonatkozó exúziából, mi miért ne részesednénk belőle sokkal inkább?" [1Kor 9,12>.

Mindezeket Pál csak azért hozza elő, és csak azért érveli agyon a maga szabadságából folyó jogait, hogy utaljon a Korintusban köztudott tényre: Pált nincs módjuk eltartani, Pál megkeresi a maga kenyerét, Pál nem él ezzel a jogával. Amilyen alaposan kidolgozza a maga ide vonatkozó jogát, ugyanolyan alaposan kifejti, hogy miért nem él vele. Ebből a kifejtésből itt csak egy mozzanatra van szükségünk: "De mi nem éltünk ezzel a jogunkkal, inkább mindent elviselünk, nehogy útelzárót (akadályt — buktatót, egkoph = enkopé) rakjunk Krisztus evangéliuma elébe" [1Kor 9,12>. Hosszas fejtegetését azzal zárja, hogy a szabadságból folyó jogot és az ezzel a joggal nemélést újból bekapcsolja az indulásként is felhasznált jézusi szabadságfogalomba: "Bár szabad (eleouJeroV) vagyok mindentől (értsd: ami csak rabbá, szolgává, nemszabaddá tehetne), mindenkinek szolgájává tettem magam, hogy minél többeket megnyerjek" [1Kor 9,19>.

A szabadság érték. Pál számára nagyon is az. Jogokkal jár, például: nem kell körülmetélkedni, nem kell megtartani az étel-obszervanciákat. De a szabadsággal, ill. a szabadság adta jogokkal élés — nem csúcsérték. Nem, mert szabadság és jog akadályt is állíthat az egyetlen szükséges, az evangélium

útjába. A szabadság in concreto csak akkor érték, ha szolgálja az embereket Krisztusnak megnyerés ügyét. Hiába érték mindenképpen a szabadság in abstracto, mégis, in concreto, lehet az egyetlen Ügy, az Evangélium, a Szeretet ellensége ez a szabadság. Klasszikusnak tetsző összefoglalása e gondolatnak: "Minden meg van engedve (exestin = exesztin),... de nem minden hajt hasznot. Minden meg van engedve (exestin),... de nem minden épít" [1Kor 10,23>.

Fejtegetésével ily módon igazolja a morálteológiai alapelvet: virtus semper duplex in abstracto, semper autem unicum in concreto! Azaz elméletileg helyes lehet a szabadsággal élés is és annak az ellenkezője is. Konkrét, azaz adott gyakorlati helyzetben azonban mindig csak egy lehet a helyes magatartás. Például az, hogy Pál nem él jogával, nem tartatja el magát, hanem megdolgozik a mindennapi kenyérért.

Pálhoz hasonlóan kell eljárniuk a korintusiaknak is. Közelebbről: az ismerettel rendelkező, a nem gyenge hitű, tehát a Jézustól kapott szabadság tudatában levő korintusiaknak is. A bálványáldozati hús megevéseire vonatkozó szabadságuk—joguk is csak Krisztust, az evangéliumot, az egyház épülését, a szeretetet szolgálhatja. Romboló erővé nem szabad válnia. Akadályá, megütközésforrásává, botránykővé nem válhatik ez az étel-obszervanciát nem ismerő szabadságuk. Nem akadályozhatják a gyengehitűek hűségét Krisztushoz, nem okozhatnak megütközést az ismerettel nem rendelkezőkben, nem botrányoztathatják meg azokat, akik nincsenek tudatában—birtokában a Jézustól kapott szabadságnak. Az "üt" jelentésű "koptei = koptei" ige származékszavai (proskomma = proskomma, egkoph, proskoph = proskopé, proskoptein = proskoptein, aproskopoV = aproskoposz) 19 ízben kerülnek elő az ÚSz-ben, s ebből 11 előfordulást Pálnál találunk. A 11 előfordulásból pedig 6 az étel-obszervanciákkal kapcsolatban jelöli az elkerülendő "megütközést-keltést" [Róm 10,32; 14,13.20.21; 1Kor 8,9; 9,12>. Ugyanezen tartalmi összefüggésen belül a fenti szavak pontos megfelelői még a megbotránykoztatás ("skandalon = szkandalon" [Róm 14,13>), és a megbotránykoztat ("skandalizein = szkandalidzein" [Róm 14,21; 1Kor 8,13.13>) szavak — 4 előfordulással. Az összesen 10 (6+4) előfordulás kvantitatív bizonyítéka e páli gond súlyának. Annak, hogy a szabadságot nagyon nagy értéknek tekinti, de nem téveszti össze a szeretettel.

g) A szabadságnak a szeretetet kell szolgálnia!

A szabadság akkor rendeződik a szeretet csúcscértéke alá, ha nem okoz megbotránykoztatást. Ezért figyelmezteti a korintusiakat: "De vigyázzatok, nehogy ez a szabadságtok valamiképpen megütközést okozzon a gyengéknek" [1Kor 8,9>. Ezek a "gyengék" lehetnek a "zsidósítók" a zsinat vagy a szélsőjobb szellemében, lehetnek pogánykeresztény neofiták is, akik ebből fakadó gyengeségükben nem tudták magukévá tenni a Páltól tanított jézusi szabadságot az ételobszervanciák tárgyában. A vigyázásra felszólító Pált Korintusban ugyanaz vezeti, ami Antióchiában vezette: megóvni a keresztények között a szeretetet, biztosítani egységüket. Pált Korintusban ugyanaz vezeti, ami Jeruzsálemben vezette a zsinaton résztvevőket: megtalálni azt a közösnevezőt, amelyre igent tud mondani az egész "parlament legyező".

Pál tehát az erősekhez fordul, s kéri őket, ne botrányoztassák meg a gyengéket. Ha egy keresztény a maga még pogány családjának környezetében odahaza bálványhúst eszik, akár hétköznapon, akár valamely családi ünnepen (amikor is a család pogány tagjai a bálványszentélyből, áldozatbemutatásról hazajöve hozzák a feláldozott hús nekik jutó részét otthoni lakomán elfogyasztás céljából), ezzel nem botrányoztat meg a szóbanforgó pogánykeresztény senkit sem. Más azonban a helyzet, ha áldozatbemutatás után a család ott marad a szentélyben, a szentélyhez kapcsolódó szentélyligetben, melléképületben (eidwlion = eidólion), ahol asztalhoz lehet ülni (v.ö. "Nem részesedhetek az Úr asztalában, ugyanakkor az ördögök asztalában is!" [1Kor 10,21>), és a család keresztény tagja is résztvesz — nem az áldozatbemutatás szertartásán, hanem az azt követő lakomán. Ebben az esetben

is olyasmit tesz, amit az ismeret—hit—szabadság alapján nyugodtan megtehetne az, aki "erős". De csak in abstracto! In concreto — mégsem teheti meg, a szeretet miatt.

Ez az "eidwlion" — nyilvános hely volt, mint egy mai vendéglő kerthelyisége, s ezért egy arra járó gyenge hitű keresztény megláthatta őt: "Mert ha meglát valaki téged, akinek van ismereted, amint a bálványtemplomban asztalnál ülsz..." [1Kor 8,10>. Ha meglátja, akkor az erős hitű már meg is botránkoztatta gyenge hitű testvérét: "nemde ez az ő lelkiismeretét (suneidhsiv), mivel gyege ez a lelkiismeret, arra fogja indítani, hogy megegye a bálványáldozati húst" [1Kor 8,10>. A "gyenge lelkiismeretű" ugyanazt jelöli, amit a "gyenge hitű": a bálványáldozati húst "szakrális, bálványoknak áldozott húsnak" [1Kor 8,7> tekinti. E gyenge hitű nehéz csatát vív önmagában is, családjával is, amely értetlenkedik "fölöslegesen elkülönülőnek" minősített magatartása miatt. Most még rossz példát is lát, és e rossz példa hatására meginog: ha ő megteszi, én is megtehetem. Enged tehát a családi unszolásnak, résztvesz akár az otthoni, akár az eidwlion-beli családi lakomán..., de rossz lelkiismerettel! Az erős hitű testvér — in abstracto jó, de in concreto rossz — példájának hatására "elvész az, aki ismeretében gyengélkedő, elvész a testvér, akiért Krisztus meghalt" [1Kor 10,11>. Így válhatik a Jézustól kapott szabadsággal élés bűnné, Isten és ember elleni vétékké. Azoknak tehát, akik a Pál által helyeselt szabadságtudatuk erejében családi asztalhoz ülnek a bálványszentélyben, ezt mondja Pál: "...ily módon vétkezvén a testvérek ellen és megsebesítvén azok gyengélkedő lelkiismeretét, vétkeztek Krisztus ellen" [1Kor 8,12>.

Pál a Jézustól kapott szabadság leg tudatosabb képviselőjeként hajlandó tehát in concreto akár bicsérdistává is lenni, csak meg ne botránkoztassa testvérét, csak szembe ne kerüljön a gyenge testvér önmagával, csak el ne vesszen az, akiért Krisztus meghalt, csak ne vétkezzék tehát Pál ő ellene és Krisztus ellen! "Ha tehát étel botránkoztatja meg testvéreimet, nem eszem húst soha többé, hogy meg ne botránkoztassam testvéreimet" [1Kor 8,13>. A szabadság jogokkal is jár — in abstracto. De a szeretetnek alárendelt szabadság — in concreto — nem ismer jogot. A szeretetnek alárendelt szabadság csak szolgálatot ismer. Életét a szeretet alá rendező embernek csak elméletben vannak jogai, gyakorlatilag a jogaival élés vajmi kétséges. A szeretet alá rendeződő élet csak az igazodást, csak a másikat szolgálást ismeri. A szeretet Pál számára ennyit jelent: megnyerni a másik embert Krisztusnak, s megszerezni ezzel önmagának és a másinak azt az örökséget—ígéretet—reményt—országot, amit Krisztus hozott el nekünk. A szabadságból in abstracto jognak kellene születnie, in concreto azonban inkább csak szolgálat—szolgaság születik meg belőle. Ezt a képtelennek látszó kotrasztot — a jézusi szavakra [Mk 10,43> emlékeztető paradoxont — képviseli, amikor ezt fogalmazza: "Szabad (eleouJeroV) lévén bár mindentől, mindenki számára (rab)szolgává tettem magam, hogy minél többeket megnyerjek" [1Kor 9,19>.

Kétségtelen, hogy Pálnak — akár Korintusban, akár másutt — kétfelé is kellett figyelnie, s így tette magát mindenki szolgájává. Figyelnie kellett a zsidókeresztyenyekre is, figyelnie kellett a pogánykeresztyenyekre is. A zsidókeresztyeny ragaszkodott az ételobszerváciákhoz, mert az e tárgyú mózesi tilalmakban nevelkedett, és mert Jakab vagy a jobbszél szemével nézte a kérdést. A pogánykeresztyeny is ragaszkodott a bálványhússal kapcsolatos ételobszervanciához, mert a bálványhúst nem tudta merő piaci árúnak tekinteni. Így lett Pál egyfelől a zsidók szolgája, másfelől a pogányoké.

Lássuk az "egyfelőlt": "A zsidók számára olyanná lettem, mint aki zsidó, hogy zsidókat nyerjek meg" [1Kor 9,20>. Őreájuk gondol, amikor a mózesi törvény alatt levőkről beszél. "A törvény alatt levőknek olyanná lettem, mint aki törvény alatt levő, pedig nem vagyok a törvény alatt levő, (s azért lettem ilyen) hogy a törvény alatt levőket megnyerjem" [1Kor 9,20>. Pál tudja, hogy Krisztus érvénytelenítette, hatályon kívül helyezte a mózesi törvényt, mégis hajlandó magára venni és megtartani ezt a mózesi törvényt, csak meg ne botránkoztassa zsidókeresztyeny testvéreit [v.ö. ApCsel 21,26>.

De volt "másfelől" is. Ha egyszer a szeretet a csúcstérték, akkor Pálnak figyelnie kell a pogánykeresztyénekre is, akik nem ismerik el a mózesi törvény érvényét, akik számára teljesen érthetetlen, hogy miért ne lehetne fojtott állatot, vért vagy angolnát enni. Ha ezeknek a Mózes törvénye nélkül élőknek környezetébe kerül, akkor Pál ezekhez alkalmazkodik: "a törvényenélküliek számára olyanná lettem, mint aki törvényenélküli, hogy a törvényenélkülieket megnyerjem" [1Kor 9,21>. Figyel azokra a pogánykeresztyén testvéreire is, akik a vért, a fojtott állatot és az angolnát ugyan megeszik, de a bálványhúst nem. Figyel tehát a "gyengékre" is. Ha ezekkel van együtt, akkor ezekhez alkalmazkodik: "A gyengék számára olyanná lettem, mint aki gyenge (értsd: hitű, lelkiismeretű; nincs ismerete, nincs jézusi szabadságtudata), hogy megnyerjem a gyöngéket" [1Kor 9, 22>.

Mindent egybefoglalóan ezt mondhatná Pál: Nincs olyan felfogású keresztyén testvérem, akihez én ne volnék hajlandó igazodni. Nincsen, mert Isten Országa az én gondom, s ez az Ország nem azon fordul, hogy mit eszünk-iszunk, hanem azon, hogy szeretetben-békességben tudunk-e lenni egymással? Csak erre kell tehát vigyáznom, de erre nagyon. Éppen ezért: "Mindenki számára minden lettem, hogy valamiképpen megmentsek valakit" [1Kor 9,22>. Ezt kívánja Páltól a jóhír szolgálata; ezen fordul, hogy része lesz-e azokban, amiket ígér az a jóhír, amelynek hírnökévé lett [v.ö. 1Kor 9,23>.

h) Az erősek alkalmazkodjanak a gyengékhez!

Ezt a magatartást kívánja a korintusi és nem korintusi tanítványai körében általánossá tenni: "Senki ne a maga érdekét hajszolja, hanem a másikat" [1Kor 10,24>. Ezt a szabályt konkrétan fogalmazza: "...ha (egy erős hitű testvérnek) ezt mondja valaki (egy gyenge hitű vagy zsidózó testvér): Ezt bálványnak áldozták (cieroJuton), akkor ne egyetek belőle tekintettel lévén arra, aki figyelmeztetett titeket, mégpedig lelkiismereti okokból. Nem a saját lelkiismeretéről beszélek, hanem a másikeről" [1Kor 10,28—9>. Nem tudatcserére biztatja Pál az "erőseket", hanem magatartás-cserére. Az erős testvérnek továbbra is tudnia kell, hogy a maga szemlélete a helyes. De ugyanakkor tegyen gyakorlati engedményt a gyenge testvér kedvéért, s közben gondolja — vagy talán mondja is? — : "jó, akkor nem eszem belőle, de én más véleményen vagyok, hiszen Jézus a szabadságot tanította..."

Figyelniök kell tehát a korintusi erőseknek, hogy a fent felsorolt típusok egyikét se botránkoztassák meg. Figyelniök kell, mert Isten a maga egyházát nem ételobszervanciák megtartására, hanem az azok elvetéséből kinőhető pozitívumra, a szeretetre hívta egybe; s ezért a jézusi szabadság hangsúlyozásánál is nagyobb nyomatékkal képviseli: "Botránkozást nem okozók (aproskopoi = aproszkopoi — csak páli szó az ÚSz-ben [ApCsel 24,16; 1Kor 10,32; Fil 1,10>) legyetek zsidók számára is, pogányok számára is, Isten egyháza számára is" [1Kor 10,32>. Ennek a különös hármasnak: zsidók, pogányok, Isten egyháza — az értelme talán ez: nagyon figyelni kell a tagokra, de nem a közösség céljától függetlenül.

Nincs kétsége Pálnak: megoldását Krisztushoz méltó megoldásnak tekinti. A korintusi testvérek magatartása legyen egyezésben Páléval, ahogy Pál magatartása egyezésben van Krisztuséval. A három magatartásnak egybevágnak kell lennie. Nem saját érdekünket—hasznunkat, szabadságból fakadó kiváltságunkat—hatalmunkat—jogunkat kell keresnünk, hanem a másiknak az érdekét—hasznát. Ez az, amiben korintusiaknak, Pálnak és Krisztusnak egymással harmóniában kell lenniök: "Ahogyan én is — írja nekik Pál — igyekszem mindenkinek kedvében járni mindenben, nem keresve a magam saját érdekét, hanem sokakét, mégpedig azért, hogy megmentődjének. Válgatok az én utánzóimmá, ahogyan én meg Krisztus utánzója vagyok" [1Kor 10,32—3>.

i) Mindenki legyen tekintettel a másikra!

Pár hónappal később írt levelében ugyanezt a szemléletet adja át a római keresztyéneknek: "A hitben gyengélkedőt fogadjátok be... [Róm 14,1>. Mert ha étel miatt testvéred megszomorodik (értsd: megütközik), már nem a szeretet szerint jársz el. Ne vesszen el ételed miatt ő, akiért Krisztus meghalt.

Ne káromolják azt a jót (az evangélium szabadság- és egyéb tartalmai!), amiben részesültetek...Étel miatt ne tedd tönkre Isten munkáját (értsd: az egyházat, az odatartozók szeretetegységét). Minden tiszta ugyan, de (az ételobszervanciák által tiltott ételek megevése) rossz dologgá válik annak az embernek a számára, aki miközben megeszi (ezeket a tiltott ételeket), megütközést idéz elő (gyenge testvéreben). Jó dolog tehát nem megenni a húst, nem meginni a bort vagy bármit is (értsd: az összes kötelező vagy szabadon vállalható mózesi obszervanciák [v.ö. Lk 1,15; 1Sám 1,15>], ami miatt testvéred megütközik, vagy megbotránkozik, vagy gyengévé—beteggé lesz" [Róm 14,15—16.20—21>.

Tényleg ugyanazzal a szemlélettel állunk szemben? A korintusiak számára írottak azt mondták el, hogy a szeretet okán a gyenge testvért is el kell fogadni. Mintha fokozódnék a fentiekben a gyengék iránti megértés: az elméletileg helyes, tehát az obszervanciát nem ismerő magatartás "elveszejt"; ugyanez a helyes magatartás "tönkretesz" Isten művét! Kicsit soknak látszik már ez a megértés annak a Pálnak a részéről, aki a galatákkal szemben — nem is olyan régen — olyan hajthatatlanul és kompromisszum nélkül csatázott a mózesi vallási törvények ellen. Nem csap át a fentiekben Pál megengedhetetlen opportunizmusba? Ha az in concreto, mert szeretettől indított étel-meg-nem-evés — azaz obszervanciátartás! — általánossá válik még az erősek körében is..., ezzel nem romboljuk le Isten munkáját? Nem kell attól félnünk, hogy szeretetből elhomályosítjuk azt a szabadságot, amely az erkölcsi törvényre teszi a hangsúlyt a vallásiakkal szemben?

Pár hónap különbség van csupán a két levél datálása között, de Pál toleranciája ez idő alatt kétségtelenül továbbfejlődött.

Jól mutatja ezt, ahogyan a Róm-ben nyitja a problémát: "A hitben gyengélkedőt fogadjátok be anélkül, hogy nézetüket megítélnétek..." [Róm 14,1>. Már nem fontos Pálnak, hogy tisztán lássák a Krisztushoz tértek a Krisztus tanítását? Úgy látszik, hogy az obszervanciák kérdésében Pál felhagy az "evangélium igazságának" [Gal 2,5.14> a képviselésével, és nemcsak békés koegzisztenciát, hanem eszmeit is képvisel; pluralizmust az evangélium igazságának szellemében és annak ellenére is. Ezt írja: "Aki eszik, ne vesse meg azt, aki nem eszik; aki pedig nem eszik, ne ítélje meg azt, aki eszik, mert az Isten befogadta őt" [Róm 14,3>. Hogy az erős ne vesse meg a gyengét — ez harmóniában van a korintusiaknak írottakkal.

A mondat második fele azonban újdonság: a gyenge ne ítélje el az erőt, mert az (ételobszervanciákkal mit sem törődő) erőt Isten befogadta, hiszen Jézus által elhozta nekünk a szabadságot: a "vallási" törvények nem számítanak, csak a szeretet. Miben áll tehát az újdonság? Abban, hogy nemcsak az erősnek kell tekintettel lennie a gyengére, hanem a gyengének is tekintettel kell lennie az erősre. A két levél írása közt eltelt hónapok alatt továbbfejlődött szemlélete. Nemcsak a korintusiak számára képviselt magatartás oldhatja fel az obszervanciákból adódó együttélési problémát. Nemcsak az segíthet, hogy a gyenge jelenlétében az erős nem eszik tiltott ételt. Segíthet az is, hogy ebben a kérdésben erős és gyenge egyaránt elviseli a hitek—lelkiismeretek különbözőségét. A páli szemlélet továbbfejlődése az erősek álláspontját akarja jobb pozícióba hozni. Isten elfogadta a nem obszervanciázó erőset. Kapjon tehát a Krisztus-hozta szabadság teljes polgárjogot az egyházban! Ne kelljen az erős hitű álláspontnak szeretetből állandóan engedményt tennie.

Arról van tehát szó, hogy az eszmei pluralizmus képviselése az evangéliumi szabadság álláspontjának gyakorlati megerősödését akarja szolgálni. Az obszervanciákhoz ragaszkodó "jobbosoktól" kíván Pál a Róm-ben előrelépést az evangélium igazsága felé. A balosokat az 1Kor már megtanította a toleranciára: Pál most meg akarja tanítani ugyanerre a toleranciára a jobbosokat, beléjük akarván lopni, hogy Isten elfogadja azt, aki nem obszervanciázik. Megvédi az 1Kor-ben rendre engedni kényszerülő erőseket: "Isten elfogadta őt (értsd: az obszervanciákat meg nem tartót). Te, ki vagy, hogy megítéled másnak a

házanépét? Hogy igazolódik-e vagy elmarasztalódik-e, — az kizárólag az Urán fordul. De meg fog állni, mert az Úrnak ereje van arra, hogy megállva tartsa, hogy igazolja őt" [Róm 14,3—4>.

Nagyon sok gondot okozhatott Pálnak ez a probléma. Csak ez magyarázhatja, hogy a gyakorlati siker érdekében valóban eljutott az obszervancia-kérdésben a pluralizmus teljességére: "Ki-ki a maga szemléletében legyen egyre teljesebbé... aki eszik, az Úr számára (kedvéért) eszik, hálát ad ugyanis Istennek. Aki pedig nem eszik, az Úr számára (kedvéért nem eszik, és ad (ezzel) hálát Istennek" [Róm 14,5—6>. Pálnak meg kellett élnie valamit, Jakab gyakorlatát saját neveltjei körében: teljes odaadottságot Krisztusnak..., és ragaszkodást az obszervanciákhoz. Kellett látnia kifogástalan életű keresztényeket — "gyenge hittel"! Hozzájárulhattak ehhez az önmagán belül tapasztalt "regressziók": minden világoslátása sem feleltethette vele az évtizedeket, amelyeket a mózesi törvény obszervanciáiban töltött el. Második útja során "megnyíratva fejét Kenkreában, mert fogadalma volt" [ApCsel 18,18>. A Félix előtt mondott beszédének bizonyága szerint ez a "regresszió" is belejátszott 58. évi jeruzsálemi felmenetelébe: "Több év múltán eljöttem népemhez, hogy... áldozatokat mutassak be, és közben megtisztulásom után..." [ApCsel 24,17—8>. Másokon és önmagán egyaránt megtapasztalta, hogy az obszervanciáknak nemcsak szeretet-törvényt elhomályosító szerepük lehet, hanem a szeretet-törvény megvalósítását segítő szerepük is. Kiegészül tehát elvi tisztánlátása, és nagyon belülről élte meg azt, ami Jakabnak változatlan alapélménye volt: az obszervanciák nem akadályozzák a szeretet-törvény megvalósulását, ellenkezőleg, segítik azt.

Ezek a belső élmények teszik Pál számára másodlagos jelentőségűvé, hogy obszervanciának vagy nem obszervanciának azok, akiket ő nemzett Krisztusban. Ezek az élmények teszik képessé őt arra, hogy elviselje etekintetben a szemléleti és magatartásbeli kétféleséget. Elviseli, mert látja a két csoport között a közösnevezőt. Mind a két csoport Istennek akar kedvében járni és nem önmagának. Ez a közösnevező pedig elég egységük biztosításához: "közülünk senki nem él magának; senki sem hal magának: az Úré vagyunk" [Róm 14,7—8>. Ezen az alapon születik meg az említett kettős tolerancia. Egyfelől: az erős ne vesse meg a gyengét azért, mert még mindig nem érti egészen Krisztust és a páli tanítást! Másfelől: a gyenge ne ítélje el az erőt azért, mert olyat eszik, amit a gyenge Istentől megtiltottnak gondol. Ha egyszer — ki-ki a maga szemlélete alapján — az Úréi vagyunk, akkor "te (gyenge hitű) miért ítéled el testvéredet?!"; ill. "Te (erős hitű) miért veted meg testvéredet?!... Többé tehát ne ítéljük el egymást" [Róm 14,13>.

"Ki-ki a maga szemléletében legyen egyre teljesebbé!" [Róm 14,5> — nem kicsiny arányú szélesedés ez Pál tudata részéről. Az évek során reájött, hogy a jobbszárny is kedves lehet Isten előtt. S ha így van, akkor már csak egyre bízthatat: a két fél ne ítélje el egymást.

Pál tehát toleranciát kíván a különböző álláspontot képviselő testvérektől egymás iránt. A tolerancia megvalósulásának két feltétele van. Az egyik: elfogadni a másikat az álláspontját olyanként, ami belefér a Krisztus követésébe. A másik: mérsékelni a magunk külön álláspontjának a propagandáját: "A hitben erőtlent fogadjátok be, de ne azért, hogy nézeteit bírálgassátok" [Róm 14,1>. Kölcsönösen vigyáznunk kell reá, hogy ne ingereljük egymást: "Hagyjuk abba tehát, hogy egymást elítéljük, inkább jussunk el arra az ítéletre—álláspontra, hogy nem rakunk a testvér elé semmit, amiben megbotlik vagy elesik" [Róm 14,13>. Azaz az erősek ne tegyék kirakatba evésüket, a gyengék pedig ne tegyék kirakatba azt, hogy ők bizony nem esznek. Ne tegyenek így, mert nem ezen fordul az Isten Országa, hanem az "Istennek-tetszésen, békességen és örömmön a Szentlélekben" [Róm 14,14>.

Ha pedig ott van az Isten Országa, ahol "békesség" van, akkor az említett második feltétel nagyon is fontos feltétel, mert nem a külön álláspontok hangsúlyozása—kiélelése hozza létre az Isten Országát, hanem a Krisztushoz tértek közösséggé épülése: "Éppen ezért teljes erővel a békességet és a kölcsönös épülést szolgáló dolgokra kell törekednünk" [Róm 14,19>.

j) Az evangélium igazsága és a meggyőződés igazsága

Mindez csak úgy lehetséges, hogy Pál ebben a kérdésben hangsúlyárnyékba rakja az evangélium igazságát, amelyért olyan bátran—keményen csatázott Jeruzsálemben, Antióchiában és a Galatáknak írt levélben. Pál engedett — a tapasztalatoknak. Engedett olyannyira, hogy az "evangélium igazságát" azért el nem feledve eljut a "meggyőződés igazságára". A nyitott szemű embert az évek bölcsebbé teszik. 58 előtti pályájának hatyúdalában, a Róm-ben eljut oda, hogy leírja ezt a mondatot: "azt a hitet, amellyel rendelkezél, őrizd meg a magad számára Isten előtt. Boldog az, aki nem ítéli magát bűnösnek abban, amire elhatározza magát" [Róm 14,22>. Ez a mondat nemkeveset jelent. Jelenti azt, hogy nem az erős hitű a boldog. A gyenge hitű ugyanolyan boldog lehet. Tehát nem a Jézustól hozott szabadság megértése és elfogadása a legfontosabb! Hanem mi? Ragaszkodni gyakorlati életvitelben ahhoz, amiről elméletileg bizonyos vagyok. Ha tehát úgy tudom, hogy nem szabad megennem a bálványáldozati húst, akkor nem szabad megennem. Ez a legfontosabb, mert "ha valaki úgy enne (a bálványáldozati húst), hogy megkülönbözteti (értsd: a bálványáldozati húst nem tekinti közönséges és veszélytelen piaci árúnak), az már el is ítéltetett, mert nem hitből folyóan (teszi azt, amit tesz)" [Róm 14,23>.

Pál azért jutott el ebben a kérdésben a teljes pluralizmusig, mert nem íróasztal-teológiát művelt, hanem teológiája folyománya volt a maga Isten Országát építő munkájának. Hangsúlyoznunk kell: egy konkrét gyakorlati kérdésben jutott el erre a pluralizmusra, az ételobszervanciák kérdésében. Túljutott korábbi harcos álláspontján. Mivel engedte, hogy hasson reá a valóság, túl tudott jutni korábbi önmagán. Engedett olyasmiben, amiben korábban képtelen lett volna engedni, mert elvfeleladsáknak tekintette volna az engedést. Mégis tudott a későbbiekben engedni, mert igazságát a valóságból olvasta ki. A valóság hatására eljutott oda, hogy csak az lehet az Istentől kívánt igazság, ami lehetővé teszi a Krisztushoz térteknek a szeretetben növekedő közösségi életét. Ha a végső igazság nem lehet más, mint az, hogy szeretni kell, akkor nem lehet mereven fenntartania, hogy valakiknek mégis csak szeretetből fakadó obszervancia-tartása — elvetendő. A közösséget alkotó testvérek között a pogányok csoportjából új obszervanciaigény támad. S talán saját maga sem tudja egészen megtagadni a gyermekkorától fogva beléje nevelt obszervancia-igényt. Mind a kettő valóság. A valóságnak pedig engedni kell. És Pál enged: nem abszurd dolog obszervanciázni.

Pál a valóságra és a lényegre figyel. Arra figyel, hogy miként (valóság) valósulhat meg szeretettől irányítva a szabadon vállalt közösségi élet (lényeg). Ez a valóságra és lényegre figyelés megérteti és elfogadtatja Pállal, hogy valakik nem reflektálnak a Jézustól hozott szabadság Pál által megértett teljességére. Megérti és elfogadja, hogy valakik fontosnak érzik azt, ami Pál számára nem fontos (mit eszünk és mit nem eszünk). A valóságnak ez az alázatos figyelése eljuttatja Pált a krisztusi szabadság megértésének ennél még magasabb fokára: hát csak tekintsék ezek a "gyengék" fontosnak a nem fontosat! Tekintsék ilyennek, élhessenek és éljenek e szerint, mert nem ez a lényeg.

A krisztusi szabadságértés első lépcsője Pálnál ez volt: nem kötelezőek az obszervanciák. A második lépcső: hadd obszervanciázzon az, akinek az a jó. E megértés belső sodrában megfogalmaz aztán egy tételt, amelyben eljut a jézusi szeretet-fogalom megértésének számunkra lehetséges teljességéig. Azért beszélhetünk teljességről, mert a legteljesebb szabadságra épül reá. Így hangzik a tétele: "Mindaz, ami nem meggyőződésből van, bűn" [Róm 14,23>. Tétele mögött ez a megértés húzódik meg: Nem az vétkezik, aki azt képviseli, hogy kellenek az obszervanciák. Nem az ilyen ember vétkezik, bár az "evangélium igazsága" azt tanítja, hogy nem kellenek obszervanciák ahhoz, hogy Istennek tetszők legyünk. Hanem az vétkezik, aki mást tesz, mint ami a meggyőződése. Az vétkezik, aki megeszi a bálványhúst, bár úgy tudja, hogy nem szabad megennie.

A szeretet meghajtja mindig zászlaját a másik ember meggyőződése előtt. Meghajtja, mert jól tudja, hogy addig kedves Isten előtt az ember, amíg ragaszkodik meggyőződéséhez. Az a Pál jut el ide, aki

nagyon szilárd meggyőződésű ember. Mivel a szeretet mozgatta őt, ezért az obszervancia-kérdésben eljutott annak megértésére, hogy nem lehet úr a másik ember meggyőződése fölött. Páli tételként vallhatjuk tehát: Légy hű mindenkori meggyőződésedhez! S ezzel a hűséggel kedves leszel Isten előtt! Ezzel a hűséggel alkalmas leszel arra, hogy építsd Isten Országát.

A fentiekben látott két páli szemlélet, bár időbeli egymásutánban születik meg benne, nem váltja le egymást, hanem koegzisztenciában van egymással. A Róm 14 jól mutatja e két szemlélet egyszerre érvényesülését. Indul a fejezet azzal, hogy "a hitben gyengélkedőket fogadjátok be..." és befejeződik a tétellel: "Minden, ami nem meggyőződésből van, bűn" [Róm 14,1.23>. Indul a régi szemlélettel: van gyenge hit és erős hit; befejeződik az újjal: meggyőzések vannak! Szövegének folytatása (a Róm 15 eleje) jól mutatja, hogy az új nem akarja hatálytalanítani a régit: "Az a dolgunk pedig nekünk, erőseknek (dunatoi = dünatoi), hogy hordozzuk a nem erősek (adunatwn = adunatón) gyengeségeit (asJenhmata = asthenémata), és nem az, hogy magunknak tessünk" [Róm 15,1>. Ehelyt nevezi első ízben a nem gyengéket "erőseknek", ami jól mutatja, hogy változatlanul elevenen él lelkében az első szemlélet, amely az erősektől várta a békesség megteremtését. A terminológia fejlődése rendre bizonyítéka egy gondolat erejének.

Következő mondata viszont újra visszahozza a második szemléletet. Erősek és gyengék, azaz az összes testvérek erőfeszítésén fordul a siker: "Mindegyikünk járjon kedvében felebarátjának az épülést szolgáló jónak a tárgyában. Ahogyan Krisztus sem a maga kedvét kereste... Az elviselés Istene adja meg nektek, hogy ugyanarra törekedjete a magatok körében..., hogy egy szívvel-lélekkel és egy szájjal dicsőítsétek Istent..." [Róm 15,2—3.5—6>.

k) Jakabnak, Péternek igazuk volt tehát?

Ha ezzel az eredménnyel Pál visszatekintett életútjára, akkor vissza kellett-e valamit vonnia korábbi állásfoglalásaiból? A páli fejlődés vajon nem igazolja-e Jakab ragaszkodását a mózesi törvényhez? Nem igazolja-e Péter antióchiai "elvtelen" magatartását? Egyértelmű feleletet adhatunk e kérdésekre.

A Róm-et író Pál elfogadja immár a jakabi álláspontot, mint a magáétól eltérő különvéleményt, amelynek helye van egy pluralista egyházon belül mindaddig, amíg Jakab nem akarja a maga meggyőződését egyetemes érvényű szabállyá tenni. A Róm-et író Pál már megérti Pétert, aki alkalmazkodni akart az antióchiaiakhoz is, és a jakabi álláspontot képviselőkhöz is. Megérti Pétert, hiszen Péter azt tette Antióchiában, amit Pál maga is tett a missziós utakon: zsidóknak zsidó, görögöknek görög akart lenni. De változatlanul nem helyeselheti Péter magatartását, mert Péter Antióchiában nem talált még reá a fentebbiekben előadott páli pluralizmusra, hiszen a Jakabtól jövők hatására Péter kényszerül abszolutizálni egy olyan nézetet, amely szemben áll az "evangélium igazságával". Legalábbis forrásaink hallgatnak, s nem számolnak be egy ilyesfajta péteri válaszról: Te, Pál, maradj már békén..., az antióchiaiak kibírják e néhány hetet nélkülem. Most szeretgetem e derék jeruzsálemieket. Majd hazamennek, s akkor újra megyek vacsorázni a helybeliekhez, akik pogányokból lettek tanítványok! Pál pluralizmusa eszmei és gyakorlati koegzisztenciát biztosít. Péter antióchiai ingadozása pedig lehetetlenné tette mind az eszmei, mind a gyakorlati koegzisztenciát.

A Róm-beli tételével Pál jobban érti Jakabot és Pétert, mint korábban, de nem azonosul azért állásfoglalásukkal. S nem is akadályozza Pált a "meggyőződés igazsága" abban, hogy töretlenül dolgozzék tovább az "evangélium igazságáért".

l) Egyéb obszervanciák, avagy a "világ elemei"

A Róm eredményei nem jelentik a páli gondolatfejlődés végét. Szemléletét befolyásolják életének további tapasztalatai. Már Korintus nyilvánvalóvá tette, hogy a zsinat csak zsidó diaszpóraszélességekben látta az obszervanciaproblémát, azaz nem gondolt arra, hogy nemcsak a zsidókeresztényeknek vannak hagyományai, hanem a pogánykeresztényeknek is lehetnek

hagyományaik, amelyek tovább bonyolítják a különböző kultúrákból érkező keresztények békés együttélésének nehézségeit. A zsinati kompromisszum nem változtatható azon a tényen, hogy a különböző múltú keresztények magukban hordozzák azokat a nemzeti—vallási szokásokat, amelyek korábbi életük keretét, ágyát alkották. Ennek folytán a pogányok között ugyanúgy kialakulhatott egyfajta "jobbszél" mint Jeruzsálemben, s a pogány jobbszél a jeruzsálemi farizeusok lendületével képviselhette, hogy a Pál által megismertetett Krisztust-szolgálat kapcsolódjék egybe a régi szokásaik, hagyományaik kultuszával. Mai kifejezéssel élve — képviselheti, hogy Krisztus "keresztelje meg", azaz olvassza magába ezeket a hagyományelemeket. A pogányok számára tiszta lapot biztosítani kívánó Pál tapasztalhatja, hogy a pogányok is képesek megterhelni a maguk múltja alapján az evangélium igazságát olyan elemekkel, amelyeknek — szerinte — nincs pozitív jelentőségük a szeretet országának megépítésében. A zsidó szélsőjobbtól Pál által megvédett pogányok... pogány szélsőjobbot képeznek a maguk vallási hagyományainak védelmében. Amit képvisel a zsidó szélsőjobb, és amit képvisel a pogány szélsőjobb, az Pál tudatában hamarosan közös nevet kap: "a világ elemeit" (stoiceia tou kosmou = stoiceia tú koszmú) képviselik mindketten.

A stoiceia szó 7 ízben kerül elő az ÚSz-ben. Két ízben a 2Pét-ben, ahol az anyagvilág alkotóelemeit [2Pét 3,10.12>; egyszer a Zsid-ben, ahol a jézusi tanítás alapjait jelöli [Zsid 5,12>; négy ízben pedig Pálnál: kétszer a Gal-ben és kétszer a Kol-ben. E páli helyeken a fenti közösnevező adja szavunk jelentését. A két levél keletkezését évek választják el egymástól; szavunk jelentéstartalmában ez idő alatt nem történik változás, de az időközben szerzett tapasztalatok lehetővé teszik a "stoiceia" tartalmának teljesebb kibontását.

A két levél az alábbiakat tanítja a "világ elemei"-ként. A jézusi szabadságot képviselő Pál arról ír a galatáknak, hogy a Krisztus előtti zsidóság olyan, mint a kiskorú gyermek: jogállásra nézve nem különbözik a szolgáltól: "Mi is, amikor kiskorúak voltunk, a világ elemei alá (cupo = hüpo) voltunk szolgaságra vetve" [Gal 4,3>.

Jézus azért jött el, hogy a Krisztus előtti zsidóságot kiszabadítsa ebből a helyzetéből: "...hogya a törvény alatt (cupo) levőket kiváltsa" [Gal 4,5>.

Jézus azért jött el, hogy akik korábban szolgák voltak, fiakká legyenek "...hogya elnyerjük a fiúságot..., úgy hogya már nem vagy szolga, hanem fiú..." [Gal 4,5.7>.

A pogány galaták Jézusig hasonló módon szolgák voltak, mert isteneknek szolgáltak, akik valójában nem azok. Isten azonban Jézus által szolgákból őket is fiakká tette [v.ö. Gal 4,8—9>. Ennek tisztázása után Pál szemükre hányja: "hogyan fordultok ismét oda a gyenge és szegény elemekhez, és hogyan akartok ismét újból szolgájukká lenni? Napokat tartotok meg és hónapokat és időszakokat és esztendőket..." [Gal 4,9—10>.

A Kolosszei levél pedig később, így figyelmezteti az ázsiai Kolossze városában élő testvéreket: "Vigyázzatok, hogya valaki foglyul ne ejtsen titeket filozófiával és üres csalással, amely az emberek hagyományához, a világ elemeihez és nem Krisztushoz igazodik" [Kol 2,8>.

Mik ezek a nem Krisztushoz, hanem emberi hagyományokhoz igazodó "elemei a világnak"? "Senki ne ítéljen tehát titeket evés-ivás tárgyában vagy ünnepen, újholdon, szombaton részvétel tárgyában" [Kol 2,16>.

"amik árnyékai az eljövendőeknek, pedig Krisztusé a (az árnyékot vető) Test" [Kol 2,17>.

"Senki se akarjon lekörözni titeket az angyalok iránti kultikus alázatban és tiszteletben, látomásait fürkészve, testi értelmétől ok nélkül felfuvalkodva" [Kol 2,18>.

"Ha meghaltatok Krisztussal együtt megszabadulva a világ elemeitől" (apo - apo) [Kol 2,20a>,

"hogyan fogadtok el tételeket úgy, mintha a világban élnétek" [Kol 2,20b>;

"Ne fogd meg! Ne ízleld! Ne is nyúlj hozzá!" [Kol 2,21>,

"azokról van szó, amik fogyasztás révén pusztulásra valók, emberek parancsai és tanításai szerint" [Kol 2,22>,

"amelyek a bölcsesség látszatát keltik az önkényes vallási gyakorlatokkal, az alázatoskodással és az önsanyargatással, de valójában nincs semmi értékük, csak a test kielégítésére szolgálnak" [Kol 2,23>.

Pál el akarja fordítani a kolosszeiket ezektől:

"Ha tehát Krisztussal együtt feltámadtatok, a felül való dolgokat keressétek..." [Kol 3,1>,

"az odafent való dolgokra törekedjete, és nem a földön levőkre" [Kol 3,2>.

Ezt követően Pál nem kultikus—vallási, hanem erkölcsi kérdésekben ad olvasóinak eligazítást. Ezek az eligazítások már nem "a világ elemeinek", hanem a régi ember magatartásának levetkőzésével támadó krisztusi embernek erkölcsi eszményeivel foglalkoznak [Kol 3,5 sköv>.

A fenti anyag megmutatja, hogy Pál vallási elemeket nevez meg a "világ elemei" kifejezéssel. S azt is láthatjuk, hogy milyen vallási elemek igényeltek helyet maguknak a keresztény közösségek életében. Pál azért minősíti ezeket le, mert a jézusi lényeg veszélyeztetőnek éli meg azokat. E vallási elemek a — "világéi". A Krisztustól hozott szabadság éppen abban állna, hogy ezek az elemek nem kötelezik azokat, akik megkapták Krisztustól erre a szabadságot.

Vegyük sorjába ezeket a keresztény közösség vallási tudatába és gyakorlatába beszüremkedni akaró vallási elemeket:

a. étel- és italobszervanciák [Kol 2,16.21.22>,

b. a szent idők kultusza [Gal 4,10; Kol 2,16>,

c. érintési tilalmak, tabuk [Kol 2,21>,

d. angyalok kultusza [Kol 2,18>,

e. látomáskultusz [Kol 2,18>,

f. túlzó alázat [Kol 2,23>,

g. önsanyargatás [Kol 2,23>.

A rövid utalásokból nehéz volna ezeknek a Páltól feleslegesnek—kártékonyaknak ítélt vallási gyakorlatoknak tartalmát pontosabban megállapítani. De nincs is szükségünk reá, számunkra elegendő a reájuk alkalmazott páli kritika tudatosítása:

a. önkényes vallási gyakorlatok ezek [Kol 2,23>

b. erőtlen és szegény elemek ezek [Gal 4,9>, értéktelenek [Kol 2,23>, mert

c. forrásuk: filozófia és üres megtévesztés [Kol 2,8>, a bölcsesség látszata [Kol 2,23>, az emberek hagyományai [Kol 2,8> parancsai és tanításai [Kol 2,22>, a testi értelem [Kol 2,18>; ennek megfelelően

d. céljuk: a test kielégülését szolgálják [Kol 2,23>, földi dolgokra törekednek [Kol 3,2>.

Pál meg akarja menteni az egyházat ezektől az elemektől, amelyek csak Krisztus előtti "árnyékai" az eljövendőknél, csak árnyékai a Testnek, az Egyháznak, amely a Krisztusé [Kol 2,17>.

Nem akarja, hogy az egyház elfogadja ezeket az árnyék-elemeket [Kol 2,20b>. Nem akarja, hiszen elmúlt már az emberiség zsidó és pogány csecsemőkora [Gal 4,3>. Elmúlt már a szolgaság kora [Gal 3,8>, amelyben ezek az elemek uralkodhattak az ember Istent megközelíteni akaró törekvésein. Jézus leváltotta ezt a kort [Gal 4,5—9>. Jézussal eljött a szolgaság kora helyett a fiúság kora [Gal 4,5.7>. Az egyház meghalt Krisztussal együtt, és ez Pál számára éppen annyit jelent, hogy megszabadult a világ fenti elemeitől [Kol 2,20a>; éppen annyit jelent, hogy nem élhet a "világban", azaz nem fogadhatja el ezeket az elemeket [Kol 2,20b>. Az egyház föl is támadt már Krisztussal együtt, tehát az odafent valókat kell keresnie és nem ezeket a földi elemeket [Kol 3,1—2>. Az odafent valók keresése az erkölcsi törvény [vö. Kol 3,5 sköv> teljesítésében nyilvánul meg, a földi elemek pedig vallási törvények állításában és teljesítésében. Az erkölcsi törvényt félti a vallási törvényektől.

Igaza volt-e Pálnak ebben a harcában? Ha újra végigolvassuk a "világ elemei"-lista fenti a—g pontjait, csóválhatjuk a fejünket: Lehetséges a vallás vallási törvények nélkül? Az étel-ital obszervanciák kérdésében Pál maga is engedni volt kénytelen. A "napokat megtartás" és "ünnepeken részvétel" [Gal 4,10; Kol 2,16> kérdésében is előbb-utóbb engednie kellett volna, hiszen készülődik már az ősegyházban a vasárnap, a "kuriakh chmwn" (küriaké hémond) [Jel 1,10>, s majd a böjti fegyelem is: "Ne böjtöljetekek együtt a képmutatókkal; azok hétfőn és csütörtökön böjtölnek; ti pedig böjtöljetekek szerdán és pénteken" (Didaché 8,1). Történelmi tapasztalataink birtokában mit mondjunk a lista többi pontjáról? Meg lehet ezeket akadályozni? A különböző kultúrák, korok, egyedek sajátos igényeinek útját lehet-e állni? A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy nem. Az egyház ezekkel az igényekkel szemben rendre befogadásra kényszerült. Ahogyan Pál is rákényszerült a bálványhús kérdésben a tilalom, a tabu elfogadására.

De Pálnak mégis igazat kell adnunk, mert Jézus többet és mást hozott, mint új vallást. S ha a vallás a különböző kultúrák szakrális önigazolását jelentené, akkor Jézus egyáltalán nem hozott vallást. Pál harcolt azért, amit Jézus hozott. Harcolt azért, ami a "kettőt", a különböző népeket és kultúrákat eggyé teszi. Harcolt a Krisztus mintájára megújuló (bár különböző kultúrákból származó) egyetlen új emberért. Harcolt a Krisztus törvényéért, a szeretet egyetlen parancsának vitathatóvá és másodrangúvá nem teendő egyetlenségéért.

Pál harcolt azért, amiért Jézus is harcolt. Ez a harc azonban nem akadályozta meg Jézust sem abban, hogy az utolsó vacsorán kultuszt rendelt, amelyet tenni kell az ő emlékezetére. Nem akadályozta meg abban sem, hogy mennybemenetele előtt parancsot adott a keresztre. A szeretet egyetlen törvényéért folytatott harc nem akadályozta meg tehát Jézust abban, hogy elrendeljen olyan kultikus cselekedeteket, amelyeknek megfelelői megtalálhatók az ószövetségi és a pogány vallások beavató és áldozati szertartásaiban. Pál sem akadályozta meg a régi kultuszok elleni harc és az egyetlen krisztusi törvény érvényesüléséért folytatott harc abban, hogy szükségesnek állítsa a Lélek szerinti körülmetélést, tehát a keresztrejelésben jelentkező új kultuszt.

A vallási közösség megakadályozhatatlanul kultuszt fejleszt: a kapcsolatot a láthatatlan világgal látható jelekbe, azaz a "világ elemeibe" öltözteti. Jézus igazi tanítványa mindig arra fog törekedni, hogy a látható jelekbe öltöző kultusz csak szolgája legyen Isten és ember, illetőleg ember és ember egyesülésének; csak szolgája legyen az egyesülést létrehozó (Jézustól tanított) szeretetnek. Ilyen igazi Jézus-tanítvány volt Pál, amikor a korai egyházban felvette a harcot a kultikus elemek gátlás nélküli beáramlása ellen. Krisztusi nagy okok okolták harcát. Nem akarta, hogy a "világ elemei" háttérbe szoríthassák a Krisztus-esemény jelentőségét.

m) A szabadság a krisztusi cselekedetekre szólít fel?

A római fogságból szabadulás után Pál tovább folytatja a maga harcát. A késői pasztorális levelek is tükrözik ezt a harcot az evangélium igazságaért, a Krisztustól kapott szabadságért. Ha egyszer a tabuk lábra kapnak Jézus népén belül, kiszámíthatatlan pusztítást végeznek: az ételtilalom nyomában felütheti fejét a házasság tilalma. Fel kell tehát hívnia Timóteus figyelmét azokra "az ördögi tanításokra" [1Tim 4,1>, amelyek "tiltják a házasságot, ételek élvezetét" [1Tim 4,3>. Újra elmondja tehát Timóteusnak a Jézustól kapott felszabadító tanítást: "Ezeket az Isten teremtette, hogy hálaadással vegyék a hívők és az igazság ismerői. Mert Isten minden teremtménye jó, és egy sem elvetendő, amelyet hálaadással fogadnak: mert megszentelődik Isten igéje és könyörgés által" [1Tim 4,3—5>. Alighanem ilyesmire gondol a Títusznak írt intelem is: "Mellőzd... a törvényre vonatkozó harcokat" (macaV nomikaV = machasz nomikasz [Tit 3,9>).

Pál csak a Krisztus törvényét akarja Isten új népe törvényeként. Csak azt, hogy "készek legyenek minden jócselekedetre" [Tit 3,1>. Ezen a törvényen felül Isten népének nincs más törvénye, mert "minden tiszta a tisztáknak" [Tit 1,15>. A krisztusi szabadsággal szembehelyezkedők viszont éppen a Krisztus törvényének teljesítésében mondanak csődöt: "a hitetleneknek semmi sem tiszta..., vallják, hogy Istent ismerik, de cselekedeteikkel tagadják..., minden jócselekedetre alkalmatlanok" [Tit 1,15—6>. Hova jutottunk! Az obszervanciákhoz ragaszkodó Istent-ismerőket szövegünk már "hitetleneknek" is nevezi; tehát a korábbi a gyenge hitűeket... A levél szemlélete szerint lehet a vallásos ember hitetlen is.

A vallási cselekedet, az obszervanciák ellen harcoló Pál valóban, az erkölcsi cselekedetek képviselőjének mutatkozik ebben a harcban? Egyértelműen ezt képviseli a páli teológia? A krisztusi törvénytéljesítés, az erkölcsi cselekedetek himnusza—éneke a páli életmű? Vagy az erkölcsi cselekedeteket feleslegessé tevő hitnek a himnusza? A páli életmű egészének az ismeretében fenntartható ennek a numerusnak a Pál-apológiája?

Ezt kell megvizsgálnunk a következő numerusokban.

PÁL ÉS A MÓZESI TÖRVÉNY EGÉSZE

22. HARC A TÖRVÉNY CSELEKEDETEI ELLEN

a) Szókinsz

Miben látja a jézusi szó, a jézusi tanítás etikai tartalmát, lényegét Pál? Mi az az erkölcsi tanítás, amelynek átadására Jézus közénk jött? — Pál látása szerint. Erre keressük a választ.

Az előző hét numerus így lenne összefoglalható: Jézus azt tanította, hogy Isten nem obszervanciákat vár az embertől, hanem valami egyebet. Kézenfekvő arra gondolni, hogy az erkölcsi törvény teljesítését várja tőlünk az Isten. Csakhogy Pál harcol még további valami ellen, ami már nem obszervancia, azaz nem vallási törvény. A mózesi törvény egésze, az Ószövetség egésze ellen harcol. Azt mondtuk, hogy a mózesi törvény vallási és erkölcsi törvényből áll. Ha Mózes, ill. az Ószövetség egésze ellen harcol, akkor Mózes minden törvénye ellen, tehát az erkölcsi törvény ellen is kell harcolnia. Így van-e? Elvállik, de mindenképpen az a helyzet, hogy csak további harca vizsgálatának eredményeként kaphatjuk meg Pál válaszát arról, hogy a "törvény" kérdésében mit is tanított Jézus.

Túl a körülmetélésen és az ételobszervanciákon — az eszméiért harcoló Pál nemcsak a pogány vallásokat, hanem a Mózes nevére támaszkodó egész régi szövetséget is szőröstül-bőröstül világ elemeinek (stoiceia tou kosmou = sztoicheia tú koszmú) látszik minősíteni. Hogy így gondolhatta, azt nemcsak a látott fejtegetések obszervanciaellenessége igazolja, hanem a mózesi törvény egésze ellen folytatott ama harca is, amellyel most akarunk szembesülni. A kifejezések egész arzenálja hordozza Pálnak ezt a harcát. Legsűrűbben a "törvény" szót emlegeti, innen kapja ez a harc a maga nevét. De harcát nem ez az egyetlen szó hordozza.

Az alábbi táblázat A-része betűrendben közli a szóbanforgó harc kifejezőkészletét. Közli az egyes szavak össz-előfordulását az ÚSz-ben, majd az ebben a vonatkozásban erős páli hatást mutató ApCsel, Zsidó- és Jakab-levelekben, s ezután egyenként a 13 páli levélben. Végül megadja a páli előfordulások összesített számát. Majd az utolsó oszlop tájékoztat ezek gyakoriságáról: a 13 páli levél az ÚSz egészének 23,5%-át teszi ki. A táblázati feliratban szereplő "23,5%" alatt levő számok azt mutatják, hogy az egyes szavak "páli előfordulásai" hány százalékát adják az ÚSz-ben található összes előfordulásoknak. Ha az egyes szavaknál szereplő számok kisebbek a 23,5-nél, akkor ezek a szavak Pálnál ritkábban fordulnak elő, mint az ÚSz nem páli részében. Ilyen szó csak 4 van a 17 közül. Ha viszont nagyobbak ezek a számok, akkor természetesen az ellenkező helyzetre utalnak. A "100" azt mutatja, hogy az adott szóval csak a páli levelekben találkozunk. A táblázat B-része magától értődő.

A táblázatból kitetszik, hogy a "törvény" szó után a "cselekedet" szó fordul elő leggyakrabban. E két szó kapcsolata: "a törvény cselekedetei" — már a kortárs irodalom számára is vita tárgyává lett. Erre utal numerusunk címe.

A legnagyobb előfordulási sűrűséget a Gal és Róm, valamint az ezekkel vitázó Jakab-levél mutatja.

A		Ú Sz	Cs, Zs, Jak			1 T, 2 T	G ,	1 K, 2 K	R	E, F, K, Fm, 1 Ti, 2 Ti, T,	C. P., %
	Biblion = könyv (Biblion)	34	2				1			1	2, 6
	Gramma = betű (Gramma),	15	2				1	3	3	1	8,
	Grajh = írás (Grafé)	50	7, , 3				3	2	7	1, 1,	14, 28
	DiaJhkh = szövetség (Diathéké),	33	2, 17				3	1, 2	2	1	9, 27
	Dogma = rendelkezés (Dogma)	5	1							1, , 1	2, 40
	DogmatizesJai = tételt elfogad (Dogmatidzeszth ai)	1								1	1, 100
	EnnomoV = törvényben levő (Ennomosz),	2	1					1			1, 50
	Entolh = parancs (Entolé)	68	1, 4					2	7	2, , 1, , 1, , 1	14, 21
	Ergon = cselekedet (Ergon),	168	10, 10, 16	2, 2		8	8, 3	15		4, 3, 3, , 6, 6, 8,	68, 40
	Israhl = Izrael (Iszraél),	68	14, 3				1	1, 2	11,	1, 1	17, 25
	IoudaioV = zsidó (Ioudaios),	194	80			1	4	8, 1	11	1	26, 13
	IoudaismoV = zsidóság (Ioudaiszmosz)	2					2				, 2, 100
	^, Kanwn = szabály (Kanón)	4,					1	3			4, 100
MoushV = Mózes (Moüszész)	79	17, 9					2, 3	4	1	10, 13	
NomoV = törvény (Nomosz),	191	18, 15, 10			3 2	9	72		1, 3, , , 2,	119 , 62	
NomoJesia = törvényhozás (Nomotheszia),	1							1		1, 100	
ParadosiV = hagyomány (Paradoszisz),	13				2	1	1		1	5, 38	
		928	1 5 3	6 0 ,	2 9	, 3, 4	5 7	35, 17	133	10, 7, 8, -, 10, 10, 9,	303 , 32

B	Az ÚSz szövegének hány%-a?,		1 3 , 3	3 , 6	1 , 4		1 , 7		5,2		23, 5
	Az összelőfordulás hány%-a?,		1 6 , 4	6 , 4	3 , 1		6 , 1		14, 3		32, 7
	A fenti két adat hányadosa		1 , 2	1 , 8	2 , 2		3 , 6		2,8		1,4
	A gyakorisági sorrend		6	4	3		1		2		5

b) A téma időbeli kibomlása

A fenti táblázatban szereplő szavak természetesen nem minden előfordulásban hordozzák a vizsgálandó problémát. Mégis az előfordulási arányok mutatják, hogy problémánkat elsősorban a Gal és Róm levelek hordozzák: a 304 össz-páli előfordulásból 191 e két levélben található.

Az első két páli levél a számok tükrében csaknem érintetlennek látszik, valójában mind a kettőben találkozunk egy olyan szóösszetétellel, amely a később elmondandók alapján világosan mutatja, hogy Pálban elevenen élt már a probléma második missziós útja során is. Első levelének nyitányában hálaadó imádságban emlékezik meg Pál a tesszalóniak "hitcselekedetéről" (ergon thV pistewV = ergon tész pizsteósz), amelynek a "fáradozás és a szeretet" a szinonimái. [1Tesz 1,3> Második levelében pedig azt kéri Istentől, hogy töltsse be a tesszalónikaikat megintcsak "hitcselekedetettel", melynek szinonimája itt a "jószág". [2Tesz 1,11> Érdemes figyelni: van tehát olyan cselekedet, amely a hité. Mint majd látni fogjuk, van olyan cselekedet is, amely nem a hité, hanem a törvényé. S ez lesz az a cselekedet, amelyért Pál nem imádkozik. De ezt a másik fajta cselekedetet, a "törvény cselekedeteit" a két első levél még nem dokumentálja. Nem szabad megfeledkeznünk majd a későbbiek során, hogy Pál ebben az első két levelében "a hit cselekedetét" pozitív értékként említi. Pozitív értékként említi tehát valamiféle cselekedetet.

S most ugorjunk a pasztorális levelekre. Statisztikánk a két első levélhez viszonyítva kecsgetetőbb anyagot ígér: összesen 29 előfordulást. Az anyag vizsgálata azonban azt mutatja, hogy a pasztorális levelek túljutottak már azon a problematikán, amelyet az első két levél még csak éppen megpendít. A közben lefolyt nagy harc eredményeit azért őrzi három megnyilatkozás. Míg a többiek pozitív előjellel említik a biblion, gramma, grajh, entolh, ergon, MoushV, nomoV szavakat, ez a három előfordulás disztíngvál. Elhatárolja magát bennük a szerző "az emberek parancsaitól", [2Tim 1,9> ahogyan ezt az obszervanciák kapcsán annyiszor tapasztaltuk már. Ezenfelül kétszer is elhatárolja magát a "cselekedetektől". Isten "nem a dikaiosunh (dikaiosüné) cselekedetei alapján, amelyeket mi tettünk, hanem az Ő irgalma alapján mentett meg minket az újjászületés fürdője és a Szentlélek megújító munkája által..."; [Tit 3,5> ill. Isten "megmentett minket és meghívott minket szent hívással, nem a mi cselekedeteink alapján, hanem... cariV-a (charisz) alapján...". [2Tim 1,9> A mi cselekedeteink tehát, amelyeket mi tettünk — a dikaiosunh cselekedetei, amelyeknek dikaioszokká kellene tenniök minket, de mégsem tesznek bennünket azokká —, nem ezek adják megmentődésünk alapját. Megmentődésünket a keresztség és a cariV biztosítják, amelyekhez mi Jézus cselekedetei által jutottunk hozzá. [Tit 3,6; 2Tim 1,10>

Végeredmény jellegű utórezgéseik ezek a nagy harcok, amelynek tárgyát már nem a kultikus cselekedetek adják, hanem egyáltalán az emberi cselekedetek, azaz mindaz, amit az ember egyáltalában tenni tud.

Semmi értéke sincs az emberi cselekedeteknek megmentődésünk szempontjából? Vagy mégis vannak olyan cselekedeteink, amelyek szükségesek a megmentődéshez? Van-e jelentősége megmentődésünk szempontjából a "törvénynek" egyáltalán, amelyhez odaszabhatja magát az az ember, aki a maga cselekedeteivel is hozzá akar járulni megmentődéséhez? Mi az a hit, amely megóvjá cselekedeteinket attól, hogy azok értéktelenek legyenek, megmentődésünk szempontjából?

c) A három lépcső

A kérdéseket folytathatnók. Mind jelen feladatunk megoldását célozzák. A megoldáshoz szép rendben meg kell néznünk Pál tanítását a törvény cselekedeteiről. De segítségként, hogy el ne vesszünk a páli gondolatok kusza szövedékében, előre megadom azt a gondolati skémát, amely lehetővé tette az idevágó páli gondolatok rendezését. Az ellentmondásos megnyilatkozások úgy-ahogy feloldását a háromlépcsős szemlélet tette lehetővé. Az első lépcsőt adja az üdvtörténet Krisztusig bezárólag. A második és harmadik lépcsőt a Krisztus utáni üdvtörténet adja oly módon, hogy a második lépcső logikai, ill. időbeli rendben megelőzi a harmadikat.

Az első lépcsőben három páli megállapítással találkozunk:

1a-tétel:

A törvény (mózesi vagy nem mózesi) nem tett bennünket Istennek-tetszővé, mert képtelenek voltunk teljesíteni a törvényt.

1b-tétel:

Jézus kereszthalála megszüntette a mózesi törvény érvényességét.

1c-tétel:

Jézusnak a halál elszenvedéséig menő hűsége Istennek-tetszővé tett minket — potenciálisan.

Második lépcső:

Ahhoz, hogy az említett jézusi tett ténylegesen, aktuálisan is Istennek-tetszővé tegyen minket, igaznak kell tartanunk az első lépcső három páli megállapítását, azaz hinnünk kell. Ez a hit még nem cselekedet, hanem csak igaznak tartás.

Harmadik lépcső:

Ebből a hitből folyik, hogy cselekedjünk olyan módon, hogy teljesítsük Jézus erkölcsi törvényét, a szeretetparancsot.

d) Lukács bizonyossága a páli problémáról

Az ApCsel nem mutatja be a páli tanítás fejlődését, pedig a táblázatban adott szókincs 153 előfordulással szerepel e könyvben, s az előfordulási arány (1,2) magasabb az ÚSz átlagánál (1,0). Lukács Pálunk útjai és cselekedetei iránt érdeklődik, és kevésbé tanításának alakulása iránt. Közöl viszont egy Pál-beszédet, amely bemutatja, hogyan "kezdhetett" Pál a különböző városok zsinagógáiban. Az első missziós útba iktatja be ezt a 26 verset kitevő beszédet. Az első 7 vers elmondja Izrael történetét Dávidig. A következő 9 vers a Dávid-ivadék Jézus történetét adja Keresztelő Jánostól a feltámadásig. Végül az utolsó 10 vers Jézus feltámadásának jelentőségét taglalja, és ennek során ejt szót Mózes törvényéről: "Jézus által hirdettetik nektek a bűnök bocsánata, és mindazoktól, amiktől

Mózes törvénye által nem tudtatok dikaioV-szá válni (értsd: megszabadulni), Őáltala mindenki dikaioV-szá válik, aki hisz". [ApCsel 13,38—9> Ezt a helyet majd részletesen kell elemeznünk a dikaioV-fogalom kapcsán. De annyi elemzés nélkül is világos, hogy Pál azt képviseli, hogy a mózesi törvény nem biztosította, hogy dikaioV-szokká legyünk, a hit viszont biztosítja.

Álljunk csak meg egy pillanatra. A "törvény" maga sohasem biztosíthat Istennek-tetszést; Istennek-tetszővé csak a törvény teljesítése tehet minket. Ez mindenki számára világos. A választott népen belül is, Pál is csak így gondolhatta. Ezért aztán gondolatának ujdonsága éppen abban áll, hogy a törvény teljesítése csak tehetne minket dikaioV-okká, de nem tesz azokká. Ezzel szemben az Ószövetség és Jézus egybehangzó tanítása, hogy a törvény teljesítésének, magatartásomnak igen jelentős része van abban, hogy Istennek-tetsző lehessék. Sőt, csak az én nemteljesítem akadályozhatja meg, mert Isten részéről nincsen akadálya. A fenti páli kijelentés tagadja ezt a hagyományos szemléletet. Azt képviseli, hogy amire a törvény teljesítése által képtelenek vagyunk, arra egyedül a hit tesz képessé bennünket. A már látott Tit 3,5 és 2Tim 1,9 nyilatkozatok mondanivalója húzódik meg ebben a Lukács-idézte páli mondatban is. Nem a törvény cselekedetei mentenek meg, tesznek dikaioV-okká bennünket, hanem valami más. A pasztorális levelekben ez a valami más: a keresztség, a Lélek, a cariV. Ebben a Lukács-idézte mondatban pedig: a hit. A pasztorális levelek nyilatkozatai az 1c lépcsőt (Jézus szerepét), a Lukács-idézte nyilatkozat a második lépcsőt (hitünket) hangsúlyozza; s mind a ketten vallják az 1a lépcsőt (magunkat megmenteni képtelenségünket).

Cselekedet és hit szembeállítását jelenti a Lukács-idézte mondat. Ez is merőben új gondolat a választott népen belül, hiszen felfogása szerint éppen a hitből, azaz az Istenre reátámaszkodás attitűdjéből kell megszületniök a cselekedeteknek. Láttuk, hogy a két első páli levél beszél a hit "ergon"-járól, azaz a hitből folyó cselekedetekről, amely a harmadik lépcsőt adja. Van tehát Pálnál hitből és nem hitből fakadó cselekedet. A nem hitből fakadó cselekvésen Pál itt nem meggyőződés ellenére tett cselekedeteket ért, [v.ö. Róm 14,23> hanem a Jézusba vetett hit nélküli cselekedeteket érti. Az akármilyen hitből fakadó cselekedeteket itt nem tekinti hitből fakadóaknak. Éppen a nem-jézusi hitből eredő cselekedeteket azonosítja "a mi cselekedeteinkkel". [2Tim 1,9> A páli terminológia tehát "a mi cselekedeteink" kifejezést lefoglalja a Jézusba vetett hit nélkül végzett cselekedetekre.

Látnivaló, hogy nem közönséges fogalomzavar indul el ezekkel a páli nyilatkozatokkal, miután az Ószövetség és Jézus tanítása problémamentesen vallotta, hogy a hitből fakadnak törvényteltetésünk; hogy a hitből fakadnak a bennünket dikaioV-okká tevő "mi (saját) cselekedeteink".

A zsinaton Péter megvédi a jobbszél által megtámadott Pált. Péter is elhatárolja magát a mózesi törvénytől, és azt képviseli, hogy nem annak teljesítése, "hanem az Úr Jézus kegyelme által mentődünk meg" [ApCsel 15,11> — 1c-lépcső. Péter itt a páli tanítás szócsöve. [v.ö. 2Tim 1,9> Ez a hely lenne a második az ApCsel-ben, amely utal a jelenleg vizsgált páli problematikára.

Csak ennyiben érinti az ApCsel problémánkat. Az első hely gondos elemzése kimutatja majd, hogy Lukács aligha értette tisztán a szóbanforgó páli tanítást. De ezzel a két hellyel tanúsítja azt a gondolati robbanást, amelyet a páli teológia e tekintetben okozott talán már a 3. évtized keresztényeinek a tudatában.

23. A GALATA LEVÉL A TÖRVÉNY ELLEN ÉS MELLETT

a) Szóstatisztika

Pál a mózesi törvény elleni csatázásában saját levelein belül a galatákhoz írtban a legérdekesebb. A legjelentősebb kifejezés, a *nomoV* (törvény) szó az ÚSz 15 könyvében (Mk, Jel, 1—2 Pét, 1—2—3 Jn, Jud és 7 páli levélben: 2Kor, Kol, 1—2 Tesz, 2Tim, Tit, Filem) egyáltalában nem fordul elő. További 7 könyvben alatta marad az ÚSz átlagos sűrűségének (Mt, Lk, Jn, ApCsel és 3 páli levélben: 1Kor, Ef, 1Tim), s csak 5 könyvben emelkedik ennek fölé: Fil (1,04), Zsid (1,47), Jak (3,34), Róm (5,3), Gal (7,5). Csak a három utolsónál említett levél *nomoV*-előfordulásának a sűrűsége jelentős: ezekben folyik az említett csatázás. A két páli levélnek a C.P.-on belüli *rgym*-ja a Róm-ban: 2,75, a Gal-ban: 3,95 (az ÚSz átlag-gyakoriságához viszonyítva 10-szeres: a 191 előfordulásból 32 ebben a levélben található).

Látnivaló a fentiekből az is, hogy a Páltól független könyvek közül csak Mt és Jn használja a "törvény" szót. A Jakab-levelet ezúttal a Páltól függő könyvek közé kell tennünk, mert a Jak az ősegyház tiltakozó irata a most tárgyalandó páli újdonság és fogalomzavar ellen.

Szóstatistikailag figyelemre méltó még, hogy a táblázatunkban szereplő 17 kifejezés közül a *nomoV*-on kívül még 10 kifejezés megtalálható a Gal-ban, mégpedig összesen 25 alkalommal. Hozzáadva ehhez a 32 *nomoV* helyet, az 57 össz-előfordulási számmal a Gal mutatja a kifejezések használatában a legnagyobb gyakoriságot. Megelőzi tehát gyakoriságban a Róm, Jak és Zsid írásokat is, amelyek ebben a sorrendben követik levelünket a probléma iránti érdekltségben.

Az első két páli levél — mint láttuk — még nagyjából belesimul a hagyományba. De ez a harmadik levél már hadat üzen a hagyománynak. Végigelve azt a szóbanforgó probléma szempontjából, meg kell kérdeznünk: mi kifogása van Pálnak a törvény ellen? Mi kifogása lehet még, ha egyszer a törvény kultikus részét már elvetette? Mi kifogása van Pálnak "az egész törvény" [Gal 5,3.14> ellen? Miért "stoiceia tou kosmou" az egész mózesi törvény?

b) Az új tétel négyszeres bejelentése

Az álapostolok galáciai működése juttatja el Pált problémájához exponálásához — Efezus városában, az 54. évben. Az antióchiai Péter-feddés kérdőmondata (Gal 2,14b) után egy hosszú lélegzetű állító mondat (Gal 2,15—6) következik, ugyancsak Péternek címezve. Ez az állítómondat jelenti be a páli teológia szóban forgó sajátos tételét.

Azt akarja Pál nyilvánvalóvá tenni, hogy értelmetlen az álapostolok törekvése, amely-lyel kötelezni akarják a pogánykeresztény galatákat a mózesi törvényre. Értelmetlen, hiszen a zsidókeresztények is optáltak a mózesi törvénytől a Krisztus Jézusba vetett hithez. Ennek az optálásnak az az oka, hogy a zsidókeresztények (Pál, Péter és a többiek is) "tudnak" valamit. Mit tudnak? Ezt: "Tudván (eidoteV = eidotesz) pedig, hogy nem válik dikaioV-szá az ember a törvény cselekedetei alapján" (1c-tétel). [Gal 2,16a> Pál így folytatja: mivel mi, zsidókeresztények ezt tudjuk, ezért "mi is Krisztus Jézusban hívőkké lettünk" (2. lépés). [Gal 2,16b> Mi célból lettünk hívőkké? Abból a célból, "hogy dikaioV-szá váljunk Krisztus hűségéből eredően (1c-tétel), és nem a törvényt teljesítő cselekedetekből eredően" (1a-tétel). [Gal 2,16c> Látnivaló, hogy a zsidókeresztények hitének oka — valaminek a tudása; célja pedig — e tudott valaminek a birtoklása. Tudják ugyanis, hogy a dikaioV-sz-hoz csak Jézus hűsége által lehet hozzájutni, s éppen azért Jézus hűsége révén akarnak a dikaioV-sz-hoz hozzájutni (1c-tétel). Mégpedig az ezt az 1c-tételt elfogadni akaró hit által akarnak hozzájutni ehhez a dikaioV-sz-hoz (2. lépés). Látnivaló, hogy a tudásnak is, a hit-célnek is az 1a és 1c-tételek adják a tartalmát.

Pál tisztában van tételének jelentőségével, újdonságával is. Szükségesnek tartja, hogy tételét igazolja. El is végzi ugyanezen a hosszú lélegzetű állító mondaton belül "mivel a törvény cselekedeteiből eredően egyetlen ember sem válik majd dikaioV-szá" (1a-tétel). [Gal 2,16d> Úgy tetszik, az igazolás

abból áll, hogy Pál harmadszor is bejelenti az 1a-tételt! Miért tekinti Pál ezt mégis igazolásnak? Azért, mert mondatának aláhúzott része — idézet az Ószövetségből, a Zsoltárok könyvéből. Az 1a-tételt állítja a zsoltáros? Semmiképpen! Az 1a-tétel azt mondja ki, hogy minek az alapján nem lehet dikaioV-szá lenni. A Zsoltáros pedig a Páltól idézett helyen megállapítja a maga és mások nem dikaioV voltát: "Ne menj ítéletedre szolgálóval, mivel egyetlen élő ember sem válik dikaioV-szá színed előtt". [Zsolt 142,2> A Zsoltáros azt tapasztalja, hogy az ellenség üldözi őt, s a maga ószövetségi tudata alapján ebből a tapasztalati tényből következteti ki, hogy bűnös, hogy nem minősülhet majd dikaioV-szá. Nem arra gondol, hogy a cselekedet nem teheti az embert dikaioV-szá. Ez nyilvánvaló imádságából. Kettőt kér Istentől. Az egyik: "Ments meg ellenségeimtől!". [Zsolt 142,9> A másik: "Mutasd meg, melyik úton járjak... taníts, miként kell teljesítenem akaratomat". [Zsolt 142,8—10> A Zsoltáros tehát — kétségtelenül — az isteni segítséggel megjobbított életéből, tehát törvényteltetéséből eredően akar nem bűnössé, azaz dikaioV-szá lenni.

Az ily módon háromszor is bejelentett 1a-tétel erejében értelmetlen dolog volna az álapostolok törekvésének engedni, azaz a Krisztushoz tartozónak a mózesi törvényt is teljesíteni akarni. Ha a Krisztushoz tartozó ember mégis újra akarja érvényesíteni a Krisztustól már hatálytalanná tett mózesi törvényt, akkor azt kell gondolnia, hogy a mózesi törvény teljesítése híján még nem dikaioV. A mózesi törvény újraérvényesítésével tehát bűnösök nyilvánítja magát, bár Jézus hűsége és Jézushoz való hite már dikaioV-szá tette őt: "Ha tehát amiket leromboltam, azokat újra fel akarom építeni, akkor bűnössé nyilvánítom önmagam". [Gal 2,18> Ez esetben Krisztus nem ért el semmit! Értsd: ez esetben érvénytelen az első páli lépcső mindhárom tétele. Ha nagypéntek után és a nagypéntek páli értelmezésének elfogadása után még mindig szükség van a mózesi törvény teljesítésére, akkor Krisztus nem tudott bűnösökből dikaioV-okká formálni minket. Akkor maradt a tört vér fekete folt, ti. a Krisztus vére. Akkor Krisztus nem tett semmit. Golgotai művével mindössze azt érte el, hogy továbbra is bűnösök vagyunk. Krisztus egész golgotai szolgálata csak bűnös állapotunk fennmaradását eredményezte: "Ha pedig Krisztusban dikaioV-szá válni akarván bűnösöknek bizonyultunk, miként azok (értsd: a Krisztust nem ismerő pogányok; v.ö. Gal 2,15), akkor Krisztus a bűn szolgálja". [Gal 2,17>

Hát erre Pál ezt mondja: "Semmiképpen sem!". [Gal 2,18> Pálnak nincs szüksége a mózesi törvényre. A mózesi törvény elutasítását már el is végezte: "Én ugyanis meghaltam a mózesi törvénynek a törvény által" (1b-tétel). [Gal 2,19> A meghalás annyit jelent, hogy érvénytelennek tekinti a maga számára a mózesi törvényt. De mit jelent az, hogy a "törvény által"? Lehet, hogy a Zsoltáros fenti "igazolására" gondol. Ebben az esetben a "törvény" az Ószövetségi Szentírást jelenti, amelybe beletartozik a Zsoltáros könyv is. Valószínűbb azonban, hogy a mózesi törvény radikális elutasítása csak egy másik törvény által történhetik! Ez esetben van törvény, mely túléli a páli "törvények alkonyát!" Ez a törvény pedig — a folytatás alapján [Gal 2,19—20> — a keresztre feszített Krisztus törvénye.

Vissza kell térnünk egy pillanatra a Zsoltárosra. Pál valójában megmagyarázza a Zsoltárosnak: azért nem vagy tetsző Isten előtt, mert nem lehetsz tetsző. Hiszen mit is tehetnél? Annyit tehetnél, hogy megtartod a törvény rendelkezését, de hát ezekből a "cselekedetekből" eredően nem válhatsz dikaioV-szá. Mivel azonban a Zsoltáros másra gondol (a maga mégis meglevő bűneire), ezért ebben a versben nem igazolással, csupán az 1a-tétel harmadik bejelentésével van dolgunk. A Péter-feddés befejező mondatában Pál e háromszori bejelentés után újból megpróbálja megadni a mózesi törvény elvetésének a magyarázatát. Így zárja a Péternek mondott szavakat; "Nem vetem meg Isten kegyelmét. Ha a törvény által (volna) a dikaioV-szüné, akkor Krisztus hiába halt meg". [Gal 2,21> Nyilvánvalóan Pál nem magára a törvényre, hanem ennek teljesítésére gondol, s azt állítja egyfelől, hogy a dikaioV-szün Isten ajándéka azaz, hogy a dikaioV-szün-t Krisztus kereszthalála szerezte meg az ember számára (1c-tétel). Másfelől pedig azt állítja, hogy a törvényteltetés révén nem lehet a dikaioV-szün birtokába kerülni (1a-tétel).

"Magyarázata" — tehát újfent csak tételbejelentés, azaz ítéletismétlés. Péter és a többiek, akik megint az "evangélium igazságában", [Gal 2,14> mindenesetre négyszeresen is tudomásul vehették a forradalmi tételt, amelyet egyébként — mint láttuk — Lukács a zsinaton beszélő Péternek is a szájába ad: "Az Úr Jézus kegyelme által mentődünk meg". [ApCsel 15,11> A "megmentődés" és a dikaioV-szá válás egyet jelent. Látjuk majd, hogy a megmentődők osztályának minden tagja — tagja egyúttal a dikaiosok osztályának is; a dikaiosok osztályának minden tagja pedig tagja egyúttal a megmentődők osztályának is.

c) Igazolási kísérletek

Tudattalanjában Pál alighanem érzi, hogy a négyszeres bejelentés sem igazolás. Ezért aztán az "esztelen galaták" [Gal 3,1> kapnak felszólítást, hogy igazolják ők maguk Pál tételét. Kérdésre kell válaszolniuk: "...a törvény cselekedeteiből kaptátok meg a Lelket, vagy a hit hallásából?... Aki tehát nyújtja nektek a Lelket és csodákat hoz létre körötökben, a törvény cselekedeteiből vagy a hit hallásából (nyújtja a Lelket és hozza létre a csodákat)?". [Gal 3,2.5>

A "hit" itt alighanem az 1c-tétel változata; tehát alighanem hittartalmat jelent, s ez a tartalom: Isten hűsége irántuk s az ebből folyó cariV, amely megment, mert dikaioV-szá tesz minket. A "hallás" pedig ennek az 1c-tételnek az elfogadását, a 2. tételt jelenti. Mindez itt nem megmentődést, nem dikaioV-szá levést eredményez, hanem Lélek-megkapást és csodajeleket a megtapasztalását. Pál gondolata szerint azonban a galaták által megtapasztalt eredmény éppen a galaták megmentett- és dikaioV-voltának bizonyossága.

Az esztelen galaták nyilvánvalóan szívesen megadják a Pál által kívánt eszes választ: A hit hallásából vannak mindezek. Ugyanakkor eszesen megkérdeshették volna: Csak azok Istennek-tetszők, akik a Lelket megkapták? Ha megkaptuk a Lelket, akkor ahhoz, hogy Istennek-tetszők legyünk, már nincs is szükségünk törvénytéljesítésre? Pál a Gal-ben kevésbé dialogizál, mint a Róm-ben, de levele során azért majd rámutat a harmadik lépcsőre, amelyben szükséges a cselekedet. Az első lépcsőben nincs szükség reá, a harmadik lépcsőben szükség van reá!

Dialogizálás helyett a-tétel eme tapasztalati igazolása után jó írástudóként újra megpróbálja az igazolást az Írásból. Azt állítja, hogy nem kisebb valaki, mint Ábrahám, szintén hitből és nem cselekedetekből lett Istennek-tetsző. Utal a Ter 15,6-ra: "Ábrahám hitt Istennek, és betudatott (ez a hit) neki Istennek-tetszésül". [Gal 3,6> A Róm majd kifejti, hogy a körülmetélkedést megelőzően állapítja meg Ábrahámról ezt az Írás. [Róm 4,9—12> Kifejti ott, hogy a körülmetélés jelenti azt a cselekedetet, amely nélkül, tehát hitből, Ábrahám Istennek-tetszővé lett. Ezt az érvet majd Jakab megcáfolja (26b num), de Pál ezt a cáfolatot még nem ismerhetvén, tovább nyomtatékozza a második lépcső jelentőségét. Így folytatja: "...a hitből valók... az Ábrahám fiai". [Gal 3,7> Ha tehát Pál a Ter 12,3-ban ezt olvassa Ábrahámról: "Benned áldatnak meg a föld minden nemzetei", akkor Pál számára ezzel "az Írás előrelátja, hogy Isten a hitből eredően teszi dikaioV-szá a nemzeteket... tehát a hitből eredően áldatnak meg (a nemzetek) a hívő Ábrahámmal együtt". [Gal 3,8—9> E 2. lépcsőt ki akarja egészíteni az 1a-tétel igazolásával. Ezért Habakuk prófétára hivatkozva mondja: "Nyilvánvaló, hogy a törvény által senki sem válik Istennek-tetszővé, mivel az Istennek-tetsző hitből eredően fog élni". [Gal 3,11> Ebből a mondatból a kiemelt rész származik a prófétától, de ott a próféta a páli értelmezésnek éppen az ellenkezőjét mondja: "Akinak a lelke nem egyenes, az elbukik; de az Istennek-tetsző élni fog hűségéből eredően". [Hab 2,4> A próféta tehát szavaival éppen a cselekedeteket, a törvénytéljesítést dicséri.

Pál viszont e három hely idézésével igazoltnak látja a második lépcső tételét: csak a hit tesz valakit Isten szemében dikaios-szá. Hogy mi fán terem ez a bennünket dikaioV-szá (=Ábrahám fiaivá, megáldottakká, a Lélek Ígéretét birtoklóvá) [Gal 3,7.9.14> tevő hit, erről eligazítást nyújt Pálnak egy eleve felvett axiómája, amely szerint ennek a hitnek ellentétes fogalma a törvény, azaz pontosabban:

a törvény cselekedetei, tehát a törvénytéljesítés. Kérdésünkre Pál ezt a választ adja: a hittől idegen minden törvénytéljesítés. Tételét megfordítva is gondolja: a törvénytéljesítés nem ismer hitet. Egymással kizáró fogalmakat csinál a hitből és a törvényből: "A törvény pedig nincsen hitből". [Gal 3,12a> Ezt az axiómát alkalmazza a Leviták könyvére, amelyben ezt olvassa: "Ha valaki majd megteszi a törvényeket, az él majd azokban". Az axióma alkalmazása során az idézett mondatot ismét a szerző szándékával ellentétesen magyarázza. Ott ez a mondat a cselekedetek dicséretét jelenti: "Tartsátok meg törvényeimet és parancsaimat; aki megtartja őket, élni fog". [Lev 18,5> Az axióma birtokában levő Pál számára ez a mondat — egyfelől jelenti a cselekedetek kárhoztatását. Hogyan jelentheti ezt? Úgy, hogy míg a "dikaioV... hitből fog élni", [Gal 3,11> addig "a törvény előírásait megtevő (co poihsaV auta = ho poiészasz auta), azokban (értsd: a törvény előírásaiban) fog élni". [Gal 3,12> Ez azt jelenti Pál számára, hogy nem Istennek-tetszően fog élni, hanem csak a törvényekben fog élni. Másfelől pedig ez az értelmezés illusztrálja a páli axiómát: aki cselekszik — az nem hisz, az nem Istennek-tetsző, az nem él. Az idézett mondat ugyanis tartalmazza a cselekvést: "a törvény előírásait megtevő". Ez a cselekedet pedig per definitionem kizárja a hitet: "a törvény (értsd: teljesítése) pedig nincsen hitből". [Gal 3,12a>

Aki hisz, az Istennek-tetszőként él.

Aki hisz, az nem cselekszik.

Aki cselekszik, az nem él Istennek-tetszőként.

Ez a háromlépéses következtetés adja a Gal 3,12 tartalmát. Pálnál tehát a hit, ill. a tevés-cselekvés egymást kizáró fogalmak... Legalábbis akkor, amikor a 2. lépcsőt képviseli. Saroktétele ez a páli forradalmi újdonságnak. Aki hisz, az nem cselekszik..., aki cselekszik, az nem hisz..., tehát a hit osztálya és a cselekvés osztálya szabatosan kizárják egymást. Nincsen közös területük. Újból hangsúlyoznunk kell: amikor a 2. lépcsőben gondolkodik.

A fentebbiekből láthatóan "igazolási kísérletei" nem igazolások. Ismételteti a nagy újdonságot, amelyet csak sikertelenül tud igazolni, azaz nem tud igazolni az Ószövetségből. Nem is tudhatja, hiszen a 3. lépcsőben majd Pál maga is tudatosan szembefordul a maga forradalmi újdonságával. A 2. lépcsőben a hit nem cselekedet; de a 3. lépcsőben a hit már cselekedetté érik. Világosan tudatosítanunk kell magunkban: a 2. lépcsőben Pál "csak igaznak tartásra" gondol, amikor hitről beszél. A 3. lépcsőben viszont már az igaznak tartás következményeit is érti a hiten: a Krisztus törvényének teljesítéséből fakadó cselekedeteket.

d) A mózesi törvény eláztatása

A forradalmi újdonság érdekében el kell áztatnia a mózesi törvényt. Meg is teszi. Pál szerint "a hitből valók" (coi ek pistewV = hoi ek pizsteósz [Gal 3,9>) — a keresztények. Ezzel szemben a zsidók (a nemkeresztény zsidók és egy kicsit a zsidósítók is) "a törvény cselekedeteiből valók" (coi ex ergwn nomou = hoi ex ergón nomu [Gal 3,10>). Ez utóbbiak nemcsak hogy nem Istennek-tetszők, hanem átok alatt vannak. Ennek igazolása megint az Írásból történék, mert a Másodtörvényben Pál ezt olvassa: "Átkozott az, aki nem marad meg mindazokban, amik megvannak írva a Törvény könyvében megtartás céljából". [MTörv 27,26; Gal 3 10b> Pál nem hallja meg galaták és nem-galaták kérdését: Nemde csak azok, és éppen azok, vannak átok alatt, akik nem cselekszik a törvényt?! Mivel nem hallja meg, ezért nyugodtan állíthatja: "Mindazok pedig, akik a törvény cselekedeteiből valók, átok alatt vannak". [Gal 3,10a> S ennek folyományaként már beszélhet "a törvény átkáról" is. [Gal 3,13> Ha meghallaná a kérdést, akkor elmondaná a Róm-ben kifejtendő szemléletét: senki sem tartja meg a törvényt, ezért van mindenki átok alatt. Sőt, elmondaná szemléletének folytatását is: az ember képtelen megtartani a törvényt, ezért van mindenki átok alatt. Ettől az "átkozott törvénytől" szabadította meg a zsidóságot-emberiséget a Krisztus-esemény. Meg is fogalmazza e fenti hely alapján a maga 1b-tételét: "Krisztus

kivásárolt bennünket a törvény átka alól". [Gal 3,13a> A Krisztus-esemény ezzel megszüntette a mózesi törvény hatályát-érvényét.

A mózesi törvény következő bűne, hogy "az örökség nem a törvényből, hanem az Ábrahámnak adott ígéretből folyóan van", [Gal 3,18> bár megengedi Pál, hogy azért a törvény nem dolgozik az örökség ígérete ellen. [Gal 3,21a> A törvény e második bűne így fogalmazódik meg Pál tudatában:

Az örökséget csak az Istennek-tetszők kaphatják meg.

Az örökséget nem a törvény ígérte meg.

Nem a törvényből kapjuk meg tehát az Istennek-tetszést.

Ez a gondolatmenet — mint látható — erősíteni hivatott az 1a-tételt, amely a mózesi törvény bűnéről beszél. Azon az alapon sáros a mózesi törvény, hogy forradalmi újdonságként Pál felvette ezt az 1a-tételt. Az a törvény bűne, hogy a törvény teljesítői nem lesznek dikaioV-okká, nem lesznek élőkké. Ez Pál számára ugyanolyan nyilvánvalóság, mint amilyen képtelenség az ellenkezője: "Ha adatott volna törvény, amely képes élővé tenni, akkor a törvény révén volna a dikaioSunh"; [Gal 3,21b> csak hogy Pál szerint nem adatott ilyen törvény. Ami adatott, az csak a törvényszegések fékentartása miatt adatott, [Gal 3,19> de nem lett a törvényből élet és Istennek-tetszés, hanem csak ennek ellentéte lett belőle: a törvény csak bűnt eredményezett. Az eddig elvégzett és sikeresnek gondolt igazolásai alapján Pál állíthatja, hogy "az Írás mindent a bűn alá zárt egybe" [Gal 3,22a> s ezt a megállapítást a maga 1a-tétele szentírási megerősítéseként adja elő. Mindezek csupán változatok az 1a-tétel témájára. Az ismételtetések kibontják az 1a-tétel teljes tartalmát:

Ami nem tesz Istennek-tetszővé, az bűnössé tesz.

A mózesi törvény nem tett Istennek-tetszővé.

Tehát a mózesi törvény bűnössé tett.

Ez az "átkozott", mert csak bűntermelésre képes mózesi törvény nem is végleges jellegű: átmeneti jelleggel kaptuk, nem is közvetlenül Istentől, hanem csak közvetítők által kaptuk [Gal 3,19b.20> — a hit korszakának elérkezéséig. A "Törvény" ily módon a Mózes-től Krisztusig terjedő időszakot is jelöli, amely időszaknak átkos, mert csak bűntermelő munkája előkészítette, "hogy az ígéret Jézus Krisztus hűségéből (1c-tétel) adassék a hívőknek" (2. lépcső). [Gal 3,22b>

Törvény és Hit, mint két korszak meg is személyesítődik: "Mielőtt eljött a Hit, a Törvény alatt őriződtünk egybezárva, hogy majd kinyilvánítódjék a Hit. Úgyhogy a Törvény nevelőnk volt Krisztus irányában (értsd: a Krisztushoz eljutni akarók számára), hogy hitből váljunk dikaioV-okká. Elérkezvén pedig a Hit, már nem vagyunk a Nevelő alatt". [Gal 3,23—5> A fentiekben Hit és Krisztus azonos értelemben szerepelnek. A 3. lépcsőn inneni szemléletben nemcsak hit és törvény zárják ki szabatosan egymást, hanem ugyanez a helyzet Krisztus és a Törvény esetében is.

A Törvény idejében nem voltunk Istennek-tetszők, nem voltunk az Isten fiai (1a-tétel), de azokká leszünk a hit által (2. lépcső): "Mindannyian Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban való hit által". [Gal 3,26> Krisztusnak azért kellett eljönnie, hogy az átkozott törvény átkozott uralmát megszüntesse: "Isten elküldötte a Fiát..., hogy a törvény alatt levőket kivásárolja, hogy a fiúságot megkapjuk". [Gal 4,4—5> A Krisztus-eseménynek az az értelme, hogy Isten Krisztus által megszüntette azt a szolgásgot, amelyet csecsemőkorunkban, nevelő alatt élvén, a "világ elemei" gyakoroltak rajtunk. [Gal 4,2—3>

A mózesi törvény hatálya megszűnt, és Pál az egész mózesi törvénytől meg akarja szabadítani a galatákat. Ezért harcol a törvény bármely mozzanata ellen. Aki például megtartja a körülmetélést, az

"tartozik teljesíteni az egész törvényt" (ton colon tou nomou = ton holon tu nomu [Gal 5,3>). Mindenekelőtt pedig azért akarja megszabadítani a mózesi törvénytől a galatákat, mert Pál szerint — ahogyan mondtuk: a 3. lépcsőn innen — "Hatálytalanná lesz számotokra Krisztus, amennyiben a törvény által akartok dikaioV-szá válni; kiestetek ez esetben a kegyelemből, mert mi... hitből eredően várjuk a dikaiosunh reményét". [Gal 5,4—5> Áthidalhatatlan ellentétet konstruál Pál a 3. lépcsőn innen: aki nem veti el Mózeszt, annak nem lehet köze Krisztushoz; aki nem veti el Mózeszt, azon Krisztus nem tud segíteni.

Nincs mit csodálkozni tehát, ha ez a szemlélet nagyon hamar kiváltotta a jézusi hagyományban nevelődők kritikáját. Jakab jól tudta, hogy Jézus nem jött felbontani a mózesi törvényt. Tökéletesíteni és ezt a tökéletesített törvényt, cselekvés céljából felkínálni — ezért jött. Azaz azért jött, hogy Ő maga is cselekedje a tökéletesített törvényt, mint a Mennyei Atya akaratát; és hogy másokat is erre bízasson. Pál viszont a zsidók ellen folytatott harcában a Krisztus-esemény lényegét a mózesi törvény felbontásában, annak hatálytalanná tevésében látja. Ebben az 1. lépcsőben a mózesi törvény egyetlen porcikájának sem akar kegyelmezni..., hogy aztán a 3. lépcsőben tisztán csengje vissza a jézusi tanítást.

e) Egy másik törvény felmagasztalása

Miután a fenti módon Pál biztosítja a galaták számára a teljes szabadságot és a mózesi törvény teljes érvénytelenségét, egyfelől meglepő, másfelől pedig nagyonis várt és megkönnyebbülést okozó fordulattal arra figyelmezteti őket, hogy a kapott szabadságot jól használják fel. Mire kell felhasználniuk? Cselekedetekre? Igen: "a szeretet által szolgáljatok egymásnak". [Gal 5,13> A szolgálás, a cselekvés mindig csak valamely "törvény" által kifejezhető szolgálás és cselekvés lehet. Arról a törvényről van itt szó, amely "törvény által" Pál meghalt a mózesi törvénynek. [Gal 2,19> Így folytatja szavait: "Az egész törvény (paV co nomoV = pász ho nomosz) ugyanis egy egyetlen ígében kapta meg teljességét-tökéletességét (peplhrwtai = peplérótai), ebben: »Szeresd felebarátodat, mint önmagadat«". [Gal 5,14> Azaz: a mózesi törvény egyetlen parancsából áll ez a nem-mózesi törvény. Egy egyetlen parancs érvényes marad tehát az egész nem-mózesi törvényből. S ebben az egyetlen parancsban benne van az egész mózesi erkölcsi törvény. Itt már tisztán csengi vissza Pál a jézusi szándékot: "azért jöttem... hogy a mózesi törvényt tökéletesítsem... amiket akartok, hogy nektek tegyenek az emberek, azt tegyétek ti is nekik, mert ebben áll a törvény és a próféták". [Mt 5,17;7,12> A 3. lépcsőben Pál már fedésbe kerül a jézusi tanítással.

Eljutva Pál ily módon a 3. lépcső szintjére, hallhatjuk tőle a cselekedetek dicséretét. Ha az 1. és 2. lépcsőben az volt a gondja, hogy ne cselekedjünk, itt a 3. lépcsőben az a gondja, hogy jól cselekedjünk és ne rosszul: "Mondom pedig, Lélek szerint járjatok (peripatein), és a test (sarx) vágyait ne teljesítsétek. A test ugyanis harcol a Lélek ellen, hogy ne azokat tegyétek (poiein = poiein), amit akartok". [Gal 5,17> Fel is sorolja "a test cselekedeteit" (ta erga thV sarkoV = ta erga tész szarkosz); bűnöket sorol fel azzal a konklúzióval, hogy "az ilyeneket cselekvők (prassein = prasszein) nem öröklük majd az Isten Országát". [Gal 5,19—21> A test cselekedeteivel szemben áll "a Lélek gyümölcse". Ezt a kifejezést adja a megkívánt cselekednivalók erénylistájának fejcíméül. [Gal 5,22—4> A 3. lépcső szintjén cselekednünk kell! Egyfelől Lélek-gyümölcset kell hoznunk, másfelől harcolnunk kell a "sarx" (szarx) ellen: "akik Krisztuséi, azok keresztre feszítették a testet szenvedélyekkel és vágyakkal együtt". [Gal 5,24> Hagyományos hangok ezek! Cselekednünk kell: tenni a jót, és elkerülni a rosszat! Ezek azok a cselekedetek, amelyeket első két levelében "a hit cselekedeteinek" (ta erga thV pistewV = ta erga tész piszteosz) nevezett. [1Tesz 1,3; 2Tesz 1,11>

Belelendülve a 3. lépcső szintű fejtegetésbe, leírja ezt a mondatot is: "Ha Lélek szerint jártok el (agein = agein), akkor nem vagytok törvény alatt". [Gal 5,18> Az 1b-tétele szerint azért nem vagyuk a mózesi törvény alatt, mert Krisztus kivásárolt bennünket a törvény alól. A fenti mondatban viszont találkozunk

egy 3b-tételnek nevezhető mondanivalóval: aki megfelelő módon cselekszik, az nincsen a törvény alatt. Az első lépcső szintjén azt láttuk, hogy aki cselekszik, az mindenképpen a törvény alatt van. [v.ö. Gal 3,12>

Pál mindezeket nem érezte ellentmondásnak, mert ezekben a lépcsőkben gondolkodott, s ilyen módon ezek az ellentmondások nem voltak ellentmondások számára. Ellentmondásmentesnek élte meg tehát a lépcsőknek megfelelően a következő három mondanivalót:

1. A Krisztus-esemény ment meg minket a mózesi törvény alól, amely nem tud bennünket Istennek-tetszővé tenni.
2. A hitünk teszi velünk ugyanezt.
3. A Lélek szerinti cselekedeteink mentenek meg bennünket.

Az 1. és 2. lépcsőben "törvény" és "cselekedet" ugyanazt jelentik, és negatívumot jelentenek. A 3. lépcsőben viszont a "Lélek-gyümölcsöt hozás" cselekedete — már ellentétes fogalma lesz a mózesi törvénynek, és pozitívumot jelent.

Van tehát cselekvés, amely ellen Pál nem csatázik, mert van olyan cselekvés, amely nem azonos a mózesi törvény alatt levéssel. Végül is nevén nevezi azt a törvényt, amelyhez igazodik az, aki "Lélek szerint él és jár". [Gal 6,1> Amikor nevén nevezi, akkor tisztán csengi vissza a jézusi csúcserőértéket, a szeretetet: "Hordozzátok egymás terheit, és így teljesítétek a Krisztus törvényét". [Gal 6,2> Ennek a törvénynek alapján "ítélje meg ki-ki a sajátmaga cselekedetét (ergon)". [Gal 6,4>

Kérdezhetnők az első két lépcső tanítását megértve: Mi szükségünk van arra, hogy a szabadságot szeretetre használjuk, mi szükség van tehát a krisztusi törvény cselekedeteire, ha egyszer a törvény cselekedeteiből nincs Istennek-tetszés, nincs megmentődés? S Pál válaszolna reá: Csak a Krisztusban való hit nélkül teljesített cselekedetekből nincsen Istennek-tetszés és nincsen megmentődés. A Krisztus törvényének hitünkéből fakadó teljesítésére nagyonis szükség van: "mert aki testbe vet, a testből fog aratni pusztulást; aki pedig a Lélekbe vet, a Lélekből arat örök életet. Ne hagyjunk fel azzal, hogy a jót tesszük (poiein)... míg időnk van, cselekedjünk (ergazomai = ergadzomai) a jót mindenkivel szemben". [Gal 6,8—10> Pál annyira belejön a törvény és a cselekedetek dicséretébe, hogy az általa dicsértek összefoglalásaként bevezet egy új kifejezést is. Ez a kifejezés a — "kanwn", amelynek jelentése: mérce, szabály, tehát a magyar nyelvben is ismert "kánon". S talán most már nem is meglepő számunkra a fordulat: "Azok pedig, akik ezen kanwn szerint fognak eljárni, azokon (van a) békesség és irgalom; Isten Izraelén is". [Gal 6,16> A fordulat azért meglepő, mert az első két lépcső szintjén Isten irgalma (értsd: megmentődésünk, Istennek-tetszővé válásunk) cselekedetek nélkül, kizárólag Jézus hűsége folytán lett osztályrészünk. Ebben a 3. lépcső szintű nyilatkozatban viszont mindezt cselekedeteink következményeként kapjuk. Meg kell fogalmaznunk tehát egy 3c-tételt is: cselekedeteink révén leszünk Istennek-tetszőkké... leszünk mindazok, akik "a Krisztus Jézuséi" [Gal 5,24> vagyunk. Lesznek mindazok, akik "Isten (új) Izraelét" alkotják. [Gal 6,16>

Foglaljuk tehát össze a 3. lépcső tételeit:

Cselekednünk kell, teljesítenünk Jézus törvényét — 3a-tétel.

Aki cselekszik, nincsen a mózesi törvény alatt — 3b-tétel.

Aki cselekszik, az lesz Istennek tetszővé — 3c-tétel.

f) Ideiglenes mérleg

Egyelőre még korai volna nagyobb rendet csinálni akarni ezekben a csak lépcsők által ellentmondásmentessé tenni kívánt páli nyilatkozatokban. Egyelőre még tovább kell vizsgálnunk a probléma fejlődését Pál tudatában. Mert Pál majd a Róm-ben — válaszolva a jakabi kritikára — tudja megadni a maga forradalmi újításainak, ha talán nem is igazolását, de érthetőbbé tevését.

A forradalmi újítás lélektani rugóira azonban már az eddigiek alapján is utalhatunk. Ki akarja húzni ellenfelei lába alól a talajt. Azt akarja képviselni, hogy nem lehet Istennek-tetszőnek lenni csak cselekedetek, csak valaminő 3. lépcső alapján. A 3. lépcső az első kettő nélkül nem adhat Istennek-tetszést. Nem adhat, ha egyszer Isten elküldte Fiát valaminek az elvégzésére, és ez a Fiú hitre szólított fel bennünket: nem akármiben és akárkiben, hanem éppen a Benne való hitre. A 3. lépcső az első kettő nélkül nem ismeri és nem is ismerheti el Krisztust. Az ilyen, Krisztust el nem fogadó magatartás (és az ilyen magatartásban fogant cselekedet) nem a Krisztushoz tartozóké, hanem a világhoz tartozóké. A csak cselekedeteket ismerni akaró, a csak 3. lépcsőt ismerni akaró ember Pál szemében még "a világ elemei alatt", még szolgátságban van; azaz nem számíthat az ígéretre, az Istennek-tetszésre, a megmentődésre.

Megszólíthatnók Pált: Nos jó, amit mondasz, az "az evangélium igazsága". De hát van "a meggyőződés igazsága" is. Ha valakinek a 3. lépcsője az általad képviselt első két lépcsőtől eltérő tartalmú lépcsőkre épül reá, akkor az ilyen ember nem lehet Istennek-tetsző, akkor az ilyen embert nem menti meg az Isten? Ha valaki nem hisz Krisztusban, az nem számíthat a maga 3. lépcsője alapján Isten irgalmára? Erre Pál válasza egyértelmű volna: Semmiképpen. Miért? Azért, mert a maga első két lépcsőjében Pál "az evangélium igazságának" olyan közepét látja, amelyből nem engedhet. Ha valaki obszervanciázni akar, bár Jézus ezt nem kívánja, ám tegye! Ebben az obszervancia-kérdésben megárvulhat egy gyékényen avagy egy egyházban "az evangélium igazsága" és a "meggyőződés igazsága". De az 1. és 2. lépcső tagadása esetén Pál nem ismerheti el "a meggyőződés igazságának" Istennek-tetszővé tenni tudó, megmenteni tudó erejét. Pál e tekintetben nem ismer pluralizmust...

Az eltelt kétezer év sem ismer e tekintetben más pluralizmust, mint "a legyőzhetetlen tudatlanságból" fakadó hitetlenséget, amely nyilvánvalóan nem akadályozhatja meg az Istennek-tetszést, a megmentődést. De Pál ezzel a pluralizmus-alappal még nem szembesült. A maga első két lépcsőjének elutasítását, vagy szerényebben: a Krisztusban való hit elutasítását, rendre olyan elutasításnak élte meg, amely nem a jószándékú és legyőzhetetlen tudatlanságnak-tévedésnek a szülötte. E tekintetben képtelen volt szóba állni a jóhiszemű tévedés lehetőségével.

24. A HÁROM NAGY LEVÉL A TÖRVÉNY ELLEN ÉS MELLETT

a) 1Kor: A bűn ereje — a törvény

A korintusiaknak írt leveleket kevéssé ihlette meg a Gal imént tárgyalt nagy problémája. Hagyományba épülően, azaz 3. lépcsőben gondolkodik az 1Kor.

A "cselekedet" (ergon) ennek következtében minősége szerint pozitív vagy negatív kifejezés, és eszerint biztosítja az Istennek-tetszést vagy ennek ellenkezőjét. "Minden egyes ember ergon-ja nyilvánvalóvá lesz... és hogy kinek milyen az ergon-ja, azt a tűz fogja kipróbálni. Ha valakinek megmarad az ergon-ja, amelyet reáépített (értsd: a krisztusi alapra)..., az bért fog kapni... ha valakinek ergon-ja megég, kárt vall". [1Kor 3,13—5> A Jézus Krisztus alapjára reáépített ergon — a 3. lépcső dicsérete! Figyeljünk a "bért fog kapni" (misJoV = miszthosz) kifejezésre. Amit Pál itt a 3. lépcsőben természetesnek tart, annak teljes megtagadásán épül az 1. lépcső, amely kizár minden "bér-gondolatot", amint a Róm kapcsán még látjuk majd. Van tehát rossz ergon, [1Kor 5,2> és van jó ergon. Az utóbbi — a Jézusra reáépülő cselekedet: "Nem az én ergon-om vagytok az Úrban?... Bővelkedjete mindenkor az Úr ergon-jában... Timóteus az Úr ergon-ját cselekszi (ergazomai = ergadzomai), miként én is". [1Kor 9,1;15,58;16,10>

Amihez ennek a cselekedetnek igazodnia kell — a parancs (entolh), a törvény (nomoV) —, az szintén pozitív szerepű. A körülméltetés semmi, de ami a valami, ami számít, az "Isten parancsolatainak megtartása", [1Kor 7,19> ill. "Az Úr parancsa". [1Kor 14,37>

Maga a "törvény" (nomoV) szó 9 ízben kerül elő. Négyyszer az Ószövetséget jelöli idézés kapcsán; [1Kor 9,8.9;14,21.34> 4 ízben pedig a zsidókat jelöli "mint törvény alatt levőket". [1Kor 9,20>

A 9. előfordulás kapcsán találjuk Pál hitvallását a Krisztus törvénye mellett, amelyet különös nyelvi erővel juttat kifejezésre egy általa és erre a célra megteremtett különleges nyelvi kifejezésmód: "Krisztus törvényében bennelevő"-nek mondja magát. Az "erőshitűek" alkalmazkodó magatartásának rajza kapcsán találjuk a páli hitvallást és annak különös nyelvi erejű megfogalmazását: "A törvény alatt levőknek olyan lettem, mint aki törvény alatt van, bár én nem vagyok törvény alatt; azért, hogy a törvény alatt levőket megnyerjem. A törvénytőlkülieknek olyan lettem, mint aki törvénytőlküli, pedig nem vagyok Isten törvénye nélkül (anomoV Jeou = anomosz theú), hanem Krisztus törvényében benne levő vagyok" (ennomoV Cristou = ennomosz Chrisztú — 1Kor 9,20—1).

Pál — törvényben levő ember. Nincs a mózesi törvény alatt, de a Krisztus törvényének nemcsak hogy alatta van, hanem a lehető legszorosabb kapcsolatban van vele: benne van abban. Ezt a bennelevőséget különös módon nyomatékoztatja az a nyelvi megfogalmazás, amely az en (-ban, -ben) prepozícióból és a törvény (nomoV) szóból egy nagyon ritka szerkesztéssel új főnevet formál: "ennomoV" (ennomosz = a törvényben levő). Pál Krisztus ennomoV-a! Magát a szót nem Pál találta ki, mert melléknévként ismeretes volt a koinéban. De a melléknévből főnevet csinálva, az ő nyelvalkító, -újító zsenije szülte meg ezt a birtokos szerkezetet: ennomoV Cristou.

A hosszú levélben csak egyetlen hely utal a Gal által elindított fogalomzavar továbbélésére. A feltámadásról írva elmondja, hogy a feltámadás győz a halálon. Azon a halálon, amely a bűnnek az eredménye. Ezért a bűnért a törvényt okolja: "A halál ösztökéje a bűn. A bűn ereje pedig a törvény", [1Kor 15,56> azaz a bűn a törvényből él, a törvény a felelős a bűnért! Majd a Róm alaposan továbbfejtje ennek a páli 1a-tételnek itt látható egymondatos felcsillanását.

b) 2Kor: Az ószövetség — a halált szolgálja

Ebben a levélben is hagyományos értelemben szerepel a "cselekvés": bővelkedni kell a keresztényeknek jócselekedetekben, [2Kor 9,8> és a cselekedeteik döntik el majd sorsukat; az alapostolok "végsorsa cselekedeteik szerint alakul majd". [2Kor 11,15>

A "törvény" szó egyszer sem fordul elő a levélben. Pótolják azonban a betű, Mózes, szövetség és Izrael szavak. Ezek mind a mózesi törvény által reprezentált ószövetséget jelölik, amelyet leváltott az új. Levelében Pál készít egy olyan rajzot az ószövetségről, amelyet teljesen a forradalmi fordulat ihlet. A forradalmi fordulat 1a-tételét fogalmazza újra benne: az ószövetség nem tudta Istennek-tetszővé tenni, csak bűnössé tudta tenni az embert; csak arra volt képes, hogy a halálba—kárhozatba juttassa. Ez alkalommal nem próbálja igazolni forradalmi tételét. Elintézett kérdésnek, igazolt tételnek gondolja, s ezért csak bejelenti, mint nyilvánvalót.

Pál úgy éli meg a maga helyzetét, hogy megtérése óta már nem a leszerepelt, az erőtlen betű, hanem Isten Lelkének szolgálatában áll, jól tudván, hogy a betűvel jelzett ószövetség, a Betűvel jelzett mózesi törvény nem ad életet, hanem csak bűnt tud termelni. Megtérése óta tudja, hogy az, amit megtérése előtt szolgált, csak a "halál szolgálata", csak a "kárhozatra ítélet szolgálata" [2Kor 3,7,9> volt. A damaszkusi fordulat után önmagát olyanként tekinti, mint akit "Isten alkalmassá tett arra, hogy az újszövetség szolgája legyen, nem a Betűé, hanem a Léleké; hiszen a Betű megöl, de a Lélek élővé tesz". [2Kor 3,6>

Az ószövetség "a betűkkel kőbevésett" mózesi törvény, [2Kor 3,7> tehát a régi szövetség és annak írásos megfogalmazása ideiglenes érvényű, "hatályát veszítő" jellegű: [2Kor 3,7.11.13> "kathrgoumenh" (katérgumené). Azért veszti hatályát, mert csak leplezetten tartalmazza azt, ami—aki ennek a régi szövetségnek a célja; csak leplezetten tartalmazza azt, ami leplezetlenné, világossá válik Krisztusban: "Mózes leplet tett az arcára, [v.ö. Kiv 34,29—35> hogy bele ne lássanak Izrael fiai a hatálytalanulónak a céljába... Ez a lepel... Krisztus által szűnik meg". [2Kor 3,13—4>

Pál zsidó ellenfelei ragaszkodnak ehhez a lepelhez. Nemcsak a Krisztushoz nem térő zsidók, hanem a mózesi obszervanciák érvényét fenntartani akaró zsidósítók is. Ellenfelein "mind a mai napig ugyanaz a lepel felfedetlenül marad az Ószövetség olvasásakor... valahányszor Mózeset felolvassák (értsd: a zsinagógákban), lepel van a szívükön". [2Kor 3,14—5>

Ez a lepel akadályozza meg ellenfeleit abban, hogy Krisztushoz fordulva eljussanak Isten Lelkéhez, aki megmagyarázná nekik, hogy Isten nem kíván tőlünk mást, mint szeretetet; s aki megmagyarázná nekik, hogy Isten éppen ezáltal megajándékozott bennünket a szabadsággal. Ha Izrael: "az Úrhoz fordul, akkor elvétetik a lepel. Az Úr pedig — a Lélek. Ahol pedig az Úr Lelke, ott szabadság van". [2Kor 3,16—7>

A Gal-ben megismert tételek közül az 1a- és 1b-tételeket nyomatékozzák a fentiek: a mózesi törvény csak bűnt tudott termelni, a mózesi törvény hatálytalanná válik, amikor Krisztus megjelenik.

Tíz versnyi intermezzó ez csupán a hosszú levélben. De mutatja, hogy a Gal-ben bejelentett forradalmi újdonság nem aludt el Pál lelkében; csak parázslott, hogy újra lobbót vessen a Róm-ben!

c) Róm: Az ember kéttörvényű lény

A páli törvényfogalom a Róm-ben mutatkozik legszélesebbnek. A "nomoV" ugyanis ebben a levélben nemcsak Mózes, ill. Krisztus törvényét jelenti, hanem egyebet is.

Elsőül is jelenti "az Isten törvényét" általában. A "nomoV" az emberrel azonos szélességű fogalom: nincs ember törvény nélkül. A pogány ugyanúgy ismeri azt a törvényt, amelynek megtartása, ill. meg nem tartása szerint ítél Isten minden ember felett, miként a zsidó: "Akik a mózesi törvény nélkül vétkeztek, azok a mózesi törvény nélkül vesznek is el; és akik a mózesi törvény alatt vétkeztek, azok a mózesi törvény alapján kapnak ítéletet... Mert amikor a pogányok, akiknek nincsen mózesi törvényük, természet szerint cselekszik, amit a mózesi törvény követel, akkor, bár nincs mózesi törvényük, ők maguk lesznek törvénné saját maguk számára... A törvény cselekedete be van írva szívükbe... Lelkiismeretük és egymást támadó vagy védő gondolataik tanúskodnak erről". [Róm 2,12—5>

A pogányok nem mózesi törvénye ugyanúgy Isten törvénye bennük, mint ahogy Isten törvénye a zsidókban a mózesi törvény. Ennek az egyetlen isteni törvénynek megtartása, ill. meg nem tartása szerint kapja az ítéletet a pogány is, a zsidó is "azon a napon, amelyen ítéli Isten az emberek titkait az én evangéliumom szerint Jézus Krisztus által". [Róm 2,16> Ha az evangélium alapján kapják az ítéletet, akkor ennek az evangéliumnak ugyanúgy kell tartalmaznia Isten törvényét, ahogyan tartalmazza azt a pogányok szív-törvénye és a zsidók mózesi törvénye.

A Róm elején található ezen páli törvényszemlélet teljesen a 3. lépcső szellemében fogant: törvényteltető cselekedeteink számítanak Isten előtt! Sőt, úgy látszik, mintha "csak a cselekedetek számítanának". Mégis "az én evangéliumom szerint" kitétel óvatosságra int: Pál ebbe nagyonis belegondolhatta az első két lépcsőt is.

A szív-törvény, a mózesi törvény és az evangélium által képviselt törvény — bár mindhárom Isten törvénye — kétségtelenül mutat nemcsak azonosságot, hanem különbözőséget is. Ennek következtében különböző tudatú—lelkiismeretű embereket Isten a maguk saját, külön lelkiismeretük alapján ítéli meg. Úgy tetszik, hogy ez a páli törvényszemlélet megalapozza azt a — levele más részében kifejtett — szemléletet, amelyet "a meggyőződés igazsága" névvel jelöltünk. Azt képviseltük, hogy Pál csak az obszervanciák megtartásának, ill. meg nem tartásának kérdésében képviseli "a meggyőződés igazságának" szélességét. "Az én evangéliumom szerint" kitétel alighanem jelzi ezt a behatárolást; Pál aligha képviseli azt, hogy üdvösségünk szempontjából jelentéktelen az első két lépcső; aligha képviseli azt, hogy csak a lelkiismeretünkre hallgatás számít, hiszen — mint majd látjuk — a Róm-ben Pál a háromlépcsős szemlélet egésze mellett tesz hitvallást.

Másodikul jelenti a törvény azt a mindkét féle erőt, amely az emberen belül csatázik. E két erőnek egyike az imént tárgyalt "Isten törvénye". Az emberen belül azonban nemcsak ez a törvény érvényesül; érvényesül egy másik erő is. Az Isten törvénye nem determinálja meg az embert, mert nemcsak Isten törvényének hangját halljuk magunkban, hanem egy ezzel ellenkező hangot is. Kettőt hallunk: Tedd azt, amit Isten törvénye kíván tőled! ill. Ne tedd azt, amit Isten törvénye kíván tőled! Pál megkülönbözteti egyfelől az "Isten törvényét", ill. az "értelmem törvényét", másfelől pedig az ezzel szembeszegülő "másik törvényt", ill. a "bűn törvényét". "Azt a törvényt találom magamban, hogy miközben akarom tenni a jót, a rossz jelentkezik előttem. Mert gyönyörködöm Isten törvényében a belső ember szerint, de látok egy másik törvényt tagjaimban, amely harcol az értelmem törvénye ellen, és foglyul ejt a bűn törvényével, amely tagjaimban van... én magam az értelemmel Isten törvényének szolgálom ugyan, de testemmel a bűn törvényének". [Róm 7,21—5>

A fentiekben az ember "belső emberből" és "testből" összetett lény, s mind a két alkotóelemnek megvan a maga törvénye. Ez adja meg az alapját annak a belső harcnak, amelynek kimenetele alapján kapunk Istentől felmentő vagy elmarasztaló ítéletet. Mindezek kifejtése során Pál nem hivatkozik az Írásra, hanem az általános tapasztalatot veszi alapul, amellyel ő is rendelkezik. Láttá, tapasztalta Tarzus pogányai között, hogy nekik is van lelkiismeretük. Láttá, tapasztalta Damaszkus előtti önmagában, hogy bár a választott néphez tartozik, neki is bírkóznia kell a magában hordott másik törvénnyel, a bűn törvényével. S végül tapasztalta Damaszkus utáni önmagán és keresztyén testvérein — ugyanezt. Ha nem tapasztalta volna, nem lett volna szükség a korintusi gyülekezetnek adott figyelmeztetésre, hogy "aki úgy gondolja, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék". [1Kor 10,12> Ha az első két lépcső felszámolta volna ezt a két törvényt, akkor nem kellett volna a jó tevésre és a rossz elkerülésére nevelni testvéreit; akkor hiányoznának leveleiből az erkölcsi buzdítások.

d) Róm: Az 1a-tétel a cselekedetek haszontalanságáról

A fentiekkel Pál széles alapot rakott — a hagyomány szellemében — a 3. lépcső igazsága számára. A keresztyén hagyományban azonban — kétezer év múltán — nem ezt éljük meg a Róm jellegzetes

vonásaként. Nem alap nélkül van ez így. Nem, mert a Róm-ben fellángol az előző két nagy levélben szunnyadó parázs; gazdagon érvényesül benne a Gal-ben megismert háromlépcsős szemlélet.

A 142. zoltárt itt, a Róm-ben, újra idézi, és ez alkalommal is belerakja a "törvény cselekedeteiből" kitélt. Tehát újfent mint az Ószövetségből igazoltat jelenti be tételét: "A törvény cselekedetei alapján nem lesz Istennek-tetszővé egyetlen ember sem Isten színe előtt". [Róm 3,20> Ugyanígy megismétli, hogy ígéret és örökség nem a mózesi törvény, hanem az ezt megelőző ábrahámi hit révén lett az Ábrahám-ivadékok reménysége: "Nem a törvény által szól Ábrahámnak, avagy magjának az ígéret, hogy örököse lesz a világnak... ha a mózesi törvényből valók az örökösök, akkor érvénytelen az ígéret...". [Róm 4,13—4>

Új anyagként, a Gal-ben elmondottak továbbfejlesztéseként, adja már elő, hogy Izraelnek az a tragédiája, hogy cselekedetekből akar Istennek tetszővé válni, és nem a hitből. Izrael éppen ennek a téves törekvésnek a következtében nem tud eljutni a Krisztus törvényére: "Izrael pedig igen erősen törekedve a dikaiosunh-t biztosító törvény megtartására (nomoV dikaiosunhV) nem jutott el a törvényre (értsd: a Krisztus törvényére). Miért? Mert nem hitből eredően, hanem mintegy cselekedetekből eredően (értsd: törekedett eljutni arra)". [Róm 9,31—2> "Mintegy cselekedetekből eredően" (cwV ex ergwn = hósx ex ergón)! A "mintegy" szó betoldása alighanem annak következménye, hogy Pál időközben (a Gal megírása óta) tudatosíthatta magában, hogy a hívő is cselekszik — persze a páli 3. lépcsőben. A "mintegy cselekvés" jelzi az 1. lépcsőjűt, a nem igazit, tehát a jézusi hűséget és tettet hittel el nem fogadó, tehát a nem ebből hitből folyó cselekvést. Analógiába hozható ez a "mintegy cselekvés" az "ügynevezett körülmetéléssel". [Ef 2,11> Az ügynevezett körülmetélés nem az igazi körülmetélés, mert nem a keresztség. A "mintegy cselekvés" nem az igazi cselekvés, mert nem az első két lépcsőre reáépülő és így nem a 3. lépcsőjű cselekvés.

Miért haszontalan ez a "mintegy cselekvés"? A válaszolni akaró Pál újra visszanyúl a Lev 18,5-nek a Gal 3,12-ben már idézett mondatához. Pál a Septuagintát emlékezetből idézi. Ezért a Gal-ben így: "aki megtette azokat, az élni fog azokban" (en autoiV = en autoisz [Gal 3,12>), a Róm-ben pedig így: "Mózes ugyanis a törvényből eredő dikaiosunh-ről írja azt, hogy az az ember, aki megtette, élni fog abban" (en auth = en auté [Róm 10,5>). A Gal "azokban" szava — a törvényt teljesítő cselekedetekre utal. A Róm "abban" szava — a törvényteltetésből eredő dikaiosunh-re utal. Bár a Septuagintában az "azokban" (en autoiV) szavak találhatók, mégis a Róm "abban" (en auth) szövegmódosítása adja vissza korrektül a Lev 18,5 mondatának jelentését. Pál ez alkalommal lemond az Írásnak — a Gal-ben tapasztalhattuk ezt! — önkényes magyarázatáról. Pál most szembesülni akar azzal, hogy a Lev 18,5 tényleg biztosítja a törvényt teljesítő számára a dikaiosunh-t.

De hogyan tudja ez esetben Pál fenntartani a maga 1a-tételét? Azt ti., hogy a mózesi törvény teljesítése nem biztosít dikaiosunh-t! Úgy tudja fenntartani, hogy a Lev 18,5 által kilátásba helyezett dikaiosunh-t csak elméleti, de a gyakorlatban meg nem valósulható lehetőségnek tekinti. Szembeállítja ugyanis ezt a törvény cselekedeteiből eredő dikaiosunh-t a hitből eredő dikaiosunh-vel, amelyről azt állítja, hogy ez "közel" van az emberhez. Következésképpen a törvényteltetésből eredő dikaiosunh pedig "távol van" az embertől. Így folytatja ugyanis a Lev 18,5 idézése után szövegét: "A hitből eredő dikaiosunh pedig így beszél: — s most idéz a MTörv 30,14-ből — 'Közel van hozzád az ige, a szádban és a szívedben'; — majd megmagyarázza, hogy ezt mire kell érteni — azaz a hit igéje, amelyet hirdetünk. Ha... hiszed a szívedben, hogy Isten föltámasztotta őt (Jézust) a halottak közül, meg fogsz mentődni". [Róm 10,6—9> Ami közel van, az elérhető. S ami távol van? Ami távol van — látni fogjuk — , az nem elérhető. A MTörv nyilvánvalóan nem gondolhatott a páli 2. lépcső tartalmára. Pál azonban a MTörv-t idézve kétségtelenül arra gondol, és azt állítja, hogy a hitből megmentődés van közel, és — következképpen — a cselekedetekből eredő megmentődés van távol. Milyen alapon gondolja így? Már a Gal is említést tett a törvény átkáról, valamint arról, hogy az Írás mindent a bűn alá zárt. [Gal 3,10,22> Az 1Kor is

megemlítette, hogy a bűn a törvényből kapja az erőt. [1Kor 15,56> De ezek a levelek csak összeházasították a törvény és a bűn fogalmát, nem fejtették azonban ki annak rendje és módja szerint bűn és törvény összefüggését. A Róm pótolja a hiányt. Megmagyarázza, hogy nem csupán távoli lehetőség a dikaiosunh megszerzése a törvény teljesítése alapján, hanem nincs is lehetőség a dikaiosunh megszerzésére ezen az alapon. Nem elérhető. Azért nem lehet cselekedetekből Istennek-tetszővé lenni, mert az ember nem képes teljesíteni a törvényt. Senki sem képes rá; se zsidó, se pogány. Hogy miként van ez harmóniában Pál tudatában azzal, hogy a törvény teljesítése alapján ítéli meg Isten az embert — ezt a Róm nem fejt ki. Csak szembesít bennünket egy tétellel, amely az emberiség egyetemes bűnösségét állítja. Bár a Róm első két fejezetében azt vehetjük tudomásul, hogy van, aki teljesíti a törvényt, és van, aki nem teljesíti a törvényt, [v.ö. Róm 2,14> mégis a 3. fejezetben már ezt az egyetemes bűnösséget állítja: "Már az előbb elmarasztaltuk a zsidókat is, a görögöket is, hogy mind a bűn alá tartoznak". [Róm 3,9>

Ez az "előbb" aligha vonatkozhatik az ellenkező értelmű első két fejezetre. Minden bizonnyal a Zsoltárból [Zsolt 115,11> imént idézett szavakra vonatkozik: "Minden ember hazug". [Róm 3,4> Hogyan s miből igazolja Pál ezt a minden emberre kiterjedő egyetemes bűnösséget? További zsoltár- és egyéb idézetekkel, mégpedig kilenc versen keresztül: "Nincsen dikaios egy sem...". [Róm 3,10—18> Az Ószövetség bár igen bőven állított szinguláris és olykor univerzális ítéleteket is az emberek bűnös voltáról, mégis beszél azért — ugyancsak bőven — nem bűnösökről is, Istennek-tetszőkről is. Az Ószövetséghez hasonlóan gondolkodott Jézus is, aki ismert Istennek-tetszőket az emberiség és közelebről a választott nép múltjában egyaránt, név szerint meg nem nevezve és név szerint is megnevezve őket (KIO 120). Ha Pálnak szüksége lett volna rá, idézhetett volna kilenc verset az Ószövetségből arra is, hogy vannak igazak. De nem ezekre az idézetekre volt szüksége, hanem az előzőekre. Az igényelt helyek közlése után összefoglal: Mindezt az Ószövetség azért mondja el, hogy "ítélet alá eső (cupodikoV = hüpodikosz; értsd: bűnös) legyen az egész világ Isten színe előtt". [Róm 3,19> Pálnak nincs kétsége atekitetben, hogy "mindenki vétkezett". [Róm 3,23> Ha így gondolja és állítja, akkor ebből számára már következik a — Pál által a 142. zsoltár által igazoltnak is vélt — következmény: "hogy a törvény cselekedeteiből eredően egyetlen ember sem lesz Istennek-tetsző"; [Róm 3,20> hiszen minden ember vétkezik, hiszen senki sem teljesíti a törvényt.

Elfelejtette Pál a 3. fejezetig jutva első két fejezetének szemléletét, amelyben vannak olyanok is, akik teljesítik a törvényt? Aligha felejtette el. Változatlanul tudnia kell, hogy vannak lelkiismeretükre figyelni akaró, és vannak a rosszban megátalkodó emberek. De itt a 3. fejezetben talán arra gondolt, hogy nincsen makulátlan ember. Gondolhatott erre, hiszen aligha volt, van, lesz olvasója, aki önmagára hivatkozva tiltakoznék egy ilyen megállapítás ellen. A szentek tiltakoznának ellene talán a legkevésbé. A 3. fejezet írása során Pálra persze hatással lehetett az is, amit levele folyamán majd még el akar mondani: a nem személyes bűnökből eredő bűnösségünkre. De mivel itt a 3. fejezetben még a személyes bűnökről beszél, ezért talán az a valószínűbb, hogy mégiscsak arra gondolt, hogy nincsen makula nélkül való ember.

Ha viszont így állnak a dolgok, akkor a mózesi törvény, vagy bármiféle más törvény valóban valami nagyon haszontalan dolognak tetszhetik számára. Nagyon haszontalan, hiszen de facto még távoli lehetőség sincs a dikaiosunh-re, amelyet ez esetben azonosít a makulátlansággal. (Ha csak a makulátlan ember az Istennek-tetsző, akkor irreális Istennek az az elvárása, hogy Istennek-tetsző legyek. Miféle Isten az ilyen isten?...). Nincsen, mert a törvény ily értelmezésben teljesíthetetlennek bizonyul. Pál többet is mond. Azt is, hogy a törvény ily módon nemcsak haszontalan, hanem még káros is. Bőséges ennek a kifejtése. Azt képviseli ugyanis, hogy a törvény csak arra jó, hogy bűnösökké legyünk, megmagyarázva most, hogy mit is jelent hogy "a bűn ereje — a törvény". [1Kor 15,16> A törvény maga lesz itt felelőssé a bűn miatt. Azt állítja, hogy ha nem volna törvény, akkor nem is

tudhatnánk arról, hogy van bűn: "a törvény által jön létre a bűn felismerése". [Róm 3,20> Ha törvény nem volna, nem volna mit megsérteni: "ahol nincsen törvény, ott nincsen törvényszegés". [Róm 4,15> Minden bajunk a törvényből származik tehát, hiszen csak ez a törvény váltja ki — törvényt teljesíteni nem képes önmagunk ellen — az Isten haragját: "a törvény ugyanis haragot idéz elő". [Róm 4,15> (Haragudhatik az Isten rám azért, amire nem vagyok képes? Ha haragudhatik, akkor miféle Isten ez ez Isten? Aligha Szeretet-Isten, aligha Jóisten).

Nem azonosítja ugyan Pál a törvényt a bűnnel, de a törvény szükségképpen következményének állítja a bűnt: "A bűnt csak a törvény által ismertem meg. Nem ismerném a vágyat, ha a törvény nem mondaná: ne kívánd! De ösztönzést kapva a bűn a parancsolat által létrehozott bennem mindenféle kívánságot, hiszen törvény nélkül a bűn halott." Pál el tudja gondolni a törvény nélkül élő embert is? Úgy látszik, igen. De ha el tudja gondolni, akkor hogyan van ez harmóniában a levele elején kifejtett ember-fogalommal, amely szerint ember nincsen törvény nélkül? Azt hiszem, hogy amikor Pál a törvény nélkül élő emberre gondol, nem felejtí korábbi tételét, hogy nyilvánvalóan nincsen ember törvény nélkül. Úgy lehetséges ez, hogy talán arra gondol, hogy a felnőtt ember nincsen törvény nélkül, s ezzel nem volna ellentétben, hogy a gyermek életében van egy olyan időszak, amelyben semmiféle törvény, felettes én nem tud még érvényesülni benne. Köztapasztalat, hogy a gyermek nem érzi bűnnek a szülők által képviselt szabályrendszer áthágását. Minden bűntudat nélkül kirámoja a ruhásszekrényt, ledobálja a polcról a könyveket, stb. akárhányszor is. A gyermekben még nincsen törvény — s itt érvényesül a páli logika — s ennek következtében nincsen bűne sem. A gyermekkor a törvény nélkülség és bűnnélkülség kora, s csak a törvény megjelenése — akármennyire is az Istennek-tetszést és az életet akarja szolgálni — eredményezi számunkra a bűnt és a halált: "Én törvény nélkül éltem valamikor, de amikor jött a parancsolat, életre kelt a bűn; én pedig meghaltam és az élet céljából adott parancs halált eredményező lett számomra. Mert a bűn, miután ösztönzést kapott a parancsolat által, megcsalt engem, s a parancsolat által megölt engem". [Róm 7,9—11>

Nem tesz tehát egyenlőségjelet az életre adott parancsolat és a halált eredményező bűn között; csak annyit képvisel, hogy az önmagában véve "jó" parancs — hiszen az Isten törvénye! — a bűn eszközévé vált: "A bűn... jó által okozta nekem a halált, hogy felettébb bűnös legyek a Bűn a parancsolat felhasználásával". [Róm 7,13>

Amikor Pál szembekerül azzal az egyetemes tételével, hogy nincsen ember törvény nélkül, akkor nemcsak a gyermekkorra gondol. Gondol egy viszonylagos törvény nélkülségre, amely a mózesi törvény megismerése előtt volt jellemző az emberiségre. Amíg az Isten törvénye csak a "szív törvényeként" élt az emberben, amíg az Isten törvénye nem volt olyan ezertételű, mint a mózesi törvény, addig viszonylagosan törvény nélkül élt az emberiség. Pál azt képviseli, hogy minél pontosabb, minél konkrétabb a törvény, annál több a lehetőségünk a bűnre. Ezért aztán a viszonylagos törvény nélkülség állapotában jobb helyzetben volt az ember; nem volt annyira bűnös, mint amennyire bűnös lett a mózesi törvény uralma alatt. Alighanem azt gondolja, amikor ezt írja a rómaiaknak: "A mózesi törvényt megelőzően is volt bűn a világban, de a bűnt Isten nem számította be addig, amíg nem volt mózesi törvény". [Róm 5,13> Azzal, hogy "Isten nem számította be a bűnt" Pál nyilvánvalóan túlfogalmaz, és ellenkezésbe kerül az első két fejezetben kifejtett szemléletével. Túlfogalmazásának lélektani indítéka alighanem abban rejlik, hogy harcol ellenfeleivel, a mózesi törvény érvényességét változatlanul fenntartani akarókkal szemben. Ezekkel csatázva fogalmaz túl, és képviseli, hogy a mózesi törvény óta van igazán törvényünk; következésképpen a mózesi törvény óta van igazán bűnünk.

Pál vallja, hogy a törvényt Istentől kaptuk. Vallja, hogy Isten az élet céljából és az Istennek-tetszés megszerzése céljából adta a törvényt. Mivel magyarázza ennek a törvénynek a frusztrálását? Mivel magyarázza, hogy Isten törvénye Isten szándékaival ellenkezésbe kerülő gyümölcsöt terem. Válasza: az emberben, a testben érvényesülő—ható másik törvény a felelős ezért a frusztrálásért. A törvény

cselekedeteinek teljesítése e "másik törvény" következtében lehetetlen az ember számára. Azt képviseli, hogy a törvény teljesítése "lehetetlen volt a törvény számára, mivel (a törvény) erőtlenné vált a test miatt". [Róm 8,3> Mi volt lehetetlen? Az volt lehetetlen, "hogy a törvény rendje (dikaiwma = dikaióma; értsd: megcselekvése) teljesüljön bennünk... mivel a test törekvése ellenségeskedés Istennel szemben, mert Isten törvényének nem veti alá magát, mert nem is képes rá". [Róm 8,4.7> Ez az oka annak, hogy az Isten törvénye frusztrál bennünk. Ez a másik törvény okozza, hogy az Isten törvénye bűnalkalommá lesz számunkra: "A bűnös szenvedélyek a törvény által működtek tagjaimban, hogy gyümölcsöt hozzunk a halálnak". [Róm 7,5> Ilyen módon lesz a törvény a bűn erejévé, [1Kor 15,56> ilyen módon bizonyul az Ószövetség a halál és a kárhozat szolgálatának. [2Kor 3,7.9>

Mindez mit sem változtat azon, hogy ez a szomorú gyümölcsöt hozó mózesi vagy nem-mózesi törvény, — mégiscsak az Isten törvénye. Mit sem változtat azon, hogy ez a törvény "szent" [Róm 7,12> és "az Isten Lelke szerinti" (pneumatikoV = pneumatikosz [Róm 7,14>). Mit sem változtat azon, hogy a parancs is az "életre adatott", [Róm 7,10> hogy a parancs "szent és Istennek-tetsző és jó". [Róm 7,13> Gyakorlatilag a törvény a bűnös Isten terveinek frusztrálásáért. De elvileg nem bűnös a törvény abban, hogy csak bűnt tud termelni; hiszen ha nem volna "másik törvény", akkor az Isten törvénye életre tudna vezetni minket. A páli érvelés sodra a törvénynek ezt a "gyakorlatilag" évényesülő szerepét hangsúlyozza, hogy vasbeton alapot adhasson a maga 1a-tételének: törvényteltetéséből hiába várja az ember a megmentődést; hiába várja, hogy Istennek-tetszővé legyen.

Valójában tehát Pál a frusztrálásunkért elsődlegesen az ember szükségképpen struktúráját, a kéttörvényűséget teszi végső fokon felelőssé, bár harci feladatából adódóan újból és újból az "egyik törvényt", tehát az Isten törvényét is felelőssé teszi. Ezt a szükségképpen struktúrát viszont éppen azért mondjuk szükségképpeninek, mert Istentől kaptuk. Jézus számára alkalmas volt a maga országának megcsinálására ez a kéttörvényű ember, alkalmas volt az ország megcsinálására (a maga kéttörvényűségéből folyóan) ez a szükségképpen csak a metanoiázó bűnös magasságáig eljutni tudó ember. A páli csőd-tudatot az okozza, hogy farizeus múltjából fakadóan keresi a makulátlan embert, minek következtében nincs szeme az emberi életteltetés pozitív vonásaira, csak a negatívakra. Legalább is itt az 1. lépcsőben nem tudja, nem akarja értékelni viszonylagos törvényteltetésünket; csak törvény-áthágásainkra van szeme. Ebből érthető aztán, hogy ha akárcsak egyetlen egyszer is áthágtuk a törvényt, hiába van ezer törvényteltetésünk, Pál szemében csak bűnösök vagyunk.

Hiányzik ebből a páli emberszemléletből — legalábbis itt, az első lépcső szintjén — egy nélkülözhetetlen tényező: a megtisztító bűnbánat és nyomában az isteni bűnbocsánat, amelyeknek erejében bűneink ellenére is Istennek-tetszők lehetünk, mint metanoiázó bűnösök. Pálnál a bűnbánat által kiváltott isteni bűnbocsánatnak nincsen megtisztító és Istennek-tetszővé tevő szerepe. A bűnbocsánatnak csak az 1c-lépcsőben ad szerepet, a bűnbánatnak azonban még itt sem. Ezen az alapon aztán az 1a-lépcsőben felépíthetővé válik számára a tétel, hogy az Isten törvénye gyakorlatilag csak arra jó, hogy bűnössé, Istennek-nemtetszővé tegyen minket.

Próbáljuk összefoglalni eredményeinket; azt, hogy a Róm-ben miként fejtette ki Pál a maga 1a-tételét.

- a/ A törvényteltetésből nem lehet Istennek-tetszővé lenni. Nem is törvényteltetés ellenében kaptuk meg az ígéretet az örökségre.
- b/ A törvényteltetés csak elméleti lehetőség a dikaiosunh megszerzésére.
- c/ Az volna jó, ha nem volna törvény.
- d/ Az ember képtelen makulátlanul teljesíteni a törvényt.
- e/ Minél részletesebb törvénye van az embernek, annál rosszabb a helyzete.

f/ Végső soron a "másik törvény" felelős a frusztrálásért.

g/ A páli emberszemléletben nem kap megfelelő helyet a bűnbánat.

A Róm elmélyítette a Gal 1a-tételét. A Gal-ben igazolatlan maradt a bejelentett 1a-tétel, a Róm igazolni akarta a tételt. Igazolta? Nem. Csak tett egy sereg nagyon is problematikus értékű megállapítást az igazolás érdekében. Olvasójának nincs kétsége: Pálnak nagyon fontos ez az 1a-tétel. Ha tudja igazolni, ha nem tudja: mindenképpen.

e) Róm: 1b-tétel a mózesi törvény hatálytalanná válásáról

A mózesi törvény nem biztosítja a dikaiosunh-t, de ennek a mózesi törvénynek "célja Krisztus — dikaiosunh-ül minden hívő számára". [Róm 10,4> Mózes azért tett leplet arcára, hogy Izrael fiai bele ne lássanak a "hatálytalanulónak (a törvénynek) a céljába". [2Kor 3,13> A mózesi törvény célja Krisztus, és a célt elérvén a mózesi törvény hatályát veszíti. A házasságban élő asszony analógiájával akarja a Róm ezt nyilvánvalóvá tenni. Amíg a férje él, addig nem lehet másé; ha meghalt a férje, másé lehet: "a férjes asszony az élő férjhez van kötve a törvény szerint, de ha meghal a férfi, akkor fel van oldva a férj törvénye alól... szabad a törvénytől, úgyhogy nem házasságtörő, ha más férfié lesz". [Róm 7,2—3> Az analógiát Pál így használja fel: "férj törvénye" [Róm 7,2> jelképezi a mózesi törvényt. Csak a férj haláláig van érvényben, mert "a törvény addig uralkodik az emberen, míg (a törvény) él". [Róm 7,1> Ha a férj meghalt, akkor a "férj törvénye" nem köti többé az asszonyt. Alkalmazás: Ha a mózesi törvény meghal, nem köti többé a zsidókat. Krisztussal pedig bekövetkezett a mózesi törvény halála a Krisztust megismerők számára: "Testvéreim, ti is meghaltatok a mózesi törvény számára (értsd: aminek a számára meghalok, az az én számomra halott), Krisztus teste által, hogy más számára legyetek... Most feloldattunk a törvény hatálya alól meghalván annak (a mózesi törvénynek), amiben fogva tartattunk (értsd a meghalást mint fent), hogy a Lélek újságában szolgáljunk és ne a betű óságában". [Róm 7,6> Ez a Lélek Pál számára a mózesi törvénnyel szemben kivívott szabadságot jelenti. [2Kor 3,17>

Mivel pedig a mózesi törvény csak bűnt tudott termelni, ezért, ha a testvérek felszabadulnak a mózesi törvény alól, az egyet jelent a bűn hatalmából kiszabadulással: "A bűn nem fog uralkodni rajtatok, mert nem vagytok (a mózesi) törvény alatt". [Róm 6,14> A Krisztus-esemény Pál számára az 1a-lépcső talaján állva — többek között — az 1b-tételt jelenti: "a krisztusi élet Lelkének törvénye Krisztus Jézusban megszabadított téged a bűn és halál törvényétől". [Róm 8,2> Hogyan hozta létre a Krisztus-esemény a bűn hatalmának a megtörését? A Krisztus-esemény hatására és a Krisztus-eseményt követően megszűnt a "másik törvény", a "bűn törvénye" hatni bennünk? Nyilvánvalóan nem. A Krisztus-esemény hatására és követően immár képesek leszünk makulátlanok lenni? Nyilvánvalóan nem. Ezt Pál is nagyon jól tudta. Miben áll tehát akkor ez a szabadulás? Valaminek az elvetésében. Valaminek, amiről Pál azt állította, hogy csak bűn termelésére alkalmas: a törvénynek az elvetésében. A tapasztalhatóknak a síkján ez a szabadulás nem teszi az embert Istennek-tetszővé. Csak Pál tudati síkján leszünk azzá. Következő könyvünkben tudunk csak teljes feleletet adni arra, hogy mit értett ezen Pál. De lássuk mi az, amit már most is mondhatunk!

f) Róm: 1c-tétel — Jézus hűsége

Ha a Gal kétségtelenné akarja tenni, hogy a törvény cselekedeteinek megtevése által nem leszünk Istennek-tetszők, a Róm kétségtelenre akarja rajzolni, hogy képtelenek vagyunk a törvény cselekedeteinek a megtevésére. Kétségtelenre akarja rajzolni, hogy csak törvénnyel ellenkező életre, csak bűnre vagyunk képesek. Az "Istennek-nemtetszés" — fonákja, negatív megjelölése a törvény színének, igazi arcának: "bűn és halál". Negatív: "Istennek-nemtetszés", pozitív: "bűn és halál" — e három szó jelöli azt az átok- és harag-szituációt, amelyből evangéliumával Pál ki akarja szabadítani az embert.

Hogyan akarja kiszabadítani? Hogyan akarja kiszabadítani, ha egyszer Pállal együtt belátjuk, hogy csak bűnt tudunk termelni, és életünk nem lehet meg bűn nélkül, eszmélve a jól ismert közmondásra is: A szent is napjában hétszer vétkezik? Miben állhat a szabadítás, ha egyszer a Krisztus-esemény után sem szűnik meg rajtunk a "másik törvény" hatalma? Ha kétezer esztendő egyértelműen igazolja, hogy nem tágitott tőlünk e "másik törvény"?!

A megoldás ott van, hogy nem is törvényteltetés segít rajtunk, hanem Jézus által Isten maga segít rajtunk. Az ember — a fentiek értelmében — hűtlenkedhetett Istennel szemben, de Isten nem válaszolt erre hűtlenséggel: "Ha egyesek hűtlenkedtek, vajon hűtlenségük megszünteti-e Isten hűségét? Semmiképpen sem!". [Róm 3,3> A páli evangélium nem arról a jóhírről tesz bizonyosságot, hogy most már teljesíteni tudjuk majd a törvényt. A páli evangéliumban nem a törvényteltetésünkből eredően megszerezhető dikaiosunh-ról kapunk értesítést, hanem az Isten által nekünk ajándékozott dikaiosunh-ról. A páli evangéliumban az Istentől ajándékozott dikaiosunh rajzolódik elibénk, és nem a magunk törvényteltetése által megszerzett dikaiosunh. A páli evangélium dikaiosunh-je Isten és Jézus hűségének az eredménye; ez a dikaiosunh egyfelől ebből a hűségből (ek pistewV = ek piszteósz) származik, másfelől pedig hívő elfogadásra, hitre (eis pistin = eisz pisztin) szólít fel bennünket: "Az Isten dikaiosunh-je nyilvánul meg abban (értsd: az evangéliumban), hűségből folyóan (1. lépcső) és hitre vezetően (2. lépcső)". [Róm 1,17>

Amit a mózesi törvény nem tudott biztosítani, azt ti., hogy Istennek-tetszők legyünk, azt Isten meg tudja adni nekünk Jézus Krisztus hűsége alapján: "Most (ez a "most" — a Krisztus-esemény!) pedig törvény nélkül lett nyilvánvalóvá az Istentől adott dikaiosunh... Az Istentől Jézus Krisztus hűsége által adott dikaiosunh... Istennek-tetszőkké válunk ingyen (Isten) kegyelme alapján a Krisztus Jézus által történt megváltás révén. Isten Jézust engesztelő áldozattá tette Jézus vérig tartó hűsége által, hogy megmutassa a maga (Istentől ajándékozott) dikaiosunh-jét a korábban elkövetett bűnök megbocsátásának céljából... hogy megmutassa a maga (Istentől ajándékozott) dikaiosunh-jét a mostani időben, hogy Istennek-tetszővé tegye a Jézus hűségéből való embert". [Róm 3,21—6> Mindezekben a kijelentésekben Pál újra és újra fogalmazza a maga 1c-tételét, amely tétel teljes tartalmának kibontása következő könyvünk feladata lesz. Jelen problémánk szempontjából elegendő tudomásul venni annyit, hogy Isten "Istennek-tetszővé fogja tenni (az ebből az isteni, jézusi) hűségből való zsidót és pogányt" (peritomhn ek pistewV kai akrobustian = peritomén ek piszteósz kai akrobüsztian [Róm 3,30>).

Arról van tehát szó, hogy a hűtlen, a törvényt nem teljesítő emberrel szemben adva van Jézus, aki hűséges, és aki teljesíti a törvényt. Ez a hűség kiemel (v.ö. megváltás!) bennünket a törvény = bűn = halál = Istennek-nemtetszés szituációból. Mégpedig ingyen, ajándékként emel ki, azaz törvény és annak megcselekvése nélkül, értsd: törvényt nem teljesítésünk ellenére is. A kiemelés annyit jelent, hogy bűneink ellenére is Istennek-tetszőkké leszünk. Azzá leszünk, nem a magunk (meg nem levő, meg nem is szerezhető) dikaiosunh-je alapján, hanem az Istentől Jézus hűsége alapján adott és kapott dikaiosunh következtében. Isten megbocsátja Jézus hűsége alapján a mi bűneinket, s ennek folytán leszünk Istennek-tetszők. Ennek az ingyenességnek igazolására Pál Dávidot [Zsolt 31,1—2> idézi, aki "beszél annak az embernek a boldogságáról, akit Isten dikaiosunh-nak tekint cselekedetek nélkül (most következik a zsoltáridézet): Boldogok, akiknek bűnei megbocsátottak, akiknek vétkeik befedődtek, boldog a férfi, akinek az Úr nem számítja be a bűnt". [Róm 4,6—8> Említettük az 1a-tétel vizsgálata kapcsán, hogy az isteni megbocsátásnak csak az 1c-tétel síkján lesz szerepe. A fentiekben látható ez a szerep, ugyanakkor azonban azt is meg kell figyelni, hogy a bűnbánat, mint ennek az isteni megbocsátásnak emberi kiváltó oka, az 1c-tétel síkján is fényárnyékban marad.

Isten tehát Jézus golgotai hűsége alapján bocsátja meg bűneinket. Az olvasóban felmerül a kérdés: Korábban, Jézus golgotai áldozata előtt, Isten nem bocsátotta meg az ember bűneit? Az Ószövetség

vajon nem a megbocsátó Istent mutatja meg nekünk? A Páltól imént idézett zsoltár nem a Jézus előtti múlt idejére vonatkozóan beszél a megbocsátó Istenről? Jézus tanította-e, hogy csak Vele kezdődően bocsátja meg Isten az emberi történelem során az ember vétkeit? Mindenesetre tény, hogy az ószövetségi és hagyományos és jézusi tanítás azt képviseli, hogy Isten bűnbánatunk ellenében mindig megbocsát nekünk. Jézus szemével nézve pedig a kérdést, egyenesen azt kell mondanunk, hogy a metanoiázó bűnös a kedves és tetsző Isten szemében. Kérdés-sorozatunkkal a páli forradalmi szemlélet második sarokpontjára világítunk rá. Az első azt képviseli, hogy a törvény cselekedeteiből senki sem lett Istennek-tetszővé. E második sarokpont pedig azt állítja, hogy Jézus vérontásától kezdődően és miatta bocsátja meg Isten az ember bűnét.

Jézustól kezdődően és Jézus miatt! Ahogyan már a pizídiái beszéd is állítja ezt: "Jézus által hirdettetik nektek a bűnök bocsánata, és mindazoktól, amiktől Mózes törvénye által nem tudtatok dikaioV-szá válni (értsd: megszabadulni bűntől—haláltól—haragtól—átoktól, és így ezektől megszabadulva Istennek-tetszővé válni), Jézus által dikaioV-szá válik mindenki, aki hisz". [ApCsel 13,38—9> A jézusi tanítás két mozzanatban mutat különbözőséget Pál forradalmi szemléletének e második sarokpontjával szemben. Az egyik mozzanat: Jézus golgotái áldozata nem a merő "igaznaktartás" jelentésű hitünk folytán szolgál bűneink bocsánatára, hanem annak a hitnek folytán, amely nemcsak tudat-átalakulást, hanem élet-átalakítást is jelent, tehát a törvény megcselekvését is (KIO 27d). Ezt az eltérést a jézusi tanítástól a 3. lépcsőben majd igyekszik elsimítani Pál, mert ott szerepet kap — ha nem is hangsúlyozott, jézusi hangsúlyú szerepet — az élet-átalakítás tartalmú bűnbánat is. A másik mozzanat: A maga változatlan szeretetéből folyóan és az ember bűnbánatából folyóan Isten mindenkor megbocsát az embernek; a múltban is, a Krisztus-esemény jelenében is, a jövőben is. Ezt a különbözőséget viszont csak az tudná elmosni, ha Pál azt tanítaná, hogy Isten visszamenő hatállyal a múltban is Jézusunk Golgotán tanúsított hűségének alapján bocsátotta meg a bűnbánó ember bűnét. Tanítja-e Pál ezt? Megvizsgáljuk következő könyvünkben.

De a törvény ellen csatázó Pálnál — Jézusig, a Golgotáig nincsen bűnbocsánat. Alighanem azért nincsen, mert Pál harcban áll a jobbszárnnyal. Azzal a jobbszárnnyal, amely a megmentődéshez, Istennek-tetszővé levésünkhöz alapvetően tekinti szükségesnek az emberi teljesítményt, a törvény cselekedeteit, még az obszervanciák teljesítését is. Pál a maga gondolkodásának első lépcsőjén ezt mindenképpen tagadja. A jobbszárny álláspontját emberhez nem illő dicsekedésnek éli meg, s ezért el is utasítja: "Van valami alapja a dicsekedésnek? Semmi alapja sincsen. Milyen törvény alapján dicsekedhetünk? A cselekedetek törvénye alapján? Nem, hanem a hit törvénye alapján". [Róm 3,27>

Ezt a verset a Jeruzsálemi Bibliával (BJ) ellentétben a francia ökumenikus bibliafordítás (TOB) másképpen fordítja: a "nomoV" szót nem a "törvény" hanem az "erő" szóval adja vissza: "...minek az erejében? A cselekedetek erejében? Semmiképpen, hanem a hit erejében". A BJ fordítása a páli 1a- és 3c-tételt állítja szembe egymással. A TOB fordítása pedig az 1. és 2. lépcső szemléletét szembesíti egymással. Még egy bizonytalanság van ennek a versnek az értelmezését illetően: a befejező szakaszban ("hanem a hit törvénye által" — dia nomou pistewV = dia nomú pizsteósz) szereplő "pistiV" jelentheti Isten és Jézus hűségét is, és jelentheti a mi hitünket is. Az első esetben Pál úgy gondolja, hogy az új szövetség törvénye Isten és Jézus hűségére épül; a másik esetben pedig úgy, hogy ez a törvény, ill. annak teljesítése a mi 2. lépcsőjű hitünkből nő ki. Az első változat mellett szól az, hogy a szöveg folytatásában újra szerepel a "pistiV": "Úgy gondoljuk ugyanis, hogy az ember a hit erejében válik Istennek-tetszővé a törvény cselekedetei nélkül". [Róm 3,28> Talán a hit-fogalom elemzése során nyilvánvalóvá tehető, hogy a "pistiV" egymásután kétszeri előfordulása esetén az első előfordulás rendre Isten hűségét (1c-tétel), a második előfordulás pedig a mi hitünket jelenti, vö. a Róm 1,17 fentebb bemutatott értelmezésével.

E két vers értelmezési bizonytalansága azonban semmiképpen sem bizonytalanítja el e verseknek azt az értelmét, hogy a Krisztushoz csatlakozás nélkül nincs remény arra, hogy Istennek-tetsző legyen az ember. A jobbszárny ellen csatázó Pál tudomásul akarja vétetni ellenfeleivel, hogy a mózesi törvényhez ragaszkodásuknak semmi jelentősége sincs megmentődésünk szempontjából. Nem hogy az obszervanciák megtartásának, még az erkölcsi törvények megtartásának sincs semmi jelentősége. Vegye tehát tudomásul a Krisztusban hinni nem akaró Jeruzsálem, hogy Krisztus nélkül nincs reményük az életre, Krisztus nélkül maradnak a bűn és az örök halál foglyai.

Az 1. lépcső szintjén tehát a Krisztus teljesítménye az, ami Istennek-tetszőkké tesz bennünket. Első fázisban tehát ajándék révén kapjuk meg Istentől és Krisztustól az Istennek-tetszést. Egy másvalakinek, Jézusnak a "törvényteltetését" (dikaiwma [Róm 5,18>) segít rajtunk, akik már Ádámmal elkezdtük a nemteljesítést, az engedetlenséget: "Ahogyan ugyanis egy embernek az engedetlensége révén sokak bűnösökké lettek, úgy egynek (Jézusnak) az engedelmissége révén Istennek-tetszőkké lettek sokan... Istennek-tetszőkké válván most a vére által, Őáltala megmentődünk a haragtól" [Róm 5,19.9> Attól a haragtól mentődünk meg, amelyet a törvény cselekedetei alapján sikertelennek bizonyult dikaiōV-szá válni akarás eredményezett Istenben az ember számára. [v.ö. Róm 4,15> Valójában tehát az 1. lépcső szintjén is törvényteltetés segít rajtunk, csak nem a magunk meg nem levő törvényteltetését, — azaz nem a mi bűnt gyártásunk, hiszen ez csak haragot eredményez —, hanem Jézusnak a törvényteltetését.

A 3. lépcső szintjén lesz majd szükség a magunk törvényteltetésére, ill. botlásaink esetén bűnbánat-tartásunkra. De az első lépcső szintjén nincs semmi pozitív eredményt hozó szerepe. Felmerül a kérdés: egyedül a jobbszárny elhallgattatni akarása szülte meg Pálban ezt a szemléletet? Nem valószínű. Alighanem jelentős szerepe volt e szemlélet kialakulásában Damaszkusznak és az azt követő három esztendőnek is. Az 1. lépcső ott — az Isten tette volt: földre terítette őt, majd 2. lépcsőként — Pál hitt és megkeresztelkedett, s ezután következett a 3. lépcső: Pál "cselekedetei", tanúbizonyság-tevése Jézusról, a missziós utak és a vállalt szenvedések. Alighanem ez a nagyonis személyes megtapasztalás adhatta háromlépcsős szemléletének legbelsőbb motivációját. Ebből az alapélményből magyarázható a bűnbánat fényárnyékba kerülése is, hiszen Jézus a nem bűnbánó, a keresztényeket gyilkolni kész Pált teríti földre. Ennek a háromlépcsős szemléletnek van a páli személyes tapasztalatnál univerzálisabb alapja is. A háromlépcsős szemlélet rendje — ha nem is pontosan a páli tartalmakkal feltöltve — megmutatja Isten és az ember kapcsolatának általános rendjét: Isten a kezdeményező (1. lépcső), mi felfigyelünk reá (2. lépcső), ennek nyomán elindulunk az Isten felé (3. lépcső).

g) Róm: 2. lépcső — a mi hitünk

Következzék a 2. lépcső: azaz a mi hitünk, a mi viszonyulásunk ehhez a jézusi törvényteltetéshez. A páli hit-fogalom elemzésének kell majd egyértelművé tennie, hogy a hit 2. lépcsőjű jelentéstartalma nem más, mint az 1a.b.c-tételek elfogadása, igaznak tartása. Merő tudatvékenység, tudatbaszerzés és nem cselekedet. A hívő egyenlővé tétetik a nem cselekvővel a Róm-ben: "a nem cselekvőnek, hanem az istentelent dikaiōsszá tevőben (Istenben) hívőnek tudatik be az ő hite dikaiōsunh-ül". [Róm 4,5> Amit Jézus az 1. lépcső szintjén tett értünk, csak akkor válik javunkra, ha a 2. lépcsőben hiszünk, azaz elfogadjuk, hogy mi csak bűngyártásra voltunk képesek, ezzel szemben Krisztus teljesítette a törvényt, és törvényteltetésével Istennek-tetszőkké tett minket.

Jézusnak, tehát egy más valakinek, a dikaiōV cselekedete alapján tesz bennünket Isten dikaiōV-szá. Ennek a meglehetősen problematikus hagyományú [v.ö. Iz 53,5> tételnek abszolút érvényre és kizárólagossá emelkedése kínálódik fel Pál részéről hittartalommént — a 2. lépcsőben. A páli evangélium tudomásul vevése és elfogadása ily módon nemcsak információt biztosít számunkra, hanem "megmentődést" is eredményez "minden hívő számára". [Róm 1,16> Miért? Azért, mert ebből az evangéliumból tudomásul vesszük, hogy Jézus hűsége megszerezte nekünk az Istennek-tetszést, és

ez a nagy jelentőségű tartalom ösztönöz bennünket "hitre", azaz e tartalom hívő elfogadására, e tartalom igaznak tartására. [Róm 1,17a> Ennek következtében, aki Istennek-tetszővé válik egyfelől Jézus hűségéből folyóan, másfelől pedig az ezt a hűséget értelmező 1c-tétel hívő elfogadásából ("dikaioV ek pistewV" — itt a "pistiV" jelentheti Isten hűségét is és a mi hitünket is), az az ember a maga Istennek-tetsző volta következtében "élni" fog. [Róm 1,17b>

Jézus hűsége és e hűség bennünket érintő jelentőségét elfogadó hitünk — egyetlen, összetartozó és szét nem választandó gondolat-blokk Pál tanításában. Ezért olyan nehéz az egyes esetekben eldönteni, hogy Pál Isten—Jézus hűségére vagy a mi hívő elfogadásunkra gondol, amikor témánk szövegösszefüggésén belül használja a "pistiV" szót. Olykor biztosan el lehet dönteni, hogy szavunk Jézus hűségét jelenti. Olykor nyilvánvaló, hogy a "pistiV" a mi hitünket jelenti. Olykor mind a kettőt jelenti. Olykor bizonytalan, hogy melyiket jelenti. A bizonytalanság alighanem abból adódik, hogy Pál tudatában rendre szimultán módon van adva az 1c és a 2. lépcső. Ezt a 2. lépcsőjű hitet nyomatékozza Pál, amikor arról beszél, hogy a hit által (pistei = pizstei) mentődik meg az ember, [Róm 3,28> ill. a hit által (dia thV pistewV = dia tész pizsteósz) mentődik meg a zsidó is, pogány is. [Róm 3,30> Amikor Ábrahámról beszél: "hitt pedig Ábrahám Istennek és dikaiosunh-jéül számított ez be neki", [Róm 4,3.22> és a "hitből nyerte el (dikaiosunh thV pistewV) az Istennek-tetszést". [Róm 4,11> Amikor arról beszél, hogy "a hit által van utunk a kegyelemhez"; [Róm 5,21> és arról, hogy a hitből szereztük meg a dikaiosunh-t (dikaiosunhn thn ek pistewV [Róm 9,30>). Amikor arról beszél, hogy Krisztus dikaiosunh-t szerez "minden hívő számára" (panti to pisteuonti = panti to pizsteuonti [Róm 10,4>), s amikor így szól: "Ha hiszed... megmentődöl... Mindaz, aki hisz benne nem fog megsegyényülni". [Róm 10,9.11>

h) Róm: 3. lépcső — törvényteltetésünk

A nagy ajándékot Istentől nemcsak tudomásulvétel céljából (eiV pistin [Róm 1,17>) kaptuk, hanem törvényteltető engedelmesség céljából is. A hit csak a 2. lépcső szintjén jelent merő tudomásulvételt, a 3. lépcső szintjén ez a hit már cselekvést, teljesítést, engedelmisséget is jelent: a Jézus hűsége folytán kapott "ajándékot" a hit engedelmisségére (is) kaptuk. [Róm 1,5> Erre is kaptuk, mert van Isten által kívánt és teljesítendő törvény (dikaiwma tou Jeou [Róm 1,32>), amelyet a pogányok is megismertek; s ennek következtében zsidók és pogányok egyaránt az isteni törvényt teljesítő cselekedeteik szerint fogják elnyerni jutalmukat Isten igazságos ítéletének (dikaiokrisiV = dikaiokrisisz) napján, [Róm 2,6—7> aszerint hogy jót vagy rosszat cselekedtek. [Róm 2,7—12.25—6> Ennek tárgyalása során Pál kimondja az 1. lépcső szempontjából botrányos tételét: "Nem a törvény hallgatói Istennek-tetszők Isten előtt, hanem a törvény cselekvői lesznek majd Istennek-tetszőkké". [Róm 2,13> "Megtartani a törvény rendelkezéseit" (dikaiwma), [Róm 2,26> ebben áll az emberi "szívnek Lélek szerinti és nem betű szerinti körülmetéltsége"; [Róm 2,29> ez az, amit Isten megdicsér. [Róm 2,30> Mindebből világos, hogy a most idézett helyeken Pál nem a maga első lépcsőjében gondolkodik, hanem a harmadikban, hiszen az elsőnek a szintjén minden törvényt-teljesíteni-akarás — reménytelen.

Pál nagyon is tisztában van azzal, hogy milyen képtelen következtetésekre adhat alkalmat az első lépcsőben kifejtett szemlélete. Alkalmat adhat arra is, hogy valaki így következtethessen: vétkezzünk bátran, hiszen ugyanis Jézus törvényteltetéséből fakad megmentődésünk és Istennek-tetszésünk. De a 3. lépcsőnek tudatában levő Pál határozottan tiltakozik ez ellen a képtelenség ellen: "Vagy úgy van, ahogyan rágalmaznak minket, és ahogyan mondják némelyek, hogy így beszélünk: Tegyük a rosszat, hogy bekövetkezzék a jó!? Ezek megérdemlik, hogy elítéljék őket". [Róm 3,8>

Miért érdemlik meg az elítélést azok, akik a páli 1. lépcsőt a fenti rágalmozással abszolutizálják? Azért, mert ha Pál el is határolja magát az 1. lépcsőben attól, amit ott meg nem engedhető dicsekedésnek kell minősítenie (makulátlannak lenni!), nem határolja el magát a 3. lépcsőben történő törvényteltetésétől. A 3. lépcsőben már képesek leszünk törvényteltetésünk erejében makulátlannak lenni? Semmiképpen sem, mert az emberi törvényteltetés mindig csak töredékes lehet. Ha viszont

így van, akkor mi a különbség a két lépcső törvénytéljesítése között? Az, hogy a 3. lépcsőben törvényt teljesítő Pál tudja, hogy megmentődésünk és Istennek-tetszésünk alapvető és elsődleges forrása Isten hűsége a bűnös emberhez, Isten bűneinket megbocsátó jósága, amely Jézus vérig menő hűsége erejében tesz igazzá, dikaioV-szá bennünket. Ezt tudva jön létre az a törvénytéljesítés, amely a mi Istennek-tetszésünknek csak második forrása. De ezt a második forrást a 3. lépcsőben Pál nagyon erőteljesen szorgalmazza; bár az emberi törvénytéljesítés mindig csak töredékes lehet, mégis egész lélekkel kell törekedni a tőlünk telhető optimumra.

Ha van e tekintetben valami hangsúlykülönbség Jézus és Pál tanítása között, ez abban rejlik, hogy Pál Isten Jézus által megmutatkozó jóságára teszi a nagyobb hangsúlyt, Jézus pedig — az Isten jóságát nagyon is feltételezve — az emberi bűnbánatra teszi ezt a nagyobb hangsúlyt. Az Isten Országának elközelgésének Jézustól hangsúlyozott feltétele — tudatunk és életünk átalakulása (KIO 13c). Az Isten Orzága elközelgésének Páltól hangsúlyozott feltétele pedig — Isten hűsége, Jézus vérig tartó hűsége, valamint kettejük hűségének bűneinket megbocsátó, bennünket Istennek-tetszőkké tevő ereje.

Ha valakitől, ám személyiségének sajátossága alapján, nem idegen az emberi öntudat (a páli "dicsekedés" = kauchsiV = kaüchészisz), akkor Páltól nem idegen. Az emberi öntudat sajátos alapja az emberi teljesítmény. Ha Pál el is utasítja a makulátlansággal való dicsekedést (az 1. lépcsőben), semmiképpen sem utasítja el a dicsekedést a tőlünk telhető optimumra törekvéssel (a 3. lépcsőben): "Milyen törvény alapján lehet dicsekedni? A cselekedetek alapján? Nem, hanem a hit törvénye (dia nomou pistewV) alapján". [Róm 3,27> Ez a 2. lépcsőre, a hitre reáépülő törvény azonos a Gal-ben látott "Krisztus törvényével", [Gal 6,2> ill. a "kánonnal". [Gal 6,16>

A mózesi törvény érvényessége ellen harcoló Pál, a mindenféle "legalizmus" ellenségeként ismert Pál, egyértelműen vallja, hogy Isten népének bizony van törvénye! Nem a törvénytőlküliség célja mozgatja őt a mózesi törvény hatálytalanítása érdekében vívott harcában. A Gal megírása óta szembesülnie kellett azzal, hogy félreértik őt. E félreértés ellen teszi fel a kérdést: "A törvényt hatálytalanítjuk tehát a hit által?". [Róm 3,32> Megadja reá a csattanós választ: "Semmiképpen sem, hanem éppen, hogy érvényesítjük" (cistanai = hisztanai [Róm 3,31>). Érvényesítjük, bár szembenállunk azokkal a zsidókkal és zsidósítókkal, akik a maguk saját (a páli 1. lépcsőtől megtagadott) Istennek-tetszésüket akarják "érvényesíteni". [Róm 10,3>

Csak a mózesi törvény hatálya alól szabadultunk fel, de a Krisztus törvénye alól semmiképpen sem. Pál újra védekezik tanításának félremagyarázása ellen: "Vétkezzünk, mivel nem vagyunk a mózesi törvény alatt, hanem a kegyelem alatt?" S a válasz ismét: "Semmiképpen sem!". [Róm 6,15> Pál nem azért fejtette ki, hogy képtelenek vagyunk makulátlanul élni, és hogy csak Isten megbocsátó jósága segít rajtunk, hogy fölszabadítson a vétkezésre. Hanem azért, hogy "makulás" voltunkból eredő gyötrelmeinktől — az első két lépcsőben — megszabadulva, felszabaduljunk — a harmadikban — Isten szolgálatára. Ezt írja a rómaiaknak: "Engedelmeskedetek szívből annak a tanítástartalomnak ("tupoV didachV" = tüposz didachész = tanítás-minta, típustanítás), amelynek át lettetek adva". [Róm 6,17> "Törvény" jelentésű szó ez a típustanítás, nemcsak azért, mert engedelmeskedni lehet neki, hanem azon az alapon is, hogy az utána következő versekben Pál etikai tanítást bont ki. Ennek az etikai tanítástartalomnak az irányítása mellett nyílt meg a római keresztények számára az út az Istent szolgálásra, amely tevékenység — az első két lépcső birtokában! — életszentséget eredményez: "De most (Krisztus-esemény!) megszabadulva a bűntől (1. lépcső) és Istennek szolgálva, életszentségi gyümölcsöt hoztok". [Róm 6,22> — A 3. lépcsőt nem az első kettő nélkül képviseli. Az első kettőt pedig nem a harmadik nélkül.

A fentiekben látott "hit-törvénnyel", "típus-tanítással" azonos valóságot jelöli a "Lélek törvénye". Ez abban különbözik a mózesi törvénytől, hogy az első két lépcső erejében megszabadít a töredékes

törvényteltetés következményétől, az örök halált eredményező bűnösségünktől, mert biztosítja a Krisztus Jézusban való életet, az Istennek-tetsző életet: "Mert a Lélek törvénye, amely biztosítja a Krisztus Jézusban élést, megszabadít téged a bűn és a halál törvényétől". [Róm 8,2> Erre nem volt képes a mózesi törvény. [Róm 8,3a> De a Lélek törvénye már képes reá, mert reáépül az első két lépcsőre. S a Lélek törvénye — törvény, azaz megtennivalókat tartalmazó előírás. Az Atya nemcsak az 1. lépcső céljából küldte el a Fiát, hanem a 3. lépcső létrejöttét is akarta vele: "Isten elküldötte a Fiát..., hogy a törvény rendelkezése teljesedjék bennünk, akik nem test szerint, hanem Lélek szerint járunk". [Róm 8,3—4> A hit törvényét, a típus-tanítást, a Lélek törvényét képviselő Pál nem akarja kevésbé a Jézustól akart törvényteltetést, mint a Damaszkus előtti Pál a mózesi törvényteltetést. A páli etika fogja a maga teljes szélességében kibontakoztatni, hogy milyen harcot kíván ő a Jézushoz tartozóktól annak érdekében, hogy ne "a testnek, a test szerint éljünk", hanem a "Lélek segítségével megöljük a test cselekedeteit", hogy "Isten Lelke szerint cselekedjenek". [Róm 8,12—3>.. hogy teljesítsék a Lélek törvényét. Mindezeknek fényében Pálról azt állítani, hogy nem képvisel törvényt, hogy minden törvénynek ellenére van, s hogy csúf legalizmusnak minősíti a bármiféle törvényhez igazodni akarást — ugyanolyan értelmetlen és abszurd állítás, mint amilyen értelmetlen és abszurd állítás ez Jézusra vonatkozóan.

A két első lépcső törvény ellen tüzelésének éppen az a célja, hogy Isten népének ne legyen más törvénye, hanem csak a Krisztus törvénye. A páli első két lépcső el nem fogadása következtében voltak képtelenek eljutni a damaszkusi fordulatot meg nem tevő honfitársai a dikaiosunh-t ténylegesen biztosító krisztusi törvényre. [v.ö. Róm 9,31> A két első lépcső meg nem értése következtében voltak képtelenek megérteni, hogy a mózesi törvény célja — Krisztus. Ezért nem értették meg, hogy a mózesi törvényt leváltja a krisztusi törvény. Az a krisztusi törvény, amelynek teljesítése — másodlagosan — nagyon is jelentős dikaiosunh-nk szempontjából: "A dikaiosunh-t biztosító törvényre törekvő Izrael pedig nem jutott el az ezt a dikaiosunh-t biztosítani képes krisztusi Törvényre". [Róm 9,31>

Ez a krisztusi törvény — alapvetően nem vallási, hanem erkölcsi törvény; olyannyira, hogy minden vallásit beleépít az erkölcsibe. A vallási törvény által kívánt állatáldozatot (Jusia = thüszia) felváltja az emberi önfeláldozás. Felváltja a magát feláldozó Krisztus [v.ö. Ef 5,2> példájára: "Bíztatlak tehát titeket, testvérek... hogy mutassátok be magatokat élő, szent, kedves áldozatként Istennek, (mutassátok be) a magatok értelmes kultuszát" (logikh latreia = logiké latreia [Róm 12,1>). Az állatáldozatokat bemutató vallási kultuszból emberi önfeláldozás tartalmú, tehát etikai tartalmú értelmes kultusz lesz. Ennek az etikummá átalakított kultusznak a világán belül keresik már a Krisztushoz tartozók, hogy "mi az Isten akarata, a jó és kedves és tökéletes". [Róm 12,2> Látható ennek alapján, hogy a 3. lépcsőben Pál sem képvisel már mást, mint Krisztus: az Atya akaratának teljesítésén fordul, hogy lesz-e Isten Országá, s az Atya akaratának a teljesítése az új szövetség eme etikaivá lett értelmes kultusza által történik. Pálnál is az erkölcsi törvény az egyetlen törvény. A páli törvényteltetésnek ugyanúgy Jézus a mintája, mint a jézusi tanításban. A páli törvényteltetésről szóló tan nem állít elibénk alacsonyabb mércét, mint a jézusi tanítás.

Önmagunk feláldozása, értelmes kultusz, Isten akarata — mindezek tartalmát Pál a szeretet-törvény megfogalmazásával foglalja egybe. Ahogy a Gal-ben a Krisztus törvénye és a kánon azonosnak bizonyult a szeretet-törvénnyel, ugyanúgy azonosak a szeretet-törvénnyel az Róm-ben található törvénymegnevezések: a hit törvénye, a Lélek törvénye, tanítási szabály, élő áldozat, értelmes kultusz, Isten akarata. Ezt írja ugyanis a rómaiaknak: "Senkinek nem tartoztok semmi mással csak azzal, hogy kölcsönösen szeressétek egymást. Mert aki (folyamatosan) szeret (co agapwn = ho agapón), az minden egyéb törvényt teljesített". [Róm 13,8> Ezek után előkerül a Gal hasonló helyén már látott "ige" (logoV = logosz = jézusi tanítás). Pál itt emlékezik a jézusi ígére, és nem akarja enélkül megfogalmazni Krisztus szeretet-törvényét: "Az a helyzet ugyanis, hogy a Ne törj házasságot! Ne ölj!... s ha van még valami

egyéb parancs, ezek mind benne vannak ebben az igében: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!... A törvény teljessége—tökéletessége (plhrwma = pléróma) tehát — a szeretet". [Róm 13,9—10>

Az eddig elmondottak erejében nagyon is nyilvánvalónak látszik, hogy Pál egész harca a mózesi törvény ellen — a vallási és az erkölcsi rész ellen egyaránt — csak azért folyik, hogy a "világ elemei" tökéletesen hatálytalanná váljanak, hogy minden gát és akadály lerombolódjék, és hogy minden nyitva álljon így Krisztus számára, aki a Mennyei Atya akaratát teljesítő emberekből akar Isten Országát csinálni. Pálnak sincs más célja, mint Jézusnak. Háromlépcsős szemléletének sincs más célja! A mózesi törvénnyel, a törvény-nyel való bírkózásának végkicsengése — azonos a jézusi céllal. Pál ugyanazt akarta, amit Jézus. Azt akarta, hogy Krisztusra hivatkozva ne lehessen egyebet csinálunk mint azt, hogy szeretünk. Milyen mélyen értette át ezt a szeretetet Pál, milyen mélyen értette át az első nemzedéknek ez a zseniális Jézust-érteni-akarója ezt a drága jézusi szót — ezt a páli morálteológiának kell majd megmutatnia.

25. A RÓMAI FOGSÁG LEVELEI

a) Filippi levél: egy ószövetségi igaz!

A római fogságból írt négy levélből a három hosszabb (Fil, Ef, Kol) szépen mutatja a Gal és Róm levelekben kidolgozott eredményeket. Bár sok tekintetben sajátos, módosult tartalmakat kapnak a lépcsők, mégis tisztán mutatják, hogy Pál élete végéig nem adta fel ezt a háromlépcsős szemléletet. Nem cserélte le másra, maradt az végig a páli teológia vastraverze.

A Fil-ben Pál visszatekint Damaszkusz előtti életútjára, és személyes vallomást tesz múltjáról. Arról a múlttól, amelyet Krisztus megismerése után már kárnak, veszteségnek és szemétnak tekint. Ezt írja: "Ielkesen üldöztem az egyházat és a mózesi törvény szerinti Istennek-tetszés szempontjából kifogástalanává válva...", [Fil 3,6> Ezt a kifogástalan mózesi törvényteltjesítést tekint most szemétnak. Miért? Azért, hogy "Krisztust megnyerjem és olyan legyek Őbenne, mint akinek nincs a mózesi törvényből származó saját dikaiosunh-je, hanem Krisztus hűsége által létrejövő dikaiosunh-je, Istentől származó dikaiosunh-je, amely a hitre épül reá...". [Fil 3,8—9> A Krisztus hűsége által létrejött és a hitre reáépülő dikaiosunh — ezek jól mutatják az első két páli lépcső továbbélését. Ugyanakkor azonban az első lépcső által elvetett, tehát a mózesi törvényből származó dikaiosunh e személyes visszaemlékezésben a Gal és Róm szemléletétől elütő vonást mutat. Utaltunk reá, hogy Pál a Róm írása során bőven idézhetett volna az Ószövetségből dikaiosunh-akat. Nem tette, mert azt állította, hogy nincsenek. Amikor Pál visszanéz a maga Damaszkusz előtti ószövetségi múltjára, reáakad egy igazra, aki ténylegesen kifogástalanul teljesítette a mózesi törvényt. Reáakad — múltbeli farizeusi önmagára. Fontos ezt tudatosítanunk, mert Pál a Róm-ben — mint majd következő könyvünkben megvizsgáljuk — nagyon is nyitott abban az irányban, hogy a Krisztus előtti egyetemes bűnösségnek nem egyetlen oka a törvényt nem teljesítésünk: az Ádám-szerep következtében minősül bűnösnek a páli szemlélet szerint az is, aki nem hágtá át a törvényt. [Róm 5,14> Pál csak azért tekinthette szemétnak a maga kifogástalan törvényteltjesítését, mert ilyenként is a bűn és halál martalékaként ítélte meg Damaszkusz előtti önmagát — az első két lépcső eredményeinek hiányában.

Fontos ezt tudatosítanunk, mert — mint majd következő könyvünkben látjuk — Pál a Róm-ben is nyitott e tekintetben, hogy a Krisztus előtti egyetemes bűnösségnek nem egyetlen oka a törvényt nem teljesítés: az Ádám-szerep következtében bűnösnek minősül Pál szemében az is, aki teljesítette a törvényt. Korrekció tehát ez azon az 1a-tételen, amelyet a Róm anyagának eddigi vizsgálata nyújtott nekünk.

A levél tisztán csengi vissza a páli 3. lépcső gondolatait. A filippieknek Jézus eljövételéig-eljövételére tökéleteseknek kell lenniök a jócselekedetekben. [Fil 1,6> Pál számára a földi lét "cselekedet-gyümölcsöt" (karpoV ergou = karposz ergű [Fil 1,22>) érlel, amely kíváncsiságban versenyez benne a transzcendens létezés értékeivel. A Páléhoz hasonló cselekedet-gyümölcsöt érlelő életek miatt, azaz a "Krisztusért végzett ergon-ja" miatt Epafroditusz a halálnak is közelébe került. [Fil 2,30> Ennek páli dicsérete jól mutatja, hogy Pál a keresztyének krisztusi törvényteltjesítését nem valami csökkent törvényteltjesítésnek élte meg: halálvállalásig is mehet a Krisztus törvényétől kívánt "ergon-jaink" tartalma.

Pál nem akarja olcsóbban a krisztusi törvényteltjesítést, mint Epafroditusz. Vállalni akarja "a közösséget Krisztus szenvedéseivel, és hasonló akar lenni Krisztushoz, annak halálában". [Fil 3,10> Amikor levelét írja a Krisztusért viselt fogságban, akkor még nem érte el ezt a maga elé állított legfelsőbb normát, de "nagyon törekszik arra, hogy valamiképpen elérje... Testvérek, én még nem gondolom magamról, hogy már elértem, de azt az egyet mondom, hogy az eddig megtett utamat elfelejtem, az előttem levőknek viszont nekifeszülök, s nagyon törekszem a cél felé". [Fil 3,12—14> Ugyanerre biztatja a filippieket is:

"Amire pedig eljutottunk, aszerint a kánon-mérce szerint haladjunk együtt. Legyetek követőim...". [Fil 3,16—7>

A szeretet-törvény tehát a Fil-ben a magunkat halálig menően élő áldozattá tevés "mércejéig" emelkedik. A mózesi törvény cselekedetei ellen tiltakozó Pál — még különb cselekedetek szorgalmazása érdekében tiltakozik a mózesi törvény ellen! A mózesi törvény elleni harcát nem normalizálás ihleti.

b) Efezusi levél: emberiséget egységesítő törvény

Az Ef-ben Pál a Krisztus-esemény egy olyan következményét teszi hangsúlyossá, amely hangsúlyhoz a pogányok szempontjait kezdettől fogva képviselő páli tanításnak szükségképpen el kellett jutnia. Az új hangsúly ez: a Krisztus-esemény megszüntette az emberiség zsidókra és nemzsidókra osztottságát. Ezt az új hangsúlyt építi bele a régi problematikába, a régi terminológiába. Zsidókeresztényként írja pogánykeresztényeknek:

"Titeket is, akik halottak voltatok vétkeitekben és bűneitekben... mi is mindnyájan követtük a test és az érzékek hajlamait, és a harag fiai voltunk természet szerint, mint a többiek...". [Ef 2,1—3>

Az egyetemes bűnösségről beszélő páli 1a-tétel itt a pogányokból és zsidókból álló emberiségre vonatkoztatva kap új megfogalmazást. Ebbe az alapba ágyazva bele a Krisztus-eseményt:

"De Isten... minket is, akik halottak voltunk a vétkek miatt, Krisztussal együtt élővé tett — ajándékból vagytok megmentve, — mert ajándékból vagytok megmentettek a pistiV által, és ez nem tőletek van, hanem az Isten adománya, nem cselekedetekből ered, hogy senki se dicsekedjék...". [Ef 2,4—9>

Amit Isten a Krisztus-eseményben az emberért tett, azt zsidókért ("minket is!") és pogányokért ("meg vagytok mentve!") egyaránt, nem a dicsekedést lehetővé tevő cselekedeteink alapján tette! — ez az 1a-tétel. Isten ajándékából—adományából történt, ami történt. A "pistiV" minden bizonnyal Isten hűségét jelenti, mert ez az, ami Istentől adott és általunk kapott ajándék lehet. Ha a "pistis" a mi hitünket jelentené, akkor Pál a determinizmus gyanújába esnék. Ez esetben az "igaznak tartást" jelentő hit nem volna szabad emberi aktus, hanem Isten ajándéka. Ez esetben a hit elérkezével, tehát a Krisztus-esemény által, megszűnnék minden emberi felelősség. Ez esetben a páli hit szükségképpen jelentőség nélkülivé válnék megmentődésünkben, hiszen Isten nem taszíthatja el magától a nemhívót, nem taszíthatja el az embert azon az alapon, hogy ő, az Isten, nem ajándékozott ennek az embernek valamit. Biztosan így gondolja ezt Pál, ha egyszer Pál Istene nem kényúr, hanem maga a szeretet. Biztosan így van ez, ha egyszer az Isten ítélete — "igazságos ítélet". [Róm 2,5>

Istennek és értünk vérét ontó Fiának a hűsége az Ef-ben nemcsak megmentette, [Ef 2,5.8> nemcsak Istennek-tetszővé tette [Ef 4,24> az embert, hanem — mivel ez az ember Krisztusig a zsidókra és pogányokra tagoltság szétszakítottságában is él — a Krisztus-esemény egygyé is tette azt, ami korábban kettő volt. S éppen ebben áll az Ef 1c-tételének sajátos hangsúlya, újdonsága.

"Most (Krisztus-esemény!) pedig Krisztus Jézusban ti, akik egykor távol voltatok, közel kerültetek a Krisztus vére által. Mert Ő a mi békénk, aki a kettőt egygyé tette". [Ef 2,13—4>

Ebben az összefüggésben sajátos fogalmazást kap a páli 1a-tétel is:

"...és lebontva az elkülönítő falat, az ellenségeskedést, a maga testében hatálytalanítva a rendelkezéseket tartalmazó parancsolatok törvényét...". [Ef 2,14—5>

A rendelkezéseket tartalmazó parancsolatok törvénye — elkülönítő fal is. Ez ellen az elkülönítő fal ellen harcolt Pál a szélsőbal vezéréként már a zsinaton is. Emiatt az elkülönítő falat védő magatartás miatt szállt szembe Péterrel már Antióchiában is. Szembeszállt, mert az elkülönülés ellenségeskedést szít.

Jézus azért hatálytalanítja a mózesi törvényt, mert Mózes a maga tételes parancsolatokat tartalmazó törvényével falat állít ember és ember között. Pál azért akarja hatálytalannak nyilvánítani a mózesi törvényt, mert ez a törvény ellenségeskedést szül. Újra átéli tehát, hogy ez a mózesi törvény nemcsak haszontalan valami, hanem káros is. Csakhogy az Ef-ben nem azért káros, mert fokozza a bűntudatot és a bűnlehetőséget, hanem mert fokozza az ellenségeskedést a maga elkülönítést célzó és elkülönítést eredményező obszervanciáival s ezek tételes törvényeivel. E sajátos tartalmú 1b-tételéből nő ki a Krisztus-esemény ennek megfelelő sajátos tartalmú értelmezése az 1c-tétel tovább-bontásában. Azért került sor Krisztus részéről a mózesi törvény lebontására és hatálytalanítására,

"hogy magában a kettőt egy új emberré teremtsé békességet szerezve, és hogy mind a kettőt kibékítse egy testben Istennel a kereszt által, megölvén az ellenségeskedést a maga személyében (avagy: "abban"; értsd: az "egy Testben")". [Ef 2,11—6>

Míg a Gal és Róm megfogalmazásában a Krisztus-esemény Isten haragját eltüntető összebékülés (összebékülés tehát Isten és ember között), addig az Ef-ben a Krisztus keresztye a mózesi törvény hatálytalanításából fakadóan egy másfajta összebékülést is eredményez: ember és ember (értsd: zsidó és pogány) összebékülését. Azért eredményezi ezt, mert a golgotai Krisztus-esemény a mózesi törvény hatálytalanításával együtt az obszervanciákon túlmenően még hatálytalanított valamit: az ellenségeskedést ember és ember között. Jézus a kereszten megölte ezt az ellenségeskedést. Megölte a maga személyében is, és megölte a maga személyével egyesült "egy Testben", a zsidót és pogányt egyaránt magába ölelő Egyházban. Sajátossá kell fogalmaznia ennek az így alakuló 1. lépcsőnek az Efezusi levél 3. lépcsőjét. Ami a 2. lépcsőt illeti, az "igaznak-tartás" jelentésű hitnek nincs hangsúlyos szerepe az Ef-ben Istennek-tetszővé válásunk szempontjából. (Talán erre a hitfogalomra gondol Pál, amikor imádságban azt kéri az efezusiak számára, "hogyan Krisztus a hit által szívetekben lakjék". [Ef 3,17>) Továbbmenve tehát a 3. lépcsőre, a fentebb idézett levélrészlet szövegösszefüggésén belül e 3. lépcső így fogalmazódik meg:

"Jó cselekedetekre (ergon) lettünk megteremtve Krisztus Jézusban, hogy azokban forgolódjunk". [Ef 2,10>

A kettőből, zsidóból és pogányból Isten Jézusban egy új embert teremtett. Ennek az újonnan teremtett embernek a dolga — a cselekedet! Ez az a hivatás, amelyre meg lett hívva az őt ily módon megteremtő Isten meghívása által. Miben áll az a jó, amit ennek az új embernek cselekednie kell?

"Kérlek tehát titeket, hogy a hivatáshoz, amelyre meg lettetek hívva, méltó módon viselkedjétek... kölcsönösen elviselvén egymást szeretetben, törekedvén megőrizni a Lélek egységét a béke kötelékében". [Ef 4,1—3>

A sajátosra formálódott 1c-tétel sajátosra formálja a 3. lépcsőt. A cselekedet tartalmát itt is a "szeretet" fogja egybe, miként a Gal és Róm levelekben. De ez a szeretet — a Krisztus-eseménynek zsidót és pogányt eggyé tevő, emberi szinten békességet teremtő isteni tettére válaszolván — egységben és békességteremtésben nyilvánul meg. A Krisztus Jézusban élést biztosító Lélek-törvény [Róm 8,2> itt sajátos tartalmi kifejezést kap: a Lélek törvénye az Isten Lelke szerinti egységre, békességteremtés által létrejövő egységre szólít fel.

Megadja az Ef ennek a cselekedetnek (ergon) a mértékét (metron = metron) is. Pál beszél arról, hogy egyházában Isten különféle embereket ad, mégpedig:

"a szolgálat cselekedetére, a Krisztus Testének építésére... amíg mindannyian el nem jutunk a krisztusi teljesség korának (a krisztusi nagykorúság) mértékéig... Nőjünk fel minden tekintetben Hozzá, aki a Fő, (aki a) Krisztus". [Ef 4,12—5>

A "mérce" (kanwn) itt "mértékké" (metron) lesz, de ennek tartalmát ugyanaz a Krisztus adja, akivel a Fil-ben találkoztunk. Ez a maradéktalan Krisztus követési mérce azonban itt — az Ef hangsúlyrendszerének megfelelően — nem az egyéni teljesítményre irányítja a figyelmet. A szeretet krisztusi mértékben történő megvalósítása az Ef-beli 1c-tétel értelmében létrejött egységnek, a Krisztus testének építésére szolgál:

"az egész Test... a Test növekedését mivel abból a célból, hogy építse önmagát a szeretetben". [Ef 4,16>

A páli szeretetfogalomnak közösséget építő hangsúlyát lesz még alkalmunk tüzetesen kidolgozni.

Nem kétséges az Ef alapján sem, hogy az 1. lépcső csak előzménye és előkészítője a 3. lépcsőnek. Sőt, az Ef-ben élesebb fényt kap, hogy a mózesi törvény hatályon kívül helyezése a legkevésbé sem öncélú "törvénytelenítés", hanem a 3. lépcső törvényében találja meg e hatálytalanítás a maga célját. Egy olyan új törvénynek a teljesítésében amely törvénynek jelentősége emberiségszélességű. Nem hiába él Pál benne Krisztus törvényében. [1Kor 9,21> Pál nem akar kevesebbet, mint Krisztus: a krisztusi törvény, a szeretet által egyesíteni a Jézusban újjáteremtett emberiség egészét, az Atya minden gyermekét, Jézus minden testvérét — zsidót és pogányt egyaránt.

c) Kolosszei levél: nemcsak az emberiséget egyesíti

Az Ef szemléletével problémánk szempontjából is azonos a Kol látásmódja, éppen ezért röviden végezhetünk vele.

1a-tétel: "Titeket is, akik egykor elidegenedettek és ellenséges gondolkodásúak voltatok gonosz cselekedeteitekben...". [Kol 1,21>

1b-tétel: "...törölte a tételeivel (dogma) ellenünk szóló adóslevelet (ceirograjov = cheirografosz = kézzel írott; értsd: mózesi törvény) és eltávolította odaszegezve a keresztre". [Kol 2,14>

1c-tétel: "...megbékéltetett emberi testében (Krisztus a maga) halála által, hogy odaállítson titeket szentül, hibátlanul és feddhetetlenül önmaga színe elé...". [Ef 1,22> — Figyeljünk fel: Krisztus az embert, akin Pál a makulátlanságot kéri számon, makulátlanná teszi!

2. lépcső: "...ha ugyan megmaradtok a hitben...". [Kol 1,23>

3. lépcső: Így imádkozik Pál a kolosszeiekért: "...hogya az Úrhoz méltóan járjatok teljes tetszést aratva, hogya minden jócselekedettel gyümölcsöt teremjete..."; [Kol 1,10> ill.: "...Mindent, amit tesztek szóval vagy tettel, mindent az Úr Jézus nevében tegyetek", [Kol 3,17> "...aki Istennek-nemtetszőt cselekszik, meg fogja kapni a fizetséget tettéért". [Kol 3,25>

Mindezek éles fényt kapnak annak a háttérnek a következtében, amelyet "a világ elemei" ellen folytatott küzdelem nyújt (21l num). A Krisztus-esemény békekép-teremtő funkciója kiegészül itt — túl Isten és ember, ill. ember és ember békeképén — egy kozmikus dimenzióval, amelyet még a következőkben kell megvizsgálunk. Ez is bizonyítja, hogy a páli életmű úgy teremtett "dogmatikai" hangsúlyt, hogy nem akarta elhalványítani a Krisztus-esemény "morálteológiai" jelentőségét. S ha a későbbi századok csak első hangsúlyát vették figyelembe, ezért aligha lehet Pált felelőssé tenni.

Mivel a pasztorális levelek bizonyosságát már láttuk (22b num), ezért rátérhetünk arra az ősegyházi kritikára, amelyet kiváltott a páli háromlépcsős szemlélet.

26. ŐSEGYHÁZI KRITIKA

a) Pállal vitázik a Jakab-levél?

A Jakab-levél szerzőjének személye lehet vitatott. A Jak keletkezési ideje is lehet vitatott. Hogy a levél Pállal vitázik-e, még ez is vitatott lehet. Csak egyetlen dolog áll vitán felül: a Jak hozzászól ahhoz a problémához, amelyet a páli életmű fogalmazott meg, és amely problematika Pál előtt sem a választott nép, sem a keresztények tudatában nem jelentkezett. Az előző numerusokban tárgyalt problémánkat Pál lelke szülte meg, s a Jak vitába száll azokkal a tanításokkal, amelyeket az előzőekben megvizsgáltunk.

Aprióri semmiképpen sem zárhatjuk ki, hogy a levél szerzője — a jeruzsálemi zsinat elnöke. Azt sem, hogy a szerző Pállal vitázik levelében, hiszen a zsinat megmutatta, hogy a nézetek pluralitása nélkül az egyházban ugyanúgy nem lehetséges az élet, mint az emberi társadalom bármely más szektorában sem. Ha az Újszövetség könyvei életet tükröznek, akkor nincs mit csodálkoznunk, hogy e könyvekben nézetek csatáznak egymással. Ha a zsinaton megszólalhattak ellentétes elgondolások atekintetben, hogy mit kíván és mit nem kíván Isten az egyháztól, ha Pálnak csatáznia kellett Jeruzsálemből érkező keresztények ellenkező tanításaival és akcióival, ha Antióchiában meg kellett ütköznie a Jakabtól jövők álláspontjával, ha Jeruzsálemben 58-ban el kellett fogadnia Jakab szemrehányását a maga tanításai miatt, akkor aprióri nem lehet elutasítani, hogy az Újszövetségen belüli Jakab levél is csatázhatik az Újszövetségen belüli Pál-levéllel, levelekkel. Annál kevésbé, mert a most vizsgált páli problematika maga is csatázás kora keresztényeinek álláspontjával szemben — nevezetesen a zsidósítókéval. Nem kétséges, hogy az ötvenes években, amikor Pál a Gal és Róm leveleket írja, a zsidósítók legnagyobb apostoli tekintélye — Jakab. Felette természetes, hogy a mózesi törvényt hatálytalanító Pállal szemben Jakab emelje fel a szavát, aki a zsinaton is határozottan képviselte a mózesi és krisztusi törvény szétválaszthatatlan egyetlenségét, hiszen magától Jézustól tanulta meg, hogy a Jézus által hozott új törvény nem hatálytalanítója és nem felbontója a mózesi törvénynek.

Lehetséges, sőt nagyon is valószínű véleménynek kell tekintenünk, hogy Jakab 62 előtt, a Gal vagy a Gal és Róm megírása után, tehát 55 és 62, ill. 58 és 62 között írta ezt a levelet, amelyben kritika tárgyává teszi az előző numerusokban kifejtett egész páli álláspontot.

b) Cselekedet és hit nem választható szét!

Jakab nem három lépcsőben gondolkodik, hanem egyetlen szinten fejti ki gondolatait. Mit sem tud arról, hogy (1. lépcsőben) a cselekedetektől nem lehet dikaioV-szá lenni. Mit sem tud a mózesi törvény hatálytalanává válásáról. Mit sem tud arról, hogy csak Jézus törvényteltjesítése révén lehet dikaioV-szá lennünk. Mit sem tud arról, hogy a cselekedeteket kizáró hit segítségével lehetne dikaioV-szá válnunk. Jakab csak a páli 3. lépcső igazságairól tud.

Mindenekelőtt a páli 2. lépcsővel kerül szembe, és elutasítja azt a hitfogalmat, amely kizárja a cselekedeteket. Hit és cselekedet — e kettőt a keresztény ember életében olyan egységnek tekinti, amelyet gyakorlatunkban nem szabad szétválasztanunk, bár a három lépcsőben gondolkodó Pál nagyon is ismeri a cselekedeteket kizáró hitnek a fogalmát, (amely hit az 1. lépcső páli tételeinek merő elfogadását jelenti). Jakab viszont nem akar tudni más hitről, mint a lépcsős szétbontást nem ismerő hitről. Csak arról a hitről akar tudni, amely egyszerre és széjjel nem választandó módon igaznak tartást is jelent és hűséget, tehát cselekedetet is jelent.

A Jak tematikusan, azaz elsődlegesen, talán nem is a páli tanítás kritikája. A keresztény gyakorlatot, a keresztény törvényteltjesítést óhajtja szolgálni levelével. Ettől a szándéktól indítva tér reá az olyan keresztények bemutatására, akik úgy akarnak hinni, hogy nem segítenek ruhátlan és éhező testvéreiken. [Jak 2,15—6> Ezeknek elemezi mondanivalóját: "Mi haszna... ha valaki azt mondja, hogy

van hite, de cselekedetei nincsenek? Vajon megmenthette-e őt a hit?... A hit, ha nincsenek cselekedetei, önmagában véve halott... a hit cselekedet nélkül halott". [Jak 2,14.17.2,6>

"Önmagában véve" — ez a kitétel valójában utal a páli 2. lépcső hitfogalmára. "Önmagában véve" — éppen ez a merő "igaznak-tartás" jelentésű hit. Jakab azt nyomatékozza, hogy az ilyen hit nem biztosít jézusi életet. Jakabnak kétségtelenül igaza van. Igaznak tartani, hogy a ruhátlan-éhező testvéreken segíteni kell, és ugyanakkor ki nem nyitni számára szekrényt és kamrát — ez nem menthet bennünket bele az "életbe"; ettől a merő "igaznak-tartást" jelentő hittől maradunk a halálban, maradunk megmentetlenek.

A nem csupán második lépcsőben, hanem három lépcsőben gondolkodó Pál ezt a jakabi igazságot nem kevésbé vallja, mint Jakab. Pál maga tiltakozik a "csak 2. lépcsőjű hit" ellen: "Vagy úgy van, ahogy rágalmaznak minket: tegyük a rosszat, hogy bekövetkezzék a jó?... Vétkezzünk, mivel nem vagyunk a törvény alatt? ... A törvényt hatálytalanítjuk a hit által? Semmiképpen". [Róm 3,8;6,15;3,31> Mindezekre a kérdésekre tehát Pál határozott nem-mel válaszol. Szinte úgy hatnak ezek a páli kérdőmondatok, mintha a Jak vádjai ellen akarná tisztázni magát. Vannak, akik 48-ra datálják a Jak keletkezését, s ez esetben a Gal és Róm lehetne válasz a Jakab-levélre. De ez nagyon nem valószínű. Pált a maga tapasztalatai és harcai ihletik, nem egy Jeruzsálemben keletkezett írás. Jakab pedig magától aligha juthatott el levelének a pálinak megismert problematikában állást foglaló tételeire. Pál pedig 48 előtt aligha lehetett kész a Gal és Róm levelekben kifejtett gondolataival, s így aligha adhatta át azokat még a zsinat előtt Jakabnak. Az látszik valószínűnek, hogy Jakab válaszol Pálnak és nem megfordítva.

Az viszont nem tekinthető kizártnak, hogy Jakab csak a Gal-re válaszol, s az sem, hogy fent idézett kérdőmondatait Pál a Róm-ben az őt félreértő Jakab számára fogalmazza meg, tisztázni akarván magát az alól, ami alól tisztázhatja magát Jakab szemléletének színe előtt. Ez esetben a Jak 54 és 58 között készült. Akármikor is készült, és akárki is a szerzője, mindenképpen egy ősegyházi írásos dokumentummal állunk szemben, amelyet az első és második keresztény század keresztényei nagy gonddal őriztek—másolgattak úgyannyira, hogy belekerült — a páli levelekkel együtt — az Újszövetség kánonjába. Ez az ősegyházi írásos dokumentum kertelés nélkül, egyenes támadásba lendül a páli háromlépcsős szemlélet hagyománytalan újdonságaival szemben, és kiáll a Tizenkettő igehirdetésének hagyománya, hitletéteménye mellett. Ha tehát korrekcióval, fenntartásokkal élne a későbbi századokban a Lélek által vezetett keresztény tudat bizonyos korábbi, tehát például páli tanításokkal szemben, ezt nem hagyománytalanul tenné; nem is a kinyilatkoztatás írásos forrása ellenére tenné, hanem harmóniában a hagyománnyal, harmóniában annak írásos rögzülésével is. A Lélek irányítása mellett gondolkodó keresztény tudatnak minden időben szüksége van mint igazodási pontra a három esztendő során elhangzott jézusi tanításra. A húsvét utáni kérügma önmagában is az idők végezetéig szóló hatállyal ezt a szerepet már azért sem töltheti be, mert ez a kérügma — amint jelen problematikánk és az azt érő ősegyházi kritika mutatja — nem jelentéktelen kérdésekben harcba áll egymással. A különböző nézetek igazságértékét egyesegyedül az adhatja meg, hogy e nézetek mennyire hozhatók harmóniába az abszolút normának tekintett "történeti Jézus" ajkán elhangzott tanítással. E "történeti" Jézus megismerhetőségéről lemondás egyet jelentene az akár az ősegyházi, akár a későbbi kérügmában elhangzó tanítások igazság-értékének le- és megmérhetetlenségével. Minden leírt emberi gondolatrendszer a későbbi korok tudata számára különböző irányú gondolati továbbfejtést tesz lehetővé. Érvényes ez a páli gondolatrendszerre vonatkozóan is. A páli gondolatrendszer Jézus egyházán belüli igazságértékét csak az határozhatja meg, hogy mennyiben bontja ki a történeti Jézus ajkán elhangzott eszmerendszert; igazságértékét csak a jézusi igazsághoz fűződő hűsége biztosíthatja. A Lélek vezetése alatt álló Tanítóhivatal számára is nélkülözhetetlen támasz a történeti Jézus gondolatainak, eszmerendszerének ismerete és egyértelmű értelmezése.

Maga a Lélek sem pótolhatja a Tanítóhivatal számára a három esztendő alatt elhangzott jézusi tanítás ismeretét. A Lélek elküldése sem pótolhatja azt a tanítást, amelynek az első küldés, a Fiút küldés erejében kerültünk birtokába.

Jakab számára abszurd gondolat a páli 2. lépcsőjű hit-fogalom: "csak aki nem cselekszik, csak az hisz". Ennek abszurditását azzal mutatja ki, hogy a nem cselekvő hívő egyenlő az ördöggel. Az egyenlő az ördöggel, aki igaznak tart valamit, de nem teszi azt, ami ebből következik: "Te hiszed, hogy egy az Isten? Jól teszed, az ördögök is hiszik és rettegnek". [Jak 2,19> A nem ördögben, tehát a keresztény emberben viszont a hit és cselekedet elválaszthatatlan egymástól. Jakab úgy gondolja, hogy aki hisz, az cselekszik; úgy gondolja, hogy aki cselekszik, az ezt a hite alapján teszi. Ha valaki ezt mondaná: "Neked hited van, nekem pedig cselekedeteim vannak", akkor Jakab a beszélőnek ezt mondaná: "Mutasd meg nekem a hitedet cselekedetek nélkül!", s úgy gondolja, hogy az, akihez szól, nem tudná megmutatni hitét. Nem, mert Jakab csak azzal azonosítja magát, akinek cselekedetei vannak, és így a maga nevében mondja: "Én majd megmutatom cselekedeteimből a hitet". [Jak 2,18> A keresztény hit maga után vonja a keresztény cselekedetet. A keresztény cselekedet szükségképpen keresztény hitből forrászik. A "cselekedetek nélküli hit" — nem keresztény hit, nem életadó, nem megmentő, Istennek-tetszést nem biztosító, semmire sem jó, steril, "haszontalan" (argov = argosz): "Akarod-e tudni, te üresfejű ember, hogy a hit cselekedetek nélkül haszontalan?". [Jak 2,20> Pálnak címzi ezt a kedvességet Jakab? Nem dönthető el, de feltétlenül mondja annak, aki abszolutizálni akarja a páli 2. lépcsőt, azaz annak, aki függetleníteni akarja ezt a Jakabtól kikészített 2. lépcsőjű hit-fogalmat Pál 3. lépcsőjétől. Mondja tehát azoknak, akik így értették Pált, és akik ezzel az értéssel — Pál szavai szerint — "rágalmazták" őt. [Róm 3,8> Ezeknek viszont mindenképpen kedveskedik Jakab az "üresfejű" diszítő jelzővel.

Mondja tehát azoknak a 16. századi keresztényeknek is, akik Jakab levelét ki akarták tessékelti az ÚSz-ből azon az alapon, hogy abszolutizálták a páli 2. lépcsőt, semmibe véve vagy elbagatelizálva Pál 3. lépcsőjét. Azoknak mondja tehát Jakab, akiről Pál is azt mondja, hogy "rágalmazták" őt. Jakab nagyon szomorú volt, hogy Pál azt tanította a mózesi törvényről, amit tanított: "elszakadást tanítasz Mózesről" — ennek Lukács a tanúja. [ApCsel 21,21> Bárkit tekintett tehát Jakab üresfejűnek, atekintetben semmi kétsége sem volt, hogy ki tette lehetővé a háromlépcsőjű szemlélettel ezeket az ám "rágalmazó" következtetéseket, amelyeknek a keresztény életet sterillé tevő hatását Jakab konkrét és szemléletes példákon mutatja ki.

A cselekedetek nélküli hitet, a cselekedetekben hittől — Jakab szerint — maga a bűn választja el. Pál szerint a gondolkodó értelem is elválaszthatja. Azt Pál szívesen megengedheti, hogy az igaznak-tartás és az ennek megfelelő cselekedet nemegyszer egy időben is jelentkezhetnek: aki hisz, ennek erejében egyidejűleg cselekszik is. Az azonban semmiképpen sem lehet kétséges, hogy a jézusi cselekedeteket logikailag mindenképpen megelőzi az ezekről a cselekedetekről szóló jézusi tanítás igaznak tartása. A tudátalakulás logikailag mindenképpen előtte van az életátalakításnak. A páli háromlépcsős szemlélet nem utasítható el tehát logikai alapon. Pál joggal különböztethette meg

- a. a Jézust még nem ismerő ember cselekedeteit,
- b. a páli Krisztus-esemény értelmezésnek igaznak tartását,
- c. a krisztusi törvényteltjesítést.

A kérdéses csupán az, hogy mennyire igaz a páli 1a-tétel; de erre csak következő könyvünkben lesz lehetőségünk teljesebb választ adni, amelyben majd megismerjük a páli tanítást arról, hogy miből mentette ki Isten Jézus által az embert.

d) Vita Ábrahám hitéről

Szemléletének legfőbb ószövetségi alátámasztója az a páli állítás, hogy már Ábrahám sem a maga cselekedetei alapján lett Istennek-tetsző. Jakab ismeri a Teremtés könyvét, s ugyanez a könyv alapot ad Jakabnak arra, hogy Ábrahámot illetően igazolja a páli megállapítás ellenkezőjét. Jakab is ismeri és idézi is, amit Pál idézett; azt ti., hogy "hitt pedig Ábrahám Istennek, és ez Istennek-tetszésül tudatott be neki". [Ter 15,6; Jak 2,23> De amíg Pál ehhez a helyhez a maga 2. lépcsőjű hitfogalmát adja magyarázatként: Ábrahám nem cselekedett, hanem hitt, [v.ö. Gal 3,5—6; Róm 4,3—5> addig Jakab a maga hitfogalmának megfelelően hűséget is ért ezen a hiten, amely hit ily módon maga után vonja a cselekedetet, és amely cselekedet nélkül Jakabnál Istennek-tetszésről nem lehet szó: "Ábrahám, a mi atyánk, nem cselekedetekből igazult-e meg, amikor felajánlotta Izsákot, a fiát az oltáron? Látod, hogy a hit együttműködött a cselekedeteivel, és a cselekedetekből lett teljessé a hit, és beteljesedett az Írás, amely így szól: hitt Ábrahám az Istennek, és ez Istennek-tetszésül számított be neki, és Isten barátjának neveztetett. Látjátok, hogy cselekedetekből igazul meg az ember és nem hitből csupán". [Jak 2,21—4>

Jakab jól megértette ellenfelét, Pált és annak hitfogalmát. Ez a páli hitfogalom az "önmagában véve" vett hit, [Jak 2,17> ill. a most idézett szövegben: "a hit csupán", [Jak 2,24> tehát a cselekedetektől függetlenné tett hit, a cselekedetek levágásával csonkává tett hit. Ami pedig Ábrahám hitének páli értelmezését illeti, a Gal-ben Pál csak éppen utalt a Ter 15,6-ra és máris értelmezett. [Gal 3,6> Ha Jakab a Gal-re válaszol és Pálhoz idejében eljut a Jak, akkor ebből nagyon is érthető, hogy Pál a viszontválaszban, a Róm-ben 14 versen keresztül igazolja a Ter-ben található Ábrahám-történet alapján a maga igazát. [Róm 4,9—22>

Az Ábrahámmal foglalkozó jakabi szöveg elvi tételei egyébként az alábbiak:

Az "igaznak-tartás" jelentésű hitnek együtt kell lennie a cselekedetekkel, mert csak ezekkel együtt hatékony.

Az "igaznak-tartás" jelentésű hit csak cselekedetekkel együtt lehet teljes értékű hit.

Az ember csak a cselekedetek erejében lehet Istennek-tetsző, merő "igaznak-tartás" jelentésű hitből soha.

Mindezek a páli 2. lépcső elutasítását jelentik. Azt jelentik, hogy a Ter 15,6-ban idézett ábrahám "hit" olyasvalami, aminek még teljessé kell válnia. [Jak 2,22> Ábrahámnak ehelyt említett hite csak akkor lett teljes értékű, amikor ez a hit beteljesedett, azaz amikor Ábrahám cselekedett, engedelmeskedett, amikor kész volt feláldozni Istennek a maga fiát. [Jak 2,21>

Természetesen mindezekre a jakabi tételekre Pál nyugodtan rámondhatja: Igazad van, én is ezt képviselem, és éppen ezt mondom el a 3. lépcsőben!

e) Jakab megnyomja a ceruzát

Lukács a tanúja annak, hogy Jakab ezt az egész páli törvény-teológiát bajkeverésnek éli meg. Annak kell megélnie, mert tapasztalja, hogyha valaki hűséges Mózeshez, attól még nagyon is lehet hűséges Krisztushoz. [v.ö. ApCsel 21,20> A Jeruzsálemben élő Jakabnak ebben ugyanúgy igaza van, mint a nem Jeruzsálemben élő Pálnak, akit pedig minden tapasztalata abban az irányban határoz meg, hogy a mózesi törvénynek hatályát kell veszítenie; s ha valaki mégis ragaszkodik ahhoz, akkor hatálytalanítja magát Krisztust. [v.ö. Gal 5,4>

Külön kérdés, hogy túl a fogalmazások helyhez és időhöz kötött érvényén, mennyiben tartható vagy tarthatatlan akár az egyik, akár a másik megfogalmazás — más helyi és időbeli koordináták között. Nagyon sok esetben nem tartható. Így volt ez Jakab esetében is. Az akkor és Jeruzsálemben élő Jakab

feleslegesnek és károsnak tapasztalta azt a törvény-teológiát, amely — hiszen egy Pál képviselte! — biztosan sok tanítványt szerzett magának. Jakab sokaktól hallhatta lelkesen képviselni a páli "Mózeszt az asztalról lesöprő" forradalmi újdonságot — a Mestert rendre megtoldó tanítványi buzgalommal is. Hallhatta Jakab a páli tanítást az egyes lépcsőket egymástól függetlenítő abszolutizálással is, tehát a páli tanítást lényegében elferdítő interpretálással. Tapasztalhatta ennek zavaró és a keresztények között — Jeruzsálemben különösen! — békétlenséget okozó hatását is. Így aztán talán érthető a kicsit keserűnek és reakciónak is ható, és a maga ortodoxiáját egy kicsit "túlvédő" jellegű intelme: "Ne legyetek sokan tanítók, testvéreim... Ha valaki beszédében nem vétkezik, az tökéletes ember... A nyelv kicsiny tag és nagy dolgokkal kérkedik. Ime, milyen kis tűz, milyen nagy erdőt felgyújt: a nyelv is tűz... lángba borítja az élet körét, és maga is lángba borul a gyehenna tűzétől... A nyelvet az emberek közül senki sem tudja megszelídíteni, állhatatlan gonosz, telve halálos méreggel... Ki a bölcs és értelmes közöttetek? Mutassa meg cselekedeteit helyes magatartásából bölcs szelídséggel... Keserű irigység és önzés van a szívetekben... Ez a bölcsesség nem felülről jön... mert ahol irigység és önzés van... A felülről való bölcsesség... békés, méltányos, engedelkeny, irgalommal és gyümölcsökkel teljes, nem részrehajló... Az igazság gyümölcse pedig békességben vettetik el azoknak, akik békességet szereznek". [Jak 3,1—8>

Nehéz lenne a fenti szavakat nem a páli problematikára is vonatkoztatni. Annál is inkább így van ez, mert a továbbiakban még ezt is olvassuk: "Ne beszéljeteK egymás ellen, testvéreim. Aki testvére ellen beszél, vagy ítéli testvérét, az a törvény ellen beszél, és a törvényt ítéli. Ha pedig a törvényt ítéled, nem cselekvője, hanem ítélőbírája vagy a törvénynek... te pedig ki vagy, hogy ítéled a felebarátodat?". [Jak 4,11—4>

Ismételjük: nehéz lenne ezeket a jakabi szavakat nem a páli álláspont képviselőire is érteni. A szövegösszefüggés erre látszik utalni. A második fejezet vége a páli hit-fogalommal csatázik, s közvetlenül ezt követően olvassuk: "Ne legyetek sokan tanítók..." Jakab nincs ellene a Pálnál nagyon is megtalálható bölcsességnek és értelmességnek, de "felülről való bölcsességet" igényel, amely szelíd, békés és nem részrehajló. Jakab számára a bölcsesség bölcsesség-voltának és a tanítás igazságot tartalmazó voltának az a kritériuma, hogy békességet tudnak-e szerezni. Pálnak viszont éppen azt hánnya szemére, hogy a maga tanításával, értelmességével, bölcsességével békétlenséget teremt azok körében, akikkel az ugyancsak Krisztust képviselő Jakab képes békességben élni. [vö. ApCsel 21,20—1> Jakab ezért nagyon is gondolhatja, hogy Pál a testvére ellen (a zsidósítók ellen) is beszél, s ezzel vét a törvény ellen. A páli problematika terhelése nélkül aligha fogalmazna úgy Jakab, hogy a törvény ellen vétkező "a törvényt ítéli"; mégkevésbé mondaná a vétkezőről ezt: "ítélőbírája vagy a törvénynek". Ha Pál nem mondott volna olyan súlyos szavakat a mózesi törvény és e törvény képviselői ellen, aligha született volna meg ez a megfogalmazás: "Te pedig ki vagy, hogy ítéled a felebarátodat?". [Jak 4,14>

A Jak-nak megvan Páltól függetlenül is a maga tematikája, de a levél e tematikán túl a páli álláspontnak is szól, és így Pálnak és elvbarátainak is. Jakab "Istennek és Jézus Krisztusnak szolgájaként" akar valami hiteleset írni a "szórványban élő tizenkét törzsnek". [Jak 1,1> A szórványban élőknek írja, akiknél ő aligha járt, de akiket Pál szembeállított Jeruzsálemmel, a mózesi törvénnyel — Jakab és egész Jeruzsálem értesülései és tudása szerint. Nem a Pál elleni vitázás a levél megvallott témája, de a tartalomelemzés módszere világossá teheti, hogy a levél írója a sorokban és a sorok között meg akarja mutatni, hogy mondhat Jézus Krisztus szolgája olyan tanítást is, amely nem állítja szembe Jézust Jeruzsálemmel; mégpedig sem a zsidósítókkal, sem a meg nem tért zsidókkal. Jakab nem tartotta illőnek, hogy maga is éljen azzal, amit Pálban kifogásolt; ti. azzal a békétlenséget teremtő, tehát nem felülről való bölcsességgel. Éppen ezért meg sem említi Pál nevét, még kevésbé azt, hogy nincs vele megelégedve. Ugyanakkor meg akarja védeni a páli forradalmi újdonságokkal szemben a szórványban élő tizenkét törzset. Az "álapostolok" kezében jelentős Pál elleni dokumentum lehetett ez a jakabi írás.

Oly annyira így volt ez, hogy Pálnak válaszolnia is kellett rá, amikor tudomást szerzett erről a levélről. Alighanem a Róm ez a válasz.

f) Az ország és a szabadság törvénye

A jakabi teológia nem foglalkozik azzal, hogy Jézus mit tett értünk. Jakabot az érdekli, hogy mit kell tennünk nekünk. Levelében 16 ízben fordul elő a "cselekedet" (ergon), s már levelének nyitánya is "a tökéletes cselekedetekre" biztat. [Jak 1,4> Azért tesz így, mert látásának az a summája, hogy e tökéletes cselekedetekre tanító "ige tudja megmenteni" az embert. [Jak 1,21> Akkor tudja megmenteni, ha — hogy semmi félreértés ne legyen — valaki "cselekvője az igének és nem csupán hallgatója". [Jak 1,22> Jakab, Jézus szolgáljaként, így közvetíti az igét. Levelében nincsen "nehezen érthető dolog" miként Pál leveleiben. [2Pét 3,16> Világosan és félreérthetetlenül akar szólni arról, hogy miben áll az ember viszonya Istenhez: "A tiszta és szeplőtelen istentisztelet (Jrkskeia = thrészkeia) az Isten és Atya előtt ez: meglátogatni az árvákat és özvegyeket nyomorúságukban, szeplőtelenül megőrizni magát a világtól". [Jak 1,27> A makulátlan törvénytéljesítés képviselője ő. Jakab kérügmája tehát — a páli 3. lépcsőn található; mégpedig a makulátlan törvénytéljesítés reményében. Jakab kérügmája — a cselekedet: "Az ítélet irgalmatlan lesz ahhoz, aki nem cselekedett irgalmasságot". [Jak 2,13>

Jakab kérügmája — a cselekedet és a törvény! A "törvény" (nomoV) szót 10 ízben használja. Öt ízben jelző nélkül, de a másik öt esetben már jelzővel. Mit árulnak el ezek a jelzők a jakabi törvényről?

Egy esetben szól "az egész törvényről". A szövegkörnyezet alapján ítélve — itt is, és a többi helyeken is — Jakab az erkölcsi törvényre gondol. A makulátlanság reményétől indítva képviseli, hogy aki ennek a törvénynek egyetlen pontja ellen vét, vétkezik az egész ellen. A tíz előfordulás mit sem tud a Jézustól és Páltól egyaránt kiélezett különbségtevésről: a vallási és erkölcsi törvény megkülönböztetéséről.

Ugyacsak nem beszél sem "Mózes törvényéről", sem "Krisztus törvényéről". Jakab nem ismer ilyen kettősséget. Amikor ő is idézi a Gal-tól is idézett ószövetségi mondatot: "Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!", [Lev 19,18> ő nem az "igét" idézi, hanem az "Írást". [Gal 5,14; Jak 2,8> Jakab számára a törvény — egyetlenegy; mégpedig az Írásé, az Ószövetségé, mert ez az ószövetségi törvény adja a jézusi törvényt is.

Beszél azonban Jakab basilikoV (baszilikosz) törvényről; a felebaráti szeretet imént idézett törvényét mondja ilyennek. A basilikoV szó az ÚSz-ben ezen kívül még négy ízben fordul elő. Három esetben főnévként szerepel: egy "királyi ember" kéri meg Jézust gyógyításra, [Jn 4,46.49> ill. a "királyi földből" [ApCsel 12,20> élmezik országukat a főníciaiak. Csak a negyedik előfordulásban szerepel szavunk melléknévként: Heródes "királyi" ruhába öltözötten fogadja a főníciaiakat. [ApCsel 12,21> Jakabnál is melléknévként szerepel szavunk: a törvény tulajdonságjelzője. A basilikoV melléknév szótári jelentése: királyi, királyhoz méltó, pompás. Jakab aligha óhajtott a törvényt ezzel a dicsérő jelzővel illetni. A szövegösszefüggés ugyanis alapot ad egy más értelmezésre. Szavunk előfordulása előtt ugyanis ezt olvassuk: "Isten a szegényeket választotta ki az ország (basileia = baszileia) örököseivé". [Jak 2,5> Ezért aztán Jakab a szegények megbecsülését, a felebaráti szeretet törvényének teljesítését kívánja olvasóitól; azt ti., hogy töltsék be ennek a szegények számára készült basileia-nak a törvényét, a felebaráti szeretetét. S ezt a törvényt ennek következtében nem "királyi" hanem "országos, országbeli, az országnak megfelelő" (basilikoV = baszilikosz) törvénynek állítja. Azaz Jakab a maga egyetlen törvényét, a szeretettörvényt, az Isten Országá törvényének nevezi. (Ugyanílyen meggondolások alapján az 1Pét 2,9-ben szereplő "basileion cierateuma" [baszileion hierateuma] sem királyi, hanem "országbeli papságot" jelent).

Egy ízben azonban mond Jakab díszítő jelzőt is a törvényről, amikor "tökéletes törvénynek" mondja azt a törvényt, amelynek teljesítése biztosítja a makulátlanságot, a "tökéletes cselekedetet". [Jak 1,25.4>

Ekkor azonban van ennek a tökéletes törvénynek birtokos jelzője is: "a szabadság tökéletes törvényéről" beszél. [Jak 1,25>

Ez a birtokos jelző még egy ízben előkerül: "Úgy beszéljete és úgy cselekedjete, mint akiket a szabadság törvénye fog megítélni". [Jak 2,12> A Jak a szabadság szócsaládot (eleouJeria = eleutheria = szabadság, eleouJeroV = eleutherosz = szabad, eleouJeroun = eleutherun = megszabadítani) e két helyen kívül nem használja. Ezeken a helyeken sem mondja meg kifejezetten, hogy mitől szabadítja meg a szeretet törvénye az embert. Ezzel szemben ezzel az ÚSz-ben 42 ízben előkerülő szócsaláddal a páli levelekben 29 ízben találkozunk. E 29 előfordulásból 11 éppen arra a Gal-re esik, amelyre a Jak válaszol. A 18 előfordulásból 8 arról beszél, hogy Krisztus megszabadított bennünket a mózesi törvény előírásaitól, s ez a mózesi törvény egyet jelent a szabadság ellentétével: a szolgasággal. Az látszik valószínűnek, hogy e két jakabi előfordulás visszhangja és cáfolni akarása a szabadság Gal-beli páli értelmezésének. E visszhang mondanivalója alighanem ez: az Isten Országának az ószövetségből való és Jézus által továbbra is érvényben tartott szeretettörvénye — ez a szabadság törvénye. Jakab számára a mózesi törvény is a szabadság törvénye, mert Jézus törvénye és Mózes törvénye, ez a kettő Jakab számára egy.

Mégis mire gondolhatott Jakab, amikor szabadságról beszélt? A szabadság-szócsalád az ÚSz nem páli előfordulásaiban 13 esetből 8 esetben a bűntől való szabadságot jelenti (v.ö. 20g num), Jézus ajkán is ez az értelme ennek a szónak. [Jn 8,32.33.36.36> Alighanem erre gondolt Jakab is: a tökéletes törvényt teljesítés tökéletesen megszabadít minket a bűntől, s ennek következményétől, az elítéléstől. Valószínűsíti ezt a második jakabi előfordulás szövegkörnyezete is: aki a felebaráti szeretet szabadságtörvénye szerint cselekszik, aki tehát az irgalmat gyakorolja, annak az "irgalmassága diadalmaskodik az ítélet felett". [Jak 2,13>

Jakabnál ez a "megmentődés és Istennek-tetszés" jelentésű diadalmaskodás egyértelműen törvényt teljesítésünknek következménye. Míg Pálnál az a boldog, akinek Isten megbocsátja a bűneit, [Róm 4,6> addig Jakabnál az a boldog, aki teljesíti a törvényt: "aki beletekint a szabadság tökéletes törvényébe, és megmarad mellette, aki nem feledékeny hallgatója, hanem a cselekedet megtevője (poihtV ergou = poiétész ergú), az boldog lesz a maga megtevésében (poihsiV = poiészisz)". [Jak 1,25> Talán aláhúzza a jakabi megtevés hangsúly jelentőségét, ha tudatosítjuk, hogy ez a koiné-ből jól ismert "poihsiV" szó az ÚSz-ben csak itt fordul elő.

A fentiekből világos, hogy Jakab egyetlen lépcsőben látja megmentődésünk útját-módját. Legalábbis ezt az egyetlen lépcsőt említi, bár a Gal eléggé felhívhatta figyelmét arra, hogy Jézusnak milyen jelentős a szerepe abban. Mégis úgy gondolta, hogy elegendő, ha Jézus szolgájaként levelében ezt az egyetlen lépcsőt rajzolja meg megmentődésünk feltételeként. Megmentődésünk útját nála az az egyetlen "3. lépcső" adja, amely az emberi törvényt teljesítést jelenti. Azt képviseli tehát Jakab, hogy az mentődik meg, az tetszik az Istennek, aki teljesíti a törvényt.

Ez a jakabi álláspont egyik sarokpontja. A második sarokpont pedig abban áll, hogy Jakab szemében Jézus eszmeileg töretlen folytatója a múltnak. Jakab számára a jézusi törvényt szemléletből ez a hangsúlyos: "Nem jöttem felbontani a törvényt". Pálnak viszont ugyanebből a törvényt szemléletből ez a hangsúlyos: "Tökéletesíteni jöttem a törvényt!". Olyannyira hangsúlyos ez számára, hogy meg is toldja: a tökéletesítés érdekében hatálytalanná is tette a tökéletesítendő.

g) Tolerancia, de nem indifferencia

Könyvünk minden lapja arról beszél, hogy az ősegyházban a teológiai álláspontok keményen csatáztak egymással. A csatázó felek meg voltak győződve a maguk igazáról. Mégis egyikük sem gondolt arra, hogy adminisztratív eszközökkel kellene rendet teremteniük ebben a teológiai pluralizmusban. Az adminisztratív eszközöknek esetleges szelídebb, egyházi változatára sem gondoltak. Pál alkalmazott

ugyan bizonyos esetekben kiközösítést, de az alapostolok kiközösítésére sohasem gondolt. Csak az erkölcsi törvény súlyos nem teljesítése és megátalkodás ellenében alkalmazott kiközösítést, de a Krisztus-esemény értelmezésében képviselt különvélemények hangoztatói ellen nem. Ez utóbbiakról úgy gondolkodott, hogy eszmei harcot kell folytatnia ellenük. Bízva a maga igazságának erejében, úgy gondolta, hogy álláspontja győzni fog, azaz a testvéreket meg tudja majd győzni a maga igazáról; a testvérei be fogják látni, hogy neki, Pálnak van igaza és nem a vele szemben álló vélemények képviselik a Lélek szavát. Jakab ugyanígy gondolkodott: az igazságért harcolni kell az eszme fegyvereivel, az ige kardjával. Nem élt tehát bennük semmiféle indifferencia, hanem csupán toleránsok voltak egymással szemben. Mind a ketten Jézus tanítványai voltak. Jézusé, aki a maga tanítása dolgában igazán nem volt indifferens, de a maga toleranciájáról a túlbuzgó Zebedeus-fiakkal ellentétben nem hagyott kétséget. [v.ö. Mk 9,38—40; Lk 9,49—50>

Az indifferencia elutasítása, ugyanakkor a tolerancia magához ölelése olvasható ki a Jak zárómondatából, amely aligha szól másnak, mint Pálnak, ill. tanítványainak. Véleményünk valószínűsítésének céljából e zárómondatnak eliberakjuk Jakabnak azokat a szavait, amelyeket — Lukács tanúsága szerint — 58 pünkösdjén mondott Pálnak Jeruzsálemben: "Látod, testvér, mennyi ezer hívő zsidó van, és ezek mind lelkesednek a mózesi törvényért. Rólad pedig azt hallottuk, hogy a pogányok között élő zsidóknak ("a szórványban élő 12 törzs!") [Jak 1,1> azt tanítod, hogy szakadjanak el Mózesztől... tedd tehát, amit mondunk neked..., hogy mindenki megtudja, hogy amit rólad hallottunk, abból semmi sem igaz, hanem temagad is úgy élsz, hogy megtartod a mózesi törvényt" [ApCsel 21,20—4> (v.ö. 21i num). Talán erre a jelenetre, erre a Pált helyretevő lehetőségre is készült Jakab a Gal-re adott válaszlevelének zárómondatában: "Testvéreim, ha valaki közületek elhajolt az igazságtól, és az ilyet valaki visszatéríti, tudjátok meg, hogy az, aki téves útról visszatérítette a bűnöst, megmenti annak lelkét a haláltól...". [Jak 5,19—20> Jakab kétségtelenül vissza akarja téríteni 58 pünkösdjén mondott szavaival Pált egy olyan útról, amelyet Jakab egyértelműen mind a keresztények, mind a zsidó nemzet békességét megzavarónak látott.

Ha Pál nem volt szívbajos megfogalmazni a Jeruzsálemből jövő alapostolok tanítása felé hajló testvéreiről, hogy "kiestetek a kegyelemből... Krisztus nektek nem fog használni semmit", [Gal 5,4.2> akkor Jakab sem volt szívbajos szavaival Pált 58-ban visszatéríteni akarni "téves útról". Határozott meggyőződéssel és testvéri jószóval tette.

Hagyta magát Pál visszatéríteni? Gyakorlatilag miért ne tette volna meg azt, amit Jakab tanácsolt? Tapasztalatai és harcai 58-ra már bölccsé és toleránssá tehettek. Nagyonis felkészült volt az ilyesfajta szituációra, hiszen már egy évvel korábban megfogalmazta magáról: "a zsidóknak olyan lettem, mint aki zsidó, hogy megnyerjem a zsidókat". [1Kor 9,20> Tette azt, amit Jakab tanácsolt, [ApCsel 21,23—4> de eszéágában sem volt azonosulni Jakab szemléletével. Nem adott fel semmit sem meggyőződéséből, de toleráns volt, mégpedig a korábbi évek harcaiban kidolgozott szeretetszabályt követve.

h) Mérleg: mindössze 19 előfordulás!

Jakabnak az egész mózesi törvényt megmenteni—érvényesíteni akaró álláspontja fölött eljárt az idő, és álláspontja nem lett későbbi eszmei zavarok forrásává. Pál álláspontja fölött azonban nem járt el az idő, és háromlépcsős szemlélete, s még inkább annak meg nem értése mind a mai napig elevenen ható eszmei zűrzavar forrása. A "nem kell cselekednünk megmentődésünk érdekében!" és a "kell cselekednünk megmentődésünk érdekében!" ellentmondás egy fajta skizofréniaként érvényesül különösen Luther óta mind a Krisztus-esemény értelmezésében, mind a Pál-értelmezésben. A lutheránusokkal folytatott ökumenikus párbeszéd során a fenti skizofrénia valamelyest a katolikus teológiában is fokozottabban jelentkezik. Ökumenikus teológiánk ugyanis a szóbanforgó vonatkozásban engedményeket tesz evangélikus testvéreinknek. A skizofréniás Pál-értelmezés nem

lehet alapja katolikusok és evangélikusok egymást értésének, mert az értelmezésben ellentmondás rejlik. Alap csak a jézusi tanítás és az ehhez odaigazított és így helyesen értett páli tanítás, Pál-értelmezés lehet. A páli tanításban ugyanis — a három lépcső magyarázó kulcsának segítségével és következtében utat találhatunk az ellentmondás, a skizofrénia eltüntetésére: Pál számára egyértelmű volt, hogy cselekedeteink nélkül nincsen számunkra Isten Országa.

Szeretnők ezt még világosabbá tenni az alábbi táblázat segítségével, amely a páli teológia "cselekvés" jelentésű szavait sorolja fel. A táblázat megjelöli a páli összelőfordulások számát, s ezeken belül egyfelől e szavak hagyományos értelemben vett használatának, másfelől pedig az 1a-tétel szerinti forradalmi értelemben történő használatának előfordulási számait.

	összes előfordulás	hagyományos	forradalmi
		értelemben	
ergon = cselekedet	69	52	17(*)
ergazomai = cselekszem	18	16	2(**)
ergathV (ergatész) = cselekvő	4	4	-
prassw (prasszó) = tevékenykedem	19	19	-
praxiV (praxisz) = tevékenység	3	3	-
julassw (fűlasszó) = megőrzöm (törvényt stb.)	3	3	-
threw (téreó) = megtartom (törvényt stb.)	1	1	-
telew (teleó) = teljesítem	5	5	-
katergazomai (katergadzomai) = elvégzem	20	20	-
poiew (poieó) = csinálom	82	82	-
poihtV (poiétész) = csináló	1	1	-
	225	204	19

(*) = Gal 2,16.16.16; 3,2.5.9—10; Róm 3,20.27—28; 4,2.6; 9,12.32; 11,6; Ef 2,9; 1Tim1,9; Tit 3,5

(**) = Róm 4,4—5

Az "ergon" tehát 52 esetben számít örök sorsunk szempontjából és 17 esetben nem számít. A vele rokonértelmű kifejezések százát bőven meghaladó előfordulása csak két esetben növeli a 17 forradalmi jelentésű előfordulást. Ez a 19 eset az összes előfordulások 10%-át sem adja. El kell csodálkozni, hogy ez a 19 páli előfordulás hogyan határozhatta meg Luther Krisztus-esemény-értelmezését, amikor a 19 előfordulás szemlélete idegen a kinyilatkoztatás egészétől, a hagyománytól és az azt tartalmazó Írástól is, és amikor a Jak kifejezetten tiltakozik is e szemlélet ellen, mégpedig az azzal ellenkező ó- és újszövetségi köztudat alapján. De még azon is el kell csodálkoznunk, hogyan lehetett ezt a 19 előfordulást páli teológiává abszolutizálni, amikor a páli anyagban magában is egy ilyen, az üdvösség szempontjából értéktelen cselekedet-fogalomra több mint tíz hagyományos cselekedet-fogalom esik. Inkább érthető lett volna a keresztény teológia-történetben e 10%-ot sem elérő dokumentáció teljes figyelmen kívül hagyása, mint a 10%-nyi anyag páli teológiává abszolutizálása.

A páli hitfogalom elemzése hasonló eredményt fog mutatni: az összelőfordulásoknak csak jelentéktelen százalékában zárja ki a hit a cselekedeteket. Döntő többségükben nem zárják ki azt, vagy kifejezetten tartalmazzák is.

E számszerű adatok nyilvánvalóvá teszik, hogy a 10%-nyi páli nyilatkozatokat abszolutizálóknak, azaz a páli 90%-ot figyelmen kívül hagyóknak nincs, és nem is lehet módjuk az általuk előadott "páli teológia"

címén azt képviselni, amit Pál gondolt, írt, tanított. Amit Pál a számadatok tükrében valóban gondolt, írt és tanított, az — a háromlépcsős szemlélet tanúsága szerint — minden forradalmi újdonsága ellenére is beleilleszthető az ószövetségi és a jézusi hagyományba. Beleilleszthető, mert a hit nemcsak "igaznak tartást" jelent Pál számára, hanem hűséget is, tehát a krisztusi törvény "cselekedeteit" is, a krisztusi törvény teljesítését is. Amit Pál ténylegesen gondolt, írt és tanított, az beleilleszthető abba a közös hagyományba, amely vallja, hogy az a potenciális Istennek-tetszés, amelyet Jézus kereszthalála szerzett meg számunkra, a krisztusi törvényt teljesítő cselekedetek nélkül nem érik aktuális, azaz ténylegesen Istennek-tetsző állapottá bennünk.

A PÁLI TANÍTÁS, A PÁLI IGE

27. A "PÁLI TANÍTÁST" JELÖLŐ KIFEJEZÉSKÉSZLET

a) Szóstatisztika

Végére érünk lassan könyvünknek, melynek feladata tisztázni a páli evangélium viszonyát a Törvényhez. Ugyanezt másképpen fogalmazva: van-e szerepe az embernek annak az üdvösségnek a megszerzésében, amelyről az evangélium hírt adott. Az előzőek során kétségtelenné lett, hogy akármennyire hangsúlyozza is Isten szerepét Pál üdvösségünk megszerzésében (1. lépcső), mindez csak potenciálisan biztosítja üdvösségünket, hiszen tényleges birtokunkká az csak Krisztus törvényének megcselekvése által lehet (3. lépcső). Ily módon a páli tanítás is összhangban van azzal a sajátos és legáltalánosabb értelmű kinyilatkoztatás által informált emberi meggyőződéssel, amelyet Ágoston így fejezett ki: "Aki megteremtett téged közreműködésed nélkül, nem fog megmenteni téged közreműködésed nélkül". Vizsgálataink megerősítik tehát azt a korábbi eredményünket, hogy Pál tanítása mentes minden determinizmustól (v.ö.: 3—6 num).

Könyvünk utolsó numerusának az a feladata, hogy csokorba szedje azokat a kifejezéseket, amelyeknek közös jelentéstartalma így fogalmazható meg: "a páli teológiai tanítás". Ilyen kifejezés a már megvizsgált "evangélium" s a vele lényegében azonos értelmű "kérügma" (v.ö.: 11h num). Ilyennek minősíthetjük a jelen könyvünkben tárgyalt "törvény" és "parancs" szavakat is.

Az alábbi táblázat tartalmazza ezeket is és az ebben a numerusban tárgyalandó többieket is. A táblázat megjelöli e szavak előfordulási számát az Újszövetség egészében (ÚSz), Jézus ajkán (Jézus), Pál első 10 levelében (10), a három pasztorális levélben (3), Pálnál összesen (Pál), végül a nem-jézusi és nem-páli maradékot. Ez utóbbi adat előtt közöljük még az össz-páli előfordulások%-arányát. Mivel a C.P. (22a num) az ÚSz 23,5%-át teszi ki, az ennél kisebb%-ot mutató szavak azok, amelyek a C.P.-on belül alatta maradnak az ÚSz átlagos sűrűségének. Csak három ilyen van.

A táblázatban szereplő egyes kifejezések nyilvánvalóan különböző gyakoriságot mutatnak. E kifejezések újszövetségi gyakorisági sorrendjétől eltér a Jézus ajkán található ugyanezen kifejezések sorrendje, még inkább eltér a páli leveleké, míg a "maradék"-anyag gyakorisági sorrendje eléggé megegyezik az egész újszövetségi anyag gyakorisági sorrendjével.

A kifejezések között a "logoV" elsődlegessége szembeűnő a nem-páli anyagban; Pálnál viszont a harmadik helyre szorul: hátrább szorítja az összanyagban második helyen levő "pistiV", valamint az ugyanott harmadik helyen levő "nomoV" is. A többi kifejezések páli gyakorisági sorrendje már nagyobb egyezést mutat az össz-újszövetségi anyag gyakorisági sorrendjével.

		100%	23,5%,	21%	2,5%,	23,5%,	—	53%
		ÚSz	Jézus	10	3,	Pál		Mar.
euaggelion = evangélium (euangelion)		76	8	56	4	60	79%	8
khruhma = igehirdetés (kérühma)		8	2	4	2	6	67%	-
nomov = törvény (nomosz)		191	17	117	2	119	62%	55
entolh = parancs (entolé)		68	22	12	2	14	21%	32
logoV = szó (logosz)		331	70	64	20	84	25%	177
pistiV = hit (pisztisz)		243	20	109	33	142	58%	81
epistolh = levél (episztolé)		24	—	17	—	17	71%	7
crhma = beszéd (réma)		68	12	8	—	8	12%	48
alhjeia = igazság (alétheia)		109	20	33	14	47	43%	42
sojia = bölcsesség (szofia)		51	6	27	1	28	55%	17
gnwsiV = ismeret (gnószisz)		29	, 1	, 21	1	22	76%	6
epignwsiV = felismerés (epignószisz)		20	—	11	4	15	75%	5
mustrion = titok (müszterion)		27	3	18	2	20	74%,	4
apokaluyiV = felfedés (apokalüpszisz)		18,	—	13	—	13,	72%	5
marturion = bizonyosság (martürion)		20	9	4	2	6	30%,	5
projhteia = prófécia (proféteia)		19	1	7	2	9	47%	9
didach = tanítás (didaché)		30	3	4,	2	6	20%	21
didaskalia = tanítás (didaskalia)		21	2	4	15	19	90%	—
paradosiV = hagyomány (paradoszisz)		13	5	5	—	5	38%	3
paraJkh = letétemény (parathéké)		3	—	—	3	3	100%	—
		1369	201	534	109	643	47%	525
sűrűség			0,63	1,86	3,1	2,0		0,72

a C.P. rgym-ja a többi 14 könyvhöz viszoyítva: 2,9.

A fenti táblázat mutatja, hogy e "fogalmi nyelv" jellegű kifejezések Jézus ajkán az átlagos előfordulásnál kisebb arányban szerepelnek. A Jézus ajkán szereplő szöveg mennyisége nagyjából azonos a páli szövegekével, ezért tehát arányos elosztás esetén Jézusnál és Pálnál is az előfordulási számnak nagyjából 320-ra kellene rúgnia. (Az 1369 előfordulás 23,5 százaléka = 322 előfordulás.) Ezzel szemben Jézus ajkán csak 186 ízben kerülnek elő ezek a kifejezések. E kifejezések tükrében tehát kevésbé fogalmi nyelv Jézus nyelve, mint az Újszövetségé általában. Pálé viszont erősebben fogalmi nyelv, mint az Újszövetségé általában, hiszen e kifejezések előfordulási száma kétszeresen meghaladja (643) az arányos előfordulás számát (322).

E táblázat adatainak felhasználásával tegyük még szemléletesebbé a már említett sajátos páli gyakorisági sorrendet. Az alábbi táblázatban sorbaszedjük a fenti kifejezéseket az ÚSz gyakorisági sorrendjében. A számokat tartalmazó négy rovat tartalmazza az ÚSz, a Jézus ajkán levő, a páli és a maradék szövegekben a kifejezések előfordulási számát, valamint e kifejezéseknek az adott szövegen belüli sűrűségének sorrendjét.

	150%,	23,5%	23,5%	53%
	ÚSz	Jézus	Pál	Maradék
pistiV,	243, =2.	20, =3.—4	142, =1.	81, =2.
nomoV	191, =3.	19, =4.—5.	119, =2.	55, =3.
alhJeia	109, =4.	20, =3.—4.	47, =5.	42, =4.
euaggelion	76, =5.	8, =7.	60, =4.	8, =6
entolh	68, =6.	22, =2.	14, =6.—7	32, =5.
a többi 11 szó előfordulási átlaga	23, =7.	2, =6.	14, =6.—7.	7, =7.

A táblázat jól mutatja Pál pistiV- és nomoV-hangsúlyát szemben Jézus logoV-hangsúlyával.

b) Pál igéje Jézus igéje

A "logoV" nemcsak a legsűrűbben, hanem egyúttal a leegyenletesebben is előforduló szó a fenti kifejezések sorában az ÚSz-ben. A "logoV" az ÚSz 27 könyvéből csak 3-ban (Filem, 2Jn, Jud) nem szerepel. Hasonló egyenletességet mutat a sűrűségben második helyen álló "pistiV"; ez is csak 3 könyvben nem szerepel (Jn, 2Jn, 3Jn), bár ezt az egyenletességet gyengíti, hogy szavunk hiányzik az ÚSz tekintélyes hányadát kitevő János-evangéliumból is; valamint az is, hogy a "pistiV" nagyobb gyakoriságot a páli anyagon kívül csak a páli függőségű Zsid és Jak levelekben mutat. A sűrűségben harmadik helyen álló "nomoV" jóval nagyobb egyenletlenséget mutat. Mindössze 12 könyvben találkozunk vele, 15 könyv egyszer sem említi; a páli leveleken és az evangéliumokon kívül csak a páli függőségű írásokban (ApCsel, Zsid, Jak) találkozunk vele. Mivel a frisskeletű új tudományág, a "tartalomelemzés" tudományának megállapítása szerint a szavak előfordulási sűrűsége árulkodik a sorokban és a sorok között levő tartalmakról, egy harmadik táblázatban bemutatjuk még a három nagyjelentőségű teológiai kifejezés ÚSz-en belüli szórását.

	logoV	pistiV	nomoV
Mt	33	8	8
Mk	24	5	—
L	33	11	9
Jn	40	—	14
ApCsel	65	15,	17
1Tesz	9	8	—
2Tesz	5	5	—
Gal	2	22	32
1Kor	17	7	9
2Kor	9	7	—
Róm	7	40	72
Ef	4	8	1
Fil	4	5	3
Kol	7	5	—
Filem	—	2	—
1Tim	8	19	2
2Tim	7	8	—
Tit	5	6	—
Zsid	12	32	14
Jak	5	16	10
1Pét	6	5	—
2Pét	4	2	—

1Jn	6,	1	—
2Jn	—	—	—
3Jn	1	—	—
Jud	—	2	—
Jel	18	4	—
	331	243	191

Az evangéliumok közel 50 ízben beszélnek Jézusról, mint "tanítóról" (didaskaloV), s ugyancsak közel 50 ízben számolnak be arról, hogy Jézus "tanított" (didaskein). A páli életmű egyetlen esetben sem vonatkoztatja e két szót Jézusra. Pál számára ugyanis nem abban rejlik a Krisztus-esemény lényege, hogy Jézus tanított; nem abban látta a lényegét, hogy Jézus tanító volt. A Pál-esemény lényegét viszont abban élte meg Pál, hogy tanítja a Krisztus-esemény Pál általa meglátott lényegét: "Nem kereszteselni küldött engem Krisztus, hanem evangelizálni" [1Kor 1,17> mégpedig a "logoV" segítségével.

Így aztán a jézusi tanítástartalmat jelölő "logoV" szót Pál is használja. De nem any- nyira a Krisztus-esemény, hanem sokkal inkább a Pál-esemény (értsd: a páli tanítás) rajzaként használja azt. Pál a maga tanítói működését mutatja be a "logoV" használatával.

Azt az igét azonban, amelyet tanítói útjai során használ, nem tekinti csak páli igének. Bár használja ezt a kifejezést: "az én igém", [1Kor 2,4> ezt az ő igéjét mégis elsődlegesen Isten, ill. Jézus igéjének-szavának tekinti. Isten és Krisztus beszél Pál által: Ők "rakták beléje az igét"; [2Kor 5,19> "Krisztus működött Pál által az ige révén". [Róm 15,18> Már első levelében így ír a tesszaloniakiaknak: "amikor átvettétek az Istennek általunk hirdetett beszédét, nem emberi beszédként fogadtátok, hanem Isten beszédeként"; [1Tesz 2,13> s a feltámadásról is így tájékoztatja őket: "Ezt mondjuk nektek az Úr igéjével". [1Tesz 4,15 > Ily módon Isten igéjének birtokában Pál "Krisztus követségében jár". [2Kor 5,20;Ef 6,20> A páli működés következtében a kolosszeiekben "benne lakozik Krisztus igéje". [Kol 3,16> Tímóteusnak is el kell határolnia magát attól, aki "eltérőt tanít és nem nyugszik meg a mi Urunk Jézus Krisztus egészséges igéiben...és tanításában". [1Tim 6,3> Pál ezt kívánja Tímóteustól: "Légy példaképe azoknak az egészséges igéknek, amelyeket tőlem hallottál a Krisztus Jézus szerinti hit... által". [2Tim 1,13> Pál nem a jézusi tanítást idézgeti, amikor Krisztus szerinti igéket akar tanítói útjain mondani. Pál a maga tanítását akarja elmondani az igével, de mindenképpen ambicionálja, hogy hitelesen képviselje Jézus ügyét. Éppen ezért tanításában nem az evilági bölcsességre, hanem Istennek és Lelkének bölcsességére bízta magát. A korintusiaknak nem a Krisztus tanításától idegen, görög "logoV" bölcsességével [1Kor 1,17> hirdette az evangéliumot: "nem a logoV vagy a bölcsesség kiválóságával hirdetvén nektek Isten tanúbizonyságát érkeztem hozzátok... az én igém és kérügmám nem a bölcsesség meggyőző szavaiból állott, hanem a Lélek és az erő megmutatásában, hogy hitetek ne emberek bölcsességén alapuljon, hanem Isten erején... amiket mondunk nem az emberi bölcsesség tanult szavaival, hanem a Lélek tanult szavaival" mondjuk. [1Kor2,1.4.13> Pál szava az egyházban hangzik el, s az egyházban "a Lélek által adatik a bölcsesség szava... az ismeret szava". [1Kor 12,8> Ezt a hitelesen jézusi igét mondani akarást, ezt a páli törekvést fogalmazza tétélessé a pasztorális levelek sokszor előforduló "pistoV co logoV" (pistosz ho logosz = megbízható a tétel, az ige) fordulata, [1Tim 1,15;3,1;4,9;2Tim 2,11;Tit 1,9;3,8> amely fordulat rendre páli sajátosságú logoV-tartalmakat vezet be.

c) A páli logosz sajátossága

Jézusnál a logosz elsődlegesen megtevésre, gyümölcshozásra felszólító szó (vö. KIO 15). A jézusi ige megtennivalókról számol be, amelyeket nekünk az Ország elnyerése érdekében tennünk kell. A logosz Jézusnál mindenekelőtt a Hegyi beszéd tökéletesített törvényeit tartalmazza. [v.ö.: Mt 7,24.26;Lk 6,47> Pálnál viszont a logosz a Krisztus-esemény Pál által meglátott lényegét megvilágító tanítás, szó. Pál prédikációjának, igéjének tartalma nemcsak hogy nem a jézusi szavak ismételtetése, hanem

tartalmilag is, nemcsak formailag, eltér a jézusi igétől. Az ige Pál számára nem az újszövetség tökéletesített törvénye, miként Jézusnál. A logosz Pálnál nem morálteológiai, hanem dogmatikai hangsúlyú szó. Pálnál az igének elsődlegesen nem az a tartalma, hogy nekünk embereknek tennünk kell valamit; a páli ige elsődleges tartalma nem is abban áll, hogy szeressük egymást. Ige és szeretet inkább mellérendelő kapcsolatba kerül nála, [2Kor 6,7;1Tim 4,12;2Tim 1,13> és csak két esetben lesz ige és törvény és szeretet — egy és ugyanaz. Mégpedig a Gal és Róm már tárgyalt két helyén, amikor a "Szeresd felebarátod, mint önmagadat!" felszólításban rejlő szeretet-tartalmat, mint az ÚSz törvényét — igének mondja. [Gal 5,14;Róm 13,9>

A páli logosz nem arról beszél, hogy nekünk mit kell tennünk, hanem arról, hogy Jézus mit tett értünk. És ezen belül nem arról, hogy mit tett Jézus értünk a maga megtestesülésével, nyilvános működésével, tanításával, jócselekedeteivel, hanem arról, hogy mit tett értünk a maga golgotai halált-elvállalásával és feltámadásával. Ez a két jézusi tett bizonyul jelentősnek a páli Krisztus-esemény értelmezésben, s éppen ezért a páli logosz elsődlegesen Jézus e két tettéről, ezek jelentőségéről beszél. Lássuk előbb az első jézusi tettet.

Pált Krisztus nem az evilági bölcsesség szavával küldte prédikálni, hiszen prédikációjának tartalma az evilági bölcsesség szemében — bolondság. Pál azért mondja a maga igéjét, hogy hiábavalóvá ne váljék Krisztus golgotai tette, a Krisztus keresztre, s éppen ezért a páli ige "a kereszt igéje"; ebből következően a páli ige a keresztre feszített Krisztust hirdeti. [1Kor 1,18.23> Hiszen a páli tanítás szerint a kereszthalál által békült össze Isten az emberekkel. E kereszthalál által bocsátja meg az emberek bűneit; s ennek következtében a "kereszt igéje" egyúttal Isten és ember "összebékülésének az igéje" [2Kor 5,19> is. A pasztorális levelekben a "hiteles" (pistoV = pisztosz) páli logosz tartalma ez: "Krisztus Jézus eljött a világra megmenteni a bűnösöket", [1Tim1,15> ill.: "Remélünk az élő Istenben, aki megmentője minden embernek". [1Tim 4,9—10> Jézusnak ez a megmentői szerepköre a páli teológiában egyértelműen a golgotai halálhoz kapcsolódik — az 1c-tétel erejében, amint láttuk már, s amint még inkább látjuk majd következő könyvünkben.

A másik jézusi tett a feltámadás, amely újraeljövételének időpontjában maga után vonja a mi feltámadásunkat is. Ezért aztán a páli logosz nemcsak "kereszt" tárgyú, hanem "parúzia" tárgyú is. A tesszalonikiakat Pál "az Úr szavával" [1Tesz 4,15> tanítja Jézus parúziájáról s feltámadásunkról. Istennek ezt az ígétét tartalmazza a logosz; [2Kor 1,18> be is teljesedik az Isten igéje, [Kol 1,25> mert ez az ige, "az Élet igéje". [Fil 2,16> A pasztorális levelek fordulatával — "hiteles" a következő ige: "Ha Krisztussal együtt meghalunk, akkor együtt is élünk majd vele". [2Tim 2,11> A feltámadást igénylő ember reményét is tartalmazza tehát a páli logosz: a reményt, "amelyet már hallottatok az evangélium igazságának az igéjében". [Kol 1,5>

A jézusi ígét az embernek kell teljesíteni. A páli ige arról beszél, amit az Isten teljesített és teljesít majd. A jézusi ige ember által történő teljesítése következtében jön el az Isten Országa — Jézusnál. A páli igének Isten által történt teljesítése következtében jött el az Isten Országa — Pálnál.

d) A logosz szinonimái

A logosz és nomosz Jézusnál azonos szélességű fogalmak. Pálnál viszont a logosz szélesebb terjedelmű fogalom, mint a nomosz. Tartalmazza a páli logosz a törvényt is, amelyet teljesíteniünk kell, de összehasonlíthatatlanul nagyobb arányban az Isten által teljesített megmentést és ennek örökélet következményét tartalmazza. A páli logosz tartalma tehát valójában a páli teológia Jézust-értelmezése.

PistiV (pisztisz) = hit

A páli logosz tartalma azonos a páli hit tartalmával: azzal ti. amit elhiszünk. Áruklodnak erről azok a birtokos szerkezetek, amelyekben a táblázatunkban szereplő kifejezések hol birtokai, hol birtokosai a

hitnek: a hit titka, a hit beszéde, a hit ígéje, az evangélium hite, az igazság hite. A páli hitfogalom részletes elemzését későbbre kell hagynunk.

cRhma (rhéma) = beszéd

Merőben stiláris jelleggel különbözik a "szó, beszéd" jelentésű rhéma — az igétől. Ahogyan a hitnek van ígéje, [1Tim 4,6> ugyanúgy van a "hitnek beszéde" [Róm 10,8> is; és ahogyan az ige Krisztusé, ugyanúgy van "Krisztusnak beszéde" is. [Róm 10,17> A logosz-rhéma szavak birtokosjelzős kapcsolatai nagyjából megmutatják a "páli teológiai tanítás" jelentéstartalmú kifejezések nagy részét. Ezek: az ige tanítása, az ige bölcsessége, ill. az evangélium ígéje, a hit ígéje, a tanítás ígéje, a bölcsesség ígéje, az igazság ígéje, az ismeret ígéje, valamint: a hit beszéde.

Epistolh (episztolé) = levél

A "levél" azonos tartalmú az ígével, hiszen a levél a leírt (nem pusztán elmondott) páli Krisztus-esemény-értelmezés. A tesszalónikiak ragaszkodjanak ahhoz, amit Páltól tanultak: "Testvérek, tartsátok és őriztétek meg..., amiket tanultatok, akár szavunk, akár levelünk által". [2Tesz 2,15>

AlhJeia (alétheia) = igazság

Az eddigelé nem tárgyalt szinonimák között a legnagyobb előfordulási számot (47) az "igazság" mutatja. Azonos ez a páli igazság a páli ígével. Ahogyan az ígéje is nemcsak a magáé, hanem Istené és Krisztusé is, ugyanúgy a Pál által beszélt-képviselt igazság az Isten igazsága is. [Róm 1,18.25;3,7;15,8> Ami igazságot Pál elmond, azt "Krisztusban benne lévén" mondja el: Pálban benne van "a Krisztus igazsága". [2Kor 11,10> Egyáltalán "az igazság Jézusban" van. [Ef 4,21>

Amit Pál oly harcosan képvisel igazság címén a galatáknak, az nem "a mózesi törvény szerinti igazság", [Róm 2,20> hanem az "evangélium igazsága". [Gal 2,5.14> Ennek az evangéliumi igazságnak a tartalma pedig megint csak a páli Krisztus-esemény-értelmezés, amelyet tegyen itt egyértelművé a négyszer is előforduló "igazság ígéje" birtokosszerkezet. [2Kor 6,7,Ef 1,13.Kol 1,5;2Tim 2,15> Amit tehát a logosz tartalmaként tudomásul vehetünk — éppen ez az igazság.

Sojia (szofia) = bölcsesség

A bölcsesség lehet a világé is, de ettől különbözik az Isten bölcsessége, [Róm 11,33;Ef 3,10> amely a kereszt ígéjében válik nyilvánvalóvá. [1Kor 1,21.24> Pál a kereszt bolondságában rejlő titkos isteni bölcsességet tanítja. [1Kor 2,6—7> Krisztusban található meg a bölcsesség minden rejtett kincse; [Kol 2,3> Krisztusban, aki a Bölcsesség lett számunkra, [1Kor 1,30> aki Bölcsességgé lett — Isten ajándékeként. [Ef 1,8> Isten Lelke adja a korintusiaknak a "bölcsesség ígéjét", [1Kor 12,8> s Pál azt kívánja a kolosszeiek számára, hogy "Krisztus ígéje lakjék bennük gazdagon, minden bölcsességgel tanítva és intve egymást". [Kol 3,16> A "bölcsesség" tartalma sem más tehát, mint az ige tartalma — a páli teológiában.

Gnwsiv (gnószisz) = ismeret

Az ismeret ugyanolyan egyértelműen pozitív tartalmú kifejezés Pálnál, akárcsak az igazság vagy az evangélium. Mindössze egy alkalommal tesz említést a "gnwsiv" szót jogtalanul használó, tehát Pál által helytelenített ismeretről. [1Tim 6,20> Az "ismeret" még az ígéné is egyértelműbben pozitív páli kifejezés, mert a logosz jelentheti az előadói stíluskésztséget is, de a "gnwsiv" mindenképpen a páli ismeretet, tehát a páli Krisztus-esemény-értelmezést jelenti. Büszke öntudattal írja a maga ismeretéről a korintusiaknak, hogy lehet ő "gyenge az ígében, de az ismeretben nem az". [2Kor 11,6>

Isten is rendelkezik ismerettel, amely párhuzamos kifejezése az isteni bölcsességnek. [Róm 15,30> Ennek az isteni ismeretnek a világossága Krisztus arcán vált láthatóvá számunkra [2Kor 4,6> Nemcsak Isten rendelkezik ugyanis ezzel az ismerettel, [2Kor 10,5> hanem Krisztus is, aki "a bölcsesség és ismeret minden kincsét" magában hordozza. [Kol 2,3> A páli ismeret tartalma: maga Krisztus; s ehhez az ismerethez viszonyítva, Pál minden egyéb ismeretet negatívnak, veszteségnek tekint. [Fil 3,8> Ezt az ismeretet Isten Lelke adja az egyház tagjainak: mégpedig az "ismeret igéjét". [1Kor 12,8> A korintusiak bővelkednek mind a kettőben: az ismeretben is, az igében is. [1Kor 1,5;2Kor 8,7> Ez az ismeret nem más, mint az "igazság igéje". [2Kor 6,7> A nyelveken szólás ellen Pálnak éppen az a kifogása, hogy nincs benne "ismeret", [1Kor 14,6> melynek páli tisztaságáért annyi harcot kellett vívnia Korintusban is, és másutt is. Ez a Jézusra vonatkozó ismerete biztosít Pál számára diadalutát a pogányok körében. [2Kor 2,14>

Epignwsiv (epignószisz) = felismerés

A felismerés az ismeretben levő ismerettartalom magunkévá tevését jelenti. Ennek a szónak az anyagát is később tárgyaljuk majd, amikor a hit-fogalmat tisztázzuk, hiszen mind a kettő igaznak tartást jelent. Ehelyt legyen elég ennyi: Pál a kolosszeieket fel akarja készíteni "Isten titkának, azaz Krisztusnak megismerésére, akiben megvan rejtetten a bölcsesség és ismeret minden titka". [Kol 2,2—3> Ez a megismerés tehát a páli ige- és ismerettartalom magunkévá tevésére irányul.

Musthrion (müsztérion) = titok

A páli titok az Isten titka, [1Kor 2,1;4,1;Kol 2,2> az Isten akaratának a titka. [Ef 1,9> Ebben a titokban Isten bölcsessége rejlik. [1Kor 2,7> Ez a titok Krisztusé is; olyan módon is, hogy Krisztus a tartalma ennek a titoknak; és úgy is, hogy az a titok, hogy Krisztus bennünk van. [Ef 3,4;Kol 4,3;2,2;1,27> Erről a titokról egészen a páli jelenig Isten hallgatott. [Róm 16,25> A páli jelenig e titok el volt rejtve Istenben. [Ef 3,9;Kol 1,26> A nyilvánvalóvá lett, a felfedett, a megismert titokról beszél az evangélium és az ezt tartalmazó hit. [Ef 6,19;1Tim 3,9> Isten ezt a titkot csak "most" (Krisztus-esemény!) tárta fel. [Ef 3,5> Néhány esetet kivéve, amikor a titok tartalma meghatározatlan vagy eltérő tárgyú, [Róm 11,25;1Kor 13,2;14,2;15,51;2Tesz 2,7;1Tim 3,16> a titok tartalma azonos az előző szavak által hordozott páli Krisztus-esemény-értelmezéssel.

Apokaluyiv (apokalüpszisz) = felfedés

A titok csak — volt titok. Most már nem az. Isten felfedte. Erről beszél az apokalüpszisz, amely Istentől jövő információt jelent. Néhány esetben az eszkhatológia: utolsó ítélet, feltámadás a tárgya ennek az információnak. [Róm 2,5;8,39;2Tesz 1,17> Általában azonban a Krisztus-eseményt, ill. annak páli értelmezését fedi fel az apokaluyiv. Pálnak az ismerete nem emberektől származik, hanem az Úr fedte fel azokat, amiket Pál tud, [2Kor 12,1.7> Ilyen felfedés révén tudta meg Pál azt, hogy fel kell mennie a jeruzsálemi zsinatra. [Gal 1,12> A páli Krisztus-esemény-értelmezés is ily módon jutott Pálnak birtokába: "felfedés alapján értesültem a titokról...". [Ef 3,3>

A felfedés alapvetően a jóhír—igazság—ige—titok felfedését, ill. a felfedett tartalmat jelöli: Annak, "aki képes titeket megerősíteni evangéliumom és Jézus Krisztus kérügmája alapján, az örök idők óta hallgatásba rejtett titok felfedése alapján, ami most világossá lett...", azt az Istent illeti meg a dicsőség [Róm 16,26—7> — írja a rómaiaknak. Ebben a páli mondatban a felfedés — szinonimája tehát az evangéliumnak, kérügmának és misztériumnak is. Amikor a korintusiak "elfogadják a mi Urunk Jézus Krisztus felfedését (értsd: kinyilatkoztatását)" [1Kor 1,7> — ugyanezt a páli Krisztus-esemény—értelmezést fogadják el. Szinonimája a felfedés — a bölcsességnek is: Isten adja meg az efezusiaknak "a bölcsesség és a felfedés Lelkét az Ő (Isten) megismerésére". [Ef 1,17> Két helyen az apokaluyiv

jelenti az Isten felfedő tevékenysége következtében megismert titoknak az általunk történő felfedését is — mások számára. [1Kor 14,6.26>

Marturion (martürion) = bizonyság

A "marturion" szó bizonyságtevési tartalmat jelöl szemben a bizonyságtevés aktusával, amelyet a "marturia" (=martüria) szó jelöl. A "marturion" egy ízben a kódex-változatokban felcserélődik a müsztérion szóval. [1Kor 2,1> Nem véletlenül, mert ugyanazt a jelentéstartalmat hordozzák. Szavunk jelentheti ugyan Pál bizonyságát is, [2Tesz 1,10;2Kor 1,12> de elsődlegesen Isten, Krisztus bizonyságát jelenti. Pál "Isten (Krisztus titkát) bizonyságát hirdetve" érkezett Korintusba. [1Kor 2,1> Ennek alapján meg is erősödött Korintusban "Krisztus bizonyága". [1Kor 1,6> Krisztus önfeláldozása volt ez a krisztusi bizonyságtevés: "odaadta önmagát váltságul mindenkiért; ez volt a bizonyágtétel adott időpontban". [1Tim 2,6> Ez az, amit Timóteusnak nem szabad szégyelnie: "Ne szégyeld a mi Urunk bizonyágát". [2Tim 1,8>

Az összes eddigi kifejezésekkel jelölt tatalomnak ősegyházi továbbadását jelölik az ezután következő projhteia, didach, didaskalia szavak.

Projhteia (prophéteia) = profécia

A szó a prófétától tolmácsolt isteni tartalmakat jelöli. Párhuzamosan szerepel egyfelől a titok— ismeret—felfedés szavakkal, [1Kor 13,2.8;14,6> másfelől a "tanítás" következő két szavával. [Róm 12,6;1Kor 12,10;14,6> Ez a profécia juttatja el Pál révén Timóteusnak mindazt, amire Timóteusnak szüksége van feladata teljesítésében. Az ehhez szükséges karizmát Timóteus — egyebek mellett — a profécia tartalmának megismerésével szerezte meg. [1Tim 4,14> A tesszalonikiak ne vessék meg ezt a próféciát, [1Tesz 5,20> a korintusiak pedig részesítsék egymást benne. [1Kor 14,22>

Didach (didaché) = tanítás

Ez a páli szó is foglalta az előző szavakkal jelzett tartalmaknak. Párhuzamosan szerepel a felfedés és profécia szavakkal. [1Kor 14,26,6> A római keresztények "szívből engedelmeskedtek annak a tanításmintának, amelyre rá lettek bízva", [Róm 6,17> csak egyesek tértek el attól. [Róm 16,17>Timóteusnak tanításban kell hirdetnie az igét; [2Tim 4,2> s a püspököknek a "tanítás szerinti hiteles igét" kell magáévá tennie. [Tit 1,9> Tanítás-tartalom és ige-tartalom megegyeznek egymással.

Didaskalia (didaskalia) = tanítás

Ugyanúgy a "didaskw" (=tanítók) ige főnévi alakja, miként az előző "didach". A "didaskalia" szóval 19 ízben találkozunk Pálnál, de ebből 15 előfordulás a pasztorális levelekre esik. A többi négy előfordulás két esetben tévtanítást, [Kol 2,22;Ef 4,14> egy esetben okulást jelent [Róm 15,4> és csak egy ízben jelenti a közösségen belüli szolgálatok egyikét: a tanítást. [Róm 12,7>

A pasztorális levelekben viszont a hiteles ígének megfelelő "egészséges tanítást" jelenti. [1Tim 1,10;2Tim 4,3;Tit 1.9;2,1> Timóteusnak ama "hit és jó tanítás igéjével kell táplálkoznia, amely hitnek és tanításnak követésére adta magát". [1Tim 4.6> Titusnak jó példával kell elöljárnia: "a tanításban... egészséges igét" kell nyújtania. [Tit 2,7> A tévtanításokkal szembenállnak "a mi Urunk Jézus Krisztus egészséges szavai és a jámborságnak megfelelő tanítás". [1Tim 6,3> Titusnak is arra kell törekednie, hogy a rábízottak minden tekintetben a "jó hitet tanúsítsák, hogy becsületet szerezzenek a mi megmentő Istenünk tanításának". [Tit 2,10> Timóteusnak ügyelnie kell Efezusban a "tanításra", [1Tim 4,13> és "abban megmaradnia". [1Tim 4,16> Különösen is meg kell becsülni azokat a presbitereket, akik "az igében és a tanításban fáradoznak". [1Tim 5,17> A rabszolgáknak is úgy kell viselkedniük, hogy "ne gyalázzák Isten neve és a tanítás". [1Tim 6,1> Timóteus követte is Pált a "tanításban... a hitben";

[2Tim 3,10> "a tanításban" fel kell használnia a gyermekkor óta ismert Ószövetséget is. [2Tim 3,16—6>

A fentiek során a hit és az ige — viszonyul rendre a tanítás szinonimájához, tehát a páli tanítás tartalma azonos a páli hit és ige tartalmával.

ParadosiV (paradoszisz) = hagyomány

Minden tanítástartalom előbb-utóbb hagyománnyá válik. Pál támadja az ószövetségi és az emberi hagyományokat. [Gal 1,14;Kol 2,8> Ugyanakkor egy másik hagyomány megtartására biztatja a korintusiakat: "a hagyományokat, ahogyan átadtam nektek, tartsátok meg". [1Kor 11,2> Ugyanerre biztatja már korábban a tesszalonikiakat is: "Szívósan ragaszkodjatok a hagyományokhoz, amelyeket tanultatok", és húzódjatok el minden olyan testvértől "aki nem a tőlünk átvett hagyomány szerint" viselkedik. [2Tesz 2,15;3,6>

Az egyház élete során az evangélium—ige—igazság—titok—ismeret, stb. új hagyománnyá válik az ószövetségi hagyományból kinőve, módosítva azt, sőt — mint láttuk — le is váltva azt. Ennek a Pál által képviselt és megőrzendőnek akart hagyománynak a tartalma — az általa kifejlesztett értelmezése a Krisztus-eseménynek.

ParaJhkh (parathéké) = letétemény

A "Hagyomány"-nak a pasztorális levelekben megfelel a "letétemény" szó. Pál tudja, hogy kinek hitt, és bízik abban, hogy a birtokába jutott "letéteményt" Krisztus meg tudja őrizni benne a parúzia napjáig. [2Tim 1,12> Timóteustól is azt kéri, hogy őrizze meg ezt a "letéteményt" elkerülve a hittel szembenálló hamis "ismeretet"; [1Tim 6,20> arra kéri őt, hogy őrizze meg az egészséges ígét és a Jézus Krisztusban való hitet tartalmazó letéteményt. [1Tim 1,14>

e) Kitekintés

A táblázatban felsorolt kifejezésekből alkotott birtokos szerkezetek formailag is árulkodnak arról, hogy a logosz szinonimáival van dolgunk. A tartalmi elemzés is azzal az eredménnyel járt, hogy ezek a kifejezések rendre a páli Krisztus-esemény-értelmezés fogalmi megjelölői. Következő könyvünk a páli első lépcső teljes tartalmát akarja megmutatni. Azt, amit az igével rokonértelmű "hit", mint tanítás tartalmaz (fides, quae creditur); s azt, amit a hittel (fides, qua creditur) elfogadunk. Ennek a tartalomnak kibontása során, a fentebbiekben ismertetett kifejezésekkel fogunk találkozni. E találkozások során újból és újból igazolódik majd, hogy ezek a kifejezések rendre ugyanazt a tartalmat, a páli Krisztus-esemény-értelmezést hordozzák.

Eddigi vizsgálatainkból aligha kétséges, hogy a páli teológia közepe akörül forog, hogy mit tett Jézus dikaiosunh-nk és megmentődésünk céljából. Akörül tehát, hogy mit tett Jézus értünk. A vizsgált kifejezőkészlet szavai rendre összefoglalásai akarnak lenni a páli teológia e közepének.

Jézus dikaioszá tett és megmentett minket — erről beszél a páli evangélium, kérügma, ige, beszéd és levél; ez a tartalma a páli hitnek, ismeretnek, igazságnak, bölcsességnek és megismerésnek; ezt ismerjük meg Krisztus bizonyosága, titka és felfedése által; ez hangzik az ősegyházban a prófécia és a tanítások révén; ez a tartalma a páli hagyománynak, letéteménynek.

Ez bizonyul majd következő könyvünkben a páli teológia közepének. Ennek harmadik lépcsős kiegészítőjét is — a törvényt és parancsot — bemutatni, ez volt jelen könyvünk tulajdonképpeni célja. Meg akartuk mutatni, hogy Pál fontosnak tekintette, hogy Isten új népe magáévá tegye az új szövetség törvényét és parancsát. Pál nagyra értékeli, hogy az új törvény és parancs által megszabadulunk a

mózesi törvénytől, annak erkölcsi és vallási előírásaitól egyaránt. Vallja az új törvény jelentőségét megmentődésünk és Istennek-tetszésünk szempontjából is.

De Jézusnak bennünket a mózesi törvénytől megszabadító tevékenységétől összehasonlíthatatlanul nagyobbra értékeli azt, amit nem tanítása által adott nekünk, hanem cselekedete által... a Golgotán. Pál ezért csak a keresztre feszített Jézust akarja hirdetni. [v.ö.: 1Kor 2,2>

Pál "igéje" tehát elsődlegesen nem a másik ember Isten kedvéért történő szeretésének az igéje, hanem Istennek az embert Fia kereszthalálának vállalásáig menő szeretésének az igéje. A páli ige elsődlegesen nem *logoV agaphV tou anJrwpou* (logosz agapész tu anthrópu = az ember szeretetének az igéje), hanem *logoV staurou* (logosz sztauru = a kereszt igéje); nem az embertől emberig érő szeretet, hanem az Istentől emberig érő szeretet himnusza. Ezt mutatja be III. könyvünk: A Krisztus keresztje.

Hálát kell adnunk Istennek, hogy őseinkben, a jeruzsálemi zsinat résztvevőiben, elevenen élt Jézus és — ha úgy tetszik — Gamaliel pluralisztikus szelleme. Hálát kell adnunk azért, hogy hűségüket meggyőződésükhöz nem keverték össze adminisztratív eszközök alkalmazásával. A zsinat a testvéri szeretettől folyó egység célkitűzésétől indítva ült össze. Bár a létrejött közös nevező csak Jakab csoportja számára bizonyult addig-ameddig járható útnak, s a másik három csoport képtelen volt azonosulni vele, mégis — egyik csoport sem gondolt érveken kívül egyéb fegyverre a maga álláspontjának képviselésében.

Ha lett volna kísértésük, és engedtek volna az ilyesfajta kísértésnek, hamarosan megsemmisült volna a kisded nyáj. Megsemmisült volna azért, mert értelmetlenedett volna számukra a Szeretet Útja, ha ennek győzelme érdekében igénybe vették volna a közhatalom segítségét, tehát azt, ami már nem szeretet. A közhatalom igénybevétele nélkül nőtették meg ők és a következő nemzedékek Jézus Országát akkorára, hogy a negyedik század elején a kísértésnek már történelmi szükségszerűséggel jelentkeznie kellett. De ez már Nagy Konstantin kora..., amikor az üldözöttből üldöző lesz, s ez már nagyon is túl van a páli életmű eszmei tartalmán, s így jelen munkánk anyagán is. De a hála szava, hogy ettől a kísértéstől és a beleegyezéstől Pál korában még mentek maradhattunk — azért ide kívánczok.

Hálát kell mondanunk azért is, hogy Péter jól értette a Jézustól rábízott Péter-tiszt gyakorlásának módját. A zsinaton úgy szólal meg, mint egy testvér a sok testvér között. Bátran képviseli a többség véleményétől eltérő álláspontját, s azt is elviseli, hogy álláspontját leszavazzák. Engedelmeskedik ezzel a Szentléleknek, akit nemcsak ő kapott meg, hanem minden testvére is. Elviseli, hogy Antióchiában Pál megfeddi őt, s a feddés következményeként minden biztonnyal módosít is magatartását. Hála tehát Istennek Péterért, hogy értette, miként kell a vezetői szerepet gyakorolnia a bázison élő prófétai nép körében. Testvérként és nem uralkodóként, mert az uralkodás sohasem szent, hanem mindig sátáni. A zsinat nem ismer még hierarchiát.

TARTALOM

15. A MÓZESI ÉS A JÉZUSI TÖRVÉNY	104
a) Az Ősegyház érti a jézusi törvénytökéletesítés erkölcsi részét	104
b) Jézus és a körülmetélés	104
c) Jézus és a rituális tisztaság	105
d) A jeruzsálemi keresztények és a Templom	106
e) A jeruzsálemi keresztények és a zsinagógák	107
16. PÁLFORDULÁS, AVAGY A JÉZUSI TÖRVÉNY ÉRVÉNYESÍTŐJE	109
a) Saul, farizeusok fia	109
b) Saul, Gamáliel tanítványa (?)	109
c) Miért bántják Saul volt farizeustársai?	111
17. A KÖRÜLMETÉLÉS ÉS A JERUZSÁLEMI ZSINAT	114
a) Ami kiváltja a jeruzsálemi zsinatot	114
b) Összeül a zsinat	115
c) Péter beszéde	115
d) Zsinati döntés	117
e) A zsinati döntés nem foglalkozik a zsidókeresztényekkel	118
18. A MÓZESI HAGYOMÁNYOK ÉS A JERUZSÁLEMI ZSINAT	120
a) Négy obszervancia kötelezi a pogánykeresztényeket is	120
b) Miért döntött így a zsinat?	121
c) Péter kettős hűsége	123
d) Pál egyetlen hűsége	125
19. HELYZETKÉP HÚSZ ÉVVEL A FELTÁMADÁS UTÁN	128
a) Az eligazítások értéke és érvénye	128
b) A zsinati balszél	128
c) A zsinati balközép	130
d) A jobbközép, ill. a tényleges közép	130
e) A szélsőjobb	133
f) Álapostolok	134
g) Hálaadás Istennek zsinati testvéreinkért	139
20. KÖRÜLMETÉLÉS	140
a) Szóstatisztika és jelentéstartalom	140
b) A körülmetélésnek nincs haszna	141
c) A Lélek szerinti körülmetélés — az igazi körülmetélés	144
d) Az igazi körülmetélés — a keresztség	146
e) A testi körülmetélkedés végzetes nagy baj volna!	147

f) A jézusi törvénytökéletesítés páli magyarázata.....	148
g) A szabadság, amellyel Krisztus megajándékozott minket.....	149
h) Damaszkus sorsdöntő jelentősége.....	151
21. ÉTEL- ÉS EGYÉB OBSZERVANCIÁK.....	153
a) Keresztények és pogányok együttélése	153
b) A földrajzi és társadalmi szituációk különbözősége	153
c) A bálványoknak áldozók közösségbe kerülnek az ördögökkel	155
d) A bálvány nem szennyezi be a neki áldozott húst.....	158
e) Aki szabad, az nincs obszervanciára kötelezve	159
f) De a szabadság azért mégsem csúcsérték	160
g) A szabadságnak a szeretetet kell szolgálnia!.....	162
h) Az erősek alkalmazkodjanak a gyengékhez!	164
i) Mindenki legyen tekintettel a másikra!	164
j) Az evangélium igazsága és a meggyőződés igazsága	167
k) Jakabnak, Péternek igazuk volt tehát?	168
l) Egyéb obszervanciák, avagy a "világ elemei"	168
m) A szabadság a krisztusi cselekedetekre szólít fel?	172
22. HARC A TÖRVÉNY CSELEKEDETEI ELLEN.....	173
a) Szókincs	173
b) A téma időbeli kibomlása.....	175
c) A három lépcső	176
23. A GALATA LEVÉL A TÖRVÉNY ELLEN ÉS MELLETT.....	178
a) Szóstatisztika	178
b) Az új tétel négyszeres bejelentése	178
c) Igazolási kísérletek.....	180
d) A mózesi törvény eláztatása	181
e) Egy másik törvény felmagasztalása.....	183
f) Ideiglenes mérleg.....	185
24. A HÁROM NAGY LEVÉL A TÖRVÉNY ELLEN ÉS MELLETT.....	186
a) 1Kor: A bűn ereje — a törvény.....	186
b) 2Kor: Az ószövetség — a halált szolgálja.....	186
c) Róm: Az ember kéttörvényű lény.....	187
d) Róm: Az 1a-tétel a cselekedetek haszontalanságáról.....	188
e) Róm: 1b-tétel a mózesi törvény hatálytalanná válásáról.....	193
f) Róm: 1c-tétel — Jézus hűsége	193
g) Róm: 2. lépcső — a mi hitünk.....	196

h) Róm: 3. lépcső — törvényteltetésünk.....	197
25. A RÓMAI FOGSÁG LEVELEI	201
a) Filippi levél: egy ószövetségi igaz!	201
b) Efezusi levél: emberiséget egységesítő törvény	202
26. ÖSEGYHÁZI KRITIKA.....	205
a) Pállal vitázik a Jakab-levél?.....	205
b) Cselekedet és hit nem választható szét!	205
c. a krisztusi törvényteltetés.	207
d) Vita Ábrahám hitéről.....	208
e) Jakab megnyomja a ceruzát	208
f) Az ország és a szabadság törvénye	210
g) Tolerancia, de nem indifferencia.....	211
h) Mérleg: mindössze 19 előfordulás!.....	212
27. A "PÁLI TANITÁST" JELÖLŐ KIFEJEZÉSKÉSZLET	215
a) Szóstatistika	215
b) Pál ígéje Jézus ígéje	217
c) A páli logosz sajátossága.....	218
d) A logosz szinonimái	219
e) Kitekintés.....	223

Bulányi György

Szent Pál teológiája

III. KRISZTUS KERESZTJE

Bokorliget Kiadó, Budapest

Bulányi György

Szent Pál teológiája

Harmadik Könyv:

Krisztus keresztje

„...istenektetszőkké lettünk ingyen, Isten
ajándékából..., aki Jézust engesztelő áldozattá
tette, Jézus vérigmenő húsége alapján...”
(Róm 2,24-5)

BEVEZETÉS

Szorongó lélekkel teszem testvéreim elé ezt a kötetet, amely a páli teológia magvát és ezzel kapcsolatos fenntartásaimat is tartalmazza — írtam közel húsz esztendeje (Karácsonyi Ajándék 49 sz. — 1979/6), s ma már nincs semmi szorongás bennem, de azért megőrzöm e szorongás dokumentumát. Ezek után folytatom az akkori előszót. — Szorongó lélekkel, mert e teológia alapjait a Szentírás bizonyos könyvei nyújtják.

A "Szentírás nem tanít tévedést!" — Schütz Antal Dogmatikája erről a mondatról ezt állítja: "Ez biztos, csaknem hittétel" (Bp. 1973. I. 180). Idézi Sz. Ágoston levelét is, melyet Sz. Jeromosnak írt a Szentírásról: "Ha mégis belebotlottam valamibe, ami az igazsággal látszólag ellentétben van, nem habozom azt gondolni, hogy... én nem értem az egészet" (Aug. Ep. 28,3). Mivel Ágostonnal és mással egyaránt megtörténhetik ez a belébotlás, ezért az I. Vatikáni Zsinat ezt tanítja: "A keresztény tanítás épületéhez tartozó hitbeli és erkölcsbeli kérdésekben azt kell a Szentírás igaz értelmének tekinteni, amit az Anyaszentegyház annak tartott és tart, mert az ő dolga ítélni a Szentírás helyes értelméről és értelmezéséről" (Denz 1788). Schütz hozzáteszi ehhez: "Csaknem hittétel tehát, hogy az Egyház a Szentírásnak egyedüli tévedhetetlen és hiteles magyarázója" (i.m. I. 185).

Hát én belebotlottam valamibe, és testvéreim segítségét kérem, hogy megtalálhassuk a páli szótérológia tárgyában a páli szövegeknek azt az igaz értelmét és értelmezését, amelyet az Anyaszentegyház annak tartott és tart.

Az Anyaszentegyház csak azt tarthatja és tartja igaznak, amit tagjai a Péter-utód és püspök társainak vezetése mellett az egyetemes egyház változhatatlan, mert Krisztustól kapott hitének tudott és tud.

A Szentírást sugalmazó Lélek sem magától beszél, hanem azokat mondja, amiket hall attól az Atyától és Fiútól, akiknek a Lelke. (Ján 16,13) A Lélek csak azt sugalmazhatja, ami összhangban van azzal, amit a Tizenkettő Krisztustól hallott. Az igazságot tévedhetetlenül tanító egyház tévedhetetlenségének ugyanez a krisztusi tanítás — a forrása.

Mit tanít a krisztusi tanítás a Golgota okáról és céljáról? Hogyan van harmóniában ez a krisztusi tanítás az ugyanerről szóló páli tanítással? Hogyan tanította az Egyház a kétezer esztendő során az erről szóló krisztusi tanítást? Mindezeket a kérdéseket könyvünk lapjai újra és újra elibénk hozzák.

Végső soron arról van szó, hogy a "tükör által homályban" (1Kor 13,12) látó Egyház hogyan tudja hordozni a történelem folyamán azt a tanítást, amelyet a Szentháromság világából hozott el közénk a nem tükör által és nem homályban látó Krisztus.

Ha a belébotlás során botlottam is, botlásaimat ez a szükségképpen homály is magyarázza.

A GOLGOTA TÉNYE — OKA — CÉLJA

28. A KERESZTHALÁL TÉNYE

a) A kereszthalál hangsúlya

A krisztusesemény jelentőségét kutató Pál nem az Isten megtestesülésében, hanem a megtestesülés egy (illetőleg két) speciális velejárójában-folyományában, ti. a kereszthalálban (és a feltámadásban) látja a krisztusesemény jelentőségét. A jézusi önértelmezésben hallatlan hangsúlyú, hogy az Atya küldte, Ő eljött, majd elmondta és tette mindazt, amit az Atyánál látott és hallott. A jézusi önértelmezésben a Golgota és a feltámadás mindezeknek csak következménye. Pálnál viszont nem hangsúlyos az, amit Jézus a három év alatt tett és tanított, hanem az a hangsúlyos, hogy meghalt és feltámadott; különösen az, hogy meghalt. Pál Krisztus-értelmezésében a halál nem a háromesztendő működésnek, hanem valami másnak a következménye. Könyvünk éppen ezt a valami mást szeretné megmutatni.

A jézusi önértelmezés gyakran beszél a küldés és jövés terminusaival a megtestesülésről. Pál mindössze két ízben tesz említést arról, hogy az Atya elküldte hozzá a Fiát: "Mikor elérkezett az idő teljessége, Isten elküldte a Fiát, aki asszonytól született... Isten elküldte a Fiát a bűnös testhez hasonló formában..." (Gal 4,4; Róm 8,3) Az "eljövésről" is csak két ízben tesz említést. Egyszer tételelesen, de ez alkalommal is idézve egy, már liturgikussá jegecesedett megállapítást: "Igaz és teljes elfogadásra méltó az az állítás, hogy Krisztus eljött a világra..." (1Tim 1,15) másodszor pedig egy Izaías-idézetet alkalmazva Jézusra, (Ef 2,17) amelyre azonnal visszatérünk. Ezen felül a pasztorális levelek, és csak azok, négy ízben beszélnek a küldés és jövés eredményét összefoglaló megjelenésről. Egy ízben megint csak liturgikus szöveget idézve: "...megjelentetett (#ejanerwJh° = efaneróthé) testben". (1Tim 3,16) A másik három ízben már a tartalmát is megjelöli ennek a megjelölésnek: Isten "ajándéka megjelent (#janerwJeisan° = fanerótheisan) a mi Megmentőnk, Krisztus Jézus megjelenése által (#dia epijaneiaV° = dia epifaneiasz)", (2Tim 1,10) "...mert megjelent (#epejanh° = epefané) Isten, a mi Megmentőnk ajándéka", (Tit 2,11) "...amikor megjelent (#epejanh°) a mi megmentő Istenünk jósága és emberszeretete". (Tit 3,4) Alapjában véve ennyit mond Pál a megtestesülés tényéről.

Míg az evangélisták csak az utolsó fejezetekben adják elő Jézus halálát és feltámadását, és írásaik döntően nagy részét annak bemutatására szentelik, hogy Jézus járta az országot, s közben tanított és jót cselekedett, addig Pál — céljának megfelelően — ezt a jézusi tevékenységet alig használja fel a maga Krisztus-értésére. Ami halálon és feltámadáson innen van a jézusi életben, arról Pálnál nem sok említést találunk. Öt ízben szól Jézus emberi származásáról: "az atyák közül való test szerint, (Róm 9,5) Dávid magvából való, (2Tim 2,8) Ábrahám ivadéka, (Gal 3,16) a mózesi törvény alattvalója lett". (Gal 4,4) Mindezek a páli nyilatkozatok összesen csak annyit akarnak mondani, hogy a megtestesülés a választott nép körén belül történt. A Fil-ben közölt, és a század közepére már liturgikus szöveggé érett hitformula a halál és a feltámadás ténye mellett nyomatékozza ugyan még a valóságos emberséget: "emberi alakban jelent meg és magatartásában is embernek bizonyult", (Fil 2,7) de ehelyt is arra a jézusi alapmagatartásra világít Pál reá, amelyből kinőhetett a Golgota.

Működéséről, tanításairól, gyógyításairól, csodáiról nem számol be, néhány személyi jellemvonását említi meg csupán: megkicsinyítette magát, (Fil 2,8) szolga-alakot öltött magára, (Fil 2,7) szelíd (2Kor 10,1) és állhatatos volt. (2Tesz 3,5) Ezeknek a vonásoknak a pontosítása olykor bepillantást enged működésébe: a körülmélttség szolgálja lett, (Róm 15,8) értünk szegénnyé lett, bár gazdag volt. (2Kor 8,9) De működésének tartalmára csak az említett Izaías-idézet utal az Ef-ben: "és eljövén békét hirdetett nektek (pogányoknak), távollevőknek és békét a közellevőknek" (zsidóknak); az aláhúzott rész az idézett Izaías-szöveg. (Iz 57,19; Ef 2,17)

E jézusi hirdetés-tanítás közelebbi tartalmára csak a "Krisztus törvénye" (Gal 6,2) kifejezés utal. Csak ez világít reá a törvénytadó, tehát tanító Jézus működésére. Ez a kifejezés, valamint az imént említett szegény—szelíd—állhatatos kitételek utalnának tehát csupán arra, hogy Jézus éveken keresztül tanított

körünkben, és élete példájával be is mutatta azt, amit tanított. Az evangéliumok Jézus ajkára adott anyaga lehetővé tette a Cur Deus homo? kérdésének a megválaszolását a haláltól és a feltámadástól elvonatkozva is. Az Örömet-hirdető, a Tanító, az Életet-adó című fejezetek numerusai számolnak be a KIO "Miért jött?" című kötetében annak a Jézusnak az önértelmezéséről, aki körünkben élt és működött. (KIO = Keressétek az Isten Országát 1968—1971 öt könyvben: I. Honnan jött?; II. Miért jött?; III. Az Út (két kötetben); IV. Nem fogadtuk be; V. Az ország. — Nyomtatásban: Irotron Kiadó Budapest 1990—91, I—IV kötetben.) Az ezektől elkülönülő "Életet-adó" című fejezetben sor kerülhetett a Cur deus homo crucifixus? kérdésének a megválaszolására. Azt az eredményt kaptuk ott, hogy Jézus halálának ugyanaz volt a célja, mint életének. Életével a Szentháromságból közénk hozott "ország" életét akarta bemutatni; s halálával—feltámadásával is arról tett bizonyosságot, hogy a közénk hozott élet még akkor is élhető, ha biológiai értelemben csak halhatónak bizonyul (KIO 27f). Pálnak viszont csak a meghaló és feltámadó Jézusra van szeme. A Cur Deus homo? kérdésre a páli teológia — külön — nem is válaszol. Legfeljebb közvetve válaszol, és ennyit: azért lett ember, hogy keresztfeszített ember legyen belőle. Ennek következtében a páli teológia szintetizálása átugorja a megtestesülés-működés értelmét a KIO említett kötetében szintetizáló "Életet-adó" fejezetet, s azonnal reátér a jézusi halál értelmét megállapítani akaró feladatra. Arra, hogy megmagyarázza, mit is jelent a páli megállapítás: "odaadta magát bűneinkért". (Gal 1,4; 1Tim 2,6; Tit 2,14)

b) A mi Urunk Jézus Krisztus élete Szent Pál szerint

Tegye a fentieket még nyilvánvalóbbá a páli levelek alapján összeállítható Jézus-életrajz, amelyből kiviláglik, hogy Pál szemében mindaz, ami megelőzi a Golgotát csak előzmény, és csak a Golgota, a feltámadás és a megdicsőült élet által válik jelentőssé.

Isten formájában lévén nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő az Istennel, hanem kiüresítette önmagát. (Fil 2,6—7) A világra jött, (1Tim 1,15) és megjelent a mi Üdvözítőnk, Jézus Krisztus; (2Tim 1,10) nyilvánvalóvá lett testben. (1Tim 3,10)

Az atyák közül van a Krisztus test szerint, (Róm 9,5) mert Dávid magvából származott test szerint, (Róm 1,3) a Dávid magvából való, (2Tim 2,8) Ábrahám ivadéka. (Gal 3,16) Mert amikor eljött az idő teljessége, elküldte Isten az Ő Fiát, aki asszonytól származott, és a törvény alattvalója lett. (Gal 4,4) Emberi alakban jelent meg, és magatartásában is embernek bizonyult, (Fil 2,7) mert a bűnös testhez hasonló formában küldte el tulajdon Fiát az Isten, (Róm 8,3) aki békét hirdetett a távollevőknek, és békét a közellevőknek. (Ef 2,17)

Krisztus, a mi Pászkabárányunk feláldoztatott, (1Kor 5,7) aki nem önmaga kedvét kereste. (Róm 13,3) Megkicsinyítette magát (Fil 2,8) szolga alakot öltve fel magára, (Fil 2,7) a körülmetéltség szolgája lett. (Róm 15,8) Értünk szegénnyé lett, bár gazdag volt, hogy az Ő szegénysége által gazdaggá legyünk. (2Kor 8,9) Szelíd volt, (2Kor 10,1) s az Ő engedelmissége által lettünk Istennek-tetszővé. (Róm 5,19) Állhatatos volt, (2Tesz 3,5) úgy, hogy engedelmissé lett a halálig, mégpedig a kereszthalálig. (Fil 2,8)

Az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárulták, vette a kenyeret, hálát adott és megtörte és ezt mondta: Vegyétek és egyétek, ez az én testem, amely értetek megtöretik, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Ugyanígy vette a poharat is, miután vacsoráztak, és ezt mondta: ez a pohár az új szövetség az én vérem által; ezt cselekedjétek, valahányszor isszátok az én emlékezetemre. (1Kor 11,24—5)

Szeretett minket és önmagát adta értünk, (Gal 2,20) megváltva minket a törvény átkától, átokká lett értünk, (Gal 3,13) mert önmagát adta bűneinkért, hogy kimentsen minket a jelenvaló gonosz világból. (Gal 1,4) Odaadta önmagát miértünk, hogy megváltson minden gonoszságtól, és megtisztítson minket tulajdon népévé, amely jócselekedetekre törekszik. (Tit 2,4) Odaadta önmagát váltságul mindenkiért, (Kol 1,20) hogy ne dicsekedjünk másban, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztségében, (Gal 6,14) s hogy ránk áradjanak szenvedései. (2Kor 1,5)

Elárulták, (1Kor 11,23) megfeszítették, mert nem alkalmazott erőt, (2Kor 13,4) közöttünk megfeszítették. (Gal 3,1) Megölték az Úr Jézust, (1Tim 2,15) meghalt; (1Tesz 4,14) mert Krisztus értünk, amikor még gyengék voltunk, meghalt. (Róm 5,6) Az egy Krisztus meghalt mindenkiért, hogy az élők többé ne

önmaguknak éljenek, hanem annak, aki értünk meghalt. (2Kor 5,14—5) Krisztus meghalt a mi bűneinkért, és eltemették. (1Kor 15,3—4) Le is szállt a föld alsóbb részeibe, (Ef 4,9) az alvilágba. (Róm 10,7) Feltámadt a harmadik napon, (1Kor 15,4) feltámadt miértünk, (2Kor 5,15) feltámadt a halálból első zsengeként az elhunytak közül. (1Kor 15,20) Megjelent Kéfásnak, majd a Tizenkettőnek, azután megjelent több mint ötszáz testvérnek egyszerre, azután megjelent Jakabnak, majd az apostoloknak mind. Legutoljára pedig valamennyi között megjelent Pálnak is, (1Kor 15,5—8) akit megjelenésekben és kinyilatkoztatásokban részesített, (2Kor 12,1) aki Krisztust test szerint is ismerte. (2Kor 5,16) Felment a magasságba. (Ef4,8) Így Krisztus, aki feltámadt a halálból, többé már nem hal meg, a halál rajta többé nem uralkodik. (Róm 6,9) Felemeltetett dicsőségben. (1Tim 3,16) Urunk a mennyben van (Kol 4,1) a romolhatatlanságban. (Ef 6,24) Az Isten jobbján (Róm 8,34) él az Isten hatalmából. (2Kor 13,4) Ítélni fog élőket és holtakat az Ő eljövetelekor, (2Tim 4,1) amikor az Úr Jézus megjelenik a mennyből hatalmának angyalaival. (2Tesz 1,7) Mert maga az Úr riadóval, arkangyal hangjával és az Isten harsonájával fog leszállni a mennyből, és a Krisztusban meghaltakkal együtt elragadtatunk az Úr fogadására a levegőbe, és így mindenkor az Úrnál leszünk. (1Tesz 4,16—7).

A fenti 45 soros összeállítás Jézus világba jövéséről s abból távozásáról ad információt; egyébről alig néhány sor beszél.

c) A kereszthalál szókinccse

Körülbelül 40 különböző szó utal Pálnál Krisztus kereszthalálára, több mint 120 előfordulással. Leveleinek több mint 100 versében tesz említést róla. Az első két levelében és a három utolsóban (a pasztorális levelekben) ritkábban, de az időbelileg ezek közé eső többi levelében (a Filem kivételével) meglehetősen nagy gyakorisággal. A relatív (a szövegmenyiséghez viszonyított) gyakoriságban a Kol-é a pálma, az abszolút gyakoriságban a Róm-é. Az alábbi táblázat tegye mindezt ellenőrizhetővé.

1Tesz	3, izben	(2,15;4,14;5,10)
Gal	10 izben	(2,19—21;1,4;3,1.13—14;5,11.24;6,14)
1Kor	21 izben	(1,13.17—18.23.25;2,2.8;5,7;6,20;7,23;8,11;10,20.26; 11,24—27;15,3—4.12)
2Kor	9 izben	(1,5—7;2,15;4,10;5,12—15.21;7,3;13,4)
Róm	31 izben	, (1,4;3,24—26;4,25;5,6.8.9.19;6,3—6.9—11;7,4; 8,3.11.17.24—25.32;10,7—9;14,9.15)
Fil	5 izben	(1,13;2,8;3,10—1.18)
Ef,	8 izben	(1,7;2,13.16.18;4,9—10,5.2.25)
Kol	10 izben	(1,14.18.20.22.24;2,12.13—14.20;3,3)
1Tim	1 izben	(2,6)
2Tim	1 izben	(2,11)
Tít	1 izben	(2,14)
ApCsel (Pál<)ajkán)	6 izben	(13,27—9;177,3;20,28;26,23).

17. tábla: A kereszthalál szókinccse

A Pál által használt kifejezéseket az alábbi csoportosításban mutatjuk be:

a szenvedésre utaló kifejezések: #pajhma° (pathéma = szenvedés), #pajhtoV° (pathétosz = szenvedő), #pascein° (paszkhein = szenvedni), #sumpascein° (szümpaszkhein = együttsszenvedni), #JlipsiV° (thlipsisz = szorongattatás);

a halál tényére utaló kifejezések: #apoJnhskein° (apothnészkein = meghalni), #sunapoJnhskein° (szünapothnészkein = együtt meghalni), #JanatoV° (thanatosz = halál), #nekroV° (nekrosz = halott), #haima° (haima = vér), #swma° és #sarx° (szóma/szarx = "megtört" test), #suntajein° (szüntaphein = együtt eltemetni), #katabainein° (katabainein = alászállni), #mnhmeion° (mnémeion = sír), #krinein° (krinein = elítélni), #pothrion° (pótérion = pohár);

a halálnemre utaló kifejezések: #desmoV° (deszmosz = kötelék), #xuloV° (xülosz = fa), #stauroV° (sztauros = kereszt), #stauroun° (sztaurún = keresztrefeszíteni), #sustauroun° (szüsztaurún = együtt keresztrefeszíteni), #kreman° (kreman = felfüggeszteni);

a halál büntetés-voltára utaló kifejezések: #katara° (katara = átok), #hamartian poiein° (hamartian poiein = bűnné tenni);

a halál önkéntességére utaló kifejezések: #didonai° (didonai = adni), #paradidonai° (paradidonai = átadni, elárulni), #asJenhV° és #asJeneia° (aszthenész/asztheneia = erőtlenség), #mwria° (mória = bolondság);

a halál áldozat jellegére utaló kifejezések: #Juein° (thüein = az áldozatot megölni), #Jusia° (thüszia = véres áldozat), #euwdia° (euódia = illat-áldozat), #hilasthrion° (hilasztérion = engesztelő áldozat), #prosjora° (proszfora = áldozat), #pwthrion° (pótérion = ital-áldozat), #pasca° (paszkha = áldozati bárány), #timh° (timé = ár, nagybecsű áldozat), #antilutron° (antilütron = megváltási áldozat).

A szókincs gazdagsága, valamint a fenti szavak előfordulási sűrűsége egyaránt mutatja, hogy milyen jelentős Pál számára Jézus halála.

29. A PÁL ELŐTTI GOLGOTA-ÉRTELMEZÉS

a) A jézusi önértelmezés és ennek egyházi megértési folyamata

Aminek az evangélisták naív tanúi, azaz nem értő, csak közvetítő tanúi — a jézusi önértelmezésnek Jézus ajkára adott summája ez:

Annyi tolmács után eljöttem közétek én is, a Fiú, az Isten optimális tolmácsa. Azért jöttem, hogy megtanítsalak titeket szeretni. Akik nem akarják tőlem ezt a szeretetet eltanulni, azok ettől indítatva keresztre juttatnak engem. Ezek az emberek és az őket mozgató Sátán országa — az elsődleges okozói a Golgotának. Tettük motívuma tehát: nem akarják a szeretet térnyerését. Atyám és én számítottunk erre, mégis odahelyeztük elibük az életemet; s ennyiben másodlagosan mi is okozói vagyunk a Golgotának. Az irányotokban táplált szeretetünk motivált bennünket erre. A Golgota elfogadásának a célja pedig részünkről abban állt, hogy szeretetünknek vérem omlásáig menő bizonyosága újabb indítást adjon nektek, hogy ti is reá tegyétek életeteket a szeretet programjára. A feltámadásból pedig tanuljátok meg, hogy a szeretet biztosítja az el nem múló életet. Halálom elsődleges okozóinak célja — ti. hogy kiiktassanak engem az életből — pedig eredménytelennek bizonyult; mert aki szeret, attól el nem vehető az Élet.

Az evangélisták naív tanúként beszámolnak erről a jézusi önértelmezésről, és ugyanakkor arról is beszámolnak, hogy "nem értették", mi motiválhatta Istent, mi célja lehetett Istennek azzal, hogy a Messiást engedi halálának halálát halni (KIO 117).

A Tizenkettőnek a szenvedésbejelentések során tanúsított ezen értetlensége nem számolódott fel a feltámadást követő 40 nap során, s nem fordul egyértelmű és világos értésbe pünkösdkor sem, az azt követő évtized—évtizedek során sem. A jézusi önértelmezés teljes tartalma a Szent Lélek irányítása mellett csak fokozatosan világosodik meg számunkra az Egyházban az üdvtörténet során. A Szent Lélek nem azonnal, hanem a századok és évezredek függvényében vezeti el a Lelket befogadókat — a Lélek mondanivalóit koordináló apostolutódok szerepének segítségével — "a teljes igazságra". (Ján 16,13) Vezeti természetesen olyan igazságokra, amilyenek ebben a létezési módunkban számunkra egyáltalán lehetségesek. Ebben a létezési módban ugyanis minden igazságbirtoklási lehetőség — Páltól négyszer is nyomatékozva — "rész szerint való, töredékes" (#ek merouV° = ek merúsz (1Kor 13,9.9.10.12)). Az idők végezetéig érvényes ugyanis Pál szava, hogy csupán "tükör által homályban látunk". (1Kor 13,12) Érvényes ez Pálra is, és érvényes természetesen minden késői kutatójára is.

b) Az ősegyházi Golgota-értelmezés az ApCsel első felében

Az ApCsel első felében Lukács beszámol a jeruzsálemi keresztények, elsősorban Péter krisztusesemény-értelmezéséről. A páli értelmezés e Pál-előtti háttérbe épül bele, és e háttérbe beállítva mutatkozik meg a páli értelmezés igazi jelentősége. Állítjuk, hogy a lukácsi beszámoló hitelesen tükrözi az Egyház első évtizedeinek szellemi erőfeszítését a Golgota okának-céljának megállapítására. Tehát nem fogadhatjuk el azt a nézetet, hogy Lukács nem az első évtized teológiájáról, hanem kizárólag a maga (lukácsi) teológiájáról számol be. Nemcsak azért nem fogadhatjuk el, mert Lukács történetírónak tudja magát, és csak arról akar Theophilos-nak beszámolni, amit "a szemtanúk átadtak nekünk". (Lk 1,2) Hanem azért sem fogadhatjuk el, mert ha saját teológiát akart volna adni, Pál-tanítványként csak páli teológiát adhatott volna Péter és a jeruzsálemiek ajkára. A jeruzsálemi zsinatról — két évtizeddel a feltámadás után — készült beszámolója során ugyan már megteszi, hogy a zsinaton Péter lesz a páli tanítás szócsöve (Cs 15,11) (vö. 17. num). De az első és Pál hatásától mentes évtized (a 30-as évek) során — történetírói tisztjének megfelelően — a páli válaszok ismeretében sem adja Péter és társai ajkára a maga tanítómesterének szemléletét.

A páli krisztusesemény-értelmezés ennek a jeruzsálemi értelmezésnek a háttéréből lép majd elő a feltámadás utáni második és harmadik évtized során. Az alábbiakban megrajzoljuk ezt a háttérteret.

c) A Golgota okozói

A Golgotát két akarat hozta létre: embereké és Istené. Gazdagon dokumentált az emberi akarat. A pütkösi beszédben Péter "az izraelita férfiaknak" mondja: "törvényszegő emberek (#anomoV° = anomosz) keze által odaszegezve eltették láb alól (#anairew° = anaireó)... keresztre feszítették". (Cs 2,22.23.36) A sánta ember meggyógyítása után Salamon-tornácában mondja ugyancsak az "izraelita férfiaknak" (Cs 3,12): "átadtatok—elárultatok (#paradwkate° = paradókate) és megtagadtatok Pilátus színe előtt..., a szentet és igazat megtagadtatok és azt kértétek, hogy egy gyilkos embert ajándékozzanak nektek, az élet vezérét viszont megöltétek (#apekteinate° = apekteinate)". (Cs 3,13—5) Annás és Kaifás jelenlétében a főtanács előtt mondja "a nép vezetőinek és véneknek" Péter: "keresztre feszítették Öt... Ő a kő, amely általatok, építők által megvetve, szegletkövé lett". (Cs 4,10—11) Miután az apostolok sértetlenül elhagyják a főtanácsot, a jeruzsálemi keresztények zsoltárt idézve (Zsolt 2,1—2) imát mondanak: "...a föld királyai és a fejedelmek egybegyűltek az Úr és az Ő Felkentje ellen". Majd értelmezik a zsoltárt: "Valóban össze is jöttek ebben a városban a te szent gyermeked, Jézus ellen, akit felkentél... Heródes és Poncius Pilátus a pogányokkal és Izrael népével együtt". (Cs 4,26—7) István diakónus pedig ugyancsak a főtanács tagjainak mondja szemébe: Jézusnak, "az Igaznak árulói és gyilkosai lettetek". (Cs 7,52) Péter később Kornéliusz házanépe és joppei kísérete előtt is megismétli, hogy Jézust "eltették láb alól fára függesztvén". (Cs 10,39) Mindezeket összefoglalva azt kell mondanunk, hogy Jézus halálának okozói elsősorban a zsidó férfiak, ill. a főtanácsban ülő főpapok, vének és írástudók; (Cs 4,5) másodsorban pedig a jelenlévő pogányok képviselőjében Poncius Pilátus.

De nemcsak ezek az emberi keresztre-juttatók okozták Jézus kereszthalálát. A pütkösi beszéd szerint ugyanis az izraelita férfiak az "Isten előre elhatározott akarata és előbb meglevő tudása alapján kiadott" Jézust tették el láb alól. (Cs 2,23) Salamon-tornácában pedig Péter arról beszél, hogy Isten felhasználta, hogy az izraelita férfiak elárulták és megtagadták Jézust; arról beszél, hogy "így teljesítette be Isten azt, amit előre hirdetett minden prófétája szája által arról, hogy szenvedni fog az Ő Felkentje". (Cs 3,18) A jeruzsálemi keresztények említett imája is arról szól, hogy Heródes és Pilátus, pogányok és zsidók azért kerültek közös nevezőre Jézus ellenében, hogy "megtegyék mindazt, amit kezéd és akaratod előre meghatározott, hogy megtörténjék". (Cs 4,28) Isten tehát tudta is, hogy Felkentje keresztre fog kerülni; Isten akarta is, hogy Felkentje keresztre kerüljön. Az előretudás (#pro-gnwsiv° = pro-gnószisz) és az előre-hirdetés (#pro-kataggallein° = pro-katangallein) jelzik az isteni tudást. A kétszer előforduló "akarat" (#boulh° = boulé), a "kéz", a "teljesítette" és az előre-elhatározás (#pro-orizein° = pro-oridzein) jelzik az isteni akaratot. Az isteni akarat megelőzi tehát a Jézust keresztre juttató emberi akaratot. A tulajdonképpeni Golgota okozó tehát maga az Isten, mert a gyilkosok csak bedolgoznak Isten eleve tudott és akart, elhatározott tervének. A jézusi önértelmezés különbözik ettől: nem történt bedolgozás (vö. KIO 85c).

d) Az emberi Golgota-okozók indítékai

Hogy mi indította Istent erre, erről a szövegek közvetlenül semmit sem vallanak.

Hogy mi indította az embert a keresztfeszítésre, erre a kérdésre három választ is kapunk. "Törvényszegők" (Cs 2,23) tették ezt Jézussal; olyanok tehát, akik "a törvényt nem tartották meg". (Cs 7,53) Ez az első válasz, melynek lényege: a kortársak bűne juttatta Jézust a keresztre. A második válasz az első válasz szubjektív változata: a bűnösök nem tudják, hogy bűnösök; nem ismerték fel Jézusban a Szentet és az Igazat. Péter ugyanis tudja, hogy "tudatlanságból cselekedtek" az izraelita férfiak és vezetőik is. (Cs 3,17) A harmadik válasz pedig még tovább megy, mert arról beszél, hogy a Jézust keresztfeszítőket bedolgoztak Isten előre elhatározott gondolatának és akaratának. Bedolgoztak obejektíve bűnös törvényszegésükkel, bedolgoztak szubjektív büntetlenségükből—tudatlanságukból folyóan. E harmadik válasznak a tükrében mintha keresztfeszítő tettük nem is lett volna szabad emberi cselekedet, hanem inkább csak végrehajtása volt az isteni szándéknak. Salamon-tornácában hangzik el: keresztfeszítő cselekedetük által "teljesítette be Isten azokat, amiket az összes próféták szája által előre hirdetett, hogy szenvedni fog a

Felkentje". (Cs 3,18) A jeruzsálemiek imájából megtudjuk, hogy a keresztfeszítők azért jutottak Jézus ellen közös nevezőre, "hogy megtegyék, aminek a megtörténését Isten keze és akarata előre elhatározta". (Cs 4,28)

Az emberi okozók semmiképpen sem voltak végső okozók, és nem-végső okozókként is inkább csak eszköz-okok voltak. Bűnükből, illetve szubjektív büntelenségükből folyóan tettek valamit az Isten ellen, s ugyanakkor, teljesen tudattalanul, ezzel a tettükkel végrehajtották Isten akaratát.

e) Motívum és cél: Golgotát-okozás és feltámasztás

Ezután visszatérhetünk a hiányzó isteni motívum kérdéséhez, azaz arra, hogy mi indította Istent a kereszthalál akarására. Valóban semmit sem mondanak szövegeink erről? Közvetlenül semmit. De közvetve, a célból a motívumra visszakövetkeztetve megtudhatunk valamit. Motívum és cél ugyanis szoros összefüggésben állnak egymással. Tegyük ezt nyilvánvalóvá egy-két példával. Ha nem megtömnék, hanem eszem a magam akaratából folyóan (azaz nem akarok éhségsztrájkot tartani), akkor evésemnek én vagyok az okozója. Cselekvésem motívuma tehát abban áll, hogy éhes vagyok; a célom pedig abban áll, hogy ne legyek éhes, és részesüljek mindabban a jóban, ami a folyománya annak, hogy nem vagyok éhes. Ha felteszek egy hanglemezt, zenét hallgatásomnak én vagyok az okozója. Motívum és cél ez alkalommal is szorosan összefüggenek: motívumom a zeneigényem, célom pedig ennek az igénynek a kielégítése. E példák alapján azt állíthatjuk, hogy cselekedeteink célja megmutatja cselekedeteink motívumát. Ennek az összefüggésnek az alapján próbálunk szövegeinktől feleletet kapni a Golgotát akaró Isten motívumára vonatkozóan.

Föltesszük tehát a kérdést: milyen célok mozgatták Istent, milyen célokat akart elérni a Golgota előre elhatározásával? A Golgotát mindenesetre követte a feltámadás. A post hoc nem azonosítható a propter hoc-kal: a későbbi esemény nem feltétlenül célja a korábbinak. Tehát a feltámadásnak a Golgotát időben követő ténye alapján még nem állítható, hogy Isten attól a motívumtól indítva akarta a Golgotát, hogy feltámaszthassa Jézust. Szövegeinkben nem is találkozunk ilyen állítással: Isten akarta Jézus halálát, hogy feltámaszthassa Őt. De kétségtelenül akarta Isten mind a kettőt: a Golgotát is, a feltámadást is. Sőt, többet is kell mondanunk: a Golgota tette lehetővé a feltámasztást.

Megfésülködöm, majd lefekszem; de a megfésülködésnek nem az a célja, hogy lefeküdjem. A Golgotát követi a feltámadás, de a Golgotának nem az a célja, hogy legyen feltámadás. Megverek valakit, aztán összeviszsa csókolgatom; ha a megverésnek az összeviszsa-csókolgató a célja, ez morbid, ösztönbeteg, zsaroló, inhumán magatartás volna (vö. Thomas Mann: Az úr és a kutya). A példaként említett evés és jóllakás, a hanglemez-felrakás és zeneigény-kielégülés egymásutánjai (post hoc) között kétségtelen az ok-okozati (propter hoc) összefüggés. Az is kétségtelen, hogy ok és okozat mögött ugyanaz a közös motívum (első ok) áll és hat. Munkahipotézisként tegyük fel a kérdést: nem lehet-e a feltámadásból, mint Golgota okozatból, megtalálni a két okozat egyetlen közös motívumát — a két említett példa analógiájának megfelelően:

Motívum = (1. ok)	(2. ok) = (1. okozat)	Cél = (2. okozat)
éhesség	evés	jóllakás
zeneigény	hanglemez-felrakás	zeneigény-kielégülés
ismeretlen motívum	Golgota	feltámadás

18. tábla: Motívum, ok cél

Vizsgáljuk most meg ezzel a hipotézissel a 2. okozatként tekintett feltámadásra vonatkozó Pál előtti anyagot. Mégpedig a következő szempontokból: Mit tett Isten a Golgotát követően Jézussal? Mit tett ugyanakkor az emberrel? És mit vár e kettős tette alapján az embertől? Vizsgáljuk meg mindezt, hátha vallanak szövegeink valamit Golgota és feltámadás közös motívumáról.

f) A feltámadás és következményei Isten és Jézus viszonylatában

Lássuk az első kérdést: mit tett Isten a Golgotát követően Jézussal? Jézust "az Isten feltámasztotta... Dávid beszélt Isten Felkentjének a feltámasztásáról... ezt a Jézust feltámasztotta az Isten" — halljuk a pünkösdi beszédben. (Cs 2,24.31.32) "Őt az Isten feltámasztotta a halottak közül" — halljuk ugyancsak Péter ajkáról Salamon-tornácában is, (Cs 3,15) a nagy tanács előtt is; (Cs 4,10) "Őt Isten feltámasztotta a harmadik napon, és megadta, hogy láthatóvá váljék" — mondja Péter Kornéliusz házában. (Cs 10,40) E feltámasztás következtében Jézus "föllemelődött (felmagasítódott) Isten jobbára" és Isten Jézus "ellenségeit Jézus lábai elé rakta zsámolyul". (Cs 2,33—5) Ezzel a tettel Isten "megdicsőítette szolgáját—gyermekét (#paiV° = paisz), Jézust". (Cs 3,13)

Ez a feltámadás egyedülálló szerepkört biztosít Jézus számára az emberiség érdekében. Az el- és megvetett kőből szegletkővé lett, és egyedül Ő teheti lehetővé a megmentődést az ember számára: "Az ég alatt az emberek körében nem adatott más név, amelyben meg kell mentődnünk"; (Cs 4,11—2) ill. "Isten Jézust Megmentővé magasította fel a maga jobbán". (Cs 5,31) A megmentői szerepkört egészíti ki a pünkösdi beszéd egy kitétele: "és Úrrá és Felkentté is tette Isten ezt a Jézust". (Cs 2,36) A feltámadás függvényében adódik ez a jézusi szerepkör. De mi ennek a megmentői és messiási szerepkörnek a konkrét tartalma?

A pünkösdi beszéd utal egy, az akkori jelenben érvényesülő tartalomra: Jézus Istentől "megkapva a Szentlélekre vonatkozó ígéretet kiöntötte a Lelket" Pünkösdkor a tanítványokra. (Cs 2,34) A Kornéliusz házában mondott beszéd pedig utal Jézus Úr-szerepének a tartalmára; arra ti., hogy Jézuson fordul minden ember sorsa: "Jézust rendelte Isten élők és holtak bírójává". (Cs 10,42) A Lélek-adás szerepkörén és a bírói szerepkörön túlmenően a Salamon-tornácában mondott beszéd utal még valamire. Mégpedig egy ugyancsak a jövőben érvényesülő tartalomra, ami nagyon szoros kapcsolatban van az apostolok mennybemenetel előtt feltett utolsó kérdésével: "Mostanában állítod-e helyre Izrael számára a királyságot?". (Cs 1,6)

Talán ez a Salamon-tornácában mondott beszéd mond el legtöbbet arról, hogy a Jézus letartóztatásakor még evilági országra spekuláló tanítványok hogyan táplálják tovább a Pünkösdt követő években ezt a fajta immanens reményüket. A zsidó nacionalizmusban nevelkedett Tizenkettőben ugyanis ez a nacionalista remény nem számolódik fel máról holnapra. Ha ez a zsidó nacionalizmus fokozatosan (Cezárea, majd Pál hatására) át is alakul egy személy- és nemzetválogatást nem ismerő egyetemes emberi célkitűzéssé, azaz, ha át is alakul majd a nemcsak zsidókat, hanem mindenkit meghívó Isten evilági országának reményére (vö. Jelenések könyve), Krisztus földi uralmának reménye azért csak tovább él bennük. A Salamon-tornácában beszélő Péter megteszi, amit a mennybemenetelkor Jézus elmulasztott. Megteszi, mert feleletet ad a tanítványok akkor feltett kérdésére: "Atyáink Istene megdicsőítette Fiát, Jézust... Tartsatok tehát bűnbánatot, hogy eljőjön a felüdülés időpontja, és elküldje a nektek rendelt Felkent Jézust, akit az égnek kell befogadnia a mindenek helyreállításának (#apokatastasiV° = apokatasztaszisz) korszakáig, amelyről szólt az Isten öröktől fogva szent prófétáinak szája által. Mózes ugyanis ezt mondta: Prófétát támaszt nektek az Úr, a mi Istenünk, testvéreitek közül, olyat, amilyen én vagyok; őt hallgassátok mindenben, amit csak mond nektek. Aki pedig nem hallgat majd erre a prófétára, az irtassék majd ki a népből... a próféták is mind... szintén meghirdették ezeket a napokat. Ti vagytok a fiai a prófétáknak és annak a szövetségnek, amelyet Isten kötött atyáinkkal, amikor így szólt Ábrahámhoz: és a te magodban áldatik meg a föld minden nemzetsége". (Cs 3,13—25)

Figyeljünk fel a szóegyezésre: helyreállítani (#apokaIistanein° = apokathisztanein (Cs 1,6)) és helyreállítás (#apokatastasiV° (Cs 3,21)). Mit is jelent ez a beszéd és benne a szó-egyezés? Ezt: ha a Golgota érthetetlen intermezzója ellenére a feltámadás mégis kétségtelenné tette, hogy Jézus az Isten Felkentje, akkor változatlanul Jézus a megígért Megmentő, akkor változatlanul Jézus a reménység a helyreállított királyság nélkül szenvedő Izrael számára. Péter kétségtelenül várja Jézus újraeljövetelét. Várja népe megalázottságában "a felüdülés időpontját". Várja, amíg letelik a köztes idő, amelyben a Messiásnak csak ideiglenes tartózkodási helye az "ég". Izraelnek azért kell "metanoiát tartania és megtérnie", (Cs 3,19) hogy az Atya újra elküldje Fiát, s a Fiú végül is elvégezze, amit el kell végeznie, hiszen a mennybemenetelkor

dolgavégezetlenül hagyta magára őket. Péter rendületlenül várja tovább azokat az időpontokat és korszakokat, amelyeket az Atya a maga diszkrecionális ügyének tekintett, és amelyeknek ismeretét ennek következtében Jézus nem volt hajlandó a tanítványok orrára kötni. (Cs 1,7) Várja, mert úgy gondolja, hogy a második eljövétel majd elvégzi azt, amit a Messiásnak (Péterék korábbi várakozása szerint) már első eljövése során el kellett volna végeznie. E várása következtében a Mózes ajkán szereplő messiási jövendölést (Mt 18,15.19; ApCsel 3,22—3) Péter a második eljövételre érti, melynek során majd kiirtatik a népből, aki nem figyel Isten tolmácsára. Arra kell értelmeznie, hiszen az első eljövétel során a Tolmácsra nem figyelő nép irtotta ki a népből a Tolmácsot. E második eljövétel során valósul meg a prófétai remény, amelyet Isten felvillantott Ábrahámnak, amikor szövetséget kötve vele megígérte, hogy Ábrahám magvában áldatik meg a föld minden nemzetsége. Salamon-tornácában "a mindenek helyreállítása", azaz a teljes helyreállítás még változatlanul továbbviszi Izrael reményét: a királyság helyreállítását.

Az tehát, hogy a Jézust feltámasztó Isten Megmentővé, Felkentté és Úrrá tette Jézust, Péter számára annyit is jelent, hogy Jézus újra eljön, és megvalósul az az immanens ország, amelynek reményében csatlakoztak annak idején Jézushoz; az az immanens ország, amelynek megvalósulásában a mennybemenetelkor is reménykedtek. A feltámadás biztosítja Péter számára, hogy tovább reménykedhessék. E továbbreménykedés az idők teljességében (először) eljövő Jézusra utaló (Ábrahámnak adott és mózesi) jövendölést átkönyvelteti Péterrel egy második és ugyancsak immanens jellegű eljövételre.

E Salamon-tornácában mondott beszéd köti össze a mennybemenetelkor kinyilvánított reményt János későbbben megfogalmazott reményével, az ezer esztendőre totálisan megvalósuló evilági ország reményével, ahogyan azt a század végén apokaliptikus vízióban a Jelenések könyve megrajzolja: "És láttam a megnyílt eget, és íme egy fehér ló, és aki rajta ül, az hűnek nevezetik és igaznak, és igazsággal ítél és harcol... és fel volt öltözve vérbe mártott ruhába, és az ő neve az Isten Igéje, és a mennyei seregek követték őt fehér lovakon, tiszta fehér gyolcsba öltözve, és szájából éles kard jött ki, hogy azzal verje meg a népeket, és ő legeltetni fogja őket vasvesszővel, és ő tapossa a mindenható Isten haragja indulatának borsajtóját... És láttam a fenevadat és a föld királyait és seregeiket összegyűlni, hogy harcra keljenek a lovon ülő ellen és az ő serege ellen, és foglyul esett a fenevad... élve vettetett a kénnel égő tűz tavába, és a többiek megölettek a lovon ülőnek kardjával, amely az ő szájából jött ki, és a madarak mind jól laktak az ő húsból... És láttam trónokat, és ráültek, és ítélet bízott rájuk, és láttam azok lelkét, akiknek fejüket vették Jézus bizonyágtételéért és az Isten igéjéért, és uralkodtak a Krisztussal ezer esztendeig. A többi halott nem kelt életre, míg el nem telt az ezer esztendő. Ez az első feltámadás... Ezeken a második halálnak nincs hatalma, hanem papjai lesznek Istennek, és Krisztusnak, és uralkodni fognak vele ezer esztendeig". (Jel 19,11.13—6.19—21; 20,4—6) Századvégi fináléja ez a Tizenkettő Jézust nem értő immanens reményének.

Mindezeket összefoglalva ennyit mondhatunk: Isten akarta ugyan Fia golgotai megszátyosulását, de akarta Fia megdicsőülését is, aki ezzel a megdicsőüléssel minden emberi remény beteljesülhetésének beteljesítőjévé lett Péter és a jeruzsálemiek számára. A feltámadás tehát Jézust teszi az emberi reménység középpontjába. Hipotézisünk értelmében legalábbis megkérdezhettük: az motiválhatta Istent a Golgota akarásában, hogy — feltámadás-közvetítéssel — Jézus az emberi reménység középpontjába kerülhessen?

g) A feltámadás következményei Isten és ember viszonylatában

A feltámasztás által Isten biztosította Jézus számára a fenti szerepkört. Ugyanez a feltámasztás az ember számára is biztosítja egyfelől az említett immanens reményt, másfelől biztosít ezen túlmenő javakat is. Melyek ezek a javak?

Az első a Joel próféta által megígért Lélek-kiadás, amelynek Jeruzsálem népe szemtanúja lett Pünkösdkor, (Cs 2,16—21) s amely kiadásban részesülhet mindenki, aki ambicionálja azt. (Cs 2,38—9) A második jó, amely bárkinek rendelkezésére áll: Isten megbocsátja bűneinket: "Tartsatok bűnbánatot és keresztkedjék meg mindegyiktek Jézus-Messiás nevében bűneitek bocsánatára" (Cs 2,38) — mondja Péter Pünkösdkor. "Tartsatok bűnbánatot tehát, és térjete meg, hogy eltörlődjének bűneitek" (Cs 3,19)

— halljuk Salamon-tornácában. Jézust "az Isten vezérré és megmentővé magasította fel a maga jobbán, hogy Izraelnek bűnbánatot és bűnbocsánatot adjon" (Cs 5,31) — mondja Péter a főtanács előtt. "Jézus neve által mindenki bűnbocsánatot kap, aki hisz Jézusban" (Cs 10,43) — halljuk Kornéliusz házában. Harmadik jóként szerepel a testi egészség helyreállítása: "Vegyétek tudomásul mindannyian és Izrael egész népe, hogy a názáreti Jézus-Messiás nevében... akit Isten feltámasztott a halottak közül, Jézus által áll előttem egészségesen ez a szanta ember" (Cs 4,10) — mondja Péter ismét a nagytanács előtt.

A csodatevés nem újdonság az üdvtörténetben, de a feltámadás után Isten már Jézus neve által teszi a csodát. A bűnbocsánat, melyet Isten ad a bűnbánó és megtérő embernek, ugyanígy nem újdonság az üdvtörténetben; de a feltámadás után Jézus által, a Jézus nevében történő vízben-alámerülés által adja Isten a bűnbocsánatot. Hogy a Szentlelket immár bárki megkaphatja, ez látszik talán újdonságnak. Isten és ember viszonylatában tehát a feltámadás következménye abban áll, hogy amit Isten mindig is adott az embernek, azt immár mindenképpen Jézus által adja. Az előzőhöz hasonló eredményt kaptunk: a feltámadás által Jézus az emberi remény középpontjába kerül. Ha ezt akarta Isten a feltámadás által, akkor ugyanezt kellett akarnia a Golgota által is? A golgotai kereszthalál által, amely előfeltétele a feltámadásnak?

h) A feltámadás következményei ember és Isten viszonylatában

Ami végül a feltámadás után az ember tennivalóit illeti, szövegeink lényegében három tennivalóról számolnak be. Az első a bűnbánat és a megtérés: "Tartsatok bűnbánatot... és mentsétek meg magatokat ettől a becstelen nemzedéktől!" (Cs 2,38.40) — halljuk Pünkösdkor. "Tartsatok bűnbánatot és térjete meg... Isten feltámasztva gyermekét elküldte hozzátok, megáldva titeket, hogy ki-kiforduljon gonoszságaitól" (Cs 3,19.26) — halljuk Salamon-tornácában. A második a Jézus nevére megkeresztelkedés, a Jézusba belemerülés kívánalma. (Cs 2,38) A harmadik: reátámaszkodni Jézusra, azaz hinni Benne. A szanta embernek a "hit adta meg az egészséget Jézus által". (Cs 3,16) A bűnbocsánatnak is ez a hit a feltétele: "a Jézusban hívők" kapják meg bűneik bocsánatát. (Cs 10,43)

Ismét utalnunk kell arra, hogy üdvtörténetileg csak a Jézus-nevében történő keresztelkedés — az újdonság. A bűnbánat és megtérés csak akkor jelenthetne újdonságot, ha a bűnbánatot (#metanoia°) a jézusi tudatátalakulás értelmében is érthetnők. Szövegeink alapján ez a hit az Ószövetségben is meglevő hittartalmakon felül csak annyit tartalmaz, hogy Jézus a Messiás, de a tökéletesített törvénynek, annak, hogy Isten Jézus tanítói működése által a Hegyibeszéd magasára akarta volna felemelni a maga népének etikai rendjét, amely tökéletesebb a hagyományosnál — ennek a szövegekben semmi nyoma. A "hit" tehát megint csak annyiban újdonság, hogy a feltámadás után az embernek már Jézusra kell támaszkodnia, amikor Istenre akar támaszkodni.

A feltámadás által jutott Jézus ehhez a központi szerepkörhöz — megint csak ez az eredmény. Azért akarta Isten a Golgotát, hogy Jézus ilyen szerepkörhöz juthasson?

i) Az első évtized háttéré és kérdőjele

E fejezet elején azt mondtuk, hogy a páli krisztusesemény-értelmezést be akarjuk állítani az első nemzedék Lukács által megrajzolt krisztusesemény-értelmezésének a háttérébe. E háttér elemeit felvázoltuk. Az elemekből még össze kell raknunk a képet. Ez az első nemzedék tudta, hogy Isten is akarta a Golgotát, nemcsak az ember; sőt Istennek volt igazán fontos. De nem tudta, hogy miért volt fontos. A feltámadás ténye alapján úgy gondolta, hogy Jézusnak nagyon jelentős a szerepe az emberiség életében: mindazt, amit Isten az emberrel tenni akar, Jézus által akarja tenni. Az embernek tehát bele kell merülnie Jézusba a keresztségben, az embernek Jézusra kell támaszkodnia, mert Isten Jézus által árasztja ki a Lelket, tesz csodákat és bocsátja meg a bűnbánó bűneit, mert Jézus végzi el a "mindenek helyreállítását", Jézus az élők és holtak bírja. A hipotézisünk sugallta anyagvizsgálat eredménye — ennyi.

Ennek alapján alighanem feltételeznünk kell Péterről és a jeruzsálemiekről, hogy ok-okozat (nemcsak post hoc, hanem egyúttal propter hoc) összefüggést láttak a Golgota és a feltámadás között. Isten akarta a Golgotát, hogy lehessen feltámadás. Isten akarta a Golgotát, hogy megvalósulhasson a feltámadás által Jézus középponti szerepköre.

Motívum: hogy Jézusnak központi szerepe legyen a feltámadás által.

Ok : Jézus haljon halált, hogy feltámadhasson.

Cél : Jézus támadjon fel és jusson az említett szerepkörhöz.

Istennek fontos volt tehát a Golgota, mert a Golgota teszi lehetővé a feltámadást és annak javait.

Ennél többre az első évtized nem jutott. Ez pedig lényegében nem több, mint amit Jézus a negyven nap alatt el tudott érni övével: ám jó, hátha kellett ez a szenvedés-előzmény ahhoz, hogy Jézus dicsőséges uralkodó legyen, akkor üsse part most már a Golgotát; az a fontos, hogy haladhatunk a mindenek helyreállítására felé (vö. KIO 117e). Hogy miért akarta Isten mindezt a szenvedés-előzményen keresztül, ez maradt megválaszolatlan. Péter és a jeruzsálemiek nem tudták megmondani, hogy miért nem végezhetette el Isten mindazt, amit a feltámasztással elvégzett, Jézusnak már első eljövetele által. Nem juthattak el a jézusi önértelmezés megértésére, mert hangsúlyárnyékba került számukra Jézus tanító, törvénytökéletesítő szerepe. A továbbélő nacionalista remény nem tette lehetővé számukra annak a jézusi egyetemes emberszeretetnek a megértését, amelynek visszautasítása kielégítő magyarázatot ad a Golgota okáról.

A lukácsi háttér egy hatalmas kérdőjelet mutat, amelynek nem ismerik a megfejtését.

j) Pál válaszolni tud

Pálban tudatosul ez a kérdőjel. A kérdőjel előfeltevését: Istennek volt igazán fontos a Golgota — Pál nem kérdőjelezi meg, minden további nélkül elfogadja. Sőt, alapvetőbb fontosságú lesz számára ez az előfeltevés, mint a Tizenkettő számára volt, akik annak idején csak nagyon-nagyon nehezen tudtak szóba állni a szenvedés-előzmény Istentől is akart voltaival. Az első évtized keresztényeinek és Pálnak közös meggyőződése, hogy Isten Fia halálára csak akkor kerülhet sor, ha ezt az Isten akarja. Az emberi gonoszság csak másodhegedűs lehet. A prímet Istennek kell húznia. A páli megoldás alapja a magáévá tett jeruzsálemi háttér.

Pál felmérhetetlen teológiai jelentősége, kétezer esztendő és ma is elevenen élő döntő jellegű hatása a keresztény tudat formálására abból magyarázódik, hogy meg tudta fejteni a rejtvényt, hogy el tudta tüntetni a kérdőjelet. Pál érti, hogy miért a Golgotán keresztül tette Isten megmentővé Jézust. Pál tudja, hogy miért volt elkerülhetetlen a Golgota. Pál tudja, hogy miért lett volna az első eljövétel Golgota nélkül eredménytelen. Pál ismeri a Golgotát akaró Isten motívumait. Többet tud mondani, mint a jeruzsálemiek, akik csak ennyit tudtak: ha nem hal meg, nem támadhat fel. Pál a maga módján "érti" azt, amit a Tizenkettő "nem értett".

Ez az értés kivételes jelentőséget biztosít Pál számára az első keresztény nemzedék tagjainak sorában, s ez magyarázza, hogy a keresztény utókor szemében tizenharmadik apostollá lép elő; sőt, Péterrel kettesben e tizenhárom belül is fő-apostolnak számít. Ez az értés magyarázza, hogy a század közepén az ő leveleivel indulhat a Biblia Krisztus utáni folytatása, s hogy bár nem volt szemtanú, írásai mégis bekerülhettek az apostol-szemtanúkat preferáló újszövetségi kánonba, sőt hogy az Újszövetség 27 könyvéből a 13 levél, valamint tanítványainak munkái (Lk, ApCsel, Zsid), tehát összesen 16 könyv páli, ill. páli függőségű írásokat tartalmaz. Ez az értése magyarázza, hogy a következő nemzedékek az Újszövetség 55%-át páli, ill. páli függőségű írásokból válogatták össze.

30. A KERESZTHALÁL OKA

a) Az emberi okozók és indítékuk fényárnyékban

Pál átveszi a jeruzsálemiek hitét: a Golgotának meg kellett történnie. Lukács jegyzi fel Pál tesszalonikai térítő munkájának megkezdéséről a következőket: Pál bement az ottani zsidóság zsinagógájába "és három szombaton vitába szállt velük az Írások alapján, feltárta és bizonyította, hogy Krisztusnak szenvednie kell és feltámadnia a halálból..." (Cs 17,2—3) Ugyancsak Lukácstól tudjuk, hogy Pál így védekezik Agrippa király előtt: "... nem mondok semmit azon kívül, amiről a próféták szóltak és Mózes is, hogy meg fognak történni: hogy szenvednie kell a Krisztusnak..." (Cs 26,22—3) A tizenhárom levélben csak egyetlen ízben kerül elő ez a gondolat: "Krisztus meghalt... az Írások szerint". (1Kor 15,3) A kereszthalál emberi oka — ez az okcsoport lényegében hiányzik a páli teológiából. A fenti "kell" magyarázatául szolgáló emberi okozókkal csak egy ízben találkozunk, ekkor is Lukács feljegyzésében. Pizídiában Pál ugyanis ezt mondja: "Jeruzsálem lakói és vezetői nem ismerték fel Őt; és a próféták szavait beteljesítették azzal, hogy elítélték Őt; és bár semmi halálos vétséget nem találtak, követelték Pilátustól, hogy végezzék ki". (Cs 13,27—8) A tizenhárom levélben még ennyit sem találunk. Pál nem foglalkozik a Krisztust elítélők szerepével, még kevésbé ezek motívumával. Pedig ha érdekelné őt ez a kérdés, nagyon sokat tudna írni róla. Sokat, hiszen nem kevés időn keresztül halálra kereste a Krisztushoz tartozókat, és nyilván nagyon világosan tudta, hogy miért üldözik azokat, akik magukévá teszik Krisztus tanítását (vö. 16. num). Ehelyett ezen az egyetlen és csak Lukács-lejegyezte helyen összesen annyit találunk, hogy a Jézust elítélők "semmi halált érdemlő okot" (#mhdemian aitian Janatou° = médemian aitian thanatú) nem találtak Benne. Nem találtak ilyent a Krisztushoz már megtért Pál megítélése szerint, de nem a damaszkuselőtti Pál, nem Saul megítélése szerint. Nagyon is "halált érdemlő oknak" látta a damaszkuselőtti Pál még a Krisztushoz tartozást is; mennyivel inkább azt, amit ez a Krisztus tanított és tett. Élete során Pál saját magán is újra és újra megtapasztalta, hogy "haláltérdemlő oknak" tekintette a zsidóság az ő Jézushoz tartozását is; s ezek ugyanúgy meg tudták indokolni magatartásukat, ahogyan korábban Saul is meg tudta magyarázni a magáét. Amit Pál elmond arról, hogy Krisztusnak miben áll a viszonya a mózesi törvényhez, abban bőséges anyagot kaphatunk Pál megfogalmazásában arról, hogy a zsidóság és ezen belül a damaszkuselőtti Saul miben is látta azt a tényálladékat, amely bizony halált érdemlő alapként terhelte Jézust a szemükben. De ezt az őt nagyon is egzisztenciálisan érintő látást nem használta fel Jézus halálának értelmezésében. Hogy Jézust ugyanazért bántották, amiért őt magát is, ezt a gondolatot nem tette a maga Krisztust-értésének tengelyévé, még csak színező elemévé sem. Bár világosan látta a maga sorsazonosságát Jézussal, nem gondolta végig — vagy ha igen, akkor nem találta említésre méltónak —, hogy honfitársai Jézust ugyanazokban a vádokban marasztalhatták el, amelyekben Damaszkus előtt ő maga is elmarasztalta Jézus követőit, s amelyek miatt ő maga is üldözte Jézust. A "Saul, Saul, miért üldözöl engem?" (Cs 9,4) kérdésre megtérése után sem ad választ; életének erről a szakaszáról csak így emlékezik meg: "Én vagyok az apostolok között a legkisebb, aki nem is érdemlem meg, hogy apostolnak nevezzenek, mert üldöztem Isten egyházát". (1Kor 15,9) Pizídiában elhangzott szavával (Cs 13,28) viszont abszurdnak és oknélkülinek állítja a maga damaszkuselőtti magatartását is, jól lehet kortársai közül a legtudatosabban, legbuzgóbban élte meg ezt a üldözési feladatot: "Én ugyancsak elhatároztam magamban, hogy mindent megteszek a názáreti Jézus neve ellen" (Cs 26,9) — ahogyan Agrippa királynak mondja. A galatáknak pedig így számol be tudatosságáról és buzgóságáról: "Hallottátok, hogy azelőtt még mint zsidó, milyen magatartást tanúsítottam: könyörtelenül üldöztem az Isten egyházát és romlására törtem. A zsidó vallásosságban számos fajtámbeli kortársamat felülmúltam, mert vakbuzgó követője voltam atyáim hagyományainak". (Gal 1,13—4) Akkor nagyon meg volt győződve arról, hogy az atyáknak tett ígéret teljesülése szempontjából, a választott nép sorsa szempontjából, végzetes a Názáreti fellépése, mert a nemzeti hagyományokat, a nemzetmegtartó hagyományokat hozta Jézus végveszélybe. Amikor viszont Damaszkus után Jézusban látja már az ígéretek teljesülésének, a választott nép jövőjének biztosítékát, akkor már nincs benne értés ön maga korábbi magatartásával szemben.

Ellenfelei — nemkeresztény zsidók és zsidósító keresztények — üldözik Pált a jézusi törvényreform következetes továbbvívése miatt. Üldözik, mert működését ugyanúgy nemzetfelbomlasztásnak élik meg, mint Krisztusét. Ez a sorsazonosság tudatosan is benne a Gal írásakor: "Engem pedig, testvéreim, ha még a körülmetélést hirdetem, miért üldöznek még? Akkor megszűnt a kereszt botránya!". (Gal 5,11) Arra gondol itt Pál, hogy a körülmetélés szükségességét képviselők üldözik a jézusi-páli álláspontot képviselőket: Pált tehát nem üldöznék, ha a körülmetélés szükségességét képviselné. Amikor ezt a mondatát megfogalmazta, akkor szükségképpen kellett gondolnia a Golgota emberi okára is: egy nemzet védekezik az ellen az önmagát nemzetileg felszámoló kovász-szerep ellen, amely felszámolódás a választott nép sorsa, ha teljesíti azt a szerepet, amelyet Istentől Jézus által kapott: egybeamalgámozni az emberiséget a maguk ellenségét ismerésének feláldozásával, a zsidó nacionalizmusnak a jézusi ország érdekében történő háttérbehelyezésével.

Pál átéli, hogy a kereszt-botrány megszűnnék, ha azonosulna a zsidó nacionalistákkal, a zsidósítókkal. Pálnak át kellene élnie, hogy Jézus életének a kereszt-botránya is abból források, amiből az ő életének a kereszt-botránya. De Pál csak arra gondol, hogy a jézusi álláspont elejtésével meg lehet szabadulni a szenvedésektől. Jobbszárny és balszárny között ingadozó testvéreiben fel is fedezte a szenvedésektől menekülni akarás motívumát: ezek "...kényszerítenek (mármint a galatákat), hogy körülmetélkedjete, csak azért, hogy ne üldözzék őket a Krisztus keresztjével". (Gal 6,12) Pál viszont ragaszkodik a Krisztus keresztjéhez. Nem azért, mert mazochista, hanem azért, mert — bár jól tudja, hogy Krisztusnak a mózesi törvénnyel kapcsolatos álláspontja üldözést vált ki a zsidó nacionalizmus képviselőiből, mégis — ragaszkodik Jézushoz és Jézusnak a zsidó nacionalizmust meghaladó programjához. Pál számára a jézusi törvénytökéletesítés szolgálata feltétlen parancs volt, bár a parancs teljesítése üldözést váltott ki ellene. Ragaszkodott ehhez a szolgálathoz, s mivel tudta, hogy együtt jár vele az üldözés, ezért írhatta a galatáknak: "Én azonban semmiképpen se dicsekedjem másban, mint a Krisztus keresztjében". (Gal 6,14) Pál mindezt világosan látta és mélyen át is élte. A Golgota létrejöttét okozó tényezők között azonban ezt említésre sem méltónak, teljesen jelentéktelennek látta. Valami elmondhatatlanul többet akart ő közölni a nagypénteki esemény okáról. Ez az elmondhatatlanul több teljes fényárnyékba helyezte azt, ami egyébként megvolt a tudatában: a Golgota emberi okát: azt ti., hogy Jézust miért nem fogadta be, miért taszította el népe.

b) A sátáni ok és indíték

A szeretetet megérteni és elfogadni nemakarás — Golgotát hoz létre. Így van ez nemcsak a szeretetet visszautasító immanens, hanem a szeretetet visszautasító transzcendens erők esetében is. E transzcendens erők ezen szerepéről Pál mindössze egy ízben beszél. Természetesnek tekinti, hogy a Sátán Országának véglegesült képviselői, vezetői, (evilág fejedelmei (1Kor 2,8)) is okozói voltak a Golgotának. Indítékuk erre a maguk bölcsessége — "a világ bölcsessége", (1Kor 1,20;3,19) "eme aión bölcsessége", (1Kor 2,6) "az emberek bölcsessége" (1Kor 2,5) — volt. Ennek a bölcsességnek a szemében csak bolondságnak minősülhet (1Kor 1,18.21.23;2,14) Isten irántunk tanúsított szeretete, amely — a páli golgotaértelmezés szerint — igazi oka annak, hogy sor kerülhetett Isten Fiának a megfeszítésére. Ennek következtében "evilág fejedelmei" a maguk bolondságában gyanútlanok voltak; mit sem sejtettek arról, hogy Istennek jó oka volt a Golgota akarására. Így aztán nem tudták, hogy éppen a maguk bölcsessége — a bolondság; (1Kor 1,19.20;3,19) s ezért a rendelkezésükre álló eszközökkel — tehát a Golgotát akaró — okozó emberi személyeken keresztül — a maguk bolond bölcsességétől vezetve keresztre feszítették Jézust. Csak későn értesültek arról, hogy mekkora hibát követtek el. Csak későn, az események után, amikor az általuk elvégzett keresztfeszítést már nem tudták meg-nem-történtté tenni, akkor lett ismertté számukra a páli golgotaértelmezés. Római fogságából írja Pál: "Nekem, a szentek legkisebbjének adatott meg az az ajándék... hogy megvilágítsak mindenkit... hogy a transzcendens fejedelmek és hatalmak számára az egyház által ismertté váljék Isten felette gazdag bölcsessége...". (Ef 3,8—10) Pál az egyház tagjaként az egyház tagjait világosítja fel, és az említett sátáni erők erről az egyház által ismertté vált isteni

bölcsességről szereznek tudomást. Ily módon csak későn vették tudomásul, hogy önmaguk ellen dolgoztak: "Mert ha ismerték volna (Isten bölcsességét), bizony nem feszítették volna keresztre a dicsőség Urát". (1Kor 2,8)

c) Birkózás a kereszt botrányával

Nemcsak Pál, hanem a Lukács közvetítette Péter-beszéd is dolgozik a "tudatlanság" motívumával. Péter úgy gondolja, hogy jeruzsálemi népet és vezetőket ugyancsak a tudatlanság indította Jézus meggyilkolására. (Cs 3,17) Pálnál viszont a transzcendens sátáni erők indítékaként szerepel ez a tudatlanság. Ez a tudatlanság-motívum is jól mutatja az ősegyház birkózását a kereszt botrányával.

A Tizenkettőnek egyszerűen nem volt füle; úgy is mondhatjuk, hogy nacionalista reményeik eldugaszolták a fülüket..., azaz nem volt fülük megérteni a jézusi kereszt okát. Nem fért a fejükbe, hogy Isten végső Küldöttjén is erőt vehessenek a gyűlölet erői. A feltámadás után a maga tanítványait új hűségre összekaparni akaró jézusi tanításoknak elsősorban az erőnemalkalmazás tökéletesített törvényének a beteljesítésével, azaz megvalósításával kellett szembesíteniök a tanítványokat, tehát a teljesítés velejárójával, a szenvedéssel. Az új hűségért tett jézusi erőfeszítéseket Lukács evangéliuma adja elő: a feltámadás utáni 40 nap legfőbb tanítási anyagaként mutatja be azt, amit Jézus a maga szenvedésének szükségképpeniségéről tanított a tanítványoknak. A jeruzsálemi hagyományokat feldolgozó Lukács előadja az idevonatkozó jézusi tanítást alátámasztó ószövetségi szövegeket, de magát az alaptanítást, amelyet Jézus az ószövetségi szövegekkel is alátámasztott, tehát a jézusi golgotaértelmezést nem. A többi evangélista nem is hozza elő a 40 nap történetében ezt a témát, mint a tanítványok által sem korábban, sem a 40 nap alatt meg nem emészthető anyagot (vö. KIO 117de). Lukács beszámolója e 40 napról előkészíti a jeruzsálemiek pünkösd utáni golgotaértését, amiről ugyancsak Lukács számol be az ApCselben. Az ApCsel biznysága szerint a 40 nap a tanítványok tudatában egy fél-értést és egy túl-értést hozott létre. Ha a Golgota előtt érthetetlen és elfogadhatatlan volt számukra a "Kell!", a 40 nap alatt elfogadták ugyan ezt a "Kell!"-t, de változatlanul nem értették az okát. A 40 nap alatt ugyanis elfogadták az ószövetségi szövegek tekintélyi érvének hatására azt, ami józan eszük számára változatlanul elfogadhatatlan volt. Ez volt a fél-értés. A túl-értés pedig abban állt, hogy az ószövetségi szövegek súlya alatt azt gondolták, hogy az Istennek volt mindenképpen szüksége a Golgotára. Ez az elképzelésük masszív módon dokumentálódik Péter és a jeruzsálemiek pünkösd utáni megnyilatkozásaiban. A gyilkosok bedolgoztak az Istennek — ez volt a túl-értés. Ezt a fél-értést, s méginkább a túl-értést adta át Péter és Jeruzsálem — Pálnak.

d) Hogyan akarhat Isten egy gyilkosságot?

Pálban megszűnik minden tudatlanság: a Tizenkettő értetlensége, a jeruzsálemi keresztrefeszítők és a Sátán tudatlansága is. Kapott kinyilatkoztatása erejében fellebbenti a fátylat Isten titkáról, amelynek nemismerése okozta a sátáni tudatlanságot. Mert Pál tudja, hogy miért akarta az Atya a Golgotát, hogy miért akarta a Fiú — s így nyilvánvalóan: Kettejük Lelke is — a Golgotát. A Szentháromság azért akarta a Golgotát, mert az ember a maga erejében nem tud megmentődni, istennektetszővé lenni (1a-tétel), hanem kizárólag a Golgota, azaz Jézus kereszthalála erejében mentődik meg, válik istennektetszővé (1c-tétel). Így aztán a Golgotát nemcsak a szeretetet elfogadni nem akaró immanens és transzcendens sátáni erők akarják, hanem akarja a Szentháromság is. A Golgota létrejövésére irányuló sátáni és isteni akaratnak természetesen különbözőek az indítékai és az ezek szálán függő céljai is. A szeretetet megtagadó Sátánban gyűlölet van, és ez a gyűlölet mozgatja—indítja—motiválja, amikor a szeretet képviselőit ki akarja akolbólítani a világból. Indítéka a gyűlölet — Isten és annak szeretet-terve iránt; célja, hogy ártsen a tervnek és az embernek. A Szeretet-Istenben pedig csak szeretet van, és ez a szeretet mozgatja—indítja—motiválja, amikor a maga szeretetének a tolmácsait a világba küldi, bár jól tudja, hogy ezeknek a tolmácsoknak így vagy úgy a Golgotára kell kerülniök. Oda kell kerülniök, mégpedig elsősorban a Sátán

indítékai és célja következtében, másodsorban pedig a szeretet egyik tartalmi mozzanatának, az erőnemalkalmazásnak a következtében.

A páli krisztusesemény-értelmezés minőségi különbséget lát a Jézust megelőző tolmácsok vértanúhalála és Jézus vértanúhalála között. Ezt a minőségi különbséget fogalmazza meg az 1c-tétel, és jelen könyvünk éppen ennek az 1c-tételnek a teljes tartalmát akarja kibontani. Pál az 1c-tétellel válaszol az ősegyház válaszatlanul maradt kérdésére. Könyvünk első része azt akarja bemutatni, hogy a Golgota Isten szeretetének eszköze volt az ember megmentésére. A páli gondolatokat tolmácsolva azt akarja megmutatni, hogy Isten egyenesen ír görbe vonalakon. Azt akarja előadni, hogy milyen nagy jót készít Isten az ember számára annak felhasználásával, hogy a sátáni erők keresztre juttatták a Fiút.

Ami a Golgotán történt, — az az Isten akarata! Mielőtt a páli teológiának ezt a tételét bemutatnók, valamit tisztáznunk kell. A Golgota kétségtelenül — istengyilkosság is. A Golgota — bűn is! Isten pedig maga a nem-bűn. Isten maga a Szentség! Ezért aztán Isten nem akarhatja a bűnt. Különböztetnünk kell tehát az "Isten akarata"-fogalom tartalmán belül. Az akarat a szellemi létező szükségképpen megnyilvánulása. A szellemi létező léttartalma határozza meg a maga akaratának a tartalmát. Az Isten léttartalma a szeretet. Akaratának tartalma tehát csak a szeretet lehet. A bűn — az Isten által a maga szellemi teremtményeinek adott teremtményi szabadságnak az esetleges velejárója. A bűnt tehát Isten közvetlenül nem akarhatja. A bűnt — szabadságunkat tiszteletben tartva — csak elviselheti. Elviselheti, és az elviselt rosszat a maga szeretet-mivoltából folyóan és a maga csak-szeretet-tartalmú akaratának az erejében jóra fordítja. Csak ebben az értelemben állíthatja bárki is, hogy Isten akarta a Golgotát. Az Atya nem lehet gyilkosa Fiának; s a Fiú nem lehet öngyilkos. Isten tudja előre, hogy az ember a maga szabadságával majd visszaél. Isten a maga terveibe az ember bűnét előre belekombinálja. Így aztán Isten (a maga létezési módjának megfelelően) előre eltervezheti (tudása és akarása alapján), hogy milyen jóra használja fel a bűnt.

Akármit is gondoltak az ősegyház első évtizedében Istennek a Golgotára vonatkozó akaratáról, akármit is fogalmaz ugyanerről Pál, ezeknek a gondolatoknak és fogalmazásoknak az értelme nem lehet más, mint amit az imént mondtunk. Nem lehet más, különben meghasonlást vinnénk bele Istenbe; különben a szeretet nem volna szeretet, különben a bűnt-nemismerés (=Isten) bűnt-ismerés (=nem-Isten) volna. Ezért csak ebben a "megengedő-akarat" értelemben állíthatja bárki is azt, hogy Isten akarta a Golgotát. Isten ugyanis — nem a megengedő akaratával, hanem a maga szeretet-léttartalmából folyó akaratával — azt akarta, hogy a Fiát "megbecsüljük". (Mt 21,37; Mk 12,6; Lk 20,13) Csak erre a megengedő akaratra gondolhatott Jézus is, amikor a Getszemániban Péterrel a hüvelyébe dugatta a kardot ezekkel a szavakkal: "A poharat, amelyet az Atya nekem adott, ne igyam-e ki?". (Ján 18,11)

Isten (vagy ember) a szeretet paroxizmusában sem lehet sem gyilkos, sem öngyilkos, hanem csak önfeláldozó. A kereszt botrányával birkózó ember Újszövetségen belüli megnyilatkozásainak értelmezése semmiképpen sem csúszhatik el olymódon, ahogyan Eliot bárói értelmezik Becket halálát: "Ki ölte meg az érseket?... Megcáfолhatatlan bizonyítékaim vannak arra nézve, hogy több tanú jelenlétében világosan megjövendölte, hogy megölik Angliában... Minden eszközt felhasznált a kihívásra, ahogyan viselkedett, abból nem lehet másra következtetni, mint hogy el volt szánva a vértanúhalálra... és amikor minden emberi tűrés határán túl felbőszített bennünket, még mindig könnyűszerrel megmenekülhetett volna... de éppen ezt akarta elkerülni... azt hiszem, e tények birtokában önök sem haboznak a beteges lelkiállapotban elkövetett öngyilkosság ítéletét kimondani. Ez a legirgalmasabb ítélet, amelyet kimondhattunk valaki fölött, aki végül mégiscsak nagy ember volt" (T.S. Eliot, Válogatott versek — Budapest, 1966, 267—8 lap). Becket Szent Tamás esetében is a bárók a gyilkosok, Jézus esetében is a keresztfeszítők a gyilkosok.

31. AZ ATYA MOTÍVUMAI

a) A Gal és az 1Kor anyaga

Az első két páli levélben nem találkozunk még azzal az állítással, hogy az Atya akarta a Golgotát. De a Gal nyitányában már olvassuk: "Jézus önmagát adta bűneinkért, hogy kimentsen minket a jelen gonosz aiónból Isten és Atyánk akarata szerint". (Gal 1,4) Most még csak az Atya Golgotát-akarására (az aláhúzott szavakra) koncentrálunk, amikor is a Golgotát ebben a páli mondatban a "Jézus önmagát adta bűneinkért" kitétel jelzi. Erre a kitételre visszatérünk majd a következő fejezetben, amely a Fiú motívumaival foglalkozik.

Az 1Kor-ban Pál elmondja, hogy Korintusba érkezve — az Athéni filozofálás kudarca után — nem akarta már felhasználni a filozófia segítségét, hanem csak a megfeszített Krisztusról akart beszélni; (1Kor 2,2) azaz csak a Krisztus halálában megmutatkozó isteni bölcsesség szószólója akart lenni. A Golgotára irányuló atyai akarat ebben a levélben mint "Isten bölcsessége" jelentkezik: "Isten elrejtett, titkos bölcsességét beszéljük, amelyet Isten előrerendelt öröktől fogva a mi dicsőségünkre, amely bölcsességet senki sem ismerte eme aión fejedelmei közül; mert ha ismerték volna, bizony meg nem feszítették volna a dicsőség Urát". (1Kor 2,7—8) Az Atya tehát öröktől fogva előrerendelve akarta a maga Fiának halálát. Hogy a mi dicsőségünk céljából akarta, arra most nem koncentrálunk; csak arra, hogy ez az atyai akarat a maga isteni bölcsességétől vezetve eleve (az isteni létezési módon belül) Golgotát készített.

Ugyancsak az 1Kor-ban, az utolsó vacsora leírásakor használ Pál egy különös kitétel, amely a Zsinat óta belekerült a szentmise (III.) kánonjába is: "az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen átadatott (#paredideto° = paredideto), vette a kenyeret...". (1Kor 11,23) A szenvedő szerkezet a kinyilatkoztatás nyelvén igen sokszor Istenre utal alanyként (passivum divinum). Ki adta át halálra a Fiút? E kérdés megválaszolása egy kis kitérőt igényel.

A "#paradidwmi" (paradidómi) jelentése: átadok, elárulok. A négy evangéliumban 58 ízben Jézus a tárgya ennek az igének: Jézust adják át, Jézust árulják el. Az 58 igei alakból 44 cselekvő alakú; s mind a 44 esetben megállapítható az alany. Megállapítható, hogy ki adja át, ki árulja el Jézust. Júdás (29x), a zsidók vezetői (11x), Pilátus (4x) adják át, illetőleg árulják el. E 44 előfordulásból 11-et találunk Jézus ajkán: 9 ízben Júdást, 2 ízben a főpapokat mondja a maga árulóinak—elárulóinak.

A 14 szenvedő szerkezetből 13-at Jézus ajkán találjuk. Ebből a 13-ból 5 előfordulás kétségtelenül Júdásra utal: "Jaj annak az embernek, aki által az Emberfia elárultatik" (Mt 26,24; Mk 14,21; Lk 22,22) — halljuk a vacsorán; és "közel jött az óra, és az Emberfia a bűnösök kezébe adatik" (Mt 26,45; Mk 14,41) — halljuk a Getszemániban. Ez utóbbi szöveg így folytatódik: "Íme, közeljött, aki elárul engem. S míg szólt, íme, Júdás...". (Mt 26,45—6; vö. Mk 14,42—3) A hátralevő 8 szenvedő alakból 3—3 a második és harmadik szenvedésbejelentés során, tehát az utolsó vacsorát megelőzően hangzik el Jézus ajkán. A hetedik szenvedő alak pedig a vacsora elején hangzik el. (Mt 26,2) E hét bejelentés során Jézus részint általánosságban akar maradni, részint védeni akarja Júdás személyét. Végezetül a Pilátusnak mondott kijelentés ("hogy kezébe ne adassa a zsidóknak" (Ján 18,36)) a főpapokra gondol, mint átadókra. A nem Jézus ajkán szereplő egyetlen szenvedő előfordulásban a feltámadást hírüladó angyal idézi Jézus szenvedésbejelentését. (Lk 24,7)

b) Ki adta át Jézust?

Mindezt azért kellett kitisztázni, hogy világos legyen: az evangélisták sem a maguk nevében, sem Jézus ajkára adva nem gondolhattak arra, hogy az Atya adta át, "árulta el" Jézust. Júdásra gondoltak, aki Jézust a nép vezetőinek a kezére játszotta; a nép vezetőire gondoltak, akik Jézust átadták Pilátusnak; Pilátusra gondoltak, aki kiszolgáltatta Jézust a zsidó vezetők akaratának, (Lk 23,25; Ján 19,16) ill. a kivégzőosztagnak. (Mt 27,26; Mk 15,15)

A szenvedő szerkezet a kinyilatkoztatás nyelvén igen sokszor Istenre utal alanyként, de ebben a 14 esetben nem. Nem, mert a 44 cselekvő szerkezet a leghalványabb nyomát sem mutatja annak, hogy a

Jézust interpretáló evangélistáknak a fejében megfordult volna az a gondolat, hogy az Atya árulja el, adja át Fiát a gyilkosoknak.

Az Úsz-ben még 7 alkalommal tárgya a #paradidwmi° igének Jézus: egyszer az ApCsel-ben és hatszor Pálnál. Az ApCsel-ben Péter ajkán szerepel és cselekvő szerkezetben: "akit ti átadtatok és megtagadtatok". (Cs 3,13) A jeruzsálemi zsidók adták tehát át Jézust.

A hat páli előfordulás más világba vezet minket. A hat előfordulásból négy cselekvő szerkezetű; s ennek következtében Pál egyértelműen megjelöli, hogy ki adta át, ki árulta el Jézust. Júdas? A nép vezetői? Pilátus? Óh nem! Három ízben Jézus maga az ige alanya: Jézus odaadta magát Pálért, értünk, az egyházért. (Gal 2,20; Ef 5,2.25) Ezzel a három hellyel majd a következő fejezetben foglalkozunk, de a negyedik előfordulás idetartozik, mert ezen a negyedik helyen az Atya az, aki átadja Jézust: "Ha Isten értünk van, akkor ki van ellenünk? (Isten), aki saját Fián sem könyörült meg, hanem mindannyiunkért átadta Őt... ". (Róm 8,31—2) A cél-mozzanattal ("mindannyiunkért") ismét nem foglalkozunk, csak azzal, hogy az Atya az, aki átadja—odaadja—elárulja—cserbenhagyja a Fiát. Azért fogalmaz így Pál, mert tud a Getszemáni kertbeni imádkozásról? Aligha. Aligha csak ezért. A #paradidwmi° négy cselekvő szerkezetű páli előfordulásában egyszer sem az ember az oka Jézus halálának. Mind a négy esetben a Szentháromság akaratóból következik az "átadás", hiszen ha az Atya és a Fiú így akarta, így kellett akarnia Lelküknek is.

A másik két páli előfordulás már szenvedő szerkezetű. Az egyiket éppen az 1Kor 11,23 adja, amely szükségessé tette a paradidómi és Jézus kapcsolatának e részletes megvizsgálását. Pál ezen a helyen a szövetségkötő lakomát akarja leírni, amelyre azon az éjszakán került sor, amelyen "átadatott" Jézus. Ha Pál a keresztény hagyomány alapján beszélné el a lakomát, akkor "az éjszaka" megjelölés miatt egyértelműen Júdasra kellene gondolnunk, mint átadóra. Pál azonban nem a hagyomány alapján adja elő a lakoma történetét, hanem magánkinyilatkoztatása alapján: "Én ugyanis az Úrtól kaptam, amit át is adtam nektek...". (1Kor 11,23) Ennek következtében szóba kell állnunk azzal a lehetőséggel, hogy Pál itt nem Júdasra, hanem az Atyára gondolt. Nem azon az alapon, hogy a szenvedő szerkezet a kinyilatkoztatásban sokszor Istenre utal alanyként, hanem azon az alapon, hogy az Atya "nem könyörült meg" Jézuson, hogy az Atya "adta át" Őt; (Róm 8,32) tehát azon az alapon, hogy a Golgota a Szentháromság közös akarata volt. Ez persze semmiképpen sem indokolja, hogy a szentmise III. kánonjában, amely az 1Kor 11,23-at akarja idézni, ragaszkodnunk kellene a szenvedő szerkezethez: "azon az éjszakán, amelyen átadatott—elárultatott". Csak akkor kell a szenvedő szerkezethez ragaszkodnunk, ha lehetővé akarjuk tenni, hogy ne kelljen feltétlenül csak Júdasra gondolnunk, hanem az Atyára is, vagy éppenséggel csak az Atyára gondolhassunk. Az Újszövetség általános szemlélete szerint e páli szöveg helyes fordítása ez lenne: "azon az éjszakán, amelyen elárulták Őt" (ti. Júdas). Ha pedig a páli szemléletet akarnók érvényesíteni, akkor ez volna a helyes fordítás: "azon az éjszakán, amelyen átadatott" (ti. az Atya adta át).

Végezetül a másik páli szenvedő szerkezet Izajásra emlékezik: "és az Úr átadta Őt vétkeinknek". (Iz 53,6) Ennek alapján állítja Pál Jézusról, hogy "átadatott a mi vétkeink miatt". (Róm 4,25) Júdas, a nép vezetői és Pilátus nyilvánvalóan nem a mi (=minden ember) vétkeink miatt adták át Jézust a halálnak. Ellenkezőleg: éppen Jézust gondolta bűnösnek és halált érdemlőnek Júdas és a zsidó vezetőség, és a maga gyávaság-bűne következtében adta halálra Őt Pilátus. Júdas, a vezetőség, Pilátus nem a mi bűneink miatt juttatta Jézust a keresztre. "A mi bűneink miatt" csak az Atya adhatta át Jézust. Pál ebben a nyilatkozatában a Fián nem könyörülő Atyára gondol; ebben a nyilatkozatban nem Júdas az átadó—eláruló személy. Visszatérünk még erre a Róm anyagának tárgyalása során.

c) A 2Kor anyaga

A 2Kor tovább nyomatékoztatja az Atyának ezt a szerepét. Ezt olvassuk benne az Atyáról: Jézust, "aki nem ismerte a bűnt, értünk bűnné tette, hogy mi az Isten dikaiosünéjévé legyünk Őbenne (Jézusban)". (2Kor 5,21) A Gal és az 1Kor csak annyit mond, hogy a Golgota Isten akarata szerint történt, hogy a Golgotában Isten bölcsessége nyilvánult meg, hogy az Atya adta halálra a Fiát. A 2Kor belevilágít már az Atya motívumaiba is.

Hogy miben áll "az Isten dikaioszüneje", ezt később még megvizsgáljuk (vö.: 38. num: Áteredő és hagyományos istennektetés). Most elég csak annyit rögzíteni, hogy amit az Atya a Fiúval tett, azt "értünk" tette. Ezzel a céllal a következő fejezet foglalkozik, de felhívjuk a figyelmet a cél és motívum már említett kapcsolatára. Ha ugyanis az Atya célja az, hogy mi bűnnélküliekké, azaz dikaioszokká legyünk, akkor az Atyát a mi bűnös voltunk motiválja arra, amit tett. Az Atyát ebben az esetben egy rajta kívül levő s egy bennünk levő tény (bűnös voltunk) motiválta. Nevezzük ezt külső oknak, külső motívumnak. Ez a külső motívum ("bűneink") motiválja az Atyát arra a célkitűzésre, hogy ne legyenek bűneink, hogy dikaioszok legyünk.

De lássuk: mit tett ennek a célnak az érdekében az Atya? Büntelen Fiát — bűnné tette. Hogyan állíthat Pál ilyet az Istenről? Hogyan állíthat logikai képtelenséget az abszolút Értelemről: büntelen = bűn? Hogyan állíthat ilyen gonoszsgot az abszolút Szentségről? Az alábbi gondolatmenet erejében:

- a) akit keresztrefeszítenek, az bűnös;
- b) aki bűnös, az beletartozik a Bűn-Sátán Testébe, a Bűnbe;
- c) Jézust keresztrefeszítették, tehát bűnné lett.

Pál jól tudja, hogy Jézus nem ismeri a bűnt (azaz nem bűnös), csak ezzel a fordulattal fejezi ki, hogy az Atya juttatta keresztre a Fiát.

Az Atya motívumairól gazdagabb képet kapunk a Róm-ben.

d) A Róm anyaga

Láttuk már, hogy a Róm anyagában az Atya Fiát átadó, Fián meg-nem-könyörülő intenzitással akarta a Golgotát; (Róm 8,31—2) és azt is láttuk, hogy a bűneink miatt akarta: "átadatott a mi vétkeink miatt". (Róm 4,25) Ebben a kijelentésében megtaláljuk az imént látott cél-mozzanatnak ("értünk") a "motívum"-megfelelőjét:

- Motívum — a mi bűneink,
- Ok — átadta, bűnné tette,
- Cél — hogy dikaioszok legyünk, hogy ne legyenek bűneink.

Amint említettük, ez a motívum (bűneink) — az Atya külső motiváló oka.

Ugyanerre a külső motiváló okra mutat reá Pál, amikor azt állítja, hogy az Atya Jézust "odahelyezte engesztelő áldozatként (#hilasthrion° = hilasztérion) Jézus vérig menő húsége által (értsd: ezt felhasználva)... a korábban elkövetett vétkek megbocsátásának céljából". (Róm 3,25) Ebben a nyilatkozatában is szoros az összefüggés az Atya motívuma és célja között. A bűnök—vétkek adják a külső motiváló okot, és ezek eltörlése—megbocsátása adja a célját annak az atyai magatartásnak, amely engesztelő áldozattá (#hilasthrion°) tette Jézust. Ez a #hilasthrion° a frigyláda fedőlemeze, amelyre a főpap reáhintette a nép bűneiért feláldozott állat véré. (Lev 16,2.13—5) Ez alkalommal is világos a motívum—ok—cél összefüggése:

- Motívum — korábban elkövetett vétkeink,
- Ok — engesztelő áldozattá tevés,
- Cél — vétkeink megbocsátása.

Ebben a nyilatkozatban Pál az ószövetségi kultuszt hozza analógiába a golgotai halállal. A feláldozott bika és kos vére reákerült a frigyláda fedőlemezére — ez volt az ószövetségi "engesztelés" rituális eszköze. A lemez tehát az Istent az emberi bűnért kiengesztelő szer, eszköz. Pál megszemélyesíti ezt a tárgyat: Jézus lesz engesztelő szerré, eszközzé; azzal a különbséggel, hogy a vér és a lemez két engesztelő szere az újszövetségi engesztelésben egyaránt Ő. Majd a Zsid-ben Jézus lesz az engesztelés harmadik "szere" is: a főpap, aki hinti a vért a lemezre. (vö. Zsid 9,11—14)

Ennek a páli gondolatnak van egy belső konzekvenciája: ha az Atya engeszteléssé tette Jézust, akkor az Atya engesztelést kívánt! Ez viszont már belső motiváló ok. Belső megfelelője a külső motívumnak, a bűnnek. Ez a kívánság már az Atyában van. Az engesztelést kívánás belső motívuma feltételez egy másik belső motívumot, amely logikailag összekötő kapocs a bűn külső és az engesztelést kívánás belső

motívuma között. Ez az összekötő kapocs: bűnünk "haragot" vált ki Istenből. Ez a harag kívánja az engesztelést az Ószövetségben is, a páli teológiában is. A logikai sorrend tehát így alakul:

- Külső motívum — bűneink,
- 1. belső motívum — harag,
- 2. belső motívum — engesztelést kívánás.

Az Atyát azonban belülről nemcsak a harag és a kiengesztelődést kívánás indítja arra, hogy Fiának Golgotát készítsen. Hiszen nem a Fia bántotta meg Őt, hiszen az Atya azon a Fiún nem könyörül, azt a Fiút adja át és áldozza fel, akit legjobban szeret. Ennek következtében az eddig látott belső motívumok önmagukban még nem motiválhatják meg kielégítően az Atya magatartását. Mi motiválja még az Atyát? Ezt olvassuk: "Isten azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk". (Róm 5,8) Az Atya azért akarta szeretett Fiának halálát, mert szeretett minket. A bűneink által kiváltott harag és engesztelést kívánás még nem elegendő oka annak, hogy az Atya halálra adta a Fiát. Az irántunk érzett szeretet kell még kiegészítésül. Látjuk majd, hogy ez a szeretet-motívum jóval jelentősebb és hangsúlyozottabb a páli teológiában, mint a harag és engesztelést kívánás motívuma. A páli #cariV° (kharisz)-tan teszi ezt majd kétségtelenné.

Rögzítsük az összefüggést:

- 3. belső motívum — szeretett minket,
- Ok — átadta a fiát,
- Cél — "értünk".

e) Az Ef anyaga

A szeretet belső motívumát hangsúlyozza az Ef nyitánya is: "Áldott az Isten... aki megáldott minket... mivel kiválasztott minket Őbenne (Jézusban) a világ kezdete előtt... eleve elrendelt minket a fiúságra Jézus Krisztus által — akaratának tetszése szerint — ...akiben birtokoljuk a megváltást vére által, a vétkek bocsánatát ajándéknak gazdagsága szerint...". (Ef 1,3—7) A Fiút Golgotára küldő atyai szándékot általánosságban jelzi az "akaratának tetszése szerint" kitétel. E nyitány konkrétabb anyagát a motívum—ok—cél összefüggésében így dolgozhatjuk fel:

- Külső motívum — bűnös és megváltatlan voltunk,
- (3.) belső motívum — (a "szeretet" részletezéseként:) ajándékozás, kiválasztás, fiúságra rendelés,
- Ok — a Fiú vére,
- Cél — megváltásunk, bűneink bocsánata.

A harag és az engesztelést kívánás belső motívuma átengedi a teret az Isten irántunk táplált szeretetéből folyó ajándékozás belső motívumának.

Láttuk már, hogy az Isteni bölcsesség a Fiú kereszthalálát "öröktől fogva" (#pro tw n aiwnwn° = pro tón aiónón (1Kor 2,7)) rendelte előre a mi dicsőségünk céljából. Ugyanezt a gondolatot az Ef úgy fejezi ki, hogy az Atyának ez az egész, motívum—ok—cél összefüggésben jelentkező tette "a világ kezdete előtt" (#pro katabolhV kosmou° = pro katabolész kozmú (Ef 1,4)) jött létre. Az atyai akarat megelőzi a Fiú gyilkosainak az akaratát. Megelőz minden emberi bűnt. Megelőzi az embert, a világot is. Megelőzi, bár számításba veszi a későbbi, az időben bekövetkező bűnt.

f) A különféle okok

Az Atya akarata hozta létre a Golgotát; az Atya a Golgota létrejöttének fő oka (causa principalis). Az istengyilkosok Júdástól Pilátusig csupán eszköz-okok (causa instrumentalis) lehetnek. Az Atyát motiváló okok (causae motivantes) részint külsők (extraneae), részint belsők (internae). A motiváló okok mind szoros kapcsolatban vannak a céllal, a cél-okkal (causa finalis).

Összesítsük az Atya motívumait!

Külső motívumok: bűneink, dikaoszüné-hiányunk, megváltatlanságunk, dicsőség-hiányunk.

Belső motívumok: a) az Atya haragja, engesztelést kívánása, b) rajtunk segíteni akaró ajándékozó szeretete, amely el akarja törölni bűneinket, dikaoszüné-hiányunkat, megváltatlanságunkat, dicsőség-hiányunkat; amely szeretet saját fiaivá akar tenni bennünket.

Összefoglalunk: engesztelést kívánásból, ill. az irántunk táplált szeretetből folyóan juttatta Fiát a Golgotára az Atya, mégpedig öröktől fogva, már a világ kezdete előtt kész akarata és terve szerint.

32. A FIÚ MOTÍVUMAI

a) Odaadta, átadta Önmagát

A Fiú nemcsak az Atya Golgotát-akarásának következtében került a keresztre. Talán még azt is mondhatjuk, hogy nem is az Atya akarata volt az elsődleges oka a jézusi vállalásnak, hiszen ez az atyai akarat — a Szentháromság minden akarategysége ellenére is — a Golgotát-elvállalásnak csak külső okozója lehetett; az Atya motívumai csak külső motívumok lehettek Jézus számára.

A Fiú egészen maga-akarta, egészen önkéntes halálát Pál elsődlegesen a #didwmi° (didómi) és a #paradidwmi° (paradidómi) igékkel juttatja kifejezésre. A Fiú odaadja önmagát! Találkoztunk már ezzel a kifejezéssel Jézus ajkán is a szinoptikusoknál, (Mt 20,28; Mk 10,45) és finomabb-árnyaltabb változatával a János-evangéliumban: "odahelyezi életét". (Ján 10,11.15.17.18;15,13) Pál három ízben használja a jézusi önkéntesség kifejezésére a didómi igét: "odaadta önmagát bűneink miatt... odaadta önmagát váltságul mindenkiért... odaadta önmagát értünk". (Gal 1,4;1Tim 2,6;Tit 2,14)

Ugyancsak három ízben hordozza ezt a jézusi önkéntességet a még erősebb, mert "átadni, elárulni" jelentésű paradidómi ige. Jézus önmagát adta át, önmagát árulta el. Jézus a legigazibb értelmi szerzője a Golgotának. Természetesen anélkül, hogy Pál öngyilkosságra gondolhatott volna. Ugyanúgy nem gondolhatott erre, ahogyan az Atya esetében sem gondolhatott Fiát meggyilkolásra. Mindhárom előfordulást bevezeti a Fiú végső motívuma: az ember iránt táplált szeretete. Isten Fia "szeretett engem és átadta magát értem" — írja Pál a galatáknak. (Gal 2,20) Majd ugyanerről vall az efezusiaknak is: "Krisztus szeretett minket és átadta önmagát értünk áldozatul és égőáldozatul Istennek, jóillatú áldozatul... Krisztus szeretete az egyházat és átadta magát érte". (Ef 5,2.25) Mind a hat esetben Jézus az okozója a Golgotának.

b) Bűneink miatt

Az első két levél még nem hozza ezt a motívumot. De a galatáknak már írja, hogy Jézus "odaadta magát bűneink miatt". (Gal 1,4) Megtaláljuk ugyanezt a motívumot az 1Kor-ban is: "átadtam ugyanis nektek a legelején azt, amit én is úgy kaptam, hogy Krisztus meghalt a bűneink miatt az Írások szerint". (1Kor 15,3) E nyilatkozat aramaizáló nyelvi jellegzetességei alapján is egyértelmű, hogy Pál azt a tanítást adja át ezzel a "bűneink miatt" motívummal, amely nem magánkinyilatkoztatás folytán jutott Pál tudomására, hanem úgy tanulta a jeruzsálemiektől, az ősegyház hitéből. Szavai ennyit jelentenek: azt mondom el nektek, amit nekem is mondtak, amikor kereszténnyé lettem. Pál mindkét helyen elsődlegesen célhatározói és csak másodlagosan okhatározói értelmű prepozíciót használ: #huper tw n hamartiwn hhmwn° (hüper tón hamartión hémón). Fel kell tennünk a kérdést: úgy értette-e Pál ezeket a szavakat, ahogyan a jeruzsálemiek értették? Hogyan értették a jeruzsálemiek? A 2. fejezet alapján ezt kell válaszolnunk: Jézus meghalt az Őt keresztre juttatók bűnének következtében (ok) és meghalván feltámadott, hogy bűnbocsánatot biztosítson a bűnbánóknak (cél). A páli teológia a jeruzsálemiektől átvett szöveg tartalmát átalakítja a maga 1a- és 1c-tételének erejében. Emlékezetbe idézem a 22c num megállapításait:

"Az első lépcsőben három páli megállapítással találkozunk:

1a-tétel: A törvény (mózesi vagy nem mózesi) nem tett bennünket Istennek-tetszővé, mert képtelenek voltunk teljesíteni a törvényt.

1b-tétel: Jézus kereszthalála megszüntette a mózesi törvény érvényességét.

1c-tétel: Jézusnak a halál elszenvedéséig menő hűsége Istennek-tetszővé tett minket — potenciálisan.

Második lépcső:

Ahhoz, hogy az említett jézusi tett ténylegesen, aktuálisan is Istennek-tetszővé tegyen minket, igaznak kell tartanunk az első lépcső három páli megállapítását, azaz hinnünk kell. Ez a hit még nem cselekedet, hanem csak igaznak tartás.

Harmadik lépcső:

Ebből a hitből folyik, hogy cselekedjünk olyan módon, hogy teljesítsük Jézus erkölcsi törvényét, a szeretet-parancsot, s ez adja hűségünket.

3a-tétel: Cselekednünk kell, hogy teljesítsük Jézus törvényét.

3b-tétel: Aki így cselekszik, nincsen a mózesi törvény alatt.

3c-tétel: Aki cselekszik, az lesz Istennek-tetszővé."

A 2. lépcsőben szereplő hitünkre és a 3. lépcsőben szereplő hűségünkre Pálnak nincs két külön szava, csak egy: a #pistiV° (pisztisz). Mikor jelent a #pistiV° "hitet", mikor "hűséget", megvizsgáljuk még következő könyvünkben.

A keresztfeszítők bűnét lecseréli mindannyiunk bűnére, ami külsőleg motiválja Jézust a Golgota-vállalásra, hiszen enélkül nincsen számunkra szabadulás a bűn által létrehozott Istennek-nemtetsző állapotunkból (ok). A mindannyiunk bűne következményének (harag, halál) eltüntetése céljából, azaz istenektetszővé válásunk érdekében vállalja el Jézus a Golgotát (cél). Ily módon "bűneink" — oka is, (s a bűnök eltüntetése révén) célja is a Golgotának. Így aztán akár okhatározónak fordítjuk, akár célhatározónak a #huper° prepozíciót, a másik határozót rendre oda kell értenünk.

c) Engedelmességből

Aramaizmusai következtében ugyancsak ősegyházi eredetű, Páltól csak elfogadott és megőrzött hitvallás-formulával találkozunk a Fil-ben: "megalacsonyította önmagát engedelmessé lévén a halálig, mégpedig a kereszthalálig". (Fil 2,8) Kinek engedelmeskedett Jézus? Kétségtelenül az Atyának. A szöveg folytatása ezt egyértelművé teszi: "ennek következtében Isten meg is magasította Őt...". (Fil 2,9) A Fiú tehát akarta a Golgotát abból az okból folyóan is, hogy Atyja akarta azt. Ennek az atyai akaratnak engedelmeskedés is motiválta Jézust a Golgotát-vállalásban. Pál ezzel a motívummal továbbfejleszti a jeruzsálemiek Lukács által bemutatott golgotaértelmezését, azt ti., hogy az Atya feltétlenül akarta a Golgotát. A továbbfejlesztés: ha az Atya feltétlenül akarta, akkor a Fiúnak engedelmeskednie kellett. Ez is külső motiváló ok.

Ezt a jézusi engedelmességet akarja Pál nyomatékozni, amikor azt szembeállítja Ádám engedetlenségével: "Ahogyan egynek az engedetlensége révén sokak bűnösökké tétettek, úgy egynek az engedelmessége révén istenektetszőkké tétettek meg sokak". (Róm 5,19) Ebben a páli kijelentésben egybekapcsolódik az imént látott két külső motiváló ok: az egyik az ember bűnös volta, a másik pedig Jézus engedelmessége Istennel szemben.

A Fiú engedelmességéből következtethetünk az engedelmességet motiváló okra is. Az ember bűne az Istenből haragot és a kiengesztelés kívánságát váltotta ki. Jézus engedelmeskedett a haragvó és engesztelést kívánó Atyának. Engedelmeskedett, hogy megszűnjék a harag azáltal, hogy elvégzi a kiengesztelés művét. (vö. Róm 3,25;5,9)

d) Erőtlenségből, szeretetből áldozattá lett

Miként az Atyának, úgy Jézusnak is vannak belső motívumai a Golgota vállalására. Ilyen belső motívumra utal Pál, amikor azt állítja, hogy Jézust "keresztfeszítették erőtlenségből folyóan" (#ex asJeneiaV° = ex asztheneiasz (2Kor 13,4)). Ez az #asJeneia° a kardot hüvelybe dugató, az erőnemalkalmazó Jézusra emlékezik. Azért feszíthették meg, mert nem alkalmazott erőt, mert hagyta magát letartóztatni. Ez az erőtlenség a Jézust gyilkolni kész jeruzsálemiek számára a maguk Golgotát-okozásának egyik külső motívumát jelenti: védtelenné tette magát Jézus, és ez kapóra jövő külső motívum volt számukra: nyugodtan elbánnhattak vele. Ugyanakkor ez az erőtlenség Jézus számára, akinek módja volna tizenkét ezred angyalnál is többet kérni a maga védelmére Atyjától, — belső motívum. Belső, mert Jézus hajlandó árat lefizetni annak következtében, hogy nem akarja, hogy Malchus és társai életüket veszítsék. Jézust az bírja reá erre az erőtlenségre, hogy nem akarja ellenségei bántódását. Miért nem akarja? Mert szereti őket. Ez a szeretet — Jézus legvégső belső motívuma, amely rábírja Őt az erőtlenségre s ennek összes következményeire: a letartóztatástól kezdve egészen a keresztig. Erről a szeretetről beszél Jézus irántunk

tanúsított "vérigmenő hűsége", (Róm 3,25) amely hűség párhuzamosa az Atya motívumának, aki "azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor még bűnösök voltunk, Jézus meghalt értünk". (Róm 5,8) Tanúsítja Jézus e belső motívumát a motívummal szoros kapcsolatban levő cél is; az ti., hogy Jézus kész meghalni "értem, értünk, az egyházért, mindenkiért". A mindezekon segíteni akarás jelentkezik itt belső motívumként. Az irántunk táplált szeretet a Páltól nagyon is hangsúlyozott legvégső belső motívum. Ezért kerül a paradidómi elébe rendre az #agapan° (agapan) ige: "szeretett engem és önmagát adta értem... szeretett minket és átadta magát értünk... szerette az egyházat és átadta magát érte". (Gal 2,20;Ef 5,2.25) Az összes belső és külső motívumokat egybefoglalni látszik az "áldozat", amelyet az Ef egy helyen háromszorosan is nyomatékozt: "átadta önmagát értünk áldozatul, égőáldozatul, jóillatú italáldozatként Istennek". (Ef 5,2) Benne van ebben az áldozatban a segíteni akarás készsége a mi bűnállapotunkon, benne van a bűn által kiváltott atyai haragot engesztelni akaró engedelmisségi készség, s benne van mindenekelőtt a szeretés belső motívuma.

e) Ki dolgozott be, kinek?

A Fiú áldozatul dobja oda magát az emberért, hogy megmenthesse azt az embert, akit a mindent-odaadásig menően szeret. Bedolgozott-e az Atya a gonosz szőlőművészeknek? Bedolgozott-e Önmaga ellen a Fiú a gonosz szőlőművészeknek? Ha a jézusi teológia alapján határozott nem-et kellett válaszolnunk is ezekre a kérdésekre, most nagyon más szituációban vagyunk. A páli teológia már nem is látja a gonosz szőlőművészeket. Ha mégis rájuk irányítanak a figyelmet, akkor Pál alighanem csodálkozva hallgatná a kérdésünket és ezt válaszolná: Éppen fordítva áll a dolog: a gonosz szőlőművészek dolgoztak be az Atyának és a Fiúnak, akik akarták a Golgotát. Bizony bedolgoztak, mert nem látták át Isten bölcsességét, amely éppen a kereszthalál által akarja kiragadni az evilág fejedelmeinek kezéből az eme kezek által foglyul ejtett emberiséget. Bedolgoztak evilág fejedelmeinek alattvalói, mert nem tudták, mihez nyújtanak segítséget Istennek azzal, hogy letartóztatják, halálra ítélik és elveszejtik a Fiút. Bedolgoztak akaratuk ellenére. Ha tehát a jézusi teológiában a golgotai halált az Atya annyiban akarja, hogy Fia nem lehet hűtlen az Atyától kapott küldetéshez: az üzenet átadásához, a választott nép elveszett juhainak egybegyűjteni akarásához..., ha tehát a jézusi teológiában Atya és Fiú a Golgotát csak annak folytán akarja, hogy a választott nép nem hajlandó elfogadni a maga királyának Jézust, akkor a páli teológiában döntően másképpen rajzolódik fel a probléma. Ha Pál a Golgotára gondol, nem az üzenet átadására, nem az üzenet által elhozott új emberi magatartásra, nem az ezáltal megvalósulható Isten Országára gondol. A mindezeket ismerő Pál tudatában, ha a Golgotára gondol, mindezek fényárnyékba kerülnek. Ha Pál a Golgotára gondol, elsősorban arra a nélkülözhetetlen eszközre gondol, amely egyedül képes kiragadni az embert a bűn és az örök halál hatalmából.

A kereszthalál okát vizsgáltuk — a páli teológiában. Ebben a teológiában, ezért a halálért — kizárólag az Isten a felelős. Az Isten paroxizmusig érő szeretete.

f) A jézusi és a páli okok egybevetése

A jézusi teológiában a Golgota: a. a nyáját egybegyűjtő program nem sikerüléséből, b. a Fiú nyájegybegyűjtő programjának halált is vállaló végigcsinálni akarásából adódik.

A páli teológiában a Golgota: a. az Atya és Fiú irántunk táplált szeretetéből, b. a sátáni erők vakságából adódik.

Közös a két teológiában: a. akarta a Golgotát az Atya és a Fiú is, b. akarták a sátáni erők is.

A jézusi teológia jellemzője a vaskos realizmus: a. aki szeret, annak semmi sem drága, b. aki nem akarja a szeretetet, az kész az embergyilkolásra.

A páli teológia jellemzője a sűrű misztikum: a. a rontáson csak Isten áldozattá válása segíthet, b. a sátáni erők tudatlanságuk folytán besegítenek az Istennek.

A két teológia hatása a morálteológiára:

A jézusi teológiában: a. fontosabb a mi tettünk, a Mennyei Atya akaratának teljesítése, b. másodlagosan fontos csak a megváltás-gyümölcsöt nyújtó szentség (szakramentum).

A páli teológiában: a. fontosabb a megváltás-gyümölcsöt nyújtó szentség (=keresztség), b. másodlagosan fontosak a mi tetteink.

Pál ez utóbbit nem szándékolta. A Golgota-értelmezését az ihlette, hogy csak a szeretet legyen a törvény, és csak az Ország legyen a fontos. Nagyon fontosnak akarta azt is, ami koncepciója következtében szükségképpen a második helyre került. A mi emberi hozzájárulásunkat jelentéktelen elemnek feltüntetők nem hivatkozhatnak tehát Pálra.

33. A KERESZTHALÁL CÉLJA

a) Az első három levél tükrében

Már első levelében találkozunk a megállapítással: "nem haragra, hanem a megmentődés megszerzésére rendelt minket Isten a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki meghalt értünk". (1Tesz 5,9—10) A kereszthalál célját megjelölő páli nyilatkozatok két fő eleme már ebben a legkorábbi nyilatkozatában is megtalálható. Az egyik: a kereszthalál értünk, érdekünkben, javunkra történik. A másik: megmondja, hogy mi az a jó, amit a kereszthalál biztosít nekünk. Míg az első elem sztereotíp módon ismétlődik nyilatkozataiban, a második elem nyilatkozatonként változó is, ismétlődő is. A jelen nyilatkozat szerint a kereszthalál által kapott jó abban áll, hogy nem vagyunk már kitéve a bűneink által kiváltott isteni harag következményeinek, mert megmentődtünk e harag következményeitől.

A következő levél hallgat a Golgota céljáról, hogy aztán a harmadik, a Gal, bőséges anyagot adjon. A Galata levél három helyen is foglalkozik a kereszthalál céljával.

1. "Ha a mózesi törvény által volna az istennektetszés, akkor Krisztus hiába halt meg". (Gal 2,21) A második, a változó elemet tartalmazza: a kereszthalál által lettünk istennektetszők; a kereszthalál adta meg, amit a mózesi törvény nem tudott megadni.

2. "Krisztus kiváltott minket a törvény átka alól... értünk átokká lett, hogy a pogányoké legyen Ábrahám áldása... hogy megkapjuk a Lélek ígéletét a hit által". (Gal 3,13—4) Itt megtaláljuk mind a két elemet: Jézus értünk lett átokká, azaz halt meg a kereszten (első, sztereotíp elem); és ennek a halálnak a következtében lett a pogányoké is Ábrahám áldása és az Isten Lelkének megkapására vonatkozó ígélet (második, változó elem). E változó elem ez alkalommal az egész emberiségnek zsidót és pogányt egyaránt átölelő egységét, mindkettőnek Isten népébe tartozhatását tartalmazza. Túllép tehát az egyéni megmentődésen, rámutat a kereszthalál emberiségsszerű közösségi céljára. Ugyanakkor jelentkezik benne még egy harmadik elem is — a hit. Következményként, 2. lépcsőként jelentkezik a hit, mint a kereszthalál Pál által megrajzolt eredményeinek részünkről történő értelmi elfogadása. Ez is beletartozik a Golgota tágabb értelemben vett céljába, hiszen a 2. és 3. lépcső (hit és hűség) ember által elvégzendő aktusait az 1. lépcső (kereszthalál) teszi lehetővé és kívánja meg — az ember szabad válaszáként Isten irántunk mutatott szeretetére.

3. "Szeretett engem és önmagát adta értem". (Gal 2,20) Ez alkalommal csak az első elemmel találkozunk: Pálért történt a Golgota.

Az eddig látott összesen négy nyilatkozat három ízben említette az első elemet: az összes keresztényekért, a pogányokért is, Pálért halt kereszthalált Jézus. A második elemmel is három ízben találkoztunk:

nem harag, hanem megmentődés;

istennektetszés;

Ábrahám áldása, a Lélek íglete, azaz az Isten népébe tartozhatás minden ember számára — ezek azok a javak, amelyeket Krisztus halála biztosít számunkra. Egy ízben jelentkezett a harmadik elem is: a hit, amelyet a kereszthalál tett lehetővé.

b) A két Korintusi levél

Pál Krisztus halálának a teológusa. Fokozottan is az 1Kor-ban, amelynek elején felveti a kérdést:

1. "Vajon Pál feszített-e meg értetek?". (1Kor 1,13) Csak az első elem szerepel benne: értetek.

2. Pál azért nem akart Korintusban (de talán másutt sem) "semmi másról sem tudni, csak Jézus Krisztusról, mégpedig a megfeszítettről... hogy hiábavaló ne legyen a Krisztus keresztje" és mert "a keresztről szóló ige... a megmentődők számára az Isten ereje". (1Kor 2,2;1,17—8) A két elem itt egymásba mosódik: a megmentődőkért halt meg Krisztus; és a megmentődésünk az a jó, amit Krisztus halála eredményezett.

3. Nem Pál, hanem Krisztus került a keresztre a korintusiakért és másokért, és ennek következtében Krisztus "a mi pászka-báránynak". (1Kor 5,7) A miénk, a Krisztushoz tartozóké. Van ugyanis a zsidóknak is pászka-báránynak. Az Egyiptomból kivonulás előtt parancsot kaptak Istentől, hogy családonként öljenek le egy bárányt: "sietve egyétek, mert ez az Úr átvonulása (=pászka). Én átvonulok azon az éjszakán

Egyiptomon és megölök minden elsőszülöttet... A vért használjátok annak a háznak megjelölésére, amelyben laktok. Ha látom a vért, kihagylak benneteket". (Kiv 12,11—3) A keresztények átvonulási (pászka) báránya viszont Krisztus; ennek következtében őket az ő leölt pászka-báránynak, azaz a Krisztusnak a vére menti meg: "a mi pászka-báránynak megöletett, a Krisztus. Ezért ne régi kovással ünnepeljünk... hanem a tisztaság és igazság kovásztalanságaival". (1Kor 5,7—8) Az ószövetségi pászka ismerői számára ez a nyilatkozat tartalmazza mindenekelőtt az első két elemet: a keresztényekért öletett meg, és ezek megmentéséért öletett meg a Krisztus. Tartalmaz azonban ez a nyilatkozat egy további, mégpedig immár negyedik elemet is. A kereszthalál negyedik és cél-elemeként jelentkezik az ember által teljesítendő hűség: a tisztaság és igazság kovásztalansága (3. lépcső).

4.—5. "Meneküljete a paráznaságtól... áron lettetek megvásárolva... Áron lettetek megvásárolva, ne legyetek emberek rabszolgái". (1Kor 6,18.20;7,23) Ezekben a nyilatkozatokban az "áron megvásárlás" jelzi a Krisztus halálát. A korintusiak lettek megvásárolva, a korintusiakért halt meg Krisztus. Pál bizonyos bűnös magatartások elkerülésére biztatja őket az áron megvásárlásra hivatkozva. Ezek a nyilatkozatok is tartalmazzák tehát a negyedik elemet, a Golgota következményeként jelentkező emberi hűséget, a Krisztus törvényének teljesítését. Ez is cél-eleme a kereszthalálnak. A második elem konkrét tartalma itt: kivásárlás a bűnből.

6. "Elvész ugyanis az, aki gyenge — a te ismereted miatt; a testvér, akiért Krisztus meghalt". (1Kor 8,11) Első elem: az obszervanciákhoz ragaszkodó, a gyenge hitű keresztényért halt meg Jézus. A második elem: az elveszés ellentétét, tehát a megmentést hozta jóként számára a Golgota.

7. Az utolsó vacsora leírása csak az első elemet tartalmazza: "Ez az én (megtört, összezúzott, odaadott) testem értetek". (1Kor 11,24) A tanítványokért halt meg Jézus.

8. "Krisztus meghalt a bűneink miatt (bűneinkért)... Ha pedig Krisztus fel nem támadt, még mindig bűneitekben vagytok". (1Kor 15,3.17) A korintusiakért halt meg, és ez a halál azt eredményezte, hogy már nincsenek bűneikben, azaz nem fenyegeti őket a harag, megmentődtek. De még egy ötödik elemre is fel kell itt figyelni. Ez is következmény-elem. De nem emberi, hanem isteni: Jézus feltámadása. A Golgotának e Jézusra vonatkozó belső következménye szintén értünk van; a feltámadás nélkül még mindig bűneinkben vagyunk, Golgota és feltámadás — ez a kettő nagyon szorosan összetartozik.

9. Utolsóul említjük a korábbiakban már vizsgált szöveget, amely azt állítja, hogy az Atya a Golgotát öröktől fogva elhatározta a "mi dicsőségünkre". (1Kor 2,8) Ha a mi dicsőségünkre, akkor a Golgota a keresztényekért történt. A második elem: az isteni dicsőségben részesedésünkért halt Jézus kereszthalált. — Lássuk még a 2Kor két nyilatkozatát!

10. Az egyikkel már találkoztunk: az Atya azért tette bűnné Jézust, hogy "mi Isten dikaioszüné-je legyünk Jézusban". (2Kor 5,21) Az első elem a "mi": a keresztényekért halt meg Jézus. A második elem: Jézus azért halt meg, hogy mi istennektetszőkké legyünk.

11. A másik nyilatkozat így hangzik: "egy meghalt mindenkiért... és mindenkiért meghalt, hogy az élők többé már ne önmagukért éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadott". (2Kor 5,14—5) Az első elem: mindenkiért. A második elem rejtetten szerepel: az életet jelöli meg a Golgota nekünk juttatott adományaként. Az etikai buzdítás: ne önmagunkért éljünk, hanem Jézusnak éljünk — a már több ízben látott negyedik, a cél-elemet hordozza. Jelentkezik az ötödik elem is, a Golgotát követő feltámadás, amely a Golgotával együtt "értünk" van.

Foglaljuk össze eredményeinket. Kikért halt meg Krisztus? Haladjunk a szűkebb felől a tágabb és az egészen tág felé: a tanítványokért, a gyenge hitű testvérért, a korintusi keresztényekért, minden keresztényért, mindenkiért. Mi magyarázza meg e válaszok különbözőségét? Nyilvánvalóan az, hogy a Golgotának vannak ember által végrehajtandó következményei, cél-elemei (a hit, ill. a hűség második és harmadik lépcsője folytán); ezért aztán a mindenkiért meghaló Krisztus javai csak azokéi lesznek, akik a második és a harmadik lépcsőben megteszik a magukét. Rajtunk fordul tehát, hogy ténylegesül-e rajtunk az, ami pusztán a kereszthalál következtében még nem ténylegesülhet.

Ami ténylegesülhet, azt tartalmazza a második elem:

bűnből kivásárlás,
megmentődés (4 ízben),
istennektetszés,
élet,
dicsőség — e két levélben ezek a Golgota "javai".

A további elemeket ehelyt nem kell összesítenünk, a maguk helyén kerülnek rendszerezés alá.

c) A Római levél

A Róm is bővíben van a Krisztus halálát megjelölő nyilatkozatoknak. Láttuk már, hogy Isten engeszteléssé tette a Fiát. Mi volt a célja vele?

1. "...istennektetszőkké válunk ingyen, Isten ajándékából a Krisztus Jézusban történő megváltás által, akit Isten engesztelő áldozattá tett Jézus vérig menő hűsége által. Azért, hogy Isten megmutassa a maga dikaioszüné-jét a korábban elkövetett bűnök megbocsátásának céljából... azért, hogy megmutassa a maga dikaioszüné-jét a mostani időben, hogy ilyen módon istennektetsző legyen Ő, és istennektetszővé tegye a Jézus hitéből (hűségéből) való embert". (Róm 3,24—6) A szöveg mindenekelőtt azt válaszolja, hogy bűnös emberekért tette az Atya engeszteléssé a Fiát. Mit biztosított ez az engesztelő áldozat az ember javára? Három választ is kapunk: Isten megbocsátotta az ember bűnét, megváltotta és istennektetszővé tette az embert. E két első elemen túlmenően találkozunk egy új cél-elemmel is: a kereszthalálnak az is célja, hogy a Golgotára küldés és annak vállalása folytán Isten maga is istennektetszőnek bizonyuljon. Ez is Istenen belüli következmény, miként Jézus feltámadása. Ezt az Isten etikai beválására mutató következményt tekintsük hatodik elemként.

2. A feltámadás is értünk van. Pál ezt azzal is nyomatékozza, hogy egy ízben az eddigelé Golgota-következménynek mondott istennektetszésünket a feltámadás következményének állítja. Jézus "átadatott vétkeink miatt (#dia° = dia) és feltámadt istennektetszővé levésünk céljából (#dia°)". (Róm 4,25) Első elem: keresztyénekért. Második elem: istennektetszésünk. Ez alkalommal a #dia° prepozíciót egyfelől okhatározói, másfelől célhatározói értelemben használja. Mivel a bűneink miatt halt meg, mondhatjuk, hogy a Golgota — a bűnös emberért történt.

3. Az ok- és célszövedéket együtt mutatja be Pál, amikor ezt írja: "Krisztus, amikor még gyengék (#asJenhV° = aszthenész) voltunk... értünk, istentelenekért meghalt. Alig-alig készséges valaki arra, hogy istennektetszőért meghaljon, bár (az előbbivel azonos értelmű) jó emberért azért csak van bátorsága valakinek meghalni. Isten viszont azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor mi bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk. Mennyivel inkább megmentődünk majd Átala a haragtól most, amikor istennektetszőkké lettünk a vére által. Mert ha bár ellenségek voltunk, mégis össze lettünk békéltetve Istennel a Fia halála által, akkor így összebékéltetett mennyivel inkább bele fogunk mentődni Jézus életébe". (Róm 5,6—10) Amint láttuk már, a mi bűnös és Isten haragjára érdemes voltunk, valamint az irántunk érzett szeretet indította Istent arra, hogy Krisztus meghaljon értünk. Kikért halt meg tehát Jézus? Értünk, bűnös emberekért, Isten ellenségeiért, gyengékért. Kik ezek a gyengék? A Krisztust még nem ismerő emberek, akik azért "gyengék", mert obszervanciákkal és általában cselekedeteik által akartak megmentődni; az obszervanciákhoz ragaszkodó keresztyén testvéreit mondja Pál "gyenge hitűeknek" (vö. 21. num). (1Kor 8,11;Róm 14,15) Mit adott a Golgota az ilyen állapotban levő embereknek? Haragtól megmentődést, istennektetszővé levést, Istennel összebékülést, a halál elkerülését és Jézus életébe bekerülést—bementődést.

4. A Golgota — Jézusnak istennektetsző tette (#dikaiwma° = dikaióma) volt. Ez a kifejezés burkoltan újra jelzi a kereszthalál már egy ízben említett hatodikféle elemét: a Golgota által nemcsak Isten, (Róm 3,26) hanem Jézus is istennektetszőnek bizonyul: "Ahogyan egynek a vétke minden ember számára kárhozatot eredményezett, úgy egynek istennektetsző tette (dikaióma) minden ember számára életet eredményező istennektetszővé tevővé lett: mert ahogyan az egy ember engedetlensége által bűnösökké lettek sokan, úgy egynek az engedelmissége által is istennektetszőkké lettek sokan... hogy... Isten ajándékozása is

uralkodjék az istennektetszés által örökéletre vezetően Jézus Krisztus, a mi Urunk által". (Róm 5,18—21) Minden emberért történt a Golgota; és kárhozattól megmentést, istennektetszést és ebből fakadó örök életet eredményezett számunkra.

5. Továbbá a Golgota emberiség szinten új rendet eredményezett, amely rendnek Krisztus lett a rendező elve. "Krisztus abból a célból halt meg és kelt életre, hogy uralkodjék (#kurieush° = kürieuszé) holtakon és élőkön". (Róm 14,9) A #kurieuein° szó hét ízben fordul elő az Úsz-ben, hatszor Pálnál és egy ízben Lukács evangéliumában Jézus ajkán. Ez utóbbi helyen a pogányok királyai uralkodnak a pogányokon, (Lk 22,25) s a szolgáló magatartással szembenálló, tehát a Jézustól elutasított sátáni magatartást jelzi. Pálnál e szónak nincs ilyen egyértelműen negatív etikai csengése, nála e szó jelentése etikailag semleges: jelölhet etikailag helyes és etikailag helytelen magatartást is. Pál úgy gondolkodik, hogy Isten és az ő törvénye uralkodhatik, de más nem. Etikailag negatív, ha a Sátán uralkodik az emberen. (Róm 6,9.14) Az is negatív, ha ember uralkodik emberen: ezért aztán Pál nem uralkodik a korintusiak hitén. (2Kor 1,24) De nincs kifogása az ellen, ha az Isten által adott törvény uralkodik az emberen: a férj törvénye uralkodik az asszonyon, azaz az asszony nem köthet új házasságot, amíg a férje él. (Róm 7,1) Még inkább helyénvaló Pál számára, ha Jézus, aki "az Uralkodók Ura", (1Tim 6,15) uralkodik élőkön és holtakon. (Róm 14,9) Szavunk tehát a páli teológiában jelzi azt a személyt, illetőleg törvényt, aki, ill. ami rendező ereje az embereknek, vagy azok egy csoportjának. Isten magatartását irányunkban Pálnál nem jelöli a "szolgálni" (diakónein, douleouein) szó, nála csak az Istenhez tartozók szolgálnak Istennek és egymásnak. Mindazonáltal az egész páli "a Golgota értünk"-teológia azt mutatja, hogy Isten nem magamagáért, hanem értünk tette mindazt, amit tett. Isten nem hatalmaskodás jelentésű uralkodás céljából, hanem nekünk életet biztosítani akarás céljából állította bele a történelembe a Golgotát; tehát bennünket szolgálni akarván. Pál csak terminológiaiilag nem beszél szolgáló Istenről, tartalmilag szolgáló Istenről beszél.

A szóbanforgó helyen tehát a Golgota célja: az élő és megholt emberiségnek — Krisztus uralkodása révén létrejövő — egysége. Amire csak burkoltan utalt az a kijelentése, hogy a pogányok is beletartoznak Isten népébe, (Gal 3,13—4) az most kifejezett megfogalmazásra jut. Kifejezi azt, hogy a Golgotának nemcsak az egyes ember megmentődése és élete szempontjából van jelentősége, hanem a kollektíve vett emberiség szempontjából is. — A halál és feltámadás összekapcsolása újra rámutat az ötödik célmozzanatra.

6. Zárja le a Róm nyilatkozatainak sorát a gyenge hitű testvér (vö. 21. num) iránti tapintatra figyelmeztető páli szó: "Ne veszítsd el ételeddel őt, akiért Krisztus meghalt!". (Róm 14,15) Ez a kijelentés utal az első célmozzanatra: a gyenge hitű testvérért (is) halt meg Krisztus, (vö. 1Kor 8,11) és burkoltan utal a Golgota által adott jóra: az elvesztés ellentétére, a megmentésre.

Foglaljuk össze a Róm eredményeit. Krisztus meghalt a gyenge hitű, bűnös és Istennel szemben ellenséges emberért, mindenkiért, sőt élőkért és holtakért (1. célmozzanat). Amit pedig halála által megszerzett nekünk, ezek a következők:

haragtól, kárhozattól megmentődés,
megbocsátás, megváltás,
istennektetszés,
összebékülésünk Istennel,
örök életünk és
Jézus "uralkodása" rajtunk (2. célmozzanat).

Az ötödik célmozzanat (Jézus feltámadása) egy, a hatodik célmozzanat két ízben dokumentálódik (az Atya és Jézus dikaiosz-nak bizonyulása). A harmadik és a negyedik (hitünk és hűségünk) célmozzanat a Róm-ben nem jut szerephez.

d) A fogság levelei

A Filem kivételével mindegyik fogságból-írt levél mond valamit a Golgota céljáról.

1. Az Efezusi levélnek már a nyitánya is erről beszél. Isten "megáldott minket minden mennyei lelki áldással Krisztusban, mivel kiválasztott bennünket Krisztusban a világ kezdete előtt arra, hogy szentek és

szeplőtelenek legyünk Isten előtt a szeretetben. Előre rendelt minket a fiúságra Jézus Krisztus által... akiben birtokoljuk a megváltást a vére által, a bűnök bocsánatát..." (Ef 1,3—7) A Golgota javaiban Isten "minket", keresztényeket részesített. A javak pedig, amelyekben részesített: mennyei áldás, fiúságra rendelés és a bűnbocsátással azonosított megváltás. Második és negyedik célmozzanatként tekinthetjük azt, hogy szentek és szeplőtelenek legyünk a szeretetben. Amit ennek érdekében Krisztus tett a Golgotán — ez a második célmozzanat. Amit mi teszünk a Krisztus törvénye iránti hűségünkéből folyóan — ez a negyedik célmozzanat.

2. Stilisztikailag új szint hoz egy zsoltáridézet (Zsolt 67,19) felhasználása: a meghalt és feltámadt Krisztus "fogságba ejtette a fogságot, ajándékokat adott az embereknek". (Ef 4,8) A bűn-fogságban levő emberek javára történt a Golgota. A Golgota célja pedig a mi megajándékozásunk: a Sátán, a bűn fogságában levésünk megszüntetése. Ehelyt így fogalmazza a második célelemet.

3. E zsoltáridézet kifejtése a Golgota feltámadási célmozzanatára utal: csak azért volt lehetséges a feltámadás, mert volt Golgota. "Hogy pedig felment, az mi mást jelent, mint hogy leszállt a föld alsó részébe. Aki leszáll, az ugyanaz, mint aki felmegy minden egek fölé, hogy betöltsön mindeneket". (Ef 4,9—10) Hogy betöltsön mindeneket — ez is célja a halálnak—feltámadásnak. E szavaival Pál alighanem ugyanarra utal, amit az "uralkodjék az élőkön és holtakon" szavai is tartalmaznak. A nagyjából egyidejűleg írt Kol-ben majd a "földiek és égiek" hamarosan előkerülő kifejezése tovább szélesíti, ill. részletezi a kereszthalál és feltámadás mindeneket betöltő és Jézusnak kozmikus szerepet biztosító erejét.

4. Az Ef igen nagy erővel nyomatékoztatja azt, ami korábban Pálnál fényárnyékban maradt. Azt ti., hogy a Golgota nemcsak az Isten és az ember között megromlott viszonyt akarta rendbetenni, hanem az ember és ember között megromlott viszonyt is. A levél igen nagy erővel éli meg az emberiségnek zsidókra és nem-zsidókra kettészakadt voltát. "Most pedig Jézus Krisztusban ti, akik valamikor távol voltatok, közel kerülnétek a Krisztus vére által. Mert Ő a mi békességünk, aki a kettőt egyé tette... hogy a kettőt önmagában egy új emberré teremtsen békességet csinálva, és összebékítse mind a kettőt Istennel az egy Testben a kereszt által, megölve az ellenségeskedést önmagában. És eljövén békességet hirdetett nektek távollevőknek, és békességet a közellevőknek..." (Ef 2,13—7) Amint már említettük, ez az Izajástól idézett békességet-hirdetés a páli teológia egyetlen mondata, amely Jézus tanítói tevékenységére utal. Aligha véletlen, hogy Pál éppen akkor fejti ki a jézusi önértelmezéshez legközelebb álló Golgota-értelmezését, amikor Jézus hirdetői tevékenységére emlékezik. Ez a most idézett szöveg ér leginkább közelébe a mindenkit egyé tenni akaró jézusi szándéknak és önértelmezésnek. A Golgota pogányokért és nem-pogányokért, az egész emberiségért történt. A Golgota célja, hogy pogányok és zsidók közel kerüljenek egymáshoz, hogy pogányból és zsidóból egy egyetlen új embert teremtsen, hogy békességet hozzon létre közöttük, hogy az egyetlen Egyház testében együtt békítse őket össze az Istennel, hogy ember és ember között minden ellenségeskedést megszüntessen. Olyannyira erős ebben a nyilatkozatban a Golgotának nem egyedi, hanem közösségi szerepe, hogy az Istennel kibékülésünk korábban már látott céleleme is kollektív módon rajzolódik meg: Krisztus az egyetlen Egyházban zsidót és pogányt együttesen békít össze Istennel.

5. Láttuk már, hogy Jézus szeretett minket, és odaadta magát értünk és az Egyházért. (Ef 5,2.25) Csak az első célelemre utalnak ezek a nyilatkozatok: a keresztényekért és az egyházért halt halált Jézus.

A Filippi levél a negyedik és az ötödik célelemet nyomatékoztatja.

6. Jézus "engedelmes lett... a kereszthalálig. Éppen ezért Isten meg is magasította Őt, és minden név fölötti nevet ajándékozott neki, hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon, az égieké, a földieké és az alvilágiaké, és hogy minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus az Úr". (Fil 2,8—11) Kikért történt a kereszthalál? Égiekért, földiekért, alvilágiakért! Ez a legszélesebb terjedelmet átfogó páli válasz erre a kérdésre. És mi az a jó, amit hozott mindezeknek a Golgota? Az, hogy mind a három csoport elismeri Jézust Úrnak; az egyetemes Jézus-uralom. E két mozzanat mellett élesen jelentkezik az ötödik célelem: a kereszthalálig menő engedelmessége, — feltétele és előzmény-oka a felmagasításnak mondott feltámadásnak.

7. Golgota és feltámadás szoros kapcsolatára utal, hogy Pál is akarja vállalni a Jézuséhoz hasonló halált, mégpedig abból a célból, hogy ő is eljuthasson a feltámadásra. Mindent szemétnek tekint ennek érdekében, és hajlandó megismerni Jézus "szenvedésének közösségét, Jézus halálához hasonló formájává válni, csak hogy valamiképpen eljusson a feltámadásra a halálból". (Fil 3,10) Pálért halt meg Jézus; azért, hogy Pál eljuthasson a feltámadásra. Burkoltan, sorok között így jelentkezik itt a két első célelem. Kifejezetten tanítja azonban ez a nyilatkozat a negyedik célelemet: a Jézuséhoz hasonló, mert a kereszthalálig menő hűséget az ember részéről.

8. E harmadik lépcső fontosságát átélve írja a filippieknek: "Sokan vannak, akik... úgy viselkednek, mint Krisztus keresztyének ellenségei, akiknek istenük a has, és dicsőségük, amit szégyelniük kellene". (Fil 3,18—19) Aki nem úgy él tehát, mint Pál, az megghiúsítja a Golgota célját; az ellensége Isten ajándékozó nagy tervének, amelynek szolgálatában állította be az idő és tér világában a Krisztus keresztyét. Ez a keresztség csak potenciálisan tesz megmentettekké, istenektetszőkké bennünket. Tényleges megmentődésünkhöz kell a harmadik lépcső, a Krisztus törvényének a teljesítése. Aki ezt nem vállalja, az ellenségévé lesz Krisztus golgotai tettének; az hatástalanná teszi a keresztest a maga életében. Burkoltan jelzi a nyilatkozat, hogy "sokaknál is többekért" halt meg Krisztus; valamint azt is, hogy dicsőséget szerzett a keresztség az ember számára.

A Kolossze-levél a Golgota közösségi, teremtményeket összehétkítő jelentőségét nyomatékoztatja.

9. Az Atyának úgy tetszett, hogy "Jézus által békítődjenek össze minden Jézusban, békességet teremtven keresztyének vére által; Őáltala (békítődjenek össze) azok is, amik a földön, azok is, amik az égben vannak". (Kol 1,20) A kereszthalál tehát földiekért és égiekért történt. A kereszthalál által Isten összehétkítette egymással a földieket és égieket Krisztus közösnevezőjének segítségével. Hogy kik ezek az égiek, a maguk helyén kell majd megvizsgálnunk. Láttuk már eddigél Isten és az ember, ill. zsidó és pogány összehétkítését, mint a Golgota eredményét. Itt a kereszthalál egy harmadik összehétkítő funkciójával találkozunk: égiek és földiek összehétkítésével.

10. Megtaláljuk az Ef-beli második összehétkítést is. Kolossze pogány-keresztényeinek írja: "Titeket is, akik egykor elidegenedettek és ellenségek voltatok (nemcsak Istennel, hanem a zsidósággal szemben is)... most összehétkített a Testben... a halál által, hogy odaállítson titeket szenttül, hibátlanul és feddhetetlenül önmaga színe elé, ha ugyan megmaradtok a hitben". (Kol 1,21—3) A pogányokért is meghalt Jézus. Halála összehétkítette egymással az egyházban a zsidót és pogányt. Halála szentté, hibátlanul és feddhetetlenné tette a pogányokat. Mivel újra halljuk a harmadik célelemet is, a hit feltételének nyomatékoztatását, alighanem a hűség negyedik célelemét is beleértette Pál a Golgota szentté tevő funkciójába.

11. Annál is inkább, mert az a Pál, aki ki akarja pótolni, ami hiányzik Krisztus szorongattatásaiból, (Kol 1,24) kifejezetten is figyelmezteti a kolosszeieket a negyedik célelemre: "Ha meghaltatok Krisztussal együtt... ha feltámadtatok Krisztussal együtt, akkor a fentvalókat keressétek...". (Kol 2,20;3,1) — A pogány-keresztényekért történt a Golgota is, a feltámadás is. A pogány-keresztények is meghaltak a bűnnek, és feltámadtak a nem-bűnös, az istenektetsző életre. Ez volna az első két célelem ezekben a páli szavakban. Az erkölcsi biztatás adja a negyedik célelemet. A Golgota és feltámadás szoros kapcsolata pedig az ötödik célelemre mutat.

Foglaljuk össze a fogság leveleiben talált célelemeket. Kikért halt meg Krisztus? Pálért, a keresztényekért, az egyházért, a bűnfogságban levő emberekért, a pogány-keresztényekért — eddig tartanak a partikuláris megjelölések. A fogság leveleire jellemző az univerzális megjelölések hangsúlyossá válása: mindenekért, földiekért—égiekért, égiekért—földiekért—alvilágiakért halt meg a kereszten Krisztus.

Mit eredményezett Krisztus halála? Bűnbocsátást, a bűnfogság megszüntetését, Isten és ember összehétkítését, megváltást, mennyei áldást, istenektetszést, fiúságot, feltámadást; zsidó és pogány összehétkítését, zsidó és pogány egygyétevesztét; földiek és égiek összehétkítését; valamint egyetemes Jézus-uralmat (égieken, földieken, alvilágiakon). A hosszú felsorolás jól mutatja, hogy a második célmozzanat mennyivel gazdagabb lett. De azt is mutatja, hogy az emberi egyed Istenhez fűződő individuális kapcsolata

mellett mennyire hangsúlyossá lett az emberek összességének, sőt a teremtmények összességének Istenhez és még inkább egymáshoz fűződő kollektív kapcsolata is.

e) A pasztorális levelek

Ezek a levelek nem fejlesztik tovább a fogság leveleiben megerősödő kollektív hangsúlytevést, inkább a korábbi fejlődési szakasz gondolatait ismételik.

1. Az 1. Timóteus levél nem Jézus haláláról, hanem bizonyágtevéséről beszél: Jézus "bizonyágot tett Poncius Pilátus alatt". (1Tim 6,13) A Poncius Pilátus alatt elszenvedett kereszthalál tartalma: a bizonyágtevés (#marturion° = martürion) tett; több tehát mint a bizonyágtevő szó (#marturia° = martüria): "Jézus önmagát adta váltságul mindenkiért, tette a bizonyágot a maga idejében" (1Tim 2,6) — mindenkiért halt meg tehát, és ez a halál megváltást hozott mindenkinek.

2. A 2. Timóteus levél ugyancsak Jézus bizonyágtevéséről beszél: "Ne szégyeld tehát a mi Urunk bizonyágtevését... Isten megmentett minket és meghívott szent hívással. Nem a cselekedeteink alapján, hanem saját elhatározása és ajándéka alapján, amelyet Jézus Krisztusban adott nekünk örök idők előtt, és ami nyilvánvalóvá lett számunkra most, Jézus Krisztus, a mi Megmentőnk megjelenése által: Érvénytelené tette a halált, s láthatóvá tette az életet és a romolhatatlanságot az evangélium által" (2Tim 1,8—10) — Jézus tehát a keresztyenekért halt kereszthalált. Mivel az okok tárgyalásakor nem említettük ezt a helyet, most utalunk arra, hogy az Atya saját elhatározása és ajándékozni akarása volt az oka — alapja annak, hogy megajándékozott minket Jézusban mindazzal, ami a Golgota nekünk adott javait alkotja. Melyek ezek? A halál érvénytelenítése, megmentés, meghívás, az örömhírben megfogalmazott élet és romolhatatlanság láthatóvá tévése. Fel kell még figyelni arra is, hogy az 1Kor 2,7 és az Ef 1,4 már látott nyilatkozatai után itt újra előkerül az a páli megállapítás, hogy az Atyában "örök idők előtt" (#pro cronwn aiwniwn° = pro khronón aióniön) született meg az az elhatározás, hogy a bizonyágtevő, azaz kereszthalált haló Fiú által mindezeket nekünk adja.

3. Végül a Titusz levél is értesít minket a kereszthalál céljáról: "Megjelent Isten megmentő ajándéka minden ember számára, tanítva minket, hogy tagadjuk meg az istentelenséget és a világi vágyakat, józanul, istennektetszően és jámborul éljünk e mostani aióban, várván a boldog reményt, valamint a nagy Isten és Megmentőnk Jézus Krisztus dicsőségének a megjelenését, aki odaadta magát értünk, hogy megváltson minket minden törvénytelenségtől, és elfogadható és jócselekedetekre törekvő néppé tisztítson minket önmaga számára". (Tit 2,11—4) — Kikért halt meg Krisztus? A keresztyenekért. Mit szerzett meg nekünk ez a halál? Megmentést, megváltást, bűnöktől megtisztítást, Isten számára elfogadhatóvá tévést, Isten és Jézus (újra) megjelenésére vonatkozó boldog reménységet. Ebbe a második célelembe belefonódik a negyedik: jócselekedetekre törekvő néppé tisztított minket, nevel bennünket az istentelenséget és a világi vágyakat megtagadó józan, istennektetsző és jámbor magatartásra.

A pasztorális levelek eredményeinek összefoglalása. —

A keresztyenekért, mindenkiért halt meg Krisztus.

Halálával az alábbi javakat szerezte meg nekünk: megtisztítás bűneinktől, a halál érvénytelenítése, megváltás, megmentés, Isten számára elfogadhatóvá levés, meghívás, élet és romolhatatlanság, boldog reménység, jócselekedetekre törekvő néppé tévés.

A "nép" (#laoV° = laosz) szó pedig utal a kereszthalál kollektív megmentő szerepére.

Egyaránt hangsúlyos ezekben a levelekben az Isten, ill. Jézus szerepét nyomatékozó első lépcső és az ember szerepét nyomatékozó harmadik lépcső.

f) A 13 levél válaszána mérlege

Összesítsük a megismert hat célmozzanatra vonatkozó eredményeinket!

Kikért halt meg? A kapott válasz univerzális is, szinguláris is. Az univerzális válasz magában foglalja

a.

az élő emberiséget (mindenki),

b.

az élő és a már meghalt emberiséget (élők és holtak, bűnösök, Isten ellenségei, bűnfogságban levők),

c.

az egész teremtetett világot (földiek—égiek, égiek—földiek—alvilágiak).

A szinguláris válasz

a.

részint egy konkrét személyt érint (Pál),

b.

részint az emberiség kisebb-nagyobb csoportjait (a Tizenkettő, a gyenge hitűek, a pogányok, a pogány-keresztények, a korintusi keresztények, az összes keresztények, az egyház) említi.

Mindezekben a válaszokban, amint utaltunk már rá, nincsen ellentmondás, mert a három lépcsőben gondolkodó Pál, akármennyire is mindenkiért történő halálnak éli meg a Golgotát, világosan látja, hogy a golgotai halál javait ténylegesen csak azok birtokolják, akik a maguk emberi hozzáállásukkal (hittel és hűséggel) válaszolnak Isten golgotai tetteire.

A második célmozzanatot hagyjuk utoljára. A Golgota emberi következményeit tartalmazó harmadik (hitünk) és negyedik (hűségünk) célmozzanatok anyagát a páli etika tárgyalása során kell majd felhasználnunk. Az ötödik (Jézus feltámadása) és a hatodik (Isten és Jézus dikaiosz-volta) célmozzanat a Golgota Istenre vonatkozó következményeivel foglalkozik. A feltámadást a páli eszkatológiában, Isten dikaiosz-voltát pedig a páli Isten-tanban kell vizsgálat tárgyává tennünk. A maga helyén szembesülünk majd azzal a páli tanítással is, hogy Isten a Golgotát öröktől fogva elhatározta. Hátra van tehát még a második célmozzanat összesítése.

Mit eredményezett számunkra a Golgota? Körülbelül harminc különböző választ kaptunk kérdésünkre. Könyvünk ezután következő két része ezeket a válaszokat dolgozza majd fel, ezeknek a tartalmát pontosítja. E munka során nyilvánvalóvá válik majd, hogy a kapott válaszokban szereplő kifejezések egyenként egy-egy vonását adják a páli életmű egybefüggő teljes válaszának. Azt jelenti ez, hogy minden egyes kifejezésben alhangok, felhangok formájában ott muzsikál a teljes válasznak a többi kifejezés által hordozott tartalma is. Az elemző kifejtésnek azonban, amely részekből rakja egybe az egészet, mindenképpen meg kell próbálnia, hogy valaminő logikai sorrendbe állítsa a kifejezésekben gomolygó páli válaszrendszernek az egyes kifejezésekben kifejeződő elemeit. Csak így tudunk eljárni, bár a páli válasz gondolati egysége nemigen fogja tiszteletben tartani elhatárolásainkat. Ez azt jelenti, hogy amikor például a bűnről beszélünk, ott lesz felhangként a megmentés, megváltás, stb.; és amikor a megmentésről, megváltásról, stb. beszélünk, ugyancsak ott lesz kísérőhangként a bűn.

Rendezésünk alapjául a "megmentés" kifejezését választjuk, mert ebben a szóban összpontosul leginkább a páli válasz két válaszeleme:

1. Isten a Golgota által kimentette az embert valami rosszból.

2. Isten a Golgota által belementette az embert valami jóba.

Miből mentett ki a Golgota? Ezekből: bűn, bűnfogság, kárhozat, halál, harag (s mint már láttuk: a mózesi törvény).

Mibe mentett bele a Golgota; avagy mit tett értünk Isten a Golgota által? Csoportosítjuk a válaszokat:

a.

mindenekelőtt istennektetszővé tett minket.

b.

megváltott, megbocsátott, érvénytelenítette bűn-halál szituációnkat, megtisztított minket, összebékített bennünket Önmagával.

c.

Odaadta nekünk az örök és romolhatatlan életet, a dicsőséget, a fiúságot tartalmazó mennyei áldást, s a már látott ígéret, örökség, remény nyomán (11—14. num) a feltámadást; jócselekedetekre törekvő néppé tett minket.

d.

A Golgota kollektív áldás: Jézus uralkodása alatt élő Isten népévé tett minket, összebékítette a zsidót és pogányt, eggyé tette őket; sőt az égiekkel, valamint az égiekkel—alvilágiakkal is összebékítette az embert a mindent betöltő Jézus.

Ezeket a tartalmakat pontosítja könyvünk ezután következő két része.

AMIBŐL A GOLGOTA KIMENTETT

34. AZ EMBERISÉG EGYETEMES BŰNÁLLAPOTA

a) A Római levélre nem érkezik válasz Jeruzsálemből

Ezt az egyetemes bűnállapotot Pál elsősorban a Jakab-levélre válaszoló Róm során rajzolja meg.

A Róm első két fejezete (1,18 — 2,29) felfokozott "pelágiánizmus": a világ kezdetétől fogva élő emberek örök sorsa a majdani ítéleten aszerint dől el, hogy mennyire figyeltek lelkiismeretük szavára, azaz mennyire teljesítették Isten törvényét. E két első fejezet felfokozott "pelágiánizmusa" tisztán csengi vissza azt a Jézust, aki az őelőtte élő és bűneiket megbánó niniveieknek a bűnbánatuk következtében helyet biztosít a maga transzcendens országában. Ebben az első két fejezetben Pál előrebocsátja a maga szemléletének harmadik lépcsőjét: a tényleges megmentődéshez feltételenül szükség van a lelkiismeret szerinti cselekedetekre. E két első fejezet válasz Jakabnak; az alábbiakat válaszolja vele. Értem az általad képviselt igazságot, s éppen ezt tartalmazza az én harmadik lépcsőm. De nem képviselhetek hozzád hasonlóan csak harmadik lépcsőt, mert ha csak ezt képviselem, akkor ennek két súlyos következménye van. Az egyik: Krisztus csak információt és példaképet hozott lelkiismeretünk nevelésének céljából, s ez volna a Krisztus törvénye és ennek illusztrálása a Krisztus példája. Ez pedig magában rejti a második következményt: megmentődésünk, az örök élet elnyerése szempontjából nem szükséges elengedhetetlenül, hogy Krisztust elfogadjuk. Nem, mert csak harmadik lépcső esetén — a lelkiismeretünkhöz igazodó cselekedetek szereznék meg bárki számára is az örök életet. Ez esetben az emberiségnek nem kellene felzárkóznia Krisztus mellé. Éppen ezért levelem harmadik fejezetével kezdődően a Gal-ben elmondottaknál alaposabb felvilágosítást nyújtok az első két lépcsőről.

A Róm-re már nem érkezett válasz a jeruzsálemi ősegyházból. Jelen könyvünk második fejezete alapján a válasz ez lehetett volna: "A Fiú elküldése által kapott információ és példakép meggyőzött bennünket arról, hogy az Atya a Fia által bocsátja meg megbánt bűneinket, és Fia által készíti el nekünk a második eljövétel során a megígért országot az immanenciában is, a transzcendenciában is. Ez az információ a kinyilatkoztató Istenre fülelni akaró ember számára elegendő indíték arra, hogy Jézushoz csatlakozzék. A te első és második lépcsőd csak arra jó, hogy összezavarjad azokat, akik dikaosz magatartásukkal, ill. bűnbánatukkal legjobb tudásuk szerint teljesítik a Mennyei Atya akaratát. Mi, a Tizenkettő, azt tanultuk Tanítónktól, hogy voltak dikaoszok atyáink között is, és semmi másra nem kell törekednünk, mint hogy mi magunk is dikaosz életet éljünk. Azt tanultuk, hogy Ábrahám, Mózes, Illés és más igazak a Golgota előtt is Isten dicsőségében éltek, és nem alusznak az alvilágban (seol)..."

Mivel a válasz nem érkezett meg, Pálé lett az utolsó szó. És ez az utolsó szó meghatározó erejűvé lett. Nem azonnal. Csak később. Amikor a "jeruzsálemi válasz" mégiscsak megérkezik. Pelagius írja azt az 5. sz. hajnalán. Pelagius a páli leveleket kommentálva a Róm-nek az Ádám bűnével foglalkozó 5. fejezetét összhangba akarja hozni a levél első két fejezetével. Ennek során a görög atyákat követve azt képviseli Pál nevében, hogy csak "sokak" [Róm 5,19> lettek bűnösökké, de nem mindenki. Azt képviseli továbbá, hogy e "sokakat" sem Ádám bűne tette bűnösökké, hanem Ádám rossz példájának következtében elkövetett személyes bűneik tették bűnösökké azokat, akik személyesen vétkeztek. Példaképpen felhossa Ábrahámot, Izsákot és Jákobot, akik nem vétkeztek személyesen (Piet Schonenberg, Der Mensch in der Sünde — Mysterium Salutis II. 909).

Pelagius kortársában, Szent Ágostonban azonban a Róm 5. fejezetének olyan magyarázója akad, akit az első páli lépcső jelentősége tökéletesen megbűvöl. Ágoston a maga részéről eldönti a manapság eldönthetetlennek vélt egzegetikai problémákat, s döntésének erejében eljut a megkereszteletlen gyermekek pokolra taszításának tanáig. Ágoston hatására 418-ban a Karthágói Zsinat elítéli Pelagiust. Ágoston tekintélye következtében a Róm mind a mai napig nem kapott kielégítő választ "Jeruzsálem" részéről, ha Jeruzsálemben értjük a Tizenkettőtől továbbadott jézusi tanítást, ill. azt a krisztusesemény-

értelmezést, amelyet az Ágoston előtti századok során csak többé-kevésbé színezték, de nem határoztak meg egyértelműen a páli első lépcső gondolati tartalmai.

Napjaink teológiai erőfeszítései annak a nyilvánvalóvá tevésére irányulnak, hogy a Róm 5. fejezetének nem egyértelmű mondanivalói nem képesek egyértelmű eligazítást adni még arról sem, hogy a szóbanforgó fejezet tanítja-e az emberiség Ádám bűne következtében létrejött egyetemes bűnszituációját. (i.m. — *Mysterium Salutis* II. 901—6). Az "eredeti bűn" azonban mégis benne van a keresztény szótárban, s akik behozták ezt a kifejezést a keresztény szótárba, elsősorban Pálra s különösen a Róm 5. fejezetére hivatkoznak. Nem kétséges a következő tény: Pál és különösen a Róm 5. fejezete adott alapot arra, hogy az eredeti bűn terminus technicus-át a Pált követő századok megszüljék. Az eredeti bűn tartalmát kutató kortárs-teológia eredményeit nem érintve, a mi feladatunk abban áll, hogy megrajzoljuk mindazt, ami Pált eljuttatta az 1a-tételhez, az emberiség egyetemes bűnösségének állításához. Ez a dolgunk, mert a páli 1c-tétel szerint a kereszthalál ebből az egyetemes bűnszituációból mentette ki az emberiséget.

b) A gondolat érlelődése a Római levél előtt

Pál első levele (1Tesz) mit sem mutat a nem-személyes bűn gondolatából. Nagy jókat ígér a tesszalónikai keresztényeknek Jézus második eljövételének napjára vonatkozóan, amely nap viszont valakik számára nagyon keserves lesz, mert Istennek nemcsak nyájas, jutalmazó, hanem haragvó, bosszúálló arca is van. Nemcsak a jutalmazása "eljövendő", de a haragja is. A keresztényeket a Fiú megszabadítja az eljövendő haragtól, [1Tesz 1,10> országába, dicsőségébe hívja őket. [1Tesz 2,12> A nem-keresztény zsidókat viszont, akik akadályozzák Pál pogánymisszióit, Isten haragja már utol is érte — talán arra gondol Pál, hogy a minap 49-ben, Claudius császár kiutasította a zsidókat Rómából; s ez a kiutasítás már elővételezi a reájuk jövődő végső haragot. [1Tesz 2,16> A tesszalónikaiaknak kerülniök kell a különböző bűnöket, mert ezeket az Úr megbosszulja, [1Tesz 4,6> mert a bűnöket elkövetők "nem fognak megmenekülni". [1Tesz 5,3> Ugyanakkor a tesszalónikaiaknak nem kell félniök, mert "Isten nem haragra rendelt minket, hanem a megmentődés megszerzésére". [1Tesz 5,9>

Ha naivul, az első lépcső problematikájának ismerete nélkül olvassuk e levelet, arra gondolunk, hogy Jézusnak is voltak "büntetés-képei", itt sincs tehát többről szó, minthogy póruljárnak azok, akik nem figyelnek Istenre. Mivel azonban nem tudjuk ily naiv módon olvasni a levelet, sokalljuk egy kicsit a bosszút, a megmenekülhetést, és az ismételten visszatérő haragot. Az is feltűnik, hogy ez a fenyegető harag nem jutalmazás hiányából adódó melléktermék, hanem olyan valami, ami fenyegetően érkezik reánk, s amitől Jézusnak meg kell szabadítania minket. Feltűnik, hogy ez a harag olyasvalami, amire lehet rendelődni, ami alól a keresztények kivételt képeznek, mert ők nem arra lettek rendelve. Ez a harag-hangsúly már itt, 51-ben előrejelzi az első lépcsőt. Burkoltan tartalmazza is már azt az egyetemes bűnösségi szituációt, amely az emberiséget haragra rendelte, s amely haragot aztán Krisztus elhárított elvben mindenki, gyakorlatban az Őreá figyelők feje felől.

A második levél (2Tesz) ennyit sem mutat a nem személyes bűnnek a gondolatából. A megmenekülés gondolata itt is előkerül, amely a hit cselekedeteinek a következménye. [2Tesz 1,12> De a gonoszokat fenyegető haragnak a rajza itt is nagyon erős: dikaiosz dolog Isten részéről, hogy megfizessen a tesszalónikaiak gyöttrőinek gyötrelmekkel, dikaiosz dolog Isten részéről, hogy örök pusztulással bűnhődjenek az Úr ereje részéről azok, akik nem engedelmeskednek az evangéliumnak. [2Tesz 1,6—9> Bár e szavait Pál ószövetségi szövegrészekből "vágja egybe", így is, idézve is, erősnek érezzük a fenyegető isteni harag hangsúlyát. Érik tehát Pálban a gondolat, s csak a jeruzsálemiek támadásba lendülésére van szükség ahhoz, hogy a benne levő gondolat világos megfogalmazásra jusson. Jézusnál éppen a büntetés, a még oly igazságos is, hiányzik a dikaiosz fogalmából (KIO 12.).

A Galata levél viszont már ismeri az egyetemes bűnösség fogalmát és a nem személyes jellegű büntelenség fogalmát is.

Bár Pál jól látja a galaták bűneit, bár biztatja is őket igen alaposan a rossz elkerülésére és a jó tevésére, mégis le tudja írni a következő mondatot: "Ha mi bűnösöknek bizonyulunk, akkor Krisztus a bűn szolgája".

[Gal 2,17> Nem vagyunk bűnösök, mert Krisztus "odaadta magát bűneink eltörlésének céljából". [Gal 1,4> Éppen ellenkező tehát a helyzet: bűneink eltörlésének a szolgája — Krisztus. Pál a Jeruzsálemből, Jakab mellől jövő "álapostoloknak" a galatákat obszervancia-tartásra rábírní akaró tanítása ellenében fogalmazza meg ezt a Krisztus halálából származó büntelenségünket. A galaták és nem-galaták személyes bűnéről nagyon is jól tudó Pál ily módon megfogalmaz egy nem személyes cselekedetéből fakadó, hanem Krisztus halálából fakadó büntelenséget, amelynek első lépcsős alapján állva biztatja a címzetteket Krisztus törvényének — harmadik lépcsős — teljesítésére.

Mindez annyit jelent, hogy Pál az Isten előtti beválásra, az Isten részéről elfogadottságra alkalmatlannak, elégtelennek tekinti a személyes büntelenséget a Krisztustól kapott (s ily módon nem személyes, nem személyünkől folyó) büntelenség nélkül. Ez utóbbi nélkül a személyes beválás egyértékű számára a be nem váltsággal. Különböző ószövetségi szövegek már látott egzektizálása alapján (23. num). Pál el is jut a nem-személyes büntelenség fogalmi megfelelőjéhez: a nem-személyes bűnösség fogalmához. Egzektizáló munkáját így foglalja össze: "Az Írás mindeneket egybezárt a bűn alá, hogy az ígélet Jézus Krisztus hűségéből adassék a hívőknek". [Gal 3,22> Ebben a mondatban megtaláljuk mind a két imént említett fogalmat. Az ígéletet azok a hívők kapják meg, akik számára a megszerzéséhez szükséges büntelenséget az értünk halált vállaló Jézus hűsége biztosítja. A Jézus hűségéből megkapott nem személyes büntelenségünket pedig az a személyes magatartásunktól független bűnösségünk tette szükségessé, amelyet Pál kiolvashatónak tekint abból az Ószövetségből, amely — Pál véleménye szerint — kivétel nélkül minden embert a bűn alá zár, azaz bűnösnek állít. — A későbbiek kedvéért jegyezzük meg, hogy a "bűnt" mind a három helyen [Gal 1,4;2,17;3,22> a camartia (hamartia) szó jelöli.

A Krisztustól kapott nem-személyes (azaz nem emberi jócselekedeteinkkel megszerzett) büntelenség állapotát megelőzte tehát az egyetemes bűnösség állapota. Arra kell tehát gondolnunk, hogy a Gal 3,22 által állított egyetemes bűnösségünk hasonlóképpen nem-személyes (azaz nem gonosz cselekedeteinkkel megszerzett) bűnösségünkéből fakad. Pál azonban ezt itt még nem állítja kifejezetten. Beéri annyival, hogy az Ábrahámnak adott ígéletet a mózesi törvény, ill. annak teljesítése nem tudta beváltani. Beéri annyival, hogy e tehetetlen mózesi törvénnyel ellentétben a keresztfeszülő és ily módon átokká lett Krisztus viszont ki tudott vásárolni bennünket e tehetetlen törvény átka alól, és meg tudta adni nekünk azt, aminek a megadására a mózesi törvény képtelen volt. El tudta végezni, hogy a pogányokra is érvényes legyen az Ábrahámnak adott áldás, és hogy a pogányok is megkapják a Lélek ígéletét; ami azt jelenti, hogy a megígért örökség, ti. feltámadás, hamarosan a miénk lehet, és ennek zálogaként azonnal megkapjuk a Lelket. [Gal 3,13—4>

A Gal írása során Pál úgy gondolhatta, hogy egyértelmű mindaz, amit az emberiség egyetemes (nem-személyes jellegű) bűnszituációjáról, valamint Krisztus szerepéről, a Krisztus által ajándékozott egyetemes (nem-személyes jócselekedeteinkkel megszerzett) büntelenségi szituációról gondol. Jakab levelének olvasása ad majd Pálnak indítást arra, hogy a Róm-ben egyértelművé tegye azt, amit alapjaiban a Gal-ben is felvázol a benne már ekkorra kialakult 1a-tétel tartalmáról.

Az 1Korintusi levél keveset foglalkozik témánkkal, de előkerül már benne a páli egyetemes bűnösség-elképzelésnek a Róm-ben majd teljesebb kifejtésre jutó okozójának — Ádámnak a neve. Az 1Kor és a Róm megírása között csak hónapok telnek el, az Ádám nevéhez fűződő páli spekuláció tehát nem hirtelen ötletként jelentkezik Pál tudatában a Róm írása során. Nem, mert ezt írja a korintusiaknak: "Ember által van a halál, ember által van a halottak feltámadása". [1Kor 15,21> Az ember zsidóul: "ha adam". A mondatot tehát a zsidó anyanyelvű Pál így gondolja: Ádám által a halál, Ádám által a feltámadás. Egyértelműen elárulja ezt, amikor ezt írja: "Az első ember, Ádám, élőlényvé lett; az utolsó Ádám megjelenítő Lélekké". [1Kor 15,45> Krisztus az utolsó Ádám. E most idézett helyen az első Ádám esetében az "ember" szót mondja tehát görögül is, zsidóul is; az utolsó Ádám esetében már csak héberül mondja az "ember" szót.

A biológiai halál az emberiségnek kétségtelenül egyetemes ténye. Ez a halál-egyetemesség Pálnál — mint majd látjuk a Róm-ben — szoros kapcsolatba kerül bűnösségünk egyetemességével. Itt, az 1Kor-ban ez a

gondolati kapcsolódás azonban még csak halványan jelentkezik. Fenti [1Kor 15,21> szavait Pál így folytatja: "Ahogyan ugyanis Ádámban mindannyian meghalnak, ugyanígy Krisztusban mindannyian élővé fognak tétetni". [1Kor 15,22> Az első Ádám okozza minden ember számára a halált, az utolsó Ádám okozza minden ember számára a halál állapotának a megszűnését, az újra élővé levést. Amikor majd Krisztus második eljövésekor az utóbbi bekövetkezik, akkor beteljesülnek Izajás és Ozeás próféták szavai: "Elnyeletett a halál győzelmet eredményezően. Halál, hol van a győzelem? Halál, hol van a fullánk?". [1Kor 15,55> A prófétai szavakat kommentálva Pál tudtunkra adja, hogy "a halál fullánkja — a bűn" (camartia) [1Kor 15,56>. Pál az első embert teszi felelőssé azért, hogy halál és a halál fullánkja, a bűn, győzelmet aratott az emberen. Krisztus második eljövésekor, feltámadásunk következtében megsemmisül a halál és bűn győzelme, s a halált és a bűnt elnyelő Krisztus jut győzelemre. Mi, emberek, akik áldozataivá lettünk a halál és bűn Ádámhoz fűződő győzelmének, a feltámadáskor Krisztus által és vele együtt mi is győzelemre jutunk: "Hála legyen Istennek, aki megadta nekünk a győzelmet a mi Urunk Jézus Krisztus által". [1Kor 15,57>

A sorok között olvasva, ily módon azt kell gondolnunk, hogy Pál az első ember bűnét teszi felelőssé azért a halálért, amely egyetemes győzelmet aratott az emberiség fölött. Az egyetemes halál gondolatának párhuzamosa a Krisztus által okozott egyetemes feltámadás. Pál ezt az egyetemes feltámadást igazolja a korintusiaknak azzal a gyakorlattal, amely ellen Pálnak nincsen kifogása. Ez a gyakorlat abban áll, hogy a korintusi keresztények a maguk megkeresztelkedésén túlmenően megkeresztelkedtek olyanokért (nyilvánvalóan szeretteikért), akik kereszteleetlenül haltak meg. Ha nem lenne egyetemes a feltámadás, értelmetlen volna ez a gyakorlat: "Akkor mit is fognak cselekedni azok, akik megkeresztelkednek a halottakért; ha a halottak egyáltalában nem támadnak fel, akkor minek is keresztelekednek meg értük?". [1Kor 15,29> — Az egyetemes halál és az egyetemes feltámadás jelentkezik itt, és ezek a Róm-ben majd okozati kapcsolatba kerülnek az egyetemes és nem-személyes bűnösséggel és büntelenséggel.

Pál ezeken a helyeken biológiai halálról beszél, s nem foglalkozik azzal, hogy a biológiailag meghaltak személyes bűnökben vagy személyes bűnök nélkül haltak meg. Azzal sem foglalkozik, hogy az egyetemes feltámadás milyen sorsot készít az egyik vagy másik csoport számára. Pált ugyanis meghatározza az a hagyományos zsidó hit, hogy a biológiai halált "alvás" követi az "alvilágban" (seol), amely véget nem érő és befejezett állapot lehetne, ha Krisztus nem jönne el másodszor. Ettől a hittől meghatározottan Pál — legalábbis eddigé — nem ismeri a második eljövettel megelőzően a Krisztussal találkozás lehetőségét. Nem ismeri sem a Golgota előtt meghaltak, sem a Golgota után meghaltak vonatkozásában.

Erre az "alvásra" az Újszövetségnek van egy külön szava. Az Újszövetségben két szó jelöli általában az alvást: a kaJeudein (katheudein) és a koimasjai (koimasthai). A kaJeudein 20 ízben fordul elő (Pálnál négyszer), és vagy valóságos vagy etikai értelmű (az éberség és a készenlét hiánya [1Tesz 5,6—7>) alvást jelent. A halál állapotában levést sohasem jelenti. A koimasthai 18 ízben (Pálnál 9-szer) fordul elő. Ez is jelenti a valóságos alvást, [Mt 28,13; Lk 22,45; Ján 11,12; ApCsel 1,26> de Pálnál egyetlen esetben sem. Egy ízben jelenti — s éppen Pálnál — az etikai értelmű alvást. [1Kor 11,30

> A hátralevő 13 (s ebben a 8 páli) előfordulás mind a biológiai halál állapotát jelöli: a nagypéntekre föltámadt jeruzsálemieket, Lázárt, István vértanút, Dávid királyt, a választott nép atyáit [Mt 27,52; Ján 11,11; ApCsel 7,60; 13,36; 2P 3,4> — a nem páli helyeken. A páli helyeken pedig általában jelöli a megholtakat. [1Kor 7,39> Azokat, akik ebben az "alvó" állapotukban részesednek majd a föltámadásban: "Nem akarjuk, testvérek, hogy tudatlanságban legyetek az elaludtakra vonatkozóan... Isten Jézus által az elaludtakat is előhossa Jézussal együtt... mert maga az Úr... fog leszállni a mennyből és a Krisztusban elaludtak támadnak fel először...". [1Tesz 4,13.14.15> Krisztus halálára is alkalmazza ezt az ígét, [1Kor 15,20> a Krisztust ismerőkére is; [1Kor 15,6.18> továbbá: azok, akiket életben talál a másodszor eljövő Krisztus, nem fognak elaludni. [1Kor 15,51> Az Ószövetség utolsó századaiban jelentkező feltámadáshit nem biztosított a lélek számára sem továbbélést a test halálának bekövetkezésekor. Ez a feltámadáshit a meghatározatlan "idők végére" várta az osztatlan ember feltámadását; test és lélek feltámadását egyaránt. [vö. Dán 12,2> A biológiai halál bekövetkezésekor találkozni Jézussal, még azon a napon együtt lenni Vele a Paradicsomban — idáig az Ószövetség nem jutott el. Pált az "elalvásokat" említő leveleiben az Ószövetség alvilág(seol)-hite határozta

meg: a Golgota után elhunytak is alusznak ebben a seolban, várva Jézus második eljövételét, amikor is feltámadnak. Jézus, az utolsó Ádám, nem biológiai halálunk bekövetkezésekor, hanem csak a második eljövételkor tesz újra élővé bennünket.

Ily módon két ember határozza meg az egész emberiség sorsát. Ez annyit jelent, hogy ez a két ember magába foglalja egyenként az emberiség egészét. Ádám és Krisztus — korporatív személyiségek Pál számára: az egyiknek a magatartása halált, a másiké életet eredményez minden ember számára. Ádám az "első" ilyen korporatív értelemben vett ember, mert az emberiség időbeli sorsának az elején áll. Krisztus azért "utolsó", mert nincs több ilyen korporatív személyiség, aki az egész emberiséget meghatározza.

A 2Korintusi levélben, amelyet csak pár hónap választ el időben az 1Kor-tól is és a Róm levéltől is, Pált tovább foglalkoztatja a vizsgált probléma. Jól mutatja ezt az a többféle halálfogalom, amellyel ebben a levélben találkozunk. Pál nemcsak elaluvás értelmű halált ismer. Az alvás állapotából a golgotai tett erejében csak azok ébrednek életre, akik a hit és hűség magatartásával válaszolnak Krisztusnak. A többiek "elvesznek", s ezeknek az elveszőknek a második eljövétel és a feltámadás nem életet, hanem elveszéses halált eredményez. [2Kor 2,15—6;4,3;7,10> Ezt az immár állandósult elveszés-halált Pál elkárhozásnak nevezi. Krisztus nélkül ez lenne az egész emberiség sorsa, ezért mondhatja, hogy az Ószövetség ezt a halált—kárhozatot szolgálta csupán. [2Kor 3,7—9>

Foglaljuk össze eredményeinket:

Az embert fenyegeti az eljövendő harag (1Tesz).

A bűnök következtében fenyeget a harag (1Tesz).

Az emberiség egyetemesen bűnös, Jézus egyetemes büntelenséget biztosít (Gal).

Ádám minden embert a halál állapotába vitt, Jézus minden embert az élet állapotába akar vinni (1Kor).

Van nemcsak elaluvás-halál, hanem állandósult elveszés-halál is (2Kor).

c) A Római levél utáni levelek

A Róm-ben Pál elmondja mindazt, amit az 1a-tétel védelmében el kellett mondania. A fogság leveleiben már nem az egyetemes bűnösség kérdése a hangsúlyos. Az Ef és a Kol Isten és ember vertikális kibéküléséről átteszi a hangsúlyt ember és ember horizontális kibékülésére. A Golgota ezekben a levelekben ember és ember egymástól elidegenedéséből, ellenséges viszonyából menti ki az emberiséget. Az egyetemes bűnösség gondolata még előkerül egyszer az Ef-ben: "a harag fiai voltunk természet szerint, miként a többiek", [Ef 2,3> azaz az egész emberiség.

A pasztorális levelek már műfajuk következtében sem jutnak el az egyetemes bűnösség kérdéséhez. A valamibe bementés hangsúlyosabb, mint a valamiből kimentés: Jézus azért adta önmagát oda, hogy "jócselekedetekre törekvő tulajdon népévé tisztítson minket". [Tit 2,14>

35. AZ ÁTEREDŐ BŰN

a) Pelagius egzegézise

Az egyetemes emberi bűnösséget a Róm kétségenkívül tanítja. Láttuk már, hogy Pált segíthette ennek a tételnek a megfogalmazásában az a gondolata, hogy nincsen makulátlan ember; gondolhatott tehát Pál arra is, hogy személyes bűneink következtében vagyunk mindannyian bűnösök (15. num). De utalunk arra is, hogy segíthetett e tétel megfogalmazásában a nem személyesen elkövetett bűn fogalma is, melynek előtörténetét, érlelődését éppen az előző fejezetben vizsgáltuk.

A Róm első két fejezetét felfokozott pelágiánizmusnak mondtuk. Azért jártunk el így, mert Pelagius megengedi, hogy Krisztus segítségével könnyebb a jó úton járni. A Róm első két fejezete viszont csak arról beszél, hogy Isten pogánynak, zsidónak egyaránt megadta a lehetőséget, hogy a jó úton járjanak. Napjaink egzegézise arra törekedik, hogy a Római levelet — Jeromos fordításával és Ágoston egzegézisével szemben — Pelagius módjára egzegetizálja. Arra törekedik, hogy leválassa Pálról az áteredő bűnről szóló tanítást. Nincs módunk társulni ehhez a törekvéshez. Nincs, mert akármennyire értelmezhető is a Róm Pelagius módjára, úgy gondoljuk, hogy Pálnak szüksége volt a jeruzsálemiekkel folytatott vitában az áteredő bűn tanára. Szüksége volt reá, mert csak ennek a segítségével tudta megvédeni az emberiség egyetemes bűnösségéről szóló 1a-tételét. Mit válaszolhat Pál, ha reá kérdeznak: Ábrahámot, Illést is bűnösnek tartod? Az áteredő bűn tanát kell válaszolnia.

b) Minden ember bűnös (Róm 3)

Az 1,18—2,29 kitérése után Pál a 3. fejezetben vissza akar térni Krisztus szerepének rajzához. A kitérésben kemény hangot ütött meg a zsidósággal szemben, most előbb megsimogatja őket, [Róm 3,1—2> majd egyensúlyi helyzetet teremt zsidók és pogányok között. Zsidóként kérdez és felel: "Különbek vagyunk? Semmiképpen sem!". [Róm 3,9a> A közbeeső hat vers [Róm 3,3—8> sok mindenről értesít:

1. Hitetlenségünk, bűnösségünk nem számolja fel Isten hozzánk fűződő hűségét; Isten akkor is igazat mond, ha mindenki hazudik (1c-tétel). [Róm 3,3—4a>

2. Isten akkor is dikaioasz, ha elítél minket, ha haragját hozza ránk bűneink miatt. [Róm 3,4b.5b.6>

3. Bűneink, hazugságunk ily módon lehetőséget nyújtanak Istennek, hogy dikaiosznak és igazatmondónak bizonyuljon. [Róm 3,5a.7a>

4. Pál elítéli azokat, akik az előző, a 3. pont alapján helytelenítik, hogy Isten a bűnöst bűnösként elítélje. [Róm 3,7b.8b>

5. Elítéli Pál azokat is, akik azzal rágalmazzák őt, hogy ilyesmit tanít: vétkezzünk csak nyugodtan, Isten úgyis jóra fordítja a dolgokat. [Róm 3,8>

Ezekben az egymásba fonódó gondolatokban a pelagiánus-ízű, a két első fejezetbeli kitérése után a szöveg páli-ízűvé válik: mindenki bűnös, mindenkire vár az Isten haragja, a harag jogosultsága nem kérdőjelezhető meg (1a-tétel), Isten mindenkinek segít (1c-tétel), s ugyanakkor a harmadik lépcső sem kérdőjelezhető meg. Úgy tetszik, ezekben a versekben futtában végiggondolja mindazt, amit egész levelével el akar mondani, hogy aztán erre az alapra rakhassa rá az egyetemes bűnösséget tételszerűen megfogalmazó kijelentéseit.

1. Ezzel indít: "Az előbb (pro- = pro-) már kimondottuk a vádat (-htiasameJa = -étiaszameJa), hogy zsidók is, görögök is mind bűn (camartia) alatt vannak". [Róm 3,9b> Az "előbb" szóval Pál már bizonyított tételnek akarja érzékelteni ezt a megállapítást. Idáig annyit hallottunk, hogy a kitérésben közös nevezőre hozta a zsidót és a pogányt; pár verssel korábban pedig idézte a zsoltárt [Zsolt 115,11>: "minden ember hazug". [Róm 3,4> Pál most nem gondol arra, hogy a kitérésben bizony nem bizonyult mindenki "hazugnak"; csak arra gondol, hogy zsidó és pogány egyaránt lehetett ott törvényteljesítő és törvénszegő. Ily módon kap két altételt:

Zsidó és pogány egyaránt ember, [Róm 1—2>

Minden ember hazug, bűnös. [Róm 3,4>

Ebből már folyik számára a konklúzió:

Zsidó és pogány egyaránt bűn alatt van.

Ráadásként még kilenc versen keresztül idézi tételének védelmében az Ószövetség különböző helyeit. [Róm 3,10—18>

Ezek után Pál maga elé képzelheti azokat a jeruzsálemieket, akik például Illést emlegetnék, mint nem bűnöst, a tétel cáfolására. Úgy gondolja, hogy ezeknek el kellene némulniok a kivételt nem ismerő érvek hatására: "Tudjuk, hogy mindazt, amit a Törvény mond, a Törvényhez tartozóknak (=zsidóknak) mondja, hogy minden száj befogódjék". [Róm 3,19> Perdöntőnek, minden száját befogónak éli meg igazolását, és így meg is ismétli a már előbb is igazoltnak gondolt tételt:

2. "Az egész világ ítélet-alá-eső" (cupodikoV = hüpodikosz) az Isten számára. [Róm 3,19> Az Isten haragja, amelyre levelében eddigelé már négy ízben utalt, [Róm 1,18;2,5.8;3,5> méltán zúdulhatna akárkire..., zsidóra is. Nincs tehát értelme annak, hogy valaki a maga zsidóságával dicsekedhessék, hiszen — és most harmadszor is megismételi tételét —

3. "mindnyájan vétkeztek" (chmarton = hémarton [Róm 3,23>); minek következtében a harag a zsidókra ugyanúgy érvényes, mint a pogányokra. [vö. Róm 4,15> Mielőtt rátérne egyetemes bűnösségünknek a teremtéstörténetből vett igazolására, még negyedszer is megismételi tételét:

4. "Amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk... az Ő vére által mentődünk majd meg a haragtól... ellenségek lévén...". [Róm 5,8—10> Mindenki bűnös, mindenkire vár az Isten haragja, mindenki ellenség. Csak Krisztus a segítség; Ő ment ki mindenkit az Isten haragja és a bűn alól.

Aki a camartia alatt van — az ítélet-alá-eső az Isten számára! Minek lehet még "alatta (cupo = hüpo) lenni" a páli teológiában? Az ószövetség idején alatta vagyunk a mózesi törvénynek, [Gal 3,23.25;4,2—5.21;5,18;1Kor 9,20;Róm 6,14—5> ill. a mózesi törvény átkának; [Gal 3,10> az újszövetség idején pedig Isten ajándéka—ajándékozása alatt vagyunk. [Róm 6,14—5> Ezen felül már csak a hamartia alatt vagyunk. [Gal 3,22;Róm 3,9;7,14> A hamartia szó részletes elemzése rámutat majd arra, hogy e szó nemcsak személyes törvénysértést jelent, hanem jelöli egyúttal azt a sátáni erőt is, amelynek alatta, hatalmában lehet lenni, miként a Thórának, ill. a charis-nak; s mely utóbbinak lehet szolgálnunk és engedelmeskednünk.

Az emberiség tehát a sátáni erő hatalma alá került. Hogyan lehetséges ez? Erre válaszol a teremtéstörténetben szereplő bűnbeesést egzegetizáló Pál, aki a biológiai halál egyetemességéből következtet arra, hogy Ádám bűne egyetemlegesen átáradt mindannyiunkra. Mielőtt elkezdenők az ezzel foglalkozó levélrészlet [Róm 5,12—21> bemutatását, most nekünk kell "kitérőt" tennünk. Meg kell kísérelnünk a szóbanforgó bűnbeesés jézusi egzegézisét.

c) A biológiai és az örök halál Jézusnál

Az evangéliumokban Jézus nem idézi, és így nem is értelmezheti az ádami tettet, de az ajkára adott tanítások fényében egyértelmű a bűn, a biológiai halál és az örök halál összefüggéseiről nyújtott szemlélete. A biológiai halál Jézusnál egyfelől velejárója a biológiai életnek; másfelől pedig az önátadásunk folytán, azaz Istenért és Országáért elszenvedett biológiai halálunk szélesre tárja számunkra az örök élet kapuját. A biológiai halál tehát semmiképpen sem a bűn büntetése, hanem a természet rendje. Bizonyos esetekben pedig istennektetszésünk feltétele: a biológiai halál örökéletet szerez: "Aki elveszejtette életét értem, majd megtalálja azt". [Mt 10,39>

Ezzel szemben az örök halál nem természetes velejárója a biológiai életnek. Az örök halál a bűnnek (pl. kardot-rántásnak), azaz a Mennyei Atya akaratával szemben tanúsított engedetlenségnek a következménye: "Aki meg akarja menteni az életét, majd elveszíti azt... akik kardot rántanak, elvesznek a (kirántott) kard által". [Mk 8,35;Mt 26,52> Az örök halál éppen a biológiai élethez ragaszkodásnak, a biológiai halál mindenáron (kardrántás árán is) elkerülni akarásának a következménye (KIO 61b). Jól látható Jézus tanításában az is, hogy a biológiai halál egyfelől az Ábrahám kebelébe jutás, az Atyához menés kapuja, pl. a koldus Lázár, vagy önmaga esetében; [LK 16,22;Ján 16,10> másfelől pedig a pokolbakerülés kapuja, pl. a dúsgazdag és az adás-törvényt nem teljesítők esetében. [LK 16,22;Mt 25,41>

A biológiai halál Jézusnál nemcsak nem azonos az örök halállal, hanem nem is jelzi azt. A biológiai halál Jézusnál az a valami, ami bevezetheti az örök életet is, az örök halált is. Nem a biológiai halál, hanem földi életünk milyensége vonja maga után az örök életet, ill. az örök halált: az istenektetsző földi élet az örök életet, a bűnös földi élet az örök halált. (vö. KIO 22.)

d) Az ősbűn jézusi értelmezése

Ennek a szabatos jézusi szétválasztásnak a birtokában rekonstruálhatónak látszik az ádami bűn jézusi értelmezése.

Ter 2,16—17:

"A kert minden fájáról ehetsz. De a jó és rossz tudás fájáról ne egyél, mert amely napon eszel róla, meghalsz."

Ter 3,3:

Éva a kígyó számára idézi a kapott isteni parancsot: "Ne egyetek belőle, ne érintsetek, nehogy meghaljatok!"

Aki eszik a fáról, nem engedelmeskedik Istennek, bűnt követ el, bűne megöli az istengyermeki életet benne, s elfoglalja helyét az "országbeli halál", amely "örök halállá" (vö. KIO 22a) merevül, ha bűnbánat és bűnbocsátás — a kettő együtt — vissza nem állítja az istengyermeki életet. Ezzel az országbeli halállal halt meg Ádám és Éva, amikor evett a fa gyümölcséből. Ezzel haltak meg "azon a napon", amelyen ettek a fa gyümölcséből. Nem biológiai halállal haltak meg "azon a napon", hiszen éltek tovább.

Ter 3,19:

"Arcod verítékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, amiből lettél. Mert por vagy és a porba térsz vissza."

Isten a bűnbeesés előtt "alkotta meg az embert a föld porából". [Ter 2,7> Nem a bűnbeesés következtében por az ember; és nem a bűnbeesés következtében tér vissza a porba — a por törvénye szerint. Az ősbűn következménye az Éden elvesztése, amely Édennek "művelése és őrzése" [Ter 2,15> nem kívánt verítéket.

Ter 3,22—24:

"Az ember... nem fogja kinyújtani kezét, hogy az élet fájáról [vö. Ter 2,9> is vegyen és örökké éljen! Ezért az Úristen, amikor az embert elűzte... odaállította a kerubokat... hogy őrizzék az élet fájához vezető utat." Isten tehát az Édenben élő ember számára a biológiai halál közbejötté nélkül is biztosíthatta volna a földi lét transzcendens folytatását. Ha elkerüli a bűnt, odajuthat az élet fájához, s elkerülheti a biológiai halált. A rekonstrukció eredménye tehát ez: az ősbűn "ország"-beli halált okozott Ádám számára, és csak közvetve okozta a biológiai halált, mert ezt Ádám nem-vétkezés esetén elkerülhette volna az élet fájának segítségével. A nem-vétkezés maga tehát nem akadályozhatta volna meg a biológiai halált; csak lehetővé tette volna az odajutást az élet fájához. A biológiai halál közvetlen oka Ádám esetében és minden ember (héber : ha adam) esetében — a porból-lelttségünk. A biológiai halálnak csak közvetett okozója — a bűn.

e) A biológiai halál bizonyítja az ősbűn áteredését

"Egy ember által jött be a bűn (camartia) a világba, és a bűn (camartia) által a halál". [Róm 5,12a> Ádám vétkeiről s Ádám (elsődlegesen) biológiai haláláról van szó. Ez a bűn következtében bekövetkező biológiai halál átered, átszármazik minden emberre: "Minden emberre átment a halál". [Róm 5,12b> Tehát nem porból-lelttségünk következtében halunk meg, hanem Ádám bűnének következtében.

Ezután Pál bejelenti az emberiség egyetemes bűnösségét is egy mindmáig kérdéses jelentésűnek ítélt kötőszó vezetésével: "ejé cw (ef'ó) mindnyájan vétkeztek". [Róm 5,12c> Ágoston e kötőszót Ádámra vonatkoztatja: azért ment át minden emberre a biológiai halál, mert Ádámban ("akiben" mint korporatív személyiségben) az emberiség minden tagja együtt vétkezik Ádámmal. A Pelagius-féle interpretálás irányában mozgók viszont Ádámban csak rossz példát adót látnak, s a Pál által bejelentett egyetemes

bűnösségünket külön-külön személyes bűnökkel magyarázzák. Azaz azért ment át mindenkire a biológiai halál, "mert mindnyájan vétkeztek".

Mi tehát a helyzet? Úgy gondoljuk, hogy ezen a helyen Pál nem személyes bűneinkre gondolt, hanem Ádám mindannyiunkra áteredő—átszármazó bűnére. Annak igazolására ugyanis, hogy biológiai halálunk teljesen független személyes vétkeinktől, felvesz egy felette problematikus tételt: "A mózesi törvényig is volt bűn (camartia) a világban, de a bűn nem számíttatik be, amíg nincs mózesi törvény". [Róm 5,13> Azért problematikus ez a tétel, mert a Róm elején Pál ugyancsak beszámítottak állította a mózesi törvényt nem ismerők számára a maguk szív-törvénye ellen elkövetett bűneit. Ellenkezésbe kerül tehát ottani állításával. Azért jár el így, mert szüksége van arra, hogy kimondhassa: bár nem volt (beszámítható) személyes bűn, biológiai halál mégis volt: "Mégis uralkodott a halál Ádámtól Mózesig". [Róm 5,14a> Kiken uralkodott? Mindenkin uralkodott, annak ellenére, hogyha vétkeztek is, nem vétkeztek beszámítás-következménnyel, tehát nem vétkeztek úgy, ahogyan Ádám vétkezett, akinek Isten bizony beszámította a vétjét. Uralkodott a halál "azokon is, akik nem vétkeztek Ádám vétkével egyenértékűen". [Róm 5,14b>

Ebből az következik számunkra, hogy Pál az 5,12c versben a biológiai halál egyetemességét nem magyarázhatta személyes bűneinkkel. Még ha az ejé cw kitétel "mivel" jelentése filológiailag igazolható is, [vö. 2Kor 5,4; Fil 3,12; 4,10> Pálnak akkor is úgy kellett gondolnia ezeket a szavait, hogy Ádámban vétkeztünk: "Mivel mindnyájan vétkeztek (Ádámban)" — különben nem volna értelme az 5,13 vers felette problematikus tételének.

Kétségtelenné teszi mindezt a szöveg folytatása is, amelyben a "sokak" Pál anyanyelvén "mindenkit" jelent (Jézus is "sokakért", azaz mindenkiért ontja vérért [Mt 26,28; Mk 14,24>). Minden emberre gondol Pál, amikor így ismétli tételét: "Egynek a vétke által a sokak meghaltak". [Róm 5,15b> A biológiai halált az emberiség életében kétségkívül Ádám tette következményének tekinti: "Egynek a vétke által a halál uralkodott az egy által...". [Róm 5,17a> Az ősbűn páli magyarázatában a biológiai halál nem a porból-letségünk, hanem Ádám vétkének a következménye. Ezt akarja szavaival abszolút nyilvánvalóvá tenni, mégpedig abból a célból, hogy miután biológiai halálunk tapasztalati tényét levezette Ádám tettéből, levezethesse belőle egyetemes bűnösségünk tételét is. Az áteredő halál által akarja bizonyítani az áteredő bűnt.

Igen logikusan a büntetés-elszenvedésből következtet vissza a bűnre. Ha megbüntettek, akkor bűnösök vagyunk. Átered tehát a bűn is reánk: "Egynek az engedetlensége által bűnösökké tettek meg a sokak"; [Róm 5,19a> azaz bűnössé lett mindenki. Büntetésünk csak Pál bizonyító eljárásában szerepel első mozzanatként; a dolgok rendjében a bűn az első mozzanat. Meg is fordítja tehát Pál a már látott uralkodás-képet: "A bűn (camartia) uralkodott a halál által". [Róm 5,21a>

Azt mondtuk, hogy a halál elsődlegesen a biológiai halál tapasztalati tényét jelenti. Benne van azonban ebben a halálban másodlagosan — a halál állandósulása, az ítélet napján esedékes harag-elszenvedés is. Amikor Ádám tettének e további következményére gondol Pál, akkor a "kárhozat" (katakrima = katakrima) szót használja: "Egy vétekből folyóan az ítélet kárhozatot eredményez... egynek a vétke által (ez a vétek) minden ember számára kárhozattá lett". [Róm 5,16d.18a> Ádám tette tehát örök halált, országbeli halált is eredményezett a maga és minden ember számára.

E levélrészlet vizsgálata alapján azt kell mondanunk, hogy nem szentírási szövegalap nélkül formálódott ki az a tanítás, amelyet gyermekkorunkban a katekizmusból, majd felnővén a teológiából tudomásul vettünk:

1. áteredt ránk a bűn,
2. áteredt ránk ennek következményeként: a. a megszentelő kegyelem hiánya, amely örök halálra rendel, b. és a biológiai halál.

Ha "kényelmetlenné" válik egy tanítás, a kényelmetlenség eltüntetésének nem lehet helyes útja a kisebb tekintélyűeknek az elmarasztalása: a fordítók—magyarázók (Jeromos és Ágoston) a hibásak, akik Pált rosszul értelmezték. A nagyobb tekintélyűnek, Pálnak, vállalnia kell, hogy ő adott alapot a kényelmetlenné vált értelmezésre. Vállalhatja is, hiszen sohasem mondta magáról, hogy látja Isten dolgait "egy az egyben" hanem azt vallotta, hogy "tükör által homályban lát". [1Kor 13,12> Vállalhatja azért is, mert a páli látás—

tanítás egészét nem az első lépcső önmagában adja, még kevésbé az 1a-tétel önmagában és legkevésbé kizárólag a Róm 5,12—21 levélrészlet.

Úgy gondolom, hogy a fentiek tükrében Pálnak tanítania kellett az eredeti bűnt azért is, mert meg kellett válaszolnia a Jakab-levelet. Igazolnia kellett az első két lépcsőt annak a Jakabnak a számára, aki levelében Jézus golgotai halálával egyáltalán nem foglalkozik. Meg kellett magyaráznia Jakab számára, hogy a krisztusesemény bizony többet jelent, mint a harmadik lépcső érvényben maradását. Úgy kellett magyaráznia, hogy Jakab, akit még a nem-keresztény jeruzsálemiek is "istenektetszőnek" tekintettek, Jakab is tudomásul vehesse, hogy minden "istenektetsző"-volta mellett is kárhozat-jelölt volna, ha nem halt volna meg Krisztus, s ha Jakab nem csatlakozott volna hittől Hozzá. Ha Jakabnak nem elegendő annak igazolása, hogy nincsen makulátlan ember, ha Jakab úgy gondolná, hogy van bizony ilyen is, akkor Jakab és a jeruzsálemiek vegyék tudomásul az eredeti bűnről szóló páli tanításból, hogy az ember a maga vélt makulátlanságával sem megy semmire, ha nincs Golgota... azaz ha nincs páli első és második lépcső.

Pál számára azért volt nagyon fontos mindez, mert attól félt, hogy az első két lépcső tudomásulvétele nélkül elmosódik a határ a szeretet-törvény és az obszervanciák között: ha nem a Golgota szerzi meg számunkra az üdvösséget, akkor a vallási obszervanciák megtartása által üdvözülünk. A zsidó obszervanciák viszont akadályozzák a pogányok megtérését, a pogányok obszervanciái pedig akadályozzák saját maguk közös nevezőre kerülését is.

Mindezek alapján nem tudunk közösséget vállalni azzal a mai egzegetikai trenddel, amely azt vallja, hogy megállapíthatatlan, hogy tanította-e egyáltalában Pál az eredeti bűnt.

Még egy érvet kell hozzátennünk szemléletünkhöz. A levélrészletben Pál ezt is írja: "Ádám... előképe az Eljövendőnek". [Róm 5,14c> Mivel Ádám előképe Krisztusnak, ezért Ádám azt csinálja, amit az eljövendő Krisztus csinál majd a maga nemében. Amit pedig Krisztus csinál, azt megintcsak egy ember teszi, és megintcsak minden emberre kiható érvénnyel. A páli 1c-tételben foglalt jézusi tett sem utánpótlás révén, hanem kizárólag az "egy" (Jézus) által valósul meg. [Róm 5,15c.17b.18b.19b.21b> A Krisztusnak adott fokozás: "mennyivel inkább" [Róm 5,15c.17> — a krisztusi tett nagyszerűségére, különb voltára, és nem szélesebb kihatására vonatkozik. Ádám bűnösökké tett bennünket — cselekedeteink nélkül; Krisztus istenektetszőkké tett minket — cselekedeteink nélkül! Ez az összefoglaló mondat nem tartalmazza a páli tanítás egészét, de ez a mondat benne van a páli tanítás egészében.

36. AZ ÁTEREDŐ BŰN EREJE KRISZTUS ELŐTT ÉS UTÁN

a) Kimentődés a bűnből?

Az áteredő bűnt és következményeit (az áteredő biológiai halált és az áteredő kárhozatot) bizonyító levélrészlet után Pálnak szembesülnie kell egy kérdéssel: a második Ádám, azaz Krisztus, hogyan mentett ki minket az áteredés folytán létrejött állapotunkból? Vagy másképpen fogalmazva: az Isten ajándékeként nekünk jutó istenektetszés és élet mi módon számolja fel a Golgota utáni új létsituációban az áteredés következményeit? E következményeket illetően mit jelent az, hogy "uralkodik az ajándék az istenektetszés által örök életre (vezetően) Jézus Krisztus, a mi Urunk által"? [Róm 5,21>

A Golgota utáni új létsituációt Pál — három lépésben gondolja el. Automatika nélkül, Isten és ember közös munkájaként. Az új létsituáció rajzát a keresztségre építi rá, amely feltételezi hitünket abban, hogy Jézus kimentett minket az áteredezettett és így átörökölt létsituációból. Ez a keresztség — még megvizsgáljuk — Pál számára Krisztussal egyesülést jelent: misztikus vele-együtt-meghalást, misztikus vele-együtt-életrekelést. E keresztségbeli misztikus meghalásról mondja, hogy "aki meghalt, az szabad a bűntől". [Róm 6,7>

Hogyan gondolhatja ezt Pál rólunk? Azt ti., hogy a keresztség után a bűnnek nincsen hatalma rajtunk!? Azon az alapon gondolja, hogy a keresztség által egyek lettünk Jézussal. Jézusról pedig azt állítja, hogy a maga golgotai halálával totális nem-et mondott a bűnre: "egyszer s mindenkorra halt meg a bűnnek". [Róm 6,10> Ezen az alapon szólítja fel levelének címzettjeit: "így ti is tekintsétek magatokat a bűnnek meghaltaknak". [Róm 6,11>

A Golgota és a keresztség után semmi közünk sincs a bűnhöz? Semmi hatalma sincs már a bűnnek fölöttünk? Nem így gondolja Pál. Nem tekinti ezt a Golgota és a keresztség automatikus velejárójának. Nyilvánvaló ez szavai folytatásából: "Ne uralkodjék tehát a bűn" rajtatok, "hanem adjátok oda magatokat Istennek... és tagjaitokat Istennek az istenektetszés fegyvereiként". [Róm 6,12> Csak ha ennek a felszólításnak eleget tesztek, csak akkor lesz valóság, hogy "a bűn nem fog uralkodni rajtatok". [Róm 6,14> Három különböző ige-alak követi egymást: kijelentő mód jelen időben, felszólító mód és kijelentő mód jövő időben:

- a. szabadok vagytok a bűntől,
- b. ne szolgáljatok a bűnnek,
- c. a bűn nem fog uralkodni rajtatok.

— Ez adja a három lépést.

Automatikusan tehát nem mentett ki minket a Golgota a bűn hatalmából. Hogyan is menthetett volna ki, amikor az első Ádám eredeti épségében is ki volt téve a bűn hatalmának; ha nem lett volna kitéve, akkor nem követhette volna el az ősbűnt. A második Ádám is szabad, személyes vállalással halt meg a bűnnek a Golgotán; a bűnnek, amelynek hatalma kísértés formájában egész életében fenyegette őt. A második Ádámmal egyesült ember sem szabadulhat meg a bűntől másképpen, csak úgy, hogy szabad önátadással Isten és az istenektetszés felé fordul. Egyesülésünk a második Ádámmal a keresztségben — ez indokolja a kijelentő módokat. [Róm 6,7.8.17.22> A szabad önátadásra való lehetőség szituációja — ez pedig indokolja a felszólító módot. [Róm 6,12.13.19>

Ha megértettük ezt az automatika-nélküliséget, akkor nem kell azt gondolnunk, hogy a bűnnel folytatott emberi harcot oly megrázóan rajzoló Pálnak e rajz során bele kellene képzelnie magát a Golgota-előtti és keresztség-előtti ember szituációjába. Nem kell beleképzelnie magát, beszélhet tapasztalat alapján. Beszélhet, mert Ádám is vétkezhetett akkor, amikor a bűn még nem volt benne a világban. Krisztusnak is vért kellett verítékeznie, hogy ne vétkezzék. Egy Pál-tanítvány megfogalmazhatta Krisztusról, hogy "mindenben kísértést szenvedett hozzánk hasonlóan". [Zsid 4,15> Ha mindez így van, akkor Pál egyrészt introspekció, másrészt keresztény testvéreiből nyert külső tapasztalatok alapján — Golgota után is érvényben maradó emberi létsituációt rajzolt meg, amikor leírta ezt a mondatát: "Én pedig testi (sarkikóV = szarkikosz) vagyok, eladva a bűn (camartia) hatalma alá". [Róm 7,14>

A Golgota és a keresztség nem szabadította meg az embert attól, hogy "testi" (sarkikoV) legyen. Az emberben a Golgota után is van sarx (szarksz). Ez a szó itt nem a testünket jelöli, hanem metafizikai összetettségünk felét: két-törvényűségünk alapjának a rosszabbik felét. A másik, a jobbik felét Pál "benső embernek", [Róm 7,22> "értelemnek" [Róm 7,23> mondja. A Golgota után is benső emberből és sarx-ból összetett lények vagyunk. Ez a sarx adja meg a lehetőséget arra, hogy egész énem felett is átvehesse az irányítást a "bennem lakó bűn". [Róm 7,20> Ennek a sarx-nak az ereje a Golgota után továbbra is adva van az emberben, s "foglyul ejt engem a tagjaimban levő bűn erejével". [Róm 7,23> Felszólító módjaival azért biztat minket Pál a bűn elleni harcra, mert e bűnnek a mi sarx-összetevőnkön keresztül továbbra is hatalma van rajtunk: "az értelemmel Isten törvényének szolgálók, a sarx-szal pedig a bűn törvényének". [Róm 7,21> A Golgota tehát nem szüntette meg két-törvényűségünket. Nem szüntette meg erkölcsi naggyávésünknek, Krisztust követhetésünknek ezt a nélkülözhetetlen alapját. Nem szüntette meg azt az erkölcsi szabadságot, amely a teremtetett szellemi létezőben nem lehet meg e fájdalmas kettősség nélkül... a végső, a transzcendens beválás előtt.

Így gondolja mindezt Pál a Gal-ben is. A sarx és a pneuma szavakkal jelöli ott ezt a bennünk a Golgota után is megmaradó kettősséget. Biztat is a szarksz elleni harcra: "Lélek szerint járjatok, a sarx kívánságát ne teljesítsétek, hiszen a sarx kívánsága a lélek ellen, a lélek pedig a sarx ellen van. Ezek ugyanis ellenkezésben vannak egymással". [Gal 5,16—7> Galácia keresztyeinek adott többes második személyű buzdítást hallunk itt. Fel sem merülhet tehát ez esetben az a gondolat, hogy Pál beleéli magát a megváltatlan és megkereszteletlen emberiség létszituációjába. A Golgota utáni létszituációt rajzolja meg e mondatával, amely tartalmilag egyezik a Róm imént vizsgált anyagával. Nincs mód tehát a Róm imént idézett anyagával kapcsolatban az említett "beleélésről" beszélni. Nincs mód arra gondolni, hogy Pál a Golgota utáni ember létszituációját irreálisan látta volna. A Róm folytatásában megtaláljuk nemcsak a tartalmi, hanem a szószerinti egyezést is: "Akik sarx szerint vannak, azok a sarx dolgaira törekednek; akik pedig lélek szerint vannak, azok a lélek dolgaira". [Róm 8,5> Golgota előtt és után egyaránt konstitucionális adottsága az embernek ez a sarx, aminek nem is lehet más a törekvése, mint ami: "A test törekvése — ellenségeskedés az Istennel szemben; nem veti magát alá Isten törvényének, nem is tudja". [Róm 8,7> Ha tehát Pál azt írja a rómaiaknak, hogy "ti nem vagytok sarx-ban", [Róm 8,9> ez a kijelentése megint csak egy buzdító eszmény létalapjára, nem pedig automatikusan létrejött új létszituációra utal. Nyilvánvaló ez szavainak folytatásából is: "Ha a sarx szerint éltek, meg fogtok halni". [Róm 8,13>

Van-e tehát új létszituáció? Hogyan mentett ki bennünket a Golgota és a keresztség, ha az alapstruktúránk nem változott meg, ha a bűn hatalmának kitettség létszituációja nem változott meg? E kérdés megválaszolása céljából egymás alá írok négy olyan állítást, amelyet az eddigiek alapján Pálnak gondolnia kellett.

1. Ádám minden korábbi (emberi) rossz példa nélkül is vétkezhetett, mert ember volt; és vétkezett is.
2. Az Ádám utáni emberiség a már előtte levő emberi rossz példa nyomában méginkább vétkezhetett, és volt olyan is közöttük, aki személyesen is vétkezett, hiszen emberek alkották ezt az emberiséget.
3. Krisztus az előtte levő emberi rossz példák ellenére sem vétkezett; részben azért, mert nemcsak ember volt; bár voltak súlyos kísértései, hiszen mégiscsak ember volt.
4. A Golgota utáni ember az előtte levő rossz és jó (jézusi) példa nyomában is vétkezhetik, mert ember maradt.

E négy mondat alapján nyilvánvaló, hogy a Golgota erejében lényegi változás nem történt. Rosszrahajlásunk fokában történhetett csak változás. Az Ádám utániaknak könnyebb volt rossznak lenniök, mint Ádámnak. A Krisztus utániaknak nehezebb rossznak lenniök, mint a Krisztus előttieknek.

Hogy van-e ennek a nem minőségi, hanem csupán mennyiségi változásnak a jó és rossz példa hatásán túli alapja is, azaz hogy az Isten a Golgotától kezdve folyósít-e olyan erőket, amelyeket korábban nem

folyósított, s hogy ez mennyiben férhet össze a maga szeretet-léttartalmával — mindezekkel a kérdésekkel könyvünk következő fejezetében még szembesülnünk kell.

b) Kimentett-e a halálból?

Ádám bűne hozta az emberiségre a biológiai halált. Krisztus tette volt hivatva hatálytalanítani az ádám bűn áteredő következményeit. Mindazonáltal a tesszalónikaiak továbbra is "elaludtak", meghaltak biológiai halállal — a Golgota és keresztségük után is: az emberi test a Golgota után is "halandó". [Róm 6,2;8,11> Miért nem változtatott ezen a Golgota? Pál így válaszol: "Ha Krisztus bennetek van, akkor — bár a test halott a bűn miatt — a lélek él az istennektetszés következtében". [Róm 8,10> Bűnös és istennektetsző egyszerre nem lehet az ember. Ez a páli kijelentés nem is tekint bűnösöknek azokat, akikben Krisztus benne van. Az ilyen istennektetsző embernek a biológiai halálát tehát Pál — önmagához híven — változatlanul Ádám bűnével magyarázza: a test halott Ádám vétke miatt.

Nincs tehát semmi változás az áteredő biológiai halál tekintetében sem? Pál azt válaszolja, hogy van változás, mert a biológiai halál felszámolódik majd: Isten "élővé fogja tenni a ti halandó testeteket". [Róm 8,11> A páli jóhír tartalma: a feltámadás reménye. Erre vár Pál is, várnak a Róm címzettjei is: "Mi magunk is sóhajtozunk magunkban várva... testünk megváltására". [Róm 8,23> A Golgota következményeként feltámadásunk szünteti majd meg Ádám bűnének ezt az utolsó napig változatlanul megmaradó következményét. Krisztus második eljövetelekor ment ki bennünket Isten a Golgota és keresztségünk erejében a biológiai halálból.

Ádám vétke egyfelől "aluvásba" küldte az emberiséget, másfelől védtelenül kiszolgáltatatta az embert a bűne következtében létrejövő isteni haragnak: annak, hogy ez az elaluvás meghatározatlan időben átmenjen az állandósult halálba, átmenjen az ítéletnapon a kárhozatba. Bár Pál nem rajzolta meg a Krisztus nélküli ember eszkatológikus sorsát, de vallotta az ádám bűn következményeként az emberiségnek isteni haragra rendeltségét. Az eszkatológikus sors közelebbi rajza nélkül is vallotta a "kárhozatító ítélet" [Róm 8,1> fenyegetését.

Milyen változást hozott a "kárhozat" által jelzett kiteljesülő büntetés és állandósuló halál tekintetében a Golgota? A Jézus halála és feltámadása következtében rendelkezésünkre álló keresztség erejében belekerülünk Jézus életébe, s ennek következtében a Krisztus második eljövetelenek időpontjában realizálódó kárhozatnak nem lesz már hatalma rajtunk: "Nincs tehát most már semmi kárhozatító ítélet azok ellen, akik a Krisztus Jézusban vannak". [Róm 8,1> A Krisztus törvényéhez igazodás "megszabadított téged a halál erejétől... Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?... Ki vádolja Isten választottait... ki az, aki kárhozatra ítélt... a halál... sem választhat el minket az Isten szeretetétől". [Róm 8,2.31.33. 38—9>

Válaszolhatunk tehát kérdésünkre. Mivel belekerültünk Jézus életébe, ezért az idők végezetén, Krisztus második eljövetelekor realizálódó-esedékes kárhozat nem fenyeget bennünket.

Kérdezzük még egyszer: mi eredt át reánk Ádám bűne következtében? Ádám bűne, a biológiai halál, az Ádám bűne és személyes bűneink következtében bennünket kárhozattal fenyegető isteni harag. Kérdezzük még egyszer: mit változtatott mindezen a Golgota? Továbbra is a bűn hatalma alatt vagyunk, továbbra is biológiai halált halunk, de nem fenyeget bennünket kikerülhetetlenül a kárhozat. Ebben a harmadik mozzanatban van tehát változás. De ebben a változásban sincsen semmi automatika. Csak azok kerülhetik ki a fenyegető kárhozatot, akik az első lépcsőt jelentő krisztusi tethez hozzáteszik a hit és hűség második és harmadik lépcsőjét.

c) A páli újdonság

Pál harcban áll a zsidósítókkal. Be akarja bizonyítani nekik, hogy az evangélium által beígért feltámadás elnyeréséhez nincs szükség a mózesi törvény vallási előírásaira. Nincs szükség rájuk, mert harmadik lépcsőként elegendő az erkölcsi törvénynek Jézus által megfogalmazott "felebaráti szeretet"-programja.

Ennek a kifogástalanul jézusi célkitűzésnek a szolgálatában Pál túlmegy a jézusi koncepción az alábbi mozzanatokban:

1. Háromlépcsősít. Pál az első lépcsőben csak arról akar tudni, hogy Isten szeret minket. A második lépcsőben csak arról akar tudni, hogy mi szeretjük az Istent (=bizalmunkat belé vetjük, hiszünk neki). A harmadik lépcsőben csak arról akar tudni, hogy mi szeretjük felebarátainkat. Jézus tanította mind a három lépcsőnek a tartalmát. De nem tanított ilyen lépcsőket. Jézus egyszerre akar tudni Isten irántunk tanúsított szeretetéről és a mi kettős (vertikális és horizontális) válaszukról.

Egyszerűbben kifejezve: Jézusnak nem kellett az emberi cselekedetek haszontalanságáról beszélnie ahhoz, hogy ki tudja mutatni Isten szeretetének partnerséget-indító, elsődleges jellegét. Jézus elkerülte azt az ellentmondást, hogy értékeli a harmadik lépcsőben azt, amiről az első lépcsőben leszedi a keresztvíz.

2. Annak érdekében, hogy az első lépcsőben csak az Isten és csak az Isten reánk irányuló szeretete számíthasson, Pál megkonstruálja az emberiség egyetemes bűnállapotát. Ezt az egyetemes bűnösséget háromféleképpen is indokolja:

- a. senki sem makulátlan (személyes bűn),
- b. Ádám vétke bennünket is terhel (kollektív, nem-személyes bűn),
- c. Ádám vétkének következtében van mindannyiunknak személyes bűne is.

Ez a harmadik indok azt mondja ki, hogy Ádám vétke által jött be a világba az a camartia, amely bennünk lakozva — sarx-elemünkkel — szembeszegül Isten törvényével.

Ez a bűnszituációba került ember az Isten számára elfogadhatatlan. Bűnállapotunk Istenből ugyanis haragot vált ki, és ennek következtében az ember a kárhozat jogos büntetésének a fenyegetése alatt áll. Jézus nem szólt Ádámról, s ugyanakkor Jézus az embert vétkezhető lénynek tekinti, s éppen ennek folytán olyan lénynek is, aki ki van téve az örök büntetés veszedelmének. Ettől a veszedelemtől azonban megmenti az embert az Isten irgalma és az ember bűnbánata. Jézus tanítása szerint a hetvenszer hétszer vétkező ember is elfogadható az Isten számára, ha hetvenszer hétszer metanoiázik. Jézus tanításában így van ez a Golgota előtt és után egyaránt: Isten irgalma és bűnbánatuk erejében a megkereszteletlen niniveieknek sem kell félniük a kárhozattól.

3. Az első lépcsőben Pálnál csak az számít, hogy a Jézus golgotai engesztelő halála által kiengesztelődött és immár a bűn miatt nem haragvó Isten hajlandó ajándékozás folytán elfogadhatónak minősíteni az embert. Jézusnál az Atya nem haragszik sem a bűn, sem a bűnbánat szituációban levő emberre, nem kívánja Fiától annak Őt kiengesztelő halálát. Jézus nem abból a célból hal meg, hogy Isten e golgotai halál következtében elfogadhatónak tekintse az emberiséget a maga számára. Mózes és Illést már a Golgota előtt is körülragyogja Isten dicsősége, Isten nem az aluvó és kárhozatjelölt, hanem az élő Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak Istene. Jézus azért hal meg a Golgotán, hogy példát mutasson arra, milyen az az istenektetsző magatartás, amelyet Isten vár az embertől.

A nem-személyes bűn alapján adódó kollektív felelősség, a csak Fia halála által kiengesztelődni hajlandó isteni harag, a kollektív felelősséget megszüntető golgotai halál — ezek a páli újdonságok. Ezek az újdonságok túlmennek Jézus tanításán. Ezek az újdonságok a jézusi tanítással nincsenek harmóniában. Ezek az újdonságok elhomályosítják a Jézustól megismert szeretetisten-arcot. Hogyan jutott el Pál ezekre az újdonságokra? Optimálisan akarta biztosítani Jézusnak és az Ő Egyházának diadalútját az emberiség körében. Ezzel akarta szolgálni azt, hogy mindenki Jézusra figyeljen.

Hogyan vállalhatta ezeket az újdonságokat az a Pál, aki talán minden kortársánál mélyebben élte át, hogy az Isten — szeretet? Vagy szerényebben fogalmazva: akinél külön dokumentumokat nem sokan hagytak maguk után erről az isteni szeretetről? — Az alábbiakban erre keressük a választ.

d) Ki tette kollektíve bűnössé az emberiséget?

"Egy embernek a vétke által bűnösökké tettek a sokak". [Róm 5,19> "Tették meg"! Milyen alany húzódik meg e szenvedő szerkezet mögött? Három alanyra gondolhatunk: Ádámra, a Sátánra és az Istenre. Az embernek nincsen hatalmában a maga bűnével bárki más embert bűnössé tenni. Ha valakit más

embernek a bűne miatt bűnösnek kezelünk, ezt a magatartást az emberiség romlatlan erkölcsi köztudata egyértelműen bűnnek minősíti. Erre a magatartásra csak azoknak van lehetőségük, akik karhatalommal rendelkeznek azok fölött, akiket az említett erkölcstelen módon bűnösökként akarnak kezelni. Karhatalommal csak élő ember rendelkezhetik élő ember fölött. Ennek következtében Ádámnak semmiféle karhatalma sem rendelkezhetik az ádámutáni emberiség fölött. Ádám nemhogy nem teheti az ádámutáni emberiséget bűnössé, még bűnösnek sem kezelheti azt. A szenvedő szerkezet mögött meghúzódható első alany (Ádám) lehetőségét ezzel kizártuk.

Nézzük a következő alanyt: tehette-e a Sátán kollektíve bűnössé az egész emberiséget Ádám bűne miatt? A Sátán teremtmény, a Sátán nem úr a teremtett világ törvényszerűségei fölött. A Sátán csak a teremtett világ törvényszerűségein belül mozoghat. Mivel a Sátán együtt él az egész ádámutáni emberiséggel, módja van ezt az emberiséget Ádám vétke miatt bűnösnek tekinteni, ha akarja. Bűnössé tenni azonban nincsen módja, mert ezzel beleütköznék a teremtett világ törvényszerűségeibe. A Sátánnak erre csak akkor volna módja, ha erre hatalmat kapna attól, aki Úr a teremtett világ törvényszerűségei fölött is. Csak a teremtett világ törvényszerűségeit megalkotó teremtető Isten az, aki Úr a teremtett világ törvényszerűségei fölött; aki megváltoztathatja ezeket a törvényszerűségeket, ha akarja. Ebből következik, hogy a Sátán csak akkor tehette az ádámutáni emberiséget kollektíve bűnössé Ádám tette miatt, ha erre Istentől hatalmat kapott. Ugyanerre adhatott volna Isten hatalmat Ádámnak is. Isten az egyetlen, aki akár közvetlen, akár közvetett hatalomgyakorlással kollektíve bűnössé teheti az egész ádámutáni emberiséget Ádám vétke miatt. Következtetéseink erejében az idézett páli mondat szenvedős szerkezetében alany — csak az Isten lehet. A probléma éppen abban áll, hogy akár közvetett, akár közvetlen hatalomgyakorlással Isten hogyan tehetett olyat, ami szemben áll az emberiségnek azzal az erkölcsi érzékével, amelyet éppen Istentől kapott. Kérdésünk arra irányul, hogyan gondolhatott ilyet az a Pál, aki Isten szeretetéről még Jézusnál is ragyogóbb képet akart rajzolni, hiszen az első — és éppen az első — lépcsőben csak erről az isteni szeretetről akar tudni.

e) Csak potenciális a harag

A fenti gondolatmenettel a kollektív felelősséget valló Pálnak szembesülnie kellett. Úgy gondolom, ebből a szembesülésből született meg benne a Golgota időtlen isteni megtervezésének, szándékának a gondolata. Az a gondolat, hogy mindazt, amit Isten Jézus halála által érdekünkbe tett, azt

pro twn aiwniwn (pro tón aióniōn) — az aiónok előtt, [1Kor 2,7>

pro katabolhs kosmou (pro katabolész kosmú) — a világ megteremtése előtt, [Ef 1,4>

pro cronwn aiwniwn (pro khronón aióniōn) — örök idők előtt [2Tim 1,10>

tette. Bár ezt az örök elhatározást időben követően Isten bűnösök korpuszává tette Ádám vétkekor az emberiséget, mégis korábban (=Isten ismeretlen létezési módjában!) megmentő elhatározást tett érdekünkben.

Úgy gondolom, ebből érthetővé válik, hogy miért kellett Pálnak ragaszkodnia a seol-hithez. Ha nincsen halálunk órájában külön-ítélet, akkor a második eljövételig senki sem bűnhődik — sem személyes vétkekért, sem az áteredő vétkekért. A második eljövétel időben a Golgota után következik be: a kollektív felelősséget megszüntető Golgota után. Így azután az Ádám bűne következtében bennünket fenyegető harag olyan harag, amelyre valójában "nem rendelődünk". [1Tesz 5,10> Ez a harag csak potenciális harag, amely Ádám bűne következtében Krisztusig ugyan fenyegetett minket, de sohasem aktualizálódott, és a jövőben sem kell aktualizálnia. Mindez annyit jelent, hogy ez az Ádám bűne miatt bennünket fenyegető harag merő lehetőség, soha nem ténylegesülhet, hiszen Isten a haragot kiváltó ádám bűnt megelőzően gondoskodott már a Golgota megtervezése és szándékolása által arról, hogy a haragnak ne kelljen ténylegesülnie. Ez a Pál tudatában megrajzolódó kollektív felelősség tehát, Pál felfogása szerint is, az Istenben csak in mente található meg: sohasem szükségképpen ténylegesülő potencialitásként. Istenben in re — csak szeretet, irgalom és ajándékozás van. Ténylegesen csak a nekünk életet adni akaró Istennel találkozunk az ítéleten, s a bennünket kollektív bűnösökként kezelni akaró Istennel — nem. Alighanem ez

indokolhatja az áteredő bűnről szóló levélrészletben a kétszer is szereplő "mennyivel inkább" (pollw mallon = polló mallon) [Róm 5,15.17> kitétel. Miközben Pál párhuzamot von a két Ádám kollektív erejű tette között, rendre nyomatékozni akar valami plusz-jelentőséget a Krisztus kollektív tétének a javára: "de nem úgy van a vétek, mint ahogyan az ajándék". [Róm 5,15> Azért kell ezt hangsúlyoznia, mert nem érzi kielégítőnek azt a párhuzamosságot, amelyet pedig feltételenül el akar mondani összehasonlítva egymással a két Ádámot. A fentiek alapján így kell megfogalmaznunk ezt az idézett szavakban csak éreztetni akart, de kifejezésre nem jutó különbséget: Ádám kollektív kihatású tette csak potenciális halált eredményez, de Krisztus kollektív kihatású tette reális, tényleges életet eredményez: "az utolsó Ádám életet adó lélek lett". [1Kor 15,45>

Erre a potenciális haragra azonban Pálnak szüksége volt. Úgy gondolta, hogy ez a harag és az ettől a haragtól megmentő Golgota, s az erre a kettőre ráépülő páli krisztusesemény-értelmezés nélkülözhetetlenül szükséges ahhoz, hogy kortársai Jézushoz csatlakozzanak; és hogy ez a csatlakozás nélkülözhetetlenül szükséges ahhoz, hogy megmentődjék az ember a második eljövételkor. Nélkülözhetetlenül szükséges legalábbis a Golgota után élő emberiség számára, hiszen a korábbiak számára — a maga pelagiánus-ízű "kitérésével" — elegendőnek tekintette azok akár írott, akár szívtörvényének a teljesítését. [Róm 2,16>

f) Jézus és Pál egyeztetése

Végsősoron Pál mondanivalójának végső kicsendülése teljes harmóniába jut a jézusi tanítással. Ez a végső kicsendülés így fogalmazható meg: Isten minden embert szeret, és magához is emeli az embert, ha tőle telhetően igyekszik kedvébe járni Istennek; Jézus halála ennek a célnak a szolgálatában áll. Ha egy pillanatra elfelejtkezünk a fentiekben rajzolt in mente koncepcióról, akkor teljesen a jézusi szemléletet adja a következő páli mondat: "Odaadta önmagát értünk, hogy megváltson minden gonoszságtól, és jócselekedetekre törekvő tulajdon népévé tisztítsa minket". [Tit 2,14>

Ahogy eljut Pál erre a végkonklúzióra, ez a hogyan adja Pelagius és Ágoston, Luther és Trento vitáját és mai kényelmetlenség-érzésünket is. Ez a hogyan azonban — van. Nem iktathatjuk ki a valóságból. De abszolutizálnunk sem kell.

Ha nem abszolutizáljuk Pált, ha akarata szerint minden abszolutizálás nélkül úgy tekintjük őt, mint aki csak "tükör által és homályban" [1Kor 13,12> lát, amikor szóval vagy írással tanít..., ha tehát csak azt abszolutizáljuk Pálban, ami egybecseng a legsajátosabb kinyilatkoztatással, a jézusi tanítással, akkor Pál nemcsak a maga korában tanító, hanem az idők végezetéig folytathatja az Isten Országának növekedését elősegítő tanítói munkáját.

Isten népének — a Lélek irányítása alatt — Jézus a mércéje az idők végezetéig. Így van ez minden tanítóra vonatkozóan, "mert a ti Tanítótok egy, a Krisztus", [Mt 23,10> s ezért így van ez Pálra vonatkozóan is. A jézusi tanításhoz, a legsajátosabb értelemben vett kinyilatkoztatáshoz kell mérnünk őt. Át kell ölelnünk tanításából mindazt, ami az odamérés során jézusnak minősül. S ez a "mindaz", amint láttuk és látjuk még, nem lesz kevés.

g) A "hogyan" hatása az ősegyházban

Az ősegyház részint elutasította (Jakab levele), részint magáévá tette ezt a "hogyan"-t. De sem az egyik, sem a másik csoport nem értette tisztán ezt a még korunkban is olyan nehezen és problematikus sikerrel tisztázható páli hogyan-t.

Lukácsnak, az értelemkű Pál-tanítványnak az elfogadás körüli kínlódását mintha tetten is érhetnők. Érezte, hogy Pált nemcsak a személyes bűnök megbocsátása foglalkoztatja. De a nem-személyes, az áteredő bűnt nem tudja — nem akarta? — megfogalmazni. Ezt a vergődését árulja el egy mondatban, amelyet a Pizídiában beszélő Pál ajkára ad. Ebben a beszédben Lukács mintát ad a páli ígéhirdetés tartalmáról. Az említett mondat Jézus jelentőségét így fogalmazza meg: "Jézus által hirdettetik nektek a bűnök bocsánata

(ajesiV = afeszisz), és mindazoktól, amiktől Mózes törvénye által nem tudtak megszabadulni, Őbenne megszabadul mindenki, aki hisz". [ApCsel 13,38—9> A bocsánat (ajesiV) is "elengedés, szabadítás". A személyes bűneinken kívül még "valamiktől" kell szabadulnunk. Ezek a "valamik" jelölhetik a Lukács számára világosan meg nem fogalmazható Ádám-gondolatot.

Pál is keveset beszél tételelesen az áteredő bűnről, bár — mint láttuk (34. num) — a gondolat meghatározza írásait. Az Újszövetségnek még a páli függőségű írásai sem fejtik tovább e páli gondolatot, bár kétségtelenül hat ez a gondolat az írások szerzőire. Merészen új gondolat volt az Ádám—Krisztus párhuzam, hosszabb időnek kellett eltelnie, míg Pál hatására, Ádám felé fordul az ősegyház érdeklődése.

Az apostoli atyák (Kelemen, Ignác, Polikárp) írásai hasonlóképpen nem tesznek említést sem Ádámról, sem a nem-személyes bűnről; a Róm ezzel foglalkozó részletét [Róm 5,12—21> sem említik, bár írásaikban a majdan kialakuló Úsz-kánon páli darabjait idézik leginkább.

A merész újítok gondolatai sem jutnak azonnal győzelemre. Csak a 2. század végére megszülető alexandriai tudós munka kezd el ismerkedni—barátkozni a páli levelek imént vizsgált problémájával — a hogyannal.

Az alapos dogmatörténeti kutatás kétségtelenné is teheti, hogy az induló kereszténységnek nem volt olyan egyháza, amely a hitnek a tartalmát abban látta volna, hogy Jézus megszabadította az emberiséget az Ádám bűnéért viselt felelősségtől. Ahogy Jézus meg tudta fogalmazni a maga küldetését e gondolat nélkül, ugyanúgy az induló kereszténység is: a különböző egyházakban élő keresztények is el tudták mondani hitüknek lényegét anélkül, hogy erről egyetlen szót ejtettek volna. Figyelemreméltó ebből a szempontból például a Didaché negatív tanúsága (Karácsonyi Ajándék 6. kötet, 1973/3). Mindazonáltal a páli "hogyan" azért csak színezi az alakuló krisztusesemény-értelmezéseket. Érdekes ebből a szempontból a Diognetoszhoz írt levél már talán kevésbé negatív tanulsága (u.o. 88) is.

Konzseniális megértőre és kifejtőre Pál csak Ágostonban talál... a 4.század fordulóján.

37. A GOLGOTA KIMENTI AZ EMBERT

a) A bűnből és a Bűnből

Ebben a fejezetben nem az egymást követő levelek rendjében vizsgáljuk tovább a golgotai kimentés tárgyait, hanem kifejezőkészleteket és jelentéstartalmakat vizsgálunk. Tesszük ezt azért, hogy a páli hogyan (36g num) bizonyos vonásai élesebben domborodjanak ki.

A kereszthalállal Jézus a bűnből akart kimenteni bennünket. A páli krisztusesemény-értelmezésben középponti szerepe van a bűnnek. Legyen ez nyilvánvaló a szó-előfordulások tükrében is.

A páli levelekből összeválogattunk 21 idevágó kifejezést,

a.

amelyből 12 az általános bűn fogalmát jelöli: camartia (hamartia), camarthma (hamartéma), parabasiV (parabaszisz), paraptwma (paraptóma), anomia (anomia), asebeia (aszebeia), adikia (adikia), akaJarsia (akatharszia), kakia (kakia), to kakon (to kakon), kakohJeia (kakoétheia), parakwh (parakóé) (főnevek);

b.

7 a bűnöst jelöli: camartwloV (hamartólosz), parabathV (parabatész), anomoV (anomosz), asebhV (aszebész), adikoV (adikosz), akaJaroV (akatharos), cupodikoV (hüpodikosz) (főnevek és melléknevek);

c.

2 pedig a bűn elkövetését jelöli: camartanein (hamartanein), adikein (adikein) (igék).

Ez a 21 kifejezés 456 ízben fordul elő az Úsz-ben, s ebből 179 előfordulás a páli levelekre esik. Az egyenletes eloszlás adná az egyenletes relatív gyakorisági mutatót (rgym=1). Ily egyenletes eloszlás esetén

, a 14 egyéb könyvre, 379, előfordulás, esnék,

, a 13 páli levélre, 117, , "

, ebből a Róm-re, 26, , "

, a többi 12 páli levélre, 91, , "

A valóság pedig az, hogy

, a 14 egyéb könyvre, 296, előfordulás, esik, (rgym:0,8),

, a 13 páli levélre, 200, , ", (rgym:1,8),

, ebből a Róm-re, 108, , ", (rgym:4,2),

, a többi 12 levélre, 92, , ", (rgym:1,0).

Pál jó kétszer annyit használja ezeket a kifejezéseket, mint az Úsz többi könyvei (1,8:0,8 = 2,25). A Róm pedig több mint ötször annyit használja ezeket a kifejezéseket, mint a nem-páli 14 könyv (4,2 : 0,8 = 5,3); és jó négyszer annyiszor, mint a többi páli levél (4,2 : 1,0 = 4,2).

Külön figyelmet érdemel a 21 kifejezés közül a "camartia". Az Úsz-ben 173 ízben kerül elő ez a szó, tehát a 21 kifejezés adta 496 előfordulásnak több mint egyharmadát (35%) ez az egy szó foglalja le. Egyenletes eloszlás esetén (rgym = 1)

, a 14 könyvre, 132, előfordulás, esnék

, a 13 páli levélre, 41, , "

, ebből a Róm-re, 9, , "

, a 12 páli levélre, 32, , "

A valóság pedig az, hogy

, a 14 könyvre, 109, előfordulás, esik, (rgym:0,83),

, a 13 páli levélre, 64, , ", (rgym:1,6),

, s ebből Róm-re, 48, , ", (rgym:5,3),
, a 12 levélre pedig, 16, , ", (rgym:0,5).

Pál tehát ezt a kifejezést is kétszer annyit használja ($1,6 : 0,8 = 2$), mint az Úsz többi tizennégy könyve. A páli leveleken belül a Róm kiugróan többet használja ezt az egy kifejezést ($5,3 : 0,5 = 10,6$), mint a többi 20-at. A "camartia" szó közel tizenegyszer sűrűbben található meg a Róm-ben, mint a többi páli levelekben. (Az Úsz többi könyvei közül feltűnően érzékeny e kifejezések iránt az Első János levél (rgym:6); érzékenyek még kisebb fokban a Zsid és Jak (rgym:2,7 ill. 2,6), mint "páli függőségű" írások.)

E 21 kifejezés elsődlegesen személyes bűnöket, személyes bűnöket és személyes vétkezeket jelöl. Jelöli ezt a "camartia" is, de nemcsak ezt jelöli, hanem valami mást is. Mi ez a valami más? A kinyilatkoztatás világa szerint a teremtésben nem az emberrel kezdődik a bűn: a Sátánt jelölő Kígyó ott van már az Édenben a bűnbeesés előtt. Mivel a Sátán véglegesült a bűnben, az Istennel ellenkezésben..., mivel a Sátánt mindenben ez az Isten elleni lázadás vezeti, ezért a kinyilatkoztatás világa megszemélyesíti a bűnt: a Sátán maga a Bűn.

Ezt a megszemélyesített "Bűn"-jelentést elsősorban a "camartia" szó hordozza, amely a Róm-ben olyan magas rgym-t mutat. A Róm-ben a 3,9 versben találkozunk vele először. Az ezt megelőző 51 vers során egyszer sem fordul elő, bár a vizsgált többi 20 szó valamelyikével összesen 18 ízben találkozunk. Az ezzel a 3,9 verssel kezdődő összesen 127 versben [3,9—8,10> viszont 46 ízben találkozunk a "camartia" szóval. E 46 előfordulásból csak kettő áll többes számban; a többi a megszemélyesítésnek kedvező egyes számban találjuk. A megszemélyesített jelentésről árulkodik még az is, hogy Ádám személyes bűnének megnevezésére Pál a parabasiV, paraptwma [Róm 5,14—8> kifejezéseket használja; de aki—ami e személyes ádami véték következtében bejön a világba és uralkodik rajtunk, az — a camartia. [Róm 5,12.21> Kicsoda és micsoda ez a — cAmartia?

Ádám bűne által belépett a világba, vele együtt jött a halál is, aminek a camartia a fullánkja—okozója. [Róm 5,12;1Kor 15,56> A mózesi törvény teljesebb élethez segítette ezt a camartia-t, [Róm 7,9> a mózesi törvény az ő ereje, [1Kor 15,56> s e törvény erejében a camartia még inkább bűnös lett. [Róm 7,13> Úgyannyira, hogy a camartia meg tudta csalni az embert, [Róm 7,11> foglyul is tudta ejteni. [Róm 7,23> A camartia lakást vett az emberben, [Róm 7,17.20> hatalma alá kerülünk, [Róm 3,9> el vagyunk adva hatalma alá, [Róm 7,14> kivétel nélkül minden ember a camartia hatalma alá van zárva. Neki szolgál az ember, [Gal 2,17;Róm 6,16.17.20;7,21> fegyveresei vagyunk, [Róm 6,13> s ő uralkodik is rajtunk. [Róm 6,12.14> Meg is ölt minket, [Róm 7,11> hiszen a halált fizeti zsoldként katonáinak — nekünk, [Róm 6,23> és uralkodik is a halálban rajtunk. [Róm 5,21> Krisztus azonban elítélte, győzelmet aratott felette. [Róm 8,3;1Kor 15,55—6> Ezért aztán meg is lehet szabadulnunk tőle, [Róm 6,18.22;6,18.22;8,2> csak meg kell halnunk a camartia számára. [Róm 6,10—1>

Mindez allegória és pszichológiai rajz csupán? A levélíró számára nemcsak az ember pszichológiai rajza, hanem egyúttal rajz egy emberentúli valós Valakiről is. Krisztus megmentő munkáját Pál sok olyan kifejezéssel rajzolja, amelyek fogságba—rabszolgaságba esett emberek megmentésére emlékeztetnek. Ilyen fogságból kellett kimentenie a Golgotának az embert.

Az ember a bűnnel nemcsak megsértette Istent, hanem egyúttal a Sátán halálos kimenetelű fogságába is esett. Jézus megmentő műve a megsértett Istent engeszteli, a Hamartiát pedig megfosztja zsákmányától, az embertől. A keresztény gondolatörténet során felmerült a kérdés: Jézus vajon nem fizetett-e árat a Golgotával a Sátánnak is, hogy a Sátán kiengedje a kezéből a maga foglyát? Ezt a kérdést később még megválaszoljuk.

b) Sötétség és éjszaka

Címünk két kifejezése szinonimája a bűnnek; a Sátánra és a Sátán világára—országára utalnak.

A Krisztushoz tartozó ember nincsen közösségben a sötétséggel, amely a szinonimája a bűnnek (anomia); a Krisztushoz tartozó ember ugyanis az istennektetséssel azonosított világossághoz tartozik: "Mi

közössége van a világosságnak és a sötétségnek?". [2Kor 6,14> Ebben a sötétségben levőknek tekintették a zsidók a pogányokat. [Róm 2,19> Így látta ezt Pál is: az efezusi pogányok "sötétség" voltak, de Jézushoz térésük által "világosság" lettek: "Valamikor ugyanis sötétség voltatok, de most világosság vagytok az Úrban... ne vállalatok közösséget a sötétség gyümölcstelen cselekedeteivel... A mi harcunk e sötétség világot kormányzó erői ellen harcol". [Ef 5,8.11;6,12> A makulátlanság-hiány, ill. Ádám bűne következtében mindannyian (a zsidók is, nemcsak) a pogányok a sötétség hatalmában voltunk, de Isten "kiszabadított minket a sötétség hatalmából, és áthelyezett szeretett Fiának országába, akiben birtokoljuk... a bűnök bocsánatát". [Kol 1,13—4> E kimentő tett által már nem vagyunk a sötétségben és annak hatalmában: "De ti, testvérek, nem vagytok sötétségben... nem vagyunk a sötétségé". [1Tesz 5,4—5>

Ennek a sötétségnek szinonimája az éjszaka, a világosságnak pedig szinonimája a nappal: "Ti mindnyájan a világosság fiai és a nappal fiai vagytok. Nem vagyunk az éjszakáé, sem pedig a sötétségé". [1Tesz 5,5> Ezekkel a szinonimákkal biztatja Pál a rómaiakat a Jézushoz tartozók harmadik lépcsős magatartására: "Az éjszaka elmúlt, a nappal pedig elközelgett: vessük el tehát a sötétség cselekedeteit, és öltük magunkra a világosság fegyvereit". [Róm 13,12>

Az ember a bűn, a sötétség, az éjszaka állapotában élt; mert az ember a Bűn, a Sötétség, az Éjszaka hatalmába került.

c) Ellenségeskedés és elidegenedés

A jézusi tanítás szerint a Sátán ellensége az Istennek. [Mt 13,25.28.29;22,24;Lk 10,19;19,27> Pál is tud a Sátán ellenség-voltáról: a "Halál az utolsó ellenség", akit Isten megszüntet. [1Kor 15,25> Újdonságként jelentkezik azonban nála az a gondolat, hogy az ember is ellenséggként viselkedik Istennel szemben. Az ember bűnös voltát jelöli ezzel. A meg nem tért zsidók ellenségek, [Róm 11,28> valakik "ellenségei a Krisztus keresztyének". [Fil 3,18> A "sarx" az alapja bennünk ennek az ellenséges viselkedésnek: ennek "törekvése — ellenségeskedés Istennel szemben". [Róm 8,7> Az egyetemes bűnállapotról szóló tanításához híven vallja, hogy mindannyian Isten ellenségeivé lettünk: "Amikor még bűnösök voltunk... ellenségek lévén összebékíttünk Istennel Fia halála által". [Róm 5,8.10>

E vertikális ellenségeskedésnek kísérője a horizontális: ember és ember ellenségeskedése egymással szemben. Pál ezt a horizontális ellenségeskedést a zsidók és a nem-zsidók közti ellenségeskedésként fogja fel. A fogság leveleiben jut el erre a szemléletre, és arra is, hogy a Golgota ezt a fajtájú horizontális ellenségeskedést is megszüntette: "megszüntette a válaszfalat, az ellenségeskedést... megölte az ellenségeskedést önmagában". [Ef 2,14.16> A kolosszei pogányok "valamikor ellenséges gondolkodásúak voltak", [Kol 1,21> de Jézus összebékítette őket nemcsak Istennel, hanem a zsidósággal is.

Ezt az öregkori hangsúlytevést nemcsak az ellenség-ellenségeskedés szócsalád hordozza, hanem hordozzák az "elidegenedés, idegen, távol lenni" szavak is, mely utóbbinak ellentéte a "közel lenni". Pogány múltjukról ezt írja az efezusiaknak: "Abban az időben Krisztuson kívül voltatok, Izrael ügyétől elidegenedettek, és idegenek az ígéret szövetségétől... de most Krisztus Jézusban lévén ti, akik valamikor távol voltatok, közel kerültetek a Krisztus vére által... aki eljövén békét hirdetett nektek, távoliaknak és békét a közellevőknek". [Ef 2,12—3,17> A kolosszeiek ugyanígy — nemcsak ellenséges, de "elidegenedett" gondolkodásúak is voltak Krisztushoz térésük előtt. [Kol 1,21> Az "elidegenedés" nemcsak horizontális, hanem vertikális tartalmú is. A pogányok nemcsak Izraeltől, Istentől is elidegenedett állapotban éltek: "elidegenedettek az Isten életétől a bennük levő tudatlanság és megkeményedés folytán". [Ef 4,18> Ebből a vertikális és horizontális jellegű ellenségeskedésből is kimentette az embert a Golgota.

d) Kimentés a halálból

Tizenhárom kifejezés hordozza a páli teológiában a halál gondolatát:

a.

biológiai halál — koimasJai;

b.

örök halál — apollumi (elveszek), apwleia (elveszés), katakrinein (elkárhoztatni), katakrisiV (elkárhoztatás), katakrima (kárhozat);

c.

meghatározandó, különféle tartalmú halál: Jnhskein, apoJnhskein (meghalni), sunapoJnhskein (együttmeghalni), JanatoV (halál), JnhtoV (halandó), Janatoun (megölni), nekroV (holt).

E szavak 182 ízben fordulnak elő a páli levelekben, s ebből 77 előfordulás esik a Róm-re, amelyben ily módon 2,6-szer sűrűbben kerülnek elő ezek a kifejezések, mint a többi 12 páli levélben.

Ami a harmadik (c.) csoportot illeti, az előfordulások nagy részében csak a szövegösszefüggés alapján állapítható meg — vagy csak sejthető —, hogy szavaink a biológiai halált, az örök halált, vagy mind a kettőt jelentik-e.

Az alábbiakban csoportosítjuk e szavaknak a fent már említetteken túlmenő speciális jelentéseit.

1. Nemlétezés, érvényvesztés: "Törvény nélkül a bűn halott". [Róm 7,8>

2. Közösséget nem vállalni valakivel, azaz meghalni a számára: a Krisztushoz tartozók így halnak meg a mózesi törvény számára; [Gal 2,19;Róm 7,4,6> így halnak meg a camartia számára. [Róm 6,2.7.10. 11>

3. Önmegtagadást vállalás: "ha lélek szerint megölte a test cselekedeteit, élni fogtok". [Róm 8,13>

4. Üldözést-vállalás: "naponként meghalok...". [1Kor 15,31>

5. Istenért önként elvállalt biológiai halál: "halálra adatunk Jézus miatt"... [2Kor 4,11>; "miattad gyilkolódunk egész nap, leölésre szánt juhoknak tekintenek minket"; [Róm 8,36> a korintusiak készek Pállal együtt meghalni Jézus ügyéért. [2Kor 7,3>

6. Együtt-meghalás Krisztussal: a Krisztust korporatív személyként felfogó Pál úgy gondolja, "hogya egy meghalt mindenkiért, akkor mindnyájan meghaltak"; [2Kor 5,14> a keresztségben "együtt eltemetődünk Krisztussal... a halálba"... [Róm 6,4>; "meghaltatok ugyanis". [Kol 3,3> A keresztesen meghal a camartia számára meghalás által, [Róm 6,8> a világ elemei számára meghalása által, [Kol 2,20> a Jézus halálához hasonló halál elvállalás által. [Fil 3,10;2Tim 2,11>

Miként a jézusi tanításban, úgy Pálnál is az örök halál elkerülésének kitüntetett eszköze a biológiai halál vállalása. Nincs automatika. Jézus az örök halálból nem ment ki bennünket a magunk hozzájárulása nélkül.

e) Kimentés a haragból

A Golgota nemcsak a bűnből és a halálból, hanem e két fogalmat logikailag összekötő isteni haragból is kimenti az embert. A "harag" (orgh = orgé) szó 34 ízben kerül elő az Úsz-ben, s ebből 21 a páli levelekre esik; több mint ötször sűrűbben fordul elő tehát ez a szó a páli levelekben, mint az Úsz többi könyveiben. Pálnál pár esetben az emberi haragot [Ef 4,31;K 3,8;1Tim 2,8 > is jelzi ez a szó. A többi helyen Isten haragjáról van szó. Az ember bűne váltja ki az Isten haragját. "Isten kinyilatkoztatja haragját a mennyből az emberek minden istentelensége és gonoszsága ellen... Keménységeddel és megtéretlen szíveddel haragot gyűjtesz magadnak... Akik önzők, és nem engednek az igazságnak, hanem engednek a hamisságnak, harag és felháborodás (jut osztályrészü azoknak)... Igazságtalan az Isten, hogy kiönti haragját? Szó se legyen róla! A törvény haragot szül... Haragját akarta megmutatni... ezért hordozta el türelemmel a harag edényeit, amelyek készek a pusztulásra... Ne álljatok bosszút, hanem adjatok helyet ama haragnak, mert meg van írva: Enyém a bosszúállás, és megfizetek... Senki se csaljon meg titeket üres szavakkal, mert ezek miatt jön az Isten haragja az engedetlenség fiaira... Öljétek meg tehát a tagjaitokat; azt, ami földi: a paráznaságot, tisztátalanságot... — ezek miatt jön el az Isten haragja...". [Róm 1,18;2,8;3,5; 4,15;9,22;12,19;Ef 5,6;K 3,5—6>

E nyilatkozatok summája ez: nem az ember dolga megbosszulni a bűnt; ez az Isten "szakmája", de ez a bosszúállás — Pál tudatában — nem vet semmi árnyékot Istenre. Nem, mert a bűnnek el kell vennie a maga jutalmát, a méltó büntetést. Isten a felelős az erkölcsi világrend megvalósulásáért. Helyes tehát, hogy Isten felháborodik az ember bűnén, s hogy harag gyúl benne az emberi bűn nyomán. Ennek

következménye a bosszúállás — a bűnös megbüntetése. A fentiekben nemcsak a bűn, hanem egy esetben a törvény is haragot szül, [Róm 4,15> mert nem tud változtatni egyetemes bűnszituációnkon.

Mikorra érik be Isten haragja? — Megnyilvánul már a történelem során is. Ilyennek tekinti a zsidókat Rómából kitiltó császári rendeletet. [1Tesz 2,16> Annál is inkább tekinthetett egy császári intézkedést az isteni harag megnyilvánulásaként, mert Pál az államhatalmat az Isten haragja végrehajtójának tekinti: "... Isten szolgája, bosszúálló a haragra a rosszat cselekvő számára", [Róm 13,4> azaz Isten eszköze arra, hogy a gonosztevőt megbüntesse.

De nemcsak az államhatalom biztosítja Isten haragjának eme aiónon belüli érvényesülését. Van a bűnnek bűnhődés következménye adminisztratív intézkedések nélkül is: "Isten kinyilatkoztatja haragját... kiszolgáltatta őket az Isten szívük vágyaiban tisztátalanságra, úgyhogy meggyalázzák testüket egymás között...". [Róm 1,18.24> Mindez még eme aiónban történik, a levél írásakor már meg is történt: "kiszolgáltatta...".

A legsajátabb értelemben vett isteni harag azonban csak "jön", csak "eljövendő". [1Tesz 1,10; Ef 5,6; K 3,6> Isten ugyanis türelemmel hordozza sokáig a harag-edény embereket, s így a pusztító harag csak később érvényesül. [Róm 9,22> Mikor? A harag napján: "...haragot gyűjtesz magadnak az Isten haragjának és igazságos ítélete kinyilatkoztatásának a napjára, aki megfizet mindenkinek cselekedetei szerint... azon a napon, amikor ítéli az Isten az emberek titkait... a Krisztus Jézus által". [Róm 2,5.6.16>

Kikre vár az Isten haragja? — A fentiek alapján — a bűnösökre. Mivel azonban mindenki vétkezett, akár Ádám bűne következtében, akár személyesen, ezért nemcsak a Krisztus előtti pogányok voltak halottak vétkeik következtében, hanem a zsidók is: "mi is mindnyájan testünk kívánságaiban követtük a test és az érzékek hajlamait, és harag fiai voltunk természet szerint (jusei = füszei), mint a többiek is...". [Ef 2,3> Pál itt személyes bűnökre utal, de a "természet szerint" kitétel alighanem az áteredő bűn gondolatát idézi.

Mit jelent Pálnál ez a görög filozófiai gondolkodásban is és a későbbi keresztény teológiában is oly jelentőssé vált "jusiV = füsizs" (természet, natura) szó? Leveleiben 11 ízben találkozunk ezzel a szóval, míg ezen felül az Úsz-ben csak két ízben kerül elő szavunk. [Jak 3,7; 2Pét 1,4> Egy ízben az isteni természetet jelöli. [Gal 4,8> A megmaradó 10 előfordulás már az emberre vonatkozik. Négy ízben az emberiség zsidó, ill. pogány csoportjára vonatkozik. "Mi természet szerint (jusei) zsidók és nem-pogányok közül való bűnösök" — írja a galatáknak. [Gal 2,15> Amikor ezt fogalmazta, talán már élt Pál tudatában a szelíd- és vad-olajfa hasonlata. A szelídolajfa a zsidóság s talán még inkább a zsidóságból kinövő kereszténység, az egyház; a vadolajfa pedig a pogányság. A Jézusba vetett hit által a vadolajfa bizonyos ágai beoltódtak a szelídolajfába, a zsidók hitelensége folytán pedig bizonyos ágak letörettek a szelídolajfáról. E hasonlat során három ízben is használja szavunkat: "Isten a természet szerinti (kata jusin = kata füsizin) ágakat nem kímélte... ha te a természet szerinti vadolajfából kivágtattál, és természetellenesen (para jusin = para füsizin) beoltattál a szelídolajfába, akkor azok a természet szerinti (kata jusin) ágak mennyivel inkább be fognak oltatni tulajdon olajfájukba". [Róm 11,21.24> A "tulajdon olajfájuk" már csak az egyházat jelentheti, mert a szelídolajfából csak az az ág maradt meg, amelybe beleoltatott a kereszténnyé lett pogányság. Az összes többi ág (azaz a Jézustól elzárkózó zsidóság) letöretett a szelídolajfáról. Így aztán amikor a levél írása idején megátalkodott zsidók majd megtérnek, a "tulajdon olajfájukból" nem találnak már mást, csak az egyház-ágot. A két különböző fa saját ágai — kivétel nélkül természet szerinti ágak. A szelídolajfába beoltott vadolajfa-ág pedig — a "természetellenes" ág. Az egyházzá lett szelídolajfán — a majd megtérő zsidók természet szerinti ágak lesznek. Erre gondolt a galatáknak írt mondatban. [Gal 2,15> — A pogányt egy ízben "természetből folyóan" (ek jusewV = ek füszeosz) körülméletlennek mondja. [Róm 2,27> Ezek a helyeken tehát a "jusiV" a zsidóságot, ill. a nem-zsidóságot jelöli, mint szociológiai egységet.

A többi előfordulási helyeken szavunk az egész emberiséget közösen jellemzőnek gondolt vonásokat jelöl. Ilyen vonás például, hogy a férfiak rövid, a nők pedig hosszú hajat viselnek: "Nem tanít-e maga a természet (ch jusiV auth = hé füsizs auté) is titeket arra, hogyha a férfi hosszú hajat visel, az neki szégyen; de ha az asszony visel hosszú hajat, az neki dicsőség?". [1Kor 11,14—5> További jellemzője az emberiségnek a heteroszexualitás, minek következtében a homoszexualitás természetellenes: "kiszolgáltatta őket Isten

gyalázatos szenvedélyeiknek, mert asszonyaik is felcserélték a természetes (jusikh = fűsziké) érintkezést a természetellenesre (para jusin)... hasonlóképpen a férfiak is ...". [Róm 1,26—7> Végül ilyen faji vonás még, hogy minden ember magában hordozza az erkölcsi törvény ismeretét: "A pogányok, akiknek nincs (mózesi) törvényük, természet szerint (jusei) cselekszik, amit a törvény követel". [Róm 2,14>

Ugyanígy, természet szerint (jusei), azaz az emberiség egészének közös vonásaként vagyunk mindannyian az isteni harag várományosai is. [Ef 2,3> Ahogyan a Róm-ben a személyes törvényszegések tényéből kiindulva jut el Pál egyetemes bűnállapotunk nem-személyes, ádami alapjához, itt, az Ef-ben is a személyes bűnök alapján jut el ahhoz a képtelen erejű megállapításhoz, hogy az emberiség faji jellemzője, hogy ki van téve az Isten haragjának. Tetten érhetjük itt Pál viaskodását: egyfelől még a pogányok is természet szerint cselekszik, amit Isten törvénye követel tőlük, [Róm 2,14> másfelől az egész emberiség természet szerint fia a bűn által kiváltott isteni haragnak. Pál csak azt tudja, hogy minden ember bűnös, de nem tudja eldönteni magában a nagy alternatívát: személyes bűneink miatt, vagy/és Ádám bűne folytán vagyunk bűnösök és harag fiai mindnyájan.

Csak potenciális ez a harag, mert Jézus megmenti tőle övéit. — A macedon és görög keresztények várják Jézus második eljövételét, "aki megszabadít minket az eljövendő haragtól". [1Tesz 1,10> Hogyan szabadíthatja meg a haragtól a természet szerint haragra rendelteket? Hogyan lehetséges, hogy "Isten bennünket nem haragra rendelt, hanem a megmentődés megszerzésére...?". [1Tesz 5,9> Úgy, hogy Jézus ezt a haragra rendelt természetünket lecserélte. Adott nekünk egy más természetet. Ezt a más természetet a páli teológiában már nem a jusiV, hanem a kainh ktisiV (kainé ktiszisz = új teremtmény) kifejezés jelöli. Nem vagyunk többé sem zsidó, sem körülmetélt természetűek, hanem új és közös természetet kaptunk: "Mert nem számít sem a körülmetéltség, sem a körülmetéletlenség, hanem csak az új teremtmény". [Gal 6,15> A Krisztus előtti jusiV — a múltté. A Golgota és a keresztség óta az ember már Krisztusban van. Ez új létállapotot eredményez. Érvénytelenné teszi azt a régi jusiV-t, amelynek alapján a harag fiaiként haragra rendelődtünk: "Így aztán, ha valaki Krisztusban van, az új teremtmény; a régiek elmúltak, íme újakká lettek". [2Kor 5,17> Pál ismer egy Krisztus előtti emberi természetet és egy attól különböző Krisztus utáni természetet. Ez a páli gondolat minden bizonnyal alapul szolgált a későbbi keresztény spekulációnak, amely megkülönböztette a természeti és a természetfeletti rendet egymástól.

f) Kitekintés

Könyvünk e második részében azt vizsgáltuk, hogy miből mentett ki bennünket a Golgota. Összefoglalva: a bűnből, az ennek következtében támadó isteni haragból és az isteni harag következményéből, a halálból. Ide tartozik még kimentődésünk a mózesi törvény s annak átka alól, amit előző könyvünkben már tárgyaltunk (23d, 24e num).

Könyvünk következő része majd azt az új teremtményt mutatja meg, akit Jézusnak a fentiekből kimentő és az ebbe az új létszituációba belemertő golgotai műve hozott létre. Ha fontos is Pálnak e Golgota előtti létszituáció rajza, "mennyivel inkább" fontos az újé, a Golgota utáni létszituációé: "Mennyivel inkább... megmentődünk majd a haragtól... mennyivel inkább belemertődünk majd Jézus életébe!".

AMIBE A GOLGOTA BEMENTETT

38. ÁTEREDŐ ÉS HAGYOMÁNYOS ISTENNEKTETTSZÉS

a) A dikaioV szó családja

Az mentődik meg, aki dikaioV (dikaioV). Az szabadul ki a bűn és a halál uralma alól, aki dikaioV. Az kerül bele Jézus és a Szentháromság életébe, aki dikaioV. Eddigélé ezt a szót részint fordítás nélkül, részint a szó már megállapított (KIO 12) jézusi jelentésében (=istennektetsző) használtuk.

Ebben a kifejezésben csúcsosodik a páli első lépcső, az 1c-tétel: Jézus kereszthalála a bűnös—istentelen ellenség-embert istennektetszővé tette. Ebben a kifejezésben csúcsosodik a jézusi és páli teológia alapvető eltérése is. Míg Jézusnál az a dikaioV, aki teljesíti a mennyei Atya akaratát (azzal, hogy szeret); addig Pálnál alapvetően az a dikaioV, akit Isten a Fia véres halála által ilyenné tesz. Míg Jézusnál ezt a dikaioV minősültséget az ember megszerzi magának a szeretet cselekedeteivel, illetőleg a bűnbánattal, addig Pálnál — alapvetően — ezt a dikaioV minősültséget Isten ajándékozza az embernek.

Ez a szó és családja Pálnál nem kevésbé igényel alapos megvizsgálást, mint Jézusnál. Az alábbi táblázatban szereplő szócsalád 301 ízben fordul elő az Úsz-ben; ebből a 13 páli levélre 137 előfordulás esik (rgym=2), a többi 14 könyvre pedig 164 (rgym=0,7); tehát Pál háromszor sűrűbben használja e szavakat, mint a többi szerzők. A 137 előfordulásból 73 a Róm-re esik (rgym=5,2), a többi 12 levélre pedig 64 (rgym=1,1); tehát a Róm közel 5-ször olyan sűrűn használja e szavakat mint a többi páli levél (5,2:1,1=4,73); és nyolcszor olyan sűrűn (5,2:0,7=7,49) mint a nem páli 14 könyv. A szócsalád e melléknévi tagja mellett kiemelünk még egy főnevet és egy igét, amelyek különösen is sűrűn fordulnak elő a páli levelekben. A dikaioV (dikaioV = istennektetszés) az Úsz-ben 97 ízben fordul elő, és ebből a páli levelekre 58 előfordulás esik, ezen belül a Róm-re 34 (Pálnál a rgym: 2,8, ill. 8,2). A dikaioV (dikaioV = istennektetszővé tenni, ill. lenni) az Úsz-ben 38 ízben fordul elő, s ebből a páli levelekre 26, s ezen belül Róm-re 15 előfordulás esik (a páli rgym: 2,9, ill. 15,0).

További melléknévek: adikoV (adikosz), cupodikoV (hüpodikosz);

további főnevek: dikaiwma (dikaióma), dikaiwsiV (dikaiószisz), dikaiokrisia (dikaiokriszia), dikh (diké), adikia (adikia);

további ige: adikein (adikein);

és egy határozószó: dikaiwV (dikaiósz).

Valójában két kérdésre kell választ kapnunk: Mi teszi dikaioV-szá az embert? Mi ennek a dikaioV-voltnak a tartalma?

Az alábbi táblázat utolsó rovata (J.) a Jézus ajkára adott előfordulások számáról ad felvilágosítást.

	1T	2T	G	1K	2K	R	E	F	K	Fm	1Ti	2Ti	T	Úsz	Pál	J.	14 könyv
dikaioV (dikaioV),		2	1			7	1	2	1		1	1	1	79	17	22	62
dikaioSunh (dikaioSzüné),			4	1	7	33	3	4			1	3	1	91	57	9	34
dikaioUn (dikaioÚn),			8	2		15					1		1	39	27	6	12
dikaioWma (dikaioÓma),						5								1	5		5
dikaioWsiV (dikaioÓszisz),						2								2	2		-
dikaioWV (dikaioV),	1			1									1	5	3		2
dikaioKrisia (dikaioKriszia),						1								1	1		-
cupodikoV (hüpodikosz)						1								1	1		
dikh (diké)		1												3	1		2
adikia (adikia)		2		1	1	7						1		25	12	5	13
adikoV (adikosz)				2		1								12	3	5	9
adikein (adikein)			1	2	3				2	1				27	9	2	18
	1	5	14	9	11	72	4	6	3	1	3	5	1	295	138	49	157
sűrűség						4,7									2,0	0,7	0,69
rgym a 14 könyvhöz viszonyítva						6,7									2,9	1,0	-
a C.P.-hoz visznyítva						2,4									-	-	-

19. tábla: A "dikaioV" szócsalád

b) Az első két levél

Az 1Tesz-ben az ószövetségi és jézusi hagyománnyal megegyezően formaetikai állítmányként találkozunk szavunkkal. Első ízben: "Ti vagytok a tanúi és az Isten, hogy mennyire szent, dikaioV (istenektetsző), feddhetetlen volt a magatartásom...". [1Tesz 2,10>

A 2Tesz-ben ugyancsak hagyományos értelemben általában bűnös magatartást jelöl az "adikia" [2Tesz 2,10.12>: valakik üldözik a tesszalonikai keresztényeket, Isten megjutalmazza majd őket és megbünteti üldözőiket. Üldözöttségük "jele az Isten dikaioV ítéletének, hogy méltóknak ítéltettek az Isten Országára, amelyért szenvedtek is. Mert bizony dikaioV magatartás az Isten részéről, hogy megfizessen gyötrőiteknek gyötrellemmel, nektek pedig, a gyötrőiteknek, enyhüléssel... amikor az Úr Jézus... bosszút áll azokon... akik nem engedelmeskednek... akik örök pusztulással (dikh) bűnhődnek az Úr arcától és erejének dicsőségétől". [2Tesz 1,5—6> Két dologra is fel kell figyelnünk. Az egyik: Pál dikaioV-nak állítja az Istent büntető, bosszúálló funkciója alapján. A másik pedig az, hogy Pál nem az üldözöttek magatartását mondja dikaioV-nak, hanem csak Isten jutalmazó ítéletét mondja annak, amely jutalmat az üldözöttek szenvedést-elviselése csak előre jelez.

Isten tehát Pálnál dikaioV-nak minősül büntető magatartása alapján is, jutalmazó magatartása alapján is.

c) A Galata levél és Jakab válasza

A Gal-ben robban a páli újdonság: csak a krisztusesemény teheti "caddik"-ká (a dikaioV héber megfelelője) az embert, a magatartása nem. Az antióchiai vitában találkozunk először ezzel az új dikaioV-fogalommal: "Tudjuk pedig, hogy az ember nem válik dikaioszá a törvény teljesítéséből, hanem csak Jézus Krisztus hűsége által, és mi hittünk Jézus Krisztusban, hogy dikaioszá váljunk Krisztus Jézus hűségéből és nem a törvény teljesítéséből, mivel a törvény teljesítése folytán egyetlen ember sem lesz majd dikaioszá". [Gal 2,16> Jézus hűsége, kereszthaláláig menő hűsége, tesz dikaioV-szá minket és nem törvényteltetésünk. Pál és társai Krisztus halálának erejében óhajtanak dikaioV-ok lenni; ha még a mózesi törvényt is teljesíteni akarnák, akkor azt kellene gondolniok, aminek éppen az ellenkezőjét gondolják. Azt ti., hogy Jézus halála nem tette dikaioV-szá őket; azt ti., hogy továbbra is bűnösök: "Ha pedig Krisztusban akarván dikaioszokká lenni, mégis bűnösöknek bizonyulunk... ha a törvény által van a dikaioszüné (istenektetszés), akkor Krisztus hiába halt meg". [Gal 2,17.21>

Az ember tennivalója a fenti sorokban összesen annyi, hogy elhiszi a fenti tételt: Jézus hűsége tesz dikaioV-szá minket. [Gal 2,16> Így volt ez már — mondja Pál — Ábrahám esetében is: "Hitt Ábrahám Istennek, és ezt dikaioszünéül tudta be neki Isten... az Írás előre látta, hogy a hit alapján teszi Isten dikaioszá a pogányokat..." is. [Gal 3,6.8> Így jut el Pál egy Habakuk-idézet segítségével egy új fogalomhoz: "a hitből dikaios" ember fogalmához. Habakuk ugyan ezt írja: "...de az igaz élni fog a hozzám való hűsége folytán" (co de dikaioV ek pistewV mou zhsetai = ho de dikaios ek pisteosz mú dzészetai) [Hab 2,4>). Habakuknál az Istenhez hűségesnek bizonyuló, az ennek megfelelően cselekvő ember — a dikaioV. Pál átalakítja az idézetet: "co dikaioV ek pistewV zhsetai" (= ho dikaios ek pisteosz dzészetai). Átalakítja mégpedig úgy, hogy a törvényteltető hűséggel ellenkező tartalmat ad Habakuk szövegének: "Hogy pedig a törvény által senki sem válik dikaioszá Isten szemében, az nyilvánvaló, mert a hitből-dikaios (dikaioV ek pistewV) fog majd élni". [Gal 3,11> Kihagyja tehát a "mou" birtokosnévmást, és az igetartalmat pontosító eszközhatározó "ek pistewV" szavakat a dikaioV jelzőjévé teszi.

Pál itt szétválasztja egymástól törvényteltető hűségünket és az általa megfogalmazott krisztusesemény-értelmezésbe vetett hitünket: "Ha adatott volna ugyanis törvény, amely képes lett volna dikaioszá tenni, akkor valóban a törvényből lett volna a dikaioszüné... így aztán a törvény Krisztusig eljuttató nevelőnké lett, hogy a hitből váljunk Istenektetszőkké". [Gal 3,21.24>

Élesen és egymást kizáró módon állítja szembe egymással a kettőt: "akik törvényteltetésből akarnak istenektetszővé lenni", azok elvágják magukat Krisztustól; [Gal 5,4> ezzel szemben a Pál álláspontját képviselők "hitből várják az istenektetszés reményét". [Gal 5,5>

Az "adikein" használata — hagyományos. [Gal 4,12>

Jakab nem is tudatosítja magában a háromlépcsős páli szemlélet alapját, azt ti., hogy Jézus hűsége szerzi meg nekünk a dikaiosunh-t. Csak a második lépcsőre koncentrálnak; arra, hogy Pál szerint a hit elég a dikaiosunh megszerzéséhez, cselekedetekre nincs szükség hozzá. Ezt a "csak második lépcsőt!" elveti: "Hajlandó vagy-e tudomásul venni, te üresfejű ember, hogy a hit cselekedetek nélkül haszontalan? Ábrahám, a mi atyánk, vajon nem cselekedetek folytán lett-e istenektetszővé, feláldozván Izsákot, fiát, az oltáron?". [Jak 2,20—1> Ezekkel a szavakkal reflektál Jakab a Gal megállapítására: "hitt pedig Ábrahám Istennek, és ezt Isten istenektetszésül tudta be neki". [Gal 3,6;Jak 2,23> Csak az Izsákot-feláldozás igazolja, hogy Ábrahám valóban hitt Istennek? Nem, mert hoz még egy példát az Ószövetségből: "Hasonlóképpen Ráháb, a parázna nő, nem cselekedetekből (élete kockáztatásával elbújtatta házában József kémjeit Jerikó királya előtt [József 2,4.15>) lett-e istenektetszővé?". [Jak 2,25> Össze is foglalhatja már a hagyományos szemléletet: "Lássátok, hogy cselekedetekből lesz dikaioszá az ember és nem egyedül a hitből". [Jak 2,24>

A Gal Jakabot nem mozdította ki a hagyományos dikaioV-fogalom megvallásából, sőt megerősítette benne; levelének egyéb helyein is a hagyományos dikaioV-fogalommal találkozunk. [Jak 1,20;5,6.16>

d) A két Korintusi levél

Az 1Kor nem mutat arra, hogy Pál már kézhez kapta volna Jakab válaszát. Szócsaládunkat alig használja. Ahol mégis, ott továbbviszi a Gal-ben kifejtett alapkonceptiót: Jézus szerzi meg számunkra az istennektetszést, Jézus által leszünk istennektetszők, nem pedig cselekedeteink által: "Jézus Krisztus Istentől (adva) számunkra dikaioszüné lett... dikaioszá lettetek a mi Urunk Jézus Krisztus nevében... semmi vétket nem tudok magamban, de nem ettől lettem dikaioszá". [1Kor 1,30;6,11;4,6>

Amikor a fosztóképzős alakokat használja, tehát dikaiosunh-hiányról szól, akkor — hagyományosan — személyes vétkekről beszél. [1Kor 13,6;6,7.8.9> Egyetlen helyet kivéve: ezen a helyen ugyanis, az adikoV nem "személyes vétkek folytán bűnöst" jelöl, hanem a "nem-keresztényt" jelöli; a korintusi pogányokat jelöli szembeállítva a korintusi keresztényekkel, akik akkor is "szentek" ha egyébként nyakig vannak a Pál által kárpált különféle bűnökben. Szentek ugyanis — az elsőlépcsős dikaiosunh új létsituációt teremtő erejében. [1Kor 6,1> Visszatérünk még erre a "szentségre" (41. num).

A 2Kor sem mutat arra, hogy Pál olvasta volna már a jakabi kritikát. Alapkonceptióját újfogalmazza: Isten "a bűnt nem ismerőt (Jézust) bűnné tette, hogy ti. Őbenne (Jézusban) Isten dikaioszünéje (dikaiosunh Jeou) legyetek". [2Kor 5,21> Ez az újfogalmazás szüli meg az "Isten dikaiosunh-je" kifejezést, amely a következő levélben a páli koncepció legfőbb hordozójává válik. Az új szövetség egyenlő ennek az Istentől Jézus által ajándékozott "dikaioszünének a szolgálatával", [2Kor 3,9> s így az új szövetséget alkotó emberek a "dikaioszüné szolgálói". [2Kor 11,15>

Ami a fosztóképzős alakokat illeti, a 2Kor is továbbviszi a hagyományos szemléletet; de megtaláljuk ezt a hagyományos szemléletet a fosztóképző nélküli alakokban is. A jeruzsálemi szegények javára szolgáló gyűjtésre biztatva a korintusiakat, visszatér Pál a hagyományos dikaiosV-fogalomhoz, amelyben nevelkedett. A harmadik lépcső szellemében kezdi használni szócsaládunkat — igaz ószövetségi helyeket [Zsolt 111,9;lz 55,10;Oz 10,12> idézve —: "Legyen bőségtek minden jócselekedetre; szórt, adott a szegényeknek, dikaioszünéje megmarad örökre... Aki pedig magot ad a magvetőnek... megszorítja dikaioszünétek gyümölcseit". [2Kor 9,9—10> Ha ezek az idézetek benne lettek volna a Gal-ben, akkor Jakab nemcsak az Ószövetségből, hanem a Gal-ből is igazolhatta volna a Jakabtól elvetett páli tétel tarthatatlanságát: "Ugye te is tudod, hogy annak a dikaioszünéje marad meg örökre, aki jót cselekszik? Ugye, te is tudod, hogy a jót cselekvők dikaioszünéjének gyümölcseit szaporítja meg Isten?" Mire Pál válaszolhatta volna: "Persze, hogy tudom. De te megint csak a harmadik lépcsőre gondolsz; arra, hogy a dikaioszüné mitől marad meg, és nem gondolsz az elsőre, amelyben megszületik és megszerződik az a dikaioszüné, amely a jócselekedetek folytán csak megmarad."

Az emberi cselekedetekre gondol Pál akkor is, amikor nem az Ószövetséget idézi, hanem saját szavaival biztatja a korintusiakat, hogy öltözzenek be a "dikaioszüné fegyvereibe", [2Kor 6,7> s a dikaiosunh a gonosz cselekedetek ellentétes fogalmává válik: "...mert mi köze egymáshoz a dikaioszünének és a törvényt-meg-nem-tartásnak (anomia)?" [2Kor 6,14> Ezen a helyen a dikaiosunh egyenlő a törvényt megtartó emberi cselekedettel.

e) Róm: Pál magáévá teszi Jakab igazát

Mindjárt az első fejezetben újra idézi Habakukot a Gal-ben adott tartalmi és formai átalakításban: "a hitből-dikaios fog élni". [Róm 1,17b> Nem szégyenli Pál a maga evangéliumának ezt a tételét a jakabi kritika után sem. Ezt a "nem szégyenlem" [Róm 1,16> kitélt aligha adhatja más Pál ajkára, mint a páli evangéliumért (Jakabtól) elszenvedett kritika. Nem szégyenli, mert az általa hirdetett evangélium "mutatja meg azt a dikaioszünét", [Róm 1,17a> amelyről ő, Pál beszél, és nem azt a dikaiosunh-t, amelyet Jakab képvisel. A 2Kor meg is szülte már erre a műkifejezést: a dikaiosunh Jeou (dikaioszüné theu) [Róm 1,17a> — ez a műkifejezés. Az, ami megszületett Jézus hűségéből, és képes hitet, elfogadást, reátámaszkodást ébreszteni akkor is, ha Jakab nem akarja megérteni e két első lépcső jelentőségét; — ez az, amit megmutat a Pál által hirdetett evangélium. "Mert én nem szégyenlem az evangéliumot; ez az evangélium tartalmazza ugyanis Isten megmentő erejét minden hívő számára: előbb a zsidónak, aztán a pogánynak. Mert ez az

evangélium megmutatja Isten dikaiosunh-jét, amely Isten hűségéből (forrásozik) és hitre (vezet); ahogyan meg van írva: a hitből-dikaiosiz él majd". [Róm 1,16—7> Pál nem alkuszik Jakabbal. Nem vonja vissza a Gal-et. Az idézett nyitószavakban hozza nemcsak a 2Kor-ban kidolgozott, hanem a Gal-ben kidolgozott műkifejezést ("hitből-dikaiosiz") is.

Ezzel a megalkuvás nélkül fenntartott első- és másodiklépcsős dikaiosunh-fogalommal szépen összeegyeztethetőnek látja azt a harmadiklépcsős dikaiosunh-fogalmat, amelyet Jakab úgy képvisel, mintha csak ez a harmadik lépcső volna a világon. Pál ismeri ugyanis Isten "dikaiwma-ját": "a bűnös cselekedeteket elkövetők méltók a halálra". [Róm 1,32> Ez a "dikaióma" már a harmadik műkifejezés. Az Úsz-ben tízszer fordul elő, ebből Pálnál ötször, és mind az öt ízben a Róm-ben; ehelyt "igazságos büntető törvényt" jelent.

A második fejezet tökéletesen megnyugtathatja Jakabot. Pál tudja az egyszeregyet. Amit Pál a második fejezetben leír, azt akár Jakab is írhatta volna a Gal kritikájaként. Pál itt ráripakodik a törvényt nemteljesítőkre: "Keménységeddel és megtéretlen szíveddel haragot gyűjtesz magadnak az Isten haragjának és igazságos ítéletét (dikaiokrisiV) kinyilatkoztatásának napjára, aki megfizet mindenkinek cselekedete szerint". [Róm 2,5—6> Ezután összefoglalja Jakab igazságát úgy, hogy Jakab is megnyalhatná a szája szélét e világos és szókimondó — Jakab szívéből szakadt — fogalmazásért: "... mert nem a törvény hallgatói dikaiosizok Isten előtt, hanem a törvény cselekvői bizonyulnak majd dikaiosizoknak". [Róm 2,13> A törvény rendelkezéseit tehát Pál szerint is meg kell tartani. "Ha tehát a körülméletlenül megtartja a törvény helyes rendelkezéseit (dikaiwma!), vajon nem bizonyul-e körülméletlensége körülméletlenségnek?". [Róm 2,26> Az érvelés módja (egyenlőségjelet tenni körülméletlenül és körülmélet között) már kevésbé tetszhetik Jakabnak, de az érvelés tartalma ellen (meg kell tartani a törvényt!) nem lehet kifogása. — A dikaióma itt is Páltól elismert, nagyra értékelt isteni törvényt jelent.

f) Róm: ajándékba kapott istennektetszés

A harmadik fejezet visszahozza a 2Tesz-ben már szereplő gondolatot: Istenbe nem visz bele bűnt az, hogy elítéli a bűnöst: az ítélő Isten is dikaiosiz. [Róm 3,4—6> Elsődlegesen azonban — Pál szavait ide is alkalmazva mondhatnók: "mennyivel inkább" [Róm 5,9.10.15.17> — Isten azért dikaióV, mert bennünket dikaióV-szá tesz: Isten azért is rendelte Jézust a "maga" (Isten) dikaiosizünéjének a megmutatására, hogy ezáltal "Isten (is) dikaiosiz legyen". [Róm 3,26>

Ennek tisztázása után már át is térhetünk az említett "maga dikaiosunh-jére". "A mi gonoszságunk hozza elő Isten dikaiosizünéjét" [Róm 3,5> — ebben a kijelentésben az "Isten dikaiosunh-je" jelentheti Isten tulajdonságát is (Isten dikaióV, mert dikaióV-szá tesz minket), és jelentheti Isten ajándékát is (Isten dikaióV-szá tesz minket). Ez utóbbi dikaiosunh-fogalom kidolgozásának érdekében Pál kiindul az egyetemes emberi bűnösség tételéből: "nincsen dikaiosiz egy sem ... legyen tehát Isten előtt az egész világ ítélőtörvényszék alá eső (cupodikoV = hüpodikosz), hiszen a törvény cselekedeteiből Isten szemében senki sem válik majd dikaiósszá". [Róm 3,10.19—20> Az egyetemes bűnösség egyetemes dikaiosunh-hiányt jelent, hiszen csak a nem bűnös (adikoV) — a dikaióV. Pál úgy gondolja, hogy mindezzel nem kerül szembe korábban elmondott szavaival, [Róm 2,13> amelyeket csak harmadik lépcsőben gondol érvényeseknek.

Az ember az egyetemes bűnösség létszituációjában képtelen segíteni önmagán. Segít azonban rajta az "Isten dikaiosunh-je", amelyről Pál szerint tudott már az Ószövetség is, amely Ószövetséget — Habakuk vagy nem Habakuk esetében — ennek megfelelően olvas és értelmez. A szóbanforgó dikaiosunh tou Jeou Jézus Krisztus hűsége által lett nyilvánvalóvá minden hívő számára; [Róm 3,21> s Pál úgy gondolja, hogy az Ószövetség egészében meg is találja ezt a maga dikaiosunh-fogalmát, amelyről "bizonyosságot tesznek a törvény és a próféták". [Róm 3,21> Ez a dikaiosunh tou Jeou — a nem-személyes, az Ádámtól származó — áteredő bűn pontos fogalmi megfelelője (reciproka!?): jelenti a nem-személyes cselekedetek által létrejövő beváltást Isten előtt, azt az istennektetszést, amely Krisztustól származott át reánk: mégpedig ugyanúgy, ahogyan a nem-személyes be-nem-váltás és bűnösség és Istennek-nemtetszés is átszármazott reánk Ádámtól. Mindez annyit jelent, hogy "bár mindenki vétkezett, mégis dikaiosizokká válunk ingyen,

Isten ajándékából, a Jézus Krisztusban történő megváltás által". [Róm 3,23—4> Isten azért tette Jézust engesztelő áldozattá, hogy megmutassa nekünk a maga dikaiosunh-jét, hogy ezzel egyfelől — mint láttuk — dikaioV-szá legyen Önmaga, másfelől pedig "dikaioV-szá tegye a Jézus húsából való embert". [Róm 3,26> Tehát Isten tulajdonsága is, és Isten ajándékozása folytán a mi tulajdonságunk is ez a dikaiosunh.

Ez a dikaiosunh tou Jeou, ez a "maga dikaiosunh-je" — az Isten ajándéka, mégpedig Isten ajándéka a magát önerejével, azaz cselekedetekkel dikaioV-szá tenni képtelen ember számára. Isten ajándéka azzal a — másodiklépcsős — feltétellel, hogy ezt az Isten ajándékáról beszélő páli szemléletet az ember hittel elfogadja. Elfogadja azt, hogy "Egy az Isten, aki dikaioV-szá teszi majd a zsidót is, pogányt is Jézus húsége alapján és ezek hite ellenében". [Róm 3,30>

A dikaiosunh tou Jeou itt annyiban Istené, amennyiben Isten adja az embernek, és nem az ember szerzi meg magának a maga cselekedeteivel. Nem az Isten etikai minősültsége itt, hanem az emberé. Az emberé, mégpedig kapás folytán. Ajándékképpen kapjuk Istentől, mégpedig Jézus húsége alapján. Nem magunk-szerzte tulajdonság, hanem Jézus húsége folytán származik át reánk, ahogyan a bűn is Ádám hűtlenségéből származott át reánk. Ezért aztán Pál nem is törődik azzal, hogy körülírja, meghatározza ennek a kapott emberi tulajdonságnak a mibenlétét. Csak azzal van elfoglalva, hogy nyomatékozza Istentől származó ajándékjellegét. Nyomatékozza, hogy akik ezt az ajándékot megkapták, azok korábban olyanok voltak, hogy "mindnyájan vétkeztek és nélkülözték Isten dicsőségét". [Róm 3,23> Nyomatékozza, hogy ugyanakkor az ajándékozás következtében immár nem számítanak vétkeseknek, hanem dikaioV-oknak számítanak, és nem nélkülözik többé Isten dicsőségét! Ajándékként kapott minősültsége ez az embernek. Olyan ajándék ez, amelynek alapján az ember elfogadható, tetsző az Isten számára. Ennek a páli dikaiosunh tou Jeou-nak keresve sem találhatnánk jobb fordítást, mint azt, amit a jézusi dikaiosunh-fogalomnak adtunk: istennektetszés. Ugyanakkor semmiképpen sem fordíthatnók a jézusi dikaiosunh-értelmezés korrelatív fogalmával: Isten akaratának teljesítésével. Semmiképpen sem, mert ez a dikaiosunh tou Jeou nem más, mint az Isten akaratának általunk történő teljesítése nélkül megszerzett istennektetszés. Jézus teljesítette Isten akaratát. Jézus ennek folytán — s bizony nem nélküle, tehát teljességgel hagyományos és nem páli értelemben — lett istennektetszővé. Mivel azonban Pál szemében Jézus ugyanúgy korporatív személyiség, miként Ádám, ezért ez a Jézus részéről cselekedetekkel megszerzett istennektetszés átszármazik reánk, akik ennek birtokába jutunk anélkül is, hogy teljesítenők Isten akaratát.

g) Róm: Isten olybá vesz bennünket, mintha nem volnánk bűnösök

Jakab, Jézus és az egész Ószövetség azt képviseli, hogy a dikaiosunh az ember szerzett tulajdonsága; azt, hogy törvényteltetéssel szerezzük meg. Pál ennek a teljes ellentétét képviseli: "törvényteltetéssel meg nem szerezhető, csak ajándékba kapható Istentől." A dikaiosunh olyan minősültség, amelyet Isten ad az embernek. Pontosabban... olyan minősültség, amelyet Isten "betud" az egyetemes vétkeesség létszituációjában lévő embernek. A vétkes embert "olybá veszi", mintha nem volna vétkes. Valamit, ami éppen a vétektől-mentesség, betud nekünk, és olybá vesz minket, mintha vétektől mentesek lennénk. A Pál által elgondolt Isten ugyanúgy betudja nekünk Jézus (engedelmesség által megszerzett) személyes minősültségét, mint ahogyan betudta nekünk Ádám (engedetlenséggel megszerzett) személyes minősültségét is.

Hogy mindezt Pál nyilvánvalóvá tegye, visszahozza a Gal Jakabtól megkritizált Ábrahám-témáját. Jakab az Izsák feláldozására kész Ábrahámra gondolva állítja, hogy Ábrahám megszerezte magának a dikaiosunh-t. Pál az Izsákot feláldozási készség előtti és a körülméltelkedés parancsának előtti Ábrahámra gondol, és megmagyarázza kritikusan, Jakabnak azt, amit a Gal-ben már idézett Ábrahámról a Ter könyvéből: "Hitt pedig Ábrahám Istennek, és betudatott (elogisJh = elogisthé) neki (ti. ez a hit) dikaiosünéül". [Gal 3,6;Róm 4,3> Betudatott!

A "logizomai" (logidzomai) ige 40 ízben kerül elő az Úsz-ben. Alapjelentése: "gondolni", de ezzel a jelentéssel csak 17 ízben találkozunk. A többi 23 helyen az ige jelentése: "betudni"; ilyenkor gyakran (11 ízben) találkozunk az "eis" prepozícióval: betudni valamit valamiül. A 40 előfordulásból 34-et a páli

levelekben találunk. E 34-nek több mint fele, 19 előfordulás a Róm-ben olvasható; s e 19-ből is 11 a Róm 4. fejezetére esik. E 4. fejezetben mind a 11 esetben "betudni" a szó jelentése. Ez a Septuagintában (nemcsak Ábrahámval kapcsolatban) olvasható "betudatott" elogiJh autw (elogisthé autó) [Ter 15,6> nagyonis megihlette a Róm-t író Pált.

	Vél	Betud, olybá vesz	Össz.
Úsz	16	23	39
Pál	13	20	33
Pál 12 levele	9	5	14
Róm	4	15	19
Róm 4,	—	11	11
a többi 14 könyv	3	3	6

20. tábla: Betudni = olybá venni

A 14 könyv három "betud"-jelentésű helyét is a Septuagintát idézés szolgáltatja: Iz 53,12 két ízben és Ter 15,6. [Mk 15,28;Lk 22,37;Jak 2,23> E három helyből egy [Jak 2,23> — páli függőségű.

A logizomai az Úsz Pálra jellemző szava, még inkább a szó "olybá vesz" jelentése. E jelentésteremtő ihlet tettenérhető helye a Róm 4. fejezete: A 23 "betud" jelentésből 20 Pálé; ebből 15 a Róm-re esik, s ezekkel 4 híján a Róm 4. fejezetében találkozunk.

Pál megmagyarázhatja Jakabnak: Ábrahám is ember, tehát az egyetemes bűnszituáció alapján — vétkes. De Ábrahám hitt az Istennek. Isten pedig ezt a hitet, amely semmiképpen sem tartalmazza a vétektől-mentességet, dikaiosunh-nek, azaz vétektől-mentességnek számította be, tudta be. Olybá vette a vétektől nem mentes Ábrahámnak a hitét, mint vétektől mentességet. A dikaiosunh tartalma Pál számára is a vétektől-mentesség, de nem a reális tények alapján, hanem az isteni ajándékozó irgalom olybá vevő tevékenysége alapján: a hitet Isten olybá veszi, mint a dikaiosunh-t. Válaszol tehát Pál Jakabnak: "Ha Ábrahám cselekedetek alapján vált dikaioszá, akkor van ugyan dicsekednivalója, de nem Isten előtt". [Róm 4,2> Nem tagadom — mondja Pál Jakabnak — az Izsák-történetet és annak dikaiosunh-t szerző erejét. Csak az a dikaiosunh, amit Ábrahám — vagy más cselekedetekkel szerez meg, nem az a dikaiosunh tou Jeou, amelyről én az első és második lépcsőben beszélek. Ez csak a harmadik lépcsőben megszerezhető dikaiosunh, s ez nem elegendő az üdvösségre, a megmentődéshez! Dicséretes dolog ugyan, de Isten előtt ez nem dicsekedési, nem beválási alap. Isten előtt ez legalábbis kevés, s ezért szemétnek is tekinthető. [Fil 3,9> Isten előtt csak az ajándék révén megkapott dikaiosunh a dicsekedési, a beválási alap. A perdöntő érv: cselekedetért bért (misJoV = miszthosz) fizetnek, de nem ajándékoznak; [Róm 4,4> beválási alap pedig egyedül az ajándék. Egyébként: a misJoV minden más páli helyen cselekedetekért kapható üdvösség-bér. Miért nem jó semmire az Isten akaratának teljesítésével megszerzett istennektetszés? Miért vágja Pál ketté ezt a Jézusnál szétvághatatlan egységet? Azért, mert az egyetemes bűnösség Ádám-tól átszármazott létszituációjában semmit sem ér a mégannyira dicséretes cselekedet sem! Megváltozik tőle a szituáció? Semmiképpen sem! Ajándék kell ahhoz, hogy megváltozzék. Csak ajándék folytán tűnhetik el az egyetemes bűnösség létszituációja. Ennek emberi feltétele pedig az Istenre rátámaszkodó, az Isten ajándékozásában bízó hit: "A nem-cselekvőnek, de az istentelent dikaioszá tevő Istenben hívőnek a számára betudatik ez az ő hite dikaioszüenül". [Róm 4,5> A 31. zsoltárt használja fel annak igazolásául, hogy Isten dikaiosunh-t tulajdonít (tud be) olyannak, aki nem cselekszik, értsd: nem teljesíti a törvényt. Az idézet így hangzik: "Boldogok, akiknek megbocsáttatnak törvényszegéseik és elfedtetnek bűneik. Boldog az a férfi, akinek Isten nem számítja majd be a bűnt". [Zsolt 31,1—2;Róm 4,7—8> A "hit" ebben az idézetben nem szerepel, de Pál feltételezi, hogy Isten az Istenre "rátámaszkodónak" (ez az "aman" — a hinni héber megfelelőjének az alapjelentése) bocsát meg. A hit dikaiosunh-ül betudása tehát annyit jelent, hogy Isten a hit ellenében megbocsát, azaz a vétkest nem tekinti többé vétkesnek; olybá veszi, mintha bűn nélkül való lenne.

Mivel ez a "betudás" Ábrahámval akkor történt, amikor Ábrahám még körülmetéletlen volt, ennek alapján Pál az Ószövetségből igazoltnak látja, hogy a körülmetéletlen pogányoknál is, tehát minden embernél, lehetőség van erre a betudásra. Minden embernél adva lehet az a hit, amely "nekik is betudatik dikaioszunéül". [Róm 4,11> E hit-feltétel végiggondolásából születik meg az új műkifejezés: a hit-dikaiosunh (dikaiosunh pistewV = dikaioszuné pizteósz). Ez az új műkifejezés a dikaiosunh másodiklépcsős megfelelője. A hitünket nyomatékozza, amellyel elfogadjuk az első lépcső által nyomatékozott isteni ajándékozást. Pál össze is kapcsolja e két nyomatékozást. Pál szerint a Ter szerzője (Isten) nemcsak Ábrahámra gondolt, amikor azt írta, hogy "betudatott neki", hanem írta e Szerző, amit írt, "miérettünk is, akik számára szintén be akarja tudni a dikaioszunét; a Jézust, a mi Urunkat a halálból Feltámasztóban hívők számára (is be akarja tudni a hitüket dikaioszunéül; ti. azt a Jézust), aki feltámadott a minket dikaioszokká tevés (dikaiwsiV) céljából". [Róm 4,24—5> Fontos tehát mind a kettő: az isteni tett (dikaiwsiV) is, és az emberi hit (dikaiosunh pistewV) is.

Jézus hűsége alapján Isten nem tekint bennünket bűnösöknek, hanem dikaióV-oknak, vétek-nélkülieknek tekint minket. Megbocsát nekünk? Nem ezt akarja Pál mondani, mert a "megbocsátás" bűnbánatot, cselekedetet feltételez. Pál itt nem beszél az ember bűnbánatáról. Nem beszél róla, mert az áteredett bűnösségi létszituációra gondol, amelyből nem lehet bűnbánat által kikecmeregni, s amelyet éppen ezért ajándékozási alapon lecserél egy áteredő büntelenségi—istenektetszési létszituáció.

39. A CSELEKEDETEK DICSÉRETE

a) Háromlépcsős egyensúly

Az isteni hűség és az emberi hit fenti egybekapcsoltsága következtében az ötödik fejezet nyitó szavaiban — "Dikaiozokká váltan tehát a hit (pistiV = pisztisz) alapján... dicsekedünk Isten dicsőségének a reményével". [Róm 5,1—2> — A pistiV egyaránt jelölheti Jézus hűségét is, a mi hitünket is. Mindenképpen e két pistiV alapján dicsekedhetünk. Mivel? Azzal, hogy kimentődtünk a haragból és megmentődtünk Jézus élete által oly módon, hogy belementődtünk majd Jézus életébe. Mind a két megmentődést dikaioV-voltunk teszi lehetővé: "Mostan dikaiozokká váltan az Ő vére által megmentődünk majd a haragtól, megmentődünk majd az Ő életében". [Róm 5,9—10> A dikaioV-szá levés itt — feltétele a megmentődésnek. A régi létszituáció hatálytalanítása, az új létszituáció érvénybeléptetése — a megmentés.

Mindez Jézus dikaiwma-jának (törvényteltetésének) és nem a mi törvényteltetésünknek a következménye. [Róm 5,16.18> (Itt a dikaiwma már nem törvényt és törvényvégrehajtást, [Róm 1,32;2,26> hanem törvényteltetést jelent.) Azok uralkodhatnak Jézus által az életben, akik "megkapták a dikaiozúné bőséges ajándékát". [Róm 5,17> A Golgotán történt jézusi törvényteltetésből születik meg számunkra az a "dikaioV-szá" tevés, amellyel Jézus az isteni életet biztosítja számunkra (dikaiwsiV zwhV = dikaiószisz dzóész). [Róm 5,18>

Jézus engedelmeskedése folytán dikaioV-okká minősültünk, ahogyan Ádám engedetlensége folytán bűnösökké minősültünk. Isten minősített ilyenekké minket! Ádám engedetlensége által "tétettek meg a sokak" (katestaJhsan = katesztathészan) bűnösökké, Jézus engedelmessége által "tétetnek meg majd a sokak" (katasJhsontai = katasztthészontai) istennektetszőkké. A szenvedő szerkezetnek mindkét esetben — Isten az alanya. Ő tett — tetteinktől függetlenül — bűnösökké minket; Ő tett és tesz majd tetteinktől függetlenül istennektetszőkké minket. [Róm 5,19>

Ebben az ötödik fejezetben a legélesebb az isteni automatika. Isten helyezett minket harag-szituációba, Isten mentett ki minket a harag-szituációból. Eziránt az automatika iránt nincs a Jézusnál nevelődött Jakabnak érzéke. Akkor sincs, ha a harmadik lépcsővel Pál feloldja az automatikát. Jakab nem tudja magáévá tenni ezt a háromlépcsős szemléletet, mert a harmadik lépcsőt ellentmondásban levőnek érzi az elsővel, és mert e harmadik lépcsőnek az igaz voltáról mélyen meg van győződve. Éppen ezért nem kínálhat fel számára megoldást és elfogadást ez az ötödik fejezet még akkor sem, ha Pál a hatodik fejezetben már a harmadik lépcső Jakabtól elfogadható mondanivalóit mondja majd.

A hatodik fejezet elején Pál a keresztségben történő misztikus meghalásunkról beszél: a keresztségben Krisztussal együtt meghalunk. [Róm 6,3—4> "Aki — pedig ilyen értelemben — meghal, az dikaioV-szá válik a bűntől" (dedikaiwtai apo thV camartiaV = dedikaiótai apo tész hamartiasz). [Róm 6,7> A bűntől dikaioV-szá válni!? Mit jelent ez? Pál ez alkalommal beleviszi a dikaioV-fogalomba a megmentés-fogalom — miből kimentés? mibe bementés? — kettősségét. A dikaioV-szá válás itt a bűntől, a Sátántól megmentődést nyomatékozza, tehát a régi létszituációból megszabadulást. A keresztségben történő misztikus meghalással meghalunk a bűn, a Sátán számára. A Pált idéző Lukács is használja ezt a különös fordulatot a pizídiai beszédben: "és mindazoktól, amiktől nem tudtatok Mózes törvényének erejében dikaioV-szá válni (apo pantwn cwn ouk edunhJhte... dikaiwJhnei = apo pantón hón uk edünéthéte... dikaióthénai), Jézus erejében mindenki dikaioV-szá válik, aki hisz". [ApCsel 13,38—9> A "dikaioV-szá levés" az új létszituációra utal, a "valamitől dikaioV-szá levés" a régi létszituációból való kiszabadulást jelenti. A helyes fordítás tehát: megszabadul a bűntől, [Róm 6,7> ill. amiktől nem tudtatok megszabadulni. [ApCsel 13,38>

A cselekedeteink nélkül (a Jézus cselekedete folytán) megkapott büntelenséget—istennektetszést Pál szemlélete szerint követnie kell a cselekedeteink által megtartott—megőrzött büntelenségnek—istennektetszésnek. Az isteni ajándékot követnie kell annak, ami már nem isteni ajándék. Ez az utóbbi azonban már nem szerez megmentődést, hanem csupán megtartja azt. "Ne uralkodjék tehát a bűn halandó testetekben... tagjaitokat ne adjátok át az adikia (bűnös magatartás) fegyvereiként a bűnnek, hanem adjátok oda magatokat Istennek és tagjaitokat a dikaiozúné fegyvereiként Istennek". [Róm 6,12—3> A

megállapítások, a Jézus megmentő tetteire utaló megállapítások kijelentő módjaiból (indicativus) Pál áttér az emberi cselekedetekre buzdító felszólító módokra (imperativus). Kívánja, hogy a római keresztények engedelmeskedjenek Istennek, mégpedig a kapott dikaiosunh megtartásának a céljából. [Róm 6,16> Ez az engedelmeskedés — a misztikus meghalásnak természetes következménye. Ez az engedelmeskedés — az új létszituációnak törvénye: "Megszabadulván a bűntől szolgálíva lettetek a dikaiosünének". [Róm 6,16> Ne a bűnnek engedelmeskedjenek-szolgáljanak: "Adjátok oda tagjaitokat a dikaiosünének életszentség céljából". [Róm 6,19> A rómaiaknak teljes lélekkel kell az ennek a célnak megfelelő cselekedetekre törekedniük, mivel megváltozott a korábbi létszituáció: amikor is "a Bűn szolgálói voltak, és szabadok voltak a Dikaiosünét illetően". [Róm 6,20> A dikaiosunh itt ugyanúgy megszemélyesül, mint a Hamartia. A megszemélyesült Dikaiosunh — maga Jézus, [1Kor 1,30> ahogyan a megszemélyesült Hamartia — maga a Sátán!

A felszólító módok világába érve, most már dikaiosz-nak minősül a törvény, a parancs is. [Róm 7,12> S az első két lépcsőnek immár az lesz a célja és értelme, hogy "a törvény dikaiómá-ja (cselekedete, előírása, tennivalója = törvényteltetés) teljessé legyen bennetek, akik nem a test (sarx = szarksz), hanem a lélek (pneuma = pneuma) szerint viselkedtek". [Róm 8,4> A pneuma a hordozója az új létszituációnak: "a pneuma ugyanis élet a dikaiosunh következtében". [Róm 8,10> (A páli pneuma fogalmát külön könyv tisztázza majd.) A felszólító módok jelzik a cselekedeteinkből folyó dikaiosunh-t. E harmadik lépcső szintjén állva nem mondja már Pál, hogy a cselekedetekből folyó dikaiosunh-vel nem lehet Isten előtt dicsekedni, [Róm 4,3> most már kívánja, hogy "a törvény dikaiwma-ja (azaz mindaz, amit Isten törvénye megkíván) beteljesedjék bennünk". [Róm 8,4> Kívánja, mert e cselekedetekből folyó dikaiosunh nélkül nem lesz a miénk — az élet. [Róm 8,10>

Mit kell gondolnunk ezek után az ajándék-dikaiosunh-ről, ha e harmadik lépcső cselekedetekből folyó dikaiosunh-je nélkül nem lesz miénk az élet. Csak azt gondolhatjuk, hogy a Krisztus halála által ajándékba kapott dikaiosunh nem más, mint az a létszituáció, amelyben Isten már értékelheti és jutalmazhatja cselekedeteinket. Az első lépcső dikaiosunh tou Jeou-ja, a második lépcső dikaiosunh ek pistewV-ja szükségképpen következménye a Pál által az Ádám bűne alapján megkonstruált bűn-szituációnknak, amelyben Isten nem értékelheti és nem jutalmazhatja cselekedeteinket.

S most ismételnünk kell (36. num). Ha Isten öröktől fogva gondoskodott a kereszthalálról és így a cselekedeteinket értékelni tudó létszituációról, s ha a hosszantűző Isten egyetlen embert sem sújtott a kereszthalált megelőzően az Ádám bűne által megteremtett létszituáció kárhozat-következményével, akkor az ajándék-dikaiosunh in re minden valaha-is-volt, jelenbeli és jövőbeli embernek rendelkezésére áll majd, amikor ítéletre kerül, ti. a Krisztus második eljövetelekor. Azaz a Golgota előtt vagy után élő embernek egyaránt a maga cselekedetekből folyó dikaiosunh-je, ill. annak hiánya fogja eldönteni sorsát. Azoknak is, akiknek lehetőségük volt és lesz arra, hogy Krisztust hittel elfogadják; és azoknak is, akiknek nem volt (és nem lesz) lehetőségük erre. Így kellett ezt Pálnak gondolnia, mert "a törvény cselekvői bizonyulnak majd istenektetszőknek". [Róm 2,13> Így kellett gondolnia, hiszen Ábrahámot istenektetszőnek állította, bár a Golgota előtt élt, s ekkor élén, a hite nem lehetett Krisztusra irányuló hit. [Róm 4,3>

Az obszervancia-probléma kapcsán Pál világosan látta, hogy csak az vétkezik, aki a meggyőződése ellen cselekszik. [Róm 14,23> Aki hittel—meggyőződéssel magáévá tesz egy rossz tételt, csak akkor vétkezik, ha nem e téves meggyőződése szerint cselekszik. Ugyanakkor a jeruzsálemiekkel harcban álló Pál a Krisztust el-nem-fogadás esetében nem hajlandó szóbaállni a jóhiszemű téves meggyőződés lehetőségével, hanem csupán a jóhiszemű tévedést kizáró hitetlenséggel. [Róm 11,20—3> Így tehát azt gondolja róluk, hogy feltétlenül Krisztusban hívővé kell válniuk, mert e hit nélkül nem érvényesül számukra a kereszt által hozott új létszituáció, minek következtében a cselekedeteikből folyó dikaiosunh-jükkel nem dicsekedhetnek Isten előtt, [Róm 3,27;4,2> nem mentődnek meg, nem lesz az övék az örök élet, hanem marad a régi létszituáció: bűn—halál—kárhozat. Mindez nyilvánvalóan ellentétben áll az előző bekezdésben bemutatott páli szemlélettel — a páli három lépcsőben rejlő belső ellentmondás következményeként.

A zsidóságnak el kell fogadnia Krisztust, ha meg akar mentődni — ez az a páli alapszemlélet, amelynek következménye a Krisztus előtti és a Krisztus utáni létszituáció gondolati konstrukciója.

b) A probléma lezárása

Ezért nem teheti Pált megalkuvóvá a maga két első lépcsőjét illetően a jakabi harmadik lépcső igazsága. "Akiket Isten előrerendelt... azokat dikaioszá tette... akiket pedig dikaioszá tett... azokat meg is dicsőítette... Isten az, aki dikaioszá tesz". [Róm 8,30.33> A cselekedetekre felszólítás mit sem változtat az ajándékba kapott dikaiosunh tényén. Ezt az ajándékként adott és új létszituációt eredményező dikaiosunh-t nem lehet cselekedetekkel birtokba szerezni. Ezért értelmetlen a meg nem tért Izrael és a jeruzsálemi jobbszárny cselekedeteket nyomatékozó törekvése: "Izrael ráhajtott a dikaioszuné törvényére (=amelynek teljesítése a 3. lépcsőben dikaiosV-szá tesz), és nem jutott el a dikaioszuné törvényére (=erejére, azaz arra, amitől valóban dikaioszokká lehetnek)". [Róm 9,31> Ezzel szemben a "pogányság, amely nem hajtott rá a (mózesi törvény megismerése és teljesítése révén megszerezhető) dikaioszuné, megkapta a (Jézustól elhozott) dikaioszunét, mégpedig a hitből megkapható dikaioszunét". [Róm 9,30> A zsidóság tragédiája abban áll, hogy "nem ismerve Isten dikaioszunéjét, és saját dikaioszunét (törvényteltetésből fakadó = dikaiosunh idia) akarván megalapozni, nem vetette magát alá Isten dikaioszunéjének". [Róm 10,3> Nem látta be, hogy Krisztus adja a dikaiosunh-t, mégpedig a Benne hívők számára. [Róm 10,4>

Mózes ugyan "a törvényből való dikaioszunéról azt írja, hogy a törvényt megtevő ember majd él a dikaioszunében", [Róm 10,5> de ez Pál számára csak elméleti lehetőség. Elméleti, mert egyfelől nem tudunk makulátlanul élni, másfelől reánk nehezedik Ádám bűnének terhe. Így hát szembeállítja ezzel a törvényből való dikaiosunh-vel (dikaiosunh ek nomou) a hit dikaiosunh-t (dikaiosunh ek pistewV [Róm 10,6>). "Ha száddal Úrnak vallod Jézust, és hiszed szívedben, hogy Isten feltámasztotta Őt a halálból, akkor megmentődöl majd. A szív hite alapján kapjuk meg az istennektetszést, az ajkak megvallása által a megmentődést". [Róm 10,9—10> Szív és száj működése egyaránt jelzi a hitet (elfogadás és megvallás), s ennek a hitnek az eredménye az azonos jelentésben szereplő istennektetszés és megmentődés, tehát istennektetsző, illetőleg megmentett állapotunk.

Ezután már a Róm csak egy ízben használja szócsaládunkat, s ekkor azonosítja az istennektetszést az Isten Országával. Amennyiben "az Isten Orzága nem evés-ivás, hanem istennektetszés és békesség és öröm", annyiban ez az istennektetszés itt harmadik lépcsőjű, azaz nem eszem-iszom, hanem istennektetsző jellegű emberi magatartás. Ott van tehát az Isten Orzága, ahol van harmadik lépcsős értelmű istennektetszés is. Ha Pál a jézusi terminust (Isten Orzága) használja, Jézus szerint kezd forogni az agya!

Van tehát a meg-nem-tért zsidónak is törvényteltetésből fakadó istennektetszése, azaz "saját dikaiosunh-je"; vagy más szóval: van "dikaiosunh-törvénye". Ez a három kifejezés ugyanazt a tartalmat hordozza; jelzik a csak-cselekedetekre épített megmentődni akarást. Tartalmilag megegyezik ezzel a Pál által is kívánt harmadik lépcsős, azaz cselekedeteinkből folyó istennektetszés. E tartalmi megegyezés ellenére is "szemétnek" [Fil 3,9> tekinti ezt a csak-cselekedetekből folyó istennektetszést, mert hiányzik az ezt megalapozó első két lépcső. Hiányzik az Isten dikaiosunh-je és a hit dikaiosunh-je, amelyek nélkül értelmetlen (mert nem ad életet) ez a törvényteltetésből fakadó dikaiosunh, ill. az arra törekvés.

Négy dikaiosunh-fogalmat kell tehát megkülönböztetnünk egymástól:

- a. első lépcsős (dikaiosunh theou = dikaioszuné theú),
- b. második lépcsős (dikaiosunh pistewV = dikaioszuné piszteósz),
valamint a dikaiosunh-t csak megőrző
- c. harmadik lépcsős (dikaiosunh nomou = dikaioszuné nomú),
- d. lépcsőtlen (saját dikaiosunh), azaz az első két lépcső nélküli törvényteltetés.

A két utóbbi megkívánja a cselekedeteket.

A fosztóképzős alakokat a Róm is hagyományos értelemben használja: személyes bűnösséget jelentenek. [Róm 1,18.29;2,8;3,5;6,13; 9,14>

c) A fogság levelei és a pasztorális levelek

A három páli lépcsőnek megfelelő három dikaiosunh békés harmóniában él a fogság leveleiben: az Isten dikaiosunh-je, a hitünk dikaiosunh-je és a cselekedeteink dikaiosunh-je.

Az elsőre gondolt Pál az Efezusi levélben, amikor ezt írja: "Öltsétek magatokra az új embert, aki Isten szerint teremtetett dikaiosunh-ben és az igazság szentségében". [Ef 4,24> Az új létszituációt — egy új teremtés hozza létre! Ezzel a gondolattal még szembesülnünk kell (42 num).

A Filippi levél visszahozza e témakörben a korábbi levelek harci bőszültségét, és ennek során tovább pontosítja Pál dikaiosunh-terminológiáját: "A mózesi törvény szempontjából feddhetetlen voltam, ellenben azt, ami nekem nyereség volt, veszteségnek ítélttem Krisztusért... hagytam kárbaveszni és szemétnak ítélem... hogy kitűnjék rólam, hogy nem saját dikaiosüném van a mózesi törvényből, hanem a Krisztus hűsége által adódó, Istentől való dikaiosüném van a hit alapján". [Fil 3,6—9> Lássuk a terminológiát:

a. Látjuk a mózesi törvény szerinti dikaiosunh-t (dikaiosunh ch en nomw = dikaiosüné hé en nomó), amely lépcsőtlen dikaiosunh, és amelyet Pál éppen ezért veszteségnek és szemétnak tekint; ugyanezre utal a mózesi törvény megtartásából fakadó saját dikaiosunh (emh dikaiosunh ch ek nomou = emé dikaiosüné hé ek nomú); [vö. Róm 10,3>

b. Van a Krisztus hűsége által kapott dikaiosunh (dikaiosunh ch dia pistewV Cristou = dikaiosüné hé dia pisteosz Khrisztou), amely az első lépcsős dikaiosunh, és amelynek megkaphatása érdekében tekinti Pál veszteségnek és szemétnak az előbbi. Ugyanezt jelenti az Istentől való dikaiosunh (dikaiosunh ek Jeou = dikaiosüné ek theú), ami azonos a korábbi levelek dikaiosunh Jeou, ill. dikaiosunh tou Jeou műkifejezésével. Az új fogalmazásnak előnye, hogy nyelviileg is világossá teszi (ek), hogy nem az Isten tulajdonságáról van szó, hanem az emberéről, amelyet Istentől kapunk. A Krisztus hűsége által adott, ill. az Istentől kapott dikaiosunh — egy és ugyanaz: a Krisztus hűsége alapján Istentől nekünk ajándékozott dikaiosunh-ről van szó.

c. S végül adva van a hitre építő és Istentől való dikaiosunh: ch ek Jeou dikaiosunh epi Jh pistei), amely új fogalmazását adja a hit-dikaiosunh-nek (dikaiosunh pistewV), amely a második lépcsős dikaiosunh.

A pasztorális levelek közül csak a Titus levél hozza elő a régi és nagy vitatémát; a pasztorális levelek ugyanis az előfordulások javarészeiben nem a páli, hanem a hagyományos értelemben használják szócsaládunkat. Ezt olvassuk a Tit-ben: "megjelent a mi megmentő Istenünk jósága és emberszeretete, de nem az általunk végzett dikaios cselekedetek erejében, hanem irgalmából folyóan mentett meg minket... a Lélek által, akit gazdagon kiöntött reánk Jézus Krisztus, a mi Megmentőnk által, hogy ajándékából dikaiosokká váljan (dikaiwJenteV th ekeinou cariti) remény szerinti örökösei legyünk az örök életnek". [Tit 3,4—7> Az örök élet megörököltetésének a reményét tehát nem a harmadik lépcső biztosítja, nem a saját dikaiosunh, nem a cselekedeteink. Ezt a reményt az isteni irgalom nyújtja nekünk, mert az odajutás feltételét, a dikaiosunh-t Isten Jézus által ajándékba adja nekünk.

d) A forradalmi és a hagyományos jelentés arányai

A fogság levelei is, a pasztorális levelek is az előfordulások döntő többségében a harmadik lépcsős dikaiosunh-vel foglalkoznak, s csak az imént látott 6 ízben [Ef 4,24; Fil 3,6.9.9; Tit 3,5.7> beszélnek az első-második lépcsőről. Ez a 6 előfordulás mutatja, hogy a Róm után írt levelek sem tagadják meg a korábban annyira nyomtatékozott első-második lépcsős dikaiosunh-t, de ez a tanítás hangsúlytalanabbá válik; a hét levélből négy egyáltalán nem említi, a másik három is csak csínján. A nagy harcot tehát Pál a maga részéről 58-ban lezárta, és a Róm a záróokmánya ennek a harcnak. Ezt követően, ha szócsaládunkat használja, már az emberi dikaióV-magatartás felé fordul figyelme, hiszen az új létszituáció immár adva lévén, most már mégiscsak újra és megint a mi dikaióV-magatartásunkon fordul megmentődésünk. Pál tehát életművének utolsó szakaszában — avagy a Corpus Paulinum — túljutott az áteredő új létszituáció nyomtatékozásán.

Említettem jelen munkám (Szent Pál teológiája) 1b num-ában, hogy a C.P. 13 leveléből jelenleg sokan csak hetet tartanak úgy-ahogy eredetinek, hatot nem. Érdekesnek tetszik megvizsgálni ezt az állítást a dikaióV

szócsalád eddigiekben vizsgált jelentéseinek alapján. A 38a num 19. táblájában látható, hogy e szócsalád egyes szavait hány ízben használják a C.P. egyes levelei. Az összesen 138 páli előfordulást az alábbi táblázat négy jelentéscsoportban mutatja be: a) forradalmi, b) hagyományos, c) egyéb és d) fosztóképzős. A "forradalmi" azokat a helyeket veszi figyelembe, amelyek utalnak a páli lépcsőkre. A "hagyományos" a cselekedetek alapján megszerezhető istenektetszés használatát jelzi. Ennek mintegy alosztályát képezik a "fosztóképzős" alakok, amelyeket a levelek kivétel nélkül a gonoszság jelzésére használnak. Végül az "egyéb" kategóriába tartoznak azok a helyek, amelyek Istenre, [2Tesz 1,5.6.9; Róm 2,5.26;3,2.4.5.25—26; Tim 4,8> Jézusra [Róm 5,18; 1Tim 3,16> vonatkoznak, vagy nem idevágó jelentésűek. [1Kor 15,34>

	1 Tesz	2 Tes	Gal	1 Kor	2 Kor	Ró m	Ef	Fil	Kol	Fm	1 Tim	2 Tim	Tit	
a)forradalmi	0	0	13	3	3	44	1	3	0	0	0	0	2	=69
b)hagyományos	1	0	0	0	4	10	3	3	1	0	2	3	2	=29
c)egyéb,	0	2	1	5	4	8	0	0	2	1	0	1	0	=16
d)fosztóképzős	0	3	1	5	4	8	0	0	2	1	0	1	0	=24
összesen,	1	5	14	9		11	72	4	6	3	1	3	4	=138

21. tábla: A dikaioV-szócsalád jelentéscsoportjai

Ezek után összehasonlíthatjuk a két első, a forradalmi és a hagyományos jelentéscsoport arányait egyfelől az eredetinek tekintett, másfelől a nem Páltól származónak tekintett levelekben. A levelek neve után álló két szám elsője jelzi a forradalmi jelentésben használt előfordulások számát, a második pedig a hagyományos jelentésűekét.

Eredetinek tekintett levelek		
1Tesz	0	1
Gal	13	0
1Ko	3	0
2Ko	3	4
Róm	44	10
Fil,	3	3
Fm	0	0
összesen	66	18

Vitatott szerzőségű levelek		
2Tesz	0	5
Ef,	1	3
Kol	0	1
1Tim	0	2
2Tim	0	3
Tit	2	2
összesen	3	11

22. tábla: A dikaioV szócsalád jelentései az eredeti és a vitatott levelekben

Az első csoportban jelentős túlsúlyt mutat a forradalmi jelentés, a második csoportban viszont a hagyományos. Ugyanakkor az első csoport két levele (1Tesz és Fm) nem mutat egyetlen "forradalmi" jelentésű helyet sem, amit az 1Tesz esetében magyarázhat az is, hogy első levelének írása idején még nincs kész Pál elmélete, de magyarázhatnak más okok is. A Filemonhoz írt levél esetében pedig magyarázhat a kis terjedelem is, a téma sajátossága is. A 2Kor-ben — bár a témát kibontó Gal után készült, és terjedelmes is —, mégis túlsúlyt mutat a hagyományos jelentés; különösen, ha hozzáadjuk még az ugyancsak hagyományos jelentést hordozó fosztóképzős alakokat is (3 — 8). A Fil-ben feles az arány. Csak a Gal, 1Kor és a Róm mutatja egyértelműen a "forradalmi" jelentés magasabb arányát. A vitatott szerzőjű levelek egységesebb képet mutatnak, de a hagyományos jelentés jegyében. Csak a Tit mutat fele-fele arányt — a Fil-éhez hasonlót. Mindazonáltal a két csoport különbsége éles: az elsőben 66:18 az arány a "forradalmi"

jelentés, a másodikban 11:3 a "hagyományos" jelentés javára. Szócsaládunk vizsgálata az egyes levelek szerzőségének kérdését — nyilvánvalóan — el nem döntheti, de adalékul azért szolgálhat hozzá.

e) Az ember dikaiosz-magatartásának a tartalma

A következőkben megvizsgáljuk a harmadik lépcsős dikaioV-magatartásnak a tartalmát. A vizsgálathoz felhasználjuk a fosztóképzős alakokat is, amelyek bemutatják a dikaioV-magatartás fonákját. Vizsgálatunk számára a 29 "hagyományos" helyen felül rendelkezésünkre áll még a 24 fosztóképzős alak is. Mivel a hagyományos értelmű harmadik lépcsős dikaiosunh tekintetében a 13 levél nem mutat lényegi tartalmi fejlődést, ezért ez 53 helyet immár nem a levelek egymásutánjában mutatjuk be, hanem az 53 előfordulás szintetizálásának végeredményét adjuk. Az előfordulások jelentős részében bűn-, ill. erénylistákon belül fordul elő szócsaládunk, és így igen bőséges anyagot kapunk arra vonatkozóan, hogy a 13 levél mi mindent asszociált az emberi magatartások közül e szócsalád pozitív, ill. fosztóképzős alakjaival. Ezeket az asszociált erényeket és bűnöket szedjük most csokorba, hogy kibontakozzék előttünk, mi is az ember dikaioV-magatartásának tartalma Pál tudatában.

1. Feddhetetlenség

Ebbe a csoportba azokat a rokonértelmű magatartásokat tettük, amelyek konkrétabb tartalmi megjelölés nélkül adnak pozitív, ill. negatív jelentéstartalmat.

Annak az embernek a magatartása dikaioV, aki

- a. feddhetetlen (amemptoV = amemptosz; [1Tesz 2,10> aproskopoV = aproszkoposz; [Fil 1,10> anegklhtoV = anenklétosz [Tit 1,7>);
- b. szent (cosioV = hosziosz; [1Tesz 2,10; Tit 1,7> cagioV = hagosz [1Kor 6,1>);
- c. akinek nincs köze a camartia-hoz [Róm 6,12.13.16.18.20> és az adikia-hoz; [2Tim 2,19>
- d. akinek nincs köze a sötétséghez, csak a világossághoz; [Róm 5,8.11>
- e. akire jellemző a jóság (agaJosunh = agathoszüné [Ef 5,9>; crhstothV = khrésztotész [Róm 3,12>; jilagaJoV = filagathosz [Tit 1,8>);
- f. akire jellemző az erény (areth = areté [Fil 4,8>);
- g. aki dicséretre méltó (epainoV = epainosz [Fil 4,8>);
- h. aki jóhírű (eujhmoV = eufémosz [Fil 4,8>);
- i. aki becsületes (eilikrinhV = eilikrinész [Fil 1,10>);
- j. aki tisztaszívű; [2Tim 2,22>
- k. akire jellemző az öröm; [Róm 14,17>
- l. aki megtartja a törvényt. [2Kor 6,14; Róm 7,12; 8,4; 1Tim 1,9>

Ezt a legutolsó megállapítást dokumentáló négy hely — háromnak az eredetiségéhez nem fér kétség (a 2Kor és Róm levelekből) — is szépen illusztrálja, hogy Pál, akit — alaptalanul! — egy nem tudom, milyen értelemben vett legalizmus elleni harc tipikus képviselőjeként szoktak emlegetni, egyáltalában nem idegenkedik — ahogyan Jézus sem (KIO 15d, 48a)! — a törvény etikán belüli nagyraértékelésétől, ahogyan ezt a KRISZTUS TÖRVÉNYE című könyvünkben meg is mutattuk.

Már az eddigiek alapján is tehetünk egy megállapítást. Az előzőekben vizsgált páli áteredő dikaiosunh-re a jézusi dikaioV-fogalom két alaptartalmából (Isten akaratának teljesítése és az ebből folyó istennektetszés) csak a második volt alkalmazható; ti. az istennektetszés, hiszen az áteredő dikaiosunh-t nem Isten akaratának teljesítőiként, hanem mint bűnösök—ellenségek—istentelenek kapjuk meg. De a most vizsgálat alatt levő harmadik lépcsős dikaiosunh-re alkalmazható a jézusi dikaiosunh-fogalom mindkét alaptartalma: Isten akaratának teljesítése is és az ebből folyó istennektetszés is. A harmadik lépcsős páli dikaiosunh-anyag azonos tehát az egész jézusi dikaiosunh-anyaggal, hiszen a jézusi tanítás nem ismerte az áteredő istennektetszést.

Lássuk ezek után még az asszociált negatív tartalmakat is. Annak az embernek a magatartása nem dikaioV,

- m. aki bánt (adikein = adikein [Gal 4,12; 1Kor 6,7; 2Kor 7,12; 12,13; Kol 3,25>);
- n. aki rosszat tesz (kakon = kakon [1Kor 13,6; Róm 1,29.30>);

- o. aki rossz erkölcsű (kakohJeia = kakoétheia; [Róm 1,29>)
- p. aki gonosz (ponhria = ponéria; [Róm 1,29>)
- r. aki haszon-nélküli (acreiousJai = akhreiúszthai [Róm 3,12>);
- s. aki rendezetlen (asunJetoV = aszünthetosz [Róm 1,31>);
- t. aki érzésnélküli (astorgoV = asztorgosz [Róm 1,31>);
- u. akinek a vágyai evilágiak (epiJumiai koszmikai = epithümiai koszmikai [Tit 2,12>).

Bőviben vannak azok az asszociatív tartalmak, amelyek az eddigieknél konkrétabbak és ennek folytán csoportosíthatók is. A csoportosítás szempontjai: viszony az igazsághoz, Istenhez, alázathoz, anyagi javakhoz, békességhez, szexualitáshoz, helyes beszédhez, mértékletességhez, gyermeki engedelmességhez, hithez és a szeretethez.

2. Igazsághoz igazodás

DikaioV annak az embernek a magatartása, aki az igazsághoz (alhJeia) igazodik és elhatárolja magát a megtévesztéstől és a hazugságtól. [2Tesz 2,10.12;1Kor 13,6;Róm 2,8;3,5;Ef 5,9>

3. Istenhez igazodás

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. aki érti, keresi, érzi az Istent; [Róm 3,11;1,31;Fil 1,9>
- b. aki dicséri az Istent (doxa = doksza, epainoV = epainosz [Fil 1,10>);
- c. aki féli az Istent; [Róm 3,18>
- d. aki nem gyűlöletes Isten számára (JeostugoV = theosztügosz [Róm 1,30>);
- e. aki nem bálványimádó (eidwlolatroV = eidólolatrosz [1Kor 6,9>);
- f. aki nem istentelen (asebeia = aszebeia [Róm 1,18;1Tim 6,11;Tit 2,12>).

4. Alázat

DikaioV annak az embernek a magatartása, aki nem gőgös (cuperhjanoV = hüperéfanosz, alazwn = aladzón; [Róm 1,30> auJadhV = authadész [Tit 1,7>).

5. Anyagi javak

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. aki nem csalja meg embertársait; [1Kor 6,8;2Kor 7,2;Róm 1,29;Filem 18>
- b. nem tolvaj (kleptoV = kleptosz [1Kor 6,9>);
- c. nem harácsoló (pleonexia = pleonekszia [Róm 1,29>);
- d. nem kapzsi (carpagoV = harpagosz [Róm 1,29>);
- e. nem irigy (jJonoV = fthonosz [Róm 1,29>);
- f. nem tör tisztességtelen haszonra (aiscrokerdhV = aiskhrokerdész [Tit 1,7>);
- g. vendégszerető (jiloxenoV = filokszenosz [Tit 1,8>);
- h. jótekönykodik. [2Kor 9,9—10;Róm 1,31>

6. Békesség

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. akitől idegen a viszály (eriV = erisz [Róm 1,29>), a másikat bántalmazás (cubristhV = hübrisztész [Róm 1,30>), a harag (orgiloV = orgilosz [Tit 1,7>), az indulatosság (plhkthV = pléktész [Tit 1,7>), a vérontás, [Róm 3,15> a gyilkosság (jonoV = fonosz [Róm 1,29>);
- b. aki a békességet keresi (eirnh = eiréné [Róm 3,17;14,17;2Tim 2,22>);
- c. aki tud szelíden bántalmakat elszenvetni (praupajia = praüpathia [1Tim 6,11>).

7. Tiszta szexualitás

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. aki nem parázna (pornoV = pornosz [1Kor 6,9>);
- b. aki nem házasságtörő (moicoV = moikosz [1Kor 6,9>);
- c. aki nem homoszexuális (malakoV = malakosz, arsenokoithV = arsenokoitész [1Kor 6,9>);
- d. aki tiszta (semnoV = szemnosz, agnoV = agnosz [Fil 4,8>).

8. A helyes beszéd

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. aki nem álnoknyelvű; [Róm 3,13>
- b. aki nem rágalmoz (loidoroV = loidoros [1Kor 6,9>);
- c. aki nem átkozódik és nem lamentál (ara = ara, pikria = pikria [Róm 3,14>);
- d. aki nem pletykálkodik (yiJusisthV = pszithüsisztész [Róm 1,29>);
- e. aki nem ócsárol (katalaloV = katalalosz [Róm 1,30>);
- f. aki igazat mond (alhJhV = aléthész [Fil 4,8>).

9. Mértékletesség

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. aki nem evésben-ivásban látja életének célját; [Róm 14,17>
- b. aki nem részeges—iszákos; [1Kor 6,9; Tit 1,7>
- c. aki önmegtartóztató (egkrathV = enkratész [Tit 1,8>);
- d. aki bölcs és józan. [Tit 1,8;2,12>

10. Gyermeki engedelmesség

DikaioV annak a gyerekek a magatartása, aki engedelmeskedik a szüleinek. [Róm 1,30;Ef 6,1>

11. Aki a hithez igazodik

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. aki a hűségre törekszik; [1Tim 6,11;2Tim 2,22>
- b. aki a hitet megőrzi; [2Tim 4,7>
- c. akinek a hit a páncélja, [1Tesz 5,8> a pajzsa; [Ef 6,14>
- d. aki a hit harcát vívja; [1Tim 6,12>
- e. aki kitartó (cupomonh = hūpomoné [1Tim 6,11>);
- f. aki kitartó a jó harcban, a futásban. [2Tim 4,8>

12. Szeretet

DikaioV annak az embernek a magatartása,

- a. aki elismeri mások értékeit; [Fil 1,7>
- b. aki szeretetreméltó (prosjiloV = proszfilosz [Fil 4,8>);
- c. aki a szeretetre törekszik; [1Tim 6,11;2Tim 2,22>
- d. akinek a szeretete bővelkedik ismeretben és ráérzésben; [Fil 1,9>
- e. akinek a szeretet a pajzsa. [Ef 6,14 a 1Tesz 5,8 alapján>

E bőséges anyagot nem akartam rövidebben összefoglalni, mert úgy gondoltam, hogy e teljes felsorolás kétségtelenné teszi majd, hogy a páli harmadik lépcsőjű dikaioV ugyanúgy általános formaetikai állítmánya az Országnak, miként a jézusi dikaioV (KIO 12d). Az ószövetségi (és jézusi?) etika legkülönbözőbb jellegű megnyilvánulásai ugorak be a bőséges felsorolás bizonyosága alapján Pál tudatába akkor, amikor a harmadik lépcső szintjén használja a dikaioV-szócsaládot.

Az is nyilvánvaló a felsorolásból, hogy szócsaládunk Pálnál sem jelenti a iustitia legalis-t, azaz az igazságosztó, a büntető erőalkalmazást. A nem büntető, hanem az osztó igazságosságot egy ízben jelöli nála szócsaládunk: azt kívánja, hogy a szolgák kapják meg uraiktól azt, ami méltányos. [Kol 4,1> Mindenben fedi tehát a harmadik lépcsőjű dikaioV páli jelentése a jézusit.

Sőt, van Pálnak egy szinonimája, amely még igazolja is a jézusi anyag vizsgálata alapján választott fordítást: istennektetszés, istennektetsző, Istennek tetszeni. Ezt írja ugyanis az efezusiaknak: "A Világosság gyermekeiként viselkedjétek; a világosság gyümölcse a teljes jószágban, dikaioV-ben és igazságban nyilvánul meg, mint akik megítéletek, hogy mi az, ami nagyon is tetsző (eu-arestoV = eu-aresztosz) az Úrnak". [Ef 5,9—10> A fenti összefoglalás, valamint az imént idézett hely alapján Pál szellemében is mondhatjuk:

dikaioV = Úrnak tetsző, Krisztusnak tetsző,
dikaioV = Úrnak tetszés, Krisztusnak tetszés,
dikaioV = Úrnak, Krisztusnak tetszővé tenni,

dikaiousJai = Úrnak, Krisztusnak tetszővé lenni.

f) Isten dikaioV-magatartása

Miként a jézusi tanítás, úgy a páli tanítás is alkalmazza a kinyilatkoztatás népének e legáltalánosabb formaetikai állítmányát, a dikaioV-voltot — az Istenre is! Jézus is istennektetszővé tétetett a Lélek által. [1Tim 3,16>

Azt kérdezzük, hogy mi az Isten dikaioV-magatartásának a tartalma. A jézusi tanítás szerint Isten csak feltétele az emberi kárhozatnak, mi magunk ítéljük el magunkat (KIO 36c). Pál viszont azzal akarja kiemelni a krisztuseseményben rajtunk megkönyörülő, bennünket megajándékozó Istennek jóságát és szeretetét, hogy az ádámután létszituációban a kárhozat egyetemes fenyegetését, a krisztusután létszituációban pedig az egyeseket fenyegető kárhozatot olyasvalaminek tekintí, ami nem csorbítja Isten dikaioV-voltát. Azt képviseli, hogy Isten feddhetetlenségét nem veszélyezteti az, hogy a bűn haragot, s a harag az elkárhoztatás szándékát váltja ki Belőle. Hogy a bűnöket elkövetők méltóak a halálra, ez Istennek dikaioV rendelkezése—törvénye (dikaióma [Róm 1,32>). Pál önmagához, Isten titkainak hirdetőjéhez méltatlan "emberi beszédnek" tekintí még a kérdésfelvetést is, hogy vajon nem csorbul-e Isten dikaioV-volta annak következtében, hogy ránk hozza haragját. Azért nem csorbul, mert a fenti dikaiómát Istennek a maga Isten-voltából folyóan érvényesítenie kell. [Róm 3,5—6> Az Isten szükségképpen bíró; és ha büntet, ha jutalmaz — mindenképpen dikaioV. [2Tim 4,8> Ugyanígy az üdvökonómiai kiválasztás síkján szükségképpen adódó isteni személyválogatás sem csorbíthatja Isten dikaioV-voltát. [Róm 9,13>

Ha nem lett volna Pál számára probléma, hogy miként férhet össze harag és elkárhoztatási szándék azzal az Istennel, akinek a szeretetéről szól és ír Pál himnikus ihletettséggel, akkor aligha vetette volna fel ismételten ezt a kérdést. A páli istenképen uralkodó kétféleség, amely szerint Isten mindenkit bűnössé tett, másfelől pedig mindenkit istennektetszővé tett, [Róm 5,19> ily módon tettenérhető Isten dikaioV-voltának a tartalmában is. Isten dikaioV — mint bíró; és dikaioV — mint bennünket istennektetszővé tevő is. Nemcsak az előbbit, hanem az utóbbit is nyomatékozza: azért teszi Fiát engesztelő áldozattá, hogy nemcsak mi, hanem Önmaga is, az Isten is dikaioV legyen ezáltal. [Róm 3,25> Talán ide is lehet alkalmaznunk a "mennyyel inkább" [Róm 5,9.10.15.17> kitélt: Isten akkor is dikaioV, ha kész elkárhoztatni minket, de mennyyel inkább dikaioV akkor, amikor Fiát adja értünk azért, hogy istennektetszőkké tegyen minket.

Mindazonáltal — ez a Pált megérteni akarásom koránt sem oldja fel a feloldhatatlant: a kárhozatba küldő szeretetben nem is csak rejlı, hanem bizony kiáltó ellentmondást.

g) A fordítás problémája

Szócsaládunk jézusi anyaga is, páli anyaga is híven fordítható az istennektetszés, -tetsző, -tetszővé lenni és tenni szavakkal. Mivel az alétheia nem fordítható másképpen, csak az "igazság" szóval, ezért állandó félreértéseket szül, ha a dikaioV szócsalád szentírási fordításaiban továbbra is ragaszkodunk az "igaz, igazság, megigazítani, megigazulni" kifejezésekhez. Egy új magyar — esetleg ökumenikus — szentírásfordítás esetén mindenképpen szükséges volna megtalálnunk a módot, hogy a két szócsalád fordítása szabatosan különbözzék egymástól, s ezáltal a Szentírás magyar olvasója e két egymástól olyannyira különbözı fogalmakat hordozó szócsaládot megkülönböztethesse és azonosíthassa a görög eredeti megtekintése nélkül is. Jelenleg, a máig érvényesülő fordítási gyakorlatban nincs módja az olvasónak erre.

A Szent István Társulat 1973. évi kiadása előtt fordításaink e fájdalmas sántaságát nyilvánvalóvá tevő írással fordultam az illetékesekhez. Nem kaptam választ írásomra. Csak reménykedhetem, hogy a KIO-ban található részletezett kiáltásom egy új (ökumenikus?) fordítás során nem vétetik hallatlanra.

h) A páli újdonság és a jézusi mérce

Aligha kétséges, hogy az ajándékba adott istennektetszés fogalma belső ellentmondást hordoz magában. Az öt okos szűz olajat nem adó "szívtelenségének" magyarázatát abban találtuk, hogy az adásainkat, törvénytéljesítésünket, szeretetünket jelképező olaj nem adható oda (KIO 54e). Az istennektetszést a jézusi tanítás alapján Isten nem adhatja, mert a tetszés alapját képező emberi magatartást az ember hozza létre, és ez nem is adható, és el sem vehető. Ez a magatartás — a sajátunk. Ha mégis elvehető lenne, ha mégis odaadható lenne, akkor bábjáték lenne az egész emberi történelem: megmentődik, akit Isten megment; nem mentődik meg, akit Isten nem ment meg.

Jézus ellenfelei is, Pál ellenfelei is — a farizeusok voltak, akik jól tudták, hogy törvénytéljesítésükkel kell beszerezniük maguknak az olajat, különben nem fognak tetszeni Istennek. Jézus kevésnek találta az olajukat, [Mt 5,20> s a metanoíát kínálta fel nekik olaj-gyarapító eszközként — többek között a vámosról és a farizeusról szóló példabeszédében is. [Lk 18,9—14> Pál nem tekintette elégtelennek a farizeusok olaját. [Fil 3,5—6; ApCsel 23,6; 26,5> Bőséges olajtermésüket azonban mégis veszteségnek és szemétnak tekintette. [Fil 3,8—9> A Krisztushoz nem csatlakozásukat tekintette botrányosnak, mert így csak sajátmaguk szerezte olajjal rendelkeztek, és nem részesültek a kapott, az áteredő istennektetszésben. Nem az olajukat vitatja, hanem a lámpájukat, amely nélkül semmire sem mennek az olajukkal. Az áteredő istennektetszés — a lámpa, amelyhez nagyon kell az olaj, de az olaj lámpa nélkül csak szemét.

Jézus ezt a "lámpát" az Istentől megteremtett ember birtokában levőnek tudta. Pál ezt a lámpát a Golgota által létrejövő újrateremtődésünk eredményének gondolta. A teremtes által birtokoljuk-e a lámpát? A kereszthalál által birtokoljuk-e ezt a lámpát? Jézus az első kérdésre mond igent. Pál a másodikra. Jézus tanítása szerint az emberiség Ádám bűne következtében nem veszítette el ezt a lámpát. Pál tanítása szerint elvesztettük, s a kereszthalálban újra megkaptuk. A dikaiosunh tou theou páli fogalma valójában nem jelent mást, minthogy Krisztus után újra értékelhetővé válik az emberi magatartás, újra használhatóvá válik az emberi magatartás által szerzett olaj. Mivel Jézus a Krisztus előtti ember cselekedeteit is olajnak tekinti, ezért nem volt szüksége a páli dikaiosunh tou Jeou fogalmára. Pálnak szüksége volt rá, mert az egyetemes emberi bűn-szituáció, az isteni harag és az elkárhoztatási szándék gondolati konstrukciójának alapján állva a dikaiosunh tou Jeou, az ajándékba adott, áteredő istennektetszés fogalmával akarta az egész emberiséget az Isten számára választott és elfogadható néppé tenni.

i) A dikaiosunh tou Jeou történelmi következményei

Ennek az újdonságnak — elsősorban Ágoston konzseniális megértése folytán — messzemenő következményei támadtak. Massa damnata-vá lett a Jézus előtti emberiség egésze és a keresztségig (vágykeresztségig) el nem jutó Jézus utáni emberiség is. Az Ágostonnal konzseniális 16. sz-i. hitújítás pedig elemeire szedve a páli három lépcsőt, és az első kettőt abszolutizálva is, elbizonytalanodást vitt be követők—híveik lelkébe cselekedeteik értékét illetően. A Trentói Zsinat megőrizte — a páli lépcsőkről ugyan nem beszélve — a páli lépcsők egységét és egyensúlyát, de ezzel egyúttal rá is állt a Pál-vette alapra, és fel sem merült benne a gondolat, hogy a páli krisztusesemény-értelmezés nem az egyetlen lehetséges értelmezés, és semmiképpen sem azonos a jézusi önértelmezéssel. Amikor ez utóbbira Loisy abbé a századfordulóban rámutatott, X. Pius a Lamentabili kezdetű dekrétumának (1907. júl. 3.) 38. pontjában modernista tévedésnek állította, "hogy a Krisztus engesztelő haláláról szóló tan nem evangéliumi, hanem csak páli". Hogy Loisy-nak volt igaza, és hogy X. Pius volt az, aki tévedett, az ma már teológiai közhelynek számít, bár egyházam Tanítóhivatala a Lamentabili egyetlen tételét sem vonta vissza.

A keresztény hitegységnek a Szentlélek irányítása és Péter koordináló szerepe mellett van egy még alapvetőbb feltétele: a jézusi tanítás primátusának rendező elve. A Szentlélek irányítása alatt szólnak a próféták az ó- és újszövetség idején egyaránt, mind a mai napig. Jézus az Ószövetséget válogatásokkal és ellenvélemények megejtésével a maga tanításához rendezte. A Szentlélek irányítása és Péter koordináló szerepe alatt élő Jézus-tanítványoknak az idők végezetéig ugyanazt kell tenniük, amit Jézus is tett. Isten újszövetségi új népének a tagjai által megfogalmazott próféciaikat a hívők összességét alkotó egyháznak

rendre oda kell igazítania a jézusi tanításhoz. A pünkösdkor elhangzó próféciáktól kezdődően az idők végezetéig elhangzó újszövetségi próféciákig mindet, Pál próféciáit is. A Lélek ugyanis nem számolja fel a próféták egyéniségét, s ezért próféciáikban rendre érvényesülnek a személyekhez és korokhoz kötött sajátosságok és — sajnos! — korlátok is. Az Egyház Jézus életében és tanításában kapta meg azt a mércét, amelyhez mindenkit és mindent mindenkor oda kell igazítania. Ez alól Pál és a páli tanítás sem lehet kivétel.

40. MEGMENTÉS

a) Megmentés mitől?

Az emberi élet veszélyeknek kitett létezés. Az embernek igénye van, hogy legyőzze ezeket a veszélyeket. Az ember nem érzi magát elég erősnek e veszélyek legyűrésére. Mivel a választott nép önmagát Isten népének tudta, azt kívánta, hogy Isten mentse meg őt, mentődjék meg, Isten biztosítsa neki a megmentést-megmentődést, legyen Isten az ő Megmentője (swzein = szódzein, swzesJai = szódzeszthai, swthria = szótéria, swthrioV = szótérios, swthr = szótér). Ezek a kifejezések az Úsz-ben 176 ízben fordulnak elő, meglehetősen egyenletes elosztásban.

Az 1466-ban írt Müncheni Kódex a Máté evangélium 15 swzein-előfordulásából négyet az "üdvözít", hármat a "megvigasztal" (=meggyógyul), [Mt 9,21.22.23> egyet pedig a "megszabadít" [Mt 27,49> szavakkal fordít. A szóbanforgó görög kifejezéseknek nagyon hamar kialakultak a magyar megfelelői: üdvözít, üdvözül, üdvösség, Üdvözítő. "Mert Ő üdvözeti Ő népét ő bűnűktől" mondja az Úr anyaga Józsefnek; [Mt 1,21> "Üdvözítsed temagadat, ha Istennek Fia vagy" — mondják a járókelők a keresztfeszített Jézusnak. [Mt 27,40 > "Az üdvözben az elavult id, üd, egy — 'egészséges; magasztos; szent; kitűnő' stb. melléknév rejlik, s ez valamely török nyelvből került a honfoglalás előtt, vö. pl. ujugur adgü 'kiváló, jó'..." (Bárczi G., Magyar Szófejtő Szótár — Bp. 1941. 325.lap). Egyház (id-ház), ünnep (id-nap) — erre a már elhalványodott töre megy vissza. A jelen magyar nyelvben az üdítő, üdülő, felüdíteni, üdülni, felüdülni, üdülés szavak mutatják az "üdvöz" továbbélését. A kereszténységgel találkozó magyarság a Krisztus nevében felkínált megmentést, az ezt felkínáló egyházat, s az Istennel találkozás kultikus napjait — mind ezzel a tövel igyekezett megmagyarázni magának: Krisztus felüdíti őt, az egyház ennek a felüdítésnek a szociológiai alakulata (ház), s az ünnepek ennek a felüdülésnek kitüntetett napjai. Népünk tehát nem arra figyelt, hogy miből-mitől menti ki és meg őt Krisztus, hanem arra, hogy mibe menti őt bele, mit nyújt neki. Felüdülést nyújt neki "magasztos, szent" értelemben; mondhatnók: nemcsak biológiailag, nemcsak az immanens létben, hanem azon túl is, a transzcendenciában is, és súllyal — éppen abban üdíti. A görög szócsalád alapjelentése viszont élesebb fényt vet az emberi lét veszélyeztetettségére; arra, amiből a kimentést Istentől várja a hívő. A fentebb említett 176 hely vizsgálata alapján a kinyilatkoztatás kultúrkörében élő ember életének négy veszélyforrását különböztethetjük meg egymástól:

betegség,
halál,
politikai elnyomás,
bűn, s ennek következménye: az örök Halál.

b) Jézus megmentés-fogalma

Jézus megmenti a vér folyásos asszonyt, az elszáradt kezű embert, a jerikói vakot, a leprást — azok betegségéből [Mt 9,22; Mk 3,4; 5,34; 10,52; Lk 6,9; 8,48; 17,19; 18,42>: "A hited üdvözített téged" — mondja nekik Jézus középkori magyar fordításban. Jézus megmenti Jairus lányát a haláltól, [Róm 8,50> s Maga is Atyjához fordul, hogy mentse meg Őt ugyanattól. [Jn 12,47> Jézus vállalta ezt a két megmentés-tárgyat: megmentést a betegségtől és haláltól.

A harmadikat nem vállalta. Legalábbis szócsaládunkat, a megmentés funkcióját egy ízben sem alkalmazza a külső vagy belső politikai elnyomás veszélyeitől—szenvédéseitől megszabadításra. Nem teszi ezt annak ellenére sem, hogy népének erre a megmentésre nem volt kevésbé igénye, mint a megmentés másik három tárgyára. Közhelyszerű igazság, hogy éppen ennek a harmadik megmentési funkciónak a nemvállalása következtében bizonyult népe számára pseudomessiásnak. A Szűzanya hálaéneke, Simeoné, és méginkább Zakariásé pedig jól mutatja ezt a harmadik megmentési igényt. E három énekben öt ízben fordul elő szócsaládunk. [Lk 1,47.69.71. 77; 2,30> Az egybeválogatott ószövetségi helyekből egybefűzött három ének tisztán mutatja e szócsaládnak éppen a Messiástól várt politikai tartalmát: "megmentést ellenségeinktől és mindazok kezétől, akik gyűlölnék minket... ledöntötte a hatalmasokat a trónról... látták

szemeim üdvösségedet... népednek, Izraelnek dicsőségét...". A legegységelműbb bizonyosságot azonban a mennybemenetel tanúi adják, akik utolsó kérdésként Jézus e kihagyott megmentési funkciójára kérdeznak rá: "Mostanában állítod-e helyre Izrael számára a királyságot?". [ApCsel 1,6>

De vállalja Jézus a negyedik megmentés-tárgyat. A Jézus ajkán levő anyag kétharmad része erre vonatkozik. Lukács bűnös asszonyát a bűnöktől megszabadulás menti meg. [Lk 7,50> Az Életre bemehetés feltételeit nem vállaló gazdag ifjú, [Mt 19,25; Mk 10,26; Lk 18,26> a Jézus által megkeresett elveszettek, [Lk 19,10; Mt 18,11> Zakeus [Lk 19,9> megmentődése — már az örök megmentődés tárgykörébe tartoznak. [Mk rövid záradéka> Ami a zsidóktól van, [Jn 4,22> aminek a feltétele a hit és a keresztség, [Mk 16,16; Lk 8,12> amiért Jézus tanít, [Jn 5,34> aminek Jézus az ajtaja, [Jn 10,9> amiért a világra jött [Lk 9,56; Jn 3,17; 12,47> — az mind ezt a negyedik megmentés-tárgyat célozza.

Olyannyira vállalja ezt a negyediket, hogy problematikussá válik, hogy mennyire vállalja az első kettőt. Üldözések között kell övének mindvégig állhatatosnak maradniok, hogy megmentődjének. [Mt 10,22; 24,13; Mk 13,13> A nem-biológiai tárgyú örök megmentődés Jézus szavaiban kontrabiológiai jelleget kap: "Ha valaki meg akarja menteni életét, az elveszíti; aki pedig elveszíti életét énértem, az megtalálja"(KIO 20.). [Mt 16,25; Mk 8,25; Lk 9,24> Olyan feltétlen elsőséget kap Jézus tanításában és életében ez a negyedik megmentési tartalom, hogy a megmentés két meg nem tagadott tartalma is függésbe kerül tőle. A Golgota felé vezető életútú Jézus tanításában a vállalt megmentési tartalmak nincsenek mellérendelésben. De ha ez így van, akkor felmerül a kérdés: lehet-e a jézusi megmentés jóhír annak az embernek a számára, aki a felsorolt veszélyeztetettségben él, és aki természeténél fogva képtelen kiirtani magából a felsorolt megmentési igényeket? A választ Jézus "élet" (zwh = dzóé) és "ország" (basileia = baszileia) fogalma adja meg. Mind a kettő immanens és transzcendens tartalmú. A jézusi megmentődés időben is valósuló, de csak az időn túl teljessé váló megmentődés. Mindazonáltal a Jézus által felkínált megmentődés nemcsak vertikális, hanem horizontális irányú is. A felkínált megmentődést elfogadó ember a szeretet életformáját fogadja el, amely kiválóbb módon biztosítja az ember számára az első három veszélyeztetettségéből kimenekülést, mint az a fajta megmentés, amelyre a Sátán felszólította Jézust a pusztában, és mint az, amelyet el akar fogadtatni Jézussal a pusztában megvendégelt ötezer férfi, és mint az a megmentődés, amelyre vonatkozóan az égi jelet kívánták Jézustól. Nevezzük ezt a Jézustól elutasított utat direkt megmentésnek. A direkt megmentések csődjétől hangos a történelem. Jézus korában is hangos volt már: "akik helyettem jöttek, mind tolvajok és rablók...". [Jn 10,8> A szeretet indirekt útját kínálja fel Jézus megmentésként, s tudja, hogy ez az indirekt út menti meg, gyógyítja meg (megvigaszt), azaz ez teszi víg-gá az embert; s ezért mondja a maga felkínált indirekt útját jóhírnék—örömhírnék. A jézusi megmentésnek nem kisebb a célkitűzése, mint az emberiség kiirthatatlan álma: a szelídek öröklük a földet. Az "élet", az "ország" — Jézus tanításában — alapvetően időbeli—immanens valóság is, amely belenő a maga időtlen folytatásába. A jézusi "Isten Ország" nem egyenlő a "mennyországgal"; a mennyország csak folytatása és kivirágzása Isten földi Országának (KIO 119).

c) Pál és a megmentés szócsaládja

A szócsalád az alábbi kifejezéseket tartalmazza:

	Úsz	Pá	Jézus ajkán
swzein (szódzein) = megmenteni	106	29	31
swthr (szótér) = megmentő (főnév)	24	12	0
swthria (szótéria) = megmentés	45	18	2
	175	59	33
relatív gyakorisági mutató		1,8	

23. tábla: A megmentés szócsaládja

Az első két levélben öt ízben, a három nagy levélben összesen 27 ízben, az Ef-ben és Fil-ben összesen 9 ízben, a pasztorális levelekben 20 ízben találkozunk szócsaládunkkal;három levél (Gal, Kol és Filem) nem tartalmazza szavainkat. A rgym-ból láthatóan Pál ezt a műkifejezés-családot is valamivel sűrűbben használja, mint az Úsz többi könyvei; és sűrűbben találjuk nála, mint Jézus ajkán.

Lukács is tanúsítja, hogy a páli igehirdetés használta szócsaládunkat. Az az ige, amelyet Pál a pizídiaiaknak az első missziós úton hirdetett, "a megmentődés logosza", [ApCsel 13,26> mert arról beszél, hogy "Isten elővezette Izrael számára Jézust megmentőül". [ApCsel 13,23> A második út során a filippiek is úgy tudják, hogy Pál és társai "a Magasságbeli Isten szolgálói, akik a megmentődés útját hirdetik nekünk"; [ApCsel 16,17> úgyannyira, hogy a városi börtönőr is ezt kérdezi Páléktól: "Mit kell tennem, hogy megmentődjem?" . Pál válasza a második lépcsőre mutat: "Higgyél az Úr Jézusban és megmentődő!". [ApCsel 16,30—31>

Mit értett Pál az Ó- és Újszövetség e nélkülözhetetlen fogalmán, a megmentésen? A Tesszalonikibe írt első két levelében a megmentődést a Pál által elmondott [1Tesz 2,16> igazság [2Tesz 2,10> közvetíti. Mi ennek a megmentődésül szolgáló páli igazságnak a tartalma? Az, hogy "Isten nem haragra rendelt minket, hanem a megmentődés megszerzésére a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki meghalt értünk". [1Tesz 5,9—10> Pál hálát is ad a tesszalonikaiakért, hogy "Isten kiválasztotta őket... a megmentődésre... az igazságba vetett hit által". [2Tesz 2,13> Szól még Pál egy felveendő sisakról is, amely a megmentődés reményét jelképezi. [1Tesz 5,8> Ez az öt megnyilatkozás egyértelművé teszi, hogy szócsaládunk Pál írói pályájának kezdetétől fogva a páli koncepciót hordozza, mert mind az öt megnyilatkozás az első két lépcsőről beszél: Jézus kereszthalála és hitünk ment meg minket, amely megmentődés a jövőben következik be — nyilvánvalóan a feltámadásban.

A Galata levél nem, de a harmadik missziós út többi (három nagy) levele már ismét használja szavunkat. Aki közvetíti a megmentődésről szóló tanítást, Pál azt is megmentőnek nevezi: a keresztény házastárs megmentheti pogány házastársát, [1Kor 7,6> és az obszervancia-kérdésben tanúsított rugalmas magatartásával Pál is megmentett valakiket. [1Kor 9,22;10,33> A megmentődésre itt is a jövőben kerül sor: "Jézus napján". [1Kor 5,5>

Jézus kereszthalála ment meg minket. Lukácstól értesülünk, hogy Pál Athénban nem a "maga evangéliumát" adta elő, hanem az athéniek "ismeretlen istenének" igyekezett pozitív tartalmat adni, mégpedig athéni és filozófus eleganciával, azaz a "szó bölcsességével". [1Kor 1,17> Athénban a Róm első két fejezetének felfokozottan pelagiánus szellemében szólt, és Krisztus keresztségének istenektetszővé tevő, megmentő erejéről nem beszélt. Lukácstól tudjuk, hogy ennek a módszernek nem volt sikere. [ApCsel 17,27—34> Athénból Korintusba érve, a korintusi zsinagógában módszert változtatott [ApCsel 18,4>: visszatért a maga evangéliumához, mert úgy érezhette, hogy athéni sikertelenségének az volt az oka, hogy nem "Krisztus keresztségével" [1Kor 1,17> foglalkozott. Athénben félt előjönni ezzel a témával. Attól félt, hogy ostobaságnak (mwria = mória) tartják majd evangéliumát. [1Kor 1,18> Korintusba érve és honfitársaira találva, legyőzi ezt a félelmét, és elveti az Athénben alkalmazott filozófiai megközelítés (sojia = szofia) módszerét. [1Kor 1,20—1>

A világ bölcsessége helyett Isten bölcsességére épít, és a filozófia szava helyett bátran mondja a "keresztnek a szavát", amelyet a világ bölcsessége bolondságnak tarthat ugyan, de azért az mégiscsak Isten erejéről ad értesítést. Miben áll ez az isteni erő? A megmentésben: "Tetszett Istennek, az (Isten bölcsességét tartalmazó) igehirdetésnek (a kereszt szavának) a bolondsága által megmenteni a hívőket". [1Kor 1,21> Ám legyen ez bolondság a világ okosai—filozófusai számára, akik ennek következtében megmentődés helyett el is vesznek, de a "megmentődők számára" ez a bolondság mégiscsak megmentő erőt közvetít. [1Kor 1,18> Mit akar Pál mondani ezzel a "bolondsággal"? Azt jelenti ez a bolondság, hogy Jézus meghalt "erőtlenségből"; [2Kor 13,4> azt, hogy felfeszítették, mert hagyta magát? Ezt is, de nemcsak ezt. Pál gondolt Isten erőtlén gyengeségére is, de gondolt ennek az erejére is: "Isten gyengesége erősebb az embereknél". [1Kor 1,25> Mi ennek az erőnek a tartalma?

Úgy tetszik, hogy az áteredő istennektetszés! Ennek az erőnek a színe előtt ugyanis semmivé válik minden emberi érték, megszűnik minden emberi dicsekedési alap. [vö. 1Kor 1,26—8> Ahogyan a választott népnek nincs módja dicsekednie a maga cselekedeteivel, [vö. Róm 3,27;4,2> úgy a büszke pogány világnak sincs: "Ne dicsekedjék egyetlen ember se Isten előtt". [1Kor 1,29> Miért? Azért ne dicsekedjék, mert egyedül "Istentől van" (ex autou = ex autú [1Kor 1,30>) az, amivel az ember dicsekedhetik. Mi van az Istentől? A páli 1c-tétel igazsága. Az, hogy "ti Krisztus Jézusban vagytok, aki számotokra Istentől való Bölcsességgé, Istennektetszéssé lett". [1Kor 1,30> Ez a páli 1c-tétel, ez az Istennek — gyengeség által megmutatkozó — ereje. Ez az a bolondság (=isteni bölcsesség), amelyet a Sátán nem látott át, és botorul keresztre feszítette Jézust. [1Kor 2,9>

Ez a tartalma annak, hogy a korintusiak megmentődnek a Pál által hirdetett evangélium ígéje által; [1Kor 15,1—2> és ez az az ige, amelyet Pál a jeruzsálemiekre — problematikus joggal! (32 num) — hivatkozva így fogalmaz meg: "Krisztus meghalt bűneink (eltüntetésének) céljából". [1Kor 15,3> Ez az az alap, amelyre az embernek építenie kell; azaz Jézus Krisztusra, [1Kor 3,10—1> ha meg akar mentődni. Ha hitványat, eléghetőt rakunk is rá erre az alapra, akkor is megmentődünk, bár "mintegy tűz által" ... [1Kor 3,15> amely tűznek a jelentéstartalma egyébként felette problematikus.

A korintusiaknak írt második levélben már csak öt ízben találkozunk szavainkkal. Azért virradt fel a korintusiakra a "megmentődés napja" (értsd: ideje [2Kor 6,2>), mert Isten Jézust "bűnné tette, hogy mi Isten dikaiosunh-je legyünk Jézusban". [2Kor 5,21> Isten dikaiosunh-je lenni Jézusban, ez ugyanazt a gondolatot fejezi ki, mint az a megfogalmazás, hogy Jézus lett a mi dikaiosunh-nk. [vö. 1Kor 1,30> Így aztán, aki ezt a tudástartalmat (gnwsiV = gnószisz [2Kor 2,14>) hirdeti, az "Krisztus jó illata... a megmentődők körében". [2Kor 2,15> Az ezt a tanítást hirdető Pálnak a tanításért elviselt szenvedései is a korintusiak megmentődését szolgálják. [2Kor 1,6>

Az eddigiekben a 2Kor bizonyossága megegyezett az előző levélével. De új mozzanatot is találunk: bűnbánatunk is szolgálja megmentődésünket: "az Isten szerinti szomorúság metanoiát, ez pedig megmentődést szerez". [2Kor 7,10> Azért új mozzanat ez, mert az eddig látott helyeken kizárólag Krisztus a megmentődésünk szerzője, de a bűnbánat említésével immár a magunk emberi cselekedetei is szerepet kapnak megmentődésünk létrejöttében. Ily módon a Krisztustól származó megmentődésünk (heteroszótéria) mellett Pál ismeri a személyes emberi magatartásból fakadó megmentődést (autoszótéria) is, ami nála nagyon is természetesen — nem önállóan, hanem csak harmadik lépcsőként, azaz a heteroszótériára ráépülve kap szerepet.

d) A Római levél bizonyossága

A Római levél a Páltól nem szégyelt evangélium erejével kezdi az érdemi tárgyalást [Róm 1,16>: a szóbanforgó evangélium ugyanis tudósít arról az áteredő istennektetszésről, amely Istennek az irántunk tanúsított hűségéből folyó ajándéka számunkra. [Róm 1,17> Ez a megkapott áteredő istennektetszés jelenti az evangélium megmentő erejét.

Ennek kifejtése így történik: mivel "istennektetszőkké tett minket Jézus halála, ezért meg is fogunk mentődni Általa a haragtól". [Róm 5,9> Ez a fenyegető harag nem árthat nekünk, hiszen már istennektetszőkké lettünk. Azért lettünk ilyenekké, mert "Fiának halála már összebékített minket Istennel, s így összebékített állapotunkban bele fogunk mentődni Fia életébe". [Róm 5,10> Figyeljük meg, hogy levele nyitányában [Róm 1,16—7> Pál egyenlőség jelet tett a megmentődés és az áteredő istennektetszés közé; most [Róm 5,9—10> viszont istennektetszésünknek következménye a megmentődés. — Mindez az első lépcsőjű megmentődésről tudósít.

De a második lépcső hit-feltétele is szükséges a megmentődéshez: "ha száddal Jézust Úrnak vallod, ha hiszed szívedben, hogy Isten feltámasztotta Őt a halálból, akkor megmentődöl majd..."; ahogyan Joel prófétát is idézve mondja: "mindenki, aki majd segítségül hívja az Úr nevét, megmentődik majd". [Róm 10,9; Joel 2,7; Róm 10,13> A száj megvalló és a szív elfogadó tevékenysége, valamint az Úr nevének segítségül hívása — mind ezt a hit-feltételt jelölik, amely szükséges az ismét párhuzamba tett

istennektetszéshez és megmentődéshez: "Szívvel hiszünk ugyanis a dikaiosüné (elnyerésének) céljából, és szájjal teszünk vallást a megmentődés (elnyerésének) céljából". [Róm 10,10>

A Róm többi előfordulásaiban arról értesülünk, hogy a jövőben — a páli jelenben Jézust elutasító — Izrael is megmentődik; [Róm 9,27;10,1;11,14.26> továbbá arról, hogy a megmentődés a jövőben — Krisztus második eljövetelkor — perfektuálódik. A kereszthalál elvben ugyan már megmentett minket, de a jelenben ez a megmentődés még csak reménybeli. Erre a részint múlt idejű, részint jövő idejű megmentődésre utal ez a kijelentés: "remény szerint lettünk megmentve". [Róm 8,24> Ez a jövő természetesen közeledik. Pál azzal biztat a tökéletesített törvényt jelentő szeretet valósítására, [Róm 13,8—10> hogy "most már közelebb van a megmentődésünk, mint amikor hinni kezdtünk". [Róm 13,11> A harmadik lépcsőjű (autoszotériás) megmentődésre — csak következtethetünk ebből az etikai buzdításból. A Róm-ben a megmentődés szinte kizárólag heteroszotériás hangsúlyú!

e) A későbbi levelek

A fogságból írt levelek közül csak az Ef és Fil használja szavunkat. Az efezusiak "hittek a megmentődés evangéliumában". [Ef 1,13> Hittek abban, hogy "bár bűneik miatt halottak voltak, Krisztussal együtt élővé lettek, ajándék folytán lettek megmentve". [Ef 2,5> A hit második lépcsője is hangsúlyt kap a nagyon erős hangsúlyú első lépcső mellett: "ajándék folytán lettetek megmentve hit által; és ez nem töletek van, (hanem) az Isten ajándéka, (mert) nem cselekedetekből" történt. [Ef 2,8> Nem mi mentjük meg magunkat istennektetsző életünkkel, hanem Krisztus "a megmentője a maga Testének", az Egyháznak. [Ef 5,23> Csak a "megmentődés sisakjának" felöltése [Ef 6,17> utal a megmentődésünk érdekében kifejtett emberi erőfeszítésre.

Ezzel szemben a Fil erősen autoszotériás hangsúlyú. A filippiek "várják a mennyből megmentőként az Úr Jézus Krisztust". [Fil 3,20> Ez azonban semmiképpen sem tétlen várakozás, mert ezt a biztatást kapják: "félelemmel és rettegéssel munkáljátok megmentődéseteket". [Fil 2,12> A Krisztusért elviselt szenvedések nagyon is hozzájárulnak megmentődésükhöz. [Fil 1,19.28>

A három pasztorális levél használja legsűrűbben szócsaládunkat (20 ízben). A "Megmentő" — állandó jelzője lesz Istennek, [1Tim 1,1;2,3;Tit 1,3;2,10;3,4> aki "minden ember, főleg a hívők Megmentője". [1Tim 4,10> Jézusnak is állandó jelzője a "Megmentő" [2Tim 1,10;Tit 1,4;2,13>: "a mi Megmentőnk, Jézus Krisztus által... válunk örököséivé az örök életnek". [Tit 3,6—7>

A pasztorális levelekben is éles az első lépcsős megmentődés képe: "Krisztus eljött megmenteni a bűnösöket"; [1Tim 1,15> a Megmentő Isten "minden embert meg akar menteni"; [1Tim 2,4> Pált is "be fogja menteni Országába". [2Tim 4,18> Hangsúlyozottan is tiltakozik az autoszotéria ellen: Isten "megmentett minket... nem cselekedeteink, hanem saját elhatározása és ajándéka folytán", [2Tim 1,9> továbbá: "nem cselekedetekből... amelyeket mi tettünk, hanem irgalmából mentett meg minket". [Tit 3,5> Ez az éles hangsúlytevés sem teszi azért fölöslegessé az autoszotériát képviselő harmadik lépcsőt: "megjelent Isten megmentő ajándéka... amely arra nevel minket, hogy tagadjuk meg... az evilági vágyakat... ". [Tit 2,11—2> Az asszonyok esetében a gyermekek szülése is hozzájárul megmentődésükhöz; [1Tim 2,15> ugyanez érvényes a püspökök szolgálatára is: a maguk és mások megmentődését szolgálja. [1Tim 4,16> Ugyanennek az autoszotériás megmentődésnek a szerepére mutat rá még az is, hogy egyfelől Pál fogságot elviselő szenvedései, [2Tim 2,10> másfelől az Ószövetség tanulmányozása [2Tim 3,15> is besegít megmentődésünkbe.

f) Összefoglalás

Megmentődésünk részint azonos azzal, hogy istennektetszők lettünk, részint következménye annak, hogy istennektetszőkké lettünk. Mind a kettő következménye a kereszthalálnak. Következménye ugyanakkor a megmentést—istennektetszést Isten kezéből jövő ajándékként elfogadó (cselekedetek nélküli) hitünknek is. S végül következménye a mi emberi erőfeszítéseinknek is. Szócsaládunk is tisztán tükrözi tehát a páli

krisztusesemény-értelmezés háromlépcsős jellegét. Akármennyire hangsúlyos is tehát a heteroszótéria, mégsem vádolható Pál teológiája megmentési automatikával, hiszen az embernek is hozzá kell járulnia a maga megmentődéséhez.

Az első lépcsős megmentődés — mindenképpen egyetemes. Fogalma valójában azonos azzal az áteredő istennektetszéssel, amely Jézus kereszthalálának következtében az egész emberiséget Isten választott, saját népévé teszi. Ez az egyetemes megmentődés azonban csak elvileg egyetemes. A gyakorlati egyetemességet megakadályozza a megmentődés hit- és cselekedet-feltétele [vö. 1Tim 4,10>: Isten egyfelől mindenkinek a megmentője, másfelől azonban ("főleg") a hívőknek... és természetesen a cselekvőknek. Elvileg azért egyetemes a kereszthalál által létrejövő megmentődés, mert a kereszthalál kimenti az embert abból az egyetemes bűn—harag—kárhozat szituációból, amely lehetetlenné tette a feltámadást az örök életre.

Végezetül a megmentődés — a kereszthalál már megtörténte következtében — a maga elvi egyetemességében már meg is történt. Az örök életre történő feltámadásban bekövetkező effektuált megmentődés viszont még csak jövőbeli. Jövőbeli, mert Krisztus még nem jött el másodszor; és jövőbeli, mert az effektuálódás az emberi hit- és cselekedet-feltétel életünk végéig állhatatosan kitartó teljesítésétől is függ.

g) Fordítási alternatívák

Fordításként inkább a "megmentődést" használtuk a magyar nyelvben nagyon korán kialakult "üdvözülés" helyett. Egyikük sem adja vissza eléggé szócsaládunk kettős jelentését: valamiből kimenteni, valamibe bejuttatni. Az "üdvözítés" a valamibe bejuttatást nyomatékozza, s ugyanakkor teljes hangsúlyárnyékba helyezi a valamiből kimentést. A páli teológiában szócsaládunk egyáltalában nem helyezi hangsúlyárnyékba azt, amiből kimentett bennünket az Isten. A "megmentés" ezért alkalmasabb fordításnak látszik, mert ez kevésbé árnyékolja be a valamibe bementést, mint amennyire beárnyékolja az üdvözítés a valamiből kimentést.

Úgy gondoljuk, hogy a kimentés és bementés szavak esetenkénti váltogatása oldhatná meg ezt a fordítási problémát: Isten kimenti az embert bűnből, halálból, stb; ill. bementi az embert az életbe, az Országba. Az is járható út volna, ha az egyértelműen bementő tartalmú előfordulásokat "üdvözítéssel" fordítanók, s az egyértelműen kimentő tartalmú előfordulásoknál pedig a "kimentés" szó szerepelne. A "megmentés" pedig szerepelhetne a "vegyes" tartalmú előfordulásokban. Így aztán Jézus Üdvözítő is, Kimentő is, és Megmentő is!

41. MEGVÁLTÁS

a) A megmentés szinonimái

A megmentés—üdvözítés is jelöli korunk hívóinak nyelvében a krisztusesemény jelentőségét, de ennél jóval gyakrabban találkozunk a megváltás szóval (vö. Mit csinált Jézus? Megváltotta a világot!). Ezt a gyakoriságot az Úsz egyáltalában nem tükrözi. A megmentés szócsaládjával sokkal gyakrabban találkozunk; hozzá képest a megváltás szócsaládja csak szórványosnak minősíthető.

	Úsz	Pál	Jézus ajkán
a megmentés szócsaládja	177	61	33
a megváltás szócsaládja	20	9	3

24. tábla: Megmentés és megváltás

Ebben a fejezetben sorra vesszük azokat a kifejezéseket, amelyek a megmentéssel rokonértelműek. Így kerülnek aztán tárgyalásra az alábbi témák:

Isten megszabadít minket

Isten hatálytalanítja a bűnt

Isten megbocsát a bűnös embernek

Isten megváltja—kivásárolja az embert a bűn hatalmából.

Látnivaló, hogy ezeket a megmentés-szinonimákat elsődlegesen a "valamiből kimentés" gondolata határozza meg. A következő fejezetben majd azok a megmentés-szinonimák kerülnek elő, amelyeket elsődlegesen a "valamibe bementés" határoz meg.

b) Isten megszabadít minket

Ezt a szabadítás gondolatot hordozza

a. a dikaiouJai (dikaiúszthai) már látott két előfordulása [ApCsel 13,38;Róm 6,7>

b. az eleouJeroun (eleutherún) szócsalád hat idevágó előfordulása [Róm 6,18.20.22;8,2.21.21 — vö. 21g num >

c. a cruesJai (rüesthai) öt előfordulása [1Tesz 1,10;Róm 7,24;11,26;Kol 1,13;2Tim 4,18>

d. az exairein (ekszairein) egy előfordulása. [Gal 1,4>

Az összesen 14 előfordulásból 10 a Róm-ben található.

Pál már első levelében megdicséri a tesszalonikaiakat, mert várják azt a "Jézust, aki megszabadít minket a jövő haragtól". [1Tesz 1,10> A Gal-et pedig azzal a gondolattal fejezi be, hogy "Jézus azért adta oda magát bűneinkért, hogy kiszabadítson minket a jelenvaló gonosz világból". [Gal 1,4> A "gonosz világ" jelzi a krisztuselőtti bűn-létszituáció Krisztus után is megmaradó, csak elvileg felszámolt és gyakorlatilag "jelenvaló" jellegét.

Ami a Róm anyagát illeti, Pál reménykedik az egész Izrael megmentődésében, hiszen az Ószövetség arra tanította, hogy "Sionból jön a Szabadító". [Róm 11,26> Pál számára Jézus — ez a Szabadító, mégpedig a bűn rabságában levő ember kiszabadítója. [Róm 6,7> "A bűn szolgálai voltatok (és szabadok az istennektetés szempontjából)... de megszabadulván a Bűntől, szolgálivá lettetek az istennektetésnek... most megszabadulván a Bűntől és Istennek szolgálivá válván birtokoljátok... a célt, az örök életet... A Krisztus Jézusban való élet Lelkének a törvénye (értsd: ereje) megszabadított téged a Bűn és a Halál törvényétől (értsd: erejétől)". [Róm 6,20.18.22;8,2> Mindez múlt időben hangzik, hiszen levelének olvasói túl vannak már a golgotai krisztuseseményen is, és a maguk Krisztushoz csatlakozásának időpontján is. Élik már az ezekre épülő harmadik lépcsőt is, amelynek e perfektuálódott megszabadulásban van szerepe. A bűnnek a Golgota után is továbbélő, foglyul ejtő ereje [Róm 7,23> következtében kérdezheti Pál: "Ki szabadít majd meg engem ennek a halálnak a testétől?". [Róm 7,24> Jövő idővel kérdez és jövő idővel

válaszol: "Jézus Krisztus a mi Urunk által" szabadulok majd meg, miközben még "testemmel (sarx) a Bűn erejének szolgálok". [Róm 7,24—25>

Ez a megszabadulás jövő idejű. Akkor következik be, amikor megszabadulunk a "halál testétől". [Róm 7,24> A transzcendenciában következik be: "Maga a teremtmény is megszabadul majd a romlandóság szolgálatától, hogy belépjen az Isten gyermekei dicsőségének a szabadságába". [Róm 8,21> Reménybeli a szabadulásunk. [Róm 8,24>

Római fogsága idején viszont megint múlt időben vallja, hogy "Isten kiszabadított minket a Sötétség országából, és áthelyezett szeretett Fiának az Országába". [Kol 1,13> Halála előtt pedig visszatekintve azokra az életveszedelmekre, amelyekből kiszabadította őt az Úr, [2Tim 3,11;4,17> ismét jövő időben utal a teljes, a transzcendens megszabadulásra: "Kiszabadít majd engem az Úr minden gonosz vállalkozásból, és bement majd a maga égi országába". [2Tim 4,18>

A vizsgált és "szabadulást" jelző szavak azonos jelentésűek tehát a megmentődéssel. Harag, gonosz aión és cselekedetek, bűn, halál, Sötétség országa — ezekből szabadít ki bennünket a krisztusesemény, és a Fiú Országába nyit utat, szabadít bele. A kétféle (ki és be) megmentődésnek megfelelően a szabadítás is két irányú. Hasonlóképpen: az elvi megszabadítás múlt idejű, a gyakorlatilag perfektuálódó pedig jövő idejű.

c) Isten hatálytalanítja a bűnt

Ezt a gondolatot hordozza a

- a. katargein (katargein) szó 25 előfordulása;
- b. a katakrinein (katakrinein) szócsalád 3 előfordulása; [Róm 8,1.3.34> valamint
- c. 4 egyszeri előfordulású kifejezés: ex-alijein (eksz-alifein), airein (airein), [Kol 2,14> apekduomai (apekdüomai), Jriambeuein (thriambeuein). [Kol 2,15>

Az Úsz-ben 27 ízben kerül elő a katargew ige, melynek szótári jelentése: hatékonyságon kívül helyezni, elerőtleníteni, eltörölni, megszüntetni, megsemmisíteni, eltávolítani, valakit valamitől megszabadítani. Szenvedő értelemben: eltűnni, szabaddá lenni valamitől. Egy-egy ízben találkozunk igénkkel a Páltól függő Lk-ban és Zsid-ben: Jézus ajkán a 3 éve gyümölcsöt nem hozó fa teszi ilyen hatékonyság nélkülivé a termőtalajt; [Lk 13,7> a Zsid szerzője szerint pedig Jézus "hatálytalanította a (maga) halál(a) által a halál erejének (hatalmának) birtoklóját, vagyis az ördögöt". [Zsid 2,14> Ezzel az ismeretlen szerző tömény összefoglalásban adja Mesterének azt a gondolatát, amely Pál ajkára és tollára hívta ezt a katargeó igét.

A többi 25 helyet a páli levelekben találjuk. Egyértelműen olyan szóval állunk itt szemben, amelyet Pál vezetett be a keresztény szókincsbe, a krisztusesemény magyarázatára. Szinonima ez is: amitől megmentődünk, amitől megszabadulunk, az hatálynélkülivé válik számunkra.

Már a 2Tesz-ben olvashatjuk, hogy a "Törvényáthágót (anomoV = anomosz = a Sátán) hatályon kívül helyezi majd parúziájának ragyogásával" — Jézus. [2Tesz 2,8> Utolsó levelében e jövő idejű transzcendens hatálytalanítás már múlt idejű, mert itt Pál nem a parúziás végkifejletre, hanem a golgotai eseményre néz: "A mi megmentő Krisztus Jézusunk hatálytalanította a halált, viszont felragyogtatta az életet és a romolhatatlanságot". [2Tim 1,10>

A hátralevő 23 páli előfordulásból 22 a harmadik missziós út során írt és eddigelé még senkitől sem vitatott szerzőségű négy levelében [Gal, 1Kor, 2Kor, R> található. Ezek anyagát összesítve mutatjuk be.

Van, ami érvénytelenné lesz; és van, ami nem lesz érvénytelenné. Nem lesz érvénytelenné, nem szűnik meg Isten hűsége irántunk; még akkor sem, ha mi hűtlenek vagyunk. [Róm 3,3> Isten törvénye sem veszti érvényét attól, hogy nem a mózesi törvény által, hanem Krisztus és a Krisztusban való hit által válunk istennektetszövé. [Róm 3,31> A mózesi törvény nem teszi érvénytelenné Isten Ábrahámnak adott ígéretét, [Róm 4,14;Gal 3,17> és nem teheti érvénytelenné Krisztust [Gal 5,4> és a kereszt botrányát sem. [Gal 5,11> Ezzel szemben a krisztuseseményben Isten érvénytelenné teszi azt, ami a világ szempontjai szerint számít valaminek és értékelődik. Érvényteleníti ezeket, hogy helyükbe rakja azt, amit a világ nem értékel. Isten érvénytelenné teszi evilágnak és evilág fejedelmeinek (a Sátánnak és népének) bölcsességét; azt a bölcsességet, amely bolondságnak tekinti a keresztet; és érvényessé teszi a kereszt bölcsességét. [1Kor

1,28;2,6> Az ószövetségi világ értékeit is érvényteleníti: a Krisztus nélkül olvasni—értelmezni akart Ószövetséget. [2Kor 3,7.11.13.14> Így aztán a mózesi törvény nem lehet érvénytelenítője annak a Krisztusnak, aki ezt a mózesi törvényt érvénytelenné tette. [Gal 3,17;5,4.11> Ugyanilyen módon a férj halálával érvénytelenné lesz a feleség kötöttsége; ennek analógiájára a mózesi törvény is érvénytelenné lett Krisztus halála által. [Róm 7,2.6> A halálban hatálytalanná válik az étel és a gyomor is. [1Kor 6,13>

Krisztus keresztfeszülése és a mi misztikus Vele-együtt-keresztfeszítődésünk a keresztségben azt a célt hordozza, hogy hatálytalanítódjék a misztikusan még meg nem halt régi embernek a teste, amely a bűné volt; azt a célt hordozza, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek. [Róm 6,6>

A halálból feltámadt Krisztus a parúziakor "hatálytalanít minden fejedelemséget, minden hatalmat és erőt", azaz a Sátán országát, népét. [1Kor 15,24> "Utolsó ellenségként hatálytalanítódik a Halál" — a Sátán országának feje—ereje. [1Kor 15,26>

Érvénytelenné teszi végül Isten a parúziakor a prófécia és a gnózis, tehát a csak töredékes ismerés világát, amely gyermekkori állapota annak az emberiségnek, amelyet Isten felnőtt korra akar juttatni. E felnőtt korú világban eltűnik majd a hit is, a remény is, hogy kizárólagossá válják a szeretet: "a szeretet soha el nem múlik. De a prófétálások már hatálytalanítódnak... a gnózis is hatálytalanítódik... amikor eljön a teljesség, megszűnik a rész-szerinti... amióta férfi lettem, hatályon kívül helyeztem a gyermek dolgait". [1Kor 13,8.10—1>

A krisztusesemény — érvénytelenít. Érvényteleníti a pogány világ értékeit, érvényteleníti a Krisztust el nem fogadó Ószövetség értékeit, s érvényteleníti végül azt a töredékességet is, amelyben népe a parúziáig építi az Országot.

A katargew Ef-beli előfordulására a következő bekezdésben visszatérünk, s előbb átmegyünk a másik két kifejezéscsoport tárgyalására. Jézus nemcsak hatálytalanította, hanem el is kárhóztatta a Sátánt. A két kifejezés jelentéstartalma megegyezik egymással. A Golgota óta "nincs többé kárhozat azok számára, akik Krisztus Jézusban vannak". [Róm 8,1> Miért? Mert "Isten elkárhóztatta a Bűnt a sarx-ban". [Róm 8,3> Ez a kárhóztató elítélés, amely a sarx-unksban továbbműködő Bűnt éri, csak elvi elítélés—elkárhóztatás, hiszen továbbra is működhetik—működik bennünk (vö. KIO 27c). Ennek az elkárhóztatásnak tudatában kérdezheti Pál: "Ki az, aki elkárhóztat bennünket?". [Róm 8,34> A Golgota hatálytalanította a Sátánt, s az a Jézus lett hatályos, aki nem akar elkárhóztatni bennünket. Ezért válaszolhat Pál a maga kérdésére új kérdéssel: "Krisztus Jézus... aki meghalt... aki az Isten jobbán ül és kiáll mellettünk" [Róm 8,34> — Ő kárhóztatna el minket?

A fogságban írt levelek közül az Ef csak a mózesi törvény hatálytalanításáról beszél, [Ef 2,15> de a Kol szemléletes kifejezésekkel írja le Krisztus győzelmét a Sátán felett: "Isten törölte (ex-alijein) a tételeivel minket terhelő adóslevelet, amely ellenünk szólt, és eltávolította (airein) odaszegezve a keresztre. Lefegyverezte (ap-ek-duomai) a fejedelemségeket és a hatalmasságokat, megszégyenítette őket, nyilvánosan is diadalm menetben hajtotta (Jriambeuein) őket Jézus által". [Kol 2,14—5> — A mózesi törvény és a Sátán közös nevezőre kerülnek itt, mert mind a kettő az ember java ellen volt hatékony, s ezért Isten Jézus keresztye által radikálisan hatálytalanította mind a kettőt.

A "hatálytalanítás" ellentétes kifejezése — a "betudásnak" (vö. 38 num). Isten hatálytalanítja bűnszituációkat, Isten betudja hitünket istennektetsző minősültségnek. A korábbi létszituáció hatálytalanítódik, az újabb létszituáció betudatik. Hatálytalanítás és betudás — jellegzetes nyelvi lecsapódása a nagyon is sajátos páli krisztusesemény-értelmezésnek. Ennek a fogalom párnak a segítségével fogalmazhatjuk meg talán optimálisan a páli látásmód alap gondolatát.

Isten betudta nekünk Ádám bűnét, és ezzel hatálytalanította a teremtésben kapott létszituációkat. Ezután Isten Krisztus által hatálytalanította Ádám bűnének a betudását, azaz hatálytalanította az ádámutáni létszituációkat. Azáltal hatálytalanította ezt a nekünk Óáltala betudott ádámutáni létszituációt, hogy ismét betudta nekünk — immár nem Ádám engedetlenségét, — hanem Jézus engedelmességét. Isten maga végzi az ősbűn, ill. a kereszthalál alkalmával ezt a két hatálytalanítást, ill. betudást. Isten maga tesz ezekkel a hatálytalanításokkal és betudásokkal bennünket olyanokká, amilyenekké. Isten maga konstituál

bennünket bűnösökké, ill. istenektetszőkké: "bűnösökké tétettek (katatilhmi = katatithémi) a sokak..., istenektetszőkké tétettek (katalithmi = katathitími) a sokak". [Róm 5,18—9>

Ez a három kifejezés: hatálytalanítás, betudás, valaminővé-tevés — hordozza a legélesebben a páli gondolkodás első lépcsőjében letagadhatatlanul érvényesülő automatikát.

d) Isten megbocsát a bűnös embernek?

Jézus jó híre az Országról az evangéliumok tanúsága szerint abból is áll, hogy különös erővel nyomatékozza azt, amit az Ószövetség is tudott és vallott: a bűnbánatot tartónak Isten megbocsát. A Krisztushoz tartozók kipusztítására vállalkozó Pált Jézus úgy terítette a földre, úgy "ragadta meg", [ApCsel 9,4;Fil 3,12> hogy a megragadást megelőzően Pál nem tartott semmiféle bűnbánatot. Életének ez a sorsdöntő eseménye is meghatározta teológiáját. Meghatározta, mert a bűnbánattartás és megbocsátás — legalábbis e fogalmak szótári kifejezésanyaga — hangsúlyárnyékba került nála.

Tegye ezt világossá az Úsz 4 szavának statisztikája, négy olyan szóé, amely Jézus ajkán nagyon is hordozta a Jézus által hozott Ország imént említett tartalmát.

	Úsz	Jézus ajkán	Pá	
ajienai(afienai) =megbocsátani	48	30	1	(Róm 4,7)
ajesiV(afeszisz) =megbocsátás	17	4	2	(Ef 1,7; Kol 1,14)
metanoia(metanoia) =bűnbánattartás	24			(2Kor 7,9.10; Róm 2,4; 2Tim 2,25)
metanonein (metanonein) , =bűnbánatot tartan	32	13	1	(2Kor 12, 21)
	121	52	8	
adott sűrűség,		1,83	0,28	
relatív gyakorisági mutató		6,52		

25. tábla: Bűnbánat és megbocsátás

Az elvi teológiai tartalmakat hordozó absztrakt fogalmak az Úsz többi szerzőjéhez viszonyítva a "teológusabb" jellegű Pálnál rendre sűrűbben fordulnak elő, mint az Úsz egészében; azaz ezen tartalmak esetében a relatív gyakorisági mutató Pálnál rendre nagyobb, nemegyszer sokszorosán is nagyobb. A bemutatott négy kifejezésnél viszont nagyon más a helyzet: közel négyszerese kisebb a C.P.-ban e kifejezések sűrűsége, mint az Úsz-ben, és közel hétszerese kisebb, mint a Jézus ajkára adott szövegekben. Jelentősnek gondoljuk ezt az adalékot. A Jézus ajkára adott anyagban sok a mindennapi életből vett történet, és ezek kevésbé kedveznek az absztrakt teológiai kifejezések használatának. Pál nem alkalmaz ilyen történeteket, s ezért a páli szövegek az absztrakt kifejezések tekintetében rendre nagyobb gyakoriságot mutatnak a jézusi szövegekénél. Ez a szinte kivétel nélkül tapasztalható arány a jelen esetben ellenkezőjére fordul. Élnünk kell tehát a gyanúperrel, hogy e kifejezések tartalma valaminő ok miatt nem fér bele Pál gondolkodási rendszerébe, mondanivalójába.

Bár a jézusi önértelmezésnek igen jelentős gondolata a bűnbánat és megbocsátás, a páli krisztusesemény-értelmezésben a bűnbánat nem kap szerepet, és az isteni megbocsátás is alig. Ahogyan Damaszkus kapujában is Jézus volt az első cselekvő, úgy a páli teológiában is Jézus az indító. Pál úgy érzi, hogy Isten ajándékozó elsőségét zavarja, ha ezt az ajándékot megelőzi az emberi bűnbánat. Igaz ugyan, hogy Jézus sem kívánt előfeltételként bűnbánatot ahhoz, hogy elviselje Lukács bűnös asszonyának közelségét, hogy ne ítélje el a házasságtörő asszonyt, hogy belépjen Zakeus házába. Jézus tette meg az első lépést —

nemcsak Pál, hanem az említettek esetében is. Megtette, mert ezzel akarta nyilvánvalóvá tenni, hogy elközelgett hozzánk az Isten Ország. De nem lesz miénk az Ország, ha nem tartunk bűnbánatot:

- a. Jézus közelünkbe lép — az Ország közelünkbe kerül;
- b. bűnbánatot tartunk, teljesítjük az Atya akaratát;
- c. bocsánatot nyerünk és miénk lesz az Ország.

Pál azonban nem így látja a krisztuseseményt. Pál csak a Golgotát akarja értelmezni krisztusesemény címén; és nem ez a közelítési—bűnbánati—megbocsátási dialógus érdekli. A páli értelmezésben Isten első lépése a hatálytalanító—betudó—istennektetszővé-tevő ajándék, amelyet semmiképpen sem akar bűnbocsátnak nevezni, nehogy eszünkbe jusson bűnbánat-feltételre gondolni. Nem akarja ezt, mert bűnbánatunk elhomályosítaná az ajándék ajándék-voltát. Jézus hűsége folytán leszünk istennektetszőkké, és nem a fenti három pontban megrajzolt dialógus következtében. Legalábbis a páli első lépcső ezt nyomatékozza.

Ha beszél is Pál bűnbánatról, nem a krisztusesemény értelmezéseként beszél róla: "Ha megszorítottalak titeket a levéllel, nem bánom; ha bántam is... most örülök, hogy megtérésre szomorodtatok meg... az Isten szerinti szomorúság megbánhatatlan megtérést szerez a megmentődésre... nehogy... megsirassak sokakat, akik korábban vétkeztek és nem tartottak bűnbánatot" [2Kor 7,8—10; 12,21> — írja a korintusiaknak. "Isten jósága megtérésre ösztönöz téged" [Róm 2,4> — írja a rómaiaknak; s azt is kívánja, "hogyan Isten megtérést adjon" [2Tim 2,25> — utolsó levelében. Látja tehát a metanoia jelentőségét a keresztény életben, de nem látja a krisztuseseményben. Az ApCsel-ben ez a téma többször szerepel Pál ajkán, mint a páli levelekben: metanoiára szólít fel, [ApCsel 17,30;20.21.26> megemlékezik a Keresztelő metanoia-hangsúlyáról [ApCsel 13,24;19,4> is.

A páli teológiában ez a bűnbánat—megbocsátás dialógus a harmadik lépcsőn helyezkedik el. Miután Jézus hűsége és az ember hite üdvözülhetési szituációba hozott bennünket, a keresztséget is követően vétkező ember a bűnbánat—megbocsátás útján kerül vissza a de facto istennektetszés, az aktuális megmentettség állapotába.

Ha mindezt így elibe tárhatnók Pálnak, ha megkérdézhetnők őt, hogy az emberi bűnbánatnak semmi szerepe sincs-e megmentődésünk művében, talán azt válaszolná, hogy a hit, amely rátámaszkodik Istenre, valójában nem lehetséges bűneink megbánása nélkül. Ha ezt válaszolná, akkor a második lépcső hit-fogalmában a mi bűnbánatunk benne van. Ez esetben a fenti hárompontos jézusi dialógus Pálnál ezt az alakot öltöztet:

- a. Jézus a kereszthalállal üdvözíthetési szituációba hoz minket;
- b. mi ezt elhiszük, és ezzel együtt bűnbánatot is tartunk;
- c. bűnbánatból fakadó életünk következtében Isten az ítéleten feddhetetleneknek ítél bennünket.

Könnyen lehet azonban, hogy Pál nem menne bele ebbe a gondolatba, mert veszélyeztetve érezné a hitfogalomnak bűnbánattal kitágítása által az ajándékozott istennektetszés ingyenességét.

A bűnbánat után lássuk a megbocsátást. Az egyetlen igei alak — idézet az Ószövetségből; [Róm 4,7> a két főnévi előfordulás pedig csak a fogság leveleiben — melyeknek eredetiségét vitatják — kerül elő. Azt kell tehát mondanunk, hogy Pál e terminusok nélkül fejtette ki a krisztusesemény értelmét. Igen, mert Pál számára a megbocsátás valójában bünt-be-nem-tudást jelent. A Zsoltáros ezt mondja: "Boldogok, akiknek megbocsáttattak bűneik, akiknek elfedődtek a vétkeik, akiknek az Úr nem tudott be bünt". [Zsolt 31,1—2> Pál ezt az idézetet így vezeti be: "Dávid is beszél annak az embernek a boldogságáról, akinek az Isten cselekedetek nélkül tudja be az istennektetszést". [Róm 4,6—8> A krisztusesemény által Isten kibékült az emberiséggel, és ennek tartalma: "Nem tudja be nekik a bűneiket". [2Kor 5,19> Pál nem bűnbocsátnak, hanem bűn-be-nem-tudásban gondolkodik.

Csak a fogság leveleiben használja a "megbocsátás" szót a maga fogalmazásaként, amikor is a Jézus vére által történő megváltás és a bűnök bocsánata közé egyenlőségjelet tesz. [Ef 1,7;Kol 1,14> A Róm-ben ugyan szerepel egy ízben az "ajesiV" (afeszisz) helyett a hasonló jelentésű "paresiV" (paresisz). [Róm 3,25> Ha másolói betoldás volna — ahogyan egyesek feltételezik — a másoló alighanem a közkeletű "ajesiV" szót

használta volna. Ezért nem valószínű, hogy betoldással volna dolgunk. Azt hiszem másról van szó. Pálnak az ajándékozott istennektetés kapcsán eszébe juthatott, hogy ez tartalmilag tulajdonképpen azonos a megbocsátással. Csakhogy működésbe jöttek benne a gondolati fékek, s ezért a "be-nem-számítás" jelentéstartalomhoz közelebb eső "paresis" szó tolul a tudatába: az istennektetés ajándékozása "a korábban elkövetett vétkek be-nem-számítása által" történt. [Róm 3,25>

Azt gondoljuk, hogy életének fogság előtti szakaszában nagyon fontos volt számára, hogy Jézus golgotai tettét ne minősítse bűnt megbocsátó cselekedetnek. Azért volt ez számára fontos, mert ő is, más is jól tudta, hogy Isten a bűnbánónak megbocsát; s ha így van, akkor a Golgota nem kaphatta volna meg azt a teljes emberi tehetetlenségen egyedül segíteni tudó funkcióját, amelyben Pál a Golgota értelmét látja. A jeruzsálemiekkel szemben tanúsított harci kedvének az alábbhagyásával azonban, eszmei fejlődésének későbbi szakaszában már közelebb kerülhetett a jeruzsálemi ősegyház hitéhez, amely a krisztusesemény értelmét kielégítőnek látta akkor is, ha Isten a bűnbánók bűneit a Golgota után már Jézus által bocsátja meg (vö. 28 num). Az ezt az eszmei továbbfejlődést mutató Ef és Kol eredetisége ellen azért ez nem lehet perdöntő érv. Nem, mert akármilyen élesen képviselte is Pál a maga újdonságát a Róm-ig bezárólag, ettől még élete utolsó szakaszában továbbfejlődhetett. Ettől még írhatta Pál a fogság leveleit.

e) Isten megváltja—kivásárolja az embert a bűn hatalmából

Ezt a tartalmat hordozza mindenekelőtt a "lütron"-szócsalád.

	Mt	Mk	1Pt	Lk	Ap Cs	Zs	R	1K	E	K	1Ti	T	
lutron (lütron), =kiváltó eszköz	1	1											
antilutron (antilütron)											1		
lutrousJai (lütrúszthai) =kiváltani			1	1								1	
lutrwsiv (lütrószisz), =kiváltó tevékenység				2		1							
apolutrwsiv (apolütrószisz)				1		2	2	1	3	1			
lutrwithV (lütrótész), =kiváltó személy					1								
	1	1	1	4	1	3	2	1	3	1	1	1	20

26. tábla: A megváltás szócsaládja

A fentiekből látható, hogy szócsaládunk két ízben fordul elő Páltól független könyvekben (Mt, Mk), 9 ízben Pálnál (rgym: 4.0) és 9 ízben Páltól függő írásokban (Lk, ApCsel, Zsid). Az is látnivaló, hogy az Úsz-től nagyon kevésbé preferált szócsaláddal van dolgunk. A mindössze 20 előfordulásból 18 előfordulást Pálnál és tanítványainál olvassuk. Közelfekvő — bár külön igazolandó — az a gondolat, hogy a másik két előfordulásban is a páli kérügma hatását kell látnunk.

E szócsalád jelentéstartalmát hordozzák még az alábbi kifejezések:

		Úsz	Pál
agorazein (agoradzein), =megvásárolni	(1Kor 6,20;7,23)	6,	2
exagorazein (ekszagoradzein)	(Gal 3,13;4,5;Ef 5,16;Kol 4,5)	4	4
timh (timé), =ár	(1Kor 6,20;7,23),	2	2
peripoihsiV (peripoiészisz), =megszerzés	(1Tesz 5,9;2Tesz 2,14;Ef 1,14)	5	3
peripoeisJai (peripoeisthai), =megszerezni	(1Tim 3,13)	3	1
exairein (ekszairein), =kiszabadítani	(Gal 1,4),	8	1
		28	13
sűrűség			2

27. tábla: A megváltás szinonímái

Már az első két levél is beszél a megmentődésnek, ill. Isten dicsőségének a megszerzéséről, ami Jézus Krisztus által történik [1Tesz 5,9;2Tesz 2,14>: Jézus szerzi meg nekünk.

A Gal-ben már "által" nélkül is halljuk, hogy Jézus azért jött, hogy kiszabadítson minket a jelenvaló gonosz világból. [Gal 1,4> Azért, hogy "a mózesi törvény alatt levőket kivásárolja, és megkapjuk a fiúságot": [Gal 4,5> "Krisztus kivásárolt bennünket a mózesi törvény átka alól, értünk átokká lévén" [Gal 3,13> — azaz kereszthalála által történt meg a vásárlás. A megváltás—kivásárlás a Sátán és a mózesi törvény hatalma alól szabadít ki minket.

A korintusiakat Pál azzal buzdítja a jóra, hogy "áron lettetek megvásárolva". [1Kor 6,20;7,23> A kereszthalál ez az ár. Jézus fizette le ezt az árat, "aki Istentől (ajándékozva) számunkra" nemcsak "Bölcsesség és Istenekettsége" lett, hanem "Megváltás" is. [1Kor 1,30> Jézus Megváltássá lett számunkra, ez annyit jelent, hogy Ő, és csak Ő váltott meg bennünket. Ez a megváltás itt párhuzamos és azonos az istenekettséggel, ill. a kereszt oktan bölcsességével.

A Róm-ben egyfelől azt olvassuk, hogy "istenekettszökké lettünk ajándékként, Isten ajándékozása folytán a Jézus Krisztusban történt megváltás által", [Róm 3,24> másfelől pedig azt, hogy "várjuk a fiúságot, testünk megváltását". [Róm 8,23> A megváltás tehát részint már megtörtént: a golgotai tett erejében istenekettszökké lettünk; részint azonban csak a jövőben kerül sor megváltásunkra — a feltámadásban. Ez utóbbi esetben a megváltás a fiúság megszerzését, illetőleg birtokbavevését jelenti.

A fogság levelei közül az Ef és Kol használja szócsaládunkat. Pál ezt írja az efezusiaknak: "Jézusban birtokoljuk vére által a megváltást, a bűnök bocsánatát". [Ef 1,7> A Golgota szerezte meg tehát a megváltást, amely egyet jelent bűneink megbocsátásával. Istenekettszövé tevés, megváltás, bűnbocsánat — ugyanezt jelenti tehát. A transzcendens perfektuálódásnak a záloga a Lélek. Az efezusiak hittek Jézusban, és mint ilyeneket "meg is pecsételte az ígért Szent Lélek, aki örökségünk záloga a minket megszerzésben megnyilvánuló megváltásra". [Ef 1,13—4> Annyit jelent ez, hogy a megkapott Lélek biztosítékot jelent a perfektuálódó, a transzcendenciában teljesülő megváltás elnyerésére.

Az első lépcsőben már megtörtént megváltás perfektuálódásának feltétele, hogy a harmadik lépcső szintjén ezt ne akadályozzuk meg: "Ne szomorítsátok meg a Szentlelket, akiben lepecsételtetek a megváltás napjára". [Ef 4,30> Van harmadik lépcsőjű, általunk végzett megváltás—megvásárlás—kivásárlás is: "Nagyon vigyázzatok, hogy miként viselkedtek, nem esztelenekként, hanem bölcsékként, megvásárolva az időt, mivel gonosz időkben élünk". [Ef 5,16> Pál az idő hasznosítására, jó felhasználására gondol, amikor az "exagoradzein" alanyává teszi az embert.

A Kol gondolatai párhuzamosak az Ef gondolataival: "Jézusban birtokoljuk a megváltást, a bűnök bocsánatát"; [Kol 1,14> ill. "bölcse viselkedjétek a kívülről állókkal szemben, megvásárolva az időt" [Kol 4,5> — a harmadik lépcső szintjén nekünk is jut magunkat megmentő, időnkét megváltó autoszótériás szerep.

A pasztorális levelekben részint magyarázó párhuzam nélkül olvassuk, hogy "Jézus váltságul adta magát mindenkiért" a Golgotán; [1Tim 2,6> részint magyarázó környezettel is: "...odaadta magát értünk, hogy megváltson minket minden gonoszságtól és Hozzá tartozó, jócselekedetekre törekvő néppé tisztítson minket a maga számára". [Tit 2,14> Ez a magyarázó környezet is jól mutatja, hogy Pál túljutott már a fogság előtti harci szakaszán. A régi jeruzsálemi szemléletet és a páli újdonságot összebékítő fogalmazás ez már. A Golgota vált meg, de nem a Gonosztól, [Gal 1,4> azaz nem az átörökölt bűnszituációtól, hanem "minden gonoszságtól", azaz életünk személyes bűneitől. A Golgota tisztít meg bennünket Jézushoz tartozó néppé, de olyan módon, hogy mi jócselekedetekre törekvő népévé tisztulunk. Ebben a fogalmazásban szinte már nincsenek is "lépcsők". Az első és a harmadik lépcső egyszerre és egyetlen szinten jelentkezik, a második lépcső pedig feleslegessé is vált. Amit Krisztus tett értünk, az annak a célnak a szolgálatában áll, hogy mi Isten népéhez illően jócselekedetekre törekedjünk. Váltság és megtisztítás ehelyt már nem Isten által létrehozott egyetemes bűnszituációnk eltüntetésére szolgál, hanem arra, hogy mi jót cselekedjünk. A páli teológia ismeretében érezhetjük a szövegben még a váltság és megtisztítás kifejezéseknek első lépcsős felhangját, de ha ettől az ismerettől elvonatkozunk, akkor a szöveg teljesen belesimul az ószövetségi és jézusi hagyományos szemléletbe.

f) Jézus áldozattá tette magát

Aki valakit meg akar váltani, annak áldozatot kell hoznia, váltságdíjat kell fizetnie. A rabtartó váltságdíj ellenében hajlandó felszabadítani az uralma alatt levő, a rabságban levő embert. Ez az alapjelentése a "lutron"-szócsaládnak és szinonimáinak.

A páli teológiában a bennünket megváltó Jézus áldozattá lett azért, hogy bennünket megváltson. Vegyük sorra a kereszthalál áldozat-jellegére utaló kijelentéseket. A fogság előtti 1Kor és Róm, a fogságban készült Ef és a fogság utáni 1Tim levelekben egyaránt találunk ilyeneket.

1Kor : "A mi pászkabarányunk, Krisztus, megöletett"; [1Kor 5,7> "Áron lettetek megvásárolva"; [1Kor 6,20;7,23> "Az áldás kelyhe, amelyet megáldunk, nemde a Krisztus vérének a közössége... nem akarom..., hogy közösségbe kerüljete az ördögökkel. Nem ihatjátok az Úr kelyhét és az ördögök kelyhét... Valahányszor... isztok a kehelyből, az Úr halálát hirdetitek..."; [1Kor 10,16.20—1;11,2>

Róm : Jézust "Isten a (Jézus) vérontásigmenő hűsége által engesztelőáldozattá tette"; [Róm 3,25>

Ef : "Krisztus szeretett minket, és odaadta magát értünk Istennek jóillatú felajánlásként és áldozatként"; [Ef 5,2>

1Tim: "Jézus, aki odaadta magát kiváltó eszközként mindenkiért". [1Tim 2,6>

Mindezek a kijelentések Krisztus haláláról, vérontásáról beszélnek. Dokumentált bennük, hogy a vérontás Isten felé irányuló vérontás: felajánlás (prosjora = proszfora), áldozat (Jusia = thüszia), italáldozat (pothrion = potérion=kehely), bárányáldozat (pasca = paszkha), illatáldozat (euwdia = euódia), engesztelő áldozat (cilasthrion = hilasztérion). Dokumentált az áldozat célja is: a mi megvásárlásunk, megváltásunk—kiváltásunk. Könyvünk fejtegetései alapján az is kétségtelen, hogy a megváltásra szoruló ember kettős rosszban él: Ádám bűne következtében egyfelől reánk nehezedik Isten haragja, másfelől a Sátán rabságában vagyunk. Azt is láttuk, hogy az első rossz következtében kerültünk bele a második rosszba: Ádám bűnének következtében csak azért lehetett az egész emberiség bűnössé, mert Isten tett bűnösökké mindenkit; a Sátánnak önmagától erre nem lehetett hatalma (36d num).

Jézus áldozata mind a két rossz alól kiszabadított—kiváltott minket. A krisztusesemény értelmezésének története során felmerülő kérdést nekünk is fel kell tennünk: kinek fizette le Jézus azt a váltságdíjat, amellyel e két rosszból kivásárolt, kiváltott, kimentett minket? A felelet a páli teológiai alapján egyértelmű: Jézus az Atyának fizetett és nem a Sátánnak. A keresztáldozat által kiengesztelődött Atya hatálytalanította a haragját, s ezzel ipso facto hatálytalanítódott bűnszituációnk is, amely az ádami bűn és az ennek nyomán támadó isteni harag következményeként jött létre. Az Atya kiengesztelődésével tehát automatikusan megszűnt a Sátán uralma felettünk. Automatikusan, tehát anélkül, hogy Jézus árat fizetett volna a Sátánnak.

Jézus nem a rabtartó Sátánnak fizetett tehát rabkiváltó váltságdíjat. Engesztelési díjat fizetett annak az Atyának, akinek a haragja következtében kerültünk a Sátán rabságába. Ennyiben a "lütron"-szócslád páli használata mindenképpen eltér a szótári jelentéstől (a rabtartónak fizetünk). Az Atya megkapva az engesztelési díjat kiveszi az embert annak a Sátánnak a kezéből, akinek odaengedte, átadta az embert Ádám bűne miatt. Megtehetette volna, hogy nem adja át az embert a Sátánnak. Ha mégis megtette, kivehetette volna az embert a Sátán kezéből minden engesztelési díj nélkül is. Miért nem tette?

De nemcsak ennyiben tér el a szócslád páli használata a szótári jelentéstől. Nemcsak, hiszen a Fiú fizeti le az Atyának az engesztelési díjat, s ezzel még problematikusabbá válik az egész "engesztelés". Problematikusabbá, mert az Atya szereti a Fiút; és így a kereszthalállal nemcsak a Fiú fizet, hanem fizet a Fiút szerető Atya is. Ezzel aztán már nagyon messzire kerülünk a "lütron" alapjelentésétől. Hogyan is beszélhetünk váltságdíjról, ha valaki azon az áron hajlandó felszabadítani rabszolgáját, hogy elhatározza és elfogadja saját fiának a halálát? A Golgota esetében olyan váltságdíjról lenne szó, amelyet a rabtartó személy (az Atya) és a rabot kiváltani akaró személy (a Fiú) közösen fizetnek le; közösen szenvednek meg azért, hogy a rab kiszabaduljon. Sőt, ennél is furcsább a helyzet: Atya és Fiú közösen szenvednek azért, hogy az Atya engesztelődjön, ne haragudjon.

Mindezek következtében a "lütron" igen alkalmatlan kifejezés a golgotai történés jelölésére, akármennyire is általánosult a kétezer esztendő során Jézusra vonatkozóan a Megváltó megjelölés. Az ebben a megjelölésben rejlő gondolati kuszaságot nem lehet azzal igazolni, hogy misztériumról van szó. Ezt a gondolati kuszaságot — legfeljebb és talán — csak abban az esetben lehetne misztériumként elfogadnunk, ha nem állna rendelkezésünkre a krisztusesemény értelmezésében a jézusi mérce.

A jézusi önértelmezés szerint Jézus mindenekelőtt önnön céljának szolgálatában fizette le a kereszthalál árát, mert nem maradhatott hűséges a Szentháromságból hozott viselkedési normákhoz anélkül, hogy a Sátán ki ne akolbolítsa őt a világból. Jézusnak is, minden embernek is, árat kell fizetnie azért, hogy hűséges maradjon Istenhez; ahogyan minden komoly célnak az elérése árat kíván az embertől. Fizetünk — magunk magunknak, hogy elérhessük a célt. Ha az Isten Országa a célunk, akkor oda kell helyeznünk életünket szabad zsákmányként a Sátán számára. De nem neki fizetünk, hiszen nincsen közösségünk vele. Ezt a cél elérésével szükségképpen együttjáró árlefizetést nevezzük áldozatnak. Ha a célunk az Isten Országa, akkor az árlefizetés — az Istenhez ragaszkodó hűségünk oltárán meghozott áldozat. Áratlefizetről, áldozatról beszélhetünk tehát, de váltságdíjról nem. (KIO 27e).

Jézus Atyja abban reménykedett, hogy közénk küldött Fiát meg fogjuk becsülni, [Mk 12,6> semmiképpen sem kívánhatott tehát váltságdíjat. Aligha kétséges tehát, hogy a "lütron" Jézus ajkára adva — a jézusi szemléletről idegen elemként szerepel ott. A páli kérügma hatására egészíthette ki Márk és nyomában Máté "az Emberfia nem azért jött, hogy kiszolgálják, hanem azért, hogy szolgáljon" logiont e szavakkal: "...és hogy váltságul adja életét sokakért" (KIO 27e). [Mk 10,45;Mt 20,28>

42. ÚJ TEREMTÉS

a) Ki a szent — az első és második lépcső erejében?

Jézus nem mondta a maga követőit szenteknek (hagios) csak az Atyát [Jn 17,11> és az angyalokat illetve ezzel a jelzővel, [Mt 8,38; Lk 9,26> tehát az Isten Országának véglegesültjeit. Az Úsz 77 ízben mond élő embereket szentnek; ebből 47 a páli levelekre esik (sűrűség: 2,6; rgym: 5,1). Az első három és utolsó három levelében összesen 3 ízben találkozunk ezzel az embert jelölő jelzővel, a többi előfordulást a 3 nagy levélben és a fogság leveleiben találjuk; legsűrűbben az Ef-ben (12 ízben).

Pálnál a "szent" nem etikai minősültséget, nem odaadottságot jelent, hanem ontológiai minősültséget: aki Jézushoz tartozik, az mind szent — etikai minősültségétől függetlenül is. Azok a szentek, akik szentek lettek Isten Jézusban elvégzett ezirányú gondoskodásának eredményeként.

Ezek a szentek — az Isten meghívottai, [Róm 1,7; 1Kor 1,2> választottai, [Kol 3,12> szerettei. [Róm 1,7; Kol 3,12> Ők azok, akik Jézus Krisztusban vannak, [Fil 1,1; 4,21; Kol 1,2> ők a Jézusban megszenteltek, [1Kor 1,2> ők az Isten házanépe, [Ef 2,19> ők kapják meg a jézusi örökséget, [Ef 1,18> az osztályrészt a Világosságban, [Kol 1,12> ők értették meg Krisztust, az Isten titkait, [Ef 3,18; Kol 1,26> ők töltődnek be Isten teljességével, [Ef 3,18; 4,12> értük jár közben a Szentlélek, [Róm 8,27> és így alkalmassá lettek, hogy ítéletet mondjanak társaikról is, és majdan minden emberről is. [1Kor 6,1—2> Mindezt Isten végezte el rajtuk, s éppen ezért szentek; lakjanak bár Rómában, [Róm 1,7; 16,15; Fil 4,22> Jeruzsálemben, [Róm 15,26.31> egész Achajában, [2Kor 1,1> Filippiben [Fil 1,1> vagy Kolosszéban. [Kol 1,2> Szentek ugyanezen az alapon a császár házában levők is. [Fil 4,22> Ezek a szentek — az első és második páli lépcső erejében lettek szentekké. "Betudatott" ez nekik.

Mivel nem etikai minősítésről van szó, Pál önmagát is szentnek mondja. Ennek során azonban megérzi a szó etikai minősültséget kifejező jelentését, s ezért tompít: "Nekem az összes szentek közül a legkisebbnek adatott meg az az ajándék...". [Ef 3,8>

Az Ószövetség népe is — szent nép volt. Nem az etikai minősültség alapján, hanem az egyetlen Istenhez tartozásuk alapján. Ugyanilyen alapon szent nép az új szövetség népe is a Jézushoz tartozás alapján. Szentek azok, akiknek gyülekezeteik (egyházaik) vannak. [1Kor 14,33> Ily módon szentek a Korintusban levő egyház tagjai, [1Kor 1,2> és szent a tagok összességét, vonatkozási egységét jelölő "egyház" is. [Ef 5,27> A páli teológiában a "szentek" szó azonos tartalmú és terjedelmű azzal a szóval, amellyel Jézus jelölte az Ország, a maga gyülekezetének tagjait: a "testvérekkel". [1Kor 16,15; Kol 1,2> Akiket tehát Jézus testvéreknek nevezett, azokat Pál szenteknek mondja. Ezek a "szentek" az egész világon kapcsolatban vannak egymással: köszöntik egymást, [2Kor 13,12; Róm 16,15; 4,21—2> szükségleteik vannak, [2Kor 9,12; Róm 12,13; 15,26> s ezeket kielégíteni akarván szolgálják is egymást. [1Kor 16,1.5; 2Kor 8,4; 9,1; Róm 15,25.31; Ef 4,12; 6,18; Filem 7; 1Tim 5,10>

Nem attól szentek tehát, hogy szentek módjára viselkednek. Mivel azonban Isten szentté tette őket, ezért szentekhez illő módon kell viselkedniük: "Ajánlom pedig nektek — írja Pál a római 'szenteknek' — Főbét, a mi testvérnőnket, aki 'diakonusa' a Kenkreiában levő egyháznak, hogy fogadjátok be őt az Úrban úgy, ahogyan az a szentekhez méltó...". [Róm 16,1> Az efezusiaknak pedig ezt írja: "paráznság pedig, vagy bármiféle tisztátalanság vagy kapzsiság ne is említettessék köztetek, ahogyan a szentekhez illik...". [Ef 5,3> A harmadik lépcsőben tehát meg kell fejelni, teljessé kell tenni, be kell végezni azt, amit Isten az első lépcsőben elkezdett, megtett: "Tisztítsuk meg magunkat minden szennytől... teljessé tevén a szentséget az istenfélelem által". [2Kor 7,1> Ezért aztán a szent legyen szeplőtelen a szentségben. [1Tesz 3,13> Ekkor azonban a szent már nemcsak ontológiai, hanem etikai minősültséget is jelent. Ennek folytán a szentnek szinonimája — a hűséges, [Kol 1,2> a tiszta; [1Kor 7,14> s a szentek szeretnek, szeretik egymást, [Ef 1,5; Kol 1,4; 3,12; Filem 5> szeplőtelenek a szeretetben. [Ef 1,4; Kol 1,22>

Megkülönböztetendő tehát egymástól egyfelől az ontológiai minősültség, amely eleve jellemzője a Krisztushoz tartozóknak, másfelől pedig az az etikai minősültség, amelyre elkötelez az előbbi, az eleve-szentség. Ez az eleve-szentség továbbfolytatja azt az ószövetségi szemléletet, amelynek értelmében az Isten népe — szent nép.

b) Ki szentel meg minket — a három lépcső erejében?

Pál ismeri az áteredő szentséget is, a cselekedetekkel megszerezhető szentséget is. A megszentelni (cagiazein = hagiadzein, cagiasmoV = hagiasszmosz, cagiothV = hagiotesz, cagiosunh = hagiasszüné), megtisztítani (kajarizein = katharidzein, kajaroV = katharosz, akaJarsia = akatharszia, akaJartoV = akathartosz) és megmosni (apolouesJai = apolueszthai, loutron = lutron) szócsaládok 48 páli előfordulása utal mind a kétféle megszentelődésre.

Az a. pontban tárgyalt "szent" (cagioV = hagiassz) jelentéstartalmával ellenkezően a fenti szócsaládok csak kevés előfordulásban utalnak arra a megszentelődésünkre, amely Isten tettének, Krisztus halálának a következménye. Első levelében kizárólag az emberi magatartásra utalnak a fenti kifejezések. Pálnak a tesszalonikaiakat buzdító magatartása nem tisztátalanságból fakad; [1Tesz 2,3> Isten a tesszalonikaiak szentségét akarja: azt, hogy házastársukkal szentül éljenek, hiszen nem tisztátalanságra, hanem szentségre hívta meg őket. [1Tesz 4,3.4.7> Pál azért imádkozik, hogy Isten erősítse meg az ottaniak szívét a feddhetetlen szentségben; [1Tesz 3,13> azért, hogy Isten megszentelje őket, és ennek következtében feddhetetlenekként őriződjenek meg Jézus eljövételére. [1Tesz 5,23> Csak a megerősítés és megőrzés szavak utalnak halványan arra a szentségre, amelyeket nem cselekedetek által kaptak.

A 2Tesz-ben viszont előtérbe lép Isten megszentelő szerepe: "kiválasztott titeket az Isten zsengeként a megmentődésre a Lélek megszentelő munkája által". [2Tesz 2,13> A Gal nem viszi tovább a megszentelésnek ezt a jelentését, [Gal 5,19> de már az 1Kor igen. A címzetteket Jézus megszentelte, [1Kor 1,2> Jézus Megszentelődéssé lett számukra (ugyanúgy, ahogy Istenneketségessé és Megváltássá is lett [1Kor 1,30>), Isten megmosta és megszentelte őket Jézusban. [1Kor 6,11> Amikor viszont Pál arról beszél, hogy a hívő házastárs — problematikus megmentési eredménnyel — megszenteli hitetlen házastársát, akkor talán mind a kétféle megszentelődésre gondol. [1Kor 7,16>

A 2Kor az emberi önmegszentelődésről beszél, [2Kor 1,12;6,17; 12,21> amelyet — mint az imént láttuk — az Isten által elvégzett megszentelődésünk "beteljesítésének" mond. [2Kor 7,1> A Róm ugyancsak az emberi magatartásból fakadó életszentségről, ill. annak hiányáról szól. [Róm 1,24;6,19.22;14,20> Ugyanakkor szól a Lélek megszentelő tevékenységéről is, [Róm 1,4;15,16> amellyel a maga helyén még foglalkoznunk kell. Az Ef ismeri az emberi magatartásból folyó szentséget, [Ef 4,19;5,3.5> de a Krisztus által elvégzettet is: "Krisztus szerette az Egyházat és odaadta magát érte, hogy megszentelje megtisztítván a víz fürdőjével". [Ef 5,26>

A Kol, az 1Tim és a 2Tim levelek csak az emberi cselekedetek által létrejövő szentségről beszélnek. [Kol 3,5;1Tim 1,5;2,15;3,9;4,5; 2Tim 1,3;2,21.22> A Titus levél azonban nemcsak ezt, [Tit 1,15> hanem a Jézus által adott szentséget is ismeri — ha magát a szent szót nem is használja —: "Megmentő Istenünk nem a cselekedetek... hanem irgalma alapján mentett meg minket az újjászületés fürdője által". [Tit 3,5> Amikor pedig arról beszél, hogy "Jézus odaadta magát értünk, hogy ... megtisztítson minket magának... jócselekedetekre törekvő népévé", [Tit 2,14> akkor egybemosódik szövegében az Isten és az ember által munkált életszentség.

c) A megmentett élet a Róm előtti levelekben: Krisztusban levés

Az ószövetség népének szentségét alapvetően a körülmételés és egyéb obszervanciális kívánalmak teljesítése biztosította. Mi biztosítja Isten új népének alapvető, eleve-szentségét?

Ádám vétke nyomán bejött a világba a Bűn, és nyomában a Halál. Krisztus engedelmissége által bejött a világba az Istenneketség és az Élet. Ezt a Krisztus révén támadó életet a páli teológiában az "élni" (zhn = dzén, zwh = dzóé, zwopoiein = dzóopoiein, suzhn = szüdzén, suzwopoiein = szüdzóopoiein), a "felébreszteni" (egeirein = egeirein, exegeirein = ekszegeirein, sunegeirein = szünegeirein) és a "feltámadni" (anistasJai = anisztaszthai, anastasiV = anasztaszisz, exanastasiV = ekszanasztaszisz) szócsaládok hordozzák.

Az ember biológiai élete, az Isten élete és feltámadása mellett jelentik ezek a szavak azt az életet is, amely a Krisztus kereszthalála által ajándékozott istenneketségnek a kísérője—velejárója. Már az 1Tesz-ben

olvassuk, hogy azért halt meg Krisztus, hogy ébren és álmunkban vele együtt éljünk. [1Tesz 5,10> De nemcsak együtt vagyunk Krisztussal, hanem Krisztusban is vagyunk: "a Krisztus Jézusban meghaltak feltámadnak majd" [1Tesz 4,16> Krisztus második eljövetelekor. A feltámadást tehát a Krisztusban levés és Krisztusban meghalás teszi lehetővé.

A 2Tesz hallgat kérdésünkről, de a Gal bőséges anyaga további információkkal szolgál erről az életről. Az a Pál, aki "azért halt meg a mózesi törvény számára, hogy Istennek éljen" [Gal 2,19> — botrányos gondolat a jeruzsálemi zsidókeresztények fülének! — ezt állítja magáról, miközben írja levelét a Galatáknak: "Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve". [Gal 2,19> Ez pedig még botrányosabb gondolat bárki számára, aki valamit is ad a tapasztalatra. Pál is tisztában van ezzel, de ezért magyarázatként azonnal hozzáfűzi: "De hát én nem élek". [Gal 2,20> A magyarázat még abszurdabbnak tetszik, mint amit meg akar magyarázni vele. Az olvasóban azonban mégis tudatosítja, hogy a levélíró elhagyta a tapasztalással ellenőrizhetőség területét, s ezért ilyen (külsőleg) nem tapasztalható állításként kell most már az olvasónak fogadnia a következő állítást: "Él pedig bennem Krisztus". [Gal 2,20> Ahogyan Ádám bűnének következményeként uralkodhatik testünkben a Bűn, [Róm 6,12> ahogyan állítja Pál, hogy a Bűn "bennünk lakik", [Róm 7,17.20> a krisztusesemény következtében ugyanígy állítja, hogy "Krisztus bennem él". [Gal 2,20>

Pál jól tudja, hogy amit mond, azt nem igazolja semmiféle külső tapasztalás. Ő azonban meg van győződve állításának igaz voltáról; hiszi azt, amit mond: "Amit most testben élek, azt az Isten Fiára vonatkozó hitben élem, aki szeretett engem és odaadta magát értem". [Gal 2,20> Hinni Isten Fiában — ezzel egyet jelentenek számára a fenti állítások. Ezek az állítások egy Krisztustól áteredő, megmentett, megváltott életről beszélnek, és nem a tapasztalható biológiai életről. Az áteredő istenektetszés következménye ez az áteredő, megmentett élet: " ...a hitből istenektetsző fog majd élni"! [Gal 3,11> Egy Golgotáról eredő életet. A nem hitből eredő törvény, ill. törvénytelenítés ezt az életet nem biztosítja; [Gal 3,12> a törvény, ill. a törvénytelenítés nem tud élővé tenni. [Gal 3,21> Az első két lépcső igazságát tehát hajthatatlanul képviseli Pál; de nemcsak Ádám tettének, hanem Jézus tettének hatását illetően is. Sőt, ez utóbbit "mennivel inkább"!

A harmadik lépcső szintjén nekünk is jut szerep ennek az életnek a megszerzésében: "...aki a Lélekbe vet, a Lélekből arat majd örök életet". [Gal 6,8> De ez a harmadik lépcső a Gal-ben nem hangsúlyos.

Az 1Kor nem sokat foglalkozik a témánkkal. Azt, hogy Isten nemcsak Jézust támasztotta fel, hanem minket is feltámaszt [1Kor 6,14; 2Kor 4,14> — Krisztusban levésünkkel magyarázza. A feltámasztásra ugyanis csak a halál ad lehetőséget. Birtokában vagyunk ennek a halálnak, melyet az a korporatív személyiség teremtett meg számunkra, akiben benne vagyunk — az első Ádámról van szó. A halálból feltámadásunk is annak következménye, hogy benne vagyunk egy másik korporatív személyiségben: "Ember által van a halál, és ember által van a holtak feltámadása. Mert amiként Ádámban mindnyájan meghalnak, ugyanúgy Krisztusban mindannyian élőkké tételnek majd". [1Kor 15,21—2> — Azzal, hogy az "utolsó Ádám élővétevé Lélekké lett" [1Kor 15,45> valamint azzal, hogy a "Lélek élővé tesz" [2Kor 3,6> — a maga helyén még foglalkozunk majd.

A 2Kor erről a biológia-fölötti megmentett életről beszél, amikor Pál önmagáról és a Krisztus ismeretét terjesztőkről ezt állítja: " ...jóillat vagyunk a megmentődők számára ... életből származó és életre eljuttató illat". [2Kor 2,15—6> Pál azért látja ezt a szerepet lehetségesnek, mert "Jézus élete van bennünk". [2Kor 4,10> Ha a Gal-ben ezt hitbeli meggyőződésének vallotta, akkor most ezt tapasztalható valóságnak is állítja. A cserépedény-himnuszban énekli meg ezt a megtapasztalhatóságot. Arról vall ebben a himnuszban, hogy aki Jézus életét hordozza magában, az képes mindent elviselni. Tapasztalati bizonyítéka ez a maga hitbeli meggyőződésének: "Jézus halálát mindenkor testünkben hordozzuk, hogy Jézus élete is nyilvánvalóvá legyen halandó testünkben. Mert mi, akik élünk, mindig halálra adatunk Jézusért, hogy a Jézus élete is nyilvánvalóvá legyen halandó testünkben". [2Kor 4,10—11> Az igehirdetéssel járó kockázatok elviselni tudása — ez a bizonyíték. A bizonyíték a harmadik lépcső szintjén helyezkedik el. Azzal bizonyít, hogy a nem-tapasztalható, ajándékozott—áteredő életből ilyen világcsodája-élet támad! Ennek a harmadik

lépcső szintjén elhelyezkedő bizonyíték-magatartásnak az útján jut el a korintusiakhoz az ajándékozott — áteredő megmentett élet. [2Kor 1,12>

Ezt a szimbiózisunkat Jézussal a 2Kor nemcsak tapasztalatilag igazolja, hanem tartalmát tovább is fejleszti. Jézus a maga életének teljességében — korporatív személyiség; még halálát illetően is: "Azt gondoljuk, hogy mivel egy meghalt mindenkiért, tehát mindenki meghalt". [2Kor 5,14> Ezt a Krisztusban meghalást itt nem fejt ki, csak egy harmadik lépcsős következtetést hoz ki belőle: nem magunkért kell élnünk, hanem Krisztusért, aki meghalt és feltámadt értünk. [2Kor 5,15> Etikailag vállalt szimbiózisra buzdít a Krisztussal együtt meghalásunk alapján. A Róm erről majd többet mond.

Foglaljuk össze eddigi eredményeinket. Az etikai szimbiózist kívánó buzdításoknak és teljesítéseknek ontológiai, létségi alapja van: Krisztusban vagyunk, Krisztus bennünk van, Krisztusban élünk: vele együtt keresztfeszítődünk, vele együtt meghaltunk.

d) A megmentett élet a Római levélben: a keresztség

Már látott állításokkal indul: a hitből-istenekettszőő a megmentett élet, [Róm 1,7> amely a harmadik lépcsőn állhatatos jócselekedetek révén romolhatatlan örök életbe torkollik, [Róm 2,7> hiszen Isten élővé teszi a holtakat is, [Róm 4,17> hiszen "Fia által összebékítődünk Vele, és mint ilyenek meg is fogunk mentődni az Ő (a Fiú) életében". [Róm 5,10> Ezt az utolsó kijelentését — életében — az eddigiek alapján úgy kell értenünk, hogy benne vagyunk a Fiában; s ahogyan a Fiát megmentette, azokat is megmenti Isten, akik benne vannak a Fiában. "Megkapván az istenekettszés ajándékát, uralkodunk majd az életben az egy Jézus által... uralkodjék az ajándék az istenekettszés által örök életre vezetően a mi Urunk Jézus Krisztus által". [Róm 5,17.21> Ezek a "Jézus által" fordulatot tartalmazó kijelentések aligha akarnak kevesebbet mondani mint a "Jézusban" fordulatok: az ajándékba adott áteredő istenekettszés az alapja a megmentett életnek, és ezt a kereszten meghaló és feltámadva-élő Jézus által, ill. Jézusban kapjuk meg. Az új létszituációba — a bűnnek meghalás létszituációjába — belekerült embertől Pál az új szituációnak megfelelő életvitelt kíván: bűnnek meghaló, a bűnben meg-nem-maradó életet. [Róm 6,1—2> E buzdítás alátámasztásaként fejt ki teljesebben a már az előző levelek során is megcsendülő krisztusmisztikát, azaz a korporatív személyiségben totálisan bennelevésünknek a tanát. Pál keményen harcolt Isten régi népének beavató, eleve-szenttétevő, avató-szertartásának, a körülmetélésnek továbbélése ellen. A keresztségben Pál megtalálja ennek újszövetségbeli mását (20g num). Kultikusan a keresztség végzi el az életegyesítést. Jézus korporatív személyiség-voltának a keresztség a liturgikus, obszervanciális realizálója. A keresztség magyarázza meg, hogy miként használhat nekünk a Golgota és a feltámadás krisztuseseménye. A keresztség magyarázza meg miként használhat nekünk egy más valakinek (Jézusnak) a halála. Gondolkodásának ezt a genuin vonását a nagy bejelentések ihletére jellemző "Hát nem tudjátok... ?" [Róm 6,3> stílusfordulattal vezeti be. Nézzük, mit tudunk meg! Nem keveset.

1.

Valahányan csak belemerítődünk Krisztus Jézusba, a halálába merítődünk bele. [Róm 6,3>

2.

Az alámerülés által Vele együtt eltemetődünk a halálba. [Róm 6,4>

3.

A Jézus halálához hasonló halálban (alámerülés!) Jézussal együttplántáltak—együttműködtek—egytermészetűek (sumjutoi = szümfütoj; vö. jusiV = fűszisz=természet) lettünk. [Róm 6,5>

4.

A feltámadásban is együttplántáltak leszünk. [Róm 6,5>

5.

A mi régi emberünk (Jézussal) együtt keresztfeszítettett. [Róm 6,6>

6.

Meghaltunk Krisztussal együtt. [Róm 6,8>

7.

Együtt is fogunk élni Krisztussal. [Róm 6,8>

8.

Istennek élünk Krisztus Jézusban. [Róm 6,11>

9.

Halálból életrekeltek vagyunk. [Róm 6,13>

10.

A fentiek alapján a miénk az Isten ajándéka, az örök élet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban. [Róm 6,22—3>

Jézus tette, amit tett — ez az első lépcső. A megkeresztelkedésre viszont csak a hitet (második lépcső!) követően kerülhet sor. Ezt a megkeresztelkedést Pál igazi körülmetélésnek tekinti, még hozzá "nem kézzel végzett" [Kol 2,11;Ef 2,11> körülmetélésnek. Ennek alapján is gondolom, hogy a keresztséget semmiképpen sem tekintette cselekedetnek, azaz harmadik lépcsőjű emberi magatartásnak... Annak ellenére sem, hogy csak a hitet követően kerülhet sor rá. Úgy gondolhatta, hogy a keresztségben csak szenvedő és nem cselekvő a magatartásunk. Úgy gondolhatta, hogy a keresztség Krisztus ergon-ja, és nem a miénk. Ha így tennők fel Pálnak a kérdést: Hányadik lépcsőn helyezkedik el az a keresztség, ami csak a hit után következhetik, azt gondolom így válaszolna: az első lépcsőn helyezkedik el, mert amit Isten Jézus által a Golgotán elvben minden emberért megtett, azt Isten a keresztségben gyakorlatilag is érvényesíti a hit elfogadó magatartását tanúsító emberen. A keresztség nem hit és nem is emberi ergon; a keresztség az Isten ergon-ja az emberen. (Nem hatott-e ez a szemlélet a hitet megelőző gyermek-keresztelésre?)

A keresztségben az az elsőlépcső-szintű egyesülés jön létre, amely egyesül és ennek az első lépcsőnek a szintjén még nem tapasztalható, amely azonban nyilvánvalóvá válhatik a harmadik lépcső szintjén... a cserépedény-himnuszban leírt életalakítás által. Jézus tehát a keresztség által válik Isten új népének korporatív személyiségévé. A keresztség által válunk Jézussal azonos természetűvé. A "sumjutoV" (szümfütoz) [Róm 6,5> szótári jelentése: együttnőtt, vele együttszületett, egybekötött, egyesített; valakit vagy valamit sumjutoV-szá tenni = más természetűvé tenni. Ebből folyóan nincs kétség, hogy Pál elgondolása szerint a keresztségnek nem lehet más rendeltetése, mint az, hogy ezen a létazonossági alapon kibontódjék a magatartásbeli és a sorsbeli azonosság is — a harmadik lépcső szintjén.

A keresztség egyesíti Jézust és a Jézusba merítetteket olyan módon, hogy a Beléje merítettek ennek következtében benne vannak Jézusban. Ami tehát Jézussal megtörtént, az megtörtént a beléje merítettekkel is: vele együtt keresztfeszítődés, vele együtt meghalás, vele együtt eltemetődés, vele együtt életrekelés. Ez a vele együtt életrekelés részint immanens: " ...most...birtokoljátok a megszentelődésre vezető gyümölcstöket"; [Róm 6,22> részint transzcendens: a cél, amelyet Istentől ajándékba kapunk — az örök élet. [Róm 6,22—3>

A mózesi törvényt Isten az élet céljából adta, de a krisztusesemény híján ez a törvény nem hozott az ember számára megmentett életet, hanem csak halált. [Róm 7,10;vö. Róm 10,5> Ettől a haláltól egy másik törvény (erő) szabadított meg minket: "a Krisztusban való élet Lelkének az ereje". [Róm 8,2> A Krisztus Jézusban való élet biztosítja számunkra azt a Lelket, aki bennünk lakván a harmadik lépcső szintjén fenntartja — megőrzi bennünk az első lépcső során megkapott megmentett életet. [Róm 8,6.10—3> A majdan megtérő zsidóság is birtokába jut ennek a megmentett életnek, [Róm 11,15> amelynek velejárója, hogy nem magunknak, hanem az Istennek élünk. [Róm 14,7—8>

A Róm hozománya kettős. Egyfelől a keresztséghez kapcsolja az első lépcsőben megkapott életet, másfelől bőségesen bíztat az ennek megfelelő, a kapott életet fenntartó—megőrző harmadik lépcsős magatartásra. A kijelentő módok és a felszólító módok egymásmellettiése élesen mutatja ezt a kettős hozományt:

meghaltunk a bűnnek, ne maradjunk meg, ne éljünk benne; [Róm 6,1—2>

alámerültünk, eltemetődöttünk az élet újdonságában járjunk; [Róm 6,3—4>

együttnőttünk, együtt-keresztfeszítődöttünk, ne szolgáljunk többé a bűnnek; [Róm 6,5—6>

meghaltunk Krisztussal a bűn számára, ne uralkodjék tehát a bűn bennünk, ne engedelmesskedjünk testünk vágyainak, tagjaink ne a bűn, hanem az istennektetszés fegyverei legyenek; [Róm 6,7—13>

nem vagyunk már a mózesi törvény alatt, ne uralkodjék rajtunk a bűn, ne vétkezzünk [Róm 6,14—5> stb.

e) A megmentett élet a fogság leveleiben: a létazonosság

A Filippi levél ennek a jézusi szimbiózisnak a tapasztalati nyilvánvalóságáról nyújt nagy, szubjektív bizonyosságot. Már első levelében is írta Pál, hogy ő "akkor él, ha a tesszalonikiak megállnak az Úrban". [1Tesz 3,8> A filippieknek pedig azt írja, hogy Pál "számára Krisztus jelenti az életet". [Fil 1,21> Az azonosulás Jézussal a cserépedény-himnusz megfogalmazó Pál számára nem marad pusztán Istentől létrehozott és ajándékba adott új létsituáció. Pál csak akkor él, ha dolgozhatik Krisztusért. A harmadik lépcső szintjén — csak ez jelenti a szimbiózist, a létazonosságot számára. Akármennyire is keresztet jelenthetnek az ilyesfajta megnyilatkozások az első lépcsőt — minden jézusi mérce nélkül — abszolutizálni akarók (Pált értelmező) munkája számára, ezek a megnyilatkozások nem kevésbé bőségesek, mint az ajándékozást nyomatékozó, az első lépcsőről beszélő megnyilatkozások.

Pál biológiai élete részben vagy egészben rá megy erre a munkára, de ez őt nem izgatja; fogolyként is bízik benne, hogy apostoli tevékenysége naggyá teszi őt Krisztus tanítványainak értékelésében — akár az élete, akár a halála révén. [Fil 2,20> Sőt, mivel a transzcendenciában megvalósuló szimbiózis jelenti az életazonosság teljességét, ezért Pál számára a "biológiai halál = nyereség". [Fil 2,21> Ha esetleg nem is ismerte Jézus paradoxonát — Aki elveszti életét értem, megtalálja azt —, a maga harmadik lépcsős szinten megélt szimbiózisa során megtapasztalja ezt a jézusi paradoxont. Annak tartalmát, igaz-voltát. Nyeresség számára a halál, mert a transzcendens együttélésre gondolva el is felejt, hogy ő keresztsége óta már "Krisztussal van", és így azért szeretne meghalni, mert "kíván... Krisztussal együtt lenni". De ha nem felejt, akkor is nyereség számára a halál, hiszen a transzcendens együttlét "sokkal jobb", mint az immanens. [Fil 2,23> A harmadik lépcső szintjén adódó szimbiózis nyitja meg számára a kaput a transzcendens szimbiózisba.

A harmadik lépcső szintjén is megvalósul tehát a létazonosság, mégpedig a magatartásbeli és a sorsbeli azonosságban. A keresztségben már egyszer létrejött a Krisztussal együtt szenvedés és együtt meghalás. Pál mégis törekszik arra, hogy ami ott misztikusan — nem tapasztalhatóan — valósult meg, az az emberi cselekedetek, a Krisztus ügyéért folytatott apostoli élet síkján tapasztalhatóan is megvalósuljon. Az első és második lépcső Jézus hűségéből, ill. Pál hitéből megszerzett istenektetszésének éppen az a rendeltetése, hogy Pál megismerje annak és a benne működő keresztrefeszített és meghalt Jézusnak az erejét, amely erő a Jézuséhoz hasonló szenvedések és a halál elviselésére is képessé teszi őt. Azért jutott az első két lépcső istenektetszésének birtokába, "hogy megismerje Jézust és feltámadásának erejét, és közösségbe kerüljön a szenvedéseivel, és hasonló formájúvá váljék az ő halálához". [Fil 3,10> Mindezek további célja — a transzcendens szimbiózis: "hogy valaminő módon eljussak a feltámadásra a halálból". [Fil 3,11> A harmadik lépcsőn történő krisztusivá-formálódás szükségképpen folyamat. Levele írásakor Pál még nem jutott el e harmadik lépcsős szimbiózisnak a teljességére, de útban van feléje: "Nem mintha már megragadtam volna, vagy már teljességre-tökéletességre jutottam volna, de nekifeszülök és megragadom (katalabw = katalabó), mivel hogy engem is megragadott (katelhmjJhn = katelémfthén) Krisztus Jézus". [Fil 3,11> Ez a két megragadás nyelvileg nagyon szemléletes: a cselekvő, a harmadik lépcsős megragadás és a szenvedő, az első lépcsős megragadás szembeállítás. Ez utóbbiban Krisztus ragadja meg Pált; az előzőben Pál ragadja meg Krisztust.

A Fil hozománya — a megmentett élet három síkjának a megmutatása:

- a. a misztikusan létrejött immanens megmentett életünk, létazonosságunk Krisztussal
- b. a sorsazonosságban megnyilvánuló immanens megmentett életünk, létazonosságunk Krisztussal
- c. a transzcendenciában beteljesülő megmentett életünk, létazonosságunk Krisztussal.

Az Efezusi levél is ismeri a harmadik lépcsős megmentett életet: "Kelj fel, aki alszol, és támadj fel halottaidból", [Ef 5,14> de azért inkább az első lépcsőre koncentrál. Az efezusiak valamikor elidegenedettek voltak Isten életétől, [Ef 4,18> de Krisztus megszerezte mindenki számára a megmentett

életet. A keresztség említése nélkül mondja, hogy Isten irgalmas szeretete minket, akik halottak voltunk vétkeink következtében,

Krisztussal együtt élővé tett,

Krisztussal együtt feltámasztott,

Krisztussal együtt a mennyekbe ültetett;

mégpedig annak folytán, hogy Krisztus Jézusban vagyunk. [Ef 2,4—6> Az első lépcső itt mindent elvégzett: nemcsak bűnsituációnk immanens megszűntét, hanem transzcendens kiteljesedésünket is; elvileg már a feltámadás és a mennyekben lakást-kapás is megtörtént.

Látható, hogy az Ef vizsgált anyagunk szempontjából sokkal "pálibb" (első lépcsőt hangsúlyozóbb!), mint a Fil; pedig ez utóbbi levél eredeti páli voltát a jelen kutatás jóval készségesebben elismeri, mint az Ef páli szerzőségét.

Az Ef-hez hasonló a Kolosszei levél szemlélete is, amely a keresztségre is hivatkozva állítja az Ef már látott mondanivalóit: "Krisztussal együtt eltemetődvén a keresztségben, fel is támadtatok Krisztusban... Isten Krisztussal együtt élővé is tett titeket, odaajándékozva (cariswmenoV = khariszómenos) nektek minden vétkeketek, törölve az ellenetek szóló adóslevelet". [Kol 2,12—4> Figyeljünk fel arra, hogy a "megbocsátás" fogalmát nem kedvelő Pál szerint Isten ehelyt is — nem megbocsátja bűneinket, hanem a bűneinkért járó (adóslevél) büntetést ajándékozási aktussal elengedi! Ebből a megmentett életből valamilyen magatartásnak kell születnie, de ez a magatartás nem lehet a vallási obszervanciákhoz ragaszkodóknak a "világban élése". [Kol 2,20>

A Kol is háromféle megmentett életet mutat be — felvázolva a kolosszeiek pogány, meg-nem-mentett életének hátterét. [Kol 3,7>

A misztikus élet:

"Ha Krisztussal együtt feltámadtatok... mert meghaltatok, és az életetek Krisztussal együtt el van rejtve Istenben... (és így) Jézus = a mi életünk". [Kol 3,1.3—4>

A harmadik lépcsős felszólító módok:

Ha létrejött ez a misztikus szimbiózis, "akkor a fentvalókat keressétek... akkor a fentvalókra gondolatok — törekedjétek: öljétek meg tagjaitokat, ami földi... hagyjátok most el ti is..." ti. a különféle bűnöket. [Kol 3,1.5.8>

A transzcendens kiteljesülés:

A fenti két feltétel mellett "amikor a Krisztus majd láthatóvá válik... akkor majd ti is dicsőségben fogtok láthatóvá válni Vele együtt". [Kol 3,4>

A Kol-nak újdonsága, hogy nemcsak Krisztussal együtt és Krisztusban vagyunk, hanem Krisztussal együtt az Istenben vagyunk [Kol 3,3> — a jézusi tanítással teljes párhuzamban.

f) A megmentett élet a pasztorális levelekben: jámborság

A pasztorális levelek közül az 1Tim ismeri a megmentett immanens és transzcendens életet, de csak a harmadik lépcsős feltétel iránt mutat érdeklődést "...a jámborság (eusebeia = euszebeia) mindenre hasznos és magában rejtje a mostani és az eljövendő élet ígérését". [1Tim 4,8> A bűnös élet halált eredményez, [1Tim 5,6> és az örök életet a Jézusba vetett hit, ill. a hit jó harcának megharcolása eredményezi; [1Tim 1,16;6,12> cselekedetekkel lehet elérni az eljövendő "igazi életet". [1Tim 6,19>

A 2Tim hangja viszont pálibb. A levél "a Krisztus Jézusban levő élet ígérétével" [2Tim 1,1> indít, és az első lépcsőt nyomatékoztatja: "Jézus hatálytalanította (kioltotta) a halált, és megvilágította az életet és a romolhatatlanságot az evangélium által". [2Tim 1,10> Ezután a gonosztevőként bilincsekben szenvedő Pál — aki elsősorban a maga életén tapasztalja meg, hogy "akik jámborul akarnak élni Krisztus Jézusban, azok üldözést szenvednek" [2Tim 3,12> — a harmadik lépcső szintjére lép. "Ha együtt halunk meg, akkor majd együtt is élünk vele; ha kitartunk, akkor majd együtt is uralkodunk vele". [2Tim 2,11—2> A gondolatpárok itt az immanens helytállásra és a transzcendens jutalomra, a még meg nem valósult feltámadásra vonatkoznak. [2Tim 2,18> — A 2Tim tudja tehát, hogy a megmentett élet Krisztus Jézusban élt élet. Ismeri

az első lépcsőt is, a harmadikat is; és ismeri azt a transzcendens életet is, amelynek feltétlen feltétele a harmadik lépcső!

Végül a Titus levél az 1Tim-hez hasonlóan ismét csak a harmadik lépcsőt képviseli. Az örökéletet megígérő Isten [Tit 1,2> Krisztus által hozzánk érkező ajándéka arra nevel minket, hogy "isteneketszően és jámborul éljünk ebben a világban várva a boldog reményt...".

g) Az első és a harmadik lépcső együtt

A Corpus Paulinum, a 13 levél a megmentett életet tehát immanens és transzcendens életnek tekinti; és mind a kettőnek feltétele az isteni ajándék is, az emberi cselekedet is.

A golgotai tett erejében az ember — szent; és a szentséget meg is kell őriznie — erről beszél a megszentelődés. A golgotai tett és a keresztség erejében az ember életrekelt a halálból, és ennek az életnek a megőrzése céljából Jézus életéhez hasonló életet kell élnie. Mindezekben az anyagokban a "hit" második lépcsője hangsúlyárnyékba került, azaz kiteljesedett a hitet hűséggé érlelő harmadik lépcsőben. Ily módon e fejezetünk anyagában az Istentől Jézus kereszthalála által reánk áteredő szentséget és életet meg kell őriznünk; és erről szólnak Pál bőséges felszólításai a cselekedetekre. Ezeket a felszólításokat nem felszólításoknak értelmezni — erre a szövegek nem adnak lehetőséget. Ezért aztán számunkra nem lehetséges a páli első lépcső abszolutizálása (a ritkásabban jelentkező másodiké még kevésbé). Marad tehát lehetőségként — megmaradni a megkezdett úton: a háromlépcsős szemlélet segítségével kiküszöbölni akarni az abszolút és kizárólagos módon hangzó kijelentő módok tartalmának és az ugyanezen tartalmakra felhívó felszólító módok ellentmondását. Annál is inkább ez marad meg útnak, mert csak ez adja meg a lehetőséget arra, hogy a Corpus Paulinum tanítása beleintegrálódhassék a jézusi (és az azt folytató nem-páli ősegyházi) tanításba. Csak ez adja meg a lehetőséget arra, hogy legyen az Úsznek alapjaiban egységes és Isten szentségét nem sértő, krisztusi tanítása. Olyan tanítása, amelyben Isten irgalmazó—jutalmazó szerepe, ill. ennek a hiánya — nem egyetlen okozója az ember üdvözülésének, ill. elkárkozásának. Legyen olyan tanítása, amelyben az Isten Országa egyfelől a bennünket szőlővesszővé tevő Istenen fordul, aki nélkül semmit sem tehetünk, [Jn 15,5> másfelől pedig a mi erőfeszítéseinken fordul; [Lk 17,21> tehát az Istenen és rajtunk.

Ezt az Úsz egészében dokumentált és Krisztustól eredő kettősséget a C. P. legkétségtelenebbül Pálnak tulajdonított levelei is mutatják; akármennyire is nyomatékoztatja Pál a felszólításokat feleslegessé tevőknek látszó kijelentő módokkal a szőlőtő szerepét.

h) Újrateremtődésünk, átalakulási folyamatunk

Ez a kettősség megtapasztalható a krisztusesemény jelentőségét és ezen belül a szőlőtő-szerepet legélesebben hangsúlyozni akaró páli kifejezések világán belül is. Ezek a most tárgyalandó kifejezések arról számolnak be, hogy a krisztuseseményben eddig nem látott újdonsággal (kainothV = kainotész, kainoV = kainosz, anakaiousJai = anakaiúszthai, anakaiwsiV = anakaiószisz, neos, ananeousJai = ananeúszthai) találkozunk, új vajúdással (palin = palin, odinw = odinó), nemzéssel (gennaan = gennaan), újjászületéssel (paliggenesia = palingeneszia), Krisztusra irányuló átalakulással (morjousJai = morfúszthai, metamorjousJai = metamorfúszthai, summorjoV = sümmorfosz, summorjizesJai = sümmorfidzeszthai, metaschmatizesJai = metaszkématidzeszthai) találkozunk, ami egyfelől az ember bennsőségesedését (eso), másfelől újjáteremtését (ktizein = ktidzein, ktisiV = ktiszisz, poihma = poiéma), Krisztust-felöltést és a régi ember levetkőzését (enduomai = endüomai, enduomai = endüomai, ekduomai = ekdüomai, apekduomai = apekdüomai, apotiJhmi = apotithémi), Krisztus bennünk lakozását (katoikein = katoikein) eredményezi. Mindezek a kifejezések azt akarják elmondani, hogy a Golgotán kifolyt vér nemcsak istenektetszővé, megmentetté, megváltottá, szentté és élővé tette az Ádám engedetlenségéből folyóan bűnössé, elvesztetté, eladottá és halottá lett (ill. tett) embert, hanem radikálisan új kikezdéssel — újjá is teremtette a régi (palaioV = palaios, palaiothV = palaiotész) embert.

A fentiekben felsorolt 26 kifejezéssel a jelzett tartalmi összefüggésen belül kb. 50 ízben találkozunk — a páli levelekben. Nagyjából egyenletesnek mondható elosztással; csak a fogság levelei mutatnak kiemelkedőbb gyakoriságot, és mindössze négy levél (1Tesz, 2Tesz, 1Tim, 2Tim) nem ad anyagot. Anyagunk megvizsgálása során figyelünk arra, hogy a kifejezések által hordozott tartalmak milyen mértékben utalnak az első lépcsőre, és milyen mértékben következményei — az új teremtmény személyes helytállásának.

Az új szövetség világán belül vagyunk. "Ez a kehely az új szövetség az én véremben" [1Kor 11,25> — egyike azon igen kevés helynek, amelyen Pál (pontosan is?) idézi Jézust. A Jézus vérehullása árán leválthatóvá vált régi és megköthetővé vált új szövetség [2Kor 3,6.14> radikális változást hozott létre abban az emberben, aki a Golgota előtt természeténél (phüsis) fogva a harag gyermeke volt, de a Golgota által lehetővé vált igazi körülmetélés, a keresztség révén egytermészetűvé, együttnövesztetté (süm-phütos) lett Krisztus Jézussal. [Ef 2,3;Róm 6,5>

A Galata levél jelenti be elsőül — jelenlegi anyagunkon belül — ezt a radikális változást: "Akik Krisztusba merültetek, Krisztust öltöttétek magatokra". [Gal 3,27> Messzemenő ennek a következménye: "Krisztus Jézusban nincsen se zsidó, se pogány, hanem (csak) új teremtmény van". [Gal 6,15> Az új szövetség új népét Pál itt nem csupán Krisztushoz-tartozónak (cristianoV = khristianosz [ApCsel 11,26>), hanem új teremtménynek is tekinti. A régi szövetség idején volt zsidó és pogány, az új idején immár nincs. A Krisztus keresztyéről szóló előző vers alapján [Gal 6,14> aligha kétséges: Pál úgy gondolja, hogy a kereszthalálból született meg ez az újdonság. Nevezhetné azonban az Antióchiában megizmosodó Pál az új szövetség népét cristianoV-nak is, mert a galaták közt található új teremtményeknek ezt is írja: "Gyermekeim, akiket újra vajúdok, amíg ki nem alakul Krisztus bennetek". [Gal 4,19;vö. Gal 4,27> Miért kell egy új teremtményt újra vajúdni? Miért kell annak újra megszületnie? Miért van szükség az emberi vajúdás harmadik lépcsőjére? Azért van szükség, mert a megtörtént kereszthalállal és keresztséggel — az új teremtmény aktái még nincsenek lezárva. Emberi erőfeszítés is kell még hozzá, hogy üdvösség legyen belőle.

Az 1Kor anyaga ezt az emberi erőfeszítést nyomatékozza. Pál a maga apostoli életének szenvedéseivel figyelmezteti a korintusiakat arra, hogy "Krisztus Jézusban az evangélium által én nemzettek titeket"; [1Kor 4,15> ahogyan Onezimuszt is. [Filem 10> A "Krisztus Jézusban" — mutatja az első lépcső hátterét; az "evangélium által" — ugyanazt mutatja. Előtérben azonban a fentieket közlő és elfogadtató Pál nemző—szülő tevékenysége áll. Az a vajúdvá életet adó anyai tevékenység, amely gondokban és el nem fogyó biztatásokban nyilvánul meg: "Legyetek új tészta... ne a régi kovással táplálkozzunk...". [1Kor 5,7—8>

A 2Kor az isteni és az emberi tettet egyaránt hangsúlyozza. Megismétli a Gal tételét: "...ha valaki Krisztusban van, az új teremtmény. A régiek elmúltak, íme, minden újjá lett. Mindez pedig Istentől van, aki kibékített minket önmagával Krisztus által". [2Kor 5,17—8> Másfelől a golgotai tett mellett szerepet kap az ember időbeli átalakulási folyamata is: "...az Úr dicsőségét szemlélve átalakulunk... a mi benső emberünk napról-napra megújul". [2Kor 3,18;4,16>

A Róm bizonyossága szerint Isten úgy akarta, hogy mi "hasonlók legyünk Fia képéhez". [Róm 8,29> Ennek céljából a keresztségben "a mi régi emberünk Vele együtt keresztfeszítődött". [Róm 6,6> Ez a hasonlóság és a régi helyett új emberré levés, mint emberi cselekedetek által szolgálendő program is jelentkezik: "...az élet újdonságában járjunk... a Lélek újdonságában szolgáljunk és ne a betű (Őszövetség!) régiségében ...Ne igazodjatok (alakulatok oda) evlágához, hanem alakulatok át az értelem megújulásának alapján". [Róm 6,6;7,6;12,2>

A Filippi levélben Pál egyfelől az apostoli élet szenvedéseinek vállalása által lesz "hasonlóvá Krisztus halálához"; [Fil 3,10> másfelől pedig Krisztus végzi el majd rajtunk — mégpedig e magatartásunk figyelembevételével — második eljövetelekor az átalakítást: "várjuk... Krisztust, aki átalakítja majd gyarló testünket hasonlóvá az Ő dicsőséges testéhez". [Fil 3,21> — Megújulásunk tehát nemcsak immanens, nemcsak a Golgota és felszólító módok teljesítése által munkált, hanem transzcendenciában bekövetkező is. [vö. 2Kor 5,2.34>

Az Efezusi levélben Krisztus azért hal meg a kereszten, "hogy a kettőt (zsidót és pogányt) önmagában egy új emberré teremtsen". [Ef 2,15> E Krisztusban újjáteremttségünknek egyetlen célja, hogy

magatartásunkkal felzárkózzunk Krisztus magatartásához: Isten "csinálománya vagyunk, Krisztus Jézusban megteremtve jócselekedetekre... hogy azokban járjunk". [Ef 2,10> Pál kéri az efezusiak számára Istentől az erőt, "hogy a Lelke által benső emberré erősödjének, hogy a hit által Krisztus lakjék a szívükben". [Ef 3,16—7> Buzdítja is őket: "...rakjátok le a régi embert... újuljatok meg lelketekben és értelmetekben, és öltsetek fel az Isten szerint istennektetszésben megteremtett új embert". [Ef 4,22—4>

A Kolossze levél egyetlen összefüggő szövegrészben egymásbaolvasztva hozza a Golgota által elvégzett természetcserét és a magatartásunk által folyamatosan érlelődő (az Isten-, ill. Krisztus-mintára néző) megújulást: "öljétek meg tagjaitokat, azt, ami földi... ne hazudjatok egymásnak, miután levetkőztétek a régi embert annak cselekedeteivel együtt, és felöltöttétek az újat, aki megújul Teremtőjének képmása szerint". [Kol 3,10> Ez a megújulásban levő új ember — a Kol újra nyomatékozza — nem ismeri már az ember és ember közti szétválasztó, faji és műveltségbeli különbséget, mert ennek az új emberi természetnek mindegyik képviselőjében benne van — Krisztus. [Ef 3,11> Korábban ennek az új és egyetlen emberi természetnek az volt a magyarázója, hogy a Golgota óta az ember Krisztusban van; [Gal 6,15;2Kor 5,17> itt ugyanezt a természetet az magyarázza, hogy mindenkiben benne van Krisztus.

A Titus levél ismét az első lépcsőt, az egész Szentháromság, a keresztség szerepét hangsúlyozza ebben a megújulásban: "irgalmából folyóan megmentett minket az újjászületés fürdője és a Szentlélek megújító tevékenysége által, akit (Isten) bőségesen öntött ki Jézus Krisztus, a mi Megmentőnk által... ". [Tit 3,5—6> A bemutatott anyag nem hagy kétséget: Pál nem kevésbé nyomatékozza új emberré levésünkben a szőlővessző gyümölcshozó szerepét, mint amennyire nyomatékozza a szőlőtőn levésünknek a jelentőségét. Mintha egész művével ezt mondaná: Maradjunk a Szőlőtőn, ha egyszer már Isten ajándékából rákerültünk.

Rákerültünk a szőlőtőre. Az egész Corpus Paulinum az első lépcsővel alighanem ezt az igazságot akarja nyomatékoztatni; azt, hogy Isten az egész emberiség számára megmentődési alapot teremtett. Ha erősen nyomatékozza is, ezzel semmiképpen sem akarja feleslegesnek állítani az emberi erőfeszítést. Az erős nyomatékoztatást inkább az indokolja, hogy a Golgota nélkül Pál az emberiség számára nem látott megmentődési lehetőséget. Ez a felette problematikusnak minősült szemlélete inspirálja az első lépcsőt kizárólagosítani látszó megnyilatkozásait. Ez inspirálja, és nem az, hogy feleslegesnek tekinti az emberi erőfeszítéseket.

43. A KOZMOSZ ÉS AZ EMBERALATTI VILÁG ÜDVÖZÜLÉSE

a) A probléma exponálása

"Isten az üdvözítést részben egyéneknek szánta, részben az emberiségnek, sőt az emberen keresztül az egész kozmosznak... 'Az élettelen természet sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését'... [Róm 8,19—22> Az Apostol szavai a világ végső megdicsőülésére is utalnak" — olvasom Előd István Dogmatikájának 203—4 lapjain. Ez az eléggé általános hiedelem a Róm 8,18—25 félreértésén és helytelen fordításán alapul. Valójában egy szócsalád jelentésértől van itt szó, melynek alapszava: ktizw = teremtek. A szócsalád tagjai és előfordulásai az Új, ill. Ószövetségben:

ktizw (ktidzó)	teremtek	15	kb. 50
ktisiV (ktiszisz)	?	19	19
ktisma (ktiszmá)	?	4	6
ktisthV (ktisztész)	Teremtő	1	8

Az első és utolsó szónál megadtam a magyar jelentést, mert ezeknél nincs értelmezési probléma. Csak a középső két szónál van, amelyek a ktizw igének -iV (-isz), ill. -ma (-ma) deverbális nomen képzős alakjai, azaz igéből képzett főnevek, amelyek jelenthetik

a) Isten teremtő tevékenységét is (= teremtés)

b) a teremtő tevékenység eredményét is (=teremtmény), mégpedig emberfölötti (angyal), emberalatti (állat, növényi, és szervetlen világ) teremtményt, és magát az embert is.

A problematikus Róm 8,19—22-ben négy ízben szerepel a ktisiV szó. Senki sem gondolja, hogy szavunk ezeken a helyeken Isten teremtői tevékenységét jelenti. Mindenki úgy gondolja, hogy teremtményt jelent, de megoszlanak a vélemények arról, hogy e négy helyen a ktisiV az emberalatti teremtményt jelöli-e avagy az embert.

b) A Róm 8,19—23 fordításai

Jeromos következetesen mind a négy helyet a "creatura" szóval fordítja. Nem a "creatio" (=teremtés) szóval fordít, hanem "teremtményt" fordít, de ezzel a fordítással nyitva hagyja kérdésünket. Még kevésbé igazít el a Bible de Jérusalem, amely "création" szóval fordít, amely egyaránt jelenti a teremtői tevékenységet és annak eredményét. Megnéztem nyolc magyar fordítást is; gazdag változatossággal szolgálnak.

Erdősi Silvester János fordítása (teremtett állat) mai nyelvünkön teremtett létezőt jelent (vö. "asszonyi állat"), s a többi négy fordítás-változattal együtt mindenképpen utal az emberalatti világra is. Mind a nyolc fordítás eléggé egyértelműen dönt e versek hagyományos értelmezése mellett. Csia "teremtés" szava is, mert a szónak van "teremtmény" jelentése is: pl. takaros teremtés, vagy végighordozom szemem a teremtés szépségein. A "teremtés" ezekben az esetekben nem a teremtői tevékenységet, hanem annak eredményét: a teremtményeket, a megteremtett világot jelöli.

	Erdősi 1541	Károli 1590	SzIT 1927	Békés 1950	Rev. 1966	SzIT 1974	Ök. 1975	Csia 1978	
teremtett állat	4								= 4
teremtett világ		4	3		4		4		= 15
teremtmény			1						= 1
természet				4		4			= 8
teremtés								4	= 4

28. tábla: A "teremtek" szócsalád fordítása

E hagyományos értelmezés helytelenségét szeretném megmutatni. A Neutestamentliches Wörterbuch Förster cikke (III. 999—1034) megemlíti, hogy Wilhelm Gutbred (Die paul Anthropologie 1934 14—18 lapok) a szóban forgó négy ktisis előfordulás jelentését "az emberiségre korlátozza, nagyon helytelenül" (1027 lap). Elolvassván a szerző, Wilhelm Förster alapos és hosszú fejtegetéseit, megmaradtam korábbi álláspontom mellett, melyet az alábbiakban szeretnék kifejteni. Kritikus — és a görög szöveget is maga elé tevő — olvasóra számítva mindenekelőtt megadom a szóbanforgó szakasz fordítását, de úgy, hogy a ktisis szót nem fordítom, helyét kipontozom, s a (szöveget zárójelbe) tett parafrázissal látom el a szöveg egyértelművé tevésének érdekében, amely egyértelművé tevés során még nem kerülök szembe az ellenkező, a hagyományos álláspont képviselőivel:

Róm 8, 19: A .....-nek a sóvárgása várja az Isten fiainak nyilvánvalóvá válását (thn apokaluyin = tén apokalüpszin).

20: Mert alávetődött a ..... a hiábavalóságnak. Nem önként (vetette magát alá a hiábavalóságnak), hanem az alávető miatt (vetődött alá, de) abban a reményben,

21: hogy maga a ..... is megszabadul majd a romlás szolgaságától, (és eljut majd) Isten gyermekei dicsőségének a szabadságára.

22—23: Tudjuk pedig, hogy az egész ..... együtt-sóhajtozik és együtt-vajúdik mindmostanáig, de nem egymagában, hanem mi magunk is, akik bírjuk a Lélek zsengeit, sóhajtozunk magunkban várva testünk megváltását.

c) Amiben az értelmezők egyeznek, ill. különböznek

E szövegben a sóvárgás—sóhajtozás—vajúdás kollektív magatartásának egyértelműen két alanya is van. Az egyik — a ktisis; a másik alanyt három különböző kifejezés jelöli: Isten fiai, Isten gyermekei, a Lélek zsengeit birtoklók. A páli teológia és nyelvezet ismeretében egyetlen értelmezőnek sincs gondja a tekintetben, hogy ez a három utóbbi kifejezés a megkereszteltekre, tehát emberekre vonatkozik. Úgy szintén teljes a harmónia a tekintetben is, hogy mi a tárgya annak a kollektív sóvárgásnak, együtt-sóhajtozásnak, együtt-vajúdásnak: a második aión dicsősége. A második aión beálltakor lesz mindenki előtt nyilvánvaló (apokaluyiV! a görög szövegben; ahogyan Jézus második eljövetele is apokaluyiV, azaz Jézus nyilvánvalóvá válása [1Kor 1,7;2Tesz 1,7;1Pt 1,7;1,13;4,13>), hogy kik bizonyultak Isten fiainak, akkor lesz majd teljessé Isten gyermekeinek a dicsősége, szabadsága, aminek a Lélek zsengeit hordozók most még nincsenek teljes birtokában, hiszen éppen ezért sóhajtoznak ők is. Csak a második aión bekövetkezésekor lesz teljessé megváltásunk. Nincs kétség, bizonytalanság a tekintetben sem, hogy milyen állapotban vannak azok, akik kollektíve sóvárognak a második aión dicsőségére. A hiábavalóság, a romlás szolgaságának az állapotában vannak, amely átlós ellentéte a második aión dicsőségének, amely nem hiábavalóság, nem romlás, nem szolgaság, hanem maradandó érték, élet és szabadság. A tekintetben sincs semmi kétség, miként kerültek a sóvárgók a maguk állapotába. Nem ők maguk rakták bele magukat ebbe, más vetette őket annak alá. Más, aki egyúttal reményt is gyújtott bennük, hogy majd kikerülhetnek ebből az állapotból. Csak a teremő Isten lehet az alanya a passzív "alávetődött" igének és az aktív "alávető" melléknévi igenévnek, azaz csak a Teremő Isten nyújthat reményt a teremtménynek a második aión dicsőség-állapotára.

Ha nem tudnók, honnan való a Róm 8,19—23, akkor sem lenne kétségünk, hogy páli szöveggel állunk szemben. Egyértelműen adja ugyanis kezünkbe az értelmezési kulcsot: Ádám vétke miatt az egész emberiség a hiábavalóság állapotába került, de Krisztus golgotai tette reményt nyújt az emberiségnek, hogy az az Isten, aki belerakta őt a hiábavalóság állapotába, a világvégkor belerakja őt a dicsőség állapotába.

A hagyományos értelmezés szerint Pál a maga teológiáját ezekben a versekben kiterjeszti az emberalatti világra is. Azaz Ádám bűne következtében nemcsak az emberiség jutott nemkívánt állapotba, hanem az állati, növényi és a szervetlen világ is; és Krisztus golgotai áldozatának erejében nemcsak az ember kerül

majd bele egy dicsőséges állapotba, hanem az emberalatti világ is, mert az új ég és új föld nyilvánvalóan(?) nemcsak üdvözült embereket jelent, hanem azoknak teret biztosító eget és földet is, azaz emberalatti világot is.

d) Jelentéstani vizsgálatok

A magam külön véleménye szerint — s W. Gutbord elődöm véleménye szerint is — viszont Pál ezekben a versekben a maga megváltáselméletét nem terjesztette ki az emberalatti világra. Gutbord érveit sajnos nem ismerhetem. Magam a következőképpen gondolkodom: elméletileg mind a két értelmezés lehetséges. Hogy Pál sehol másutt nem beszél az emberalatti világ megváltásáról, attól még beszélhet egy helyen (ezen a helyen) erről is. Azt hangsúlyozva, hogy sehol másutt nem beszél róla, még csak valószínűségi érvet mondok.

De bizonyító évrre törekedem. Megnézem tehát a ktizw-szócsalád páli jelentését. Ha Pál soha nem használja a "ktisis" szót az "emberalatti világ" jelentésben, akkor talán joggal mondhatom, hogy ingyenes az az állítás, miszerint e négy helyen ilyen jelentésben használja, hiszen a többi helyen kivétel nélkül dokumentált nem-ilyen jelentés ide is alkalmazása esetén megszokott és dokumentált páli értelmet ad a szöveg, ahogyan fentebb megmutattuk: az ember megváltását — az emberalatti világ megváltása nélkül. Lássuk tehát szócsaládunk páli és nem páli előfordulásait:

	Pál		Többi könyvek	
ktizw	R1,25; 1K11,9; E2,10.15;3,9; 4,24; K1,16.16; 3,10; 1Ti4,3	= 10	Mt19,4; Mk13,19; Jel4,11.11; 10,6	= 5
ktisiV:	R1,20—25; 8,19.20.21.22.39; 2K5,17; G6,15; K1,15.23,	= 11	Mk10,6; 13,19; 16,15; Zs4,13;9,11; 1P2,13; 2P3,4; Jel3,14,	= 8
ktisma:	1Ti4,4,	= 1	Jak1,18; Jel5,13; 8,9	= 3
ktisthV	—	= 0	1P4,19,	= 1
		= 22	= 17	
rgym: 4,2,				

29. tábla: A ktizw szócsalád az Úsz-ben

e) A ktisthV, ktizw, ktisma szavak jelentése

A ktisthV egyetlen — nem is páli — előfordulása nem okoz problémát: egyértelműen Istent jelöli ez a "teremtő" kifejezés.

A ktizw összesen 15 előfordulása sem okoz értelmezési gondot. Az összes nem-páli helyek és a páli helyek nagyobb része (10 helyből 7) Isten világot teremtő tevékenységére utal. Az Ef három helye viszont Isten teremtő tevékenységének állítja a Krisztusban történt megváltást: "...az ő (Isten) csinálmánya (poihma) vagyunk Krisztus Jézusban jó cselekedetekre teremtdővén... hogy a kettőt (zsidót és görögöt) egyetlen új emberré teremtsen Őbenne (=Krisztusban)... és öltöttek magatokra az új embert, aki Isten szerint teremtdőtt az igazság istennektetszésében és szentségében". [Ef 2,10.15;4,24>

A két fennmaradó kifejezésből előre veszem a ktisma szót, amelyet Jeromos ugyanúgy mint a ktisiV szót a "creatura" szóval fordít. Pálnál egy ízben találkozunk vele: felhívja a figyelmet bizonyos "ördögi tanításokra", amelyek tiltják "bizonyos ételek élvezését, melyeket Isten azért teremtett, hogy hálaadással

fogyasszák... mert az Isten minden teremtménye (pan ktisma) jó, és egy sem elvetendő, ha hálaadással élnek vele". [1Tim 4,1—4> Egyértelmű, hogy a pan ktisma itt az emberalatti világot jelöli. Akkor is egyértelműen jelenti az emberalatti világot is, ha a ktisma vonatkoznék a házasságot tiltó ördögi tanításokra is.

Ami a nem páli helyeket illeti, ezek közül kettő a Jelenések könyvében található. János hallja, "hogyminden teremtmény (pan ktisma) a mennyben és a földön, a föld alatt és a tengerben, és minden, ami ezekben van" ezt mondta: "a királyi széken ülő és a Bárányé az áldás..." Továbbá elmondja még "könyvünk", hogy a második angyal trombitaszavára "meghalt a tengerben a teremtmények (ktisma) harmada, amiben csak élet volt, és elpusztult a hajók harmada is". [Jel 5,13;8,9> Mivel az ember nincsen a föld alatt és a tengerben, ennek következtében a ktisma ezen a két helyen is mindenféle teremtményt jelent, az emberalatti világot is.

Összefoglalóként tehát ezt kell mondanunk: a ktisma Isten mindenféle teremtményét, azaz teremtető munkájának bármiféle eredményét jelentheti, de a megvizsgált helyeken — főleg a páli helyen — az emberalatti világ eléggé hangsúlyos szerepet tölt be.

f) A ktisiV jelentése

Ezek után reá térhetünk a ktisiV 19 előfordulásának jelentéstani vizsgálatára. Kezdjük a nem páli helyekkel. Elsőül a nyolc nem páli helyet nézzük meg. Négy esetben szavunk Isten teremtető tevékenységét jelöli: "a teremtetés kezdetétől fogva férfinak és nőnek alkotta őket az Isten..."; Jeruzsálem ostromakor olyan lesz a nyomorúság, "amilyen nem volt a teremtetés kezdete óta"; a Jézus második eljövételén csúfolkodók így beszélnek: "...mióta az atyák elhúnytak, minden úgy maradt, amint a teremtetés kezdetétől fogva van"; s végül: "az Ámen, a hű és igaz tanú (= Jézus) — az Isten teremtetésének a kezdete". [Mk 10,6;13,19;2Pt 3,4;Jel 3,14> Más két esetben a ktisis szó emberi alkotó tevékenység eredményére utal. Ilyen az ószövetségi sátor, amelyet emberi kéz alkotott: "Krisztus pedig a nagyobb és tökéletesebb sátoron át jelent meg, amely nem emberkéz alkotása, azaz nem ebből a világból való". [Zsid 9,11> Továbbá ilyen az állami hatóság is "Engedelmeskedjete minden emberi alkotmánynak az Úrért, akár a királynak, mint legfőbb hatalomnak". [1Pt 2,13> Végezetül a fennmaradó két esetben szavunk — embert jelent, mint Isten teremtető tevékenységének eredményét: "Menjete el szerte az egész világba, hirdesséte az evangéliumot minden teremtménynek"; valamint: "Nincsen olyan teremtmény, amely rejtve volna előtte, sőt mindenki meztelen és fedetlen az ő (Isten) szemei előtt. Neki kell majd számot adnunk". [Zsid 4,13> Mivel állatnak, növénynek, szervesetlen világnak nem hirdetejűk az evangéliumot, mivel állatnak, növénynek, szervesetlen világnak nem kell majd számot adnia Isten előtt, ezért nyilvánvaló, hogy e két esetben a ktisis — embert jelölő szó.

Összefoglalhatunk: szavunk e 8 helyen Isten teremtető tevékenységét, az ember alkotó tevékenységét, ill. magát az embert jelenti; az Isten által megteremtetett emberalatti világot egyetlen ízben sem.

A 11 páli ktisiV-helyből csak annak a hétnek a jelentését kell most megvizsgálunk, amelyből következtetni akarunk a bennünket érdeklő Róm 8,19—23 szakasz négy ktisiV szavának a jelentésére. A hét helyből egy jelenti Isten teremtető tevékenységét: "a világ teremtetésétől fogva" felismerhető Isten létezése az alkotásain keresztül. [Róm 1,20> Egy további hely emberi alkotás eredményét jelöli: valakik "felcserélték Isten dicsőségét emberek és madarak, négylábúak és csúszómászók képével, teremtményt (ktisiV) imádtak a Teremtető helyett". [Róm 1,23—25> Három ízben — embert jelent a ktisiV: "Ha valaki Krisztusban van, az új teremtetés... Mert Krisztus Jézusban sem a körülmetélkedés nem számít, sem a körülmetéletlenség, hanem csak az új teremtetés... el nem tántorodva az evangélium reménységétől, amely hirdettetett minden teremtménynek". [2Kor 5,17;Gal 6,15;Kol 1,23> E három hely első kettejében a ktisiV jelenthetné Isten teremtető tevékenységét is, amelyet Krisztusban végzett a megváltás által, s nemcsak annak eredményét, az új embert. Mivel azonban mind a két helyet erkölcsi buzdítás előzi meg, [2Kor 5,15, ill. Gal 6,14> azt gondolom, hogy a ktisiV legalábbis elsődlegesen, Isten teremtető tevékenységének eredményét, az embert, az új embert jelenti. Egy ízben jelenti a ktisiV Isten mindenféle teremtető tevékenységének a kezdetét,

amikor is: Krisztus "minden teremtés elsőszülötte". [K 1,15> Úgy gondolom azonban, hogy a jelen előfordulás csak forma szerint jelent tényleg "minden teremtményt", tartalom szerint nem, mert Jézus a páli teológiában csak az emberek, a megváltott emberek körében elsőszülött, [vö. Róm 8,29;Kol 1,18> s nem az állatok, növények és a szervesetlen világ körében is. Ezért, ily tartalmi meggondolás alapján ezt a helyet is az "ember" jelentésű ktisiV-helyek közé kell sorolnom. Végezetül az utolsó hely: "Mert meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket Isten szeretetétől...". [Róm 8,38—39> A felsoroltak — analógiái a közelebből meg nem jelölt "más teremtmény"-nek. Az analógiák egyfelől az emberi élet dimenziói: élet és halál, jelen és jövő, másfelől pedig az angyalok világa, a helytállóké (?=magasság) és az elbukottaké (mélység), s talán még az ezen a világon belül található különféle funkcionáriusok világa (fejedelmek, hatalmak), bár ez utóbbiak is jelenthetik a velünk szembenálló emberfölötti világot. Eme analógiák alapján azt kell gondolnunk, hogy itt a ktisiV az emberi és emberfölötti teremtett világot jelenti. Az emberalatti világot egy ízben sem jelöli tehát szavunk.

Foglaljuk össze eredményeinket táblázatosan:

	Nem-páli	és páli	
	helyek		
a. Isten alkotó tevékenysége	4	2	=5
b. Emberi alkotó tevékenység eredménye	2	1	=3
c. Ember	2	4	=6
d. Emberi és emberfölötti világ	-	1	=1

30. tábla: A ktisiV (ktiszisz) jelentései

g) Végeredmény

Ha e szerény anyag és eredmény alapján egyáltalán szabad valamit következtetni, akkor összefoglalásul a következőket mondhatom. Úgy tetszik, hogy az ÚSz-ben és azon belül a Corpus Paulinumban a ktisma szót találjuk az emberalatti világot is magában foglaló isteni teremtői tevékenységnek eredményét jelölő szóként. Ha e ktisma szó mindössze 4 ízbeni előfordulására gondolok, akkor azt kell mondanom, hogy az ÚSz-et nem érdekli az emberalatti világ teremtése; Pált pedig egyáltalán nem érdekli, mert az egyetlen "páli" hely a pasztorális levelekre esik, [1Tim 4,4> amelyek pedig aligha Pálnak az írásai. Az ÚSz alapvetően csak két ízben jelöl meg emberen kívüli "teremtés"-tárgyat: az ételt, valamint az eget és földet. [1Tim 4,3;Jel 10,6> Ezeket sem önmagukért, hanem az ember szempontjától indítva említi; s még így is a második említett hely ÓSz-ből vett idézet. A ktisiV szó pedig egyetlen esetben sem jelenti az emberalatti világot.

Ebből arra következtetek, hogy alighanem a kérdéses szakasz négy ktisiV szava sem jelenti az emberalatti világot, hanem éppen magát az embert. A még meg nem váltott, a keresztséget még el nem nyert ember az, aki sóvárog, s akivel együtt sóvárog a részben már megváltott ember. A kérdéses szakasz értelmét tehát az alábbi parafrázisos fordítás adná vissza:

Az egész még meg-nem-váltott emberiség sóvárogva várja Isten fiai dicsőségének a felfedődését, hiszen bizony alá van vetve az emberiség a maga nyomorúságának. Nem önként került ebbe a helyzetbe, hanem Isten tette bele, de reményt gyújtva, hogy e megváltatlanok is kiszabadulnak majd a pusztulás igájából, és eljutnak Isten gyermekeinek dicsőségébe, szabadságába. Tény, hogy mindezek a mai napig együtt sóhajtoznak és együtt vajúdnak. De nincsenek ezzel magukban, mert nemcsak ők, hanem mi is, akik már megkaptuk a Lelket, mi is csak sóhajtozunk, mert várjuk fiúvá fogadtatásunkat, testünk megváltását.

Ez így tiszta páli teológia. Hogy az új ég és új föld milyen lesz, nem tudjuk. Lesz-e benne emberalatti elem, nem tudjuk. Ha lesz, bizonyos, hogy "dicsőséges" lesz. De az a gondolat, hogy eme aión emberalatti világa Ádám bűne következtében került nyomorúságos állapotba, s Krisztus golgotai áldozata következtében lesz majd egyszer dicsőségessé, aligha igazolható páli gondolatként. Pál idáig aligha feszítette a maga "betudatott — hatálytalanított" automatikáját.

A lehető legszerűbben: engedtessek meg egy kérdőjelet tenni azon állítás után, hogy ebben a szakaszban Pál gondolt volna arra, hogy a maga megváltáselméletét kiterjessze az emberalatti világra. Ne sokszorozzuk a csodákat éppen ma, amikor valakik megkérdőjelezzik, hogy Pál akárcsak az ember vonatkozásában is gondolt volna az "eredeti bűnre". Pedig arra gondolt. Az ember eredeti bűnére. A Bodri kutyáéra, a muskátliéra, a bazaltéra nem. Ez azért már Pálnak is túl sok lett volna.

h) A végeredmény próbája

A tudományos becsületesség kedvéért ide írom W. Förster tanulmányának eredményeit. Ő is kategorizálta a 19 ktisiV-helyet. Így módon:

a. a teremtés, mint aktus (Róm 1,20) =1

b. a teremtmény (Róm8,39;2Kor5,17;Gal6,15;Kol1,15;Zsid4,13;1Pt2,13) =6

c. a teremtés, mint a teremtett dolgok összessége, mint átfogó kifejezés (Zsid9,11;Jel3,14;Mk10,6;13,19;2Pt3,4) =5 c/1. az emberiségre irányulóan (Mk16,15;Kol1,23) =2 c/2. a természetre irányulóan (Róm1,25;8,19.20.21.22) =5

Amint látható, Förster a kérdéses jelentésű négy hely jelentéskategóriájába összesen egy helyet tud még besorolni: a pogányok, "a Teremtő helyett a teremtményt imádták". [Róm 1,25> Ez a teremtmény az Róm 1,23 alapján egyértelműen az emberkéz alkotta bálványokat jelenti, ahogyan fentebb már láttuk. Mindez annyit jelent, hogy valójában Förster sem tud egyetlen további helyet sem találni az ÚSz-ben, ahol a ktisiV az emberalatti világot jelenti. A négy kérdéses helynek hagyományos értelmezése tehát az ÚSz-ben dokumentálhatatlan. A Förster-féle kategorizálás eredménye is megerősít abban a nézetben, hogy Pál a szóbanforgó helyen a megkeresztelt és a még meg nem keresztelt emberek vajúadásáról—sóhajtozásáról beszél, azaz mindenképpen embereknek arról a vágyáról, hogy eljussanak a romlás jelen világából a dicsőség transzcendens honába.

44. ÖSSZEBÉKÍTÉS

a) Pál kétféle békéje

Jézus megkülönböztette egymástól a fegyvertények által és a szeretet által teremtett (emberek közötti, horizontális) békét. [Jn 14,27> Pál ezzel a különbségtevéssel nem él, csak a szeretet által teremtett békével foglalkozik. Ezen belül azonban megkülönbözteti békénket Istennel és békénket az emberekkel; tehát a vertikális és a horizontális békét. Két szócsaládot használ fel erre: a kiengesztelődés (katallagh = katallagé) és a békesség (eirnhh = eiréné) szavakat. Az első inkább a vertikális, a második inkább a horizontális békét rajzolja.

A krisztusesemény értelmét kereső Pál arra az eredményre jut, hogy Isten a Golgota által nemcsak istenektetszöv tette, megmentette, megváltotta, újjáteremtette az embert, hanem egyúttal békességet is hozott létre egyfelől a bűnös és az iránta ellenséges ember, másfelől Önmaga, az emberre méltán haragvó Isten között. Mégpedig a maga kezdeményezéséből, és ez a kezdeményezés juttatta a Golgotára a Fiút.

Ily módon Pál békesség-fogalma alapvetően vertikális jellegű. Az ember és ember közötti, a horizontális béke csak következménye lesz az Isten és az ember között létrejött békességnek.

b) A katallagh szócsalád és a krisztusesemény

A szócsalád tőszava az alloV (allosz — vö: katallagh = katallagé) melléknév, melynek jelentése — "más". Az ebből képzett ige, az allassein" (allaszszein) jelentése — "megmásítani". Hat ízben találkozunk ez utóbbi szóval, egy-egy ízben az ApCsel-ben és a Zsid-ben, és négy ízben a páli levelekben; tehát kizárólag páli, ill. páli függőségű írásokban. István diakónust annak képviselésével vádolják, hogy "a Názáreti Jézus... meg fogja másítani azokat a szokásokat, amiket Mózes adott nekünk"; [ApCsel 6,14> a Zsid pedig a Zsoltáros nyomán [Zsid 1,12> állítja Istenről a maradandóságot, a teremtett világról pedig a mássá levést: "Mindannyian miként a ruha elavulnak majd... miként a ruha meg is változnak". [Zsid 1,12> Pálnak nem esik jól, hogy szidnia kell a galatákat: "Szeretnék ott lenni nálatok és megváltoztatni a hangomat..." [Gal 4,20> A pogányok "felcserélték ...Isten dicsőségét halandó emberek... képével..." [Róm 1,23> — írja a rómaiaknak. "Mind el fogunk változni... a halottak feltámadnak romolhatatlanul, és mi is elváltozunk majd" [1Kor 15,51—52> — írja a korintusiaknak.

Ebből az igéből képződik a "megmásulás" jelentésű "parallagh" (parallagé) főnév, amellyel csak Jakabnál találkozunk: a Világosság atyjában nincsen változás. [vö. Jak 1,17>

Az "át" jelentésű "meta" igekötővel képzett igei alakot (metallassein = metallaszszein) Pál két ízben használja a Róm-ben: a pogányok "felcserélték Isten igazságát hazugságra... asszonyaik is felcserélték a természetes érintkezést a természetellenessel". [Róm 1,25—26> E szó azt hangsúlyozza, hogy valami merőben ellentétesnek az irányában történik a megmásulás; erősebb másulást fejez tehát ki, mint a megváltozás pusztá tényét hangsúlyozó "allassein".

A "valamitől el" jelentésű "apo-" igekötős alakot (apallassein = apallaszszein) ismét csak Pál, ill. Pál-tanítványok használják. A szó jelentését az igekötő igen erősen befolyásolja: nem is a megmásulás, hanem a korábbi helyzetből merő megszabadulás lesz a hangsúlyos. Akikre Efezusban ráterítették Pál ruháit, "azoktól eltávoztak a betegségek". [ApCsel 19,12> A Zsid abban jelöli meg Jézus célkitűzését, hogy "megszabadítja azokat, akik a haláltól félelmük miatt egész életükben rabszolgaságra voltak ítélve". [Zsid 2,15> Lukács Jézusnak is ajkára adja szavunkat: "Amikor peres feleddel előljáró elé mégy, útközben igyekezzél megszabadulni tőle..." [Lk 12,58>

Ezekután már át is térhetünk szócsaládunk ama kifejezés-bokrára, amellyel Pál a krisztuseseményben létrejövő "másulást", újdonságot, új létsituációt magyarázza: Isten és ember összebékülésével. Az alábbi igeképzős szavak adják az említett kifejezés-bokrot:

		C.P	14 könyv
diallassesJai(diallaszeszthai)	(Mt 5,24	-	1
sunallassein(sünallaszszein)	(ApCsel 7,26)	-	1
katallassein(katallaszszein)	(Róm 5,10.10; 1Kor 7,11; 2Kor 5,18.19.20),	6	-
katallagh(katallagé),	Róm 5,11;11,25; 2Kor 5,18.19),	4	-
(apokatallassein(apokatallaszszein)	Ef 2,16; Kol 1,20.22)	3	-
összesen		13	2
sűrűség		3,7	0,17
rgym		21,2	-

31. tábla: A kiengesztelődés szócsaládja

A diallassesJai a lukácsi fent látott apallasein párhuzamos mátéi helyén áll, mégpedig ugyancsak Jézus ajkán: "Hagyd ott ajándéodat az oltár előtt, eredj el, előbb hagyd magadat kibékíteni (dihllaghJh = diéllagéthé — szenvedő alak) testvéreddel". [Mt 5,24> A sunallasein szót az ApCsel Mózesről állítja, aki civodó honfitársait akarja egymással összebékíteni: "és összehozta (megmásította) őket béke céljából". [ApCsel 7,26>

A fenti táblázat következő három szava már csak a páli levelekben kerül elő. Az összesen 13 előfordulásból 12 — tehát egy kivétellel [1Kor 7,11> valamennyi — a krisztusesemény jelentőségét rajzolja. E 12 előfordulásból 8 igei, 4 pedig főnévi alakban található. Az igék részint cselekvőek, részint szenvedőek. A cselekvő igei alakok alanyai — az Atya, ill. Krisztus, akik a Golgota által elvégezték — az igealakok rendre múlt idejűek — azt, ami az Isten és ember közti kibéküléshez szükséges. A szenvedő igei alakok alanya pedig az ember, aki elfogadja ezt az Istentől kiinduló megbékítést. A kata igekötő erősítő jelentésű (vö.: csinálni és megcsinálni), azaz nyomatékozza, hogy a korábbi helyzeten bekövetkező másulás (allassein) — annak rendje és módja szerinti megmásulás. Az apo tovább nyomatékozik: a másulás úgy jött létre, hogy elszakadtunk az első állapottól. A két igei alak (kata- és apokata-) között ennek következtében csak intenzitásbeli különbség van. Ami a főnévi alakot illeti (katallagé) a szó nem az Isten részéről történő békítő tette, hanem annak eredményére utal: azaz az isteni tett erejében létrejött új, tehát már kiengesztelődöttségi állapotra, az Isten és ember között immár megvalósult béke-állapotra utal: új létszituációnkra.

c) Isten a békítő, az ember a békülő

A szóbanforgó kilenc igealakból lássuk elsőül az öt múlt idejű cselekvő igealakot:

1. 2Kor 5,18: Isten kibékített minket önmagával Krisztus által
2. 2Kor 5,19: Isten kibékítette a világot önmagával Krisztusban
3. Ef 2,16 Krisztus kibékítette mind a kettőt Istennel a kereszt által
4. Kol 1,20: Isten kibékített mindeneket Krisztus irányában
5. Kol 1,22: Krisztus kibékített titeket halála által.

Mivel a sértő fél a bűnös ember, és mégis a sértett fél kezdeményezi a kibékülést, ezért kibékítésről, kiengesztelésről nem beszélhetünk. Akkor beszélhetnénk erről, ha a sértő fél (az ember) részéről indulna ki a kezdeményezés. Ha tehát a fenti öt nyilatkozatban az ember volna az alany és az Isten a tárgy, akkor az ember kibékítené, kiengesztelné az Istent. Mivel azonban Pál éppen a fordítottját gondolja, ezért csak kibékülésről beszélhetünk. Valaki kibékít valakit önmagával... — ezt a nagyon súlyos magyartalansággal kifejezett tényálladékot helyes magyarsággal ugyanis csak így fogalmazhatjuk: kibékül vele. A fenti öt nyilatkozatban tehát arról van szó, hogy az Isten (a sértett fél) a maga kezdeményezéséből kiindulón kibékül a sértő féllel (az emberrel).

A fenti öt nyilatkozatból az első kettő kizárólag vertikális tartalmú; azaz az első két nyilatkozat csak arról beszél, hogy Isten Krisztus által kibékült az emberrel. Az utolsó három nyilatkozatban viszont a hangsúly áttevődik az emberek, a teremtmények, egymás közötti kibékülésére, amely kibékülést megint csak Isten, ill. Krisztus hozott létre. Ez az utóbbi három nyilatkozata későbbi (és vitatott) eredetű, tehát a római fogság idején írt levelekben található.

Most pedig lássuk a négy szenvedő igealakot, amelyeknek nulladikja csak analóg a krisztuseseményben történő kibéküléssel, mert feleség és férj kibéküléséről beszél:

0. 1Kor 7,11: Az asszony engedje magát kibékíteni a férje által!
1. 2Kor 5,20: A korintusiak engedjék magukat kibékíteni Isten által!
2. Róm 5,10a: A Krisztushoz tartozók megbékítődtek Istennel Fia halála által.
3. Róm 5,10b: A Krisztushoz tartozók megbékítődtek Istennel Fia halála által.

Hogyan kerülhet felszólító mód a 0. és 1. tételek szenvedő alakjába? Ha ez a felszólító mód cselekvő volna, akkor az asszony kezdeményezné a kibékülést férjével, ill. a korintusiaknak kellene kezdeményezniük a kibékülést Istennel. A szenvedő igealakot mind az asszony, mind a korintusiak esetében csak az indokolja, hogy a férj, ill. Isten részéről a kibékülés szándékát adottnak tekintjük; ennek következtében az asszonynak is, a korintusiaknak is csak passzív szerep jut osztályrészül; elfogadják a férjtől, az Istentől felkínált kibékülést. A katallagh létrejöttében ez az elfogadás fejezi ki az ember szerepét.

Ezek után nézzük a katallagé szócsalád szerepét a páli levelek időbeli rendjében. A 2Kor-ban találkozunk első ízben ezzel a szócsaláddal. Az új teremtmény, ill. az egyetemes megújulás létrehozó okaként kerül egy rövid szövegrészen belül egymásután ötször Pál ajkára/tollára a szócsalád: "Aki Krisztusban van, az új teremtmény. Íme, mindenek újjá lettek. Mindez pedig Istentől van, aki kibékült velünk Krisztus által, és a kibékítés szolgálatát adta nekünk. Mivel pedig Isten Krisztusban kibékült a világgal, nem tudván be neki a vétkeit, és körünkbe helyezte el a kibékülés ígését... kérünk tehát Krisztusra hivatkozva: hagyjátok magatokat kibékíteni Istennel, aki a bűnt nem ismerőt értünk bűnné tette, hogy mi Isten dikaioszüneje legyünk Őbenne". [2Kor 5,17—21>

Azáltal jöhetett tehát létre az új, az üdvösség-szituáció, hogy a kereszthalál által Isten kibékült velünk; tehát azáltal, hogy ajándékként megkaptuk az istennektetszést. Az új létszituációnak, az áteredő istennektetszésnek így módon nem pusztán a kereszthalálban találjuk meg a létrehozó okát, hanem — logikailag is, időben is már előbb — az Isten részéről kiinduló kibékülési szándékban, amely éppen e kereszthalál által lesz megvalósult kibéküléssé. Ez a látásmód óhatatlanul feltételezi, hogy a kereszthalál előtt és a kereszthalál nélkül Isten nem hajlandó lépni — a lépést illetőleg tehetetlennek minősített ember irányába. Óhatatlanul feltételezi szövegünk azt a gondolatot, hogy a kereszthalál kiengeszteli azt az Atyát, aki a kereszthalál előtt engeszteletlen volt..., és aki emberi megközelítés által engesztelhetetlen is volt. Óhatatlanul feltételezi Istennek a bűnökön kelt haragját, amely harag bennünket végleges és örök halállal fenyegetett. Mindezt a szöveg feltételezi csupán. Beszélni csupán a segítségünkre siető Istenről beszél; arról, hogy a kereszthalál által kiengesztelődött Isten békejobbot nyújt az Őt megsértő embernek. Az így létrejött kibékülés (katallagh) az, amit aztán az ember szolgálhat, amiről aztán az ember beszélhet. Aki a fentieket hirdeti, az a kibékülés ígését, a kibékülésről szóló ígét hirdeti; és így módon végzi is a kibékülés szolgálatát. Ez a szolgálat nem pusztán információ a létrejött új szituációról, hanem magában foglal egy felszólítást is. A katallagé ígését mondó szolgálat a kijelentő móddal tudtul adja az isteni békejobb-nyújtás tényét, a felszólító móddal pedig felhív e békejobb elfogadására. Ez utóbbi mód által a harmadik lépcső is szerephez jut! (Vagy csak a második?)

Ezután a Róm-ben kerül elő szócsaládunk; mégpedig az isteni haragtól bennünket megmentő kereszthalál gondolatába ágyazva: "Most a vére által istennektetszőkké válván mennyivel inkább megmentődünk majd a haragtól általa. Mert, ha ellenség létünkre kibékült velünk Isten a Fiának halála által, így kibékítetteként mennyivel inkább meg fogunk mentődni az Ő életében... Általa most megkaptuk a kibékülés szolgálatát". [Róm 5,9—11> Ez a szöveg még kétségtelenebbé teszi, hogy Pál a kereszthalált — Istent engesztelő áldozatnak látta. Isten ellenségei voltunk, és az Isten haragja várt ránk; mivel azonban a kereszthalál

kiengesztelte az Istent, és ennek következtében Isten kibékült velünk, ezért kimentődtünk a halálból, és belementődtünk az Életbe. A kibékülésnek az elfogadása minden ember (pogányok is, zsidók is) részéről — ez lesz "a világ kibékülése" Istennel. [Róm 11,15>

A szövegek tehát kifejezetten csak Isten velünk kibéküléséről beszélnek. De a háttérben mindenütt meghúzódik az a gondolat, hogy a kereszthalállal Krisztus kiengesztelte Istent.

Alighanem ezt a két gondolati tartalmat akarja egybeolvasztani a feloldozás új liturgikus szövege: "Isten... szent Fiának kereszthalála... által kiengesztelte önmagával a világot...". Ez a fogalmazás mind az érthetőség, mind a helyes magyarság szempontjából meglehetősen problematikus. Ha ez a liturgikus szöveg a páli katallagé-gondolatot akarja kifejezésre juttatni, akkor érthetően és helyes magyarsággal így lehetne újfogalmazni: "A bűneink miatt reánk haragvó Isten szent Fiának kereszthalála által kiengesztelődött irántunk, és a maga kezdeményezéséből békejobbot nyújtott nekünk." Valakit kiengesztelni önmagammal... — a magyar ember így nem beszél, s ennek következtében ez a fogalmazás nem közöl érthető információt. (A liturgikus szövegben — egyébként — nem lenne jobb egy jézusi gondolat?)

d) Vertikális és horizontális békülés

Az eddig vizsgált levelekben a katallagé tartalma — kizárólag vertikális, azaz Istentől emberig érő. Ezt a vertikális kibékülést a római fogság leveleiben szócsaládunk kiegészíti a horizontális, a teremtmények között létrejövő kibéküléssel.

Az Ef leírja az emberiség múltbeli, két részre szakadt állapotát: a pogányok elidegenedett állapotban voltak, mert nem tartoztak hozzá Izrael "politeiájához"; [Ef 2,12> mondhatnók az előkészítő jellegű Isten Országához (KIO 15d, 30c, 31a). A krisztusesemény azonban új helyzetet teremtett: "Most azonban ti, akik egykor távol voltatok, Krisztus Jézusban közel kerültetek a Krisztus vére által". [Ef 2,13> Ezt a bejelentést követi az a szövegrész, amelyben az apokatallassein mellett négy ízben is előkerül a rokon szócsalád (eirnhh = eiréné) "békesség" szava. Azzal indít Pál, hogy Krisztus "a mi békességünk". [Ef 2,14> Azért Ő, mert megszüntette a zsidók és pogányok között a korábbi elidegenedést: "a kettőt eggyé tette, az elkülönítő falat, az ellenségeskedést lebontotta az Ő teste által". [Ef 2,14> Hatálytalanította a két tábor elkülönülését okozó mózesi törvényt [Ef 2,15> — mégpedig a Golgota által: "a kereszt által megölte az ellenségeskedést önmagában". [Ef 2,16> A Golgotának ilyen módon az a célja, hogy azt, ami korábban kettő volt, eggyé tegye: "hogyan a kettőt önmagában egyetlen (cena = hena) új emberré teremtsen, békességet (eirnhh) hozva létre, és összebékítse (apokatallaxh = apokatallakszé) mind a kettőt Istennel egy egyetlen (ceni = heni) Testben a kereszt által". [Ef 2,16>

Az itt előadott összebékítés vertikális vagy horizontális? Egyszerre mind a kettő. A pogányok "távol" voltak a zsidóktól, de zsidók és pogányok egyaránt távol voltak bűnösségük következtében Istentől. Az alaphangot itt is Isten és ember egymással kibékülése adja meg. De ez a kibékülés itt az ember szempontjából specifikálódik. Isten nem a differenciálatlan "világgal" [2Kor 5,19> békül ki, hanem a differenciált világgal: azaz pogánnyal és zsidóval. Kereszthalálával végzi ezt el Krisztus, mert a kereszthalál eredményeképpen jöhet létre az az egyetlen Test, az az egyetlen Közösség, amelyben elfér már egymás mellett minden elkülönülés nélkül zsidó és nem-zsidó. Krisztus a kereszt által békességet hozott létre zsidó és pogány között, és ezt a kettőből egyetlenné tett "világot", az emberiséget békítette ki Istennel. Pál tehát itt a horizontális és vertikális békességteremtést egymásba fonja, mint a Golgota kétirányú eredményét.

Amikor eljut erre az eredményre, akkor nyílik végre szeme Pálnak nemcsak az életét odaadó Jézusra, hanem a hirdető—tanító Jézusra is. Egyetlenegyszer, de akkor is csupán Izajás és Zakariás prófétákra visszamenő [Iz 57,19; Zak 9,10> olvasmányemlékek nyomán: "És eljövén békességet (eirnhh) evangelizált nektek, távoliaknak (=pogányoknak), és békességet a közellevőknek". [Ef 2,17>

A kereszthalál eredményeként "szabad útja van mind a kettőnek egyetlen Lélekben az Atyához". [Ef 2,18> Belekerültek tehát a pogányok is az istennektetszőkké-tettek, a megmentettek, a megváltottak, az újjáteremtettek közösségébe — e kétirányú békességteremtés révén. Megszűnt korábbi

elidegenedettségük: "Úgyhogy most már nem vagytok idegenek és jövevények (par-oikioi = par-oikioi=ház mellettiek), hanem a szentek polgártársai és Isten házanépei (oikeioi = oikeioi)". [Ef 2,19>

A fentiekben vizsgált szövegrészben nem hiányzik ugyan az ember Istentől elidegenedettsége a gondolata, ugyanakkor világosan látható, hogy Pált itt, az Ef-ben elsődlegesen az embernek embertől elidegenedettsége határozza meg. A Golgota jelentősége ehelyt elsősorban ember és ember összebékítésében jelentkezik; kibékülésünk Istennel — hangsúlyárnyékba kerül.

Talán még erősebben jelentkezik ugyanez a tendencia a Kol-ben. Istennek úgy tetszett, hogy Jézus "által Jézusra irányulóan (eiV auton = eisz auton) békítsen össze mindeneket — békességet teremtve (eirhnopoihsaV = eirénopoiészasz) keresztiének vére által —, Ő általa, a földön levőket és az égben levőket egyaránt. És titeket is, akik valamikor elidegenedettek és ellenségek voltatok... most kibékített húsának Testében a halál által, hogy szentül, feddhetetlenül és kifogástalanul állítson titeket Isten elé". [Kol 1,20—2>

Isten itt nem Krisztussal békíti a földieket és az égieket, hanem egymással békíti ki őket; mégpedig Jézusra irányulóan. Azaz Jézus az a közös nevező számukra, amelyen megáruhnak egy gyékényen egyfelől zsidók és pogányok, másfelől "az égben levők". Hogy kik ezek az égben levők, erre még vissza kell térnünk.

A katallagé-szócsalád tehát bizonyos jelentésváltozáson megy keresztül. A római fogság előtt írt levelekben a vertikális kibékülést jelenti. A fogságban írt levelekben viszont elsődlegesen a teremtmények, az emberiség összebékülését jelenti; s ezt világosan jelzi a szövegösszefüggésen belül megjelenő eirhnh-szócsalád is.

e) Az eirhnh szócsaládja: az emberiség egysége

Az eirhnh (béke) szócsaládjának további tagjai: eirhneuein (eiréneuein = békességben lenni), eirhnopoein (eirénopoein = békességet teremteni). E három szó az Úsz-ben 98 ízben kerül elő. 48 ízben Pálnál találkozunk ezekkel a szavakkal (rgym=2). Ha hozzávesszük ehhez azt, hogy a katallagh-szócsaládot kizárólag Pál használja, akkor azt kell mondanunk, hogy a békesség-teológia az Úsz-ben igen hangsúlyos a páli írásokban, bár Jézusnál sem hangsúlytalan (akinek 23 ízben kerülnek ajkára az említett szavak). Pál tehát folytatója és erősítője egy olyan tartalomnak, amely Jézusnál is hangsúlyos volt.

A katallagh — az Isten Önmagát és az embert összebékítő tevékenységének az eredménye. Ezt a vertikális tartalmat az eirhnh csak egyetlen esetben mutatja: "Mivel istenektetszőkké lettünk a hit következtében, békességünk van Istennel a mi Urunk Jézus Krisztus által". [Róm 5,1> Az előfordulások döntő többségében az eirhnh az ember és ember közti békességet, tehát a horizontális békét jelenti. Ebből talán következtethetünk arra, hogy a páli levelek köszöntés-eleme: "Kegyelem és békesség (cariV = kharisz — és eirhnh) Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól" [Róm 1,7> — mindenképpen tartalmazza a horizontális békességet is. Most csak azokkal az eirhnh-előfordulásokkal kell foglalkoznunk ezen a helyen, amelyek kapcsolatban vannak Krisztus kereszthalálával.

Említettük, hogy az Ef imént vizsgált részében az apokatallassein szöveggörnyezetében megjelenik az eirhnh-szócsalád, és ezt felhasználva bontja ki Pál a golgotai halál pogányt és zsidót összebékítő funkcióját. Ez a golgotai halál rendezi közös nevezőre Izrael "politeiáját" [Ef 2,12> és a korábban ezen kívül rekedő pogányt.

Érdemes ennél a politeia szónál egy kicsit megállnunk. A poliV (polisz = város) szó származéka, melynek négy származékszavával is találkozunk a páli levelekben, ill. az ApCsel-ben Pállal kapcsolatban:

politeia (politeia) = egy szabad polgár viszonya az államhoz, polgárjog, a polgár közeleti tevékenysége, állam, állami berendezkedés, alkotmány [Ef 2,12;ApCsel 22,28>

politeuma (politeuma) = polgárkodás, állampolgárság, életvitel és a fenti jelentések [Fil 3,20>

politeuesJai (politeueszthai) = állampolgárnak lenni (polgároskodni), polgárként élni, államférfinak lenni [Fil 1,27;ApCsel 23,1>

sum-politai (szüm-politai) = polgártársak. [Ef 2,19>

58 Pünkösdjén Jeruzsálemben a helyőrség ezredese meg akarja ostromoztatni Pált. Pál közli vele, hogy ő "római". Az ezredes ezt válaszolja: "Én nagy összegért szereztem meg ezt a politeiát". [ApCsel 22,28> Ha tehát Pál Izrael politeiájáról beszél, akkor analógiával él: A Krisztus előtti zsidóság az emberiségen belül azt jelenti számára, amit a római polgár jelent a Római Birodalomban élő embereknek. A Birodalomban a kiváltság a római polgáré, a Krisztus előtti emberiségben a kiváltság a zsidóé. Krisztus után megszűnik ez a kiváltság, zsidó és pogány azonos szintre kerül, polgártársakká lesznek. [Ef 2,19> Krisztus után pedig a ténylegesen Krisztushoz tartozók a birtokosai ennek a kiváltságnak. Ily értelemben mondja Pál az említett Pünkösdkor a Nagytanács előtt ezeket a szavakat: "...tökéletes jó lelkiismeretettel polgárkodtam Isten előtt mind a mai napig". [ApCsel 23,1> Ily értelemben írja a filippieknek is: "Csak a Krisztus evangéliumához méltóan polgárkodjatok... mert a mi állampolgárságunk a mennyekben van". [Fil 1,27; 3,20>

E kitérő után most már visszatérhetünk az Ef politeiájához. A rangos, mert politeiával rendelkező Izraellel szembenállanak a körülmetéletlenek, a "nemzetek" (gójim), akik a Krisztust megelőző időben, Krisztus nélkül, Isten nélkül és remény nélkül élnek a világban, mert "idegenek" (xenoí = ksenoi) az ígéretet tartalmazó szövetségektől, mert "megfosztottak" (aphlōtriōmenoi = apēllōtriōmenoi=elidegenedettek, és mások: alloí) attól a politeiától, amely még csak Izraelé "abban az időpontban" (tw kairw ekeinw = tó kairó ekeinó [Ef 2,11—2>). Ez az aphlōtriōmenoi szenvedő participium, és jelenti azokat, akiket elidegenítettek valamitől; a levél egy későbbi helyén a pogányok "elidegenítődtek az Isten életétől". [Ef 4,18> A következő tíz vers, [Ef 2,13—22> melyet részben már meg is néztünk, elmondja, hogy miként számolta fel a krisztuseseményt ezt a kettősséget. E felszámolás következtében a pogányok most már nem idegenek, nem jövevények, hanem "a szentek polgártársai (sum-politai) és Isten háza népei". [Ef 2,19> Nem a ház mellett vannak már, hanem a házban; ők is részesei lettek a rangos politeiának, és mint abban lakó polgárok immár együtt polgárkodhatnak a régebben kiváltságos zsidókkal.

A régi kettősség már nincs. A régi kettősséget felváltotta egy új egység: Jézus azzal teremtett békét, és Jézus azért lett a mi békességünké, "hogy a kettőt egy (cena) új emberré teremtsen önmagában". [Ef 2,15> Az "egy" itt számnév és nem határozatlan névelő; tehát így fordítandó: "egyetlen új emberré teremtsen". Lesz alkalmunk még megmutatni, hogy ez az "egyetlen" szó a páli teológia jelentős műszava. Jelentős, mert "egyetlen" az a Test, amely a krisztusi összebékítés folyamányaként mint egyház adva van minden embert átölelni kész szociológiai egységként. Krisztus hozta ugyanis létre ember és ember között ezt az egységet, Ő az egész emberiség békéje, [Ef 2,14> s ezért írhatja Pál: "A szeretetben uralkodjék Krisztus békéje, amelyre meghívtak benneteket egy Testben". [Kol 3,15> Ebben az egyetlen testben immár nem zsidó és pogány, hanem az újjáteremtett egyetlen új ember él, [Ef 2,15> mert Krisztus "mind a kettőt egyetleneggyé tette", [Ef 2,14> azaz gondoskodott az érzelmi és etikai egység létbeli alapjáról is a Golgota és a keresztség által — amint már láttuk.

A Krisztus golgotai békítő tetteinek következménye ez az új egység, amely igen erős hangsúlyt kap az Ef vizsgált szövegrészében.

f) Isten új népe — az emberiség

Ez a gondolat elevenen él Pálban már 58 Pünkösdjé előtt is. Hogy az Egyház az egész emberiséget átölelni akaró "Egyetlen Test" — ezt a gondolatot kidolgozza már harmadik missziós útja során. Jézus radikálisan felszámolta az aktív értelemben vett ellenség fogalmát, mindenkit felebarátnak tekintett és mindenkit testvérének akart (KIO 51). Pál teljesen magáévá teszi ezt a jézusi radikalitást, és ezt három társadalmi ellentétpár felszámolásában éli meg: zsidó—görög, szolga—szabad, férfi—nő. Az ellent-nem-állás törvényét nem ismerő nem-jézusi világban ezek az ellentétpárok a szeretetlenség következtében szembenállásokat és hasadásokat hoznak létre az emberiség testén belül. Pál már a Gal-ben megfogalmazza, hogy a Krisztushoz tartozó nép nem ismeri el ezeknek az ellentétpároknak az emberiséget szükségképpen szembenálló részekre hasító erejét. Ennek megokolásában a Gal-ben csak a keresztségig megy vissza: "Mindazok, akik ugyanis belemerültek Krisztusba, Krisztust öltötték magatokra. Így aztán nincsen se zsidó, se görög; nincsen se szolga, se szabad; nincsen se férfi, se nő; ti ugyanis mindannyian

egyek vagytok a Krisztus Jézusban". [Gal 3,27—8> A jézusi radikalitást Pál lebontja itt e három elidegenedési lehetőségre. Hogy mekkora ennek a Krisztust világosan értő lebontásnak a társadalmi jelentősége és az immanens jézusi Országot megteremtő ereje — ennek megrajzolására lesz még alkalmunk.

A Kol-ben némileg bővíti, némileg szűkíti ezeket az ellentétpárokat: "Vessétek el a régi embert a cselekedeteivel együtt, és öltsetek fel az újat, aki megújult... ahol is már nincsen se görög, se zsidó, nincsen körülmetélt és körülmetéletlen, barbár, szkíta, szolga, szabad, hanem minden és mindenekben a Krisztus". [Kol 3,9—11> Nem említi tehát a férfi—nő ellentétpárt, kétszeresen is nyomatékoztatja a faji ellentétet, s hozzáteszi a műveltségbeli ellentétet (a barbárok és a különösen is vadnak tekintett szkíták — szemben a hellenizált világon belüli görögökkel és zsidókkal).

Pál tehát, 58 előtt is és után is, abban látja a krisztusesemény jelentőségét, hogy a Krisztushoz tartozók mindegyike Krisztust ölti magára. Ily módon aztán megszűnik minden korábbi kiváltság, megszűnik minden korábbi diszkrimináció. A Krisztushoz tartozók között kialakuló új társadalmi rendben a régi diszkrimináltak (pogányok, műveletlenek, rabszolgák, nők) ugyanazokkal a lehetőségekkel rendelkeznek, amelyekkel a korábbi kiváltságoltak (zsidók, műveltek, szabadok, férfiak). Krisztus békességet teremtett a kiváltságok folytán egymással szembekerült felek között.

A jézusi önértelmezés szerint a megtestesülés (és benne kereszthalál és feltámadás) végső értelme abban áll, hogy mindnyájan egyek legyünk. Jelen fejezetünk végkicsengése azt mutatja, hogy Pál világosan látta a krisztuseseménynek ezt a tartalmát. A fogság leveleiben nagyon határozottan látta, de képviselte ezt már korábban is, és félreérthetetlen egyértelműséggel.

Könyvünk harmadik részének végére érve kifejezést kell adnunk egy sejtésünknek, amely arról beszél, hogy talán Pál is ugyanabban látta a Golgota végső jelentőségét, mint amiben Jézus látta. Az első lépcső nyomatékozásának végső indítékát a kiváltságokat megszüntetni akarásban sejtjük. Pál eszmei ellenfelei a jeruzsálemi zsinaton a körülmetélést szükségesnek állították a megmentődéshez. A cselekedetek ellen velük szemben csatázó Pál úgy látta, hogy csak a Krisztus halálára van szükségünk a megmentődéshez. Csak a Golgotára van szükség, mert ez a Golgota kivétel nélkül minden embert istennektetszővé, megmentetté, megváltottá, szentté, élővé, Istennel összebékítetté tesz, illetőleg elvileg azzá nyilvánít. Csak azért volt szüksége Pálnak az első lépcső e hallatlan erejű (és történelmileg annyi félreértést is eredményező) nyomatékozására, hogy kétségtelenné tegye: mindenki beletartozik Isten új népébe.

A különbség ezek után a jézusi és a páli látás között csak abban áll, hogy Pál időbelileg a Golgotától kezdve állítja megvalósultnak Isten mindannyiunkat átölelni akaró irgalmas szeretetét. Jézus viszont a megtestesülésben és a kereszthalálban a mindig is megvolt és mindig is érvényesült isteni irgalomnak és mindenkit átölelni akarásnak csupán a megnyilvánulását látta. Jézus azt tanította, hogy a bűnbánat ellenében Isten a Golgota előtt is magához ölelte a bűnös embert, akit már a teremtésben is bőven feltarisznyázott mindazzal, ami az üdvösséghez szükséges.

De talán még ez a különbség sincs meg valójában kettejük között. A Krisztus golgotai tettének eredményeit alighanem Pál is visszadatálja a történelem elejére.

KEGYELMET GYAKORLÁS

45. NEM HARAGRA RENDELT MINKET AZ ISTEN!

a) A "harag" az Ó- és Újszövetségben

Mi fán terem is a harag? Igazítson el a szótár! "1. (Vélt) sérelem, igazságtalanság vagy erős nemtetszés keltette bosszús indulat, ill. indulatos lelkiállapot... 2. Sértődésből, neheztelésből fakadó ellenséges viszony... Isten haragja:... isteni büntetés" (Magyar Értelmező Kéziszótár). Ez utóbbit kívánja tárgyalni jelen numerusunk. Nem az emberi természettel időnként többé-kevésbé szükségképpen együttjáró indulatos lelkiállapotot, melyből még jó is születhetik: haragjában Jézus meggyógyít egy beteget; [Mk 3,5> hanem azt az ellenséges viszonyt, amely ártásban, megbüntetésben, bosszúállásban keresi az indulat levezetését. Mégpedig Istennek a haragját, amely kárhozatba juttatást, a legnagyobb rosszat készíti az őt haragra gerjesztő ember számára.

Könyvünk első részében bemutattuk, mi minden motiválhatta Istent (az Atyát és a Fiút) a Golgota akarására. Könyvünk jelen, utolsó részét az teszi szükségessé, hogy a megmutatott motívumok között jelentőségben messze kiemelkedik — Isten irántunk táplált szeretete és ebből folyó adni akarása. Bár az isteni harag és ennek folytán az áldozat ellenében kiengesztelődni akarás motívuma nem jelentéktelen a páli teológiában (36de,37e num), mégis meghatározóbb a szeretet és adniakarás motívuma. "Mennyivel inkább" a szeretet motívuma — mondhatnók teljes joggal alkalmazva a jól ismert páli szót! Mindazonáltal vizsgálataink során lépten-nyomon beleütköztünk "Isten haragjának" motívumába is, amely nélkül a forradalmi újdonság, az első lépcsőben megszerzett áteredő istenektetszés gondolata bizony nem születhetett volna meg Pál tudatában.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy Isten haragját illetően fenntartás nélkül magunkévá tudnók tenni az alábbi megállapítást: "Az újszövetségi kérügmában szintén megvan a szerepe Isten haragjának: Keresztelő János, Jézus, Pál apostol és János evangelista egyaránt beszél róla... Miként az Ószövetség, az Újszövetség is élénk színekkel festi Isten haragját..." (H. Haag, Bibliai Lexikon 561). Ezen állítás kiigazítása és a tényállás megállapítása érdekében megvizsgáltuk az egyaránt "harag" jelentésű orgh (orgé) és JumoV (thümosz) szavak előfordulási arányait a Septuagintában s az Újszövetségben; s ezen belül Jézus ajkán, a Corpus Paulinumban, a Jelenések könyvében, s a többi 13 újszövetségi könyvben. Az alábbi táblázat alapján megállapítható, hogy az újszövetségi kérügmában a harag szerepe — e két kifejezés statisztikája alapján — fele sem (0,48) az ószövetséginek. Ha figyelmen kívül hagyjuk a Corpus Paulinumot és a Jelenések könyvét, akkor ez a szerep még egyharmados arányú sem (0,3). Ha pedig a Jézus ajkára adott szövegeket nézzük, akkor meg semmiféle szerepről nem beszélhetünk, mert Jézus ajkán az egyetlen előfordulás nem Isten haragjára, hanem Jeruzsálem ostromállapotára utal. [Lk 21,13> Ezzel szemben való, hogy a C. P.-ban e kifejezések majdnem elérik az ószövetségi előfordulások sűrűségét; a Jelenések könyve pedig csaknem kétszer olyan sűrűn használja szavainkat, mint az Ószövetség. Összefoglalva:

- a) az újszövetségi szerep messze alatta marad az ószövetséginek,
- b) A C. P.-on és a Jelenések könyvén kívül alig van szerepe az Újszövetségnek,
- c) Jézus ajkán semmiféle szerepe sincs, de
- d) a C.P.-on belül majdnem akkora a szerepe, mint az Ószövetségben, míg
- e) a Jelenések könyve még jócskán túl is tesz az Ószövetségen, mert közel kétszer sűrűbben használja e két kifejezést.

	Biblia	ÓSz	ÚSz	Jézus	C.P	Jel	13 könyv
orgh	286,	250	36	(1),	21	6	9
JumóV	218	200	18	—	5	10	3
összesen	504	450	54	(1)	26	16	12
terjedelem (%)	100	78,7	21,3	(5,0)	5,0	1,5	16,0
átlag		397	107	(25,2)	25,2	7,7	74,1
sűrűség		1,13	0,54	0,04	1,03	2,06	0,16
rgym		2,01	0,48				
rgym		28,25		0,04			
rgym,		1,1			0,85		
rgym,		0,55					1,82
rgym,		7,06					0,14
rgym,			13,5	0,07			
rgym,			0,52		1,91		
rgym,			0,26				3,81
rgym,			3,38				0,3

32. tábla: A "harag" jelentésű szavak a Bibliában

Ily módon rendbe téve az idézett megállapítást — amennyire ez a rendbetevés merőben szóstatistikai alapon elvégezhető —, megvizsgálhatjuk már Isten haragjának újszövetségi, s ezen belül elsősorban páli tartalmát.

Az Újszövetség említett 13 könyvében (terjedelemben kifejezve: több mint kétharmadában) csak Keresztelő János tud az Isten haragjáról, [Mt 3,7; Lk 3,7; Jn 3,36> meg még a Zsidókhoz írt levél szerzője, aki azonban már csak Zsoltárt [Zsid 3,11;4,3> idézve tud róla.. A 13 könyv egyik szerzője sem adja Jézus ajkára, és a maga nevében sem fogalmaz "Isten haragját". Haragszanak viszont a názáretiek Jézusra, haragszanak az efezusi Artemisz-hívők Pálra, s haragszik a fáraó Mózesra. [Lk 4,28; Csel 19,29; Zsid 11,27> A Jakab levél pedig elítéli a haragot. [Jak 1,19—20> Márk mégis arról számol be, hogy Jézus "haragosan végignézett" a zsinagógában ülő ellenfelein, akiktől megkérdezte: "Szabad-e szombaton jót tenni...?". [Mk 3,5> Nem egy kódexmásoló ki is hagyta a "haragosan" kitételt, mert ellenkezésben levőnek gondolta Jézus és az új szövetség szellemével. Ennyi az ÚSz közel háromnegyed részének, a 12 helynek, a harag-anyaga; nem több.

b) A bosszúállás borsajtója s annak taposója

Bezzeg kitesz magáért a Jelenések könyve. A 16 helyen négyen haragusznak: az ördög, a Nagy Babilon, az Isten meg a Bárány. Az ördög csak egyszer, [Jel 12,12> a Nagy Babilon kétszer, [Jel 14,8;18,3> az Isten meg a Bárány (Krisztus) viszont bőségesen: tizenháromszor. A vacsorázni is karddal menő, Jézustól a búcsúzás órájában is az Izraeli Királyság helyreállítása iránt érdeklődő tanítványok aligha érték meg ifjúkoruk szellemi örökösének ezt a "regresszióját", s aligha örültek volna neki. Aligha, mert túljuthattak már azon az istenképen, amelyben Isten a maga választottaiért népeket irt ki, besegítve Józsuének vagy akárkinek. Nem így könyvünk szerzője, akinek Istene meghallja "az Isten ígéjéért megöltek" kérdését: "Meddig nem állsz még bosszút a mi vérünkért...?". [Jel 6,9—10> Meghallja, és be is indítja érdekükben egy, a Föld egészét beborító atomháború hatásaihoz hasonlítható leszámolását a "föld királyai" ellen, akik megpróbálnak elbújni Isten "és a Bárány haragja elől, mert eljött az ő haragjuk nagy napja". [Jel 6,16—17> Megszólalnak a mennyei hangok: "A világ uralma a mi Urunké, az ő Krisztusáé lett...", s hálát ad a huszonnégy vén: "hogyan visszavetted nagy hatalmadat..., eljött a te haragod... ideje". [Jel 11,15—18> Megszólalnak, mintha nem is utasította volna vissza Jézus ennek kísértését a pusztában, mintha sohasem

mondta volna, hogy csak odaadni van hatalma az életet, de elvenni nem. [Jn 10,18> Mintha a szerző sohasem hallotta volna a "szeretet" szavát, amely nem is kerül elő semmi formában 19 fejezeten keresztül, amíg csak tart ez a Nérót is és minden korábbi emberi leleményt is megszegényítő bosszúállás, azaz amíg tombol az Isten haragja. Úgy tombol, hogy sarlójával egy angyal "leszüretelte a föld szőlőjét, és bevetette az Isten haragjának nagy borsajtójába". [Jel 14,19> Nem kisebb valaki "fogja taposni a mindenható Isten bosszúálló haragjának borsajtóját", mint "akinek ez a név adatott: az Isten Igéje". Kiegészítő névként: "KIRÁLYOKNAK KIRÁLYA ÉS URAKNAK URA". [Jel 19,14—16> Közben hét angyal hozza a hét csapást, "mert ezekkel teljesedett be Isten haragja", s a hét angyal kap "hét arany poharat, telve az örökkön-örökké élő Isten haragjával". [Jel 15,1.7> A "szentélyből" kapják a felszólítást: "Öntsétek ki az Isten haragjának hét poharát a földre". [Jel 16,1> "Örök evangéliumot" birtokló angyalok jelentik be, hogy kik mindenkik fognak "inni az Isten bosszúállásának borából, amely elegyítetlenül van készen haragjának poharában", hogy gyötrődjenek "tűzben és kénben... a Bárány előtt". [Jel 14,10> Amikor pedig a hetedik angyal is kiönti poharát, megtanácskozzák "a nagy Babilonról Isten színe előtt, hogy itassa azt meg haragja poharából a bosszúállás borával". [Jel 16,19>

Tizenhárom ízben történik említés Isten haragjáról; még jó, hogy Isten Országáról jóval kevesebbszer. Persze, mondhatjuk, hogy mindez csak költészet (apokaliptika), s a sugalmazott költő nem akar semmi mást mondani, minthogy Isten a történelem ura, s hogy a transzcendenciában — de ezer évre azért már itt, az immanenciában is! — a jók elveszik jutalmukat, a gonoszok meg büntetésüket. Mégis borzalmas a megrajzolt kép önmagában is, méginkább ha az egésznek mozgatója maga az Isten, s maga Jézus, a "Bárány", tapossa a bosszúálló harag borsajtóját. Az öldöklő bárány — képtelen ellentmondás. A Zalán futása is csak költészet, mégis emberségesebb, pedig mint honfoglalási eposzunkat Vörösmarty csak a Hadurat s nem Jézus nevét idézve írta.

c) Vére által ment meg a haragtól

Pál a Jelenések könyvét nem olvashatta. Nem is teljesítette túl az ószövetségi "Isten haragját", csak megőrizte azt. A témát hozza már első levele is, melyben Jézust úgy mutatja be, mint "aki megszabadít minket az eljövendő haragtól". [1Tesz 1,10> Azokat szabadítja meg, akik megtértek a bálványoktól az Istenhez — Jézus gyülekezetében. De az élő Istenben hívő zsidókat, akik megölték Jézust, és üldözik Jézus gyülekezeteit is, akik nem tetszenek Istennek, és ellenségei minden embernek, azokat nem szabadítja meg, sőt azokat már "utól is érte az Isten haragja végérvényesen". [1Tesz 2,16> A mondottakból nyilvánvalónak tetszik, hogy Isten haragja nemcsak az idők végén, Jézus eljövetelkor lép működésbe, hanem korábban, az időben is. Megőrizte Pál az ószövetségi szemléletet, amely szemlélet — legalábbis kultúrkörünkön belül — egyetemesen érvényesül a kollektív tudatban: Isten jelen van a történelemben, folyamatosan bünteti a gonoszt, s az idő (az egyes ember és mindnyájunk idejének) végén véglegesíti a jók jutalmazását. a gonoszok megbüntetését. Pál azonban nemcsak e kollektív tudattartalmat, melynek része az ószövetségi tudat is, őrzi, hanem képviseli a maga újdonságát is: Ádám bűne következtében mindannyian bűnösöknek minősülünk majd Isten ítélőszéke előtt. Erre utal a differenciálatlanul említett "eljövendő harag", melynek hatálya alól kivétnak a jézusi gyülekezetek tagjai, akikre nézve áll a tétel: "Isten nem haragra rendelt minket, hanem hogy elnyerjük az üdvösséget a mi Urunk Jézus Krisztus által". [1Tesz 5,9>

E harag-témát a Római levél viszi tovább. Miután az első 17 versben köszönti a címzetteket, s nyitányként érzékelteti a levél során majd kifejtésre kerülő első két lépcsőt, magát a tárgyalást az említett kollektív tudattal indítja — mégpedig teljességgel a harmadik lépcső szellemében: "Isten kinyilvánítja haragját... az emberek minden... gonoszsága ellen". [Róm 2,18> Mindenki tudja, mit kíván tőle az Isten, s aki mégsem igazodik ehhez, megnézheti magát: "...kemény szívvel és megtérés nélkül gyűjtesz magadnak haragot a harag napjára..., mindenkinek cselekedete szerint fog megfizetni..., akik ellenállnak az igazságnak... azoknak haraggal és bosszúállással fizet majd". [Róm 2,5.8> Mindezek kifejtése után megteszi a maga 180 fokos fordulatát, s közli, hogy kivétel nélkül minden ember "Bűn alatt van", s így mindenkit fenyeget az eljövendő harag. Mielőtt azonban ezt levele teljes szélességében kifejtené, felveti a kérdést: "Igazságtalan-

e (adikoV = adikosz=Istennek- nemtetsző) az Isten, hogy ránk hozza haragját?". [Róm 3,5> További meggondolásokat is hoz amellet, hogy bizony "Istennek-nemtetsző" a haragvó és ítélkező Isten, de ezeket a meggondolásokat, mint szóra sem érdemeseket, rövid úton elutasítja: "Szó sem lehet róla (mh genoito = mé genoito). Hiszen akkor hogyan ítélné meg Isten a világot?". [Róm 3,6> Az említett és benne elevenen élő kollektív tudat folytán érezheti magát feljogosítva e "kézből kontrázásra".

Pál útja most már egyenes: mivel mindenki bűnös, megállapíthatja, hogy a mózesi "törvény csak haragot eredményez", [Róm 4,25> majd közölheti, hogy Isten ennek ellenére Jézus "vére által... meg fog menteni minket a haragtól". [Róm 5,9> Még egyszer felveti a kérdést, hogy vajon nem "Istennek-nemtetsző-e az Isten?". Újból az előbbi módon válaszol rá, majd kifejti, hogy bizony egy Istennek még arra is joga van, hogy valakit pusztán csak azért teremtsen meg, hogy azok áldozatai legyenek a maga haragjának: "Isten pedig nem haragját akarta-e megmutatni és hatalmát megláttatni, és nem ezért hordozta-e türelemmel a harag edényeit, melyek pusztulásra készültek?". [Róm 9,22> Megpróbáltuk e pusztulásra készült haragedényeket az ökonómiai vonalon kívülrekedtekre értelmezni (5c num), akik ily módon az üdvösségből ezen az okon nincsenek kizárva. Mindazonáltal ezen a páli versen nagyon erősen érezhetjük, mennyire meg is maradt Pál tudatában az Ószövetség egyik istenképe: a valakit magához engedő, s a valakit a maga haragjára szánó Isten kettősége. Pál — a problémától újból és újból meggyötörve — nem képes maga mögé dobni a "hatalmát megláttatni" akaró Isten gondolatát. Bár meglátta Isten bolondságát és erőtlenségét, [1Kor 1,25> azt egy egyetlen történelmi pillanatra, a golgotaira, akarta korlátozni. A "szuverén úr" gondolatától nem tudott megszabadulni. Ha korongján a fazekas csinálhat az agyagból éjjeli edényt, Isten — a maga fazekasságának mérete szerint — készíthet a maga anyagából haragedényt. Pál Jézus-élménye kevés volt ennek legyőzésére. Nem hallott az utolsó vacsorai lábmosásról...? Jézus felszolgálati készségéről, még a transzcendenciában is? [Jn 13,5; Lk 22,26> Meglehet. A felvilágosodás tanítását az emberi méltóságról pedig nem ismerhette még.

Az Efezusi levél veszi elő még újra a témát. Nem az Ádám bűne alapján, hanem egyetemes bűnösségünket megfogalmazó tanításának alapján harag-edény szituációban levőnek rajzolja meg az emberiség egészét. Nemcsak a valamikor pogány efezusiakat, hanem a zsidókat is: "...valamikor mi is mindannyian, testünk vágyaiban forgolódtunk követve a test és érzékek hajlamait, ugyanúgy a harag gyermekei voltunk az emberfajhoz tartozásunk következtében (jusei = füszei), miként a többiek". [Ef 2,3> Amikor leír egy ilyen mondatot, ezt követően himnuszt képes írni a rajtunk megkönyörülő Isten irántunk tanúsított szeretetének nagyságáról, s nem gondol arra, hogy Istentől kapott emberi méltóságunk alapján bizony meg kell mondanunk ennek az istenképnek, hogy nem etikus részéről minket jusei haragedénynek, haraggyereknek megkonstruálni. Istennek, magának nem kell ezt megmondanunk, mert Isten nem "szuverén úr", s így nem is tesz ilyesmit velünk. Levele második felében a minket szeretete következtében új létszituációval megajándékozó Isten "haragja" már csak a személyes magatartásuk következtében bűnösöket, "az engedetlenség fiait sújtja"; [Ef 5,6> "ilyesmi miatt jön el Isten haragja". [Kol 3,6>

d) Szabad-e haragudnunk?

Pál is úgy tudja, miként Jakab, hogy az embernek nem szabad haragudnia. A "szuverén úr" haragudhatik, s az ember nem szuverén úr. A Gal felveszi bűn-listájába a haragot: a "test cselekedetei" közé rakja. [Gal 5,20> Nagy szűgyen volna a korintusiakra, ha közéjük érkezve Pál haragot is tapasztalna körükben. [2Kor 12,20> Efezus keresztényei különösen is bőséges biztatásban részesülnek: "Ha haragusztok is, ne vétkezzetek" — idézi nekik az ószövetségi zsoltárt, amely tudja, amit a C.P. nem látszik tudni, hogy a "harag" az emberi természet szükségképpen velejárója, minek következtében Jézus is haragudott, de nem vétkezett: haragudott, s haragjában jót tett! A zsoltártól megokosítva kívánja tőlük: "a nap ne menjen le a ti haragotokkal (parorgismoV = parorgiszmosz)". [Ef 4,26> Isten Szent Lelkét se szomorítsák meg: "indulat (JumoV), harag... legyen távol tőlük" [Ef 4,31> Az apák se haragítsák fel (parorgizein = parorgidzein) — nyilván: túlságos szigorukkal — gyermekeiket. [Ef 6,4> A harag s az indulat a csak erre a földre irányuló

emberi megnyilvánulások közé tartozik; ki is jár miattuk az Isten haragja — írja Kolossze egyházának. [Kol 3,6—8>

Ahogy az Atya, úgy a Fiú; ahogy a Fiú, úgy a tanítvány (KIO 29b,48c,50c)..., mert Jézus, túl a létezőságon és sorsazonosságon, magatartásbeli azonosságot is tanított, s nem volt olyan, hogy ezt vagy azt Istennek meg szabad tennie, de nektek nem. És olyan sem volt, hogy valamit Istennek, Jézusnak ki kell bírnia, de ránk nézve az már nem kötelező. Más valami volt. Az, hogy: "Legyetek tökéletesek, amint mennyei Atyátok tökéletes". [Mt 5,48> Meg olyan volt, hogy "ha megmostam lábatokat, én... a Mester, nektek is mosnotok kell egymás lábát". [Jn 13,14> És nem volt olyan, hogy ti nem haragudhattok, majd haragszik helyettetek az Isten.

Pálnál van: "Ne álljatok bosszút magatokért... hanem adjatok helyet az ő haragjának, mert meg van írva: 'Enyém a bosszúállás, én megfizetek' — így szól az Úr". [Róm 12,19> A Szeretetisten maga a megbocsátási készség. Frusztrálódhatnak ez az Isten, készsége megtörhetik az emberi szabadságon, s ekkor annyit tehet, hogy várja haza, bánatosan, tékozló fiát. Csak éppen bosszút nem állhat. Csak a "szuverén úr" az, aki ezt megteheti, akinek ez kijár. A cinikusnak mondott Heine is úgy tudta, hogy Isten "szakmája" — a megbocsátás. A "bosszúállás" nem az övé. Nem, mert az nem a szeretet világából való.

e) Szuverén urak

Egy másik világból való a bosszúállás. A hataloméból. Nem az élet odaadása hatalmának, hanem az élet elvevése hatalmának a világából: "Minden lélek engedelmeskedjék a felettes hatalmaknak... Ha a rosszat teszed, félj, mert nem ok nélkül viseli a kardot, hiszen ő Isten szolgája, aki az ő haragját hajtja végre azon, aki a rosszat teszi". [Róm 13,1.4> "Szuverén urak, ha találkoznak" — mondanám! Isten meg az államhatalom! Ezek szakmája a harag, a bosszúállás, a hatályos törvények hozása, a jogérvényesítés meg a többi. Ha Claudius császár kitiltja a zsidókat Róma városából, Pál számára világos, hogy csak Isten haragját hajtja végre azokon, akik megölték Jézust, és akadályozzák a jézusi igehirdetést. [1Tesz 2,15—16>

Úgy tetszik, hogy amíg meg nem szabadulunk a "szuverén úr" istenképétől, addig meg nem szabadulhatunk a "trón és oltár szövetségének" koncepciójától sem. Addig hiába áll az evangéliumban, hogy "a pogányok fejedelmei... zsarnokoskodnak... de köztetek nem ez a rend". [Mk 10,42—43> Amíg az Isten "szuverén úr", addig Isten és az államhatalom egyhasi testvérek. Konkludál is Pál: "Ezért tehát engedelmeskedni kell nemcsak a harag miatt, hanem a lelkiismeret miatt is". [Róm 13,5> Úgy tetszik egyértelmű, hogy e mondat "harag" szava vonatkozik az állam haragjára is, az Isten haragjára is. Ahogy a "lelkiismeret" is két szuverén úrtól meghatározott: az államétól is, az Istenétől is. A következő vers ezt látszik alátámasztani: "...adót is ezért fizettek, mert Isten szolgálói ők...". [Róm 13,6>

Nehéz túljutni ezeken a szuverén urakon. Ha Isten a Golgota ellenében abba is hagyja a szuverén urak szokásos haraggyakorlását, itt maradnak nekünk az Istentől való hatalmak (exousia = ekszúszia) és uralkodók (arconteV = arkhontesz), akik Isten szolgálatában Isten helyett és tovább haragudnak. Csinálják már, ha ez a szakmájuk! De ne Isten nevében tegyék, ha már egyszer Isten abbahagyta szuverén úr-szerepének gyakorlását, már mint a haragot. El sem kezdte. Csak úgy mondták Róla? Alighanem!

AJÁNDÉK ÉS SZERETET

46. AJÁNDÉK — KEGYELEMEZÉSBŐL

a) A szócsalád

A harag és kiengesztelődni akarás motívuma nem hozott létre sajátos páli szócsaládot. A szeretet, az adniakarás motívumai viszont igen: a cariV (kharisz = kegyelem) szó családjára gondolunk. Ennek a szócsaládnak Pál olyan jelentéstartalmat kölcsönzött, amely mind a mai napig meghatározó erejű maradt a keresztény tanításra, gondolkodásra; ez szülte a kegyelemtant is.

Kilenc kifejezés tartozik a cariV szócsaládba összesen 262 előfordulással. Ebből 177 a Corpus Paulinumban (rgym=3), 61 a páli függőségű iratokban (Lk, ApCsel, Zsid, 1Pt) található (rgym=1,3), és 24 az Úsz többi tíz könyvében (rgym=0,2). A Corpus Paulinumban 15-ször sűrűbben kerül elő ez a szócsalád, mint a páli hatástól érintetlennek tekinthető könyvekben. Elhagyva a szócsalád öt tagját (carin = kharin, acaristoV = akharszitos, eucaristia = eukharisztia, eucaristein = eukharisztein, eucaristoV = eukharisztein), az alábbi négy, jelen vizsgálódásunk szempontjából releváns kifejezésre koncentrálnak.

	C.P	Lk, ApCsel, Zsid,1Pt	10 könyv	Úsz	Jézus ajkán
cariV , = kharisz (főnév)	100,	43	12	155	4
carisma , = charizma (főnév)	16	1	—	17	—
carizesJai, = kharidzeszthai (ige)	16	7	—	23	1
caritoun , = kharitún (ige)	1	1	—	2	—
összesen	133	52	12,	197	5

32. tábla: A "cariV" szócsaládja

A C.P. rgym-ja az Úsz többi 14 könyvéhez viszonyítva : 6,7

a kiemelt 4 könyvhöz " : 3,7

a maradék 10 " " : 19,3

a Jézus ajkán lévő anyaghoz " : 27,8

A rgym nyilvánvalóvá teszi, hogy Pál mennyivel sűrűbben használja e kifejezéseket, mint az Úsz nem Pál-tanítványoktól írt tíz könyve. De a tíz könyv maradék előfordulását is bizonyára a páli hatás magyarázza; Páltól terjedt el e szónak teológiai tartalmakra alkalmazása. Jézus ajkára csak a Pál-tanítvány Lukács adja ezeket a szavakat. [Lk 6,32.33.34;7,42;17,9> A János-evangélium 4 előfordulása a páli hatásokat is mutató Prológusban található; a többi 9 könyvből 3 kétszeri előfordulást (2Pét, Jak, Jel), 2 egyszerit (2Jn, Júd) mutat, 4 könyvben pedig egyszer sem kerül elő szócsaládunk (Mt, Mk, 1Jn és 3Jn).

b)Szótári és pál-előtti jelentés

A cariV pálelőtti szótári jelentése a köznyelvi görögben (koiné): szeretetszolgálat, báj, CariV-ok (istennők, a női báj adományozói).

Mindenekelőtt megvizsgáljuk, milyen jelentésben szerepelnek szócsaládunk szavai az Úsz nem-páli könyveiben.

1. Valaki magában hordozza a szeretetreméltóság vonását: a gyermek Jézuson rajta volt Isten cariV-a, [Lk 2,40> a názáretiek elcsodálkoznak a tanító Jézus szájából jövő cariV-igéken, [Lk 4,22> a jeruzsálemi keresztények mindegyikén nagy volt ez a cariV, [ApCsel 4,33> István cariV-szal eltelve tesz csodákat. [ApCsel 6,8>

2. Valakit mások szeretetreméltónak tekintenek: Mária cariV-ra talált Istennél, [Lk 1,30> a gyermek Jézus növekedett a cariV-ban Istennél és embereknel, [Lk 2,52> ilyen cariV-hordozónak látta az egyiptomi Józsefet a fáraó, [ApCsel 7,10> Dávidot Isten [ApCsel 7,46> s a jeruzsálemi keresztényeket az egész Jeruzsálem. [ApCsel 2,47>

3. A szeretetreméltóval szemben tanúsított szeretet: Isten nem ad cariV-t azoknak, akik csak a barátaikat szeretik, [Lk 6,32.33. 34> az úr sem ad cariV-t szolgájának a bér ellenében végzett munkáért. [Lk 17,9>

4. Magasan álló személy szeretetet gyakorol valakin függetlenül attól, hogy ez a valaki szeretetreméltó-e. A szeretetet gyakorló személy — ember: Félix helytartó így jár el a zsidókkal szemben azzal, hogy fogságban tartja Pált; [ApCsel 24,27> a zsidók kérik Fesztustól azt a cariV-t, hogy Pált Jeruzsálembe küldje, [ApCsel 25,3.9.11.16> és Pilátus odaadja Barrabást a zsidóknak. [ApCsel 3,14 >

5. A szeretetreméltóságunktól függetlenül irántunk szeretetet gyakorló személy — Isten: ebbe a jelentés-csoportba tartoznak a nem-páli könyvek összes többi előfordulásai. [Lk 1,28; 7,21.42.43; ApCsel 11,23;13,43;14,3.26;15,11.40;18,27;20,24.32;27,24; Zsid 2,9;4,16.16;10,29;12,15.28;13,9.25; 1Pt 1,2.10.13;2,19.20;3,7;4,10.10;5,5.10.12 Jn 1,14.16.16.17; Jak 4,6.6; 2Pt 1,2;3,18; Jel 1,4;22,21; 2Jn 3; Júd 4 > A fentiekből látható, hogy az Úsz szerzői közül csak Lukács (a Lk és ApCsel szerzője) tud bánni ezzel a szóval a koiné adta jelentésszélességgel; az összes többi szerzők csak az Isten által gyakorolt szeretet jelölésére használják szavunkat.

Az első két csoportban a cariV léttartalom; az utolsó háromban adás-magatartás.

Ezek után vizsgáljuk meg, hogy milyen jelentéstartalmat kölcsönöz Pál ennek a szócsaládnak.

c) Az első három levél

Pál első műszava ez. "Pál és Szilvánusz és Timóteusz a tesszalonikaiak gyülekezetének... cariV nektek és békesség." [1Tesz 1,1> Ezzel a mondatból indul a C.P., s nincs páli levél, melyben szavunk ne szerepelne legalább kétszer, mert Pál vele nyitja és vele zárja leveleit. Tudták ezt a nem páli szerzőségű levelek szerzői is, s az eredetiség látszatát szolgálta ennek utánzása is. Levelének zárómondata is jókívánságot tartalmaz, és ez a mondat elárulja, hogy kié ez a cariV: "A mi Urunk Jézus Krisztus cariV-a legyen mindnyájatokkal". [1Tesz 5,28> A cariV tehát Jézusé. Azt is megtudjuk, hogy ez a cariV velünk lehet. Ha velünk lehet, akkor ebből következtethetjük, hogy valminő módon eljuthat hozzánk Jézustól ez a cariV. Abból pedig, hogy a levélnyitány párhuzamba állítja a cariV-t a békességgel, arra következtethetünk, hogy ugyanúgy jut el a cariV hozzánk, ahogyan a békesség. Úgy, hogy Jézus nekünk adja.

A második levél beköszöntő jókívánsága így hangzik: "cariV nektek és békesség az Atyaistentől és az Úr Jézus Krisztustól". [2Tesz 1,2> A cariV tehát Jézustól érkezik hozzánk. De nemcsak Jézustól, hanem az Atyától is. Mi a tartalma ennek az Istentől hozzánk érkező cariV-nak? Tíz verssel odébb megtudjuk, hogy a tesszalonikaiak Jézust megdicsőítő, hitből kinövő magatartása (ergon pistewV = ergon pizsteósz) "Istenünk és az Úr Jézus cariV-a alapján" jön létre. [2Tesz 1,12> Két dolgot is megtudunk ebből. Az egyik: a cariV-nak közös birtokosa az Isten és Jézus; ezért jöhet tőlük. [vö. 2Tesz 1,2> A másik: ez a cariV alapja a hitből kinövő magatartásnak.

E levél további információval is szolgál: Jézus és az Atya "szeretett minket és örök vigasztalást és jóreményt adván a cariV által, megvigasztalja szívünket és megerősít minket minden jócselekedetben és szóban". [2Tesz 2,16—7> Nyilvánvaló ebből, hogy Jézus és az Atya e cariV által szeret bennünket, és szeretetüknek az a következménye, hogy cariVt — adnak nekünk. Ez a cariV képesít bennünket az Istentől megkívánt magatartásra, akár cselekedetben, akár szóban. A levélzáró jókívánság [2Tesz 3,18> azonos tartalmú az első levélével.

Az első két levélből tehát annyit tudunk meg, hogy a cariV Isten irántunk tanúsított szeretetéből folyó olyan nekünk juttatott ajándék, amely képessé tesz bennünket a (harmadik lépcsőben kívánt)

magatartásra, a szeretetre. Valószínű, hogy a levél olvasói a fentiekben elmondottaknál sokkal jobban értették szavunk páli jelentését, mert ottlétekor Pál közölte már velük teljes tartalmát annak, amit e szó Pál tudatában hordozott. De ez csak valószínű. Azért csak valószínű, mert Pál ottani munkáját nem zavarták meg Jeruzsálemből érkező testvérek, akik a körülmetélést az üdvösséghez szükségesnek állították. Ezek a testvérek csak a galatákig jutottak el.

Ennek folytán a harmadik levélben, a galatákhoz írottban, már sűrűbben, hétszer találkozunk szavunkkal. A nyitány szavai szerint a cariV attól a Jézustól érkezik hozzánk, aki odaadta magát bűneink következményeinek megszüntetése céljából. [Gal 1,3—4> Ez a hely már felveti azt a gondolatot, hogy a cariV a bennünket megmentő golgotai tette utal, és az 1c-tételnek sűrített összefoglalása. S ezért rendelődik a levelek nyitányaiban a cariV mellé a béke, amelyet Jézus megmentő tette egyik jelentős tartalmának láttunk. Ugyanerre a tartalomra utal a Péter-feddést záró mondat is: "Az engem szerető és önmagát értem odaadó Isten Fiának hitében élek. Nem vetem meg Isten cariV-át. Mert ha a törvény által van az istennektetés, akkor Krisztus hiába halt meg". [Gal 2,20—1> Azt adja a cariV, amire a mózesi törvény képtelen. Ha ragaszkodom a mózesi törvényhez, azaz ha nem vallom az 1b-tételt, akkor "megvetem" az 1c-tételt. A cariV tehát ismét következménye az isteni szeretetnek, közelebből Krisztus halálának. Ugyanakkor a cariV tartalma egyértelműen abban áll, hogy megszerezte nekünk az istennektetszést. Összefoglaló kifejezése tehát a cariV magának a golgotai isteni tettnek is. Aki nem fogadja el a Golgotának ezt az eredményét, hanem továbbra is törvényteltetésből (körülmetelésből) akar istennektetszővé lenni, az "kiesik a cariV-ból". [Gal 5,4> Aki viszont elfogadja a Golgota istennektetés-eredményét, az benne van a cariV-ban, az birtokolja a Golgotán keresztül hozzánk érkezett cariV-t.

A cariV jelentése azonban nem korlátozódik az imént megmutatott bennünket istennektetszővé, szentté tevő funkcióra — mondhatnók: az első lépcső isteni teljesítményére. A levélből ugyanis megtudjuk, hogy Isten Krisztus cariV-a által hívta meg a galatákat, [Gal 1,6> és ugyanez a helyzet Pálra vonatkozóan is. [Gal 1,15> A meghívás ajándékát is jelenti a cariV. Az apostoli küldetés teljesítésére is a cariV ad erőt: a jeruzsálemi apostolok megismerték azt a Pálnak adott cariV-t, amelynek erejében Pál a pogányok apostola lett. [Gal 2,9> Ez esetben az ökonómiai vonalba történő meghívást jelenti. Amit Istentől kapunk, az mind ajándék: nemcsak a minket kegyelmi létszituációba helyezése Krisztus keresztye által, hanem minden, amivel segít minket életútunkon. Megszentelő is, minket segítő is.

Ebben a levélben találkozunk először az igei alakokkal: Ábrahámnak Isten az örökséget ígérlet által adományozta (kecaristai = kekharistai. [Gal 3,18>

Foglaljuk össze eredményeinket:

Kié? — az Istené és a Fiúé.

Ki adja kinek? — Isten és a Fiú az embereknek.

Mi által adja? — Jézus kereszthalála által.

Mi célból adja? — hogy egyfelől megmentsen bennünket, másfelől pedig képessé tegyen bennünket jócselekedetekre, apostoli tevékenységre.

Hogyan lehet a miénk? — bennünk lehet és mi benne lehetünk.

Ezeknek alapján úgy látszik, hogy a főnévi alakot Istentől kapott ajándéknak, az igeit Istentől jövő ajándékozásnak lehetne fordítanunk.

d) A két Korintusi levél

Az 1Kor tízszer használja a cariV szót. Eddigi eredményeinket a levél részint megerősíti, részint továbbfejleszti. Az Atyától és Jézustól való, [1Kor 1,3;16,23> de pontosabban is meghatározza az Atya, ill. Jézus szerepét annak adásában: "Isten adja nekünk a cariV-t Jézus által", [1Kor 1,4;3,10> ti. a Golgota által. Az így módon kapott cariV erejében a korintusiak olyan életet élnek, hogy Pál csak hálát tud adni érte Istennek. [1Kor 1,4> Ugyanennek a cariV-nak az erejében Pál megvetette a korintusi egyház alapjait. [1Kor 3,10> Továbbra is a szavunk az alapja az istennektetsző életnek és az apostoli tevékenységnek. A páli

életmű hatékonyságának is ez az alapja: "Isten cariV-ából vagyok, ami vagyok; és az Ő cariV-a irántam nem lett hiábavalóvá: mindenkinél többet dolgoztam, de nem én, hanem az Isten cariV-a velem". [1Kor 15,10> Jelölhet azonban nemcsak Istentől kiinduló magatartást: Pál hajlandó elvinni Jeruzsálembe a korintusiak cariV-át, azaz gyűjtésük eredményét, adományait a jeruzsálemi szegények számára. [1Kor 16,3> A fordítások szerint további két előfordulás ugyancsak emberből kiinduló magatartást jelöl, de nem az ember, hanem Isten felé tartót: hálát. Az "erőshítűek" nevében mondja Pál az obszervancia-kérdésben: "Ha én cariV-szal együtt részesedem, miért gyaláznak engem azért, amiért hálát adok (eucaristw = eukharistó)". [1Kor 10,30> A JB ezt így fordítja: "Ha én hálaadással veszem...". A cariV, s az eucaristw aligha jelentheti egy mondaton belül ugyanazt a tartalmat: a hálaadást. Pleonazmus támadna így. Valószínűbbnek tetszik, hogy Pál erre gondol: Ha én cariV-szal együtt, azaz a Golgota által megkapott adomány birtokában eszem a szóbanforgó tiltott ételből, akkor miért gyaláznak engem? Hiszen az ilyen obszervanciális előírások hatályukat veszítették a Golgota által. Minden étel megehető már számunkra, csak ne feledkezzünk el hálát adni a kapott táplálékért.

Ugyancsak problematikus egy másik hely is: "A nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által győzelmet adó Istennek — cariV". [1Kor 15,57> Nem biztos, hogy hálaadást jelent a szavunk. A Róm 7,25 hasonló "cariV tw Jew" (kharisz tó theó) fordulata a kódexek egy részében "cariV tou Jeou" (kharisz tú theú)-ként szerepel. Azaz: Istené a cariV. Nem kizárt, hogy ilyen birtokviszony rejlik a fenti fogalmazásban is: a nekünk győzelmet adó Istené a cariV. (A dativus egyébként is fejezhet ki birtok viszonyt: vö. onoma autw lwannhV (onoma autó Ióannész) = a neve neki János [Jn 1,6>).

Itt is szerepel az igei alak egy ízben, és itt is Isten adó tevékenységét jelzi: megkaptuk "az Istenből való Lelket, hogy láthassuk mindazt, amit Isten adományozott nekünk". [1Kor 1,12> Hét ízben előfordul még a levélben a "carisma" főnév is; ennek jelentésével külön foglalkozunk.

A megvizsgált összesen 11 előfordulásból tehát — biztosan — csak egy esetben az ember a kiindulópontja a cariV-vonatkozásnak; a másik két esetben [1Kor 10,30;15,57> bizonytalanságban vagyunk. A cariV-vonatkozás első pontja tehát súllyal ebben a levélben is — Isten.

A 2Kor-ban 18-szor találkozunk a főnévvel és 5-ször az igével.

A főnévi előfordulások 3 esetben kétségtelenül embertől Istenig érő vonatkozást jelentenek: az ember hálát ad Isten különböző adományaiért. [2Kor 2,14;8,16;9,15> Embertől emberig érő cariV-vonatkozás — a makedónok és görögök ajándékozása a jeruzsálemi szegények javára. [2Kor 8,19>

A többi előfordulásban a cariV Istentől indult el: az Atyától—Jézustól való, [2Kor 1,2> ill. Jézusé. [2Kor 13,3> Ebben a levélben az előfordulások nem a Golgotán létrejövésre figyelnek, hanem a hozzánk már elértezett cariV tartalmára. Nem a megszentelőt, hanem a segítőt rajzolja. Ez a cariV ismétlődően megkapható, [2k 1,15> és közreműködésünk, hálaadásunk által növekedhető. [2Kor 4,15> Magáról a tartalmáról sokszínű feleletet kapunk. Bölcsességünk ennek következtében nem-testi bölcsesség, [2Kor 1,12> s emiatt is hallgat meg és segít meg minket az Isten. [2Kor 6,1> Az is Isten részéről nekünk juttatott cariV=ajándék, hogy üldözést szenvedhetünk, és az is, hogy a jeruzsálemi szegények javára adakozhatunk. [2Kor 8,1—2> A levél elsősorban ezt a második tartalmat, az adakozást nyomatékozza Isten által a korintusiak számára nyújtott cariV-tartalmakként. [2Kor 8,4.6.7> Ebben az összefüggésben mondja el Pál Jézusnak azt az ajándékát is, hogy szegénnyé tette magát értünk. [2Kor 8,9> A cariV oldja meg Pál számára azt a személyi problémáját is, amelytől nagyon szeretne megszabadulni, ti. a testébe adott tövistől. [2Kor 12,9> Látható, hogy szavunk Istennek nagyon sokféle adományát jelentheti. Erre utal Pálnak az a kijelentése is, amelyben arról beszél, hogy Isten azt is megteheti, hogy a korintusiak minden cariV-nak bővíben legyenek. [2Kor 9,8> Ezt a sokféle adományt lehet nagy bőségben is birtokolni. [2Kor 9,14>

Ami a négy igei alakot illeti, mindegyik embertől emberig érő vonatkozást jelent: megbocsátást. [2k 2,7.10. 10.10;12,13>

A 2Kor-ban szócsaládunk nagyszámban jelent tehát embertől kiinduló vonatkozást: hálát Isten iránt, ajándékozást, megbocsátást ember iránt, s egyetlen egyszer sem mutat rá kifejezetten a Golgota bennünket szentté tevő tartalmára, bár bőségesen rajzolja azokat a segítségeket, amelyeket Isten a

harmadik lépcső teljesítéséhez nyújt. A 22 előfordulás jelentős része a harmadik lépcső, a cselekedetek dicséretét zengi. Ezeket akár Jakab is írhatta volna. Minden a kegyelem? Nem, az Ország rajtunk is fordul — válaszolja kérdésünkre a levél megannyi cariV-helye.

e) A Római levél

24 ízben találkozunk a főnévi és egy ízben az igei alakokkal; ezenfelül a carisma 6 előfordulásából 3 a cariV-szal azonos jelentésű. Szemben a 2Kor-lel az így adódó 28 előfordulásból csak egyetlen egy jelöl embertől kiinduló vonatkozást: hálát Isten iránt; [Róm 6,17> az összes többi Istentől kiinduló tevékenységről beszél. Újból dokumentálódik, hogy az Atyától és Jézustól érkezik hozzánk, [Róm 1,7> hogy Jézus által jut el hozzánk, [Róm 1,5;5,21> hogy Istené, [Róm 5,15;7,25> ill. Jézusé, [Róm 5,15;16,20> hogy velünk lehet; [Róm 16,20> velünk lehet, mert megkaptuk, [Róm 5,17> mert adatott Pálnak és másoknak. [Róm 1,5;12,3.6;15,15>

A Róm-ben a cariV tartalma a megszentelés vonalán mozog. Egyet jelent azzal, hogy megszabadultunk a bűntől és a haláltól. "Ki szabadít majd meg engem ennek a halálnak a testétől?" — erre a kérdésre Pál így válaszol: "Isten cariV-a a mi Urunk Jézus Krisztus által". [Róm 7,24—5> Az említett emberi hálát éppen az váltja ki, hogy már nem vagyunk, csak "voltunk szolgálai a bűnnek". [Róm 6,17> A cariV egyet jelent azzal, hogy megkaptuk az istennektetszést, ami színe annak a páli szövetnek, amelynek fonákja a bűntől—haláltól megszabadulás: "Istennektetszőkké tettünk ingyen Isten cariV-a folytán a Jézus Krisztusban történt megváltás által". [Róm 3,24> Jézusnak — a bűneink figyelembe nem vevését eredményező — vérig menő hűsége által tett bennünket istennektetszőkké Istennek ez az ajándéka. S hogy Pál ezt mennyire ajándéknak tekint, azt jól aláhúzza az "ingyen" (dwrean = dórean) szó.

Olyan jelentőségre emelkedik itt Pálnál ez a tartalom, hogy ezt is megszemélyesíti — miként másutt az Istennektetszést és a Megváltást. "Ahogyan uralkodott a Bűn a halál által, úgy uralkodjék a CariV is az istennektetszés által, örökrele vezetően a mi Urunk Jézus Krisztus által". [Róm 5,21> Folytatja is a megszemélyesítést: mivel Jézus megszerezte nekünk az istennektetszést, megszűnik az obszervanciák uralma az ember fölött, és így "nem vagyunk a törvény alatt, hanem a cariV alatt"; [Róm 6,14—5> ami természetesen nem jelent vétkezési szabadságot, [Róm 6,1.15> hiszen a harmadik lépcsőben kötelez bennünket a Krisztus törvénye.

A Róm cariV-fogalmának talán leghangsúlyosabb mozzanata az ajándék—ajándékozás teljesen ingyenes volta. A páli teológiában nagyon jelentős, hogy nem a cselekedeteink szerzik meg az istennektetszést. Ezt a páli gondolatot leghangsúlyozottabban a cariV-fogalom hordozza. Szembenáll a bér fogalmával, amely teljesítmény alapján adott adás-eredmény. Az első lépcső szellemében vallja: "Aki cselekszik, annak a bért nem cariV alapján számítják, hanem tartozás (ojeilhma = ofeilema) alapján". [Róm 4,4> Ugyanezt nyomatékoztató közös nevezőre hozza a második lépcső hit-fogalmával is: "az ígélet tehát hitből van, hogy cariV-ból legyen". [Róm 4,16> Mind a két lépcsőt egybefoglalja tehát ez az "ingyen" adott isteni cariV. [Róm 3,24> Az ingyenesség nyomatékoztató céljából halmozza az ajándékozást jelentő rokonértelmű kifejezéseket: "...az Isten cariV-a és az ajándék (dwrea) Jézus Krisztus cariV-a által...". A következő versekben ugyanebben az ajándék-jelentésben használja még a dwrhma (dóréma) [Róm 5,16> és a carisma [Róm 5,15—6> kifejezéseket is. Az ingyenességet legpregnansabban ez a páli nyilatkozat juttatja kifejezésre: "...ha pedig cariV-ból, akkor már nem cselekedetekből; mivel a cariV ekkor már nem volna cariV". [Róm 11,6>

A Róm-ben tehát a cariV a Golgota-értelmezés műszava. Csak két esetben jelent más isteni ajándékot. Egy ízben arról beszél Pál, hogy Isten a keresztényeket, mint Izrael maradékát, ilyen cselekedetekre nem néző ingyen ajándékozási alapon választotta ki magának. [Róm 11,5> Itt ismét az ökonómiai vonalba meghívást jelenti! Egy alkalommal pedig mintha talán nem a megmentésre, hanem Isten azt követő segítségére utalna: Jézus által szabad utunk van a hitben a cariV-hoz. [Róm 5,2>

Az igei alak egyszer szerepel, ahol is az Isten határt nem ismerő adakozását jelzi az ember javára: "Aki saját Fián sem könyörült, hogyan ne ajándékozná nekünk mindent vele együtt?". [Róm 8,32>

A carisma 3 esetben — mint említettük — megszentelő kegyelem ételmű. A carisma szerzi meg nekünk az istennektetszést, [Róm 5,15—6> ill. "az Isten carisma-ja az örök élet". [Róm 6,23>

Mindezt összefoglalva szavunk a Róm-ben súllyal jelenti azt az ajándékot, amellyel Isten megmentett bennünket a Golgota által a bűnből és a halálból, amellyel Isten bementett bennünket az istennektetszésbe, az életbe; s jelenti mindenekfölött azt, hogy Isten ezt az ajándékot egészen ingyen adta nekünk.

f) A római fogság levelei

Az Efezusi levél a jelentős. A másik három levélben a levelek elején és végén található páli szabvány-előfordulások mellett [Fil 1,2;4,23; Kol 1,2;4,18; Fm 3,25> csak hatszor találkozunk a főnévi és négyszer az igei alakokkal. A főnévi alakok három ízben emberi magatartások alapjaként szerepelnek: a tanítás—intés—imádkozás—beszéd magatartásait, [Kol 3,16; 4,6; Fil 1,7> ill. Pál és a filippiek életalakítását formálja sajátosra az isteni segítségre utaló cariV. Egy ízben viszont Isten cariV-ának tartalma "a számunkra a mennyben készen levő remény" [Kol 1,5—6> — tehát ismét megszentelő, megmentő értelmű.

Az öt igei alak különböző vonatkozásokat tartalmaz:

- a. az Atya mindenekfeletti nevet ad Jézusnak, [Fil 2,9>
- b. Isten megbocsátja minden bűnünket, [Kol 2,13;3,132,13>
- c. Isten megadja a filippieknek, hogy szenvedhetnek is Krisztusért, [Fil 1,29>
- d. Isten visszaadja majd a fogságban levő Pált Filemonnak, [Filem 22>
- e. Mi megbocsátunk egymásnak. [Kol 3,13>

Az első előfordulás Szentháromságon belüli relációra utal; szócsaládunk ily jelentésére nincs is több példa a páli életműben. A második előfordulás megszentelő, a harmadik pedig segítő jellegű. A negyedik előfordulás pedig a fentiektől különböző isteni ajándékot jelöl, amely Istennek az eseményeken keresztül kibontakozó jóságát mutatja be.

Az Efezusi levél 12 főnévi és 3 igei előfordulása a Róm cariV-fogalmára emlékeztet. Már levelének nyitányában beszél "arról a cariV-ról, amellyel Isten megajándékozott (caritoun) bennünket Szeretettjében (Fiú), akiben birtokoljuk a megváltást az Ő (Krisztus) vére által, a bűnök bocsánatát az Ő (Krisztus) gazdag cariV-a alapján". [Ef 1,6—7> Ismét szavunk az alapja tehát annak, amit Isten a Fiú golgotai véres halála által értünk tett; az tette ugyanis lehetővé megmentődésünket: "Amikor halottak voltunk bűneink következtében, akkor Krisztussal együtt élővé tett benneteket — cariV alapján lettetek megmentve... hogy megmutassa (Isten) a maga cariV-ának mérhetetlen gazdagságát... mert a cariV alapján mentődtetek meg a hit által, és ez nem töletek van, hanem az Isten ajándéka (dwrea), nem cselekedetekből...". [Ef 2,5—9> Látnivaló, hogy az egész páli Golgota-értelmezést hordozza ez a cariV-fogalom, amely nem más, mint Isten — első lépcsős — ajándéka számunkra. A másik két igei előfordulás is ide kapcsolódik: Isten fentiekben említett vertikális ajándékozását követnie kell az ember horizontális ajándékozásának: "megbocsátván (carizomenou = kharidzomenú) egymásnak, ahogy Isten is megkegyelmezett (ecarisato = ekharisato) Krisztus által nektek". [Ef 4,32> E mondatban ugyanazt az ígét két különböző magyar szóval adom vissza, mert a páli teológiában mi emberek embertársunk bűnbánata fejében bocsátunk meg, de nem így az Isten! Ő ingyen, bűnbánatunktól függetlenül tesz elfogadottá a maga számára minket, s nem megbocsát (41d num)!

Dokumentált a megmentésen túli isteni segítség—megújítás-tartalom is. A cariV az alapja az egész páli küldetésnek: "Hallottátok az Isten nekem és a javatokra adott cariV-ából kinövő feladatot... az evangéliumnak szolgálja lettem Isten nekem adott cariV-ának ajándéka (dwrea) alapján... megadatott nekem az a cariV, hogy hirdessem az evangéliumot a pogányoknak". [Ef 3,2.7.8> Isten ajándéka tehát nemcsak a Golgota által adott megmentés, hanem az is, ha valaki propagálja ezt a megmentést. Isten ajándéka a golgotai tett jelentőségének az ismerete is. [Ef 1,7> Isten ajándéka a mindezek nyomán kibontakozó krisztusi életalakítás [Ef 4,2—3> is, "mert mindegyikünknek megadatott a cariV a Krisztus

ajándékozásának (dwrea) a mértéke szerint". [Ef 4,7> Ez a kinek-kinek ilyen vagy olyan mértékben megadott cariV, ez a személyre lebontott cariV — azonos a carisma fogalmával (45g num).

Egy esetben embertől kiinduló vonatkozás-tartalmat is jelent a szavunk: aki életében felhasználja Isten ezen ajándékát, és továbbítja is ennek eredményeit embertársai számára, az szavaival "cariV"-t ad az őt hallgatóknak. [Ef 4,29> Ennek az embertől emberig érő vonatkozásnak a tartalma nem megbocsátás, hanem adakozás; de nem anyagi, hanem anyagon túli javaknak az ajándékozása.

Az Efezusi levélben a szavunk — hordozója mindannak, amit Isten tett értünk a Golgotán, és amit ezen a Golgota-hozta eredmény-alapon az ember tehet embertársáért. Isten ad nekünk a Golgota által és ad nekünk folyamatosan a Golgota után, hogy bennünket is adásokra késztesse. A cariV az Isten világának, az Isten velünk kitágított világának legalapvetőbb magatartását jelöli: az ajándékozást.

g) A pasztorális levelek

A három pasztorális levélben összesen 13 ízben találkozunk a főnévi alakkal. A bevezető és befejező formulák azonosak a többi levelekével. [1Tim 1,2;6,21; 2Tim 1,2;4,22; Tit 1,4;3,15> E levelek — szavunk tükrében — olyan erővel nyomatékozzák az első lépcsőt, hogy ezen az alapon eredeti páli leveleknek volnának tekinthetők. "Bőségesen kiáradt rám a mi Urunk cariV-a...; Ő szabadított meg minket... nem a mi cselekedeteink szerint..., hanem saját végzése és cariV-a szerint; megjelent Isten cariV-a minden ember üdvösségére; hogy az ő cariV-ából istenektetszőkké válva..." — kijelentések [1Tim 1,14; 2Tim 1,9; Tit 2,11;3,7> mutatják, hogy a szerző érti-fogja a páli teológiát. Ugyanakkor ezek a kijelentések a harmadik lépcső felé igazítják a levelek olvasóit. "... a Jézusban való hittel és szeretettel; ne szégyeld hát..., hanem szenvedj velem együtt az evangéliumért...; és arra nevel minket, hogy... józanul, istenektetszőn és jámborul éljünk a világban...; szeretném, ha szilárdan tanúskodnál ezek mellett, hogy az Istenben hívők igyekezzenek a jó cselekedetekben előljárni..." [1Tim 1,14; 2Tim 1,8; Tit 2,12;3,8>. A cariV-nak nincs más rendeltetése, mint hogy megerősödjünk a jézusi utat járásban. Tim 2,1 S ha ez sikerül, a cariV — hálaadást is jelenthet Istennek. Tim 1,3

h) A karizma

A carisma, a cariV szó e főnévi származéka 17 ízben fordul elő az Úsz-ben. 16 esetben 5 páli levélben olvassuk (1Kor, 2Kor, Róm, 1Tim, 2Tim); és még egy ízben találkozunk vele egy sok tekintetben páli függőséget mutató levélben (1Pét 4,10).

Láttuk, hogy a cariV isteni adománya egyfelől alapja megmentődésünknek, másfelől alapja legkülönbébb országos cselekedeteink, magatartás-fajaink összességének. A carisma viszont a mindenféle isteni segítséget jelentő és közös nevező jellegű cariV fogalmán belül egy-egy konkrét országos cselekedet- és magatartás-formának az alapja. Van tehát egyfelől a "minden cariV", [2Kor 9,8> másfelől pedig vannak az ezt a minden cariV-t részletező, konkretizáló egyes karizmák, amelyeknek összessége a "minden cariV". A carisma is a megmentésen túli isteni segítségnyújtás vonalán mozog tehát. Jelöli Istennek az emberbe belekerült valamelyik specifikus ajándékát, jelöli valamelyik országos rendeltetésű képességünket, amelyet Isten ajándékának tekintve hasznosítunk.

Lássuk, hogyan részletezi ezt a "minden cariV-t" Pál? Az 1Kor-ban azt írja a korintusiaknak, hogy "nincsenek híjával egyetlen karizmának sem". [1Kor 1,7> Közösségileg, összességükben nincsenek ezeknek híjával, nem pedig egyénileg. Pál például rendelkezik azzal az isteni karizmával, amelynek alapján képes a szűzi életre. Propagálja is ezt az életformát, s ugyanakkor tisztában van azzal, hogy nincs meg mindenkinben az ehhez szükséges isteni ajándék-fajta: "Én ugyan azt akarnám, hogy minden ember úgy legyen, ahogyan én magam. Dehát mindenkinek megvan a maga sajátos karizmája Istentől: az egyiknek ilyen, a másinak amolyan". [1Kor 7,7> Tételezen is állítja a karizmák sokféleségét: "különbéle karizmák vannak, [1Kor 12,4> és az egyházat alkotó emberek összességén belül az egyik ilyen, a másik amolyan karizmat kap Istentől. Az egyház egyes tagjai nem kapják meg egyenként az összes karizmat". [1Kor 12,28.30> E karizmákkal

részletesen majd a páli pneumatológiában foglalkozunk. Itt elég annyit említenünk, hogy a legértékesebb karizmának a szeretetet tekinti. [1Kor 12,31>

A Róm-ben arról ír Pál, hogy azért szeretné látni a rómaiakat, hogy azok megerősítése céljából ő is adhasson nekik "valaminő karizmát". [Róm 1,11> Ahogyan besegíthetünk a másik ember megmentődési folyamatába, [Ef 4,29> ugyanígy ezen belül abba is belesegíthetünk, hogy már megmentett embertársaink valaminő karizmájához jussanak általunk. Istennek ez a karizmát adó tevékenysége egy ízben ószövetségi dátumot is kap: a választott nép meghívását jelenti. [Róm 11,29> Ennek az egyetlen helynek az alapján nehéz lenne eldönteni, hogy miként gondolta Pál a Golgota-eredetű cariV ószövetségi érvényesülését. Minden bizonnyal nem Golgota-eredetű karizmára gondolt, vagy feltételezte, hogy Isten segítségével sohasem hiányzott az ember számára — Krisztus áldozatára tekintettel vagy attól függetlenül is.

A Róm egy helyen tételesen is kifejti a szélesebb fogalmat jelentő cariV és a szűkebb terjedelmű carisma — a fentiekben már megfogalmazott egymáshoz fűződő kapcsolatát: "A nekünk adott cariV alapján különféle karizmákat birtokolunk". [Róm 12,6>

Ennek az eddigelé egységes jelentéstannak ellene mond a Róm-ben a carisma három további előfordulása. Karizmának mondja Pál a Golgota által nekünk adott isteni megmentő adományt, tehát a megszentelés értelmű, a harag, az örökhalál büntetése alól amnesztiát adó isteni ajándékot: "de nem olyan az ádami vétek szerepe, mint a karizmaé... a karizma sok bűn alapján istenektetszövé levést eredményezett... az Isten karizmája pedig nem más, mint az örök élet a mi Urunk Jézus Krisztusban". [Róm 5,15—6;6,23> E három helyet leszámítva egyértelmű a páli carisma jelentéstana.

Végezetül a pasztorális levelek két ízben használják szavunkat: jelentik itt azt az isteni adományt, amelyet Timóteus a presbiterek, ill. Pál kézrátétele folytán kaptak [1Tim 4,14;2Tim 1,6> — felügyelői—püspöki tisztjük megfelelő betöltése céljából. Vezetési karizmának mondhatjuk.

A páli levelek korpuszán kívül csak egy ízben kerül elő ez a szó, amint említettük: az 1Pét-ben. Ez az előfordulás is belesimul a már megrajzolt jelentésbe: ki-ki a maga sajátos karizmájával szolgálja embertársait, mint "Isten sokféle tartalmú karizmájának sáfárai". [1Pét 4,10>

A szótárak bizonyossága szerint ezt a szót nem ismerte a Pál-előtti koiné; ebben a szóban is a páli gondolat nyelvteremtő erejét kell dicsérnünk.

i) Mérleg

Összesítsük immár szócsaládunk jelentéstartalmaira vonatkozólag eredményeinket:

1. Istentől Istenig érő vonatkozás
2. Istentől emberig érő vonatkozás: a. megszentelés
b. a fentén túlmeő segítség
c. karizmák, ajándékozott egyedi képességek
3. embertől Istenig érő vonatkozás: hála
4. embertől emberig érő vonatkozás: a. adás
b. megbocsátás

Levelek	1.	2a	2b	2c		3.	4a	4b		össz.
1Tesz	—	2	—	—		—	—	—		2
2Tesz	—	3	1	—,		—	—	—		4
Gal	—	7	1	—		—	—	—		8
1Kor	—	10	—	7		—	1	—		18
2Kor	—	3	7	1		3	5	4,		23
Róm	—	26	1	3		—	1	—		31
Ef	—	12	2	—		—	1	—		15
Fil	1	2	1	—		—	1	—		5
Kol	—	5	—	—		—	2	1		8
Fm	—	2	1	—		—	—	—		3
1Tim	—	3,	1	1		—	—	—		5
2Tim	—	3	1	1		1	—	—		6
Tit	—	4	—	—		—	—	—		4
össz	1	82	16	13	=112	4	11	5	=20	132
%	85					15				

33. tábla: A cariV szócsaládjának jelentéstartalma

Szócsaládunk 1 ízben hordoz tehát Szentháromságon belüli vonatkozást. [Fil 2,9> Az esetek döntő többségében Istentől kiinduló és emberig érő vonatkozást jelöl, s csak 20 ízben jelent emberből kiinduló adást. Adataink alapján tehát azt kell mondanunk, hogy ez a szócsalád speciálisan azt az adást jelenti, amellyel Isten ajándékozza meg az embert.

E 132 előfordulás nagyobb része (82) a megmentő golgotai tett eredményére utal. Arra, hogy Isten a Fiú kereszthalála által istennektetszővé, megmentetté, megváltottá, szentté, élővé, új teremtménnyé, Istennel és emberrel kibékítetté tett minket. E 82 esetben ezt jelenti az, hogy megkaptuk a cariV-t, azaz kimentett bennünket a bűnből és a halálból, és nem emlékezik (amnhstia = amnésztia=elfeledés) többé bűneinkre. Amnesztiának is mondhatjuk ezt az ajándékozást, s ennyiben nagyon találó fordítása a páli gondolatnak a "kegyelem", hiszen legfelsőbb helyről érkező kegyről, halálbüntetéstől való felmentésről beszél. Azt jelöli ez a 82 előfordulás, amit könyvünk előző részében kifejtettünk azon a címen, hogy a Golgota mibe mentett be minket.

Az előfordulások sokkal kisebb része (29) már nem az új létszituációba kerülést, hanem az új létszituációba immár bekerült ember további támogatását jelenti: meghív apostolának, ismeretet—bölcsséget ad, velünk együtt dolgozik, megerősít a krisztusi életre, meghallgat, megoldja problémáinkat és egyéniségünkre szabott képességeket ad — Isten cariV-ajándéka. Ez a "segítő kegyelemről" szóló tanítás is kihagyhatatlan velejárója a páli szemléletnek. Ha ugyanis Ádám az eredeti létszituációban vétkezhett és vétkezett, akkor a Jézus golgotai tette által helyreállított eredeti létszituációban az ember ugyanúgy vétkezhetik és vétkezik. Hogy be ne következék a Golgota után újra, hogy az emberiség csak bűnt és haragot tud termelni, ehhez szükséges az Isten részéről egy olyan támogatás, amely sem Ádámnak, sem a bűnbeesés utáni emberiségnek Krisztusig — nem állt volna rendelkezésére. Ily módon Pálnak ezt a segítő kegyelmet is a Golgota következményének kell tekintenie.

Ez a megszentelő és segítő kegyelmet egyaránt tartalmazó páli cariV-fogalom járult leginkább hozzá ahhoz, hogy a keresztény gondolkodás történetében helyet kapott egy megkülönböztetés: a természetinek (natura) és a természetfölöttinek (gratia) a kettőssége. Helyet kapott az a tanítás, amelynek értelmében az ember a maga Istentől kapott, teremtett természetének az erejében nem alkalmas arra a célra, amelyre Isten megteremtette. Nem lévén alkalmas, a természetében rejlő erőforásokon kívül szüksége van további isteni segítségre. Ily módon amire az embernek szüksége van Istentől kapott céljának elérésére, azt az

ember Isten két különböző zsebéből kapja. S éppen az a két zseb a forrása az ember természetének, ill. természetfölöttinek mondott erőinek.

A jézusi tanítás szerint Isten úgy teremtette meg az emberi természetet, hogy ez a természet alkalmas arra a célra, amelyre Isten megteremtette. Úgy teremtette meg, hogy az ember célja nem más, mint éppen az emberi természetből folyó cél. Hiszen miért teremtette volna meg Isten az embert úgy, hogy alkalmatlan legyen arra a célra, amelynek eléréséért teremtette meg?! Az embernek adott természet alkalmas az embernek adott cél elérésére. Ha nem így lennénk megteremtve, Istenre hárulna a felelősség kapott célunk elérni nem tudásáért. Mindezek alapján egyértelmű, hogy az ember célja csak természetébe írt cél lehet, és nem lehet "természetfölötti" cél. A natura és a gratia kettőssége mindezek alapján felesleges és sok-sok gondolati összevisszaságot okozó kettőzésnek bizonyul.

A jézusi tanítás értelmében — kéttörvényű természetet kellett kapnunk. Egy egyetlen törvény mellett ugyanis nem lehetnénk szabadok. Egy egyetlen (és így bennünket determináló) törvény mellett nem dönthetnénk a szeretet javára, amely döntés nélkül pedig nem érhetjük el célunkat — az abszolút, isteni (és szabadon döntő) Szeretet világába bekerülést. Uralkodásra, vevésre, erőalkalmazásra szólíthat fel természetünk egyik (élőlényi) törekvése, amelyet az ember-alatti lét, az állati lét, a biológiai lét törvényének kell mondanunk. Szolgálatra, adásra, békességteremtésre szólíthat fel természetünk másik törvénye, amelyet az isteni élet, a szeretet törvényének kell mondanunk. Csak akkor mondhatnók, hogy Isten az embert természetfölötti célra teremtette, ha az embert helytelenül azonosítanók az első, a biológiai törvénnyel. Csak akkor, ha az emberi természetet azonosítanók az ember-alatti élet törvényével. Ha viszont két-törekvésű, két-törvényű természetet kaptunk, akkor kezdettől fogva meg kellett kapnunk természetünkbe beágyazva Istentől a segítséget ahhoz, hogy képesek legyünk a szeretet-törvény mellett dönteni; ill. ahhoz, hogy — ha mégis másképpen döntenénk — utóbb bűnbánatot tudjunk tartani. Enélkül a természetünkbe beleágyazott kéttörvényűségünk nélkül a szeretet nem is lehetne törvényünk; enélkül úgy volnánk megteremtve, hogy nem volna képességünk dönteni a szeretet mellett. A segítség tehát hozzátartozik ahhoz az emberhez, akit Isten olyan célra teremtett meg, amely célt csak ezzel a segítséggel lehet elérni. Mindezek alapján azt kell tehát mondanunk, hogy e segítség-tartalmú gratia-nak bele kell tartoznia a natura-ba. Ha pedig a természetfölötti elválaszthatatlan tartozéka a természetinek, akkor nyilvánvaló e fogalmi kettőzésnek felesleges, sőt, abszurd volta. Ezért aztán azt kell mondanunk, hogy Isten az embert a bűnbeesés előtt, a bűnbeesés után, Krisztus előtt csakúgy, mint Krisztus után — mindig és mindenképpen segíti abban, hogy életével a szeretet felé vehessen irányt.

Meg kell azonban értenünk Pált is, aki egyébként minden magabiztossága ellenére is jól tudta, hogy ő is csak ember és így osztja annak az embernek a sorsát, aki csak tükör által és homályban képes látni: [1Kor 13,12> Istent is, műveit is. Pál a maga cariV-tanával csak azt akarta nyomatékozni, hogy Fia által Isten kivétel nélkül minden embert magához akar ölelni. Nyomatékoznia kellett ezt azzal a zsidósággal szemben, amelyik nem akarta magáévá tenni ezt az egyetemességet, s a mózesi törvény vallási előírásainak képviseléseivel megnehezítette Isten szándékainak, terveinek megvalósulását, melyek egyetemes voltát Pál az első keresztény nemzedékben talán mindenkinél világosabban megragadott. Pál tudta, hogy Isten magához akarja ölelni az egész emberiséget, és azt akarja, hogy az egész emberiség testvérré ölelje egymást. A megszentelő kegyelemmel biztosítani akarta, hogy minden embernek szabad útja legyen Istenhez, s a segítő kegyelemmel biztosítani akarta, hogy minden ember képes legyen ezen az úton járni is. Azért beszélt Pál új teremtményről, hogy kifejezésre juttassa azt a meggyőződését, hogy az ember Krisztus után immár fel van szerelve mindazzal, ami üdvösségéhez szükséges.

A jézusi és páli szemlélet között ezek után már csak abban volna a különbség, hogy Pál ezt a kétféle kegyelmi ajándék által Istentől létrehozott új teremtményt — nyilvánvalóan a Golgotától keltezi. Jézus viszont az emberiség egész történetére vonatkozóan, tehát a Golgota-előtti múltira vonatkozóan is olyan létszituációban levőnek tekinti az embert, amelyben az képes a maga célja felé haladni. Jézus így látja az ember helyzetét akár a patriarchák, akár a niniveiek esetében. Jézus Istene változatlanul olyan Isten, aki napját a gonoszokra is felkelti, és a Golgota előtt is felkelti.

Akármilyen nagy baj is az emberiség életében az első bűn, s akármekkora baj is minden ezután következő bűn, Istenben, és az Ő szeretetében nincsen változás. Két karja tárva marad az ember felé az első bűn után is, az ezt követő bűnök után is — akár a niniveiek, akár a patriarchák esetében. Mindazt tehát, amit a keresztény gondolkodás története elsősorban a páli tanítás és különösen a páli cariV-tan hatására a Golgota következményének mond, kezdettől fogva meglevőnek kell mondanunk. A megtestesülés nem hoz létre változást Isten magatartásában irántunk. A megtestesülés csak tudatosítja bennünk, hogy milyen az Isten, hogy milyen az Isten irányunkban. Jézus élete, tanítása és e kettő következtében bekövetkező és elszenvedett halála, továbbá feltámadása — csak újból és minden korábbinál nagyobb erővel nyilvánítja ki, hogy Isten szeret minket, hogy magához vár és magához segít mindenkit, aki figyelni akar a maga kapott és kéttörvényű természetének hangjára. Úgy is mondhatnók, hogy amit Pál Isten és ember viszonyáról a Golgotától kezdődően állít, azt Jézus visszadatálja a teremtés hajnalára, s a Golgota előtti emberi élet egész idejére érvényesíti. Előző tárgyalásaink során szembesülnünk kellett a gondolattal, hogy Pálban is felsejlett a visszadatálás gondolata.

Mindazonáltal Pál hatására vált lehetségessé az az ágostoni tanítás, amely a Krisztus előtti emberiséget és a megkereszteletleneket kizárta az üdvösségből. Ágoston ellenfele, Pelagius, igyekezett e kizártak számára is biztosítani valami másodrangú üdvösséget. Jézus ilyet nem ismert; az egyetlen fajtájú üdvösséget ígérte a Jónás prédikációjának hatására megtért niniveieknek. Így aztán Jézus pelagiusabbnak bizonyul Pelagiusnál.

A páli cariV-tan valójában himnusz arról az Istenről, aki nemcsak a zsidó, hanem a nem-zsidó felé is kitarja karjait (amnesztiás kegyelem); arról az Istenről, aki nemcsak a zsidónak, hanem a nem-zsidónak is a hóna alá nyúl (segítő kegyelem). Mivel Pál ezt a cariV-tant az egész emberiség Istenhez egybeölelése céljából élte és fogalmazta meg, akkor vagyunk hűségesek a páli célhoz, ha korrekciót végzünk el rajta — a Jézustól kapott istenkép irányában. Azaz akkor vagyunk hűségesek, ha a Golgota hatását visszadatáljuk, s ezzel megpróbáljuk ugyanúgy egységessé tenni az Újszövetség tanítását, ahogyan Jézus az Ószövetségen elvégzett korrekciókkal egységessé igyekezett tenni Istennek Jézus által elmondott új és a korábbi tolmácsok által elmondott régebbi üzeneteit.

Pál megfogalmazásait a maga sajátos harci szituációja meghatározóan befolyásolta. Az üdvtörténet során, az idők végezetéig megszülető megfogalmazásokat ugyanígy befolyásolják a múltban, jelenben és jövőben a különböző kor-szituációk. Korunkban világosan érezzük, hogy csak a diszkriminációt nem ismerés teremthet szabad utat az emberiség egésze számára Krisztus felé, és Krisztuson keresztül az Istenhez. Ezért a ma kérügmája aligha lehet más, mint ez: az Atya időtényező nélkül szereti Fiában — és Szent Lelkét is belénk árasztva — az emberiség egészét, mégpedig az emberiség életének első pillanatától kezdve az utolsóig.

47. MI INDÍTTA ISTENT AJÁNDÉKOZÁSRA?

a) Isten adja az ajándékot

Nem a bennünk levő cariV (=szeretetreméltóság) indítja Istent ajándékozásra a páli teológiában. Kizárólag önnön jósága indítja erre. Isten ajándékozása mégis vagy éppen ezért a páli teológia súlyos ténye. A cariV — Isten nekünk juttatott ajándéka. Az ajándékot adják. Ezt az adásvonatkozást a páli teológia elsősorban a didwmi szó családjával fejezi ki.

E szócsalád igéi és névszói:

	Pál	Úsz		Syn	Jn	Jel
didwmi , =didómi=adok	72	416				
metadidwmi , =metadidómi=adok	4	5	!			
apodidwmi , =apodidómi=megfizetek	8	47	!			
antapodidwmi, =antapodidómi=megfizetek	4	7,	!			
paradidwmi , =paradidómi=átadok	19	120				
prodidwmi , =prodidómi=előbbadok	1	1	Csak Pálnál			
dwrea , =dórea=ajándék	5	11	!			
dwrean , =dórean=ingyen	4	8	!			
dwrhma , =dóréma=ajándék	1	2	!			
dwron , =dóron=ajándék	1	19				
doma , =dóma=ajándék	2	4	!			
dosiV , =doszisz=ajándékozás	1	2	!			
dothV , =dotész=ajándékozó	1	1	Csak Pálnál			
antapodosiV, =antapodoszisz=megfizetés	1	1	Csak Pálnál			
antapodoma =antapodoma=megfizetés	1	2	!			
Összesen:	125	646		271	93	58
sűrűség	0,82	1		1,17	1,29	1,23

35. tábla: Az ajándékozás szókinccse

E szócsalád a páli szövegekben alatta marad tehát az Úsz átlagos gyakoriságának, bár a fenti 15 kifejezésből 3 csak Pálnál fordul elő, további nyolcnak pedig kiemelkedő (!) a gyakorisága. Pált elsősorban az Istentől emberig érő adás-vonatkozás érdekli, s ennek hordozására — mint láttuk — a cariV szócsaládjával külön kifejezés-bokrot hívott életre. Ezt sínyli nála a didwmi szócsalád.

A 125 előfordulás nagyobb része itt is Istentől emberig érő adást jelöl (73 ízben). A többi előfordulások embertől emberig (27), embertől Istenig érő (9) és egyéb adásokat jelölnek. Az Istentől emberig érő adásoknak két kiemelkedő tárgya van — bőséges előfordulással:

a) Isten önmagát, Fiát, Lelkét adja nekünk,

b) Isten a cariV-t adja nekünk.

Ezekben az előfordulásokban — mintegy 20 helyen — kapcsolódik is egymással a két szócsalád.

Először a Gal-ben találkozunk az adás e cariV-tárgyával: a jeruzsálemi apostolok elismerik, hogy Pál Istentől kapta ajándékként, hogy a pogányok apostolává legyen. [Gal 2,9> A korintusiaknak pedig Jézus által Isten azt az ajándékot adta, hogy mindenben gazdagok legyenek. [1Kor 1,4> Pál azt kapta ajándékkul, hogy

megvethette a korintusi egyház alapját. [1Kor 3,10> A macedón egyházaknak a szegényeket megajándékozni tudás ajándékát adta Isten. [2Kor 8,1; 9,14>

A Róm-ben "ingyen" tesz istennektetszőkké minket a cariV, [Róm 3,24> és ebben a cariV-ban valósul meg az isteni ajándék. [Róm 5,15> Pál is és az egyház minden tagja Istentől kapja a maga cariV-át, carisma-ját. [Róm 12,3.6;15,15>

A fogság levelei közül az Ef-ben — Isten ajándéka a cariV, [Ef 2,8> Pál Istentől kapja, hogy ezt a cariV-t szolgálja, [Ef 3,7.7. 8.> az efezusiak is Krisztus ajándékozása útján jutnak a cariV-hoz. [Ef 4,7.7>

A pasztorális levelekben Timóteus Istentől a vezetés karizmáját kapja, [1Tim 4,14> Isten népe pedig Jézus Krisztus által kapja az Istentől adott megmentő cariV-t.

Ezek a kapcsolatok nyilvánvalóvá teszik, hogy Pál cariV fogalma csak az isteni ajándékozást tartalmazza, az ajándékozás motívumát nem jelöli meg. Csak negatív módon jelöli: az "ingyen" kizárja szeretetreméltóságunkat. Ezzel pedig vallja, hogy Isten nem a mi szeretetreméltóságunk, hanem valami más indította ajándékozásra.

A didwmi szócsalád sem nyújt pozitív választ arra, hogy mi motiválta Istent ebben az ajándékozásban. Csak annyit tudunk meg, hogy az Isten és ember között létrejövő adásvonatkozásokban Isten a kezdeményező, Ő az, aki előbb adott. [Róm 11,35> Ő az, aki a Fiát is hajlandó érdekünkben "átadni", aki a Lelkét is odaadja nekünk, s aki ajándékozásában bőségesen megjutalmaz bennünket a győzelemig [1Kor 15,57> és az ezt jelképező koszorúig [2Tim 4,8> menően. A szócsalád felsorolt tagjai mutatják, hogy Pál a cariV-családon túlmenően mennyi kifejezéssel közelítette meg azt a számára középpontú fontosságú tény, hogy az Isten megajándékozta az embert. De a motívumról csak Isten szeretete irántunk ad felvilágosítást.

b) Isten megáldja az embert

Isten áldó tevékenysége nemcsak jót-mondó tevékenység a görög (eu-logein = eu-logein) etimológia alapján, hanem teremtő tevékenység is a héber "berakáh" szó, ill. adótevékenység is a magyar szó etimológiája alapján (a vogul megfelelő [jolti] jelentése: teremt; ill. "velős áldozatokat áldok teneked" — KIO 5h.)

Pál kismértékben használja az eulogein, eulogia, eulogéto (áldani, áldás, áldott) szócsaládot az isteni tevékenység rajzára, de azért használja. Az Ábrahámnak mondott isteni kijelentést: "Benned nyer áldást minden nép" alkalmazza a Jézusban közös nevezőre került zsidókra és pogányokra. Jézus golgotai tettének célja éppen abban áll, "hogy a pogányokra kiáradjon Ábrahám áldása Krisztus Jézus által". [Gal 3,8.9.14> Pál azért szeretne eljutni Rómába, hogy elvigye oda "Krisztus áldó tevékenységének teljességét". [Róm 15,29> Az efezusiaknak írt levél nyitányában pedig szócsaládunkkal foglalja össze a krisztuseseményt: "Áldott az Isten..., aki megáldott minket minden mennyei lelki áldással Krisztus által, előrerendelt minket dicséretére annak a cariV-ának, amellyel megajándékozott benneteket a Szeretetben, akiben birtokoljuk a megváltást a vére által, a bűnök bocsánatát az Ő cariV-ának gazdagsága alapján...". [Ef 1,3—7>

Látnivaló, hogy Isten áldó tevékenysége újabb összefoglaló szinonímája mindannak, ami csak kifejezi azt, amit Isten Krisztus által tett értünk. Az áldás egyike azoknak a kifejezéseknek, amelyekkel Pál összefoglalja Istennek a Golgotához kapcsolódó ajándékozó tevékenységét.

Az áldás tehát szinonímája a cariV-nak, az adásnak. És ismét nem motívuma ennek az ajándékozásnak. A motívumra más szócsaládok mutatnak reá.

c) Isten szereti az embert

Isten ajándékozásait az Isten irántunk érzett szeretete motiválja. Az agapan-szócsalád ezt egyértelművé teszi. Tagjai: agapan (agapan = szeretni), agaph (agapé = szeretet), agapétov (agapétosz = szeretett). A maga helyén megmutattuk, hogy ez a szócsalád az Úsz-en belül a páli teológiának igen gyakori kifejezési eszköze (2. num).

Az "agapan" 33 előfordulásából 12 jelöli Isten/Jézus szeretetét az ember iránt. Öt helyen Pál ki is fejt, hogy miben áll Istennek ez a szeretete:

1. Megszeretett minket és örök vigasztalást és jó reményt adott cariV által. [2Tesz 2,16>
2. Megszeretett engem és odaadta magát értem. [Gal 2,20>
3. Isten, aki gazdag az irgalomban, nagy szeretete miatt, amelylyel megszeretett minket, Krisztussal együtt élővé tett minket, cariV alapján vagytok megmentettek. [Ef 2,4>
4. Megszeretett minket és odaadta magát értünk áldozatul Istennek. [Ef 5,2>
5. Megszerette az egyházat és odaadta magát érte. [Ef 5,25 >

A harmadik nyilatkozatban kifejezett okhatározói-következményhatározói kapcsolatot találunk a szeretet és az ebből a szeretetből folyó ajándékozás között: "dia thn pollhn agaphn autou, chn agaphsen chmaV" (dia tén pollén agapén autú, hén agapészen hémasz). A többi nyilatkozatokban csak az "és" kötőszó kapcsolja össze a szeretetet és az ajándékozást. Ez az "és" azonban nem merőben kapcsoló funkciójú, hanem következményt is kifejező funkciót hordozó kötőszó (et consecutivum). Ha ugyanis így fogalmazunk: Megszerette és örökbefogadta... Megszerette és házastársul vette..., akkor rendre ezt akarjuk kifejezni: Megszerette és ennek folytán örökbefogadta... Megszerette és ennek következtében házastársul vette. Mind az öt nyilatkozatban a szeretetből következik az ajándékozás, melynek tárgya háromszor maga a Fiú, s ezenfelül a vigasztalás, jóremény, élővé tevés. Külön fel kell figyelnünk a harmadik nyilatkozatban arra a kitételre, hogy Isten gazdag az irgalomban. Ez az irgalom segít majd annak meghatározásában, hogy miben is áll közelebbről az az isteni szeretetérzés, amely ajándékozásra indította Istent.

Ha megvizsgáljuk a másik hét nyilatkozatot, [1Tesz 1,4;2Tesz 2,13; 2Kor 9,7;Róm 8,37;9,13.25;K 3,12> a szövegkörnyezet alapján megtalálhatjuk ezekben is a szeretetből folyó ajándékozást.

Az "agaph" 75 páli előfordulásából csak nyolc jelöli Isten szeretetét irántunk. Ebből kettő ki is fejt a szeretet tartalmát:

6. Kiömlött szívünkbe az Isten szeretete a nekünk adott Szentlélek által. [Róm 5,5>
7. Isten azzal bizonyítja szeretetét irántunk, hogy amikor még bűnösök voltunk, Krisztus meghalt értünk. [Róm 5,8>

Az "agapétos" 27 páli előfordulásából csak három jelöli Isten szeretetét irántunk, s ebből kettő fejt ki a szeretet tartalmát:

8. Akiket Isten szeret, azok a meghívott szentek. [Róm 1,7>
9. Akiket az Isten szeret, azokat kiválasztja népéül. [Róm 11,28>

Mindezek a nyilatkozatok arról beszélnek, hogy Isten tett valamit értünk; és mindarra, amit értünk tett, irántunk érzett szeretete indította. Miben áll ez a szeretet, ami Istent arra indítja, hogy odaadja nekünk Fiát, Lelkét, hogy részesévé tegyen bennünket a maga életének? Ez a szeretet nem azonos magával az ajándékozással. Az ajándékozás csak következménye, csak megnyilvánulása a szeretetnek. Ha valakinek odaadom azt, ami nekem legdrágább, ha valakit befogadok a saját életembe, valamit éreznem kell irányában. Milyen érzület indíthat ilyen irányú ajándékozásra is? Pál vagy nem Pál, akárki ember csak az emberi lélek felől közelítheti meg Isten indítékait. Az embert alapvetően két dolog indíthatja arra, hogy akár nagy áldozatok árán is befogadjon valakit a maga életébe. Az egyik a vágyódás, a másik a könyörület. Az első esetben adásommal magamhoz akarom kötni azt, akit annyira szeretetreméltónak érzek, hogy nem is tudom elképzelni életemet a vele létrehozandó életközösség nélkül. A második esetben megsajnálom valakit, aki nagy bajban van, és akin e bajától megindulva segíteni akarok.

d) Vágyódik-e ránk az Isten?

A páli teológia nem válaszol tagadással a kérdésre, de igenlő választ sem ad, mert nem teszi fel a kérdést. Hét különböző vágyódást jelentő szót találunk az Úsz-ben 67 előfordulással. E 67 előfordulásban egyetlen egy ízben fogalmazódik meg csupán Isten vágyódása irányunkban: Jézus "vágyva vágyódott" együttvacsorázni az utolsó hűsvétkor tanítványaival. [Lk 22,15> A többi 65 előfordulásban a vágy alanya —

az ember. Az előfordulások döntő többsége a 13 páli levélre esik (36). Ez a vágy nagyobb részben a bűnös ember érzületét jelöli az Úsz-ben: 48 ízben. Csak 17 ízben hordoznak szavaink Országba illő vágyódást. E 17-ből 14 a páli levelekre esik. Vágyódunk az örök hazába jutásra, [2Kor 5,2;Fil 1,23> a püspök által végzendő munkára. [1Tim 3,1> Erősebben dokumentált az ember vágyódása az ember iránt. Pál vágyódik a tesszaloniaiak, [1Tesz 2,17;3,6> a rómaiak, [Róm 1,11;15,23> a filippiek, [Fil 1,8;2,26;4,1> Timóteus [2Tim 1,4> és a korintusiak után, [2Kor 9,14> ill. a korintusiak vágyódnak Pál után. [2Kor 7,7.11> Pál sokkal nagyobb arányban használja a vágyódást jelentő szavakat, mint az Úsz többi könyvei. Még nagyobb gyakorisággal használja e szavakat Országba illő tartalommal, mint az Úsz többi könyvei. De egyszer sem teszi e szavak alanyává az Istent. Egyszer sem állítja Istenről a vágyat. Még kevésbé azt, hogy irántunk vágyódik. Mindez nem lehet véletlen. Bűnével az ember haragot váltott ki Istenből, és ez a harag engesztelést kívánt, mégpedig Fia által teljesítendő. A cariV-szócsalád elemzése is azt mutatta, hogy Isten nem szeretetreméltóságunk alapján ajándékozott meg bennünket. A páli teológiában tehát Isten nem vágyódik arra, hogy teremtményét befogadhassa a maga életébe. De befogadja. Valaminő érzület indítja Istent erre a befogadásra. Nem kényszer, hiszen ki is mi kényszerítheti Istent? A fent említett emberi megközelítés alapján Istent a könyörület motiválhatja a befogadásra.

e) Isten könyörülete irántunk

Könyörülni (elein = elein, oikteirein = oikteirein), könyörület (eleoV = eleosz, oiktirmoV = oiktirmosz, splagcna = splankhna), könyörülő (elehmoV = eleémosz) — ezek a szavak 34 ízben fordulnak elő a páli levelekben és ebből 28 ízben Isten az alany: Isten könyörül meg az emberen. Könyörületének tartalma csak egy ízben biológiai tárgyú: Epaphroditos halálos beteg volt, de Isten megkönyörült rajta. [Fil 2,27> A többi 27 esetben a könyörület-vonatkozás tartalma — transzcendens.

Először a Gal-ben találkozunk ezzel a tárggyal: az Isten népéhez illően viselkedőkre békesség és irgalom árad. [Gal 6,16> A két korintusi levélben Isten könyörülete adja alapját üdvösségünknek. Annak is, hogy Pál hűségese bizonyuljon, [1Kor 7,25> és ez az alapja a korintusiak helytállásának is. [2Kor 7,4> Pálnál az Isten nem a vágyódásnak az Istene, hanem "a könyörület Atyja" és "a minden vigasztalás Istene". [2Kor 1,3> A vigasztalásra hamarosan visszatérünk.

A Róm-ben 13-szor alanya a könyörületnek az Isten. Az Isten könyörületén fordul, hogy belekerülünk-e az üdvökonómiai vonalba: "Irgalmazni fogok, akinek irgalmazok, könyörülni fogok, akin könyörülök". "A megmentés nem azé, aki akar, sem azé, aki fut, hanem azé, aki könyörül", tehát az Istené, aki "...akin akar könyörül". [Róm 9,15—6.18> Pál itt az első lépcső értelmében beszél: Istenen fordul, hogy valaki "irgalom-edénnyé" lesz-e. [Róm 9,23> Ez az isteni irgalom, könyörület nem személyválogató, hiszen az isteni megmentés-terv során pogányok is, zsidók is részesülnek az irgalmában, [Róm 11,30—1;15,9> hiszen Isten mindenkin meg akar könyörülni. [Róm 11,30> Ha korábbi levelében Istent a könyörület Istenének mondja, most a könyörületet Isten birtokának, léttartalmának állítja. [Róm 12,1> A Róm egyértelmű képet rajzol Isten irántunk érzett szeretetének tartalmáról, bennünket megmenteni akarásának motívumáról: Isten irgalommal, könyörülettel fordul felénk.

Olyan erős Istennek ez az irányunkban megnyilvánuló érzülete, hogy — Pál szemlélete szerint — ennek szolgálatában könyörtelenné is tud válni a Fia iránt: "Saját Fián sem könyörült, hanem mindnyájunkért odaadta Őt". [Róm 8,32> A könyörületet Isten egyfelől olyan fokban birtokolja, hogy azonos ezzel a tulajdonságával, és maga lesz a Könyörület; [vö. Róm 12,1;2Kor 1,3> másfelől pedig legbensőbb életén belül halálos kimenetelű könyörtelenséget mutat! Ezt az ellentmondást a páli szemlélet azért nem tudja feloldani, mert a bűneinkkel megsértett Isten a maga Fia halála által akar kiengesztelődni irányunkban. A Fiát értünk csupán kockára tevő Atya kelyhet-nyújtó könyörtelensége viszont a jézusi szemléleten belül ellentmondásmentesen magyarázható (KIO 85).

A fogságban írt levelek is hozzák ezt a motívumot. Az Ef-ben Pál egy részletes megmentési terv alapköveként használja — mint láttuk — az irgalmat: "Az Isten gazdag lévén az irgalmában a nagy szeretete miatt, amellyel szeretett minket — bennünket, akik halottak voltunk bűneink következtében, Krisztussal

együtt élővé tett..., hogy megmutassa ajándékának mérhetetlen gazdagságát...". [Ef 2,4—7> A Fil is reá mutat Krisztus szeretetének erre az irgalom-jellegére. Három ízben is: "Vágyódom mindnyájak után Krisztus Jézus irgalmával... Ha tehát van vigasztalás Krisztusban, ha van bátorítás szeretetből... ha van irgalom és könyörület...". [Fil 1,8;2,1>

A pasztorális levelekben hat ízben is találkozunk az irgalom-motívummal. A Timóteushoz írt két levél nyitóformulájába a szokásos cariV és eirhnh közé bekerül harmadikként az eleoV is: "Kegyelem, irgalom, békesség az Atyaistentől és Krisztus Jézustól, a mi Urunktól". [1Tim 1,2;2Tim 1,2> Ezzel aztán egymás mellé kerül

a motívum: eleoV,

az ebből fakadó isteni tett: cariV,

és ennek következménye: eirhnh (a vertikális és horizontális béke).

Pál hálát is ad azért, hogy a maga személyében megkapta ezt az irgalmat, [1Tim 1,13> és ugyanezt az irgalmat kéri Oneziforosz házanépe számára. [2Tim 1,16.18> A Tit pedig — az Ef-ben látotthoz hasonlóan — ismét egy megmentési terv alapköveként használja ezt az irgalmat: "Amikor pedig megjelent a mi megmentő Istenünk jósága és emberszeretete, akkor nem az általunk teljesített istennektetsző cselekedetek folytán, hanem irgalma alapján mentett meg minket". [Tit 3,4—5> Isten emberszeretetének tartalma—jellege — az irgalom érzülete.

f) A minket elviselő Isten hosszantűrő jósága

A Fiát értünk halálra adó Isten irányunkban tanúsított szeretetének páli tartalmát, azaz az isteni tett páli motívum-rendszerét nem érthetjük meg, ha a tékozló fiú, apjának istenképe határoz meg bennünket. A példabeszédet mondó Jézus Istene csak szomorú, és várja haza tékozló fiát, hogy azt újra magához ölelhesse. Ezzel szemben Pál Istenét sérti is a tékozló fiú, fiak bűne, s e bűnöktől megsértett Istennek valójában szabadon kellene engednie jogos haragját, hogy e harag végzetes következményei kiáradhassanak az Istent a maga bűnével megsértő emberre. Mint láttuk, Isten prolongálta bennünket pokolra küldő ítéletét, hogy Jézus kereszthalála más, kedvezőbb feltételeket teremtsen az ítéletre kerülő ember számára.

"A szeretet mindent elvisel" [1Kor 13,7> — mondja a páli szeretethimnusz. Aki szeret, állhatatos és kitartó türelmet mutat ebben az elviselésben (cupomenein, cupomonh, jerein), nagylelkűséget (makroJumein, makroJumia) tanúsít a bűnös iránt is, s bizony gyakorolnia kell az elviselést (anecesJai, anoch). Érdemes megnézni e hét görög kifejezés ÚSz-en belüli előfordulásait.

	ÚSz	Jézus ajkán	C.P.
cupomenein , (hüpomenein)	17	3	4
cupomonh , (hüpomoné)	32	2	16
jerein , (ferein)	1	—	1
makroJumein, (makrothümein)	10	3	2
makroJumia , (makrothümia)	14	—	10
anecesJai , (anekhesthai)	15	3	10
anoch , (anokhé)	2	—	2
	91	11	45
sűrűség	1	0,5	2,1
rgym:			4,1

36. tábla: Az elviselés kifejezésbokra

Látnivaló, hogy e kifejezésbokr Jézus ajkán az úsz-i átlagnál ritkábban, Pálnál viszont az átlagot jól megduplázó sűrűséggel kerül elő. A többi 14 könyvhöz viszonyítva: rgym = 3,2; a Jézus ajkán levő anyaghoz viszonyítva: 4,1.

Jézus arra tanítja üldözéseknek, megpróbáltatásoknak elébe néző tanítványait, hogy az állhatatos kitartás fogja megmenteni őket. [Mt 10,22;24,13;Mk 13,13;Lk 21,19> A jó földbe kerülő magok — Lukács szövegében — e kitartás ellenében teremnek majd gyümölcsöt. [Lk 8,15> A szívtelen szolgáról szóló példabeszédben az adós ezt a nagylelkűséget kéri az isteni—emberi hitelezőtől. [Mt 18,26.29> A holdkóros gyermeket meggyógyítani képtelen tanítványok tudomásul vehetik, hogy bizony próbára teszik Jézus elviselő képességét: "Meddig tűrjelek még titeket?" [Mt 17,17;Mk 9,19;Lk 9,41> S egy felette homályos mondat — Lukács szövegében — beszél Isten hosszantűréséről is. [Lk 18,7> Nem érdektelen, hogy a Pál-tanítvány Lukács szövege lóg ki leginkább a szinoptikus hagyományból, és az sem, hogy Jánosnál nem találjuk e kifejezésbokrót.

A Jézus ajkán található anyagban e vizsgált elviselési magatartás a szeretet természetes velejárója, jellemzője a tanítványnak, Jézusnak is, de mint az Isten által mutatott szeretet jellemzője nem hangsúlyos. A gazdag, 45 előfordulást mutató páli anyagban is a szeretet velejárója e kifejezésbokr, és Pálnál is elsősorban emberi magatartást jelöl. Elsősorban, de nem kizárólag, mert nála hangsúlyossá válik a minket elviselő Istennek a rajza is.

Az embernek állhatatosan kell tennie a jót. [Róm 2,7> A szorongattatások, az üldözések adják az állhatatosság táptalaját, ezek kívánják meg leginkább a kifejezésbokrunk által jelzett elviselő magatartást. [Róm 5,3;12,12;1K 4,12;2Kor 1,6;2Tesz 1,4.4> Ugyanez teszi kipróbálttá, [Róm 5,4> s a transzcendens remény várományosaivá [Róm 8,25;15,5;1Tesz 1,3> a hívőket, ez a feltétele a transzcendens királyság elnyerésének is. [2Tim 2,12> De nemcsak az üldözőkkel szemben kell képeseknek lennünk az elnézés magatartására. A hívők körében gyakorlandó szeretet sem lehet meg nélküle: nagylelkűen kell egymást is elviselniök, [Ef 4,2> és mindenki irányában is ilyennek kell lenniök. [1Tesz 5,14> Pál mindent elvisel a választottakért, [2Tim 2,10> Timóteusnak pedig követnie kell Pált a türelemben és nagylelkűségben, [2Tim 3,10> határt nem ismerő türelemmel kell buzdítania a rábízottakat. [2Tim 4,2> A korintusiak pedig viseljék el Pál irántuk tanúsított esztelen szeretetét s Pált magát is. [2Kor 11,1> Persze akármit nem szabad elviselni: az áltelevérek evangéliumát, értelmetlenségeit, az újra szolgaságba verni akarást nem szabad elviselniök a korintusiaknak; [2Kor 11,4.19—20> viszont nagy baj, ha valakik nem viselik el az egészséges tanítást. [2Tim 4,3>

Az elviselés erényét propagáló Pál úgy tudja, hogy ennek gyakorlásával az Isten világába emelkedik az ember: aki Istenhez méltón él, megerősödik ebben a magatartásban; [Kol 1,11> az Isten emberének rá kell hajtania erre az erényre; [1Tim 6,11> s enélkül nem ajánlhatjuk magunkat Isten szolgálóiként embertársainknak. [2Kor 6,4.6> Ami pedig jellemzője az Istenhez méltó életnek, Isten emberének, Isten szolgájának, az nyilvánvalóan Istentől sem lehet idegen. Isten alaptulajdonsága — a szeretet; s ez a szeretet nagylelkű [1Kor 13,4> és mindent elvisel. [1Kor 13,7> A Lélek gyümölcsei között is ott találjuk e nagylelkűséget. [Gal 5,22>

Miben látja Pál megnyilvánulni isten türelmét, nagylelkűségét, bennünket elviselését? Úgy gondolom, valószínűsíthetően abban, hogy kívárta a kereszthalált, amelytől kiengesztelődve szabad utat nyithatott nekünk Önmagához. Azaz nemcsak megkönnyült rajtunk, hanem várni is tudott. Várni, amíg haragját leszereli Fiának áldozata. Vannak helyek, amelyek csak megemlítik Istennek ezt a tulajdonságát: "Isten szeretete, Krisztus állhatatossága (cupomonh)", [2Tesz 3,5> "az állhatatosság (cupomonh) és bátorítás Istene"; vagy: "Semmibe veszed (Isten)... elviselését (anoch) és hosszantűrését (makroJumia)"; [Róm 2,4> vagy: "De azért nyertem könyörületet (hleJhn = éleéthén), hogy a Krisztus Jézus először rajtam bizonyítsa be egész hosszútűrését (makroJumia)". [1Tim 1,16> Ez utóbbi hely mutatja már, hogy az elviselés logikai következménye a páli istenkép korábban megnézett vonásának, a könyörületnek. Ugyanezt a kapcsolódást mutatja egy másik hely is: "Mint Isten szent és szeretett választottai öltetek magatokra tehát könyörületes

szívet (splagcna oiktirmou = splankhna oiktirmú)..., hosszantűrést (makroJumian = makrothümian), elviselvén (anecomenoi = anekhomenoi) egymást és megbocsátva egymásnak...". [Kol 3,12—13>

Perdöntőnek gondolom azonban a Róm két helyét. Az egyik: "Isten pedig nem haragját akarta-e megmutatni és hatalmát megláttatni, és nem azért viselte-e (jerein) teljes türelemmel (en pollh makroJumia = en pollé makrothümia) a harag edényeit, amelyek pusztulásra készültek? ... hogy megláttassa dicsőségének gazdagságát az irgalom (eleoV = eleosz) edényein, melyeket dicsőségre készített, amilyenekké elhívott minket is, nemcsak a zsidók, hanem a pogányok közül is?". [Róm 9,22—24> A könyörülő Isten kivárt. Várt mindaddig, amíg a kereszthalál — Isten könyörülete folytán — irgaom-edényekké változtatja át a harag-edényeket. Hogy kivárta ezt — ez az Isten türelme, nagylelkűsége, elviselése.

Talán még egyértelműbbé teszi ezt a páli szemléletet a másik hely: "Isten őt (Jézust) rendelte engesztelő áldozatul azoknak, akik az ő vérében hisznek, hogy megmutassa dikaioszünjét (mely irgalomedényekké változtatja át a haragedényeket). A korábban elkövetett bűnöket elnézte Isten elviselése folytán (en th anoch = en té anokhé), hogy megmutassa — a maga dikaioszünjét a mostani időben (en tw nun kairw = en tó nün kairó)...". [Róm 3,25—26> Mert van a mostani idő, amelyben Istennek már nem kell elviselnie minket, hiszen Fia kereszthalála istennekteszőkké varázsolt át minket. És van az ezt a mostani időt megelőző idő, az elviselés ideje, Isten türelmének az ideje (kairoV thV anochV tou Jeou = kairosz tész anokhész tú theú), amikor (nagy-péntek előtt) még nem voltunk istennektetszők, hanem haragedények voltunk, akiket Isten csak elviselhetett.

g) A mellénk álló Isten

A parakalein (parakalein), paraklhsiV (paraklészisz) szavakkal 74 ízben találkozunk a páli levelekben. "Vigasztalni, vigasztalás" jelentésük másodlagos. Ezek a szavak elsődlegesen arról beszélnek, hogy Isten megszólít minket, hozzánk fordul, ügyünk védőjévé, bátorítónkká (vö. paramuJion = paramüthion [Fil 2,1>) lesz. Isten úgy "vigasztal" bennünket, hogy ügyünk mellé, pártunkra áll. Kedvelt páli szavak ezek, az Úsz 139 előfordulásának nagyobb része a páli levelekre esik (rgym=2,2). Zömmel embernek ember mellé állását jelentik, de ez a fajta vigasztalás és mellénk-állás csak meghosszabbítása annak, hogy Isten is mellénk állt, megvigasztalt minket: "Mert árad Krisztus által a mi vigasztalásunk... részesek vagytok a vigasztalásban... mintha Isten vigasztalna általunk". [2Kor 1,4—7;5,20; lásd még:2Kor 6,1;7,6>

Az "agapan" előfordulásai kapcsán láttuk már, hogy Isten "szeretett minket és örök vigasztalást és jó reményt nyújtott ajándékozás által". [2Tész 2,16> A vigasztalás, a mellénk-állás — tartalma az isteni ajándékozásnak; ebben nyilvánul meg Isten irántunk tanúsított szeretete. Isten melléáll a bajbajutott embernek. Ezt az isteni magatartást Pál olyan feltétlennek látja, hogy ugyanúgy azonosítja e tulajdonságot—magatartást Istennel, miként a könyörületet: "A könyörület Atyja és minden vigasztalás Istene, aki megvigasztal minket minden szorongatásunkban". [2Kor 1,3—4> Ezt az isteni vigasztalást Pál nemcsak a könyörülettel, hanem a tűrés isteni magatartásával is egybekapcsolja: "A tűrés és a vigasztalás Istene adja meg nektek...". [Róm 15,5>

Isten tehát nemcsak eltűr, elvisel bennünket, hanem könyörülettel, irgalommal is van irányunkban, és ebből folyóan mellénk és pártunkra is álló Isten. Ez a gondolati kapcsolódás is fényt vet Isten irántunk tanúsított szeretetérzületének jellegére: Isten, az erős, a maga erejét nem a maga jogainak védelmére, sérelmeinek megtorlására használja, hanem a gyengének a megsegítésére. Erre használja, mert megszanja, megsajnálja a gyengét; mert részvétellel van iránta.

Ebben áll a Pál által bemutatott isteni szeretetérzület. Ez a jézusi érzület is, és erre akarja nevelni Pál az embert, a filippieket. Az ősegyháztól kapott Jézus-portrét ezekkel a szavakkal vezeti be: "Ha tehát van Krisztusban vigasztalás... szeretettől folyó bátorítás... irgalom és könyörület...". [Fil 2,1> Az az isteni szeretetérzület tehát, amely meghatározza Istent irányunkban — az a bajban levők iránt érzett, a mellénk álló, őket bátorító, tehát az irgalmazó és könyörülő szeretet. Ez az istenkép határozza meg a páli szótériológiát.

48. A kharisz magyarra fordításának kis története

a) Tizenhárom magyar szentírásfordítás

Tizenhárom szentírásfordításunkban néztem utána, mi áll a kharisz helyén. Legkorábbi fordításunk a 15. század közepén készült; csak hogy e "huszita bibliának" vélt fordítás újszövetségi eleme, a Münchener kódex csak a négy evangéliumot tartalmazza. A 16. század első feléből már négy fordításunk is van: a Jordánszky-kódex (csak a négy evangélium), Komjáti Benedek, Az Szent Pál levelei (Krakkó, 1533), Pesti Gábor, Új Testamentum (Bécs, 1536 — csak a négy evangélium) és Erdősi Sylvester János, Új Testamentum (Sárvár, 1541), mely legutóbbi — elsőként! — az Újszövetségnek már mind a 27 könyvet fordítja. A négy evangéliumot tartalmazó három fordítás (a két kódex és Pesti Gáboré) nyilván kevesebb, Komjáti (mivel a kharisz tekintetében erőteljesen érdekelt páli leveleket fordítja) már jóval több, Erdősi pedig teljes anyaggal szolgál.

Nem kevésbé gazdag a következő félszázad anyaga: Heltai Gáspár, Új Testamentum (Kolozsvár, 1561), Félegyházi Tamás, Új Testamentum (Debrecen 1586) c. fordítások is teljes anyagot tartalmaznak. A 16. század fordulójáról is van két teljes anyagunk: Károli Gáspáré 1590-ből (Vizsoly), és Káldi Györgyé 1626-ból (Bécs). Végezetül megvizsgáltam még négy fordítást a 20. század második feléből: a Békés—Dallos-félét (1952), a Szent István Társulatét (1973), az Ökumenikus Tanácsét (1975), s a Csia-félét (1978).

Ránk maradt a 13. század tájáról a Halotti Beszéd és a Mária siralom, melyek tartalmazzák szavunkat: "Mennyi milosztben teremtette eleve Isten a mi ősünket, Ádámot...", ill. "Kegyüggyetök fiamnak, ne légy kegyölm magamnak". A nemzedékemhez tartozók gyermekkorukban még "Üdvözlégy Mária, malaszttal teljes" szavakkal köszöntötték imádságban Máriát, s a század második felében váltottunk — már aki váltott — a "kegyelemmel teljes" szavakra. Aligha kétséges, hogy egyfelől a szláv miloszt szó átvételével kezdődött a kharisz magyarítása, másfelől pedig hogy egyelőre befejezni látszik e magyarítási folyamatot a "kegyelem" szó: a dolgok jelen állása szerint a Szűzanya protestánsul kegyelembe fogadott, katolikusul pedig — mint láttuk — kegyelemmel teljes. Leváltotta a malasztot a kegyelem? Le, de négy évszázad kellett hozzá. Hogy közelebből miként is lett valósággá ez a leváltás, ez bizony, megérne egy-két doktori értekezést, egy magyar nyelvtudományit, s egy magyar teológiatörténetit mindenképpen. Jelen numerusunk csak excursus, s egyiküket sem pótolhatja.

A dolog természetéből folyóan az egymást követő századok különböző fordító-személyiségei nagyon sokféleképpen próbálkoztak szavunkat a leghívebben vagy a legkifejezőbben magyarítani. A kharisz tolmácsolására felhasznált különféle szavaik száma úgy ötven körül lehet, de nagyobb sikerre közülük csak négy kifejezés: malaszt, kedv, kegyelem, ajándék jutott. Ezekről számol be az alábbi táblázat, mely tájékoztat, hogy az említett 13 fordítás hányszor veszi igénybe e négy kifejezést (A számadatok csak eligazító értékűek, mivel tartalmazzák a fenti négy kifejezés családjaihoz tartozó kifejezések előfordulási számait is.). A csak az evangéliumokat tartalmazó három fordítás számadatai természetesen kisebbek, mint a teljes fordításoké; a Komjáti-féle szöveg adatai pedig nagyobbak a várhatónál, mivel a vagylagos fordítások mindkét elemét számításba vettem. (Nemcsak a charisz, hanem a szócsalád még három (kiemelt) tagjának (46a num) fordításairól számol be az alábbi táblázat.)

Szöv	Mk	JK	PG	KB	ESJ	HG	FT	KG	KGy	BD	SzIT	ÖK	CS
Évsz.	1466	1516	1536	1533	1541	1561	1586	1590	1626	1952	1973	1975	1978
malaszt	8	12	8	81	-	-	-	-	57	-	-	-	-
kedv	-	-	-	22	93	88	17	18	12	4	4	7	9
kegyelem	-	-	-	-	-	16	104	69	41	103	101	97	123
ajándék	-	-	-	28	40	36	26	33	16	8	9	18	13

37. tábla: A cariV fordításai

b) A középkori hagyomány

Az első három fordítás a középkori hagyományt (malaszt) mutatja, s Pesti Gábor, bár humanista, kinek művét Bécsben ki is nyomtatják, rendületlenül őrzi azt. Az ezután következő két fordítás már biztosan Erazmus szentírásfordítói elveinek és gyakorlatának hatására áll. Így aztán Komjáti Benedek elsőül — a hagyományt ugyan tisztelve, s azt mindenstül el nem vetve — új megoldásokat keres, melyek egyikét (kedv) pár évvel később Erdősi, a másik Erazmus-tanítvány, meghatározóvá is nőttet többek között azáltal is, hogy ő már gyökeresen szakít a hagyományos fordítással. Ahogyan Erdősi behelyettesíti a malaszt szót a kedv szóval, úgy helyettesíti be még saját százada a nagy újítást (kedv) egy másik nagy újítás: a kegyelem szavával. Nem olvastam olyan tanulmányt teológiai nyelvünk 16. századi fejlődéséről, mely megmagyarázná, hogyan söpörhetett el 50 esztendő alatt középkori hagyományt (malaszt) is, humanista újítást (kedv) is a Vizsolyi Biblia kegyelem szava. Mi sem mutatja jobban a győzelem elsőprő voltát, mint az, hogy ezt követően 36 évvel később az ellenreformáció szentírásfordítója, Káldi György — bár a középkori hagyományt is fenn akarja tartani — maga is továbbviszi ezt a "reformációs" gondolható kezdeményezést. A 20. századi fordítások adatai pedig egyértelműen tanúsítják, hogy az Újszövetség kharisz szavának magyar tolmácsolójává nem a malaszt, nem a kedv, nem is egy harmadik szó lett (a századok során a fordítók által megpróbált nem kevesebb, mint 50 különböző megoldás valamelyikéből), hanem éppen ez a "kegyelem". Egyelőre — végérvényesen is. Mért történt így? Talán nem érdektelen utána nyomozni.

A "malaszt" — szláv jövevényszó, melynek nyelvünkben sem családja, sem jelentésbokra nem támadt. Így aztán, aki használta, imádkozta e szót, valami meghatározatlan tartalmú "szentet" gondolhatott, vagy inkább csak érzett — akár mondta is azt, akár csak hallotta. Maga a szó, s annak bizonytalan jelentéstartalma, nemigen indíthatott és nem is indított nyelvi képzetársításokat. Eléggé idegen test maradt nyelvünkben. Az erasmusi életmű nyelvi igényességre nevelt, s tanítványáé, Komjáti Benedeké az érdem, hogy a vizsgált kharisz szócsalád 133 C.P.-beli helyén — vagylagosan vagy önállóan — megpróbálja leváltani a századok hagyományozta "malaszt" szót. Ha jól számolom, 41 helyen fordít vagylagosan: két, olykor három különböző szót is felkínálván. Ennek során 81 ízben megtartja a középkori hagyományt, s malaszattal fordít. De 97 helyen más kifejezést, vagy más kifejezést is kínál, mégpedig 19 különbözőt, melyekből az ajándék/ajándok és a megajándékoz összesen 28, a kedv és kedves pedig összesen 22 ízben kerülnek ki másod- s harmadgyőztesekként, nagyra menendő újdonságokként.

c) Erazmista újítások

Hogyan, hogyan nem, néhány évvel később Erdősi ez utóbbit, a kedv szócsaládját teszi majd az általa immár teljesen mellőzött malaszt helyére. Komjáti otthonosan bánik szavunkkal: kedv, isteni kedv, élő Isten kedve, jó kedv, Istennek jó kedve, az élő Isten tihozzátok való jó kedve — fordulatokkal is találkozunk. Még a malaszt szó is új életre kel nála; a kedv birtokává lesz: "kedve malasztja" Gal 6,18; Tit 3,15), vagy a kedv lesz az ő birtoka: "malasztjának jó kedvéből". [Tit 3,7> Vagylagosítja a latin gráciával is: "kétképpen való gráciát, kedvet vallanátok", [2Kor 1,15> és "adon kedvet, gráciát a hallóknak". [Ef 4,29> Ha egyszer humanistánk el tud szakadni a malaszt nyügettől, megnyílik számára az út a megtalált új szó családjához is, szinonimáihoz is: "kedves, nyájas", [Kol 4,6> és "szeretővé, kedvessé" [Ef 1,6> nyelvi fordulatok kelnek életre tollán. Mai nyelvünkben a kegyelem — Isten irányunkban tanúsított magatartását jelöli, s ennek léünetet kedvezően érintő következményét: létállapotot. A kedv sokkal inkább tudatállapotot, érzületet jelöl; Istenét is, emberét is.. A kegyelem arról beszél, mit tett Isten érdekünkben; a kedv pedig inkább arról, hogyan érzett, ill. érez irántunk. Így volt-e a félezer esztendővel korábbi magyarban is, megvizsgálandó. Az a valószínű, hogy Erdősi ismerte Komjáti szövegét, s tudott e 22 előfordulásos fordításkezdeményről. Az is feltételezhető, hogy Komjátitól kapta az indítást. Történeti szótáraink (Magyar Történeti Szótár,

Erdélyi Magyar Szótörténeti Társ) azt mutatják, hogy a kedv- szót jóval bőségebben és jóval gazdagabb jelentéstartalommal élt a 16. században magyarul beszélők ajkán, mint a kegyelem szócsaládja.

Alighanem a Jordánszky-kódex tükrözi legtisztábban a félezer esztendőn keresztül érvényesülő, a középkori szóhasználatot. Ha kódexeinknek volna legalább a legfontosabb teológiai fogalmakat kigyűjtő szótára, könnyű szerrel eldönthető volna, hogy tény húzódik-e meg az előző mondat "alighanem" szava mögött. Ahogyan Jeromos a Vulgata készítésekor egységesen a gratia szóval fordította a kharisz-t, a magyar katolikus középkor számára is kielégítő megoldást nyújthatott a nyilván szláv papok közvetítésével használatba került miloszty, amely idők múltán malaszt-tá magyarodik. A Müncheni-kódex feltételezetten huszita fordítója, észreveszi azt a négy helyet, [Lk 6,32.33.34; 17,9> ahol furcsálná a malaszttal fordítást. Ugyanezen a négy helyen Pesti Gábor hasonló módon jár el. Az előbbi a hálalat, az utóbbi a hálálás szóval fordít. Előfutárai ők annak a fordításbeli forradalomnak, melynek következtében a malaszt egyetemes magyar keresztény szóból katolikus szóvá alakul át, hogy egy félévezredes haldoklási folyamat eredményeként eltűnjön a katolikus szénírásfordításokból is. Káldy György még első helyen preferálja a négy kiemelt megoldás között. De Káldi szövegének későbbi átdolgozásai egyre növekvő mértékben szorítják vissza. A századunk első felében készült átdolgozás még 13 helyen kegyelmezett a malasztnak, de a 20. századi önálló — azaz nem Káldit átdolgozó — fordítások mutatóban sem őrzik már e régiesnek minősülő nagymúltú kifejezést.

d) Sem malaszt, sem kedv. hanem kegyelem

Ehhez képest a kedv szóval fordítás tisztavirág életűnek bizonyult. Harminc évet se virágozik. Komjáti adja az indítást, Erdősi és Heltai otthonosan forgolódnak benne és vele. A századvég már ejti, s századunkra nagyjából a lukácsi gyermekségtörténet rajzára korlátozódik szerepe. Mért adta át a helyet a kegyelem szóval fordításnak? Csak feltételezem, hogy a reformáció Pált és a páli kharisz-tant értése, megértése oltta félre a kedv fordítást, némi humanista könnyedséget kívánt volna belopni Isten és ember viszonyába. Félegyházi Tamás bőségesen glosszázta saját fordítását; e glosszák talán vallanak arról is, hogy mért indult új utakon. Miként Komjáti felkínálta Erdősinek a kedv szót, úgy Heltai felkínálta Félegyházinak a kegyelem szót. Komjáti preferálta a malasztot, de felkínálta Erdősinek a kedvet. Heltai preferálta a kedvet, de felkínálta Félegyházinak a kegyelmet. Elfogadta, s elindította a magyar szénírásfordítást a véglegesnek tetsző megoldás felé.

A véglegesnek tetsző, mai megoldásnak a 16. században még felekezeti (protestáns) íze volt. Századunkra ez megszűnt. Olyannyira, hogy a katolikus szénírásfordítások nagyobb arányban használják a kegyelem szóval fordítást, mint az új hivatalos protestáns fordítás.

A negyedik preferált szó, az ajándék, elsődelegén a kharisma, s nem a kharisz fordításában mutat mradandó sikereket.

A véglegesnek tetsző megoldás alighanem végleges is. Végleges, mert kifejezi a Pál révén kapott kharisz-tan tartalmát: a bennünket nem haragra rendelő, hanem rajtunk megkönyörülő Isten bennünket ingyen istenektetszőnek minősítő kegyelmi aktusát, megkegyelmezését a vert szituációba került, magatehetetlenné vált ember számára.

EPILOGUS

49. A PÁLI SZÓTÉRIOLÓGIA

a) Pál seol-hite

Pál szótériológiáját akartuk bemutatni, mint az ősegyház szótériológiáinak egyikét, mint annak legjelentősebb, legkidolgozottabb, történelmi hatásában legnagyobbnak mutakozó termékét.

Ki nekem Jézus Krisztus? Erre a kérdésre válaszol, aki szótériológiát kínál fel. Pál is erre válaszolt. Nem úgy válaszolt, hogy traktátust írt az Egyház szótériológiai hitéről. A jeruzsálemi ősegyház szótériológiai hitét nagyonis kezdetleges állapotban levőnek kellett gondolnia. Ezért aztán nem is azt akarta summázni. A maga válaszát akarta megfogalmazni, amelyet természetesen egyetemes érvényűnek gondolt. Úgy gondolta, hogy válaszával meg tudja fogalmazni: mit jelent Jézus Krisztus az emberiség számára. Az egyetemes érvényűség igénye természetesen nem akadályozhatta meg, hogy éppen belőle magából fakadó, tehát sajátosan páli választ adjon.

Bármely választ alapvetően meghatároz a válaszolónak a tudata. Az a tudattartalom-összesség, amellyel a válaszolni akaró rendelkezik akkor, amikor válaszát megformálja. A páli tudatot alapvetően meghatározta az a szemlélet, hit, amelyben nevelkedett. Az ember halálon túli sorsára vonatkozóan ez a hit így fogalmazható meg: a meghalt emberek kivétel nélkül árnyékéletet élnek a seolban, és reménykednek a nem tudják mikorra és nem tudják minek folytán bekövetkező feltámadásban. Pál aligha ismerte Jézusnak azt a tanítását, hogy a koldus Lázár Ábrahám kebelére került; s azt sem, hogy Mózes és Illés ragyognak Isten dicsőségében, s hogy Ábrahám—Izsák—Jákob "élnek" és nem a seolban tengődnek. Pál úgy gondolta, hogy a megholtak a Golgota előtt és után egyaránt "alszanak" a seolban, és várják a Krisztus második eljövetelekor bekövetkező feltámadást. Várják azt a feltámadást, amelyre a Golgota nélkül sohasem kerülhetne sor. A páli szótériológiát ez az eszkathológiai látása határozza meg.

b) Seolba kerülésünk oka és annak hatálytalanítása

A bűn következtében kerülünk a seolba. Mivel mindannyian odakerülünk, ezért az emberiségre egyetemlegesen jellemző bűn következtében kerülünk oda. Ezt Pál mindenképpen vallja, he nem is tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy mit gondolt egyetemes bűnösségünk kiváltó okaként. Ádám bűnét? Személyes vétkeinket? E kettőnek valaminőféle összefüggését? Valamelyiket a háromból mindenképpen vallja. Vallja tehát, hogy a seol ennek a bűnnek a büntetése. Büntetése, mert bűnös voltunk haragot vált ki Istenből. Csak hoszszantúró irgalma folytán nem bűnhődünk örök halállal. Csak azért nem bűnhődünk örök halállal, mert haragja — kiengesztelhető harag. A Golgota végezte el ezt a kiengesztelést. A Golgota erejében menekülhetünk ki a seolból a második eljövételkor. Ez a páli krisztológia válasza arra a kérdésre, hogy kicsoda Krisztus az emberiség számára.

c) A páli szótériológiától feltételezett istenkép

Isten számára — gondolja Pál — Ádám bűnétől kezdve minden ember elfogadhatatlan, bár Isten azért teremtette meg az embert, hogy elfogadja, magához fogadja őt.

Isten nagyon szereti az embert, de az ember hiába bánja meg, amit vétkezett, ettől még nem válik elfogadhatóvá Isten számára.

Isten csak akkor fogadja magához az embert, ha Krisztus kereszthalált hal.

Isten szereti Krisztust, s ugyanakkor ragaszkodik Krisztus halálához, mert csak e halál fejében hajlandó magához fogadni az embert.

E tételek ellentmondásossá teszik Istent. Szeret minket, és ugyanakkor mindannyiunkat a seolba küld. Szereti a Fiát, és ugyanakkor halálát kívánja. Csak akkor hajlandó magához fogadni az embert, akit szeret,

ha a Fia, akit szeret, hajlandó meghalni az emberért, mégpedig az emberi bűnökkel megsértett Isten kiengesztelésének céljából.

Isten teremtményében, az emberben, nincs ilyen ellentmondás, ha ezt az embert a szeretet határozza meg. A szülő megbocsát a gyermekének, ha bűnét a gyermek megbánja. A jézusi tudat számára elgondolhatatlan, hogy egy apa csak akkor legyen hajlandó megbocsátani vétkes gyermekének — s e gyermek minden utódjának, mégha ezek az utódok nem vétkeznek is —, ha felesége előbb hajlandó meghalni férje, a megbántott apa kiengesztelése céljából.

d) Jézus ellentmondásmentes istenképe és szótériológiája

Az Atya a gonoszokat is szereti. A Fiú is pártját fogja Magdolnának, Zakeusnak, a házasságtörő asszonynak, pedig akkor még nem is tartottak bűnbánatot. Az Atya nyájegybegyűjtésért, termésbegyűjtésért küldi el hozzánk a Fiát. Nem azért, hogy meghaljon. S ha úgy alakulnak a dolgok, hogy mégis kelyhet kell nyújtania Fiának, ezt nem haragja kiengesztelésének céljából teszi. Atya és Fiú — ember iránti közös szeretetüktől indítva — csak elviselték az istengyilkosságot jelentő Golgotát.

e) Szótériológia és szótériológiák

Amíg a menyország Ádám bűne által bezárt kapujának a kinyitásában akarja valaki a kereszthalál jelentőségét megjelölni, addig szükségképpen valami olyasmit kell gondolnia a Golgota előtti Istenről, ami nem egyeztethető össze a szeretettel. Ezzel szemben a megtestesülés és ennek Golgota-folyománya a jézusi tanításban úgy jelentkezik, mint Isten irántunk tanúsított szeretetének, mint Isten ellentmondásmentes szeretet-voltának számunkra legnagyobb bizonyossága. Nem értelmezhetjük tehát a Szentháromságnak ezt a számunkra megismerhetővé vált legnagyobb szeretet-tényét úgy, hogy ez az értelmezés foltot, ráncot és makulát vigyen bele Istenbe, a Szeretetbe. A szótériológiának az a feladata, hogy ragyogónak mutassa be Isten szeretetét. Azt a szeretetet, amely nem ismer változást, és így nem más a Golgota után, mint a Golgota előtt. Nem ismer változást, hiszen a szeretet adja Istennek önmagával azonosítandó alapvető léttartalmát.

A Krisztushoz tartozó ember a Lélek vezetése alatt az Egyházban keresi a választ arra a kérdésre, hogy ki nekünk Jézus, a Krisztus. A jézusi önértelmezés mély harmóniában van a Szeretet képére és hasonlatosságára megteremtett ember szívének elgondolásával a Szeretetről. Szívünk szava és Jézus igéje ugyanabba az irányba terel bennünket. Csak olyan szótériológiában nyugodhatunk meg, amely olyan Szeretet-Istent feltételez, aki jobban szeret, mint amennyire az ember szeretni képes.

TARTALOM

28. A KERESZTHALÁL TÉNYE	231
a) A kereszthalál hangsúlya	231
b) A mi Urunk Jézus Krisztus élete Szent Pál szerint	232
c) A kereszthalál szókincse	233
29. A PÁL ELŐTTI GOLGOTA-ÉRTELMEZÉS.....	235
a) A jézusi önértelmezés és ennek egyházi megértési folyamata	235
b) Az ősegyházi Golgota-értelmezés az ApCsel első felében	235
c) A Golgota okozói.....	236
d) Az emberi Golgota-okozók indítékai	236
e) Motívum és cél: Golgotát-okozás és feltámasztás	237
f) A feltámadás és következményei Isten és Jézus viszonylatában	238
g) A feltámadás következményei Isten és ember viszonylatában.....	239
h) A feltámadás következményei ember és Isten viszonylatában	240
i) Az első évtized háttere és kérdőjele	240
30. A KERESZTHALÁL OKA.....	242
a) Az emberi okozók és indítékuk fényárnyékban.....	242
b) A sátáni ok és indíték	243
c) Birkózás a kereszt botrányával	244
d) Hogyan akarhat Isten egy gyilkosságot?	244
31. AZ ATYA MOTÍVUMAI	246
a) A Gal és az 1Kor anyaga.....	246
b) Ki adta át Jézust?	246
c) A 2Kor anyaga	247
d) A Róm anyaga.....	248
e) Az Ef anyaga	249
f) A különféle okok	249
32. A FIÚ MOTÍVUMAI	251
a) Odaadta, átadta Önmagát.....	251
b) Bűneink miatt	251
c) Engedelmisségből	252
d) Erőtlenségből, szeretetből áldozattá lett.....	252

e) Ki dolgozott be, kinek?	253
f) A jézusi és a páli okok egybevetése	253
33. A KERESZTHALÁL CÉLJA	255
a) Az első három levél tükrében.....	255
b) A két Korintusi levél	255
c) A Római levél	257
d) A fogság levelei.....	258
e) A pasztorális levelek	261
f) A 13 levél válaszána mérlege	261
34. AZ EMBERISÉG EGYETEMES BÚNÁLLAPOTA	264
a) A Római levélre nem érkezik válasz Jeruzsálemből.....	264
b) A gondolat érlelődése a Római levél előtt	265
35. AZ ÁTEREDŐ BÚN	269
a) Pelagius egzegézise	269
b) Minden ember bűnös (Róm 3)	269
c) A biológiai és az örök halál Jézusnál	270
d) Az ősbűn jézusi értelmezése	271
e) A biológiai halál bizonyítja az ősbűn áteredését.....	271
36. AZ ÁTEREDŐ BÚN EREJE KRISZTUS ELŐTT ÉS UTÁN	274
a) Kimentődés a bűnből?.....	274
b) Kimentett-e a halálból?	276
c) A páli újdonság	276
d) Ki tette kollektíve bűnössé az emberiséget?.....	277
e) Csak potenciális a harag	278
f) Jézus és Pál egyeztetése.....	279
g) A "hogyan" hatása az ősegházban.....	279
37. A GOLGOTA KIMENTI AZ EMBERT	281
a) A bűnből és a Bűnből.....	281
b) Sötétség és éjszaka.....	282
c) Ellenségeskedés és elidegenedés	283
d) Kimentés a halálból	283
e) Kimentés a haragból.....	284
f) Kitekintés.....	286

38. ÁTEREDŐ ÉS HAGYOMÁNYOS ISTENNEKTETTSZÉS	287
a) A dikaiosz szó családja	287
b) Az első két levél	288
c) A Galata levél és Jakab válasza	289
d) A két Korintusi levél	290
e) Róm: Pál magáévá teszi Jakab igazát	290
f) Róm: ajándékba kapott istennektetés	291
g) Róm: Isten olybá vesz bennünket, mintha nem volnánk bűnösök	292
39. A CSELEKEDETEK DICSÉRETE	295
a) Háromlépcsős egyensúly	295
b) A probléma lezárása	297
c) A fogság levelei és a pasztorális levelek	298
d) A forradalmi és a hagyományos jelentés arányai	298
e) Az ember dikaiosz-magatartásának a tartalma	300
f) Isten dikaios-magatartása	303
g) A fordítás problémája	303
h) A páli újdonság és a jézusi mérce	304
i) A dikaiosunh tou Jeou történelmi következményei	304
40. MEGMENTÉS	306
a) Megmentés mitől?	306
b) Jézus megmentés-fogalma	306
c) Pál és a megmentés szócsaládja	307
d) A Római levél bizonyossága	309
e) A későbbi levelek	310
f) Összefoglalás	310
g) Fordítási alternatívák	311
41. MEGVÁLTÁS	312
a) A megmentés szinonimái	312
b) Isten megszabadít minket	312
c) Isten hatálytalanítja a bűnt	313
d) Isten megbocsát a bűnös embernek?	315
e) Isten megváltja—kivásárolja az embert a bűn hatalmából	317
f) Jézus áldozattá tette magát	319

42. ÚJ TEREMTÉS	321
a) Ki a szent — az első és második lépcső erejében?	321
b) Ki szentel meg minket — a három lépcső erejében?	322
c) A megmentett élet a Róm előtti levelekben: Krisztusban levés.....	322
d) A megmentett élet a Római levélben: a keresztség.....	324
e) A megmentett élet a fogság leveleiben: a létazonosság.....	326
f) A megmentett élet a pasztorális levelekben: jámborság.....	327
g) Az első és a harmadik lépcső együtt.....	328
h) Újrateremtődésünk, átalakulási folyamatunk.....	328
43. A KOZMOSZ ÉS AZ EMBERALATTI VILÁG ÜDVÖZÜLÉSE.....	331
a) A probléma exponálása	331
b) A Róm 8,19—23 fordításai	331
c) Amiben az értelmezők egyeznek, ill. különböznek.....	332
e) A ktisthV, ktizw, ktisma szavak jelentése	333
f) A ktisiV jelentése	334
g) Végeredmény	335
h) A végeredmény próbája	336
44. ÖSSZEBÉKÍTÉS	337
a) Pál kétféle békéje	337
b) A katallagh szócsalád és a krisztusesemény.....	337
c) Isten a békítő, az ember a békülő.....	338
d) Vertikális és horizontális békülés	340
e) Az eirnhh szócsaládja: az emberiség egysége	341
f) Isten új népe — az emberiség.....	342
45. NEM HARAGRA RENDELT MINKET AZ ISTEN!	344
a) A "harag" az Ó- és Újszövetségben	344
b) A bosszúállás borsajtója s annak taposója	345
c) Vére által ment meg a haragtól.....	346
d) Szabad-e haragudnunk?	347
e) Szuverén urak.....	348
46. AJÁNDÉK — KEGYELMEZÉSBŐL	349
a) A szócsalád	349
b) Szótári és pál-előtti jelentés.....	349

c) Az első három levél.....	350
d) A két Korintusi levél	351
e) A Római levél.....	353
f) A római fogság levelei	354
g) A pasztorális levelek	355
h) A karizma.....	355
i) Mérleg	356
47. MI INDÍTJA ISTENT AJÁNDÉKOZÁSRA?	360
a) Isten adja az ajándékot.....	360
b) Isten megáldja az embert.....	361
c) Isten szereti az embert	361
d) Vágyódik-e ránk az Isten?	362
e) Isten könyörülete irántunk.....	363
g) A mellénk álló Isten	366
48. A kharisz magyarra fordításának kis története	367
a) Tizenhárom magyar szentírásfordítás	367
b) A középkori hagyomány	368
c) Erazmista ujítások.....	368
d) Sem malaszt, sem kedv. hanem kegyelem.....	369
49. A PÁLI SZÓTÉRIOLÓGIA.....	370
a) Pál seol-hite	370
b) Seolba kerülésünk oka és annak hatálytalanítása.....	370
c) A páli szótériológiától feltételezett istenkép.....	370
d) Jézus ellentmondásmentes istenképe és szótériológiája	371
e) Szótériológia és szótériológiák	371

Bulányi György

Szent Pál teológiája

IV. KRISZTUS HÚSÉGE

Bokorliget Kiadó, Budapest

Bulányi György

Szent Pál teológiája

Negyedik Könyv:

Krisztus hűsége

Ma még csak tükörben, homályosan látunk,
akkor majd színről-színre. (1Kor 13,12)

ELŐJÁRÓBAN

Ez a könyv Szent Pál hitfogalmával foglalkozik a pistiV (=pisztisz)-szócsalád tükrében. Az alábbi táblázat megmutatja a szócsalád tagjait, az előfordulási számokat a 13 páli levélben (corpus paulinum = C.P.), az Újszövetség többi 14 könyvében (14) és az Újszövetség (ÚSz) egészében, majd közli hányszor sűrűbben fordulnak elő ezek a szavak egyenként és összességükben a páli levelekben, mint az ÚSz egészében, ill. mint a többi 14 könyvben (rgym).

		C.P.	14	ÚSz	sűrűség	rgym
1.	pistiV = hit	142	101	243	2,5	5
	apistia = hitelenség	5	6	11	2,0	2,7
2.	pisteuw = hiszek	55	187	242	1,0	1,0
	apisteuw = nem hiszek	2	6	8	1,0	1,0
	peiJw-szócsalád= bizakodom	36	47	83	1,9	2,5
3.	pistoV = hívő	33	34	67	2,1	3,2
	apistoV = hitetlen	16	7	23	3,0	7,4
Összesen		289	388	677	1,8	2,4

37. tábla: A pistiV szócsalád

Öntörvényűen igyekszem kifejtetni a páli hitfogalmat a páli teológia belső rendező elve — a három lépcső — alapján.

A pistiV jelenti Isten/Jézus hűségét — 1. lépcső;

jelent hittartalmakat (fides quae) — 1. lépcső;

jelenti a hittartalmak igaznak tartását (fides dogmatica qua), — 2. lépcső;

jelenti az ezen hittartalmakat nyújtó Istenre magunkat-rábízást (fides fiducialis qua) — 2. lépcső;

jelenti az ember cselekvő magatartásokban, szeretetben kibontakozó hűségét (fides moralis qua) — 3. lépcső.

A pisteuw jelenti Isten bizalmát irántunk, mert reánk bízta az evangéliumot — (időbelileg ugyan nem, de logikailag ez is) 1. lépcső;

jelenti az igaznak tartást belátás alapján — 2. lépcső;

jelenti a bizalmat Isten és a tőle kapott hittartalmak iránt — 2. lépcső;

jelenti az igehirdetés vállalását is — 3. lépcső.

A pistoV jellemzi Istent, a maga megtagadhatatlan lényegét: irántunk tanúsított hűségét — 1. lépcső;

jellemzi azt, aki igaznak tart hittartalmakat és reábízza magát azokra — 2. lépcső;

jellemzi azt az embert, aki az ige szolgálatára adja magát — 3. lépcső.

Az elvégzett munka meggyőzött arról, hogy a pistiV-szócsalád a páli teológiában alapvetően a dogmatikába tartozó tartalmakról ad információt. Alapvetően arról beszél, amit Isten tett értünk, és csak másodlagosan beszél a mi válaszunkról.

E könyv első fejezete — Jézus hűsége avagy a mi hitünk? — a páli szövegek beható nyelvi elemzésével (a nyelvtan eszközeinek felhasználásával is) igazolja, hogy a pistis szó nem kevesebb, mint 49 helyen Isten, ill. Jézus hűségéről beszél, s nem a mi hitünkről. Ezekkel a megállapításaival a könyv szerzője szembekerül e helyek hagyományos fordításával, fordítóival is, s ezenfelül még kihúzza az igazolási alapot nagymúltú teológiai szemléletek alól is. Álláspontjának igazolása a szokottaknál is nagyobb nehézségekkel terheli az olvasót. Ezt a szerzőnek nem volt módja elkerülni.

E kötet során elmarad a görög szavak fonétikus átírása. A szerző úgy érzi, hogy az olvasónak nincs rá szüksége már. Ha mégis szüksége volna rá, kisegíthetik őt az alábbiak:

A görög nyelvnek a hangok jelölésére a következő 24 betűje van:

Alakjuk	Nevük	Kiejtésük
A a	Alja alfa	a,, á
B b	bhta béta	b
G g	gamma gamma	g
D d	delta delta	d
E e	e yilon epszilon	e
Z z	zhta dzéta	dz
H h	hta éta	é
I i	iwta ióta	i,, í
K k	kappa kappa	k
L l	lambda lambda	l
M m	mu mú	m
N n	nu nú	n
X x	xei kszi	ksz
O o	o mikron omíkon	o
P p	pei pí	p
R r	cró rhó	r
S s	sigma szigma	sz
T t	tau tau	t

U u	u yilon üpszilon	ü,, ú
F j	jei fí	f
C c	cei khí	kh
Y y	yei pszí	psz
W w	w mega ómega	ó

Az ou ú-nak ejtendő.

A többi kettős magánhangzóban a második helyen álló ióta j-nek,
üpszilon u-nak.

A szókezdő magánhangzókon található hehezetjel h-nak. Példák: caima, cou = hajma, hú.

A gammát k, c vagy másik g előtt n-nek kell ejteni. Pl.: euaggelion = euangelion.

JÉZUS HŰSÉGE AVAGY A MI HITÜNK?

50. BIRTOKOS ESETET TALÁLUNK MELLETTE

a) Az első 51 hely

Az Újszövetségben 243 ízben fordul elő a pistiV szó. Nem kevés esetben találunk e szó közelében, jobbára utána, egy birtokos esetben álló névszót, amely elárulja, hogy kinek a pistiV-éről van szó. Vegyük szép sorjában ezeket a szavakat. Leggyakrabban a cumwn (=hümön — tiétek) szóval találkozunk. Jézus a két vakot ezeknek a szavaknak a kíséretében gyógyítja meg: a hitetek szerint (kata thn pistin cumwn = kata tén pistin hümön) legyen nektek. [Mt 9,29 > E helyen kívül még 26 ízben találkozunk ezzel a fordulattal, melyből 21 az alábbi helyeken található. [Róm 1,8; 1Kor 2,5;15,14.17; 2Kor 1,24;10,15; Fil 2,17; 1Tesz 1,3;3,2.5.6.7.10; 2Tesz 1,3.4; Jak 1,3; 1Pt 1,7.9; 2Pt 1,5; 1Jn 5,4; Jud 20> További 5 hely még szóba kerül a későbbiek folyamán is: egy [Róm 1,12> a következő bekezdésben, négy pedig [1Tesz 1,8;Kol 1,4;2,5;1Pt 1,21> az 51 num-ban.

Ha nem is ennyiszor, de azért 12 ízben találkozunk a sou (=szű — tied) szóval. Jézus ezt mondja a vérfolyásos asszonynak: Bízzál, leányom, a hited (ch pistiV sou) megmentett téged. [Mt 9,22. A többi előfordulás helye: Mt 15,28;Mk 5,34;10,52;Lk 7,50;8,48;17,19;18,42;22,32;Filem6; Jak 2,18;Jel 2,19 > Jakabnál olvassuk: És én majd megmutatom neked a cselekedeteből a hitem (mou thn pistin). [Jak 2,18> Pálnál is megtaláljuk: ...a ti és az én hitem által. [Róm 1,12> Az inaszakadtat Jézus elé viszik, Ő pedig látva azok hitét (thn pistin autwn) teszi, amit tesz. [Mt 9,2;Mk 2,5;Lk 5,20> A hit lehet valakiké (cwn), [Zsid 13,7> és aligha lehet mindenkié (pantwn), [2Tesz 3,2> s mindenképpen a szenteké (twn cagiwn), [Jel 13,10> és lehet konkrét és meg is nevezett személyé: övé (autou), ti. Ábrahámé, ami atyánké, Ábrahámé. [Róm 4,5.16.12>

Végezetül meg kell említenünk, hogy Pál megemlékezik a Timóteusban levő hitről: ths en soi ... pistewV (benned levő hitről). [2Tim 1,5> Itt nem találunk birtokviszonyt, hanem a "-ban,-ben" jelentésű "en" prepozíció adja tudtunkra, hogy a hit vonatkozási tartalmának vonatkozási első pontja, alanya: Timóteus. Majd látjuk a következőkben (51. num), hogy ez a prepozíciós szerkezet ezt az egyetlen helyet kivéve rendre nem a hit alanyát jelöli, aki hisz, hanem a hit tárgyát, tehát azt, akiben—amiben hiszünk.

b) Genitivus subiectivus és obiectivus

Az eddig említett 51 helyből 50 helyen a birtokviszony — tehát a pistiV " egy genitívuszban álló névmás, ill. tulajdonnév — megjelöli, hogy kinek a hitéről van szó, ki a hitnek a szubjektuma, alanya. Az ilyen genitívuszt ezért genitivus subiectivus-nak (= g.s. — alanyi genitívusznak) mondja a nyelvtan. Az így nevezett genitívusz megmutatja a vonatkozás kiinduló pontját. Tehát a pistiV birtok esetében a genitívusz megmutatja, hogy ki az, aki hisz. A birtok (pistiV) pedig megmutatja a vonatkozás tartalmát, amely vonatkozási tartalom szavunk esetében: a hit, a hűség, a bizalom, a valakire reátámaszkodás — aszerint, hogy a szövegösszefüggésből kivehetően hogyan kell fordítanunk szavunkat. Ezekben a g.s.-os szerkezetekben hangsúlyárnyékban marad a vonatkozás másik határpontja, azaz nem tisztázódik, hogy a vonatkozási első pont kiben-miben hisz, kihez-mihez hűséges, kire-mire bízta magát reá, stb.

A birtokviszony azonban nem minden esetben nyújt ilyen tartalmú felvilágosítást. Más esetekben ugyanis a genitívusz a vonatkozás első pontját hagyja hangsúlyárnyékban. Ilyenkor az a genitívusz funkciója, hogy megjelöli a vonatkozás tartalmát. Pál pl. hálát ad azért, hogy Isten kiválasztotta a tesszalonikiakat az üdvösségre az igazságba vetett hit által (pistei alhJeiaV) [2Tesz 2,13> Ez a birtokviszony nem arról tudósít, hogy a tesszalonikiak hisznek-e, hűségesek-e, stb., hanem arról tudósít, hogy hová jutnak ők el a hit vonatkozási tartalmával: a most látott helyen az evangélium igazságához érnek el vele. Ha a birtokviszonyon belül a genitívusz ily módon a hit tárgyát, azaz a

vonatkozási tartalmat jelöli, akkor az ilyen genitívuszt éppen ezért genitivus obiectivus-nak (g.o. — tárgyi genitívusznak) mondja a nyelvtan, mert megjelöli, hogy a hívők mit hisznek; jelen esetben: az evangéliumban található igazságot.

Azokat a helyeket vizsgáljuk most, ahol a g.-ban fogalom áll. Találtunk még három ilyen tárgyi funkciójú birtokviszonyt. Az első: a kolosszeiek Jézussal együtt feltámadtak, mert hittek Isten Jézust feltámasztó erejében (dia thV pistewV thV energeiaV tou Jeou). [Kol 2,12> Ez a birtokviszony is hangsúlyárnyékban hagyja, hogy a kolosszeiek azok, akik hisznek, ugyanakkor azonban megadja a vonatkozási tartalmat: hisznek Isten Jézust feltámasztó erejében. A második hely: Noé az istennektetszésbe vetett hite által (kata pistin dikaiosunhV) lett örökös; [Zsid 11,7> ez is g.o. S a harmadik: Pál azt szeretné, hogy a filippiek egy lélekkel harcoljanak az evangéliumban található hittartalomért (th pistei tou euaggeliou). [Fil 1,27> Az evangélium nyilvánvalóan nem lehet a hit alanya, hiszen csak a személy képes a hit alanya lenni, azaz hinni. Az evangélium hite csak a hit tárgyát jelölheti; tehát azt a tudattartalmat, amelyet egy személy a hit tudattartalmával a maga hittartalmának vall.

c) Eredmények

Eddig vizsgált anyagunkban tehát találtunk 50"1=51 g.s.-t és 4 g.o.-t. Milyen anyagot vizsgáltunk eddig? Olyan anyagot, amelyben a genitívuszkok emberi személyeket (ti, te, én, ők, ő, Ábrahám, valakik, szentek), ill. fogalmakat (evangélium, igazság, isteni erő, istennektetszés) jelölnek. Hátra van anyagunknak az a része, amelyben a pistiV mellett genitívuszban Isten, ill. Jézus áll. Az eddig vizsgált anyagot csak azért kellett bemutatnunk, hogy világosan lássuk annak körén belül a g.s. és a g.o. egymáshoz viszonyított előfordulási arányait. Azt ti., hogy ha nem Isten vagy Jézus áll a pistiV mellett genitívuszban, hanem emberi személyek, akkor kivétel nélkül mind az 50 esetben a hit alanyáról kapunk információt. Tehát 50-ből egyetlenegy esetben sem történik meg, hogy a birtokviszony valakibe vetett pistiV-t jelöljön, mindig valakinek a pistiV-éről, hitaktusáról van szó. Ha pedig fogalom áll a pistiV mellett genitívuszban, akkor mind a négy esetben a hit tárgyáról kaptunk információt. Foglaljuk táblázatba eredményeinket.

	g.s.	(C.P.)	g.o.	(C.P.)	Össz.
a. emberi személy áll g.-ban	50	(25)	—	—	50
b. fogalom áll g.-ban	—	—	4	(3)	4
c. előjárós szerkezet	1	(1)	-	-	1
	51	(26),	4,	(3)	55

38. tábla: A pistiV nem Isten/Jézus mellett áll

A páli levelekben található 26"3=29 birtokviszonyból csak három ad g.o.-t, a többi 26 pedig g.s.-t. A páli anyagon túlmenően pedig arról kaptunk értesítést, hogy ha emberi személy áll genitívuszban a pistiV szó mellett, akkor az Újszövetség egészében (és így a Corpus Paulinumon belül is) kivétel nélkül minden esetben ez az emberi személy a hitnek az alanya. Azaz mindig a szóbanforgó személynek a hitét jelöli (g.s.), és sohasem a szóbanforgó személyre irányuló hitet, hűséget, stb. (g.o.), azaz sohasem a belévetett hitet, sohasem a reá irányuló bizalmat, sohasem a hozzá fűződő hűséget. Azért nagyon jelentős ennek a nyelvi ténynek a megmutatása, mert a vallás világában mi sem természetesebb, mint az, hogy a pistiV-nek Isten és Jézus a tárgya legyen, és nem az alanya. Mi sem természetesebb, mint az, hogy mi hiszünk Istenben, és nem az Isten birtokol, tanúsít pistiV-t.

Ezek után nézzük meg azt a 29 helyet, amelyen a pistiV Istennel, Jézussal kerül kapcsolatba. E 29 hely kétfelé bomlik; 15 esetben előjáró köti a pistiV-t Istenhez-Jézushoz, 14 esetben pedig birtokviszony.

51. ELŐJÁRÓ KÖTI ISTENHEZ/JÉZUSHOZ

a) A hit alanya az ember, a hit tárgya pedig Isten/Jézus

Pál azért ad hálát, mert a tesszalonikiak Istenre irányuló hite (ch pistiV cumwn ch proV Jeon) eljutott minden helyre. [1Tesz 1,8> Ebben a szövegben egy g.s. (ch pistiV cumwn — a ti hitetek) értesít a hit alanyáról, és egy előjárós szerkezet: ch (pistiV) proV Jeon — értesít arról, hogy a vonatkozási második pontot az Isten adja, azaz a tesszalonikiak hite Istenre irányul. Pál tehát itt nem g.o. segítségével fejezi ki, hogy a tesszalonikiak hisznek Istenben. Nyelvileg nem így oldja meg feladatát: (ch pistiV cumwn,) ch tou Jeou, hanem így: ch proV Jeon. Nem g.o. segítségével, hanem egy előjárós szerkezet segítségével. Még négy ilyen nyelvi megoldással találkozunk. Első: Pál hálát ad, mert tudomást szerzett a kolosszeiek Krisztus Jézusba vetett hitéről: thn pistin cumwn en Cristw Ihsou. [Kol 1,4> Második: Pál örvendezik a kolosszeiek Jézusba vetett hitének erején: to sterewma thV eiV Criston pistewV cumwn. [Kol 2,5> Harmadik: Pál hálát ad Filemon hitéért is, amely az Úr Jézusra irányul: sou... thn pistin, chn eeiV proV ton Kurion Ihsoun. [Filem 5> Negyedik: Péter apostol arról ír, hogy Jézus feltámadása tette lehetővé, hogy olvasói Istenbe vethessék hitüket: thn pistin cumwn ... einai eiV Jeon. [1Pt 1,21>

Mind az öt esetben a hümán, ill. a sou jelzi a g.s.-t, azaz azt, hogy a megszólítottak hisznek. Azért tárgyaltuk ezt az öt helyet itt külön, mert a pistiV szóhoz a birtokost megjelölő névmáson felül még előjáró (proV, en, eiV) is kapcsolódik, amely mind az öt esetben a hit tárgyát fejezi ki: Jézust, Istent.

b) A hit Jézusra/Istenre irányul — előjáróval kifejezve

A továbbiakban azt a hat helyet mutatjuk be, amely a pistiV-nek csak a tárgyról értesít minket, mégpedig előjáró segítségével.

Pál Milétoszban az odahívott efezusi presbitereknek mondja, hogy élete során zsidók és pogányok számára egyaránt bizonyosságot tett az Urunkba Jézusba vetett hitről: pistin eiV ton Kurion chmwn Ihsoun. [ApCsel 20,21> Félix cezárei helytartó és annak felesége, Druzilla előtt beszámol Pál a Krisztus Jézusba vetett hitéről: peri thV eiV Criston Ihsoun pistewV. [ApCsel 22,24> Agrippa király előtt felidézi Pál a damaszkuszi látomás során Jézustól hallott szavakat: Jézus azért küldi Pált a nemzetek közé, hogy azok a Jézusba vetett hit által megkaphassák bűneik bocsánatát: pistei th eiV eme. [ApCsel 26,18> Ugyanez a Pál a galatáknak azt írja, hogy mindnyájan Isten fiai vagyunk a Krisztus Jézusba vetett hit által: ths pistewV en Cristw Ihsou. [Gal 3,26> Hálát ad az efezusiakért, mert tudomást szerzett az Úr Jézusba vetett hitükről: pistin en tw Kuriw Ihsou. [Ef 1,15> A Zsidó-levél is ír az Istenbe vetett hitről: pistewV epi Jeon. [Zsid 6,1> Mind a hat esetben előjárók (eiV, en, epi) fejezik ki a vonatkozási második pontot, azaz azt az Istent-Jézust, akire a szóbanforgó hívő emberek hite irányul.

E hat esetben tehát ugyanaz jut kifejeződésre, ami az előbb vizsgált öt esetben. Tudatosítsuk, hogy ebből az összesen 11 esetből hatot találunk a C.P. anyagában, de a másik öt előfordulást is páli hatás alatt álló szerzőknél találjuk: az ApCsel-ben 3 — mindhárom esetben Pál ajkán! — a Zsid-ben 1 és az 1Pét-ben is 1 esetben. Azt kell tehát mondanunk, hogy sajátosan páli megoldással állunk szemben. Pál a hit vonatkozási második pontját, tehát azt a személyt, akire a hit irányul, előjárós szerkezettel jelöli meg. Külön nyomatékot adhat ennek a ténynek, hogy ezt a nyelvi megoldást nem találjuk meg az Újszövetség nem páli hatás alatt készült másik felében. Tapasztalatainkat így is összefoglalhatnánk: Pál és tanítványai a hit tárgyának megjelölésére előjárós szerkezetet használnak, a birtokviszonyt pedig a hit alanyának a megjelölésére használják — legalábbis az eddig vizsgált (emberi és nem isteni személy a birtokos) anyagon belül.

c) Négy hely a paulinákban

A paulinákban, tehát a pasztorális levelekben négy helyen Jézus a pistiV alanya, de ezt nem birtokviszony, hanem előjárós szerkezet fejezi ki. Lássuk a négy helyet:

1. 1Tim 1,14: meta pistewV... thV en Cristw
2. 1Tim 3,13: en pistei th en Cristw Ihsou
3. 2Tim 1,13: en pistei... th en Cristw Ihsou
4. 2Tim 3,15: dia pistewV thV en Cristw Ihsou

E helyek nyelvi sajátossága abban áll, hogy a pistiV szót követi a névelője, és nem megelőzi azt, ahogyan a már vizsgált esetekben találtuk. Ez a furcsa és csak a paulinákban megtalálható nyelvi szerkezet elgondolkodtatja a fordítókat. Jeromos a négyből három esetben jelzi, hogy Jézust tekinti a hit alanyának: quae est in Christo Iesu, [1Tim 1,14;3,13;2Tim 3,15> a harmadik helyen nem jelzi. Különösen is érdekes a Jeruzsálemi Biblia (J.B.) megoldás-kísérlete:

1. avec la foi... qui est dans le Christ Jésus — biztosan g.s.
2. en la foi au Christ Jesus — bizonytalan fordítás.
3. dans la foi... du Christ Jesus — bizonytalan fordítás.
4. par la foi dans le Christ Jesus — bizonytalan fordítás.

Ide írom még a nagy gonddal készült Csia-féle fordítás nem bizonytalankodó, hanem egyértelműsítő megoldásait:

1. Krisztus Jézusban található hűséggel — g.s.
2. Krisztus Jézusba vetett hiten át — g.o.
3. Krisztus Jézusban található hűségben — g.s.
4. Krisztus Jézusba vetett hiten keresztül — g.o.

Érdemes egybevetni a három fordító megoldásait. Az első helyet mindhárman g.s.-nek tekintik. A második helyet csak Jeromos tekinti annak. A harmadikat Csia és esetleg a J.B. A negyediket pedig Jeromos és esetleg a J.B.

A paulinákknak ez a négy — és csak pistiV mellett található — azonos szerkesztési módja egységes értelmezést kíván. Ha a névelő a pistiV előtt állna, egyértelműen g.o.-ra kellene gondolnunk.. Azért vetik hátra a levelek szerzői a névelőt, hogy ezzel valami mást, nevezetesen g.s.-t fejezzen ki. Megengedi-e a szöveg ezt az értelmezést mind a négy esetben? Úgy gondolom, megengedi.

1. Bőségessé lett pedig a mi Urunk kegyelme azzal a pistiV-szel és szeretettel együtt, amely megtalálható Krisztus Jézusban.
2. Nagy bátorságot szereznek maguknak a jézusi pistiV-tartalom alapján.
3. ... amiket hallottál tőlem a Krisztus Jézusban megtalálható hűség és szeretet alapján.
4. ... amelyek képesek téged tanítani a megmentődésre, amelyet a Krisztus Jézusban meglévő hűség tesz lehetővé.

Analógia-érvként megemlítem a paulinák ötödik adalékát, a már látott (50a num) en soi pistewV [2Tim 1,5> alakot. amelyet kivétel nélkül minden fordító g.s.-nek tekint. "Tekintélyi" érvként említem, hogy a TOB (Traduction Oecumenique de la Bible) mind a négy esetben g.s.-szal fordít: ...foi, qui est (sont) dans le Christ Jésus. Úgy látom tehát, hogy a paulinák ezen előljárás szerkezeteit g.s.-oknak kell

tekintenünk. Külön nyelvi világot alkotnak ezek. A többi páli levelek egységesen g.o.-t fejeznek ki az előjárás szerkezettel. A paulinák külön úton járnak.

Megvizsgáltuk tehát eddig az összesen 15 előjárás szerkezetet. Ezekből 11 — g.o.-nak minősült, s ez utóbbi 4 — g.s.-nak. Hátra van még az a 14 hely, ahol Isten, ill. Jézus birtokos esetben áll a pistiV mellett.

52. BIRTOKOS ESET KÖTI ISTENHEZ/JÉZUSHOZ

a) Két hely, melynek értelmezésében nincs bizonytalankodás

Megkérdem az olvasót, hogy mire tippel a pistiV Jeou, pistiV Ihsou fordulatok esetében — g.s.-ra vagy g.o.-ra? Arra-e, hogy Isten/Jézus a pistiV-nek alanya/birtokosa-e, vagy arra, hogy a hitnek tárgya. Elárulom, hogy a fordítók a 14 esetből 13 esetben g.o.-t fordítanak, pedig az eddigiek alapján az ellenkező megoldásra is lehetne gondolniok, arra tehát, hogy ezekben a birtokos szerkezetekben a vonatkozási első pontot Isten-Jézus adja. Azért kellene is talán erre tippelnünk, mert amikor személyt találtunk g.-ban a pistiV mellett, akkor mind az 50 esetben kivétel nélkül ezeknek a személyeknek a pistiV-éről volt szó. Azért is erre kellene tippelnünk, mert ismerünk már 11 helyet, amely a személybe vetett hitet előjárás szerkezettel fejezi ki, és egyetlenegy helyet sem ismerünk, amely a személybe vetett hitet birtokviszonnyal fejezi ki. Mindenekelőtt bemutatom azt a helyet, amelyet kivétel nélkül minden fordító g.s.-nak tekint. Ezt írja Pál a rómaiaknak: ....ha valakik nem hittek, nem fogja-e a hitetlenségük megszüntetni az Isten hűségét (thn pistin tou Jeou)? Semmiképpen sem!. [Róm 3,3> G.o.-nak ez a hely semmiképpen sem tekinthető. Abszurd lenne az ily értelmű fordítás: nem szünteti-e majd meg az ő hitetlenségük az Istenbe vetett hitet. Azért lenne abszurd, mert nincs mit megszüntetni. A hitetlenségük már megszüntette a hitet. Ha pedig a hitetlenségük más valakiknek a hitét szüntetné meg, akkor a szövegnek jeleznie kellene ezt az alanyváltozást. De semmi sem jelzi. Nem is találkoztam még olyan fordítással, amely ezen a helyen g.o.-t sejtene. Mindenesetre szögezzük le a tényt: van legalább egy hely a páli teológiában, amely Isten hűségéről beszél. Nem abszurd fogalom ez számára. Minden fordító szóba áll azzal a gondolattal, hogy a pistiV-nek nemcsak ember lehet az alanya, hanem Isten is.

Ezzel szemben a fordítók a többi 13 helyen rendre g.o.-t fordítanak. Egyetlen esetben nem vitatom, hogy eljárásuk kétségtelenül helyes. Az elszáradt fügefá láttán Jézus ezt mondja: Legyen hitetek Istenben (Ecete pistin Jeou [Mk 11,22>). Semmi kétség, hogy itt a g.s. lenne értelmetlen. Mi értelme volna ugyanis, ha Jézus ezt mondaná: birtokoljátok Isten hűségét!? Hiszen a továbbiakban arról beszél, hogyha valaki hisz az Istenben, azaz ha hiszi, hogy amit mond, az megtörténik, akkor mondhatja a hegynek, hogy menjen és vesse bele magát a tengerbe. [vö: Mk 11,23>

Marad még 12 hely: 8 a c.p.-on belül, és 4 azon kívül. Az utóbbiakkal kezdjük vizsgálatunkat.

b) Négy nem páli hely

Jakab mondja: Testvéreim, ne személyválogatással birtokoljátok thn pistin tou Kuriou chmwn Ihsou Cristou thV doxhV. [Jak 2,1> Hogyan fordítsuk? Így-e: a dicsőséges mi Urunk Jézus Krisztus hűségét birtokoljuk személyválogatás nélkül? avagy így: a dicsőséges mi Urunk Jézus Krisztusba vetett hitet? Mivel a pistiV hittartalmat is jelenthet, semmi sem zárja ki azt a lehetőséget, hogy birtokoljuk azt, amit Jézustól tanultunk, aminek nem is megvetendő eleme a személyválogatás elutasítása — s ez g.s. volna. Természetesen ugyanúgy megengedhető az a gondolat is, hogy Jézushoz fűződő hűségünk folytán kell elutasítanunk a személyválogatást — s ez g.o. volna. Bizonytalanságban vagyok.

Péter apostol mondja a meggyógyult sántáról: ...epi th pistei tou onomatoV autou... ezt, akit láttok és ismertek, az Ő neve szilárdította meg, és az Őáltala létrejött hit (ch pistiV ch di autou) adta neki ezt az épséget mindnyájatok szeme láttára. [ApCsel 3,16> Genitívuszban áll Jézus neve, ami ugyanannyit tesz, mintha a Jézus szó állna ott. Ezért aztán úgy gondolom, hogy Jézus (írántunk tanúsított) hűségének alapján, erejében történt az, ami történt — s ez g.s. volna. Az Ő neve, tehát maga Jézus tette azt, ami történt (vö: a Názáreti Jézus erejében jár!). [ApCsel 3,6> De nemcsak ennek a Jézusnak és hűségének az erejében történt, hanem annak erejében is, hogy Péter hitt Jézusban és annak hűségében — s ez utóbbi már g.o. volna. A második pistiV-előfordulás (ch pistiV ch di autou) jelöli a Péter hitét, az első pistiV-előfordulás pedig a Jézus hűségét. Ha az első is Péter hitére utalna, pleonazmussal volna

dolgunk, azaz a mondat kétszer mondaná el ugyanazt. Az Ő neve szilárdította meg... , tehát a név szó megismétlése is utal arra, hogy különböztet Jézus pistiV-e és a Jézus által bennünk létrejött pistiV között.

Jézus mondja Patmosz-szigetén Jánosnak: Te ragaszkodol a nevemhez (to onoma mou) és nem tagadtad meg thn pistin mou még Antipas, az én tanúm (co martuV mou), az én hűségeseim (co pistoV mou) napjaiban sem, akit megöltek nálatok... [Jel 2,13> Jézusé a név, Jézusé a tanú, Jézusé a hűségese Antipas, csak éppen a pistiV ne volna Jézusé ebben a négyszeresen ismétlődő párhuzamos nyelvtani szerkezetben? Egyértelműnek tetszik, hogy a szöveg azt dicséri, hogy Pergamon egyháza nem tagadta meg Jézus hűségét; nem tagadta meg Jézust, és azt, amit Jézus — éppen a maga hűségével — tett értük és mindenkiért (g.s.).

Egy angyal beszél Jánosnak a szentekről, akik megőrzik Isten parancsolatait és thn pistin Ihsou. [Jel 14,12> Jézusé-e ez a pistiV vagy a szentek Jézus iránt tanúsított hitéről szól a szöveg? A párhuzamosan szereplő Isten parancsai kifejezésben Isten a birtokos. Ez a tény azt valószínűsíti, hogy a másik kifejezés esetében is erre kell gondolnunk: a szentek megőrzik Jézus hit-tartalmait, tehát mindazt, amit Tőle tanultunk. De szólhat a szöveg a Jézusba vetett hitről is. Biztosan el nem dönthető.

A fentiekben megvizsgált négy helyből kettő bizonyosan g.s.-nek mutatkozik, [ApCsel 3,16;Jel 2,13> kettő pedig bizonytalan, [Jak 2,1;Jel 14,12> aminek a "?" a jelzése a 39. táblán.

c) A nyolc páli hely

Összesen 14 ilyen szerkezetet találunk az ÚSz-ben; ebből 9 a páli levelekre esik. A kilencediket [Róm 3,3> már láttuk (52a num). Ez egyértelműen g.s.-nek bizonyult. Mit mutat a többi 8 hely, melyeket a Gal, Róm, Ef és Fil levelekben találunk? Időrendben vizsgáljuk meg őket, tehát a Gal négy helyével kezdjük.

Péternek mondja Pál: ...nem válik istenektetszővé az ember a törvény cselekedetei folytán, hanem csak dia pistewV Ihsou Cristou , és mi hittünk Jézus Krisztusban (eiV C.I. episteusamen), hogy istenektetszőkké váljunk ek pistewV Cristou és nem a törvény cselekedetei folytán... [Gal 2,16> Ezen a mondaton belül a mi hitünkről az előljárós vonzatú (eiV) igei alak beszél: mi hittünk Jézus Krisztusban. Az emberi cselekedetekkel pedig két ízben is szembeállítódik Jézus pistiV-e. Ha ezek is Jézusba vetett hitünket jelentenék, akkor Pál egy mondaton belül háromszor mondaná el ugyanazt. A páli lépcsők ismeretében viszont kézenfekvőnek látszik, hogy a mi hitünk második lépcsőjével szemben a Jézus pistiV-e az első lépcsőt jelenti: nem cselekedeteink érdeméből, hanem az értünk magát halálra adó Jézusnak az érdeméből minősülünk át istenektetszőkké. Jézus golgotai áldozatát jelenti ez a jézusi hűség. A cselekedetekkel, amelyek a mi cselekedeteink, Pál itt nem a mi hitünket állítja szembe, hanem Jézus cselekedeteit (1. lépcső), amelyeknek üdvösségszerző erejét megvallván rábízunk magunkat Jézusra, azaz hiszünk benne (2. lépcső).

Ugyanezen összefüggésen belül beszél Pál — a maga és Jézus egymásbanlevéséről: ...él bennem Krisztus. Amit pedig most testben élek, azt az engem megszerető és értem önmagát odaadó Isten Fiának a pistiV-ében élem (en pistei th tou cuiou tou Jeou). Nem vetem meg Isten kegyelmét, mert ha a törvény által (van számunkra) az istenektetszés, akkor Krisztus hiába halt meg. [Gal 2,20-1> Jézus benne él Pálban, Pál pedig benne él Jézus hűségében. Benne él abban a Jézusban, aki — és ez a jézusi hűség tartalmának a kifejtése — megszerette Pált, önmagát adta érte, megajándékozta az istenektetszéssel, meghalt érte. Pál egy hozzá hűséges Jézusban él. Semmi kényszerítő ok sincs arra gondolni, hogy Pál itt a maga Jézusba vetett hitéről beszélne. Eddig vizsgált anyagunkban Pál a birtokviszonyt sohasem használta g.o. kifejezésére, ha személy állt g.-ban. Eddig vizsgált anyagunkban ily esetben Pál — g.o. kifejezése céljából — rendre előljárós szerkezetet használ: azzal utal a hit tárgyára.

A levél negyedik helye: ...hogyan az ígéret ek pistewV Ihsou Cristou adassék a hívőknek (toiV pisteousin [Gal 3,22>]). A mi hitünket, a második lépcsőt a melléknévi igenév jelöli: a hívőknek. Az ígéretteljesülés pedig Jézus hűségének a következménye és nem a törvényteltetésnek. Ellenkező értelmezés esetén Pál azt mondaná, hogy az ígéret a Jézusba vetett hitből adatik a hívőknek. Szószátyár volna a fogalmazása ebben az esetben. Ha Pál g.o.-ra gondolna, akkor elég volna az egyszeri megemlékezés, pl.: hit által adatik nekünk az ígéret..., avagy: ami hívőknek adatik. Ugyanannak a tartalomnak kétszeres ismétlése nem közölne semmi többlettartalmat. Analógiaként: adassék kenyér ingyen, a nem-fizetőknek.

Térjünk át a Róm két helyére. A 3. fejezet — mint láttuk — Isten hűségével indul. [Róm 3,3> Ezt követően Pál hosszasan magyarázza, hogy cselekedeteinkkel nem tudjuk megszerezni az istennektetszést. Majd így folytatja: Most pedig törvény nélkül lett nyilván láthatóvá az Istentől kapott istennektetszés... mégpedig a dia pistewV Ihsou Cristou minden hívő számára (eiV pantaV touV pisteuontaV) Istentől kapott istennektetszés. [Róm 3,21-22> Egészen nyilvánvaló az eddigiek alapján, hogy Jézus Krisztus hűsége által kaptuk meg az istennektetszést mindnyájan, akik hiszünk. Reánk hívőkre ismét a melléknévi igenév (minden hívő) utal. Ha szavunkban g.o.-t akarnánk látni, megint szószátyár lenne a szöveg: Jézusba vetett hit által kapjuk meg az istennektetszést mindannyian, akik hiszünk. Úgy gondoljuk, hogy a szöveg nem szószátyár, hanem elmondja a két lépcsőt: előbb Jézus hűségét, aztán a mi hitünket.

Pár verssel odébb arról beszél Pál, hogy amit Isten tett, azért tette, hogy istennektetszővé tegye a Jézus pistiV-éből való embert (dikaionta ton ek pistewV Ihsou). [Róm 3,26> Ha Pál itt a mi hitünkre gondolt volna, akkor melléknévi igenevet találnánk: a hívőt (pl. ton pisteuonta). A bonyolultnak tetsző fogalmazást csak az indokolja, hogy azt akarta kifejezni, hogy — első lépcsőben — Jézus hűsége folytán leszünk istennektetszők.

Az efezusiaknak írja Pál, hogy Jézusban benne lévén — szabadon szólhatunk és bizalommal közeledhetünk Istenhez dia thV pistewV autou. [Ef 3,12> Kié ez a pistiV? A Jézusba vetett hitünk segít minket a fenti bizalomhoz? Jézus irántunk tanúsított hűsége segít minket ebben? Mind a kettőt jelenthetné ez a birtokviszony, ha volna egyetlen biztos adalékunk arra, hogy birtokos szerkezet esetében Pál használja a g.o.-t. Ilyenkor azonban nem találkoztunk, a g.s. használatával viszont nagyon sokszor. Ezen az alapon a biztosabbat kell választanunk: Jézus hűsége következtében szabadon és bizalommal közeledhetünk az Atyához.

A filippieknek azt írja, hogy mindent szemétnak tekintett azért, hogy Jézusban legyen, mivel nincsen nekem törvényből szerzett saját istennektetszésem, hanem dia pistewV Ihsou kapott istennektetszésem, azaz Istentől kapott istennektetszésem, amely a hiten alapul (epi th pistei). [Fil 3,9> Itt ismét egyértelmű a helyzet. Szól Pál az első lépcsőről: istennektetszésünk az első lépcsőben Jézus hűségének a következménye, a második lépcsőben viszont annak a hitünknek a következménye, amelyben tudomásul vesszük és bizalommal elfogadjuk azt, amit Isten az első lépcsőben Jézus hűsége folytán adott nekünk — ajándékként. A szöveg mind a két lépcsőről beszél. Előbb Jézus hűségéről, azután a mi hitünkről.

Azt kell mondanom, hogy a 8 szövegrész egyike sem kényszerít tartalmi alapon arra, hogy feltételezzük a g.o. használatát. Viszont nagyon sok szempont szól amellett, hogy belesimulva a páli nyelvhasználatba ezeket a helyeket is g.s.-oknak tekintsük.

Az átlalam tekintélyi érvként használt TOB (51c num) mind a nyolc helyen g.o.-szal fordít (en Jésus Christ, au Christ), tehát fejtegetéseimtől eltérően, és az általános fordítói gyakorlatba belesimulva. Mindazonáltal a Gal 2,20-nál a következő lábjegyzetet találom:

Szó szerint: Isten Fiának a hite. Pál a görögben genitívuszt használ. Hogyan értsük ezt a formulát, amelyet megtalálunk a Gal 2,16, Róm 3,22.26 és Fil 3,9 helyeken is? Az egzegéták szokásosan úgy értelmezik, mintha a Jézus Krisztusba vetett hitet jelölné (genitivus obiectivus): Jézus Krisztus — tárgya a hitnek. De Pál akarhatta azt is mondani, hogy Jézus Krisztus a hitnek az eredete (eredet-genitívusz): Jézus Krisztus a mi hitünk forrása; ő adja nekünk, hogy hiszünk. S végül egy utolsó lehetséges értelem: a hit magának Jézus Krisztusnak a magatartása (genitivus subiectivus): Jézus Krisztusnak teljes a hite az Atyában oly értelemben, hogy Reá bízta magát, és hogy fiúi módon engedelmeskedik az Atyának. E hit által az Isten Fia igazzá tesz minket, mivel ez a hit végezteti el vele üdvözítő küldetését. Ez az állítás párhuzamban lenne a Róm 5,19 állításával, amely Krisztus engedelmességének tulajdonítja az emberek igazzá válását. Az Isten Fiának hite, vagy Krisztus hite kifejezések egyik fenti értelmezése sem ellenkezik a páli tanítással. Az Isten Fiának hite — forrása és mintája lenne a mi hitünknek, anélkül hogy azonos lenne ez utóbbival.

A lábjegyzet szemléletét közelesőnek gondolom a magaméhoz. Krisztus magatartásáról (attitude) beszél, s ezt párhuzamba állítja Krisztus engedelmességével. Eddig tart a közelítése. Ezután kézenfekvő lenne, hogy továbblépjen. Nem teszi, s megmarad a foi (hit) szóval fordításnál, bár Krisztus engedelmes magatartását nem annyira a kognitív alapjelentésű hit (foi), mint inkább a magatartásra utaló hűség (fidélité) juttatná kifejezésre. Sajátságos módon nem jut el e szóhoz, bár a TOB a Róm 3,3-at ezzel fordítja (la fidélité de Dieu).

d) Eredményeink összefoglalása

Az előzőekben megvizsgáltunk 15 előjárós szerkezetet (51. num) és 14 birtokviszonyt (52abc num), melyekben Isten-Jézus áll az előjáró után, ill. birtokos esetben. Ennek eredménye:

	alany	(C.P.)	tárgy	(C.P.)	?	Össz.	(C.P.)
1. előjárós	4,	(4)	11	(6)	—	15	(10)
2. birtokviszonyos	11	(9)	1	(—)	2(—)	14	(9)

39. tábla: pistiV — Isten/Jézus

A táblázat nyilvánvalóvá akarja tenni, hogy a birtokviszony csak egyetlen ízben ad biztosan g.o.-t; a C.P.-on belül pedig soha. Azt is nyilvánvalóvá akarja tenni, hogy a C.P. a tárgyat előjárós szerkezettel fejezi ki; s ha a paulináktól eltekintünk, akkor azt is mondhatjuk, hogy a C.P. az előjárós szerkezettel mindig tárgyat fejez ki. Kapcsoljuk össze a kettőt: az alanyt mindig birtokviszonnyal, a tárgyat pedig előjárós szerkezettel fejezi ki. Kapcsoljuk bele a fenti táblázat eredményeibe az 50. num-ban megvizsgált anyag (nem Isten/Jézus áll az előjáró után vagy g.-ben) eredményeit (38. tábla).

	alany (g.s.),	(C.P.),	tárgy (g.s.),	(C.P.),	?	Össz.	(C.P.)
1. előjárós	5	(5)	11	(6)	—	16	(11)
2. g.—ban személy	61	(34)	1	(—)	2(—)	64	(34)
3. g.—ban fogalom	—	—	4	(3)	—	4	(3)
	66	(39)	16,	(9)	2(—)	84	(48)

40. tábla: pistiV — előjárós és birtokos szerkezetben

A páli anyagra vonatkozóan a táblázat elmondja, hogy ha személy áll a pistiV után g.-ban, akkor mindig az illető személy által hordozott pistiV-ről van szó. Ha az előjáró követi a pistiV-t (csak a paulinák 5 adatánál — 50a, 51c num — nem ez a helyzet!), rendre az előjáró után olvasható személybe vetett pistiV-ről van szó. Ha tehát személy áll a pistiV után g.-ban, akkor egyetlen esetben sem beszél a páli anyag személybe vetett hitéről; a nem-páli anyag is csak egyszer — legfeljebb háromszor (52b num) — mutat ily esetben személybe vetett hitet, g.o.-t.. G.o.-t a páli anyagban mindössze kettőt találtunk, de mindkét esetben fogalom áll g.-ban (50b num).

Megjegyezzük még, hogy táblázatunk 84 adata a pistiV 79 előfordulására — a C.P. anyaga ebből 48 ill. 44 hely — támaszkodik. A többlet abból adódik, hogy 5 esetben (51a num) g.-t is, előjárós szerkezetet is találunk.

Eredményünk újdonságával nagyonis tisztában vagyunk. A szakirodalom egyértelműen a hagyományos fordítás, a g.o. mellett foglal állást. Kittel NTWb-ja e kérdésről ezt írja: "Az előjárós szerkezetet helyettesítheti a pistiV-hez csatlakozó g.o." (VI.211). Valamint: "A pistiV Pál számára is mindig hit valamiben-valakiben" (VI.218). Így állván a helyzet, nagyonis meg kell támogatnom e rendhagyó eredményeket. E megtámogatás érdekében megvizsgálom a C.P. anyagát a g.s. és g.o. szempontjából azokban az esetekben is, amelyekben Isten/Jézus birtoka nem a pistiV, hanem akármilyen más névszó. Erről szól a következő fejezet.

53. EREDMÉNYEINK PRÓBÁJA

a) Kétfajta genitivus obiectivus

Valójában a pistiV Cristou jelentését kutatjuk. Az eddigelé megvizsgált anyagban e két szó másodikát helyettesítettük be, hogy lássuk, más személyek esetében kapunk-e g.o.-t. Nem kaptunk. Most azzal folytatjuk munkánkat, hogy a két szó elsőjét helyettesítjük be, hogy lássuk, hogy ha nem a pistiV a birtok, hanem valami más névszó adja a birtokot, akkor kapunk-e g.o.-t? Egymás alá írom az elvégzett s az elvégzendő feladatot:

1. pistiV (behelyettesítés): pistiV Cristou helyett pl. pistiV mou — az előző num-okban

2. (behelyettesítés) Cristou : pistiV Cristou helyett pl. agaph Cristou — a jelen num-ban.

139 szót találtam, amely után az Isten, Jézus, Krisztus szavak g.-ban állnak. Ezeket akarom most megvizsgálni, hogy lássam milyen arányban birtokolja Isten/Jézus ezeket (g.s.), ill. milyen arányban jelölnek ezek a szavak Istenre-Jézusra vonatkozó magatartást (g.o.). Azt akarom tehát megnézni, hogy amikor nem a pistiV, hanem egyéb szavak adják a birtokviszonyban a birtokot, akkor ezek az egyéb szavak (pl. szeretet, harag, ige) milyen arányban jelentenek Istenre irányuló szeretetet, haragot, Istenről beszélő igét (g.o.), ill. milyen arányban jelentik Isten szeretetét, haragját, igéjét (g.s.). Mint hamarosan látjuk majd, e 139 szó nagy része nem teszi lehetővé ezt a kétféleséget, "megfordítást": az Isten napja pl. nem jelenthet Isten iránti napot, vagy Istenről beszélő napot (g.o.), hanem csak az Isten napját jelentheti, ami g.s.. Csak a cselekvést, és ezen belül külön csoportként a tanítást jelentő szavak "fordíthatók meg". Cselekvést jelent pl. a szeretet. Így aztán az agaph tou Jeou jelentheti azt is, hogy Isten szeret minket, és jelentheti azt is, hogy mi szeretjük az Istent (1c num). Tanításról szól pl. az ige is. Így aztán a logoV tou Jeou jelentheti azt is, hogy Isten beszél hozzánk, és jelentheti azt is, hogy mi beszélünk az Istenről. Látnivaló, hogy a megfordítás most másmilyen, mint az agaph esetében. Azért más, mert a logos megfordításakor mi beszélünk az Istenről, de nem beszélünk az Istenhez (= az Istennek). A tanítás-jelentésű szavak, amikor megfordíthatók, mindig ebben az értelemben fordíthatók meg: tanítunk Istenről. A cselekvés jelentésű szavak megfordítása viszont csak a korábban említett módon lehetséges: az agaph tou Jeou megfordítás esetén csak az Isten iránti szeretetet jelentheti, és nyilván nem jelenthet szeretetet Istenről, ami értelmetlenség. Nézzük meg, mi történik ebben a kétféle megfordításban. Első fajtájában, az agaph esetében kicserélődik a két vonatkozási határpont: g.s. esetén Isten a v.1.p., g.o. esetén pedig mi, emberek adjuk a v.1.p.-ot.

agaph tou Jeou	von.1.p	von.tart	von.2.p.
g.s.	Isten	szeret	minket (árnyékban)
g.o	mi (árnyékban)	szeretjük	Istent

41. tábla: agaph tou Jeou

A második fajtájú megfordításban nem ez történik, hanem a g.-ban levő szó is vonatkozási tartalommal lesz.

LogoV tou Jeou	von.1.p	von.tart	von.2.p.
g.s	Isten	beszél	mihozzánk (árnyékban)
g.o	mi (árnyékban)	beszélünk Istenről	? (eltűnésben)

42. tábla: logoV tou Jeou

b) A meg nem fordítható szavak

Ezek után nézzük meg, hogy a 139 szóból hány ilyen meg nem fordítható akad. Tizenkét csoportban sorolom fel a meg nem fordíthatókat.

1. A névmások (autoV =autosz, egw =egó, tiV =tisz, coi =hoi, chmeiV =hémeisz, cumeiV =hümeisz): pl. egw de Cristou(=egó de Krisztú) [1Kor 1,12> — mondják egyes korintusiak. A g. itt nem birtokosjelző, hanem állítmány. Én pedig a Krisztusé vagyok — ez nem megfordítható. A megfordítást (A Krisztus pedig az enyém!) nem jelentheti ez a mondat.

2. Isten/Jézus belső birtokai: splagca (szplagcha =belseje), stoma (sztoma = száj), caima (haima = vér), proswpon (proszópon = arc), pneuma (pneuma = Lélek), morjh (morfé = alak), euwdia (euódia = jóillat), nouV (núsz = értelem), stigmata (sztigmata = sebhelyek), swma (szóma = test), zwh (dzóé = élet), onoma (onoma = név). Ezek nem megfordíthatók. Isten sebhelye nem lehet sem Istenre irányuló, sem Istenről beszélő sebhely.

3. Isten/Jézus külső birtokai: trapeza (trapedza = asztal), pothrion (potérion = ital), bhma (béma = ítélszék), panoplia (panoplia = fegyverzet), stauroV (sztauros = kereszt). Asztal nem irányulhat Istenre és nem beszélhet róla.

4. Isten/Jézus nekünk szánt ajándékai: dwrea (=dórea), dorwn (=dorón), cariV (=charisz), carisma (=charizma). Ezek sem fordíthatók meg Istenre irányuló, ill. Róla beszélő ajándékokká.

5. Transzcendens személyek, akik Istené, ill. Jézusé: cuioV (hüiosz = fiú), mesithV (meszitész = közvetítő), pathr (patér = Atya), kejalh (kefalé = fő), eikwn (eikón = kép), Jeov (theosz = Isten), aggeloV (=angelosz = angyal).

6. Immanens kollektív személyek: ekkhlsih (=ekklészié), oikoV (oikos = ház), oikodomh (oikodomé = épület), katoikthrion (katoiktérion = lakás), koinwnia (=koinónia = közösség), basileia (baszileia = ország), ktisma (ktisza = teremtmény), naoV (naosz = templom), georgion (georgion = szántó föld), melh (melé = tag), Israhel (=Iszraél), epistolh (episztolé = levél).

7. Nem kollektív személyek: anomoV (anomosz = törvénytelen), anJrwpoV (=anthróposz), adeljoi (adelfoi = testvérek) agapthoi (agapétoi = szeretettek), diakonoV (diakonosz = szolga), douloV (dúlosz = rabszolga), desmioV (deszmiosz = megkötözött), ennomoV (ennomos = törvényben lévő), eklekthoi (eklekthoi = választottak), klhronomoV (kléronomosz = örökös), klhthoi (klétoi = meghívottak), leitourgoV (leiturgosz = szolgálatteltevő), oikethoi (oikeiosz = háznép), oikonomoV (oikonomosz = sáfár), sugklhronomoV (szünkléronomosz = társörökös), stratiwthV (sztratiótész = katona), sunergoV (szünergosz = munkatárs), tekna (tekna = gyermek), cuprethV (hüperetész = szolga). Mindezek a transzcendens (5) és immanens, kollektív (6) és nem-kollektív személyek (7) nem fordíthatók meg. Pl. Isten szolgálói kifejezésnek csak g.s. jellegű értelme lehet.

8. Jézus történései: epijania (epifania = megjelenés), chmera (hémera = nap), nekrwsiV (nekrószisz = halálraválás), paJhma (pathéma = szenvedés), parousia (parúszia = eljövétel), JanatoV (thanatosz = halál), JliyiV (thlipszisz = szorongatás). Ezek sem fordíthatók meg; pl. Jézus halála nem lehet Jézusra irányuló vagy Jézusról beszélő halál.

9. Isten/Jézus belső tulajdonságai: baJh (bathé = mélység), doxa (doksza = dicsőség), ploutoV (plútosz = gazdagság), plhrwma (pléróma = teljesség), cagiothV (hagiotész = szentség), dunamiV (dünamisz = erő), ta (ta = dolgai), energeia (energeia = munkálkodás), eilikrineia (eilikrineia = tisztaság), dikaiosunh (dikaiosüné = erkölcsi kiválóság), eirnhh (eiréné = békesség), asJeneV (aszthenesz = erőtlenség), mwron (móron = bolondság). Nincs mód megfordítani őket. Pl. Isten békéje nem jelenthet Istenre irányuló, vagy Istenről beszélő békét.

10. Csak egy vonatkozást megengedő cselekvés: jilanJrwpa (filanthrópia = embertszeretés). Csak Isten lehet a v.1.p., mert a kifejezésben benne van már a v.2.p. is: ti. az, hogy Isten az embereket szereti.

11. Kölcsönösségi cselekvés: capanthsiV (hapanthészisz = találkozás), [1Tesz 4,17> sumjwnhsiV (szümfónészisz = egybehangoltság). [2Kor 6,15> Azért nem megfordíthatók ezek, mert ha pl. Isten találkozik velünk, akkor mi is szükségképpen találkozunk Vele. Hasonló a helyzet a yeudwmartureV (pszeudómartüresz = hamis tanúk) [1Kor 15,15> esetében is, mert a von.1.p. egyfelől az Isten, akinek vannak ilyen hamis tanúi, másfelől a v.1.p.-ot maguk a tanúk alkotják, akik hamisan tanúznak Istenről. Végezetül: az Isten utánczó (mimétai) hasonlóképpen egyúttal Istent-utánczók is. [1Tesz 1,6;Ef 5,1>

12. Cselekvések, cselekvő tulajdonságok, amelyeknek megfordítása teológiailag abszurd, (tehát nem logikailag abszurd): klhsiV (klészisz = meghívás), peritomh (peritomé = körülmetélés), anoch (anoché = elviselés), apotomia (apotomia = szigorúság), dokimh (dokimé = megbecsülés), krisiV (=kriszisz), kríma (=kríma), dikaiokrisiV (dikaiokriszisz = igazságos ítélet), epieikeia (epieikeia = megértés), nouJesia (nouthesia = intés), paideia (paideia = megfenyítés), oiktirmoV (oiktirmosz = könyörület), orgh (orgé = harag), oikonwmia (oikonómia = üdv-terv). Mindezek megfordíthatók lennének, de a megfordítás teológiai abszurdumokat eredményezne. Pl. mi hívjuk meg, mi metéljük körül az Istent, stb. A második féle megfordítás még lehetséges lenne: Istenről szóló meghívás, körülmetélés. De Pál ily módon csak a tanításjellegű cselekvéseket fordítja meg. Tény, hogy ezek a kifejezések sem adnak a C.P.-ban soha g.o.-t.

Ebbe a 12 csoportba tartozik a 139 kifejezésből (53a num) 104. Ezek a kifejezések 282 esetben állnak birtokként Isten/Jézus mellett. A négy kölcsönösségi kifejezés megadott fenti öt előfordulásától eltekintve, tehát 277 esetben ezek a birtokviszonyok kivétel nélkül g.s. jellegűek, azaz e kifejezések alanya: Isten/Jézus.

Ezek után lássuk a megfordítható kifejezések két nagy csoportját.

c) A megfordíthatók első csoportja — kétféle genitivusszal

Az elsőt azok a kifejezések adják, amelyekben a v.1.p.-ból v.2.p. is lehet. Ide tartoznák a pistiV Jeou/Ihsou is, amely megfordítható, tehát jelölheti Isten magatartását irántunk is, a mi magatartásunkat is Isten iránt. A tényállást etekintetben már megvizsgáltuk, lássuk tehát az ebbe a csoportba tartozó többi kifejezést.

1. Elsőül az agaph Jeou előfordulásait vesszük számba. Megfordítható: jelentheti Isten szeretetét irántunk, ill. a mi szeretetünket Isten iránt. A C.P.-ban 9 ízben találkozunk vele. Néhány esetben teljesen egyértelműen g.s.: Ajánlja pedig Isten a maga szeretetét irántunk (thn ceautou agaphn eiV chmaV). [Róm 5,8> A v.2.p.-ot, azaz bennünket jelzi az előljárás szerkezet: eiV chmaV, ahogyan a pistiV esetében annyiszor láttuk. Vagy: semmisem választhat majd el minket Isten szeretetétől, amely

megnyilvánult Jézus Krisztusban (apo thV agaphV tou Jeou thV en Cristw). [Róm 8,39> Nyilvánvaló, hogy nem a mi Istenre irányuló szeretetünk nyilvánult meg Jézusban. Vagy: Isten gazdag lévén az irgalomban, az Ő nagy szeretete miatt, amellyel megszeretett minket (dia thn pollhn agaphn autou, chn hgaphsen chmaV). [Ef 2,4> Itt is ki van téve a v.2.p.-ra utaló minket (chmaV). Vagy: az efezusiaknak módjuk van megismerni Krisztusnak az ismeretet meghaladó szeretetét (thn... agaphn tou Cristou). [Ef 3,19> Nyilvánvaló, hogy nem az efezusiak Krisztus iránti szeretetének igen nagy voltáról akar beszélni Pál. Vagy: Krisztus... kegyelme, az Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal! (ch agaph tou Jeou). [2Kor 13,13> Nem Krisztusra irányul a kegyelem, nem Istenre a szeretet, nem a Lélekre a közösség, hanem e Személyek kegyelme, szeretete, közössége irányul reánk: legyen velünk. Vagy: Isten szeretete kiáradt szíveinkbe a nekünk adott Szentlélek által, hiszen Krisztus, amikor még erőtlenség voltunk, akkor halt meg a bűnösökért (ch agaph tou Jeou). [Róm 5,5-6> Az értünk (v.2.p.) meghalt Krisztus bizonyíthatja Isten irántunk táplált szeretetét: Isten szeretete érkezett meg ezzel a halállal hozzánk. Krisztus halála által nem mi szeretjük az Istent, hanem Isten minket. Vagy: ...ki fog elválasztani minket Krisztus szeretetétől? Szorongatás, nyomorúság... ? Mindezekon diadalmaskodunk a minket szerető által (apo thV agaphV tou Cristou... dia tou agaphsantoV chmaV. [Róm 8,35-7> Itt is ki van téve a v.2.p.: minket szeret a Krisztus. Nem arról beszél a szöveg, hogy mi szeretjük Őt.

Problematiszabb a következő hely: Krisztus szeretete (ch agaph tou Cristou) sürget minket tudván, hogyha egy meghalt mindenkiért, akkor mindannyian meghaltak; és mindenkiért halt meg, hogy akik élnek, ne maguknak éljenek, hanem az értük meghalónak... [2Kor 5,14-5> Pál Jézusnak-élésre akar biztatni, azaz Jézust-szeretésre. De aligha kétséges, hogy elsősorban Jézusnak irántunk tanúsított szeretetéről beszél; Jézuséról, aki meghalt mindenkiért. Tehát ismét mi vagyunk e szeretet-vonatkozásban a v.2.p. Végezetül lássuk a kilencedik helyet: Az Úr vezesse szíveteket Isten szeretetére (eiV thn agaphn tou Jeou). [2Tesz 3,5> Bár a J.B. ezt a helyet sem fordítja meg (vers l'amour de Dieu), ahogyan az előző nyolcat sem, hanem mindet eldöntetlenül hagyja, mégis úgy gondolom, hogy ehelyt Pál a tesszalonikiak Isten iránti szeretetéről akar beszélni. E mondatot ugyanis Pál bizakodása előzi meg: a szalonikiak megteszik, és a jövőben is megteszik, amiket parancsolt nekik. [2Tesz 3,4> Ennek ellenére kérhetné ezt követően azt is, hogy Jézus vezesse el őket az Isten által birtokolt szeretetnek a megkapására. De ez a kevésbé valószínű, hiszen ez a szeretet elérkezett hozzájuk már akkor, amikor hívőkké lettek. Ehelyt alighanem a tesszalonikiak azok, akik szeretnek. A kilenc helyből ez az egy — g.o. értelmű.

2. Következő szavunk a zhloV (buzgóság). Két birtokviszonyunk van. Az egyik — g.s.: Isten buzgóságával (Jeou zhlw = buzgólkodom értetek). [2Kor 11,2> Nem Istenért buzgólkodik Pál, hanem a korintusiakért. A másik viszont — g.o., mert Pál bizonyosságot tesz honfitársairól: megvan bennük az Isten iránti buzgóság (zhlon Jeou), de nem az ismeretnek megfelelően... [Róm 10,2> Ha az ismeretnek megfelelő lenne ez a buzgóság, akkor ez is lehetne az Isten által tanított s az Istenre jellemző buzgóság, miként a Pál imént látott buzgósága. Mivel nem ismeret szerinti, és nem Isten kedve szerinti a honfitársak buzgósága, ezért csak olyan Isten iránti buzgóságról lehet szó, amelynek téves a tartalma. Egy g.s. és egy g.o. — amit e szavunk ad.

3. cUpakoh (engedelmisség): Egynek az engedelmissége által (dia thV cupakohV tou cenoV) istennektetszőkké tettek a sokak. [Róm 5,19> Jézus ez az egy, és Ő engedelmeskedik Istennek; tehát g.s.-szal van dolgunk. De találunk g.o.-t is: ...foglalj eljtenek minden gondolatot a Krisztusnak engedelmeskedés céljából (eiV thn cupakohn tou Cristou). [2Kor 10,5> Azt kell itt megfigyelni, hogy az elsőül említett vonatkozásban Jézus és az Isten adják a vonatkozási határpontokat: Jézus engedelmeskedik Istennek. A másodikban viszont : az emberek és Jézus — a vonatkozási határpontok: emberek engedelmeskednek Jézusnak. Egy g.s. és egy g.o.

Ebben az első csoportban csak az imént tárgyalt agaph, dzélos, hüpakoe szavak 13 előfordulásában találtunk vegyesen 3 g.s.-t és 10 g.o.-t. Az idetartozó többi kifejezések már csak vagy az egyiket, vagy a másikat mutatják.

d) A megfordíthatók első csoportja — g.o.-szal

Előre vesszük azokat a kifejezéseket, amelyek csak g.o.-ban állnak. Négy van ilyen. Csaknem mindegyiküknek olyan a tartalma, hogy Isten nem lehet v.1.p.: Isten nem félhet tőlünk, nem remélhet bennünk, nem utánozhat minket.

FoboV (fobosz = félelem): Mivel tehát ismerjük a félelmet az Úr iránt... vessétek magatokat alá egymásnak az Úr iránti félelemben (joboV tou Kuriou... en jobw Cristou). [2Kor 5,11;Ef 5,21> Hasonló a helyzet két további helyen is: en jobw Jeou; [Róm 3,18;2Kor 7,19> nem az Isten fél tőlünk, hanem mi félünk Istentől.

ElpiV (elpisz = remény): Pál megemlékezik a tesszalonikiaknak az Úrba vetett reményéről, ill. ennek a reménynek kitartó jellegéről (thV elpidoV tou Kuriou). [1Tesz 1,3> Egyértelmű itt is a g.o.

EpainoV (epainosz = dicséret): a filippiek legyenek Isten dicséretére (eiV epainon Jeou). [Fil 1,11> Itt is nyilvánvaló a g.o.: Pál nem Istent szólítja fel arra, hogy dicsérje a filippieket.

cUpomonh (hüpomoné = állhatatosság): Krisztus melletti állhatatosságra biztatja Pál a tesszalonikiakat. [2Tesz 3,5>

E négy kifejezés hét g.o.-án felül nem fordul többé elő, hogy a g-ban álló Isten/Jézus v.2.p. legyen. Még öt kifejezés van hátra, amelyekben lehetne Isten/Jézus v.2.p., de egyszer sem lesz azzá. Ez az utolsó csoport a maga 27 előfordulásával kivétel nélkül mindenkor g.s.-t mutat.

e) A megfordíthatók első csoportja — g.s.-szal

Lássuk ezt az utolsó csoportot!

Crhston, crhstothV (chrészton, chrésztotész = jóság): négy hely Isten irántunk tanúsított jóságáról beszél. [Róm 2,4;11,22.22;Tit 3,4> Bár beszélhetne a mi jóságunkról Isten iránt, ahogyan szeretetünk ezetében is láttunk erre egy példát, mégis mind a négy helyen g.s.-t találunk.

Eulwgia (eulógia = áldás): Pál Krisztus áldásával akar Rómába érkezni, (euolwgiaV Cristou), [Róm 15,29> bár Krisztust áldva is érkezhetnék. Csak ez az egy hely van, és ez g. subiectivus.

Ergon (ergon = munka): a JB — bár a pistiV Ihsou esetében rendre g.o.-t fordított — mind a négy előfordulást g.s.-nak tekinti: azaz az Isten munkájáról és nem a mi Istenért végzett munkánkról beszél. Étel miatt ne rombold to ergon tou Jeou [Róm 14,20> — ezen a helyen nagyon világos, hogy Istennek van valami munkája, cselekedete, amit az embernek módja van rombolni. A többi helyeken nem ilyen világos, hogy ki a munka, a cselekvés alanya: Szeretett testvérek, legyetek szilárdak... en tw ergw tou Kuriou... ; Timóteus: az Úr munkáját munkálja (to ergon Kuriou ergazetai) miként én is... ; Epafrás ...a Krisztus munkájáért (dia ton ergon Cristou) a halálhoz jutott közel, olyan buzgón dolgozott. [1Kor 15,58;16,10;Fil 2.30> E három helyen a korintusiak, Timóteus, Pál és Epafrás pozitív módon állnak hozzá az Úr, a Krisztus munkájához — nem rombolják azt! —, tehát ez a munka lehetne az Úrért-Krisztusért végzett munka is. A JB fordítását mégis helyesnek gondolom, mert az ergon Jeou/Kuriou/Cristou elsődlegesen Isten munkáját jelöli az egyházban — sőt funkcionálisan — magát az egyházat is jelenti, s a nevezett személyek Isten bennük levésének az erejében munkatársai Istennek.

Qelhma (theléma = akarat): ez a kifejezés mind a 19 előfordulásban Isten reánk vonatkozó akaratát jelenti, és egyetlen egyszer sem a mi Istenre vonatkozó akaratunkat [1Tesz 4,3;5.18;Gal 1,4; 1Kor 1,1;

2Kor 1,1;8,5; Róm 1,10;12,2;15,32; Ef 1,1.5.9.11.17;6,6 Kol 1,1-9;4,12; 2Tim 1,1>; tehát mind — g. subiectivus.

f) A megfordíthatók második csoportja — kétféle genitívusszal

Ezután rátérhetünk a megfordítások második csoportjára, vizsgálatunk utolsó elemére. Ebben a csoportban — mint említettük (53a num) — a v.1.p. vonatkozási tartalommal válik; azaz a birtokviszony birtoka nem Istent éri el, mint ahogy eléri Istent a szeretetünk, félelmünk, buzgóságunk, reményünk, engedelmisségünk, dicséretünk, kitartásunk, hanem ez a birtok csak mond valamit az Istenről. Vegyük sorba az ebbe a csoportba tartozó kifejezéseket.

Gnwsiv, epignwsiv, to gnwston, agnwsia (gnószisz, epignószisz, to gnószton, agnószia = ismeret és ismerethiány). Amikor Pál Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának (gnwsewV Jeou) [Róm 11,33> a mélységét magasztalja, akkor nem a mi Istenre vonatkozó tudásunk mélységét magasztalja; tehát g.s.-t gondol. A gnwsiv szó másik két előfordulása viszont egyaránt értelmezhető g.s.-ra is, g.o.-ra is. Lerontsanak minden magaslatot, amely Isten ismerete ellen (kata thV gnwsewV Jeou) felemelkedik. [2Kor 10,5> Itt gondolhatunk akár Isten tudására, akár a mi Istenre vonatkozó tudásunkra. Hasonlóképpen: ...mindent hagyok kárbaveszni Uramnak, Krisztus Jézusnak mindent felülmúló tudása miatt (dia to cuperecon thV gnwsewV Cristou); [Fil 3,8> itt is gondolhatunk akár Isten, akár Pál tudására. Ezekkel szemben viszont egyértelműen g.o.-t gondolt Pál, amikor a kolosszeieket arra biztatja, hogy növekedjenek Isten megismerésében (th epignwsei tou Jeou). [Kol 1,10> Szintén egyértelműen g.o.-t találunk a to gnwston esetében: ...ami megismerhető Istenről, az körünkben is nyilvánvaló (to gnwston tou Jeou). [Róm 1,9> Ugyanígy: Némelyeknek ugyanis nincs Isten-ismeretük (agnwsian gar Jeou tineV ecousin); [1Kor 11,34> ez is egyértelműen g.o.-t mutat. E négytagú szócsalád hat birtokviszonyából tehát három előfordulás g.o.-ra, egy előfordulás g.s.-ra, és a fennmaradó kettő pedig mind a kétféle g-ra értelmezendő.

Marturion (martürion = bizonyágtétel). Itt is az a helyzet, hogy a három előfordulás mindegyike lehetővé teszi mind a két értelmezést: ahogy a Krisztus bizonyágtétele köztetek megerősödött (to marturion tou Cristou); [1Kor 1,6> Pál hirdette a korintusiaknak Isten bizonyágtételét (to marturion tou Jeou); [1Kor 2,1> Timóteus se szégyellje Urunk bizonyágtételét (to marturion tou Kuriou chmwn). [2Tim 1,8> Akár Isten a bizonyágtétevő, akár ember, a szöveg egyaránt értelmezhető. Úgy gondolom, hogy Pál — mivel csak mérsékeltlen kedveli a g.o.-os szerkezetet — elsősorban g.s.-ra gondolt, de ehhez tudatában természetesen rendre hozzákapcsolódott, hogy nemcsak Krisztus tett bizonyágot, hanem ő is Krisztusról. Hogy ezeken a helyeken az egyiket, a másikat vagy mind a kettőt gondolta, azt egyértelműen el nem dönthetjük.

Khrugma (kérügma = hirdetés). Istennek van hatalma a rómaiakat megszilárdítani az én evangéliumom és a Jézus Krisztus kérügmája szerint (kata... to khrugma Ihsou). [Róm 16,25> A Pál által hirdetett evangéliumról, és a Jézus Krisztusról szóló páli kérügmáról van itt szó. A J.B. is g.o.-t fordít: en prlchant Iésus.

g) A megfordíthatók második csoportja — g.s.-szal

Az e csoportba tartozó összes többi (17) kifejezés birtokviszonyai — számuk 59! — g.s.-t mutatnak. A JB is minden esetben g.s.-t fordít.

AlhJeia (alétheia = igazság). Pálban megvan a Krisztus igazsága (alhJeia Cristou); [2Kor 11,10> továbbá: alhJeia Jeou. [Róm 1,18.25;5,7;15,8>

Apokaluyiv (apokalüpszisz = kinyilatkoztatás): Pál nem emberektől tanulta az evangéliumot, hanem Jézus kinyilatkoztatásából (dié apokaluyewV Ihsou). [Gal 1,12> Ha Jézusról szóló kinyilatkoztatást kapott volna, és nem Jézustól jövőt, akkor értelmetlen volna az érvelése. Ezért egyértelműen Jézus

adja a birtokviszonyban a v.1.p.-ot. Hasonlóképpen: a korintusiak várják Jézus önmagát kinyilatkoztatását az idők végén, Pál látomásos kinyilatkoztatásban részesült, a tesszalónikiaknak az Úr majd önmagát nyilatkoztatja ki. [1Kor 1,7;2Kor 12,1;2Tesz 1,7>

Euaggelion (euangelion = jóhír): to euaggelion tou Cristou; [Róm 15,19;1Kor 9,12;2Kor 2,12;9,13;10,14;Gal 1,7;Fil 1,27;1Tesz 3,2> tw euaggeliw tou Kuriou chmwn lhsou, [2Tesz 1,8> to euaggelion tou Jeou. [1Tesz 2,2> Mind a tíz esetben nemcsak a JB, hanem a gondos Csia-féle fordítás is meghagyja a birtokviszonyt, azaz egyetlen ízben sem fordít Krisztusról, Istenről, Urunk Jézusról szóló evangéliumot. Példaképpen a tízből egy helyet [Gal 1,7> kiemelek: Pál azok ellen harcol, akik más evangéliummal lépnek fel, akik ki akarják azt forgatni. Ezek is Krisztusról szóló evangéliumot (g.o.!) hirdetnek, de ez Pálnak nem elég, neki csak magának a Krisztusnak az evangéliuma jó, tehát az az evangélium, amelyet Krisztus hirdetett (g.s.). A maga által hirdetetről ezt gondolja, és ez ad neki biztonságot a maga harcaiban. A többi 14 kifejezést és előfordulást az alábbi táblázatban találjuk.

h) Táblázat és eredményösszegezés

A táblázat tartalmazza a meg nem fordítható igék 12 csoportját, valamint a megfordítást ismerő utolsó két csoportot. Közli a g.s., a g.o., valamint az ambivalens helyek (is-is) adatait.

	kifejezések	g.s	g.o.	is-is	
1.(53b)	6,	11			
2.	12	27			
3.	5	12			
4.	4	39			
5.	7	12			
6.	12	39			
7.	19	49			
8.	7	25			
9.	13	51			
10.	1	1			
11.	4			5	
12.	14	19			
össz.	104	277	-	5	=282
(53d)	agaph	8	1		
	zhloV	1	1		
	cupakoh	1	1		
	joboV		4		

(53e)	elpiV		1		
	epainoV		1		
	cupomonh		1		
	crhston,, crhstothV	3			
	eulogia	1			
	ergon	4			
	Jelhma	19			
össz.	12	37	10		=47

43. tábla: pistiV-behelyettesítések

A jelen 53. num egész apparátusa azt szeretné nyilvánvalóvá tenni, hogy Pál pistiV Ihsou kifejezésén Jézus hűségét kell értenünk, és nem a mi Jézusba vetett hitünket. Ennek érdekében előbb az 50—52 numerusokban megvizsgáltuk — az egész ÚSz-re vonatkozóan is — , hogy a pistiV után álló genitívusz milyen arányban értelmezhető g.s.-nak, milyen arányban g.o.-nak. Az ÚSz egészére vonatkozóan — mint láthatjuk az 52d num 40. táblázatából — megállapítottuk, hogy 68 ilyen birtokviszonyból összesen 5 ad g.o.-t, 2 birtokviszony mivolta nem eldönthető, 61 pedig g.s.-t ad. A mindössze 5 g.o.-ból is négyet úgy kapunk, hogy fogalom és nem személy áll g.-ban. Ami pedig a C.P.-ot illeti, az abban található 37 birtokviszonyból mindössze 3 ad g.o.-t, de mindegyik esetben fogalom áll a g.-ban. Mindent összegezve: az egész ÚSz egyetlen biztos g.o.-t ad olyankor, amikor személy áll a g.-ban a pistiV mellett; a C.P. pedig egyetlen egyet sem ad.

Ehhez az eredményhez járul hozzá az, amit a jelen fejezetből tanulunk. A jelen fejezetben nem a g.-ban álló Jézust helyettesítettük be egyéb személyekkel, hanem a birtokszerepet betöltő pistiV-t helyettesítettük be egyéb névszókkal. Az eredményt figyelemreméltónak gondolom. A 406 genitívuszos szerkezet megvizsgálása azt az eredményt adta, hogy mindössze 14 ízben találtunk g.o.-t (3,43 %). További 10 esetben a szerkezetek ambivalenseknek bizonyultak. 382 esetben (94,1 %) pedig g.s.-t találtunk. Összegezzük ezt az eredményt az 50—52 numerusok eredményeivel. A C.P.-ban megvizsgáltunk összesen 406"37=443 birtokviszonyt, és ebből mindössze 14"2=16 bizonyult g.o.-nak; 10 hely ambivalens volt, 417 pedig g.s.-nak bizonyult. Ezt mutatja be az alábbi táblázat.

	g.s	g.o	is-is	
a. Jézust behelyettesítés	35	2		=37
b. pistiV-t behelyettesítés	382	14	10	=406
	417	16	10	=443
	94,1%,	3,6%,	2,3%,	= 100%

44. tábla: A gen.sub.-ok és gen.ob.-ok megoszlása a C.P.-on belül

Teljességgel valószínűtlennek kell mindezek alapján gondolnunk azt, hogy a C.P. 9 pistiV Jeou/Ihsou helyét Pál g.o.-ként fogalmazta. E statisztikai vizsgálat eredménye alapján a valószínűség amellet szól,

hogy Pál e 9 esetben legfeljebb alig félszer (0,324) akarhatott g.o.-t gondolni. A g.o. használata nem jellemző a páli stílusra. Pálnak szembe kellett volna fordulni saját stílusával, ha ezeken a helyeken g.o.-t akart volna mondani.

Annál kevésbé fordult szembe saját stílusával, hiszen volt neki begyakorolt stílusszerkezete a Jézus/Isten iránt tanúsított pistiV kifejezésére: az az előjárós szerkezet, amelyet nem kevesebb, mint 9 esetben használ annak kifejezésére.

Tehát $9 \cdot 9 = 18$ olyan páli helyünk van, amelyen a pistiV szóhoz az Isten/Jézus szó genitívusszal, ill. előjárós szerkezettel kapcsolódik. Mivel Pál a genitívuszt csak 3,6%-ban használja g.o. értelemben, ezért ha Pál a jelen dolgozat által vitatott pistiV Jeou/Ihsou helyeken is Isten/Jézus iránti hűségünkre gondolt volna, akkor e 18 helyen 17,5 esetben előjárós szerkezetet kellett volna használnia. Nem így járt el. Biztosnak tekinthetjük tehát, hogy a nem előjárós szerkezetet használó másik 9 esetben Isten/Jézus pistiV-ére, irántunk tanúsított hűségükre gondolt.

A fenti statisztika alkalmazásával Pálnak 17 és fél esetben ezt az előjárós megoldást kellett volna használnia. Nem így járt el. Biztosnak tekinthetjük tehát, hogy az előjárót nem használó másik 9 esetben Isten/Jézus pistiV-ére, irántunk tanúsított hűségükre gondolt.

HÚSÉGES, MERT NEM TAGADHATJA MEG MAGÁT

54. JÉZUS HÚSÉGE — BIRTOKVISZONY NÉLKÜL

a) Az első két levél

A két első páli levélben 13 ízben fordul elő szavunk. Mind a 13 esetben a tesszalónikiak hitéről van szó; tehát a mi hitünkről, és nem Jézus hűségéről. Tíz esetben ezt nyilvánvalóvá teszik a g.s-ok: cumwn, [1Tesz 1,3.8;3,2.5.6.7.10;2Tesz 1,3.4> ou pantwn. [2Tesz 3,2> Három esetben pedig a szövegkörnyezet teszi nyilvánvalóvá, hogy a tesszalónikiak azok, akik hisznek. [1Tesz 5,8;2Tesz 1,11;2,13>

Az első két levélben hiányzik még Isten irántunk tanúsított hűségének a gondolata? Semmiképpen sem. Szócsaládunk igei alakja beszél Isten irántunk tanúsított bizalmáról, [1Tesz 2,4> a melléknévi alak pedig beszél Isten irántunk tanúsított hűségéről [1Tesz 5,24;2Tesz 3,3> — amint a maguk helyén majd megmutatjuk.

b) A Galatákhoz írt levél

Ebben a levélben 22 ízben szerepel szavunk. A nyelvtan egyet sem igazol a mi hitünknek, négy helyet viszont igazolt (52c num) már Jézus hűségének. [Gal 2,16.16.20;3,22> A megmaradt 18 helyet kell megvizsgálnunk: a mi hitünkről vagy Jézus hűségéről beszélnek-e?

A levél első pistiV-előfordulása nem a mi vagy Jézus pistiV-aktusáról beszél, hanem hittartalomról: Pál hirdette Szíriában és Kilikiában a hitet. [Gal 1,23> Pálnak ez a tevékenysége ugyan hitaktus volt, de nem a maga hitaktusát hirdette (Lássátok, hogy én, Pál, hiszek), hanem hittartalmat evangelizált, azaz az evangéliumot hirdette, amelyet Pál vagy mások a maguk hitaktusával elfogadhatnak. A hit tartalma Pál számára alapvetően az első lépcső anyaga: az, amit Isten Jézusban tett értünk. A hit alapvető páli tartalma, hogy Isten Jézus által és Jézusban felfedte önmagát; közölte önmagáról, hogy szeret minket, hogy hűséges hozzánk. Ezt prédikálhatta, csak ezt hirdethette Pál pistiV címen. Ez az a tartalom, aminek a hallgatók hitelt adhatnak. Beszélhetett ugyan Pál a jeruzsálemiek, a maga vagy akárki hitaktusáról is, de kellett beszélnie e hitaktus tartalmáról is. Versünkben a pistiV után nem áll g.-ban Jézus, vagy Isten, de semmi kétség, hogy a pistiV Jézus, az Isten hűségét hordozza tartalomként.

Pál szónoki kérdést tesz fel a galatáknak: A törvény cselekedeteiből kaptátok-e a Lelket, vagy abból, hogy hallottatok a hitről? (ex akohV pistewV)?... Aki tehát nyújtja nektek a Lelket... a törvény cselekedetei alapján (teszi ezt), vagy azon az alapon, hogy hallottatok a hitről? (ex akohV pistewV). [Gal 3,2.5> Pál úgy gondolja, hogy annak folytán kapták meg a Lelket, hogy hallottak a hitről, ti. a Szíriában-Kilikiában vagy Galáciában prédikált hittartalmakról, és azokat elfogadták. A galaták hitaktusa volt a Lélek megkapásának közvetlen oka, távolabbi oka pedig annak a hittartalomnak a meghallása, amit elfogadtak. Nyilvánvaló, hogy Páltól nem a maguk hitaktusáról hallottak, hanem annak alapjáról: Isten hűségéről. Pál nem hirdethette nekik azt, ami csak a páli hirdetés nyomán születhetett meg bennük.

Lássátok tehát, hogy a hitből valók (coi ek pistewV) Ábrahámnak a fiai. [Gal 3,7> Ábrahám hitt a neki fiút ígérő Istennek, és ennek következtében minősült dikaiosz-nak. [Ter 15,5-6;Gal 3,6> A galaták is csak hitaktusuk következtében kaphatnak Lelket, és ez egyet jelent azzal, hogy dikaioszoknak minősülnek, minek következtében Ábrahám-fiaknak számítanak. Ezért pistiV-ből valók a galaták. A jézusi/isteni hűségről informáló hittartalom (pistiV) vagy az ezt elfogadó hitaktus (pistiV) révén? Nyilvánvalóan mind a kettő révén. Melyikre gondolhatott Pál? Mivel az eddigi előfordulások — thn pistin, [Gal 1,23> dia pistewV, [Gal 2,16> th pistei [Gal 2,20> és a háromszoros ek pistewV [Gal 2,16;3,2.5> — kivétel nélkül mind a jézusi/isteni hűségről beszélnek, ezért Pálnak itt is elsődlegesen erre a hittartalomra kellett gondolnia, amely amúgy is feltétele a galaták hitaktusának; ez utóbbira ennek következtében csak másodlagosan gondolhatott. Alighanem mind a kettőre gondolt Pál, mert egyfelől az előző vers igei alakkal a mi hitünkről kezd beszélni: ...ahogyan Ábrahám hitt Istennek ...,

[Gal 3,6> és mert másfelől a korábbi versek egyértelműen arról az isteni hűségről szólnak, [Gal 3,2.5> amely felkínálja az embernek a Lelket és a dikaiooszűnét, amelyek aztán a hitünk által kerülnek birtokunkba. Tehát egyfelől a mi hitünkre gondolt, amellyel elfogadjuk Isten hűségét; másfelől Isten hűségére, amelyet elfogadunk a hitünkkel. A pistiV itt egyszerre jelenti Isten hűségét és az ezt elfogadó hitünket. Azaz a mi hitaktusunk tárgya: Isten hűsége.

Ugyanezt a komplex tartalmat mutatják a következő előfordulások: hit alapján (ek pistewV) teszi dikaioosszá a pogányokat az Isten, [Gal 3,8> tehát a maga hűsége alapján az ezt a hűséget elfogadókat; ...s hitből valók (coi ek pistewV) kapnak áldást a hívő Ábrahámmal együtt. [Gal 3,9> Ugyanaz a helyzet, mint két verssel korábban. A hit alapján istennektetsző (dikaioV ek pistewV) ember az, aki majd él. [Gal 3,11> A törvény cselekedeteivel szemben áll Pálnál az Isten hűségét elfogadó mi hitünk. A törvénnyel szemben áll Isten hűsége. Változatlanul a komplex tartalmú pistiV alapján lehet az ember dikaioosz: tehát az első lépcső (Isten hűsége) és a második lépcső (a mi hitünk) alapján. "A törvény pedig nincsen hitből" (ek pistewV), [Gal 3,12> mert a törvényt az embernek teljesítenie kell. A pistiV viszont az, amit egyfelől Isten teljesít az ember érdekében, másfelől pedig ennek az isteni hűségnek cselekedet- és teljesítésmentes elfogadása az ember részéről. Pál ugyanakkor azt is gondolja, hogy az ember által teljesítendő törvény egyfelől nem lehet Isten teljesítménye, másfelől nem lehet teljesítés nélküli merő emberi elfogadás. Ezt akarja Pál mondani? Igen, mert az ek pistewV a levélben terminus technicus-szá érik. Immár nyolcadízben írta le. Az ek pistewV — az emberi üdvösség elve. Isten hűsége és ennek elfogadása által mentődünk meg, leszünk istennektetszők, kapjuk az áldást, az ígéretet, az örök életet, a Lelket, stb. Semmi köze ehhez az ember által teljesítendő törvénynek. Egymást ütő, egymást kizáró fogalmak — a törvény, a törvény cselekedetei egyfelől, másfelől pedig a pistiV a maga komplex jelentéstartalmával. A törvény — átok; a pistiV — áldás: Krisztus megszüntette a törvényt és annak átkát, [Gal 3,13> helyébe Isten hűségét és az ebből folyó áldást állította. A törvényt nem Isten hűsége adta nekünk; a törvény nem Isten irántunk tanúsított hűségéből folyik. Ez az ek pistewV [Gal 3,12> nem a komplex tartalmat hordozza, hanem csak Isten hűségét. Ugyanezt kell gondolnom zárógondolatáról is: Jézus megszüntette az átkot abból a célból, hogy megkapjuk a Lélek ígéretét a hit által (dia thV pistewV). [Gal 3,14> Nem a törvény az alapja a Lélek megkapásának, hanem Isten hűsége, ahogy a gondolatszakaszc elején [Gal 3,2.5> már láttuk. Hat verssel később a kitett genitívusz eltüntet minden kétséget: ...hogy az ígéret Jézus Krisztus hűsége folytán (ek pistewV Ihsou Cristou) adassék a hívőknek. [Gal 3, 22> Itt szabatosan elkülönül egymástól a mi hitünk (hívőknek = pisteuosin — igenév) és a jézusi pistiV (főnév).

A következő versek pistiV-előfordulásai is Jézus hűségéről és nem a galaták hitaktusáról beszélnek. "Mielőtt pedig megérkezett volna a pistiV (értsd: Jézus és Isten Átala felfedett hűsége irántunk), a törvény alatt egybezárva őriztünk annak a pistiV-nek a számára, amelyről majd a jövőben kell lehullania a fátyolnak (nyilvánvalóan nem a galaták hitaktusáról, hanem Isten hűségéről kellett lehullania a fátyolnak). Így aztán a törvény Krisztusra-nevelőnké lett, hogy a pistiV alapján váljunk dikaioosszá (értsd: a Krisztusban megmutatkozott isteni hűség folytán). Megérkezvén pedig a pistiV (nem a galaták érkeztek meg a törvényt követően, hanem Krisztus; nem a galaták hitaktusa érkezett meg, hanem az ezt lehetővé tevő jézusi hűség), többé már nem vagyunk nevelő alatt. Mert mindannyian Isten fiai vagytok a Krisztus Jézusban levő hűség által (dia thV pistewV en Cristw Ihsou)." [Gal 3,23.24.25.26> Nyelvtanilag — az en előjáró miatt — ezt az utolsó előfordulást lehetne a Krisztuba vetett hitre, a mi hitünkre is érteni. De nem arról van szó. Jeromosnak itt is éles volt a füle. Nemcsak a paulinákban fordította az en előjárós szerkezetet négyből három ízben g.s.-szal, itt is úgy fordít: per fidem, quae est in Christo Iesu. A hit tárgyának megjelölésére ugyanis a Corpus Paulinum általában nem az en előjárót használja, hanem 5 ízben az epi; [Róm 4,5.24;9,33;10,11;1Tim 1;16> 4 ízben az eiV [Gal 2,16;Róm 10,4;Fil 1,29;Kol 2,5> és 2 ízben a proV előjárót, [1Tesz 1,8;Filem 5> s ugyanakkor ezeket egy ízben sem használja a hit-alany megjelölésére. Az en előjárót viszont a paulinákban 5 ízben

hitalany megjelölésére használja (51c num). Ehelyt is arra használja. E hat egyöntetű felhasználás mellett viszont két ízben biztosan g.o.-t, azaz hittárgyat jelöl az en előljáró. [Ef 1,15;Kol 1,4>

Harmincnégy versnyi szöveg után találkozunk újra szavunkkal: "Mert mi Lélek szerint pistiV alapon várjuk az istennektetés reményét". [Gal 5,5> Az első lépcsőben felkínált Lélek és megmutatott isteni hűség adja alapját reményünknek, és nem a mi hitaktusunk. Viszont egyértelműen az utóbbiról beszél a következő vers: Jézusban csak a szeretet által működő hit számít, csak a mi magatartásunk, és nem az, hogy az emberek körülmetélt vagy körülmetéletlen csoportjába tartozunk. [Gal 5,6> Ugyancsak az ember az alanya a Lélek-gyümölcs címén említett pistiV-nek. [Gal 5,22> Ezzel szemben a hit házanépe (oikeiouV pistewV) [Gal 6,10> ismét alapvetően Isten hűségére utal, miként a coi ek pistewV már megvizsgált rokonértelmű esetei is arra utalnak. [Gal 3,7.9>

Eredményeinket összegezve megállapíthatjuk, hogy a levél 22 előfordulásából összesen kettő jelenti egyértelműen a mi hitünket. A többi előfordulás biztosan jelenti Isten hűségét, és egyes előfordulásoknál észlelnünk kellett a jelentéstartalom komplex voltát: azaz jelenti azt a mi hitünket is, amellyel átöleljük Isten hűségét. Mindez annyit jelent, hogy a nyelvtanilag egyértelműen Jézus hűségéről beszélő 4 pistiV-előforduláson felül a 18 nyelvtanilag el nem dönthető jelentésű pistiV-ből még 16 hely hordozza Isten hűségének jelentéstartalmát; összesen tehát 20 hely.

c) A Korintusba írt két levél

A két levélben 14 ízben találkozunk szavunkkal. A cumwn birtokos névmás 5 helyet nyelvtanilag is a mi hitünknek igazol, [1Kor 2,5;15,14.17;2Kor 1,24a;10,15> de a többi 9 helyen [1Kor 12,9;13,2.13;16,13;2Kor 1,24b;4,13;5,7;8,7;13,5> sem merülhet fel megalapozott gyanú, hogy a pistiV Isten hűségéről beszélne. Így aztán a szövegkörnyezetet figyelembe véve egyértelmű, hogy a két levél egy ízben sem szól Isten hűségéről, hanem csak a mi hitünkkel foglalkozik. Kiírta magából a "Jézus hűsége" témát a Galata levélben? A korintusiakkal e tárgyban nem kellett csatáznia? A Római levél mindenesetre visszahozza a témát.

d) A Rómaiakhoz írt levél

Szavunk 40 ízben fordul elő ebben a levélben. A nyelvtani szerkezet 5 helyet (50a num) a mi hitünknek [Róm 1,8.12;4,5.12.16b> és 3 helyet Isten, ill. Jézus hűségének [Róm 3,3.22.26> mutatott meg (52c num). A megmaradó 32 helyet kell vizsgálat tárgyává tennünk.

Jézustól kaptuk a kegyelmet és apostolságot eiV cupakohn pistewV az összes pogányok körében az Ő nevéért [Róm 1,5> — ez a levél első pistiV szava. Idézek három fordítást. JB:hogyan prédikáljuk a hitnek engedelmeskedést; TOB (Traduction oecumenique de la Bible): hogyan elvezessük a hitnek engedelmeskedésre; CSIA: hogyan felkeltsük a hit engedelmeskedését. Nem kétséges: Pál azt akarja, hogy minden ember engedelmeskedjék a hitnek. Mindhárom fordítás — az eiV -t célhatározói előljárónak tekintve — megtoldja a szöveget egy-egy — a görög eredetiben nem található — állítmánnyal, mely Pál szándékát akarja jelölni: fogadjuk el a hitet, azaz mondjunk igent egy hittartalomra. Ez a hittartalom — mint majd látjuk — a jelen levélben is az Isten hűsége.

Miután két ízben is említést tesz a hitnek engedelmeskedőkről, a hívőkről, [Róm 1,8.12> egy — a levél egész témáját előre összefoglaló — egyetlen versen belül háromszor is olvashatjuk szavunkat:

1,17a: mert az Istentől jövő istennektetés fedetik fel az evangéliumban ek pistewV

1,17b: eiV pistin,

1,17c: ahogyan meg van írva: az ek pistewV istennektetés fog majd élni.

Az ek pistewV eiV pistin [Róm 1,17ab> értelméről ezt mondja a TOB lábjegyzete: A formula homályos... sokféle értelmezéssel próbálkoztak: Isten hűségéből a hívő hitére (Barth), a prédikáló hitéből a hallgató hitére, a régi hitből az új hitre (Tertullian), az igaznak tartásból a szeretetben kibontakozásra (Aquinoi Tamás). Kálvin a hívők naponkénti folytonos haladásáról beszél.

Barth is tud tehát arról, hogy a pistiV jelentheti Isten hűségét. A páli teológia lépcsőinek ismeretében egyértelműen igazat kell adnunk Barth értelmezésének. Az evangéliumból azért értesülhetünk az Istentől számunkra felkínált istennektetszéről, mert Isten hűséges hozzánk. Az értesülés alapja: Isten ténylegesen meglévő hűsége irányunkban. [Róm 1,17a> Az értesülés célja, hogy ezt a hűséget és az ebből folyóan nekünk felkínált istennektetszést elfogadjuk; az értesülés célja tehát: a mi hitünk. [Róm 1,17b> A Habakuktól idézett ek pistewV [Róm 1,17c> az istennektetszésből következő örök élet forrását jelöli meg. Ez a forrás: Isten hűsége is, és a mi, ezt elfogadó hitünk is. Komplex tehát ennek a pistiV-helynek [Róm 1,17c> is a tartalma. De az első forrás az alapvető: denominatio fit a potiore. Tekintsük tehát ezt is alapvetően Jézus hűségéről szóló helynek, ahogyan tettük ezt már (54b num) az imént is. [Gal 3,11>

A pistiV-témát a 3. fejezet folytatja — Isten megszüntethetetlen hűségével. [Róm 3,3> Ez az a hely, amelyet minden fordító Isten hűségével fordít; még az a fordító is, aki a C.P.-ban csak ezt az egy ilyen jelentésű helyet találja. E 3. fejezet utolsó tíz versében még nyolc ízben találkozunk szavunkkal. Két előfordulásról [Róm 3,23.26> már a nyelvtan igazolta, hogy azok Jézus hűségéről beszélnek. Ugyanez a jelentés igazolható a maradék hat helyről is. Lássuk!

"Istennektetszőkké lettünk a Jézusban megvalósuló megváltás által, akit Isten engesztelő áldozattá tett dia pistewV en tw autou caimati." [Róm 3,25> Tehát Jézus vérében nyilvánul meg, található meg ez a pistiV. A mi hitünk nem található meg Jézus vére omlásában. A jézusi véromlás nem a mi hitünkről, hanem Jézus hűségéről beszél. Az Atya a mi hitünk által nem tehette engesztelő áldozattá a Fiát. Ez az atyai tett a mi hitünket megelőzően és attól teljesen függetlenül jött létre a Szeretet megtestesülése által, azaz annak folytán, hogy a Fegyvert-nem-ismerés (= Jézus) idemerészkedett a Csak-fegyvert-ismerés világába, s ennek következtében az, aki idemerészkedett, áldozattá lett. A helyes értelmezés tehát ez volna: ...akit Isten engesztelő áldozattá tett, felhasználva az ő (Jézusnak a) vérontásig menő hűségét.

E jézusi hűség erejében lettünk istennektetszőkké; nem a mi emberi cselekedeteink, hanem a jézusi hűség erejében (alla dia nomou pistewV). [Róm 3,27> Pál ezen egyetlen alkalommal használja a nomoV pistewV (a hit törvénye) fordulatot. Használja annak ellenére, hogy nomoV és pistiV nála egymást rendre kizáró fogalmak. Ezért fordítok így: a jézusi hűség erejében. Ökumenikus fordításunk megőrzi ugyan a törvény szót, de idézőjelbe téve: hanem, a hit "törvénye" által, és így jelzi, hogy Pál ezen a helyen nem a szokott értelemben használja a szót. A JB marad a szó szerinti fordítás mellett: "par une loi de foi", de a TOB már nem: "au nom de la foi", azaz: a hit nevében. Tehát nem cselekedeteinket és hitünket állítja szembe egymással Pál, hanem a mi cselekedeteinket és Jézus cselekedeteit. A mi cselekedeteink nem szereztek nekünk dikaiosünét, Jézus cselekedetei, azaz Jézus hűsége viszont igen. Bár a pistiV jézusi hűség jelentése ehelyt annyira világos, hogy az érvelésnek nem volna szüksége még egy lapátra, mégis ezt a lapátot a szövegkritikai kiadás szándékotól függetlenül is ráteszi érvelésemre: egyes kódexekben a pistewV helyett pistewV Ihsou szöveget találunk, azaz — Jézus hűségét.

"Azt gondoljuk ugyanis, hogy az ember istennektetszővé válik pistei a törvény cselekedetei nélkül" [Róm 3,28>; pistiV-alapon válunk azzá. Pál a 3. fejezet összefüggésében még nem beszél a mi hitünkről, csak Jézus hűségéről. Ha arról akart volna beszélni, akkor a kétértelműség elkerülésére bizony kitehette (kitette) volna a birtokost: pistei chmwn! Nem tette ki. Változatlanul továbbra is Jézus hűségéről

beszél. Ez adja ugyanis a harmadik fejezet témáját — a senki által kétségbe nem vontan Isten hűsége jelentésű 3. verstől kezdve végig az egész fejezetben.

Isten azért minden ember Istene, pogányé is, zsidóé is, mert "istennektetszővé teszi majd a körülmetéltet ek pistewV, és a körülmetéletlent dia thV pistewV". [Róm 3,30ab> Csak a stílus egyhangúságát kerülni akarás indokolhatja a két különböző (ek és dia) előljárót. Nem tartalmi különbözőség. Nem gondolhatta, hogy másvalami teszi istennektetszővé a zsidót, és ismét másvalami a pogányt; pl. a zsidót Jézus hűsége, a pogányt pedig a pogánynak a hite... vagy megfordítva. Isten hűsége, Jézus saját vére omlásáig menő hűsége és annak ereje teszi istennektetszővé a zsidót is, a pogányt is. Jézus hűségéből folyóan (ek), Jézus hűsége által (dia) történik mindkettő istennektetszővé tévése és levése. A TOB ugyanazzal a szóval fordítja e két előljárót: par la foi... par la foi — eleve kizárva, hogy különbséget keressünk pogány és zsidó üdvözlési lehetőségében.

"Meggzűntetjük tehát a törvényt dia thV pistewV? Semmiképpen. Ellenkezőleg érvényben hagyjuk a törvényt." [Róm 3,31> A törvény itt már nem a mózesi, hanem a krisztusi törvényt jelenti. Az első lépcső tanítása (nem a cselekedeteink, hanem Jézus hűsége kínálja fel nekünk az istennektetszés lehetőségét) nem szűnteti meg, hanem egyenesen megkívánja a harmadik lépcső tanítását: Jézus hűségére válaszolnunk kell a mi hűségünkkel. Jézus hűsége nem teszi feleslegessé a mi hűségünket. Ellenkezőleg, a jézusi hűség megkívánja a folytatást: a mi hűségünket. — Ezzel végeztünk a 3. fejezettel.

A 40 pistiV előfordulásból még 25 van hátra. Ebből 10 a következő, a 4. fejezetben található. Ezeket vizsgáljuk most. Három esetben nyelvtanilag is egyértelműen Ábrahám a pistiV alanya. [Róm 4,5,12,16b> A szövegösszefüggés alapján nincs kétség, hogy még további négy helyen is Ábrahám hitéről beszél Pál. [Róm 4,9.11.19.20> A 4. fejezetet meghatározza tehát Ábrahám hite. Amikor Pál a maga keresztény kortársairól mint Ábrahám magváról beszél, akkor is erre az emberi hitre, a mi hitünkre gondol. [Róm 4,13.14.16a> Mindezek alapján állítanunk kell: a 3. fejezet Isten hűségéről, a 4. fejezet az ember hitéről beszél.

A hátralevő fejezetekre marad még 15 előfordulás. A 4. fejezet végén Pál az ábrahámi múltból visszatér a jelenbe: Jézus halálra adatásához, tehát hűségéhez. [Róm 4,24-5> Majd így folytatja: "Istennektetszőkké tétetvén tehát ek pistwV, békességünk van Istennel a mi Urunk Jézus Krisztus által, aki által szabad utunk is van ahhoz a kegyelemhez, amelyben állunk a hit révén (pistei)..." [Róm 5,1-2> Úgy tetszik, hogy ez az 5. fejezetet bevezető mondat egybefoglalja az előző fejezet két témáját: az ek pistewV Jézus hűségét jelenti, hiszen Jézus hűsége által jött létre a kiengesztelődés, és támadt számunkra szabad út az isteni ajándékhoz; másfelől a pistei jelzi a mi hitünket, az emberi feltételt. E két különböző jelentéstartalom indokolja, hogy szavunk kétszer fordul elő ezen az egy mondaton belül. Annál is inkább azt kell gondolnunk, hogy az ek pistewV Jézus hűségét jelenti, mert a következő versekben Pál hosszasan fejtegeti Jézus irántunk tanúsított szeretetét és e szeretet nekünk dikaoszűnét biztosító erejét. [Róm 5,5-11>

Hosszú, 135 versnyi szűnet után olvassuk: "a pogányság... megragadta az ek pistewV eredő istennektetszést, Izrael pedig... nem... Miért? Mivel nem ek pistewV, hanem — úgy gondolták — cselekedetekből [Róm 9,30.32> törekedett az istennektetszésre." A két ek pistewV — a pogányokról állítva, a zsidókról tagadva — egyaránt jelentheti Jézus hűségét, amely a Jézus-nyújtotta istennektetszést is, a Jézus-nyújtotta törvényt is egyaránt felkínálja zsidónak és pogánynak. Jelentheti másfelől ugyanakkor a mi hitünket is, amely elfogadja a fentieket, ill. jelentheti a mi hitünk hiányát, amely visszautasítja azt az istennektetszést és törvényt, amelyet Jézus hűsége kínál fel nekünk. Bár Pál e két jelentéstartalom bármelyikére gondolva is rendre gondolja következményként vagy előzményként a másikat is, mégis, ezeken a helyeken az ek pistewV tartalma: Jézus hűsége. Nyilvánvalónak látszik ez a folytatásból, amely újból szembeállítja a Mózes-féle istennektetszést a

pistiV-félével (ch de ek pistewV dikaiousnh [Róm 10,6>: míg a Mózes-féle istennektetszés cselekedetekre bízta, addig a pistiV-féle istennektetszés nem kívánja, hogy felmenjünk az égbe Krisztust lehozandó, lemenjünk az alvilágba Krisztust felhozandó, mert ilyen cselekedetek nélkül is adva van elérhető közelben számunkra a hitről szóló beszéd (crhma thV pistewV), amit hirdetünk. [Róm 10,8> Egyértelműnek tetszik, hogy a Páltól hirdetett beszéd tárgya nem valakinek a hite, hanem Jézus hűsége, amely biztosítja zsidó és pogány számára egyaránt a jézusi istennektetszést és a jézusi törvényt (vö. a Gal 3,2.5 helyekről imént mondottakkal — 54b num). Elegendő, ha ezt a hitről szóló beszédet szánkkal megvalljuk és szívünkkel hisszük: csak a Jézus hűségének tudomásulvétele után következik tehát a szóval megvallásban is kifejeződésre jutó mi hitünk, amelyet Pál igei alakokkal fejez ki a további versekben. [Róm 10,9-11>

A levél ezt követő nyolc helye [Róm 10,17; 11,20,12,3.6; 14,1.22.23.23> egyértelműen a mi hitünkről szól; e helyeket tehát ebben az összefüggésben nem tárgyaljuk.

Vizsgálatunk eredményeként a Római levél 40 pistiV-előfordulásból a nyelvtanilag is igazolt 3 hely mellett még 15 helyet [Róm 1,5.17ac;3,25.27.28.30ab.31;51;9,30.32;10,68.8;16,26> kellett Jézus hűsége jelentésűnek állítanunk. E 18 ily jelentésű hellyel szemben 22 helyen mi hitünk jelentésű a pistiV.

e) A fogság levelei

A négy levélben (Ef, Fil, Kol, Filem) 20 ízben fordul elő szavunk. Nyelvtani alapon igazolt, hogy 9 ízben a mi hitünkről van szó: ki van téve egyfelől a cumwn, ill. a sou, [Ef 1,15;Fil 1,25,2,17,Kol 1,4;2,5;Filem 6> másfelől a hitünk tárgya: részint g.o.-szal, [Fil 1,27;Kol 2,12> részint előljáróval. [Filem 5> Két esetben pedig igazoltuk már (52c num), hogy Jézus hűségéről van szó. [Ef 3,12;Fil 3,9a> Ez már 11, tehát mindössze 9 pistiV-előfordulás jelentése tisztázandó még.

"Kegyelem folytán vagytok megmentettek dia pistewV, és ez nem tőlünk van, Isten ajándéka, nem cselekedetekből, nehogy valaki dicsekedjék. Mert az Ő (Isten) csinálománya vagyunk, megteremtettek Krisztus Jézusban..." [Ef 2,8> Kegyelem, ajándék, teremtettségünk és a cselekedeteink alapján történő dicsekedés elutasítása — mindez egyértelművé teszi, hogy a dia pistewV csak ezt jelentheti: Isten hűsége által.

Pál azért imádkozik, hogy az evezusiakat "az Atya a maga Lelke által belső emberré erősítse, (azért) hogy Krisztus lakozzék dia thV pistewV szívetekben a szeretetben meggyökerezetten..." [Ef 3,17> A mi hitünk fejében elnyert Lélek segítségével és a szeretetben kibontakozó harmadik lépcsős hűségünkről, a mi hitünkről beszél tehát a dia thV pistewV.

"Egy az Úr, egy a pistiV, egy a keresztség. Egy az Isten és mindenkinek az Atyja... Mindegyikünknek megadatott a kegyelem..." [Ef 4,5sköv> A felsorolás Isten, és nem az ember világába vezet: a pistiV-nek Isten hűségét kell jelentenie.

A pásztorok dolga segíteni mindannyiunkat, hogy eljussunk "a pistiV és az Isten Fia megismerésének az egységére". [Ef 4,13> Egyértelműen a mi hitünkről van szó, amellyel megismerjük Jézust.

"Felöltvén a hit pajzsát...", [Ef 6,16> — harcainkban helytállásunkat szolgáló, hűségbe hajló harmadik lépcsős cselekedeteinket szolgáló hitünkről van szó.

"Békesség a testvéreknek, és szeretet meta pistewV az Atya-Istentől és az Úr Jézus Krisztustól". [Ef 6,23> Isten tulajdonságai: békesség, szeretet, hűség. Ezeket kívánja Pál az evezusiaknak. Mindezek az evezusiak tulajdonságaivá is válhatnak. Denominatio fit a potiore; tehát a meta pistewV, mint komplex tartalmú pistiV, az Isten hűsége jelentéskategóriába sorolódik.

Az epi th pistei [Fil 3,9b> a mi hitünket jelöli, mivel komplementerje az Isten hűségét jelölő dia pistewV Cristou-nak [Fil 3,9a> — (vö 52c num).

"Ha ugyan megmaradtatok a hitben (th pistei), s nem térültök el az evangélium reményétől, amelyet hallottatok, amelyet hirdetnek minden teremtmény körében..." [Kol 1,23> Hit és remény az evangéliumé, amelyet hirdetnek minden teremtménynek; a hit tehát nem hitaktus, hanem hittartalom, ami nem más, mint Jézus/Isten hűsége.

"Belegyökerezve és beleépülve és megerősödve en th pistei, ahogyan tanítottak benneteket reá..." [Kol 2,7> Amire tanították őket, az hittartalom, és nem hitaktus; azaz Jézus hűsége és nem a mi hitünk.

Vizsgálatunk eredménye: a 20 előfordulásból a két nyelvtanilag igazolt helyen kívül még 5 helyet [Ef 2,8;4,5;Gal 23; Kol 1,23;2,7> találtunk, ahol a pistiV Jézus hűségét jelenti. Összesen tehát 7 ilyen helyet találtunk a fogság négy levelében. Ez a 7 hely a Gal 20 és a Róm 18 helyével együtt összesen 45 helyet ad, ahol a pistiV Jézus hűségét jelenti.

f) A pasztorális levelek

A három levélben (1Tim, 2Tim, Tit) 33 ízben olvasható a pistiV szó. A nyelvtan három helyet igazolt a mi hitünknek, [2Tim 1,5; 2,18;Tit 1,1> és négy helyet Jézus hűségének (vö. 51c num). Hozzáadva e 4 helyet az imént összeszámolt 45-höz, összesen 49 helyet kapunk a C.P.-on belül, ahol a pistiV Isten/Jézus hűségét jelenti.

Visszatérve a pasztorális levelekhez, azok maradék 26 helyéből egyet sem lehet egyértelműen Jézus hűségként értelmezni.

A dolog természetéből folyóan a hittartalom mindig valakinek a hitaktusa, és a hitaktus rendre valami hittartalomra irányul. Mégis megkülönböztethetjük egymástól azokat a helyeket, amelyekben a hittartalom látszik hangsúlyosabbnak lenni, és azokat, amelyekben a hitaktust érezzük nyomatékosabbnak.

Lássuk előbb ez utóbbiakat. Valakik elvesztették a hitüket [1Tim 1,19b;4,1;5,8.12;6,10.21;2Tim 3,8> mások megőrizték azt. [1Tim 1,2;2Tim 3,10;4,7> Ez utóbbi csoport harcolta a hit harcát, [1Tim 6,12> jó [Tit 2,10> és nem színlelt hitet [1Tim 1,5> mutatott, megőrizte jó lelkiismeretét; [1Tim 1,19a> hitük szeretetben nyilvánult meg. [1Tim 1,5;2,15;4,12;6,11;2Tim 2,22;Tit 3,15>

Más esetekben viszont inkább a hittartalom a hangsúlyosabb: Pálnak és Titusnak közös a hite. [Tit 1,4> E hittartalom — igazság, [1Tim 2,7> titok, [1Tim 3,9> logos, [1Tim 4,6> Isten rólunk gondoskodását mondja el: [1Tim 1,4> nem mesékről szóló, hanem egészséges [Tit 1,13;2,2> tanítás. Ha az ebbe a csoportba tartozó helyeket szemügyre vesszük, akkor ezek bármelyike utalhat a hittartalomra, amit Jézus hűsége eredményezett, de kifejezett szótérilógiai utalással nem találkozunk e helyeken. Ezért mind a 26 helyet a mi hitünk jelentéskategóriába soroljuk.

55. A JÉZUSI HÚSÉG

a) Tartalma

Jézus hűségéről beszélünk, pedig a 13 nyelvtanilag igazolt helyből egy [Róm 3,3> Isten hűségéről beszél. Lehetne tehát Isten és Jézus hűsége is. A tartalmi kibontás nyilvánvalóvá teszi, hogy akár Isten, akár Jézus hűsége — e hűség mindenképpen hozzánk, emberekhez fűződő hűség. Nem Isten hűsége Jézushoz vagy Jézus hűsége Istenhez.

A többi 12 hely Krisztus, Jézus Krisztus, Krisztus Jézus, ill. Isten Fiának a hűségéről beszél.

A nyelvtanilag igazolt 13 és a szövegösszefüggés alapján igazolt további 36 hely pistiV-meghatározása adja a jézusi hűség tartalmát. Előbb nézzük a biztos, mert nyelvtanilag is igazolt 13 helyet:

- Isten hűségét a mi hűtlenségünk sem hatálytalaníthatja, [Róm 3,3>
- Jézus hűsége: megszerette Pált és halálra adta magát érte, [Gal 2,20>
- Jézus hűségének szinonimája: a szeretete irántunk, [1Tim 1,14; 2Tim 1,13>
- valamint a kegyelme, [1Tim 1,14>
- ez a jézusi hűség adja nekünk az ígéretet, [Gal 3,22>
- a megmentődést, [2Tim 3,15>
- az életet, [Gal 2,20>
- mindezek megkapásának biztonságát, a bátorságot, [Ef 3,12; 1Tim 3,13>
- a szabad utat, [Ef 3,12>
- Isten dikaiosünéjét, ami istennektetszőkké tesz minket. [Gal 2,16.16;Róm 3,22.26,Fil 3,9a>

Ez a Jézus hűsége jelentésű 13 pistiV-hely egyértelműen a páli szótériológiát tartalmazza. (A fentiekben 3 hely kétszer is szerepel). [Gal 2,20;Ef 3,12;1Tim 1,14>

Milyen tartalmakat mutat Jézus hűsége az előző numerusban azonosított további 36 helyen? Az imént látott tartalmakat hordozza e 36 helyből további 17 hely:

- Jézus minket szeretése, [Róm 6,23>
- Jézus kegyelme, [Róm 5,1 — ez a hely a szabad utat kapást is tartalmazza>
- megmentődésünk, [Ef 2,8>
- életet kapásunk, [Gal 3,11;Róm 1,17c>
- szabad utat kapásunk, [Róm 5,1>
- istennektetszőkké levésünk. [Gal 3,8.9.24;5,5;Róm 1,17a,3,27.28. 30ab;9,30.32;10,6>

Látnivaló, hogy a jézusi hűség legtöbbször emlegetett páli tartalma: megkaptuk az Isten dikaiosünéjét. Az előbbi csoportban 5, itt 12 ízben találkozunk ezzel a tartalommal.

A 36 helyből további 7 pistiV-előfordulás a jézusi hűség más tartalmi jegyeire hívja fel a figyelmet:

- kilátásba helyezi a Lélek megkapását, [Gal 3,2.5.14>
- Isten fiaivá tesz, [Gal 3,26>

— engesztelő áldozattá lesz értünk, [Róm 3,25>

— hatálytalanítja a mózesi törvényt, [Gal 3,25>

— jézusi törvényt nyújt nekünk, [Róm 9,32 — ez a hely egyúttal a fenti istennektetszést is tartalmazza>

— reményt nyújt. [Kol 1,23>

A maradék 12 hely tartalma kevésbé pontosítható. Csak annyit mondhatunk róluk, hogy az e helyeken szereplő pistiV az a hittartalom, amely hirdettetik, és elhívás céljából felkínáltatik. [Gal 1,23;3,7.12.23;236,10;Róm 1,5;3,31;10,8;16,26;Ef 4,5; Kol 2,7> Ezekkel a helyekkel kapcsolatban emlegettük a komplex tartalmat: a pistiV nemcsak a hittartalmat jelentheti, hanem azt a hitaktust is, amelynek ez a hittartalom a tartalma. Miért kerültek a jézusi hűség jelentéskategóriába? Azért, mert a páli teológiában a hit sajátos tárgya az, amit Isten Jézusban tett értünk — irántunk táplált szeretetéből, hűségéből folyóan.

Összefoglaljuk eredményeinket. Előző könyvünkben, a Krisztus keresztjében igyekeztünk tisztázni a páli szótériológiát. Azt ti., hogy miben látja Pál a Golgota-esemény jelentőségét; hogy mik azok az okok, amelyek Istent, Jézust rábírták a Golgota-esemény vállalására. Ennek a vállalásnak végső magyarázatát Isten rajtunk könyörölni és minket megajándékozni akaró szeretetében találtuk (48. num). A pistiV eddigiekben megismert jézusi hűség jelentéstartalma arra késztet, hogy ezt a jelentéstartalmat (a pistiV 142 előfordulásából 49-ét) átutaljuk a morálteológiából a dogmatikába, pontosabban a szótériológiába. Másképpen: ezt a 49 előfordulást a páli második lépcsőből, amely Isten-szeretetének-ajándékainak általunk történő elfogadását tartalmazza, át kell raknunk az első lépcsőbe, amely Isten tetteit és azok motívumait tartalmazza.

Úgy tetszik, fenti vizsgálatunk rámutat Pál szótériológiai gondolkodásának az ajándékozó szeretettel azonos mélységű és végső-okságú gyökerére: Isten, Jézus hozzánk fűződő hűségére. Ennek a meglatásnak a jegyében igyekszünk rendezni a fentiekben felsorolt hűségartalmakat.

1. Az isteni hűség rokonértelmű kifejezése az isteni szeretetnek és az isteni ajándékozásnak. [2,20;Róm 5,1;Ef 6,23;1Tim 1,14;2Tim 1,13>

2. Az isteni hűség is létrehozó oka mindannak, amit szeretete ajándékaként ad nekünk:

a. mindenekelőtt istennektetszésünk a következménye ennek a hűségnek — 17 ízben beszél erről Pál (a Gal-ban 6, a Róm-ben 10, a Fil-ben 1 ízben); további következmények az előfordulás sűrűsége szerint:

b. 3 ízben — az élet, [Gal 2,20;3,11;Róm 1,17c> ill. a Lélek elnyerése; [Gal 3,2.5.14>

c. 2—2 ízben — Jézus értünk vállalt halála; [Gal 2,20;Róm 3,25> megmentődésünk [Ef 2,8;2Tim 3,15> biztonságunk, [Ef 3,12;1Tim 3,13> szabad utunk, [Róm 5,1;Ef 3,12> a régi törvény lecserélése az újra; [Gal 3,25;Róm 9,32>

d) 1-1 ízben — ígéretet elnyerésünk, [Gal 3,22> Isten fiaivá levésünk. [Gal 3,26>

Talán még azt is kell mondanunk, hogy Isten minket megmentő tettének Páltól legmélyebben átélrt magyarázója — ez az isteni hűség. Plasztikus ugyan az isteni szeretet és az emberi szeretethiány szembeállításra is, [Róm 5,6-10> de mégis élesebb az isteni pistiV és az emberi apistia (hitetlenség, hűtlenség) szembeállításának a képe: "Ha egyesek hűtlenné lettek is, meg fogja-e szüntetni hűtlenségünk Isten hűségét? Semmiképpen." [Róm 3,3-4>

b) Névelős és névelőtlen alakok

Ha egy író egy adott szóval két különböző tartalmat fejez ki, és nemcsak elvétele, hanem sűrűn használja e szót nem szótári jelentésben, előbb-utóbb ösztönösen is igyekezni fog ezt a nem szótári jelentést nyelviileg is megkülönböztetni a szótáritól. A pistiV szótári jelentése: a mi hitünk, az ember hitaktusa. Nem szótári jelentése: az Isten, Jézus hűsége, Jézus pistiV-aktusa. E két jelentéstartalom nyelvi megkülönböztetése a C.P.-ban abban állna, hogy amikor szavunkat Pál az Isten hűsége jelentésben használja, hajlamos elhagyni a pistiV előtt a névelőt. Nem következetes ugyan ez az eljárás, de a megvalósulás aránya azért figyelemreméltó.

Az alábbi táblázat 1. és 2. sora a Jézus hűsége jelentésű pistiV névelőtlen és névelős előfordulásának számadatait és ezek %-arányát közli. A 3. sor csak összegezi ezeket az adatokat. A 4. sor a mi hitünk jelentésű pistiV-re vonatkozó adatokat tartalmazza.

		Névelőtlen	Névelős	
a) Isten/Jézus hűsége	13 hely	11 (85%),	2 (15%),	= 13
b) Isten/Jézus hűsége	36 hely	24 (67%),	12 (33%),	= 36
Össz.:	49 hely	35 (71%),	14 (29%),	= 49
A mi hitünk	93 hely	28 (30%),	65 (70%),	= 93
pistiV	142 hely	63	79	= 142

45. tábla: pistiV névelővel és anélkül

Jézus, ill. Isten pistiV-aktusát tehát 71 %-ban névelőtlen alakokkal fejezi ki a C. P.; az ember hitaktusát viszont csak 30%-ban találjuk így, tehát névelőtlen alakokkal kifejezve. A nyelvtanilag is igazolt jézusi hitaktusok esetében méginkább szembeszökő az eltérés: 85 %-ban találunk névelőtlen alakot.

Az alábbi táblázat áttekintést akar nyújtani a C.P. mind a 142 pistiV-alakjáról a névelő-használat szempontjából.

Névelőtlen	13	36	49	93	=Ö	Névelős	13	36	49	93	=Ö
pistiV	-	1	1	4	= 5	ch pistiV	-	-	-	12	=12
pistin	-	-	-	4	= 4	thn pistin	1	3	4	8	=12
						eiV thn pistin	-	-	-	1	= 1
						peri thn pistin	-	-	-	3	= 3
kata pistin	-	-	-	2	= 2	thV pistewV	-	3	3	23	=26
pistewV	-	5	5	4	= 9						
ek pistewV	3	14	17	5	=22						

dia pistewV	4	2	6	1	= 7	dia thV pistewV	1	4	5	3	= 8
meta pistewV	1	1	2	-	= 2						
						cuper thV pistewV	-	-	-	1	= 1
						apo thV pistewV	-	-	-	1	= 1
pistei	-	1	1	1	= 2	th pistei	-	1	1	10	=11
en pistei	3	-	3	7	=10	en th pistei	-	1	1	2	= 3
						epi th pistei	-	-	-	1	= 1
	11	24	35	28	=63		2	12	14	65	=79

46. tábla: pistiV-alakok

A fenti táblázat 5-5 számoszlopot tartalmaz. A 3. oszlop összesíti az első két oszlop adatait; az 5. oszlop összesíti a két utolsó oszlop adatait.

Ennek a táblázatnak a tanulmányozása lehetővé teszi az általam megfigyelt nyelvi jelenség más magyarázatait is. Mégis azt gondolom, hogy nem tévedek, amikor azt állítom, hogy Pál ösztönösen elhagyta a pistiV előtt a névelőt, amikor a szót Jézus húsége értelemben használta.

c) Két jelentés az idő függvényében

Az alábbi táblázat a levelek időrendi egymásutánja szerint tünteti fel a két jelentés előfordulási adatait és százalékarányait. Az 1. oszlopban találjuk a leveleket. A 2. oszlopban találjuk a relatív gyakorisági mutatót, amely megmondja, hogy a C.P.-on belül — az egyes levelek terjedelmének függvényében — milyen sűrűn fordul elő a pistiV szó. Az átlagos sűrűséget jelentené az 1,0 rgym. Látnivaló, hogy legsűrűbben az 1Tim, Gal és Róm használja szavunkat; legritkábban a Korintusba írt két levél.

	rgym	Jézus húsége	%	a mi hitünk	%	össz.
1Tesz	1,17	-	-	8	100	= 8
2Tesz	1,41	-	-	5	100	= 5
G	2,19	20	91	2	9	=22
1Kor	0,23	-	-	7	100,	= 7
2Kor	0,35	-	-	7	100	= 7
Róm	1,28	18	45	22	55	=40

Ef	0,76	4	50	4	50	= 8
Fil	0,70	1	20	4	80	= 5
Kol	0,72	2	40	3	60	= 5
Filem	1,41	-,	-,	2	100	= 2
1Tim	2,73	2	15	17	85	=19
2Tim	1,33	2	25	6	75	= 8
Tit	2,11	-,	-,	6	100	= 6
		49		93		142

47. tábla: Jézus hűsége és a mi hitünk

E táblázat több mindent nyilvánvalóvá tehet.

1. Pál csak a Gal-ben kezdi a pistiV szóval Jézus hűségét jelölni; az első két levélben a pistiV a hagyományoknak megfelelően még csak a mi hitünket jelöli.
2. A Korintusba írt két levél nem viszi tovább a Gal-ben kezdett témát: a pistiV szembeállítását az emberi cselekedetekkel, s ennek folytán nem is említi Jézus hűségét.
3. A Gal-ben kezdett témát a Róm viszi tovább. Itt újra jelentkezik a Jézus hűsége jelentés, de nem azzal a szinte kizárólagossággal, mint a Gal-ben, ahol a pistiV-előfordulások 91 %-a ezt a jelentést adja. A Róm-ban gyenge túlsúlyban van a hagyományos mi hitünk jelentés (55 %).
4. Nagyjából hasonló a helyzet a fogság leveleiben: a Jézus hűsége jelentés az összes előfordulásoknak csupán 35 %-ában szerepel. Figyelemre méltó azonban az efezusiakhoz írt levél 50—50%-os aránya.
5. A pasztorális levelekben lecseng a Jézus hűsége jelentés; mindössze 10 %-ra rúg.
6. Miután a Gal-ban megjelenik a nem hagyományos jelentés, ez a Jézus hűsége jelentés végig jellemzője marad a C.P.-nak, kivéve a Korintusba írt két levelet, s a rövidségük miatt talán figyelmen kívül is hagyható Filemonhoz és Titushoz írt leveleket. E kivétel oka alighanem abban is kereshető, hogy a Korintusba írt levelek alig dolgoznak a pistiV szóval. E két levél relatív gyakorisági mutatója ezt nyilvánvalóvá teszi. Ha a 142 pistiV-előfordulás egyenletesen szóródnék szét a 13 levélben, akkor a korintusi levelekre 49 előfordulás jutna — a 14 tényleges előfordulással szemben. Feltételezhetjük, hogy ez is oka annak, hogy a Jézus hűsége jelentéstartalom nem kapott semmiféle szerepet ebben a két levélben. Még inkább oka lehet ennek, hogy a korintusi egyház súlyos gyakorlati problémái elterelik Pál figyelmét a maga háromlépcsős teológiai elméletétől. Legnyomósabb oknak persze azt gondolom, hogy Jeruzsálemből még nem érkezett meg a válasz a Galatákhoz írt levélre (26. num).

56. ISTEN HŰSÉGE — IGEI ÉS MELLÉKNÉVI ALAKKAL

a) Isten a pisteuw igének is alanya

A pistiV főnév tartalmának vizsgálatát egyelőre megszakasztjuk, s eddigi eredményeinket kiegészítjük a pisteuw (= hiszek) igének és a pistoV (=hűséges) melléknévnek azon előfordulásaival, amelyekben Isten alanyként szerepel: azaz Ő az, aki hisz, bíz az emberben, és Ő az, aki hűséges hozzá.

A C.P.-ban a pistiV szócsalád alábbi két igei alakjával találkozunk: pisteuw = hiszek 54 ízben, pistow = hiszek 1 ízben; összesen tehát 55 ízben. Igénknek Isten is lehet alanya, de ilyenkor az ige szenvedő alakban áll. A szenvedő alak jelentése adódhatik a cselekvő alak szokásos megfordításából: az ember hisz Istenben, Isten hitetik az ember részéről, azaz Isten hitre, hitelre talál az emberben. A szenvedő alaknak ez a jelentése csak két ízben kerül elő a C.P.-ban: Jézus hitelre talált a világban, [1Tim 3,16> valamint: szívvel hitetik a dikaioszüné céljából; [Róm 10,10> azaz általános alany értelmet hordoz a szenvedő szerkezet.

Ezenfelül még 8 ízben találkozunk a C.P.-ban igénk szenvedő alakjával. Ebből 6 esetben a szó jelentése ez: Isten hisz az emberben, bíz, megbíz az emberben, Isten rábíz valamit az emberre: Rábízta a maga beszédeit a zsidókra, [Róm 3,2> Pálra rábízta az evangéliumot, [Gal 2,7;1Tesz 2,4;1Tim 1,11> az igehirdetést, [Tit 1,3> a sáfárkodást az evangéliummal. [1Kor 9,17> A fennmaradó két szenvedő alak jelentése: az ember rábíz valamit az emberre: Pál rábízta Timóteusra mindazt, amit Timóteus tőle tanult [2Tim 3,14> — (itt szerepel az egyetlen pistoó alak); ill. Pál és társai a maguk tanúság-, bizonyágtevési tartalmaikat rábízták a tesszalonikiakra. [2Tesz 1,10b> E nyolc hely jelentése rámutat szócsaládunk egy figyelemre méltó jelentés-összetevőjére: aki hisz valakiben, az bíz abban a valakiben. Az ember Istenben, Isten az emberben, ember az emberben — egyaránt bízhatik.

Igénk tehát 6 alkalommal kifejezi Isten bizalmát az emberben. Az idézett 6 helyből látható, hogy ez a pisteuw igével kifejezett isteni bizalom nem az első lépcső síkján helyezkedik el. Ezzel a bizalommal Isten azokat tünteti ki, akik már igent mondtak Isten első lépcsőben megjelenő szeretetére. Ez a bizalom a harmadik lépcső síkján tevékenykedő ember számára adott isteni segítség, ha tetszik: ajándék. Isten bizalmat szavaz az evangéliumot a második lépcsőben elfogadóknak, és megbízást ad nekik, hogy elvigyék embertársaiknak az evangéliumot. Isten hűsége tehát változatlanul érvényben marad az első lépcső után is. A második lépcsőn érvényesülő emberi hit-bizalom fejében kapjuk meg ténylegesen a Lélek ajándékait, hogy ezek meg nem szűnően segítsenek bennünket a harmadik lépcsőben kirajzolódó hűségünk kibontásában.

b) Isten a pistoV melléknév hordozója is

Isten nemcsak a hűségnek (pistiV — főnév), nemcsak a hitnek, bizalomnak (pisteuw — ige) alanya, hanem alanya a hűséges (pistoV) melléknévnek is.

A C.P.-ban 33 ízben találkozunk a pistoV melléknévvel. Míg az evangéliumok csak embereket mondanak hűségesnek, addig Pál — következetesen, hűségesen önmagához — miként a pisteuw és pistiV szavak esetében is — alannyá teszi itt is az Istent: hűségesnek is állítja őt. Isten hűséges, mert meghív [1Tesz 5,24> minket Fiának közösségébe, [1Kor 1,9> és el is juttat minket a parúziára, [1Tesz 5,24> hiszen Jézusban Isten összes nekünk adott ígéretei teljesültek. [2Kor 1,18> Ez az isteni hűség ezeken a helyeken az első lépcsőben megfogalmazott hűségtartalomra utal. De melléknévünk jelzi Istennek a harmadik lépcsőn megmutatkozó hűségét is, amellyel segít bennünket abban, hogy mi is hűségesek legyünk Hozzá. Úgy hűséges az Isten, hogy megőriz minket a gonosztól, [2Tesz 3,3> és hogy lehetőséget nyújt ahhoz, hogy kimeneküljünk a kísértésekből. [1Kor 10,3> Tehát Isten nem csupán azzal hűséges hozzánk, hogy megnyitja számunkra az ajtót (ez lenne az első lépcső), hanem azzal is, hogy erőt is ad, hogy be tudjunk menni azon (segítség a harmadik lépcső síkján).

Az utolsóul említendő páli pistoV-hely Isten megváltoztathatatlan lényegi tulajdonságának állítja a hűséget. Ebben Pál továbbfejleszti korábbi megállapítását: hűtlenségünk nem tudja hatálytalanítani Isten hűségét. [Róm 3,3> Most megjelöli ennek a nemtudásnak az okát is. Azért nem tudja, mert önmagát tagadná meg, ha hűtlenségünkre Ő is hűtlenséggel válaszolna. Mi felmondhatjuk a szolidaritást Istennek, Ő soha nem mondja fel. Nem képes reá, mert Ő — Maga a Szolidaritás! "Ha nem hiszünk-bízunk Benne, Ő hűséges marad, mert nem képes megtagadni Önmagát." [2Tim 2,13> Egyetlen isteni tulajdonságról sem állít ilyent a C.P. Úgy gondolom, ez is igazolhatja, hogy a pistiV a páli teológiában olyan sűrűséggel hordozza ezt az "Isten hűsége"-tartalmat, ahogyan azt a korábbi numerusokban igyekeztem megmutatni.

Mondhatta volna Pál ezt is: Ha mi nem szeretjük is Őt, Ő azért változatlanul tovább szeret minket, mert nem tudja megtagadni önmagát. Mondhatta volna ezt is: Ha mi vissza is élünk ajándékaival, Ő azért továbbra is adja nekünk azokat, mert nem tudja megtagadni Önmagát. Az agaph- és a cariV-szócsaládnál sűrűbben használja a C.P. a pistiV-szócsaládot. Ez lenne az oka, hogy az imént megfogalmazott két mondatot csak mondhatta volna, de nem mondta; a hűséggel viszont azonosította Isten lényegét?! Ezt a kérdést el nem dönthetjük, de annyit biztosan mondhatunk, hogy a hűség a páli istenfogalom igen erősen hangsúlyozott és nagyon jellegzetes sajátja. Hangsúlyosabb, mint a szeretet (az agaph szócsalád 135 ízben fordul elő a C.P.-ban). A 133 ízben előkerülő cariV-szócsalád pedig legalább annyira következménye a hűségnek, mint a szeretetnek.

c) Összefoglalás

Az Újszövetség C.P.-on kívüli 14 könyvében a most vizsgált szócsaládnak csak elvéve alanya az Isten. Valójában a C.P. teszi szócsaládunk hordozójává az Istent. Nem szórványos, véletlen jelenséggé teszi ezt, mert 49 főnévi, 6 igei és 6 melléknévi alak dokumentálja ezt a páli sajátosságot. Ezzel szemben az ÚSz többi könyveiben a pistiV 2 ízben, [ApCsel 3,16a;Jel 2,13> a pisteuw 2 ízben, [Lk 16,11;Jn 2,24> a pistoV 9 ízben [Zsid 2,17; 3,2;10,23;11,11;1Pt 4,19;1Jn 1,9;Jel 1,5;3,14;19,11> jellemzője Istennek.

Tegye mindezt szemléletessé az alábbi táblázat:

	C.P	Lk	Jn	ApCsel	Zsid	1Pt	1Jn	Jel	=Össz	=ÚSz
pistiV	49	-	-	1	-	-	-	1	= 2	=51
pisteuw	6	1	1	-	-	-	-	-	= 2	= 8
pistoV	6	-	-	-	4	1	1	3	= 9	= 15
	61	1	1	1	4	1	1	4	=13	=74

48. tábla: A pistiV szócsalád az Istenről

A 74 előfordulásból 61 a C.P.-ra esik, azaz itt 15-ször sűrűbben kerül elő ez a jelentés, mint az ÚSz többi 14 könyvében, mely terjedelemben az ÚSz jó háromnegyedét adja. Fokozza ezt az aránytalanságot, hogy a C.P.-on kívüli 13-ból 7 előfordulás a páli függőségű írásokra esik (Lk, ApCsel, Zsid, 1Pt). Az evangéliumok két előfordulásából egyet találunk Jézus ajkán, azt is a Pál-tanítvány Lukácsnál. [Lk 16,11> Nem lehet kétséges, hogy a páli teológia jellemző jelentéstani jelenségével állunk szemben. Valóban be kell tehát sorolnunk ezt a szócsaládot a páli teológia első lépcsőjének nagyjelentőségű szótériológiai kifejezései közé.

JÉZUS HÚSÉGE ÉS A MI HÚSÉGÜNK

57. HITÜNK TÁRGYA

a) A nyelvi kifejezés módjai

Hiszek valamit, hiszek valakinek-valaminek, hiszek valakiben-valamiben — ezek adják igénk vonzatait nyelvünkben. Hogyan találjuk ezeket a vonzatokat a C.P.-ban?

Hiszek valamit. Kifejezheti ezt a hittárgyat — tárgyeset, tárgyi alárendelő mondat és főnévi igenév. Tárgyeset: "a szeretet mindent (panta) elhisz". [1Kor 13,7> Tárgyi alárendelő mondat: "Mert ha hisszük, hogy (coti) Jézus meghalt és feltámadt... hisszük, hogy együtt is élünk majd vele... és ha hiszed, hogy Isten feltámasztotta Őt a halottak közül..." [1Tesz 4,14; Róm 6,8;10,9> Alárendelő mondatot rövidítő főnévi igeneves szerkezet: "Megehetni mindent" (jagein) (egyeseknél ez is tárgy a hitnek). [Róm 14,2>

Hiszek valakinek-valaminek. Valakinek: "Hitt Ábrahám Istennek" (tw Jew), [Gal 3,6;Róm 4,3> Pál pedig Krisztusnak: "Tudom, kinek (cw) hittem"; [2Tim 1,12> Titust pedig így bízta Pál: "Igyekezzenek jócselekedetekben élen járni, akik hisznek Istennek." [Tit 3,8> Valaminek: a bűn misztériuma, hogy "valakik hisznek a hazugságnak (tw yeudei), hogy ítéletre kerüljenek mindazok, akik nem hittek az igazságnak" (th alhJeia). [2Tesz 2,11-2>

Hiszek valakiben-valamiben. Már a pistiV főnévvel kapcsolatban láttuk, hogy az Istenbe/Jézusba vetett hitet Pál előljárókkal fejezi ki: proV, [1Tesz 1,8;Filem 5> en [Ef 1,15;Kol 1,4> és eiV [Kol 2,5> előljárókkal (51ab num). A pisteuw ige ily jelentésű vonzatai hasonló szórást mutatnak: az eiV, en, epi előljárók tárgy-, ill. részeshatározóeset vonzattal fejezik ki azt, amit a magyar egységesen inessivus-szal /ban-ben/ fejez ki. Vegyük sorba őket. Az eiV 3 ízben található:... mi pedig hittünk Krisztus Jézusban... hogyan fogják segítségül hívni azt, akiben nem hittek?... megadatott nektek Krisztusért nem csupán az, hogy hihettek Benne... [Gal 2,16;Róm 10,14a;Fil 1,29> Az en 1 ízben: ...akiben mivel hittetek, ezért lepecsételődtetek az ígért Szentlelkével... [Ef 1,13> Az epi egyfelől 2 ízben tárgyesettel: a nem cselekvőnek, de aki hisz az istentelent istennektetszővé tevőben;... a Jézust, a mi Urunkat a halálból Feltámasztóban hívók számára..., [Róm 4,5.24> másfelől 3 ízben részeshatározó esettel: aki hisz Benne, nem fog megszégyenülni...; [Róm 9,33;10,11> valamint: hosszantűrése folytán Jézus mintaképe lett azoknak, akik a jövőben hisznek majd Benne. [1Tim 1,16> Végezetül egy esetben a katenanti előljáró vonzata miatt birtokos esetben áll Isten, akiben (Ábrahám) hitt, aki megeleveníti a holtakat, aki a nemlétezőket úgy hívja elő, mintha léteznének. [Róm 4,17>

Valamiben is lehet hinni: Krisztus feltámadása után kerül sor a Krisztushoz tartozókéra is, akik hittek az ő parúziájában (en), [1Kor 15,23> ill. Ábrahám hitt abban, hogy sok nép atyjává lesz (eiV to genesJai). [Róm 4,18>

Az előfordulások legnagyobb része — a fenti megjelölésekkel ellentétben — ismertnek tekinti azt, amit, akinek-aminek, akiben-amiben hiszünk, s ezért a pisteuw ige vonzat nélkül áll. "...szolgák ők, akik által hívőkké lettetek"; [1Kor 3,5> vagy: "az evangélium megmentésül szolgál minden hívő számára"; [Róm 1,16> vagy: "mi hiszünk és ezért szólunk is". [2Kor 4,13>

b) Páli hittartalmak: 1. Jézus Krisztus

A sajátos páli hittartalmaknak előrebozsátom az esetleges hittartalmakat. Mik ezek? Pál részben hitelt ad egy korintusból jövő hírnagyoknak. [1Kor 11,18> Egyes korintusiak azt hiszik, hogy megvásárolhatják a piacon és megehetik a bálvány-áldozat eredetű húst, más korintusiak pedig úgy gondolják, hogy nem. [Róm 14,1.2.22> Ábrahám elhiszi, hogy késő öregségében fia fog születni, [Gal 3,6;Róm 4,3.19.20> és hogy ezáltal sok népnek lesz ősatya. [Róm 4,17.18> Azért mondom ezeket a hittartalmakat

esetlegesenek, mert szembeállítom velük azokat a páli hittartalmakat, amelyeknek címzettjei mindannyian vagyunk, s ezért azokat minden hívőnek hittel kell fogadnia. Egy tetszőleges — esetleges — híryanagot el is lehet fogadni, vissza is lehet utasítani: a bálványáldozati hús megehetését illetően Pál helyt ad a pluralizmusnak. Ezek a tetszőleges hittartalmak nem is érintenek kivétel nélkül minden hívőt személyükben: Pál és kortársai pl. nem nemzenek késő öregségükben Izsákot, és nem lesznek sok nép atyjává.

Az általános érvényű hittartalmak legegyszerűsebbjét már láttuk az imént numerusunk a) pontjában: az ember Istennek, Istenben hisz. E fordulatokkal 18 ízben találkozunk. Az Atya-Fiú-Lélek hármas megjelölésben gondolkodó Pál az esetek döntő többségében e három közül a Másodikat jelöli meg a hit tárgyaként: hiszünk Jézus Krisztusnak, [2Timi 1,12> Krisztus Jézusban, [Gal 2,16;Kol 1,4;1Tim 1,16> Krisztusban, [Róm 10,14;Ef 3,13;Fil 1,29;Kol 2,5> az Úr Jézusban. [Ef 1,15;Filem 5> Ez eddig 10 hely.

A fennmaradó 8 helyből 4-ben az Isten szó jelöli hitünk tárgyát. Mindenhová eljutott Istenbe vetett hitetek [1Tesz 1,8> — írja Pál a tesszalonikiaknak. Két ízben idézi a Teremtés könyvét: Ábrahám hitt Istennek, [Gal 3,6;Róm 4,3> amit egy ízben saját fogalmazásban is állít. [Róm 4,17> Ami a még fennmaradó 4 helyet illeti, ebből 2 hely körülírja az Atyát: ...aki pedig hisz az istentelent istennektetszővé tevőben..., a mi Urunkat, Jézust a halottak közül Feltámasztóban... [Róm 4,5.24> Végezetül az utolsó két helyet egy megismételt Izajás idézet adja: Aki pedig hisz Benne, nem fog megszégyenülni. [Róm 9,33;10,11> Amikor Pál azt állítja, hogy aki hisz, az vallomást tesz, és szájával Úrnak vallja Jézust, [Róm 10,9> akkor ezzel átruházza Jézusra Isten egyik ószövetségi nevét. Nincs tehát akadálya Pál részéről annak, hogy a hit, amely per definitionem alapvetően Istenre irányul, Jézusra irányuló lehessen — ha egyszer Úrnak (=Istennek) ismerte fel Őt.

Tegyük még valamit ezekhez hozzá: Hiszek a Szentléleknek, hiszek a Szentlélekben — ily tartalmakkal a C.P. nem szolgál. Az Első Személyre vonatkozó 6 helyből kettő ószövetségi idézet. A Második Személyre 12 hely vonatkozik, s ebből kettő ószövetségi helyet alkalmaz Jézusra. Egyértelmű, hogy a páli hitben a mi Urunk, Jézus Krisztus lép előtérbe. Az Atya és a differenciálatlanul tekintett Isten félárnyékba kerül, a Szentlélek pedig minden páli hangsúlyozás ellenére sem kap még akkora súlyt, hogy egy "Hiszek a Szentlélekben"-formula megszülethetett volna. A páli jelent, azaz a — számára — utolsó (escatoV) időt a páli teológiában a Háromságon belüli Második fémjelzi. Hogy a feltámadás után már a Lélek korszaka következne, erről Pál mit sem tud. Csak azt tudja, hogy a Lélek is hordozója ennek a végső időnek — elsősorban a Fiú Lelkeként. Így is mondhatjuk: a Veletek vagyok mindennap a világ végezetéig [Mt 28,20> erősebben határozza meg a páli hit-teológiát, mint az, hogy az Atya a Fiú helyébe más Parakléoszt [Jn 14,16> küld majd a tanítványoknak.

c) ...2. Krisztus beszéde

Jézus tanítóként lépett fel Izraelben. Tanítónak vallották mások, tanítónak vallotta önmagát is. A közvetlen tanítványok áthagyományozó tevékenysége folytán jutott Jézus tanítása az újabb tanítványok tudatába, Páléba is. A hittartalmakat Pál is, az utána következők is hallották. [1Tesz 2,13;Gal 3,2.,5> Így ír erről a rómaiaknak: A hit tehát hallásból támad, a hallás pedig a Krisztus beszéde folytán vált lehetségessé. [Róm 10,17> A hittartalom tehát valójában — a jézusi tanítás (lenne).

A tanítványok Jézusban és Jézus tanításában hisznek. Akármilyen is mondatik a korai egyházban a hallás számára felkínálva, az mind jézusi tanításnak vagy legalábbis abból következőnek akarja tudni magát: "a házásoknak pedig azt rendelem, nem én, hanem az Úr... a többieknek én mondom, nem az Úr... a szűzekre vonatkozólag nincs az Úrtól rendelkezésem, véleményt azonban mondok, mint akit az Úr abban az irgalomban részesített, hogy megbízható (pistoV) legyek". [1Kor 7,10.12.25> Aki megbízható (pistoV), az közvetíti a megbízható, a hitelt érdemlő, a hittel elfogadandó tanítást. A pasztorális levelek hat ízben is beszélnek megbízható ígéről (pistoV logoV): "Megbízható és minden elfogadásra méltó az

az ige...". [1Tim 1,15;4,9> Az ősegyházban a "felügyelő" ragaszkodik a tanítással (didach) megegyező, megbízható ígéhez; [Tit 1,9; vö. még: 1Tim 3,1;2Tim 2.11;Tit 3,8> s ez a tanítás már nem akármilyen, hanem tekintélyt hordozó "a tanítás".

A Krisztustól származás adja az életalakítás és az ige megbízhatóságának az alapját: "Legyetek az én utánczóim, mint ahogy én a Krisztusé vagyok"; [1Kor 11,1> ill.: "Úgy kaptam ugyanis az Úrtól, s azt tovább is adtam nektek, hogy Jézus, az Úr, azon az éjszakán, amelyen elárulták, fogta a kenyeret..."; [1Kor 11,23> valamint: "Elsősorban azt adtam át nektek, amit én is úgy kaptam, hogy a Krisztus az Írások szerint vétkeinkért meghalt..." [1Kor 15,2>

Az ősegyházi tanítók meggyőződése, hogy az Egyházban hangzó hit-beszéd (to crhma thV pistewV) [Róm 10,8> és a Krisztus beszéde [Róm 10,17> megegyeznek egymással. A crhma pistewV-szal egyenértékű a logoV pistewV, [1Tim 4,6> és egyenértékűek vele a páli logos szinonimái: az evangéliumba, [Róm 1,16;Ef 1,13;Fil 1,27> a hazugsággal ellenkező igazságba vetett hit. [2Tesz 2,13;Ef 1,13> A szóbanforgó hit nem mítoszokról (=mesékről), hanem Isten ökonómiájáról, azaz ránk irányuló gondoskodásáról beszél (oikonomia Jeou en pistei); [1Tim 1,4> s ez a hit az egyház számára Jézus által felfedett titkot (to musthrión thV pistewV) [1Tim 3,9> mutatja be.

Hogy ez a crhma, logoV, euaggelion, alhJeia, oikonomia, musthrión — mint hittárgy, minden volt csak nem egyszerű ismételtetése a jézusi szavaknak, hanem a Lélek irányítása mellett azok újraátgondolása konkrét személyek egyediségének és a konkrét szituációknak megfelelően, az a páli teológia ismerői számára nagyonyis közhely (vö: 60. num: Hit és tudás).

d) ...3. Jézus feltámadása

Pál számára a jézusi beszédnél nagyobb fontosságú a jézusi élet végkifejlete, bár egyetlen ízben a jézusi élet kezdete is tárgya a megbízható ígének: "Megbízható és elfogadásra mindenképpen méltó az az ige, hogy Krisztus a világba jött..." [1Tim 1,15> Csakhogy Pál részére ez a jövés ott kezd jelentőssé válni, ahol befejeződik, ahol véget ér: "Ha ugyanis hisszük, hogy Jézus meghalt és föltámadott..." — olvassuk már első levelében. [1Tesz 4,14> A korintusiaknak továbbadott hittartalom, melynek elvetése esetén a korintusiak hiába lettek hívőkké, [1Kor 15,2> újra és újra ugyanerről beszél: "Krisztus meghalt... és eltemették... és feltámadt a harmadik napon... így hirdetjük és így lettetek hívőkké... ha pedig Krisztus fel nem támadt, hiábavaló a hitetek, mert még mindig bűneitekben vagytok." [1Kor 15,3.11.17> A páli hit — megmentésre néző hit (vö: 58. num: Hitünk megmentő ereje). Megmentődésünk szempontjából nézve pedig Krisztus halála és feltámadása alapvető jelentőséggel bír. Mekkora volt ezek jelentősége Jézus és az ősegyház számára — vizsgálendő és vitatandó. De nincs kétség: ezek ténybeli alapja nélkül, ill. ennek elfogadása nélkül a páli hit lényegében tárgy nélküli, egyszerűen nincs! Ha ez a halál és feltámadás nem tény, ill. ha ezt a tényt nem fogadjuk el, vagy korábbi elfogadás után visszautasítjuk, akkor — Pál számára — mint Krisztusban hívők nem vagyuk többé, akkor ilyenekként felszámoltuk magunkat.

Aki hisz, az szól; és aki szól, az az Úr Jézust feltámasztó Istenről szól, és e feltámasztás minket megmentési következményeiről szól. [2Kor 4,13-4> Hinni — ez Pál számára alapvetően ennyit jelent: "...hiszünk Abban, aki feltámasztotta a halottak közül az Úr Jézust, akit átadtak bűneink miatt, és akit feltámasztottak istenektetszövé-tevésünk érdekében". [Róm 4,24-5> Aki hisz, az vallást tesz a maga hitéről, és erről a páli hittartalomról tesz vallást: "Ha száddal Úrnak vallod Jézust, és hiszed szívedben, hogy Isten feltámasztotta Őt a halottak közül, meg fogsz mentődni". [Róm 10,9>

A feltámadás teszi lehetővé Jézus második eljövetelét is, amikor a hívők megláthatják Őt dicsőségében; [2Tesz 1,10a> azok ti., akik hittek "az Ő parúziájában". [1Kor 15,23>

Hogy Pál mit súlyoz hittartalomként, mit tekint az Istenre/Jézusra irányuló hittartalom lényegének, az, mint említettük, megmentődésünk hogyanjának szálán függ, s ezért az inkarnációnál fontosabb, nagyobb jelentőségű számára a halál, a feltámadás és a parúzia. Jézus világrajövése és egész tanítói pályája elhalványodik a végkifejlet színe előtt, mert ez a végkifejlet hozza létre Pál tudatában azt, ami igazán fontos: a megmentődést. Ezért aztán a következő páli hittárgy:

e) ...4. A mi feltámadásunk

Megmentődésünk alapja Isten és ember, tehát Jézus és a mi egymásbanlevésünk: "Vizsgáljátok meg magatokat, vajon a hitben vagytok-e... avagy nem ismeritek-e fel magatokon, hogy Jézus Krisztus bennetek van?". [2Kor 13,5> Ez a bennünk levése az alapja a mi feltámadásunknak: "Krisztus ugyanis keresztre feszítődött erőnemalkalmazás folytán, de él Isten hatalmából. Mi is erőalkalmazás nélkül élünk Benne, de élni fogunk vele együtt Isten hatalmából..." [2Kor 13,4>

Ezt az egymásbanlevést a keresztség hozza létre, s így a keresztség lesz közvetlen oka annak, hogy Jézussal együtt mi is feltámadunk: "Vele együtt eltemetődünk a keresztségben, Akiben fel is lesztek támasztva a Jézust a halottak közül feltámasztó Isten erejébe vetett hit által". [Kol 2,12> Az egymásbanlevés teljes sorsazonosságot is jelent Jézus és az ember között. Jézus meghalt, tehát mi is meghalunk; Jézus feltámadt, tehát mi is feltámadunk: "Nem tudjátok-e, hogy mindahányan, akik csak belemerültünk (ebaptisJhmen) Krisztus Jézusba, az Ő halálába merítődünk bele? Vele együtt eltemetődünk tehát a halálba a keresztség által, hogy miként Krisztus feltámadt a halottak közül, úgy mi is... mert ha összenőttünk a halálához hasonló halálban, akkor összenövünk majd a feltámadásához hasonló feltámadásban is... ha Krisztussal együtt meghaltunk, hisszük, hogy Vele együtt élünk is majd." [Róm 6,3-8>

Már első levelében olvassuk: "Ha ugyanis hisszük, hogy Jézus meghalt és feltámadt, ugyanígy a Jézus által elaludtakat is elővezeti majd Isten Vele együtt". [1Tesz 4,14> Megismléltli ugyanezt a korintusiaknak is: "...és mi hisszük... mert tudjuk, hogy aki feltámasztotta Jézust, az Jézussal együtt minket is fel fog támasztani, és Mellé fog állítani veletek együtt". [2Kor 4,13-4>

A C.P.-nak ez a legpropagatívabb erejű hittárgya. Hümenaios és Philétos felforgatják a hitet, amikor azt állítják, hogy a feltámadás már megtörtént. [2Tim 2,18> E hittárgy kiemelkedő erejét az adja, hogy Pál feltámadás-bizonytalanságban levőnek és feltámadási igényt hordozónak tapasztalta meg önmagát. Egzisztenciális ügye volt ez. Hitte, hogy meggyugtató megoldást kapott Jézustól. Ezzel a hitével eltalált az övéhez hasonló szituációban levőkhöz. Ezért lehetett számukra a feltámadás — felszabadító örömhír. A somogyi paraszt reagálása (mise után mondja a feltámadásról szóló húsvéti prédikációra: "Majd meglátjuk, tisztelendő úr!"), valamint az akkori athéniek nem kevésbé szkeptikus válasza ("Efelől majd még egyszer meghallgatunk téged!" [Csel 17,32>) ellenére is lehetett akkor is, és lehet most is valakik számára elsődlegesen és alapvetően éppen ez, tehát feltámadásunk — az örömhír, a felszabadító üzenet.

Pál számára nemcsak hiábavaló, hanem üres és semmitmondó az a hit, amelyből ez hiányzik: "Hogyan mondják egyesek közületek, hogy nincs feltámadás a halálból? Ha nincs feltámadás a halálból, akkor Krisztus sem támadt fel. Ha pedig Krisztus nem támadt fel, akkor üres a prédikálásunk, s a hitünk is üres." [1Kor 15,12-4>

Krisztus feltámadt, s ennek folytán mi, emberek is feltámadunk — ez a transzcendens hangsúlytevés adja a páli hittartalom közepét, magvát, lényegét. A páli hit a reményre, mégpedig örök életünk reményére néz. [1Tim 1,16;2Tim 1,12;Tit 1,2-4> A jézusi igehirdetés egyszerre immanens és transzcendens hangsúlytevéséből Pál egyértelműen a transzcendens hangsúlyt tette magáévá (14. num). Hiszünk a szeretet diadalában, egy szeretettársadalom történelmi kibontakozásában, az immanens Isten Országá megvalósulásában... — ilyesfajta fogalmazásokat a páli hittartalmak között

hírből sem találunk. Pál hite számára a feltámadt Jézus, mint feltámadásunk biztosítéka — a perdöntő evangélium, a perdöntő hittartalom.

58. HITÜNK MEGMENTŐ EREJE

a) A mi hitünk — a második lépcső

Jézus hűsége — amint láttuk (55a num) — istennektetszést kínál fel számunkra. Ez az istennektetszés csak lehetőségbeli, ettől még nagyon sokan elkárhozhatunk. De ez a lehetőséget biztosítás a páli teológiában csak az első lépcső, s az első lépcsőt követi a második. Ez a második: — a hit lépcsője. A hit legáltalánosabb vallási értelemben Isten-elfogadást, Istenhez-igazodást jelent szemben a hitetlenséggel, amely pedig éppen Isten el nem fogadását jelenti, s ebből folyóan Hozzá nem igazodást is. Elfogadás és odaigazodás el is válhatnék egymástól. Az Istent elfogadó, de Hozzá nem igazodó ember — a bűnös hívő. Többé-kevésbé ilyenek vagyunk mindannyian. De ha Istent a bűnös ember iránt megértéssel-szeretettel levőnek gondoljuk (hisszük, ilyenként fogadjuk el), és ha nem utasítjuk el az Őhozzá igazodás szándékát, (tehát csak gyengeségünkől folyóan, azaz odaigazodni akaró énünk ellenére vétkezünk), akkor a bűnét bánó bűnös ember hite is elegendő ahhoz, hogy (az első lépcsőben) minket megértéssel-szeretettel átölelő Istentől felkínált potenciális istennektetszés — aktuális, azaz tényleges istennektetszéssé alakuljon át. Így van ez, mert Jézus metanoiázó bűnösökből állónak tanította a maga Országát (KIO 13c). Persze mondhatnók a fentieket egyszerűbben is, ha Pál az első lépcsőben nem beszélne istennektetszésünkről, hanem csupán Isten bennünket örök boldogsággal megajándékozni kész szeretetéről. Ez esetben Isten az első lépcsőben szeretetétől indítva meghív minket magához a szeretet életformájára, mi pedig a második lépcsőben igent mondunk meghívására is, felhívására is, tehát a szeretet életére.

De ha a páli teológiát elemezzük, akkor ragaszkodnunk kell Pál gondolatvilágához: az első lépcsőben a Jézus hűsége által nekünk felkínált potenciális istennektetszést a második lépcsőben jelentkező mi hitünk teszi ténylegesen is istennektetszéssé. Differenciálatlanul értve most ezt a mi hitünket, mint Istenbe kapaszkodni akaró tiszta emberi szándékot. Azt a hitet, amely egyezik a Jézus tudatában levővel is ("A hited megmentett téged!"), és egyezik a vallásos emberek közmeggyőződésével is.

Csak hogy Pál gondolkodásában probléma adódik abból, hogy ő bizony differenciál, azaz elkülöníti és szembeállítja egymással az ember hitét és az ember cselekedetét; és állítja, hogy a cselekedetek nélküli hit tesz istennektetszővé minket (22—25 num). Vagy szerényebben és pontosabban fogalmazva: az ősegyház is észlelte ezt páli tanításként. Az ősegyházi tiltakozás e különválasztás és szembeállítás ellen jól ismert a Jakab-levélből (26. num). Az ősegyházi kritika s még inkább az, ami ellen ez a kritika tiltakozott, továbbment a keresztény hagyományban, és továbbél mind a mai napig mind teológusaink, mind az egyszerű hívők tudatában.

b) Hit és cselekedet Bultmann szerint

A páli hagyomány továbbélését illusztrálja számunkra Bultmann egy rangos írása (A páli hitfogalom — ellentétben a zsidósággal NtWB VI.220—222). Szó szerint idézem:

Az ember csak a hite alapján állhat meg Isten előtt, és sohasem cselekedetei alapján. Az egész Galata levél harcol a még valahogyan lehetséges félreértés ellen, hogy a hitet még ki kellene egészíteni valamiféle törvény előírta cselekedetek teljesítésével. Ebből teljesen világos, hogy a pistiV az ember abszolút önátadása Istennek, mégpedig olyan önátadás, amelyet az ember nem tud mintegy magamagától elhatározni — ez esetben az "erga" szférájába maradna —, hanem amely csak Isten kegyelmének való önátadás, tehát csak felelet lehet Isten tetteire. Ugyanilyen világos azonban az is, hogy ez az önátadás akarati mozgás, még hozzá az akarat radikális döntése, amelyben az ember kiszolgáltatja önmagát. Olyan tett, amelyben az ember valójában van; míg az ergon esetén az ember mindig csak mellette áll annak, amit útnak indít. Pálnál a pistiV tett-jellege egyfelől azáltal jut kifejezésre, hogy a pistiV-en engedelmességet ért, másfelől egészen akaratlanul azáltal, hogy ő a pistiV-t, mint pl. Ágoston, sohasem mondja inspiráltnak; a hívő kapja ajándékba a Lelket, de a hit nem

ajándéka a Léleknek. A hit — életmód annak a számára, aki Krisztussal együtt keresztre van feszítve, aki már semmiképpen sem él énként, hanem Krisztusban él. Ha nem értjük meg a paradoxont, hogy a pistiV mint az akarat mozgása, egyúttal az akarat tagadása is, akkor a pistiV - erga nomou antitézist könnyen félreértjük, mintha a pistiV megint csak cselekedet, teljesítmény volna. Ez esetben a cselekedetek páli elutasítását úgy értelmezzük, hogy az csak a mózesi törvények cselekedeteit érintse, míg az emberi egyedi tevékenység egy bizonyos mértékét mindig állítani kell a hitről, mint engedelmisségi aktusról. Valójában azonban a hitben nem található meg az öntevékenység egy bizonyos mértéke, hanem a hit legkitüntetettebb értelemben tett, csakhogy ugyanakkor ellentéte minden cselekedetnek, minden teljesítménynek, mert a hit tette éppen a minden emberi egzisztenciát megalapozó tevényt tagadásában áll... De az is világos, hogyha Pál a hívőtől megkívánja a törvényt teljesítést egy új értelemben, nevezetesen az agaph-jában, akkor az erga nomou nem a tartalmát illetően, hanem a teljesítés módját illetően utasítat el. Végül is Pál egész világosra rajzolta a cselekedetek elutasításának motívumát: az "erga nomou" azért hamis üdv-út, mert azon az ember a maga dicsőségét, Isten előtti igényét akarja megalapozni. Miközben az emberi dicsekvés megsemmisítése egyaránt érinti a zsidó cselekedetekből-megigazulást és a pogány bölcsességet, világos lesz, hogy amikor az erga-t Pál elutasítja, akkor egy meghatározott, sőt jellegzetes emberi magatartást utasít el, az ember Isten színe előtti önbiztosításának magatartását, ill. az erre törekvést. Így aztán a pistiV az igazi engedelmisség lesz, mint Istentől megkívánt és mint Isten Krisztusban létrejövő kegyelmi aktusa által lehetővé tett emberi magatartás, nemcsak a sajátosan zsidó, hanem a sajátosan pogány magatartással szemben, hanem egyáltalán a természetes ember magatartásával szemben, aki úgy gondolja, hogy saját erejében megállhat Isten előtt.

Eddig az idézet. Ha az olvasó veszi a fáradságot és analizálja ezt az egész szöveget (a hit = ... tételeket formálva, azaz mintegy matematikailag rendezve Bultmann fenti állításait), akkor aligha lesz más benyomása, minthogy valóságos ellentmondások sorozatával találkozunk, melyeket a szerző csak látszólagos ellentmondásoknak, azaz paradoxonoknak állít. Mivel nem Bultmann, hanem Pált vizsgálom, ezért Bultmann-kritika helyett csak az általam végzett analízis eredményeinek közlését folytatom.

c) Hit és cselekedet — a lépcsők teológiája szerint

A páli szövegekben meglevő tényleges ellentmondás úgy-ahogy feloldása számomra csak a harmadik lépcső beiktatásával látszik lehetségesnek. A harmadik lépcsőn helyezkedik el Pál cselekedeteket dicsérése. A harmadik lépcsőben dicséri azt, amit a második lépcsőben kerekperccel megtagad? Nem ellentmondás ez? Az olvasó számára bizony annak tetszhetik. De Pál feloldotta magában. Azzal oldotta fel, hogy a második lépcsőben nem az akármiféle cselekedet ellen tiltakozik, hanem az első lépcsőt, a Jézus hűségét figyelembe nem vevő cselekedet ellen. Nem bánja Pál még az obszervanciát sem: körülmetélkedjék, aki akar (20. num), ne egye meg a bálványáldozati húst a gyenge hitű... de hitű (21. num), csak vegye tudomásul, hogy Jézus hűsége, szeretete nélkül nincs istenektetszés, nincs megmentődés. Azokat akarta ezzel az üdvösség asztaláról lesöpörni, akik ezt nem akarták tudomásul venni (kereszténnyé nem lett zsidókat), valamint azokat, akik az obszervanciákat az üdvösség feltételének tekintették (pl. zsidósítani akaró zsidó-keresztényeket). A második lépcső azért született meg Pálban, mert nem mindenki akart fejet hajtani az első lépcső előtt. A páli második lépcső abból a célból született meg, hogy fejünket meghajtva a jézusi hűség előtt, mindannyian csatlakozzunk Jézus olyan egyházához, amely korábbi nemzeti-vallási obszervanciáinkat pusztán folklórértékűvé alakítva alkalmassá teszi magát minden nemzet egybegyűjtésére.

A Jézusnak magát meg nem adó tábor cselekedeteitől határolja el magát Pál a második lépcsőben, hogy aztán a harmadik lépcsőben — Jakab és mindenki öröme! — ő maga is elmondja, hogy az a hit, amelyik nem bontja ki magából a szeretetet, az bizony nem hit. Az Isten hűségét (pistiV — az 1. lépcsőé)

elfogadó (pistiV — a 2. lépcsőé) ember a maga hűségét (pistiV — a 3. lépcsőben) adja válaszként a maga Istenének.

d) Jézus hűsége vagy a mi hitünk áll szemben cselekedeteinkkel?

Egyelőre azonban még a második lépcsőben vagyunk, és Pál nem győzi eléggé hangsúlyozni, hogy bizony a pistiV, és nem a cselekedetek tesznek istennektetszővé minket. Közben pedig bizonyítást nyert, hogy a páli pistiV 142-ből 49 esetben nem a mi hitünket, hanem Jézus hűségét jelöli (50—56 num). Ezért aztán a pistiV és a cselekedetek szembeállítása két — bár a páli tudatban egymással mélyen összefüggő — egymástól különböző szembeállítást hordoz.

Az egyik:

— Jézus hűsége ment meg minket, nem a cselekedeteink.

S a másik:

— A mi hitünk ment meg minket és nem a cselekedeteink.

Az első szembeállítás alapja egy olyan Ádám által létrejött bűnösség-szituációban rejlik, amelyben az ember minden egyéni erőfeszítése ellenére is bűnösnek bizonyul Isten színe előtt (34—37 num). Alapja tehát az áteredő istennek-nemtetszés, amin semmi más nem segíthet csak az az amnesziás jellegű kegyelem (45—48 num), amely egy Istentől/Jézustól kiinduló áteredő istennektetszés birtokába juttat minket (38—44 num).

A második szembeállítás hordozó alapja pedig az, hogy aki nem fogadja el ezt az amnesziás kegyelmet, az természetesen hiába tesz egyénileg még olyan kiváló dolgokat is, marad az Ádám bűne által létrehozott bűnszituációban, és ennél fogva nem mentik meg őt a cselekedetei. Nem az a helyzet tehát, hogy hit címén az embernek akarnia kell, és nem kell akarnia; nem szabad cselekednie, és másfelől szabad és kell cselekednie — a paradoxonoknak mondott bultmanni ellentmondások értelmében. Nem ez a helyzet, mert a páli tanítás szerint az embernek mindenképpen cselekednie kell, de azon az alapon, hogy hitttel tudomásul veszi, elfogadja, hogy cselekedeteinél alapvetőbben, s azokat megelőzően rászorul Isten irgalmára, aki kegyelemből az istennektetszés potenciális létszituációjába hajlandó tenni őt, és teszi őt aktuálisan is, ha hite által bejelenti Istennek ezt az igényt... azaz ha kéri, és ha el akarja fogadni Tőle a megmentést.

A két szembeállítás azért függ össze nagyon mélyen egymással, mert az első szembeállításban

— Jézus hűsége és ebből folyóan a Tőle reánk áradó istennektetszés objektív ténye,

a másik szembeállításban pedig

— ugyanennek tudomásulvétele és szubjektív igénylése

áll szemben cselekedeteinkkel, melyek egyfelől a Jézus hűsége nélkül, másfelől e hűség hitttel elfogadása nélkül nem teszik lehetővé számunkra a megmentődést. De ezek a cselekedeteink ugyanakkor föltétlenül szükségesek megmentődésünkhöz — a harmadik lépcsőben; azaz amikor már tudomásul vettük, hogy van Jézus hűsége, és van Golgota, és van ebből számunkra potenciálisan, majd aktuálisan adott új létszituáció. Így látja Pál, és nem másképpen.

Ha persze valaki másképpen látja, és úgy gondolja, hogy Ádám bűne nem teremtett ily értelmű csődszituációt, és következésképpen a Golgota- és a feltámadás-esemény jelentősége nem is állhat abban, hogy eltüntesse ezt a nem létező Ádám-utáni csődszituációt, akkor az ő számára ez a háromlépcsős páli gondolkodás elfogadhatatlan. Elfogadhatatlan, mert számára jóval egyszerűbb a dolog: Ádám előtt és után, Krisztus előtt és után (tehát mindenkor) Isten szereti és szeretetre szólítja

fel az embert — ez az első lépcső. Az embernek módja van nemcsak visszautasítani, hanem el is fogadni (s éppen ez utóbbiban áll Istentől kapott létébe írt feladata) ezt a szeretetet és szeretetre felszólítást — ez a második lépcső. Ez esetben viszont nyilvánvalóan nincsen harmadik lépcső. És nincsen semmiféle kizárásos szembeállítás sem, csak megfelelés: mert Isten hűségére az embernek hűséggel, Isten szolidaritására szolidaritásával, a szeretetre szeretetével kell válaszolnia. Ek pistewV eis pistin! [Róm 1,17ab> — a hűségre csak a hűség lehet a méltó válasz: Jézuséra a miénk, Istenére az emberé.

e) Jézus hűsége tesz istennektetszővé minket, és nem a cselekedeteink

A fenti két szembeállításból előbb az elsőnek említettet vizsgáljuk. A Jézus hűsége jelentésű pistiV 49 előfordulásából 20 hely utal az istennektetszővé tevésre. További 14 hely egyéb szavakkal utal Isten megmentési funkciójára. Összesen 15 hely tiltakozik a cselekedetek ellen. Ez az összesen 49 utalás azért nem ad 49 különböző helyet, mert a helyek egy része kettős funkciójú: utal az isteni megmentésre, és egyszersmind tiltakozik cselekedeteink megmentő ereje ellen is.

Tárgy	Helyek	Számuk
1. Istennektetszés	Gal3,8;5,5; Róm1,17ac;3,25.26.30ab.31;10,6	=10
2. Megmentés	Gal2,20;3,7.9.14.22.26;Ef2,8;3,12; Kol2,7;1Tim1,14;3,13;2Tim3,15	=12
3. Istennektetszés és megmentés	Róm5,1	= 1
4. Jézus hűsége és cselekedet	Gal3,2.5.12.23a.25;Róm 3,27	= 6
5. Istennektetszés és cselekedet	Gal2,16ac;3,11.24; Róm3,22.28;9,30.32;Fil 3,9a,	= 9
6. Egyéb	Gal1,23;3,23b;6,10;Róm1,5;3,3;10,8;16,26; Ef4,5;6,23;Kol1,23;2Tim1,13,	=11
		=49

49. tábla: Jézus hűségének tartalma

Mind a hat tárgycsoport Jézus hűségéről beszél. Az első három tárgycsoport kifejti e jézusi hűség tartalmát: az istennektetszést, és különféle egyéb szavakkal azt a megmentési tartalmat, amelyet az istennektetszés is hordoz. A következő két tárgycsoport (4. és 5.) mindegyike szembeállítás: a jézusi hűség, ill. ennek istennektetszési velejárója állítódik szembe a cselekedetekkel. A hatodik tárgycsoport a jézusi hűség bennünk érvényesülő velejáróira utal (cselekedeteink pozitív szerepére!), melyekkel később foglalkozunk (59. num).

Az első három tárgycsoport mondanivalójával már szembesültünk (54a num), most a negyedik és ötödik tárgycsoport anyagát vesszük szemügyre.

Az ebbe a tárgycsoportba tartozó 15 helyből 9 a Gal, 5 a Róm és 1 a Fil-ben található. Olvassuk egybe ezeket a szövegrészeket. Az 54. num-ban igazoltuk, hogy e 15 helyen a pistiV következetesen Jézus hűségét jelenti. Az alábbiakban nem fordítom le ezt a szót, s így az olvasó újra mérlegelheti az általam választott fordítás helyességét.

Gal 2,16a: ...tudván, hogy nem válik istennektetszővé az ember a törvény cselekedeteiből, hanem csak Jézus Krisztus pistiV-e által;

Gal 2,16c: ...hogy istennektetszővé tétessünk Krisztus pistiV-éből és nem a törvény cselekedeteiből, mert a törvény cselekedeteiből nem tétetik majd istennektetszővé egyetlen ember sem;

Gal 3,2 : ...csak azt az egyet akarom megtudni tőletek, hogy a törvény cselekedeteiből kaptátok-e a Lelket vagy a pistiV tudomásulvételéből?;

Gal 3,5 : ...aki tehát nyújtja nektek a Lelket és erőket működtet körötökben, a törvény cselekedetei vagy a pistiV tudomásulvétele alapján (teszi ezt)?;

Gal 3,11 : ...nyilvánvaló, hogy a törvény által senki sem válik istennektetszővé Isten szemében, mivel az igaz a pistiV-ből él majd;

Gal 3,12 : ...a törvény pedig nem a pistiV-ből való;

Gal 3,23a:... mielőtt pedig megérkezett volna a pistiV, a törvény alatt őriződtünk;

Gal 3,24 : ...a törvény Krisztushoz vezető nevelőnk lett, hogy a pistiV alapján tétessünk istennektetszőkké;

Gal 3,25 : ...miután pedig eljött a pistiV, már nem vagyunk a nevelő alatt;

Róm 3,22 : ...most pedig törvény nélkül lett nyilvánvalóvá az Isten által adott istennektetszés Jézus Krisztus pistiV-e folytán minden hívő javára;

Róm 3,27 : ...hol van tehát az ember számára a dicsekvés lehetősége? Kizárattott. Minek az erejében dicsekedhetik? A cselekedetében? Nem, hanem a pistiV erejében;

Róm 3,28 : ...azt gondoljuk ugyanis, hogy az ember a pistiV erejében válik istennektetszővé a törvény cselekedetei nélkül;

Róm 9,30 : ...a pogányság, bár nem kergette a törvénytéljesítésből való istennektetszést, megkapta az istennektetszést, a pistiV-ből való istennektetszést;

Róm 9,32 : ...Izrael pedig kergette... és nem érte el, mert nem a pistiV alapján (kergette), hanem úgy, mintha cselekedetek alapján volna elnyerhető;

Fil 3,9 : ...nincsen saját istennektetszésem a törvény alapján, hanem a Krisztus pistiV-e által elnyert, Istentől való istennektetszésem.

Mindezek a helyeken a jézusi hűség, tehát Jézus cselekedete van szembeállítva a mi cselekedeteinkkel: amit Ő tett, szembeállítódik azzal, amit mi tehetünk. A nekünk üdvösséget biztosító erő tehát ezeken a helyeken nem a mi hitünk (pistiV chmwn), hanem az, amit Jézus értünk tett, ill. a tette mögött levő isteni szeretet, könyörület, hűség. Látnivaló mindebből — a hagyományos elképzelésekkel szemben! —, hogy a pistiV-t és a cselekedeteket szembeállító páli helyek java része mit állít szembe egymással: Jézus hűségét és a magamét!

f) Hitünk tesz istennektetszővé minket, nem pedig a cselekedeteink

Mindazonáltal van a C.P.-ban néhány olyan hely is, amely a jézusi hűséget elfogadó mi hitünkkel állítja szembe cselekedeteinket.

A páli "mi hitünk" mindent összefoglalni akaró tárgya: Istennek minket istennektetszőkké tevő, megmentő munkája; az ember "az istentelent istennektetszővé tevő Istenben hisz"; [Róm 4,5> ugyanúgy, ahogyan Ábrahám "sem kételkedett hitetlenül Isten ígéretében, hanem hitében megerősödött..." [Róm 4,20>

Ezen a két helyen Pál a fenti szótériológiai tartalmakat a mi hitünk tárgyának állítja. Az alábbiakban találkozunk azonban olyan helyekkel, amelyek a szótériológiai tartalmat, tehát a megmentést a hit következményének állítják, és nem a hit merő tartalmának. Világosan látnunk kell ezt a különböztetést. Mert más dolog egyfelől arról beszélni, hogy hiszek abban, hogy van engem istennektetszővé tevő, engem megmentő Isten, azaz hiszek az istennektetszésben, a megmentésben, hiszek abban, hogy mindezt Isten nekem megadja. És más dolog másfelől arról beszélni, hogy az én Istenbe vetett hitem (az engem megmenteni és istennektetszővé tenni akaró Istenbe vetett hitem) maga tesz engem istennektetszővé, megmentetté. Mindezt egyszerűbben fogalmazva:

hitem tárgya — Isten megment engem;

hitem következménye — Isten megment engem.

Az alábbiakban tárgyalandó páli nyilatkozatok hitünknek erről a következményéről beszélnek. Ezek élére teszem az istennektetszésről és megmentésről egy lélegzetvétellel nyilatkozó helyet: "szívünkkel hiszünk az istennektetszés, szájunkkal vallunk a megmentés elnyerésének céljából". [Róm 10,10> Látnivaló: nem pusztán az istennektetszést, a megmentést hisszük, hanem Pál állítja hitünk istennektetszést és megmentést szerző erejét. Másképpen: nemcsak az engem megmentő Istenben hiszek, hanem abban is, hogy az én hitem ment meg engem. Még hét esetben nyilatkozik Pál ugyanilyen értelemben: "Hitt Ábrahám Istennek, és ez betudatott számára istennektetszésül"; [Gal 3,6;Róm 4,3> "a hívőnek... betudatik az ő hite istennektetszésül"; [Róm 4,5> "Krisztus mindenki számára istennektetszéssé lett, aki hisz"; [Róm 10,4> "istennektetszés... minden hívő számára". [Róm 3,22> Valamint beszél még Pál "a hit istennektetszéséről", [Róm 4,4> ti. arról a hitről, amely istennektetszést eredményez. Végezetül: "aki megőrzi a hitet, megkapja az istennektetszést". [2Tim 4,7-8>

A fenti hét helyen tehát az istennektetszés bizonyul hitünk következményének. További három helyen megmentésünk lesz hitünk eredménye: az igehirdetés bolondsága által menti meg Isten a hívőket, [1Kor 1,21> az evangélium a hívők számára szerez megmentést, [Róm 1,16> a feltámasztó Istenbe vetett hit ment meg minket. [Róm 10,9> Végezetül nyolc helyen más szótériológiai tartalmú kifejezések utalnak a hit ugyanezen erejére: aki hisz, nem szégyenül meg, [Róm 9,33;10,11> eljut a kegyelemhez, [Róm 5,2> Krisztus lakik benne, [Ef 3,17> lepecsételődik a Szentlélekkel, [Ef 1,13> érvényesül rajta is Isten Jézust feltámasztó ereje, [Ef 1,19> övé lesz az örök élet. [1Tim 1,6;6,12>

Mint fentebb említettük, néhány helyen Pál ezt az üdvösségszerző mi hitünket is szembeállítja cselekedeteinkkel. Még pedig az alábbi öt helyen:

Róm 4,5 : ...a nem cselekvőnek, hanem hívőnek... betudatik az ő hite istennektetszésül;

Róm 4,13 : ...nem a törvény által (adatik) az ígéret Ábrahámnak és az ő magvának, hanem a hit istennektetszése által;

Róm 4,14 : ...ha a törvény alapján állók az örökösök, akkor kiüresedett a hit (ti. megszűnt a hit bennünket örökösökké tevő ereje);

Róm 4,16 : ...azért van hit alapján az ígéret, hogy ajándék folytán lehessen (értsd: és nem a mi cselekedeteink alapján);

Róm 4,9-12: idesorolandó lenne még a körülmetéletlen Ábrahám hite, amelyet Pál cselekvéssel szembeállított hitnek tekint azon az alapon, hogy Ábrahám csak a hite létrejötte utáni időpontban végeztette el magát a körülmetélést — s ez a körülmetélés lenne a cselekedet.

Mindezek a helyek a Róm 4. fejezetben találhatók. Ezen az egyetlen fejezeten kívül tehát Pál mindig Jézus hűségét állítja szembe cselekedeteinkkel.

Van még Pálnak egy nyilatkozata, amely úgy indul, mintha a fentiek körébe tartoznék. "Jézus Krisztusban semmit sem ér sem a körülmetélés, sem a körülmetéletlenség, hanem csak a hit..." Ha idáig tartana a mondat, akkor ezt a mondatot is érthetnők a cselekedeteinkkel szemben állított hitünkre. De a mondat folytatódik: "...csak a hit, amely a szeretet által munkálkodik". [Gal 5,6> Nyilvánvaló, hogy ez a mondat nem állítja szembe a hitet a cselekedettel. Ellenkezőleg: itt a kettő elválaszthatatlan egységet jelent Pál számára. Nemcsak ebben a nyilatkozatban van ez így. Azt merem állítani, hogy Pál bármelyik fentebbi mondatához értelemszerűen hozzá lehetne tenni ezt a folytatást. Méghozzá Pál teológiai gondolkodásának szellemében lehetne hozzátenni. Bizonyíték erre az egész következő numerus: Cselekedetekben kibontakozó hitünk. A szeretet által munkálkodó hit át is vezet már minket a harmadik lépcső pistiV területére, ahol hitünk cselekedetekben kibontakozó hűségégre érik.

De előbb foglaljuk még össze eredményeinket. A pistiV - erga nomou páli antitézis tehát arról beszél, hogy Jézus hűségének a szerepe alapvetőbb és nélkülözhetetlenebb megmentődésünkhöz, mint a cselekedeteink. Ebből folyik, hogy ugyanígy alapvetőbb és nélkülözhetetlenebb az ebbe a jézusi szerepbe vetett hitünk, mint a cselekedeteink. E két pistiV nélkül hiába cselekednénk. De ha tőlünk függetlenül adva van az első pistiV (Jézus hűsége), és tőlünk függően adva van a második pistiV (az első pistiV-re irányuló hívő elfogadásunk, azaz a mi hitünk), akkor a cselekvésünk már nagyon is szükséges megmentődésünkhöz. A harmadik lépcső éppen a mi cselekvő hűségünkről beszél. A pistiV szócsalád pedig bizony hordozza ezt a mi cselekvő hűségünket is.

A Róm 4. fejezetét leszámítva tehát a C.P. Jézus hűségét állítja szembe cselekedeteinkkel. A páli szembeállítás azt akarja hangsúlyozni, hogy nagyobb az Isten része megmentődésünkben, mint a miénk. A páli cariV-tan ugyanezt mutatja (48. num). Jézus stílusában ez így hangzott: "Látván azok hitét, szólt az inaszakadtnak: Bízzál, fiam, megbocsáttatnak a bűneid", ill.: "Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek". [Mt 9,2; Lk 23,34> Valójában erről az isteni megbocsátásról akarna vallani a páli új létszituáció is... (41. num). Bár Jézus ezt a létszituációt — azt, hogy Isten kész magához ölelni az embert — nem gondolta és nem tanította újnak, hanem olyannak, amelyet Isten jósága mindenféle időbeli korlátozás nélkül biztosít az ember számára.

59. CSELEKEDETEK BEN KIBONTAKOZÓ HITÜNK

a) A hit cselekedete

A cselekedeteket a páli teológia pozitíven értékeli. Bár 19 esetben negatívan szól róluk az előzőek során látott szembeállításokban, s bár ezeken a helyeken tagadja a cselekedetek megmentő erejét, legalább tízszer annyi hely található a C.P.-ban, amely a cselekedetek megmentődést biztosító erejét hirdeti (22—25 és 34. num).

Akik az elmúlt kétezer esztendő során a cselekedeteket kizáró pistiV-fogalomban akarták megtalálni a páli teológia kulcsfogalmát, azok (úgy gondolom, nem is a véletlen különös játéka folytán), amikor felütik a C.P.-ot, az első levél (címezés utáni) első mondatában azt olvashatják, hogy Pál hálaadó imádságban emlékezik meg a tesszalónikiak hitének a cselekedetéről, [1Tesz 1,3> azaz a hitükből folyó munkáról: ergon thV pistewV. Nem arról olvasnak tehát, hogy a tesszalónikiak kiestek a kegyelemből, ha azt hiszik, hogy erre a munkára szükségük van a megmentődésükhöz. A pistiV - erga nomou-féle antitézis helyett a teljes békességet találjuk az antitézis két tagja között, amely békesség nyelvtani kifejeződése egy birtokviszony: ergon thV pistewV. Azaz: aki hisz, az cselekszik.

A következő levélben pedig kérő imádsággal igyekszik Pál biztosítani, hogy Isten hatalmának erejéből teljessé legyen bennük a hit ugyanezen munkája: [2Tesz 1,11> ergon pistewV. Utolsó ránkmaradt levelében pedig erre biztatja Titust: Teljes biztonságot nyújts hallgatódinak, hogy azok, akik Istenben hívőkké lettek, azon jártasság eszközét, miként lehetne nemes tettekkel (kalwn ergwn) kitűnni a többiek közül. [Tit 3,8>

Bizony nincsen pistiV ergon nélkül — vallja tehát Pál úgy, hogy ezt akár Jakab is, és bárki más is mondhatná. Az ergon a pistiV mivoltához, lényegéhez tartozik. Nem úgy, hogy egyenlőségjelet lehetne tenni a kettő közé, hanem úgy, hogy a pistiV-ben energieia (energia) rejlik, amely szükségképpen ergon-okban bontja ki önmagát (8cd num). Amikor Pál arról ír a galatáknak, hogy nem valamely vallási közösséghez tartozás és nem a közösség obszervanciáinak megtartása bír megmentő erővel, hanem erre csak a pistiV-nek van ereje, akkor azt is elmondja, hogy ez a pistiV tettekre irányuló belső hatékonysággal rendelkezik: a pistiV munkálkodó (energoumenh) pistiV. [Gal 5,6> Jézus pistiV-e is ilyen: egészen a Golgotát vállalásig menő hatékonysággal rendelkezik. A páli mi hitünk is ilyen.

b) A cselekedetek bére

Akármennyire is elsődleges Jézus szerepe megmentődésünkben, a második helyen conditio sine qua non módjára ott vannak a mi cselekedeteink is. Ennek következtében az üdvösségben nemcsak ajándékot kapunk, hanem bért is. A bér (misJoV) szó 15 ízben kerül elő Jézus ajkán az evangéliumokban, mégpedig egyértelműen ily üdvösségmeghatározó jelentésben (KIO 37c). [Mt 9,12.46;6,1.2.5.16,10,41.41.42;20,8;Mk 9,41;Lk 6,23.25;10,7;Jn 4,31> De így van ez a C.P.-ban is.

Pál is használja szavunkat 6 ízben, és ebből 5 hely a jézusi anyaggal teljes harmóniában pozitíven értékeli ezt a kifejezést. Egy ízben az Ószövetséget idézve mondja, hogy méltó a munkás (ergathV!) a maga bérére. [2Törv 25,4;1Tim 5,18> A másik 4 esetben már önállóan. A pártoskodó korintusiaknak ültető önmagáról és az öntöző Apolló munkájáról állítja, hogy bért fognak kapni munkájukért: "mindegyikük megkapja majd saját bérét, saját fáradozása szerint". [1Kor 3,8> Kinek-kinek a munkáját tűz fogja kipróbálni, s ha el nem ég, ha megmarad valakinek az ergon-ja, az "majd bért kap ezért". [1Kor 3,14> Pál lemond a maga anyagi dotálásáról: "Ha ugyanis önként teszem ezt, bért kapok..., mi tehát az én bérem?". [1Kor 9,17.18> Mind a négy helyen Pál bérnek állítja az Istentől kapható üdvösség-jutalmat. Érdekes megfigyelni, hogy e megállapításokat éppen abban a levélben teszi, amely nem ismeri a hit és cselekedetek antitéziséét, amelyben nem csatázik kereszténnyé lenni nem akarókkal, ill. a hitbe zsidó obszervanciákat felvenni akarókkal.

Állandóan ki vagyunk téve az ideológizálás veszedelmének. Hiába használja Pál négy, ill. öt esetben a bér szót ily értelemben, kizárólag a hatodik előfordulást szokásos emlegetni, s ennek alapján azt képviselni, hogy Pál szemléletében az üdvösség nem bérnek, hanem ajándéknak az eredménye. Ezt írja ugyanis a rómaiaknak: "a cselekvőnek a bért nem ajándékként, hanem járandóságként (kata ojeilhma) adják; a nem cselekvőnek, hanem hívőnek pedig... a hite tudatik be istennektetszésül". [Róm 4,4-5> Azaz: ha cselekvésünkért kapnók az üdvösséget, akkor bérként, járandóságként kapnánk; de hát nem azért kapjuk, hanem hitünk fejében. Miért tagadja itt Pál az üdvösség bér-jellegét, amit pedig fenti négy nyilatkozatában állít? Csak azért, mert a hittel elfogadást kikapcsolni akaró cselekvésről beszél, azaz olyan harmadik lépcsős cselekvésről, melyet nem alapoz meg a második lépcső, tehát Isten hűségének hittel elfogadása. Másképpen: ha valaki tagadni akarja az üdvösség ajándék-jellegét, akkor ő tagadja az üdvösség bér-jellegét. De ha valaki nem állítja szembe egymással a hitet és a hit nélküli cselekvést, hanem a hitet és a hitből folyó cselekvést teszi egymás mellé, akkor Pál számára az üdvösség ajándékozás eredménye is, bérként kapott is. Apolló és önmaga hit-alapon kibontott cselekvése bizony bért kiváltó, bért kiérdemlő jellegű cselekvés, amely nagyon is hozzájárul az Isten által ajándékként felkínált istennektetszés megszerzéséhez.

c) A hit liturgiája

A pistiV-nek nemcsak ergon-ja van, hanem leitourgia-ja is. Ez a szó jelöli az ószövetségi papi hivatalát, [Zsid 9,21> s így a Keresztelő apjának papi hivatalát is. [Lk 1,23> Egy Pál-tanítvány nyelvén jelöli Jézus Golgotán gyakorolt papi hivatalát is. [Zsid 8,6>

Pál liturgiának mondja a jeruzsálemi szegények számára adományokat gyűjtő saját szolgálatát. [2Kor 9,12> De nemcsak ezt mondja annak. Timóteus "Krisztus munkájáért a halálhoz jutott közel, kockára téve életét, hogy betöltse a ti értem végzett liturgiátoknak hiányát". [Fil 2,30> Ez a liturgia tehát az életet kockára tevő, a halálhoz közeljutást is magában foglalható szolgálatot is jelent. A filippiek liturgiája is ilyen lehetett, ha Timóteus csak beugrott helyettesíteni őket távollétük miatt.

Aki hisz, az liturgiát végez, és az ezen a címen végzett munka, szolgálat határait a Golgotán is liturgiát végző Jézus még a halált is számbavehetésig tágította. A filippiek — akiknek megadatott, hogy szenvedjenek Krisztusért, és hogy ebben így Pál rangjára emelkedjenek, [Fil 1,29-30> — liturgiája mellé van rendelve a véres áldozatnak (Jusia), és ez a véres áldozattal egyenlővé tett liturgia a filippiek hitéből nő ki, annak következménye. Pál esetleges vértanúhalála, italáldozatul kiömlése csak tetézi és tetőzi a filippiek áldozatát: "sőt még, ha hitetek véres áldozata és papi hivatala fölé (leitourgia thV pistewV) italáldozatul ki is öntenek engem, örülök és együtt örülök mindnyájatokkal". [Fil 2,17>

A liturgia Jézus óta nem állatok feláldozása, hanem önmagunk életének odahelyezése, halálnak is kitevése. A leitourgia szó két szóból van összetéve: laoV (nép) és ergon (munka). Népert végzett munkát jelent tehát. Ez a népert végzett munka — az újszövetségi pistiV következménye. Jézus pistiV-e hasonló gyümölcsöket eredményez. Ezért aztán a páli mi hitünknek ergon-ja, energiája és liturgiája is van. Mindez Jézus hűségéből nőtt ki, s éppen ez az akár a halálig növvő önfeláldozás adja Isten új népének rangját, papi rangját: "akik nemesen szolgáltak, nemes rangot (baJmoV) szereznek maguknak, és nagy bizodalmat-bátorságot a Krisztus Jézusban meglevő hűség alapján állva". [1Tim 3,13>

d) A hit, mint Istennek engedelmeskedésre felszólító törvény

Istennek ember iránt tanúsított hűsége a teremtményt hűségre szólítja fel. Legerősebb, mert magába az ember létébe beleírt paranccsal szólítja fel, hiszen a felkínált hűség elutasítása az ember veszését, élete tönkremenését eredményezi. Az Isten számára megteremtett ember léttörvénye az Őhöz igazodás. Belepusztul az ember, ha Isten helyett mást tesz meg a maga istenévé. Isten hűsége mint létünkbe írt parancs szólít meg minket, s felkínálja nekünk az életet. Ezt elfogadni azáltal, hogy a hűségre hűséggel válaszolunk — az emberi élet törvényeként jelentkezik. Mindez benne zúg a cupakoh

pistewV [Róm 1,5;16.26> páli terminusban: a hit engedelmességében. Az embernek engedelmességet kell tanúsítania Isten iránt, az emberrel szolidáris Isten iránt. Az embernek válaszolnia kell a hittel elfogadott isteni hűségre. Végső soron engedelmesen igazodnia kell hitének tartalmaihoz. Nem is érdemli meg a hit elnevezést az a magatartás, amely ezt az engedelmességet nem bontja ki önmagából. A hit bármely kultúrán belül dokumentálható jelentéstartalma: abban hiszek, amire reá akarom tenni az életem. Ha arra sem tudom rátenni életem, amiben hiszek, akkor ez embervoltom, személyiségem legsúlyosabb válságát jelenti. Ez esetben nem vagyok az, aki és ami vagyok, hiszen az ember több, mint önmagát biológiailag fenntartani akaró lény.

A hit, az Isten hűségét tartalmazó hit is, mindig törvénnyé lesz számomra. Ha nem teljesítem, emberségem megy tönkre bele. Ha teljesítem, kivirul emberségem. Az ember nincsen hit nélkül, az ember nincsen törvény nélkül; s e kettő ugyanazt jelenti.

Pál az ószövetségi törvény céljának-végpontjának Krisztust állítja, [Róm 10, 4> s a Krisztust elutasító Izrael ennek következtében "nem jutott el a törvényre"; értsd: annak céljára, végpontjára, végső értelmére. [Róm 9,31> A Krisztust el nem utasítók viszont eljutottak oda, mármint a Krisztus törvényére. [Gal 6,2> Az egyfelől Isten hűségét, másfelől az ezt az isteni hűséget el nem fogadó cselekedeteket ütköztető Római levél 3. fejezete egy kérdőmonddal és az erre adott válasszal végződik: "Leromboljuk tehát a törvényt a hit által? Semmiképpen sem, hanem felépítjük (érvényre emeljük) a törvényt a hit által." [Róm 3,31> Pál tehát csak az Isten Jézusban megmutatkozó hűségének elutasítására épített törvényt utasíthatja el hit címén! De nem utasíthatja el az Isten hűségének elfogadására épülő törvényt. Nem, mert egy velem szemben mindenképpen szolidáris Isten létembe és természetembe beleírt parancsa adja számomra az egyetlen abszolút törvényt. Nem, mert az ilyen törvény éppen az, ami egy az emberrel, amiben (egymásbanlevés!) az ember teljességgel benne lehet. Így aztán Pál egyszerűen benne van ebben a Krisztusra épülő törvényben (ennomov Cristou), [1Kor 9,21> amelyet nem kívülről és nem kényszerrel aggatnak rá az emberre igába szorítva nyakunk és fejünk. Az ilyen bennem lévő törvény teszi lehetővé az autonóm erkölcsöt, ellentétben a külső törvény által kikényszeríteni akart heteronóm erkölccsel, és ellentétben az embert önnön istenévé tevő, azaz az egyéni önkényt szolgáló autarkias erkölccsel.

e) Hit és helytállás

A fentiek egyenes következménye, hogy a hit mivoltánál fogva helytállást (sthkein; vö. stare, stehen) is jelent. A hitnek ez a jelentéstartalma végighúzódik a C. P. egészén. Ott van már az első levélben is: "megvigasztalódtunk... hitetek által, mert akkor élünk, ha ti helytálltok (sthkete) az Úrban". [1Tesz 3,8> Egyenlővé tétetik itt a hit a helytállással, mint a hit természetes megnyilvánulásával. A következő levél buzdít arra, amit az előző tényként állapított meg: "Testvérek, álljatok helyt (sthkete), és tartsátok meg a hagyományokat, amelyekre tanítva lettetek..." [2Tesz 2,15> Ezek a hagyományok azonosak az evangélium igazságának a hitével. [2Tim 2,13-4> A zsidó obszervanciák nyűgét újra felvenni akaró, a Krisztustól kapott szabadságukat veszni engedő galatákat ugyanerre a helytállásra (sthkete) biztatja, [Gal 5,1> figyelmeztetve őket Jézus hűségének és az ezt elfogadó hitünk megmentő erejére. [Gal 5,5-6>

Az 1Kor beszél a szívbeli, szabad és szilárd döntésről, [1Kor 7,37> a helytállásban is vigyázás szükségességéről, [1Kor 10,12> az általuk elfogadott evangéliumról, amelyben megálltak és helytálltak (esthkate), [1Kor 15,1> hogy végezetül a levél záró buzdítása egész helytállásukat a hittel kifejezett kapcsolatba is hozza: "Virrasszatok, álljatok helyt a hitben (sthkete en th pistei), férfi módra viselkedjétek, legyetek erősek". [1Kor 16,13> A következő levél mindezt tényként állapítja meg: "a hit által álltok helyt" (th gar pistei esthkate). [2Kor 1,24b> A Róm-ben is arról hallunk, hogy a hit által jutunk el a kegyelemhez, amelyben helytállunk, [Róm 5,2> és hogy míg mások ágai letörtek

hitetlenségük következtében, addig a címzetteket a hit tartja meg állva (th pistei esthkaV). [Róm 11,20> A hithez igazodás tart állva, és a hit semmibevevése folytán esünk el. [Róm 14,4>

E három nagy levél után a fogság levelei továbbvizslik ezt a szóhasználatot. Helytáll, [Ef 6,11.13.14> aki magára ölti a hit pajzsát. [Ef 6,16> A filippieket így buzdítja: "Mennyei polgárságban forgolódástok a Krisztus örömuzenetéhez méltó legyen, hogy azt halljam felőletek, hogy megálljátok helyeteket egyugyanazon Lélekben, s egy szívvel harcoltok az örömuzenet hitéért. Így álljatok helyt az Úrban, kedveseim." [Fil 1,27;4,1> A Kolossze-belieket pedig így buzdítja: "Mindenben, ami Isten akarata, tökéletesen és teljes biztonságra jutva álljatok helyt". [Kol 4,12> Az Úr akaratáról, Krisztus örömuzenetéről hallunk, és éppen ezeket foglalja magában, öleli át a "mi hitünk".

A korintusiak hite hegyeket is mozgathat, [1Kor 13,2> a filippiek hite a Krisztusért vállalt szenvedésig növekedett. [Fil 1,29> A hit tehát tevékenység is, és elviselés is a javából. Sőt, küzdelem és harc is (agwn, agwnizesJai). Jézus is beszélt erről a küzdelemről a szűk kapuval s a maga szolgálival kapcsolatban: "küzdjete azért, hogy bemenjete a szűk kapun... szolgálaim harcolnának értem". [Lk 13,24;Jn 18,36> Pál is ismeri ezt a küzdelmet-harcot, amely nála a hit harcává is lesz. A korintusiak javára hasznosítja az általuk földrajzilag közlelől ismert sportversenyek küzdelmének analógiáját is. [1Kor 9,24-7> Sok küzdelem árán hirdette az evangéliumot Filippiben, [1Tesz 2,2> s ezzel példát adott az ő hitük számára is: "ugyanazt a küzdelmet vívjátok, melyet nálam láttatok". [Fil 1,30> A kolosszeieknek is önmagát mutatja be küzdőként: "fáradok és küzdök... mekkora küzdelmet vívok értetek..." [Kol 1,29;2,1> Felhasználja a hadakozás analógiáit is: az efezusiakat a hit pajzsának, a tesszalonikiakat a hit sisakjának felöltésére bíztatja. [Ef 6,16;1Tesz 4,8> Timóteusnak így ír: "Küzd a hitnek nemes harcát" — kétszer is használva szavunkat (agwniza tw kalon agwna thV pistewV). [1Tim 6,12> Önmagáról pedig, immár búcsúzóban e földi létől, ilyen portrént nyújt: "A nemes harcot megharcoltam (ton kalon agwna hgwnismai), a futást bevégeztem (újra egy sporthasonlat!), a hitet megőriztem". [2Tim 4,7>

A mi hitünk a páli tanítás szerint is — belekapcsolódva az általános emberi, az ószövetségi és a jézusi hagyományba — kibontja a maga hűség-tartalmát. A mi hitünk nemcsak hívő tudomásulvétel, nemcsak kognitív és bizakodó elfogadása Isten hűségének, hanem válasz is erre a hűségre. A viszonthűség válasza.

f) Hit és szeretet

A szeretetet Pál nem azonosítja a hittel, a szeretet csak kinő a hitből. Energiákat bont ki magából a hit, munkálkodik, s a szeretet által lesz tevékeny [Gal 5,6> — amint már láttuk (59a num). "A parancs célja a szeretet, ami tiszta szívből, jó lelkiismeretből, képmutatás nélküli hitből" születik meg. [1Tim 1,5> A szeretet ily módon a hit kivirágzása, s ennek következtében nagyobb is mint a hit. [1Kor 13,13>

A fent idézett helyektől eltekintve Pál nem foglalkozik hit és szeretet viszonyával, hanem csupán egymás mellé rendeli azokat. Egy ízben így: "szeretet hittel", [Ef 6,23> máskor így: "Lakozzék Krisztus a szívetekben a hit által, belegyökerezve a szeretetbe..." [Ef 3,17> Tizenhat ízben viszont a mellérendelés legegyszerűbb módján: az és (kai) kapcsoló kötőszóval fűzi egybe a kettőt. Pál hálaadó imában emlékezik meg a tesszalonikiak hitének munkájáról, szeretetének fáradozásáról. [1Tesz 1,3> Korintusba megérkezve Timóteus is a tesszalonikiak hitéről és szeretetéről számol be Pálnak, [1Tesz 3,6> aki a maga részéről ismét a hit és szeretet sisakjának felöltésére buzdítja őket. [1Tesz 5,8> Második levelében pedig hálát ad, mert növekszik a tesszalonikiak hite, gyarapszik szeretetük. [2Tesz 1,3> Ami a korintusiakat illeti, azok bővelkednek hitben és Pál iránti szeretetben. [2Kor 8,7> Pál tudomást vesz az efezusiak, a kolosszeiek és Filemon hitéről és szeretetéről. [Ef 1,15;Kol 1,4;Filem 5> A pasztorális levelek azt tanítják, hogy Jézusban is egymás mellé rendelődik a hit és szeretet. [1Tim 1,14;2Tim 1,13> Ennek következtében a nőket is e kettőben megmaradás esetén üdvözi a gyermekeket szülés. [1Tim

2,15> Timóteusnak is e kettőben kell a hívők mintaképévé lennie, [1Tim 4,12> s egész lélekkel kell e kettőt kergetnie (diwkew); [1Tim 6,11;2Tim 2,22> hiszen e kettő által lett Pál tanítványává. [2Tim 3,10> Titusnak is e kettőben kell józannak lennie. [Tit 2,2>

Hit és szeretet viszonyát illetően megemlíti, hogy egyetlen esetben nem a pistiV-ből nő ki a szeretet, hanem fordított a helyzet: A szeretet mindent elhisz. [1Kor 13,7> Ez a hely nem teszi ellentmondássá Pál látásmódját, mert itt az elhívés nyilvánvalóan a jóhiszeműséget jelenti: akit szerettek, annak bizalmat szavazok: pl. elhiszem azt, amit mond.

A hit nemcsak a szeretetnek rendelődik mellé, hanem a szeretettel rokon egyéb és ugyancsak cselekedetekben megnyilvánuló magatartásoknak is: az állhatatosságnak, [1Tesz 1,3;5,8;1Tim 6,11;2Tim 3,10;Tit 2,2> a nagylelkűségnek, [Gal 5,22;1Tim 3,10> a szelídségnek, a szelíden szenvedésnek [Gal 5,22;1Tim 6,11;2Tim 2,22> stb.

Azt kell mondanunk, hogy amikor hitünk és szeretetünk szoros mellérendelésbe kerül egymással, akkor ez a hit jelentheti bármely esetben hűségünket, azaz cselekvő magatartásunkat is. Biztosan csak ezt jelenti a Lélek gyümölcseinek felsorolásában, [Gal 5,22> de erre még visszatérünk.

Mondhatjuk-e, hogy hit és szeretet elválaszthatatlanok egymástól a páli teológiában is? Mondhatjuk is, kell is mondanunk! Nem érdeme ez a páli teológiának. Nem, mert nincsen teológia, amely úgy beszél az Istenről, hogy ne tudna hűségről, szeretetről is, amely a fentieknek csak az egyikéről, a hitről akarna tudni.

g) A hit közösséget épít

A Jézus hűsége jelentésű pistiV az időben lett Pál és nem Pál számára nyilvánvalóvá: megérkezett. [Gal 3,23.25> Ennek következtében megszűnt Pál számára a mózesi törvény rendező, közösségbe szervező ereje. Már nem a törvény alatt, [Róm 6,12-5;1Kor 9,20;Gal 3,23;4,4.5.21;4,18;3,25> hanem az isteni hűséggel rokonjelentésű, mert az isteni hűség ajándékozta cariV alatt [Róm 6,14-5> élünk.

A törvény szerepét tehát átvette Pálnál a pistiV. Ez a pistiV nem akárhányféle, hanem ugyanúgy egyetlenegy, miként maga az Úr, [Ef 4,5> s éppen ezért lehetséges, hogy mindannyian (zsidók és pogányok) eljussunk a pistiV egységére, [Ef 4,13> és hogy ennek segítségével Jézusba épüljünk mindnyájan. [Kol 2,7> E közös hit következtében lett Timóteus Pálnak valódi gyermeke a hitben, [1Tim 2,1> ill. lett Titus Pálnak valódi gyermeke a közös hit szerint, [Tit 1,4> és ugyanez a közös hit teremti meg a hit közösségét (koinwnia thV pistewV). [Filem 6> A hit közösségteremtő erejének következtében lehetségesek az alábbi páli megfogalmazások: a hitből valók (coi ek pistewV), [Gal 3,7.9;Róm 3,26> a hit házanépei (oikeoi thV pistewV). [Gal 6,10>

Nemcsak a közös hittartalom formál közösséget, hanem annak egy olyan következménye is, amelyet Pál buzdításnak nevez. A parakalein (buzdítani) 54, a paraklhsiV (buzdítás) 20 ízben fordul elő a C.P.-ban. Mivel e szók az ÚSz-ben összesen 109 és 29 ízben találhatók, s így e szavak Páli használatának rgym-ja: 3,2 ill. 8,0; ráadásul a főnévi alakot a C.P.-on kívül csak a páli függőségű írásokban (Lk, ApCsel, Zsid) találjuk — ismét Pálra jellemző szócsaládra bukkantunk.

A C.P.-ban Isten is buzdít, vigasztal; az ember is buzdít, vigasztal. De mindenképpen az ember buzdul, vigasztalódik. Szócsaládunk kapcsolatba kerül a hittel is. Timóteus hitre buzdítja a tesszalonikiakat, Pál buzdul, megvigasztalódik a tesszalonikiak hite által. [1Tesz 3,2.7> A római keresztényekhez azért akar eljutni, hogy kölcsönös vigasztalásban legyen részük egymás hite által (sum-parakaleisJai), [Róm 1,12> azaz Pál buzdítja majd a rómaiakat, és azok buzdulnak; a rómaiak is buzdítják majd Pált, és Pál buzdul.

Numerusunk eddigi pontjaiból láthatóan a pistiV-szócsalád főnévi és igei alakjai egyértelműen és egyaránt mutatják, hogy a páli hitfogalomban kétségtelenül benne van a harmadik lépcső: azaz hitünk cselekedetekben, magatartásokban bontakozik ki.

Hátra van még a melléknévi alak tartalmának vizsgálata.

h) Aki hisz, az hűséges is

A pistoV melléknév, mint láttuk (56b num), 21 esetben jelzője az embernek. Amikor Pál megkérdezi a korintusiakat arról, hogy mi köze a hívőnek (pistoV) a hitetlenhez (apistoV), [1Kor 6,16> akkor ez a hitetlen egyet jelent az egyházba nem tartozóval, mert az apistoV rendre azt az embert jelöli, aki nem fogadja el a hitével azt, ami az egyháztagság feltétele. Összesen 16 esetben használja a C.P. ezt a szót, s rendre ebben a jelentésben. [1Kor 6,6;7,12-13.14.15;10,27;14,22.22.23.24;2Kor 4,4;6,14-5;1Tim 5,8;Tit 1,15> Alapjában ugyanezt a jelentést hordozza a főnévi alak (a-pistia = hitetlenség) mind az 5 előfordulása is. [Róm 3,3;4,20;11,20.23; továbbá 1Tim 1,13: amikor Pál üldözte az egyházat, tudatlanságból fakadt a hitetlensége > Az igei alak (a-pisteuw) összesen két előfordulása viszont inkább erkölcsi tartalomról, a hűtlenségről beszél: Ha egyesek hűtlenekké lettek is... ha hűtlenek vagyunk... [Róm 3,3;2Tim 2,13>

Úgy tetszik, hogy maga a pistoV melléknév is az előfordulások többségében és alapvetően az egyházba tartozó embert jelenti. Nem a hűség magatartását rajzolja, hanem az egyházba tartozás merő tényét jelöli, s ezen az alapon beszél a hívők körébe tartozó különböző személyekről: munkaadók, [1Tim 6,2> özvegyek, [1Tim 5,16> hívő szülők hívő gyermekei, [Tit 1,8> Ábrahám, Timóteus, Onesimos. [Gal 3,9;1Kor 4,17;Kol 4,9> Ily értelemben pistoV Pál is, akin Isten irgalmat gyakorolt, [1Kor 7,25> nem különben azok, akik számára Timóteusnak mintaképnek kell lennie, [1Tim 4,12> akiket Isten már megmentett, [1Tim 4,10> és ezek körén belül azok, akik egyéni alkalmassággal bírnak a tanításra. [2Tim 2,2> Végezetül erre a második lépcsős hívőre kell gondolnunk a levélcímzések kitételeinél is: "az Efezusban levő szenteknek és Krisztus Jézusban levő hívőknek... a Kolosszéban levő szenteknek és a Krisztusban levő hívő testvéreknek". [Ef 1,1;Kol 1,2>

Más esetekben viszont előtérbe kerül e pistoV-ok magatartása, a harmadik lépcsőjű hűség-tartalom, bár felhangként már a fentebb idézett helyek esetében is gondolnunk kellett a hűségre, hiszen a második lépcső és a harmadik lépcső Pál tudatában csak bűn esetén tud függetlenedni egymástól (ha ti. egy hívő nem hűséges). Az alábbi esetekben nemcsak felhangként érződik ez a hűséges jelentéstartalom, hanem hangsúlyosként is, mégpedig annak következtében, hogy szóba kerül a szolgálat: "Tüchikos, a szeretett testvér és hűséges szolga az Úrban, ill. szolgatárs az Úrban", [Ef 6,21;Kol 4,7> Epafrás "szeretett szolgatársunk, aki Krisztus hűséges szolgája értetek"; [Kol 1,7> Pált Isten hűségesnek ítélve állította szolgálatba. [1Tim 1,12> A sáfároktól megkíváncsatják, hogy hűségesek legyenek, [1Kor 4,2> az asszonyoknak mindenben hűségeseknek kell lenniük, [1Tim 3,11> a munkaadók jócselekedetek által bizonyulnak hűségeseknek. [1Tim 6,2b>

A melléknévi alak is hordozza tehát a három lépcsőt; jelenti a hozzánk hűséges Istent, az ezt az Istent és hűségét elfogadó hívő embert, valamint az Istenhez és a Tőle kapott feladatokhoz hűségesen igazodó embert.

Numerusunkban az egyes pontokban megjelölt szempontok segítségével vizsgáltuk a cselekedetekben kibontakozó hitet. Ezeket a szempontokat kerestük meg a 13 levélben. Ugyanezt a vizsgálatot el lehetne végezni más módon is. Mégpedig úgy, hogy egy-egy levélben keressük meg az összes felhozott szempontokat. Ez mintegy próbája lenne jelen vizsgálatunknak. Azt mutatná meg, hogy a cselekedetekben kibontakozó hit Pál mindegyik levelében megtalálható. Helykímélés céljából nem írom ide ezt az elvégzett próbát. Nem hozott ugyanis új eredményt, csak erősítette a fentiekben elmondottakat.

MIT JELENT AZ, HOGY HISZEK?

60. HIT ÉS TUDÁS

a) A hit mint vonatkozás

A pistiV — vonatkozás. Ha Jézus pistiV-éről van szó, akkor az Ő irántunk tanúsított hűsége feszül, mint vonatkozás Jézus (vonatkozási 1. pont) és miközöttünk (vonatkozási 2. pont). Ha a mi pistiV-ünkről van szó, akkor a mi pistiV-szel jelölt magatartásunk feszül, mint vonatkozás köztünk (von.1.p.) és Jézus/Isten (von.2.p.) között, akikre ez a magatartásunk irányul.

A vonatkozásnak nemcsak határpontjai (1. és 2. pont) vannak, hanem van tartalma is. Jézus pistiV-e esetén ez a tartalom egyértelműen az Ő irántunk tanúsított hűsége. A mi pistiV-ünk esetében részint kognitív (=ismerő), részint bizakodó, részint cselekedetekben kibontakozó magatartás bizonyult az eddigiekben vonatkozási tartalomnak. Kognitív e magatartás, mert fel tudjuk sorolni hitünk megismert tárgyait (57. num); bizakodó e magatartás, mert látjuk hitünk megmentő erejét (58. num): hűség is e magatartás, mert hitünk cselekedetekben, szeretetben bontakozik ki (59f num).

A jelen fejezet a kognitív pistiV-vonatkozástartalommal akar szembesülni. Az ismerős különböztetésből indulunk ki:

— fides, quae creditur (az a hit, amit hiszünk), tehát a hittartalom,

— fides qua creditur (az a hit, amivel hiszünk), tehát a hitaktus.

Nem azt akarjuk vizsgálni, hogy mit hiszünk. Megtettük már. Azt akarjuk vizsgálni, hogy mit csinálunk, amikor hiszünk. Fejbólintójánosként mondunk-e igent valamire? Nem a fejünkkel mondunk igent, hanem gondolkodni egyáltalán nem akaró bizalmat utalványozással? Nem az értelmünkkel, hanem immanens életünket egyáltalában nem befolyásoló, magunknak odaáti kiváltságokat biztosítani akarással mondunk igent, amikor hiszünk?

Az a hit, amivel (qua) hiszünk, az kerül kérdésbe a jelen fejezetben is, numerusban is. Elsőül ennek a fides qua-nak kognitív (ismerő) jellegét akarjuk közelebbről megvizsgálni.

b) Hit és igazság

Rokonértelmű, egymást helyettesítő kifejezések ezek a C.P.-ban.

Az igazság (alhJeia) az ÚSz-ben 109 esetben fordul elő, s ebből 47 hely esik a C.P.-ra, ami azt jelenti, hogy a páli 13 levél két és félszer sűrűbben használja szavunkat, mint a többi 14 könyv (rgym: 2,4).

Az igazság megkérdőjelezhetetlen tartalmat jelöl Pál számára is. Semmit sem tehetünk az igazság ellen, csak az igazságért [2Kor 13,8> — írja a korintusiaknak. Timóteusnak pedig ezt: igazságot mondok, nem hazudom. [1Tim 2,7> Az efezusiakat így bízta: Vessétek le a hazugságot, szóljon ki-ki igazságot. [Ef 4,25> Az igazságtól elfordulótól elhatárolja magát. [1Tim 6,5;2Tim 2,18;3,8;4,4;Tit 1,14> Az ember megismerő tevékenységének erre az igazságra kell irányulnia. [1Tim 2,4;2Tim 2,25;3,7;Tit 1,1>

Azért megkérdőjelezhetetlen Pál számára az igazság, mert Istené az igazság. [Róm 1,18.25;3,7> Krisztus is Isten igazságáért lett a körülmetéltek szolgája. [Róm 15,8> Jézusban található meg az igazság. [Ef 4,21> Pál ezt az isteni/jézusi igazságot képviseli: Igazságot mondok Krisztusban... Krisztus igazsága van bennem. [Róm 9,1;2Kor 11,10> Ebből ered a büszke öntudat: mindenben igazságot mondok nektek [2Kor 7,14> — írja a korintusiaknak.

A krisztusi igazságot tartalmazza az evangélium és az ige. Ezért aztán Pálnál az evangélium és az igazság, [Gal 2,5.14> az ige és igazság [2Kor 4,2;6,7;Ef 1,13;2Tim 2,15> — szinonimák. Egybe is kapcsolja e három kifejezést: az evangélium igazságának ígéje. [Kol 1,5>

A hit és igazság egybekapcsolásával találkozunk már pályája elején: ítélet alá esnek, akik nem hittek az igazságnak, másfelől Isten az igazságnak hite által menti meg övéit. [2Tesz 2,12-3> Nem ejtik el a rokonítást a későbbi levelek sem: az igazságban kell bízunk. [Gal 5,7;Róm 2,8> Végül a pasztorális levelek szinonimaként rendelik egymás mellé e két fogalmat: Pált "hit és igazság" tárgyában tette Jézus a nemzetek tanítójává, [1Tim 2,7> és a páli tanítást a "hívők és az igazságot megismert emberek" teszik magukévá. [1Tim 4,3>

Aki hisz, az igazságot akarja megismerni. Aki hisz, az igazságot ismeri meg — egyértelmű ez a C.P.-ban.

c) A titokról lehullt a lepel

Pál nem kevésszer titoknak (musthron) mondja az általa közölt tanítást. A titok valaki számára titok, valaki számára nem titok. Pál számára nem titok már az, amit Isten közölt vele; s mivel Pál is közli valakikkel, ezért a közlésben részesülők számára sem lesz az.

A musthron 28 ízben fordul elő az ÚSz-ben, s ebből 21 a C.P.-ra esik, azaz több mint kilencszer sűrűbben használja (rgym. = 9,1) e szót, mint az ÚSz többi könyvei.

A 21 előfordulásból 19 egynemű. Különbözik ezektől az egyneműektől a törvényrontás titka (misterium iniquitatis), [2Tesz 2,7> valamint különböznek azok a titkok is, amelyeket a nyelvekenszóló nem embereknek, hanem Istennek mond. [1Kor 14,2> Az első negatív, a másik pedig bizonytalan tartalmú titok. A többi 19 helyen a musthron tartalma egybevág a páli hittartalommal.

Ez a titok olykor a titkot közelebbről meg nem határozó jelző nélkül, azaz egymagában áll. [Róm 11,25;16,25; 1Kor 15,51; Ef 3,9;Kol 1,26-7> Máskor már maga a birtokosjelző is mutatja, hogy páli hittartalmat nevez meg a titok: Isten titka, [1Kor 2,1;4,1;Kol 2,2> Isten akaratának a titka, [Ef 1,9> Isten titokzatos bölcsessége; [1Kor 2,7> Krisztus titka, [Ef 3,1;Kol 4,3> az evangélium titka, [Ef 6,19> a vallásosság titka. [1Tim 3,16> Ezek után már különös lenne, ha nem találkoznánk a hit titka [1Tim 3,9> fordulattal is.

Az így megjelölt titkok konkrét tartalma olykor homályban, ill. a páli tanítás lényegét jelölni akarás általánosságában marad. [Róm 16,25;1Kor 4,1;13,2;Ef 6,19;Kol 2,2;4,3;1Tim 3,9> Olykor pedig konkretizálódik: a keresztfeszülés erőtlenségének ereje, [1Kor 2,1.7> Krisztus fő-szerepe (anakejalaiwsasai), [Ef 1,10> a pogányok társörökös-volta, [Ef 3,3.4-9;Kol 1,26-7> Krisztus és az egyház viszonya, [Ef 5,32;1Kor 15,51> a zsidók majdani megtérése. [Róm 11,25>

A közölt, megismert titok is lehet az ember szellemi képességeit meghaladó, tehát számunkra érthetetlen. Hogy a páli musthron esetében nem ilyen, hanem értelemmel megragadható tartalmak közlődnék, arra az egyes előfordulások jelentős részében világos utalásokat találunk. Ugyanennek tételes állításával ("A titok is értelmünkkel megragadható állítást tartalmaz") csak azért nem találkozunk, mert Pál számára még idegen volt az emberi tudat által megragadott és mégis megragadhatatlan igazságnak a fogalma. Lássuk sorjában az előfordulásokat.

1Kor 2,1 : hirdetjük nektek Isten titkát,

1Kor 2,7 : beszéljük Isten titokzatos bölcsességét,

1Kor 4,1 : Isten titkainak sáfáraiként,

1Kor 13,2 : ha látom (eidw) az összes titkokat,

1Kor 15,51 : titkot mondok nektek,

Róm 11,25 : nem akarom, hogy ne (ou) ismerjétek (agnoein) azt a titkot,

Róm 16,25 : az örök időken át elhallgatott (sigaw) titokban, melyről lehullt a lepel (apokaluyiV), és most (nun) láthatóvá lett (janeroun)... és ismertté (gnwrizw),

Ef 1,9 : tudtván (gnwrizw) veletek akaratának titkát,

Ef 3,3 : felfedés alapján (apokaluyiV) tudomásomra jutott (gnwridzw) a titok,

Ef 3,4 : ha elolvassátok, képesek lesztek megérteni (noein) micsoda belátást (sunesiV) kaptam én a Krisztus titkába, amely ...most (nun) felfedezett (apokaluptw),

Ef 3,9 : megvilágítani (jotizw) mindenkit az Istenben öröktől fogva elrejtett (apokruptw) titok rendjéről, hogy most (nun) tudott legyen (gnorizw) az egyház által Isten bölcsessége,

Ef 5,32 : ez a titok nagy; ezt Krisztusról és az egyházzal állítom,

Ef 6,19 : bátran tegyem ismertté (gnorizw) az evangélium titkát,

Kol 1,26 : az örök idők óta elrejtett (apokruptw) titok most (nun) napvilágra jutott (janeroun) szentjei számára,

Kol 1,27 : akikkel Isten tudatni (gnorizw) akarta,

Kol 2,2 : Isten titkának megismerésére (epignwsiV),

Kol 4,3 : hogy beszéljem Isten titkát, hogy napvilágra juttassam (janeroun),

1Tim 3,9 : valakik birtokolják a hit titkát

1Tim 3,16: nagy a jámborság titka: aki nyilvánvalóvá lett (janeroun) testben.

Ha ismeretelméleti szempontból vesszük szemügyre a fenti anyagot, tehát nem a titok tartalma szempontjából, akkor a következő képet kapjuk: A titok olyan ismeret, melynek tartalma örök időken át csak Isten számára volt ismert, a mi számunkra elhallgatott, rejtett (sigaw, apokruptw) volt. A páli jelenben azonban (most = nun) lehullt a lepel (apokaluyiV és apokaluptw) erről a titokról (a musthron szó a muw = elrejték igéből származik). Tartalma napvilágra jutott (janeorun) megvilágosodott (jotizw), tudott lett (gnwrizw), megismerték (epignwsiV). A titok-tartalom érthető voltára utaló kifejezések is bőségesek: ou agnoein, noein, sunesiV, eidw. A tartalom értelmessége teszi lehetővé, hogy a titkot beszéljük (lalein), hirdessük (legein, kataggellein), híryanagként közöljük (euaggelion, khrugma), olvashassuk (anaginwskein).

Mindezek alapján állíthatjuk, hogy a páli igehirdetés ismeretelméleti szempontból semmiképpen sem így adja elő önmagát: megtudtam valamit az istenek kegyéből transz-állapotban; én sem értem, s hogy ti miképpen érthetnétek meg, azt sem tudom. Amit Pál megtudott, azt Pál tudta és értette. Többet is kell mondanunk: mint az emberi lét problémáinak egyetlen értelmes megoldáslehetőségeként, az emberi lét kulcsaként adta tovább azt, amit musthron-ként előadott. Aki hisz, az a legkorszerűbben igazolt ismereteknek jut a birtokába — gondolhatta Pál.

d) Az isteni igazság megismerésének határai

Azt persze nem gondolta, hogy tudásával kimerítette volna az Istenre és ügyeire vonatkoztatható tudás teljességét. Tisztában volt a Teremtő és a teremtmény, az Abszolútum és a relatívum inkongruenciájával. Tudott Isten bölcsességének és tudásának gazdagságáról és mélységéről; tudta, hogy Isten ítéletei az ember számára végső soron kivizsgálhatatlanok (an-ex-ereunhtoV) [Róm 11,33>

annak ellenére is, hogy állította, hogy az a Lélek, amelyet megkapunk, mindent megvizsgál (eraunw), még Isten mélységeit is. [1Kor 2,10> Mintha ezt mondaná: vizsgálni tudjuk, egészen kivizsgálni nem tudjuk. Tudta, hogy Isten útjai kinyomozhatatlanok (an-ex-icniastoV; ta icnh = a lábnyom: főnévből képzett melléknév). [Róm 11,33>

Mindez azonban nem vette el tőle azt a büszke öntudatot, hogy Isten a maga választottait, — tehát azokat, akik a Jézust-elfogadás által válaszoltak Istennek — ismeretre érdemesítette: "Isten dolgait senki sem ismerte meg csak Isten Leleke. Mi azonban nem a világ lelkét kaptuk meg, hanem az Istentől való Lelket, hogy lássuk (eidw), amiket Isten nekünk ajándékozott. Éppen ezért, amiket beszélünk... a Lélek tudós (didaktoV) szavaival beszéljük... Lélektől származó dolgokat mérve össze Lélektől származó dolgokkal." [1Kor 2,11-3> E büszke öntudat nem merőben személyi öntudat. Isten új népének az öntudata. A látóké. Azoké, akik így gondolhatják és mondhatják: "Mi pedig birtokoljuk a Krisztus eszét". [1Kor 2,16>

Hogy mindez persze még nem a teljesség, és a meglevőnek van folytatása és kivirágzása, azt Pál nagyon jól tudja. Amíg a testben lakozunk, addig az Úrtól távol lakozunk (en-dhmw és ek-dhmw), [2Kor 5,6.8—9> de amikor majd az Úrnál lakozunk és a testtől lakozunk majd távol, akkor bekövetkezik az igazi látás lehetősége. Ehhez az igazi látáshoz viszonyítva a hit még nem látás: hit által (dia pistewV) járunk, nem látás által (ou dia eidouV). [2Kor 5,7> Tehát a látás itt és most még nem lehetséges fokáról mondja Pál, hogy nem aszerint járunk. Ezt az immanenciában még nem lehetséges, ezt a csak majd testünk levetkezésével lehetségessé váló transzcendens látásfajtát teszi ellentétbe a hittel. De azt a látást, amelyet a hit itt és most tesz lehetővé számunkra, nyilvánvalóan nem állítja szembe a hittel: azért kaptuk meg Isten Lelkét, hogy lássuk (eidw), amiket Isten ajándékozott nekünk. [1Kor 2,12> "Aki hisz, az lát. Aki hisz, az nem csupán hisz. Azért nem csupán hisz, mert lát" — ha leírom ezeket a mondatokat, amelyek a "hisz" szót nyilvánvalóan két különböző értelemben (a/hisz = lát, b/hisz = nem lát) használják, akkor egyértelmű, hogy Pál számára az immanens látást jelentő hit az itt és most lehetséges legrangosabb ismeretszerzési módot jelentette: a látást.

A jelenleg rendelkezésünkre álló (immanens) látás és a majdan lehetséges (transzcendens) látás úgy viszonyul egymáshoz, mint a gyermek beszéde a felnőttek beszédéhez. "Amikor gyermek voltam, úgy beszéltem, mint gyermek; olyan törekvéseim voltak, mint egy gyermeknek; olyannak számítottam, mint egy gyermek; de amikor férfivá lettem, félretettem a gyermekség dolgait." [1Kor 13,11> Gyermekszintű látás tehát az, amit most birtokolunk. Erről a szintről Pál annyit közöl, hogy látása töredékes, csak rész szerint való (ek merouV). Ezt viszont négyszer is állítja: "Rész szerint ismerünk, rész szerint prófétálunk, de amikor eljön a tökéletes, akkor megszűnik az, ami rész szerint való... most még rész szerint ismerünk". [1Kor 13,9.10.12> Még valamit mond erről a töredékes látásról: "Most még tükör által, rejtvénytyszerűen (homályban, homályosan) látunk..." [1Kor 13,12> Mi ez a csupán homályos látást biztosító tükör? Nyilvánvalóan testbe-ágyazottságunk, földi létezésünk, azok az ismerésbeli határok, amelyek adva vannak ezzel a létezési móddal.

Ezt a most még (arti) állapotot leváltja az akkor majd (tote) állapota. [1Kor 13,12> Pál mond valamit a majdani állapotról, a majdani látási lehetőségről is. Ezt: akkor majd arctól-arcig látunk. "Most még rész szerint ismerem, akkor majd úgy fogok felismerni, ahogyan én felismertté lettem." [1Kor 13,12> Isten számára Pál felismertté lett ebben a létezési módban, azaz Isten arctól-arcig, szemtől-szembe, színről-színre látja őt. Az elkövetkező létezési módban Pál is így látja majd az Istent. Ahogyan most Isten látja őt. Szemtől szembe. S ez nyilván több lesz, mint ami most rendelkezésére áll. Akkor majd erre, ami most van, nem lesz szükség: hatályát veszti a prófétálások, hatályát veszti a gnózis is. [1Kor 13,8> Addig azonban érvényben marad, azaz hatályos ismeret marad az ennél a majdani lehetőségnél kevesebbet nyújtó pistiV. [1Kor 13,13> Az a pistiV, amely Pál számára az itt és most lehetséges és értelmileg igazolt tudás maximumát jelenti.

Ezt a maximumot viszonyítja a számára rendelkezésre álló két másik tudásanyaghoz: a pogányokéhoz, valamint az Ószövetségben megrekedt, a Krisztushoz nem csatlakozó zsidókéhoz. Ami a pogányok Pál által megismert tudásanyagát illeti, az Pál számára ugyanúgy bolondság (mwria), [1Kor 3,19> miként az övé a pogányok számára. [1Kor 1,23> Ami pedig az Ószövetségben megrekedteket illeti, Pál úgy látja, hogy rajtuk maradt az a Mózes-féle fátyol (kalumma), amelyet a keresztények levetettek, s akik ennek folytán külön látáshoz jutottak. Ez a fátyol-levétel (ana-kaluptw, amely párja az apokaluptw igének) előnyt ad a keresztényeknek az ószövetségi írások olvasásakor is: [2Kor 3,13-17> "És mi mind, akik fátyoltól megszabadult arccal visszatükrözzük az Úr dicsőségét, átalakulunk ugyanarra a képre, egyre dicsőségesebben, ahogyan ez meg is felel az Úr működésének, aki a Lélek." [2Kor 3,18> Mindez annyit jelent, hogy egyfelől a számunkra most lehetséges látás külön, mint amilyen az ószövetségi volt, másfelől pedig, hogy útban vagyunk a teljes látás felé. Egy növekvő látási folyamatban járjuk ezt a teljesség felé vivő utat. Pál ezt fokozatosan kibontakozónak gondolta: a Lélek működése következtében egyre több világosság tükröződhetik arcunkon.

Mindezek következtében Pál semmiképpen sem gondolhatta magáról, hogy a Krisztusban lehetségessé vált látás maximumát tudja nyújtani. Az egyház látását az idő tengelyén fejlődőnek gondolta. Úgy gondolta tehát, ahogyan az a mai (és kétségtelenül a keresztény szellemiség hatására is kifejlődött) emberszemléletünknek megfelel: az emberiség haladhat az egyre teljesebb igazság útján, s a teljes igazság megragadásának az irányában.

Aki hisz, az értelmi úton az itt és most megszerezhető igazságoknak, igazoltnak megélt ismereteknek a birtokába jut.

61. HIT ÉS KINYILATKOZTATÁS

a) Az igazság forrása a kinyilatkoztatás

Ami az emberi ismeretek forrását illeti, a hagyományos tanítás az alábbi módon teremt rendet. A tapasztalható dolgok megismerhetésének forrása — a végső soron érzéki megismerésen alapuló fizikai tapasztalás. Ettől különbözik a már csak a gondolkodási törvények segítségével kikövetkeztethető, fizikán túli és ezért metafizikai megismerés, melynek igazságkritériumát immár a tapasztalás nem adhatja, hanem csupán a gondolkodás törvényei adhatják. Végül a kinyilatkoztatás nyújthatna tapasztalattal és metafizikával meg nem szereshető további ismereteket, melyek igazságkritériuma Isten mindentudása és bennünket meg nem tévesztő volta lenne.

Láttuk, hogy a Jézus ajkára adott hitnek a fogalma nem egyezik meg ezzel a skolasztikus hitfogalommal, amelyben a hittartalom igazságkritériuma egyes-egyedül a kinyilatkoztató Isten tekintélye volna. Jézus olyan ismerettartalmakat tanított hitként, amelyeket tapasztalhatóknak is, kikövetkeztethetőknak is állított (KIO 45.). Ahogyan Jézus sem, Pál sem közölte velünk, hogy amit hittartalomként előad, az tapasztalati, ill. kikövetkeztethető nyilvánvalóság-e, avagy a kinyilatkoztató Isten tekintélye miatt elfogadandó. Elemző munkával kell megállapítanunk, hogy amikor Pál kinyilatkoztatásról beszél, ad-e és mekkora szerepet nyújt első két ismeretforrásunknak: a tapasztalásnak és a következtetésnek.

A tekintetben semmi kétség sincs, hogy Pál az általa hit címén közölt ismeretek forrásának a kinyilatkoztatást látta. Ezen a kinyilatkoztatáson Istentől kiinduló és Pálhoz is elérő információnyújtást értett olyan ismerettárgyakra vonatkozóan, amelyek korábban rejtettek voltak az emberi nem számára. Egyszerűbben: a kinyilatkoztatás által Isten tudtul adja az embereknek azt, ami korábban ismeretlen volt számukra. Mindenképpen Isten az, aki fölkinálja a hittartalmakat.

A kinyilatkoztatás — titkok felfedését jelenti. Az apokaluptw és apokaluyiV (a lepelt levevés, rejtettséget megszüntetés ígéje és főneve) szavak 13-13, összesen 26 ízben fordulnak elő a C.P.-ban. Az Újszövetségben 44 ízben fordul elő e két szó. A C.P. tehát két és félszer sűrűbben használja e kifejezéseket, mint általában az ÚSz (rgym: 2,5).

A lepel-levételt Isten a maga Háromságában végzi. E munkában kiemelt szerepe van a Léleknek, [1Kor 2,10;Ef 3,5> de a Lélek mellett forrása, adója a kinyilatkoztatásnak az Atya is, [Gal 1,15-6> a Fiú is. [Gal 1,12>

b) A kinyilatkoztatás tárgya

Ami a kinyilatkoztatás tárgyát illeti, kezdetben Pálnál az apokaluptw, apokaluyiV szavak a jövőben, a parúzia kapcsán megtudhatókat jelenti, [2Tesz 1,7;3,6.8> s később is használja e szavakat azokra az ismeretekre, amelyeknek a parúzia során jutunk majd birtokába. [1Kor 1,7;3,13;Róm 1,18;2,5;8,18-9> A Gal azonban már összekapcsolja szavunkat a már most is birtokunkban levő hittartalmakkal: a törvény alatt őriződtünk, hogy majd kinyilatkoztatódjék számunkra a hit [Gal 3,23>: Ezt a hitet az az evangélium igényli a maga számára, [Gal 1,12> melynek ígéret-tartalma korábban ismeretlen volt, de nekünk kinyilatkoztatta Isten a Lélek által. [1Kor 2,10> Az evangéliumban nyilatkoztatódik ki a páli evangélium központi mondanivalója: a dikaiosunh tou Jeou, [Róm 1,17> az örök időtől fogva lepecsételt titok. [Róm 16,25> Ez a kinyilatkoztatás által közölt titok az emberiség egygyéválhatásáról beszél: "Mert kinyilatkoztatás útján jutott tudomásomra a titok úgy, ahogyan röviden már megírtam, melyből, ha elolvassátok, képesek lesztek megérteni, micsoda belátást kaptam én a Krisztus titkába, melyet más nemzedékekben nem ismertettek meg az emberek fiaival úgy, ahogyan most a szent apostolok és próféták számára a Lélek által a leplet levonták róla, hogy a nemzetek örökösársak, egy testbe vannak szerkesztve..." [Ef 3,3-6> Végső soron pedig a kinyilatkoztatás tárgya az, akin keresztül megkaptuk a kinyilatkoztatást, maga Jézus Krisztus: "Mikor azonban az, aki engem anyám méhétől különválasztott... helyesnek látta, hogy Fiát leleplezze bennem, hogy azután örömezenetként

hirdessem Őt a nemzetek között..." [Gal 1,15-6> Ennek a kinyilatkoztatásnak teljességét kívánja a teremtett világ egész várakozása. [Róm 8,19>

c) A kinyilatkoztatás címzettjei

Ki és kik a címzettjei ennek a már most érvényesülő kinyilatkoztatásnak? Kik kapták? Kik kapják? A C.P.-ban a címzett természetesen mindenekelőtt maga Pál. Kinyilatkoztatás folytán csatlakozott Jézushoz damaszkusi meghívása során. [Gal 1,16> Ezt követően — talán Arábiában [Gal 1,17> —, de mindenképpen a maga megtérésétől nem távoli időpontban — mert 14 évvel a 2Kor megírása előtt — újabb látomásos kinyilatkoztatásban részesült, melynek tartalmáról be sem tud számolni. [2Kor 12,1.7> Amiről be tud számolni, az az általa hirdetett evangélium, amelyet kinyilatkoztatás folytán kapott. [Gal 1,12> Évek múltán a jeruzsálemi zsinatra is kinyilatkoztatás következtében megy fel; tehát nemcsak tanítását, hanem földrajzi mozgását is kinyilatkoztatás irányítja. [Gal 2,2> Kinyilatkoztatás birtokában szól, ha szól, a korintusiakhoz, [1Kor 14,6> kinyilatkoztatás birtokában ír az efezusiaknak. [Ef 3,3.8>

E kinyilatkoztatásnak Pál csak elsőleges, de nem kizárólagos címzettje. Más címzettjei is vannak. Pálnak és másoknak, azaz nekünk nyilatkoztatta ki az Isten a Lélek által azt, amit Pál hirdet a korintusiaknak. [1Kor 2,10> Kik ezek a Pálon kívüli mások? "Amit más nemzedékekben nem ismertettek meg az emberek fiaival úgy, ahogyan most kinyilatkoztatózott a Lélek által szent apostolai és prófétái számára..." — olvassuk. [Ef 3,5> Apostolok és próféták..., ezeknek az írásai adják az újonnan kinyilatkoztatott titkokat tartalmazó prófétai írásokat. [Róm 16,26> Ki az apostol? Ki a próféta? Most az első kérdésre válaszolunk. Az apostol olyan funkciókat betöltő személy, akit Pál nemcsak ebben a kettős kapcsolatban említ: apostol és próféta, [1Kor 12,28-9;Ef 2,20;3,5;4,11> hanem négy ízben mellérendel a tanítónak is (didaskaloV), [1Kor 12,28-9;Ef 4,11;2Tim 1,11> valamint egy-egy ízben az evangelistának, [Ef 4,11> a pásztornak [Ef 4,11> és a hírnöknek. [1Tim 2,7> Ezek alapján talán annyit mondhatunk, hogy az apostol az egyházban olyan küldött, akinek prófétai, tanítói, evangelizáló, hírnöki szerepe van.

A C.P. 34 ízben használja az apostoloV (küldött) szót. Az esetek felében Pál maga az apostol. [Gal 1,1;1Kor 1,1.17;9,1-2;15,9;2Kor 1,1;12,12;Róm 1,1;11,13;Ef 1,1;Kol 1,1;1Tim 1,1;2,7; 2Tim 1,1.11;Tit 1,1 > A szerfölyött apostolok, [2Kor 11,5;12,11> a Feltámadottal találkozó összes apostolok, [1Kor 15,7> a Jeruzsálemben talált előttem apostolok, [Gal 1,17.19> az anyagi ellenszolgáltatást elfogadó Kéfás és többi apostolok [1Kor 9,5> — mindenbizonnyal a Tizenkettőre utalnak, Jézus közvetlen tanítványaira, akiknek sorában névszerint is említi Kéfást, Jakabot és Jánost. [Gal 2,9> Ahogyan Pál maga is, a fenti összes apostolok is mindenképpen Krisztus küldöttei, igehirdetői. [1Tesz 2,7;2Kor 12,12;Róm 11,15> Pál alighanem Krisztus minden küldöttjére gondolt, amikor megrajzolta az apostolsorsot: "Úgy gondolom ugyanis, hogy Isten bennünket, apostolokat a társadalmi gúla aljára (= utolsókká) tett, mint hulla-jelölteket..." [1Kor 4,9>

Mindenképpen tény, hogy Pál apostolnak nevez önmagán és a Tizenkettőn kívül még más személyeket is. Általa nevelt keresztény testvéreket is, és nem általa nevelteket is. Az előbbi kategóriába tartozik Epaphroditos, aki az ő testvére, munkatársa és harcos társa, a filippieknek pedig "apostola és leitourgoV-a". [Fil 2,25> Ugyanebbe a kategóriába tartoznak azok a testvérei, akik a Pál által alapított egyházak küldöttei. [2Kor 8,23> Figyelemre méltóbb azonban a nem általa nevelt apostolok kategóriája. Ebben a kategóriában két névszerint is megnevezett apostolt találunk. Nem is akármilyeneket, mert e két személy ugyanúgy előttem (pro emou) apostolok, miként a Jeruzsálemben megismert Kéfás, Jakab és János. [Gal 1,17> Nevük: Andronikos és Júnia. Az utóbbi női név. Egészen a legutóbbi időkig a fordítások fiúsították Júnit. Azon az alapon tették, hogy a tárgyesetben álló (Iounian) nemcsak a Iounia női név tárgyesete, hanem a Iounias férfinévnek is tárgyesete lehet. Azaz hogy csak lehetne, mert e fordítás pikantériája, hogy míg a Iounia női név jól ismert és sokszorosan

dokumentált az ókorban, addig idáig még nem sikerült a Iounias férfi névnek nyomára bukkanni — a szentírásfordítók tudatán kívüli valóságban. Az androcentrikus egyházi gondolkodás következtette ki ezt a férfi nevet a mondott tárgyesetből. Pál egyébként ezt az információt közli erről az apostolpárról (férjről és feleségéről?): "Köszöntsétek Andronikoszt és Júnát, rokonaimat és fogolytársaimat, akik igen jelesek (epishmoi) az apostolok között, kik már előttem a Krisztusban voltak". [Róm 16,7> Pál a Róm utolsó fejezetében rajtuk kívül, még több mint 30 személyről tesz név szerint is említést. Sok szépet mond róluk, de egyiküket sem nevezi apostolnak. Nem is akármilyen apostol volt e két ember: "jelesek az apostolok körében". Csúfolódás nélküli jelző ez, nem olyan, mint a Tizenkettővel kapcsolatban említett "szerfölk" [2Kor 11,5>. Barrabás volt ily jeles foglya Pilátusnak. [Mt 27,16>

Ha egyszer Pál ily kitágított értelemben használta az apostol szót, következik-e abból, hogy talán még egy nő, Júnia is címzettje volt a kinyilatkoztatásnak? Közvetve, a férfi apostolokon keresztül biztosan. De kaphatott közvetlenül is kinyilatkoztatást? Igennel kell a C.P. alapján válaszolnunk erre a kérdésre, mert a kinyilatkoztatásnak nemcsak az apostolok és a velük egy sorban említett hivatalviselők (próféták, tanítók, stb) a címzettjei. Pál azért imádkozik, hogy az efezusiak (tehát mindnyájan, férfiak és nők egyaránt) kapják meg a bölcsesség és kinyilatkoztatás pneumáját (Lélek-adományát) Jézus megismerésének céljából. [Ef 1,17> Pál szavainak, tanításának megértése által kapják meg? Nem feltétlenül csak így. Esetleg közvetlenül is, mert a filippieknek így ír: "...és ha még valami egyebet gondoltok (egyébre törekedtek), Isten azt is kinyilatkoztatja majd nektek". [Fil 3,15> Olyasmiben kaphatnak tehát kinyilatkoztatást, aminek tartalmát Pál nem feltétlenül ismeri. Egészen egyértelmű választ ad kérdésünkre az 1Kor: "amikor összejöttök, mindegyikőtöknek van valamije: zsoltára, tanítása, kinyilatkoztatása..." [1Kor 14,26> Pál azt kívánja tőlük, hogy amijük van, ne egyszerre akarják előadni a közösségben, hanem egymást követő szép rendben. "Ha azonban hirtelen kinyilatkoztatás adatnék (apokalujh — aoristos!) az egyik ott ülőnek, akkor az első (azaz aki előtte szólt) hallgasson el." [1Kor 14,30>

Úgy tetszik mindezek alapján, hogy az apostolok és próféták hagyományába beépült közönséges — tehát apostoli, prófétai stb. hivatal nem viselő — tagok is kaphatnak hirtelen kinyilatkoztatást a közösségi találkozáson, vagy kaphatnak ilyet otthon is, amelyet mint már birtokukban levőt [1Kor 14,26> elhozhatnak a találkozóra. Pál azért látta így a dolgokat, mert halálosan komolyan vette, hogy a hívő a maga hite ellenében megkapja a Lelket, és ez egyet jelent azzal, hogy a kinyilatkoztatás Lelkét is magában hordja. [Ef 1,17>

Ha megkérdeznők a C.P.-ot, hogy meddig fog még tartani az egyházban az az idő, amíg az egyház egyszerű, azaz minősített hivatal nem viselő tagjai is megkapják a Szent Lelket, és általa kinyilatkoztatásokban részesülhetnek, akárcsak maga Pál is, a C.P. értetlennek bizonyulna e kérdésfeltevéssel szemben. Miért szűnnék meg, miért zárulna le akármikor is az egyházban a kinyilatkoztatás? Miért szüntetné be működését az egyházban valamikor is a Lélek? Amíg van hívő ember az egyházban, addig van számunkra Lélek, és a Lélek adományaként meg nem szűnően van kinyilatkoztatás is. Amíg van hívő ember, addig a kinyilatkoztatás folytatódik. Ha pedig már nincs többé hívő ember, akkor egyház sincs már többé. A C.P. kinyilatkoztatás-fogalma mitsem tud a kinyilatkoztatás lezáródásáról. Következésképpen a kinyilatkoztatások eredményeként megszülető prófétai írások [Róm 16,16> lezáródásáról, megszűnéséről, tovább már nemfolytatódásáról sem tudhat.

d) A kinyilatkoztatás funkcionálása a prófétálásban

A kinyilatkoztatás elsődleges hordozói: az apostolok és a próféták. Az apokaluyiV fogalmához szorosan kapcsolódó projhteia (prófétálási tartalom, profécia) a C.P.-ban sajátos szereppel bír. A szócsalád négy tagból áll, a 35 előfordulásból 22 helyet az 1Kor 12—14 fejezeteiben találunk (az 1Kor C.P.-on belüli rgym-ja: 6,7).

	ÚSz	1Kor	C.P	rgym.
projhteia (prófécia)	19	5	9	5,3
projhteuw (prófétálók)	28	11	11	2,1
projhthV (próféta)	144	6	14	0,3
projhtikoV (prófétai)	1	-	1	absz.
	192	22	35	0,77

50. tábla: A próféta-szócsalád

A 0.77 rgym-érték ellenére is jellemzője ez a szócsalád a C.P.-nak. A projhthV szót ugyanis Pál csak látszólag használja ennyivel ritkábban, mint az ÚSz többi 14 könyve, amely tele van hivatkozással az ószövetségi prófétákra, míg Pálnál ilyen ószövetségi prófétára-hivatkozást csak négy ízben találunk. [1Tesz 2,15;Róm 1,2;11,3;16,26>

Már az első levélben olvassuk: A prófeciákat meg ne vessétek. [1Tesz 5,20> A késői pasztorális levelek hasonlóan nagyra értékelik a prófeciákat. [1Tim 1,18;4,14> Az ezeket megelőző fogság-levelek a prófétákat mellérendelik az apostoloknak: az efezusiak "ráépültek az apostolok és próféták alapjára... kinyilatkoztatás útján tudomására jutott szent apostolainak és prófétáinak a Lélek által... egyeseket apostolokul, másokat prófétákul... rendel... a Krisztus testének építésére". [Ef 2,20;3,5;4,11-12> Mindezek alig hagyhatnak kétséget a tekintetben, hogy Pál olyan személyeket mond prófétáknak, akiket az apostolokkal egyenértékűeknek tekint az egyház hittartalmait megfogalmazó munkában. Ez lenne az alapvető válasz a korábban már feltett kérdésre: Ki a próféta? Név szerint egyetlen kortárs prófétát sem nevez meg. Alighanem azért, mert akiket apostoloknak nevez, azokat prófétáknak is gondolja.

Erről a prófétai funkcióról az 1Kor nyújt további információkat, amikor a prófétálást a Lélek egyik megnyilvánulásának állítja. Azt mondja el, hogy a hívők körében egyesek éppen ezt az ajándékot kapják az Atya, Fiú és a Lélek ajándékeként, míg más hívők más Lélek-megnyilvánulásokat mutatnak, azaz másféle ajándékokat kapnak. [1Kor 12,4-11> A prófétálás adományában részesülő személyt, a prófétát, az 1Kor mellérendeli a hasonló adományokban részesülőkhöz: "Az egyházban Isten némelyeket először apostolokká, másodszor prófétákká, harmadszor tanítókká rendelt... Vajon mind apostolok-e? Vajon mind próféták-e? Vajon mind tanítók-e?" [1Kor 12,28-9; vö. még Róm 12,6> Ebből az látszik nyilvánvalónak, hogy bár az apostolok szükségképpen próféták és tanítók, de a próféták és a tanítók nem szükségképpen apostolok is egyúttal.

Pál a prófétát mellérendeli annak, ill. azonosítja azzal, aki ismeri "az összes titkokat" és "minden ismerettel" (gnwsiV) rendelkezik. [1Kor 13,2> Ezt állítja, bár jól tudja, hogy csak töredékes ismeret és töredékes prófétálás telik az embertől, [1Kor 13,9> hiszen e prófétálás a jelen aión hittartalmait közli, s ezek a hittartalmak érvényüket veszítik parúziakor, amikor a prófétált hittartalmat leváltja a többé már nem töredékes látás. [1Kor 13,8-15> Mivel a prófétálás adományát is használat céljából kapjuk, [1Kor 12,7> hogy építsük vele az egyházat, [1Kor 14,3-4> ezért a prófétálás nem értelmet megelőző, extatikus, hanem nagyon is értelmi jellegű tevékenység, [1Kor 14,13-21> amely alkalmas arra, hogy egyfelől megerősítse a hívőket a maguk hívő meggyőződésében, másfelől pedig, hogy elbizonytalanítsa a hitetleneket a maguk hitetlen meggyőződésében. [1Kor 14,22>

Ezt a kinyilatkoztatással egy sorba helyezett prófétálást [1Kor 14,6> Pál olyan adománynak tekinti, amelyre minden korintusi hívőnek törekednie kell. Kell akkor is, ha Pál számára nyilvánvaló, hogy e törekvés nemigen fog mindegyikük esetében sikerrel járni: azaz nem lehetnek mindnyájan próféták. [1Kor 12,28-9> Így biztatja őket: "Törekedjete a Lélek adományaira, de leginkább arra, hogy prófétáljatok... Azt akarom, hogy mindnyájan szóljatok nyelveken, de még inkább azt, hogy prófétáljatok... törekedjete a prófétálásra." [1Kor 14,1.5.39> Megrajzolja az egyértelműen pozitív hatását annak, ha az egyházban mindenki prófétál. [1Kor 14,23-5> Ebből a mindenkiből nem zárja ki a nőket sem, mert elfogadja azt a korintusi gyakorlatot, hogy az egyházban a nők is prófétálnak: "...minden prófétáló férfi... minden prófétáló nő..." [1Kor 11,4-5> Ugyanakkor, mégpedig Jézus parancsára hivatkozva, tiltakozik is ez ellen a gyakorlat ellen. [1Kor 14,34-7> E feloldhatatlan ellentmondás legvalószínűbb oka a későbbi betoldás lehet: a hagyományos androcetrikus társadalomszemlélet később korrekciót végez a korai egyházi gyakorlaton. De azért az sem kizárt, hogy Pálban magában küzdött egymással a férfijogú szemlélet és ennek jézusi leküzdése. Ez utóbbi esetben éppen ezt tükrözi a levélen belül található önellentmondás.

e) Ki ellenőrzi a prófétákat?

A bárki, a sokak prófétálása mindenképpen jellemezte a korintusi egyházat. Felmerül a kérdés: hogyan tettek rendet e prófétáknak szükségképpen különböző, mert az egyes prófétáló személyekre jellemző megnyilatkozásai között, melyeket Pál is, és nyilván ők maguk is, kinyilatkoztatásként értékelték. A Jézus által elhozott szabadság világának egyetlen lehetséges módján: a próféták ellenőrizték a prófétákat. Ellenőrizték egymást. Nem egy egyetlen személy, nem a kinyilatkoztatott igazság abszolút birtokában levő személy mondott ítéletet a csak vélekedő jellegű kinyilatkoztatást nyújtani hivatott és csak idézőjeles prófétákról, hanem mindannyiuk feladata volt ez az ítéletmondás. Szóljon két vagy három próféta, a többiek pedig mérlegeljenek (diakrinw). [1Kor 14,29> Mérlegeljék azt, amit prófétatársaiktól hallottak. Aki éppen prófétált, az felállt, a többiek pedig ülve hallgatták. E prófétálás során az ülők között valaki kinyilatkoztatást kap. Szólásra jelentkezik, s az előtte szóló abbahagyja a maga prófétálását. Egyfajta sorba-körbe-prófétálás támad ily módon az egész közösség okulására és buzdulására. Mérlegelik egymás érveit. Ebből a mérlegelésből születhetik meg — és illik is, hogy megszülessék — a harmónia, az egyetgondolás, az egyetakarás. "Ha egy másik ott ülő kap kinyilatkoztatást, az előző hallgasson el. Így egyenként mindnyájan prófétálhattok, hogy mindenki tanuljon, és mindenki bátorítást kapjon. A próféták pneumatái (Lélek-adományai) a prófétáknak alávetik magukat. Isten ugyanis nem a felforgatás barátja, hanem a békességé." [1Kor 14,30-33> Egyértelmű: az Isten által adott kinyilatkoztatás az egyház minden egyes tagjának Lélektől kapott prófétálásán keresztül funkcionál.

Nyilvánvaló mindezekből, hogy a páli egyház testvéri eszmecserében jutott el az egyre alakuló, fejlődő kinyilatkoztatás-tartalom, a hittartalom megragadására. Ebből az eszmecseréből nem volt kizárva senki, s nem is volt felettük kérdéseiket tőlük függetlenül eldöntő hivatal. Ha szellemi szülőjük, Pál, érvényesíteni akarta körükben a maga szemléletét, a Pál által kapott kinyilatkoztatást, akkor testvérként érvelnie kellett, mint olyannak, aki szintén a Krisztus eszét [1Kor 2,16> képviseli, és érveit el is kellett tudnia fogadtatni testvéreivel, akik szabadon döntöttek afelől, hogy kinek a nézetéhez, melyik nézethez kapcsolódnak — újra és újra mérlegelésük alapján. A páli egyházban a hívők a hittartalmakat nemcsak átvették, hanem a kapott kinyilatkoztatások nyomán támadó prófétálásaikkal tehetségük szerint tovább is fejlesztették azt. Lezárt és abszolút fogalmazásokat nem ismertek, márcsak azért sem, mert Pál tanítása alapján is tudatában voltak minden lehetséges ismeretük és látásuk töredékességének.

Pál tehát mindenkitől megkívánja a szellemi mérlegelést, a megkülönböztetést (diakrinw), [1Kor 14,29> mégis tapasztalja, hogy egyesek alkalmasabbnak bizonyulnak az eszmecserék során a

közösnevező megteremtésére. Alighanem ezekre az alkalmasabbakra gondol, amikor az 1Kor kilenctagú adománylistájában közvetlenül a prófétálást követően megemlíti, hogy van olyan hívő, aki a pneumaták megkülönböztetésének (mérlegelésének — diakrisiV pneumatwn) az adományát kapta meg. [1Kor 12,10> Elégge nyilvánvalónak látszik, hogy ezen a helyen a pneumatwn kifejezés — a zhlwtai este pneumatwn [1Kor 14,12> analógiájára — a Lélek-adományokat, azok tényleges megnyilatkozási tartalmait jelöli. A megkülönböztetést, a mérlegelést végző személy a maga adományának-képességének birtokában eldöntheti, hogy a megnyilatkozás miféle lélektől való, [vö 1Kor 12,3> ill. a megnyilatkozási tartalmakat — mint említettük — közösnevezőre hozhatja.

Pál nagyra értékeli az ember Lélektől kapott mérlegelési tehetségét. Azt állítja, hogy a Lélektől megajándékozott, a pneumatikus ember képes megérteni azt is, ami a nem ilyen, hanem csak pszichikus ember szemében csupán bolondság. A Lélek birtokában a hívő ember képes pneumatikus módon, azaz Isten Lelke szerint ítéletet mondani (pneumatikwV anakrinein). [1Kor 2,14> Ez a mérlegelés, ítéletmondás rendre különféle lélekmegnyilvánulási tartalmak egybevetését, egymással szembesítését jelenti (pneumatikoiV pneumatika sugkrinonteV). [1Kor 2,13>

A kinyilatkoztató Isten sorompóba szólítja az ember Isten által állandóan segített szellemi képességeit. A hittartalmak a hívők ilyen szellemi képességeinek sorompóba állása folytán formálódhatnak csak ki az egyes egyházakban.

Aki hisz, azt Isten felhasználja arra, hogy Isten segítsége és a hívő ember szellemi munkája által egyre újabb és mélyebb ismeretek álljanak az egyház rendelkezésére.

f) A kinyilatkoztatás igazolása

A páli egyház aligha ismerte a "dögunalmat". Az egyháztagok törekedtek a prófétálásra, s ha kapták a kinyilatkoztatást, már mondták is tovább társaiknak. Alighanem szívesen jártak a közösségbe, mert ott mindig lehetett valamit mondaniok, s méginkább hallaniok. Újat és érdekeset. Nemcsak régít és ismertet.

Amit ott hallani lehetett, azt a közösség tagjai mérlegelték. Ennek nyomán megtartották, vagy elvetették a hallottakat. Ez a magatartásuk csak azon az alapon volt lehetséges, hogy a kinyilatkoztatásukat közlők nem tekintélyi alapon beszéltek. Ellenkező esetben lehetetlen lett volna a közösség fennmaradása. Lehetetlen, ha a maguk kinyilatkoztatásának birtokában felszólalók a Lélekre hivatkozva függetlenítették volna magukat a mindannyiuknak rendelkezésre álló ismeretforrásoktól: a tapasztalástól és a gondolkodás törvényeitől. Nem tudott volna megmaradni a közösség, ha azok tagjai eleve hitelt követeltek volna a maguk szavának — tekintélyi alapon. Mondjuk, pl. így: "Ezt és ezt mondja nekem a Lélek, s ezeknek igaz voltáról maga az általam megszólaló Isten kezekedik". A páli egyházak tapasztalták, hogy ezzel a tekintéllyel Pál sem tudott volna operálni közöttük..., ezen az alapon össze se tudta volna szedni őket. Az Isten tekintélyére hivatkozástól a felszólalóknak el kellett tekinteniök. Mért? Mert "A Lélek azt mondja nekem" jellegű érvelésekre könnyen megkaphatták volna ezt az ellenérvet: "Nekem pedig éppen az ellenkezőjét mondja a Lélek". A páli közösségek jézusi szabadságában csak másféle gyakorlat alakulhatott ki. A felszólalók, a kinyilatkoztatásukat közreadók, kitétték a maguk mondanivalóit társaik ítéletének. Azok meg csak azt fogadhatták el a hallottakból, ami a mindannyiuk számára rendelkezésre álló ismeretforrások alapján igazoltaknak látszhattak.

A páli kinyilatkoztatás vagy olyan, amiről nem lehet beszámolni, vagy olyan, ami elmondható. Az előzővel nem volt dolga a páli egyháznak. A másodikat, az elmondhatót pedig tudomásul vette, mérlegelte, s ha igaznak ítélte, elfogadta. Sem Pál, sem a páli közösségek nem ismerték a tekintélyi érvelést. Ha állítottak valamit, azt igazolni kellett. Akkor is így jártak el, ha úgy tudták, hogy kinyilatkoztatás folytán jutottak annak birtokába, amit közölni akarnak tetvéreikkel.

62. KINYILATKOZTATÁS ÉS BÖLCSESSÉG

a) A pogányok bölcsessége

Pál, mint művelt zsidó, ismerte népének bölcsesség-irodalmát, és mint hellénista római polgár annyit tudott, hogy a hellénista világ pogányai bölcsességet keresnek. [1Kor 1,22> Filozófia szavunk alapja a bölcsesség jelentésű: sojia. E szót és családját bőven használja a C.P.

	ÚSz	1Kor	2Kor	Róm	Ef	Kol	2Tim	C.P	Rgym
SOFIA (bölcsesség)	51	17	1	1	3	6	-	28	4,3
sojoV (bölcs)	20	11	-	4	1	-	-	16	13,0
asojov nem bölcs	1	-	-	-	1	-	-	1	absz.
sojizein (bölccséteni)	2	-	-	-	-	-	1	1	3,3
	74	28	1	5	5	6	1	46	5,3

51. tábla: A bölcsesség-szócsalád

Ismét kiemelkedő az 1Kor szerepe (rgym: 12,7; a C.P.-on belül: 5,8). A szócsalád több mint ötször sűrűbben fordul elő a 13 páli levélben, mint az ÚSz többi 14 írásában. Pál első három levelében nem találkozunk még vele. Alighanem a bölcsességet kereső "filozófus" városban, Athénben elszenvedett kudarca is magyarázza, hogy a negyedik levélben (1Kor) megjelenik, és ilyen erővel jelenik meg e szócsalád, amelyet aztán a későbbi kilenc levélből még ötben megtalálunk.

Pál számára a bölcsesség csak egyetlen esetben jelent semleges tartalmat: amikor a bölcs a tanult embert jelenti számára a tanulatlanul szemben; Pál mind a kettőnek adója az evangéliummal. [Róm 1,14> A többi 45 előfordulás már megkülönbözteti egymástól a pogányok (hellének) [1Kor 1,22> bölcsességét, amely Pál számára ostobaság, és a keresztények bölcsességét, amely viszont a pogányok számára minősül ostobaságnak.

Lássuk előbb a pogányok bölcsességét. Olykor csak a szövegkörnyezetből derül ki, hogy erről a bölcsességről beszél, mert szavunk nem kap semmiféle megkülönböztető jelzőt. [1Kor 1,21.22.27;3,20> Az esetek nagyobb részében azonban kap. "Isten elveszíti a bölcsék bölcsességét". [1Kor 1,19> A Krisztus keresztyét evangelizáló Pál nem "a szó bölcsességével", [1Kor 1,17> nem "a szó vagy bölcsesség túltengésével", [1Kor 2,1> nem "a bölcsesség rábeszélő szavaival", [1Kor 2,4> nem "a bölcsesség tudós szavaival" [1Kor 2,7> dolgozik. Ez a magától elutasított bölcsesség az evilág, [1Kor 3,19> eme aión [1Kor,1 20;2,6> és eme aión fejedelmeinek [1Kor 2,6> a bölcsessége. Ez az elutasított bölcsesség továbbá az emberek bölcsessége, [1Kor 2,5> emberi bölcsesség, [1Kor 2,7> azaz nem a Pneuma-nak, nem az Isten Lelkének, hanem a Pneuma emberben levő ellentétének, a sarx-nak a bölcsessége. [1Kor 1,26;2Kor 1,12>

b) Bölcsesség és kereszt

Szemben áll ezzel a sarx-szerinti bölcsességgel a Pál által képviselt bölcsesség. Ennek tartalma azonos a kinyilatkoztatás tartalmával: "...beszéljük pedig Isten titokzatos bölcsességét (Jeou sojian en musthriw), ami rejtett volt... amit eme aión fejedelmei közül senki sem ismert meg... nekünk azonban Isten kinyilatkoztatta a Lélek által" [1Kor 7,10> — írja Pál azoknak a korintusiaknak, akiknek körében eltökélte, hogy semmi másról nem akar tudni, csak Jézus Krisztusról, mégpedig a keresztre feszítettéről [1Kor 2,2> A keresztre feszített Jézus adja a Pál által képviselt, az Istentől a Lélek által kinyilatkoztatott bölcsességnek a tárgyát. Bölcsesség-tartalom és kinyilatkoztatás-tartalom — egymással fölcserélhető

szinonimák Pál számára, mert tudomást szerezve az efezusi egyház hitéről így imádkozik értük: "Isten... adja meg nektek a bölcsesség és kinyilatkoztatás Pneumáját (Lelkét)..." [Ef 1,17>

Pál válasza a kinyilatkoztatásra — a kinyilatkoztatást elfogadó hit (61a.num). Mivel a bölcsesség is kinyilatkoztatást tartalmaz, ezt a bölcsességet is átöleli a maga hitével. Azért akar Korintusban csak a keresztre feszített Jézus Krisztusról beszélni, "...hogyan hitetek ne emberek bölcsességében, hanem Isten hatalmában" [1Kor 2,5> gyökerező hit legyen, hogy e hit igazságtartalmát Isten titokzatos és korábban számukra rejtett volt bölcsessége garantálja. [vö 1Kor 2,7> Amikor Pál erről az Istentől származó bölcsességről beszél, hittárgyakról (hittartalmakról) beszél, mert nemcsak a sojia és az apokaluyiv szinonimák. Szinonimák a sojia és a pistiv is: "...az egyiknek adatik a Lélek által a bölcsesség ígéje (logoV sojiaV)... a másiknak pedig a hittartalom (pistiv) ugyanazon Lélek által". [1Kor 12,8-9> A Krisztusnak egyszer igent mondó ember megkapja a Lelket, és ez a Lélek vezeti őt új és új bölcsesség-tartalmakra, hittartalmakra — Jézus ígérete szerint: Az igazság Lelke elvezet majd titeket minden igazságra. [Jn 16,13>

Ezt a kinyilatkoztatás-tartalommal és hit-tartalommal azonos jelentésű bölcsességet megtaláljuk a C.P.-ban minden megkülönböztető jelző nélkül is, úgyhogy csak a szövegkörnyezet alapján válik nyilvánvalóvá, hogy erről a bölcsességről van szó. Pál bölcsességet szól a tökéletesek körében, [1Kor 2,6> az Istentől számára adott kegyelem alapján rakott le alapokat bölcs építőmesterként Korintusban, [1Kor 3.10> az efezusiak nem oktanokként (a-sojoi), hanem bölcsökként (cwV sojoi), [Ef 5,15> — hasonlóképpen a kolosszeiek is bölcsességben — járjanak. [Kol 4,5> Végezetül a Szentírás olvasása bölcsé teheti Timóteust az üdvösség elnyerése céljára. [2Tim 3,15> Az esetek nagyobb részében azonban jelzők, határozók nyelvileg is megkülönböztetik ezt a bölcsességet a világ bölcsességétől, mely utóbbi az Isten szemében csak bolondság, [1Kor 3,19> és amely bölcsességnek bolond voltát Isten újra és újra nyilvánvalóvá is teszi az emberi történelem folyamán.

A páli bölcsesség előad egy olyan hittárgyat, amely nem szerepel a pistiv-szócsalád hittárgyainak felsorolásában (56 num). Ez a hit-tárgy külön feldolgozást érdemel trinitológiai, szótériológiai, morálteológiai jelentősége következtében. Ennek a hittárgynak előadásában bizonyul Pál a szótériológia Jézustól indult vonala konzseniális folytatójának. A dikaiosunh tou Jeou műkifejezéssel megjelölhető hit-tárggyal Pál új szótériológiai vonalat indított: a jézusi szótériológia mellett és helyett történelmi útjára indítva a jézusit elhomályosító és háttérbe szorító páli szótériológiát (49. num). Amit viszont Pál a kinyilatkoztatott bölcsességben rejlő hittartalomként ad elő, az nem a maga sajátos szótériológiájának, hanem a jézusi szótériológiának a vonalába esik. (Mivel bizonytalan, hogy más összefüggésben a maga teljességében kifejtethetem-e még a páli teológia e nagyjelentőségű jézusi vonalát, röviden utalok erre a hittárgyra.)

c) Isten erőtlensége és bolondsága

Az asJeneia (gyengeség, gyengének lenni, gyenge) és a mwria (bolondság, bolonddá tenni, bolond) szócsaládja hordozza a páli teológiában ezt a hittárgyat.

	ÚS z	1T	Gal	1K	2K	Róm	Fil	1Ti	2Ti	Tit	C.P.	Rgym
asJeneia (fn)	24	-	1	2	6	2	-	1	-	-	12	3,3
asJenhma (fn)	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	absz.
asJeneV (fn)	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	absz.
asJenein (ige)	33	-	-	2	7	4	2	-	1	16	-	3,1
asJenhV (mn)	24	1	1	10	1	1	-	-	-	-	14	4,6

mwria (fn)	5	-	-	5	-	-	-	-	-	-	5	absz.
mwrainen (ige)	4	-	-	1	1	-	-	-	-	-	2	3,3
mwroV (mn)	12	-	-	4	-	-	-	-	1	1	6	3,3
	104	1	2	25	15	8	2	1	2	1	57	4,0

52. tábla: Az erőtlenség-szócsalád

Pál tehát négyszer sűrűbben használja e két szócsalád szavait, mint az ÚSz többi 14 könyve. Az 57 páli előfordulás közel fele az 1K-re esik, és 70%-a jut a Korintusba írt két levélre. Látható ebből, hogy efezusi tartózkodásának, az 57. évnek, melynek tavaszán, ill. őszén írja e két levelet, gondolati gyümölcse az a hittárgy, amit itt most csak végeredményszerűen tudok kifejezni.

Pál Korintusban csak a keresztre feszített Krisztusról akar beszélni. [1Kor 2,2> Ezzel még nem tér el a maga saját szótériológiai vonalától. De azzal már igen, hogy megjelöli ennek a keresztfeszítésnek a Krisztuson belüli okát: keresztre feszítettettség gyengeségből (ex asJeneia). [2Kor 13,4> Ez a keresztre feszített Krisztus azonban él Isten erejéből (ek dunamewV). [2Kor 13,4> A keresztről szóló igehirdetés (hittartalom) ennek következtében gyengeségről, erőtlenségről, erőnemalkalmazásról szóló hittartalom, s éppen ez az, ami a világ bölcsessége szemében bolondságnak minősül, de a hitet átölelő ember és bölcsessége számára revelálja Isten erejét. Egy specifikusan jézusi egyenlet körvonalai bontakoznak itt ki: erőtlenség = erő.

Mindazt, amit Pál e témában végiggondolt, azt összefoglalja egyetlen mondatával: Isten bolondsága bölcsőbb az embereknél, és Isten gyengesége erősebb az embereknél. [1Kor 1,25> Csak röviden, tételekkel jelzem, amit ez az összefoglaló mondat elmond arról a páli hittartalomról, amely a sajátosan jézusi szótériológia vonalán mozog:

- Az Isten gyenge, mert hagyja keresztre feszíteni magát.
- Az Isten bolond, mert hagyja keresztre feszíteni magát.
- Az Isten az erősebb, mert hagyja keresztre feszíteni magát.
- Az Isten a bölcsőbb, mert hagyja keresztre feszíteni magát.
- Az Isten ereje a gyengeség.
- Az Isten bölcsessége a bolondság.

Ez a páli hittartalom, amelyet Jézustól kapott kinyilatkoztatásból [1Kor 1,7> vett tudomásul, Pál számára mindenképpen személyes megtapasztalás alapján birtokolt tudás is: "...amikor ugyanis gyenge vagyok, akkor vagyok hatalmas" (asJenw, dunatoV). [2Kor 12,10> Ennek az asJeneia-magatartásnak a gnózeológiai alapja is tisztán él benne: "Senki be ne csapja önmagát; ... legyen bolonddó, hogy bölcs legyen". [1Kor 3,18>

Mindezek alapján Pál Isten Lelkétől tanult bölcsességének kinyilatkoztatott hittartalma:

- hogy Isten ereje és hatalma, valamint Isten népének ereje és hatalma éppen az erőnemalkalmazó gyengeség, az erőtlenség.

S van ennek a páli dogmatikai és morálteológiai hittételnek egy gnózeológiai párja is:

— hogy Isten bölcsessége, valamint Isten népének a bölcsessége e fenti hittételt igaznak tartásában áll. Azaz Isten és az Ő népe éppen azt tartja igaznak, ami a világ szemében egyértelmű a bolondsággal. Igaznak tartja tehát azt a morálteológiai tételt, hogy Isten népének — a maga abszolút mintáját híven utánozva-követve — csak a keresztre feszülést szabad választania, de a keresztre feszítést nem. Isten népét lehet ütnie bárkinek, aki csak ütni akarja e népet, de Isten népe nem üthet senkit. A páli bölcsességnek, a páli kinyilatkoztatott hittartalomnak ez tétele — a javából! HITTÉTELE!

d) Egy másik páli szótériológia

Nemcsak a szeretet-himnuszban [1Kor 13,1-13> mindenekfeletti csúcsa a páli hittartalomnak — a szeretet. Ebben az egymondatos bölcsesség-himnuszban is: Isten bolondsága bölcsőbb az embereknél, és Isten gyengesége erősebb az embereknél. [1Kor 1,25>

Ezért aztán az ezt az isteni bolond bölcsességet nekünk a Golgotán megmutató Jézus maga lett számunkra az Istentől való (megszemélyesült) bölcsesség. [1Kor 1,30> És éppen ezért, emiatt az ember és ember közötti válaszfalakat egyedül lebontani képes tanítása és tette miatt, hogy ti. a kereszttel megölte az ellenségeskedést önmagában [Ef 2,16> lelhető fel benne a bölcsesség és tudás (gnwsiV) minden kincse. [Kol 2,3> Egyedül Isten bölcsessége a sokoldalú bölcsesség, [Ef 3,10> s ennek mélységét és gazdagságát dicsérte Pál a Róm-ben, hogy aztán levelét az egyedül bölcs Isten dicsőítésével zárja le. [Róm 11,33;16,27>

Pálnak nincs kétsége a tekintetben, hogy az általa hirdetett tartalom nem kevésbé sojia, mint a pogányok filozófiája. Sőt mi több, úgy gondolja, hogy a maga Istentől származó bölcsessége, a Tőle származó információk méltók egyedül arra, hogy azokat az ember bölcsességének tekintse. Ami nem ebből a forrásból származik, az nem lehet más, mint bolondság. Ez az a teljes bölcsesség, amelyre az egyházban élőknek tanítaniuk kell minden embert. [Kol 1,28> Azért teljes bölcsesség, mert nem adva helyet semmiféle diszkriminációnak ellenséggel és nem ellenséggel szemben egyaránt a szeretetet, a jót tanítja bölcsességnek: "Szeretném pedig, hogy bölcssek legyetek a jóra, és keveretlenek a rosszra". [Róm 16,19> Aki ilyesmit vár el az egyház tagjaitól, annak reménye van Isten történelmi győzelmében. Folytathatja-e szavait másképpen, mint így: "A béke Istene pedig összezúzza a Sátánt lábatok alatt hamarosan"? [Róm 16,20> A lábatok alatt és a hamarosan — gyors parúziára utal? Aligha dönthetjük el.

Mért nem erről a keveretlenül jézusi szemléletről írtam munkám harmadik könyvét, a Krisztus keresztyénjét? Csak azért, mert nem ez a páli-jézusi szótériológia ment tovább. Mert nem ebből a szótériológiából formálódtak meg a történelmi egyház és egyházak hittételei.

Mért történt így? Mért nem ez a páli gondolat lett a páli teológia jellemző tanítása? Azt hiszem ezért a felelősséget az egész történelmi egyháznak kell viselnie. Diakrónikusan értve az egészet: a kétezer esztendő egésze döntött így. A jövő nyitott. A jövő módosíthat. Lecserélheti a páli megváltást egy Jézust folytató páli megváltástanra. A Fia vére által kiegyeztetelődni akaró Istent felcserélheti egy nem pantokrator (mindenható), hanem asJenhV (erőtlen) Istennel, akit nem kiegyeztetelnünk kell, hanem utánoznunk kell Őt erőtlenségében..., hogy tapasztalhatóvá váljék a történelemben Jézus példamutató életének megváltó ereje.

63. HIT ÉS ÉSZ

a) Tapasztalás és értelem a kinyilatkoztatás szolgálatában

A kinyilatkoztatott hittartalmat folyamatosan építi az emberben a tapasztalás és az értelem. Fides quaerens intellectum — (a hit keresi az értelmet) — mondta a skolasztika. "Hiszek az észben, hogy hűséges szolgálója annak, amit el nem ér..." — mondta az emberségben és kereszténységben és katolicitásban kihez is hasonlítsam Babits Mihály. A hit nem áll szemben az értelemmel. Az értelem szolgálója, segítője, kibontakoztatója a hitnek. S éppen ez a fides quaerens intellectum-nak a hagyományból nagyon is jól ismert tartalma.

De a páli hittárgyak (miként a jézusiak) nem csupán az értelmet veszik szolgálatukba, hanem a tapasztalatot is. Tudvalevő, hogy a páli hit központi tárgya: Jézus halála és feltámadása. Ezt a hittárgyat Pál nem elhitte valakinek tekintélyi alapon, nem kikövetkeztette a gondolkodástörvények alapján, hanem a páli hit e központi tárgya Pál számára tapasztalati hitigazság. Az imént tárgyalt hittartalom, hogy ti. miben is áll Isten Országában az erő, a hatalom, hogy ti. mi az Isten Országában a bölcsesség — ugyanígy megtapasztalt [2Kor 12,10> hitigazságnak bizonyult Pál számára.

Ami a címben foglalt állítás hagyományos eleme (quaerens intellectum), arra vonatkozóan a C.P. az eddigiekben látottakon túlmenően is gazdag anyagot nyújt. E gazdag anyagra éppen csak rámutatunk, hogy aránytalansággal szét ne feszítsük könyvünk kereteit.

b) Az ismeret

A gnwsiV (ismeret), epignwsiV (megismerés), gnwrizw (megismertetek) szavak a C.P.-on belül 23, 15 és 18 ízben fordulnak elő a többi 14 könyv 6, 5 és 8 előfordulásával szemben, ami 12,4, 9,4 és 7,2-es rgym-et ad a C.P. javára. Amit a C.P. megismertet, aminek a megismerésére eljut, amit ismeretként elibénk tár, annak tartalma megegyezik azzal, amit az előzőekben hit, kinyilatkoztatás, titok, prófécia, bölcsesség, ige, evangélium címén már tudomásul vettünk. Az alábbiakban illusztrálom néhány példán ezt a megegyezést.

Hit: "...az egyiknek adatik az ismeret szava (logoV gnwsewV) ugyanazon Lélek szerint, a másíknak pedig a pistiV ugyanazon Lélekben..." [1Kor 12,8> A Krisztus Testét addig kell építenünk, "amíg el nem jutunk mindannyian a hit és az Isten Fia megismerésének egységére..." [Ef 4,13>

Kinyilatkoztatás: Pál az evezusiak számára Jézus Krisztus megismerése céljából kéri a kinyilatkoztatás Lélek-adományát. [Ef 1,17>

Titok: Pál azt kívánja, hogy a kolosszeiek eljussanak az értés teljességének minden gazdagságára, Isten titkának, a Krisztusnak a megismerésére. [Kol 2,2;vö még Ef 1,9;3,3>

Prófécia: "...és ha birtokolnám a próféciát, és látnék minden titkot és minden ismeretet..." [1Kor 13,2>

Bölcsesség: "Az egyiknek ugyanis a bölcsesség szava (logoV sojiaV) adatik a Lélek által, a másíknak pedig az ismeret szava ugyanazon Lélek által, [1Kor 12,8> mert a bölcsesség és az ismeret közös kincsei rejlenek Krisztusban, [Kol 2,3> mert a Lélek által adományozott bölcsességgel jutunk el Krisztus megismerésére." [Ef 1,17>

Ige: "A korintusiak mindenben bővelkednek: hitben és ígében és ismeretben..." [2Kor 8,7>

Evangélium: Pál azért imádkozik, hogy adassék neki bátorság "az evangélium titkának megismertetésére". [Ef 6,19>

Pál azért imádkozik Filemonért, hogy Filemon hitének legyen ereje "minden jónak a megismerésére". [Filem 6> A páli gnwsiV csak szolgál. A páli gnwsiV semmit sem ér, ha nem áll a szeretet szolgálatában.

[1Kor 13,2> Oszlja ebben a sorsát a szeretetet ismerni nem akaró prófétálásnak, a szeretetet ismerni nem akaró hitnek is. [1Kor 13,2>

A gnwsiV más tekintetben is osztja sorsukat: parúziakor a gnwsiV is átmegy a látásba. [1Kor 13,8-13>

c) A tanítás

A rendszerezett ismeret adja a tant, a tudományt. A C.P.-nak két főneve is van erre: didach és didaskalia. Amit Pál hittartalomként elibénk ad, az Pál szándéka szerint nem érthetetlen vagy alig érthető dolgok belső összefüggések nélkül egymásra és egymáshoz összedobált elemeinek a halmaza, hanem olyan gondolatrendszer, amelyben az ismeretek egymásba illeszkednek. Ennek az ismeretrendszernek igazságértéke — mint bármely, embertől megfogalmazott ismeretrendszernek az igazságértéke — lehet vitatható, és vitatható is, de mindenképpen ismeretrendszer. A római keresztények is (csakúgy, mint mások) egy tant fogadtak el, egyet a különféle lehetséges tanok közül: "...ám szívből engedelmeskedtek a tudomány ama fajtájának (tupoV didachV), amelynek át lettetek adva". [Róm 6,17>

Ez a páli tan is megegyezésben van a hittel, a kinyilatkoztatással, próféciával, ismerettel és igével.

Hit: Timóteus azért lehet Krisztus Jézus hasznos szolgálja, mert a hitnek és az általa követett jó tanításnak az igével táplálkozik. [1Tim 4,6>

Kinyilatkoztatás: Az összegyűlő korintusiak között van olyan, akinek tanítása van; van olyan, akinek kinyilatkoztatása van. [1Kor 14,26>

Prófécia: Aki prófétálási adományt kapott, annak a hit mértéke szerint kell azzal élnie; ugyanígy kell eljárnia a tanítónak a tanításban. [Róm 12,6-7>

Gnózis: Pál akkor használ a korintusi egyháznak, ha kinyilatkoztatással vagy gnwsiV-szal vagy próféciával, vagy tanítással szól hozzájuk. [1Kor 14,6>

Ige: Timóteusnak a tanítás eszközével kell hirdetnie az igét. [2Tim 4,2>

Hogy a tanítás birtokában levő, és ezt a tanítást másoknak továbbadó személy az apostolok és próféták magasáig ér, ezzel már szembesültünk, de azért említsük újra: "Az egyházban az Isten némelyeket először apostolokká, másodszer prófétákká, harmadszor tanítókká (didaskaloV — ezzel a szóval jelölik az evangéliumok Jézust is!) rendelt... vajon mind apostolok-e? vajon mind próféták-e? vajon mind tanítók-e?" [Lk 12,28-9>

A tanítást, amit ezek a tanítók tanítanak, a pasztorális levelek egészséges tanításnak mondják. [Tit 1,9;vö. még 1Tim 1;10;6;3;2Tim 1,13;4,3;Tit 1,0.13;2,1-2>

d) Az értelem dicsérete

Mondhatnók, hogy a páli teológia az értelem dicséretét is zengi. Az életáldozatot, melyek meghozására felszólítja a római keresztényeket, logos-nak megfelelő istenszolgálásnak (logikh latreia) [Róm 12,1> gondolta. Talán nem rugaszkodunk el e hely Pál által akart értelmétől, ha a mi kultúránk nyelvén ezt úgy fejezzük ki, hogy amit Pál tanított, és az életalakítás, aminek az érdekében tanított — valami nagyonis logikus dolognak tetszett számára.

A pszichiátriai műnyelv ismeri az oligojrhn (gyenge elméjű) kifejezést. A jrhn (elme, értelem) fő szócsaládja 15 taggal van képviselve a C.P.-ban; 60 előfordulásban találkozunk velük, míg a többi 14 könyvben csak 22 ízben fordulnak e szavak elő (rgym.: 8,7); közel tízszer sűrűbben használja tehát a C.P. e szavakat, mint az ÚSz többi könyvei. Ennek gazdag anyagából kiemelek néhány gyöngyszemet. Az értelem elhagyásával a nyelvekenszólás eksztatikus élményét mindennek fölé emelni akaró

korintusi csoportot így figyelmezteti Pál: "Ne legyetek gyermekek értelem dolgában (jresin), a rosszban csecsemősködjétek, értelem dolgában tökéletesek legyetek". [1Kor 14,20> A jrhn tő külön kis szócsaládot alkot a "egészséges" jelentésű swV előtaggal,(sw-jronein, sw-jrosunh). A józan gondolkodásra bíztat velük a C.P. Szembeállítja az eksztázissal. Ily módon: "ha magunkon kívül vagyunk (exesthmen), Istennek tárulunk fel, ha eszünknel vagyunk (swjronoumen), nektek". [2Kor 5,13> Ezt a magunkon kívül levést a közösség haszna-java szempontjából Pál éppen a Korintusban szerzett tapasztalatok miatt nem díjazza, bár egyéni épülésünk szempontjából értékeli. [vö. 1Kor 14,4> Pál a józan értelem dicséretét zengi. Egy ízben egy szójáték segítségével, mintha ezt akarná mondani: Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka. A szójáték három eleme: jronein, cuper-jronein, sw-jronein. Ezt mondja: "Mondom pedig Isten nekem adott kegyelme folytán mindegyikőtöknek, hogy elmétek ne jártassátok magasabban (cuperjronein), mint ahogyan annak járnia kell, hanem jártassátok (jronein) úgy, hogy abból józan gondolkodás (sw-jronein) szülessék meg olyan módon, ahogyan Isten adta mindegyikőtök számára a pistiV mértékét". [Róm 12,3> Ne feszítsük túl magukat, igazodjunk személyes pistiV-mértékünkhöz.

A jrhn-tő szócsaládja mellett jelentős szerep jut a C.P. nyelvében az ész (nouV) szócsaládjának is, melynek öt szava további segítséget nyújt a páli hittartalmak racionális voltának még teljesebb megvilágítására.

	C.P	14 könyv	ÚSz	rgym
nouV (ész)	21	3	24	23,3
noein (gondolni)	5	9	14	4,8
nohma (gondolat)	6	-	6	absz.
anohtoV (értelmetlen)	5	1	6	16,2
anoia (értelmetlenség)	1	1	2	3,3
	38	14	52	9,0

53. tábla: Az ész-szócsalád

A nouV — Isten birtoka. "Ki ismerte meg az Úr értelmét?" — kérdezi Pál két ízben is Izajás szavával. [Iz 40,13> Pál válaszolni mer Izajásnak erre a választ nem kívánó, sőt mindenféle választ elutasítani is akaró kérdésre: "Mi pedig birtokoljuk a Krisztus értelmét", [1Kor 2,16; vö még Róm 11,34> amiről úgy tudja, hogy ajándékba kapta azt Istentől. Így ír az efezusiaknak: "...képesek lesztek megérteni (noein), micsoda belátást (sunesiV) kaptam én a Krisztus titkába". [Ef 3,4> Timóteust így biztatja: "Értsd meg (noein), amit mondok: az Úr mindenben belátást (sunesiV) fog adni neked". [2Tim 2,7> Az efezusiak Isten bennük működő erejében gondolják (noein), amiket gondolnak; [Ef 3,20> Isten tudása válik az ember tudattartalmává: eszünk a Lelket hordozza magában; [Ef 4,23> a filippiek gondolatai (nohma) Krisztus Jézusban vannak. [Fil 4,7>

Ez az értés — drága kincse az embernek. Az értés által juthat el Isten létének felismerésére a pogány is, azaz minden ember. [Róm 1,20> A kéttörvényű emberben az emberi természet isteni részének a törvénye — az értelem törvénye; szemben a bűn, a sarx törvényével. [Róm 7,23.25; Kol 2,18> Isten akarátának megérthetéséhez értelmünk megújulására van szükségünk. [Róm 12,2; Ef 4,23> A korintusi bonyodalmakat Pál az értelem segítségével akarja megoldani: "...ne legyenek szakadások köztetek, hanem ugyanazon értelem (nouV) alapján rendeződjenek soraitok". [1Kor 1,12-10> A nyelveken

imádkozás ellen az a kifogása, hogy annak során gyümölcstelen marad az értelem. [1Kor 14,14> Szembeállítja ezzel az imádkozásfajtajával az értelmes imádkozást, [1Kor 14,15> amiről így tesz vallomást: "Isten egyházában inkább akarok öt szót mondani az értelem alapján... mint tízezer szót nyelveken", azaz értelem nélkül. [1Kor 14,19> A tesszalonikiakat is arra kéri, hogy el ne tántorodjanak az értelemről. [2Tesz 2,2>

Van az értésnek még egy további szócsaládja is: sunesiV (főnév), suniein (ige), sunetoV (melléknév). A fentiek során találkoztunk is már velük.

e) Tévedhetetlenség?

Le kell zárnom e hosszú nyúló numerust. Az elmondottak alapján (s még inkább a csak jelzett, azaz csupán paradigmátikusan szemelvényezett, de minden részletében ki nem fejtett anyag birtokában) aligha tűnik megalapozatlannak egy megállapítás, amellyel zárni szeretném ezt a numerust. Így hangzanék: A páli tanítás és az ezt valaminő módon igazán a közepében megragadó páli hit-fogalom a Krisztus-esemény következtében létrejött történeti és szellemi történeti szituációban rendet, értelmes rendet akart teremteni az ember Istenre és emberre vonatkozó dolgaiban... a maga és a Pálra figyelők, tehát (ha nagy szó is, de a történelem igazolta!) az emberiség számára. Ez a rendcsinálás — tagadhatatlanul! — a külső tapasztalások mellett a legbensőbb introspekciós tapasztalások és a legkomolyabb értelmi erőfeszítések következtében is jött létre.

Ha ma ennek a páli hittartalomnak középponti eleme, a dikaiosunh tou Jeou, azaz az "áteredő istenektetés" a kritika pergőtüzébe került, ez mindössze csak annyit jelent, hogy a teljes igazság felé vezető úton az ember rendre csak nem teljes igazságokat képes termelni. És így van ez még akkor is, ha rendelkezésére áll Krisztus, a kinyilatkoztatás, a Lélek s ennek minden ekléziológiai következménye is. Mert az ember ezeknek a birtokában sem lehet mindentudó, az igazságot egyszersmindenkorra lenyelő, mellényzsebében hordó, tévedhetetlen. A egyház is csak azzal a nem-abszolút tévedhetetlenséggel rendelkezhetik, amellyel Jézus a maga egyházát fel akarta szerelni: ...ea infallibilitate pollere qua... (Denz. 1839) — az I. Vatikáni Zsinat megállapítása szerint. Milyen ez a tévedhetetlenség? Ember számára lehetséges tévedhetetlenség. Ember számára, aki "tükör általi" [1Kor 13,12> látásra képes.

Korniss Gyula mondta egyszer rendtársáról, Schütz Antalról: "ez a szépeszű ember" — a legnagyobb elismerés hangján. Pál, ez a talán méginkább szépeszű, a valóság megragadásának és értelmezésének tüzeiben égő és elégő ember, a maga életútjával erre is tanítja késő testvéreit. Mire is? A valóság teljesebb megragadásáért folytatott küzdelemre.

Életének s az igazságért folytonos birkózásban levő szellemének legcsúfosabb megcsúfolása volna, ha az általa hozott és termelt szellemi eredményeket bárki és bármikor bunkónak akarná felhasználni azok ellen, akik életüket Pálhoz hasonlóan a valóság értelmi megragadásának szolgálatába állítják. Vétkeznének a szelleme ellen. Vétkeznének ellene, akinek tanítása szerint a lelkiismeretben legbelül meghallott szó, a meggyőződés az, aminek feltétlen követését kívánja meg Isten az embertől (66. num).

f) Nyilvánvalóság és hit-ismeret

Megállapításokat teszünk az érzékelhető valóságról, de képességeink és megismerésre szolgáló eszközeink korlátolt volta következtében megállapításainkban gyakorta tévedünk, s bajosan igazítunk. Csak mozdulatlan és lapos korongnak tudtuk pl. Földünket elgondolni évezredek keresztül, Galilei pedig, aki tudja már, hogy a Föld forog és gömbölyű, csak úgy tudja megmenteni életét, hogy az Igazságot Karhatalommal Nyomozó Hatóság előtt visszavonja, amit igaznak tart. Újat, mást mondani, mint amit addig gondoltunk, mindig veszedelmes. Ma is az, s minden bizsonnyal holnap is az lesz. Mindazonáltal a szekularizáció következtében a szaktudományok kikerültek a fent említett Hatóság ellenőrzése alól, s tisztában vannak azzal, hogy csak Akadémiákat szabad tudományáguk igazság kereső

munkája érdekében létrehozniok, Hatóságokat nem. Tudják, s egyre kevesebb hatalom tart fenn Fizikai, Kémiai vagy egyéb tárgyú Tanítóhivatalokat.

A vallásoknak ezzel szemben van Tanítóhivataluk, s nem zavarja őket (eléggé), hogy a sok ezer vallás mindegyike tévedhetetlennek hirdetett és egymásétól jócskán különböző tanítást kínál fel ugyanarról a tárgyról: az ember földi és örök feladatáról, s Arról, akitől e feladatot az ember kapta Istentől. Hogy ez a nyilvánvaló abszurdum — sok ezer egymásnak ellentmondó, s mégis tévedhetetlenként képviselt igazság — egyszer azért csak kimúlhassék az emberiség életéből, ahhoz szekularizálódásra van szükség a különböző vallásokon belül is. Mit jelentene ez? Örvendezést az felett, hogy annak a transzcendens valóságnak a megközelítése, amely túlnyúlik ellenőrizhető ismerő képességeinken, ugyanúgy csak a teljes gondolatszabadság levegőjében lehetséges, mint az ellenőrizhetőbbnek mutatkozó valóságtartományoké. Egyszerűbben: nemcsak a biológiát, a teológiát is akkor lehet nagyobb sikerrel művelni, ha máglyán elégetés kockázata nélkül kimondhatom, amit gondolok. Ha mindenki elmondhatja, hogy mit gondol Istentől, s a Tőle kaptuk feladatunkról, akkor fogunk tárgyunkról többet tudni.

Eléggé általános a tapasztalat, hogy hajlamosak vagyunk zokon venni, ha valaki nem fogadja el tanításainkat, melyek igazvoltáról mi mélyen meg vagyunk győződve. Fokozott mértékben történik ez, ha tanításunk transzcendens, s ennek folytán igazolása problematikus. Igazolható természetű anyag esetében nyugodtabbak vagyunk: rábizzuk az elfogadást a bizonyítékokra és az időre. A tévedhetetlenség igénye, a türelmetlenség gyakorlata főleg a transzcendens állítások, a vallás világát jellemzik.

Egy következtetést szeretnék levonni a történelemnek ebből az eléggé nyilvánvaló jelenségéből. Egy karizmatikus — és ennek folytán talán még újabb vallást is alapító — személyiség olyan mélyen meg van győződve állításainak igazáról... (arról, hogy nem is lehetnek a dolgok másképpen, mint ahogy ő azt megrajzolja), hogy még golgotákra is kész elmenni azért, amit tanít. Nem elhiszi valakinek, amit tanít; legbensőbb meggyőződéssel vallja azt mint nyilvánvalóságot. De ez a nyilvánvalóság mégsem azonos sem a tapasztalati tudományok, sem a filozófia nyilvánvalóságával. Amit vall — bár tudásnak, látásnak éli meg —, mégis hit-ismeret, amely általában nem képes oly bevilágító lenni embertársai számára, mint egy természettudományi állítás. Sőt, idők múltával a mondott karizmatikus személy számára is megszűnhetik a korábban átélt nyilvánvalóság. Akárminő — s most nem részletezendő — okok folytán is. Az ainigma (rejtvény, rejtély, homály) [1Kor 13,12>, a transzcendencia homálya, amely életünk áldott szakaszaiban még a csupán tükör által történő látás mellett is Isten avatott tolmacsává, szövivőjévé tett, később újra és újra elbizonytalaníthat minket.

Pál számára nyilvánvalónak tetszett a maga hit-ismerete. Oly annyira, hogy úgy tudta: a hellének bölcsessége — csak bolondság. De nem ismerte még Szókratészt, Platont, Arisztótelészt, meg a napjainkig utánuk jövőket sem. Jézus Pál-utáni tanítványainak ezeket megismerve kell majd eljutniok a maguk (a fel- és fel nem soroltak megismerését követően lehetséges) meggyőződéshez..., a számukra nyilvánvalónak tetszhető hit-ismeretre.

AMIT MI ADUNK ISTENNEK

64. HIT ÉS BIZALOM

a) A remény

Aki hisz a páli hittartalomban, amely istennektetszövé válásról, megmentődésről, örök életről beszél, az per definitionem bíz is, remél is ezekben a hit által közölt információkban. Míg Jézusnál a pistiV differenciálatlanul jelzi a tudatbaserzést és a birtokbaserzést (KIO 84.), addig Pálnál a birtokbaserzés külön szócsaládot kap; a remény, remél (elpiV, elpiw) szavakból állót, melyek tárgya egyébként nála is megegyezik a hit középponti tárgyával (14. num). A bevezető mondat megállapításának erejében a hit nemcsak tudnivalókat közöl (fides dogmatica), hanem bizalmat, örök életben reménykedést feltételező, sőt kiváltó jellegű (fides fiducialis) is. Ez a fides fiduciális valójában nem más, mint a remény.

Nemcsak az ígélet, örökség és remény (12—14. num) szavak, ill. ezek családjai mutatják, hogy a páli mi hitünk alapvetően és elsődlegesen tanszerű, és csak másodlagosan olyan, hogy bizakodunk is az általunk előbb elfogadott hittartalmakban. A fides dogmatica és a fides fiduciális elválaszthatatlanul összetartoznak. Az említett szócsaládon kívül Pálnak még egyéb szócsaládjai is vannak az emberi bizalom magatartásának a hordozására. Ezeknek léte is rámutathat arra, hogy a mi hitünknek semmiképpen sem elsődleges és még kevésbé kizárólagos jelentése a bizalom. A következőkben megismerkedünk ezekkel a szócsaládokkal.

b) A bizalom szócsaládjai

A peiJw (bízom) 20 ízben, a pepoiJhsiV (bizakodás) 6 ízben jelöl a C.P.-ban bizalmat. Öt ízben az Úrban levő Pál, ill. testvérek bizakodnak, [2Tesz 3,4;Gal 5,10;Róm 14,14;Fil 1,14;2,24> egy ízben Jézus hűsége által bizakodunk. [Ef 3,12> Két ízben a peiJw előtt ott áll a bizalmat megelőző tudatbaserzést jelölő tudom, ill. hittem. [Róm 14,14;2Tim 1,12>

Az ember bízik kellő alappal [Róm 10,7> vagy anélkül [Róm 2,19> önmagában. Bízunk más emberekben: Pál a tesszalonikiakban, [2Tesz 3,4> a galatákban, [Gal 5,10> a korintusiakban, [2Kor 1,15;8,22> a rómaiakban, [Róm 15,14> Filemonban, [Filem 21> Timóteusban. [2Tim 1,5> Az ember bízik fogalmakban, dolgokban: az igazságban; [Gal 5,7;Róm 2,8> abban az igazságban, hogy az étel önmagában nem lehet bűnös valami; [Róm 14,14> bízik a testi leszármazás megmentő erejében. [Fil 3,4>

S végül az ember bízik Istenben, s ez a bizalma Jézus hűségéből ered. [Ef 3,12> Pál bízik abban, hogy Isten gondolatait gondolja; [1Kor 3,4> nem magában bíz, hanem Istenben, amikor azt reméli, hogy kimenekül az apostoli szolgálata révén támadt veszedelmekből; [2Kor 1,9;vö még Fil 1,14> bízik abban, hogy keményen is tud fellépni a korintusiakkal szemben; [2Kor 10,2> bízik abban, hogy semmi sem szakíthatja el őt Istennek Jézusban megnyilvánuló szeretetétől; [Róm 8,38> hogy Isten befejezi azt, amit elkezdett a filippiekben; [Fil 1,6> hogy még életben marad a filippiek szolgálatára, és hogy hamarosan meg tudja látogatni őket. [Fil 1,25;2,24> Nem a zsidó származása alapján bizakodik megmentődésében, hanem Jézusban dicsekedvén. [Fil 3,3> Mivel tudja, hogy kinek hitt, bíz Istenben, hogy megkapja majd Tőle az örök jutalmat. [2Tim 1,12> Bár a 26 helyből csak tíznek tárgya ez az Istenbe vetett bizalom, de mivel további öt helyen az Úrban lévén bizakodik testvéreinek helytállásában és hasonlóknak, ezért mégis azt kell mondanunk, hogy e szócsalád mégis alapvetően az Istenbe vetett bizalomról beszél.

A fentiek alapján jól látható, hogy e szócsaládot Pál használta mindarra, amiben egy Jézus küldetésében járó embernek bizakodnia lehet és kell. Egyfelől bíz a hite által megragadott Istenben és a hittartalomban megígért örök életben, másfelől azonban bíz azokban az emberekben is, akiknek

hirdeti a maga fenti bizalomtárgyát. Nagyjából ugyanazt tapasztaltuk a gazdagabban dokumentált elpiV-szócsalád (53 előfordulás) bizalom-remény tárgyáról is (14. num).

A páli bizalom további kifejezésanyaga: parrhsia, parrhsiazesJai, Jarrein, prosagogh; 18 ízben hordozzák e szavak a páli bizalmat.

Az Ef egy mondata hemzseg a bizalmat kifejező szavaktól: "Jézusban van bátorságuk (parrhsia) és szabad utunk (prosagwgh) bizakodva (pepoiJhsiV) az Ő hűsége (pistiV) által. [Ef 3,12>

Ami a bizalom tárgyát illeti, a prosagwgh szó által kifejezett bizalom kizárólag transzcendens tárgyú: Jézus által van szabad utunk a hitben a kegyelemhez. [Róm 5,2> Őáltala van szabad utunk az Atyához, [Ef 2,18> Jézus hűsége által jutunk el az Atyához. [Ef 3,12>

A Jarrein a merész bizakodásnak az igéje. Pál merészen bízik abban, hogy a testből kiköltözködve az Úr közelébe jut. [2Kor 5,6.8> Ugyanígy bízik a korintusiakért vívott harcának sikerében is, [2Kor 10,102> bízik a korintusiakban is. [2Kor 7,16>

A parrhsia bátorsága jellemezte Jézust, amikor golgotai tettével legyőzte a transzcendens hatalmakat. [Kol 2,15> Pál bátorságának alapja pedig Jézus hűsége, [1Tim 3,13> továbbá az ezáltal lehetővé tett Atyához-jutás, [Ef 3,12> valamint az ezzel egyet jelentő reményteljesülés. [2Kor 3,12> Pál bátran bízik a korintusiakban is, [2Kor 7,4> Filemonban is. [Filem 8>

A szócsalád kitüntetett tárgya az igehirdetéshez szükséges bátorság: "ahogyan tudjátok, Filippiben bátorságunk támadt Istenünkben, hogy mondjuk nektek Isten evangéliumát sok harc között is" [1Tim 2,2> — írja már első levelében. Az efezusiaktól imádságot kér, hogy bátor legyen az evangélium titkának tudtulatásában, és hogy Istenben bátor legyen úgy szólni, ahogyan kell. [Ef 6,19-20> Bilincseiben is igehirdetői bátorságot mutat. [Fil 1,20>

A fentiekben vizsgált anyag alapján megalapozottnak látszik a következő megállapítás: a bizakodás szavai sem nyújtanak igazolást a páli pistiV elsődlegesen vagy kizárólagosan fides fiduciális volta számára. Az elpiV szócsalád 55, valamint az imént látott szócsaládok 44 előfordulása a páli bizakodást is olyannak igazolja, amelynek csak egyik tárgya az Isten embert üdvözítő munkája, a bizakodás másik tárgya már az a munka, amelyet akár Pál, akár más keresztények végeznek. Más szóval: még a bizakodás páli kifejezései is hordozzák a harmadik lépcsőt, tanítják az emberi közreműködés szükségességét. Pál bízik az igazság erejében, a különböző városok keresztényeiben, azok és a maga evangéliumot hirdető bátorságában, saját apostoli élete nehézségeinek megoldásában, s természetesen bízik az ezeket az emberi magatartásokat segítő isteni erőben. De a cselekedeteinket semminek tekintő bizakodás abban, hogy Isten megmenti a Benne hívő (= bizakodó), de nem cselekvő embert — teljesen idegen a bizalom fentiekben megvizsgált szócsaládjaitól.

c) Amiben nem bizakodhatunk, azaz nem dicsekedhetünk

A következőkben a bizakodással rokonjelentésű dicsekedés szócsaládját tesszük vizsgálat tárgyává: kaucaJai (ige), kauchma (főnév), kauchsiV (főnév). E szócsalád 59 ízben fordul elő az ÚSz-ben, és ebből 55 a C.P.-ra esik (rgym = 45!). Jézus ajkán nem szerepel e szócsalád; a C.P.-on kívül csak a Jak és a Zsid használja e szavakat.

A 2Kor a bizakodás—dicsekedés sajátosan páli levele. A fentebb vizsgált "bizakodás" jelentésű szócsaládok 44 előfordulásából 14 erre a levélre esett, ami a C.P. anyagán belül 2,7-es rgym-t ad. A most vizsgálandó szócsaládot még nagyobb arányban veszi igénybe ez a levél, mert az 55 páli előfordulásból 29 esik a 2Kor-ra, ami pedig 6,3-as rgym-t ad.

Amiben bizakodhatunk, azzal dicsekedhetünk. Ezt a nyilvánvalóságot Pál beszűkíti, és azt vizsgálja, hogy mivel dicsekedhetünk Isten színe előtt, [1Kor 1,29> Istennél, [Róm 4,2;15,17> Jézus eljövételének napján. [2Kor 1,14> A fenti "beszűkítést" megfogalmazhatjuk negatíve is: Pál ki akarja zárni a helytelen bizakodáson épülő dicsekvést, amely csupán test szerinti (kata sarka, ill. en sarki) bizakodás. [2Kor 11,18;Fil 3,3>

Hogy e páli szócsalád valóban szinonimája az eddigelé vizsgált bizalom-jelentésű szavaknak, azt nyilvánvalóvá teszik e szócsalád tagjainak érintkezései a korábban vizsgáltakkal: elpiV, [1Tesz 2,19;Róm 5,2.3> parrhsia, [2Kor 7,4> prosagwgh, [Róm 5,2> peiJw. [Fil 3,3>

Egyértelműen bizakodhatunk Jézus hűségében: Én pedig ne dicsekedjem mással, mint a mi Urunk Jézus Krisztus keresztyével [Gal 6,14> — írja a galatáknak. Aki dicsekedik, az Úrban dicsekedjék — írja Jeremiás nyomán [Jer 9,23> a korintusiaknak, s dicsekedésének az az alapja, hogy ő, Pál Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van; [1Kor 15,31> s hogy Tőle kapott egyházépítő hatalmat. [2Kor 10,8> A rómaiaknak az isteni dicsőségbe eljutás reményével dicsekszik, [Róm 5,2> Istenben lévén dicsekedik Jézussal, aki által kiengesztelődünk Istennel, [Róm 5,11> Krisztus Jézusban dicsekedik Istennél. [Róm 15,17> Az efezusiaknak a kegyelemmel, [Ef 2,9> a filippieknek ugyancsak Krisztus Jézussal dicsekedik. [Fil 3,3>

Idáig tartana a fides fiducialis speciális anyaga. Ha csak erre használná szócsaládunkat, akkor mondhatnók, hogy Pál kizárólagosan a nekünk felkínált üdvösség lehetőségével dicsekedik. Ha elsődlegesen erre használná szócsaládunkat, akkor mondhatnók, hogy Pál elsődlegesen ezzel a felkínált üdvösséglehetőséggel dicsekedik.

A jézusi hűséggel dicsekedés anyagát kiegészíti még az, amiben nem bizakodhatunk. Egyértelműen nem bizakodhatunk, azaz nem dicsekedhetünk a testi leszármazással: a zsidó csak akkor dicsekedhetné Istennel és a Tőle kapott törvénnyel, ha nem szegné meg ezt a törvényt. [Róm 2,17.23> Ez a páli kijelentés Istennel dicsekedést is, emberi törvényteltetéssel dicsekedést is tartalmaz.

Dicsekedhetünk-e törvényteltetésünkkel, a harmadik lépcsőn elhelyezkedő hűségünkkel? A páli anyag válasza ellentmondásos. Az ellentmondás eltüntetéséhez megvan már a kulcsunk. Nem dicsekedhetünk cselekedeteinkkel a Jézus hűségével dicsekedésünk helyett; de dicsekedhetünk cselekedeteinkkel a Jézus hűségével dicsekedésünk alapján és nyomában. Ez a különböztetés oldja fel a páli dicsekedés-nyilatkozatok ellentmondásosságát.

Nem dicsekedhetünk cselekedeteinkkel: "Ne dicsekedjék egyetlen ember se Isten előtt... mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit dicsekedel úgy, mint aki nem kapta?" [1Kor 1,29;4,7> — írja a korintusiaknak. Majd megtoldja ezt a rómaiaknak írtakkal: "Hol van tehát a dicsekedés? Kizárattott. Minek az erejében dicsekedhetünk? A cselekedetekében? Nem, hanem Jézus hűségének az erejében... Mert ha Ábrahám a cselekedetek alapján minősült istennektetszővé, akkor dicsekedhetik, de nem Isten előtt." [Róm 3,27;4,2>

d) Amivel már dicsekedhetünk

Másfelől pedig egyértelműen vallja az anyag, hogy bizony dicsekedési alap a cselekvésünk. Nem másokkal kell dicsekednünk, hanem saját magunk tetteivel: "Ki-k vizsgálja meg a maga teljesítményét, s akkor majd csak önmagára vonatkozóan lesz dicsekedni valója (ha lesz), de nem dicsekedhetik másokkal". [Gal 6,4> A korintusiaknak nemigen van módjuk dicsekedni önmagukkal, mert megtűrik maguk között a vérfertőzést: Nem jó a dicsekvészek. [1Kor 5,6> De ebből világosan következik, hogy ha másmilyen volna a magatartásuk, akkor jó lehetne a dicsekvésük. Ezért aztán Pál dicsekszik — lelkiismeretének bizonyága alapján — a maga életével. Azzal, hogy Isten kegyelme alapján szentségben és őszinteségben forgolódott a világban. [2Kor 5,12> A tény — tény; ami van, ami igaz,

azzal lehet dicsekedni: "Ha dicsekedni akarnék, akkor sem lennék esztelen, hiszen igazat mondanék". [2Kor 12,6> Többnek nem akar látszani Pál, mint amennyi. De a ténylegesen meglevőt az ember szolid, harmadik lépcsős dicsekedési alapjának tekinti. Van ehhez egy megbízható mércéje. Ellenfeleivel szemben ő nem dicsekedik mások fáradságának gyümölcsével, de azokkal az egyházakkal, amelyeket ő alapított, azokkal bizony dicsekedik. [2Kor 10,13.16-7> Ezen túl azonban nem dicsekedik: "Nem merészelek majd olyasmit felhozni, amit Krisztus nem végzett általam..."; de amit Krisztus elvégzett általa, azzal merészkedik dicsekedni. [Róm 15,17-8> Dicsekedhetik Pál a filippiek között elért eredményeivel is majd Krisztus napján, mert nem hiába futott, nem hiába dolgozott, hanem eredményes jó munkát végzett. [Fil 2,16>

Ugyanígy ellentmondásos választ kapunk arra, hogy lehet-e másokkal dicsekednünk. Nem lehet... és lehet — ez Pálnak a válasza. Mi az ellentmondás feloldásának kulcsa? Ugyanaz, amiről az előbb már említést tettünk. Ha valaki olyan személyekkel dicsekedik, akik Jézus hűségét hittel elfogadva cselekedeteikkel hűséget mutatnak Jézus iránt, akkor ezek a személyek bizony dicsekedési alapot jelentenek az őket minderre el- és rávezető Pál számára; s ugyanakkor ezek a személyek is dicsekedhetnek azzal a Pállal, aki példamutató módon vállalja és járja ezt az utat, amelyet megmutatott nekik. Ha viszont valaki Pál ellenfeleivel dicsekednék, tehát azokkal, akik a páli pistiV-fogalmat illetően, azaz tanítás tekintetében helytelen úton járnak, akkor az ilyen dicsekedés helytelen volna.

Lássuk előbb a példákat erre a helytelen dicsekedésre. A galaták csak a maguk teljesítményeivel dicsekedhetnek, másokéval nem [Gal 6,4> — amint már láttuk. Akik a galatákat vissza akarják vinni a mózesi törvény obszervanciáiba, akik tehát a körülmetélés elvállaltatásával meg akarják nyerni őket a maguk számára, azok dicsekedni akarnak velük, tehát éppen azzal, hogy megnyerték őket maguknak. Pál ezt a fajta dicsekedést nem díjazza: "...körül akarnak metélni titeket, hogy dicsekedjenek testetekkel" (= veletek). [Gal 6,13> Ugyanígyen alapon utasítja el Pál a korintusi frakciózók dicsekedéseit; dicsekedjenek ám ezek akár Pállal, akár Apollóval, akár Kéfással; [1Kor 3,21> aki frakciózik, nem dicsekedhetik.

A galatáknak Pállal kellene dicsekedniök. Pálnak pedig a galatákkal. Ugyanakkor: a Jeruzsálemből jöttek nem dicsekedhetnek a galatákkal, s a galaták sem övelük. Jól hozza ezt az alternatívát a dicsekedési levél, a 2Kor: "...alkalmat adunk nektek, hogy dicsekedjete velünk, hogy tudjátok miként viszonyuljatok a színleg és nem szívből dicsekedőkhöz". [2Kor 5,12> A korintusiakat Pálról leválasztani akarók, a (Jeruzsálemből?) ajánlólevelekkel érkezők, a más vetésébe belekaszálók ne dicsekedjenek. Az ajánlólevelesek nem dicsekedhetnek a korintusiakkal, és a korintusiak sem övelük. Az ajánlólevelesek helyére Pálnak kell állnia: ...a ti dicsekedéstek vagyunk és ti pedig a mienk a mi Urunk Jézus napján. [2Kor 1,14> Pál ugyanis naponként meghal feladatteljesítései során, s ezért dicsekedhetnek vele a korintusiak is, [1Kor 15,31> a filippiek is. [Fil 1,26>

Pál is dicsekedhetik övéivel; a tesszalonikiakkal: "Mert ki a mi reményünk, örömünk, dicsekvésünk koszorúja Jézus előtt, ha nem ti?" [1Tim 2,19> Még inkább dicsekedhetik a korintusiakkal, azok adástörvény-teljesítésével; azzal, hogy gyűjtöttek a jeruzsálemi szegények megsegítésére: "...sok a dicsekedni valónk veletek... ha valamit dicsekedtem Titusnak felőletek, nem szégyenültem meg, ...veletek dicsekvésünk is igazságnak bizonyult... veletek dicsekvésünk az egyházak színe előtt... rátok vonatkozólag dicsekszem a macedónoknak... hogy veletek dicsekvésünk hiábavalónak ne bizonyuljon..." [2Kor 7,4.14;8.,24;9,2-3> A frakciózók, a közösséget felbomlasztani akarók nem dicsekedhetnek. Csak az egyházat építők tehetik ezt. Nem pénz, nem rang, nem szépség, nem tehetség, csak a Jézus ügyét szolgálni akarás a dicsekedési alap Pál szemében.

Eddigi eredményeink:

is dicsekedhetünk Isten színe előtt.

Van Pálnak egy dicsekedési tárgya, amellyel nehezen boldogul. Megmondta, megvallotta korintusi testvéreinek: Ha kaptad, miért dicsekszel úgy, mintha nem kaptad volna. [1Kor 4,7> Hát Pál a látomásokat bizony kapta. Úgy tetszik, mintha ezekkel korábban nem dicsekedett volna. Korábban, a korintusiak megtartásáért vívott harcait megelőzően. De most, övéit megtartandó a helyesnek látott úton, bedobja a mérleg páli serpenyőjébe. A másik serpenyőben ott vannak a korintusi bajcsinálók ajánlólevelei. Most ő is ajánlja magát. Azzal ajánlja magát, amit kapott. S közben úgy érzi, hogy ezt azért mégsem kellene tennie. S ugyanakkor azt is érzi, hogy nem teheti, hogy ne tegye meg. De hát esztelen dolog kapott dologgal dicsekedni! És Pál mégsem tud esztelenné nem lenni. "Senki se tartson engem esztelennek. Ha pedig mégis, akkor fogadjatok el esztelenként, hogy egy kicsit én is dicsekedhessem... Dicsekednem kell. Nem hasznos ez nekem. Áttérek a látomásokra és az Úr kinyilatkoztatásaira... elragadtak a paradicsomba, s ott kibeszélhetetlen szavakat hallottam, melyeket nem szabad elbeszélne az embernek. Ilyesmivel fogok dicsekedni... de még ha dicsekedni akarnék is, nem lennék esztelenné, mert az igazságot mondanám... Esztelenné váltam. Ti kényszeríttek rá. Tinektek kellett volna ajánlanotok..." [2Kor 11,16-18;12,1.4-6.11>

Megrendítő vallomás. Meg akar tartani valakiket Krisztus számára, s bár tudja, hogy az öndicséretnek minő az illata, vállalja ezt is, csakhogy megőrizhesse testvéreit.

e) Amivel egészen biztosan dicsekedhetünk

Van Pálnak két olyan teljesítménye, amelyekkel kapcsolatban semmi gondja sincs afelől, hogy szabad-e velük dicsekednie. Ez a kettő:

- nem fogadott el pénzt apostoli munkájáért,
- az apostoli munkája során Jézusért elszenvedett erőtlenségei.

Az elsőt, az anyagi ellenszolgáltatásokat el nem fogadást, olyan nagyra tartja, hogy ennek kiemelése érdekében — mintegy önmagával, korábban látott nyilatkozataival szembekerülve — megszünteti apostoli tevékenységének teljesítményvoltát, azaz dicsekedésre érdemesítő alapját. Talán így is mondhatnám: felfüggeszti. A következő meggondolással teszi ezt: "azzal, hogy az örömhírt hirdetem, nem dicsekedhetem, mert kényszer ül rajtam, hiszen jaj nekem, ha nem fogom mondani az örömhírt. Ha ugyanis önként teszem, akkor jutalmam van érte..." [1Kor 9,16-7> Hát igen, a nem önkéntes cselekedetekért nem jár jutalom, a nem önkéntes cselekedetekkel ugyanúgy nem lehet dicsekedni, mint azzal, amit kaptunk. Egy adott szituációban Pál elhitette magával, hogy apostoli munkája már nem is szabad cselekedet. Ennek segítségével találja meg aztán azt a dicsekedési tárgyat, amely kizárólag az övé, amellyel a Jeruzsálemből jövők nem rendelkeznek. [vö. 1Kor 9,5> Mások elfogadhatnak akármit, ő semmit: "én azonban ezek közül eggyel sem éltem. Nem azért írtam ezekről, hogy velem is így történjék, mert jobb meghalom, mint hogy a dicsekvésemet valaki üressé tegye." [1Kor 9,15> Következő levelében visszatér az ingyenes szolgálat dicsekedés-tárgyára: "...ezt a dicsekvésemet Achája vidékein nem fogják elhallgattatni". [2Kor 11,10> Nagy és jó oka van arra, hogy ragaszkodjék ehhez: "amit teszek, tenni is fogom, hogy elvágjak minden lehetőséget azok számára, akik hozzánk hasonlóknak szeretnének látszani dicsekedésük tárgyában". [2Kor 11,12>

Mi is érünk annyit, mint Páltok, ő is csak olyan vándortanító, mint amilyenek mi vagyunk. Ő is szövegel és aztán tartja a markát... — ez lehetne az a szöveg, amelynek elhangzását nem engedhette meg Pál magának. Bár a vándortanító anyagi ellátásban részesülését a vándortanító jogának gondolta, jogaként hirdette, [1Kor 9,1-14> lemondott erről a jogáról, hogy ezzel aztán egyértelműen külön ajánlólevele legyen, mint ellenfeleinek. Az evangélium ingyenes hirdetése valójában kétszer is megalapozott dicsekedés-tárgy Pál szemében. Jobbik eszével azért csak tudhatta, hogy belső kényszer ide, belső kényszer oda, csak érdemre és dicsekedésre jogosító szabad cselekvés részéről az igehirdetés. Azért is dicsekedhetik, mert hirdet; azért is, mert ingyenesen hirdet.

A szeretet csúcsát látta Pál a maga önzetlen, viszontszolgáltatást el nem fogadó, szolgáló önátadásában. Abban, amit Istenért tett., S még inkább abban, amit Istenért elszenvedett. Talán még inkább a szeretet csúcsát látta ez utóbbiban, az asJeneia-ban, az üldözést elszenvedő erő-nemalkalmazásban; mondhatni, a hamisítatlan Jézust-hirdető apostoli tevékenység adekvát fizetségében.

Pál nemcsak Isten dicsősege megláthatásának reményével dicsekedik, hanem azokkal a szorongatásokkal is, amelyek kísérik életútját. [Róm 5,2-3> Láttuk már a páli asJeneia-tan summáját (62. num). Itt és most csak mint kiemelkedő páli dicsekvés-tárgyról emlékezünk meg róla. Apostoli útjainak szenvedéslistájába fűzi bele ezt a mondatot: "Ha dicsekedni kell, erőtlenségeim megnyilvánulásaival fogok dicsekedni". [2Kor 11,30> Ha látomásaival dicsekedik, akkor csak Isten ajándékaival, de nem önmagát illetően dicsekedik: "...magamat illetően nem fogok mással dicsekedni, csak erőtlenségeimmel" (ei mh en taiV asJeneiaiV) [2Kor 12,5>: a fogalmazás stílusa rokon a Gal-beli vallomással: "Én pedig ne dicsekedjem mással, mint... Krisztus keresztyével" (ei mh en tw staurw tou... Cristou). [Gal 6,14>

Ez a csak valamivel, tehát a kizárólag ezzel dicsekedni akarás a legfőbb dicsekedés-tárgyat akarja jelölni nála. Pál csak Jézus erőtlen hűségével akar dicsekedni. Egy "csak" — az első lépcső szintjén, [Gal 6,14> és egy második csak — a harmadik lépcső szintjén. [2Kor 12,5> Isten és ember kölcsönös, egymás iránti kereszt-szolidaritásában éri el tehát a páli dicsekedés a maga abszolút csúcspontját. Ezt a hűséget éli meg abszolút, teljes hatalomként is: "Kegyelmem elég neked, mert hatalmam erőtlenségben lesz teljessé. Nagy örömmel dicsekszem hát erőtlenségeimmel, hogy a Krisztus hatalma sátorozhassék rajtam. Ezért gyönyörködöm a Krisztusért szenvedett erőtlenségekben, bántalmazásokban, kényszerítésekben, üldöztetésekben, szorult helyzetekben, mikor ugyanis erőtlen vagyok, akkor vagyok hatalmas." [2Kor 12,9-10>

Pál hite kétségtelenül bizalmat is jelent Isten iránt. Nemcsak tudja, látja Jézus hűségét, hanem bízik is abban. Az sem kétséges, hogy a Jézus teljesítményébe vetett bizalom váltja ki belőle az emberi teljesítményekbe, az emberekbe helyezett bizalmat. Nem kétséges, hogy a páli pistiV

— fides dogmatica is,

— fides fiducialis is,

— fides moralis is.

De semmi kétség, hogy a páli pistiV nem kizárólagosan fides fiducialis. Mégcsak nem is a leghangsúlyosabb aspektusa ez a fides fiducialis a páli mi hitünknek. Aki nem akarná látni a lépcsők harmóniáját, erőszakot tenne a páli anyagon.

65. HIT ÉS AJÁNDÉK

a) A probléma megfogalmazása

Újra és újra találkozunk azzal az állítással, amely a hitet ajándéknak vallja. Rahner Teológiai Kiszótárát idézem: "...a hit... magának Istennek kegyelmi ajándéka, és... minden ember számára lehetséges... Mivel a hit... a megszentelő kegyelemben... Istennek rendeli az embert... egész lényegét, ezért... Istentől 'belénk öntött' erény..." (268. és 274. o.) Ha hosszasan idézném, akkor sem kapnánk egyértelműbb állásfoglalást.

Ebben a numerusban megvizsgáljuk, hogy hivatkozhatik-e az ilyesfajta állítás a C.P.-ra. Ennek érdekében tisztáznunk kell, mily értelemben beszélhetünk a hittel kapcsolatban ajándékról. Alapvetően kétféle értelemben. Isten felkínálja a hit által jelzett információs anyagot annak az embernek a számára, aki mindenét, létét is és a hitben felkínált információs anyagot is Istentől kapja. Ez volna az első érteleme. Isten ajándékozza tehát nekünk a hittartalmat (*fides quae creditur*). A második érteleme esetén Isten hívő magatartásunkat is ajándékozza (*fides qua creditur*) nekünk.

Ez utóbbi esetben azonban meg kell birkózni azzal a ténnyel, hogy Isten a hittartalmat ajándékként felkínáló magatartásával szemben egyes emberek elfogadó, mások viszont elutasító álláspontra helyezkednek. Az első ajándék-értelmezés esetén ez a tény nem jelent semmi problémát: rajtunk fordul, hogy a *fides quae*-ből lesz-e *fides qua* nálunk (azaz a felkínált hittartalmat a mi hitünkbe tesszük-e). A második ajándék-értelmezés esetén azonban azt kellene gondolnunk, hogy a mondott ténynek aligha lehet más magyarázata, mint hogy az említett elutasítók csak objektíve elutasítók, de szubjektíve nem azok, mert nem-hívő magatartásuknak egyetlen lehetséges oka, hogy nem kapták meg ajándékként ezt a *fides qua*-t. Az a magyarázat ugyanis, hogy megkapták, de menetközben elvesztették, nem magyarázhat meg minden elutasítást, hiszen bőven vannak olyan emberek, akik gyerekkoruktól fogva hitetlenek (= elutasítják egy vallás, pl. a mi vallásunk hittartalmait). Ha pedig ez esetben arról beszélünk, hogy szüleik, elődeik utasították vissza helyettük az ajándékot, akkor ez már egyet jelentene azzal, hogy nem mindenki kapja meg ezt a *fides qua* ajándékot.

Nyilvánvaló mindebből, hogy azok, akik a *fides qua*-t akarják ajándéknak tekinteni, azok a maguk tételét nem fogalmazhatják meg univerzális tételként, ha egyszer engedik magukat befolyásoltatni a tényektől. Nem állíthatják ezt a tételt: Minden ember megkapja ajándékba Istentől a *fides qua*-t. Csak azt állíthatják: Egyes emberek megkapják Istentől ajándékba a *fides qua*-t. Csakhogy ez a részleges ítélet szükségképpen vonja maga után az alábbi részleges ítéletet: Más emberek viszont nem kapják meg ajándékba a *fides qua*-t.

Ezt a két nem univerzális tételt azonban csak abban az esetben vallhatjuk, ha úgy gondoljuk, hogy a hit nem szükséges az üdvösséghez. De ha ennek az ellenkezőjét valljuk, ha tehát úgy gondoljuk, hogy a *fides qua* szükséges az üdvösséghez, akkor ez egyet jelent azzal, hogy egyes emberek ajándék folytán eljutnak az üdvösséghez, míg mások ajándékhiány folytán nem jutnak el az üdvösségre. Mivel pedig ez utóbbi mondat egyet jelent azzal, hogy elkárhoznak, el kell utasítanunk a *fides qua*-t ajándéknak állító szemléletet. Azért kell elutasítanunk, mert nem egyeztethető össze Isten szentségével, igazságosságával, szeretetével, könyörületével. Választhatunk. Az alábbi két tétel közül az egyiket el kell vetnünk:

- a hit szükséges az üdvösséghez;
- a hit ajándék.

Ha nem utasítjuk el e két tétel közül az egyiket, akkor Isten teremő művét véres automatikának kell állítanunk... Ő maga kárhoztatja el az embert.

A fentiekben a hit tartalmát (*fides quae*) nem pontosítottuk. Ez a tartalom, amelyet az ember a maga élete legfőbb irányítójaként a magáévá tesz, sok tekintetben különbözőnek bizonyult az emberiség története során. A hit tartalmát érthetjük szűkebben: a kereszténység, a katolikus egyház hittartalma (*fides christiana quae*; *fides catholica quae*). Érthetjük tágabban is: amit az egyén a maga lelkiismeretének ítéletével legfőbb eligazítónak és szabálynak vall (*fides humana quae* avagy *fides conscientialis quae*). Tágabb értelmezés esetén minden lelkiismeretére figyelő, minden jó lelkiismeretű emberben megvan az a hit (*fides humana qua*), amellyel Istennek válaszolva üdvösségre jut. Ha viszont ez a jó lelkiismeret is ajándék, és nem az ember teljesítménye, akkor az így értett ajándék megint csak összeegyeztethetetlen Isten szentségével, s marad a véres automatika.

Akárminő tartalmat is kölcsönzünk tehát a *fides quae*-nek, Isten csak abban az esetben bizonyulhat szentnek, ha a *fides qua* megszerzéséért az embert terheli a felelősség. Másképpen: a hit szükséges az üdvösséghez — ezt a tételt csak addig tarthatjuk, amíg valljuk, hogy az emberen fordul, hogy igazodik-e, igyekszik-e igazodni ahhoz, amit lelkiismeretében igaznak vall. Ennek az igazodásnak (*fides qua*) mindenképpen az ember magatartásának kell lennie. Ha tetszik, mondhatjuk ezt a magatartást még ajándék-elfogadásnak is. De ez esetben ajándék-visszautasításról is kell beszélnünk. Amit elfogadunk, amit visszautasítunk (mind a kettő *fides quae*), az tartalmában lehet nagyon is különböző. Létünk földrajzi és időbeli koordinátái igen erősen meghatározzák, hogy egy adott egyén esetében mi lehet ez a tartalom. Mivel *ad impossibile nemo tenetur*, ezért az üdvösség feltétele csak az a hittartalom lehet, amit az ember a maga lelkiismeretében igaznak ítél (8. num).

Rahner vallja, hogy a hit ajándék, és hogy ezt az ajándékot mindenki megkaphatja. Ha hiten a *fides quae*-t érti, akkor nincs probléma. Ha viszont a hiten a *fides qua*-t érti, akkor adva van problémaként mindaz, amit a fentebbiekben elmondottunk. Rahner nem tesz említést a *fides quae* és a *fides qua* megkülönböztetéséről, az olvasóban azonban alig hagy kétséget a tekintetben, hogy a *fides qua*-ról beszél. Teszi ezt anélkül, hogy említést tenne azokról a problémákról, amelyeket mint e szemlélet velejáróit a fentiekben bemutattunk.

Mindezeket előrebocsátottuk, hogy világos legyen, mily nagy jelentőségű kérdésben akarjuk most vallomásra bírni a C.P.-ot. Sorba megyünk a leveleken, és elidőzünk azoknál a helyeknél, amelyek relevánsoknak bizonyulnak problémánk szempontjából.

b) Kiválasztás a hitre? (1Tesz és 2Tesz)

Első levelében Pál egyfelől dicsérettel illeti a címzetteket: hitükért, és azért is, hogy mintaképpé is lettek abban. [1Tesz 1,6-10> Másfelől részint aggódik értük, hogy el ne tántorodjanak hitüktől, [1Tesz 3,1-10> részint pedig biztatja őket hitük megtartására. [1Tesz 5,8> Mi értelme van mindennek, ha hitüket ajándékba kapták?

Ugyanígy jár el a következő levelében is: dicsekedik a tesszalonikiak hitének növekedésével, imádkozik is hitük kiteljesedéséért, [2Tesz 1,3-4.11> hiszen tudja jól, hogy a tesszalonikiak azon gonoszok körében élnek, akik elhatárolják magukat a hittől. [2Tesz 3,2> Ebben a levélben sem értelmezhető a hit ajándékként.

Mindazonáltal találunk e második levélben egy mondatot, amelyet fel szoktak használni annak igazolására, hogy Pál a hitet ajándéknak tekinti. Ezt: "Isten kiválasztott titeket zsengeként az üdvösségre a Lélek megszentelő munkája és az igazságba vetett hit által, amely üdvösségre meghívott titeket evangéliumunk által". [2Tesz 2,13-4> Részletekbe menően igazoltuk már, hogy mit jelent a C.P.-ban a kiválasztás (4. num). Egyfelől azonos értelmű az isteni meghívással. Másfelől — a háromfázisos szemlélet jegyében — jelenti Isten megpecsételő tevékenységét: elfogadja azt az embert (3.), aki az isteni meghívásra (1.) pozitív választ adott (2.). Harmadikul jelenti a kiválasztás a meghívást az ökonómiai vonalba, azaz azoknak a körébe, akiknek átadja az emberiség egybegyűjtésének feladatát.

Csak hogy ez utóbbi esetben a kiválasztás nem jelenti az üdvösség sine qua non feltételét. Nem jelenti, mert az üdvösség elérhető azok számára is, akiket Isten nem választott be ebbe a vonalba. Krisztushoz tartozni — ez az üdvösség szempontjából nem kiváltságot jelent, hanem feladatot Isten népének összegyűjtésére. A Krisztushoz, a keresztségre s az ebben az értelemben az egyházba el nem jutók is üdvözülhetnek..., nyilvánvalóan egy oly tartalmú hit alapján, amely számukra (a fenti harmadik értelemben nem kiválasztottak számára) lehetséges. [vö Róm 2,15>

c) Hitünk ellenében kapjuk meg a Lelket (Gal)

A következő levél Isten hűségével foglalkozik, s a mi hitünkre az akoh, [Gal 3,2-5> azaz az Isten hűségét meghallás utal. A hittartalom (az Isten hűsége, a fides quae) meghallása következményeként kapjuk meg a Lelket, aki záloga (kezese, biztosítéka — arrabwn) üdvösségünknek, [2Kor 1,22;5,5;Ef 1,14> aki által Isten felken (criein) minket az üdvösségre, [2Kor 1,21> aki által lepecsétel (sjragizw) minket Isten a magáénak. [2Kor 1,22;Ef 1,13;4,30> A pistiV meghallása itt egyet jelent a pistiV-hittartalom igaznak tartásával, elfogadásával, tehát éppen a mi hitünkkel. Ennek a következményeként kapjuk meg a Lelket. Nem a törvény cselekedetei folytán kapjuk meg, de nem is predestinációs ajándékozás folytán, hanem éppen annak következtében, hogy hitelre talál bennünk a páli hittartalom, az Isten hűsége: "A törvény cselekedeteiből kaptátok meg a Lelket, vagy a hittartalom meghallása következményeként?... Aki tehát nyújtja nektek a Lelket, és erőket működtet körötökben, az azt a törvénytulajdonosként, vagy a hittartalom meghallásának (= a ti hitetek) folyamán teszi?" [Gal 3,2.5> Pál számára tehát csak ez az alternatíva adódik: eljutok a hitre, vagy megrekedek a törvény cselekedeteinél. Egy harmadik alternatíva, az ti., hogy a hit Isten ajándékozásának folyamata volna, nem szerepel. A hitünket nem kapjuk. Ellenkezőleg: a hitünk fejében majd kapunk valamit Istentől, de a hitünket mi adjuk Istennek. A mi hitünk a létesítő oka annak, hogy belénk kerülhet a Lélek; és nem a Lélek a létrehozó oka a mi hitünknek. Lélek szerint (akit hitünk ellenében kapunk meg üdvösségünk zálogaként), azaz Isten hűsége alapján várjuk az istenektetszés reményét (azaz a dikaioszok számára megígért üdvösséget). [Gal 5,5> Még kifejezettebben: a pistiV által (Jézus hűségének tudomásulvétele által) kapjuk meg a Lélek ígértét: a reménybeli üdvösséget. [Gal 3,14>

A Lélek megkapása aztán gyümölcsöket érlel abban, aki hitének következtében megkapja ezt a Lelket. Ezek a gyümölcsök: szeretet, öröm, béke, tűrés, kedvesség, jóság, ...szelídség, megtartóztatás. [Gal 5,22> A kihagyott és csak pontokkal jelölt gyümölcs: a pistiV! Hogyan lehetséges ez? A hit nemzi a Lelket és a Lélek nemzi a hitet?! Micsoda circulus vitiosus ez: a nemzi b-t, és b nemzi a-t!

Aki persze nem akarna törődni a C.P. ezen ellentmondásával, az hivatkozhatná e helyre a maga ajándék-elméletét igazolandó: Pál itt azt tanítja, hogy a hit = ajándék. Aki viszont hajlandó azon gondolkodni, hogy miként számolható fel ez az ellentmondás, az már nem tudja felhasználni e helyet az ajándék-elmélet igazolására. Két lehetőség áll előttünk:

a. Pál összevissza beszél,

b. Pál ezen a helyen a pistiV szóval nem a Jézus hűségét elfogadó mi hitünket jelöli.

Az első lehetőség igen gyenge érv az ajándék-elmélet mellett: az a Pál mondja a hitet ajándéknak, aki összevissza beszél olyankor, amikor a hitet ajándéknak állítja. A másik lehetőség viszont kihúzza a talajt az ajándék-elmélet alól. Az ellentmondás eltűnik, ha ezen a helyen a pistiV nem jelenti sem Isten hűségét, sem a mi ezt elfogadó magatartásunkat, hanem valami harmadikat. Ez a harmadik pedig nem lehet más, mint az Isten hűségét tudomásul vevő mi hitünkből kinövő magatartás: az ember hűséges ragaszkodása Istenhez és/vagy embertársaihoz. Emberekhez hűségesnek lenni, ez jelenti azt a bizalmat, amely a szeretetnek velejárója (vö: a szeretet mindent elhisz [1Kor 13,7>). Így értelmezi ezt a helyet F. Mussner is (Der Galaterbrief 1977. 388).

A különféle erények — aminő a bizalom is — kivirágzásai bennünk, csak következményei annak, hogy hitünk fejében megkaptuk ajándékkul a Lelket. A Lélek bennünk működésének eredményeképpen bontakoznak ki bennünk az erények. De nem a Lélek ajándékaként kapjuk meg a mi hitünket — legalábbis a C.P. tanítása szerint. Az ergon pistewV-ról [1Tesz 1,3;2Tesz 1,11> van itt szó: Isten melletti döntésünk fejében kivirágzik életünk jócselekedetekben a mindenkor adott isteni segítség felhasználásával. Ha egyszer egzisztenciális döntésünk folytán a pistiV már megszületett bennünk, akkor ennek fejében elkezd működni a Lélek bennünk, s a Lélek gyümölcsei jellemzik majd életünket.

Más tehát a pistiV Jeou (első lépcső), más ennek elfogadása, tehát a mi pistiV-ünk (második lépcső), és más a cselekedetekben, a szeretetben kibontakozó hűségünk (harmadik lépcső), [Gal 5,5> amelyet nevezhetünk Pállal a hit cselekedetének (ergon pistewV) is, Lélek-gyümölcsnek is (karpov pneumatov). [Gal 5,22> Teljességgel egyértelműnek látszik, hogy a Lélek gyümölcsének mondott pistiV a páli harmadik lépcsőn helyezkedik el. Tehát semmiképpen sem lehet ajándék, hanem csak eredménye lehet a hitünk ellenében megkapott Lélekre figyelésünknek.

d) Hitünk ellenében kapjuk meg a karizmákat (1Kor)

A következő levél tovább bontja problémánkat. "Ahogyan az Úr adta, én ültettem, Apolló öntöztöt...". [1Kor 3,5> Az itt szereplő ajándékozás megint nem a második lépcsőbeli mi hitünkre vonatkozik, hanem arra, hogy mi Isten nekünk adott ajándékai segítségével tesszük a harmadik lépcsőben a magunkét.

A levél nem foglalkozik hit és pneuma viszonyával, hanem úgy tekinti a Pneuma-t, mint tevékenységeink működtetőjét. Az Isten Lelkében levő ember Úrnak vallja Jézust. [1Kor 12,3> A levél nem a pneuma belénk kerülésének genezisével foglalkozik, hanem a belénk került pneuma működésével: aki birtokolja a Lelket, az így és így jár el. Ezt a működést személyenként különbözőnek állítja. A Lélek az egyes hívőknek egymástól különböző ajándékokat (carisma) szolgálatokat (diakonia), hatásokat (energhma) nyújt, s mindezeket Pál közös szóval Lélek-megnyilvánulásnak (janerwsiV tou pneumatov) [1Kor 12,4-7> mondja. A páli fogalmazás nem hagy kétséget a tekintetben, hogy a Lélek mindezt nem egymagában, hanem Istennel és az Úrral együtt végzi. A szolgálatok alighanem jelzik a harmadik lépcső szintjén kialakuló teljesítményeket, miként az ergon pistewV és a karpov tou pneumatov. A karizmák és az energémák pedig a Lélek (s a teljes Szentháromság) közreműködését, részét, szerepét akarják jelölni a harmadik lépcső szintjén létrejövő teljesítményeikben: "Különbözők pedig a karizmák, de ugyanaz a Lélek; különbözők a szolgálatok, de ugyanaz az Úr; és különbözőek a hatások, de ugyanaz az Isten, aki mindenkinben mindent működtet". [1Kor 12,4-6>

E helyen Pál nem erényeket sorol fel, hanem Lélekkel megajándékozott emberek egyéni sajátosságaira, különbözőségeire figyel. Azt mondja el, hogy az egyházban ki-ki más és más fajta adományok, szolgálatok és hatások hordozója. Pál felsorolja a különféle adományok és különféle hatások nyomán létrejövő különféle, egyházon belüli szolgálatokat: a bölcsesség igéje, az ismeret igéje, a pistiV, a gyógyítások karizmái, az erők hatása, a prófécia, a szellemek megkülönböztetései, a nyelvek fajtái, a nyelvek értelmezése. [1Kor 12,8-11> Ez a gazdagság abból adódik, hogy a Lélek kinek-kinek sajátos (idia), azaz az illető személyekre jellemző, az illető személyeknek megfelelő adományokat nyújt. [1Kor 12,12> Ha csoportosítani akarjuk a fentieket, akkor megkülönböztethetünk a korintusi egyházon belül

- a. szellemi funkciókat (sojia, gnwsiV, diakrisiV),
- b. imádkozási funkciókat (nyelvek — s azok értelmezése),
- c. csodatevés funkciókat (gyógyítások és erők).

De hova soroljuk a még be nem sorozott pistiV-adományt? Ez esetben a pistiV olyan valami, amelyet nem kap meg mindenki a keresztény közösségben. A keresztény közösség pedig a pistiV birtokában

levő embereknek a közössége. Ebből egyértelmű, hogy újból csak a C.P. belső ellentmondásának az állításával lehet e helyet az ajándék-elmélet igazolására felhasználni. Az ellentmondás csak akkor szűnik meg, ha az itt szereplő pistiV nem azonos a mi hitünkkel, azaz nem Isten hűségének elfogadását jelenti, ami a keresztény közösségben nem személy-specifikus vonás, hanem az odatartozhatóság általános feltétele, hiszen azok alkotják a keresztény közösséget, akik ezt a maguk hitbeli döntését már meghozták. Azok kaphatnak Lélek-adományokat, akik hitbeli döntésük ellenében zálogként megkapják a Lelket. Ha tehát a pistiV ezt a hitbeli döntésünket itt nem jelentheti, akkor mit jelent? A következő fejezetben Pál beszél a mintegy hegyeket áthelyező pistiV-ről. [1Kor 13,2> Gondolhatott erre is. Mindenképpen valakik egyéni sajátosságára gondolt. Olyan testvérekre, akik — egyéni adottságaiknak megfelelően — például olyan intenzitású bizalmat kaptak Isten vagy emberek iránt a Lélek ajándékából, amilyent mások nem (vö: a Gal 5,22 pistiV-ével).

Sok mindenféle harmadik lépcsős hit-megnyilvánulásra gondolhatott ezen a helyen Pál. Számomra azonban a korábban már elmondottak alapján (59—61 num) az látszik valószínűsíthetőnek, hogy ehelyt a pistiV szellemi funkcióra utal: a logoV sojiaV-nak és a logoV gnwsewV-nak megfelelő logoV pistewV-ra. Valami szellemi funkcióra, amelyet olyan testvérek hordoznak, akiknek az a karizmájuk, hogy úgy tudják kibontani, továbbfejleszteni a közösség alapvető hittartalmait (fides quae), ahogyan mások arra nem képesek. De akármit is jelent ezen a helyen a pistiV, biztosan nem jelenti a második lépcső értelmű mi hitünket, mert a C.P.-ban az nem adománya a Léleknek. Az összes karizmákkal a harmadik lépcső síkján mozgunk. A cselekedetek síkján. A Lélek hatására végzett szolgálatoknak a síkján.

e) Hit és szabadság (2Kor)

Ez a levél nem tartalmaz ajándék-gyanús kijelentést. Megmutatja viszont, mily módon harcol Pál annak a hittartalomnak a győzelméért, amelyet igaznak gondol. A harc és annak módja egyaránt elutasítja az ajándék-elmélet lehetőségét.

Nem tekintélyi alapon harcol érte. Ezért választja a személyes megjelenés helyett harci eszközként a levélírást: "Csak azért nem mentem még el Korintusba, mert kiméllek titeket. Mert nem uralkodunk a hiteteken, hanem örömtölknek vagyunk munkatársai, hiszen a hit által álltok" [2Kor 1,23-4> — írja nekik Efezusból. Pál arra épít, hogy a korintusiak belátják az általa képviselt igazát. Kinek az igazát? Munkatársuk igazát. Kik látják be? Hit által állók, hit által örvendező emberek. Ilyenként és ezeknek kínálja fel a maga hittartalmait, és el akarja kerülni, hogy személyes megjelenésből adódó tekintélye döntsön el hitbeli problémákat. Mások hitén uralkodni akarni — ez infantilizmusra nevelne és hit-társak (vö.: munkatársak!) között megteremné az uralkodó és alárendeltek viszonylatát. Nem ezen az úton gondolja és akarja Pál a maga és a korintusiak hitegységét.

A második lépcsős döntés a korábban már megismert hittartalom javára — az ember döntése. Ennek eredményeképpen kap a hittartalmat felkínáló Isten további lehetőségeket az ember életében. Erre utal Pál azzal, hogy hitünk ellenében megkapjuk a Lelket. Ez a Lélek befolyásolja gondolatainkat, szavainkat, cselekedeteinket. E befolyásolás következtében egész életünk folyamán alakulnak gondolataink, tehát hittartalmaink is. Isten a maga Lelkének kiárasztása által egyre jobban és jobban meghatározhatja egész személyiségünket. Ez teszi Pált bátorrá abban, hogy képviselje testvérei, munkatársai körében a maga eszméit, melyeket az ősegyházban éppen ő, azaz a Krisztusban hívők közül egyvalaki fogalmazott meg máig is tartó és aligha elmúló hatékonysággal: "Nem mintha a magunk rátermettsége alapján ébredhetnének ilyen gondolataink, ellenkezőleg a mi rátermettségünk Istentől való, aki bennünket elégségeseknek talált arra, hogy új szövetségnek, nem betűnek, hanem a Léleknek kiszolgálóivá legyünk, hiszen a betű öl, a Lélek ellenben megelevenít". [2Kor 3,5-6>

A cserépedény-himnuszban [2Kor 4,7-12> megfogalmazza a Krisztushoz tartozó ember Istentől és nem embertől eredő hittartalmait. Felkínálja ezeket, majd a maga részéről bejelenti — igazán nem könnyű — személyes azonosulását: "...mi is bírjuk a hit ugyanazon szellemét..." [2Kor 4,13> Harcol is ezért az ugyanazon szellemért: le akar rombolni és foglyul akar ejteni minden gondolatot, amely szembeszegül Isten tudásával, hogy minden gondolat Krisztushoz rendeződjék. A használt vármegvívási hasonlat kemény: hogy minden gondolat "Krisztusnak engedelmeskedjék és készen lévén megbosszulni minden engedetlenséget, amikorra teljes lesz a ti engedelmességtetek". [2Kor 10,5-6> A keresztyénység, sőt az egész emberiség gondolati egysége (= a hit ugyanazon szelleme) lebeg célként a szeme előtt. De nem az evilági országok eszközeivel (a sarx eszközeivel) akarja ezt a célt elérni: "Bár sarx-ban járunk, nem a sarx módjára viseljük a harcot. Mert a mi hadviselésünk fegyverei nem sarx-szerintiek: hanem arra jók, hogy Isten javára lerombolják az erődítményeket azzal, hogy okoskodásokat (logismoV) rombolnak le, és hogy az Isten tudása ellenében emelkedő minden magaslatot leromboljanak, és foglyul ejtsenek minden gondolatot, amely szembeszegül a Krisztusnak engedelmeskedéssel." [2Kor 10,3-5> Pál tehát csak okoskodásokat akar lerombolni. Okoskodásokat pedig csak érvekkel lehet lerombolni. A csupáncsak, a kizárólag csak érvelés nem sarx szerinti, nem evilági országbeli fegyvereiről beszél.

Aki érvel és csak érvel, az Krisztust utánzó. Aki érvel és csak érvel, az erőnemalkalmazó. Pál ezt alighanem végiggondolta, mert várvívási hasonlatát így vezeti be: Buzdítlak titeket Krisztus szelídségére és gyöngédségére (prauthV kai epikeia) hivatkozva. [2Kor 10,1> A korintusiak megvádolták őt, hogy sarx-szerint viselkedett a velük folytatott vitában. [2Kor 10,2> Azokkal szemben hivatkozik itt magatartásának Krisztust utánzó jellegére, akik úgy gondolják, hogy Pál éppen a maga efezusi távollétét használja fel arra, hogy keményen bánjon velük, mert ha Korintusban volna, szerényebb hangot ütne meg: "... aki szemtől szembe alázatos a körötökben, de távol lévén kemény vagyok veletek szemben". [2Kor 10,1> Pál biztosítja őket, hogy hajlandó a helyszínen is keménynek és merésznek lenni. [2Kor 10,2> De ezzel még nem kerül szembe a maga elé tűzött krisztusi eszménnyel.

Ezt a krisztusi eszményt egyfelől a jólismert szelídség, másfelől pedig az epikia adja. Mi ez az utóbbi? Jézus ajkán nem találjuk e szót. Az ÚSz-ben összesen hétszer fordul elő, a C.P. négy ízben használja (rgym: 4,3).

A morálteológia jól ismeri ezt a fogalmat: a szigorú jogigény enyhítése az egyedi eset sajátos körülményeinek figyelembevételére alapján — jelentésben. Tertullos, a jeruzsálemi főpapok ügyvédje dicséri ilyenek az őt meghallgatni hajlandó helytartót. [ApCsel 24,4> Jakab a felülről való bölcsességet magasztalja ilyenek, [Jak 3,17> Péter pedig a szívtelen munkaadó elletését jellemzi szavunkkal. [1Pt 2,18> A C.P.-on belül Pál arra buzdítja a filippieket, hogy minden ember számára ismert legyen az ő ezzel a szóval jelölt magatartásuk. [Fil 4,5> A jó püspök is ilyen legyen, és ne verekedő, civakodó. [1Tim 3,3> A krétaiak ne legyenek harciasak, hanem ilyenek; azaz minden ember iránt szelídséget tanúsítók. [Tit 3,2>

Mindezek alapján aligha kétséges, hogy Pál Jézusnak egy, a szelídséggel rokon jellemvonására hivatkozott, amelyet a maga számára is iránymutatónak tekintett a korintusiakkal szemben tanúsítandó viselkedésében. Békességteremtő, megértő magatartásról van itt szó, amely megértő türelemmel és beleérzéssel a sajátos szituációba — akarja elérni a maga célját. A gyöngédség szóval fordítottuk, s közben a ma annyit emlegetett empátiára gondoltunk. Ez a páli epikia levelünkben érvel, meggondolkoztat, és az uralkodás, parancsolgatás formáit elutasítva akarja rábírní a korintusiakat a szellemi felzárkózásra. Így: "Vizsgáljátok meg ti magatokat, vajon a hitben vagytok-e! Saját magatokat vessétek próba alá! Hát nem tudjátok magatokról, hogy Jézus Krisztus bennetek van? Csak ez a próba ne üssön ki balul számotokra! Remélem, világos lesz számotokra, hogy a próba nem bennünket marasztal el." [2Kor 4,13>

Ha ez a hit nem a gondolkodó ember szellemi és erkölcsi erőfeszítéseinek függvényében alakulna — egyedenként sajátos eredményeket hozva létre, hanem ajándéknak lenne a függvénye, hogyan lehetne megmagyarázni, hogy Isten szakadásokra is vezető különbségű hittartalmakat ajándékoz a maga népe különböző tagjainak? Ha Pál és tanítványai a maguk személyileg sajátos hitüket ajándéknak élték volna meg, lehetetlen lett volna a kezdeti évtizedekre is jellemző szellemi harc, a vita. A felek egyszerűen erre hivatkoztak volna: Ezt kaptuk ajándékba. Ki meri bírálni Isten ajándékát?! De nem hangzott el ilyesmi. Bár Isten szerepét a maguk hitének létrejöttében világosan látták, hiszen a jézusi hit képviselésében csatáztak, a felek tisztában voltak azzal, hogy a Jézustól kapott hittartalmak az átvevő személyek sajátosságainak függvényében sajátosra formálódnak. Ennek következtében tudták azt is, hogy csak a testvéri — a másik iránt szelíd és empatikus — vita hozhatja ki emberek, azaz szabadon gondolkodó személyek társaságában a lehetséges és szükséges szélességű közös nevezőt.

66. HIT ÉS MEGGYŐZŐDÉS

a) Hit és a hit mértéke (Róm)

Ebben a levélben újra találunk ajándék-gyanús helyeket. Nézzük előbb a nem gyanúsakat: a rómaiak hitének egész világra kiterjedő híréért mondott hálaadás, [Róm 1,8> Ábrahám dicsérete, hogy nem kételkedett hitetlenül, hanem megerősödött a hitben;], [Róm 4,20> valamint a hitetlenségük folytán letört zsidó-olajágak [Róm 11,20> — e helyek nem hagynak kétséget. Pál nem gondolhatta, hogy a rómaiakat és Ábrahámot megajándékozta Isten a hittel, de a letört ágakkal jelzett zsidókat nem. Lássuk a problémás helyeket.

"Kinek-kinek, ahogyan az Isten kiosztotta a hit mértékét (metron pistewV)... A nekünk adott kegyelem alapján különféle karizmákat bírván, aki prófétálást (kapott, az éljen vele) a hit analógiája (analogia thV pistewV) szerint, aki szolgálatot kapott..." [Róm 12,3.6> A karizma egyértelművé teszi a jelentést. A Lélek adja a karizmákat, miután hitünk ellenében már megkaptuk a Lelket. Pál a józanságra hivatkozva [Róm 12,3> közli velünk, hogy a keresztény közösségben nincsenek karizma-nélküli emberek, nincsenek nélkülözhető emberek, s ezért helytelen, ha egyvalaki önmagát túlfeszítve feleslegessé akarná tenni a többieket. Személyi sajátosságaikba ágyazottan lesz személyenként más és más a gyakorlatunk (praxiV), [Róm 12,4> a cselekvésünk az egy Test [Róm 12,5> kifejezéssel jelzett közösségen belül. A C.P. hitünk sajátos voltát tekinti ajándéknak, jelen esetben a hit mértékét, a hit analógiáját, és nem magát a hitünket.

Aki tehát a maga hitmértéke szerint jár el, nem akar a közösség nagy-okosa lenni, hanem csupán a neki adott karizmának megfelelő szerepkörre fog törekedni, azaz tudomásul veszi, hogy csupán egy tagja az egésznek, az egyháznak, a Krisztus Testének. [Róm 12,5> Adományaink korlátolt voltát jelenti a hit mértéke (mennysiség!). És alighanem adományaink személyspecifikusan sajátos jellegét jelenti a hit analógiája (minőség!). Isten a hit analógiája szerint adományozza a közösség tagjainak az azokra jellemző sajátos adományokat: prófétálást, szolgálatot, tanítást, buzdítást, jótekonyságot, vezetésk, könyörületet. [Róm 12,6-8>

Nincs kizárva azonban az sem, hogy az analogia thV pistewV kifejezéssel Pál azt akarja mondani, hogy a kapott karizma gyakorlatása folytán és e gyakorlat minden személyspecifikus egyedisége mellett is, mindig harmóniában kell maradnunk az objektív hittartalommal. A prófétálásunk például, akár mennyire is csak reánk jellemző, tehát egyedi, személyspecifikus, mégis maradjon hűséges ehhez az objektív hittartalomhoz. Maradjon analóg vele, azaz ne kerüljön szembe vele. Mert az analógia elsődlegesen megegyezés-félét, hasonlóságot jelent. Az adományok és ezek eredményei legyenek ily analógiában egymással, hiszen mindegyikük a Lélektől származik, hiszen mindegyikük ugyanazt a Krisztus-testet építi.

Elégge egyértelműnek látszik, hogy a hit mértéke és analógiája a Gal 5,22 és 1Kor 12,9 pistiV-helyeivel van rokonságban. A személyes állásfoglalást jelentő mi hitünk következtében kapjuk meg a Lelket, ugyanazt a Lelket, [1Kor 12,4> de amit adományként kapunk a Lélektől, az személyenkénti különbségeket mutat. Ezekben az adományokban Isten az általa megteremtett (nem szériában, hanem egyedi példányokként megteremtett) ember egyedi sajátosságait veszi figyelembe; ezeket az egyedi sajátosságokat teszi a maga hatásával alkalmassá az Ország építésére. Ezért aztán a harmadik lépcsőben — a hit megnyilvánulásai a Testben sajátosak lesznek mind az intenzitás (metron), mind a mineműség (analógia) szempontjából.

A harmadik lépcső emberi teljesítményeit tekinti tehát Pál olyanoknak, amelyekben szerepe van a Lélek adományozó munkájának. Kellő alappal lehet képviselni, hogy a harmadik lépcső szintjén jelentkező személyi különbségek okát Pál egyoldalúan a Lélek adományainak tulajdonítja, és nem hangsúlyozza (bár nem is tagadja!) a teremtő Isten által az egyes emberekbe beleírt sajátosságok

szerepét. Kétségtelenül így van. Pál az utóbbit nem akarta hangsúlyozni. Talán azért, mert természetesnek tekintette, hogy nem a nehézfejúek kapják ajándékba például a bölcsesség igéjét. [1Kor 12,8> Ugyanezt a korintusiak is természetesnek tekinthették, és ezért szükségtelennek gondolhatta ennek kifejtését. Azt viszont nagyon szükségesnek gondolta, hogy elmondja: a közösségben tapasztalt egyéni különbségek mindegyike mögött ott kell lennie a Léleknek. Azért akarta éppen ezt hangsúlyozni, hogy a közösség tagjai Korintusban és nem Korintusban megbecsüljék egymást, megőrizve ezáltal a közösség egységét.

Joggal állítható tehát, hogy a Pál a Lélek adományának tekinti, hogy ki mit teljesít az Ország javára. Nem kizárt, hogy az ezt a szemléletet tükröző nyilatkozatai adhattak alapot ahhoz a téves állításhoz, hogy Pál a mi hitünket ajándéknak tekinti.

b) Hit és lelkiismeret

A lelkiismeret (sun-eidhsiV = egybe-látás) szót Pál hellénista műveltségének köszönheti az Újszövetség. Az evangéliumok nem ismerik. A Septuagintában is csak 3 ízben fordul elő (ott is a késői tanító-könyvekben). [Bölcs 17,10; Péld 12,18; Sir 13,30> Az ÚSz-ben viszont 30 ízben. Ebből 20 hely esik a C.P.-ra, s a maradék 10 hely páli hatás alatt írt könyvekre. [ApCsel, Zsid., 1Pt>

A sun-eidhsiV alapjelentése egybe-látás, együtt-látás (vö.: a latin con-scientia = együtt-tudás, a német Ge-wissen = tudás-eredmény, és Sylvester János Új Testamentuma 1541-ben már lelki esméret-tel fordít).

Az első három páli levélben hiába keressük a szót. E szó megjelenésének Sitz im Leben-jét a bálványáldozati hús megevésétől félő korintusi testvérek adják. Nyolc ízben is használja az 1Kor ennek kapcsán szavunkat: "Nem mindenki van meg a tudás (gnwsiV)... s lelkiismeretük, gyenge lévén, beszennyeződik... nemde lelkiismeretük gyenge lévén... az ő gyenge lelkiismeretüket megsebzitek... megehetek mindent lelkiismereti probléma nélkül... ne egyétek meg a lelkiismeret miatt, de nem a saját lelkiismeretről beszélek, hanem a másikéről. Az én szabadságomat miért ítélje el a másik lelkiismerete?" [1Kor 8, 7.10.12; 10,25; 27-9> Pál itt elfogadja a kétféle lelkiismeretet: a húsevéstől nem félőt és az attól félőt egyaránt, bár a páli értékelés gnózis és szabadság szavait csak a nem félők érdemlik ki. Azt képviseli, hogy a helyes ismeret hiánya nem tesz bűnössé, de a lelkiismeretemmel szembekerülés bűnössé tesz. A gnózis-rangot el nem érő gyenge lelkiismeretem megtagadása is bűnössé tesz. Ennél még többet is mond: még az is bűnössé tesz, ha — önmagában nem-bűnös — húsevéssel megbotránkoztatom gyenge lelkiismeretű testvéreimet.

Ezt a gyenge lelkiismeretű testvért a Róm gyengehitűnek mondja. [Róm 14,1> Ezzel az azonosítással Pál különböztet az objektíve helyes és (az objektíve nem helyes, de) szubjektíve helyes hit között. Azért jár el így, mert az én hitem, csak az én hitem lehet, és másvalakinek a hite nem lehet az én hitem. Az emberi személy által ténylegesen birtokolt hit ily módon szükségképpen szubjektív hit. Ez a szubjektív hitem lehet objektíve helyes vagy helytelen, de engem Isten előtt csak ez a szubjektív hit tehet felelőssé. Az emberi személyben megtalálható hit mindig fides quae subiectiva. Mindig, akárhogyan is viszonyul ez a fides quae obiectiva-hoz. Az emberi személyt Isten előtt csak ez a szubjektív hit kötelezi. A szubjektív lelkiismeretből fakadó szubjektív hit az, amit emberi meggyőződésnek is szoktunk nevezni. Ehhez a meggyőződéshez kell igazodnom. Másnak a magáéhoz. Nekem nem a máséhoz. A másiknak nem az enyémhez. Csak a meggyőződéshez igazodás az istenektetsző. Csak a meggyőződéssel szembekerülés a szubjektíve bűnös magatartás. Istennek hála, hogy Jézus is különböztetett az objektív és szubjektív bűnösség között: Bocsáss meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek!. [Lk 23,34> Istennek hála, hogy Pál is tudott erről: "Meggyőződésed (pistiV) van neked? Tartsd meg magadnak Isten előtt. Boldog az, aki nem ítéli el magát abban, amit kipróbálnak lát. A kételkedő, ha eszik,

kárhoztatás alatt van, mert nem meggyőződés (pistiV) alapján cselekszik. Minden bűn, ami nincs meggyőződésből" (pistiV). [Róm 14,22-3>

A 2Kor már dolgozik a fenti módon páli polgárjogot kapott fogalommal. Beszél Pál a maga lelkiismeretéről, [2Kor 1,12> a korintusiakéről, [2Kor 5,11> minden egyes ember lelkiismeretéről. [2Kor 4,2> Ezt követő és most vizsgált levelében a lelkiismeretet az emberi cselekvés etikai normájaként tanítja keresztények [Róm 13,5> és pogányok esetében egyaránt. [Róm 2,15> A maga lelkiismeretét Szentlélekben levő lelkiismeretnek mondja. Valóban az a helyzet, hogy csak akkor szólhatunk a Szentlélekben, ha azt mondjuk, amit hiszünk, amit igaznak gondolunk, amiről meg vagyunk győződve; csak akkor szólhatunk a Szentlélekben, ha nem hazudunk: "Igazat mondok Krisztusban, nem hazudok, velem együtt tanúságot tesz a Szentlélekben levő lelkiismeretem..." (Fordítás-alternatívák: lelkiismeretem a Szentlélek által, lelkiismeretem a Szentlélekkel együtt). [Róm 9,1>

A pasztorális levelek még 6 ízben hozzák szavunkat. Bevezetik a rossz és jó lelkiismeret fogalmát; aszerint, hogy szembekerülünk meggyőződésünkkel, vagy nem kerülünk szembe vele. Ez utóbbi esetben hit és lelkiismeret fogalmi átfedésbe kerülnek a paulinákban. Lássuk az anyagot. Az ember tönkre is teheti: kiégetheti [1Tim 4,2> a maga lelkiismeretét. Lehet a lelkiismeret fertőzött, [Tit 1,15> és lehet el nem rontott, tiszta is. [2Tim 1,3> Jó is lehet, s ez esetben mellérendelődik a páli pistiV-nek: A parancsolat csúcspontja a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és képmutatásmentes hitből fakadó szeretet. [1Tim 1,5> Timóteus hittel és lelkiismerettel harcolja meg a maga harcát, [1Tim 1,19> és a diakónusok is tiszta lelkiismerettel őrizték meg a hit titkát. [1Tim 3,9>

Nem kevésszer hallottuk a kétezer esztendő során: Ha valaki ezt és ezt mondaná (különbözőt attól, amit gondolunk), akkor legyen kiátkozott (anathema sit). A külön vélemények elítélő és kiközösítő formulájává lettek ezek a szavak. Szent Ágoston korától kezdve bőséges a hivatkozás Pálra, aki szintén kiátkozta volna a különvéleményt képviselő galátákat: "De még ha mi, vagy mennyből való ember hirdetnének is valamit nektek azonkívül, amit előbb örömezenetként hirdettünk: átok legyen!... Ha valaki amellet, amit már elfogadtatok, még valami más örömezenetet hirdetne nektek, átok legyen (anaJhma estw)." [Gal 1,8-9> Nincs kétség, hogy Pál ezt megfogalmazta. De abban sincs kétség, hogy ezzel Pál hittartalmi különbségek címén nem kezdeményezett kiközösítő és adminisztratív eszközöket használó egyházrendet. Ha erre gondolt volna, akkor a mennyei ember kiközösítésére is gondolnia kellett volna. Pál részéről ez a kifejezés egy általa igen bőségesen és érvekkel cáfolt gondolati tartalom erőteljes elutasítását jelenti, és semmiképpen sem jelent egyházrendi adminisztratív intézkedést (vö.: NTWB I 356—7).

c) Hit és harc

A Róm utáni levelek nem tartalmazznak ajándékgyanús kijelentéseket. Ami a fogság leveleit illeti, Pál imádkozik Filemon hitéért, hogy az hatékony legyen minden Krisztus felé mutató jónak a megismerésére. [Filem 6> Az Ef szól a hit épüléséről, [Ef 4,29> aminek ki is jelöli határértékét: "...míg csak mindannyian együtt el nem jutunk a hitnek és az Isten Fia megismerésének az egységére, a felnőtt korra, arra a nagykorúságra (metron chlikiaV), amelyben elérjük a Krisztus teljességét". [Ef 3,14> A metron, a mérték itt a Krisztus teljességéig érő nagykorúság. Ez az egyénekből összerakódó közösségeknek a mértéke. A közösségeké, mert a közösség tud több lenni, mint az egyedek külön-külön.

A paulinák gazdagon igazolják, hogy személyes állásfoglalásunkon fordul, hogy megőrizzük, vagy elveszítjük hitünket. Bőséges kifejezőkészlettel beszélnek a hit elvesztéséről. Valakik ellökték (apoJeomai) maguktól a hitet és a jó lelkiismeretet, s így a hit dolgában hajótörést szenvedtek (nauagein). [1Tim 1,19b> Mások elszakadtak (ajistanai) a hittől, [1Tim 4,1> megtagadták (arneomai), [1Tim 5,8> félredobták (aJetein) [1Tim 5,12> a hitet, eltévelyedtek attól (apo-planasJai), [1Tim 6,10> a

hit dolgában célt tévesztettek (astocsein). [1Tim 6,21> Ismét mások feldúlják (anatrepein) [2Tim 2,18> valakiknek a hitét, szembeszálltak az igazsággal, ti. az értelmet megrontó emberek, a hit dolgában a próbát meg nem állók. [2Tim 3,8> Az idézett helyek beszámolnak a hitbeli hajótörés okairól is. Ezek részben tanbeliek, részben erkölcsiek. Tanbeliek: megtévesztő szellemek, ördögök tanításai, akik tiltják a házasságot és bizonyos ételeket; [1Tim 4,1-3> továbbá szentségtelen fecsegések, a hamis gnózis ellenvetései, [1Tim 6,20> pl. a feltámadás már megtörtént; [2Tim 2,18> valamint ellenállás az igazsággal szemben, az értelem megrontása. [2Tim 3,8> Ezek említődnek a hajótörés tanbeli okaiként. Az erkölcsi okok: házunk népének rendben nem tartása, [1Tim 5,8> az özvegyasszonyok paráználkodása, [1Tim 5,12> valamint a pénzt szeretés. [1Tim 6,10>

Timóteus és Pál ezzel szemben a hitet megőrzők csoportjába tartozik. Pál abban bíz, hogy tanítványában is megvan az a képmutatás nélküli hit, amelyre Timóteus példát kapott nagyanyjától és anyjától. [2Tim 1,5> Önmagáról pedig, halálát közeledni érezvén ezt állítja: "A jó harcot megharcoltam, a futást bevégeztem, a hitet megőriztem". [2Tim 4,7> — Ezekben a levelekben sincsen ajándék-automatika.

d) Hit és kegyelem

A látottak alapján aligha lehet kétséges, hogy Pál a hit megkapását, elvesztését, megőrzését nem az emberi személy hozzáállásától függetlenül jelentkező kegyelemnek, ill. kegyelemhiánynak számlájára írta. Nem írhatta erre a számlára, mert jól tudta, hogy Damaszkus kapujában ő volt az, aki válaszolt a megszólításra: Mit akarsz, Uram, hogy cselekedjem?; [ApCsel 9,5> s ő volt az, aki egy élet során mindent "... szemének tekintett, hogy Krisztust megnyerje". [Fil 3,8> Ő volt az, aki vállalta Jézus "szenvetéseivel a közösséget, hogy élete az Ő halálához hasonló alakot öltön, hogy így valami módon eljuthasson... a feltámadásra". [Fil 3,10-11> Ő volt az, aki válaszolt a második és harmadik lépcsőben Isten első lépcsős kegyelmére; arra ti., hogy megszólította, megragadta őt. Ő volt az, aki nem elfutott az őt megragadó Krisztustól, hanem futott utána: "Nem gondolom, hogy... már elértem volna a tökéletességet, de futok utána, hogy megragadjam, hiszen Krisztus már megragadott engem". [Fil 3,12> A későbbi lépcsők követték az elsőt.

Világos beszéd ez. Ez a páli beszéd nem engedi meg a fabulációt (muJoV), [1Tim 1,4;2Tim 4,4;Tit 1,14> a fel nem fedett misztériumot, a titoknak minősített ellentmondások gyártását, és azt sem, ami történelmileg egyszer csak tételként kerül elibénk: a hit — ajándék. Még a legszélsőségesebben fogalmazott első lépcsős tanítás is csak annyit mond, hogy Isten kezdeményezése nélkül nincsen üdvösség. A következő lépcsők pedig ezen a szálon függenek; azaz, ha nem lenne ajándék (fides quae), akkor nem volna lehetséges a hit (fides qua). De hogy a hit az emberi szabadságból fakadó hozzáállásunk nélkül nem lehetséges, az egyértelmű a páli hitfogalom alapján. A hitet és a hitetlenséget nem a kegyelem, ill. a kegyelem hiánya magyarázza. Emberi, személyi és társadalmi tényezők eredménye a hit is, annak hiánya is. Akik arról beszélnek, hogy nekik nem adatott meg a hit ajándéka, ebben a magukat olcsón felmentésben Pálra biztosan nem támaszkodhatnak.

Tartalom

50. BIRTOKOS ESETET TALÁLUNK MELLETTE.....	382
a) Az első 51 hely	382
b) Genitivus subiectivus és obiectivus.....	382
c) Eredmények.....	383
51. ELŐJÁRÓ KÖTI ISTENHEZ/JÉZUSHOZ.....	385
a) A hit alanya az ember, a hit tárgya pedig Isten/Jézus	385
b) A hit Jézusra/Istenre irányul — előjáróval kifejezve	385
c) Négy hely a paulinákban.....	385
52. BIRTOKOS ESET KÖTI ISTENHEZ/JÉZUSHOZ.....	388
a) Két hely, melynek értelmezésében nincs bizonytalankodás.....	388
b) Négy nem páli hely	388
c) A nyolc páli hely	389
d) Eredményeink összefoglalása	391
53. EREDMÉNYEINK PRÓBÁJA	393
a) Kétfajta genitivus obiectivus	393
b) A meg nem fordítható szavak	394
c) A megfordíthatók első csoportja — kétféle genitivusszal	395
d) A megfordíthatók első csoportja — g.o.-szal	397
e) A megfordíthatók első csoportja — g.s.-szal.....	397
f) A megfordíthatók második csoportja — kétféle genitivusszal	398
g) A megfordíthatók második csoportja — g.s.-szal.....	398
h) Táblázat és eredményösszegezés	399
54. JÉZUS HÚSÉGE — BIRTOKVISZONY NÉLKÜL	402
a) Az első két levél	402
b) A Galatákhöz írt levél	402
c) A Korintusba írt két levél	404
d) A Rómaiakhoz írt levél.....	404
e) A fogság levelei.....	407
f) A pasztorális levelek.....	408
55. A JÉZUSI HÚSÉG	409
a) Tartalma	409
b) Névelős és névelőtlen alakok.....	411
c) Két jelentés az idő függvényében.....	412
56. ISTEN HÚSÉGE — IGEI ÉS MELLÉKNÉVI ALAKKAL	414
a) Isten a pisteuw igének is alanya	414

b) Isten a pistoV melléknév hordozója is.....	414
c) Összefoglalás	415
57. HITÜNK TÁRGYA	416
a) A nyelvi kifejezés módjai	416
b) Páli hittartalmak: 1. Jézus Krisztus	416
c) ...2. Krisztus beszéde	417
d) ...3. Jézus feltámadása	418
e) ...4. A mi feltámadásunk.....	419
58. HITÜNK MEGMENTŐ EREJE	421
a) A mi hitünk — a második lépcső	421
b) Hit és cselekedet Bultmann szerint.....	421
c) Hit és cselekedet — a lépcsők teológiája szerint.....	422
d) Jézus hűsége vagy a mi hitünk áll szemben cselekedeteinkkel?	423
e) Jézus hűsége tesz istenektetszővé minket, és nem a cselekedeteink	424
f) Hitünk tesz istenektetszővé minket, nem pedig a cselekedeteink	425
59. CSELEKEDETEBEN KIBONTAKOZÓ HITÜNK	428
a) A hit cselekedete	428
b) A cselekedetek bére	428
c) A hit liturgiája	429
d) A hit, mint Istennek engedelmeskedésre felszólító törvény.....	429
e) Hit és helytállás	430
f) Hit és szeretet	431
g) A hit közösséget épít	432
h) Aki hisz, az hűséges is.....	433
60. HIT ÉS TUDÁS.....	434
a) A hit mint vonatkozás.....	434
b) Hit és igazság	434
c) A titokról lehullt a lepel	435
d) Az isteni igazság megismerésének határai.....	436
61. HIT ÉS KINYILATKOZTATÁS	439
a) Az igazság forrása a kinyilatkoztatás	439
b) A kinyilatkoztatás tárgya	439
c) A kinyilatkoztatás címzettjei.....	440
d) A kinyilatkoztatás funkcionálása a prófétálásban	441
e) Ki ellenőrzi a prófétákat?	443
f) A kinyilatkoztatás igazolása.....	444

62. KINYILATKOZTATÁS ÉS BÖLCSESSÉG	445
a) A pogányok bölcsessége.....	445
b) Bölcsesség és kereszt	445
c) Isten erőtlensége és bolondsága	446
d) Egy másik páli szótériológia	448
63. HIT ÉS ÉSZ	449
a) Tapasztalás és értelem a kinyilatkoztatás szolgálatában	449
b) Az ismeret.....	449
c) A tanítás.....	450
d) Az értelem dicsérete	450
e) Tévedhetetlenség?	452
f) Nyilvánvalóság és hit-ismeret	452
64. HIT ÉS BIZALOM	454
a) A remény	454
b) A bizalom szócsaládjai.....	454
c) Amiben nem bizakodhatunk, azaz nem dicsekedhetünk	455
d) Amivel már dicsekedhetünk.....	456
e) Amivel egészen biztosan dicsekedhetünk.....	458
65. HIT ÉS AJÁNDÉK	460
a) A probléma megfogalmazása	460
b) Kiválasztás a hitre? (1Tesz és 2Tesz)	461
c) Hitünk ellenében kapjuk meg a Lelket (Gal).....	462
d) Hitünk ellenében kapjuk meg a karizmákat (1Kor)	463
e) Hit és szabadság (2Kor)	464
66. HIT ÉS MEGGYŐZŐDÉS	467
a) Hit és a hit mértéke (Róm)	467
b) Hit és lelkiismeret.....	468
c) Hit és harc.....	469
d) Hit és kegyelem	470

Bulányi György

Szent Pál teológiája

V.

KRISZTUS LELKE

Bokorliget Kiadó, Budapest

Bulányi György

Szent Pál teológiája

Ötödik Könyv:

Krisztus lelke

Ma még csak tükörben, homályosan látunk,
akkor majd színről-színre. (1Kor 13,12)

BEVEZETÉS

A Septuaginta főleg a JeoV és a kurioV szavakkal jelöli az Istent. A JeoV a héber Elohim, a kurioV a héber Jahve és Adonaj görögre fordítása. A JeoV szót kb. 2600, a kurioV szót kb. 700 ízben találjuk a görög nyelvű Ószövetségben. Pál megosztotta e két szót az Atya és a Fiú között. A corpus paulinumban a JeoV szó az Atyát jelöli, a kurioV szó a Fiút.

Az Atyát Pál írásai Atyának (pathr) is mondják (43 ízben), de főleg Istennek (JeoV — több mint 500 ízben). A Fiút mondja a C.P. Jézusnak is (207 ízben), Krisztusnak is (372 ízben), Úrnak is (257 ízben). Ezek a megnevezések egy (pl. Jézus), két (pl. Jézus Krisztus), vagy három (Úr Jézus Krisztus) eleműek. Legritkább a "Fiú" (cuioV) megjelölés; mindössze 17 helyen találjuk a C.P.-ban. [1Tesz 1,10; Gal 1,18;2,20;4,4.6; 1Kor 1,9;15,28; 2Kor 1,19; Róm 1,3.4.9;5,10;8,3.29.32; Ef 4,13; Kol 1,13> Az Atyát is jelöli Pál egy vagy két elemmel (pl. Atya Isten). 389 esetben állnak egymagukban a Jézus (16), az Úr (166), ill. a Krisztus (207) nevek. 132 esetben e három név közül kettő szerepel együtt valamilyen párosításban, 61 esetben pedig a három név együtt szerepel. A fenti számadatok egybevetése jól mutatja, hogy a C.P. nagyjából azonos sűrűséggel tesz említést a Szentháromság első két személyéről, az Atyáról és a Fiúról. Mind a kettőt jó 500—500 ízben említi.

A Szentháromság harmadik személyét, a "pneuma" szó jelöli, amely a C.P.-ban 146 ízben kerül elő, Alfred Schmoller Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament c. munkája szerint ebből 26 előfordulás emberi vagy sátáni "lelket", ill. "leheletet" jelent, és 120 pneuma-előfordulás akarja a Szentlelket megnevezni. Jóval kevesebb ez a 120 előfordulás, mint amennyit az Atyát illetőleg a Fiút illetően találtunk. Mégsem kicsinyelhetjük, mert az Újszövetség egyetlen más szerzője sem említi ily sűrűn a Szentlelket. A C.P. etekintetben 2,6-szor nagyobb sűrűséget mutat, mint az Újszövetség többi 14 könyve.

Mivel a sajátosan páli teológiai gondolkodás alapvetően és súllyal arról beszél, hogy Jézus golgotai áldozata miként engeszteli ki az Atyát, s ezt a tematikát korábbi könyveink már kimerítően bemutatták, ezért koncentrálunk most a Szentlélekre: a páli pneumatológiát akarjuk bemutatni.

LENNI ÉS LÁTNÍ

67. ERŐT ÉS ÉLETET ADÓ LÉLEK

a) Kitüntetett stílusfordulat: valamiknek a Lelke

15 ízben találkozunk a C.P.-ban a "pneuma cagion" (Szent Lélek) megnevezéssel. Más melléknévi tulajdonságjelzőt, mint ezt, a szentet, sohasem kap a pneuma. Kap azonban különféle birtokos-jelzőket, amelyek részint jelzik a Harmadiknak a viszonyát a Szentháromság első és második Személyéhez, részint pedig a Lélek tulajdonságait akarják jelölni.

16 ízben az Elsőnek a Lelke, 4 ízben a Másodiknak a Lelke — különböző megnevezési formákban. Ami az elsőt illeti az Istené (Jeou), [Róm 8,9.14; 15.19 — egyes kódexekben; 1Kor 2,11.14;3,16;6,11;7,40;12,3; Fil 3,3> ill. az övé (autou), [Róm 8,11;Ef 3,16;1Tesz 4,8> az élő Istené (Jeou zwntoV), [2Kor 3,3> a Jézust feltámasztóé [Róm 8,11> s végül "az Istenből való Lélek", (to pneuma to ek tou Jeou). [1Kor 2,12> Hogy a Lélek a Második Személynek is lelke, azt a C.P. négyféleképpen nevezi meg: Krisztus, az Úr, az Ő Fiának és Jézus Krisztusnak a Lelke. [Róm 8,9;2Kor 3,18;Gal 4,6;Fil 1,19>

Isten tulajdonságait sokszor jelzi birtokos jelző is a Szentírásban. Ez a stílusfordulat még ember esetében is azt akarja nyomatékozni, hogy a birtokos jelzővel megjelölt tulajdonság teljes mértékben meghatározza azt az embert, akiről ezzel a nyelvtani fordulattal állítunk valamit. Pl. "a lelkiismeret embere" stílusfordulat többet akar mondani, mint a "lelkiismeretes ember" fogalmazás. A többlet ebben áll: a lelkiismeretes ember azért kivételesen szembekerülhet a lelkiismeretével, de a "lelkiismeret emberével" ilyen szinte sohasem történhetik. Ez a fokozás Isten esetében pedig abban áll, hogy Isten nemcsak soha nem kerül szembe azzal, ami reá jellemző, hanem erkölcsi állandósága és változhatatlansága még a lehetőség síkján is kizárja ezt a szembekerülést. Erre gondolva vizsgáljuk, hogy minek és miknek a lelke a Szentlélek a páli írásokban.

A C.P.-ban 12 ízben járul a pneumához ilyen Tőle elválaszthatatlan tulajdonságot jelölni akaró birtokos jelző. E 12 megjelölést négy csoportba oszthatjuk.

A. Az isteni létezés alapvető tulajdonságai — az élet és az erő: "a Jézus Krisztusban levő Élet (zwh) Lelke" [Róm 8,2> és az "Erőnek (dunamiv) a Lelke". [2Tim 1,7>

B. Az isteni létezés kognitív tulajdonságai — a bölcsesség, a kinyilatkoztatás és a józanság: "a Bölcsesség (sojia) és Kinyilatkoztatás (apokalupsiV) Lelke", [Ef 1,17> és a "Józanság (swjrosunh) Lelke". [2Tim 1,7> Ez utóbbi kifejezés, a bölcs (sojoV) és a gondolkodni (jronein) szavakat összetéve, a bölcs módon, az egészségesen, józanul gondolkodást jelenti.

C. Az isteni létezés etikai tulajdonságai — a szentség, a hűség, a szeretet és a szelídség: "a Megszentelés (cagiosunh) Lelke", [Róm 1,4> "a Hűség (pistiV) Lelke", [2Kor 4,13> "a Szeretet (agaph) Lelke" [2Tim 1,7> és "a Szelídség (prauthV) Lelke", mely utóbbi kitélt két ízben is megtaláljuk. [1Kor 4,2;Gal 6,1>

D. Az isteni létezés bennünket magához emelni akaró tulajdonságai — Mindenekelőtt az, amiről az imént tettünk említést: a bennünket megszentelés szándéka. [Róm 1,4> Majd az ígéret, ill. annak beteljesítése, a fiúság: "Lepecsételődtetek az Ígéret (epaggelia) Szentlelkével". [Ef 1,13> Ez az ígéret nem kevesebbet tartalmaz, mint Isten gyermekévé lehetségünket: "Nem a szolgaság Lelkét kaptátok, hogy megint csak féljete, hanem a Fiúság (cuioJesia) Lelkét kaptátok meg, akiben kiáltjuk: Abba, Atya". [Róm 8,15>

b) Kitüntetett stílusfordulat: a Lélek birtokai

A pneuma tulajdonságainak további kitüntetett stílus-fordulatának kell tekintenünk mindazt, ami birtokként járul a pneumához, hiszen ember esetében is hangsúlyozottabb tartalmat jelölhet a "Pista hűsége" fordulat, mint "a hűséges Pista" vagy a "Pista hűséges" kitételek. 28 ízben találjuk birtokos esetben a Lelket (pneumatoV), s most azt vesszük számba, hogy melyek a Lélek ily módon hangsúlyozott birtokai. A 28 helyből kettő csak névelővel utal (ta) [Róm 8,5;1Kor 2,14> a Lélek közelebből meg nem jelölt tulajdonságaira. Ugyanígy nem ad megjelölt tartalmú Lélek-tulajdonságot a Léleknek még két birtoka. Az egyik: a Léleknek van megnyilvánulása (janerosiV); [1Kor 12,7> a másik: a Lélek temploma (naoV) vagyunk. [1Kor 6,19> A 28 birtokos

esetben álló pneumából egy genitivus obiectivus: "a Lélek szolgálata", [2Kor 3,8> és ez nyilvánvalóan nem a Lélek tulajdonságairól beszél, hanem a miénkről, arról ti., hogy mi szolgáljuk a Lelket. Marad tehát még 23 hely, ahol birtokos esetben áll a pneuma. Ezeknek egyike, ti. a "Léleknek a gyümölcse", [Gal 5,22> önmagában szintén nem adna megjelölt tartalmú Lélek-tulajdonságot, de a felsorolt kilenc gyümölcs már nagyon is ad, és szokássá is vált a Lélek kilenc gyümölcset emlegetni. Az ily módon adódó 22"9, tehát összesen 31 konkrét tulajdonságot is az imént már alkalmazott csoportosításban mutatjuk be.

A. Az isteni létezés alapvető tulajdonságaként újra szerepel — az erő. A Lélek nemcsak úgy jelentkezik tehát, mint az "Erő Lelke", hanem beszél Pál "a Lélek erejéről" is. [Róm 15,13.19> "A Lélek megmutatása" (apodeixiV) [1Kor 2,4> — ugyancsak a Lélek erejét mutatja meg [1Kor 2,4>.

B. A kognitív tulajdonságokra utalnak a Lélek igéi (logoV), méghozzá az Általa tanított, ill. "tudós" (didaktoV) igék, [1Kor 2,13> továbbá az Isten beszédével—igéjével azonosított "Lélek kardja" (macaira). [Ef 6,17> Még inkább kognitív tulajdonságokra utal a két ízben is előkerülő "jronhma tou pneumatoV", [Róm 8,6.27> ami azt mondja meg, hogy mire is irányul a Lélek "gondolata, észjárása, értelmes törekvése", ill. Jeromos fordítása szerint "okossága" (prudentia); mondhatnók: a Szentháromság világtól meghatározott gondolkodása. Ez a jronhma szó a to jrhñ (értelem), jronimoV (okos) szavak családjába tartozik. A pneumának ez az értelmi tevékenysége elsődlegesen az isteni létezés már látott alaptulajdonságára, az életre irányul: "a Lélek törekvése — az élet...". [Róm 8,6>

C. A fentieknél jóval bőségesebbek az etikai tulajdonságok.

A korábbi (67b num) stílusfordulat C. pontjánál talált mind a négy szóval—tartalommal újra találkozunk a most vizsgálandó stílus-fordulatban. Pál beszél "a Lélek megszenteléséről" (cagiasmoV), [2Tim 2,13> azaz megszentelő tevékenységéről. Beszél a hűségről és a szeretetről mint Lélek-gyümölcsről, [Gal 5,22> és a Lélek által birtokolt szeretetre hivatkozva kéri olvasóitól segítségüket: a Pálért imádkozást. [Róm 15,30> Végezetül a Lélek-gyümölcsök sorában ott találjuk a Lélek szelídségét is. [Gal 5,22>

De új anyagot is hoz stílusfordulatunk az etikainak mondható tulajdonságok sorába. A szeretettől a fentiekben meghatározottnak látott Léleknek kétszer is megemlített birtoka — a koinwnia (közösség), [1Kor 13,13;Fil 2,1> ill. e koinwnia által létrejövő egysége (cenothV). [Ef 4,3> A Lélek közössége, a Lélek egysége azt mutatja meg tehát, hogy mit bont ki magából a Szeretet Lelke, ill. a Lélek által birtokolt szeretet.

Ide tartozik a még nem említett további hat Lélek-gyümölcs. [Gal 5,22-23> Ebből kettő, ti. a szívesség (crhstothV) és a jóság (agaJosunh), a szeretetnek inkább aktív, adó jellegű megnyilvánulásait mutatja, míg a hosszantűrés (makroJumia) és az önmegtartóztatás (egkrateia) a szeretet passzív, alkalmazkodó, elfogadó megnyilvánulásaira mutat rá. Végezetül a harmadik gyümölcs-kettős, ti. a béke (eirnhh) és az öröm (cara), a szeretet aktív és passzív megnyilvánulásait egyaránt kísérő tudatállapotot rajzolja. E kettő közül az örömet Pál a Lélek-gyümölcsök sorában második helyen, mindjárt a szeretet után említi. Az öröm még egy másik ízben is birtoka, még hozzá közvetlen birtoka a Léleknek: a tesszalonikiak az őket érő nem kevés szorongatás ellenére is "a Lélek örömevel fogadták be azt az ígét", amelyet Páltól hallottak. [1Tesz 1,6>

D. A többi Lélek-birtokot pedig a negyedik csoportba kell sorolnunk, amely jelöli azt a munkát, amellyel a Lélek az embert beemeli a maga isteni világába.

Mivel a beemelés teljessége csak a transzcendenciában lehetséges, ezért kapjuk meg biztosítékul "a Lélek zálogát" (arrabwn). [2Kor 1,22;5,5> Isten már lepecsételt bennünket a maga számára, és ezért adja nekünk "szíveinkbe a Lélek zálogát", [2Kor 1,22> értsd: a Lelket zálogként. Azért adja, hogy megkapjuk majd a Szentháromság isteni életének a teljességét is. Ez a teljesség: a nem emberi kézzel készített örök mennyei otthon. [2Kor 5,1—4> Mivel földi otthonunkban terhektől terhelten sóhajtozunk, ezért le akarjuk vetni magunkról ezt az otthont, s fel akarjuk magunkra öltetni a mennyei otthont. Azaz azt akarjuk, hogy az elmúlt váltsa fel az el nem múló, váltsa fel az élet. Isten tehát, aki teljesíti majd ezt a vágyunkat, teljesítése zálogaként, biztosítékaként adja nekünk már most ennek a transzcendens életnek a Lelkét — zálogul. Isten a maga Szentlelkével meg is pecsétel bennünket, s eme megpecsételése folytán a Szentlélek örökségünknek a záloga

is: "...le is pecsételődtek (sjragizen) az Ígélet Szentlelkével, aki örökségünknek (klhronomia) a záloga". [Ef 1,13—4>

Az Ígélet Szentlelke — ezzel a fordulattal már találkoztunk. A C.P. ismeri "a Lélek ígérete" kitételt is. Isten irántunk tanúsított hűsége folytán kerülünk ennek az ígéletnek a birtokába: "...hogya a hűség folytán megkapjuk a Lélek ígéletét". [Gal 3,14> Az ígélet megkapása az ígélet teljesedése felé néz. Ennek az ígéletnek a teljesítése is birtoka a Léleknek: Megmentő Istenünk jóságának felragyogása megmentett minket "az újjászületés fürdője és a Szentlélek megújító munkája (anakaiwsiV) által, akit gazdagon öntött ki Jézus Krisztus... által, hogy... az örök élet reménye alapján örökösökké lehessünk". [Tit 3,4—7> A Lélek (is) hozta azt az újat, amelyről az örökségről szóló ígélet beszélt. Mivel pedig elhozta, Pál arra biztatja a rómaiakat, hogy igazodjanak a Lélek által megteremtett új létfeltételekhez: "a Lélek újságában szolgáljanak" (kainothV). [Róm 7,6>

A Léleké és nem az Ószövetségre utaló "betűé" (gramma) az az "új szövetség" (kainh diaJhkh) [2Kor 3,6> is, amely tartalmazza az örökségre szóló ígéletet. A Lélek nem holt zálog az emberben, hanem dzóé-természetének megfelelően meg is újítja az embert: újjászüli, új létfeltételeket teremt egy új szövetségen belül, hogy az ígélet teljesedésének emberi, azaz reánk néző, tehát tőlünk elvárt feltételeit teljesíthessük. Pál dolgozik a reá váró üdvösségért, és jól tudja, hogy ebben szerepe van a Szentlélek segítségnyújtásának (epicorhgia) [Fil 1,19> is. Akik pedig elsőül jutottak birtokába az ígélet ezen teljesítésének, azok birtokolják "a Lélek zsebéjét" (aparch). [Róm 8,23>

Meg kell említenünk még egy birtokot: "a Jézus Krisztusban levő élet Lelkének a törvénye (nomoV), amely megszabadított a bűn és a halál törvényétől". [Róm 8,2> A következő vers a másodikkal említett törvénynek a tehetetlenségéről (to adunaton tou nomou) [Róm 8,3> beszél. A Lélek törvénye viszont nem volt tehetetlen, hiszen volt ereje megszabadításunkra, az ígélet teljesítésére. Ennek folytán a nomoV ezen a helyen egyértelműen "erőt" jelent. A Lélek erejét jelenti, mert a Lélek nem adunaton, hanem dunaton, hiszen — mint már láttuk — egyfelől a dunamiV-nak a Lelke, másfelől pedig a dunamiV a Léleknek birtoka. [2Tim 1,7;Róm 15,13> Így módon a Léleknek ezt a nomoV birtokát akár besorolhatnók az isteni létezés tulajdonságait tárgyaló első csoportba is, mint a dunamiV rokonértelmű szavát.

E két kitüntetett erejű stílusfordulat anyagát megvizsgálva megkaptuk páli pneumatológiánk alapvető és önelvű rendező szempontjait. A következő fejezetekben tehát ezeknek a segítségével próbáljuk meg feldolgozni a rendelkezésünkre álló teljes anyagot.

c) Lélek és erő — erőt adó Lélek

E két kifejezés nemcsak az eddig megvizsgált kitüntetett stílusfordulatokban szerepel együtt. Szerepelnek egymásnak mellérendelve is: Lélek és erő. Négy páli levél is dokumentálja ezt. Az evangéliumot Pál Tesszalonikában "erővel is, Szentlélekkel is, teljes meggyőződéssel is" [1Tesz 1,5> hirdette. Ez annyit jelentene, hogy a Lélekkel párhuzamba állított Erő teljes meggyőződésből fakadó evangéliumhirdetést eredményez. A galatáknak pedig ezt írja: "Isten adja a Lelket, és erőket működtet körötökben". [Gal 3,5> Konkrétan nem tudjuk, hogy miben nyilvánultak meg a Lélek erői náluk, de bizonyosan valami olyasmiben, amit az evangélium elfogadását megelőzően még nem tapasztaltak.

Az athéni kudarc után emberileg Pál nem sok reménnyel foghatott hozzá a korintusi igehirdetéshez, s ha mégis el tudta juttatni ott hallgatóit a hitre, ezt annak tulajdonította, hogy igehirdetése nem emberi bölcsességre épült, hanem "a Lélek és erő megmutatására". [1Kor 2,1—5> Lélek és erő — e kettőt egymástól annyira elválaszthatatlannak látja, hogy a Léleknek egy bizonyos karizmáját, adományát — amit a Lélek egyes embereknek juttat [1Kor 12,28—9> — "erők működtetésének", azaz erőhatásoknak (energhmata dunamewn) [1Kor 12,10> nevezi. Ennek a karizmának mivoltát pontosan nem tudjuk megállapítani, de az így is dokumentálja, hogy mennyire elválaszthatatlan a Lélektől az erő. Ugyanebben a levélben Pál kifejezetten vallja, hogy a Lélek tesz bennünket képessé (dunatei — azaz Ő ad erőt rá) arra is, hogy Jézust Úrnak tudjuk mondani. [1Kor 12,3> Utolsó adatként azt említhetem meg, hogy "Szentlélekben" és "Isten erejében" [2Kor 6,6—7> — e két kifejezés Pál számára ugyanazt jelenti.

A páli pneumatológia egésze tudja majd megmondani, hogy a Lélek ereje pontosan mire való, azaz mit létrehozó erő. Az viszont már az eddigiek alapján is kétségtelen, hogy a Lélek nem ártalmatlan valóság, mert a Lélek az annak birtokába jutó embert nagyon is meghatározza. Hogy mire határozza meg a Lélek ereje az embert, erre vonatkozóan itt és most csak utalunk arra, hogy Isten a páli teológiában is erősebb mint az ember, de ez az isteni erőtlétségtől, az Isten erőtlenségéből származik. [vö. 1Kor 1,25>

d) Lélek és élet — életadó Lélek

A Jézusban benne levő életnek a Lelke is erővel rendelkező Lélek, mert megszabadít a bűntől és a haláltól. [Róm 8,2> Hogyan szabadít meg? Úgy, hogy "a Lélek erejében (pneumati) megölhetjük a test cselekedeteit". [Róm 8,13> "Pneumati" — ezt a dativuszt leginkább így fordíthatjuk: a Lélek erejében. Hová és mibe szabadít be a Lélek? A bűn és a halál ellentétét egyaránt jelentő nagybetűs Életbe, az örök életbe szabadít be a Jézusban lévő életnek a Lelke: "ha megölitek a test cselekedeteit, élni fogtok". [Róm 8,13>

A Lélek senkinek sem adja automatikusan ezt az Életet. A harmadik lépcső síkján és szellemében meg kell ölnünk magunkban a test cselekedeteit, azaz fel kell hagynunk azzal a bűntermelő magatartással, amely a nagybetűs Halált eredményezi számunkra. Magát az Életet tehát nem adja; a Lélek csak (!) erőt ad nekünk ehhez a test cselekedeteivel szembeforduló és a Lélek cselekedetei felé iránytvevő magatartáshoz. Lélek és Élet — e két kifejezés ugyanúgy elválaszthatatlan egymástól, ahogyan a sarx (hús, test) és a halál: "A test törekvése a halálra irányul, a Lélek törekvése pedig az Életre"; [Róm 8,6> arra irányul, hogy a Lélek erejében alá vessük magunkat Isten törvényének, és hogy Istennek tetsző életet éljünk. [vö. Róm 8,7—8>

A bűntől és a haláltól megszabadítás a Lélek indítására és a Lélek erejében történik; de nem determinálással, hanem az Életet választásra késztetéssel. A Lélek megkapása után is "vethetünk" (speirein) továbbra is a sarx-ba is, a pneuma-ba is. A Lélek azonban arra "indít" (agomai) [Róm 8,14> bennünket, hogy a Lelket válasszuk: "Aki a maga testébe vet, a testből arat pusztulást; aki pedig Lélekbe vet, Lélekből arat örök életet". [Gal 6,8> Nincs tehát automatika: "akik megmozdulnak Isten Lelkének erejében (pneumati), azok az Isten fiai". [Róm 8,14> Ugyanezt mondja, bár talán némi első lépcsős felhanggal — ez az állítása is: "Ha Krisztus bennetek van..., akkor a Lélek élet...", [Róm 8,10> ti. bennetek. Azért van ez így, mert a Lélek "élővé tesz" (zwopoiei), [2Kor 3,6> s mint majd látni fogjuk: transzcendens és immanens jelentésben egyaránt. [2Kor 6,9> A Lélek tehát nemcsak szent (cagioV). Van a Léleknek más — igaz, participiális — tulajdonságjelzője is. Mégpedig éppen olyan, amelyik következik abból, hogy a Szent, az Isten — él is, élő Isten is. S ez adja a másik tulajdonságjelzőt: életadó, pontosabban — "élővé tevő" (zwopoion) Lélek. [1Kor 15,40>

Egy lépéssel előrejutottunk; a Lélek ereje képesít bennünket a szentháromsági élet értelmében vett Életre, az el nem fogyó, az örök életre. A Lélek ereje, a Lélek élete — e kifejezések ugyanarra a valóságra utalnak; arra a szabad emberi valóságra, amelynek ontológiai alapját is, és etikai irányát is Istennek az emberben meglévő Lelke adja meg. Ezért aztán ez az élet olyan, mint az erő. Az isteni gyengeség-erőből fakadó élet.

Ezek után áttérhetünk ennek a Lélek-életnek a kognitív megnyilvánulásaira.

68. A VIZSGÁLÓ—KUTATÓ ÉRTELEM LELKE

a) Eszeteiket el nem vetve

A Lélek kardja mint láttuk — az Isten beszédét, közelebből azt az ígét jelenti, amelyet Pál hirdet. [Ef 6,7> Isten — az abszolút Értelmek is. A Lelke nem kevésbé. Kevés szó van a páli teológiában, ami oly sokszor kerül kapcsolatba a Lélekkel, mint az ész (nouV). Amikor első ízben írja le a C.P. ezt a szót, máris kapcsolódik hozzá a pneuma: "...kérünk titeket... hogy eszeteiket elvetve meg ne ingasson és meg ne riasszon titeket egyhamar sem pneuma, sem logoV, sem állítólag tőlünk érkező levél". [2Tesz 2,2> Szembekerülhet a pneuma az ésszel? Nem az Értelmek Lelke a Lélek? De az értelmé. Csakhogy ettől még — valakikben! — sor kerülhet erre a szembekerülésre. Gazdag anyagot nyújt majd ehhez pár évvel később a korintusi élet és az azt tükröző 1Kor-levél.

A Tesszalonikából Korintus felé vezető úton Pál megáll Athénben, és a város bölcsességet-szerető (jilo-sojia) hagyományait figyelembe véve előbb az "ismeretlen istenről", majd feltámadásunkról beszél az athéniek költőjét is idézve, de Jézusnak sem nevét, sem keresztségét nem említi. Ez az igehirdetése alig járt sikerrel: "...ahogy a halottak feltámasztásáról hallottak, némelyek gúnyolódtak, mások meg így szóltak: Efelől majd még egyszer meghallgatunk téged. Így hát Pál eltávozott közülük". [ApCsel 17,32—3> Alighanem ennek a kudarcnak a hatására hagy fel Korintusban minden profánnak tetsző filozófiai megalapozással, és ottani igehirdetését már a keresztfeszített Jézus tárgyának szenteli. [1Kor 2,1—2> Ezt azonban egyáltalában nem azért teszi, hogy szembekerüljön a tesszalonikiaknak adott buzdításával, és elvesse a maga esztét.

b) Isten mélységeit kutatja

Korintusi magatartását Pál úgy éli meg, hogy lemond az evilági bölcsesség nyújtotta segítségről, és/de rábízta magát a Lélekre és annak erejére. [1Kor 2,4> Eközben azonban csak az evilági bölcsességről akar lemondani, de nem Isten bölcsességéről, amelyet "Isten kinyilatkoztatott nekünk a Lélek által". [1Kor 2,10> Ez a Lélek — amint láttuk — a Bölcsesség és a Kinyilatkoztatás Lelke is. [Ef 1,17>

A Lélek a Szentháromságon belül is, a mi életünkön belül is kognitív jellegű funkciókat tölt be. Az 1Kor alábbi hét verse e tekintetben nem akar semmi kétséget sem hagyni:

Nekünk pedig kinyilatkoztatta az Isten a Lélek által, mert a Lélek mindent megvizsgál, még az Isten mélységeit is. Mert ki ismerheti meg az emberek közül azt, ami az emberben van? Egyedül az emberi lélek, amely benne lakik. Ugyanígy azt sem ismerheti senki, ami az Istenben van, csak az Isten Lelke. Mi pedig nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istenben való Lelket, hogy megismerjük mindazt, amit Isten ajándékozott nekünk. Ezeket hirdetjük is, de nem emberi bölcsességből tanult szavakkal, hanem a Lélektől jött tanítással, a lelki dolgokat a lelki embereknek magyarázva. A nem lelki ember pedig nem fogadja el az Isten Lelkének dolgait, mert ezeket bolondságnak tekinti, sőt megismerni sem képes; mert ezeket csak lelki módon lehet megítélni. A lelki ember azonban mindent megítél, de őt senki sem ítéli meg. Mert ki ismerte meg úgy az Úr gondolatát, hogy őt kioktathatná? Bennünk pedig Krisztus gondolatai vannak. [1Kor 2,10—16>

A Szentháromságon belül a Lélek kutatja (ereunan), [1Kor 2,10> megismeri (ginoskein) [1Kor 2,11> Isten dolgait, mélységeit. Az emberen belül pedig az emberben levő pneuma "tudja" (oida) [1Kor 2,11> az ember dolgait. Mivel levélírók és olvasók egyaránt megkapták az Istenből való Lelket, ezért bennük az emberben levő pneuma tudja—látja (eidenai) mindazt, amit Isten az embernek ajándékozott. [1Kor 2,12>

Az Isten Lelkétől megjellegzett emberi lélek nem kevésbé rendelkezik tudós (tanult, tanított — didaktoV) szavakkal, mint a világ lelkétől megjellegzett emberi lélek és bölcsesség. A Lélek tudós szavaival, Lélektől tanított szavakkal beszél Pál is, társai is. [1Kor 2,13> Kutat, tud, megismer, tanításban részesül — ezek mind a Lélek kognitív funkcióira utaló kifejezések.

Akit a pneuma tanít, azt Pál pneumatikus, pneuma-szerinti, pneumatától meghatározott, azaz szellemi embernek tekinti. A pneuma szóból képzett pneumatikoV melléknév jelöli az ilyen embert. Aki viszont ebben a tanításban nem részesült, aki csak a világ lelkét kapta meg, az ilyen ember csak az emberi yuch természetes forrásaival rendelkezik, s ezért csak yucikoV ember. Ez utóbbi számára a Szentlélek által közölt tanítás nem

megismerhető, azaz föl nem érhető, és így csak bolondságnak minősül. [1Kor 2,14> A pneumatikus ember számára viszont rendelkezésre állnak a Lélek-tartalmak (pneumatika). [1Kor 12,13> E rendelkezésre állás azonban nem azt jelenti, hogy a Lélektől tanított emberek a Lélek pusztá szócsövei lennének. Az ember — akárminő rajta kívül is létező pneuma jellegezte meg annak pneumáját — ítélőképességgel rendelkező és ezt a képességét használó lény. Ennek folytán két újabb kognitív kifejezés jellemzi a Szentlélektől meghatározott ember szellemi tevékenységét: sugkrinein [1Kor 2,13> és anakrinein. [1Kor 2,14—5> Az első a szellemi tartalmakat egybevető mérlegelni tudást, a második kutatást, vizsgálást jelent.

A Lélektől megjellegzett embernek tehát szellemi munkát kell végeznie. Szerepe nem merül ki abban, hogy visszhangzó közegként adja tovább a hallottakat—tanultakat: Lélek-tartalmakhoz (pneumatikoiv) kell hozzámérnie (sugkrinein) Lélek-tartalmakat; Lélektől meghatározottan (pneumatikwv) kell kutatnia, "mindent". [1Kor 2,15> Komoly szellemi előnyt és fölényt jelent számára ez a meghatározottság, mert a "senkitől ki nem vizsgálhatik" [1Kor 2,15> szavak valószínű értelme: a világ fiai nem tudják szellemileg kétvállra fektetni őket. Teljes tehát az analógia, mert Istennek is van ereje evilág bölcseinek és értelmeseinek kétvállra fektetéséhez. [vö. 1Kor 1,19.20; Iz 29,14> E kognitív kifejezések sorát egészítse még ki a kognitív értelmű befogadás (decomai), [1Kor 2,14> amelyre a pszichikus ember képtelen, de a pneumatikus nagyon is képes.

Isten világa nem kétszerkettő: Istennek "mélységei" [1Kor 2,10> vannak, és aki megkapja Isten Lelkét, az a maga mérlegelni—kutatni teremtetett szelleme számára mélyebb Istenbe behatolási lehetőséget kap. Isten világa nem kétszerkettő: "Mert ki ismerte meg az Úr eszét?"; de mi mélyebb beléhatolási lehetőséget kapunk: "mi ugyanis birtokoljuk Krisztus eszét". [1Kor 2,16> Ez a büszke tétel fejezi be az idézett páli gondolatsort. Izajás kérdésére: "Ki ismerte meg az Úr Lelkét" (ruah Jahve)? — ez Pálnak a válasza. Csak azért beszél Pál "Lélek" helyett "észről", mert a Septuaginta a ruah helyén nouV-t fordított, s Pál a Septuagintát követte. Birtokolni az Úr Lelkét, birtokolni Krisztus eszét — e kettő ugyanazt jelenti Pál számára. Akármennyire büszke a páli tétel, mindenképpen logikus következménye annak, hogy megkapjuk Isten Lelkét. Bizony képessé teszi ez Pált arra, hogy gondolkodhassék Krisztus eszével, Krisztus fejével. Nemcsak Pált teszi erre képessé a megkapott Lélek. Levelét éppen azért írja a korintusiaknak, hogy azok is használják eszüket, ha egyszer Krisztus eszének a birtokában vannak. Levelének első buzdítása éppen erre irányult "...legyetek tökéletesek (kathrtismenoi = helyrerakottak) ugyanabban a gondolkodásban" (en tw autw noi). [1Kor 1,10>

A "nouV" rokonértelmű szava a "sunesiv" (értés, belátás). Pál azt kéri a kolosszeiek számára, hogy "...a pneumatikus bölcsesség és belátás segítse őket Isten akaratának megismerésére" (epiginoskein). [Kol 1,9> A korintusiaknak is azt írja, hogy annak, aki közülük pneumatikus, meg kell tudnia állapítania (epiginoskein), hogy egyezik-e Jézus elgondolásaival az, amit levelében ír nekik Pál. [vö 1Kor 14,37> Mindez annyit jelent, hogy a Lélektől meghatározott — Pál szavával: pneumatikus — ember értelmi tevékenysége alkalmas arra, hogy Isten gondolatait gondolja.

c) A nyelvekenszólásban az értelem gyümölcstelen marad

Nem véletlenül kap ekkora hangsúlyt az értelem e Korintusba írt levélnek már az elején is, a bevezető jellegű második fejezetben; nem véletlen, hogy ily szoros kapcsolatba hozza a Lélek megkapásával az ember kognitív magatartását. Azért nem véletlen, mert a korintusi egyház nyelvekenszólási gyakorlatában veszélybe került az ész, az értelem szerepe.

Pál egyfelől elismeri, hogy a nyelvekenszólás a Lélek adománya, másfelől pedig felhívja a figyelmet arra, hogy ez az adomány csak akkor Lélek-adomány, ha hasznos az egyház számára. S akkor hasznos, ha megfejeződik az értelmezés (cermhneia) értelmes adományával. Önmagában, értelmezés nélkül nem fogadja el a nyelveken szólást egyházépítőnek. Azon az alapon nem fogadja el, hogy értelmezés nélkül a szóban forgó gyakorlat "gyümölcstelenül" (akarpov) hagyja az értelmet. [1Kor 1,14> Pál pedig a levél 2. fejezetében elmondottak alapján felette ragaszkodott ahhoz, hogy a Lélek nagyon is gyümölcsöző legyen a Krisztushoz tartozó emberek értelmi tevékenységét illetően.

A nyelvekenszólás korintusi jelensége Pált rákényszeríti egy szembeállításra, amely látszólag ellentmondásban van azzal, hogy a Lélek — az értelem Lelke is. Íme a szembeállítás: "Imádkozom majd Lélek szerint, imádkozom

majd értelem szerint; zsoltárt éneklek majd Lélek szerint, zsoltárt éneklek majd értelem szerint". [1Kor 14,15> Meghajtja tehát a zászlót az emberen belül található értelmén inneni vagy értelmén túli szféra előtt is. Elismeri tehát, hogy ennek a szférának is van kielégülési igénye. Elismeri, hogy a nem az értelem szerint imádkozó ember is megszólítja az Istent. Elismeri, hogy ez az imádkozás az imádkozónak épülésére szolgál. Hálát is ad Istennek azért, hogy személy szerint ő maga is megkapta ezt az adományt; még hozzá nagyobb mértékben kapta meg, mint bárki a korintusiak közül. De a tekintetben nem hagy semmi kétséget, hogy értelmet kikapcsoló adománynak tekinti. Mivel a nyelvekenszólót nem értik a többiek ("senki sem hallgat rá"), a másik ember "hogyan fog rá áment mondani... hiszen nem tudja, mit mondasz" [1Kor 14,2.16> — kérdezi Pál. Ezért van az, hogy ő az egyházban inkább akar "öt szót értelemmel imádkozni...mint tízezer szót nyelveken". [1Kor 14,19> "Inkább... mint" (h) — e hebraizmus pontos értelme: Pál az egyházban nem akar nyelveken szólani; az egyházban csak értelmesen akar megszólalni.

Látja, hogy milyen kedvelt Korintusban a nyelvekenszólás, és veszedelmet érez: az értelem háttérbe szorulásának a veszedelmét. Ez az aggodalom váltja ki belőle a biztatást: "Testvérek, ne legyetek gyermekek az értelmességben (taiV jresin)... az értelmességben tökéletesek legyetek". [1Kor 14,20> E biztatást megtámogatandó utal Isten ószövetségi szavaira: büntetésből nem érthető nyelven szól majd Isten a maga népéhez. [Iz 28,10—13> Végső érvként pedig elmondja, hogy a nyelvekenszólás jelensége akadályozza az egyház terjedését: a már hívőket nem viszi előbbre, a még nem hívőket pedig megerősíti a maguk nem hívő meggyőződésében. [1Kor 14,22> Az utóbbiak, a hitetlenek "nemde azt fogják mondani, hogy őrzöngtök?!". [1Kor 14,23>

Pál azt akarja, hogy az egyház életében pneuma és nouV (Lélek és értelem) ne szembenálljanak egymással, hanem egyek legyenek. Ezt kívánja az efezusiaktól: "...újuljatok meg értelmetek Lélek szerinti átfarmálódásának az erejében" (pneumati tou noos cumwn). [Ef 4,23>

d) Az 1Kor 14,22: ami megerősít a meggyőződésben

Nagy a tanácstalanság e vers értelme tekintetében. A különböző fordítások nem tükrözik, vagy éppenséggel meghamisítják a vers Pál által szándékolt jelentését. Az alábbiakban közlök nyolc különböző fordítást. Ezekből öt fordítás nem ad értelmet, csak bizonytalan jelentéstartalmú tükörfordítást. Ezt az ötöt megjelölöm a "tf" jelzéssel. A másik három fordítás (a jelöletlenül maradók) megpróbál értelmezni, de félreértelmez.

ESJ 1541: "tf"

Annak okáért a nyelvek jelenségirt vadnak, nem azoknak, kik hívek, hanem az kik hütötlenek. Viszontag az írásnak magyarázása nem az hütötlenekirt vagyon, hanem az hivekirt.

Károli 1590: "tf"

A nyelvek tehát jelöl vannak, nem a hívőknek, hanem a hitetleneknek, a prófétálás pedig nem a hitetleneknek, hanem a hívőknek.

SzIT 1927: "tf"

Tehát a nyelvek nem a híveknek szolgálnak jelöl, hanem a hitetleneknek. A prófétálások pedig nem a hitetleneknek, hanem a hívőknek.

BD 1950:

A nyelvek adománya tehát nem a hívőknek, hanem a hitetleneknek szánt csodajel; a prófétálás viszont nem a hitetleneknek, hanem a hívőknek szól.

SzIT 1974:

Így a nyelv adománya nem a hívők, hanem a hitetlenek számára csodajel; a prófétálás azonban a hívőknek szól nem a hitetleneknek.

Rev 1964: "tf"

Úgyhogy a nyelvekenszólás jel, nem a hívőknek, hanem a hitetleneknek, a prófétálás pedig nem a hitetleneknek, hanem a hívőknek.

ÖK 1975:

Úgyhogy a nyelveken való szólás jel, de nem a hívőknek, hanem a hitetleneknek, a prófétálás pedig nem a hitetleneknek, hanem a hívőknek szól.

Csia 1978: "tf"

Így tehát a nyelvek jelül vannak nem a hívőknek, hanem a hitetleneknek, a prófétálás ellenben nem a hitetleneknek, hanem a hívőknek.

A fenti két 16. sz.-i és a hat 20. sz.-i fordításból öt csak tükrözi, de nem értelmezi a szöveg "eiV shmeion" kitételét: jelensigirt, jelül, jelül, jel, jelül. Mentségükre szolgáljon, hogy ugyanígy jár el a nagytekintélyű Bible de Jérusalem is: "servent de signe" (jelül szolgáljak). Az 1950. (Békés—Dallos), és az 1975. évi katolikus fordítások megpróbálnak értelmezni: egyfelől "csodajel" fordítanak, másfelől pedig a vers második felére vonatkozóan "szól valakiknek" értelmet adnak az "eiV shmeion" kitételnek, amely a görög eredetiben csak egyszer, a mondat első részében található. Az 1975. évi protestáns fordítás átveszi ennek az értelmezésnek a második elemét.

Mi lenne tehát a vers Páltól szándékolt értelme? Az 1Kor 14,23—5 alapján nincs semmi kétség, hogy a hitetlen számára a nyelveken szólás rossz hatású, a prófétálás pedig jó hatású. Ennek alapján elutasíthatjuk a fenti három fordítás értelmezési kísérletét.

a. A nyelveken szólásban jelentkező "csodajelnek" pozitívan kellene hatnia a hitetlenekre. Csakhogy Pál szerint negatívan hat rájuk: megerősödnek hitetlenségükben. [1Kor 14,23>

b. Bizony nagyon is szól a prófétálás a hitetleneknek (is), ha egyszer olyan jó hatással van rájuk. [1Kor 14,24—5>

A tükörfordítások nem adnak értelmet, az értelmező fordítások pedig téves értelmet adnak.

Fordítást ugyan nem, de részbeni értelmezést ad versünkről a Kittel-féle Neutestamentliches Wörterbuch-ban Rengstorf: "Azt akarja tehát mondani, hogy a nyelvekenszólás nemcsak nem nyit utat a hitetlen számára Isten titkaihoz, hanem el is zárja számára az utat. S annyiban szolgál a nyelvekenszólás jelül a hitetlennek, amennyiben őket hitetleneknek, Istentől távolállóknak igazolja; tehát bizonyos mértékben a hitetlenek hitetlensége érvének, ill. megismerési alapjának mutatja magát a nyelvekenszólás" (VII.258).

Látnivaló, hogy ez a magyarázat az eiV shmeion-t összesen egy vonatkozásban (a nyelvekenszólás jel a hitetlen számára) értelmezi, pedig versünk négy vonatkozás kulcskifejezéseként használja ezt a kitétel: a nyelvekenszólás is, a prófétálás is vonatkozásba kerül a hívővel is, a hitetlennel is. Rengstorf számára az eiV shmeion az, ami valakit annak igazol, ami. Ha felhasználjuk ezt a jelentést a négy vonatkozásra, akkor az alábbi eredményt kapjuk:

- a. a nyelvekenszólás a hitelent hitetlennek igazolja,
- b. a nyelvekenszólás a hívőt nem igazolja hívőnek,
- c. a prófétálás a hitelent nem igazolja hitetlennek,
- d. a prófétálás a hívőt hívőnek igazolja.

Úgy gondolom, hogy Rengstorf ezzel nem ad kulcsot az eiV shmeion megfejtéséhez, hiszen az 1Kor 14,23 alapján Pál nem arról beszél, hogy, a nyelveken szólás a hitelent hitetlennek igazolja, hanem arról, hogy a nyelvekenszólás örülteknek igazolja a hívőket a hitetlenek szemében. Nem önmagamot igazolom tehát valaminek, hanem arra szolgál, hogy valaki egy másvalakit valamilyennek lásson. Az 1Kor 14,24—5 versekben

pedig Pál arról beszél, hogy a prófétálás hatására a hitetlen megszűnik hitetlennek lenni. Ezt a tényállást pedig semmiképpen sem fejezi ki a fenti c. megállapítás: a prófétálás a hitelent nem igazolja hitetlennek.

Semmi kétség, hogy az 1Kor 14,23—5 versekben Pál a nyelvekenszólásnak, ill. a prófétálásnak a hitetlenekre gyakorolt hatását rajzolta meg. Feltételezhető, hogy a 22. vers is erről akar beszélni, csak megtoldja a két említett jelenségnak a hitetlenekre gyakorolt hatását a hívőkre gyakorolt hatásával.

Mi tehát a vers értelme? Az eiV shmeion Pál által gondolt jelentése a következő: "az adott meggyőződés megerősítéséül szolgál, illetőleg nem szolgál". Ez a kulcs nyitja a vers értelmét.

a. A nyelvekenszólás nem szolgál a hívők meggyőződésének megerősítéséül; a hívők számára ugyanis a nyelvekenszólás nem jel, amely jelezné nekik, hogy jó úton járnak. Csak értelmes szöveg lenne képes ilyen hatást gyakorolni rájuk.

b. A nyelvekenszólás a hitetlenek meggyőződésének megerősítéséül szolgál, mert a nyelvekenszólást hallva megállapítják, hogy örjögő társaság az, amelytől eddig is elhatárolták magukat, és amelytől a jövőben is el akarják határolni magukat.

c. A prófétálás nem szolgál a hitetlenek meggyőződésének megerősítéséül, mert a prófétálást meghallva felhagynak korábbi hitetlenségükkel, és magasztalják Istent, akinek a jelenlétét is felfedezik a prófétálók gyülekezetében.

d. A prófétálás a hívők meggyőződésének megerősítéséül szolgál, mert hozzásegíti ehhez őket a prófétálásban elhangzó értelmes beszéd.

Az eiV shmeion tehát sem nem csodajel, sem nem identitást igazoló jel, hanem jelzi — hívőre és hitetlenre vonatkozóan egyaránt —, hogy megerősíti-e őket adott meggyőződésükben a szóbanforgó két gyülekezeti jelenség. Ezért aztán a nyelvekenszólás is, a prófétálás is egyaránt "szól" hívőnek és hitetlennek; tehát mindenkinek, aki csak hallja ezeket a gyülekezeti programpontokat; hiszen Pál éppen azt vizsgálja, hogy e két karizma mindegyike hogyan hat a két szóbanforgó csoportra.

Ezek után a páli gondolatot felfedő, megmutató értelmező fordítás így hangzanék: A nyelvekenszólás ily módon a hitetleneket megerősíti meggyőződésükben, a hívőket pedig nem; a prófétálás viszont megerősíti meggyőződésükben a hívőket, de a hitetleneket nem.

A Lélek világa nem az örjögés és nem az értelemnélküliség világa. Hanem az értelmes beszéd (logoV) és e logoV által hordozott igazság (alhJeia) világa. Lélekben megújulni — Pál számára éppen annyit jelent, mint magunkévá tenni az értelmes igazságot, mint "felöltetni magunkra az igazságban újjáteremtett embert". [Ef 4,23> A Szentlélekben lenni annyi, mint "az igazság igéjében" élni, [2Kor 6,7> mint a tévedéssel szembenálló igazságot (alhJeia) képviselni. [2Kor 6,8> Éppen ezért a Lélek világához tartozó ember ragaszkodik a Lélektől tanult logoV-hoz; ragaszkodik még akkor is, ha a világ lelkétől tanított emberek bolondságnak—ostobaságnak minősítik a Lélek tiszta logosát. [vö. 1Kor 2,13—4>

e) Kognitív karizmák

A Lélek adományai részint kognitív természetűek, részint az értelmet ki nem záró gyakorlati tevékenységek szolgálatában állanak. A páli teológia adomány-listái [hét lista az 1Kor-ban:12,8—10;12,27—8;12,29—31,13,1—3;13,8;14,6.26—29; és 1—1 lista még két levélben: Róm 12,4—8;Ef 4,11> csak az egyetlen nyelvekenszólást említik értelmet kizáró adományként, de ezt az egyet is kizárólag csak az 1Kor-levéiben. A másik két levél adomány-listája alighanem azért nem említi, mert Róma és Efezus (Kisázsia) közösségeiben vagy ismeretlen volt a nyelvekenszólás, vagy pedig nem veszélyeztette az értelemnek Pál által olyan fontosnak tartott szerepét.

A fentebb említett listák kilenc különféle értelmi jellegű Lélek-adományt, ill. ilyennel megajándékozottságon épülő funkciót—szolgálatot említenek meg. Az alábbi táblázat első oszlopában található az adományok, a másodikban a funkciót gyakorlók, a harmadikban pedig a megemlékezésük száma:

prófétálás	próféta	9 ízben
tanítás	tanító	6 ízben
ismeret (gnwsiV) igéje	— — —	4 ízben
nyelvek értelmezése	— — —	3 ízben
kinyilatkoztatás	— — —	2 ízben
bölcsesség igéje	— — —	1 ízben
az adományok megkülönböztetése	— — —,	1 ízben
— — —	evangelista	1 ízben
zsoltár	— — —	1 ízben

54. tábla: Értelmi adományok

Az ezeken felül megemlített további 13 adomány, ill. funkció úgy tekintendő, mint az értelmi (kognitív) adományok folytán kialakuló pneumatikus élet gyakorlati megnyilvánulásai. Akinek a tudatát a Lélek a sajátjához hasonlóvá formálja, [vö. Ef 4,23> az hasznára van (proV to sumjeron) [1Kor 12,7> az egyháznak ezeknek a gyakorlati karizmáknak a funkcionáltatásával:

gyógyítások	— — —	3 ízben
erőmegnyilvánulások	— — —	3 ízben
— — —	apostolok	3 ízben
pistiV	— — —	2 ízben
— — —	előjárók	1 ízben
— — —	pásztorok	1 ízben
adakozás	— — —	1 ízben
— — —	gondozók	1 ízben
vagyonszétosztás	— — —	1 ízben
szolgálat	szolgálatos	1 ízben
buzdítás	— — —	1 ízben
könyörület	— — —	1 ízben
— — —	kormányzók	1 ízben

55. tábla: Gyakorlati adományok

A kilenc kognitív karizma 28 ízben, e tizenhárom gyakorlati jellegű adomány pedig 20 ízben említődik meg. Ezek a számadatok is jelzik, hogy mennyire hangsúlyos a páli teológiában az, hogy a Szentlélek az Értelem Lelke is. A Lélek tulajdonának állítja ez a páli teológia a beszédet, a szót (a bölcsességét és az ismeretét), a tolmácsolást, az értelmezést, a megkülönböztetést, a tanítást, a jóhírt-mondást és az értelem munkájával szavakba foglalt zsoltározást.

f) Értelem és szeretet egymástól el nem választhatók

Fontos a fentieket jól tudatunkba vésni, hiszen Ágoston óta el nem fáradó erővel mind a mai napig tartja magát egy szemlélet, amely szerint a Fiú, a Második Személy az, akit kimondanak, Ő a kimondottság, Ő születik az Atya értelmi tevékenységéből stb. Ezzel szemben a Szentlélek az Atya akarat tevékenységének köszönheti a létét, s míg a Fiú titkába annak Logosz-volta világítana bele, addig a Lélek — a Szeretetnek a Lelke volna. Az eddigiek alapján is eléggé nyilvánvalónak látszik, hogy ez a kategorizálás aligha hivatkozhatik a C.P.-ra. (Az Újszövetség egyéb könyveire pedig még kevésbé hivatkozhatik — vö. KIO 7—9). Azt az állítást egyébként, hogy a Lélek a szeretet Lelke (is), a C.P. anyaga messzemenően igazolja majd. Azt ti., hogy annak a Lelke is. Előbb azonban még pontot kell tennünk jelen fejezetünkre, amely azt vizsgálja, hogy mi köze van a Léleknek az értelmi tevékenységhez.

Értelem és akarat szétválasztása a Szentháromsághoz tartozó Lélek esetében in mente létezik csupán, mert a Lélekből való értelem minden munkája csak azt képes szolgálni, ami az akarat világába tartozik. Ez az akarat

pedig a Szentháromság esetében egyetlen irányú, s ilyenként a szeretet világát jelenti. Másképpen: a Szentlélek által meghatározott gondolkodás és látás a szeretet felé tekint. Gazdag anyag igazolja ezt a C.P.-ban. Az alábbi igazoló anyag mindegyik eleme kifejezetten említi a pneumát.

A Lélek által adott kinyilatkoztatás arról értesít, hogy Isten világában nincs kiváltság, hiszen a pogányok ugyanúgy örökösei és részesei az isteni ígéretnek, miként a zsidók. [Ef 3,5—6> A Lélek erejétől meghatározott teljes meggyőződés az Evangélium terjedésének szolgálatában áll. [1Tesz 1,5—8> Annak a hagyománykincsnek, letéteménynek (paraJhkh), [2Tim 1,13—4> amelynek a Lélek erejében történő megőrzését Timóteus Páltól feladatként kapja, a tárgya — a Jézus Krisztusban benne levő hűség és szeretet. Pál arra biztatja a Lélek közösségétől meghatározott filippieket, hogy "ugyanazt gondolják, egyetértők s egyetgondolók legyenek", és "ugyanazt gondolják magukban, ami Krisztus Jézusban is" élt gondolati tartalomként. [Fil 2,1—2.5> Pálnak tehát egy olyan szeretettől meghatározott ("ugyanazt a szeretetet birtokolván") [Fil 2,2> jézusi életalakítás lebeg a szeme előtt, amely a Lélek kognitív—gondolati tartalmain alapul ugyan (ugyanazt és ugyanegyet gondolni és egyetérteni), de amelyet a "Lélek közössége" [Fil 2,1> határoz meg. Az egyet és ugyanazt és Jézusra jellemzőt gondolás nem akárminő cél szolgálatában áll, hanem olyanében, amelyet a Lélek határoz meg. Ez a cél pedig — már az eddigiekből is láthatóan — az a szeretet-magatartás, amely egyedül képes nem akármilyen közösséget, hanem a Lélek közösségét létrehozni.

HATNI ÉS ELVISELNI

69. A HASZNÁLNI AKARÁS, A SZOLGÁLÁS LELKE

a) Adomány, szolgálat, energiákat nyújtás

A Lélek személyre szabott [1Kor 7,7> különféle karizmáinak (46h num) felsorolását Pál azzal vezeti be, hogy a karizmák is, a szolgálatok is és az energia-nyújtások is különfélék. A karizmák adományozójaként a Lelket, a szolgálatok adományozójaként Jézust (az Urat), az energiák adományozójaként az Atyát (JeoV) jelöli meg, bár pár verssel később a Lélekről is állítja az energiák adományozásának funkcióját. [1Kor 12,4—6.11> Alighanem elárulja ezzel, hogy a fenti funkciómegosztás során csak "szentháromsági tulajdonítással" él, s mind a három adományozást — az esetenkénti tulajdonítások fenntartása mellett is! — az Isten, az oszthatatlan Szentháromság Egyisten művének tekinti.

Isten képességeket ad nekünk. Ezek a képességek annak az erejében minősülhetnek karizmáknak, hogy szolgálatok végzésére használjuk fel azokat. Isten szünet nélkül szolgáltatja a képességek szerinti szolgálatok végzéséhez szükséges energiákat. S ha ezt teszi Isten, akkor teszi az Atya, teszi a Fiú, és teszi a Lélek. Ha pedig a Lélek is teszi, akkor Pál joggal beszél "a Lélek megnyilvánulásáról" (janerwsiV), [1Kor 12,7> amikor a közösség életében elkezd láthatóan és hatékonyan működni a szolgálatban kibontakozó személyi képesség, a karizma. Az adomány-lista nem képességeket, nem szolgálatokat, nem energia-nyújtásokat sorol elő, hanem e háromnak széjjelbonthatatlan egységét.

Vegyük példaként ennek az első adomány-listának az első karizmáját: a logoV sojiaV-t, [1Kor 12,8> azaz az Istentől, az Isten Lelkétől meghatározott bölcs beszédet. Nyilvánvaló, hogy ez a logoV sojiaV nem jelenthet olyan képességet, amelyet az ember nem használ fel szolgálatra; és nem is jelenthet olyan képességet, amelyet az ember ugyan felhasználna szolgálatra, ha kapna a szolgálathoz szükséges isteni segítséget, energiát, de nem kap. Nyilvánvaló, hogy a logoV sojiaV képességet is, szolgálatot is, szükséges isteni segítséget is jelent; azaz a hármat együtt jelenti. Mondhatjuk tehát, hogy a Lélek minden adománya hasznóhajtás, szolgálat céljából adott adomány (proV to sumjeron). [1Kor 12,7>

Akit meglehel a Lélek, az szolgál. Akit a Lélek megújított, az szolgál. [Róm 7,6> Isten maga tesz minket alkalmassá arra, hogy a Lélek által lehetővé tett és lehetővé is lett új szövetségnek — a szolgálai legyünk. [2Kor 3,6> Az ember élete — ennek az életnek valamire felhasználhatósága következtében, — szükségképpen valaminek a szolgálata; valaminek, aminek a szolgálatára adja magát, aminek — Pál szava szerint — engedelmeskedik. [vö. Róm 6,16—8> Akit meglehel a Lélek, az nem szolgál másnak, mint Istennek, és szolgál ilyen módon az Ő Lelkének is, hiszen az ilyen ember csak ezt, csak "a Lélek szolgálatát" tekinti a maga kibontakozását lehetővé tevőnek... Pál szavával csak ezt tekinti "dicsőségesnek". [2Kor 3,8>

b) Szolgálathimnusz

A C.P.-nak több himnusza van; hagyományból átvett himnusza is, maga írta himnusza is. Az utóbbiak közül legtöbbször az ún. szeretethimnuszt [1Kor 13,1—13> emlegetjük. Ha lehet, a szeretethimnusznál is mélyebben ragadja meg a pneumatikus valóságot, azaz a pneumatól meghatározott életet Pál szolgálathimnusza. [2Kor 6,3—10> Ez a nyolc versből álló himnusz egy egyetlen lélegzetű hosszú mondatból áll. Míg a szeretethimnusz nem említi a Lelket, addig a szolgálathimnusz kellős közepén — hogy világítson előre a hosszú mondat első felébe, és világítson hátra a mondat második felébe — ott találjuk e kifejezést: "Szentlélekben" (en pneumatigaiw). [2Kor 6,6> E szolgálathimnusz a gondolatritmus erejében minősül himnusznak, költeménynek. A gondolatritmus szolgálatában egymást követi 18 en (-ban, -ben) prepozíciós, majd 3 "dia" (által) prepozíciós kitétel, hogy lezárja a himnuszt 7 tétel, amelyek mindegyikét a "cwV" (mint) állapothatározószó vezeti be. E himnusz, mely elmondja, hogy milyen az élete annak az embernek, aki a Szentlélekben él, így indul: "Senkinek semmiféle megütközést ne okozzunk, hogy ne szidalmazza a szolgálatot, hanem igazoljátok magatokat mindenben Isten szolgálainak...". [2Kor 6,3—4> Mi az a "minden", ami által Isten szolgálainak igazolhatják magukat? Hát éppen ezt mondja el ez a szolgálathimnusz a maga összesen 28 tételével, amelyet hamarosan szemügyre veszünk majd (71bc num), mint a Lélektől meghatározott ember magatartását és sorsát.

Pál számára a "körülmetélés" (egy népet megjelölni akaró) szava jelenti Isten választott népét. Jelenti a körülmetélés azokat, akik Isten ökonómiai vonalába tartoznak, akiknek feladata az emberiség életét Isten Országává rendezni. S mivel népet jelent ez a szó, kérdezhetjük Pál szavával: Kicsoda a körülmetélés? Ő pedig így válaszol kérdésünkre: "Mi vagyunk a körülmetélés, akik Isten Lelkének erejében végezzük az istentszolgálatot" (latreouonteV). [Fil 3,3> Összegezhetünk: a Lélek a szolgálat Lelke.

c) Pándiakónia és építés

A szóbanforgó "szolgálat" nem úr és szolga viszonyát takarja. Nem is az evilágban érvényesülő erőktől meghatározott uralkodás bürokráciáját (hivatali szolgálat) takarja. Nem is pénzért végzett szolgáltatást jelent. A Lélektől meghatározott szolgálatban az úr-szerepet az az Isten, az a Lélek tölti be, aki a maga számára, javára nem kíván az embertől semmit. Olyan szolgálat tehát az, amelyben nincsen kiszolgáló úr. Olyan szolgálat ez, amelyben egyfelől mindenki mindenkit szolgál; mindenki, akit meghatároz a Lélek. S olyan szolgálat ez, amelyben másfelől a mindenki az, aki felé irányul a szolgálat, akit szolgálnak tehát. Ebben a szolgálatban mindenki igyekszik mindenkinek a szolgálatára lenni.

A fentiekben elutasított szolgálat-fajtákban, amelyeket az "evilág lelke" [vö. 1Kor 2,12> határoz meg, ki-ki a maga javát—hasznát keresi. Ha teljesít is ennek érdekében munkát—szolgálatot, ez a szolgálat alapvetően mindig a munkát végzőnek evilági javát nézi, ezért aztán végső soron önszolgálat is (autodiakónia, autodúlia). Ahol viszont adva van a Lélek közössége, ott érvényben van a másikat szolgálni akarás (heterodiakónia, heterodúlia), amely egyúttal pándiakónia, pándúlia is, mert mindenki (pan) által és mindenki javára végezni kívánt szolgálat is. Ebben a heteropándiakóniában nincsen munkáltató—fizető fél és nincsen dolgozó—megfizetett fél. Ezt a fajta szolgálatot az jellemzi, hogy mindenki dolgozik, mindenki másnak dolgozik és mindenki a maga munkájáért fizetést nem kapva dolgozik. "Egyikőtök se nézze (értsd: keresse, szolgálja) a maga érdekeit, hanem mindegyikőtök a többiek érdekeit nézze" [Fil 2,4> — írja Pál azoknak, akik a Lélek közösségébe akarnak tartozni. A Római-levél karizma-listájában megtaláljuk a szolgálatot, mint adományt és mint ennek felhasználását: "...különböző karizmákat birtokolván... aki a szolgálás ajándékát kapta, forgolódjék a szolgálatban". [Róm 12,6—7>

Az előző bekezdés utolsóelőtti mondatának idézetét [Fil 2,4> a görög nyelvű kódexek nagyobb részében így olvassuk: "hanem mindegyikőtök a többiek érdekeit is nézze". Más görög kódexekben hiányzik ez a kai (is). A latin nyelvű kódexek ugyanezt a szövegbizonytalanságot mutatják. Jeromos a Vulgata szövegébe "is" nélküli változatot rakott. Azért döntöttem az "is" nélküli variáns mellett, mert a másikat ellentmondásosnak gondolom: ne a magad érdekeit nézd, hanem a többiekét is. Ha a többiek érdekeit is kell csupán néznom, akkor vigan nézhetem a magam érdekeit is. Ezt az is-is gondolatot ellentmondás nélkül így kell megfogalmazni: ne csak a magad érdekeit nézd, hanem a többiekét is. De egyetlen kódexben sem találjuk ezt a "ne csak" fogalmazást. A szövegkörnyezet is azt sugallja, hogy e versben Pál nem arra akarja bízni a filippieket, hogy ne csak a maguk érdekeivel törődjenek, hanem legyenek már tekintettel másokra is. Az előző versben szinte mértéken felül bíztat az önközpontúságon túlemelkedésre: mindenki mást tartsunk különbnek magunknál. [Fil 2,3> A következő versekben pedig Jézust dicséri, aki nem ragaszkodott erőszakosan a maga isteni mivoltának kijárókhöz, hanem önküresítéssel felvette a szolga-alakot. Tette ezt azért, hogy példát adjon nekünk a Fil 2,4-ben dicsért magatartásra: kizárólag a többiek érdekeit nézésre. Ezért választottam a kai (is) nélküli változatot.

Mint láttuk a Lélek a maga adományait használás céljából [1Kor 12,7> adja. Minden írás, amely Istentől lehelt (Jeo-pneustoV) — mondhatnók: Lélektől ihletett —, az hasznos (wjelimoV); [2Tim 3,16> és arra való, hogy az Isten embere alkalmas legyen mindennemű jócselekedetre (pan ergon agaJon), hogy mindennemű jó munkára felkészített legyen. [2Tim 3,17> A hasznosság, a hasznóhajtás kitüntetett páli megnevezését az épít—épül, építés—épülés (oikodomein, oikodomh) szócsalád adja. Kedves ez a szócsalád Pálnak. Az Újszövetség 40"18 = 58 előfordulásából 9"15 = 24 helyet a C.P.-ban találunk, ami 2,3-es relatív gyakorisági mutatót biztosít a C.P. javára. E 24 páli előfordulásból 11 az 1Kor-levélre esik, s ebből is 7 a levél 14. fejezetére. (E fejezet a C.P.-on belül 14,6-es rgym-t ad.) Ebben a 14. fejezetben érhetjük leginkább tetten, mit is jelent Pál számára ez a szócsalád. Mind a hét előfordulás lényegében a nyelvekenszólás karizmájának az értékeléséhez kapcsolódik.

14,3: aki prófétál, embereknek beszél építés, bátorítás, buzdítás céljából

14,4: a nyelvekenszóló magát építi

14,5: a nyelvek értelmezésére azért van szükség, hogy az egyház épüljön

14,12: aki a lelkiadományok (pneumatika) elnyeréséért buzgólkodik, ezeket az egyház épüléséért keresse; azért keresse, hogy bővelkedjete

14,17: a nyelvekenszólás a másikat nem építi

14,26: mindenféle lelkiadomány szolgálja az épülést!

Ha a fentiek alapján megkérdeznők Pált, hogy elfogadná-e Kant formaetikai maximáját (Cselekedjél úgy, hogy magatartásod egyetemes törvényhozás alapjául szolgáljon!), akkor alighanem igen-nel válaszolna, de valószínűleg egyúttal javasolná a maga fogalmazását: Cselekedjél úgy, hogy az a közösségnek javára—hasznára váljék! Egyszerűbben: Cselekedjél úgy, hogy az építse a közösséget! A prófétálásnak és a Lélek minden adományának az emberek, az egyház hasznát, épülését kell szolgálnia.

Az építés—épülés szinonimái az imént jelölt helyeken: bátorítás, buzdítás, bőség, azaz a Lélek szerinti élet egyre nagyobb bősége. Vegyük sorba őket. Aki épít, az bátorít (parakalew, paraklhsiV). [1Kor 14,13> Ez a szócsalád az Újszövetségben 109"29 = 138 ízben fordul elő, s a C.P.-ra ebből 54"20 = 74 hely esik, ami 3,75-os rgym-t ad. — Aki épít, az buzdít (paramuJeisJai). [1Kor 14,13> E szó családjának öt előfordulásából 3 esik a C.P.-ra (rgym = 5). — Aki épít, az bővelkedést hoz létre (perisseuw). [1Kor 14,12> E szó családjának 85 előfordulásából 40 esik a C.P.-ra (rgym = 2,9).

d) Önépítés és másokat építés; szentély és egyház

A páli szolgálat nem önszolgálat, hanem másikat szolgálás. A páli építés nem önépítés, hanem másikat építés. A páli hasznothajtás nem a magam hasznának a keresését, hanem a másik embernek használást jelenti. A pneuma a másik ember javát, szolgálását akarja. Csak ezt? Nem buzdít a pneuma önépítésre is? De igen. Buzdít arra is. A nyelvekenszólás adományán keresztül éppen önépítésre buzdít. Pál is szól nyelveken, Pál is építi önmagát. Csakhogy Pál az önépítést gyülekezeten kívüli, és — a fentiek értelmében — egyházon (kisközösségen) kívüli feladatnak éli meg. "Hálát adok Istennek, hogy mindannyitoknál inkább szólok nyelveken, de az egyházban inkább akarok öt szót értelmesen mondani, hogy másokat is katekizáljak" (18—9). Mi ez a katekizálás? Kat-hcew — visszhangra találók; azáltal találók visszhangra, hogy másokat oktatok arra, aminek visszhangzását mindannyiukban olyannyira szeretném. Közvetve persze a másokat szolgálás—építés által mindig épülök magam is. De Pál számára az egyház közvetlenül — mindig a másikat, az egymást építés helye és közege.

Az egyházon, a közösségen kívül kell megtalálnunk az önépítés helyét? Pálnak így kellett gondolnia, ha egyszer — bár jobban birtokolja a nyelvekenszólás adományát, mint akárki korintusi — semmiképpen sem óhajt a közösségben nyelveken szólni. Úgy gondolhatta, hogy otthon vagy szabadban, másoktól nem hallva, magunkban kell így imádkoznunk, ha ilyen ajándékot kaptunk. Ha pedig a korintusiak mindenképpen ragaszkodnak ahhoz, hogy közösségben is imádkozhassanak ilyen módon, akkor Pál ezt a gyakorlatukat csak a nyelvekenszólást ott helyben követő értelmezés (cermhneia), tehát értelmes magyarázó beszéd hozzáadása ellenében fogadja el. Így jár el, mert számára az egyház, mint hely és közösség, nem a közvetlen önépítés helye és közössége.

Úgy látja, hogy az önépítésnek csak helye van, de közössége, egyháza nincs. A közösség éppen attól és arra közösség, hogy ott a másoknak a javát szolgálják. A magam javának szolgálása ezek szerint magánfeladat, magányosan elvégzendő feladat? Csak részben az. A közvetlen magamat építést végezhetem közösségen kívül is. De ettől a magányos és közvetlenül önmagam építéstől még nem épülök kielégítő módon. A magányomban végzett akárminő imádság mindenképpen épít engem, de ahhoz, hogy azzá épüljek, amire és amiért Isten engem megteremtett, közösségre is szükségem van, amelyben másvalakik dolgoznak az én épülesemért, és én dolgozom mások épüléséért. Csak másokat építve építem—építjük magamat—magunkat isteni, tehát Lélektől meghatározott emberré—emberekké. Ennek reciproka: csak másoknak engem—minket építő szolgálata révén épülök—épülünk ilyen emberré—emberekké. Annak következtében van ez így, hogy a

Szentháromságnak, tehát közösségben élő Istennek a képére és hasonlatosságára lettem—lettünk megteremtve. Így van ez annak következtében, hogy dzóon politikon (Arisztotelész) vagyunk, s hogy e tény nyomán és Pál szemlélete szerint dzóon ekklesiastikon-ná lettünk megteremtve. Tehát az arisztotelészi meghatározást meghaladva nem is akármiféle közösségi élőlényekké teremtődtünk, hanem az Atya, a Fiú és Lelkük közösségének mintájára megteremtett közösségi élőlénné lettünk megteremtve, s a Fiú megtestesülése következtében újjáteremtve is. Egyházi élőlénné lettünk tehát, azaz kifejezetten a szentháromsági közösség (koinwnia) mintájára létrejött közösségi (ekklhsia) élőlénné teremtődtünk, s ebben újított meg bennünket a megtestesülés.

Ez az egyház, mint hely és közösség tehát nem önépítő magánajtatosságok egyháza. Másképpen: az egyház nem a mennyországba magánjamborság által magánbérletet váltani akaró emberek egymásmellettisége. Az egyház mintatársadalom, nem egymásmellettiség csupán, hanem társadalom, amelyben mindenki a másik javának a szolgálatával van elfoglalva. Az egyházba azért megyünk, hogy használjunk a másíknak. Aki ott csak önmagát akarhá építeni — "...hallgasson az egyházban, beszéljen csak magának és Istennek". [1Kor 14,28> Beszéljen, de nem hallható módon. Azért járjon el így, mert nem tévesztheti el a házszámot, mert nem csinálhatja az egyházban azt, ami az egyház rendeltetésével szemben áll. Mondatunkban az egyház — helyet és közösséget jelent. Az és nagyon fontos e mondatban. Ha később majd lesznek az egyháznak "szentélyei" (helyei tehát — szentegyház, templom) is, akkor dícséretesen betérhet valaki a szentélybe, amelyet úgy formáltak ki a művészet eszközeivel is, hogy ez a szentély az önépítésnek kitüntetett helye legyen. Ez idáig rendben is van, legítím. Minden vallásban voltak szentélyek, amelyek meglevő és az emberben valós alappal bíró igényeket szolgáltak ki. De pl. a közösség közösségi lakomáját (szentmisét) magánajtatossági lehetőséggé átalakítani — ahogyan ez az idők folyamán kialakult, és ami ellen századunk liturgikus mozgalma és ennek köszönhetően a Zsinat is felemelte a szavát —, már nem csak annyit jelentett, hogy az egyháznak vannak szentélyei is, hanem bizony azt jelentette, hogy az egyházat magát szentéllé, azaz közösség nélküli helyé fokoztuk le. A Zsinatot követő években sokan panaszkodtak arról, hogy nem tudnak többé imádkozni a szentmisén. Miről is panaszkodtak? Arról, hogy a szentmise Zsinaton megújított formája zavarja a panaszkodókat abban hogy "maguknak és Istennek beszéljenek". [1Kor 14,28> Panaszkodtak, mert beleszoktak abba, hogy az egyház — szentély. Beleszoktak abba, hogy az egyház csak hely, és nem közösség.

e) Az egyház a másíknak használni akarók közössége

Az egyház nem közönség. A közönség olyan szociológiai többszám, amely várja, hogy szolgálják. A közönség olyan alakulat, melynek tagjai nem kívánják egymást megismerni, szolgálni és szeretni. A közönség nem közösség. A közönség nem egyház. Az egyház nem a maguk üdvösségét építeni akaró monaszok egy-egy épület által térben egybefoglalt sokasága, egymásmellettisége, konglomerátuma. Az egyház közösség, amelyben egymásért vagyunk, és amelyben nem a többiektől független monaszok élnek. "Nos hát, testvérek, ha nyelveken szólva megyek hozzátok, mi hasznatok lesz belőle? Csak akkor lesz hasznatok belőle, ha vagy kinyilatkoztatással vagy ismerettel vagy prófétálással vagy tanítással szólok hozzátok". [1Kor 14,6> A Lélek négy értelmes adományát sorolja fel a korintusiaknak hasznat hajtani akaró Pál. A zene kifejező erejét használja analógiaként, [1Kor 14,7—8> hogy nyomatékozza: a nyelvnek az a rendeltetése, hogy valamit világosan, értelmesen kifejezzon; "...ha a nyelvvel nem adtok ki jól felismerhető beszédet, miképpen értik majd, amit majd mondotok? A levegőbe fogtok majd beszélni!". [1Kor 14,9> Miért foglalkozik Pál azzal a nyelvekenszólással, amelyet az értelmezés értelmessé tevő funkciója nélkül hasznat nem hajtónak, az egyházi közösség szempontjából haszontalannak állít? (Hét ízben is felhívja a figyelmet az értelmezés jelentőségére: cermhneia, [1Kor 12,10,14,26> diermhneuein, [1Kor 12,30;14,5.13.27> diermhneuthV [1Kor 14,28> — értelmezés, értelmezni, az értelmező.) Nem a nyelvekenszólást akarja nyomatékozní, hanem azt, hogy az egyház olyan emberek közössége, akik egymásnak szolgálni, egymásnak hasznat hajtani akarnak. Nem akart szentélyt, amely csak hely, hanem közösséget akart. S ennek a szándéknak volt a pneumatológiai megfogalmazása az, hogy a Lélek a maga adományait "a másíknak hasznára levés céljából" adományozza. [1Kor 12,7>

f) A másoknak használni akaró karizmák dicsérete

A C.P. ismeri a pneuma főnév melléknévi alakját is: pneumatikoV. Az Újszövetség 28 előfordulásából 25 a C.P.-ra esik (rgym = 27,2). A Septuaginta nem ismeri ezt a szót. Páltól kaptuk. Egyetlen esetben a Sátán népét jelenti (pneumatika ponhriaV); [Ef 6,7> egyébként mindig Isten, a Lélek világába tartozó valóságot jelent.

- a. Jelent Lélektől megjellegzett—teremtett dolgokat: testünket, [1Kor 15,44.44.46> ételt, italt, sziklát. [1Kor 10,3.4.4>
- b. Jelent Lélektől meghatározott embereket. [1Kor 2,15;3,1;14,37;Gal 6,1 >
- c. Jelenti az ember Lélektől megjellegzett szellemi tartalmait, [1Kor 2,13.13.14;Kol 1,9> amelyeket másoknak rendelkezésére bocsát, [Róm 1,11;15,27;1Kor 9,11> s amelyekkel Istennek énekel. [Ef 5,19;Kol 3,16>
- d. Nem kevés esetben Isten felénk fordulásának a jellemzője: pneumatikus az áldása, [Ef 1,13> a törvénye, [Róm 7,14> és pneumatikusak mindenekelőtt a személyekhez szabott adományai. [Róm 1,11;1Kor 12,1;14,1>

Ezeket az adományokat a melléknév többes semleges alakja jelöli: pneumatika. Ugyanezt a tartalmat fejezi ki a pneuma főnév többesszáma: pneumata. Három ízben találjuk ezt a többesszámot, [1Kor 12,10;14,12.32> amikor nyilvánvalóan nem Szentlelket, nem is isteni vagy sátáni lelket, hanem a Lélek különféle megnyilvánulásait jelenti ez a többesszám, tehát a Lélek adományait. Lássuk e három melléknévi és három főnévi alakot.

Melléknévi alakok:

Róm 1,11: ...hogya átadjak nektek valami lelki adományt (carisma pneumatikwn)

1Kor 12,1: Azt akarom pedig testvérek, hogy ismeretetek legyen a lelki adományokról (peri tw n pneumatikwn)

1Kor 14,1: Buzgón törekedjete a lelki adományokra (ta pneumatika).Főnévi alakok: 1Kor 12,10: ...adatik pedig másvalakinek a lelki adományok megkülönböztetése (diakrisiV pneumatwn)

1Kor 14,12: ...ha buzgón törekedtek a lelki adományokra (pneumatwn)

1Kor 14,32: ...a próféták lelki adományai (pneumata) engedelmeskednek a prófétáknak.

Az 1Kor 14,1 és 12 versek esetében egészen egyértelmű, hogy a melléknév és a főnév ugyanazt jelenti. A másik két főnévi hely megenged azonban más értelmezést is. Az 1Kor 12,10 beszélhet — szélesebben — arról is, hogy a megkülönböztetés karizmájával megállapíthatjuk, hogy valakiben Szentlélek vagy tisztátalan lélek működik-e. Az 1Kor 14,32 pedig beszélhet a prófétáló személyekben benne levő emberi lélekről, beszélhet tehát a próféták személyéről is.

A fent idézett helyek arról szólnak, hogy Pál örömmel nyugtázza, hogy a korintusiak buzgón törekednek a Szentlélek adományaira. [1Kor 14,1.12> Ugyanakkor Pál rangsorolja is ezeket az adományokat: "törekedjete a jobb adományokra!". [1Kor 12,31> Rangsoroló munkájában a pálmát részint az értelmet felhasználó prófétálásnak nyújtja: "de inkább arra törekedjete, hogy prófétáljatok", [1Kor 14,1.5.39> részint pedig "mindenekfeletti utat mutat nekik", [1Kor 12,31> ti. a szeretethimnuszban. A prófétálást is azért emeli ki, mert az használ másoknak, [1Kor 14,6> és a szeretet is azért minősül kiválóbbnak, mert a szeretet "nem keresi a magáét", [1Kor 13,5> hanem a másik ember javát akarja szolgálni.

g) A Lélek az alázat lelke

Mondhatnók mind a fentieket úgyis, hogy a Lélek az Alázat lelke. Nem a magunkat megmagasításáé, hanem a magunkat megalacsonyításáé. Páltól sem idegen ez a megfogalmazás, mert azt írja a filippieknek, hogy ha a Lélek közössége jellemzi őket, akkor "semmit se tegyenek versengésből (erijeia) vagy hiúságból (kenodoxia), hanem alázattal (tapeinojrosunh) tekintsék egymást maguk fölött állóknak". [Fil 2,3> Azért járjanak el így, mert

a versengés—veszekedés nem a Lélektől, hanem a "hústól" meghatározott emberekre (sarkikoi) jellemző. [1Kor 3,3> A hiúság (a görög kifejezés pontos fordítása: üres dicsekedés) pedig nem más, mint az üres, a tartalmatlan, tehát kellő alap nélküli módon törekvés a dicsőségre. Ez az üresen dicsekedés idegen a Lélek világától: "Ha Lélek szerint élünk, Lélek szerint is járunk. Ne legyünk üresen dicsekvők...". [Gal 5,26>

Az üres dicsőségre törekvés ellentétes fogalma Pál számára a — Jézusban dicsekedés. Csak azé az emberé a nem üres, az alappal bíró dicsőségre törekvés, aki Jézusban él. A Lélektől meghatározott emberek így, és csak így törekednek arra az alappal bíró önértékelésre, amely természetes igénye az embernek: "Mi vagyunk a körülmetélés. Mi, akik Isten Lelkének szolgálunk, és Krisztus Jézusban dicsekedünk, és nem a húsban bizakodunk..."; [Fil 3,3> azaz mi, akik nem "sarkikoV", hanem "pneumatikoV" emberek vagyunk. Akikre jellemző a Lélek közössége, azok ugyanazt gondolják, ami meghatározta azt a Jézust, aki "megalacsonyította önmagát". [Fil 2,8>

A használni, építeni, szolgálni akarás, tehát e három együtt — magunkat megalacsonyítani akarást is jelent. Ugyanakkor az emberben kiirthatatlanul élő megmagasodási igény kielégítését éppen a magunkat megalacsonyítástól várjuk. A szeretet passzív, elviselő megnyilvánulásai kapcsán majd még visszatérünk erre az igénykielégítődesre (71b num).

70. A TEVÉKENY SZERETET LELKE

a) Hitünk ellenében kapjuk a Lelket

A Lélek nemcsak az értelem és az alázat Lelke, hanem a Szeretet Lelke is. A szeretetnek — a páli teológiában fokozottan is — két arca van: a rászorulóknak ad, a bántóval szemben elviselő. A Szeretethimnusz odáig megy el, hogy e kettőt nemcsak szembeállítja egymással, hanem csak a másokat elviselni tudásnak adja meg a szeretet rangos nevét: "...ha szétszatom mindazt, amim csak van... de szeretetem nincs, semmi hasznom sincs belőle. A szeretet hosszantűr..." [1Kor 13,3—4]. A szeretet és a Lélek kapcsolatát mutató páli anyagot két részre osztom — a szeretet inkább aktív, ill. inkább passzív megnyilvánulásai szerint. Ez a fejezet a szeretet inkább aktív jellegű megnyilvánulásait veszi számba.

Első aktív megnyilvánulásként a pistiV (hit) és a pneuma viszonyát nézzük meg. A pistiV-nek, mint hittartalomnak az elfogadása feltétele annak, hogy megkapjuk a pneumat. Aki tehát értelmével és akaratával elfogadja azt, amit hittartalomként az ígéhirdetőtől hall, az kapja meg a Lelket, [Gal 3,2.5] az kapja meg a Lélek ígétét, [Gal 3,14] azaz a remény majdani beteljesülését, mégpedig ugyancsak a Lélek erejében. [Gal 5,5] A hittartalmakat elfogadásunk tehát nem a Lélek ajándéka (63. num). Mire gondolhat tehát Pál, amikor azt írja, hogy ő és a címzettek "bírák a hitnek egy és ugyanazon Lelkét"? [2Kor 4,13] Minden bizonnyal a közös hittartalmakra, és az ezek fejében megkapott egy és ugyanazon Lélekre gondol, aki ily módon és ezért a Lelke ennek a pistiV-nek. Mivel a következő vers a hittartalmat Jézus és a mi feltámadásunkban konkretizálja, Pál azért beszélhet a hit lelkéről, mert a feltámadásnak, mint ígétet-beteljesedésnek, mint örökség-megkapásunknak a záloga — éppen a Szentlélek. [Ef 1,14] Ezért aztán a hit dolgában nagyon is érdekelt Lélek az érzékenyfülűek számára jelzi is, ha a közösség tagjaiból valakik készülnek elhagyni a hitet: "A Lélek pedig világosan megmondja, hogy az utolsó időkben némelyek elpártolnak majd a hittől". [1Tim 4,1]

De nemcsak így kapcsolódik a pistiV a pneumához, mert a pistiV ugyanakkor következménye is a Lélek megkapásának. Természetesen ebben az esetben a pistiV már nyilvánvalóan valami másegyebet jelent, mint hittartalmat és annak elfogadását. Ha nem jelentene egyebet, akkor az alábbi circulus vitiosus-ba kerülnék:

a. a hittartalom és elfogadásának a következménye: a Lélek elnyerése,

b. a lélek-elnyerésnek a következménye: a hittartalom elfogadása.

E következmény-pistiV-nek tehát másvalamit kell jelentenie, mint az előzőnek, a feltétel-pistiV-nek (63cd num). Mit jelent tehát a lélek-elnyerés következtében jelentkező pistiV? Részint mindenkinél megtalálható lélekgyümölcsöt, tehát hűséget. [Gal 5,22] Részint pedig csak egyeseknél megtalálható karizmat jelent. Ez utóbbi esetben a pistiV alighanem analóg jelentésű az első páli karizma-lista kognitív elemeivel (logoV sojias, logoV gnwsewV). Tehát a hittartalmak kifejtésének képességét, s így e hittartalmak szolgálatát jelenti, mint a lista harmadik — s az első két kognitív elemet követő ugyancsak kognitív — eleme: "Az egyiknek adatik a Lélek által a bölcsesség ígéje, a másinak pedig az ismeret ígéje ugyanazon Lélek szerint, a harmadiknak pedig a pistiV ugyanannak a Léleknek az erejében...". [1Kor 12,8—9] Az sincs kizárva, hogy ez a karizma-pistiV megbízatást is jelent. Tehát a hittartalom hirdetésére szóló képességet és egyúttal megbízatást jelent, hiszen a pisteuw ige szenvedő alakja hat ízben is hordozza ezt a jelentést: Isten megbízta az evangélium hirdetésével az embert (54a num).

A Lélek erejében leszünk tehát hűségesek, és a Lélek erejében jövünk rá a hit újabb és újabb tartalmaira, ill. a Lélek erejében leszünk a tartalmak megbízott hirdetői. A pistiV tehát egyfelől mint kognitív elfogadás, másfelől mint ebből kinövő teljes élethűség, ill. mint a megismert hittartalmak szolgálata — egyaránt kapcsolódik a Lélekhez.

b) Szeretet és Lélek egymástól el nem választhatók

A pistiV-ből nő ki az agaph; [Gal 5,6] sőt, a hűség már maga az agaph. [1Kor 13,7] Ez az agaph — miként már láttuk is — részint a Lélek tulajdonsága, [2Tim 1,7; Róm 15,30] részint pedig a Lélektől meghatározott ember tulajdonsága, hiszen legelső gyümölcse a Lélek-elnyerésnek. [Gal 5,22] Ezzel a Lélektől kapott szeretettel közeledik Pál a korintusiakhoz. [1Kor 4,21] Ezt várja el a filippiektől is, ha egyszer a filippiek egyháza a Lélek

közössége: "Ha adva van a Lélek valaminő közössége, akkor ugyanazt a szeretetet birtokolván" tegyék teljessé Pál örömét. [Fil 3,1—2> Lélek és szeretet — egymástól el nem választhatók tehát. Aki a Szentlélekben él, az "nem színlelt szeretetben" [2Kor 6,6> él a Szolgálathimnusz szerint. A kolosszeiek is Lélekben fogant szeretettel szeretik Pált. [Kol 1,8> Ez a szeretetünk következménye annak, hogy "Isten szeretete szétömlött szíveinkben a nekünk adott Szentlélek által". [Róm 5,5>

A szeretet tehát a Lélektől meghatározott ember viselkedésének egészét, teljes szélességét jelöli. Mindazokat a kifejezéseket, amelyeket jelen numerusunkban megvizsgálunk, mint közös nevező hordozza az — agaph.

c) Vetni—aratni, járni, helytállni

A Lélektől meghatározott viselkedést Pál nemcsak az agaph szóval jelöli, hanem egyéb szavakkal is. Egyet ezekből láttunk is már: "Lélekbe vetünk, hogy lélekből arassunk". [Gal 6,8> Ez a vetés—aratás is a Lélektől meghatározott viselkedés egészét akarja jelölni minden konkrét tartalmi kiemelés nélkül. Bár csak egy helyen találkozunk vele, mégis formaetikai műszónak is tekinthető.

Hasonlóan széles jelentésű a "járás" és a "helytállás". Ami a járást illeti, ezt Pál jelentős, mert sokszor használt, formaetikai műszavának tekinthetjük. A "peripateu" (járok, körbenjárva sétálok) 95 ízben fordul elő az Újszövetségben. A fenti szószerinti jelentést csak 33 hely hordozza, a többi 62 helyen az agaph-vel rokon tartalmú formaetikai értelemben találjuk. Maga a C.P. sohasem használja szavunkat szószerinti jelentésben, és a 62 formaetikai jelentésű helyből 46 a C.P.-ra esik (rgym = 8,1). E 46 előfordulásból 4 kapcsolódik a Lélekhez, mégpedig nagyobbára a sarx és pneuma szembeállításának formájában.

Gal 5,16: "Lélek szerint járjatok, és ne teljesítsétek a sarx vágyát"

2Kor 10,2: Pál tiltakozik az ellen, hogy a korintusiak azt gondolják, hogy Pál és társai "sarx szerint járnak", hiszen Lélek szerint járnak

2Kor 12,18: Titusz és Pál "ugyanazon Lélek szerint jártak"

Róm 8,4: Isten azért küldte el hozzánk a Fiát, hogy a törvény beteljesedjék bennünk, "akik nem sarx szerint, hanem Lélek szerint" járunk.

Ha van ennek a "járás"-nak valami jelentésbeli specifikuma, akkor talán ugyanaz, ami egyébként "a vetés—aratásé" is, mert Pál akkor használja e két kifejezést, amikor a Lélektől meghatározott viselkedést szembe akarja állítani ennek a viselkedésnek az ellenkezőjével, ti. a sarx-tól meghatározott viselkedéssel.

Ami a helytállást illeti (57e num), ez is formaetikai műszónak tekinthető, bár az előzőnél ritkábban találjuk a C.P.-ban. A "sthkein" (megállni) csak 12 ízben fordul elő az ÚSz-ben; ebből 8 előfordulás az átvitt értelmű, s ebből 7 megint csak a C.P.-ra esik. Pálnál nem kevésszer felszólító módban áll ez az ige: "álljatok meg, álljatok helyt" jelentésben. Szavunk egyszer a Lélekkel is kapcsolódik: Filippibe érkezvén Pál ezt szeretné tapasztalni róluk: "helytálltok az egy és ugyanazon Lélekben". [Fil 1,27>

d) Testiekre—anyagiakra konkretizált szeretet

Ami már most a szeretet, járás, helytállás konkrét tartalmait nézi (tartalometika), meglehetősen egyoldalú kép tárul elénk. A legtöbb ember élete, napjának legnagyobb része kenyérkereső munkát végző munkatársak, ill. a család körében telik el. Pál esetében nem ez a helyzet. Az ő személyes élete — legalábbis súllyal — nem kenyérkereső munkatársak és nem család körében zajlik. Ez pedig messzemenően meghatározza tartalometikáját. Az egyház építése—épülése adja legszemélyesebb életének is kizárólagos tárgyát és gondját. A szeretet aktív kibontásának élethelyzetét (Sitz im Leben) a C.P.-ban — maga az egyház adja.

Tartalometikájának további jellegzetes mozzanata, hogy a felebaráti szeretet materiális megnyilvánulásait, embertársainknak anyagi dolgokkal megsegítését csak szűkösen találjuk a Lélek megnyilvánulásai között. A szeretet kategóriájába sorolt és már említett "szívesség" [Gal 5,22;2Kor 6,6> és "jószág" [Gal 5,22> (67c num) nem kap ily irányú konkretizálást. Ugyanez a helyzet a Szolgálathimnusz további két eleménél, melyeket megint csak a szeretet aktív megnyilvánulásai közé kell sorolnunk. Az egyik: "az istenneketszés támadó és

védekező fegyverei által" [2Kor 6,7> is Istent szolgálóknak bizonyulunk, mint Lélektől meghatározott emberek. Ez a "harcias" kép is az egyházépítésben megnyilvánuló szeretet általánosságában marad, és semmiképpen sem konkretizál az adástörvény, a szegényeket megsegíteni akaró szeretet irányában. A másik: a Lélektől meghatározott ember párhuzamba kerül a "tisztaságtól" (en cagnothti) meghatározott emberrel. [2Kor 6,6> Ez utóbbi szó öttagú családja összesen 20 ízben kerül elő az Újszövetségben, s ebből 10 esik a C.P.-ra (rgym: 3,4).

	2Kor	Fil	1Tim	Tit	Jn	ApCsel	Jak	1Pét	1Ján
cagnoV (mnév),	2	1	1	1	—	—	1	1	1
cagnothV (főnév)	2	—	—	—	—	—	—	—	—
cagnwV (adverb.)	—	1	—	—	—	—	—	—	—
cagneia (főnév)	—	—	2	—	—	—	—	—	—
cagnizw (ige)	—	—	—	—	1	3	1	1	1
	4	2	3	1	1	3	2	2	2
(rgym: 3,3)									

56. tábla: A cagnoV-szócsalád

A 20 előfordulás 4 esetben rituális megtisztulást jelent. [Jn 11,55;ApCsel 21,24.26;24,18> 11 esetben istennektetszéssel, életszentséggel azonos szélességben jelenti a tisztaságot—szentséget, [2Kor 7,11;11,2;Fil 1,17;4,8;1Tim 5,22;Jak 3,17;4,8;1Pt 1,22;3,2;1Jn 3,3.3> 1 ízben helyes gondolkodást jelent, [2Kor 11,3> s 3 esetben jelenthet, de nem feltétlenül jelent szexuális tisztaságot, akár nőkre, [1Tim 5,2;Tit 2,5> akár Timóteusra vonatkozóan. [1Tim 4,2> A huszadik helyet éppen a Szolgálathimnusz adja, aholis annak jelentése minden bizonnyal az istennektetszéssel, az életszentséggel azonos tartalmú tisztaság.

Szívesség, jóság, istennektetés, tisztaság — mindezen szavak egyike sem konkretizálja a Lélektől meghatározott ember szeretet-magatartását az adástörvény teljesítésének az irányában.

Mindazonáltal Pál ismeri a szeretet adástörvény-arcát is, de a Lélekből folyó aktív szeretet-magatartás viszonylag kevészer mutatja a felebaráti szeretetnek a Máté-féle ítélet-táblóban megrajzolt "testi" konkretizálásait. Mi az, ami mégis ebbe az irányba mutat? Az 1Kor 12 adomány-listáiban "a gyógyítások karizmája" [1Kor 12,9.28.30> biztosan ilyen, s alighanem idetartozik "az erők működései" megneveésű karizma is, [1Kor 12,10.28.29> bár ez a két karizma sem tekinthető sajátosan adástörvény-teljesítésnek, hiszen Isten zsebébe nyúlunk velük, s nem a magunkéba. E kettőnél inkább ebbe a vonalba sorolható karizmák a következők: a gyámolítások, [1Kor 12,28> továbbá: "az adakozó az egyszerűséggel... a könyörülő a vidámsággal" [Róm 12,8> járjanak el, ha már ezekben a karizmákban [Róm 12,6> részesültek. Az ugyanezen karizma-listában szereplő szolgálatnak és buzdításnak pedig már megint nincs ilyen anyagiakra behatárolt értelme. [Róm 12,7—8> Különösen is élesen igazolja a fentieket, hogy vagyonunk szétosztása a Szeretethimnuszban csupán negatív felhanggal szerepel: mint szeretet nélküli, mint nem szeretetből folyó, tehát biztosan nem-pneuma-szerinti magatartás. [1Kor 13,3> Mi lehet az oka ennek? "Jóléti társadalomban" élnek e pogánykeresztény közösségek? Lehetséges, legalábbis a júdeai, jeruzsálemi keresztényekhez viszonyítva.

Akárhogyan is van, Pál mindenképpen külön adás-tárgynak tekinti a testieknél a lelkieket. Arról értesülünk, hogy Macedónia és Achája testi adományokkal viszonzozza Jeruzsálemnek azokat a pneumatikus adományokat, amelyekben a Jeruzsálemből kiinduló apostoli tevékenység következtében részesültek e tartományok hívó közösségei. [Róm 15,27> A kétfajta adományt, a testit és a lelkit, Pál nem értékeli azonos szintűekként. Amikor a korintusiakat figyelmezteti, hogy Jézus küldöttei számára biztosítaniuk kell azok létének anyagi feltételeit, egyértelművé teszi ezt az értékelési különbséget: "Ha mi nektek lelkieket (pneumatika) vetettünk, nagy dolog-e, ha leartjuk a ti testi javaitokat (sarkika)"? [1Kor 9,11>

Az evangéliumok szegények és gazdagok feszültségében nézik a világot. A C.P. nem. Nem így nézi. E szavak előfordulási arányai tisztán tükrözik azt a különbséget.

	ptwcoV (szegény)	plousioV (gazdag),	
evangéliumok	24	10	= 34
C. P.	4	3	= 7

57. tábla: Szegény és gazdag

A C.P. négy ptwcoV-előfordulásából kettő a páli közösségek által megsegítendő jeruzsálemi szegényekről beszél, [Róm 15,26;Gal 2,10> egy a vándorapostoli étellel együttjáró önkéntes szegénységet említi, [2Kor 6,10> a negyedik pedig átvitt értelmű: Pál a vallási obszervanciákat akarja ócsárolni ezzel a szóval. [Gal 4,9> Ami pedig a három plousioV-előfordulást illeti, ebből kettő Isten gazdagságáról beszél, [2Kor 8,9;Ef 2,4> és csak egyetlen hely tükrözi a társadalmi viszonyokat. Ez az egyetlen hely is a már biztosan nem Pál által írt paulinákban található. [1Tim 6,17> Talán nagyon is jellemző adat, hogy az evangéliumok szemléletét továbbvivő rövidke Jakab-levél a C.P. 7 előfordulásával szemben 9 ízben használja e szavakat keményen mennydörögve a gazdagoknak a szegényekkel szemben tanúsított szívtelensége miatt.

Mi lehet a magyarázata ennek a — politikai értelemben — nagyon is konzervatívan modellezett világgépnek? Aligha más, mint Pál evangélium-fogalma. Számára az evangélium jóhír a feltámadásról, a második aiónbeli életről. Ezért aztán eme aión szegényeinek nyomora, gazdagjainak kiváltságos helyzete Pált mint evangélium-tárgy közvetlenül nem is érdekli. Talán itt lehetne megtalálni a forrását annak a téves keresztény közhelynek, hogy "a megváltás lelki dolog" lévén, valójában érdektelen a szegények és gazdagok közti — és a történelmet alapvetően formáló! — feszültség iránt. Ez a páli látásmód bizony kedvezhetett azoknak, akik e páli viszonylagos érdektelenséget felhasználták a szegények — az evangéliumok alapján nagyon is — jogos igényeinek elbagatellizálására. Bár az evangéliumok nem hirdetnek osztályharcot, mégsem kétséges, hogy az evangéliumok egyértelműen a szegények mellett állnak, leleplezik a gazdagok szívtelenségét, s vallják ez utóbbiak pokolba kerülését (KIO 57.: Gazdagok, szegények). A gyors parúziában reménykedő Pálnak nincs elsődleges gondja a szegények megetetésére. Jóléti államnak tekintette a Birodalmat? A szegény Palesztinát mint nem jellemző kivételt tekintette? — kérdeztük fentebb. Könnyen lehtséges, hogy így gondolta, s hogy ez a szemlélete is hozzájárulhatott ahhoz, hogy az evangéliumok e nagyon is lényegi "társadalmi dimenziója", sajnálatosan, olyan halványan tükröződik a C.P.-ban.

e) Egyházépítésben megnyilvánuló szeretet

A C.P.-ban a szeretet aktív megnyilvánulásai kifejezetten és szorosan egyházatépítő és nem az egyéneknek-családoknak materiális jellegű segítséget folyósító jellegűek. A Lélek kognitív szerepének nagy-nagy páli hangsúlyára is hivatkoznunk kell ebben a vonatkozásban, hiszen ez a kognitív szerep megintcsak az egyházatépítés, azaz az ige hirdetésének a szolgálatában áll. Bár a Lélektől kapott információk kihatnak az egyház tagjainak családi és munkahelyi életére is, mégis a páli pneumatológiára éppen az a jellemző, hogy a Lélek hatásait bemutató példaanyag nem a család vagy munkahely különböző szituációiban, hanem az egyházi közösség élet-helyzeteiben található meg. Az alábbi anyag alátámaszthatja ezt a megállapításunkat.

A Lélektől meghatározott ember — mint láttuk — úgy építi az egyházat, hogy buzdítja-bátorítja (parakalein) társait. [1Kor 14,3> Ez a bátorítás a szeretet velejárója. [Fil 2,1> Lélekadomány is ez a buzdítani tudás, s ebből folyóan funkció, szolgálat is: "a bátorító a bátorításban" állja meg a helyét, ha ilyen adományt kapott. [Róm 12,8> Mire irányul ez a Lélek által birtokolt szeretetre hivatkozó bátorítás? Arra pl., hogy a rómaiak az imádság erejével harcoljanak együtt Pállal azért, hogy a jeruzsálemiek legitimnek tekintsék a páli egyházépítő munkát. [Róm 15,30-2> Az "egy és ugyanazon Lélekben" helytállás tartalma ugyanebbe az irányba mutat: a filippiek harcoljanak Pállal együtt az evangélium hittartalmai alapján. [Fil 1,27>

Nem más a célja a szorgos fáradozásnak sem (spoudazw, spoudh): Így dolgozik, fáradozik az, aki "forró (=hevül) a Lélek erejében". [Róm 12,11> Aki megkapja a Lélek adományaként az előljárói szolgálatot az egyházban, az is dolgozzék így: "aki előljáró, dolgozzék szorgosan fáradozva". [Róm 12,8> Az efezusiak is, "szorgosan fáradozzanak, hogy megőrizték a Lélek egységét" [Ef 4,3> — értsd: egyházi közösségük egységét.

A korintusiak buzgósága is (zhloV, zhlwthV) az egyház építését szolgálni akaró Lélek-adományok elnyerésére irányuljon. [1Kor 14,1.12> Pál úgy kívánja, hogy buzgóságuk az egyházat ténylegesen építő prófétálásra, nempedig az egyházat nem építő, mert az értelmet kizáró adományokra irányuljon. [1Kor 14, 1.39> A jobb, különb adományokért buzgólkodásra intve mondta el nekik a Szeretethimnuszban, hogy a még olyan kiváló adományok erejében is "semmi" az ember, ha buzgósága nem terem a korintusiak egyházában agaph-gyümölcsöt. [1Kor 12,31> — Mindezek a magatartás-motorok (bátorítás, fáradozás, bugóság) olyan szolgálatfajtákat fejlesztenek, amelyek az egyházi közösség építését eredményezik.

Aki szeret, szolgálatára van embertársainak — tanultuk az evangéliumokból. Pálnál, aki Lélek-adományokat kap, szolgálatára van embertársainak azáltal, hogy gyarapítja minőségben és mennyiségben az egyházat. Ezt nemcsak az igehirdetés szolgálatában álló kognitív jellegű adományok sokasága, sűrű emlegetése igazolja, hanem igazolják az ezekkel kapcsolatos szolgálatok is, tehát a kognitív adományok erejében kibontakozó gyakorlati adományok is.

Az 1Kor 12,28 nyolctagú adomány-listája az apostolok, próféták, tanítók szolgálatával indul (az 1Kor 12,29 meg is ismétli ezeket), és hetedikként megemlíti a kormányzások (kubernhseiV) adományát. Nincs kétség atekintetben, hogy e gyakorlati adományok az egyházépítés szolgálatában állnak. Az Ef 4,11 adomány-listája már öt ilyen szolgálat-megnevezéssel indul: apostolok, próféták, evangelisták, pásztorok, tanítók. A Róm 12,6-8 adomány-listája a prófétálás és a tanítás mellett említést tesz az előjárói szerepkör (proistamenoV) betöltéséről. A többi adomány-listában ismételten is előkerül a prófétálás [1Kor 13,2.8;14,6.29> valamint a tanítás. [1Kor 14,6.29> A Lélek szeretetétől és a szeretet Lelkétől meghatározott hívők közössége akkor és ott, Pál közelében és hatására ezeket a szolgálatokat fejleszti ki. Ezeket, amelyeknek mindegyike az egyház közösségének irányításában érdekelt szolgálat, amelyeknek mindegyikét az evangélium terjedése határozza meg. A Lélek ott így dolgozott, hiszen a korintusiak egyháza, amelyet Pál ezekkel a szolgálatokkal szült, táplált és irányított, mindezek következtében — a jeruzsálemi ellenfelei által hozott ajánló levél hasonlatát használva — olyan Pál által megírt (létrehozott) levele Krisztusnak, amelyet ő bizony nem tintával, hanem "az élő Isten Lelkével" írt. [2Kor 3,3> A Lélek erejében elvégzett kemény és fáradságos "munka" (kopoV) szó is a maga apostoli tevékenységét rajzolva kerül Pál tollára. [2Kor 6,5>

Ugyanígy az egyházi közösség adja az élethelyzetet a bőség fogalma számára is. "Ha egyszer buzogtok a Lélek adományaiért, az egyház épüléséért akarjátok azokat; azért, hogy bővelkedjete" (perisseuein) — írja Pál a "buzgó" korintusiaknak. [1Kor 13,12> Jézus is beszélt erről a bőségről [Mt 5,20> nem is egyszer: azért jó Pásztorunk, hogy bőségesebb legyen az életünk; [Jn 10,10> nem lehet az Ország a miénk, ha nem lesz bennünk az istennektetszés bőségesebb, mint a farizeusokban; [Mt 5,20> ez a bőség nem az esztelenek, nem a gazdagok anyagi bősége. [Mk 12,44;Lk 12,15> Pálnak viszont kitüntetett szava a perisseuein és ennek családja. A szócsalád hét tagja 85 ízben szerepel az ÚSz-ben, s ebből 48 előfordulás a C.P.-ra esik (rgym: 4,2). E 48 hely részint arról beszél, hogy bőséges az Isten kegyelme, részint pedig arról, hogy bőséges a kegyelemtől meghatározott embernek a szeretete is. A fenti idézetben ez a "bőség" a Lélekkel is kapcsolatba kerül; alighanem éppen az imént említett mindkét értelemben.

Mindezt talán így foglalhatjuk össze: a Lélektől meghatározott ember tevékenyen szeret, és e szeretet tevékeny megnyilvánulásai egyházat építő munkában realizálódnak. A Lélek adományai, a Krisztustól kapott szolgálatok, Isten energia-szolgáltatásai mind ebbe az irányba mutatnak. Ezek adják a szeretet aktív megnyilvánulásainak tárgyát.

71. AZ ELVISELŐ SZERETET LELKE

a) Tapasztalati teológia: a szelídség Lelke

A szeretetnek nemcsak cselekedetei, építő cselekedetei, hanem elviselései, szenvedései is vannak. A Lélektől meghatározott ember szeret; aki pedig szeret, az szenved is. Eddigi anyagunkban a "szelídség Lelke", [1Kor 4,21;Gal 6,1> a Lélek szelídsége, hosszantűrése és magát megtagadása [Gal 5,22> dokumentálják a szeretetnek ezt a szenvedő arcát, hiszen a szeretettel ellentétes magatartásainkat, a test cselekedeteit meg kell ölnünk magunkban (szenvedés!) a Lélek erejében. [Róm 8,13> A Lélek-gyümölcsöket hordozók a hús (sarx) szenvedélyeit és vágyait keresztre feszítik magukban. [Gal 5,24> De nemcsak mi magunk feszítjük magunkat keresztre. Mások is keresztre feszítenek bennünket, mert aki nem Lélek szerint született, az mindenkoron "üldözi azt, aki Lélek szerint született". [Gal 4,29> Akit nem üldöznek, az nem Lélektől meghatározott ember? A páli teológia az alábbiakban erre a kérdésre egyértelmű választ ad.

Hogyan és mi mindenben nyilvánul meg a szeretetnek ez a test cselekedeteit megölő és üldözéseket kiváltó fájdalommal-szenvedéssel járó arca, tulajdonképpen erről ad gazdag képet Pál két himnusza, a cserépedényhimnusz és a szolgálathimnusz. Ahogyan az előző fejezetben a szeretet aktív, építő megnyilvánulásai is egyház körül köröző élethelyzetet mutattak, ugyanúgy páli egyházszolgálat határozza meg a szeretet passzív vonásait is. A szolgálathimnusz [2Kor 6,4-10> arról a passióról számol be, amely együtt jár az egyházépítés munkájával. Mint említettük, ez a himnusz 27 tételben fejt ki "a Lélektől meghatározott" (ez a 28. tétel) szolgálatot végző embernek a magatartását, amely súllyal passiónak bizonyul.

A 27 tételből egy az isteni erőre, kettő kognitív vonásokra (ismeret és igazság), három a szeretet aktív megnyilvánulására (szívesség, az istennektetszés támadó és védekező fegyverei, a tisztaság) utal. A többi 21 tétel mind egybefogható "a nem színlelt szeretet" (agaph anupokritoV) — mert szenvedések vállalására is erős szeretet — kategóriájában. A páli apostoli élet megpróbáltatásait látszik summázni ez a tapasztalati teológiában fogant tételsor. A 21 elemből álló tételsorból 12-nek tartalma: mindaz, amit el kellett viselnie (cupomonh) hosszantűrni tudással (makroJumia), a gyalogos utazásokkal járó fáradsággal (kopoV), virrasztással (agrupnia), bőjtrel (nhsteia) s az általa hirdetett evangéliumtól kiváltott ellenállással együtt: szorongattatásokat (JliyiV), kényszerítéseket (anagkh), beszorításokat (stenocoria) és börtönöket (julakh), megveréseket (plhga) és létbizonytalansági szituációkat (akatastasia).

Hogyan vágyódhatik e Lélek-hatásokra a mégis csak élni megteremtett és élni—kiteljesedni vágyó emberi természet? A tételsor még nem említett 9 eleme éppen erre a kérdésre ad feleletet, miután már a legelső páli levél elején is találunk egy mondatot, amely feloldja az "ellentmondást". Feloldja, mert egymással összeférhetőnek tanúsítja a szorongattatást és az örömet: a tesszalonikiak "az ígét sok szorongattatás között fogadták el a Szentlélek örömeivel". [1Tesz 1,6> Végső soron a feloldást maga az emberi természet végzi el, mert olyan természetet kaptunk, amely szívesen adja magát érdemes ügy szolgálatára akkor is, ha ez a szolgálat nagyon súlyos ellenhatásokat vált ki. Tehát nemcsak adja magát, hanem szívesen is adja magát az érdemes ügy szolgálatára, mert éppen az ellenhatások elszenvedéseiben magasztosulunk meg Isten, önmagunk, és az érdemes ügyet velünk együtt szolgáló barátaink előtt.

b) Feloldott paradoxonok

A tételsor hátralevő 9 tételének mindegyike két elemből áll. Az egyik elem rámutat arra a negatívumra, amely ellentmondásban van az emberi természet vágyaival, a másik elem pedig feloldja ezt az ellentmondást. Ugyanezt a szerkezetet mutatja a 2Korintusi levél cserépedényhimnuszában [2Kor 4,7-12> 8 tétele is, melynek első eleme megint csak az ellentmondásra, második pedig a feloldásra utal. Ezt a cserépedényhimnuszbeli 8 tagú tételsort bizvást együtt tárgyalhatjuk a Lélektől meghatározott ember szolgálathimnuszában 9 tételével, mivel a cserépedényhimnusza így tekint vissza Pál: "Birtokolván pedig a hit ugyanazon Lelkét...". [2Kor 4,13>

E 9"8 = 17 tétel [2Kor 6,8-10;4,7-12 első elemei> folytatja a szeretetmagatartás 12 tételben imént látott (71a num) "passzívumait", mindazt az emberi természet alapvető életigényeivel ellenkező elszenvednivalót, ami velejárója az apostoli szolgálatnak. Ezt a 17 tételből álló anyagot négy csoportba oszthatjuk. A Lélektől meghatározott ember sorsa:

- a szegénység,
- a halálig üldözöttség,
- a megkicsinyítettség és
- az ezek nyomán az embert eltöltő negatív értékű tudatállapot: a szomorúság.

Mindezeket Pál a Lélektől meghatározott ember életútja tényeként készségesen elismeri és megvallja, de tételeinek második eleme ezeket mindjárt fel is oldja. Hogy miként teszi ezt — hamarosan látjuk.

1. A szegénység (2 tétel)

- szegényekként, noha sokakat gazdagítunk [2Kor 6,10>
- mint akiknek semmijük sincs, mégis mindent birtokolnak. [2Kor 6,10>

Pálnak minden vagyona elfért abban a "hátizsákban", amellyel végiggyalogolta Antióchiától Korintusig s onnan Efezusig és Jeruzsálemig a Birodalmat, mégis mindenkinél gazdagabbnak élte meg magát, mert úgy gondolta, hogy örömhírére szüksége van az egész Birodalomnak. S azért is, mert úgy gondolta, hogy a helléneket és a barbárokat, a bölcseket és a tanulatlanokat — mindegyikük adósának tudta magát! [Róm 1,14> — , mind ő fogja majd gazdaggá tenni.

2. Halálig üldözöttség (9 tétel)

- haldoklókként, pedig élünk [2Kor 6,9>
- fenyíték alatt, de meg nem öletve [2Kor 6,9>
- mindenben szorongatnak minket, de meg nem szorítanak [2Kor 4,8>
- reménytelen helyzetbe hoznak, de kétségbe nem ejtenek [2Kor 4,8>
- üldöznek, s mégsem leszünk cserbenhagyottakká [2Kor 4,9>
- levernek, de el nem pusztulunk [2Kor 4,9>
- Jézus halálos szenvedéseit mindenkor testünkben hordozzuk, hogy Jézus élete is láthatóvá legyen testünkben [2Kor 4,10>
- szüntelenül halálra adnak minket Jézus miatt, hogy halandó testünkön láthatóvá legyen Jézus élete [2Kor 4,11>
- a halál dolgozik bennünk, hogy az élet érvényesüljön bennetek. [2Kor 4,12>

A passzívum-sor: szorongatás, fenyítés, leverés, halálraváltság (4 ízben is!) és reménytelen helyzet. A feloldás-sor pedig: nincs pusztulás, nincs halál, nincs kétségbeesés, hanem élet, élet és élet van; még hozzá Jézus élete van, mibennünk van ez az élet, s éppen e passzívum-sor által van bennünk Jézus élete.

3. Megkicsinyítettség (5 tétel)

- meg nem becsültség, és mégis dicsőség a birtokunk [2Kor 6,8>
- rossz hírünk van, és mégis jó hírünk van [2Kor 6,8>
- megtévesztőknek mondanak minket, és mégis tudjuk, hogy mi mondjuk az igazságot [2Kor 6,8>
- ismeretlen senkik, és mégis nagyon is ismertek vagyunk [2Kor 6,9>
- törékeny cserépedényben hordozzuk kincseinket, hogy jól látható legyen, hogy annak mindent fölülmúló ereje az Istentől származik, nem pedig tőlünk. [2Kor 4,7>

A Lélektől meghatározott emberről "az egész világnak" rossz véleménye van, s ugyanakkor "az egész világ" (ha nem is ugyanazon képviselői a szóbanforgó világnak) jól tudja, hogy a Lélektől meghatározott emberek végzik az emberhez méltó, és az emberiség legkülönb vágyait megvalósuláshoz segítő munkát. A Lélektől meghatározottakat, az Isten tolmácsait, a prófétákat piszkolja és senkiknek mondja a kortárs-világ, s mégis éppen a próféták azok, akiknek nevét és életének emlékét megőrzik az emberiség külön jövőjében reménykedő késői századok.

4. Megszomorítottság (1 tétel)

— megszomorítottak vagyunk, és mégis mindig örvendezünk. [2Kor 6,10>

Csak hazudhatik az, akit a fenti passzívum-sor nyomán nem fog el a szomorúság; csak hazudhatik az, aki azt állítaná, hogy ily helyzetben nem lesz "halálosan szomorú a lelke". [Mt 26,38; Mk 13,34> Szomorú lesz az bizony, még az Istenember esetében is. A szeretettől, amely mindig védtelenség is, nem lehet idegen a szomorúság. A Getszemániban a Fiú is (az Isten) szomorú volt, nemcsak az ember Jézus. S az Atya sem lehetett más, csak szomorú, látva s hallva Fia vergődését, vergődő imáját. A Lélek sem lehetett más tudatállapotban, hiszen a Lélek a szomorúvá lett Atyának és a szomorúvá lett Fiúnak a Lelke. Tapasztalati teológiát írt Pál a két himnusz tételsorozatában. Pál nagyonis tudta magáról, hogy szomorú volt, amikor szorongatták, vagy gyalázták. [A szomorkodni (lupein), szomorúság (luph) szavak családja közel ötször olyan sűrűn fordul elő a páli levelekben, mint az Újszövetség többi könyveiben (rgym = 4,2). A C.P.-on belül viszont a 2Korintusi levélnek jellemzője ez a szócsalád; az ÚSz 41 előfordulásából 23 a páli levelekben található, s ez utóbbiakból 18 a 2Kor-nak jut; C.P.-on belüli rgym = 22(!).] Aki nem ösztön-beteg, annak ettől szomorúnak kell lennie, hiszen Isten megbecsülésre és megtisztelésre vágyódónak teremtette meg az embert. De akkor is tapasztalati teológiát írt Pál, amikor a tudatállapot végső szavának nem a szomorúságot, hanem az örömet mondta. Az érdemes ügyért, az ember szépbe szőtt hitéért szenvedni tudni — ez nemcsak szomorúságot szül az Isten Lelke szerint megteremtett emberben; hanem szüli — és éppen e szomorúság által is szüli — a megdicsőültség, a megmagasztosultság örömét is. Mindezt nemcsak Pál tudta: a főpapoktól megveretett jeruzsálemi apostolok is "örvendezve" mentek haza, mert "méltóknak találtattak arra", hogy Jézusért megverjék őket. [ApCsel 5,40—41>

c) Az öröm és békesség Lelke

Miért is tud örülni a megszomorított ember? Pál a Lélek gyümölcseinek a listáját a szeretettel kezdi, s az örömmel (cara) és a békével (eirhnh) folytatja. A páli levelek nyitómondatai az agaph-t helyettesítő cariV-t és ezt az eirhnh-t kívánják a címzetteknek. A békesség olyan valami, ami a szeretet külső és belső velejárója. Ha a szeretet viszonszeretetre talál, létrejön a tudaton kívül is létező békesség, ti. az, ami egybeköti az egymást szeretőket: "Őrizzétek meg a Lélek egységét a békesség köteléke által". [Ef 4,3> De akár talál szeretetre a szeretet, akár pedig csak ellenállásra és szembeszegülésre talál, a tudaton belüli béke mindenképpen biztosítva van annak számára, aki úgy tudja: érdemes ügy szolgálatában jár, jó úton jár.

Jó úton szubjektíve az jár, aki harmóniában van lelkiismeretével. Objektíve pedig az jár jó úton, aki életét annak az ügynek állítja szolgálatába, amiért Isten megteremtette a világot, s amiért elküldte hozzánk Fiát és Kettejük Lelkét. Ezt az objektív isteni célt Jézus főleg Isten Országának nevezte, Pál pedig vallja, hogy ez az Isten Országa nem más, mint "istenekettsz, béke és öröm a Szentlélekben". [Róm 14,17> A Lélek gondolkodása-törekvése ennek az Orzágnak az "életére és békéjére" irányul. [Róm 8,6> A Lélek gondolkodásához felzárkozó "egyet és ugyanazt gondolás" hozza létre "a Lélek közösségében" élők tudatállapotában az örömet. [Fil 2,2> Ezt a békét és örömet nem tudja hatálytalanítani a de facto újból és újból szükségképpen megújuló szomorúság sem, mert Isten nem "a félelem lelkét" adta nekünk; [2Tim 1,7> nem olyan lelket adott nekünk "hogy megint csak féljünk". [Róm 8,15>

Ez sem azt jelenti, hogy idegen lenne a félelem attól az embertől, akinek a szeretetére gyűlölettel és ütéssel válaszolnak. Ahogyan megszomorodhatik, ugyanúgy félhet is. De, ahogyan a szomorúságot feloldja az öröm, a félelmet is feloldja annak az embernek minden félelmen túlemelkedni — mert megkezdett útját folytatni — képes békessége, aki objektíve és szubjektíve, vagy legalább szubjektíve helyes úton jár. Mondhatjuk ezt Pál

szavával is: aki "a Lélek szerint jár". [Gal 5,16> Jézus is félt a Getszemániban. Magatartását azonban nem "a félelem lelke" határozta meg, hanem a helytállásé; ill. ahogyan Pál fogalmazta: "a helytállás a Lélekben". [Fil 1,27> Mi ad erőt erre a helytállásra? Az, hogy a Lélektől meghatározott ember reménykedik Isten terveinek megvalósulásában, reménykedik Isten erejében, s ebből folyóan le tudja győzni magában a szomorúságot és a félelmet, hogy ezek helyét elfoglalja az öröm és a békesség. Ez okból imádkozik Pál a rómaiakért így: "A reménység Istene töltsön el titeket a hit minden örömével és békéjével, hogy bővelkedjete a Szentlélek adta reményben és erőben". [Róm 13,13>

A Lélektől meghatározott ember biztos a maga dolgában. S éppen azért biztos, mert úgy tudja, hogy a maga dolga bizony nem is csupán a maga dolga, hanem sokkal inkább — az Isten dolga. A nem átabotában dolgozó és tervező Isten pedig meg nem szégyenülhet. De az sem szégyenülhet meg, aki Isten dolgára teszi rá az életét: "Tudom, hogy Jézus Krisztus Lelkének hozzám jutása erejében, várakozásom és reményem szerint, semmi meg nem szégyenít engem, hanem teljes a bizalmam most is, mint mindenkor, hogy Krisztus meg fog magasztosulni bennem akár azáltal, hogy élek, akár azáltal, hogy meghalok". [Fil 1,19—20>

d) A két himnusz

Az olvasónak rendelkezésére állanak a fentiekben elemzett. himnuszok modern fordításai is, s módjában áll azok költői erejét megtapasztalni. A hosszas elemzés végén helyénvalónak gondolom egyvégtében is ideírni mindazt, amit a fentiekben tagoltan ízelgethettünk. Szép modern fordításaink egyikét sem akarom előnybe helyezni. Helyette felkínálom a 16. század elején élt humanistánk "míves" szövegét: Erdősi Sylvester János (Új Testamentum magyar nyelven, Sárvár 1541) fordítását.

Cserépedényhymnusz

(2Kor 4,7-12) 7: Ez elrejtett drága marhát pediglen cserépedényekben tartjuk, hogy az mibennünk való erőnek felsíges voltát az Istentől tartsuk és nem mimagunktól.

8: Mindenekben nyomorúságot szenvedünk, de szinte el nem nyomorodunk; igen megszorulunk, de segítséget viszünk.

9: Háborúságot szenvedünk, de az háborúságban az Isten el nem hagy; földre vettetünk, de el nem veszünk.

10: Mindenkoron az Úr Jézus Krisztusnak halálszenvedísinek sanyarúságát az mi testünkben viselljük mindenütt,

11: hogy az Úr Jézusnak ílete az mi testünkben megtessék.

Szolgálahymnusz

(2Kor 6,3-10)

3: Sohul semmi bántást ne tegyünk, hogy az szolgálattítelben vítket ne találjanak,

4: hanem mindenekben jónak mutassuk magunkot, mint istennek szolgái sok tűrésben, sanyarúságokban, szükségekben, nyomorúságokban.

5: veresígekben, tömlöczísekben, reánk való támadásokban, munkálódásokban, vigyázásokban, büjtölésekben,

6: tisztaságban, tudományban, jó kedvvel való szenvedísben, kegyelmessígben, Szent Lélek istenben, nem tettetes szeretetben,

7: igazságnak beszídiben, istennek hatalmas voltában, az igazságnak fegyverinek általa, melyek jobb kéz és bal kéz felől való,

8: tisztessígne és gyaláztatnak általa, szidalom beszídeknek és dícsíreteknél általa

9: mintha családok volnánk, demaga igazak, mintha esmeretlenek volnánk, demaga esmeretesekek, mintha igaz meghalnánk, és ím ülünk, mintha veresíggel megfeddettenek volna münköt, és kik meg nem ölettettünk,

10: mintha mindenkoron bánkódnánk, demaga mindenkoron örülünk; mintha szegínyek legyünk, demaga kik sokakat kazdagíjtunk meg, mintha semmink nem volna, demaga kik mindent bírunk.

e) Kitekintés

Könyvünk eddig tárgyalt numerusaiban kibontakozott előttünk egy — olykor a himnuszok magasságáig is emelkedő — viselkedéstan. E tan a jézusi jóhírt propagálni kívánó életalakítás szóbeli és írásbeli sodrában született meg. E sodornak tudható be, hogy e páli viselkedéstan nem íróasztalszagú, hanem életillatú. Ez az életillat mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy az értelem és értelemnélküliség, a másikat szolgálás avagy magamat építés, az egyházi közösségben együttélésből adódó feladatokkal megbírkózás, a szomorúság és az élet értelme megtalálásán kelt öröm, valamint az ezekhez hasonló problémavilágába jutunk. Az is az élet illatát árasztja, hogy a felsorolt problémák megmutatják az emberi lélek mindhárom alapvető képességének (értelem, akarat, érzelm) szerepét e tan kibontakozásában; s így a páli tan egész embert vesz alapul, aki egész személyiségevel talál rá egy egész ember (Pál) által meglátott s megmutatott életalakításra, viselkedésre.

Van ennek a viselkedéstannak még egy figyelemreméltó vonása. Nem arra gondolok, hogy e viselkedéstant messzemenően meghatározza, hogy Pál Jézus Krisztusnak az apostola, s ennek folytán Pál valójában nem is annyira páli viselkedéstant, hanem a jézusi életalakításból folyó viselekedéstant kíván nyújtani. Valami másra gondolok. Arra, hogy Pál mindazt, amit ezen a címen elmond, elsődlegesen nem az Atya, sőt nem is a Fiú, hanem Kettejük Lelkének összefüggésében mondja el nekünk. Ennek okáról gondolkodhatunk, vélekedhetünk. A tény azonban mindenképpen tény. Az ti., hogy amikor Pál eljut a maga harmadik lépcsőjének szintjére, azaz oda, ahol már a miénk, az emberé, lesz a meghatározó szerep, akkor a Háromságból a Lélek lesz az, akinek e szinten vonzókörébe kerülünk, aki hangúlyossá válik, mint minket meghatározó partner (mellettünk álló, paraklhtoV). Ennek — úgy gondolom — legvalószínűbb oka, hogy Pál leginkább a Lelket éli meg olyanak, aki bennünk interiorizálódásra alkalmas. Azaz e Lélekben gyökerező morálteológiának az alapjait a páli dogmatikának a Lélekkel foglalkozó fejezeteiben találhatjuk meg.

Mindenesetre tény, hogy a páli viselkedéstan pneuma-ízt és -jellegzet hordoz, s ez egyfajta újabb elsőséget biztosít Pálnak. Ő az első, akinek a keresztény kultúrkörön belül pneumatológiája van. Ő az első, akinek ugyanitt pneumatológiai morálteológiája, viselkedéstana, életalakítás-tana is van. Nem tudom, mennyire jogosult feltenni kérdésként: vajon egyúttal nem utolsó is-e Pál azok körében, akik pneumatológiai morálteológiával ajándékoztak meg bennünket.

Kérdésünket eldöntetlenül hagyva lapozunk tovább. Könyvünk második fele a Lélekre vonatkozó páli tanítás dogmatikai jellegű megállapításait igyekszik rendszerezni.

A kitüntetett stílusfordulatok alapján fellelt négy (Lélek-állítmány) csoportból az első háromnak az anyagát mutattuk meg eddig: az isteni létezés alapvető (erő és élet), kognitív (értelem) és etikai (szolgálat, tevékeny és elviselő szeretet) tulajdonságait. Hátra van még a negyedik csoport, amely az isteni létezés bennünket magához emelni akaró tulajdonságait kívánja egybegyűjteni. E negyedik csoport anyagát 3 egységben mutatjuk be:

- létazonosságba kerülünk a Szentlélekkel (72—73. num)
- a Szentlélek is végzi rajtunk a megváltás művét (74. num)
- a Szentlélek működik bennünk, megszentel minket (75. num).

A LÉLEK BENNÜNK

72. LÉTAZONOSSÁGBA KERÜLÜNK A SZENTLÉLEKKEL

a) Isten küldi, nyújtja, adja nekünk a Lelket

Belénk kerül a Szentlélek. Úgy került belénk, hogy Isten "elküldte (ex-apo-stellein) a maga Fiának a Lelkét szíveinkbe" (eiV taV kardiaV). [Gal 4,6> Ezt a szemléletes, két igekötős igét Pál mindössze két ízben használja, s mind a kétszer szentháromsági küldés értelmében. Egy ízben a Fiú, [Gal 4,4> az imént idézett helyen pedig a Lélek elküldésére. Az ex- és apo- igekötők miatt — némi régiességgel — e két igekötős görög igét fordíthatjuk két igekötővel: el-ki-küldte. A Szentháromság világából küldi Isten ki és el hozzánk a Fiút és a Lelket.

Isten nemcsak küldi a Lelket szívünkbe, hanem "támogatás céljából nyújtja, átadja" (epicorhgew) is Őt nekünk; "...a mózesi törvény teljesítése vagy a (páli) hittartalom tudomásulvétele alapján teszi ezt?" [Gal 3,5> — kérdezi a galatáktól. Ennek az igének a főnévi alakjával (epicorhgia) is találkozunk: a Lélek támogató tevékenységének erejében tudja Pál, hogy nem fog megszégyenülni. [Fil 1,19>

A küldés és nyújtás fenti szavainál jóval sűrűbben jelzi a Szentlélek belénkkerülését az "adok" (didwmi) ige. A C.P.-on belül 8 ízben is adja Isten nekünk a Lelket, ill. a Lélek megnyilvánulásait. A Lélek-megnyilvánulások adományozásának kapcsán két esetben a szenvedő "adatik" mögött meghúzódó alany részint a teljes Szentháromság, részint maga a Lélek. [1Kor 12,7—8> De a többi esetben az adás alanya már rendre az Isten, miként a küldés és a nyújtás eseteiben is:

- Isten adja a maga Lelkét belétek (eiV cumaV) [1Tesz 4,8>
- a Lélek zálogát adja szíveinkbe (en taiV kardiaiV chmwn) [2Kor 1,22>
- Isten adja a Lélek zálogát nekünk [2Kor 5,5>
- az erő és szeretet és józanság Lelkét adta nekünk [2Tim 1,7>
- a nekünk adott Szentlélek által ömlik ki szívünkben Isten szeretete [Róm 5,5>
- adja nekünk a bölcsesség és kinyilatkoztatás Lelkét. [Ef 1,17>

Az eddig látott 11 hely az Istent és bennünket egybekötő vonatkozásnak első, azaz indító pontját csak nyolc esetben adja egyértelműen a Szentháromság első személye (= Isten). A Lélek-megnyilvánulások hozzánk jutásának két, már említett esetében, valamint a "Lélek támogató tevékenységének" [Fil 1,29> korábebis etében inkább, ill. egyértelműen is, a Lélek az, aki indít, aki adja — már nálunk és bennünk levőként! — a maga adományait. Ami pedig a vonatkozás második pontját, tehát minden esetben mi magunkat illeti, ezt a vonatkozási második pontot nyelvileg egy esetben semmi sem jelzi, [Fil 1,29> hét esetben részeshatározó esetben álló névmásokat (nekünk, nektek, kinek-kinek), három esetben pedig a "belénkkerülésre" kifejezettebben utaló prepozíciós szerkezetet találunk: szíveinkbe (eis és en), [Gal 4,6;2Kor 1,22> belétek (eiV). [1Tesz 4,8>

b) Áradás és lepecsételőedés

Küld, nyújt, ad — ezek a Lélek hozzánk jutásának a "színtelenebb" megjelölései. Találunk színesebb megjelöléseket is. Annak folytán színesebbek, hogy általában utalnak arra a célra is, amelynek érdekében Isten eljuttatja hozzánk Lelkét. Tizenegy ilyen színesebb kifejezést találunk, amelyből hatot az határoz meg, hogy a Léleknek áramló, mozgó, lebegő-, ill. folyadék-szerű viselkedést tulajdonít a C.P. Lássuk előbb ezeket!

Isten kiönti a Lelkét reánk: "Isten szeretete szétömlött szíveinkben a nekünk adott Lélek által". [Róm 5,5> A Lélek árad, ömlik tehát a szívünkbe, amikor a szeretet belénk ömlik. A Titus-levél kifejezetten is vallja ezt: Jézus Krisztus által Isten a Szentlelket "gazdagon kiöntötte reánk" (ek-ceedin). [Tit 3,6> Ezzel a hozzánk áradó Lélekkel át is itatódunk (potizein). [1Kor 12,13> A Lélek ezen áradása folytán belé is merülhetünk (baptizesJai) abba az egyetlen Testbe, amely az Egyház. [1Kor 12,13> Meg is mosakodhattunk Istenünk Lelkében (apolouesJai). [1Kor 6,17> Meg is mentődtünk a Lélek fürdője által (loutron). [Tit 3,5> A héber "ruah" (a pneuma megfelelője)

eredeti jelentéséből (valami áramlik, miként a levegő, miként a szél) itt már csak az áramlás marad meg, s a fentiek alapján eléggé egyértelműnek látszik, hogy az áramló anyag — folyadék, víz. Alighanem következménye ez annak, hogy a jézusi missziós parancs összekapcsolta a Lelket és az alámerülést — szimbolikusan — a vízben. [Mt 28,19> A Lélek ezen áradásának—ömlésének a képsorozatába tartozik végül az alábbi páli felszólítás is: "...ne bortól részegedjete meg, hanem töltődjete meg (plhroumai) Lélekkel". [Ef 5,18>

Úgy tetszik, hogy a Lélekáramlás ezen képei három különböző módon is kifejezésre juttatják a Lélek és az ember létazonosságba kerülésének a gondolatát. Az ömlő, áradó anyag (víz) analógiájával kifejezett Lélek

- részint belekerül az emberbe (a Lélek bennünk),
- részint az ember kerül bele a Lélekbe (mi a Lélekben),
- részint pedig szimultán módon benne is vagyuk a Lélekben, és a Lélek is bennünk van (egymásban).

Röviden: mi a Lélekben, a Lélek bennünk, Lélek és ember egymásban. A fenti hat különböző kifejezésből három arról beszél, hogy mi a Lélekben vagyunk, egy arról, hogy a Lélek mibennünk van. Kettő viszont ambivalens eredményt mutat (Tit 3,5: ömlik, és 1Kor 12,3: átítatódunk), ahogyan ez kitetszik az alábbi táblázatból.

	mi a Lélekben	a Lélek bennünk	egymásban
Tit 3,5: ömlik	reánk	belénk	-
1Kor 12,3: átítatódunk	Lélekkel	-	Lélekkel
1Kor 12,3: belemerülünk	Lélekbe	-	-
1Kor 6,11: megmosattunk	Lélekkel	-	-
Ef 5,18: megtöltöttünk	-	Lélekkel	-
Tit 3,5: fürdő által	Lélekben	-	-

58. tábla: Egymásban levésünk a Lélekkel

A fentiek azt mutatják, hogy a víz-analógia képei elsődlegesen az egymásban levésnek első módozatát (mi a Lélekben) hordozzák.

A többi öt színes kifejezésből kiemelkedik a háromszor is — részint a 2Kor-ban, részint az Ef-ben — előkerülő megpecsételés, lepecsételődés (sjfragizw), melyet Pál a Lélek felkenő szerepével tesz párhuzamba: "felkent (criein) minket Isten, aki le is pecsételt minket... a Lelket adva nekünk zálogul". [2Kor 1,21—2> Lepecsételődés a Lélek által és a Lelket zálogként (arrabwn) megkapás más ízben is együtt jelentkezik: "lepecsételődtek az ígélet Szentlelke által, aki örökségünk záloga, s aki előkészíti annak a népnek a megváltását, amelyet Isten megszerzett a maga számára". [Ef 1,13-14> Lepecsételődés és zálogot adás — "szövetségkötés" jellegű kettős tevékenység. Isten a magáénak pecsételi le övéit azzal, hogy odaadja nekik a Lelkét. Isten azzal biztosítja a maga népét arról, hogy a magáévá tette, hogy zálogként odaadja neki a maga Lelkét. A Lélekben jön tehát létre az a szövetség, amely Isten és ember közös célját szolgálja, jövőbeli és végleges megváltódásunkat, a transzcendenciában bekövetkezőt: "a Lélek által lepecsételődtek a megváltás napjára". [Ef 4,30> Izrael Istenében Pál szövetségkötő Istent ismert meg, aki záloggal—jellel meg is pecsételi szövetségét. Pál ismerte Isten Ábrahámhoz intézett szavát: "Metéljétek körül szeméremtestetek bőrét; ez lesz a veletek kötött szövetségem jele". [Ter 17,11> A páli teológia megőrzi a szövetség gondolatát, de a szövetség korábbi jelét, a körülmetélést leváltja a Lélek zálogával—jelével. [vö. Róm 4,11; 2Kor 1,22> A zsidóság gyakran "zálognak" is nevezte a körülmetélést (Kittel, NTWB VII. 947.).

Az utolsó három kifejezés (kiválasztás, megszentelés és istennektetszővé-tevés) a Lélek-küldés szótériológiai szerepét hangsúlyozza: "Isten kiválasztott (caireisJai) titeket az üdvösségre a Lélek megszentelő tevékenysége által... megszentelődtek cagiazomai) és istennektetszőkké lettetek (dikaiousmai) Istenünk Lelke által". [2Tesz 2,13;1Kor 6,11>

A Lélek nem semmiért kerül belénk. Isten a Lélek által kapcsolja magához az embert. Az ember a Lélek által kapcsolja bele magát Istenbe. A Lélek hozza létre Isten és ember egymásbanlevését.

c) Elfogadjuk, megkapjuk, birtokoljuk a Lelket

Adás és kapás (lambanein) — elválaszthatatlanok egymástól.

Hét ízben is olvasunk a Lélek megkapásáról a páli levelekben.

— "Csak azt szeretném megtudni tőletek, hogy a mózesi törvény teljesítése révén kaptátok-e meg a Lelket, vagy annak folytán, hogy hittetek az igehirdetésnek?" [Gal 3,2>

— Pál válaszol a maga kérdésére: a Krisztus-esemény éppen abban áll, hogy "a hit által kapjuk meg a megígért Lelket". [Gal 3,14>

— A következő levelében pedig ezt olvassuk: "Mi pedig nem evilág lelkét kaptuk meg, hanem az Istenből való Lelket". [1Kor 2,12>

— Szidja is az erről megfélelmező korintusiakat: "Ha pedig ti más lelket kaptatok meg (értsd: fogadtatok el), olyat, amelyet nem kaptatok meg... jól megvagytok vele". [2Kor 11,4>

— Ugyanerről így ír a rómaiaknak: "mert nem a szolgaság lelkét kaptatok meg... hanem megkaptátok a fiúság Lelkét". [Róm 8,15>

Ha valaki valakinek ad, akkor ez az utóbbi valaki csak akkor kapja meg az első valaki ajándékát—adományát, ha azt előbb elfogadja. Szentlelket kapásunk nem automatikusan, nem Isten egyoldalú döntésének az erejében jön létre. Csak az kapja meg ténylegesen, aki szabadakaratú hozzájárulásával el is fogadja Istentől a Lelket. Erre az elfogadásra képtelen a yucikoV ember. [1Kor 2,14> Csak az képes rá, aki kész pneumatikus emberré válni: az efezusiaknak ilyenekké kell válniuk, mert Pál biztatja őket, hogy fogadják el a Lélek kardját, azaz Isten ígét annak az imádságnak az erejében, [Ef 6,17—8> amely megmenti őket attól, hogy megrekedjenek a yucikoV síkon.

Ha valamit valakinek odaadnak, s ha ez a valaki az ajándékot el is fogadja, és így meg is kapja azt, akkor birtokában van annak a valaminek. Ha pedig Valakit ajándékoznak az embernek, akkor valaminő módon birtokoljuk ezt a Valakit is. A pneuma hat ízben is tárgya a "birtokok" (echein) igének.

— Pál birtokolja az Isten Lelkét [1Kor 7,40>

— Pál birtokolja Krisztus értelmét, ill. pneumáját [1Kor 2,16>

— a rómaiak is birtokolják a Lélek zsengejét [Róm 8,23>

— a korintusiak is birtokolják a hittartalom folytán hozzájuk eljutott egy és ugyanazon Lelket [2Kor 4,13>

— a korintusiaknak írja: A Lelket Istentől (megkapva) birtokoljátok, s ennek folytán "nem vagytok a magatokéi" [1Kor 6,19>

— a rómaiaknak pedig megírja ennek reciprokát: "ha pedig valaki nem birtokolja Krisztusnak a Lelkét, az nem az övé" (értsd: Krisztusé). [Róm 8,9>

d) Nem vagyunk magunkéi

Figyeljünk rá a két utolsó idézett páli mondatra! Különös birtok a Lélek. Ha valaki megkap egy tárgyat, birtokosa annak, a tárgy az övé. Ha pedig valaki megkapja a Lelket, birtokosa lesz a Léleknek, de ő, aki megkapta a Lelket, tulajdonává lesz annak, akitől a Lelket megkapta, akinek a Lelkét megkapta: Isten tulajdonává, Krisztus tulajdonává lesz.

Ha valaki birtokol valamit, teheti vele, amit akar. Ha pedig valaki birtokolja a Lelket, akkor ez a valaki nem lesz többé önmagáé. Ha pedig másé lesz, akkor ez a más teheti vele azt, amit ez a más valaki akar. Ez a más — az Isten. Ez a más — a Krisztus. Mivel pedig Isten és az Ő Lelke — egy, és mivel Krisztus és az Ő Lelke is egy, ezért azzal, aki a Lelket megkapta, a Lélek teheti azt, amit csak akar. Jézus birtokolta a Lelket, a Lélekévé lett. Ennek folytán ez a Lélek kikergethette, és "ki is kergette" Jézust a pusztába. [Mk 1,12> Jézus nem veszítette el ettől a szabadságát. A Lelket birtokló ember szabadsága sem szűnik meg. Lelket birtokolva, Lélektől birtokoltan is ellene lehet állni a Léleknek, meg lehet szüntetnünk a Lélek uralmát rajtunk, magunkon. Megtehetjük. Ekkor újból a magunké leszünk, de a Lélek elvesztésének az árán. De aki megkapja Isten Lelkét, és megőrzi magában Azt, annak gondolatait, cselekedeteit, érzelmvilágát meghatározza ez a Lélek. Meghatározza, hogy mit gondoljon, és mit ne gondoljon; hogy mire törekedjék, és mire ne törekedjék; hogy minek örvendezzek, és mi miatt legyen szomorú. Aki megkapja Krisztus Lelkét, annak Krisztus meghatározza az életét. Természetesen ellenállhatunk Krisztus Lelkének, de akkor elveszítjük a Lelkét. A magunkéi leszünk? Csak a magunkéi sohasem lehetünk. Ha valaki elveszejt a teremtés és az emberi természet jogán—okán Istentől neki szánt isteni Lelket, akkor valami "más Lélek" költözik be Krisztus Lelkének a helyére (evilágé, félelemé, stb.). Aki megúnja a Léleknek ezt a "rabságát", aki nem engedi többé meghatározni magát a birtokává lett Lélektől, az eloltja—kioltja magában a Lelket. Ki tudjuk oltani a Lélek lámpását magunkban. Olajfogytán a balga szűzek lámpái is kialudtak. [Mt 25,8> "A Lelket ki ne oltátok!" (sbennunai) [1Tesz 5,19> — figyelmezteti Pál a tesszalonikabelieket.

Aki személyt birtokol, azt a birtokolt személyt erősen befolyásolja. Ha pl. férfi "birtokol" nőt, az a nő befolyásolja az őt birtokló férfit. Ha nő "birtokol" férfit, az a férfi befolyásolja az őt birtokló nőt. Ha a házastársak "birtokolják" egymást, akkor a házastársak alighanem igen erősen befolyásolják egymást. Ha ez a befolyásolás nincs, akkor megszűnik a birtokolt személy a birtoké lenni. Nagy paradoxon ez: addig az övé, amíg ő maga nem önmagáé többé. Így van ez akkor is, ha nem isteni, hanem emberi személyt "birtoklunk" — a szeretet által. A különbség csak annyi, hogy a birtokolt emberi személy nem határozhat meg olyan egyértelműen, mint az isteni Lélek. De befolyásol. Befolyásol, és nem függetleníthetem magamat tőle. A barátság vagy még inkább a házasság ezt egyértelműen igazolja. Egy házasság addig áll fenn, amíg a párom, akit "birtokolok", és akié lettem is, befolyásol engem. Ha ez megszűnik, ha a függetlenedés túllép egy bizonyos határon, tönkremegy a házasság.

A rabszolgát is birtoklom, de az uralkodás láncával megkötözve. Bár személy, merő tárgyként birtoklom. Én meghatározom őt. Ő engem nem határoz meg. Nem, mert nincsen bennem. A személy, akit személyként birtoklok — legyen az Isten, legyen az ember — bennem van. Ha ez a birtoklás kölcsönös — én őt s ő engem birtokol —, akkor az egymásbanlevés helyzete áll fenn. Aki pedig bennem van, az az enyém, és én az övé. Ha valaki valamit birtokol, az ott van mellette, körülötte, a szobában, a ruháján, magán. Ha valaki valakit birtokol, az nem csupán mellette van, hanem benne is. Az emberi személy mellettem is van. De ha valaki a Lelket birtokolja — a Lélek nem rendelkezvén a "hol" járulékával —, a Lélek nincsen mellette is, hanem csak benne lehet. Isten küldi, nyújtja, adja nekünk a Lelket. Hol tartjuk? Pál pontosítva a küldést válaszol: belénk, a szívünkbe öntötte, az ember törekvésközpontjába. Ha lenyelek egy tárgyat (ételt, levelet, akármit), ez a tárgy ugyan bennem van, de én nem vagyok a tárgyban. Ha viszont személy kerül belém, a szívembe, akkor ő bennem van, én őbenne, és mi egymásban. Ha a Lélek beleömlik a szívembe, bennem van. Ha belemerülök a Lélekbe, benne vagyok a Lélekben. Ha átítatódom a Lélekkel, egymásban vagyunk (a szivacs a vízben, a víz a szivacsban).

A Lélek és ember egymásbanlevése — nem uralom-viszony. Nem rabtartó és rab kapcsolata. Személy és személy egymáshoz fűződő viszonya. Személyhez méltó viszony, s ezért: szeretet-viszony.

e) Bennünk lakik a Lélek, a Lélek temploma vagyunk

Ha tárgyat birtokolunk, a kezünk ügyébe esik. Ha személyt birtokolunk, hozzánk tartozik, mellettük s velünk együtt él. Ha a Lelket birtokoljuk, akkor ez a Lélek bennünk van, bennünk él. Pál érzékletes képével: bennünk lakik. Örülhetett e képnek; s annak is, hogy rátalált. Stílusfordulattal is nyomatékozza a rátalálás nagyszerű érzését: "Nem tudjátok-e, hogy az Isten Lelke lakik (oikein) bennetek?". [1Kor 3,16> A bennelevés és a

bennelakás egy ugyanazon ténynek kétféle megfogalmazása: Az egyik maga után vonja a másikat és megfordítva: "Ti nem húsban vagytok, hanem Lélekben, hiszen Isten Lelke lakik bennetek... Ha pedig bennetek lakik Annak a Lelke, aki feltámasztotta Krisztust a halálból...". [Róm 8,9.11> Ezt a mondatot Pál úgy fejezi be, hogy további nyomatékozás céljából bevezeti az en-oikew (benne lakom) igekötővel ellátott ígét, amelyet az Újszövetségben csak a C.P.-ban találunk, bár a szót nem maga alkotta, készen vette a Septuaginta-ból. Így fejezi be a mondatot: "...élővé fogja tenni halandó testeteket is a maga bennetek bentlakozó Lelke által". [Róm 8,11> A Páltól átvett hitletéteményt, a kincset [vö 2Kor 4,7> Timóteus is "bennünk lakozó Szentlélek által" őrzi majd meg. [2Tim 1,14> Nagyon fontos lehetett Pál számára, hogy a Lélek az emberben lakik, és hogy nem rajtunk kívül tartózkodik.

A különböző vallások rendre lakóhelyet, azaz templomot építenek istenüknek, Istennek. Pál még nem gondol arra, hogy a Jézushoz tartozóknak templomot kellene építeniük Jézus, az Isten számára. A Jézushoz tartozók még a század végén sem igen gondolnak erre. Ha nem így volna, János aligha szerkesztené bele evangéliumába a jézusi szót: Istent nem a jeruzsálemi vagy a Garizim-hegyi szentélyben kell imádni, hanem "Lélekben és igazságban". [Jn 4,20—4> Az ugyancsak századvégi Jelenések Könyvének szerzője látja a mennyből leszálló új Jeruzsálemet, s ebben sincsen templom: "Templomot nem láttam abban, mert maga az Úr, a mindenható Isten és a Bárány a temploma az új Jeruzsálemnek". [Jel 21,22>

Jézus nem épülettől, hanem Lélektől meghatározott imádást, kultuszt kíván. Nem is kezdeményezett templomépítési akciót. Pál is eljut arra a gondolatra, hogy egy-két templom nem elég, legyen minden keresztény az Isten temploma, ha egyszer Jézus is templomnak mondta önnön testét, önmagát. [Jn 2,20—1> Athénben ki is mondja, hogy Isten "nem lakik kézzel épített templomokban". [ApCsel 17,24> A korintusiaktól pedig megkérdezi: "Nem tudjátok-e, hogy Isten temploma (naoV) vagytok, és az Isten Lelke lakik bennetek"? Folytatja is: "Nem tudjátok-e, hogy testetek a bennetek levő Szentléleknek a temploma?". [1Kor 3,16;6,19> A "testetek" fordítható így is: magatok. Ki-ki temploma tehát egyenként a Szentléleknek. A különböző vallások templomai kézzel és különféle anyagokból épített "épületek" (oikodomh) is. [vö Mt 24,1> Pál kétségbe vonja a korintusiak Lélektől meghatározott voltát azon az alapon, hogy veszekednek egymással, [1Kor 3,1> s e magatartásuk abszurditását azzal akarja nyilvánvalóvá tenni, hogy pár verssel odébb "Isten épületének" (oikodomh) [1Kor 3,9> mondja őket. Isten épülete a Szeretet Lelkét hordja magában, nem a veszekedését.

A Szentlélek temploma (naoV) jelöli az egyes keresztényeket. Az Isten épülete (oikodomh) jelöli a keresztények közösségét. "Jézusban növekedik az egész épület... Jézusban épültök egybe (sun-oikodomein) ti is — írja az efezusiaknak — Istennek lakóhelyévé (kat-oikthron) a Lélek erejében". [Ef 2,21—2> Isten, ill. Isten Lelke az emberben úgy lakik, mint templomában. Az Isten, ill. Isten Lelkét hordozó emberek pedig egybeépülnek Isten épületévé, lakóhelyévé. Annak a Léleknek az erejében teszik ezt, aki minden egyes emberben, mint a maga templomában lakik. A vallások templomai kövekből épülnek, de a Lelket hordozó emberekből egybeépülő épület—lakóhely "élő kövekből", [1Pt 2,4—5> ill. emberi magatartások "értékes köveiből" [1Kor 3,12> épül fel.

f) Az emberi természetben adott isteni önközlés

Mit válaszolt volna Pál a következő kérdésre: Mindezt Krisztus tette lehetővé? Korábban nem volt módja az embernek a Szentlélek templomává lenni? Adhatott volna a kérdésre egy nagyon pálinak tetszhető választ is: Nem, mert Krisztus golgotai áldozata előtt Isten még nem engesztelődött ki a bűnös emberiséggel, s e kiengesztelődés előtt "nem volt még Lélek, mert Jézus még nem dicsőült meg". [Jn 7,39> De adhatott volna egy másik választ is, amelyik talán mélyebben lenne reá jellemző, mint az előző válasz: Isten minden bizonnyal minden időben, minden emberben lakást akar venni. Mi ezt igazán csak a "Krisztus-esemény" hatására értettük meg, de Isten sohasem személyválogató, s ezért minden korban és helyen odaadja magát annak az embernek, aki hajlandó befogadni Őt.

Akármit válaszolt volna is, az emberi természetben adott isteni önközlés mindenképpen eligazít minket. Az ember személy, és személyes szeretet adására, ill. elfogadására van igénye. Erre lett megteremtve. Eggyé akar lenni az Abszolút Személlyel is, és ezt bizonyítja a vallások áramainak elpusztíthatatlan misztikai ere. Eggyé akar lenni azzal a nem-abszolút személlyel is, aki a "párja", aki nélkül csak fele önmagának... amit bizonyít a

férfi és nő közti szerelemnek ugyancsak elpusztíthatatlan történelmi állandósága. Mindkét fajta eggyélni akarás (az adás, a kapás, az elfogadás, az ő bennem és én őbenne, az egymásbanlevés megjelenési formáiban) egyaránt csak a szeretetben válik lehetségessé. Abban a szeretetben, ami és aki — az Isten. Abban a szeretetben, aminek—akinek képére és hasonlatosságára lettünk Istenre néző emberré, és lettünk férfivá—nővé teremtve. Az Isten munkája ez. Ebben a munkában a Lelke — Isten eszköze.

Amit Pál e tekintetben ennek a Léleknek tulajdonít, s amit a C.P. olyan elhíttető erővel és olyan kifogyhatatlannak tetszően deklinál, az bele van írva az emberi természetbe. S ennek az írásnak minden fátylat eltávolító [vö. 2Kor 3,15—8> olvasása nélkül bizony nem tudta volna mindazt elmondani, amit erről elmondott. Elmondott megint csak egy tapasztalati teológia erejében, hiszen úgy, ahogyan elmondta, sehol másutt nem találhatta. "Azt én írva lelém lelkem asztalára..." — mondja Vörösmarty a Tündérvölgy c. kiseposzának elején. Pál is ott találta. Ott, a lelke asztalán, mert kapott és elfogadott sugallatot... sugalmazást; akármit is jelentsen pontosan ez a szó.

73. A LÉLEK BENNÜNK, VAGY MI A LÉLEKBEN?

a) Melyik a hangsúlyosabb?

Ha küldik, adják, nyújtják nekünk a Lelket..., ha elfogadjuk, megkapjuk, birtokoljuk a Lelket... ha bennünk lakik, ha bennünk bent-lakik a Lélek..., akkor egyértelműnek látszik, hogy ez a Lélek mint személy és anyagtalan valóság csak mibennünk lehet. A kiegészítő formulát, azt ti., hogy mi vagyunk a Lélekben, csak az áradás—ömlés kifejezései sugallták (72b num). Ilymódon a fenti megfogalmazások alapján úgy tetszik, hogy a C.P. jóval hangsúlyosabban állítja a Lélek bennünk levését mint azt, hogy mi vagyunk a Lélekben.

Ha viszont az en (-ban, -ben) prepozíció előfordulásait is bevonjuk a kérdés vizsgálatába, akkor első pillantásra ellenkező eredményre bukkanunk. Hat helyen találjuk ugyanis, hogy a Lélek "bennetek" (en cumin), [Róm 8,9b;8,11ab;1Kor 3,16;6,19> "bennünk" (en chmin) [2Tim 1,14> lakik. Kiegészíti ezt még, hogy a sátáni lélek dolgozik a hitetlenség fiaiban (en), [Ef 2,2> valamint az, hogy Isten "belétek" (eiV cumaV) [1Tesz 4,8> adta Szentlelkét. Ezzel szemben a "lélekben" (en pneumati) fordulattal és azonos jelentést hordozható kiegészítő alakjaival nem 6—8 ízben, hanem közel félszázszor találkozunk a C.P.-ban.

en (tw) pneumati	(a) Lélekben	23
en cw	akiben	1
en... pneumatoV	a Lélek valamijében	6
tw pneumati	a Lélekben	6
pneumati	Lélekben	13, = 49 ízben

59. tábla: Az en pneumati-féle formulák

Ez összesen 49 előfordulás. A kérdés csak az, hogy ezek az alakok, amelyek a szótári jelentés alapján lehetnének mind helyhatározók, valóban helyhatározók-e? E kérdés eldöntése céljából megnéztem a fenti 49 helyet négy fordításban (Békés—Dallos 1950, Szent István Társulat 1974, Ökumenikus 1975, Csia 1978). A megvizsgált 4 x 49 = 196 fordítás a következő képet mutatja:

a. —ben: 48 és -be: 1,	= 49 ízben (25%)
b. eszközhatározó: Lélekkel (39), Lélektől (10), Lélek által (40), erejével (4), közreműködésével (2), kiárasztásával (1), szívvel (1), hatalmával (1),	= 98 ízben (50%)
c. módhatározó: szerint (14), Lélekből (3), lelkületű (2), erejéből (2), ahogy tanítja (2), egyetértésben (2), odaadással (1), megfelelően (1),	= 27 ízben (13,8%)
d. határozó nélkül: Lélek (14), Léleknek a (4), Lelket (3), nincs fordítás (1),	= 22 ízben (11,2%)

60. tábla: Az en pneumati-féle formulák jelentése

E táblázatból látható, hogy az en pneumati és a vele rokon formulákról a fordítók átlagban csak 25%-ban készítettek az elsődleges szótári jelentésen alapuló tükörfordítást: Lélekben. Az olvasatok háromnegyed része nem helyhatározóval fordít, hanem eszközhatározóval, módhatározóval vagy határozót egyáltalán nem használva (pl.: agaph en pneumati = lelki szeretet [Kol 1,8>). Ez a tényállás nagyon is megfelel korábbi eredményeinknek, hiszen rendre azt tapasztaltuk, hogy a C.P. pneumatológiája alapvetően valóban arról beszél, hogy mit tud tenni az ember a Lélek erejével (eszközhatározó), a Lélektől meghatározottan (módhatározó).

b) A 48 tükörfordítás

Nézzük meg közelebbről a 25%-ot kitevő 48 tükörfordítást. Ezt a 48 olvasatot 22 igehelyen találjuk:

3 helyen	4 fordító ad tükörfordítást	= 12
5 helyen	3 fordító ad tükörfordítást	= 15
7 helyen	2 fordító ad tükörfordítást	= 14
7 helyen	1 fordító ad tükörfordítást	= 7

Négy fordító munkáját használván fel, e 22 igehely összesen 88 olvasatot ad. Az alábbi táblázat megmutatja e 22 igehely olvasatait az említett négy fordítónál.

		-ben	eszközh.	módh.	nem- határozós
	Róm 14,17	4			
	Ef 2,18, 4	4			
	1Tim 3,16	4			
	1Kor 12,9a	3	1		
	1Kor 12,9b	3	1		
	2Kor 6,6	3	1		
	Ef 4,23	3	1		
	1Kor 12,13	3	1		
	Róm 7,6	2	1	1	
	1Kor 14,16	2	2		
	Gal 3,3	2	2		
	Gal 6,1	2	1		1
	Ef 6,18	2	2		
	Fil 1,27	2	2		
	Fil 3,3	2	1		
	Róm 2,29	1	2	2	
	Róm 8,9	1		3	
	Róm 9,1	1	3		
	Róm 12,11	1	1	2	
	2Kor 12,18	1		2	
	Gal 5,5	1	3		
	Róm 1,9	1	2	1	
	össz. 88	48	27	12	1

61. tábla: 22 en pneumatiformula fordításai

Vegyük sorba őket, s nézzük meg, találunk-e olyan helyeket, amelyeken kényszerítő erejű — tehát nemcsak formailag, de tartalmilag is indokolt — a helyhatározós fordítás.

Elsőül azt a három helyet vizsgáljuk meg, ahol mind a négy fordító a "Lélekben" fordítási eredményre jutott.

1. Róm 14,17: "Isten Országa nem evés és ivás, hanem istennektetés és öröm és béke a Szentlélekben" — Állítja-e kényszerítően ez a vers, hogy a Szentlélekben vagyunk? Nem. Magatartásunkról (istennektetés) és tudatállapotunkról (öröm, béke) állítja legfőljebb, hogy ezek a Szentlélekben vannak. Mivel mind a három a bennünk hatékony Lélek gyümölcsének tekintendő, azért nem állítható biztosan, hogy Pál a magatartásokat Szentlélekben levő magatartásoknak gondolta. Lehet, hogy csak arra gondolt, hogy a Szentlélek eszköze annak, hogy ilyen (az Országához méltó) a magatartásunk és tudatállapotunk. Ha az esetek háromnegyed részében lehetséges volt más fordítás is, itt sem utasítható el feltétlenül a nem helyhatározós fordítás. Fordíthatunk így

is: a Szentlélek által, a Lélek hatására, a Szentlélektől meghatározottan, a Szentlélek belénk áradásának a következtében stb. (TOB: dans l'Esprit Saint)

2. Ef 2,18: Jézus által van szabad útja zsidónak és pogánynak az Atyához az egyetlen Lélekben — A vers az Atyához jutási lehetőségünket állítja Lélekben levőnek. Nem azt, hogy mi vagyunk a Lélekben. Gondolhatott Pál arra, hogy mi magunk és minden lehetőségünk a Lélekben áll fenn, de nem gondolt szükségképpen erre. Gondolhatott arra is, hogy a Lélektől megajándékozottan, Lélektől meghatározottan, tehát a Lélekkel vagy a Lélek által van szabad útunk az Atyához. (TOB: dans un seul Esprit)

3. 1Tim 3,16: Jézus istennektetszővé lett Lélekben — Ez a vers nem rólunk, hanem Jézusról beszél. Gondolhat arra, hogy Jézus a Lélekben létezvén lett istennektetszővé, de ugyanúgy gondolhat arra is, hogy a Lélek erejében (eszközh.). (TOB: par l'Esprit)

Látnivaló, hogy a mind a négy fordító által helyhatározósan (Lélekben) fordított igehelyek esetében sem kényszerülünk azt gondolni, hogy a szerzőnek feltétlenül a Lélekben levésre, létezésre kellett gondolnia. Alighanem még inkább ez lesz a helyzet a hátralevő 19 igehelynél, amelyeket fordítóink megpróbáltak nem helyhatározóval is visszaadni.

4—5. 1Kor 12,9ab: "...a másoknak pedig a hit ugyanabban a Lélekben, ismét másnak a gyógyítások adománya az egyetlen Lélekben..." — Az Ökumenikus így fordít: "Egyik ugyanattól a Lélektől a hitet, a másik ugyanazon Lélek által a gyógyítást..." A másik három fordító ragaszkodik a tükörfordításhoz. Ha figyelembe vesszük, hogy az előző versben szereplő karizmák a Lélek által (dia tou pneumatou), ill. ugyanazon Lélek szerint (kata to auto pneuma) adatnak, akkor nagyon is kézenfekvő arra gondolni, hogy a karizma-ajándékozásról beszélő két vers ugyanazt akarja mondani a dia, kata és en prepozíciókkal: tehát azt, hogy a karizmákat a Lélek közbejöttével kapjuk. Azt, hogy Isten adja, s a Lelket használja fel erre eszközül. Erősen valószínűtlen, hogy Pál azt akarta volna mondani, hogy az Atya a Lélekben van, amikor osztja ezeket az adományokat. S még kevésbé gondolhatott arra, hogy azok vannak a Lélekben, akik ezeket az adományokat kapják. (TOB: le même Esprit)

6. 2Kor 6,6: ...a Szentlélekben... — A szolgálathimusz alaptételéről van szó, amelyet csak Csia fordított "Szent Szellemmel" (eszközh.). A szolgálati magatartásunkat megrajzoló 28 tétel egyike aligha akarhat dogmatikai mélységekbe menni, aligha akarhatja Szentlélekben levésünket állítani. Valószínűleg csak azt akarja mondani, hogy a Szentlélektől bizony meghatározottak (módh.) azok, akik a tételekben leírt módon szolgálnak. (TOB: par l'Esprit)

7. Ef 4,23: Újulatok meg értelmek Lelkében. — Ismét Csia lóg ki a sorból eszközhatározós fordításával: "értelmek szelleme által". Alighanem a Lélek erejében, a Lélektől meghatározottan kell gondolkodásunknak megújulnia. Alighanem erről beszél a szöveg, és nem arról, hogy mi a Lélekben vagyunk. (TOB: spirituelle)

8. 1Kor 12,13: Lélekben merültünk alá, ill. Csiánál: Lélekben merítődtünk. Ez az a kép, amely valóban hordozza a C.P.-on belül a mi Lélekben levésünket, amint azt már láttuk is (72b num). (TOB: dans un seul Esprit)

Ezt az utolsó helyet nem számítva, eddig még nincs olyan helyünk, amelyen Pál szükségképpen a mi Lélekben levésünket akarná állítani. Lássuk a következő hét helyet, amelyeken a fordítókból már csak kettő-kettő ragaszkodott a tükörfordításhoz, és az adódó 28 olvasatból 12 mutat eszközhatározót.

9. Róm 7,6: A Lélek újságában szolgálni — A vers szolgálatunk új, Lélektől alakított módjáról beszél. (TOB: sous le régime nouveau de l'Esprit)

10. 1Kor 14,16: Lélekben áldást mondani — Minden bizonnyal módhatározóval van dolgunk: arról, hogy az áldást valaki "nyelveken" és nem értelmesen mondja. (TOB: si ton esprit)

11. Gal 3,3: Lélekben kezdeni, sarxban befejezni — Akár eszköz-, akár módhatározó: a Lélek segítségével, a Lélektől meghatározottan jártak el kezdetben a galaták. (TOB: par l'Esprit)

12. Gal 6,1: A szelídség szellemében — Tartalmilag egyértelműen módhatározó. (TOB: dans un esprit)

13. Ef 6,18: Imádkozva Lélekben — Ez is alighanem módhatározó: Lélektől meghatározottan. (TOB: l'Esprit)
14. Fil 1,27: Helytálltok egy Lélekben — Itt sem kényszerítő a Lélekben levők helytállására gondolni. Jelentheti ezt is: helytálltok a Lélek erejében, a Lélektől meghatározottan. (TOB: dans un même esprit)
15. Fil 3,3: Isten Lelkében szolgálunk — Nincs kizárva, de nem kényszerítő arra gondolnunk, hogy a vers Lélekben levésünket akarná nyomatékozni. Lehet ez is eszköz- vagy módhatározó. (TOB: par l'Esprit)
- Amint látható, még mindig nincsen kényszerítő anyagunk. Az utolsó 7 hely esetében pedig ezt még kevésbé remélhetjük, hiszen ezeket az ígehelyeket csak egy-egy fordító részesíti tükörfordításban.
16. Róm 2,29: A szív körülmetélése a Lélekben, ez tesz igazi zsidóvá — Lehet a körülmetélt szívű ember is a Lélekben, de beszélhet a vers arról is, hogy a Lélek hatására, segítségével kell elvégeznünk magunkon ezt a fajtájú körülmetélést. (TOB: de l'Esprit)
17. Róm 8,9: Nem vagytok sarx-ban, hanem pneumában — Jelentheti a bennelevést is, de jelentheti a pneumatól meghatározott fajtájú létezést is. (TOB: sous l'empire de l'Esprit)
18. Róm 9,1: Együtt tanúskodik velem a lelkiismeretem a Szentlélekben — Történhetik a tanúskodásom a Lélekben lévén, s ennek folytán lehetek magam is a Lélekben, ha egyszer a tanúskodásom már Abban van. De jelentheti azt is, hogy magamat, lelkiismeretemet, tanuskodásomat, ezt mind, meghatározza a Szentlélek. (TOB: par l'Esprit)
19. Róm 12,11: Lélekben lobogva — Alighanem ezt jelenti: a Lélektől izzóan, lobogóan. (TOB: d'un esprit fervent)
20. 2Kor 12,18: Nemde ugyanabban a Lélekben jártunk? — Titus és Pál inkább ugyanattól a Lélektől meghatározottan viselkedtek korintusi testvéreik színe előtt. (TOB: dans le même esprit)
21. Gal 5,5: Lélekből várjuk hitből az istenektetszés reményét — Inkább a Lélektől meghatározottan. Lélekben levésünk nem kizárt, de nem kényszerítő, nem szükségképpen. (TOB: par l'Esprit)
22. Róm 1,9: Istennek szolgálók lelkemben — Egyértelműen Pál lelkéről van szó, és nem az Istenéről. Ez a vers tehát akkor sem nyújt számunkra anyagot, ha — meg nem engedve — azt akarná mondani, hogy Pál benne van a maga lelkében. (TOB: en mon esprit)
- Úgy tetszik tehát, hogy csak egyetlen helyet [1Kor 12,13> találtunk, ahol Pál biztosan gondolt arra, hogy mi a Lélekben vagyunk. Az egyes ígehelyek elemzésének végén zárójelben a TOB fordításmegoldását találja az olvasó. A TOB a 22-ből 6 helyet fordít helyhatározóval (dans és en), de ezekből mindössze három hely írja nagybetűvel a Lelket; [Róm 14,17; Ef 2,18; 1Kor 12,13> s ez a 22 helynek csak 14 %-át teszi ki. A TOB se érzi tehát jellemzőnek a páli teológiára, hogy mi a Lélekben vagyunk.

c) Egymásbanlevés

Mindazonáltal e félszáznyi előfordulás nem teszi lehetővé annak a gondolatnak az elutasítását, hogy Pál gondolt arra, hogy mi a Lélekben vagyunk. Az egyértelműen eszközhatározói dia csak 9, az egyértelműen módhatározói kata prepozíciót csak 5 ízben hozza kapcsolatba a C.P. a pneumával. Ha az alapvetően helyhatározó jelentésű formulákat 48 ízben is megtaláljuk, akkor a fenti értelmezési bizonytalanságok mellett is alappal gondolhatunk arra, hogy csak benne lehetett e helyek fogalmazásakor Pál tudatában a gondolat, hogy mi a Lélekben vagyunk. Ennek megengedése sem szünteti meg azonban bizonytalanságunkat. Ami kétségtelenül biztos, az csak ennyi: a Lélek-áradás képei egyértelműen igazolják, hogy Pál gondolta a Lélekben levésünket.

Summázva a dolgokat úgyis azt kell mondanunk, hogy Pál számára a Lélek bennünk levése volt az egyértelműen hangsúlyozott tanítás. Éppen fordítva tehát, mint amit Pál Jézusról tanított. Jézus viszonylatában ti. egyértelműen az a hangsúlyosabb nála, hogy mi Jézusban vagyunk. Hangsúlyosabb, mint az, hogy Jézus bennünk van. Követhető is ez a különbségtevése: mi, másodszülöttek, testvérek mindannyian

benne vagyunk a korporatív főben, Jézusban, az elsőszülött Testvérben; s mi mindannyian és Jézussal együtt is hordozzuk magunkban a Szentháromságból való egyetlen pneumat, a Szentlelket.

Az egymásbanlevés a szeretet világának velejárója. A személy személlyel találkozásának létformája ez. Természetesen csak akkor, ha van tényleges találkozás, azaz ha a szeretet határozza meg a találkozást. Isten Lelke a szeretettel együtt árad belénk, [Róm 5,5> és ez a szeretet okozza azt a csodát, hogy az ember nemcsak a másik emberrel, hanem az Istennel is egymásbanlevési szituációba kerül. A Lélek munkája bennünk erre a létünk gyökeréig nyúló ontológiai találkozásra épül reá.

74. A LÉLEK MUNKÁJA BENNÜNK

a) Megment, istennektetszővé tesz, megvált

A megváltást a páli teológia alapvetően az Atya és Fiú által elvégzett kiegesztelődésként, kiegesztelésnek éli meg. De azért nem hagyja ki a megváltásból a Szentlelket sem. Az alábbiakban csak sorba szedem az ilyenként értékelendő pneuma-helyeket.

A Lélek megszentelő munkája által választott ki minket Isten az üdvösségre. [2Tesz 2,13;vö. Fil 1,19> A Lélek erejében lehet ennek az üdvösségnek a reménye bőséges bennünk. [Róm 15,3> A reánk gazdagon kiöntött Lélek ereje által üdvözít minket Megmentő Istenünk, s az örök élet reményének jegyében válunk Isten örököseivé. [Tit 3,5> Megpecsételődünk az ígért Szentlelkével, aki a mi örökségünknek a záloga—biztosítéka. [Ef 1,14> A Lélek ígértét kapjuk meg. [Gal 3,14> A Lélek reánk ömlésének következtében kapjuk meg Jézus által a fentieket magában foglaló kegyelmet, amely istennektetszőkké tesz bennünket. [Tit 3,6—7> A Lélek erejében szabadulunk meg a bűntől és a haláltól. [Róm 8,2>

A páli megváltástan központi fogalma, az istennektetszés nyolc ízben is kapcsolatba kerül a Lélekkel. Pál egyfelől azt állítja, hogy a pneuma az istennektetszésünk miatt biztosítja az életet számunkra, [Róm 8,10> másfelől pedig úgy látja, hogy ez az istennektetszés a pneuma következtében lesz a miénk: az Isten Országa istennektetszés... a Szentlélek erejében...; Istennek tetszőkké lettetek Istenünk Lelkének erejével; a Lélek erejében várjuk az istennektetszésből fakadó reményt. [Róm 14,17;1Kor 6,11;Gal 5.5> Végezetül négy helyen a pneuma és az istennektetszés egymással felcserélhető szerepet tölt be: a Lélek ereje vagy az istennektetszés fegyverei, [2Kor 6,11> a Lélek szolgálata vagy az istennektetszés szolgálata, [2Kor 3,9> a Lelket vagy az istennektetszést elnyerés, [Gal 3,7> a Lélekben megújulás és az istennektetszésben újrateremtettség [Ef 4,2.3—4> — rendre mind ugyanazt a valóságot akarja megragadni. Összefoglalóul mondhatnók: megváltottságunkat a páli teológia azon az alapon is állítja, hogy birtokába jutottunk az istennektetszésnek, ill. (azaz) a Szentléleknek.

A páli szótériológia többi műszava is rendre összefüggésbe hozható a Lélekkel. Megkaptuk a Lelket tartalmazó áldást. [Ef 1,3> A Lélek erejében lettünk megmosottak, megszenteltek. [1Kor 6,11> A Lélek szerzi meg a megváltást annak a népnek, amelyet Isten megszerzett a maga számára. [Ef 1,17> Isten mindenkit meg akart szerezni a maga népéből, s a Lélek-hordozónak megteremtett és Krisztusban újjá is teremtett istenképiségtérmetésünk az alapja annak (72f num), hogy Istennek ez a szándéka nem reménytelen, nem megalapozatlan vállalkozás. Isten a bennünk lakó Lélek által az isteni életbe emelésünkért, feltámadásunkért dolgozik, [Róm 8,10—1> hiszen Isten fiai éppen azok, akiket a Lélek vezet. [Róm 8,14>

b) Elvezet a szabadságra

A páli teológia első lépcsője szembeállítja egymással cselekedeteinket és istennektetszésünket. A Lélekkel is szembeállítja cselekedeteinket: a galaták a hitük, és nem a mózesi törvényt teljesítő cselekedeteik által kapták meg a Lelket. [Gal 3,3> Akiket a Lélek vezet, azok nincsenek már ennek a mózesi törvénynek a hatalmában. [Gal 5,18> Mindez annyit jelent, hogy nem az üdvörténeti múlt szakrális cselekedete, a körülmetélés tanúsítja, hogy az ember az Istené lett, hanem "a szív körülmetélése a Lélek erejében". [Róm 2,29> Ez utóbbinak a szakrális jele pedig immár nem a körülmetélés, hanem a vízbemértés, a keresztség: "az egy és ugyanazon Lélek erejében lettetek mindannyian egy testbe belemerítve", [1Kor 12,13> ti. zsidók és görögök — a Krisztus Testébe, az Egyházba.

Ebben az összefüggésben értelmezendő a C.P.-nak ez a kijelentése is: "Ahol pedig az Úr Lelke van, ott van a szabadság". [2Kor 3,17> Akiket ugyanis ez a Lélek meghatároz, azokat nem kötik a múlt kőbe vésett előírásai, mert a Lélek az emberi szívekbe írja bele a maga elvárásait, [vö. 2Kor 3,3> s a Lélek bontakoztatja ki az ember kreativitását: a Lélek szolgálata dicsőséges szolgálatot biztosít számunkra. [2Kor 3,8>

Miben is áll ez a dicsőséges szolgálat? Autonómiánkban. Ez az autonómia következménye annak, hogy a Krisztus törvénye határoz meg (a krisztonómia) minket, méghozzá a jól értett "Szeress, és tégy amit akarsz" szellemében, ami velejárója a közvetítésmentes, tehát a legszemélyesebb Istentől-tanítottságunknak. Ez a krisztonómia felszámol minden vallási obszervanciát, a körülmetélést vagy akármi mást, mint

üdvösségünknek, dicsőséges szolgálatunknak feltétlen velejáróját. A szeretet-törvény és a szeretet erejében az ember autonóm módon teheti azt, amit Krisztusnak az emberbe belekerült Lelke megkíván tőle. Jézus test szerinti távozása azért van a Tizenkettőnek hasznára, [Jn 16,7> mert felszabadítja bennük a felelősséget; azt ti., hogy kőbe írt betű nélkül is, Jézus füllel hallható, eligazító szava nélkül is naponként hozhatják meg szeretettől meghatározott kreatív döntéseiket. S éppen annak a Léleknek az erejében tehetik ezt, aki bizony "el nem jön" [Jn 16,7> addig a tanítványokhoz, amíg Jézusnak fülükkel is hallható szava eligazíthatja őket naponkénti döntéseikben.

A Krisztus Lelkének megkapása biztosítja tehát számukra a kettőt együtt: a krisztonómiát (Krisztus törvényeinek az érvényesülése) és az autonómiát (a szabad és kreatív döntések felelőssége). Ily módon aztán beszélhetünk pneumatonómiáról is, ami nyilvánvalóan a Krisztus Lelkétől meghatározottságot jelentheti — a krisztonómiával azonos tartalommal. Ennek a meghatározottságnak két eleme van: jelenti egyfelől azt, hogy Krisztus határozza meg cselekedeteinket, másfelől jelenti ugyanakkor azt is, hogy mi magunk, Lelket hordozó mi magunk vagyunk döntéseink létrehozói — az emberi személy legteljesebb és felelős szabadságával. Másképpen: azt tesszük, amit Krisztus elvár tőlünk, de amit teszünk, azt nem külső elvárás alapján cselekedjük, hanem lelkünk legbensőbb igényeként. Az obszervanciák értékének relativizálása, és ami ezzel együttjár: a szeretet törvényének az emberi élet egyetlen csúcseréértékké tévése — ebben áll a Krisztus-esemény legdöntőbb újdonsága. A pneumatonómia pedig éppen azt jelenti, hogy az ember a Krisztus Lelkének a hatására Istentől tanítottá válik. Sok mindenkitől kérdezhet véleményt, de a személyes döntés felelősségét senki embernek nem csúszthatja bele a zsebébe. Ez a pneumatonómia az Isten öröktől fogva elgondolt, a teremtés hajnalán az embernek odaajándékozott — és a megtestesülés révén csak helyreállított — legnagyobb áldása. Az ember dicsőséges szolgálatra vágyik. Csak a szabad, kreatív és felelős döntés életformáját képes ilyennek tekinteni. A pneumatonómia, egyfelől mint kiváltságot nem ismerő szeretettörvény, másfelől mint autonómiát biztosító törvény — adja az egyetlen lehetséges közösnevezőt egy olyan élet számára, amelyet az emberiség a maga életéként ölelhet át. Ahol az Úr Lelke, ott a szabadság. Csak a szeretet-törvény képes szabadságot adni. Azért van ez így, mert csak a szeretet-törvény transzcendálja az emberi szabadságot mindig gúzsba kötni akaró különböző kiváltságokat. Pál ráérezett a szabadság dicsőséges szolgálatára. Ráérezett arra a szabadságra, amely nemcsak a zsidó és görög kultúrkörök, hanem bármely kultúrkör obszervanciáit vallási vagy nem vallási folklórrá csökkentti és relativizálja annak következtében, hogy reátalált a szeretet-parancsban a bármely kultúrában rendre azonos emberi természet hangjára, a szeretetre.

c) Képességeinket felemeli a szeretet síkjába

A páli pneumatológiai anyag felkínál egy megkülönböztetést. A Lélek belénk kerül — ez lenne az egyik mozzanat. A belénk kerülő Lélek belénk kerülve meghatározza az életünket — ez lenne a második mozzanat. Az első mozzanat Krisztus hűségének és az ezt a hűséget elfogadó mi hitünknek a szálán függ; és megszületik bennünk a hitre jutás pillanatában. A második mozzanat nem adott pillanatnak, hanem folyamatnak, egész életünk folyamatának a műve: a Lélekkel együttműködni kész hűségünknek és a belénk került Lélek bennünket segíteni akarásának kettős szálán függ.

Az egyszer belénk került Lélek megmutatkozik, megnyilvánul bennünk (janerwsiV). [1Kor 12,7> Azáltal nyilvánul meg, hogy akarata szerint (kaJwV bouletai — ahogy akarja) kinek-kinek (cekastw) sajátos (idia) adományokat oszt ki. [1Kor 12,11> Ez az akarata, amely sajátos adományokat osztogató tevékenységben nyilvánul meg, aligha független a teremtésben—természetben megnyilvánuló akaratától, az isteni akarattól. S így aligha független az anyaméhben kapott és az anyaméhtől kezdve formálódó egyedi természetunktől, természetes képességeinktől. Ha ezt az őseinktől kapott természetünket első teremtésnek nevezzük, akkor a hit által Lelket kapás második teremtsége egyenes folytatása az elsőnek; a második reáírmel az elsőre. E második teremtsége Lélek-adománya tehát minden bizonnyal messzemenően figyelembe veszi az első teremtsége során kapott képességeinket. A Lélek-adományok ezeket a képességeket az egyház, a közösség, a többiek szolgálatába állítja, hogy hasznára legyünk embertársainknak, [1Kor 12,7> A Lélek adományozó munkája tehát felemeli képességeinket a szeretet síkjára, a másik ember szolgálatában hasznosítja. Aki a logoV képességeit kapta az első teremtsében, az e második teremtsége erejében a Szeretet Országának a szolgálatára fogja használni a bölcsesség, az ismeret benne levő logoszát vagy kognitív képességei akármelyikét. S éppen e

szeretetsíkba emelkedés jelzi, hogy a Lélek valakiben hatékonyan működik, energetizálja őt (energei). [1Kor 12,11>

d) Lélek-kereszttség

Az éjszakában Jézus Nikodémusnak felülről születésről, [Jn 3,3.7> vízből és pneumából, [Jn 3,5> ill. pneumából születésről [Jn 3,6> beszél. Nikodémus úgy gondolja, hogy e születésnek az volna a feltétele, hogy újra behatoljon anyja méhébe. Pedig Jézus nem újra és nem másodszorra is megszületésről beszél. Csak születésről. Isten az embert, ha nem is a szentség állapotát nyújtva neki teremti meg, de a szentségre (az istenektetszésre, Isten akaratának teljesítésére) alkalmasnak teremti meg. Amikor az ember a maga növekedése—bontakozása során értelemmel—akarattal—érzelemmel, egész szívével igent mond Istennek, akkor válik teljessé a születése. Erről beszél az a páli kijelentés, hogy a Lélek törekvése — az élet [Róm 8,6.10> Erről beszél az a kép is, hogy belemerülünk az egyetlen Lélekbe. [1Kor 12,13> Csecsemőként még csak szeretetre születünk meg, s akkor születünk meg egészen, amikor a szeretet állapotába kerülünk. Az születhetik meg egészen, tehát elérve ezt a szeretetállapotot, aki a csecsemőként csíraszerűen megkapott döntési képességét — miután az időben megért és kibontakozott ez a képesség benne — arra használja fel, hogy Isten ajándékozó szeretetére szeretet-választ adjon.

Amikor ez megtörténik, ez a pillanat jelzi Istenbe (Atyába is, Fiúba is, Lélekbe is) belemerülésünket; ha tetszik, az ember "Lélek-kereszttségét". A Krisztustól rendelt kereszttség szertartásának ezt a belső történést kell a közösség színe előtt demonstrálnia, és ha lehetséges, intenzifikálnia is. Ha ezt az egyetlen keresztiséget olykor a kezdeti egyház is, [ApCsel 8,14—6> s a mai nyugati egyház rendszeresen két lépcsőben szolgáltatja is ki (kereszttség és bérmálás), akkor is egyetlen dologról van szó. Egyetlenről, mert ez az egyetlen dolog a teremtő Isten akaratából folyóan nemcsak egyetlen pillanat műve, hanem folyamat is: Isten és ember, Lélek és ember dialógusa, amely végighúzódik egész életünkön. Maga a "szentségkiszolgáltatás" csak ünnepélyes és közösségileg tanúsított pillanata ennek a folyamatnak. E folyamat tényleges kezdőpontja a gyermek- és ifjúkor éveire, ezek belső érlelődési folyamatára nyúlik vissza. Ha a szentségkiszolgáltatás — Jézus akaratának megfelelően [Mt 28,19> — időben majd követi ezt a valamikor meginduló és időpont-sorozatnak is mondható folyamatot, akkor kapunk egy regisztrálható kezdőpontot is (valaki ekkor és ekkor, itt és itt keresztelkedett meg). Pált is "megragadta" [Fil 3,12> Krisztus és az Ő Lelke a damaszкуси úton, Pál már ott válaszolt Jézusnak, amikor megkérdezte: "Uram, mit akasz hogy cselekedjem?". [ApCsel 9,6> E Jézusban megszületésének csak közösségi demonstráló aktusa lehetett a Damaszkus városában hamarosan létrejövő szentségkiszolgáltatás: megkeresztelkedése Ananiás által. [ApCsel 9,18>

e) A karizmák sokfélesége

Ez a teljes értékű születés, ez a lélekkereszttség, mivel Isten és ember találkozását jelenti, ki nem számítható hatásokat bonthat ki magából. A születés pillanatában is, a megszületett élet további folyamában is — a szeretet szolgálatába állítja az ember természetes képességeit. Ezenfelül fel is fokozhatja ezeket a képességeket: "Éreztem, hogy maga a Lélek beszél belőlem. Eszembe jutottak az idézetek, még a fejezetszámok és a versszámok is..." — számolt be egyszer valaki erről a magában megtapasztalt felfokozódásról. Ennek a találkozásnak az erejében kaphatunk a Lélektől olyan képességeket is, amelyeknek bennünk létéről nem is tudtunk, esetleg nem is voltak meg bennünk. Mindenképpen ilyenek lehetnek "a gyógyítások adományai, az erők munkái", [1Kor 12,9—10> de nemcsak ezek. Az Istennel érintkezésbe jutó ember Isten képességeinek átvevőjévé és hordozójává válhatik, s ezeknek a képességeknek sem fajait, sem mértékét meg nem határozhatjuk, hanem csak áhítattal megcsodálhatjuk.

A Lélek karizmái tehát nem lehetnek egyszerűen azonosak azokkal, amiket az 1Kor 12,8—10 vagy bármely más páli karizma-lista tartalmaz. Az ember szélessége nagyobb, mint az első század ötvenes éveiben a korintusi gyülekezet tagjainak a szélessége. Isten szélessége nagyobb, mint amit az idő és tér egy koordináta-pontján (az ötvenes évek Korintusa) ajándékozni jónak látott és tudott. Isten az időpontoknak és a földrajzi helyeknek és az ezek által hordozott kultúráknak és személyiségeknek megfelelően adja a maga karizmáit. Olyanokat, amelyek akkor és ott szükségesek az Ország történelmi kibontakozásához. Ma és itt adhatja éppen azokat is, amiket kétezer éve Korintusban adott. De messzemenően adhat olyanokat is, amelyeket akkor és ott nem

adott. Tehát bizony nem feltétlenül adja mindazokat a karizmákat, amelyeket akkor és ott adott. Nem is az akkori—ottani karizmákat kell kieroőltetnünk magunkból, hanem áhítattal és alázattal kell figyelnünk, hogy ma és itt mit hoz ki belőlünk a Lélek. Az sem lehet meghatározó, hogy mire van nekem szükségem; hanem csak az, hogy Istennek mire van szüksége ahhoz, hogy ügye történelmileg előrehaladjon. Isten ajándékai — fajtákban is, intenzitásban is — még nagyon nagy meglepetésekkel szolgálhatnak az Ország kibontakozásának előttünk levő időszakaiban.

75. A LÉLEK IMÁDKOZIK BENNÜNK

a) Akit a Lélek vezet, az magas lángon ég

A Lélek energetizáló (=ható) tevékenységét Pál két ízben is a vezetni, indítani jelentésű agw igével pontosítja. A Lélektől meghatározott ember azért lehet olyan, amilyennek rajzoltuk és tapasztalhatjuk is, mert a Lélek vezeti, indítja őt. Őt is, miként Jézust, amikor kiment a pusztába. [Lk 4,1> Azok az Isten fiai, akiket a Lélek vezet. [Róm 8,14> Nem a mózesi törvény — bármely adott vallás — obszervanciáinak megtartására, hanem Lélekgyümölcsök hozására törekednek azok, akiket a Lélek vezet [Gal 5,18> — tanítja a C.P. A galatákat azért éri szemrehányás, mert "elkezdtek" [Gal 3,3> már Lélektől meghatározottak—vezetettek lenni, de visszahajoltak korábbi állapotukba, amelyben a mózesi törvény teljesítése határozta meg alapvetően (egyébként talán éppen) Istennek tetszeni akaró törekvéseiket. Pál úgy látja, hogy az embert szükségképpen indítja, vezeti valami erő, valami lélek. A korintusiakat akkor is "vezette" (agw) valami "lélek", amikor még a "néma bálványok" határozták meg életüket, amikor még csak átkozni tudhatták volna Jézust — Isten Lelkének hiányában, Isten Lelkét nem birtokolván. [1Kor 12,2—3> Mi ez? "Kebelem egy hangja, követi is aztat" — írja Arany 1855-ben (Előhang); Szókratész pedig a maga daimonionjáról beszél.

Ez a Lélek nem hidegen vezeti az embert. Akit a Lélek vezet, tüzes emberré lesz. A Római levél szeretethimnusza [Róm 12,9—21> — amely teljes szélességű, és a szeretetnek nem csupán elviselés-arcára koncentrál, ahogyan az 1Kor szeretethimnusza, amelyet éppen ezért helyesebb is volna tűrés-himnusznak, elviselés-himnusznak mondunk — egyik biztatás-eleme: pneumatikéV. [Róm 12,11> A "zew" ige jelentései: főzni, forralni, pezsegetni, főve forrónak lenni, magasan szárnyalni, háborogni, stb. Mindezek jellemezhetik azt, akit a Lélek vezet. Szavunk az Újszövetségben csak két ízben fordul elő, de mind a két esetben a Lélek ennek a szónak a meghatározója. Ilyen Lélektől lángoló embernek állítja Lukács Apollót, [ApCsel 18,25> s erre az Apollónál is megtalálható lángolásra biztat a Római levél imént említett szeretethimnusza is. [Róm 12,11> A Lélektől vezetett ember magas lángon ég. Ugyanakkor, ami ég, ami lángol, az ki is alhatik. Már első levelében figyelmeztet Pál erre az eshetőségre: "A Lelket ki ne oltjátok!". [1Tesz 5,19> Ki ne oltjuk, se a magunkét, se másét... Jézus sem oltja ki pislogó mécsbelünket — Máté tapasztalata szerint. [Mt 12,20> Amíg engedjük a Lélektől vezettetni magunkat, addig nem tud kialudni ez a láng.

Mi is volna ez a magas lángon égés? Pál tiltakozott az "örjöngésnek" [1Kor 14,23> még a látszata ellen is. De az égést, a "lelkességet" nagyon is akarta. Mit érthetett ezen, ha az örjöngést elutasította? A Róm 12,1-ben szereplő biztatást megelőzi "az igyekvésben nem lusták" és követi "az Úrnak rabszolgálok" kitétel. A Lélek ambíciózussá tesz, a Lélek teljesítményekre indít. A páli karizma-listák, ezek kognitív és gyakorlati elemei, nemkülönben azok "bőségének" [1Kor 14,12> magasztalása — mind egyértelművé teszik, hogy a Lélek pezsgő életet hív létre azokban, akiknek az életét meghatározza. Csak Lélektől vezetett emberek tudják megforgatni holnapra, a mindenkori történelmi holnapra az egész világot.

b) A Lélek kiált bennünk

Az adomány-listákban az ember istenkapcsolatának karbantartása csak a nyelveken szóló imádkozás formájában szerepel. De a C.P. egésze e tekintetben jóval szélesebb spektrumot nyújt. Az adomány-listák nem imádság-központúak, és ez egyértelművé teszi, hogy a Lélek súllyal nem imádkozásokban, hanem a szeretetben és a szeretet velejáróiban bontja ki önmagát. E tekintetben Pál teljességgel jézusi nyomokon halad. Mindazonáltal a Lélektől vezetett ember "beszél" Istenhez is, amikor pl. megvallja, hogy Jézust megilleti a "kurioV" cím,, [1Kor 12,3> amely a Septuagintában Jahve felség-titulusa. Ezt a megvallást Pál Lélektől meghatározottságunk következményének tekinti. Nem kerül ezzel szembe önnön teológiájával, amely szerint a Jézust Úrnak megvalló hitünk ellenében kapjuk meg a Lelket (tehát nem a Lélek erejében jutunk el a hitre!), hiszen a hit által a Lelket egyszer már megkapván, a Lélek irányít bennünk mindent, tehát a Jézust Úrnak megvalló imádságunkat is. A Lélek "beszél" tehát bennünk, amikor imádkozunk.

De nemcsak beszéltet, szólat (lalwn legei) minket a Lélek. [1Kor 12,3> Kiált is bennünk. Kiált is, és éppen annak következtében tesz így, hogy a Lélektől meghatározott ember tüzes, forró és magas lángon ég. Úgy is mondhatjuk ezt a tudatállapotbeli, érzelmi magasfeszültségét, hogy "lelkessült". Bár a nyelvekenszólással kapcsolatban használt "örjöngők" kifejezés bizony nem elismerő célzatú [1Kor 14,23> — ahogyan a

jeruzsálemiek sem megtisztelni akarták ezzel a szóval Jézust, [Jn 10,20> ahogyan Festus sem elismerését akarta kifejezni vele Pál iránt, [ApCsel 26,24—5> ez a kifejezés mégis csak azt mutatja, hogy a korintusi nyelveken imádkozók nem lassú lángon égtek, amikor "pneumati" imádkoztak.

Ha valaki "Apukájának" (Abba) tudja magát az Istent, csoda-e, ha ezt boldog örömmel, és ezért kiáltva is vallja Őt ennek — a Lélek hatására: "Mivel fiak vagytok, Isten elküldte szívetekbe Fiának Lelkét, aki így kiált (krazein) bennetek: Apuka, Apa", [Gal 4,6> ill.; "Nem a szolgaság lelkét kaptátok,... hanem a fiúság Lelkét, aki által kiáltjuk: Apuka, Apa". [Róm 8,15> Akit a Lélek vezet, az kiált is, és ilyen a merő értelemről ki nem telő, hanem szívünkkel, érzelmvilágunkkal is felerősített szavakat is kiált: Apuka. Az imádság hangerejét is, bensőségét is a bennünk lévő Lélek határozza meg.

A Lelket megkapásnak feltétele ugyan, hogy magunk tegyünk bizonyosságot a Jézustól tanult tartalmakról, de a megkapott Lélek belekapcsolódik ebbe a bizonyágtevésbe, s velünk együtt tesz bizonyosságot (summaturein) ugyanazon tartalmakról, s e tartalmak summájáról is: "Maga a Lélek a lelkünkkel együtt tesz bizonyosságot, hogy Isten gyermekei vagyunk". [Róm 8,16> Arról az istengyermekségről, amely nem lévén csekélység, érzelmekkel is fel tud tölteni, s így a kiáltozás hangosságát is ki tudja váltani.

c) A Lélek sóhajtozik bennünk

Istengyermekségünk az idő és tér koordinátaiban nem juthat teljességre. Csak a transzcendenciában juthat el arra. Így aztán nemcsak a kiáltás, nemcsak az öröm hangos szava határozhatja meg Istenhez fordulásunkat, imádságunkat, hanem a szomorúság sóhajtozása is. Bizony van Isten szerinti szomorúság is [2Kor 7,9>: "Mi magunk is, a Lélek zsebéjét birtoklók, mi magunk is sóhajtozunk magunkban várva a fiúságot". [Róm 8,23> Nem sóhajtoznánk, ha már birtokunkban volna e "fiúság" (istengyermekség) teljes kivirágzása, a Jézustól megmutatott remény teljes tartalma. Nem sóhajtoznánk, ha a reánk váró lakóhely [vö. Jn 14,2> már a birtokunkban volna. A Lélektől vezetett ember is sóhajtozik magában. A sóhajtozik (stenazein) szó alapszava: a stenoV (szűk). Ilyen "szűk" az életre vezető kapu is, amelyről Jézus beszél. [Mt 7,13—4;Róm 13,24> A páli cserépedény — és szolgálathimnusz ebből a szótöbbl formálja meg a beszűkítés, beszorítás, szorongattatás jelentésű stenocwria és stenocwreisJai szavakat, [2Kor 4,8;6,3.12> amelyek szinonimái az üldözöttségnek. [2Kor 12,10>

A földi lét — különösen a Lélektől meghatározottság következtében — Isten és Jézus miatt üldöztetésnek is kitett létezési forma. Ezért nem lehetünk meg benne sóhajtozás nélkül. Jézus földi léte sem lehetett meg nélküle. [Mk 7,34> A Lélektől meghatározott többi ember élete sem lehet meg nélküle, hiszen olyasvalamit várunk, ami a földi létben teljességgel el nem érhető. "Tudjuk pedig, hogyha földi sátorunk összeomlik, van Istentől készített hajlékunk, nem kézzel csinált, hanem örökkévaló mennyei hazánk. Hiszen éppen az kelti fel sóhajtozásunkat, hogy epekedünk azért, hogy mennyei lakásunkat ráhúzhassuk a földre.". [2Kor 5,1—2> Ez a sóhajtozás istenutáni vágyakozásunk sóhajtozása.

De nemcsak emiatt sóhajtozunk. Amiatt is, hogy amikor eljön vágyunk beteljesülésének órája, akkor felöltözötteknek bizonyulunk, és ne mezíteleneknek. [2Kor 5,3> Felöltözöttségünk megfelelhet a jézusi menyegzős ruhának. [Mt 22,12> Felöltözötteknek bizonyulunk-e majd? — kérdezzük magunktól, kérdezzük magunkat sóhajtozva.

Mintha volna sóhajtozásunknak egy harmadik oka is: nem meghalni akarunk, nem levetkőzni akarjuk e földi létet. Utalt már erre a "reá-felöltözés" két igekötővel ellátott igéje (ep-en-dusasJai) [2Kor 5,2>. Az ember inkább át akarna szépen sétálni ebből az életből a másik életbe. Gárdonyinknak egyik novellájában halni készül az öreg paraszt, s hivatja a papot. A pap jön is karingben, felöltözött ministránsokkal, égő gyertyával, de a haldokló ágyát üresen találja. János bácsinak ugyanis eszébe jutott, hogy ki kell még valamit javítania a tetőn, s felment a padlásra. A pap háborog. János bácsi nyugtatja, befekszik az ágyba, s meggyónik. Dolgát elvégezve a pap hazavonul. Mire hazaér, már jön is futva a gyerek: Plébános úr, tessék harangozni, János bácsi meghalt. "Az öreg lélek szépen átballagott a másvilágra" — fejezi be novelláját Gárdonyi. Nem a biológiai halált kívánjuk, hanem át akarunk lépni a biológiai életből az el nem múló Életbe.

A gyors parúziát váró [1Tesz 4,15> Pál számíthatott ennek a lehetőségére, meg e lehetőség kimaradására is. Talán ez az utóbbi eshetőség tétet vele még egy lapáttal e sóhajtozásra: megterhelten sóhajtozunk. Ezt mondja: "Mi is, akik a sátorban vagyunk, megterhelten (baroumenoi) sóhajtozunk, minthogy nem szeretnénk ezt levetni, hanem felöltöni reá (ismét: ep-en-dusasJai) amazt, hogy a halandót elnyelje az élet". [2Kor 5,4>

Sóhajtozunk tehát vágyunk betöltetlensége, esetleges lelki-mezítelenségünk és maga a biológiai halál miatt is. Sóhajtozunk tehát emberi létszituációnk miatt, amely változatlanul adott marad a Lelket, a Lélek zsenyéjét birtoklók számára is, bár ők a türelmes várakozás magatartásával hordozzák magukban ezt a létszituációt, hiszen várhatják megváltásuk teljességét. [Róm 8,23—5>

d) A Lélek imádkozik értünk

Ez a megterheltség és sóhajtozás adja emberi létünk gyengeségét (asJeneia). [Róm 8,26> Ebbe a gyengeségünkbe kapcsolódik bele az általunk hordozott Lélek. Úgy kapcsolódik bele, hogy "segítségére siet (sun-anti-lambanomai) gyengeségünknek". Gyengeségünket ezen a helyen Pál így konkretizálja: "...nem tudjuk, mit imádkozunk, és hogy azt hogyan kell tennünk". [Róm 8,26> A tanítványok is kérték Jézust, hogy tanítsa őket imádkozni. Kétezer esztendő múltán is, akármily fejlettségi fokon levő tanítványok is újra és újra kérdezik, hogyan is kell jól imádkozni. Megvallják ezzel, hogy az imádkozást életük olyan leckéjének tekintik, aminek megtanulásával bizony nem végeztek még. Azzal siet segítségünkre a Lélek, hogy "maga a Lélek jár közben értünk hangtalan sóhajtozásokkal". [Róm 8,26> A bennünk levő Lélek teszi ezt? Ha a bennünk levő, a meg nem testesült, tehát hangképző szervekkel el nem látott Lélek imádkozik értünk, akkor imádsága aligha fog helyettünk logoszt adni, hanem csak mintegy magáévá teszi értelmes szavakba bele nem öltöztetett sóhajainkat, vágyainkat, érzéseinket, szándékainkat (pl. ah, jaj, óh), amelyek innen maradnak az értelmes megfogalmazhatóságok világán. Ezt jelentheti — értünk közbenjáró hangtalan sóhajtozása. Hogy ez valami ilyesmi történhetik, azt az imádkozó ember abból tudhatja meg, hogy nyugalom költözik szívébe. Ezt tulajdonítja majd a Lélek közbenjárásának. Az értelmes, a logosz-imádság mögött is ott lehet, és nemegyszer ott is van a Lélek, [1Kor 12,3> de ilyenkor nem vagyunk "gyengék", ennek folytán imánk nem sóhajtozásokban áll. A "szavakkal ki sem tudjuk fejezni"-féle imádkozás nehéz órájában ott van bennünk és értünk a Lélek. Erről beszél ez a közbenjárás (cuper-en-tugcanein). [Róm 8 26—7>

Ezt a nyelvileg alig kifejeződő imádságot is érti az Isten, aki jól tudja, hogy milyen érzések—gondolatok húzódnak meg az értelmes beszéddel kifejezhetetlen sóhajtozások mögött. Azért tudja jól, mert ismeri a Maga Lelkének a gondolatát, s így ismeri azt, ami mondhatatlan sóhajtozások formájában tör elő ilyenkor szívünkéből. Isten tudja, hogy Neki és Lelkének is egy ügye van: a másik. Adott esetben Isten Lelke számára ezt a másikat éppen az így sóhajtozva imádkozó "szentek" adják. [Róm 8,27> A Lélek mondhatatlan sóhajtozásokkal könyörög a szentekért, akik az adott szituációban nem tudják szavakba önteni kéréseiket. Könyörög értük, de nem akárminő tárgyban, hanem "Isten szerinti" tárgyban, Isten akaratával egyezőket kérve: "Ugyanígy jön még a Lélek is segítségére erőtlenségünknek, mert azt, hogy mit imádkozunk, és hogy azt hogyan kell tennünk, nem tudjuk, de maga a Lélek jár közben értünk hangtalan sóhajtozásokkal. Az pedig, aki a szíveket fürkészi, tudja, mi a Lélek törekvése, mert ő Istenhez igazodva jár közben a szentekért". [Róm 8,26—7> A szöveg folytatása eléggé egyértelművé teszi, hogy a bennünk imádkozó Lélek értünk könyörgése nem feltétlenül arra a tárgyra irányul, ami miatt szomorkodunk, sóhajtozunk. Sokkal inkább arra, hogy bármi is legyen velünk, az javunkra szolgáljon: "Az Istent szeretőknek minden a javukra dolgozik össze...", [Róm 8,28> mert az élethelyzetek semmiféle változása sem foszthat meg minket attól, hogy Isten tovább szeressen minket. Egy újabb páli szenvedés-lista [Róm 8,35—6> ránk szakadása sem.

e) A Lélek különféle imádságai

A Lélek ugyanúgy érvényesítheti magát "mondható", megfogalmazott, az értelemről meghatározott, mondott vagy énekelt imádságainkban is. [1Kor 14,15.19> Pál így biztatja az efezusiakat: "Teljetek be inkább Lélekkel, Lélektől meghatározott zoltárokat, himnuszokat és ódákat mondván körötökben, szívetekből énekelve az Úrnak, hálát adván mindenkor mindenért...". [Ef 5,18—20> A kolosszeieket ugyanerre biztatja, kiindulva abból, hogy "a Krisztus logosza gazdagon lakozzék bennetek, teljes bölcsességgel tanítván és intvén egymást Lélektől ihletett zoltárokkal, himnuszokkal, ódákkal...". [Kol 3,16> Az adott buzdítások a szóbeli és énekelt

imádságoknak a közösségi imádkozási gyakorlatokban kialakult műfajaira utalnak. Ezeket a Lélek hatására a Pál által ismert közösségek formálták ki, mint mondható (= értelmesen kifejezhető), a Krisztus logoszától meghatározott, bölcsességre törekedő, egymás épülését szolgáló, értelmes beszédű—énekű alakított imádságokat.

Ha Pál készített volna külön imádság-adománylistát is, akkor bevezethette volna listáját az alábbi szavakkal is: A Lélek kinek-kinek különböző imádság-adományokat nyújt. Bár akármelyikőtök részesülhet az imádság összes adományfajtaiban, mégis természetes képességeitektől és pillanatnyi helyzetetektől meghatározott műfajú imádságokkal fogtok a legtöbb hasznot hajtani a közösségnek is, magatoknak is.

A C.P. alapján három Lélektől-meghatározott imádság-fajtát különböztethetünk meg.

- a. Az értelemről (noi) [1Kor 14,15.15.19> meghatározott értelmes, mondott vagy énekelt imádság, melynek műfajai: zsoltár, himnusz, óda. Ez építi az imádkozót is, a közösséget is.
- b. Az értelmet gyümölcstelenül hagyó, [1Kor 14,14> értelmetlen szavakkal mondott imádság, amely csak az imádkozót építi. A közösséget csak értelmező szöveg hozzáadásával építi.
- c. A sóhajtozó imádság, amely akár értelmes, akár értelmetlen szöveg mondása nélkül történik. Ennek a műfajnak megint csak az imádkozót építő hatása lehet. Közösségi alkalmazása legfeljebb csendetartás formájában lehetséges. Pál értékelte a csak magunkat építő imádságfajtákat is. Ha a sóhajtozó imádság ellen nem beszélt, ennek csak az lehet a magyarázata, hogy sem Korintusban, sem másutt nem akarták ezt a közösség találkozásának (legfőbb) programpontjává tenni.

A Lelket a hit által megkapjuk. A megkapott Lélek, amíg el nem fojtjuk, bennünk marad, és ott hatékonyan működik. Az Erő Lelke erőssé formálja azt, akiben benne lakik. A Pál-tanítvány Lukács a gyermek Keresztelőről írta, hogy "növekedett és erősödött a Lélektől meghatározottan". [Lk 1,80> Pál pedig azért imádkozik térdelhajtva, hogy az efezusiak "a Lélek által erősödjének belső emberré". [Ef 3,16> Mi ez a belső ember? Az üldözések, és az idő egyáltalán, ronthatják, pusztíthatják "külső emberünket", de a mi belsőnk (belső emberünk) "nap, mint nap megújul". [2Kor 4,16> Az erősödik belső emberré, aki a múltó idő tengelyén lesz egyre inkább ilyené, azaz aki mindennap megújul. A külső ember szemmel látható, a belső ember szemmel nem látható. A nem látható dolgok formálják bennünk is azt, ami nem látható: "A mi pillanatnyi kis szenvedésünk minden mértéket meghaladó nagy, örök dicsőséget szerez nekünk, mivel nem a láthatókra nézünk, hanem a láthatatlanokra, hiszen a láthatók ideig valók, a láthatatlanok pedig örökkévalók". [2Kor 4,17—8> A láthatatlanra néző belső ember a Lélektől megerősítve — mint láttuk — az egyház építésére szenteli életét, s az imádságot is ennek az egyházat építő munkának a szolgálatába állítja.

EXCURSUS

76. NAGYBETŰS ÉS KISBETŰS PNEUMA

a) Zavarban a fordítók

A görög nyelvű Biblia a pneuma szót mindig kisbetűvel írja. A C.P. 146 pneuma-helye egy ízben leheletet jelent. [2Tesz 2,8> Marad 145 hely. Nyolc ízben sátáni jellegű, a Szentlélektől különböző, akár emberfeletti, akár emberi pneumát jelent: a szolgaság pneumája, [Róm 8,15> a kábultság pneumája, [Róm 11,8> a világ pneumája, [1Kor 2,12> a hitetlenekben működő pneuma, [Ef 2,2> a csüggedés pneumája, [2Tim 1,7> a józanságtól eltérő pneuma, [2Tesz 2,2> megtévesztő pneumák, [1Tim 4,1> a Szentlélektől különböző pneuma. [2Kor 11,4> Marad 137 hely.

A 137 pneuma-helyből az általam megvizsgált öt különböző fordítás mindegyike — Bible de Jérusalem 1955 (J); Csia 1978 (C); Ökumenikus 1975 (Ö); Szent István Társulat 1974 (S); Békés—Dallos 1950 (B) — 64 helyen mindig nagybetűt ír, azaz 64 helyet illetően mind az öt fordítás vallja, hogy ezeken a helyeken a pneuma Istennek a Lelkét jelenti. Ahol a fordítók kisbetűt használnak, ott leheletről, sátáni lélekről (miként az előző bekezdés 9 helyén), ill. az ember lelkéről akarnak beszélni.

Az ily módon fennmaradó (137 mínusz 64 =) 73 helyből az öt fordító egyöntetűen kisbetűt használ 27 esetben. Marad még (73 mínusz 27 =) 46 hely. E 46 hely fordításában nagy összevisszaságot találunk. Ez az összevisszaság nem csupán hazai jelenség. Nemzetközi jellegű. Idézem erre vonatkozóan a Traduction Oecumenique de la Bible (=TOB) jegyzetének egy megállapítását: "Pál négy fő értelemben használja ezt a szót: az Isten Lelke, az ember lelke, a világ lelke, az Úr pusztító lehelete. Olykor nehéz megállapítani, hogy az egyes szövegek az első vagy a második kategóriába tartoznak-e... A fordítók zavara megmutatkozik a nagybetű és kisbetű összevissza használatában" (Épître aux Romains Paris 1987 33. lap).

Ahhoz, hogy megrajzolhassuk a C.P. tanítását az emberi pneumáról előbb döntenünk kell az alábbi három kérdésben:

- Indokolt-e, hogy az öt fordító 64 helyen rendre nagybetűvel fordít?
- Indokolt-e, hogy az öt fordító 27 helyen rendre kisbetűvel fordít?
- Milyen eredményre juthatunk azon 46 helyet illetően, amelyet fordítóink hol nagy-, hol kisbetűvel írnak:

b) Eredmény-tábla a 146 pneuma-helyről

A 627. lap táblázata tartalmazza a 146 pneuma-helynek ebben a numerusban tárgyalt összes értelmezési adatait. Értelmezem a fejlődést.

HELYEK: — utal a 146 pneuma-helyre. Az egyes vershelyek mellé kitett a, b, c betűk jelzik a versen belül előforduló két, ill. három ízben előforduló pneuma-szavak sorrendjét. [pl. Róm 8,5a;Róm 8,5b, ill. Róm 8,9a;Róm 8,9b; Róm 8,9c>

? = a fejléc első kérdőjele, amely a J betű előtt áll. Az ebben a rovatban szereplő számok (1, 2, 3, 4) utalnak a jelen numerus c. pontját részekre bontó számokra, amelyek alatt megtaláljuk az adott igehely pneumáját nagybetűvel írás indoklását.

JCÖSB = a jelen numerus a. pontjában felsorolt fordításokat jelző betűk.

X = a jelen dolgozat által magáévá tett fordítás.

— = jelzi a kisbetűvel írt pneumát. Ha egy igehelynél egyetlen kötőjelet sem találunk, akkor ez azt jelenti, hogy mind a hat fordító nagybetűvel fordítja a pneumát, azaz mindegyikük úgy gondolja, hogy a szöveg az isteni Lélekről beszél. Ha egy igehelynél 6 kötőjelet találunk, akkor az azt jelenti, hogy mind a hat fordító kisbetűvel

fordította a pneumát, azaz mindannyian úgy gondolják, hogy a szöveg az ember lelkéről beszél. Ahol 1...5 kötőjelet találunk, ott a fordítók ebben a kérdésben egymástól különböző módon foglalnak állást.

Tizenegy igehelynél kötőjelek, ill. azok hiánya helyett szavakat találunk: lehelet, sátáni, adományok. Ezeket is kisbetűvel írják a fordítók, s a táblázatban azért szerepelnek így, hogy a kötőjellel jelzett fordítások kisbetűi mind az emberi lelket jelölhessék.

? = az X utáni kérdőjel. Ennek a rovatnak b, c, ill. bc betűi utalnak a jelen numerus d. pontjára, amely vizsgálja, hogy milyen szempontok vezethették az öt fordítót, amikor 27 pneuma-helyet egyöntetűen kisbetűvel fordítottak. Ugyanennek a rovatnak az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 számai utalnak a jelen numerus e. pontjára, amelyben döntésre jutok ama 46 hely kis- vagy nagybetűvel írását illetően, amely helyek fordításában az öt fordító egymástól különböző megoldásra jutott.

c) A nagybetűvel írás szempontjai

Az öt fordító mindegyike 64 helyen egyöntetűen nagybetűvel fordította a pneumát. Feltételezem, hogy az alábbi négy megfontolás indíthatta őket erre a megoldásra. (Az alábbi számozás szerepel a Táblázat első (a J előtti) kérdőjele alatt.)

1. Ki van téve a "cagioV" (szent) a pneuma előtt 16 ízben. [Róm 5,5;9,1;14,17;15,13;16,19; 1Kor 6,19;12,3; 2Kor 13,13; 1Tesz 1,5.6;4,8; 2Tim 1,14; Tit 3,5; Ef 1,13;4,30>

2. Ki van téve, hogy a pneuma — az Isten Lelke, Krisztus Lelke — 16 ízben. [Róm 8,9b.9c.11a.11b.14; 1Kor 2,11;3,16;6,11;7,40;12,3b; 2Kor 3,3.17a.17b.18; Ef 3,16; Fil 1,19>

3. Ki van téve, hogy maga a Lélek, ill. az egy Lélek 11 ízben. [Róm 8,16.26; 1Kor 12,4.8.9a.11.13a.13b; Ef 2,18;4,4>

4. A velünk, emberekkel szembeállítás teszi nyilvánvalóvá, hogy csak az Isten Lelkéről lehet szó 21 ízben: a pneuma segít gyengeségünkön, [Róm 8,26> Pál buzdítja a rómaiakat a Lélek szeretete által, [Róm 15,30> Isten kinyilatkoztatja nekünk a Lélek által, [1Kor 2,10a.10b> nekünk adja Isten a Lélek ajándékait, [1Kor 12,7.8a> a Lélek pecsétjét, [2Kor 1,22;5,5> a Lélek a mi szolgálatunk dicsőségét eredményezi, [2Kor 3,8> megkaptuk a Lelket, [Gal 3,2.5.14> Általa kaptunk kinyilatkoztatást, [Ef 3,5> Általa választott ki minket Isten az üdvösségre, [2Tesz 2,13> nekünk beszél a Lélek a megtévesztő lelkekről, [1Tim 4,1> a Lélek gyümölcseit kell teremnünk, nem a húsait, [Gal 5,22> a Lélekben kell reménykednünk és nem a mózesi törvényekben, [Gal 5,5> a Lélek szerint kell élnünk-járnunk, [Gal 5,25a.25b> egybeépülnünk, [Ef 2,22> imádkoznunk. [Ef 6,18>

d) A kisbetűvel írás szempontjai

Az öt fordító egyöntetűen kisbetűvel fordított 27 pneuma-helyet. Az alábbi betűk csoportosítják ezeket a helyeket a fordítók megértett, ill. meg-nem-értett szempontjai alapján. (Ezekre a betűkre utal a táblázat második kérdőjelenek (?) betű-jelzése).

a. A pneuma többes számban áll és adományokat jelent 2 ízben. [1Kor 12,10;14,12> A Táblázatban kiírva találjuk: adományok.

b. A pneuma mellett ott áll az emberre utaló birtokos, birtokosnévmás 15 ízben: az én lelkem, [Róm 1,9;1Kor 14,14;2Kor 2,13> a te lelked, [2Tim 4,22> az ő lelke, [2Kor 7,13> az ember lelke, [1Kor 2,11a> a mi lelkünk, [Róm 8 16b> a ti lelketek, [Gal 6,18;Fil 4,23;Filem 25;Ef 4,23;1Tesz 5,23> a ti és az én lelkem, [2Kor 5,4;16,18> valamint a próféták lelkei. [1Kor 14,32> Ezen a 15 helyen a birtokos névmás vagy a birtokos esetben álló főnév egyértelművé teszi, hogy Pál emberi pneumáról beszél.

c. Az emberi test és az emberi lélek van szembeállítva egymással 6 ízben. Birtokos jelzőt itt nem találunk, de a test-lelek szembeállítás egyértelművé teszi, hogy a Pneuma csak az ember lelkét jelentheti. Három esetben a swma és a pneuma áll szemben egymással: a test halott, a lélek él; [Róm 8,10> testben távol, lélekben jelen; [1Kor 5,3> hogy szent legyen a test is, a lélek is. [1Kor 7,34> Ugyancsak három esetben a sarx és a pneuma áll

szemben egymással: a hús romlására, hogy a lélek megmentődjék; [1Kor 5,5> tisztítsuk meg magunkat a hús és a lélek minden szennytől; [2Kor 7,1> ha húsban távol is vagyunk, lélekben veletek vagyok. [Kol 2,5>

Szembeállítás is, birtokos jelző is igazolja a kisbetűvel írást egy alkalommal: Isten... őrizze meg lelketeket, pszüchéteket és szómátokat teljes épségben [1Tesz 5,23> — ez a hely természetesen szerepelt már a fenti b. pontban.

d. A 27 pneuma-helyből hátra van még 4: a lélekben buzgók, [Róm 12,11> szelíd lélekkel, [1Kor 4,21;Gal 6,1> a lelkiekre törekzenek. [Róm 8,5b> Az öt fordító egyöntetű megoldásával szemben különvéleményt kell bejelentennem, melynek indokolását a következőkben találjuk (a jelen 76e num 4. és 6. pontjaiban).

e) Az eltérően fordított 46 hely vizsgálata

Nagy tarkaságot mutat ez a 46 pneuma-hely:

14 helyet négyen,

13 helyet hárman,

7 helyet ketten fordítanak kisbetűvel, s végül

12 helyet az öt fordítóból csak egy fordít kisbetűvel.

Ily módon az $5 \times 46 = 230$ fordítás 121 kisbetűs és 109 nagybetűs megoldást ad. Ez a megoszlási arány is jól mutatja, hogy mekkora a bizonytalanság e 46 helyet illetően. Könnyen elképzelhető, hogyha nem öt, hanem mondjuk tíz fordítást tettem volna vizsgálat tárgyává, kisebb lett volna az egyöntetűen nagybetűs, ill. egyöntetűen kisbetűs megoldások mennyisége. Ez a megfontolás is támogatott abban, hogy a 27 kisbetűvel fordított helyből négyet megkérdőjelezzek (76d num). Jelen feladatom tehát a 46⁴ hely esetében eldönteni, hogy nagybetűvel vagy kisbetűvel kell-e azokat fordítani.

1.

Ezekből a helyekből nagybetűvel írandónak gondolom először is azt a 10 helyet, amely besorozható a 76c numerusnak az 1.2. és 3. kategóriába, — az azokban kifejtett indokok alapján.

1. Ki van téve a pneuma mellett a cagioV jelző. [2Kor 6,6> Kisbetűvel csak a J fordított.

2. További négy helyen utalást találunk arra, hogy a pneuma az Istené. A Krisztus Jézusban benne levő életnek a pneumája nem lehet más, mint az isteni Lélek; [Róm 8,2> velem egyezően jár el Ő és C. A világ lelkével szembeállított és az Istenből való pneuma megint nem lehet más, csak az isteni Lélek; [1Kor 2,12b> csak C jut más eredményre, a többi négy fordító egy véleményen van velem. A pszichikus ember nem fogadja el Isten Lelkének a dolgait; [1Kor 2,14> csak B fordít kisbetűvel. Isten Fiának a pneumája sem lehet más, mint az isteni Lélek; [Gal 4,6> ezt a helyet illetően csak C van más véleményen.

3. További öt helyen ki van téve a "maga", ill. az "egy" pontosítás. "Aki ragaszkodik az Úrhoz, az ugyanazt az egy Lelket" hordozza, amelyet az Úr hordoz magában, azaz kettejük pneumája egy és ugyanazon pneuma, és ez nem lehet más, mint az isteni Lélek; [1Kor 6,17> csak az Ő van azonos véleményen. Az ember birtokolja az isteni Lelket, ha egyszer megkaphatta: "Birtokolván pedig a hitnek ugyanazt a pneumáját..."; [2Kor 4,13> csak az Ő képviseli véleményemet, pedig ha a hit által megkaptuk mindannyian ugyanazt a pneumát, akkor a birtokolt pneuma nem lehet más, mint az isteni Lélek. — Titusz és Pál "nem ugyanazon pneuma szerint" jártak-e el?. [2Kor 12,18> A szöveg folytatja a kérdezést: "nem ugyanazokon a nyomokon-e?" Úgy tetszik hogy itt a pneuma jelzi kettejük magatartásbeli azonosságának közös lételméleti alapját: ugyanaz az isteni Lélek határozta meg mindkettejüket; ismét csak az Ő fordít nagybetűvel. — Pál ezt szeretné tapasztalni a filippiekről: "megálltok az egy ugyanazon egy pneumában, egy ugyanazon pszüchével együtt harcolva...". [Fil 1,27> A pszüché arra utal itt, amit a pneuma közössé tett a filippiekben, a pneuma pedig jelzi azt az egyetlen isteni Lelket, amelyet a filippiek is megkaptak; megint csak Ő képvisel ezzel egyező álláspontot. — Az efezusiakat Pál arra biztatja, hogy "törekedjenek megőrizni a pneuma egységét a béke köteléke által". [Ef 4,3>

Csak S és B fordít itt kisbetűvel, hiszen az emberi pneuma — teremtett kéttörvényűségünk következtében — lehet egyszerször is, békebontó is; az emberi pneuma birtoka az egység és a meghasonlás, a béke és a békétlenség. Csak az isteni Lélek indítja az embert egyértelműen az egység és a béke szolgálatára.

2.

A 46 " 4 hely második csoportját az a 14 pneuma-hely adja, amelyekben Pál a pneumával szembeállítja a sarxot. Az egyöntetűen kisbetűvel fordított helyek között (76d num) találtunk három sarx—pneuma szembeállítást, ahol is a pneuma megszentelődésére, szennytől megtisztítására buzdít Pál; ill. a földrajzi távolságot legyőző pneuma szerinti jelenlétről beszél. E helyeken nyilvánvalóan az emberi lélekről van szó, hiszen az isteni Lélek nem szorul megszentelődésre és tisztulásra, és az is nyilvánvaló, hogy nincs szükség isteni Lélekre ahhoz, hogy egy távollevő valakivel gondolatban együtt lehessenek.

De a most megvizsgálandó és nem egyöntetűen fordított sarx—pneuma szembeállítások más jellegűek. (A 14 x 5 = 70 fordításból 41 a kisbetűs, 29 a nagybetűs.) Nem az ember testből és lélekből állásának kettősségére utalnak ezek a helyek, hanem a kéttörvényű embernek arra a kettősségére, amelyet egyfelől az Isten Lelkétől meg nem határozott, másfelől az Isten Lelkétől meghatározott emberi magatartást ad. A Szentlélektől meg nem határozott magatartás elve: a sarx. A Szentlélektől meghatározott magatartás elve: a pneuma. Kéttörvényűségünk folyamánaképpen e két elv csatázik bennünk. Ha a sarx kerül felül, kiszorítja belőlünk a pneumát. Ha a pneuma kerül felül, a pneuma hatástalanává teszi a sarx-ot. Az emberen fordul, hogy a teremtésben megkapott, a bűne által elveszített, a hit és bűnbánat ellenében visszakapott isteni Lélek érvényesül-e benne, avagy a bűn és az abban megmaradás következtében ennek az isteni Léleknek a hiánya, amit Pál általában sarx-nak nevez, de mond "evilág lelkének" is. [1Kor 2,12> Az ember megkapta birtokul azt az emberen belülivé is váló Lelket, akinek emberen belüli ellenlábasa a sarx. Mindezek következtében az ezt a fajta sarx—pneuma szembeállítást mutató helyeken a pneuma nagybetűvel fordítandó. Az öt fordításból kettő járt el következetesen. S mind a 14 pneumát következetesen kisbetűvel írta, Ő viszont mind a 14 pneumát nagybetűvel írta. Nézzük meg e 14 helyet egyenként.

Pál azokat dicséri, akik a Lélekben vannak, [Róm 8,9> a Lélek dolgait gondolják-hordozzák [Róm 8,5>: az életet és a békét. [Róm 8,6> Azokat, akik sarx ellenében bontakoztatják ki vágyaikat, a sarx vágyait nem teljesítik, hiszen e két fajta vágy kizárja egymást. [Gal 5,17a.17b.16> Azokat, akiket a Lélek vezet, [Gal 5,18> és a Lélek szerint viselkednek [Róm 8,4>: a Lélek erejében megölik magukban a test cselekedeteit, [Róm 8,13> s mint Lélek szerint születettek elviselik a sarx szerint születettektől, hogy azok őket üldözzék. [Gal 4,29> Azokat dicséri, akik a Lélekkel kezdik, és Azzal is folytatják életüket. [Gal 3,3> Azokat, akik a Lélekbe vetnek, és a Lélekből aratnak maguknak örök életet. [Gal 6,8a.8b> Azokat dicséri, akik a Lélek erejében Istennek szolgálnak, és nem bizakodnak a sarx-ban, [Fil 3,3> hanem Isten Lelkére teszik rá életüket.

3.

A szembeállítást ezzel az isteni Lélekkel Pál nemcsak a sarx szóval fejezi ki. A sarx a szembenállás végső elve, s — ha úgy tetszik — mindenfajta szembenállás közösnevezője. Az Ószövetség betűjéhez (gramma) ragaszkodás, az emberi bölcsesség s a részegítő bor — adják konkrétabb megnevezéseit annak a sarx-erőnek, amellyel szemben diadalmaskodnia kell bennünk a belénk került isteni Léleknek. Hét pneuma-helyet ad ez a csoport. Az Ő mind a hetet nagybetűvel fordítja, a J 6, a C 3, a S és B pedig 1—1 helyet fordít nagybetűvel. Lássuk őket.

Miként a sarx is a halált hordozza (lásd az iménti 2. pontban megmutatott Róm 8,6 pneuma-helyet), ugyanúgy a hitet és ezáltal a Lélek-elnyerést elpusztító betű is (az Ószövetség betűjére gondol!) megöli az embert, de a Lélek élővé tesz minket. [2Kor 3,6b; vö. még 3,7> Pál azokat dicséri, akik Isten velünk kötött új szövetségének lesznek a szolgálói; az élővé tevő Léleknek a szolgálói tehát ők, és nem a halált hozó betűnek, amely itt az új szövetségnek az elutasítását jelenti az Ószövetségre hivatkozva, [2Kor 3,6a> Azokat dicséri, akik a Lélek által megújított rendben akarnak szolgálni, s nem a mózesi törvény régi rendjében; [Róm 7,6> azokat, akik a Lélek erejében a szívüket akarják körülmetélni, s elszakadnak a test körülmetélését kívánó betűtől, mivel csak az előbbi fajtájú körülmetélés kap Istentől elismerést. [Róm 2,29> Pál dicséri a maga korintusi igehirdetését is, amely nem a profán filozófiára, hanem a Lélek erejének megmutatására épített; [1Kor 2,34> nem az emberi

bölcsesség szavaira, hanem a Lélektől tanított szavakra. [1Kor 2,13> Végezetül helyettesíti a sarx-ot egy ízben a bortól megrészegedés pusztulása, amivel szembeállítja a Lélekkel feltöltődést, amely Lélektől meghatározott imádkozásra indít. [Ef 5,18>

Eddigélé már 10 " 14 " 7 = 31 helyet nagybetűsnek igazoltunk a 46 " 4 = 50 problematikus jelentésű pneumából. Még 19-nek kell meghatároznunk a jelentését.

4.

Ezt a negyedik csoportot öt olyan pneuma-hely adja, amelyben a pneuma birtoka egy Istenre jellemző tulajdonságnak; az első helyen említett kitüntetett stílusfordulatról van tehát szó. Az emberi pneumát Isten kivétel nélkül minden embernek megadja azáltal, hogy emberré teremti őt. A hit által kaphatjuk meg az isteni Lelket és Annak különféle tulajdonságait. Ezért kérheti Pál az efezusiak számára, hogy "Isten...adja meg nektek a bölcsesség és a kinyilatkoztatás Lelkét Isten megismerése céljából". [Ef 1,17> Nem emberi pneumát, hanem a hit által már megkapott Lélek adományait kéri Pál számukra, hogy képesek legyenek megismerni Isten bölcsességét és kinyilatkoztatásait. Csak az Ő fordít nagybetűvel. — Ugyancsak az isteni Lelket jelzi a sátáni szolgaság lelkével szembeállított "fiúság Lelke". [Róm 8,15b> Azt a Lelket kapták meg a római keresztények, aki őket Isten fiaivá teszi; a mi emberi pneumánk erejében viszont ki lehet maradnunk az istenfiúságból. Rendhagyónak tetszik, hogy itt S és B fordít nagybetűvel. — Jézus a szentség (cagiosunh) pneumájának közreműködésével lett a feltámadásakor hatalomban levő Fiúvá. [Róm 1,4> A szentség pneumája nem más, mint a pneuma cagion, azaz a Szentlélek. Fel sem merülhet a gondolat, hogy valami más pneuma is meg tudta volna tenni ezt Jézussal, és mégis csak a J és az Ő fordít nagybetűvel.

Ugyanezt a kitüntetett stílusfordulatot hordozza a pneuma prauthtoV, [1Kor 4,21;Gal 6,1> amelyet — mint láttuk — mind az öt fordító kisbetűsen ad vissza: en esprit de douceur (J), szelídség szellemével (C), szelíd lélekkel (Ö), szelíd lélekkel, ill. a szelídség szellemében (S és B). Mi magyarázhatja a fordítók eljárását? Az 1Kor 4,21-ben talán az, hogy Pál ezt a kérdést teszi fel: "Vesszővel menjek hozzátok, vagy szeretettel és a szelídség pneumájával?" A fordítók úgy gondolhatták, hogy a "vessző" nem stílusa a Szentléleknek; ha tehát Pál ilyen alternatívát rajzol, akkor ez csak az emberi lélek alternatívája lehet. A Gal 6,1-ben viszont nincsen alternatíva. Itt a szelídséget úgy nyomatékozza, mint a Lélektől meghatározott ember egyetlen lehetőségét. "Ha valami botlás is érnek valakit, ti, akik pneumatikusok vagytok, tegyétek helyre az ilyent a szelídség pneumájával". [Gal 6,1>

Ezzel a kitüntetett stílusfordulattal a jelen pontban vizsgált öt helyen kívül még háromszor találkozunk. [Róm 8,2; 2Kor 4,13; 2Tim 1,7> A Róm 8,2-ben az élet Lelke Krisztus Jézusban van — tehát biztosan isteni Lélek a pneuma. A 2Kor 4,13 a hit ugyanazon pneumájáról beszél — itt pedig az "ugyanazon" (auto) mutatja, hogy az isteni Lélekről van szó. Végül a 2Tim 1,7-ben a szembeállítás a sátáni lélekkel teszi nyilvánvalóvá, hogy az erő, a szeretet, a józanság pneumája csak a Szentlélek lehet: "Mert Isten nekünk nem a félelem, hanem az erő... Lelkét adta". Ha pedig adta, és Isten adta, akkor két okon is (kitüntetett stílusfordulat és szembeállítás) az isteni Lélekről beszél ez a hely.

Mindezek alapján semmi okot sem találok arra, hogy a szelídség pneumája esetében kivételt tegyek, és ezt a pneumát ne az isteni Lélekre utalónak gondoljam. Ha a mai magyar nyelvben mondunk is ilyesmit, hogy az "elvhűség szellemében" járj el, ez már alighanem e szentírási—páli fordulat laicizálását tükrözi, de Pál itt a pneumán még nem valamiféle viselkedési szellemet értett, hanem magának az isteni Léleknek a szelídségét, amely szelídség a bennünk lakástvevő Léleknek a gyümölcse. [Gal 5,22> A "szelídség szellemében" — ez ma csak ennyit jelent: szelíden. De Pál a pneumati prauthtoV esetében ennél többet is akart mondani; azt ti., hogy a Lélek bennünk lakása erejében Lélektől indítottan legyenek szelídek azok, akik "pneumatikusok", azaz a Lélektől meghatározottak. Franz Mussner a Gal 6,1 pneuma-helyet értelmezendő idézi az 1Kor 4,21 helyet, majd ezt írja: "...a hely mutatja, hogy a pneumati nem a Szentlélekre vonatkozik, hanem a szelídség lelkületére, ami persze a Gal 5,23 szerint maga is gyümölcse a Léleknek" (Der Galaterbrief, Herder 1977, 398. lap). Az általa választott kisbetűs megoldás megérvelése számomra inkább ellenérvelésnek tetszik, s ezért a Gal 6,1 esetén semmiképpen sem látok okot a kisbetűs fordításra.

De még az 1Kor 4,21 esetén sem,. Pál aligha gondolta a "vesszővel" érkezést a Szentlélekkel ellentétes magatartásnak, hiszen testvéri feddésre gondolhatott csupán, amikor vesszőről beszélt; semmi adalékunk sincsen arra, hogy Pál időnként verekedett volna a maga egyházaiban. De a feddéssel ellentétbe hozott magatartást kiemelten Lélekre jellemzőnek tudta, s ezért tette oda a pneumatik szót. Ha csak az emberi természet szigorúság—szelídség alternatívájára gondolt volna, kihagyta volna a pneumatik szót, és az en rabdo... h en agaph kai prauthti módon, tehát a pneumatik kihagyásával fogalmazott volna. — Marad még 14 hely.

5.

A következő négy pneuma-helyet a másik kitüntetett stílusfordulat adja. A pneuma ebben már nem birtok, hanem birtokos: a pneuma zsengeje, [Róm 8,23> gondolkodása—törekvése, [Róm 8,27> közössége, [Fil 2,1> kardja. [Ef 6,17> Még húsz ilyen stílusfordulattal találkozunk. Ebből 14-et mind az öt fordítónk nagybetűvel, Lélekkel fordított. [Róm 15,13.19.30; 1Kor 6,19;12,7; 2Kor 3,6.8;1,22;5,5;13,13;Gal 5,22;Fil 1,19; 1Tesz 1,6; Tit 3,5> A többi hat hely [Róm 7,6;8,2.6;1Kor 2,4;2Kor 3,6;Ef 4,3> fordítása nem volt egyöntetű, de a hat hely 5 x 6 = 30 megoldása 15 nagybetűs fordítást eredményezett: az Ö mind a hat pneumatik nagybetűvel írja, J és C 3—3, S és B pedig 1—1 helyen. Ismét az Ö fordításával megegyező eredményre jutottam.

A most szóbanforgó négy pneuma-tulajdonság esetében semmi ok sincs arra, hogy a zsenget, a törekvést, a közösséget, a kardot — az emberi pneuma tulajdonságainak állítsa Pál. J, C és Ö mind a négy esetben nagybetűvel fordít, az első két esetben még B is, csak S fordít következetesen kisbetűvel. Nézzük egyenként a helyeket. A "pneuma zsengei", azaz azok, akik a Római-levél írásáig keresztényekké lettek, nyilvánvalóan nem az emberi pneuma, hanem a Szentlélek első termései. [Róm 8,23> A "pneuma törekvéséről" [Róm 8,27> már a Róm 8,6-tal kapcsolatban megállapítottuk, hogy az a bennük levő Szentlélek törekvése. "A pneuma közösségéről" [Fil 2,1> Pál beszél úgy is, mint "a Szentlélek közösségéről". [2Kor 13,13> Túl ezen az analógián a koinwnia (közösség) a páli teológiában a kettőt (pl. zsidót és pogányt) egygyétező jézusi megváltás eredménye, amely megváltásban — mint láttuk — a Szentléleknek is szerepe van. Továbbá a közösséget, az egyházat építést (69cd num) Pál hangsúlyozottan is a Lélek gyümölcseinek tekinti. Ami pedig a "kardot" illeti, ez a Szentlélek kognitív szerepének legmarkánsabb képszerű kifejezése a C.P.-ban. — Marad még 10 pneuma-hely.

6.

A hátralévő 10 eldöntendő pneuma-helyből hatot kell ebbe a csoportba fognom, mert a másik négy külön kategóriát ad. — A feltámadt Jézus "élővé tevő pneumatikává lett" [1Kor 15,45> — itt szóba sem jöhet más pneuma, mint a Szentlélek, hiszen feltámadása után Jézus igazán nem lehet emberi pneumatikává. — Jézus "pneumatiká által lett istenneketszővé" [1Tim 3,16> — a Jordán partján nyilvánvalóan nem emberi pneuma szállt le rá. — Epafrás jelenti Pálnak a kolosszeiek "pneumatiká által kapott szeretetét" [Kol 1,8> — s a szeretet Pálnál a legkülönb, a legelső Lélek-gyümölcs. [vö Gal 5,22> — Pál figyelmezteti a tesszalonikiakat, hogy "ki ne oltsák a pneumatik"; [1Tesz 5,19> emberi pneumatikára semmiképpen sem gondolhatott, hiszen az csak öngyilkossággal vagy személyiségvesztéssel oltható ki. E négy helyből hármat J és Ö nagybetűs Lélekkel fordít.

A hátralévő két hely [Róm 8,5ab> pneumatikáját viszont mind az öt fordító kisbetűvel adja vissza. A Róm 8,5b pneumatikájának kisbetűs fordítása nehezen érthető: a pneuma szerint élők (5a) a pneumatikának a dolgaira törekednek (5b). A Róm 5a-ban a pneumatikát legalább az Ö nagybetűvel fordította, és igazoltuk is ezt az eljárást az elvi sarx—pneuma szembenállás alapján (a 76e num 2. pontjában). Az 5b pneumatikáját azonban már az Ö is kisbetűvel fordítja: "...akik pedig Lélek szerint élnek, azok a lelkiekre törekszenek" (coi de kata pneuma, ta tou pneumatikóV). A másik pneuma csak abban az esetben lehetne emberi pneuma, ha Pál kitette volna a birtokos jelzőt: a mi pneumatikánk dolgaira (ta tou pneumatikóV chmwn). De nagyon is érthetően nem tette ki, hiszen a mi pneumatikánk dolgaira törekvő ember bizony lehet olyan, aki nem "a Lélek szerint él". A Lélek szerint élő ember éppen annak folytán él a Lélek szerint, hogy ennek a Léleknek a dolgaira törekszik, és nem másvalakinek—valaminek a dolgaira. Az Ö fordítását stilisztikai szempontok magyarázhatják: nyelvtanilag nehézkesnek tekinthette a "Lélek dolgaira" megoldást, s ezért fordított így: "a lelkiekre".

Végezetül Pál egy erkölcsi buzdítást tartalmazó tételsor közepén arra is buzdítja a rómaiakat, hogy legyenek "pneumati zeontev". [Róm 12,11> A hely fordításai: dans la ferveur de l'esprit (J), szellem által buzgók (C), lélekben buzgók (Ö), tüzeslelkűek (S és B). Csupa kisbetűs megoldás. Farkasfalvy azonban nagyon helyesen így fordít: "lángoljon szívetek a Lélekben" (A Római levél, Prugg Verlag 1983, 161. lap). Az emberi pneumára jellemző lehet a húrt megeresztés, a vonakodás a buzgóságban, s éppen ezért biztat Pál arra, hogy a római keresztények, akik a Lélekben élnek — és a Lélek bennük lakik —, ennek a Léleknek a hatására—erejében legyenek "forróak, égjenek magaslángon..." azaz saját pneumájuk esetleg ellustuló buzgalmát tegyék lobogó buzgóságúvá Isten Lelkének az erejében.

7.

Négy helyünk van még hátra. [1Kor 14,2.15a.15b.16> E helyek pneumája a nyelvekenszólásra vonatkozik: "...pneumati beszél titkokat...". [1Kor 14,2> Az 1Kor 14,14-ben ezt olvassuk: "Ha tehát nyelven imádkozom, a pneumám (pneuma mou) imádkozik, de az értelmem (nouV mou) gyümölcstelen". Pál tehát, bár a nyelvekenszólást a Lélek adományának vallja, annak gyakorlatát ezen a helyen nem a Lélek bennem működésének állítja, hanem az én lelkem munkájának. Miért jár el így? Azért mert másképpen nem állíthatná szembe egymással a pneumát és az értelmet, hiszen a páli teológiában a Lélek messzemenően az értelem Lelke is. A 14. versbeli megállapítását így folytatja: "Imádkozni fogok pneumával, de imádkozni fogok értelemmel is; zsoldároznom fogok pneumával, de értelemmel is. Egyébként, ha pneumával mondanál áldást... hogyan mondja reá az áment a hálaadásodra; hiszen nem tudja, hogy mit mondasz". [1Kor 14,15ab.16> E két versben nem találjuk a 14. versben szereplő birtokosnévmásokat (mou) — sem a pneuma, sem a nous mellett. Három verssel odébb azonban újra előkerül a birtokosnévmás: "De az egyházban akarok öt szót mondani az értelemmel (mou) és nem akarok tízezer szót mondani nyelven". [1Kor 14,19>

Mindezek alapján aligha kétséges, hogy az 1Kor 14,2.15a.15b.16 pneumatihelyeire is vonatkozik (a "noi" helyeire is) az 1Kor 14,14 pneumatihou kitétel birtokosnévmása. Nyilvánvaló, hogy Pál az értelemmel mondott imádságot nem a Szentlélek erejében mondott imádsággal akarja szembeállítani. Abból nyilvánvaló, hogy az értelmileg gyümölcsöző imádságot legalább annyira a Szentlélek erejében modottnak tekinti, [vö 1Kor 12,3> mint az értelmileg gyümölcstelent. (Az egyházban öt prófétai szó többet ér, mint tízezer nyelveken mondott szó.) Akkor mit állít szembe? Az emberi pneumát és az emberi értelmet. Ebből következik, hogy a nyelveken imádkozásra vonatkozó helyeken a "pneumati" — az ember lelkének nem értelmi jellegű, nem érthető megnyilvánulásait jelenti. Ennek következtében nagyon megtévesztő ezeket a helyeket nagybetűs pneumának tekinteni. A J nem követi el ezt a hibát, de az Ö elköveti, mégpedig mind a négy helyen. A másik három fordítás csak egy helyen. [1Kor 14,2>

Következik a fentiekből az is, hogy a "lélekkel, lélekben" történő fordítás szintén megtévesztő, ha egyszer olyan szentírási szövegben olvassuk, amely bősséggel használja a kisbetűs "lelket" olyankor is, amikor Pál egyértelműen az isteni Lélekről akar valamit mondani. Márpedig mint láttuk — Szentírás-szövegeink, fordításaink ilyenek. Ezért aztán két megoldás is kínálkozik. Az egyik: ezen a négy helyen is kitenni a birtokos névmásokat az 1Kor 14,14 analógiájára. Ha azonban úgy érezzük, hogy ezzel vétünk a formai szöveghűség ellen, akkor viszont e négy helyen a "pneumati" valami egyéb kifejezéssel fordítandó. Melyik legyen ez? Valami olyan, amely kifejezésre juttatja a "pneumati"-nak az "értelem számára gyümölcstelen" jelentését. Ilyen kifejezés lehet akár "a nyelven", akár a "nem érthetően". Ez utóbbi esetben így hangzanék a szöveg: "Senki sem érti, mert nem-érthetően (nyelven) beszél titkokat... imádkozni fogok nem-érthetően (nyelven), de érthetően is; zsoldároznom majd nem-érthetően (nyelven), de zsoldároznom majd érthetően is. Mert ha nem érthetően (nyelven) mondanál áldást...". [1Kor 14,2.15ab.16>

f) Summázás

Térjünk vissza táblázatunkhoz. A 64 vonal-hiányos, a 21 teljes szélességű vonalat mutató és a 11 külön tárgyú (lehellet, sátáni adományok) tehát összesen 96 hely jelzi a hat fordító közös eredményét. A maradék 50 hely jelzi azokat a verseket, amelyeknek az értelmezésében a hat fordító nem jutott közös eredményre. A táblázatból kitetszik, hogy az Ö fordításával egyezik meg leginkább fordítási kísérletem: az 50-ből 40 ízben. A többiekével kisebb arányban: J és C fordításával 25 ízben, B és S fordításával 14, ill. 11 ízben. Munkám során a

közös protestáns—katolikus vállalásból megszületett TOB szövegéből csak a Római levélé állt rendelkezésemre. E kevés anyag alapján úgy tetszik, hogy megoldásaim ehhez a fordításhoz állnak a legközelebb. Könnyen lehetséges, hogy a magyar protestáns Ökumenikus fordítás azért áll olyan közel kísérletemhez, mert a TOB erősen befolyásolta az Ö szövegét.

Végezetül nézzük meg, hogy a C.P. 146 pneuma-helyét a hat fordítás mily mértékben adja vissza nagy-, ill. kisbetűvel. Ezt mutatja meg az alábbi első oszlop. A második oszlop az előző bekezdésben rögzítetteket regisztrálja: hány esetben tér el fordításom az öt fordító megoldásaitól.

1., 1. X:, 110 — 36	2., 1. X, eltér, Ö-től , 10, esetben
2. Ö:, 108 — 38	2. X, , C-től , 25
3. C:, 89 — 57	3. X, , J-től , 25
4. J:, 86 — 60	4. X, , B-től , 36
5. B:, 76 — 70	5. X, , S-től , 39
6. S: 73 73	

63. tábla: 146 pneuma-hely fordításai — 2

KÜLÖNFÉLE PNEUMÁK

77. SÁTÁNI PNEUMÁK

a) Sátáni pneuma is működhetik az emberben

Az előző numerus tisztázta, hogy melyek azok a pneuma-helyek, amelyek felhasználhatók arra, hogy megrajzoljuk Pál tanítását az emberi pneumáról. Ezenfelül melléktermékként megmutatta azokat a helyeket is, amelyeken Pál sátáni pneumákról beszél. Mielőtt megrajzolnók Pál tanítását az emberi pneumáról, előbb szemügyre vesszük a jelen numerusban a C.P.-nak a sátáni pneumára vonatkozó anyagát.

Sátáni pneumatológiát Pál biztosan nem akart írni, de azért nem kevészer elárulja azt a szemléletét, hogy az ember ki van téve különféle pneumák hatásának. Ha elismerjük Jézust Úrnak, egy rajtunk kívül is létező pneumának a hatására tesszük ezt; ha átkozzuk Jézust, ezt is egy rajtunk kívül is létező pneumának a hatására tesszük. [1Kor 12,3> A rajtunk kívül is lévő pneuma belénk kerülhet; és nem kerülhetne belénk, ha nem volna rajtunk kívüli léte is. Ahogyan Pál számára tőlünk valamiképpen különálló valóság az isteni pneuma, ugyanúgy valamiképpen tőlünk különálló valóság a sátáni pneuma is.

A sátáni pneuma belénk kerülésének a módja is analóg az isteni pneuma belénk kerülésével. Ahogyan az isteni pneumat az Isten adja és mi kapjuk, hasonlóan vagyunk a sátáni pneumával is. Ezt látszik alátámasztani az, hogy Pál a sátáni pneumákat emlegetve is megőrzi az adás-, [Róm 8,11; 2Tim 1,7> ill. a kapás- [Róm 8,15a; 1Kor 2,12a; 2Kor 11,4> fogalompárt. Ez a sátáni pneuma is "működik" (energein) [Ef 2,2> az emberben, miként az isteni pneuma: beszél az emberben, [1Kor 12,3> képes megingatni bennünket, [2Tesz 2,2> s rá is figyelünk a megtévesztő pneumákra. [1Tim 4,1b> Pál aligha gondol e pneumán másra, mint az ördögre, ördögökre: "A Lélek pedig nyíltan mondja, hogy a végső időkben valakik aposztatálnak majd a hittől megtévesztő (planoV) pneumákra és az ördögök tanításaira figyelve...". [1Tim 4,1b> Megtévesztő pneumák és az ördögök azonosoknak tekinthetők.

b) A megtévesztés pneumái

A páli szatano-pneumatológia legfőbb vonása ez a megtévesztés. Ha Isten lelke Pálnál hangsúlyozottan az értelem Lelke, akkor a sátáni pneuma hangsúlyozottan az emberi értelmet összezavarásnak a lelke. A sátáni pneuma nem téved, hanem téveszt. E pneumák képmutatók. Tudják, hogy amit megtévesztésül mondanak, az nem igaz. Hazugságot beszélnek. A sátáni pneuma sem testesül meg, hanem egy-egy emberbe belekerülve rajtuk keresztül fejt ki hatékonyságát. Az ilyen pneumáktól meghatározott (megszállott!) embereknek, képmutató és hazug sátáni—emberi beszédeknek hatására szakadnak el valakik a hittől. Az ilyen hatást kiváltó embereket Pál "megbélyegzett" (kausthriazein — tüzes vassal megbélyegezni) lelkiismeretű embereknek mondja. [1Tim 4,2> Mondhatná: lefoglalták őket maguknak az ördögök. Ennek következtében ők sem tévednek, ők is megtévesztenek, ők is hazudva mondják azt, amit mondanak. A megtévesztő pneumák az ember lelkiismeretét teszik tönkre: Az ilyen sorsra jutott ember képes azt képviselni, amit hazugságnak tud. Ezt nevezte Jézus Szentlélek elleni káromkodásnak. [Mk 3,29> A Szentlélek ellen káromkodót megszállja egy más, egy nem szent pneuma, egy megtévesztő pneuma. A tévedő ember lehet az Istené, a megtévesztő soha.

Pál megtévesztő pneumái nem ateizmust, nem vallástalanságot képviselnek. Hittárgyakat képviselnek, hittárgyakban nyilatkoznak: "...képmutatóan hirdetik a hazugságot, meg vannak bélyegezve saját lelkiismeretükben, tiltják a házasságot és bizonyos ételek élvezését". [1Tim 4,1—2> Az obszervanciák és a vallási "fabulációk" (Bergson) világa e sátáni pneumák "szakterülete": "Utasítsd el a mítoszokat! (fabulációkat)" — figyelmezteti Pál Timóteust. [1Tim 4,7>

Pálnak evangélium-hamisításokkal kellett csatáznia, a krisztusi egyszerűséget és tisztaságot kellett védenie. Gyötrelmesen tapasztalta a vallási fabulációk erejét, amelyek mögött a Szentlélektől különböző, "más" pneumák erejét sejtette. Féltette övéit, akiket tiszta szűzként akart Krisztus elé állítani. Féltette őket az ördög csapdáitól. "Féltelek titeket, mivel eljegyeztelek titeket egy férfiúnak, hogy tiszta szűzként állítsalak benneteket Krisztus elé. Félek azonban, hogy amint a kígyó megcsalta Évát ravaszságával, úgy tántorodnak el a ti gondolataitok is a krisztusi egyszerűségtől és tisztaságtól. Mert, ha valaki odamegy hozzátok, és más Jézust

hirdet, nem akit mi hirdetünk, vagy más lelket fogadtok be, nem akit kaptatok, vagy más evangéliumot, nem amelyet elfogadtatok, azt szépen eltűritek". [2Kor 11,2—4>

Pál pneumatológiája izajási hagyományt folytat: a Lélek hat vonásából négy kognitív jellegű: "bölcsség és értelem lelke, a tanács... lelke, az Úr ismeretének... lelke". [Iz 11,2> A Lélek mindenekelőtt értelmünket, gondolkodásunkat határozza meg. Aggodó és féltő lélekkel vigyázza a korintusiak "gondolatait" (nohmata cumwn). [2Kor 11,3> Jézust elutasító zsidó kortársairól Izajást idézve [Iz 29,10> állapítja meg, hogy "a kábultság pneumája" van bennük, s ennek következtében nem látnak szemükkel, s nem hallanak fülükkel. [Róm 11,8>

A "más peuma" — a sátáni értelmű "világnak" a pneumája. Aki a világ pneumáját hordja magában, az nem képes meglátni, hogy "mi mindent ajándékozott nekünk az Isten". [1Kor 2,12> A világ lelkét (pneuma tou kosmou) magában hordó ember minősül nem-pneumatikus embernek. Számára ostobaságnak minősül az, ami nem fabuláció; a jézusi gondolatot képtelen megérteni. [vö 1Kor 2,12—4> Az evilág pneumájának hatása alatt álló ember van kitéve a veszedelmes fabulációknak. "Ne veszítsétek el egyhamar józanságtokat, és ne rémítsen meg benneteket valamely lélektől származó kijelentés... mintha az Úr napja már közvetlenül itt volna". [2Tesz 2,2; vö még 2Tim 2,18> Ha a Szentlélek az "igazság igéjének" a biztosítója, [2Kor 6,6.7> a más pneuma mindig a megtévesztés szolgálatában áll. [2Tesz 2,3.10; 1Kor 3,16.18—9; 6,9.11; 2Kor 11,3—4; Gal 6,7—8>

c) A test vágyainak és a félelemnek a pneumája

A más pneumák fenti kognitív arcát (megtévesztés) nyomon követi a sarx szolgálata. A hitetlenség fiaiban működő pneuma a sarx vágyainak a szolgálatában áll. [Ef 2,2—3> A sarx vágyai az Isten Lelkétől indított vágyakkal egymást kölcsönösen kizáró ellentmondásban állnak. [Gal 5,17> Pál írhatta volna: Mert a más pneuma vágyat ébreszt a Szentlélek ellen, a Szentlélek pedig a más pneuma ellen. [vö Gal 5,17> A más pneuma és a sarx — ugyanazt jelenti. Pál sarx-tana gazdag anyagot szolgáltat e más pneumák emberen belüli akarati indításaihoz, törekvéseihez.

A sátáni pneuma kognitív arca: a megtévesztés. Ez a megtévesztés hozza létre — akarati síkon — a sarx uralmát az emberben. A sarx-uralom viszont a maga részéről megteremti az emberben a rabszolgaság állapotát és a félelem tudatállapotát. Ez a két állapot szorosan összetartozik. A rabszolga fél, a Lélek által szabaddá tett ember pedig bizalommal kiáltva Isten felé, békességet élvezve — nem fél. "Nem a rabszolgaság (douleia) pneumáját kaptatok, hogy megint csak féljete"; [Róm 8,15a> Isten "nem a gyávaság (deilia) pneumáját adta nektek". [2Tim 1,7> Aki megkapta Isten lelkét, az Isten gyermekeként becézve szólítja meg az apjának tudott Istent. [Róm 8,16> Aki megkapta Isten Lelkét, az a szabadság [2Kor 3,17> és a szeretet [2Tim 1,7> világában köt ki. Szabad és ezért félelemmentes világba jut.

A páli szatano—pneumatológia — reciproka, fonákja a páli pneumatológiának. Megtévesztettség és Krisztus értelme, a sarx rabszolgasága és a szeretet szabadsága, a félelem és a bizalom békessége — ezek a fogalompárok adják a páli összpneumatológia fonákját és színét, mégpedig a látás, a cselekvés és a tudatállapot síkjain. A sátáni fabulációk kihúzzák a talajt az emberi értelem ellenőrző munkája alól, majd megnyitják a kaput az érthetetlen szabályok, tilalmak számára; s végül felszabadítják a szeretet ellenőrzése alól kikerülő emberi vágyakat, s mindezek következtében elvesz az ember biztonsága. Annak az embernek a biztonsága, aki a Lélek erejében fiúként és örökösként mozog Istennek a világában. Biztonsága van annak az Istennek a világában, akit érthet és szerethet, akit apácskának szólíthat, hiszen Istentől magától kapott képességei — értelme, szeretete — alapján van otthon ebben a világban. Ez az Istentől megjellegzett világ — az ember élete.

78. AZ EMBERI PNEUMA

a) A Lélek hatása az ember pneumájára

Ebben a numerusban azt a 21 " 4 = 25 pneuma-helyet dolgozzuk fel, amelyet a 76d num-ban kisbetűvel írandónak igazoltunk. A fordítók tétovázását (Lélek vagy lélek) alighanem az a gondolat is magyarázza, hogy a Lélek belénk kerülve megjellegez bennünket, s az isteni pneuma mi mást jellegezzon meg, mint a mi emberi pneumánkat. Alapot ad ehhez a gondolathoz az is, hogy a C.P.-ra jellemző az alábbi levélzáró mondat: "A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme legyen a lelketekkel", [Gal 6,18;Fil 4,23;Filem 25> ill. "Az Úr Jézus legyen a lelketekkel, a kegyelem pedig veletek". [2Tim 4,22>A pneumánkhöz "kapcsolódik" tehát Jézus, a pneumánkhöz kapcsolódik a kegyelme is. A pneumánk tehát olyan szervünk, alkotó elemünk, amely felveszi Istent, felveszi az isteni szeretetet.

Nemcsak Jézus és a kegyelem, hanem Isten Lelke is kapcsolódik a pneumánkhöz: "A Lélek a pneumánkkal együtt tanúskodik arról, hogy Isten gyermekei vagyuk". [Róm 8,16> Igaz, nem kizárólagos felvevő szerve pneumánk az isteni Léleknek, hiszen ez a Lélek a "szívünkbe" [Róm 5,5;2Kor 2,22> is ömlik, a lelkiismeretünkre is hat. Lelkiismeretünkre hat az isteni pneuma is, de hát a sátáni is: "Nem hazudom, tanúskodik mellettem lelkiismeretem a Szentlélek által", [Róm 9,1> s ugyanakkor a megtévesztő pneumák megtévesztik a lelkiismeretet. [1Tim 4,2>

Pneumánk pontos jelentéstartalmát egy teljes páli antropológia tudná megmutatni. Ennek meg kellene határoznia az ember, a test (swma, sarx), a yuch, a szív, a fül, a lelkiismeret stb. és a pneuma szavak, mint az embert konstituáló elemek, egymáshoz viszonyítottan is exakt tartalmát. Csak ezen a teljes képen belül tudnók potosabban megmondani, hogy a C.P. szemlélete szerint milyen funkciókat végez pneumánk az emberen belül. A jelen numerus e teljes képre nem vállalkozik, enélkül akarja regisztrálni, hogy az említett 25 hely milyen funkciókat tulajdonít lelkünknek.

b) Swma, sarx, yuch — és pneuma

Egyfelől a swma és a sarx, másfelől a pneuma mutat az emberi funkciókban azonosságot is, különbözőséget is. A swma és a sarx nem tudja legyőzni a földrajzi távolságot, de a pneuma igen. Pál Efezusból írja levelét Krisztusban, s pneumája jelen tud lenni Korintusban; [1Kor 5,3> Rómából ír Kolosszéba, s pneumája a kolosszeiekkel van. [Kol 2,5> Másfelől pedig azonos a test (swma és sarx) és pneuma funkciója. Szentté lehet mind a kettő, [1Kor 7,34> megtisztulhatunk mind a kettőnek a szennyétől. [2Kor 7,1> Etikailag nemcsak a test, hanem a pneuma is ambivalens: a pneumánk is ki van téve a jó és rossz, az isteni és a sátáni pneuma hatásainak. Egy ízben totális megszentelődésünkért imádkozva az "épséget" Pál nemcsak az emberi yuch és swma, hanem a pneuma számára is kéri. [1Tesz 5,23>

Láttuk, hogy a sarkikoV és yucikoV ember kizáró ellentéte a pneumatikus embernek. [1Kor 2,14 — 3,3> Így aztán megint külöbségre találunk közöttük: "...a test halott a bűn miatt, a pneuma pedig él az istennektetszés miatt". [Róm 8,10> A pneuma felveszi tehát az istennektetszést, de a swma nem képes reá? Nem egyértelmű, hiszen az imént láttuk, hogy szent lehet a swma is. [1Kor 7,34> Ennek az a magyarázata, hogy az idézett mondatban a swma csak biológiai értelemben halott, halálnak kitett, amit pneumánkról természetesen nem állít. A TOB nem is tekinti ezt a helyet a mi pneumánkról beszélőnek, hanem — inkább több, mint kevesebb szabadsággal — így fordít: "a Lélek a ti életetek az istennektetszés miatt". — A sarx funkciója viszont lehet egyértelműen átlós ellentéte a pneuma funkciójának: a vérfertőzöt átadják a sátánnak "a sarx pusztulására, hogy a pneuma megmentődjék a mi Urunk Jézus Krisztus napján". [1Kor 5,5>

c) A Lélekhez hasonló pneumánk

Nemcsak a Léleknek, a mi pneumánknak is vannak kognitív funkciói. Lelkünk ugyanúgy ismeri az ember dolgait, miként Isten Lelke az Isten dolgait. [1Kor 2,11> Értelmünké is ez a pneuma: ebben az értelmünkkel rokonított pneumában is meg kell újulnunk, ha azt akarjuk, hogy kialakuljon bennünk az Isten szerint megújult ember. [Ef 4,23> Az 1Kor 14,2.15a.b.16 pneuma-helyek elemzése (76e num 7.) azt mutatta, hogy a pneuma és az értelem e kapcsolódásai ellenére is van az emberi pneumának értelmet elhagyó, kikapcsoló funkciója is, amely az Istennel beszélésnek, az imádkozásnak — ha a közösséget nem is építő — de az egyént igenis építő

formája. Ezek szerint a pneuma — mai nyelvhasználattal — hordozója az emberi tudattalannak is? Amikor szerephez jut életünkben ez a tudattalan, akkor a tudattalan funkcióknak a pneuma a hordozója a C.P.-ban? Alighanem igennel válaszolhatunk.

A pneuma nemcsak kognitív, hanem akarati funkciókat is hordoz. Isten irányában is, embertársaink irányában is. Pál a lelkében, azaz lelke erejével szolgálja Istent, amikor Jézus evangéliumát hirdeti. [Róm 1,9> A korintusi próféták pneumái pedig "alárendelik magukat" [1Kor 14,32> a többi prófétáknak; azaz a pneumájuk indítja őket arra, hogy szép rendben, sorban és ne egymás szavába vágva mondják el a közösségnek szánt információikat.

A pneumánk végül hordozója tudatállapotainknak is; pozitív és negatív tudatállapotainknak egyaránt. "Örülök Sztefanásznak, Fortunátusnak és Akhaikosznak megérkezésének, mert felüdítették mind az én lelkemet, mind a tiéteket", [1Kor 16,18> ill. "megvigasztalódtunk...örültünk Titusz örömének, hogy ti mindnyájan megnyugtattátok a lelkét", [2Kor 7,13> ill. "...nem volt nyugalma lelkemnek, mert nem találtam Titusz testvéremet". [2Kor 2,13> A tudatállapot nyilvánvalóan — lélekállapot is.

Az ember Isten képére és hasonlatosságára teremtődött. Ez az Isten — pneuma is: Szentlélek. A Lélekkel is rendelkező Szentháromság képére és hasonlatosságára megteremtett embernek is van természetesen pneumája. Ennek a teremtésben kapott pneumánknak reá kell rímelnie a mintájául szolgáló Lélekre. Pneumánknak az a rendeltetése, hogy tegye az emberben annak megfelelőjét, amit a Lélek tesz a Szentháromságban. E célból erősíti, nemesíti magát — hite folyamányaként — azáltal, hogy igyekszik egyre teljesebben az isteni Lélek hordozójává válni. Pneumánk mély ontológiai egységbe kerülhet az isteni pneumával. Erre lett.

79. A SZENTHÁROMSÁGI PNEUMA

a) Vannak-e külön funkciói?

A Lélek — mint láttuk — egyfelől Istennek, az élő Istennek, a Jézust feltámasztónak a Lelke, és Istenből való Lélek is, másfelől Krisztus, az Úr, Isten Fiának, Jézus Krisztusnak a Lelke.

Bár a görögben a pneuma semleges főnév, a pneumára vonatkozó névmás himnemben szerepel: "Lepecsételődtek az ígéret Szentlelkével, aki (coV) örökségünk záloga". [Ef 13—4> Még két ízben utal vonatkozó névmás a C.P.-ban a Szentlélekre: egyszer datívuszban (en cw), [Ef 4,3—> egyszer genitívuszban (cou), [Tit 3,5> de mivel e két esetben a hím- és semlegesnemű alakok azonosak, csak következtethetünk arra, hogy a szerző ezeken a helyeken is hím- és semlegesnemű alakot akart használni. Jézus ajkára adva is találunk pneumára vonatkozó hím- és semlegesnemű névmást: "...Ő (ekeinoV) megtanít majd titeket mindenre...". [Jn 14,26> E hím- és semlegesnemű névmásnak semleges főnévre vonatkoztatása mutatja, hogy az első század keresztény tudatában a Lélek az ugyancsak "hím- és semlegesnemű" Atyához és Fiúhoz hasonló és személyi "rangot" kapó valóság. Ma így mondhatjuk: a Lelket is személynek tekintik, miként az Atyát és a Fiút. A fentieket talán aláhúzza, hogy a Szentlélektől különböző más pneuma mellett semleges vonatkozó névmást (co) [2Kor 11,4> találunk.

A 2Kor zárómondata méltán mondja a Hármat egyetlen sóhajrással: "A Úr Jézus Krisztus kegyelme, az Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal!". [2Kor 13,13> Az Atyára profilírozott agaph, a Fiúnak tulajdonított cariV, a Lélek birtokának állított koinwnia — a páli teológiában akármelyik személynek tulajdonítható. Azért van ez így, mert Isten emberért vállalt gondja — közös gondja az örök Háromnak. Amelyik vállalkozásban bent van az egyik, abban benne van a másik kettő is. A különböző karizmák mögött ott áll a Lélek, az ezeket felhasználó szolgálatok mögött ott áll az Úr (Jézus), s a karizmatikus felhasználó szolgálathoz szükséges energia-szolgáltatás mögött ott áll az Isten, az Atya. [1Kor 12,4—6> Az együttműködés teljes. A tulajdonítás pedig esetleges, hiszen pár verssel odébb már a Lélek mondatik energiaszolgáltatónak. A C.P.-ban az agaph nem csupán az Atya, a cariV nem csupán a Fiú, a koinwnia nem csupán a Lélek tulajdona. A többi szentháromsági személyé is. A monoteizmusban nevelkedő Pál hogyan is juthatna más eredményre, mint a Három közti teljes harmóniára és kollaborálásra az emberi üdvösségben?!

b) A Fiú és a Lélek egysége

A bűn szétválaszt, a szeretet eggyé tesz! Egyetemes emberi tapasztalat, közmeggyőződés állítja ezt. A tétel bele van írva az emberi természetbe. Emberi természetbe írt alapvető kinyilatkoztatásnak tekintendő. Akik belekerülnek a Lélekbe — aki az egység, a szeretet, a közösség Lelke —, azok eggyé lesznek, azok alkotják az egyházat; a páli kifejezéssel: a Testet. [1Kor 12,13—27> Ha tehát mindannyian a Lélekben vagyunk, akkor egy egyetlen Krisztus-testet alkotunk. Megfordítva is áll a tétel; ha Krisztussal alkotunk közösséget, akkor pedig nemcsak Krisztussal vagyunk egyek, hanem a Lélekkel is; "Aki az Úrhoz ragaszkodik — az egyetlen pneuma". [1Kor 6,17> Az ezt megelőző vers a Ter 2,24 alapján utal férfi és nő eggyélevésére. [1Kor 6,16> Férfi és nő egy testté (sarx) lesz, a Krisztushoz ragaszkodók viszont egy pneumává lesznek. Krisztus egyetlen pneumájává lesznek, aki nem más, mint a Szentlélek. Másképpen fogalmazva: a Krisztushoz ragaszkodás egyet jelent azzal, hogy lehorgonyozunk a szeretet világában; e szeretet-világnak pedig van Lelke, az Atya és a Fiú Lelkeként megismert Szentlélek. Az imént láttuk, hogy a páli teológiában az emberi pneuma a Szentlelket hordozás "szerve". A Krisztushoz ragaszkodó emberi pneumák az egy és ugyanazon, minden hívőben közös, egyetlen isteni Lélek hordozóivá lesznek. Így van ez, mert az Abszolútum természete, hogy benne van azokban a teremtményekben, amelyeket ez az Abszolútum éppen arra teremtett meg, hogy bennük legyen, és azok Őbenne.

Ha már az Abszolútum és az annak képére—hasonlatosságára megteremtett relatívum is oly szorosan kapcsolódik egymáshoz, hogy Krisztus és a teremtmény "egy testté" lesz, s a Lélek és a teremtmény "egy pneumává" lesz, mennyivel inkább érvényesülnie kell az Abszolútum egységet biztosító természetének a szentháromsági Háromnak a viszonylataiban!? A C.P. Krisztus és a Lélek vonatkozásában szolgálat ehhez figyelemre méltó anyagot.

Három idevonatkozó nyilatkozat áll rendelkezésünkre. Az első: a megtestesült Fiú a maga földi pályafutása során istenektetszőnek bizonyult, és ez annak a Léleknek az erejében történt, akiben benne élt ez a megtestesült Fiú. [1Tim 3,16> A második: ahogyan az első Ádám emberré, azaz élőlénné lett, ugyanúgy az utolsó Ádámnak nevezett megtestesült Fiú élővé tevő Pneumává lett. [1Kor 15,45> Ily módon Pál számára a Lélek nem is más, mint az egyházban továbbélő és hatékonyan működő Krisztus. Nyugodtan vallhatja ezt, hiszen ehelyt már a feltámadott Krisztusról van szó.

c) Jézus és a Lélek azonossága?

A harmadik nyilatkozat pedig egyszerű azonosságot állít Jézus és a Lélek között; "Az Úr pedig a Lélek", amit aztán így folytat "ahol az Úr Lelke, ott a szabadság". [2Kor 2,17> Pál alighanem az alábbi gondolatmenettel juthatott el Jézus és a Lélek azonosításához.

1. Az isteni Lélek teremti meg az ószövetségi obszervanciák kötöttségeitől mentes szabadságnak a világát.
2. A Krisztushoz nem csatlakozók körében nem érvényesül ez a szabadság, mert az Ószövetség olvasóinak a szemét fátyol takarja el, és ezért nem tudták felfedezni abban a Krisztustól, a Krisztus Lelkétől kívánt szabadságot, amelyben érvényesül a tétel: Szeress és tégy, amit akarsz!
3. Ha valaki Krisztushoz fordul, az megszabadul ettől a vakká tevő fátyoltól.
4. Azért szabadul meg, mert Krisztus azonos azzal az isteni Pneumával, aki a szabadság világának a biztosítója.
5. Ez a Lélek azonos az Úrnak mondott Jézusnak a Lelkével.

A tulajdonítások teológiájának alapja — a szentháromsági Három egymásbanlevése, egysége és azonossága. A Fiú és a Lélek egymásban is van, egy is egymással, azonos is egymással. A fenti három páli nyilatkozat mozaikokat ad egy modellhez, amelynek segítségével kutató (emberi—isteni) pneumatikánk valamelyest bepillanthat a Szentháromság titkába.

Az időben fejlődő emberi lélek az idők végezetéig meg nem szűnő forrása a szentháromsági Lélekre vonatkozó ismereteknek. Kapott karizmái erejében Pál is így tudott tapasztalati teológiát írni a Lélekről. Amit írt, arról ő is elmondhatná: "Azt én írva lelém lelkem asztalára", (Vörösmarty, Tündérvölgy). Aki engedi, hogy a hit által egyre jobban betöltse szívét az Isten Lelke, az egyre többet tapasztalhat meg önnön lelkén keresztül is, mások lelkén keresztül is erről a Lélekről.

Az emberi lélektől hordozott értelmünknek kevés szebb feladata lehet ennél.

A Krisztus Lelkének megkapása biztosítja számunkra a kettőt együtt: a krisztonómiát (Krisztus törvényeinek az érvényesülése) és az autonómiát (a szabad és kreatív döntések felelőssége). Ily módon aztán beszélhetünk pneumatonómiáról is, ami nyilvánvalóan a Krisztus Lelkétől meghatározottságot jelentheti — a krisztonómiával azonos tartalommal. Ennek a meghatározottságnak két eleme van: jelenti egyfelől azt, hogy Krisztus határozza meg cselekedeteinket, másfelől jelenti ugyanakkor azt is, hogy mi magunk, Lelket hordozó mi magunk vagyunk döntéseink létrehozói — az emberi személy legteljesebb és felelős szabadságával. Másképpen: azt tesszük, amit Krisztus elvár tőlünk, de amit teszünk, azt nem külső elvárás alapján cselekedjük, hanem lelkünk legbensőbb igényeként.

Az obszervanciák értékének relativizálása, és ami ezzel együttjár: a szeretet törvényének az emberi élet egyetlen csúcsertékké tévése — ebben áll a Krisztus-esemény legdöntőbb újdonsága. A pneumatonómia pedig éppen azt jelenti, hogy az ember a Krisztus Lelkének a hatására Istentől tanítottá válik. Sok mindenkitől kérdezhet véleményt, de a személyes döntés felelősségét senki embernek nem csúszthatatja bele a zsebébe. Ez a pneumatonómia az Isten öröktől fogva elgondolt, a teremtés hajnalán az embernek odaajándékozott — és a megtestesülés révén csak helyreállított — legnagyobb áldása. Az ember dicsőséges szolgálatra vágyik. Csak a szabad, kreatív és felelős döntés életformáját képes ilyennek tekinteni.

A pneumatonómia, egyfelől mint kiváltságot nem ismerő szeretettörvény, másfelől mint autonómiát biztosító törvény — adja az egyetlen lehetséges közösnevezőt egy olyan élet számára, amelyet az emberiség a maga életéként ölelhet át. Ahol az Úr Lelke, ott a szabadság. Csak a szeretet-törvény képes szabadságot adni. Azért van ez így, mert csak a szeretet-törvény transzcendálja az emberi szabadságot mindig gúzsba kötni akaró különböző kiváltságokat. Pál ráérezett a szabadság dicsőséges szolgálatára. Ráérezett arra a szabadságra, amely nemcsak a zsidó és görög kultúrkörök, hanem bármely kultúrkör obszervanciáit vallási vagy nem vallási folklórrá csökkenti és relativizálja annak következtében, hogy reátalált a szeretet-parancsban a bármely kultúrában rendre azonos emberi természet hangjára, a szeretetre.

Tartalom

67. ERŐT ÉS ÉLETET ADÓ LÉLEK.....	477
a) Kitüntetett stílusfordulat: valamiknek a Lelke	477
b) Kitüntetett stílusfordulat: a Lélek birtokai	477
c) Lélek és erő — erőt adó Lélek.....	479
d) Lélek és élet — életadó Lélek.....	480
68. A VIZSGÁLÓ—KUTATÓ ÉRTELEM LELKE.....	481
a) Eszeteket el nem vetve.....	481
b) Isten mélységeit kutatja	481
c) A nyelvekenszólásban az értelem gyümölcstelen marad	482
d) Az 1Kor 14,22: ami megerősít a meggyőződésben	483
e) Kognitív karizmák	485
f) Értelem és szeretet egymástól el nem választhatók.....	486
69. A HASZNÁLNI AKARÁS, A SZOLGÁLÁS LELKE	488
a) Adomány, szolgálat, energiákat nyújtás.....	488
b) Szolgálathimnusz	488
c) Pándiakónia és építés	489
d) Önépítés és másokat építés; szentély és egyház	490
e) Az egyház a másoknak használni akarók közössége.....	491
f) A másoknak használni akaró karizmák dicsérete	492
g) A Lélek az alázat Lelke	492
70. A TEVÉKENY SZERETET LELKE.....	494
a) Hitünk ellenében kapjuk a Lelket	494
b) Szeretet és Lélek egymástól el nem választhatók	494
c) Vetni—aratni, járni, helytállni.....	495
d) Testiekre—anyagiakra konkretizált szeretet.....	495
e) Egyházépítésben megnyilvánuló szeretet	497
71. AZ ELVISELŐ SZERETET LELKE	499
a) Tapasztalati teológia: a szelídség Lelke	499
b) Feloldott paradoxonok.....	499
c) Az öröm és békesség Lelke	501
d) A két himnusz	502
e) Kitekintés.....	503
72. LÉTAZONOSSÁGBA KERÜLÜNK A SZENTLÉLEKKEL.....	504
a) Isten küldi, nyújtja, adja nekünk a Lelket	504
b) Áradás és lepecsételőedés	504
c) Elfogadjuk, megkapjuk, birtokoljuk a Lelket.....	506
d) Nem vagyunk magunkéi	506

e) Bennünk lakik a Lélek, a Lélek temploma vagyunk	507
f) Az emberi természetben adott isteni önközlés.....	508
73. A LÉLEK BENNÜNK, VAGY MI A LÉLEKBEN?	510
a) Melyik a hangsúlyosabb?.....	510
b) A 48 tükörfordítás	511
c) Egymásbanlevés.....	513
74. A LÉLEK MUNKÁJA BENNÜNK.....	515
a) Megment, istennektetszővé tesz, megvált.....	515
b) Elvezet a szabadságra	515
c) Képességeinket felemeli a szeretet síkjába	516
d) Lélek-kereszttség	517
e) A karizmák sokfélesége	517
75. A LÉLEK IMÁDKOZIK BENNÜNK	519
a) Akit a Lélek vezet, az magas lángon ég.....	519
b) A Lélek kiált bennünk	519
c) A Lélek sóhajtozik bennünk	520
d) A Lélek imádkozik értünk	521
e) A Lélek különféle imádságai	521
76. NAGYBETŰS ÉS KISBETŰS PNEUMA.....	523
a) Zavarban a fordítók	523
b) Eredmény-tábla a 146 pneuma-helyről	523
c) A nagybetűvel írás szempontjai.....	524
d) A kisbetűvel írás szempontjai.....	524
e) Az eltérően fordított 46 hely vizsgálata	525
f) Summázás	529
77. SÁTÁNI PNEUMÁK	531
a) Sátáni pneuma is működhetik az emberben	531
b) A megtévesztés pneumái	531
c) A test vágyainak és a félelemnek a pneumája.....	532
78. AZ EMBERI PNEUMA.....	533
a) A Lélek hatása az ember pneumájára	533
b) Swma, sarx, yuch — és pneuma.....	533
c) A Lélekhez hasonlító pneumánk.....	533
79. A SZENTHÁROMSÁGI PNEUMA	535
a) Vannak-e külön funkciói?	535
b) A Fiú és a Lélek egysége	535
c) Jézus és a Lélek azonossága?	536

Bulányi György

Szent Pál teológiája

VI.

ERÉNY-E AZ ENGEDELMESSÉG?

Bokorliget Kiadó, Budapest

Bulányi György

Szent Pál teológiája

Hatodik Könyv:

Erény-e az engedelmesség?

Ma még csak tükörben, homályosan látunk,
akkor majd színről-színre. (1Kor 13,12)

ELŐJÁRÓBAN

"Erény-e az engedelmesség?" — ez az írásom is belekerült abba a csomagba, amelyet a Magyar Püspöki Kar 1982 nyarán Rómába küldött a Hittani Kongregációnak. Ezen írásom is alapul szolgált ahhoz, hogy a magyar püspökök 1982. április 19-én felszólítottak "tévesnek ítélt teológiai magyarázataim visszavonására". A Hittani Kongregáció küldötte 1985 nyarán fel is szólított ezen írás három szövegrészletének értelmezésére.

Az 1981. év tavaszi és nyári eseményei (Gál- és Vanyó féle bíráló, a tervezett nagymaroszi koncelebrálási feltételek, pünkösdsjeink és a hajósi ifjúsági nap akadályozásai stb.) érlelték meg bennem a gondolatot, hogy tanulmányt írok az engedelmesség kérdéséről. November elejére el is készült az 1981. évi Karácsonyi Ajándék IV. kötetének (66.) részeként. A kötet a Semper reformanda címet viseli. December közepén már olvashatták is testvéreim az Erény-e az engedelmesség? c. tanulmányt.

Az 1982. januári, februári közösségi találkozókra megvitattuk, s ennek eredményeként még február végén elkészítettem A terminológia tisztázása c. összegezést (lásd a kötet végén).

Alighogy elültek a belső vita hullámai, újra feltámadt a szél. Lécai bíboros március elején táviratilag hív "az engedelmeskedés problémáit illető megbeszélésre". Március 4-én egy esztergomi papi találkozón elmondja, hogy Új Forrás c. kiadványt osztogatnak az utcán; valakinek a kezébe nyomták, aki megmutatta neki, s a Bíboros megállapította, hogy a kiadványban található engedelmesség-tanulmányt Bulányi György írta. Március 9-én délelőtt közli a fentieket a Konferencián püspöktársaival, délután pedig a Szent István Társulat közgyűlésén tart előadást a témáról. Egyidejűleg a Konferencia megállapítja, hogy "téves hitbeli tanításokat terjeszttek". E megállapítás indoklását Gál Ferenc készíti el, aki sűrűn hivatkozik az Új Forrásban megjelent tanulmányra (Új Ember, 1982. április 4.).

A Semper reformanda c. kötet előszavából:

Semper reformanda! Tökéletesednem kell. Tökéletesedned kell. Tökéletesednie kell. Tökéletesednünk kell... Itt már megállhatunk, mert ez az egyház. Azok szociológiai többsé száma, akikben hitelre talál a szó: "Legyetek tehát tökéletesek, ahogyan mennyei Atyátok tökéletes". [Mt 5,48>

Az ekkleziológia — funkcionálisan és dinamikusan tekintve — közösségi tökéletesedésünkről szóló tudomány. A kötet első részét alkotó nagy terjedelmű tanulmány el akar hengeríteni egy követ közös tökéletesedésünk útjából. Ez a kő: az embereknek engedelmeskedés. Isten az embert nem engedelmeskedésre teremtette meg. Ő maga nem kíván tőlünk engedelmességet, hanem Rá hallgatást és a belülről azonosulást Vele. Isten nem kívánja tőlünk annak megtevését, amit nem látunk helyesnek.

Budapest, 1981. Advent

A Bíboroshoz írt 1982. március 7-i levelemből:

Istenre és Egyházára hallgatva változatlanul Jézustól kapott feladatunknak tekintjük, hogy a kisközösségeinkben egyre jobban megismerjük a Magát velünk közölni akaró Istent, és hogy amit megismerünk Belőle, arról szóval és tettel bizonyosságot tegyünk. E kötelességünk teljesítéséről a legkeményebb büntetések és fenyegetések, életünk elvételének veszélye sem riasztott el eddig minket, és Isten segítségével a jövőben is állhatatosak akarunk maradni ebben.

Tántoríthatatlanul ragaszkodunk ahhoz az emberi és istengyermeki kötelességünkhöz, hogy a Zsinat szándékai szerint figyelve az idők jeleire [vö. Mt 16,4> igyekszünk tisztán látni, hogy ma és itt miben áll az Isten Ország. Ezt szolgálendő, miként eddig, a jövőben is papírra vetjük idevonatkozó gondolatainkat, hogy egymás kéziratát olvasva, bírálva, kiegészítve és egymást bátorítva tegyük, ami e tekintetben tőlünk telik. Ha Egyházunk — Istennek érte a hála — egyértelmű szót mondott a zsinaton a gondolatszabadság mellett, akkor különösen is szent kötelességünk ezt a gondolatszabadságot az Egyházon belül is megkérdőjelezhetetlen valóságnak tekinteni.

Az élet szolgálatában — kizárjuk kisközösségeinkből az uralkodás, a parancsolgatás, a másokat magunknak alárendelés, az engedelmeskedtetés minden fajtáját — Jézus szavára emlékezve: "Ti mindnyájan testvérek vagytok". [Mt 23,8> A kinyilatkoztatásban és az emberi lelkiismeretben reménykedünk: abban, hogy mindannyian hallgatunk Jézus és a Lélek szavára. Jézus szavainak és az azokra bennünket

visszaemlékeztető Léleknek engedelmeskedünk, mert ezt kívánja az Atya, Fiú, Szentlélek teljes Szentháromság az Egyháztól, annak minden egyes tagjától. Jézus példájára, aki hajlandó volt hallgatni az Atya szavára, akit ezért mint engedetlenlét [vö. Mt 21,23> népének főpapja halálra ítélte. Az apostolok és István vértanú példájára, akiket ugyanaz a főpap bebörtönzött, megveretett, halálra köveztetett, és akik mind tudták, hogy egészen s vértanúságig menően vállalniuk kell az Istenre hallgatás szolgálatában az embereknek nem engedelmeskedést is. Az Egyházban mindannyiunknak Istennek kell engedelmeskednünk. [ApCsel 5,29>

Ha bárminemű beszédünkben, írásunkban olyasmit találna, amit fenti szándékaink ellenére is ellenkezésben levőnek ítélne az említett tanítással, tisztelettel fogunk figyelni főpásztori tisztéből folyó megértő, felelős és szeretettől vezérelt kiigazítására, hogy azt lelkiismeretesen fontolóra vehessük. ("Válaszaimat" is azért terjesztettem megítélésre a Hittani Kongregáció elé, mert)... nekünk nagyon fontos, hogy azt tanítsuk, amit az Egyház Jézustól tanult, amire a Lélek visszaemlékezteti az Egyházat. Mindig készek akarunk lenni tanulni azoktól, akiket a Lélek külön karizmákban részesített.

BEVEZETÉS

80. AZ ENGEDELMESSÉG FOGALMA

a) Az embernek engedelmeskedés

Erény-e az engedelmisség? Semmi kétség, ha az engedelmisség egyet jelent Isten akaratának teljesítésével, az istennek tetszéssel /dikaiosüné/. De azonnal jogosult a kérdőjel, ha embereknek engedelmeskedünk, hiszen az emberek nemcsak Isten akaratát tolmácsolhatják nekünk. Az emberiség ellen elkövetett legsúlyosabb bűn, az emberi életet és az anyagi javakat képtelen mértékben pusztító háború nem volna lehetséges az embereknek, pl. hadvezéreknek engedelmeskedés nélkül. Az életben maradt legyőzötteket, a legyőzött engedelmeskedőket a háború befejezése után a győztesek megbüntetik. Akiknek van módjuk védekezni a büntetés-kiszabás előtt, azok rendre arra hivatkoznak, hogy ők csak engedelmeskedtek: hogy amit tettek azt „parancsra” tették. Bűneikért, melyeket elkövettek, nem ők, a parancsolók a felelősek. Nem jó szándékból vétkeztek, hanem kényszerítették őket a háború fogalmával egyet jelentő bűnökre. Ha győztek volna, most ők vonhatnák felelősségre vádlóikat, bírúkat. Ügyészt és bírót ez meg nem hat: Miért nem tagadták meg a parancsot?! Nem merték, mert aki nem engedelmeskedik, azt megbüntetik. Aki pedig engedelmeskedik, azt a veszített háború után büntetik meg.

Az engedelmisség - háború esetén - mindenképpen az embergyilkolás eszköze. Az embergyilkolás a Sátán szakmája (Jn 8,44). Az engedelmisség nagyon kedves a Sátánnak,...akinek szilárdan álljatok ellen a hit segítségével”(1 Pét 5,9) - Péter apostol szava szerint. Szilárdan ellene akarok állni ebben a tanulmányban az engedelmisség formaetikai állítmányának, amely kiszolgáltat engem a Sátánnak.

K. Rahner azért megvédi az engedelmisséget. Így: „A pusztá engedelmisség kedvéért való külső engedelmisség nélkülöz minden pozitív erkölcsi jelentőséget: az engedelmisség nem a felettesnek adott bírázó-felhatalmazás /és engedelmisséget egy másik embertől csak olyan cél érdekében lehet követelni, amely bizonyosan megegyezik Isten akaratával/” /Teológiai Kiszótár Bp. 1980. 167. lap/ Szolimán táborában valamelyik nagyhatású és szentéletű dervis, Hunyadi János táborában Kapisztránói Szent János egyaránt biztosak voltak abban, hogy Szolimán ill. Hunyadi János célja megegyezik Isten akaratával, és a sereget mindketten bíztatták a bírázó-felhatalmazásra, hiszen a katonák Istennek adják azt Szolimánon, ill. Hunyadi Jánoson keresztül. Vallásos korok emberei mindig úgy tudják, hogy Isten akaratából követik el a háborús tömeggyilkosságokat.

Az engedelmisség történelmi szószólói mindig is tisztában voltak azzal, hogy az engedelmisség egyet jelent a bírázó-felhatalmazással. Tanquerey írja: „A tökéletes lelkek... `ítéletüket` is alávetik az előljárók ítéletének, mert nem kérdik, miért is parancsolják ezt vagy amazt.” Szerzőnk azután Loyolai Szt. Ignácot idézi: „...ne csak akarja, amit az előljáró akar, hanem úgy is gondolkodik, mint ő, és az ítélete is legyen alávetve az előljáró ítéletének, amennyire egy már alávetett akarat csak alá tudja vetni az ítéletet...nehogy az ítéletünk csaljon meg bennünket, az előljáró ítéletéhez igazítsuk azt... Ha valami más felfogás kél fel a lelkedben... és úgy tűnik fel, hogy kötelességed kifejtési álláspontodat, megteheted...de...légy készen...hogy a legjobbnak fogod tartani azt, amire az előljáró el fogja határozni magát”. Majd így folytatja szerzőnk: „azt nevezik vak engedelmisségnek, amely azt eredményezi, hogy az ember előljáró kezében van, „mint a bot... mint a hulla” /Loyola/...Ez az engedelmisség nem ésszerűtlen, mert voltaképpen Istennek rendeljük alá értelmünket és akaratunkat.../ A tökéletes élet, Párizs 1932. 1064 num./.

Loyola még a 16.sz-ban élt, de Monsignore Escriva, az „Obra” (Opus Dei) alapítója, századunk gyermeke. Az Obra egyik tagja írja: „Az Atya /t.i. Escriva/ nem téved soha, és az Obrában minden az atya által történik. Engednetek kell, hogy minden az én fejemen és szívemen /keresztül/ történhessen - mondta gyakran Monsignore Escriva a maga direktorainak...Az engedelmeskedés az Obrában élet és halál, lét és nem-lét kérdése”. Alapkönyvük, a Camino /Ut/ 941. pontja ezt írja: „Engedelmeskedni, ez a biztos út. Vakon

engedelmeskedni az előjárónak, ez az életszentség útja. Apostolkodásban engedelmeskedni, ez az egyetlen út, mert Isten műve /=Obra/ esetében csak ez lehet a szellem: engedelmeskedni, vagy fel is út, le is út” /J.M. Calstillo: A „Krisztus követése” és az „Ut”. Concilium,1978. nov. 588-9 lap.- német kiadás/.

Velük szemben Rahner már keményen kínódik. „...az Egyházban... `van értelme az értelmetlennek való engedelmeskedésnek is`, feltéve, hogy a teljesítendő parancs nem erkölcstelen. A tárgyilag helytelent természetesen csak nagyon nehezen lehet az erkölcstelentől megkülönböztetni... teljesen keresztényietlen dolog „a parancs, az parancs” erkölcstelen elvére, ill. valamilyen vak engedelmességre hagyatkozni. A kereszténynek `kötelessége nyíltan szembeszállni a tekintéllyel, ha az teljes értelmetlenséget parancsol”` /l.m. 167. lap/. A szöveg ellentmondását az általam aláhúzott részek egybevetése nyilvánvalóvá teszi. Rahner az ellentmondást csak azáltal oldhatja fel, hogy csak az egyházon kívül kell szembeszállnunk az értelmetlenséggel. Ez esetben az értelmetlenség pusztításaitól megszabadulhatna legalább az emberiségnek az egyházon kívüli szelete. Sajnos, sok okon még ez sem lehetséges. Először: az Egyház tagjai részére teljes skizofréniát jelentene egyfelől a munkahelyi és állami vezetők értelmetlenségeivel szembeszállni, másfelől az egyházi vezetők értelmetlenségeinek engedelmeskedni... hiszen nincsen két jellemünk. Másodszor: A nem keresztényeknek is megvan a maguk buddhista, mohamedán, stb. egyházuk, amely számukra ugyanolyan kedves lehet, mint nekünk a miénk. Harmadszor: A nem egyházi intézményeknek is megvannak a maguk eszmei és gyakorlati adminisztratív eszközeik, hogy értelmessé tudják tenni alattvalóik számára a vezetők értelmetlenségeit. Negyedszer: illenék legeslegesítő sorban a Logosra épülő jézusi egyházból kitakarítani az értelmetlenségeket. Enélkül hogyan lehetünk „a világ világossága” /Mt 5,14/?! Már Szt. Pál biztatott arra, hogy „logikus” legyen az Istennek bemutatott életáldozatunk /Róm 12,1/. Hasonlóképpen Szt. Péter is: „Legyetek mindig készen az apológiára mindenkivel szemben, aki „logos”-t kér tőletek”../1 Pét 3,15/.

Egyértelmű és ellentmondásmentes „logos”-ra törekszem tehát ebben a dolgozatban. Ihlessen ebben a Zsinat biztatása is: „Ha a közhatalom, túllépve illetékességén elnyomja a polgárokat, ne vonakodjanak megtenni semmit, amit a közjó objektív módon megkövetel. Harcoljanak feddhetetlenül és okosan a jogtalanság és az elnyomás, az egyszemélyi vagy egypártú diktatúra és a türelmetlenség ellen. /Gs 74.76/ Megvallom, hogy a zsinat biztatása szélesebb célkitűzésű, mint az én dolgozatom célkitűzése. Beérem, ha a magunk /egyházi/ portáján rendet tudok teremteni a logos és a logosnak elkötelezett élet eszközeivel. Úgy gondolom, sok okon, nagy szükség van rá, mert például Monsignore Eseriva hívei meg is indították már a folyamatot „az atya” szentté avatása érdekében.

b) Hallgatni valakire vagy engedetlenné lenni

Az engedelmisség korrelált fogalom: nincsen parancsot adás nélkül. A kiskorú ember nem képes még helyes és felelős értékítéletet formálni a neki adott parancsról. Ezért akárminő is a parancs, a kiskorú /a gyermek/ részéről a parancs nem teljesítése - szubjektíve - etikailag negatív magatartás, bűn. Ha a gyermekek ezt gyónják: „Rossz voltam” - rá sem kell kérdeznünk, miben voltak rosszak, úgyis csak annyit fognak válaszolni, hogy nem engedelmeskedtek a szüleiknek.

Más azonban a helyzet a nagykorúak esetében. Ezek már képesek értékítéletet formálni a kapott parancsról. Praktikailag is, etikailag is. Praktikailag: pl. a szállítómunkások megállapítják, hogy a brigádvezető által parancsolt módon a gépet nem lehet felrakni a teherautó platójára. Etikailag is: pl. a brigádvezető parancsát balesetveszélyesnek minősítik a szállítómunkások. De az is lehetséges, hogy a brigádvezető parancsát a feladat elvégzésére alkalmas és balesetveszély-mentes módjának ítélik. Ezért aztán a parancsot végrehajtják. Engedelmisségről van itt szó? Aligha, hiszen ők is így látják jónak a dolgot. Belső törvényeiknek „engedelmeskednek”. Önmagának engedelmeskedni - van értelme ennek? A kétértelműség elkerülése céljából egy más kifejezést keresünk: hallgatnak a brigádvezetőre és együttműködnek vele. Ez annyit jelent, hogy jónak tartják azt, amit parancsol. Mindezek következtében nagykorú emberhez csak az engedetlenség vagy a valakire hallgatás a méltó. Az engedelmisség nem. Az engedelmisség ugyanis praktikailag vagy etikailag, vagy mind a két szempontból negatív. Akár praktikai,

akár etikai, akár mind a két szempontból csak a valakire hallgatás vagy az engedetlenség minősülhet - szubjektíve - etikailag pozitívnak. `Engedelmességről tehát akkor beszélünk, amikor valaki végrehajt egy parancsot, amelyet praktikailag vagy/és etikailag rossznak tart.

c) Az engedelmesség bűnétől csak az engedetlenkedők válthatják meg a világot

Miért engedelmeskedünk, miért hajtjuk végre a parancsot? Általában azért, mert a főnök, parancsot adó szankciókat tud gyakorolni az engedetlenkedővel szemben. A beosztott el akarja kerülni ezeket a szankciókat, s ennek következtében helytelenül jár el, azaz engedelmeskedik. A praktikailag vagy/és etikailag helytelen eredmény megszületéséért felelős ugyan az engedelmeskedő is, de elsősorban a parancsot adó és szankcióval fenyegetőző főnök a felelős. Ha a brigádvezető nem parancsolna, hanem csupán javaslatot tenne a gépet platóra emelésnek a módjáról, akkor a megbeszélés kihozhatná a feladat megoldásának optimális módját. Ha nem akarna parancsolni, nem is kellene szankcióval fenyegetődnie. Úgy tetszik tehát, hogy nagykorú emberek társaságában a parancs, a szankció és az engedelmeskedés egyaránt negatív. Praktikailag is, etikailag is.

Még inkább ez a helyzet, ha nem termelői, hanem hatalomgyakorló feladatról van szó. Gyárts fegyvert, esküvel ígérd meg annak elsütését, süsd el! Ezek a parancsok tömeggyilkolást céloznak, s a parancsokat kísérő súlyos szankciók tömeggyilkolást segítenek elő. Az engedelmesség pedig meg is valósítja a tömeggyilkolást.

Az ember természetében benne van a kísértés a parancsadásra, a szankcionálásra, az engedelmességre, tehát a bűnre. Mivel az ember kezdettől fogva engedett is ennek a kísértésnek - ez „a világ bűne”, amelyet elvenni jött Jézus /Jn 1,29/. Ez a Böllféle „tulok szentsége”, melynek erejét akarja megtörni a „Bárány szentsége”, tehát az Isten Báránya és mindazok, akik magatartásukkal Jézus nyomában akarnak járni. Ezért aztán ennek az „eredeti bűn”-nek következtében olyan világban élünk, melyben megváltatlanságunk következtében adva vannak a parancsolók és szankcionálók egyfelől, és a nekik engedelmeskedők másfelől. A parancsolás-szankcionálás-engedelmesség sátáni világát csak a szentek, az engedetlenkedők tudják visszaszorítani. De ezért nagyon drága árat kell fizetniök. Engedetlenségükért elveszik tőlük anyagi javaikat, korlátozzák szabadságukat, és életük sincs többé biztonságban. Az Isten Országá ily módon egyet jelent az erkölcstelen parancsokat semmibevevés, a szankcióktól meg nem félelmedés, és az engedetlenség magatartását vállaló emberek közösségével... a parancsokat adott esetben semmibe vevő, a szankcióktól meg nem félelmedő, és az engedetlenség magatartását elvállaló Jézus és nyomában járó emberek közösségével.

d) A nagykorú ember Istennek sem „engedelmeskedik”, hanem hallgat a meggyőződésére vagy meghasonlik önmagával

Helyes lehet-e, ha így állnak a dolgok, tanulmányunk bevezető mondata? Helyes-e engedelmeskedni Istennek? Isten akaratát teljesíteni feltétlenül helyes, hiszen ez a teremtmény rendeltetése. Csakhogy ahhoz, hogy a nagykorú ember teljesíthesse Isten akaratát, önnönmagában kell felismernie, hogy mit kíván tőle ez az isteni akarat. Ezen felül ezt az isteni akaratot, ennek tartalmát a maga számára feltétlenül és egyedüli jónak kell elismernie. Nem nagykorú embernek /gyermek vagy infantilis, infantilizált felnőtt/ Isten parancsát rendre egy másik ember mondja meg. Az is lehetséges, hogy elsősorban az immanens vagy/és transzcendens szankcióktól félelem alapján dönt a nem nagykorú /mert infantilis/ ember a parancs teljesítése mellett. E kiskorú ember esetében tehát a már látott képlettel találkozunk: a parancs-szankcionálás-engedelmesség képletével, melyet a Sátán Országá jellemzőjének találtunk.

Nagykorú emberek esetében viszont a környezet hatására is megismert isteni „parancs” - az istengyermeki lét törvénye: a szeretet interiorizálódik: létének törvényét ismeri fel benne. Azaz tudja, hogy a parancsban hozzá eljutó isteni akarat teljesítése jelenti számára az életet /dzóé/. Ez a tudás legbelsőbb, személyes tudása. Belülről is hallja a „parancsot” élete kivirágoztatása törvényeként. S hallgat reá. Ahogyan a

szállítómunkás hallgat a brigádvezető parancsára-javaslatára, mert jónak tartja a gépfelrakásnak a brigádvezető által előterjesztett módját. Nem beszélek tehát az isteni parancs esetében sem engedelmeskedésről, hiszen „engedelmeskedve” itt olyasmit teszek, amit én magam helyesnek tartok. Engedelmeskedésről csak akkor beszélhetek, ha valami olyat teszek, amit nem tartok helyesnek, és mégis megteszem. `Hallgatok tehát az Istenre, mert azt, amit kíván tőlem, én magam helyesnek ismerem fel.

Jézus tehát a Getszemáni kertben birkózik ugyan magában az isteni akarattal, amely életelveszejtést kíván tőle, de nem engedelmeskedik. Azért nem engedelmeskedik, mert imádsága végén eljut oda, hogy elfogadja a maga akarataként Isten immár általa is helyesnek látott akaratát: „Mindazonáltal ne az én akaratom, hanem a tiéd teljesüljön... Legyen meg az akaratod! /Lk 22,42; Mt 26,42/ Nem az Atya kényszeríti rá Jézusra a maga akaratát, hanem Jézus belülről azonosul az Atya akaratával, amelyet élete legbensőbb törvényének ismer fel annak ellenére is, hogy ez az élettörvény a golgotai halál útján vezet el Őt az életbe /dzóé/. Még világosabb ez a benső azonosulás a jézusi birkózás jánosi változatában: „Atya, ments meg engem ettől az órától. De hát ezért jöttem, ezért az óráért!” /Jn 12,27/ Jól látható a belső azonosulás azzal az Atyával, aki Jézus számára nem olyan Valaki, aki Jézuson kívül van, hanem belül. A Fiú ugyanis egymásban-levésben van az Atyával. Tehát az Önmagában benne levő Atyának a parancsszavára, akaratára hallgat. Hallgat reá, mert képtelen belemenni a vérengzésbe, képtelen tizenkét ezred angyalt kérni, bár vért kell verítékeznie abban, hogy nem kér. A keresztről nem száll le. Nem menti meg magát, bár meg tudná menteni magát. Így jár el, mert az akarata belesimult az Atyáéba, mert `hallgatott Reá,` mert az Atya akarata az Ő legbensőbb személyi akaratává lett. Nemcsak a Fiú van egymásban-levésben az Atyával. Az ember is egymásbanlelésben van a Fiúval. A Fiún keresztül az Atyával. Kettejük Lelkével is. Az ember egymásban-levésben van Istenével, amíg nem tesz ellene. Ezért aztán az ember önmagával van harmóniában, amikor harmóniába kerül Istenével. Amikor az ember teszi Isten akaratát, Isten benne-magában megszólaló Lelkére hallgat. Birkóznia kell ugyan ezért az egyetértésért, de módja van eljutnia a birkózással az egyetértésre Istennel. Nem nevezhetjük engedelmességnek tenni azt, aminek a helyes voltáról meg vagyunk győződve. Magamnak nem engedelmeskedem, hanem követem meggyőződésemet, mert Isten hozzám intézett szavát helyesnek, nekem valónak, jónak, életre-vezetőnek ismerem fel.

Amikor viszont szembekerülök a magam meggyőződésével, nagyon rosszul érzem magam. Akkor is így van ez ha nem hiszek a túlvilágban, és ily módon a túlvilági büntetéstől való félelem sem magyarázhatja lelki közérzetem tönkremenését. Amikor hűtlen leszek a meggyőződésemhez - akár istenhívőként, akár ateistaként -, rongy embernek érzem magam. Engedetlen lettem önmagammal szemben? Szófogadatlaná lettem? Értelmetlen beszéd ez, hiszen önmagam önmagamhoz intézett legbenső szavát nem fogadtam el. Ez az ember belső, belülről meghasonlása. Ez a szubjektíve átélt bűn. Bűnnek élem meg, akármit is tanít bárki más a tettemről, amelyet én bűnnek élek meg. Szembekerültem meggyőződésemmel. Ez az a meghasonlásom, amelyen csak a bűnbánat, a megtérés, életem megjobbítása segíthet, tehát az újra felzárkózás meggyőződésemhez.

e) Alkalmazkodás, ráhallgatás, elviselés - a társadalomban

A gyermek, a kiskorú ember másképpen viszonyul az isteni parancshoz-akarathoz: szót fogad vagy nem fogad szót. De minden nevelés és önnevelés célja, hogy az ember megszűnjék kiskorú lenni, hogy felnőjön, hogy nagykorúvá legyen.

Szubjektíve addig nem vétkezem, amíg harmóniában vagyok önmagammal. Szubjektíve akkor vétkezem, amikor szembekerülök a meggyőződésemmel. A „meggyőződés” szót etikai és nem praktikai értelemben használom. A munkahelyen megtörténik, hogy akár a kollektíva, akár a főnök parancsoló szava a munkahelyi feladatok olyan megoldását tartja teljesítendőnek, amelyet nem tartok jónak, amelynél elgondolásom szerint van jobb megoldás is. Amikor engedek a kollektívának, engedek a főnöknek és teszek úgy, ahogyan kívánják tőlem, akkor engedelmeskedem? Korántsem. Amikor engedek nekik, bár az én elgondolásom szerint van helyesebb megoldás is, még mindig harmóniában vagyok önmagammal. Azért vagyok harmóniában, mert elsődlegesen azért jöttem a munkahelyre, hogy ott dolgozzam és fizetést

kapjak a munkámért. Azaz elsődlegesen nem azért, hogy ott az elgondolásaim érvényesüljenek. Véleményt nyilváníthatok, tehát elmondom, amikor lehetőségem van rá, hogy mit tartok optimálisnak. Ezáltal etikailag rendben vagyok. Amíg nem kívánnak tőlem olyat, amit nemcsak praktikailag nem helyeslek, hanem etikailag sem helyeslek, addig nem kerültem szembe önmagammal. Természetesen nemcsak etikai, hanem praktikai megfontolásokból is változtathatok munkahelyet, ha reményem van olyan munkahelyre, amely jobban figyelembe veszi elgondolásaimat. De ha ilyenre nincs reményem, és maradok, etikai harmóniámat nem éri sérelem, azaz nem kerülök szembe önmagammal, mert munkaviszonyba lépve nem arra kötöttem szerződést, hogy a munkahelyen azt fogom csinálni, amit akarok, hanem arra, hogy ott majd megmondják a teendőimet. Ezért nem kerülök szembe önmagammal akkor, amikor közérzetemet-praktikailag és nem etikailag - zavarja, hogy a munkahely nem a számomra nyilvánvalóan optimális módon oldja meg a feladatokat. Praktikai `alkalmazkodásról` van tehát itt szó, mely etikailag nem negatív magatartás. Egy adott munkahelyen dolgozni, egy adott országban élni - ez eleve egyet jelent azzal, hogy egy csomó dologban elvállalom ezt a praktikai alkalmazkodást, amelynek folytán etikailag még nem kerülök szembe önmagammal, hiszen én kötöttem meg a munkaszerződést, hiszen én választottam vagy fogadtam el állampolgárságomat. Alkalmazkodom tehát munkahelyemhez és államomhoz mindabban, amit törvényként, szokásként elbém tesz. Engedelmességről csak akkor beszélhetnénk, ha olyasmiben is alkalmazkodnám, amit a meggyőződésem tilt - pl. fegyvert gyártanék a munkahelyemen, vagy megígérném az államnak, hogy megsemmisítem az ellenségeit, ill. teljesíteném is ezt az ígéretet.

Nem `alkalmazkodom` hozzájuk, hiszen - legalábbis egyenlőre - nincs, nem lehet külön véleményem, amitől eltérve alkalmazkodhatnék hozzájuk. Reájuk-hallgatásom azonban nem feltétlen, hiszen nem belső meggyőződésemre hallgatva engedek irányításuknak. Amikor ugyanis későbbi tapasztalataim következtében tanácsaikat célra nem vezetőnek találom, akkor más orvost, más mesterembert keresek. Szabad maradok velük szemben. Tehát ismét nincs szó engedelmességről. Szabadon bízom magamat reájuk, és szabadon vonom vissza a bizalmamat tőlük. Hallgatok tehát valakikre addig, amíg értelmetlennek nem találom a reájuk hallgatást.

Ha pedig a kényszerítő hatalommal rendelkező magánszemélyek /terroristák/, vagy az államhatalom fizikai kényszert alkalmaznak velem szemben, ismét nem beszélhetünk engedelmességről. Nagyon is nyilvánvaló ez, ha módomban és szándékomban áll felvenni a harcot ellenük. Ez esetben ugyanis védekezésről, ill. lázadásról van szó. Ha nincs módom védekezni, fellázadni, akkor az elviselésnek, eltűrésnek a magatartását tanúsítom. Ennek az elviselésnek, eltűrésnek egy speciális esetével állunk szemben, ha - akár volna módom védekezni, fellázadni, akár nem - nincs szándékomban ellenállni. Ez az erőnemalkalmazás sajátos esete a jézusi útbaigazítás szellemében: „Én pedig mondom nektek: ne szálljatok szembe a gonosszal!” /Mt 5,39/. A kényszerítőt gonosznak tekintem, és így nem hagyok kétséget afelől, hogy a magatartásom iránta semmiképpen sem engedelmeskedés. Eszmeileg szemben állok vele. Nem engedelmeskedem tehát, amikor odatartom a bal arcomat is.

f) Eredményeink összefoglalása

A kiskorú embernek (gyermek és infantilis felnőtt) nincs benső meggyőződése, másnak a zsebében tartja a lelkiismeretét. Magatartását a (mástól jövő) megtorlástól való félelem határozza meg. A kiskorú engedelmeskedik (szófogadó), vagy engedetlenkedik (szófogadatlan).

A nagykorú embernek van belső meggyőződése. Meghallgat másokat is, de végső soron mindig maga határozza meg, hogy mit tart helyesnek - akár etikai, akár praktikai értelemben. Konkrét magatartását nem a valakitől féltés határozza meg, hanem az önmagával harmóniában maradni akarás, a meggyőződése. Ha hisz Istenben, akkor belső meggyőződésében Isten gondolatait, Isten vele szemben tanúsított elvárásait ismeri fel. Ha hisz Istenben, akkor lelkiismeretének szava, meggyőződése - Isten szava is számára. Ha hallgat Istenre (ráhallgatás=akoé), akkor harmóniában marad Vele és önmagával. Ha nem hallgat Istenre (szívmegekeményítés=sklérokardia), meghasonlik Istennel és önmagával. Engedelmességről ill. engedetlenségről nem beszélhetünk, mert az ember létazonosságában, egymásban levésben van az

Istennel. Nem beszélhetünk, mert engedelmeskedni vagy nem engedelmeskedni csak olyan valakinek lehet, aki rajtunk kívül van és nincsen bennünk. Isten pedig úgy van rajtunk kívül, hogy egyúttal bennünk is van a Lelke által.

A kölcsönös szeretet következtében embertársaink is lehetnek nemcsak rajtunk kívül, hanem bennünk is. Ezért a szeretet világában ember és ember között megint csak nem lehet szó engedelmességről vagy engedetlenségről. Csak önmagán belül azonosulhat egy másik ember szavával. Nagykorú embernek, akit szeretek, nem mondhatom: engedelmeskedjél nekem! Aki engem szeret - ha már nagykorú vagyok - nem mondhatja nekem: engedelmeskedjél nekem! Aki szeret, az nem kíván tőlem engedelmességet. Bennem van, és érvel.

Csak e kölcsönös szeretettől meg nem határozott emberi kapcsolatokban, tehát a szeretet világán kívül jelentkezhetik a másik embertől engedelmességet elváró magatartás. Ha embertársa elvárását a lelkiismeretem helyesli, akkor hallgatok reá, ha nem helyesli, akkor engedetlenné válok vele szemben (vö. polgári engedetlenség, civil disobedience).

Ha lelkiismeretem szava nem tiltakozik elvárásával szemben, bár praktikailag én mást tartok helyesnek, akkor alkalmazkodom elvárásaihoz. Ha el akarom kerülni az alkalmazkodást, akkor munkahelyet, ill. állampolgárságot cserélek.

Ha a másik ember a maga velem szemben támasztott elvárásait fegyverrel akarja kikényszeríteni, akkor - a teljes tehetetlenségem esetén túl - valójában három válasz-magatartás lehetséges. Engedetlenség: védekezem, fellázadok. Engedelmesség: elviselem, eltűröm. A harmadik magatartás a jézusi: nem engedelmeskedem, amennyiben eszmeileg védekezem (érvelés), bár fizikailag eltűröm az erőszakot.

Ha az erőnemalkalmazásnak a rosszat jóval legyőzni akaró magatartása, amely szellemi értelemben véve engedelmesség, és fizikai értelemben véve nem engedetlenség.

Ha magam fordulok valakihez útbaigazításért, akkor csak két eset lehetséges: hallgatok reá vagy nem hallgatok reá - az útbaigazítást adó személy által is szabadnak tekintett magatartásom alapján. Engedelmességről ismét nincsen szó.

Végző soron az engedelmesség kiskorú vagy bűnös magatartás. Kiskorú magatartás, ha nincs személyes meggyőződése. Bűnös magatartás, ha félelemtől indítva hallgatok valakire, bár etikai meggyőződése mást mond.

Az engedetlenség etikus magatartás. Etikus, mert félelmet nem ismerve hallgatok a nekem parancsolóra azon az alapon, hogy a parancs tartalmával ellenkezik a meggyőződése. Nagykorú ember részéről tehát az engedelmesség bűn, az engedetlenség pedig erény - fenti meghatározásaink értelmében.

EVANGÉLIUM ÉS ENGEDELMESSÉG

81. A MEGGYŐZŐDÉS AVAGY AZ ENGEDETLENSÉG ORSZÁGA

a) A jézusi közösség és a kiváltságokat nem ismerés

A jézusi „ország” (basileia) újszövetségi szinonimáinak egyike a „közösség” (koinonia) - az egyház, szövetség, test, stb. kifejezések mellett. Közösségről akkor beszélhetünk, ha olyan személyek alkotják, akik egymást alaposan ismerik, akik nem akarnak elválni egymástól, és akik tőlük telhetően mindenüket oda akarják áldozni annak a célnak, amelynek szolgálatában vállalták egymást, azaz közösséggé lettek. A jézusi közösség annyiban különbözik más közösségektől, hogy a közösség célja az egész emberiség maradéktalan egyesítése közösséget alkotó személyek Istennel (és Istentől belülről formált meggyőződésükkel) harmóniában levésének erejéből. Az emberiséget eggyé tenni csak a kiváltságokat nem ismerés alapján lehet. Hogyan is akarhatnék eggyé lenni olyanokkal, akiknek kiváltságaik vannak az én hátrányomra?! Hogyan is akarhatnának mások eggyé lenni velem, akinek kiváltságaim vannak az ő hátrányukra?! Mivel Isten maga a Szeretet, ezért Isten per definitionem 'Maga a Kiváltságokat Nem Ismerő.' Ilyen Ő a maga belső életében is, hiszen mindaz, ami az Atyáé, a Fiúé is, stb. Így van ez hozzánk fűződő viszonyában is. Egyfelől nem ismer személyválogatást, minden embert üdvözíteni akar, Jézus még a maga gyilkosait is be akarja menteni az üdvösségbe, másfelől a saját asztalához akarja ültetni az embert, és ő akar felszolgálni nekünk. Akik tehát a kiváltságot nem ismerő szeretet céljától meghatározottan alkotnak közösséget, azok építik s népesítik be Isten földi és örök Országát. Akiket viszont a kiváltságokat ismerés önző szemlélete és magatartása határoz meg, azok építik a Sátán Országát.

Ilyen jézusi közösség lényegében háromféle van: a Szentháromság, a házasság és az egyház. Egyikükben sincs engedelmeskedtetés és engedelmeskedés, csak hűség a meggyőződéshez.

b) A Szentháromságban nincsen engedelmeskedés

Nézzük elsőül a Szentháromságot. Az Atya mindenét és Önmagát is odaadó szeretettel szereti a Fiút. A Fiú ezt elfogadja, és mindenét, és Önmagát is odaadó szeretettel válaszol az Atyának. A szabad önátadás világa ez, amelyet az eggyélevés vágya és valósága határoz meg. A Lélek e vágytól irányított szabad önátadások áramlása az Atyától a Fiúig és vissza. Az Atya küldi a Fiút, és a Fiú vállalja a küldetést közös akaratukból folyóan, egyetértve egymással a megtestesülésben is, és annak minden velejárójában is, tehát a szabadon vállalt keresztre kényszerülésben is. Az Atya és a Fiú küldi a Lelket. De azt a Lelket, aki meghatározza az Atya és a Fiú döntéseit is.

Nincs engedelmeskedtetés és nincs engedelmeskedés. Az engedelmeskedést nem ismerő, csak a belső meggyőződésekből folyó cselekvések erejében fennálló örök Országból közénk kerülő Fiú is csak engedetlenségre képes. Éppen ezért el is nyeri a Sátán Országának tagjaitól az engedetlenkedők büntetését, a keresztet.

c) Megtestesülés és engedetlenség

A Szentháromságtól meghatározott, tehát csak a maga belső meggyőződésére hallgató, s ennek következtében a sátáni Ország viszonyai között engedetlenségi késztetésű Jézus élete szükségképpen fordul a golgotai tragédiába. Bár az állami vezetőkkel csak a vallási vezetők buzgálkodására kerül szembe, mégis az utóbbiak machinációi következtében Pilátus mégiscsak kényszerül teljesíteni a vallási vezetők akaratát: így az Ország minden időkre szólóan legnagyobb földi képviselőjét végső soron Pilátus ebrudalja ki a világból.

A vallási vezetők a nyilvános működés kezdetétől fogva engedetlenkedőnek minősítik a csak a maga meggyőződésére, tehát az Atyára hallgató Jézust. Tény, hogy minősítésüknek van alapja. Jézus nem engedelmeskedik a vallási vezetők kívánságainak. Áthágja a vallási előírásokat. Nem böjtöl, amikor

böjtölne kellene. Nem tartja magát távol a bűnösöktől, és ezzel közössé /koinos = bűnössé/ teszi magát. Engedi a tanítványokat kalászt tépni tiltott napon. Ő maga is rendszeresen gyógyít tiltott napon. Elbagatellizálja a jeruzsálemi szentély jelentőségét /Jn 4,19-24!/. A vallási vezetőktől kapott figyelmeztetések során még neki áll feljebb: az Írás alapján védi meg a vallási törvényeket semmi bevévő magatartást, mégpedig a hivatalos Írás-szakértőkkel szemben. Zavarba hozza a vallási törvények őreit: „Szabad-e szombaton jót cselekedni? Életet megmenteni vagy megölni?” /Mk 3,4/. Rámutat a vallási törvényeket védők álszent magatartására: „Ha juhok kútba esik, ki nem húzza ki közületek szombaton is?” /Mt 12,11/. A vallási hagyományokat summásan Isten törvényeivel szembenállókna meri mondani. A hagyomány szinte egyet jelent számára Isten törvényeinek megtagadásával /vö. Mt 15,2-6; Mk 7,8-13/. Lelkiismerete, meggyőződése alapján még az írott Törvényt /=a Szentírást!/ is felülbírálja: Én pedig mondom nektek...

Engedetlenkedik és engedetlenkedik. Minél élesebbek az Őt érő támadások, annál élesebbé válik maga is. Korán megállapítják róla: „elment az esze” /mainetai=őrjöng:Jn 10,20/. Eretneknek /szamaritánusnak/ nyilvánítják Jeruzsálemben/Jn 8,48/. Döbbsenten állapítják meg róla a határt nem ismerő gőgöt: „mivé teszed magad?” /Jn 8,53/. Ő pedig előre jelzi tanítványainak, hogy a vallási vezetők Izrael népének legmagasabb szintű vallási szerve, a főtanács /főpapok, írástudók, vének/ halálra fogják ítélni. Tudja és mondja, hogy a vallási vezetők székhelyén kell elvesznie, mert nem veszhetik el próféta Jeruzsálemben kívül /Lk 13,33/. Megrendezi a vallási vezetők engedélye nélkül a maga ünnepélyes, jeruzsálemi bevonulását: figyelmeztető szavakra /Lk 19,40/ sem állítja azt le. Megtisztítja az árusoktól a főpapok hatáskörébe tartozó templomudvart. Elmondja a gonosz szőlőmunkásokról szóló példabeszédet és értelmezi ezt a főpapokra. Ki meri mondani, hogy elvétetik tőlük az Isten Országa. Tőlük! Hát kié az Ország, ha nem az övék, Isten hivatalos megbízottjaié? János evangélista még a század végén is, a Jézus halálára dolgozó Kaifást Isten főpapjának, karizmatikus személynek éli meg, aki a hivatalával együtt járó isteni adomány révén jövedölni tud /Jn 11,51/; pedig ekkor túl vagyunk már a janniai zsinaton, amelyen a választott nép legfőbb vallási vezetősége hivatalosan és végérvényesen elhatárolja magát a názáretiek eretnokségétől. Nem a „zsidó” főpapokkal beszélt így Jézus, hanem Isten választott népének főpapjaival. Ezeknek székvárosában beszél minősíthetetlen stílusban az írástudókról, a hivatalos vallási tanítókról, akiket meszelt sírokhoz hasonlított, amelyek telve vannak minden undoksággal /Mt 23,27/. Vakvezetőknek minősíti őket /Mt 23,16/, és van bátorsága sokszorosan prófétagyilkosoknak is mondani őket /Mt 23,29-35/.

A minap hallottam egy prófétát elhallgattatni akarás kapcsán: Ha egy kicsit okosabban viselkedik, elkerülhette volna a főpapi ítéletet. Hát Jézus igazán elkerülhette volna a Golgotát, ha tudott volna legalább egy kicsit engedelmeskedni, ha lett volna benne legalább valamennyi alázat a kinyilatkoztatás népének vallási főhatósága iránt. De nem volt és nem volt. Azért nem volt, mert ez az engedelmség és ez az alázat egyet jelentett volna számára az árulással, meggyőződésének és küldetésének elárulásával.

Egyet jelentett volna azzal, hogy ne mondja azt, amit az Atyánál látott és hallott: hogy ne mondja és ne tegye azt, amit a Lélek, a `Maga` Lelke kívánt tőle. Szembeszállt tehát a vallási vezetők által diktált úttal. Nem rendelte magát alájuk. Nem volt engedelmes és nem volt alázatos velük szemben. Engedetlen, gőgös, önimádó volt, aki fejjel szaladt a falnak. Csak magára vethet a sorsa miatt. Végül kiélezte a feszültséget önmaga és a fegyveres erőkre támaszkodó, az adminisztratív intézkedésekre már nagyonis kész vallási vezetők között. Eliot Becket-gyilkos báróinak szavaira emlékszem: „Tulajdonképpen maga magát hajszolta bele a halálba. Minden okosság és alázat nélkül vakon ment végzete elébe. A legszelídebb ítélet: öngyilkos volt.../Gyilkosság a székesegyházban/.

Egyetlen baj volt a Názáretivel: nem engedett a meggyőződéséből, hűséges maradt hozzá és nem is rejtette véka alá azt. A többi már magától jött, az akció-reakció törvény szerint. A kövek pedig ismét erősebbeknek bizonyultak a prófétánál. A meggyőződés embere volt és ezért ragaszkodott ahhoz, amit igaznak tudott. Mániásan nem akart tudomást venni a fennálló erőviszonyokról. Hitt abban, amit mondott és hitt harcának értelmességében. Nem voltak illúziói. Tudta, hogy a vallási vezetők bíróság elé fogják állítani: hogy a peres eljárás szabályait semmibe se fogják venni. Számíthatott rá, hogy Isten főpapja eljátssza majd a maga

pojáca-szerepét: azaz szaggatja majd ruháját Jézus halált érdemlő bűne, a káromkodás miatt, miközben semmit sem számít a főpapnak, hogy Jézus káromló-e vagy nem káromló, hanem csak az számít, hogy veszélyes ember... Kaifás hatalmára, vagyonára, főpapi pozíciójára veszélyes ember /Jn 11,48/. El kell tenni láb alól, mert jönnek majd a rómaiak...A teológia csak ürügy. A meghatározó a politika. Ne legyen nagyon rossz véleményünk Kaifásról! Aki hatalommal összeszövetkezik a maga kiváltságainak - és természetesen az ezekkel összekapcsolt „nagy és szent célok” védelmében, mindig ezt csinálja. Kaifásnak „peche” volt. Éppen Jézust fogta ki. Olyan prófétát talált meggyilkolni, aki ellenőrizhetően feltámadt - ebbe a világba is. Isten más prófétái nem támadnak fel ellenőrizhetően. Husz János nem támadt fel így, ezért aztán a Konstanci Zsinat főpapjainak könnyebb a dolguk. De azért a próféták valamiképpen mégiscsak feltámadnak. Husz János sem hiába halt meg. Tanításaiból, amelyek miatt akkor el kellett égnie a máglyán, valami azért csak bekerült a II. Vatikáni Zsinat szellemébe is /pl. a két szín alatti áldozás, a szegénység dicsérete stb./.

d) Egyenlő felek kölcsönös engedékenysége

Minden jézusi közösség Szentháromságtól meghatározott közösség. A házasság is, az Egyház is. Annnyira jézusi, amennyire meghatározott a Szentháromságtól.

Ezért aztán a Szentháromság mintájú házasságban élni akaróknak közös akarattal kell nemet mondaniok arra, hogy bármelyik fél engedelmeskedjen a másiknak. A szeretet kizárja a parancsolást és így az engedelmeskedést is. Hogyan is kívánhatnám attól, akit szeretek, hogy mást tegyen, mint amit a Lélek mond neki?! A szeretet kizárja a fentiekben meghatározott alárendelődést is, hiszen véleménykülönbség esetén honnan venné a bátorságot a szeretet arra, hogy így szóljon: ha velem akarsz élni, akkor tedd azt, amit mondok. Egy ilyen mondat a sátáni uralkodás világából való volna. A Szentháromság felbonthatatlan egységének mintájára lett, és éppen ezért Istentől fel nem bonthatónak elgondolt házasság nem olyan szövetség, amely az egyik fél alárendelődést követelésén és a másik fél alárendelődésre kényszerülésén épül. Ha mégis erre épülne, nem Istenre épülne, hanem egy sátáni világ hatalmi, azaz erő-viszonyaira. Ha mégis erre épül, akkor legfeljebb a társadalmi kényszer erejében nem bomlik fel: de ha ez a kényszer megszűnik, hamarosan felbomlik, mert az egyoldalú alárendelődés szabad elvállalása ellenkezik az emberi méltósággal...azzal ami Istenből való bennünk.

Az Isten által megkötött, a maga belső isteni erejéből táplálkozó és így fel nem boruló házasság a szeretetre épül. A felek véleménykülönbsége esetén ez a szeretet más kiutat talál. Az álláspontok kölcsönös megérvelését, az érvelések kölcsönös megértési akarását, majd ezek nyomán a közös nevező keresését. A szeretet közös nevezőt talál. Nem az engedelmisség, nem az alárendelődés, hanem a másik fél iránti szeretettől diktált kölcsönös engedékenység gyümölcse lesz a közös nevező. Szeretetből születik meg a béke, és nem az egyik fél többletéréjéből és nem a másik fél kényszerű alárendelődéséből. Az alárendelődés nem ad boldogságot, a nyelés nem ad boldogságot, ezek nem az öröm világát teremtik meg. A nyelés nem örömhír, nem a Szentháromság világából való. A házasság éppen azért lehet a szentháromságos életviszonyok optimális földi megvalósulása ember és ember között, mert az ezen közösséget alkotó személyeknek kölcsönösen módjuk van kiválasztani azt a személyt, akit leginkább kedvelnek. Ez pedig könnyűvé, vagy legalábbis könnyebbé teszi a békeességhez szükséges közös nevező megtalálását, a közös nevezőt megteremtő engedékeny lelkületet, készséget. A Szentháromságban a Fiú az Atya „kiválasztottja” is /vö. Jn 1,34; Lk 23,35/.

Az engedelmisség két egyenlőtlen fél között jön létre, az engedékenység pedig két egyenlő fél között. Nagykorúak között az engedelmisséget sátáni erőkülönbség eredményezi. Ezzel szemben az engedékenységet - egyenlő felek között - a szeretet isteni ereje teremti meg. Olyannyira, hogy az tud többet engedni, akinek nagyobb a szeretete. Az engedékenység mértékének csak „meggyőződés szentsége” szab határt. Ezen túlmenni már bűn. A bűnös engedékenység már engedelmisség, azaz szembekerülés önmagammal. A bűnös engedékenység már nem szolgálat, hanem magamat alárendelés a másik félnek. A másik fél sátáni ereje, fenyegetőzése félemlíthet idáig. Eszközzé silányítom magam a másik fél sátáni erőtöbbletét látva. Az ember Istenből való, ezért nem lehet merő eszköz. Senki számára sem.

e) A gyermeket azért engedelmeskedtetjük, hogy megszűnjön engedelmeskedni

A szentháromságbeli személyek szeretete hívta létre a teremtetést az emberiséget is. A házasságon belüli személyek szeretete hívja létre a gyermeket. A szeretet megsokszorozza magát. A szeretet termékeny. A gyermek engedelmeskedik szüleinek. A szülők nem engedelmeskednek gyermekeiknek. Egyenlőtlenség áll fenn közöttük. A gyermek nem kisméretű felnőtt. A gyermek kiskorú és nem felnőtt. Míg a felnőtt, a nagykorú embernek nem lehet más végső irányítója, mint a saját meggyőződése, lelkiismerete, addig a kiskorú ember - nem lévén még saját meggyőződése, hiszen lelkiismerete még kialakulatlan - igen erősen kívülről irányított. Ahhoz, hogy nagykorúvá váljék, nevelésre van szüksége, és nincsen gyermeknevelés engedelmeskedtetés, valamint a gyermek engedelmessége nélkül. De ennek a gyermeket érő és engedelmeskedtetés jellegű nevelésnek, valamint a gyermek által tanúsítandó engedelmességnek az a rendeltetése, hogy hova tovább kialakulhasson a gyermekben saját meggyőződése, saját lelkiismerete.

Az ember kéttörvényű lény. Fejlődése során bontakozik benne ki ez a két törvény. A nevelés és engedelmeskedés rendeltetése, hogy a gyermek meggyőződésében, lelkiismeretében egyértelmű fölénybe kerüljön a szeretet /Isten/ törvénye az önzés /Sátán/ törvénye felett. Ez az egyértelmű fölény ki nem alakulhat a gyermekben merőben, a parancs és a szankciókkal fenyegetődés erejében. A gyermeknek szünet nélkül magyarázatokat és indokolásokat kell kapnia, amelyek elfogadhatóvá akarják tenni számára a „Nem szabad!” és az „Ezt tedd!” parancsokat. Az Isten világából való ember érvel. A szülő is érvel. Érvelésével szoktatja gyermekét arra a magatartásra, amely az egyelőek, azaz a nagykorúak között a konfliktus-feloldás egyetlen emberhez méltó módja.

Amilyen hibás a magyarázatok /a jó, azaz a gyermeknek való, a gyermek számára fogható/ magyarázatok nélküli parancsolás és engedelmeskedtetés, ugyanolyan súlyos hiba a nem engedelmeskedtetés is. Magyarázunk tehát, de, ha a magyarázat nem váltja ki a gyermekből az engedelmeskedést, akkor megfelelő módon gondoskodnunk kell arról, hogy akaratunkat mégis csak átvegye tőlünk. Megfelelő módon, azaz minél kevésbé drasztikus eszközökkel. Akaratunk átadásának elmulasztása az önzés-törvény játéklabdájává tenné a gyermeket.

A nevelés célja az engedelmeskedtetés és engedelmeskedés elhalása. A nevelés célja, hogy a kiskorú ember nagykorúvá váljék, azaz, hogy ne legyen szüksége többé engedelmeskedtetőre: azaz, hogy kialakuljon benne a szeretettörvénye belső meggyőződésként, lelkiismeretként. A nevelés célja, hogy a szülőknek engedelmeskedést leváltsa a gyermekben a maga belső törvényéhez igazodás. A kívülről irányítás célja: saját magának fölöslegessé tévése. A nevelés hatására készül folyamatosan a gyermekben a nagykorú ember, akinek nem lesz más végsőbb irányítója, mint a maga meggyőződése. Mikor ezeket írtam, elolvastam vagy öt gyermeknevelő szakkönyv tartalomjegyzékét. Nem találkoztam bennük az engedelmesség, szót fogadás szavakkal: ezzel alighanem átcsúsztuk a ló túlsó oldalára. De ez is jelez valamit: elégünk van az engedelmeskedésből! Még ott is, ahol helyénvaló. Az idők jeleként kell értékelnünk. Szüleim engedelmességre szorítottak, de sohasem engedték meg, hogy a testvérek között létrejöhessen az az egyenlőtlenségi viszony, amely fennáll szülő és gyermek között és amely indokoltá teszi, hogy a kiskorú engedelmeskedjék a nagykorúnak. Veszekedéseinket sem hagyták büntetés nélkül, éppen ezért verekedésre a legritkábban került sor. Mint egyenlő feleket-kölcsönös engedékenységre neveltek minket. Arra is ráneveltek, hogy kezdeményező legyünk ebben. Egyszerű volt édesanyám technikája: Te vagy a nagyobb, neked van több eszed, neked kell engedned - mondta, ha kisebb testvéremmel kerültem konfliktusba. Ő a nagyobb, ő tudja jobban - mondta, ha nagyobb testvéremre panaszkodtam. Ezt az alternatív szöveget mondta mindegyikünknek, ha panaszra mentünk. Családi közmondássá tudta tenni számunkra: Okos enged, számár szenved.

f) A parancsokat adó kisközösség ellentmondás

A harmadik jézusi közösség-fajta az Egyház. Közösségről beszélek, és nem az emberiségnek katolikusoknak nevezett „osztályáról”. Közösségről, és nem egy plébániáról nincs „közösségéről”. Közösségről beszélek, amilyen Jézus és a Tizenkettő barátsága-szövetsége-egyháza is volt (vö. 7.pont). Ez a közösség is úgy jött

létre, hogy Jézus választotta a Tizenkettőt és a Tizenkettő is választotta, elfogadta Jézust. Tehát kölcsönösen szabad elhatározásból alkottak egymással közösséget. Elfogadták egymást - szentháromság mintájúan... házasságmintájúan. A helyi egyház - végső soron: a kisközösség - annyiban jézusi közösség, amennyiben a közösség vezetője és tagjai kölcsönösen elfogadják egymást. Az egyház egésze is annyiban jézusi közösség, amennyiben ilyen egymást elfogadó tagokból álló közösségeknek egymást-elfogadásra épülő hálózata, amelyet egybeköt az alulról-felfelé és felülről lefelé menő információ-lánc (vö. Egyházrend K.A. 1980-4). Az információlánc mentén rendeződő közösségek mindegyikének jellemzője, hogy egy asztalt körülülni képes számú személyből áll, akik egymást is, vezetőjüket is választják, ill. elfogadják.

A személyességnek ilyen foka eleve kizárja az engedelmeskedést. Ha a kisközösségben megpróbálna valaki parancsokat adni nekem, nagyot nevetnék. S ha ez a nevetés nem volna hatásos, alighanem elhagynám azt a kisközösséget, amely megfélekezett önmaga mivoltáról. A parancsokat adó kisközösség ellentmondás. A házasságban engedelmisséget kívánással kísérleteznék házastársam, nem vehetem a kalapomat, mert fel nem bontható közösségre szerződtem vele. Ha munkahelyi vezetőm vagy az államhatalom kezd parancsolni, megint csak ki lehetek téve annak a kellemetlenségnek, hogy nem tudok munkahelyet, állampolgárságot változtatni. De a kisközösségben nem vagyok megkötve. Ott elmondhatom: csak azért jöttem ide, mert ezt a közösséget az emberiség egysége kovászának gondoltam és akartam. Csak azért jöttem ide, mert úgy tudtam, hogy itt csak annak van helye, hogy ki-kí elmondja, hogy mit gondol, és ennek nyomán megvitátjuk, hogy jól, azaz Krisztushoz igazodóan gondolkodunk-e. Amit a beszélgetés során belátok, azt belátom, amiben módosul a vélemény, abban módosul. Amit viszont nem látok be, azt nem látom be. Sem azt nem vállalom, hogy azt gondoljam, amit nem gondolok: sem azt nem vállalom, hogy olyasmit mondjak vagy tegyek, amivel ellenkezik a meggyőződéselem. Az első még lehetetlen is, hiszen legfeljebb hazudhatom, hogy azt gondolom, amit nem gondolok. Az utóbbi pedig szubjektíve - egyértelműen bűn. Lehet ugyan, hogy objektíve - a meggyőződéselemből folyó cselekvés a bűn, lehet, hogy a meggyőződéselem áll szemben Krisztus elgondolásával, és egy kapott parancs tükrözi pontosan a krisztusi koncepciót. De Isten előtt, tehát szubjektíve - csak akkor vagyok bűnös, amikor cselekedeteimben szembekerülök a magam meggyőződéselelemmel. A kisközösségbe nem azért mentem, hogy hazudjak. Azért sem mentem, hogy „engedelmisséggel” bűnössé legyek Isten szemében. Ha Isten is lelkiismeretem alapján ítél meg engem, akkor közösségelem tagjai is tartásák tiszteletben meggyőződéselemet, lelkiismeretem szavát. Ha nagyon buta vagyok, érveljenek kitartóan és hatékonyan. De engedelmisséget senki se kívánjon tőlem (vö. Róm 14,23).

g) Az engedelmisségnélküli kisközösség egysége

Aligha kétséges, hogy egyetlen kisközösség sem maradhat meg tartósan, egyfajta gondolkodásbeli és cselekvésbeli egység nélkül. Ez az egység viszont a fentiekből következően csupán - a kisközösséget alkotók személyi különbségeinek szórását hordozó - közös nevezős egység lehet. Csakhogy minden közösség csupán bizonyos nagyságú, mértékű szóródás elviselésére képes. Ha a szórás meghaladja a tűrési határt, ebből nem adódik lehetetlenülés, hiszen mindenkinek módja van olyan személyeket választani kisközösségbeli testvérekül, akikkel meg tud árulni egy nem nagyon hosszan elnyúló egy-gyékenyen, egy nem nagyon nagy szórású közös nevezőn. Minden zsák megtalálja a maga feltjét. Ez nemcsak a házasságok, hanem a kisközösségek esetében is érvényes. Ha valaki rosszul választott volna feltöt, keres magának egy másik kisközösséget. A nagy múltú közösségekbe bekerülés éppen azért igényel hosszadalmas előkészítő folyamatot, hogy elkerülhessük az egészségtelenül nagy különbségeket-feszültségeket, majd ezt követően a kiválás, a kötelék-felbomlás rendre igen fájdalmas történéseit. Analóg ez a kisközösségbe bekerülést előkészítő folyamat a házasságot megelőző pártkereső folyamattal, amelyről köztudott, hogy csak rendkívüli esetben lehet nem hosszabb időt igénylő.

Tehát az egység megőrzésének okán sem lehet a jézusi közösségben engedelmisséget kívánni a közösség tagjaitól. Ha a közösségen kívülről akarna valaki parancsolni és engedelmisséget kívánni a tagokról, akkor megszületné a természetes reakció: hogy kerül a csizma az asztalra?! Pilátus vagy Kaifás vagy Nikodémusz hogyan beszélhetett volna bele Jézus és a Tizenkettő belügyeibe?! Péter és társai Pünkösöd után

leghatározottabban visszautasították hogy a főpap kívülről beleszóljon dolgaikba, hogy parancsolhasson nekik, és hogy ők engedelmeskedjenek a főpapnak (Apcsel 4,19), bár egyértelműen a hivatalosan Kaifás által egybefogott választott néphez tartozónak tudták magukat. Ha a közösség vezetője akarna parancsolgatni, vezetői szerepkörének meg volnának számolva órái, mert a közösség tagjai egy emberként mondanák neki: eddig azt hittük, hogy szolgálni akarsz nekünk, éppen ezért tekintettünk téged a vezetőnknek, mert te tudtál legjobban szolgálni bennünket. Azért voltál körünkben első, mert evilág fogalmai szerint tudtál körünkben utolsó lenni, azaz te dolgoztál, te tettél értünk a legtöbbet. Mi történt veled, hogy uralkodni akarsz rajtunk? Meg akarod szabni, hogy mit gondoljunk, hogy mit tegyünk? Térj észre és térj meg testvérünk és szolgál szépen tovább bennünket. Ha úgy érzed, hogy rosszul gondolkodunk és nem helyesen cselekszünk, akkor érvelj és érvelj, akkor imádkozzál és imádkozzál értünk...és várd ki, amíg szavaid és imádságod meghozza bennünk az általad szükségesnek vélt változást. Persze az is lehetséges, hogy érvelésedre mi is érvelünk. Az is, hogy a mi érveléseink és imádkozásaink hatására te jössz rá, hogy mi gondolkodunk és teszünk helyesen. Az is lehetséges, hogy ebben a kölcsönös érvelési és imádkozási folyamatban kialakul majd a jelenleg szembenálló kettőből egy harmadik és immár közös látásmód és magatartás. Tudod jól, testvér, hogy így épül az Isten Országá. A Lelket hordozó személyek, a testvérek érveléséből és imádkozásából újra és újra megszülető közös nevezőkből. Tegnap, ma és az idők végezetéig. Természetesen nem egyszer előfordul, hogy akár látásunkkal, akár magatartásunkkal közösségünkön belül kisebbségben maradunk. De azért nem kívánunk közösséget változtatni, mert még mindig ebben a közösségben érezzük magunkat a legjobban. Ezért aztán adott esetben vállalom a kisebbségben maradást. Semmiképpen nem jelenti ez a látásmódom feladását. Vállalom, hogy én helyezkedem el a közösség jobb szárnyán vagy bal szárnyán, és tőlem jobbra vagy balra helyezkednek el a többiek /mindnyájan vagy majdnem mindnyájan/. Ha megszólalok, el kell viselnem, hogy testvéreim egyike-másika ezt mondja: Nagyon szomorú vagyok, hogy még mindig nem látod be, hogy...Elviselem, ezt és érvelek tovább a magam igazsága mellett. Olykor azonban nem kerülhetem el, hogy akcióegységbe ne kerüljek közösségem tagjaival olyan dologban is, amiben nekem más a véleményem. Pl. felvetődik a kérdés, hogy szokásos évi lelkigyakorlatunk 8 félnapjából hány legyen a csak elmélkedéses-szilenciumos félnap és arra szavazok, hogy a 8-ból hat ilyen legyen. Mindenki szavaz, s a szavazatok középértéke három ilyen félnapot eredményez. Részt veszek tehát közösségem lelkigyakorlatán, s elviselem, hogy csak három ilyen csendes félnapban lesz részem, bár én hatot szerettem volna. Engedelmeskedem a többség akaratának? Nem ez a helyes kifejezés. Azért nem, mert otthagynám a csoportot, ha akarnám. De nem akarom otthagyni, ragaszkodom hozzájuk, hiszen sokévi múlt áll már mögöttünk, minek következtében már nem csupán „csoport”, hanem „közösség” is vagyunk...s ezért magam döntök úgy, hogy elmegyek közösségemmel együtt közös, évi lelkigyakorlatunkra.

Ez tehát ismét a kölcsönös engedékenység magatartása, amely a Szentháromság mintájú közösségeken belül a különbözőségeinkből adódó konfliktusok megszüntetésének természetes módja. Más ez az engedékenység, mint az alkalmazkodás. Meghatározásaink értelmében az engedékenység kölcsönös, az alkalmazkodás egyoldalú magatartás. Alkalmazkodom a munkahelyi főnökhöz, az államhatalomhoz. És engedelkeny vagyok házastársammal, biológiai és országbeli testvéreimmel szemben. Az elnevezéseket lehet önkényeseknek minősíteni, de a tartalmi különbség mindenképpen nyilvánvaló a két magatartásforma között: az egyik kölcsönös, a másik viszont egyoldalú meghátrálás a másik fél akarata előtt. Alkalmazkodásról egyenlőtlen felek között, engedékenységről egyenlő felek között beszélek. A szóban forgó egyenlőtlenséget elfogadom, mint életem kényszerű velejáróját. Éppen azért, mivel, bár kényszerű, velejárójáról van szó, nem használom az „alárendelődés” kifejezést. Az alárendelődést egyértelműnek veszem az engedelmességgel, a másik embert magam alá rendelést pedig az engedelmeskedtetéssel.

A szóban forgó engedékenység adott esetben nagyobb áldozatot is kívánhat tőlem a kisközösségben, mint a házasságban. Ha egy házaspár akar lelkigyakorlatra menni, s az egyikük nulla, a másikuk nyolc csendes félnapot akar, az azonos intenzitású kölcsönös engedékenység négy csendes-félnapú lelkigyakorlatot fog eredményezni. Ha viszont egy tizenkét tagú kisközösség tizenegy tagja akar a nulla és egy tagja a nyolc csendes-félnapot, a közös nevező bizony a nulla, vagy legfeljebb az egy csendes félnapot fogja biztosítani.

Két személy esetében könnyebb közös nevezőre hozni a Lelket. Úgy gondolom, azért is bűn a házasság kötelék felbomlása. A kisközösségi kötelék felbomlása is lehet bűnök következménye, de nem feltétlenül.

h) Nagyobb szeretet, nagyobb pluralitás

Hogyan lesz az ilyen kisközösségekből álló egész Egyház, a nagy Egyház - látásmódban és cselekvésben egységes makro-struktúra? Csak azzal a feltétellel, hogy az egymás fölé épülő szintek egyre szélesebb szórást tudnak elviselni a maguk közösségein belül. A csoportvezetőkben alakuló második szinten már felnőttébb, már nagykorúbb testvérek vannak együtt. Ez annyit jelent, hogy nagyobb a szeretetük is és a nagyobb szeretetet lehetővé tevő krisztusi látásmódjuk is teljesebb. Ennek következtében nagyobb mérvű pluralitást tudnak jó szívvel elviselni. Egy harmadik szintű közösségben már igen jelentős tapasztalatokkal rendelkező testvérek kerülnek egybe, hiszen egy összetartozó, közös hálózaton /bokon/ belül eljutottak odáig, hogy az általuk neveltek kihalászottjainak is csoportjaik vannak már. A közösségi élettel járó tapasztalatok sok mindent végiggondoltattak már velük, s így bölcsen tudhatják, hogy Isten nem szériában teremti a maga Lelkét hordozó emberi személyeket. Megtapasztalják, hogy Isten Országát hallatlan színgazdagságot mutat. Ha pedig a negyedik szinten már különböző bokrokban nevelődők kerülnek közösségbe, akkor itt még az előbb említettél is nagyobb fokú nyitottság szükséges a közös nevezők megteremtéséhez.

i) Az engedelmeskedés lehetetlenné teszi a keresztények egységét

Minél feljebb megyünk, annál inkább „népfront politika” ízű lesz ez a közös nevezőt teremtő munka, természetesen a lealkudhatatlan jézusi lényeg /a szeretet/ minden károsodása nélkül. A keresztény egységtörekvéseken belül soha el nem hangozhatik olyan nézet Róma képviselői részéről sem, más felekezetek képviselői részéről sem, hogy lehet valaki közöttük, aki parancsolhat, a többieknek pedig az a dolguk, hogy engedelmeskedjenek. Ha ilyen nézet elhangzanék, a tárgyaló felek azonnal vennék alapjukat. A protestáns felekezetek is elismerik a Péter-tiszt szükségességét /Concilium 1975.okt./, de nem a parancsolás és engedelmeskedés alapján, hanem kizárólag a testvéri dialógus, tehát az érvelés és imádkozás, a jézusi lényegben közös nevezőt teremteni akarás jegyében. A makrostruktúra egységének feltétlen feltétele: semmi szükség sincs egységre abban, amit a Lelket hordozó eseményekben megszólaló Lélek plurálisnak, sokfélének vall. Az elmúlt századok során minden felekezet hitszabályokat és magatartás-szabályokat gyártott, minek következtében az ezen „parancsoknak” nem engedelmeskedők rendre újabb és újabb felekezetekbe kényszerültek. A feltétleneknek és változtathatatlanoknak tekintett hit- és magatartásbeli „szabályok” egyértelműen az egység lehetetlenné tevésének az irányában hatottak. Ennek a káros és a kereszténység kovászszerepének szempontjából vagyis negatív eredmények egyik talán legvégső okát abban találhatjuk meg, hogy nem volt tiszta fogalmunk arról, hogy mit jelent az engedelmisség. Azaz arról, hogy miképpen egyeztethető össze nagykorúság és engedelmisség. Azaz arról, hogy mi köze lehet az engedelmisségnek az Isten Országához.

82. AZ ENGEDELMESSÉG-ALÁRENDELŐDÉS JÉZUS AJKÁN

a) Az újszövetségi szókincs

Mennyire igazolható a fentiekben kifejtett szemlélet a Jézus ajkára adott szövegekből - ez ennek a fejezetnek a tárgya. Az engedelmességre-alárendelődésre az Újszövetségnek hat szava van. Az alábbi táblázat nyilvánvalóvá teszi, hogy Jézus ezeket a kifejezéseket nem használta az Isten Országában adódó vonatkozásokra. Az akoué /hallgatók/ ige segítségével fejezte ki Jézus ezeket a vonatkozásokat. Az említett hat szóból három ennek az akoué tőszónak az „alá” jelentésű igekötővel (hüpo-) ellátott származék szava. A másik háromból kettő ugyanezen igekötővel ellátott származék szava a tasso (rendelkezem) igének. A hatodik kifejezés peitho /bízom/ archeo/uralkodom/ igének az összetétele.

Hogy az akoué ige pontosan hányszor található Jézus ajkán, az a rendelkezésemre álló Schmoller-féle Konkordancia alapján nem állapítható meg, mert nem közli az összes helyeket, hanem csak azokat, amelyeket teológailag jelentősebbeknek gondol. De illet is hoz vagy kilencvenet.

Kifejezőkészlet	Jézus	Ev	Pá	10k
Akoué = hallgatók	12	230	34	163
Hüpakouó = engedelmeskedem	1	4	11	5
Hüpakoué= engedelmesség	-	-	11	4
Hüpekoos = engedelmes	-	-	2	1
Peitharchó= engedelmeskedem	-	-	1	3
Hüpotassó = alárendelek	1	2	23	12
Hüpotagé = alárendelődés	-	-	4	-
Relatív gyakorisági hányados	0.1	0,4	0.1	1
Összesen	2	6	52	25

A fenti táblázatban az „Ev” jelzi az evangéliumok nem jézus ajkán szereplő anyagát. A „Pál” jelzi a corpus paulinus 13 levelét. A „10 k.” jelzi az újszövetség többi 10 könyvét.

A táblázat adatai felette elgondolkodtatóak. Az engedelmeskedés hat kifejezésével 85 ízben találkozunk. Az előfordulások döntő többsége Pálra esik, Jézusnál csaknem teljesen hiányzik ez a fogalom. A corpus paulinum hozta ezt a kifejezőkészletet, és volt is valamelyest hatása az újszövetség páli függésű könyveire. Jó lenne külön vizsgálat tárgyává tenni a páli kifejezőkészlet hatását a kánoni könyvekkel nagyjából egy időben készült írásokra, az „apostoli atyák” írásaira.

Szókincsünket Jézus ajkán tehát mindössze két ízben találjuk. Az eperfa engedelmeskedik a tanítványoknak, ha van hitük /Lk 17,6/. Továbbá a tanítványoknak, akik Jézustól kapott hatalommal meggyógyítják az idegbetegeket, ily módon alá vannak rendelve a gonoszlelkek /Lk 10,20/. Mind a két hely a Pál tanítvány Lukács evangéliumából való! Páli stílus-hatás? Mindegy. Ha nem is az, akkor is tény, hogy Jézus nem használta e kifejezéseket ember és ember, ember és Isten vonatkozásában. Ember nem „engedelmeskedik”, nem „rendeli alá magát” Istennek; ember nem engedelmeskedik, nem rendeli alá magát embernek. Csak az ember alatti világ: eperfa, idegbetegség - kerül engedelmeskedési, alárendelődési szituációba.

b) A hallás a Szentháromság világán belül

Jézus sajátos szava dolgozatunk tárgyára - a hall, a hallgat, ráhallgat, meghallgat jelentésű akoué ige. Az evangélisták által rögzített jézusi nyelv sűrűn használt kifejezése. Az Ószövetségben sztereotip ez a kifejezés: Halljad, Izrael! Ószövetségi hagyományokba ágyazódva Jézus Istene olyan Isten, aki hall, és

meghallgat /=kérést teljesít/. Az ember is olyan lény, aki hall és ráhallgat arra, akit-amit hall. Elsőül nézzük meg, miként rajzolja igénk a Szentháromságon belüli vonatkozásokat.

a/`A Fiú hallja az Atyát.` „...csak amiket Tőle `hallottam`, azokat táplálom be a világba... az igazságot mondtam nektek, amit `hallottam` az Istentől... mindent, amit `hallottam` Atyámtól, tudtokra adtam...nem tudok én magamtól semmit se csinálni: ahogy `hallok` úgy ítélek, mert nem keresem a magam akaratát, hanem az engem Küldőnek az akaratát.... aki Istenből való, az `hallgatja` Isten beszédeit” /Jn 8,26.40; 15,15; 5,30; 8,47/.

b/`A Lélek hallja az Atyát és a Fiút:` „...nem magától fog szólalni, hanem amiket `hall`, azt mind elmondja majd... az enyémből merít majd... mindaz, amit az Atya birtokol, az enyém: ezért mondtam, hogy az enyémből merít...” /Jn 16,13-6/.

c/`Az Atya meghallgatja a Fiút:` „...hálát adok Neked, hogy `meghallgattál` engem, mindenkor `meghallgatsz` engem” /Jn 11,41-2/.

A fentiek a Szentháromság világán belüli kommunikáció rajzát adják: a Személyek hallják egymást. A Személyek igazodnak ahhoz, amit egymástól hallanak. Ezt az igazmondást Jézus azonban kivételképpen sem nevezi engedelmeskedésnek. A Fiú nem engedelmeskedik, amikor az Atyától hallottakat mondja. A Lélek nem engedelmeskedik, amikor az Atya és a Fiú közös szellemi kincséből merít. Az Atya nem engedelmeskedik, amikor minden esetben meghallgatja, tehát teljesíti a Fiú kéréseit. Ha a Szentháromságban nincsen engedelmeskedés, akkor mi biztosítja ott a kétségtelenül meglevő, egymáshoz igazodást, a belső harmóniát? Erről csak annyi információt kapunk, hogy az „istenből valóságuk” /Jn 8,47/. Ez magyarázza azokat a Személyeken belül lejátszódó lélektani folyamatokat, amelyek harmonikus egymásra-rendezettséget eredményeznek. Ennél bővebbet csak az analógia nyújt: Jézus ugyanis bőségesen megrajzolja azokat a lélektani folyamatokat, amelyek az Isten szavát meghalló emberen belül jönnek létre. Lássuk tehát, mit tanít Jézus az ember országbeli halló tevékenységéről.

c) Az ember hallgat az Istenre

Míg a Személyek esetében a hallás minden esetben odaigazodást is eredményez, addig az ember esetében az odaigazodás is, az elutasítás is /ráhallgatás és rá-nem-hallgatás/ lehetséges: „Mindaz, aki hallja ezeket az ígéimet és megteszi azokat... és mindaz, aki hallja ezeket az ígéimet és nem teszi meg azokat...” /Mt 7,24.26/ Min fordul az, hogy hallásunkból odaigazodás vagy elutasítás születik meg? Elsősorban a magvetőről szóló példabeszéd jézusi értelmezése ad erről számunkra eligazítást! Ha bárki hallja az Ország ígését és nem `érti` meg azt, hallja az ígét és tüstént `örömmel elfogadja` azt, de mikor az Ige miatt szorongatás vagy üldözés támad, tüstént `megbotránkozik`...hallja az Igét és a megtévesztő gazdagság `megfojtja` az Igét,... hallja és `megérti` az ígét /Mt 13,19-23/. Nyilvánvaló a fentiekből, hogy az odaigazodás mérlegelésnek a következménye. Az ember nemcsak az Ország ígését hallja, hanem hallja az ezzel ellenkező késztetéseket is. Ahhoz, hogy megszülessék az odaigazodás, meg kell értenünk az ígét, a megértett ige mellett döntenünk kell /elfogadás/, ezt a döntést meg kell őriznünk /Lk 11,28/, bár döntésünk következtében üldöznek bennünket, bár döntésünket belülről is újból és újból megtámadja evilági érvényesülés-vágyunk, bár bőven ki vagyunk téve a kísértésnek, hogy hűtlenek legyünk korábbi döntéseinkhez. Nagykorú embert igénylő, folyamatos mérlegelés, újra és újra döntés szükséges ahhoz, hogy az Ország ígéje kivirágozzék és sokszoros termést hozzon életünkben. Aki belátja, megérti, elfogadja az ígét, annak kivirágzik az élete. Ennek a belátásnak, megértésnek, elfogadásnak a jelölésére az „engedelmeskedés” nyilvánvalóan alkalmatlan kifejezés. Nem is találkozunk vele Jézus ajkára adva. Aki belát valamit, az nem engedelmességből cselekszik.

Az Ország ígését mondó Jézus a tanítványok értelmére apellál akkor is, amikor felszabadítja őket a vallási előírások nyűgétől: „Halljátok és `értsétek`... Hát még ti is `értetlenek` vagytok? Nem `értitek`, hogy...?”

/Mt 15,10.16-7/. Ennek a jézust-értésnek feltétele a Jézust-ismerés:...” a juhok követik Őt, mert `ismerik` a hangját. Az idegent nem fogják követni...mert nem `ismerik` az idegennek a hangját...ismerem enyéimet és `ismernek` engem az enyéim” /Jn 10,4.5.14/. Ez az ismerés szentháromságmintájú: „Ahogyan ismer engem az Atya és én ismerem az Atyát /Jn 10,15/, úgy ismeri Jézus az övét, úgy ismerik Jézust az övéi. Az embernek módja van eljutnia olyan bensőséges Jézus-ismeretre, amely biztosítja, hogy a nagykorú embernél szükségképpen felelős döntési folyamat Ige mellé állást, és az Ige mellett megmaradást eredményezzen. És most jöhet az analógia: alighanem a szentháromsági Személyek közötti harmonikus egymásra rendezettségnek is az egymást ismerésből fakadó, mérlegelő döntés lehet a magyarázata.

Jézusra figyelő ember harmonikus, egymásra rendezettségének jézusi magyarázata tehát: a kölcsönös ismerés és a Jézust hallás nyomában létrejövő megértés és döntés.

d) Az ember hallgat az emberre

Ugyanez a mérlegelő döntés az alapja annak is, hogy a megfedett testvér hallgat-e testvéreire, testvéreire, az egyháznak nevezett közösségre /Mt 18,15-7/. A mérlegelés alól Isten sem mentheti fel az embert, mert mérlegelőnek teremtette meg, mégpedig a maga képére és hasonlatosságára teremtette meg mérlegelőnek. Az Isten is mérlegelő. Az ember nem képes az elfogadás és visszautasítás kettős lehetőségével egyet jelentő mérlegelés szituációján kívül élni: „...vagy elfogadja majd az egyiket, és megveti majd a másikat” /Mt 6,24/. Ugyanabban a szituációban van az ember akkor is, ha magát az Istent, Jézust hallgatja, és akkor is, amikor Jézus tanítványait hallgatja: „Aki titeket hallgat, engem hallgat és aki titeket megvet, engem vet meg” /Lk 10,16/.

Annak, hogy Jézusra hallgathassak akkor, amikor emberre - Jézus tanítványára - hallgatok, két feltétele van. Az egyik feltétel abban áll, hogy az, aki magára alkalmazza Jézusnak ezt a szavát, az a jézusi tanítást mondja és nem valami mást. Hogy a jézusi tanítást mondja-e azt el kell döntenem. Nekem, magamnak. Hiszen nagykorú embert senki sem menthet fel a döntés feladata és felelőssége alól. Így van az, mert egyetlen Tanítónk van és ez az egyetlen Tanító az idők végezetéig ténylegesen tanítja az összes testvéreket /vö. Mt 23,8.10/. Egyetlen testvér sem tilthatja meg a többi testvéreinek, hogy tanulhasson Jézustól. A másik feltétel természetesen abban áll, hogy vállalkozom a Jézusra hallgatásra. Ez is értelmi alappal bíró akarati döntést, teljes személyiségem döntését kívánja meg - amint már láttuk. Ha közvetlenül magát Jézust hallgathatnám, akkor is mérlegelnem kellene, mert mérlegelés nélkül nem tudnék nagykorú döntésre jutni, pedig erre a nagykorú döntésre lettem teremtve. Ha tehát csak közvetve hallgathatom Jézust, azaz ha olyan embert hallgatok, aki az Ő nevében szólónak állítja magát, akkor kétszeresen is mérlegelnem kell. Ebben az esetben is vagy el kell fogadnom vagy el kell vetnem a hozzám szólót. Vagy...vagy! Ki menthet fel a döntés felelőssége alól?

e) Jézus elutasítja az engedelmességet

Ennek az anyagnak alapján kétségtelenül megállapítható, hogy a jézusi gondolkodástól tökéletesen idegen a vak engedelmeskedés, a tekintélyi gondolkodás. A „tekintélyre” nincs is szava a Szentírásnak. A Jézus által hirdetett Országban senki sem igényelhet magának olyan isteni tekintélyt, amely nem áll a másik testvér ellenőrzése alatt. Amikor embert hallgatunk, akkor hallgathatunk valóban Istenre nagykorú emberként, ha a rendelkezésünkre álló eszközökkel megvizsgáljuk, hogy a hozzánk szóló ember valóban Isten üzenetét közvetíti-e számunkra. Az Isten Országában megszólított embernek a maga ismeretei alapján /lelki`ismeret`/ felül kell vizsgálni a megszólítás tartalmát. Ha e felülvizsgálás nélkül hallgat az Őt megszólítóra, kiteszi magát ezzel az „engedelmisséggel” annak, hogy az őt megszólító emberhez nem méltó, merő eszközévé válik. Ha kiteszi magát ennek, akkor eszköze lehet az objektív bűnös tartalmú megszólítások megvalósításának. Szubjektív legfeljebb csak azért nem lesz bűnössé, mert ezzel a vak engedelmisséggel valójában el is veszítette ember voltát - a szó igazi értelmében -, elveszítette a bűnt

elkövetés lehetőségét. Ha engedelmeskedel előljáródnak, övé a felelősség...milyen jó, hogy van ilyen előljáró, hiszen felment téged a felelősség alól - sátáni hangok ezek. Talán a sátánnál is sokkal rosszabbak. Emberalatti hangok. Embernek lenni ugyanis éppen annyit jelent, hogy az engem érő felszólításokat megvizsgálom. Embernek lenni éppen annyit jelent, hogy elutasítom a vak engedelmeskedést. Csak akkor viselkedem emberhez méltóan, ha miután megvizsgáltam a felszólítást, lelkiismeretem alapján döntök, hogy jó-e annak tartalma, vagy rossz. Ha jónak találom, akkor, ha teljesítem, a magam ismerete alapján teljesítem azt. De ez nem engedelmeskedés. Azért nem az, mert ha rossznak találom a felszólítást, akkor belülről kötelezve vagyok annak visszautasítására, azaz engedetlennek kell lennem.

Három magatartással találkozunk tehát:

- a. az emberalattival = engedelmesség
- b. emberhez méltó együttműködéssel = ráhallgatás, s végül
- c. az emberhez méltó együtt nem működéssel = engedetlenség. /A negyedik lehetőség: emberhez méltó, de bűnös együtt nem működéssel - bűnös engedetlenség./

A héber „söma”/hallok/ igét a Septuaginta nem egyszer a „hüpakouó” /engedelmeskedem/ igével fordítja /Kittel, Ntl.Wb.I.225/. Jézus is a fenti héber szót használhatta, ill. annak arám megfelelőjét. Az evangélisták ezt a szót az akouo igével fordították görögre. Mivel mind a két szövetségnek az az értelme, hogy az ember megvalósítsa életével Isten meghallott szavát, miért ne lehetne megállapodnunk abban, hogy engedelmeskedésnek kereszteljük el Isten szava meghallásának és megtevésének Jézustól akart módját? Miért ne lehetne ragaszkodnunk az ezzel a tartalommal felruházott hagyományos és igen nagy hagyományú „engedelmesség” kifejezéshez? Lehetne! De a jelen történelmi koordinátaiban ez talán még nem volna ajánlatos. Nem volna ajánlatos az Istenre hallgatást engedelmességnak neveznünk, mert nagyon közeli volna a kísértés, hogy akárki emberi személy átvehesse tőlünk azt a szerepet, amelyet Jézus vitathatatlanul biztosítani akart kivétel nélkül minden nagykorú ember számára. A szabadságra, a személyes felelősségre, a döntés kötelességére gondolok. Amíg nem teljesen egyértelmű az egyházban a szabadságon és a felelősségen alapuló embertan, addig veszélyes volna az „engedelmesség” kifejezés megtartása, mert ez a szó még nagyon is hordoz magában ilyen hagyományos jelentéstartalmakat, amelyeket az eddig mondottak alapján el kell utasítanunk magunktól.

Mindazonáltal, amikor negatív jelentéstartalmat kölcsönzünk egy eddigelé pozitív jelentéstartalmú kifejezésnek, azért ne feledjük, hogy az emberi személyiség szabadsága Isten teremtői tervei alapján akkor virágzik ki, amikor azonosulunk Isten akaratával. Akkor amikor az ember akarata belesimul Isten akaratába. A megvalósult szabadság, azaz létem rendeltetészerű kivirágzása nem más, mint a teljes belesimulás Isten akaratába. Éppen ezért, ha valaki ezt Istennek engedelmeskedésnek nevezi, nem lehet kifogásunk a terminológia ellen...ha ezt a terminológiát ma nem is tekintjük optimálisnak.

SZENT PÁL ÉS AZ ENGEDELMESSÉG

83. PÁLI ALAPÁLLÁS: VANNAK FELSŐBBSÉGEK

a) Pál gondolat- és stílusvilága

Az engedelmeskedés és alárendelődés szócsaládjai Pál gondolat- és stílusvilágának következtében kerültek bele az Újszövetségbe. A 85 előfordulásból 52 esik a corpus paulinumra, de a többi előfordulások sem függetlenek Páltól. Tanítványainak írásaiban találjuk a maradék - előfordulások legnagyobb részét. Lukács két könyvében 11, a Zsidó levélben 8, a Szilás közvetítésével Pál-hatás alá került 1 Péter-levélben 10 előfordulás található. Mindössze négy előfordulás esik Mt, Mk, és Jakab írásaira.

Azokat a páli helyeket, amelyeken 'Istennek és Isten szavának' engedelmeskedik, ill. rendelődik alá az ember olyanoknak tekinthetjük, mint amelyek teljes harmóniában lehetnek a jézusi tanítással. Ezeket a helyeket érthetjük úgy, mint a világ objektív rendjét az előző pontban mondottaknak szellemében: az ember szabad és személyes felelősséggel simul bele Isten és az isteni akarat világába. Csak annyit kell tudatosítanunk, hogy Jézus az alábbi helyeken szereplő páli vonatkozásokat Isten és ember között nem nevezte engedelmeskedésnek, alárendelődésnek. Pál tanítása szerint az ember 'engedelmeskedik' Krisztusnak (2 Kor 10,5-6), a Pál által is hirdetett hittartalomnak (pistis - Róm 1,5; 16,26), evangéliumnak (2 Tim 1,8; Róm 10,16), alaptanításnak (tüpos didachés - Róm 6,17), istennektetszésnek (Róm 6,16) s végezetül a pogányok (Róm 15,18) és a rómaiak (Róm 16,19) engedelmeskednek a közelebből meg nem jelölt, de a szövegösszefüggés alapján a fent felsoroltakkal nyilvánvalóan azonos tartalmaknak. Ugyanígy 'alárendelődik' az ember Krisztusnak (1 Kor 15,27.28; Ef 5,24; Fil 3,21) az evangéliumnak (2 Kor 9,13), Isten törvényének (Róm 8,7) s végül az istennektetszésnek (Róm 10,3). Találkozunk ugyanezzel az említett nem-páli könyvekben is. Az ember engedelmeskedik Istennek (Apcsel 5,29.32; Zsid 11,8), Krisztusnak (Zsid 5,9; 1Pét 1,2.14), a Mózesnek adott isteni szónak (Apcsel 7,39), a hittartalomnak (Apcsel 6,7), az igazságnak (1 Pét 1,22). Alárendelődünk Istennek (Jak 4,7) továbbá Krisztusnak (Zsid 2,5.8.). Ide tartozik még, hogy az égi hatalmak is alárendelődnek Krisztusnak (1 Pét 3,22). Tudomásul vesszük tehát, hogy Pál és az Újszövetségnek páli hatás alá került szerzői alkalmasnak találják a kétségtelenül ontológiai egyenlőtlenségi viszonyban levő Isten és ember közti vonatkozásnak a rajzára ezeket a kifejezéseket. Problémánk nem is ebből adódik, hanem abból, hogy Pál alkalmazza ezeket a kifejezéseket az 'ontológiailag kétségtelenül egyenlőségi viszonyban' levő emberek közti vonatkozások rajzára is.

A szeretetnek kihagyhatatlan eleme a szolgálni akarás. Pál ezt a szolgálni akarást önkéntes engedelmességnek, önkéntes alárendelődésnek tekinti, nevezi. Amikor tehát Pál arra bízta az efezusiakat, „rendeljétek alá magatokat egymásnak” (Ef 5,21) valójában csak annyit akar mondani, hogy kölcsönösen szeressék egymást, kölcsönösen szolgálják egymást. Ez a kölcsönösség az Isten országabeli szeretetnek kétségtelenül jellemzője. Ezzel szemben az egyoldalú engedelmeskedéssel - alárendeléssel egy az Isten Országától különböző valóságba érkezünk. Az a rend, amelyben én engedelmeskedem, alávetem magam neked, de te nem engedelmeskedel, nem veted alá magad nekem, már nem lehet a szeretet rendje nagykorú személyek esetében. Ez esetben az engedelmeskedés és alárendelődés kifejezései már nem illenek bele az Ország személyválogatást nem ismerő, csak testvéreket ismerő, tehát egyenlőségre épülő vonatkozásaiba. Ez esetben ezek a kifejezések szükségképpen egyet jelentenek a személyválogatással, az egyenlőtlenséggel. A testvéreket két csoportra osztják: parancsolókra, fölérendeltekre, ill. engedelmeskedőkre és alárendeltekre. Tehetünk egymásnak szolgálatokat, szerethetjük egymást, de nem engedelmeskedhetünk egymásnak, és nem rendelhetjük alá magunkat egymásnak. Ezek a szavak szótári jelentéstartalmuk alapján nem kölcsönösségeket, hanem kiváltságokat és hátrányos helyzetben levést jelölő kifejezések. Jézus egyháza azonban nem ismerhet semmiféle diszkriminációt, hiszen „ti mindnyájan testvérek vagytok” (Mt 23,8). Vallja ezt a Zsinat is: „...egyenlő a tagok méltósága...az egyházban tehát nincs egyenlőtlenség...igazi egyenlőség érvényesül mindnyájuk között...a laikusoknak...testvéreik azok is, akik a szent szolgálatba kerültek...” (LG.32.).

Pál fenti mondatát - az előző versek tartalmából következtethetően - (Ef 5,19-20) alighanem a gyülekezet rendjéért aggódása ihlette. Alátámasztani látszik ezt a sejtést az is, hogy egy másik levelében hasonlóan fogalmaz: „A próféták lelkei alávetik magukat a prófétáknak” (1Kor 14,32). Pál biztosítani akarta ezzel a megállapításával, hogy szép rendben és sorban mindenki szóhoz juthasson a szólni kívánó testvérek közül a korintusi egyházban /vö. 1Kor 14,26-33/.

Nem kétséges, hogy közösségbe tartozni, ez egyet jelent a társaság rendjét biztosító szabályok megteremtésével és elfogadásával. Egy „közösségben” elvileg bármelyik tagnak ugyanannyi idő utalványozódik ki, mint magamnak. A közösség fegyelmet kíván tőlem, ki kell várnom, amíg rám kerül a sor. A körben-hozzászólás, a hozzá-imádkozás rendjét megtartani - alkalmazkodást kíván. Lényegében tehát ugyanazt a magatartást, amelyet a munkahely és az államhatalom vonatkozásában is magunkra vállalunk. Mivel „közösség” esetén ismertebb és kedveltebb személyekhez kell alkalmazkodnom, mint a munkahelyi és az állami viszonylatokban, mivel „közösség” esetében a vezetőt a tagok választják ill. teszik le, ha úgy akarják, ezért ez a közösségi alkalmazkodás még kevésbé nevezendő alárendelődéssnek. Már a munkahely és államhatalom vonatkozásában adódó nehezebb alkalmazkodást nem voltunk hajlandóak alárendelődéssnek nevezni, hanem csak alkalmazkodásnak.

A kölcsönös engedelmeskedés, a kölcsönös egymásnak alárendelőds kifejezései fogalmi zavart tükröznek. Olyan tudatban jelentkezik ez a fogalmi zavar, amely tudatot két egymásnak ellentmondó gondolat határoz meg: egyfelől a szeretet kölcsönössége, másfelől a hatalmi-egyenlőtlenségi viszonyokból adódó alá-fölé rendeltség. Vagy másképpen megfogalmazva ezt a két ellenmondó gondolatot: a kiváltságot nem ismerés és a kiváltságot ismerés határoz meg. Vagy: a kölcsönösség és az egyoldalúság. A fogalmi zavart a „kölcsönös egyoldalúság” abszurd fogalom fejezhetné ki a legpregnansabban. A páli kifejezés egy olyan jelentésvilágba visz bennünket, amelyben adva van, mint veszedelmes lehetőség az egyoldalú engedelmeskedés - alárendelőds, és ami ezzel szükségképpen együtt jár: a szükségképpen egyoldalú parancsolás - rendelkezés. Adva van az uralkodás kísértése. Nyilván való ez abból is, hogy a kölcsönös alárendelőds abszurd, lehetetlen helyzetet teremtet: én alá vagyok rendelve neked, te pedig alá vagy rendelve nekem. Mondani lehet ilyesmit, de végiggondolni és élni nem.

b) A Fiú alá van rendelve az Atyának

Ez az egyoldalúság jelentkezik már Jézus és az Atya vonatkozásában is. Pálnál a keresztet elvállaló - szabad, személyes, ám vértverítékező döntéssel elvállaló - Jézus engedelmeskedik az Atyának: „...egynek az engedelmissége által istenektetszőkké tétetnek majd a sokak” (Róm 5,19), és „megalacsonyította magát, engedelmissé válván a halálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,8), továbbá: „mivel hogy Fia azokból, amiket szenvedett, engedelmisséget tanult” /Zsid 5,8/. Ezekben a szövegekben az Atya már mint parancsoló, rendelkező, engedelmeskedtető, maga alá vető jelentkezik. S hogy nem járunk gondolatilag rossz nyomon, azt nyilvánvalóvá teheti az alábbi szöveg: „Amikor pedig alávetették neki /Jézusnak/ a minden, akkor majd a Fiú is alávetették majd annak, aki alávetett neki (Jézusnak) mindent, hogy legyen az Isten mindenkiben” /1 Kor 15,28/. E szenvedő szerkezet arról beszél, hogy végezetül maga az Isten fogja önmaga alá vetni, rendelni Jézust, hogy Istennek a történelmileg kibontakozóan érvényesülő abszolút föltéttségével és Jézus feletti föltéttségével is helyreálljon, megvalósuljon a tökéletes rend. Mintha Jézus másképpen látná és rajzolná az Ország teljessé válását. Mintha a teljessé vált örök Országban eltűnnék mindenféle egyenlőtlenségi viszony...még az Isten és az általa teremtetett ember közötti egyenlőtlenség is, mert Jézus felszolgál testvéreinek az örök lakomán /Lk 12,37/. Az egyenlőtlenségek nyilvánvaló felszámolódásának gondolom ezt a rendet, amely a tökéletessé vált jézusi rend. A kölcsönös szeretet, a kölcsönös szolgálat örök és szentháromsági rendjéről adnak képet - nyilvánvalóan tükör által és homályban - az idézett jézusi szavak. Rend, amelyben még Isten is szolgál.

Ez alkalommal is elmondhatjuk a már korábban elmondottat: lehet így is fogalmazni. Mindaddig, amíg fogalmazásunkba helyes tartalmakat gondolunk bele: a Fiú alapvető egyenlőségét az Atyával és az emberré

lett Fiú szabad és személyes felelős döntését. De nagyon világosan kell látnunk, hogy a nagykorú személy odaigazodása egy másik személyhez, és méginkább a szentháromsági Személy odaigazodása a Személyhez, csak személyi döntés lehet. Viszont az engedelmisség, a szót fogadás, a magamat alárendelés kifejezései - a maguk szótári jelentéstartalmukkal - nem erről beszélnek.

c) Jézus népe nem ismeri a félelmet; az uralkodók viszont félnek

Az efezusiaknak írja: „Az asszonyok rendeljék magukat alá férjeiknek, miként az Úrnak, mert a férj `feje` az asszonynak, ahogyan a Krisztus is feje az egyháznak...ahogyan az egyház alárendeli magát a Krisztusnak, úgy az asszonyok is rendeljék magukat alá férjeiknek mindenben...az asszony pedig `félje` a férjét” /Ef 5,22-23/. A következőkben majd részletesen megvizsgáljuk az összes páli egyenlőtlenségi viszonyokat, ezek között férj és feleség egyenlőtlenségi viszonylatát is. Ezt megelőzően azonban meg kell vizsgálnunk még Pál félelem-fogalmát és fej-fogalmát. Lássuk előbb az elsőt.

Jézus tanítása szerint csak a bűnünktől kell félnünk, mert csak bűnünknek van hatalma ahhoz, hogy elvegye tőlünk az örök életet /Mt 10,28; Lk 12,5 vö. KIO 84c/. Azoktól a vallási vezetőktől, akik Jézust is, tanítványait is az ördöggel házastják össze, azoktól nem kell félnie Jézus házanépének. Nem kell félniük majdani gyilkosaiktól /Mt 10,26.28.31; Lk 12,4.7/ sem. Tanítása szerint emberektől sohasem szabad félni. Még Jézustól sem szabad félniük a tanítványoknak. A csodálatos halfogáskor hallják először Tőle: „Ne félj, emberhalásszá leszel!” /Lk 5,10/. A vizenjárás alkalmával is hallják: „Én vagyok, ne féljete!” /Mt 14,27/, a színeváltozás hegyén is: „Keljete föl és ne féljete!” /Mt 17,7/, Feltámadása után is: „Ne féljete!” /Mt 28,10/. Az az Ország, amelynek jóhírért közénk hozta, nem ismeri a félelmet: „Ne félj, kisdéd nyáj, mivel úgy tetszett Atyátnak, hogy nektek adja az Országot!” /Lk 12,32/. Jól értette ezt a „szeretett tanítvány”, aki tételszerűen is kimondja a Jézustól tanult életérzést: „A szeretetben nincsen félelem... a tökéletes szeretet kívülre hajtja a félelmet...aki fél, az nem tökéletesedik a szeretetben” /1Jn 4,18/. Patmosz szigetén újra hallja Jézus szavát: „Ne félj, én vagyok...” /Jel 1,17/. Azt is hallja, hogy ellenségeitől sem kell félnie: „Ne félj azoktól, amiket szenvedni fogsz. Íme, az ördög egyeseket közületek börtönbe készül vetni, hogy kipróbáltassatok...” /Jel 2,10/. Hűségeseeknek kell lenniük a tanítványoknak és nem félniük: „Szorongatni fognak titeket tíz napon keresztül. Légy hűséges a halálig és neked adom majd az élet koronáját” /Jel 2,10/. Elgondolkodtató! Jézus szavát hallva János azt hallja, hogy hűségesnek kell lennie a halálig. Nem azt, hogy engedelmesnek kell lennie a halálig. Légy hűséges a meggyőződésedhez! Légy hűséges /=pistos/, legyen tehát benned hűség, legyen tehát benned hit /=pistos/. Hit, amely úgy készül el bennünk, hogy hallunk, értünk és meg nem botránkozunk abban, amit megértettünk.

Az Ország népét nem jellemzi a félelem. Ellenkezőleg, az Ország népét üldözők azok, akik félnek. Az evangélisták tanúsága bőséges erről. Heródes fél Jánostól és Jánost tisztelő állampolgáraitól. /Mk 6,20; Mt 14,5/. A vallási vezetők is félnek. A főpapok félnek válaszolni Jézus kérdésére /Mt 21,26; Mk 11,32/. A főpapok nem merik elfogadni Jézust, mert félnek /Mt 21,46; Mk 12,12; Lk 20,19; 22,2; Jn 9,22/. A főpapok karhatalma is fél, miközben letartóztatja az ígét a templomban hirdető, a népet tanító tanítványokat /Apcsel 5,26/.

Az Ószövetség kedvelt kifejezései: az Istent félni, az istenfélelem. Az előbbi Jézus is használja három ízben, de csak példabeszédekben /Lk 18,2.4; 19,21/. Ismét érdemes figyelni, hogy ezeket a jézusi szavakat megint csak a Pál-tanítvány Lukács evangéliumában olvassuk. De Lukács evangéliumában sem tanít egyetlen egyszer sem Jézus így: Istent félni kell! Mintha éppen az ellenkezőjét tanítaná, amikor a Jahve-ra utaló „Én vagyok!” fordulatot össze is kapcsolja ezzel a biztatással: „Ne féljete!” /Mt 14,27; Mk 6,50; Jn 6,20/.

d) Pál továbbviszi a múlttól kapott félelem-hagyományt

A páli levelekben újra ranghoz jut az istenfélelem: „Mivel tehát ismerjük az Úr félelmét... Isten félelmében hajtsuk végre megszentelődésünket... félve és remegve munkáljátok megmentődéseiteket” /2Kor5,11;7,1;Fil2,12/. Ugyanez a félelem meghatározza az ember és ember közötti kapcsolatokat is. A feleségnek félnie kell a férjétől, amint már láttuk /Ef 5,33/. A rabszolgák is féljenek uraiktól: „Rabszolgák, félelemmel és a reszketéssel...engedelmeskedjete uraitoknak, akárcsak Krisztusnak” /Ef 6,5/. Krisztustól is félni kell, a rabszolgatartótól is félni kell. Ez a két félelem nagyon szorosan össze is tartozik. A félelmet igénylő Isten, a félelmet igénylő Krisztus kívánja meg ezt a rabszolgatartók iránt tanúsítandó félelmet: „Rabszolgák, mindenben engedelmeskedjete uraitoknak... az Urat félve” /Kol 3,22/. Természetesen az államhatalomtól is félni kell. De csak a gonosznak, a jó embernek nem kell félnie tőle. A jó embert az államhatalom megdicséri. „Azt akarod, hogy a hatóságtól ne kelljen rettegned? Tedd a jót és dicséretet kapsz tőle.” /Róm 13,3/. Erről Jézus vajmi keveset tudott, legalábbis nem beszélt róla. Ő maga sem az állami, sem a vallási hatóságoktól nem kapott dicséretet. Élete végére majd Pál is megtanulja, hogy nemcsak Izrael vallási hatóságai nem díjazták életútját, hanem az állami hatóságok sem.

Olyan „ideológiát” szóltat meg itt, amely nemcsak a jézusi tanítástól idegen, hanem amelyre életének későbbi tapasztalatai is rációlnak. Pár hónappal levelének megírása után elfogják Jeruzsálemben és megtapasztalhatja azokat a dicséreteket, amelyeket a vallási és állami hatóságoktól kap. Életének veszélyeztetését, fogságot, majd karddal lefejeződést. Fentebb ideológiáról beszéltem. Pált meghatározta a felsőbbiséget félés áthagyományozott dogmája. Dogmaként él ez benne. Dogmaként, amelytől nem tudott egészen megszabadulni. Jobbik, jézusibb agyával tudja, hogy a félelem rossz. Tapasztalja is, hogy Pétert a Jakabhoz közelállótól való félelem - a jeruzsálemi zsinati határozatokat Antiochiában áthágja és emiatt fél - elvtelenségbe kergeti /Gal 2,12/. Jobbik, jézusibb agyával vallja is, hogy Jézusban lejárt már a félelem ideje: „Nem rabszolga-lelket kaptatok, hogy megint csak féljete, hanem a fiúság Lelkét kaptatok meg, aki által így kiáltottak, Abba, Atya” /Róm 8,15/. De él még benne a hagyományos tanítás is, amelyet nem tudott egészen levetkőzni. Azt ti. hogy vannak felsőbbiségek. És az, aki nem tartozik a felsőbbiséghez, annak félnie kell a felsőbbiséget; annak az legyen az alapállása, hogy féljen a felsőbbiségtől. Asszony a férjétől, rabszolga a rabszolgatartótól, állampolgár a hatóságoktól. „Adjátok meg mindenkinek, amivel tartoztok... akinek a félelemmel, a félelmet...” /Róm 13,7/.

Nem tudott egészen megszabadulni ettől a jézuselőtti félelem - és felsőbbiség - szemlélettől. Nemcsak a hatalomgyakorlókat mondja feletteseknek /hüper-achain-Róm 13,1/, hanem a páli alázatfogalom még az egyházban is feletteseket eredményez: „...mindenben alacsony helyzetre törekedvén egymást magatok felett állóknak tekintsétek” /Fil 2,3/. A kölcsönös feletteség ugyanolyan abszurd gondolat, mint a kölcsönös alárendeltség. Ez a buzdítás azonban nem csak logikailag, hanem lélektanilag is abszurdnak látszik. Az ember ugyanis egyenlőségre vágyik és nem főnökökre. A jézusi alázat nem főnökök alá rendelődni akarásban nyilvánul meg, hanem részint szolgálati készségben, részint pedig abban, hogy el tudjuk viselni az ellenségtől elszenvedett letaszítódásunkat. Sőt a jézusi alázat a szolgálat jutalmaként a többiektől elismert elsőségre is vágyik. De a mindenki elsősége ugyanolyan abszurd, mint a senkinek az elsőbbsége. A tanítványok rangvitájába beleszóló Jézus nem mind a tizenkét tanítvány elsőségéről, hanem egyiküknek az elsőségéről beszél: a legjobban szolgálni tudót fogják a közösség tagjai maguk közül elsőnek tekinteni. A lábmosó - a vezető /vö. Lk 22,26; Jn 13,12-5/

Nagyon-nagyon nem jézusian hangzik az a mondata, amelyet Tituszról ír a korintusiaknak: „Az ő benseje nagyonis felétek fordul, amikor visszaemlékezik mindannyiuk engedelmességére, hogy mekkora félelemmel és reszketéssel fogadtátok őt” /2Kor 7,15/. Az országbeli tekintély szeretetet és felzárkózást vált ki, nem félelmet-reszketést és engedelmisséget. Meg kell kérdeznünk: ha már a beosztott /Titusz/ ekkora félelmet kiváltó tekintélyre tett szert, mekkora félelmet kiváltó tekintélye lehetett Pálnak?! A páli valóság kétarcú. Szeretete egyfelől megüti a legodaadóbb anyai szeretet mértékét is /1Tessz 2,17; Gal 4,19/. Ugyanakkor van Pálnak felette felsőbbiséges hangja is: „Mit akartok? vesszővel menjek hozzátok...!? /1Kor 4,21/. Aki vesszővel is mehet testvéreihez, az felsőbbiség-tudatot is hordozhat magában. Akkor is, ha

egészen nyilvánvaló, hogy a vesszőt csak képletes értelemben gondolta. Ugyanilyen rossz csengése van a Timóteus számára adott utasításnak is: „A vétkezőket mindenki színe előtt vádold, hogy a többiek is féljenek” /1Tim 5,20/. Pál nagyon áldozatosan és nagyon nagy alázattal szolgálta a maga közösségeit. Ezt a tényt semmiféle rosszcsengésű nyilatkozat meg nem szüntetheti. De ezek a nyilatkozatok mégis vannak. És utalnak valami Jézuselöttire. Babits mondta: Nehéz legyőzni az isteneket. Szemlélet és jellem csak fokozatosan tud alakulni. Csak Jókait dolgozik „erkölcsi kaucsuk emberekkel” /Péterfy/, Isten nem.

e) A férfi feje az asszonynak

Amikor Pál arról ír a Galátáknak, hogy „többé már nincsen se zsidó, se görög, nincs többé se rabszolga, se szabad; nincs többé se férfi se nő” /Gal 3,28/, akkor Jézust értéséről tesz bizonyosságot. Tagadja, hogy volnának kiváltságoltak Isten Országában. Megszűnt a vallási kiváltság is, a társadalmi is, a házasságon belüli is. Megszűnt, mert mindenki Krisztust hordozó, mindenki örököse az Orzágnak /vö. Gal 3,27.29/. Mindazonáltal nehéz legyőzni a múlt megkövesült dogmáit. Nehéz következetesnek lenni az Ország kiváltságokat nem ismerő szemléletéhez egy olyan környezetben, amely nagyon is hajlamos istenszeretetét az emberiség valamelyik vallási csoportjára profilírozni, amely környezetben belül felette problematikusak a feleség emberi jogai férjével szemben, a rabszolgáé a rabszolgatartóval szemben, az állampolgáré a császárral és tisztviselőivel szemben.

Így aztán Pál is rangsorol. Rangsorol ember és ember között, - azok szeretet-fokától függetlenül. Rangsorol nemi hovatartozásunk alapján: „...minden férfinak feje a Krisztus, az asszonynak pedig a feje a férfi, a Krisztusnak a feje pedig az Isten” /1Kor 11,3/. Egymás alá ill. fölé rendelődések jelentkeznek itt Pál tudatában. A rangsor így alakul:

1. Isten
2. Krisztus
3. a férfi nem
4. a női nem.

Meg is ismétli ezt: „...a férfi feje az asszonynak, ahogyan a Krisztus feje az egyháznak” /Ef 5,23/. Pált itt messzemenően meghatározza az a zsinagóga, amely ellen annyit harcolt.

Miként a zsinagógáknak, ugyanúgy az egyházaknak is tulajdonképpen tagjai csak a férfiak. Vagy pontosabban, ők a teljes jogúak. Ha a nő megszólal az egyházban, fedje be a fejét. A férfinak nem kell befednie. Pál mélyreható teológiai indokolását is akarja adni ennek a diszkriminációnak. Teológiai alapot ad a rangsoroláshoz. Ebből a teológiából megtanulhatjuk, hogy a nő csak közvetve hordozza az istenképiséget. A férfinak azért nem kell befednie a fejét, mert a férfi „az Isten képe és dicsősége”. Az asszonynak pedig azért kell befednie a fejét, mert „az asszony a férfi dicsősége” /1Kor 11,7/. Ontológiai alapot rak tehát Pál a történelmileg kialakult hátrányos megkülönböztetés alá. Ez az ontológiai alap történelmileg majd elvégzi a maga munkáját. A nők egyházon belüli teljes jogúságának, ami a kezdet kezdetén ígéretesen érvényesült /Concilium 1976.január/, korán megindult az ellenhatása. Jobb, ha a nők fedett fejjel sem szólalnak meg az egyházban. Pál egyfelől tényként ismeri el a nők megszólalásának gyakorlatát: „minden imádkozó vagy prófétáló nő” /1Kor 11,5/, másfelől harcol a Korintusban is, másutt is kialakulhatott gyakorlat ellen: „Miként a szentek összes egyházaiban, az asszonyok hallgassanak az egyházakban. Nincs megengedve nekik, hogy szóljanak, hanem legyenek alárendelve, ahogy a törvény is mondja. Ha pedig tanulni akarnak valamit, odahaza kérdezzék meg saját férjüket. Szégyenletes dolog ugyanis az asszony számára megszólalni az egyházban” /1Kor 14,34-35/. Az idézett Concilium-szám még szégyenletesebb dolgokról is beszámol: nemcsak megszólalnak, hanem még vezetnek is egyházakat. Pál úgy igyekszik feltüntetni a dolgot, mintha egy csupán korintusi jellegű, csak Korintusra szorítkozó visszaélés volna a nő megszólalása: „Avagy talán töltekek indult ki az Isten beszéde? Vagy egyedül hozzátok érkezett el?” /1Kor 14,36/. Nehéz szatírárt nem írni. Pált itt meghatározza az az ószövetségi Törvény, amelynek

hatályt vesztesét oly ékesszólóan és annyiszor tanította. A nők diszkriminációjában a pedagógos még mindig meghatározó, bár Krisztus már megérkezett /Gal 3,24-25/.

Jézus a szabad elsőség világát hozta. Az az első, aki jobban szeret. Az egyházban az az első, aki jobban szolgál. Ezzel szemben a páli rendben a női nem tagjai kizáródnak az elsőség lehetőségéből. Ebben a páli rendben az van közelebb a tűzhöz, aki az emberiségnek egy kiváltságos „osztályához”, ti. a férfiak osztályához tartozik. A következő fejezetek részletesen szembesülnek ezzel a páli szemlélettel, s bemutatja a kiváltságosok és nem-kiváltságosok egy-egy fajtájának egymáshoz fűződő viszonyát; a férfi-nő és szülő-gyermek kapcsolatot /B/, a rabszolgatartó és rabszolga kapcsolatát /C/, az államhatalom képviselőinek és az állampolgároknak a viszonyát /D/, s végül az egyházon belül a vezető és a vezetett kapcsolatát /E/.

84. ENGEDELMESSÉG A CSALÁDBAN

a) A férfi szeret, a nő pedig alárendeli magát

Nézzük meg tehát elsőül a férj-feleség kapcsolat páli rajzát. Az előzőekben már nyilvánvalóvá lett, hogy Isten népén belül valakik valakik iránt „félelemmel tartoznak” /Róm 13,7/, s így a nőnek is félnie kell a férjét. Nyilvánvalóvá lett, hogy a nő csak áttételesen hordozza magán az istenképiséget, a női nem egészének és minden egyes tagjának feje, azaz felettése a férfi nem egy-egy tagja. Ily módon alapozza meg teológiailag a férfi és a nő között fennálló fölé-ill. alárendeltségi viszonyt. Az evangélium szeretetvilágának és az evangélium-előtti uralkodásvilágnak a keverékéből adódik a páli teológiának egy sajátos vonása: a fölérendelt személy szeret, de az alárendelt személy magatartását a föléje rendelt személy iránt nem jelölheti a szeretet /agapé/, hanem csak az engedelmeskedés, a magát fölöttesének alárendelés. Pál többször beszél arról, hogy Isten szereti Jézust, mint a fordítottjáról. Többször beszél arról, hogy Isten szereti az embert, mint a fordítottjáról. Ez a jól megfigyelhető különbség élessé válik a férj-feleség-kapcsolatban: csak a férfi szereti az asszonyt, s az asszony egyetlen ízben sem szereti a férjét. Meg kell kockáztatnom egy kérdést: mi lehet ennek az oka? Nagyobbnak élte meg Pál a különbséget férfi és nő között, mint a férfi és Krisztus, mint az ember (férfi) és Isten között? Ezt talán mégsem gondolhatjuk. Nem teológiai szempontok határozzák meg, hanem a tapasztalt társadalmi valóság. Ebben a tapasztalt társadalmi valóságban nem nevezhette az asszony magatartását agapénak, amelyet - legalábbis a szóbanforgó helyeken - aktív és adó magatartásnak tekint. A nő házasságon belüli magatartását nem adónak és aktívnek, hanem elfogadónak és passzívnek élte meg. Passzívnek, talán nem csak grammatikai értelemben, hanem etikai értelemben is: elviselőnek, elszenvetőnek.

A tény ugyanis az, hogy a corpus paulinum öt ízben beszél arról, hogy a férj szereti feleségét, de egy ízben sem beszél arról, hogy a feleség szereti a férjét. Nem mond ennek ellent az egy ízben előforduló biztatás, hogy „a fiatal asszonyok legyenek férjeiket kedvelők” /philandros - Tit 2,4/. Az asszonyok magatartását - még ezen az egy helyen sem - nem az agapé, hanem a hüpotassomai ige jelöli. Lássuk tehát ezt az eltérő tartalmú férfi-nő ill. nő-férfi vonatkozást. „Férfiak, `szeressétek` feleségeteket...a férfiak tartoznak `szeretni` feleségüket, mint saját testüket. Aki `szereti` feleségét, önmagát szereti. Senki soha nem gyűlölte a saját testét, hanem táplálja és melengeti azt...ragaszkodik majd feleségéhez...mindegyikőtök `szeresse` feleségét úgy, ahogy önmagát...férfiak `szeressétek` feleségeteket és ne gorombáskodjatok velük” /Ef 5,23-33; Kol 3,19/. Más képet mutat viszont a nők magatartása: „Az asszonyok `rendeljék magukat alá` férjeiknek úgy, mint ahogy az Úrnak /ti. alárendelik magukat/...ahogyan az egyház alárendeli magát Krisztusnak, úgy az asszonyok is /`rendeljék alá magukat`/ férjeiknek mindenben...az asszony félje a férjét...Asszonyok, `rendeljétek magatokat alá` férjeiteknek, ahogyan illik az Úrnak” /Ef 5,22.24.33; Kol 3,18/. Ezt a szemléletet visszhangozza az 1 Péter levél is: „Ti asszonyok, hasonlóképpen `rendeljétek magatokat alá` saját férjeiteknek...Istenben reménykedő szent asszonyok saját férjüknek `alárendelték magukat`, ahogy Sára is `engedelmeskedett` Ábrahámnak, és `Úrnak nevezte` őt” /1Pét 3,1.5-6/. Az egyenlőtlenség, a kiváltság, az uralkodás világába érkezünk ezekkel az intelmekkel. A corpus paulinum egyik szövegrészlete ezt mintha nyíltan meg is vallaná: „Az asszony csendben tanuljon `teljes alárendelődéssel`, nem engedem meg, hogy az asszony tanítson, és azt sem, hogy uralkodjék /authenthein - vö. „autentikus”/ férjén, hanem legyen csendben. Mert Ádám lett először megteremtve, és csak azután Éva. És Ádámot nem tévesztették meg hanem az asszonyt tévesztették meg, és találtatott bűnben” /1Tim 2,11-14/. Az asszony ne uralkodjék férjén, az asszony nevezze a férjét a maga urának! A szövegek nem tiltakoznak az ellen, hogy a férfiak uralkodjanak feleségükön. A szövegek nem biztatnak arra, hogy a férjek nevezzék feleségüket a maguk urának. Az idézett szentírási könyvek szerzői nem tudják függetleníteni magukat a társadalmi tapasztalattól, és nem érznek indítást arra, hogy harcba szálljanak a Krisztustól kapott szabadság erejében a társadalmi valóság egészére jellemző egyenlőtlenség és elnyomás házasságon belüli megnyilvánulásával. Nagyobb baj, hogy teológiai megalapozást is akarnak adni annak, ami adva van társadalmi valóságként: Éva indító szerepe az ősbűnben! Ennek a teológiai megalapozásnak lesz aztán következménye, hogy Pál egymást kizárónak érzi a szeretetet és az alárendeltséget, ugyanakkor a szeretetet és a fölérendeltséget nem érzi egymást kizárónak. Ellentmondásos szemlélet ez, mert ahogyan

az alárendelt személy magatartása nem partneri, tehát nem Szentháromság-jellegű szeretet, ugyanúgy a fölé rendelt személy magatartása sem lehet partneri jellegű, azaz Szentháromság-jellegű szeretet. Ily körülmények között mindkét részből meghiúsul az, amit nagykorú személyek kölcsönös kiteljesedésének mondunk a szeretetben. Pál csak az alárendelt személy esetében látta meg ezt a meghiúsulást. De azt már nem látta meg, hogy a fölérendelt személyből kiinduló szeretet is meghiúsul. Azért nem látta ezt, mert Istent is, Krisztust is fölérendelt személynek élte meg. Ha ők tudják szeretni a nekik alárendelt embert, miért ne tudná szeretni a férj a neki alárendelt feleséget! A páli istenkép a magyarázat arra, hogy igazolni tudja a házasságokra vonatkozó társadalmi valóságot. Istent ugyanis nem nekünk felszolgálónak élte meg. Aligha ismerte és élte meg magában a tékozló fiú apjában megrajzolt jézusi istenképet.

b) A jézusi szemlélet és a húsvét utáni kérügmá

A feltámadást követő évtizedek kérügmájával állunk szemben. Az igehirdetők - alighanem tudattalanjukban - bölcsen lemérték a valóságos erőviszonyokat... a koreszméket, amelyek érvényesültek Izraelen belül is és kívül is. Bölcsen lemérve, hogy mi „adható el” egy patriarchális szemléletet hordozó világban, megállapították magukban, hogy akkor segítik Krisztus felé a házasságokat, ha a férfiakat - jogállásukat nem érintve - gyöngéd szeretetre biztatják; a feleségeket pedig arra biztatják, hogy - jogi helyzetüket ismét nem érintve - rendeljék alá magukat férjeiknek, engedelmeskedjenek nekik és féljenek tőlük, mint uruktól. Ha így tesznek az asszonyok, akkor az Úrban viselkednek. Azaz ekkor viselkednének úgy, ahogy Jézus kívánja tőlük; ez esetben lenne istennektetsző a viselkedésük. Ezt a társadalmi valóság hatása alatt megfogalmazott istennektetsző magatartást Pál igyekszik messzemenően megérvelni. Az eddig látott érvek sorát egészítse még ki a következő: „...nem a férfi lesz az asszonyért teremtvé, hanem az asszony a férfiért. Ezért tartozik az asszony a fején viselni annak a jelét, hogy férje hatalma /exousia!/ alatt van...” /1Kor 11,9-10/. Kétségtelen, hogy kínlódik, miközben érvel. Érvét leírja, s utána azonnal cáfolja: „Mindazonáltal nő sincsen férfi nélkül, férfi sincsen nő nélkül az Úrban” /1Kor 11,11/. Ez a mondat párja és későbbi változata előremutatónan jézusi szemléletet tükröző megfogalmazásának: nincs többé férfi és nő... Mihelyt ily módon eszébe jut a krisztusi szemlélet, azonnal cáfolni tudja a valóságot megideologizáló iménti érvét: „Ahogyan ugyanis a nő a férfiből, ugyanígy a férfi is a nő által; és mindketten az Istenből” /1Kor 11,12/. De az őt meghatározó társadalmi valóság nem engedi, hogy ezen a vonalon menjen tovább, s a következő versekben inkább felháborodik, semmint érvel az alárendeltségi viszonyok javára: „Saját magatok ítéljétek meg...ha pedig valaki úgy vélekedik, hogy szereti a civakodást nekünk ilyen szokásunk nincs...” /1Kor 11,13-16/.

Nagyonis tisztában kell lennünk azzal, hogy Pál érvelhetett volna másképpen is, elvszerűbben is: a Krisztustól kapott teljes látásának megfelelően. Tudatában annak, hogy Krisztus óta és Krisztusban nem lehet többé kiváltságbeli különbség férfi és nő között, és ha gyakorlatban de facto mégis van, az csak a „szív keménysége” /sklérocardia - Mt 19,8; Mk 10,5/ következtében állhat fenn. Azaz Pál beszélhetett volna a jézusi elvek alapján is. Így: Nem kétséges ugyanis, hogy Krisztusban tényleg megszűnt minden különbség, hiszen a mi Istenünk nem személyválogató. Férfi és nő egyaránt kedves neki. Mindegyikük csak azzal tartozik a másiknak, hogy szeresse azt, mint magát. A feleség is csak ezzel tartozik férjének, ahogyan a férj is csak ezzel tartozik feleségének. Ahogy abszurd dolog, hogy a feleség uralkodjon férjén, ugyanúgy abszurd, hogy a férj uralkodjék feleségén. Ahogyan a férfi nem fél feleségétől, a feleség se féljen férjétől. Minek félnének, ha szeretik egymást?! Istentől sem kell félnünk, csak szeretnünk kell Őt. Úrnak sem kell neveznünk egymást, hiszen testvérek vagyunk Jézusban, hiszen Jézusnak is a barátai vagyunk. Ahogyan tanítottalak is titeket: nincs többé férfi és nő. Persze, még nagyon keményszívűek vagytok. A férfiak hozzászórtak az uralkodáshoz, a nők pedig hozzászórtak az engedelmeskedéshez, a félelemhez, a meghunyászkodáshoz. Sajnos, a férfiak még nagyon nem értek meg arra, hogy egyenrangú partnereként tekintsék feleségüket. Talán még a nők sem tudnának mit csinálni férjük partneri magatartásával. Alighanem szétmennének a házasságok, ha a férfiaktól partneri viszonyulást kívánnának meg az asszonyok. Így tehát egyelőre a régi státus fenntartásával próbáljunk lépni egyet előre. A férfiak ne gorombáskodjanak, legyenek gyöngédebbek. A feleségek pedig bölcsen vessenek számot azzal, hogy férjeik még uralkodnak rajtuk. De nehogy azt gondoljátok, hogy ezt a fajta házasságot kívánja tőletek Jézus.

Mind a két fél tegye meg a tőle telhetőt annak érdekében, hogy tőlük telhetően közelítsék a normát, a szentháromság mintájú házasságot, amely egyenlő felek szeretet-kapcsolata.

Ha figyelmen kívül hagynók, hogy Pál ezt is mondhatta volna, akkor félő, hogy valaminő mértékben még ma is készek vagyunk abszolutizálni a házasságra vonatkozó páli intelmeket. Félő, hogy Isten rendelését, a férfi és a nő természetébe beleírt akaratát látjuk abban, ami kizárólag a keményszívűség következménye. Pál itt megalkudott a valósággal, a társadalmival. Hogy mennyire volt tisztában azzal, hogy megalkuszik a valósággal, azt lehet vitatni. A legutóbbi fejtegetett szövegrészlet /1Kor 11,3-16/ inkább arra látszik mutatni, hogy legalábbis valamelyest tisztában volt azzal, hogy megalkuszik. E kérdés eldöntése itt és most nem életfontosságú, bár jelentős fundamentálteológiai probléma. Itt és most csupán arra van szükségünk, hogy világosan lássuk: nem szentháromság mintájú az a házasság, amelyben az egyik félnek rendre nyelnie kell. Elvben még szentháromság mintájú lehet az a házasság, amelyben a házaspár felek a tisztán látott elvek ellenére is úgy viselkednek, hogy hol az egyiknek, hol a másiknak nyelnie kell. De csak azért, mert az elvi tisztánlátás lehetővé teszi számukra metanoiát. De elvben sem szentháromság mintájú az a házasság, amelyben törvény, hogy az egyik félnek rendre - akár a nőnek, akár a férfinak - nyelnie kell; ahol törvény, hogy az egyik fél - verekedéssel és káromkodással, vagy sírással és sértődöttséggel - rendre uralkodhat a másikon, félelmet kelthet a másikban. Az uralkodás idegen az Isten világától, a másikat magam alá rendelés, az engedelmeskedésre kényszerítés, a megfélemlítés ugyanúgy. Engedelmeskedjél nekem! - ez a mondat nem hangozhatik el szentháromság mintájú közösségben, és így a keresztény házasságban sem. Nagykorú embereknek nem lehet ilyen kapcsolatuk „az Úrban”, amíg úgy gondolják, hogy lehet ilyen kapcsolatuk „az Úrban”, addig objektíve - minden esetleges szubjektív jó szándékuk ellenére is - még nagyon messze vannak az Isten Országától, amely nem ismer uralkodást, hiszen az Isten is... csak „él és szeret”.

c) A gyermekek alá vannak rendelve szüleiknek

A gyermek Jézus alá volt rendelve Máriának és Józsefnek /Lk 2,51/, a püspök vérszerinti gyermekei is alá vannak rendelve apjuknak /1Tim 3,4/. A páli biztatások egyértelműek: „Gyermekek, engedelmeskedjétek szüleiteknek... engedelmeskedjétek a szülőknek mindenben /Ef 6,1; Kol 3,20/. Pál tisztában van azzal, hogy a patriarchális kor szemlélete milyen hatalmat biztosít az apáknak. Ennek megfelelően igyekszik szelídíteni hatalomgyakorlásuk módját: „Apák, ti se haragítsátok fel gyermekeiteket...ne ingereljétek gyermekeiteket, hogy el ne keseredjenek” /Ef 6,3; Kol 3,21/.

Engedelmeskedés és alárendelődés - mint láttuk a 11. pontban - a gyermek részéről indokolt, hiszen a gyermek még csak szüleinek a segítségével tud Istenre hallgatni, ill. Pál szavaival Istennek engedelmeskedni, magát Istennek alárendelni. Erről elvileg alighanem Jézus is így gondolkodott, de tény, hogy engedelmeskedtetésükről, engedelmeskedésükről nem szólt. Helyette a gyermekek szüleikbe vetett bizalmát állította példaként a tanítványok elé. Azaz nem a gyermekek engedelmeskedését dicsérte, hanem azt a szabad, nem kikényszeríthető, szeretetből fakadó magatartásukat, hogy bíznak szüleikben /vö.: A Jézusban hívő kicsinyek K.A.1977.-6/81-3/. Az is tény, hogy a Dekalógus negyedik parancsát Jézus nem a gyermekek, hanem a felnőttek számára emlegette: Ne hagyják magukra szívtelenül rászoruló szüleiket /Mt 15,5-6; Mk 7,1-12; Mt 19,19; Mk 10,19; Lk 18,20/. Igaz, hogy Jézus gyermekeket nem tanított, s így nem is maradhatott emlék arról, hogy engedelmeskedésre bízta őket szüleik iránt. Felnőtteket azonban tanított, és mégsem maradt emlék reánk arról, hogy gyermekeik engedelmeskedtetésére bízta volna őket. Úgy gondolom, hogy mindez nagyonis érthető. Engedelmeskedés, engedelmeskedtetés - ezek nem Jézus kategóriái. A lét meghatározza a tudatot. Az engedetlenkedő jézusi élet is meghatározta a jézusi tudatot. Az emberré lett Isten életét pedig a szentháromsági lét határozta meg, amely nem engedelmeskedésre és engedelmeskedtetésre épül.

85. ENGEDELMESSÉG A TÁRSADALOMBAN

a) Jézus és a rabszolgaság

A munkaadó-munkavállaló kapcsolat Izrael népén kívül a megtestesülés századában az emberi méltósággal eleve összeegyeztethetetlen formát mutatott: a rabszolgaságot. Valójában nem munkavállalókról, nem munkára kényszerülőkről, hanem munkára kényszerített emberekről van itt szó, szabad költözködési jog nélkül. Pénzért eladhatók, és mindenfajta felelősségre vonás nélkül a munkaadó által meg is ölhető emberek voltak ezek a „munkavállalók”. A Törvény és a Próféták nevelő munkája következtében Izrael népe nem volt rabszolgatartó nép. Mindazonáltal Jézus ismerte a rabszolga helyzetét, s belemondta ebbe az emberi sorsba az Ország ígését: az Ország népe úgy szolgálja egymást, ahogyan a rabszolgák szolgálják uraikat. De kölcsönösen. Ha valaki első akar lenni, legyen a ti rabszolgátok...mindannyiotok rabszolgája” /Mk 10,44/. Az egyoldalú szolgálatot elutasította, mint az Országtól idegen jelenséget. Az Országban kölcsönösen szolgálják egymást. Az Ország „Ura”, Jézus is nem azért jött, hogy Őt kiszolgálják, hanem hogy Ő szolgáljon /Mt 20,28; Mk 10,45; Lk 22,26-27/. A transzcendenciában is így jár majd el: asztalához ültet minket és felszolgál nekünk /Lk 12,37/.

Ha a tanítványok feltették volna Jézusnak a kérdést: Mit kell majd tennünk, ha elmegyünk majd a pogányok közé és a rabszolgatartók is a Te népeddé akarnak lenni?, a válasza minden bizonnyal egyértelmű lett volna. Mondjátok majd el nekik, amit a gazdag ifjúnak mondtam: „...menj, add el vagyonodat, oszd el a szegényeknek, s kincsed lesz a mennyben. Aztán jöjj, kövess engem!” /Mt 19,21/. Aligha akart volna Jézus az Ország terjedése érdekében elvi visszalépést. Azaz aligha akart volna a maga nevével fémjelezni, igazolni olyan társadalmi állapotokat, amelyeken az Isten népe már Őt megelőzően is túljutott.

b) A keresztény rabszolgatartó

Pál is jól tudja, hogy az Országban a rabszolgálás csak kölcsönös lehet: „... a szeretet által rabszolgálatok egymásnak” /Gal 5,13/. Nagyon jól tudja, hogy az Ország a testvéri egyenlőség világa: „...Krisztust öltöttétek magatokra, nincs tehát többé...rabszolga és szabad, mert mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban” /Gal 3,28/. A Krisztust magukra öltők új emberré lettek, s ebben az új emberben nincs már „rabszolga és szabad, hanem minden a Krisztus és mindenekben a Krisztus van” /Kol 3,11/.

E világos látás ellenére is elfogadja Pál a rabszolgatartásnak az emberméltóságot megalázó szituációját. Nem a „világ” tényeként, hanem az egyház tényeként is elfogadja. Nem kell a Krisztushoz csatlakozónak arra törekednie, hogy megváltozzék a maga társadalmi helyzete: „Rabszolgaként lettél meghívva /t.i. Isten Országába/? Ne törődj vele. Sőt, ha képes volnál szabaddá lenni, inkább használd fel” - t.i. rabszolgaállapotodat /1Kor 7,21/. Hogyan tudhat egyáltalán igent mondani ilyesmire a rab, a rabszolga, nehezen magyarázható. Pál azon az alapon kívánja tőlük az igent mondást, hogy az Isten Országába bekerülés következtében a rabszolga egyfelől Jézus felszabadítottjává lett, másfelől pedig szabadember /a rabszolgatartó/ Jézus rabszolgájává lett /vö. 1Kor 7,22/. Ne látná Pál, hogy ahogyan Izrael népén belül erkölcstelenségnek minősült a rabszolgatartás, ugyanúgy, ill. még sokkal inkább erkölcstelenségnek kell minősülnie Jézus Országában? Minden bizonnyal látja. De számol azzal, hogy egy rabszolga Krisztushoz csatlakozása nem feltétlenül jár együtt azzal, hogy annak ura /rabszolgatartó/ is csatlakozik Jézushoz. Idáig még minden rendben van. De Pál azt is tapasztalhatja, hogy van rabszolgatartó, aki kész Krisztushoz csatlakozni, de esze ágában sincsen rabszolgáit felszabadítani - ahogyan ezt Filemon példája egyértelműen tanúsítja. Ha Pál Onesimust társadalmilag szabad emberré akarja tenni, akkor ki kell fizetnie Filemonnak Onesimusért a vételárat /Filem 19/. Pál kifizeti - ez rendben van. De ha Filemon elfogadja - ez már aligha van rendjén.

Pál a rabszolgatársadalom viszonyai között és azon belül akarja megtalálni az új, az országbeli életet. Ugyanúgy jár el, mint a patriarchális társadalom házasságra vonatkozó gyakorlatával színe előtt. Elfogadja a koreszmét. Elfogadja, és ezen a „reális alapon” igyekszik Krisztus felé előrejutni. Hogy mit jelentett ez a házasság vonatkozásában, azt láttuk: előre is jutott és ellene is dolgozott az előrejutásnak. A most vizsgált

témában pedig egyfelől biztatja a rabszolgatartókat, hogy bánjanak jól rabszolgáikkal, másfelől pedig biztatja a rabszolgákat, hogy engedelmeskedjenek a rabszolgatartóknak. Lássuk e két vonatkozástartalom rajzát. Előbb az egyiket: „Ti urak...hagyjátok el a fenyegetés...ami igazságos és az egyenlőségnek megfelel, azt nyújtátok rabszolgáitoknak” /Ef 6,9; Kol 4,1/. Mindezt úgyis mondhatnók, hogy Pál biztatja a kereszténnyé lett rabszolgatartókat, hogy szeressék rabszolgáikat. Mondhatnók: ahogy a férfiak szeretik feleségeiket.

Mire biztatja a rabszolgákat? „Félelemmel és reszketéssel, szívetek egyszerűségével engedelmeskedjeteك társadalmi értelemben vett uraitoknak, akárcsak Krisztusnak. Ne látszatra szolgáljatok, mintha embereknek akarnátok tetszeni, hanem Krisztus szolgálóiként cselekedjétek Isten akaratát: lélekből, jóakarattal szolgáljatok, mint az Urnak és nem mint embereknek...Engedelmeskedjeteك minden tekintetben földi uraitoknak...Tiszta szívvel, félve az Urat. Amit tesztek lélekből végezzéteك úgy, mint az Urnak, és nem úgy mint embereknek” /Ef 6,5-7; Kol 3,22-3/. Az 1 P levél így egészíti ki a sort: „Cselédek, teljes félelemmel rendeljéteك magatokat alá gazdáitoknak, nemcsak a jóknak és kíméleteseknek, hanem az álnokoknak is. Az ugyanis a kegyelem, ha valaki igazságtalanul szenved” /1 Pét 2,18-19/. Nem kétséges, hogy a fenti szövegek nemcsak elfogadják, hanem szakralizálják is a meglévő társadalmi állapotokat. Ezeket a szövegeket hallva a rabszolgatartók teljesen bizonyosak lehettek abban, hogy nincs mit félniök Isten Országától, nyugodtan lehetnek továbbra is rabszolgatartók.

c) Páli kérégma nem abszolutizálható

A keresztény rabszolga magatartását megrajzó páli kérégma - ha nem is elvileg, de gyakorlatilag - jézusi szemléletű lehetne abban az esetben, ha a rabszolgatartó nem tartoznék Krisztushoz. Ez esetben ugyanis a keresztény rabszolga számára az elviselés az egyetlen jézusi alternatíva. Az egyetlen, mert e véres rabszolgázadás nem jézusi alternatíva. Csakhogy Pálnál nem szerepel ilyen megkötés. Ellenkező a helyzet, Pál ugyanis nemcsak rabszolgáknak, hanem rabszolgatartóknak is ad viselkedési normákat. Aligha azoknak a rabszolgatartóknak adott oktatást, akik nem tartoztak az egyházhoz. Pál nem kívánta meg a rabszolgatartóktól, hogy szabadítsák fel rabszolgáikat. Elégnek tetszett számára, ha a keresztény rabszolgatartó belevési a szívébe, hogy ő maga is rabszolga, „Krisztus rabszolgája” /1Kor 7,27/. Pál mind a két felet biztatja: „Ne legyetek embereknek rabszolgái” /1Kor 7,23/.

Valóság - és élet-feletti síkba, mondhatnám merő tudati síkba helyezi a problémát, ahol már teljesen mindegy, hogy az ember milyen társadalmi státusban van. Rabszolga még nem voltam, de rab már voltam, s lélektanilag átélhetetlennek gondolom az indifferenciát, a közömbösséget e társadalmi státus tekintetében. Pál ezt az indifferenciát tanítja. Lelki síkra emeli az Isten Orzága nagyonis társadalmi síkon mozgó dolgait. Csak az a fontos, hogy a rabszolgatartó szeresse a maga rabszolgáját: s a rabszolga pedig félve engedelmeskedjék rabszolgatartójának. Aligha kétséges, hogy ezen az alapon a két különböző státusú keresztény között csak nagyonis problematikusan jöhetett létre szentháromság mintájú, partneri kapcsolatra épülő munkaviszonybeli közösség. Inkább úgy mondanám: nem jöhetett létre. De Pál számára ez nem is volt fontos: „Ki-ki, amiben elhívták, testvéreim, abban maradjon meg az Úrnál” /1 Kor 7,24/. Onesimus státusát ennek ellenére igyekszik ugyan megváltoztatni - ha már egyszer elszökött urától, s Pálnak nagy hasznára lett az Országért végzett munkában -, és ezért kiváltja őt.

De nem akart fellépni nehezebb követelménnyel és ezért nem mondta: Testvérek, aki idáig rabszolgatartó volt, ne legyen többé rabszolgatartó, hanem éljen meg abból, amit a két kezével megkeres. Miért nem mondta? Úgy gondolta, hogy a nagyon hamar várható parúzia következtében /1 Kor 7,29-31/ a hátralévő kis időben elegendő, ha elviselhetőek lesznek a rabszolgák körülményei; hogy a hátralévő idő rövidege következtében nem érdemes ezt a kérdést bolygatni? Avagy arra gondolt-e, hogy túlzó követelmény lenne egy rabszolgatartótól azt kívánni, hogy tanuljon meg maga is dolgozni, ha enni akar; arra gondolt-e, hogy a gazdagok íly túlzó követelmény esetén nem tudnak majd bekerülni az egyházba? Az alternatíva első felvolna a könnyebben megbocsátható: nem helyesen ítélte meg a parúzia várható időpontját. Az alternatíva

másik fele viszont annyit jelentene, hogy már a húsvét utáni évtizedekben megindult az elvi megalapozása annak, ami végigkíséri majd a megváltás eddigi két évezredét: a kereszténység mélyen leszállított áron.

Akárhogyan is van, nem szabad értetlennek lennünk, hiszen mindent még meg lehet érteni. Ugyanakkor elfogadni csak a jézusi igazságot szabad. Megbocsátani pedig csak a megbánt bűnöket lehet. Éppen ezért semmiképpen sem volna Jézushoz méltó magatartás ezt az akármitől is meghatározott páli kérügmát abszolútizálni. Egy adott szituációban lehetett ez a páli szemlélet /okos?/ megalkuvás a körülményekkel, lehetett következménye emberi tévedésnek /nincs már idő/, de semmiképpen sem lehet isteni tekintéllyel igazolója annak, hogy a termelőeszközök birtokában lévők, emberhez méltatlan státusban tarthassák az ezekkel nem rendelkezőket. Az ateista felvilágosodás, az ateista Marx éppen az ellen is lázadt, hogy az egyház e páli szövegekre is hivatkozva - engedelmességet és alárendelődést emlegetve - szentesíteni akart olyan társadalmi viszonyokat, amelyek ellen Marxnak az ószövetségi prófétákon is nevelődött lelkiismerete fellázadt. Sőt, a felvilágosodás képviselői, majd Marx is azért lettek ateistává, mert akik Istenre hivatkoztak, emberhez nem méltó társadalmi állapotokat akartak igazolni Isten akaratának.

d) Nem igazoljuk a társadalmi igazságtalanságokat azzal, hogy nem szállunk szembe a gonosszal!

Az egyházi ideológia saját megállapításainak a csapdájába esett. Ha egyszer a Szentírás Isten tévedhetetlen szava, akkor Isten szavának minősül a társadalmi viszonyokat fejtegető páli kérüγμα is. Hogyan lázadhatna fel a keresztény ember olyan társadalmi viszonyok ellen, amelyeket Isten maga is igazol, hiszen helyénvalónak tart a páli kérügmában adott üzenete alapján!?

Isten népe nem robbanthat ki véres forradalmakat, de prófétát, azaz tolmácsolja Isten üzenetét. A próféta senkiben sem hagy semmiféle kétséget a tekintetben, hogy Isten partneri és nem másfajta kapcsolatra lép az emberrel. Következésképpen minden nem-partneri kapcsolat méltatlan ahhoz az emberhez, aki az istenképesség és istenpartnerség méltóságát hordja magában. Azaz Isten népe védekezik az ellen, hogy merő munkaeszközként bánjanak vele, hogy többletértéktől vallásos vagy vallástalan istentelenek megfosszák. Nem igazolja magatartásukat: nem engedelmeskedik és nem rendeli magát alá ezeknek az istenteleneknek akkor sem, amikor nem száll szembe velük, a gonosszal. Nem igazolja magatartásukat, amikor nem veszi fel a fegyveres harcot azokkal, akikkel fegyverrel biztosítják istentelen magatartásuk folytatását. Enged a fizikai kényszernek, de a száját nem fogja be, hanem teli tüdővel mondja azt, amit Jézustól tanult, amit Jézus Lelkétől tanul, s viseli ennek következtében Krisztus mintájára azt a sorsot, amely a prófétai szó kimondásának következménye.

Igaz lehet, hogy a corpus paulinum és az 1Péter-levél konzervatív modellt képviselnek. De ez nem jelenti azt, hogy Istennek az is jó, aki konzervatív és az is jó, aki - mondjuk a Jelenések Könyve alapján - a véres forradalomra talál magának modellt a Szentírásban. Isten szemében nem lehet jó az olyan magatartás, amelynek az ellenkezője is jó. Nem lehet jó az embertelenségeket igazoló megalkuvás is és az embertelenségeket véres forradalommal megszüntetni akaró magatartás is. Isten népe tűr, de nem hagy kétséget a tekintetben, hogy dolgozik egy emberibb és az emberi kapcsolatokat szentháromság mintájú kapcsolatokká átalakítani akaró jövő érdekében. A próféták pedig azért és arra próféták, hogy kellemetlenkedjenek, s ne hagyjanak nyugtot - elsősorban Isten népének. Pl. így: Mit akartok elmondani üzenetként a világnak, ha az egyházon belül is vannak rabszolgatartók, vannak gazdagok, vannak különféle tartalommal kiváltságosak?

Hogy Pál korában erre a társadalom még nem volt érett? Mikor érett a társadalom a prófétái szóra? Soha, mert mindig engedi, hogy a hatalom megköveze a prófétákat. Soha, mert ha érett volna a prófétái szóra, akkor már nem volna szükség prófétái szóra, akkor a társadalom már tudná magamagától is, hogy „merre menjen”. Így aztán Isten népének nem az a dolga, hogy megvárja, amíg az ateisták teszik éretté a társadalmat Isten gondolatainak befogadására. Nem az a dolga, hogy a maga szentnek tartott és isteni tekintélyűnek vélt szövegei alapján küzdjön az emberi szabadság megvalósulása ellen. Nem az a dolga, hogy miután az ateisták az egyházi kiközösítések viharában közszellemmé teszik az emberi

szabadságjogokat, százados késéssel szentesítse végre azt, aminek istentelensége ellen százados harcot vívott... a megfellebbezhetetlen isteni tekintély hamis attitűdjével. Isten Lelke bizony dolgozik a kiközösítettekben is. Nem egyszer sokkal inkább, mint a kiközösítőkből.

86. ENGEDELMESSÉG AZ ÁLLAMHATALOMNAK

a) Jézus és az államhatalom

Áttérünk az államhatalom képviselőinek és az állampolgárok kapcsolataira. Nem kétséges, hogy Jézus nem keresett magának politikai szövetségeseket. Egyértelmű, hogy Országának megvalósulását nem tudta elgondolni az evilági országok fegyveres erejének igénybevételével. Ily értelemben apolitikus volt tehát, mert semmi reménye sem volt abban, hogy a fegyvereket használást jelentő politika eszközeivel szebbé, jobbá tudná tenni az emberiség életét. Ugyanakkor eleven volt benne a prófétai remény. Tudta, hogy egyszer majd a szelídeké lesz a föld. Hitt abban, hogy az erőszak legalábbis valakikben elhallgat, s ezért aztán abban is, hogy egyszer majd a „gyűlölet elvérzik a csatákon”. Egyértelmű volt számára, hogy tanítványainak semmi közük sem lehet az evilági ország fegyvereken épülő hatalomgyakorlásához. Az is egyértelmű volt számára, hogy az Isten Országáé az összes emberi viszonylatokat szentháromság mintájúvá akarja tenni. Elhatárolta tehát magát a hatalomgyakorlással együtt járó erőalkalmazástól, és azt akarta, hogy a szeretettől meghatározott emberi kapcsolatok kiszorítsák az emberiség életéből az összes ezzel ellenkező jellegűeket. Apolitikus volt tehát úgy, hogy a legkevésbé sem volt közömbös a tekintetben, hogy az emberiség életéből eltűnnek-e azok a magatartások, amelyekkel az evilági ország hatalomgyakorló irányítják az emberiség életét.. ahogyan mindezt részletesen kifejtettem a KIO 127-131 fejezeteiben.

b) Hegyi beszéd és Róm 13,1-7.

Az evangéliumokon túl a Róm, Tit és az 1Pét szól hozzá kérdésünkhöz. Ezek a levelek jelentősen más világba visznek bennünket. A jézusi „magunkat a hatalomgyakorlástól elhatárolás” világából az igazolás és az engedelmség világába. A Hegyi beszéd és a Róm 13 harmóniába hozására aligha történt még sikeres vállalkozás. A Róm 13 kezdettől fogva skizofréniássá tette a keresztény tudatot /vö. Windass: Le christianisme et la violence - Paris 1966/. Az elmúlt kétezer esztendő során a Róm 13 kiütéssel győzött a Hegyi beszéd ellenében nemcsak a keresztény gyakorlatban, hanem - s ez a még nagyobb baj - a keresztény elméletben is. Nagyon is itt az ideje, hogy mihamarabb változtassunk e két szöveg küzdelmének eredményén. A gyakorlati változásnak elengedhetetlen feltétele az elméleti változás. A metanoia - előbb a tudat, majd az élet átalakítása - elkerülhetetlen. A skizofrénia felszámolandó. Vagy a Hegyi beszéd, vagy az Róm 13! Egyszer már rendet kell teremtenünk „önértelmezésünkben”!

„Minden ember vesse magát alá a meglévő hatalomnak” /Róm 13,1a/ Ha ez annyit jelent, hogy ne foglalkozunk politikai hatalmak megdöntésével, akkor a szöveg teljes harmóniában van Jézussal. Ha ez annyit jelent, hogy tartsuk meg azokat az állami törvényeket, amelyek nem ellenkeznek Isten törvényeivel, akkor is teljes a harmónia. Mivel azonban a hatalmaknak Isten törvényeivel ellenkező törvényei és joggyakorlatai is vannak, ezért a megszorítás nélküli „magunkat alávetés” akkor is alapvetően idegen volna a Jézus alapállástól, ha egyáltalán szóba állhatnánk az alá- és fölé rendelődés nem-jézusi társadalom berendezési eszméivel. Ilyesmit Jézus sohasem tanított. Hogyanis taníthatott volna, amikor egész nyilvános működése az evilági országok hatalmától veszélyeztetett működés volt, és Heródes, Kaifás, Pilátus „meglévő hatalmai” igen rövid idő alatt kiebrudalták Őt az élők sorából. Jézus csak abban az értelemben „rendelte magát alá nekik, hogy nem kért ellenük Atyjától tizenkétezred angyalból álló hadsereget, hanem engedte, hogy kivégezzék Őt. Csak abban az értelemben rendelte magát alájuk, hogy nem akadályozta meg fegyveres erővel, hogy megöljék az Élet szerzőjét, hogy a kezdettől fogva embergyilkos Sátán nyomába szegődjének. Fizikai értelemben alárendelte magát nekik, erkölcsi értelemben nem. Az a méltóság, amely összekötözött kézzel is előmlik ajkán az Annással, Kaifással, Heródessele és Pilátussal létrejött találkozásai során, egyértelművé teszi, hogy erkölcsileg nem rendelte

alá magát nekik. Más volt a helyzet: nem szállt szembe a gonosszal /Mt 5,39/, és nem hagyott bennük kétséget, hogy magatartásukat bűnnek tekinti /Jn 19,11/.

„Mert nincsen hatalom, amely ne az Istentől való volna; amik pedig vannak, azokat Isten rendelte el” /Róm 13,1b/.

Minden hatalom úgy jön létre a történelemben, hogy a hatalom képviselői véres, embergyilkos háborúban sikeresnek bizonyulnak háborús partnerükkel szemben. Minden hatalom úgy marad meg, hogy olyan embergyilkolási potenciállal rendelkezik, amellyel nem mer szembeszállni semmiféle más embergyilkolásra kész erő. Isten, aki szabadságot adott embernek az életet-adásra és életet-vevésre azért, hogy az ember szabadon válassza a csak-életet-adást, nem rendelte el egyetlen embergyilkoló csoport és hadvezér hatalmát sem. Azt gondolni, hogy Isten rendelte el a hadvezérek hazai hatalmát és azt, ami ezzel egyet jelent: Szvatopluk és Zalán seregeinek pusztulását - egyet jelent a Jézust totálisan meg nem értéssel is. Azt gondolni, hogy Isten rendelte el Szolimán szultán magyarországi hatalmát, ami egyet jelent a magyar királyi hadsereg Mohács mezei pusztulásával...abszurd volna jézusi gondolatnak. Bismarck csúfolódása e gondolat fölött - Isten az erősebb hadseregekkel menetel! - akkor már jóval nagyobb Jézust-értést mutat: Isten végső-oki tevékenységére gondol. Isten nem rendelheti el azt, amit csak tömeggyilkolásból születhetik meg, és csak tömeggyilkolási készség alapján tartható fenn.

„Úgyhogy, aki ellenszegül /antitassomai/ a hatalomnak, Isten rendelkezésével száll szemben” /Róm 13,2/. Az anti-tassomai a hüpő-tassomai ellentéte. Jézus bizony szembeszegült az őt elhallgattatni akaró főpapi hatalommal és karhatalommal /Mt 21,27/. A tanítványok szembeszegültek az őket elhallgattatni akaró főpapi hatalommal és karhatalommal: „...Istennek tetsző-e Isten szemében, hogy inkább rátok hallgassunk, mint Istenre, ítéljétek meg! Mi ugyanis képtelenek vagyunk nem beszélni azokról, amiket láttunk és hallottunk...inkább Istennek kell engedelmessé válni, mint embereknek” /Apcsel 4,19-20; 5,29/. Mégis igaz a páli tétel a hatalom mindazon törvényére vonatkozóan, amelyek harmóniában vannak Isten törvényeivel. A többire viszont nem. Az első három keresztény század vértanúi tömegesen szegültek szembe a hatalom kívánságaival, és csak azért tudtak vérük által is Jézus tanúivá lenni, mert meg voltak győződve arról, hogy akkor szállnának szembe Isten rendelkezésével, ha nem szegülnének szembe a hatalom kívánságaival.

„Akik pedig szembeszálltak, azok ítéletet szereznek majd be maguk ellen” /Róm 13,2b/.

Ez egyértelműen harmóniában van minden emberi tapasztalattal. Az ige hirdetéséről lemondani nem akaró Jézus sorsa, a látottakról-hallottakról hallgatni nem akaró apostolok húsvét utáni üldözöttsége Jeruzsálemben, az ige mondása miatt gonosztevéként szenvedő és itáláldozatként kiömlő vérű Pál, avagy napjainkban egy Kolbe atya áldozata is - ezt nyilvánvalóvá teszi. Csakhogy ez az ítélet, kizárólag a hatalom által megfogalmazott ítélet és nem az Isten által is megfogalmazott. Tehát nem az Isten ítéli el az állami és/vagy főpapi hatalomtól kivégzett vértanúkat - ahogyan a páli vers alapján gondolhatná-akarhatná valaki.

„Mert a hatalomgyakorlók nem a jócselekedet számára, hanem a rossz számára félelmetesek” /Róm 13,3a/.

A történelem egyértelműen nyilvánvalóvá teszi, hogy a hatalom a maga fegyvereivel nemcsak a közbűntényeseket akarja elrettenteni, hanem a hatalommal szembenálló elvi és/vagy személyi koncepciókat és azok megszemélyesítőit is /politikai bűnösök/. És ugyanígy el akarják rettenteni minden korban a prófétákat is, akik fegyver igénybevétele nélkül dolgoznak a szebb, emberhez méltóbb és Istennek tetszőbb jövő érdekében. Ugyannyira, hogy legádázabb ellenfeleiknek a hatalomgyakorlók rendre éppen azokat a jézusi embereket tekintik, akik nem betöréssel, nem is puccsal, hanem eszmék terjesztésével teszik bizonytalanná azt a kiváltságélvezést, amelyet a hatalomgyakorlók eszmével és fegyverrel igyekeznek mindörökké biztosítani a maguk számára. Nemcsak tolvajok töltik meg a börtönöket. Az első századok vértanúi sem közbűntényesekből kerültek ki.

„Azt akarod, hogy ne kelljen félnek a hatalomtól? Tedd a jót és dicséretet fogsz kapni tőle” /Róm 13,3b/.

Most aztán végleg nehéz szatírárt nem írni. Jézus, akit Heródes, Kaifás és Pilátus érdemkeresztekkel halmoz el! A vallási és világi hatalom Jézus, valamint az Őt megelőző és követő próféták esetében a jó cselekvőket rosszat cselekvőknek minősítette, és nem érdemkeresztekkel, hanem kivégzést biztosító keresztekkel

jutalmazta-dicsérte meg. A páli oktatás csak a közbűntényesekre érvényes...és azokból is csak a kis tolvajokra. A nagyok kivágják magukat, hiszen ők ülnek törvényt. Magukat meg nem büntetik.

„A hatalom az Isten szolgája a te számodra a jó megvalósulásának érdekében /Róm 13,4a/.

A hatalom közlekedési rendszete esetében egyértelműen igaz. Csakhogy a hatalomnak egyéb rendszetei is vannak, amelyek biztosítják például azt, hogy Isten képéből „reine Judenseife” készüljön, hogy a győztesek törvényszék elé állítsák a háborús bűnösöket, hogy a háborúban győztesek megtorló kivégzéseket foganatosítsanak a legyőzött forradalmárok vagy ellenforradalmárok ellenében. Akár a háborúban, akár annak befejezése után a tömeggyilkosok egyértelműen nem „az Isten szolgálói” a felakasztandók javára, a jó megvalósulásának érdekében. Az egész jézusi tanítás arról tanúskodik, hogy nem a hatalomgyakorlás a jó megvalósulásának az eszköze.

„De, ha a rosszat teszed, félj. Mert nem hiába hordozza a kardot. Isten szolgája, haragot hozó megtorlója annak, aki rosszat cselekszik” /Róm 13,4b/.

Semmi kétség, hogy megtorlója közbűntényeknek is. De a kiváltságmentesebb világért fegyverrel harcolóknak is; sőt a fegyverek nélkül az Isten Országát hirdetőknak is. Biztosan nem Istent szolgálja, amikor a külön világot akarókat, s különösen a fegyvertelenül külön világot akarókat, a prófétákat gyilkolja. S ha jól értjük azt az istenképet, amelyet Jézus elhozott közénk, akkor azokban az esetekben sem szolgálja Istent, amikor a közbűntényeseket és a különféle politikai eszmék képviselőit gyilkolja. Az embergyilkolás ugyanis kezdettől fogva a Sátán szakmája. Csak a Sátán szolgálatában hordozhatja a kardot - akárki.

„Ezért szükséges, hogy alárendeljük magunkat a hatalomnak. Nemcsak megtorló haragja miatt, hanem lelkiismeretünkben is. Ezért fizessétek meg az adókat is, hiszen Isten hivatalnokai...”/Róm 13,5-6/.

A társadalom emberhez méltó rendjének megtartása - nem kétséges, hogy lelkiismereti kötelességünk. A közlekedési szabályok megtartása is ilyen. A közszolgáltatásokat célzó adók megfizetése is ilyen. A közszolgáltatásokat célzó adók megfizetése is ilyen. Ha viszont valaki teherautón zsidókat szállít a szappangyártó vállalatokba, ezt teheti ugyan a megtorló haragtól félve, de csak lelkiismerete ellenére teheti. Istennek nincsenek ily vegyes célkitűzésű hivatalnokai-szolgálattevői /leitourgos/. Az Ebed-jahvedalok rajzolnak hiteles képet Jahve „leitourgos”-airól - már az ószövetség idején is. Jézus a maga életével és sorsával pontosította a képet arról, hogy milyen életalakítású emberek lehetnek Isten hivatalnokai.

A szöveg további részeit a Bonsack-féle szöveg /1977/ alapján hozom.

„Állandóan szem előtt tartva ezt a dolgot, adjátok meg mindenkinek, amivel tartoztok, akinek adóval az adót, akinek vámmal a vámot, akinek félelemmel a félelmet, akinek tiszteletadással a tiszteletadást, mivel senkivel szemben sem vagytok semmi egyébre kötelezve, minthogy szeressétek egymást, hiszen aki szeret, az minden egyéb törvényt teljesített már” /Róm 13,6-8/.

Aligha kétséges, hogy ezekkel a megállapításokkal Pál el akarja halványítani, relativizálni akarja fentebbi állításait. Az adó- és vámfizetést, a hatóságok iránti félelmet és tiszteletadást be akarja kapcsolni az egyetlen jézusi törvénybe: minden kötelemünket teljesítjük, ha teljesítjük a felebaráti szeretet parancsát. Ez az elrelativizálás azonban csak belső ellentmondásokat eredményez, mert üti egymást, hogy annyi mindenfélével tartozunk és mégis semmi egyébbel sem tartozunk, csak a felebaráti szeretettel, s még inkább üti egymást a szeretet és a félelem. Mégis öröndetes, hogy az első hat versnek a hatalmat egyértelműen szakralizálni akaró szövegét egy jézusi szemléletet hordozni akaró befejezéssel zárja le.

A szakirodalom nagyon sokféle magyarázatot talált már a fentebbiekben elemzett versekre. Csak mutatóba néhányat. Így gondolkodik a diaspora-zsidóság a babiloni fogság óta. Így gondolkodik a sztoikus filozófia az egész mediterrán térségben. Így gondolkodik Pál is, hogy lehűtse a Birodalom ellen esetlegesen lázongásra kész római zsidókeresztényeket, hogy ily módon a Város biztos hídfő-állás legyen számára a hispániai úthoz. Avagy: így gondolkodik Pál a maga „hős mé” - szemlélete /1Kor 7,29/ alapján: nem kell jelentőséget tulajdonítani a nagyon gyorsan végére jutó evilági kapcsolatoknak; a parúzia közelsége miatt Pál azt akarja, hogy „gondtalanok” legyünk és ez a szemlélet tesz leginkább gondtalaná bennünket, tehát a hatalomtól félő, a hatalom iránt kellő tisztelettel és engedelmeskedéssel viszonyuló magatartás. Avagy:

betoldás az egész; nem Pál gondolkodik így, hiszen az egész részből hiányzik az „en Christó”, „en Kurió” teológiai megalapozás /vö. Vilke Riekkinnen, Röhmer 13,I-7. Helsinki 1980./

c) Jézus apolitizmusa

Jézus apolitikus magatartása semmiképpen sem azonosítható ezzel a hatalmat megalapoló, ezzel az „alattvalói” viselkedéssel. A páli kériuma lehet egy konkrét szituációban jó célt elérni akaró útbaigazítás például a Jézussal összeegyeztethetetlen politikai lázongások leszerelésére, de semmiképpen sem lehet a jézusi alapállás elvi megfogalmazása, mert az Országot építő embertől idegen ez a konzervatív politikai modell. A prófétai küldetés apolitikus jellege /nem fog fegyvert/ soha és semmi körülmények között sem jelentheti a „meglévő hatalmaknak” azt a kritikátlan szemléletét és isteni tekintélyt odaráncigáló jóváhagyását, amelyre az elemzett páli szöveg tartalma lehetőséget nyújt. A próféták Istent tolmácsoló élete és a tolmácsolásért elviselt életáldozat mindig azt célozza, hogy az emberiség életében egyre inkább érvényesüljenek a szentháromságos élet törvényei, cselekvési normái. Ezek a társadalom életében jelentkező érvényesülések történelmi tapasztalatainak alapján rendre olyan evilági törvénymódosulásokban jutnak kifejeződésre, amelyek egyre inkább közelítik azt a normát, amely a prófétákat szólásra indítja.

Az apolitizmus nem konzervativizmus. Ugyanakkor az apolitizmus nem is hatalom-megdöntés és hatalomátvétel. Az apolitizmus kovász, amely az emberiség erkölcsi tudatának és gyakorlatának istenibbé alakulása folytán az evilági országot egyre nagyobb mértékben formálja át Isten Országává, mégpedig igazán nem utolsó sorban az evilági ország törvényeinek Isten törvényeihez odaigazodásának formájában is.

Azt hiszem, a latinamerikai katolikus gyakorlat és teológia e tekintetben még nehéz leckével fog szolgálni számunkra. Az atlanti tömbben élő keresztények számára természetesnek tetszik a törekvés a hatalom politikai gyakorlására. A második világban élők, mi, lehetőséget kaptunk Istentől, hogy a politikai hatalom gyakorlását magunktól elutasítva lehessünk történelmünk kovászává - a sok gyermeket vállalás, az éhezők megetetése, a fegyveres katonai szolgálat elutasítása, az infantilizmus megtagadása, az ilyen eszmei tartalmakat hordozó kisközösségek építése által. Nekünk, magyaroknak, könnyű dolgunk van. Kormányzatunk nagyjából megoldotta azokat a problémákat, amelyeket egy kormányzat egyáltalán megoldhat. Ezzel szemben lengyel testvéreinknek birkóznuk kell a hatalomátvétel vagy át-nem-vétel problémájával, mivel kormányzatuk nem tudta megoldani a maga feladatait. A latinamerikaiak számára csaknem ugyanolyan természetes dolog a politikai hatalom gyakorlására törekedni, mint az atlantiak számára. Csakhogy az ő esetükben ez nem a konzerválás, hanem a forradalomcsinálás felé hajlik. Nekik előbb át kellene venniük a hatalmat. A braziliai Boff a minap így ír a kérdésről: „A keresztény lelkiismeret, amely mindig kritikai-társadalmi lelkiismeret, magában foglalja a forradalom imperatívuszát, mivel ennek a lelkiismeretnek harcolnia kell azoknak a társadalmi struktúráknak és gyakorlatoknak legyőzéseért, amelyek forradalmat parancsolnak” /A Kritikai-társadalmi engedelmesség etikájáért - Concillium 1980. nov./.

Az apolitizmus jézusinak igazolt elvéhez jóval könnyebb hűségesebbnek maradni egy forradalmi szituáción kívül élő országban, pl. hazánkban, amelyben legtöbbjük gondja abban áll, hogy miként tudnánk megszabadulni felesleges kilóinktól. Jóval nehezebb ez a hűség egy olyan országban, amelyben a társadalmi nyomor égre kiált. A prófétának ott a nyomorról kell beszélnie, és közel kerülhet a hatalomátvétel, a forradalom kísértéséhez. Kísértésről beszélek, mert a jézusi apolitizmus hatalomátvétel nélkül törekszik arra, hogy az evilági ország törvényei egyre inkább fedésbe kerüljenek Isten Országának törvényeivel. A kísértés legyőzéséhez szükséges az elméleti és rendíthetetlen határozottság. Az, hogy csak a hun-magyar mondavilágban van „Isten kardja”. A jézusi tanításban nincs. Éppen ezért Isten kardját nem hordozhatja senki sem. A kard a Sátáné. A kard az Istenfia és az Őt tolmácsolók életének kioltó eszköze. Ezt egyszer és mindenkorra világosan le kell szögezni. A Hegyi beszédet is és a Róm 13,I-7-et is, tehát a kettőt egyszerre vallani Isten üzenetének, Isten szavának, ez csak skizofréniát eredményezhet. A kettőt

együtt vallani akarás csak azt eredményezheti, hogy egy az emberi lelkiismeret fölébe helyezkedő `tekintélyi eligazítás` rángatottjává leszek: megmondják mások, mikor kell lázadnom, mikor fejbólintanom. Ugyanakkor ez a rángatottság nem ment meg attól, hogy hol azért marasztalnak el, hogy Isten nevében megáldom a fegyvereket, hol pedig azért, mert sehonnai bitang ember vagyok, aki nem akarja megvédelmezni hazáját.

d) Jézus népének teológiája

A paulinák, tehát a nem Pál által írt, csak Pál nevét felhasználó levelek közül a Titusz-levél hozza elő ezt a témát. Ebben Pál így buzdítja Tituszt: „Emlékeztessd őket arra, hogy az uralkodóknak és hatóságoknak rendeljék magukat alá, engedelmeskedjenek nekik...” /Tit 3,1/. Ennél jóval részletesebb az 1 Péter levél: „Rendeljétek magatokat alá minden emberi intézmények az Úr kedvéért, akár a királynak, mint szuverénnek, akár a helytartónak mint akiket a király küld a gonosztevők megbüntetésére, de a jót tevők megdicsézésére...Mindenkit tiszteljétek, a testvérek közé tartozókat szeressétek, Istent féljétek, a királyt tiszteljétek /1 Pét 2,13-4.17/.

Ez is közbűntényektől elriasztani akaró kérügmá, amely a közbűntényektől elriasztásban Isten segítő társának éli meg a királyt és annak tisztviselőit. Adódhatik olyan szituáció, amelyben talán így /is/ kell prédikálni: tiszteljünk minden embert, a királyt kiemelten is, féljük az Istent és szeressük testvéreinket az egyházban. Csakhogy ez a szituációhoz kötött kérügmá nem lehet abszolút igazodási norma, mert Jézus tanítása szerint a tisztelet azoknak jár ki, akik Jézust szolgálják, akik Jézust követik /Jn 12,26/. Jézus aligha bízta tanítványait, hogy tiszteljék csak azt a Heródest, akit Jézus rókának mondott, és aki Jézust a bolondok ruhájába öltöztette /Lk 13,32; 23,11/. Aligha bízta tanítványát arra, hogy tiszteljék Pilátust, aki része az istengyilkosságnak. És bizony nem tanította tanítványait az Ószövetség vezető főpapjának a tiszteletére sem, aki magát az Isten Fiát marasztalja el a káromkodás bűnében. Jézus tanításában a tisztelet csak az Atya akaratát teljesítőknak jár ki. A félelem pedig senkinek sem jár, mert ez idegen a Szentháromságtól, és ezért idegen az Ország népétől is. A szeretet viszont mindenkinek kijár, az ellenségnek is, tehát a prófétagyilkos állami és vallási vezetőknek is.

Van az Újszövetségnek teológiája. És van az Újszövetségnek Isten új jézusi népe által kanonizált korai szöveggyűjteményének is teológiája. Ez a szöveggyűjtemény - 27 szöveg, legalább tíz szerző - szükségképpen pluralista vonásokat mutat. Óhatatlan ez ennyi szerző esetén. Csakhogy Isten új jézusi népe nem taníthat ellentmondásokat. Az általa tolmácsolt isteni szó, nem lehet önmagával ellentmondásban lévő. A Léleknek, akire Jézus az idők végezetéig ható érvénnyel reá bízta a maga népét, a feladata, hogy az első keresztény nemzedékek által alkotott és az utánuk következő keresztényektől elfogadott szöveggyűjtemények ne egymásnak homlokegyenest ellentmondó vélemények abszolutizálható elemeit jelentsék számunkra, hanem az evangéliumokban kibontakozó jézusi szemlélethez igazodó hitvallássá formálódják a késő századok tudatában.

Isten népe minden kapcsolatában mérlegelő nép. Az államhatalomtól kapott törvényekből teljesíti mindazt, aminek megtevését a lelkiismerete nem tiltja. Ezzel szemben nem teszi meg azt, amit a lelkiismerete tilt, és a lelkiismeret hatására megteszi azt, aminek a megtevését az államhatalom tiltja. „Az Istennel szemben tanúsított engedelmisség etikája nem más, mint az emberekkel szemben tanúsított szabadság etikája” /Concillium Boff i.m./. Éppen ezért ezt a meggyőződéshez igazodó embert nem nevezhetjük engedelmeskedőnek. Isten népének minden egyes tagja felelősen dönt arról, hogy engedelmeskedik az államhatalomnak vagy nem. Ha nem így tenne, nem tudná teljesíteni prófétai küldetését. Istennek az a népe, amely fenntartás nélkül engedelmeskedik az államhatalomnak, csak látszatra és név szerint népe az Istennek, de valójában nem az Isten népe, mert megszűnt a történelem kovásza lenni. Elvéteztett tőle az Ország! Amikor az elmúlt századok során az Isten kegyelméből való királyság gondolata megfosztotta a keresztény népet - „alattvalóvá” formálva azt - a prófétai szereptől, a kovász szereptől, a küldetésétől, akkor Isten kénytelen volt ezt a szerepet átjátszani ateisták kezére, hogy meg ne akadjon a történelemben Istennek az emberiséget a maga szintjére felhozni akaró isteni terve.

87. ENGEDELMESSÉG AZ EGYHÁZBAN

a) Pál az egyházban senki embernek nem engedelmeskedik

Végül vizsgáljuk meg, alkalmazta-e Pál az engedelmeskedés és alárendelődés fogalmait az egyházon belüli személyi kapcsolatokra. A kölcsönös egymást szolgálást vagy az egyoldalú alárendelődést képviselte-e? Láttá-e az egyházban is a parancsolók, ill. engedelmeskedők „két osztályát”?

Semmi kétség, hogy Pál a maga szerepét az egyházban nem abban látta, hogy embereknek engedelmeskedjék. A legkeményebb harcban állt ebben az egyházban a hagyományvédő jeruzsálemi jobbszárnnyal. A júdeai központból jövők tanításával keményen szembeszállt /Apcsel 15,2/. „Egy órára sem rendelte alá magát nekik” /Gal 2,5/. Amikor még Péter is a júdeaiak szemléletének hatása alá kerül, akkor Pál nyilvánosan az antiochiai hívők füle hallatára szembeszáll Péterrel is, akinek a magatartását elítélendőnek minősíti /Gal 2,11/. Elmarasztalja Pétert, aki „félt” a Zsinat határozatainak végrehajtását Antiochiában ellenőrizni akaró jeruzsálemiektől /Gal 2,12/. A félelemből fogant péteri magatartást Pál képmutatónak minősíti és megvádolja őt, hogy másokat is maga után rángat a képmutatóskodásba /Gal 2,13/. Megállapítja tehát Péterről, hogy nem jár el helyesen, hogy nem követi az evangélium igazságát és az egész antiochiai egyház színe előtt kifejti Péter magatartásának végzetes következményekkel terhes, elfogadhatatlan voltát.

A már nagyon-nagyon elavultnak tekintett és jelenleg még érvényben lévő Egyházi Törvénykönyv így ír: „Aki a Római Pápát, a szent Római Egyház Bíborosát...gyűléseken...gyalázatokkal illeti, vagy ellenségeskedést vagy gyűlöletet szítana, azok tettei ellen...büntetessék meg” /2344 c./. Mivel e cikkely akkor még nem volt érvényben, ezért a kánont kialakító egyházban soha a legkisebb kétség sem merült fel a tekintetben, hogy be lehet-e sorolni a Galata-levelet a sugalmazottnak deklarált könyvek közé. Ez annyit jelent, hogy a kánont megállapító első századok nem ismerték még a hivatalból tévedhetetlen előljáró és a feltétlenül engedelmeskedni köteles alattvaló kettősségét az egyházban. A nyilvános kritikát - amelyet a hatalomgyakorlók mindig készségesek gyalázkodásnak minősíteni -, tehát a páli magatartást nem látták ellentétben levőnek azzal, hogy Jézus Péterre bízta reá az egyházat. Azért nem látták ellentétben levőnek, mert úgy gondolták, hogy Jézus arra a Péterre bízta reá az egyházat, aki azt képviseli és cselekszi, amit Jézustól hallott és amit a Lélektől hall...A Lélektől, akire rábízta Jézus szőröstől-bőröstől az egyházat, tehát Péterestől, Tizenkettőstől és az utánuk érkező emberhalászokostól, tehát Pált is. Pál sohasem ismert el az egyházban más tekintélyt, mint Jézus igazságának a tekintélyét. Nem ismert más tekintélyt, mint az igazság, az általa is megismerhető - ám csak tükör által és homályban megismerhető - igazság tekintélyét. Hiába érkezik Jeruzsálemből Korintusba akárki és akárkinek a nevében. Pál nem enged semmiféle emberi tekintélynek. „Isten buzgóságával buzgólkodom értetek...Ha pedig jön valaki közétek és más Jézust hirdet, akit mi hirdetünk, vagy más Lelket fogadtok el, nem azt akit megkaptatok” /2 Kor 11,4/ - erre Pál nem hajlandó igent mondani. Nincs számára emberi tekintély, amely előtt hajlandó volna meghátrálni: „Azt gondolom, hogy semmivel nem vagyok jelentéktelenebb a fő-fő apostoloknál” /2Kor 11,5/. Nem hátrál meg senki emberi személy előtt, hiába hoz az magával ajánlólevelet Jeruzsálemből. Ha van számára az egyházban tekintély, annak csak az az alapja, hogy mennyire hatékony benne a Krisztus: „Nem az az érdemes, aki magát ajánlgatja, hanem az, akit az Úr ajánl.” /2Kor 10,18/. Őt, Pált bizony ajánlja az Úr, mert ő szerezte meg a korintusiakat Jézusnak, nem pedig azok, akik jeruzsálemi ajánló levelekkel el akarják téríteni a páli útról a korintusiakat /vö. 2Kor 10,12-17/. Felháborodva írja tehát nekik: „Tinektek kellett volna engem ajánlanotok. Mert semmivel sem állok hátrább a fő-fő apostoloknál” /2Kor 12,11 - vö. Krisztus törvénye a páli teológiában K.A. 1976-4, 1977-5/.

Pál nem érvényes kézzrátetésre, hanem apostoli munkájának eredményességére és az ennek során elszenvedett szenvedéseire hivatkozik akkor, amikor tekintélyesnek mondottakkal szemben /vö. oszlopok - Gal 2,9/ a maga igazát kénytelen védelmezni. Pál érvel. Érvel szavaival és tetteivel. Az érveitől várja a maga és tanításának elfogadását. Az érvek szabad világa számára az az egyház, amelyben és amelyért él. És amely egyházból - Pál ezt nagyon hangsúlyozza - ő nem megél, hanem amelyért másokkal ellentétben /1Kor 9,1-6/ - ő ingyen dolgozik.

Pál embernek nem engedelmeskedik. Pál embernek nem rendeli alá magát. Csak a meggyőződésének „engedelmeskedik”, csak annak „rendeli alá magát”. Ezt a meggyőződését - többek között - hitnek is nevezi. Ő azért kapta Jézustól a kegyelmet és az apostoli küldetést, hogy „a hitnek engedelmeskedjék” /Róm 1,5/. Személyes meggyőződése az evangélium, őt ízben az „én evangéliumomnak” is nevezi. Neki vagy másnak, egyaránt az evangéliumnak kell engedelmeskednie /Róm 10,16/. A hitnek és az evangéliumnak engedelmeskedő egész egyháznak az a dolga, hogy „alárendelje magát Krisztusnak” /Ef 5,24/. Az egyház - a pálok és nem-pálok szociológiai összessége - csak az egyes személyek lelkében kialakuló meggyőzések, illetőleg az ezekhez igazodó személyi hűségek által tudja magát Krisztusnak alárendelni. Pál keményen dolgozik és érvel annak érdekében, hogy ez a hit egységes legyen /Ef 4,3-13/.

A 21. pontban felsorolt helyek Pál és mások hitének tartalmairól beszélnek. Ez a hit az ember legszemélyesebb döntése. Amikor az ember engedelmeskedik a maga hit-tartalmainak, amikor ezeknek alárendeli magát, akkor nyilvánvalóan nem szabatos beszéd engedelmességről és alárendelődésről szólni. Ilyenkor az ember hallgat a benne megszólaló Lélekre. Pál is arra hallgatott, nem emberekre. Hogyan is mondta a Péter-vitát tartalmazó levelének elején? Így: „Ha még embereknek tetszenék, nem volnék Krisztus szolgálója” /Gal 1,10/. Péter is ilyen `ember `volt számára, mikor engedelmeskedés helyett feddésben részesítette.

b) Kísértés az engedelmeskedtetők és engedelmeskedők két osztályára

De nem kívánt-e Pál engedelmességet alárendelődést azoktól, akikhez ő juttatta el a hitet az evangéliumot, a Krisztust? Úgy tetszik, olykor igen. Lássuk az ezt igazoló szituációkat. Miután megírja a tesszalónikiaknak, hogy „aki nem dolgozik, ne is egyék” /2Tessz 3,10/, így nyomatékozik: „Ha pedig valaki nem engedelmeskedik levél útján hozzánk eljutott szavaiknak, az ilyent jegyezzétek meg, ne érintkezzetek vele, hogy megszégyenüljön.” /2Tessz 3,14/. A korintusiaktól is a vérfertőzőnek a kiközösítését kívánja /1 Kor 5,3-5/, s alighanem erre is utal következő levelében: „...írtam is nektek, hogy megtudjam vajon mindenben engedelmesek vagytok-e” /2 Kor 2,9/. A két levél között Tituszt küldi követként hozzájuk, aki „visszaemlékezik mindnyájatok engedelmességére, hogy mekkora rémüléssel és reszketéssel fogadtátok őt” /2 Kor 7,15/. E kétségtelenül meglevő adalékok ellenére is nyilvánvalónak látszik, hogy Pál nem érvelés nélkül, azaz nem merő tekintélyi alapon kíván a maga számára engedelmességet. A hívők által belátott hit-tartalmaknak engedelmeskedtetni őket. Filemonnak ezt írja: „Szándékod megismerése nélkül semmit sem akartam tenni, hogy ne úgy tedd a jót, mintha kényszerülve volnál rá, hanem önként...úgy írtam neked, hogy bíztam engedelmességedben, sőt, hogy többet teszel annál, mint amit mondok” /Filem 14.21/.

Az engedelmességet is emlegető Pál az általa kihalászottakat érveléssel, el nem fáradó érveléssel akarja megtartani azon az úton, amelyet helyesnek hisz. Nem tekintélyű alapú engedelmeskedtetéssel, bár időnként - kinek nem? - elfogy a cernája. Az az érdekes, hogy főleg olyankor fogy el, amikor maga is érzi pozíciójának vitathatóságát: „Ti magatok ítéltétek meg, illik-e nőnek fedetlen fejjel imádkozni Istenhez...Ha pedig valaki vitatkozik akar, ez nekünk nem szokásunk.../1 Kor 11,13.16/. Pál nagyon is tisztában látszik lenni azzal, hogy az egyháztól idegen minden olyan tekintély, amely kényszerítéssel akar egy álláspontot győzelemre juttatni: „...nem uralkodunk a hiteteken...” /2 Kor 1,24/. A dolgozatom által dicsért nagykorú magatartásra neveli övéit: „A Lelket ki ne oltjátok. A próféciaikat meg ne vessétek. De mindent mérlegeljétek, s ami jó, azt tegyétek a magatokévá” /1 Tessz 5,19-21/.

Tisztán csengi vissza az uralkodást-zsarnokoskodást az egyháztól idegen magatartásnak tekintő álláspontot az 1 Péter-levél is. Péter ebben arra kéri a „presbiter-társait”, hogy a nyájlegeltetés munkája ne a kényszer, hanem a szabad akarat jegyében folyék, ne a zsarnokoskodás magatartása határozza meg a pásztort, hanem e magatartás ellentéte, a buzgóság legyen az, amiben a pásztor a nyáj mintaképévé lehet /1 Pét 5,2-3/.

A fentiek alapján úgy tetszik, hogy Pál tudattalanjában ugyan megjelent a kísértés, hogy az egyházban is érvényesnek gondolja az egyoldalú alá- ill. fölé rendelődést, hiszen a Szentháromságban, a házasságban, a különféle társadalmi viszonyokban ezt természetesnek és helyesnek látta. Általában azonban nem engedett a kísértésnek, mert az alárendelődést Isten egyházában kölcsönös kötelességnek tekintette /1 Kor 14,32; Ef 5,21/ - amint láttuk. A páli egyházat még nem határozza meg az engedelmeskedtető vezető személyek és az engedelmeskedő vezetett személyek kettőssége. Nem tapasztalta meg sem másban, sem önmagában azt a kiváltságolt státust, amelyet jelez Szentháromság és család vonatkozásában a „fej” szó, hiszen az egyház feje nála - a Krisztus. Krisztus a „kiváltságolt” személy az egyházban. A férj, a rabszolgatartó, az államhatalom képviselői ugyan kiváltságosoknak bizonyultak szemléletében a feleséggel, rabszolgával, állampolgárral szemben, de mindezt az egyházra nem vitte át. Az egyházban a „fej” nem ember, hanem Krisztus.

„A püspököknek engedelmeskedjenek a hívők...a püspökök rendeljék magukat alá a hívők!” - ilyen mondatok még nem találhatók a corpus paulinumban. A páli levelek az egyházi elöljárókat buzgóságra /Róm 12,8/, egyházzal törődésre /1Tim 3,5/, fáradozásra /1Tessz 5,12/, jócselekedetekben kitűnésre /Tit 3,8.14/, családjukat szép rendben tartásra /1Tim 3,4.5.12/ biztatják. Ami pedig a nem-elöljárókat illeti ezek viszonyát a nem-elöljárókhoz, csak jézusi mondatokkal találkozunk. A tesszalonikiak szeretetükkel becsülik meg nagyon őket munkájukért /1Tessz 5,13/, mert akik jól végzik dolgukat, azok kétszeres tiszteletre érdemesek; különösen azok, akik az igével és annak továbbadásával, a tanítással fáradoznak. /1Tim 5,17/. A jól dolgozó elöljárókat kell becsülniök, tisztelniök.

Mindazonáltal az egyházon kívüli kiváltságosoknak kijáró tekintély gondolatától nagyon is meghatározott corpus paulinum bizony szereppel bírhatott abban, hogy az egyházon belüli engedelmeskedésről és alárendelődéstről szóló mondatok hamarosan feltűnnek majd a keresztény irodalomban. Antiochiai Szent Ignácnál, Római Szent Kelemennél.

EPILOGUS

88. ÍGÉRSZ-E ENGEDELMESSÉGET NEKEM ÉS UTÓDAIMNAK?

a) Az engedelmeskedés kontraszelektív`

Nagyon veszedelemes dolog az engedelmességet megtenni formaetikai csúcsertékek, hiszen ez esetben az engedelmeskedő ember magatartástartalma egy másik embernek, a parancsolónak a függvénye lesz. Annál is inkább, mert a parancsadó személyeket igyekeznek a mindenkori államhatalom maga kijelölni és csak azokat jelöli ki, akik az Ő számára megbízhatóknak bizonyulnak. Kipróbált megbízhatóságuk következtében az ily módon egyházi előjárókká lett személyek aligha fognak olyat parancsolni, ami az államhatalmat kezükben tartó kiváltságosok érdekeivel ellenkezik. A kiváltságok és kiváltságosok ellen a szavát felemelni kész prófétai nép ezen az így kialakuló kiváltságokra épülő egyházi rendszeren belül - szükségképpen - engedetlennek minősül. Ily módon az engedelmességet csúcsertékké tenni, egyet jelent a prófétai küldetésnek befagyasztani akarásával az egyházon belül.

A hagyományos lelkiéleti könyvek igen nagyra értékelik az engedelmességet. Egyfelől elmondják, hogy „nagyobb vértanúság, ha az ember egész életén át állhatatos az engedelmisségben, mintha egy pillanat alatt meghal a kard által /Pechomius/. Másfelől pedig azt, hogy „az engedelmisségből fakad a mélységes és zavartalan lelki békességnek édes érzése” /Tanquerey i.m. 684-5/. Némi módosítással mindkét mondattal egyetértek. Egyfelől a nem infantilnak megteremtett személy számára az infantilizálódás folyamata valóban felér a hosszantartó és nagy szenvedéssel. Másfelől az is igaz, hogyha valakit sikerül megfelelő technikával infantilizálni, ez a személy nagy békességet élvezhet. De ez nem Jézus békéje, amit a világ nem adhat, mert az engedelmisséget csúcsertékké tevés az Istenért nagyot tenni akaró lelkeket könnyen lombik-világba viheti. E lombik-világon belül fogja élvezni az engedelmesek békéjét egy igen nehéz mortifikációs, mert nagykorúságát elhaladó folyamaton keresztül, miközben nem is sejti, hogy milyen reakciók és nem az Isten Országá felé mutató erők játéklabdájává lesz.

A Tanquerey-féle két megállapítást nem elég módosítanunk. Hozzá kell tennünk még egy harmadikat is. Aki - ha szívből, ha színre - belemegy ebbe a szófogadó jó kisfiú szerepvállalásba, gyorsan megtapasztalja, hogy ennek fejében megszerzi előjárói bizalmát, s ahogy eltelnék a próbaévek a derék engedelmeskedő előjáró lesz az adott mintára, azaz parancsadó, azaz engedelmeskedtető. Az engedelmisség infantil kicsiség-kíváncsi - ha szívből, ha színre - elvállalók tehát hamarosan engedelmeskedtetőkké lesznek. Ily módon az engedelmisség-eszmény nem az infantilizálódni nem hajlandók, hanem a stréberek kiválasztódását eredményezi. A ranglétrán fölfelé csak azok jutnak, akik újra és újra bizonyosságot tesznek arról, hogy készek a felülről jövő parancsok elfogadására és azoknak lefelé irányuló végrehajtására. Enyhítsek ezen a mondaton? Nagy a valószínűsége, súlyos a veszedeleme? Nem tudom, hogy kell-e enyhítenem? A saját fejükkel gondolkodók viszont korán kiszorulnak a vezetői posztokra szóba jöhető közül. A kreatív személyiségek ellenében kiütéssel győznek a konformisták.

Az engedelmeskedés aszketikája-misztikája és az előjárókat `kinevezés` gyakorlata - egyhási testvérek. A Lélek elfojtásából, az embertárson uralkodni akarásból születhetik meg mind a kettő. Ezen a rendszeren belül az egyház csak az egyházon belüli engedetlenkedők életáldozatából haladhat előre a Lélek üzeneteinek megvalósulása felé. Viszont a szabadság rendszerén belül a Lélek üzeneteit hordozóknak nem kellene egyházon belüli engedetlenkedőkké minősülniük, mert szabadon mondhatnák az üzenetet és az üzenetet meghalló testvérek szabadon azonosulhatnak azzal, ha a nekik is megadott Lélek elfogadásra, recipiálásra indítaná őket. A szabadság rendszeren belül a próféták szükségképpen keresztjét egyházon kívüli erők ácsolnák meg. Csak Pilátus és Heródes...de Kaifás nem!

Nem az engedelmeskedésben van az üdvösségünk. Az igazság szabadít meg és nem az engedelmeskedés /Jn 8,32/. Az engedetlennek minősült Jézus szabadít meg és nem a konformisták /Jn 8,36/. Szabadsággal szabadított meg Krisztus /Gal 5,1/, és nem az engedelmeskedés szolgaságával. Aki szabaddá lett, az csak

Istennek „engedelmeskedhetik” /vö. Róm 6,18.22/. A Krisztus Jézusban benne levő élet Lelkének a törvénye szabadított meg minket /Róm 8,2/, amelyet önmagunkban megtapasztalunk... és nem az engedelmeskedés egy másik embernek, mert „ahol az Úr Lelke, ott a szabadság” /2 Kor 3,17/.

Vagy bízunk Isten művében, a Maga Lelkéből megformált emberben, vagy ha nem bízunk, akkor nem tudjuk az egyházat az emberbe vetett bizalom, a szabadság honává tenni. Ha nem bízunk, óhatatlanul megteremtjük a próféta-gyilkolás, a próféta elhallgattatás szituációit, magunkra vonva Jézus szavát. „Jeruzsálem, Jeruzsálem, megölöd a prófétákat... Íme pusztán hagyatik nektek a házatok” /Mt 23,37-8/. A mindenegybes emberbe belelehelt isteni Lélek tiszteletben tartása, az elhallgattatást felszámoló szabadság levegője nélkül nincs mód egybegyűjteni az emberiséget Jézus egyházában. Akinek a meggyőződését el akarják hallgattatni, az kivonul vagy félreáll, hogy átengedje a teret a szabadság nélkül egységet teremteni akarás szomorú tévedésében vagy önbecsapásában vergődőknek. A Lélek az egységnek az elve, s a Lélek elhallgattatásával az egyház nem tud ígéretté lenni annak az emberiségnek a számára, amely a szó legszorosabb értelmében belehal abba, hogy az uralkodni vágyók és az engedelmességet követelők eltiporják a Lelket.

b) Az engedelmeskedés elhalása

Az emberi történelem az engedelmeskedtetés és az engedetlenkedés történelme is. A polgárháborúk és a nemzetek közti háborúk véres embergyilkolásait rendre az mozgatja, hogy valakit rá tudjunk szorítani arra, hogy engedelmeskedjenek akaratunknak, ill. hogy meneküljünk akaratunk semmibebevételétől. Az Attilák, Szolimánok és Hitlerék álma - az engedelmesség megvalósulása. Az Isten Országá viszont álom arról, hogy nem kell senki embernek sem engedelmeskednünk. Az erőszak akkor és ott ér véget, amikor és ahol lemondunk arról, hogy valaki is engedelmeskedjék nekünk. Nyilvánvaló, hogy amíg kiváltságos helyzetet akarok teremteni magamnak, amíg gazdagabb akarok lenni a másik embernél, addig uralkodnom kell rajta, és fegyverrel is sakkbán kell tartanom őt.

Azért nyilvánvaló, mert embernek lenni éppen annyit jelent, hogy nem akarunk beletörődni a kiváltságba... nemcsak a másokéba, de a magunkéba sem. Ez a bele nem törődés egyértelmű megnyilvánulása istenképiségünknek, Szentháromságból származásunknak mert ott nincs kiváltság, mert ott az Atya nem gazdagabb, nem uralkodik, nem tart fönn hadsereget és nem engedelmeskedtetési társait.

Az értelmi és akarat felzárkózás nélküli engedelmeskedés dicséretének történelmileg lejárt az ideje. Erről a II. Vatikáni Zsinat is egyértelműen tanúskodik. A zsinati dokumentumok mindegyikében érvényesül - igaz, a tekintélyi gondolkodás mellett - az ember személyi méltóságának tiszteletben tartása is. Most elég, ha ez utóbbira ennyit idézek: „Azokat is tisztelni és szeretni kell, akik másként vélekednek vagy cselekszenek, mint mi magunk” /GS 28/. Nem azt látom feladatomban, hogy feldolgozzam a Zsinat etekintetben még némileg ambivalens tanítását, s hogy ezáltal örvendjek a katolikus tudat haladásának, ill. szomorkodjam még mindig meglevő lemaradásain. Nem akarom felmérni, hogy hol tart a mai „hivatalos szemlélet”. Csak hitet akarok tenni arról, hogy az egyházat csak azért tekinthetem az emberiség kovászának, mert meggyőződésem szerint az egyház arra lett, hogy élen járjon az engedelmeskedtetés elhalatásában. De ténylegesen csak akkor kovász, ha az élen jár. Múltjával szemben az egyháznak a jelenben megvan az az előnye, hogy nincsen pallosjoga, nincsen börtöne, s talán a hamarosan életbelépő új Egyházi Törvénykönyv megszünteti a főpapoknak azt a jogát is, hogy az alájuk tartozó klérus tagjait deportálhassák, internálhassák ha azok meg akarnak maradni a klérusban.

Hiszem, hogy Jézus azt kívánja a maga egyházától, hogy a szabadság világa legyen. Akinek füle van, hallja meg - ennek kell hangoznia az egyházban; és nem ennek: Ne gondold azt, amit gondolsz. Annál is inkább, mert a Zsinat egyértelműen vallja, hogy az egyház kötelező hitének tárgya csak az lehetett, amit „legjelentéktelenebb hívő is ugyanúgy gondol” /LG 12/. Továbbá, ha a Zsinat szerint hozzátartozik az emberi személy méltóságához, hogy az állampolgárok maguk válasszák meg, hogy ki képviselje őket és milyen államformában akarnak élni /GS 74/, akkor ennek még sokkal inkább érvényesnek kell lennie az

egyházban, amelynek a szabadságjogokat illetően példát kellene mutatnia az emberiség egyházon kívüli része számára. Igazán nem utolsósorban abban is, hogy az egyház tagjai megválaszthassák a maguk vezetőit és meghatározhassák az egyes egyházak „egyházformáját”, azaz egyházrendjét is. Hogy az engedelmeskedtetés teljesen kiszorulhasson az egyház életéből, ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy az egyház tagjai maguk jelöljék meg azokat a személyeket, akiket pásztorainak, vezetőiknek tekintenek. Csak így valósulhat meg Jézus egyházában az az alternatív gondolkodásbeli és alternatív cselekvésbeli szabadság, amely valóságos szeretetegységbe képes foglalni mindazokat, akik számára Jézus elhozta a rendelőelvet, a szeretetet.

A szeretet nem ismer engedelmeskedtetést. A szeretet nem ismer engedelmességet, csak szabadságból folyó önkéntességet, csak meggyőződéshez fűződő hűséget. Az elöljárónak ebben az egyházban nem kell majd engedelmességet ígertetni-fogadtatnia a maga és utódai számára. Azért nem kell, mert csak a tagok bizalmából lehet közösségvezető, csak a közösségvezetők bizalmából lehet „elöljáróvá”, és csak addig elöljáróskodhatik, amíg bírja a bizalmát azoknak, akik maguk elé helyezték őt. Minek ígérjek engedelmességet annak, akit magam teszek meg vezetőmmé, és akit magam teszek le a vezetői tisztból, ha elfogy a bizalmam iránta!? Minek ígérjek engedelmességet embernek, amíg a mindenkit megkérdezés /pánerotia/ a közösség életének az elve? Minek ígérjek, ha egyszer pusztulni kezd a „közösség” abban a pillanatban, amikor ott valaki engedelmességet akarna kívánni /vö. - Egyházrend K.A. 1980-5/.

Jézus nem azon az alapon bízta vezetőkre és legfelsőbb vezetőre a maga egyházát, hogy azok érvényesen fel vannak szentelve, hanem azon az alapon, hogy hűségesen ragaszkodnak ahhoz, amit Ő tanított és amit a Lelkén keresztül továbbra is tanít egyházának. Az érvényes felszentelés - következmény. Csak azon az alapon lehet osztályrészük, hogy a Jézusban hívő nép tanúsítja, hogy a felszentelendő személy hűségesen őrzi azt, amit Jézus tanított a maga kis közösségének. Ezt a tanúsítást nem pótolhatja a mai papszentelési liturgia merőben verbális hivatkozása arra, hogy „a keresztény nép” alkalmasnak találja a jelöltet a szentelésre. Érvényt szerezni ennek az ekléziológiai nyilvánvalóságnak, amely nélkül nincs mód felnőni ahhoz, amit Jézus a Tizenkettővel elkezdett - ezen a jelenkor egyházának a nagy-nagy belső feladata. Csak ez az ekléziológiai nyilvánvalóság teheti napnál világosabbá, hogy nincs szükség ott engedelmességre, ahol a lelkiismeret a személyek legfőbb irányítója. Nincs szükség engedelmességre ott, ahol a szeretet irányítja a lelkiismeretet. A szeretet elve és a hűség a lelkiismerethez - ez a kettő elég Jézus egyházának építéséhez. Az engedelmesség ellentmond a szeretet és a lelkiismeret elvének, mert aki szeret, az nem kívánhatja a másik embertől azt, hogy ne azt gondolja, amit gondol, és hogy ne azt tegye, amit helyesnek lát. A szeretet kizárja a félelmet. A szeretet kizárja az uralkodást. A szeretet kizárja a kiváltságot. A szeretet kizárja az erőszaktevést a másik emberen. A szeretet kizárja az engedelmességet. A szeretet lehetővé teszi a másik ember számára, hogy hűséges maradjon a meggyőződéséhez.

c) Hűséges maradok a meggyőződésemhez

Szerzetes vagyok. „Engedelmességi” fogadalmat tettem. E fogadalommal `szabad akarattal vállaltam egy társaságnak a rendjét`, mert úgy gondoltam, hogy ebben a társaságban tud legteljesebben kibontakozni az életem azaz hittem, hogy e társaság rendjének vállalása fog legjobban segíteni abban, hogy meggyőződéses, lelkiismeretes életet éljek. Most is tagja vagyok ennek a társaságnak, melynek közel 50 évvel ezelőtt léptem a tagjai közé. A fogadott engedelmesség szempontjából két világos pillanata volt a félszázadnak.

Az egyiknek immár harminc éve. Sík Sándor elkezdett egy mondatot, amelyet nem fejezett be: „Most már igazán beláthatod, hogy ezután már csak templomon belül szabad...” Nem szóltam semmit, csak ránéztem és ő nem fejezte be a mondatát. Én pedig továbbra is találkoztam templomon kívül is közösségeimmel. Ennek következtében 11-ed magammal hamarosan letartóztattak. Egyik rendtársam is közöttünk volt. A hír természetesen eljutott Sík Sándorhoz is: „Jaj, nem tudtam parancsolni neki! Nem tudtam parancsolni nekik!” - mondta rendtársaink körében. Legyen ez a visszaemlékezés a legnagyobb elismerés részemről fiatalkorom egyik legnagyobb eszményképe iránt. Nem akart, mert nem volt képes engedelmeskedtetni.

Nem vitte reá a Lélek, hogy engedelmességi fogadalmamra hivatkozva szembeállítson azzal a meggyőződésemmel, hogy Rákosi-rendszer ide, Rákosi rendszer oda, az egyháznak élnie kell, s a kisközösségeimet nem széleszthetem szét az ateizmus parancsára.

A másik pillanat pár évvel ezelőtt adódott. A minisztertanács lehetővé tette, hogy a magyar piarista provincia létszámát két fővel megemeljék. Az egyik fő az enyém volt. Albert István felszólított, hogy költözködjem be a rendházba, hagyjak fel kisközösségi munkámmal, s helyette rendezzem a levéltárat. Akkor megkérdeztem: Megparancsolja-e nekem Jézus Krisztus nevében, hogy felhagyjak azzal az apostoli tevékenységgel, amelyre Jézus minden megkeresztelt embert hív, és amelyre a keresztség szentsége engem is elkötelezett. Nem parancsolta meg és elállt a rendházba való beköltözködésem tervétől, bár az államhatalom azt nyomatékosan kívánta tőle.

Úgy gondolom, hogy mindkét válságos pillanatban engedetlennek lettem volna, ha az én igen nagyra becsült rendem e két előjárója hajlandó lett volna szembeállítani egymással a meggyőződésemet és engedelmességi fogadalmamat. Nem tették, és így nem került sor engedetlenségre. Azért jártak el így, mert jól tudták, hogy nincs jézusi értelme-tartalma az olyan szerzetesi engedelmességnek, amely ki akarja oltani a Lelket /1 Tessz 5,19/. Az „engedelmisség” olyan szó, amely valami egészen más tartalmat jelöl az Isten Országában, mint a szótárban. Mit jelent? Hűséget ahhoz a belső hanghoz, amelyet magamban az Isten Lelke hangjának élek meg. Istenre hallgatást jelent. Jézus azt kívánja tőlem, hogy higgyek, azaz hogy tegyem reá az életemet arra a Jó hírre, amelyet elhozott nekünk. Ha ezt teszem, akkor vagyok az egyházban „engedelmes”. Az egyház többi tagjának, előjáróimnak is, az a dolga, hogy segítsenek nekem ebben. Segítsenek abban, hogy Istenre hallgassak.

A meggyőződésemmel való hűség alapján kimondható nagyszerű jézusi-élet vágya indított arra közel félszáz esztendeje, hogy a piarista rendben engedelmisségi fogadalmat tegyek és ehhez hűséges maradjak. Azért tettem fogadalmat, hogy hűséges maradjak egész életemben meggyőződésemmel, lelkiismeretemmel. Köszönöm Istennek, rendalapító Szentünknek és az ő még a gyermekeket is mélyen tisztelő lelkiületének, e két megnevezett előjárómnak is, hogy a hűség az engedelmisségi fogadalomhoz és a hűség a meggyőződéshez nem került szembe egymással. Megköszönöm, hogy az egyházban nem kellett engedetlennek lennem ahhoz, hogy engedelmeskedhessem Istennek.

Emléket akarok itt állítani még egy nálam tíz évvel idősebb barátomnak, aki közel harminc éve a Kozma utcában arról beszélt nekem, hogy abban a társaságban amelynek tagjaként ítélték őt halálra, szintén tettek fogadalmat, s a fogadalmi szövegük ez volt: „Mindenkor hűséges maradok a meggyőződésemmel.” Akkori tudatommal nem cseréltem volna el ezzel a szöveggel az én engedelmisségi fogadalmam szövegét. De azóta tudatátalakuláson mentem keresztül, s ma már tisztán látom, hogy az én fogadalmamnak sincs más szubjektív tartalma, mint az övének. Ezért aztán jó öt évvel ezelőtt már bátran mondtam el egy kisközösségi primicián újmisési testvérünknek: „Tegnap a püspököd engedelmisséget kért tőled. Mi többet kérünk tőled: légy hűséges mindenkor a meggyőződésedhez!” Bizony többet kértünk. „Engedetlenné” kényszerítette őt ez a hűség, s hordozza is már ezért a Krisztus keresztyét.

d) Imádság

Istenem, adj a Te népednek olyan vezetőket, akik segítik övéiket abban, hogy hűségesek maradjanak meggyőződésükhöz...egészen a halálig. Add meg, hogy ne ismerjünk más engedelmisséget, mint a hallgatást a bennünk megszólaló Lélekre. Add meg, hogy bátran vállaljuk az engedetlennek királyi útját, amelyen a nagy Engedetlenkedő halad előttünk a Golgotára. Add meg, hogy a félelem az engedelmeskedtetés, a másokat magunk alá rendelés, az önkény, a szabadságot nem tisztelés távol maradjon mindörökre közösségeinktől. Add meg, hogy közösségeink olyanok lehessenek, mint amilyen a Tiéd a Szentháromságban, mint amilyen a megtestesült Fiúé volt Izrael földjén. Add meg nekünk, hogy félelemből el ne áruljuk azt, amire megtanítottál és amire tanítasz minket. Meg ne retentsen minket, hogy gőgösöknek minősülünk a Lélekhez hűségesnek maradásunk miatt. Semmi mástól ne féljünk, csak a Lélek

kioltásától, azaz attól, hogy hűtlenek leszünk meggyőződésünkhöz. Áldd meg azokat a testvéreinket, akik börtönt, illetőleg deportálást szenvednek a Hozzád és meggyőződésükhöz fűződő hűségük miatt. Ámen.

FÜGGELÉK

89. TERMINOLÓGIÁT TISZTÁZÁS

Az engedelmesség, engedetlenség kifejezéseket meglehetősen sok értelemben használjuk. E kifejezések jelentik

a. nagykorú /=**önálló** erkölcsi mérlegelésre képes/ emberek magatartását meggyőződésük /=**lelkiismeretük**/ viszonylatában; ha igazodnak az utóbbihoz, akkor engedelmeskednek, ha nem, akkor engedetlenek;

b. nagykorú emberek magatartását más emberektől érkező parancsok, tiltások viszonylatában; ha igazodnak az utóbbiakhoz, akkor engedelmeskednek, ha nem, akkor engedetlenek;

c. kiskorú emberek magatartását más emberektől érkező parancsok, tiltások viszonylatában; ha igazodnak az utóbbiakhoz, akkor engedelmesek, ha nem, akkor engedetlenek.

Az a. és c. kategória esetében az engedelmesség minden esetben erkölcsileg helyes magatartást jelent; a b. kategória esetében csak akkor helyes az engedelmesség, ha magatartásunk harmóniában van meggyőződésünkkel. Kiskorúak esetében tehát az engedelmesség mindig helyes, nagykorúak esetében pedig csak akkor, ha meggyőződésünkkel megegyező magatartást jelent.

Vezessük be mindenekelőtt a „kiskorúak engedelmessége” és a „kiskorúak engedetlensége” szakkifejezéseket, hogy a c. kategóriában szereplő magatartásokat elkülönítsük az a. és b. kategóriákban szereplő magatartásoktól, amely utóbbiakat „nagykorúak engedelmessége” és „nagykorúak engedetlensége” szakkifejezésekkel jelölünk. Az erkölcsileg helyes nagykorú engedelmességet és nagykorú engedetlenséget nevezzük közös névvel „meggyőződésre hallgatásnak” /=**ráhallgatás**/; és az erkölcsileg helytelen nagykorú engedelmességet és nagykorú engedetlenséget pedig nevezzük közös névvel „meggyőződésre nem hallgatásnak” /=**rá nem-hallgatás**/.

Dolgozatom terminológiájának az volt a hibája, hogy egyaránt „engedelmességnek” nevezte a kiskorú, a helyes nagykorú és a helytelen nagykorú engedelmességet. Ugyanígy egyaránt engedetlenségnek nevezte a kiskorú, a helyes és a helytelen nagykorú engedetlenséget. Ezt a hibát csak fokozta, hogy az „engedelmességet” általában erkölcsileg helyesként, az „engedetlenséget” általában erkölcsileg bűnősként értette. Ha különböztetni akartunk, akkor ki kellett tennünk a pontosító jelzőket: „bűnös engedelmesség”, ill. „lelkiismeretre hivatkozó engedelmesség” /”polgári engedetlenség”/.

Az erény-e az engedelmesség? c. dolgozatom terminológiája megrökönyödést keltett, mert egyfajta „Uzwertung der Werte” alapján az „engedetlenséget” tekintettem általában erkölcsileg helyesnek, és az „engedelmességet” pedig általában erkölcsileg helytelennek. Ez az alapállás ugyanolyan terminológiai pontatlanságot eredményezett, mint amelyet eredményezett az engedelmességet helyesnek tekintő hagyományos szemlélet. Hogy mi indított erre a dolgokat fejetetejére vagy éppen talpára állítani akarásra, azt dolgozatom igyekezett nyilvánvalóvá tenni: az emberiség legnagyobb gáztettei /=**a háborús tömeggyilkosságok**/ annak erejében jönnek létre, hogy tarkó lövéstől félve az emberek engedelmesen mennek tömeg gyilkolni. Az engedetlenségből nem születnek ekkora gáztettek: a tolvajok és rablógyilkosok engedetlenek a törvénnyel szemben, de az általuk termelt eltulajdonítások, anyag- és emberi életpusztítások elhanyagolható mennyiséget adnak az engedelmesség alapján létrejövő háborúk pusztításaihoz képest. A háborúk hősei, mondjuk egy századon belül, legalább százszor, ha nem ezerszer annyi emberi életet oltanak ki, mint ugyanannyi idő alatt a rablógyilkosok.

E nyilvánvalóság ellenére is indokolt törekedni az egyértelmű terminológiára.

A helyes terminológia tulajdonképpen adva van:

- a. helyes engedelmesség,
- b. helyes engedetlenség,
- c. helytelen engedelmesség,
- d. helytelen engedetlenség,

Az a. és b. kategóriát nevezzük most közös szóval „ráhallgatásnak”, a meggyőződésekre, lelkiismeretemre hallgatásnak, és a c. és d. kategóriát nevezzük közös szóval „rá-nem-hallgatás”-nak, a meggyőződésekre, lelkiismeretemre nem hallgatásnak. Mindez annyit jelent, hogy abszolút erkölcsi nimbuszt nem adhatunk sem az engedelmességnek, sem az engedetlenségnek; ez a nimbusz csak a „ráhallgatásnak” jár ki. Az emberi etika objektív csúcstérte az, ami /Jézus tanítása szerint: a szolgálatban, adásban, békeségteremtő megbocsátásban megnyilvánuló szeretet/; de az emberi etika szubjektív csúcstérte /Jézusi és nem jézusi etika szerint egyaránt / `a ráhallgatás, vagy ` más szóval: `a hűség a meggyőződéshez.`

Ha a lelkiismeret szinkronban van Jézus tanításával, akkor a ráhallgatás egyet jelent azzal, hogy engedelmeskedünk Istennek; és a rá-nem-hallgatás pedig egyet jelent azzal, hogy nem engedelmeskedünk Istennek. Ezek szerint aki engedelmeskedik Istennek, az az emberektől jövő parancsok-tiltások viszonylatában hol engedelmesnek, hol engedetlennek fog bizonyulni; és aki nem engedelmeskedik Istennek, az pedig ugyanígy hol engedelmesnek, hol pedig engedetlennek fog minősülni a parancsokat és tiltásokat adó embertársai szemében.

Használt terminológiám érzékenységet sértett. Kész vagyok említett dolgozatom címének kérdésére /Erény-e az engedelmesség?/ az eddigi válasz helyett /Nem. Az engedetlenség az erény!/ újat adni: `Csak az Istennek engedelmeskedés az erény!` - és ez egyet jelent a `hűséggel meggyőződéséhez.` De dolgozatom tartalmán ez mit sem változtat, marad a tartalom ugyanolyan „botrányos”. Marad, mert az engedelmességet kívánó akárminő hatalmakkal szemben azt képviseli, hogy a szubjektív csúcstérte: éppen ez a hűség a meggyőződéséhez; s azért legszentebb kötelességem velük szemben engedetlenkedni, ha meggyőződéssel szembenállót akarnak parancsolni.

Ha téves a lelkiismeretem, akkor a „ráhallgatással” is szembekerülhetek Istennel, de az csak objektív bűn lesz, és nem szubjektív. A Jézus küldetésében járásnak éppen az a célja, hogy a „ráhallgatással” mindig Istenre, Jézusra, a Lélekre hallgathassak.

Mindez elég lehet arra, hogy a terminológia miatti botrányozást leszerelje. De féltő, hogy ez a leszerelés elgyengíti a dolgozat legjelentősebb mondanivalóit:

- a. Az Atya azt kívánja a Szentháromság képére és hasonlatosságára megteremtett embertől, hogy tanulmányozza a megtestesült Fiú életét és tanítását, azaz a nekünk adott Lélek által hozzuk meg életünk egzisztenciális döntéseit.
- b. A Jézustól megismerhető objektív jóhoz a nekünk adott Lélek által igazolt szubjektív jón keresztül jussunk el.
- c. Utasítsuk el magunktól azt a kísértést, hogy büntető szankciókkal fenyegető hatóságok határozhassák meg látásmódunkat, egzisztenciális döntéseinket.
- d. Nincs mód Isten Országának történelmi kibontakozására, ha szembeállítjuk egymással a múltban már megragadott objektív jót és a mindenkor jelenben az emberi lelkekben megszülető szubjektív

jót; mert csak ezen a naponként termelődő szubjektív jón keresztül juthatunk el Isten új üzeneteihez.

e. Az egyháznak, az egyház mindenegyres tagjának és az eddig megragadott objektív jókat lajstromozó és védő tanítóhivatalnak egyaránt állandóan nyitottnak kell lenniük Isten, a Lélek új üzeneteinek felfogására.

f. A tanítóhivatal az egyház tagjai által kialakított oly szerepkör, amelynek soha nem szabad vak engedelmességet kívánnia, hiszen csak a ráhallgatásunk lehetővé tételével tudja helyesen betölteni szerepkörét.

g. Istennek engedelmeskedni csak ráhallgatással lehet, ami rendre együttjár-hat azzal, hogy nem engedelmeskedünk az embereknek.

h. Veszedelemes az a terminológia, amelyben lehetőség van arra, hogy két egy-mást üthető valóságot és fogalmat /engedelmeskedés Istennek; engedelmeskedés embernek/ ugyanaz a szó /engedelmesség/ jelölje.

i. Ha a ráhallgatás során rossznak is bizonyulhat vevőkészülékem, mégiscsak e ráhallgatási szabadsággal megy előre az Isten Országá. És éppen `ezt`nem érti az engedelmesség mellett elköteleződő Nagy Inkvizítor a Dosztojevszkij-regényben.

Hankiss Elemér `Az infantilizmus` címen publikált tanulmányt /Diagnózisok - Magvető Kiadó - Budapest 1982/. Elgondolkodtató számomra, hogy az egyházon kívüli szellemi életben botrányozásmentesen kaphat nyomdafestéket az a gondolat, amely egyházunkon belül ily hangos vihart eredményez.

Hankiss leírhatja kinyomtatva az alábbi mondatokat. „Gondoljunk csak például, mint kóros tünetre, a hatalmi-ideológiai függőségrendszernek történetileg alig-alig változó paternalisztikus-infantilisztikus terminológiájára; a megannyi király apánkra /ami persze még mindig jobb, mint a neki megfelelő atyuska/, a katolikus egyház és a hívők tisztelendő atyám - gyermekem - fiam - leányom kapcsolatára, a honatyákra, a földesurak atyáskodó, a felnőtt bérest is lefiamozó fölénytudatára, a méltóságos úrnak gyermeki alázattal kezét csókoló cselédnőkre, a trianoni magyar haza hű fiaira s lányaira, Kossuth, majd - a micsoda különbség ellenére is - Rákosi apánkra és így tovább. Száz-kétszáz évvel túlélte nálunk ez a terminológia s a mögötte meghúzódó feudális-paternalisztikus függőségrendszer önnön nyugat-európai változatait.” /267-270. lap/. Nem kell neki hegyeket mozgatnia annak igazolására, hogy az „engedelmeskedés” nem lehet az érett személyiség alapállása.

A Hankiss-féle írás segítséget nyújthat az egyházba tartozók számára is megérteni, hogy sem a szerzetes, sem a pap nem szolgálhatja sikerrel választott életállapotának célkitűzéseit, ha nem fejlődhetik szabadon gondolkodó, szabadon mérlegelő és szabadon döntést hozó személyllyé.

Az ember természetében benne van a kísértés a parancsadásra, a szankcionálásra, az engedelmességre, tehát a bűnre. Mivel az ember kezdettől fogva engedett is ennek a kísértésnek, azért ez „a világ bűne”, amelyet elvenni jött Jézus (Jn 1,29). Ez a Böll-féle (Biliárd féltízkor) „tulok szentsége”, melynek erejét akarja megtörni a „bárány szentsége”, tehát az Isten Báránya és mindazok, akik magatartásukkal Jézus nyomában akarnak járni. Ezért aztán ennek az „eredeti bűn”-nek következtében olyan világban élünk, melyben megváltatlanságunk folytán adva vannak a parancsolók és szankcionálók egyfelől, és a nekik engedelmeskedők másfelől. A parancsolás-szankcionálás-engedelmesség sátáni világát csak a szentek, az engedetlenkedők tudják visszaszorítani. De ezért nagyon drága árat kell fizetniük. Engedetlenségükért elveszik tőlük anyagi javaikat, korlátozzák szabadságukat, és életük sincs többé biztonságban. Az Isten Országá ily módon egyet jelent az erkölcstelen parancsokat semmibevevés, a szankcióktól meg nem félemledés, és az engedetlenség magatartását vállaló emberek közösségével... a parancsokat adott

esetben semmi bevevő, a szankcióktól meg nem félemlendő, és az engedetlenség magatartását elvállaló Jézus és nyomában járó emberek közösségével.

Tartalom

80. AZ ENGEDELMESSÉG FOGALMA	543 -
a) Az embernek engedelmeskedés	543 -
b) Hallgatni valakire vagy engedetlenné lenni	544 -
c) Az engedelmisség bűnétől csak az engedetlenkedők válthatják meg a világot	545 -
d) A nagykorú ember Istennek sem „engedelmeskedik”, hanem hallgat a meggyőződésére vagy meghasonlik önmagával	545 -
e) Alkalmazkodás, ráhallgatás, elviselés - a társadalomban	546 -
f) Eredményeink összefoglalása	547 -
81. A MEGGYŐZŐDÉS AVAGY AZ ENGEDETLENSÉG ORSZÁGA	549 -
a) A jézusi közösség és a kiváltságokat nem ismerés	549 -
b) A Szentháromságban nincsen engedelmeskedés	549 -
c) Megtestesülés és engedetlenség	549 -
d) Egyenlő felek kölcsönös engedékenysége	551 -
e) A gyermeket azért engedelmeskedtetjük, hogy megszűnjön engedelmeskedni	552 -
f) A parancsokat adó kisközösség ellentmondás	552 -
g) Az engedelmisségnélküli kisközösség egysége	553 -
h) Nagyobb szeretet, nagyobb pluralitás	555 -
i) Az engedelmeskedés lehetetlenné teszi a keresztények egységét	555 -
82. AZ ENGEDELMESSÉG-ALÁRENDELŐDÉS JÉZUS AJKÁN	556 -
a) Az újszövetségi szókincs	556 -
b) A hallás a Szentháromság világán belül	556 -
c) Az ember hallgat az Istenre	557 -
d) Az ember hallgat az emberre	558 -
e) Jézus elutasítja az engedelmisséget	558 -
83. PÁLI ALAPÁLLÁS: VANNAK FELSŐBBSÉGEK	560 -
a) Pál gondolat- és stílusvilága	560 -
b) A Fiú alá van rendelve az Atyának	561 -
c) Jézus népe nem ismeri a félelmet; az uralkodók viszont félnek	562 -
d) Pál továbbviszi a múlttól kapott félelem-hagyományt	563 -
e) A férfi feje az asszonynak	564 -
84. ENGEDELMESSÉG A CSALÁDBAN	566 -
a) A férfi szeret, a nő pedig alárendeli magát	566 -
b) A jézusi szemlélet és a húsvét utáni kérésgma	567 -
c) A gyermekek alá vannak rendelve szüleiknek	568 -
85. ENGEDELMESSÉG A TÁRSADALOMBAN	569 -
a) Jézus és a rabszolgaság	569 -
b) A keresztény rabszolgatartó	569 -
c) Páli kérésgma nem abszolutizálható	570 -
d) Nem igazoljuk a társadalmi igazságtalanságokat azzal, ...	571 -
86. ENGEDELMESSÉG AZ ÁLLAMHATALOMNAK	572 -
a) Jézus és az államhatalom	572 -
b) Hegyi beszéd és Róm 13,1-7.	572 -
c) Jézus apolitizmusa	575 -

d) Jézus népének teológiája.....	- 576 -
87. ENGEDELMESSÉG AZ EGYHÁZBAN	- 577 -
a) Pál az egyházban senki embernek nem engedelmeskedik	- 577 -
b) Kísértés az engedelmeskedtetők és engedelmeskedők két osztályára	- 578 -
88. ÍGÉRSZ-E ENGEDELMESSÉGET NEKEM ÉS UTÓDAIMNAK?.....	- 580 -
a) Az engedelmeskedés kontraszelektív`	- 580 -
b) Az engedelmeskedés elhalása.....	- 581 -
c) Hűséges maradok a meggyőződésesemhez.....	- 582 -
d) Imádság.....	- 583 -
89. TERMINOLÓGIÁT TISZTÁZÁS	- 585 -

Bulányi György

Szent Pál teológiája

VII. EGYETLEN SZÖVETSÉG?

Bokorliget Kiadó, Budapest

Bulányi György

Szent Pál teológiája

Hetedik könyv:

Egyetlen szövetség?

Ma még csak tükörben, homályosan látunk,
akkor majd színről-színre. (1 Kor 13,12)

"Isten nem személyválogató... a törvény megtartói fognak istennektetszőknek minősülni... a pogányok a természet szavára teszik, amit a törvény kíván... a szívükbe van írva... tanúskodik lelkiismeretük" (Róm 2,11-15)

ELŐJÁRÓBAN

Közel tíz éve, 1988 végén jelent meg az Egyetlen szövetség? c. írásom a Bokor szamizdatjában, a Karácsonyi Ajándék 154. (1988/6.) kötetében. Ide írom Utószavát:

Kérem az olvasót, tekintse ezt az írásomat olyannak, amelyet testvéreim elé terjeszték "első olvasásban". A fölvetett problémának nem találtam eddig nyomára a rendelkezésemre álló szakirodalomban. Kérem az olvasó kritikáját. Ígérem a magam részéről a további munkát a szakirodalmi nyomozásban, s a kapott szóbeli és írásbeli kritikák felhasználásában.

Valami nagyon katolikus, tehát valami minden embernek, az egész emberiségnek szólhatót akartam gondolni és vallani azzal, amit a fentiekben el tudtam mondani. Valami nagyon nyilvánvalót, valami mindenütt és mindenkre érvényeset. Azt hiszem, hogy az Isten ilyen. S azt hiszem, hogy az Ő szövetsége is ilyen. Ezért csak egyetlen szövetség van, s Isten ezt az egyetlen szövetséget mindnyájunkkal köti. Ennek a tartalmait betűzzük. Betűzzük egész életünkkel, minden erőnkkel...

Az azóta eltelt évtizedben nem vittem tovább a Szent Pál teológiája c. munkámat. S így változatlanul ennek a kötetnek a tartalma adja a végét annak, amit a szentpáli életműről mondanom adatott.

A korábbi hat kötet csak átfésülése volt annak, amit a Karácsonyi Ajándék köteteiben — 1974—75: Krisztus jóhíre; 1976—77: Krisztus törvénye; 1979: Krisztus keresztye; 1981—82: Krisztus húisége; 1984: Krisztus Lelke; 1981: Erény-e az engedelmesség? — már írva találtam.

Ezt a záró szerephez jutó utolsó kötetet megpróbáltam — az Utószóban mondott szavamhoz híven — átdolgozni. Az első egységen (Szövetség és szövetségek) nem sokat bővítettem. A második (Jézus és a szövetség) jó másfélszeresre, a harmadik pedig (Szent Pál és a szövetség) háromszorosra nőtt. A negyedik (A szövetség tan története) is kiegészült két fejezettel, míg az ötödik (Befejezés) lényegében változatlan maradt.

A kötetben summázva találja az olvasó látásomat a keresztyénységet és a keresztyén kultúrát — így gondolom — eddigelé Jézusnál is alapvetőbben meghatározó Szent Pálról.

Budapest, 1998. február

SZÖVETSÉG ÉS SZÖVETSÉGEK

90. SZÖVETSÉGBEN LEHETÜNK ISTENNEL?

a) Ami lehetővé teszi a szövetséget

Ábrahám és fia Izsák, Izsák és fia Jákob, Jákob és annak tizenkét fia, és ezeknek is minden ivadéka úgy tudja, úgy tanulja ma is az apjától (ha még tanulja), hogy Isten szövetséget kötött velük. Örök szövetséget. Visszavonhatatlanul. Mindörökre.

"Hallod, hogy dübörgünk?" — mondta a kiséger az elefántnak, amikor kettesben átsétáltak a hídon. Pista és Jóska szövetséget köthet egymással. De Pista és az Isten? Egy súlycsoportban van a teremtmény a Teremtővel? Lehetnek egymás szövetségestársai? Kifejezheti a szövetség szó és a mögötte levő fogalom az Abszolútum és a relatívum kapcsolatát?

Akárhogyan is vélekedik valaki ezekről a kérdésekről, annyi egészen biztos, hogy Teremtő és teremtmény mindenképpen kapcsolatban van egymással. Különben a Teremtő nem lehetne Teremtő s a teremtmény nem lehetne teremtmény. A kapcsolat közöttük lehet determinált, mint mérnök és gépe között, de lehet nem-determinált, hanem szabad kapcsolat is, aminőt a "szövetség" feltételez. Lehet, ha a teremtmény nem feltétlenül determinált lény. Az ember szabad személynek éli meg önmagát. Az őt körülvevő világgal, s azon belül embertársaival szemben is, a láthatatlan, de feltételezhető—feltételezendő Istennel szemben is. Ha nem ilyenek élné meg magát, eszébe sem juthatott volna sem Ábrahámnak, sem másnak, hogy ő szövetségese Istennek.

Izrael népének eszébe jutott. S míg más népek, más vallási kultúrák más fogalmakat—szavakat találtak istenviszonyuk jelölésére, kifejezésére, addig Izrael vallási kultúrájának éppen a szövetség szó lett egyik legrangosabb, ha nem éppen a legrangosabb kifejezése. Ha feldolgoznók a szövetség szó és szinonimáinak jelentéstartalmát Izrael vallási kultúrájának kánoni és azon kívüli írásos emlékei alapján, teljes történelmét kaphatnók meg annak, amit Izrael az ember istenviszonyáról gondolt.

Mivel a zsidó nép vallási irodalmának java része belekerült a kereszténység szent könyveinek gyűjteményébe is, ezért az ember istenviszonyának megfogalmazására a keresztény vallásban is rangos szó maradt a szövetség. Ha lehet, még rangosabbá lett. A zsidók a maguk bibliáját "Törvény és Próféták" néven nevezték. Ezzel szemben a keresztények a "Szövetség" nevet adták ugyanezen írásgyűjteményüknek, s megkülönböztetendő a maguk készítette írásoktól az átvett szövegeket "Ószövetség", a magukéit pedig "Újszövetség" névvel látták el.

Így aztán a keresztény gondolkodó számára a múltban, a jelenben s a jövőben adva van a kisbetűvel írt "szövetség" az ember istenkapcsolatának megjelölésére, s adva van a nagybetűvel írt "Ó- és Újszövetség", mint ennek az istenkapcsolatnak legjelentősebb írásos dokumentációja.

b) Időtlen szövetség

1950-ben Debrecenben, az ottani és akkori kisközösségek tagjai számára dogmatika tanfolyamot kezdtem. Be nem fejezhettem. De anyagából három kis füzetet legépeltem, melyek nem maradtak meg. Mint annyi más írásom, ezek is a Fő utcai börtön kazánházában lelték tűzhalálukat. Isten, Szentháromság, Időtlen szövetség — ezek voltak az első három füzet címei. Ezeket követték volna a többiek. Minden bizonnyal a hagyományos sorrendben: Teremtés, Bűnbeesés, Megváltás stb. Úgy gondoltam, hogy a dogmatikának vannak fejezetei az időtlenség világáról (Isten, Szentháromság), és vannak fejezetei Isten és ember időben lejátszódó kapcsolatáról. Az előbbieket akartam megtoldani még egy fejezettel: Időtlen szövetség. Ez a fejezet Istennek emberről megformált, időtlenül megformált terveiről akart beszámolni.

Isten tervez, de nem determinál. Ezért a dogmatika időben lejátszódó anyaga — arról beszél, hogy mi lett és mi lesz Isten terveiből, amikor Isten tervei találkoznak az emberi szabadsággal. Isten tervez, ember végez? Így talán még sem igaz, bár tény, hogy Isten terveibe az emberi szabadság beleszól. Hogyan szólhat bele a teremtmény az Abszolútum terveibe? Úgy, hogy az Abszolútum maga akarja a teremtmény beleszólhatását. Maga akarja, mert nem maga írta bábjátékra, ha tetszik színjátékra, hanem történelemre vágyott, amelyet Isten és ember közösen írnak. A szentírási indítást az időtlen szövetség gondolatához az Efezusi levél nyitányából kaptam: "Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki megáldott minket mennyei világának minden áldásával a Krisztus által. Mert Őbenne kiválasztott minket magának már a világ teremtése előtt..." (Ef 1,3—4)

Ha akarnám, sem tudnám rekonstruálni, amit közel ötven éve gondoltam Isten időtlen terveiről. Akkori gondolataimat az a Duns Scotus-tól származó felismerés határozta meg, hogy az Abszolút Szeretet sorsa a világban a kereszttel, s a Golgotára akkor is sor került volna, ha Ádám nem vétkezik, s Krisztusnak — a páli teológia értelmében — nem kellett volna Istent kiengesztelnie Ádám vétke miatt. Azt a kérdést tettem fel magamnak, hogy mennyiben lehetett Isten terveinek logikailag első mozzanata a keresztfeszített, a megtestesült Isten. Valami olyasmit gondoltam, hogy Istent a teremtés felvállalásakor elsődlegesen az a szándék határozta meg, hogy a kereszttel megmutassa a teremtet világ nyelvén a maga máshonnan való szeretetének legmélyebb mivoltát: megmutassa a másért elvállalt halálban, az önfeláldozásban a szeretet paroxizmusát.

Akkor, az 1950 körüli években, a magyarországi sztálinizmus virágkorában ez volt számomra (számomra is!) az egzisztenciális gondkör. Tanítványságtudatunk, keresztény identitásunk megőrzéséhez akkor a szeretet isteni paroxizmusának másolására volt szükségünk. Akkor csak a feltétlen, a mindent és akármit elvállalás tette lehetővé számunkra a kevesek egymásba tett kezét, a csoportba járást, ami nélkül nem volt és nincs és nem is lehet soha Isten Ország. Isten Ország? Igen, bár mondhatom ugyanezt most, amikor "Egyetlen Szövetség?" címen fogok tanulmányírást, másképpen is. Így: ami nélkül nem lehetséges a szövetség; pontosabban: nem lehetséges a szövetségi hűség.

c) Van-e objektív tartalma?

A szövetségi hűség bármikor kívánhat véres Golgotát. Ma és itt, amikor a sztálinizmus örökösei, haszon- és baj-élvezői a sztálinizmus bűneit maguk is kezdik felelősen, már kevésbé nehezedik rá a véres Golgota árnya a szövetségi hűség elkötelezettjeire. Az egzisztenciális gondkör ma más. Más, bár aligha kisebb. Ami ma gond, akkor nem volt gond. Ami akkor gond volt, ma kevésbé gond. Más a pohár, és más az alámerülés — akkor és ma, bár mind a két gond — változatlanul pohár és alámerülés. (vö. Mk 10,32) Világi törvényszék volt a gond akkor, egyházi törvényszék ma. Elsüllyedés az embereket eltüntetés infernójában akkor, szövetségi hűségünk megkérdőjelezése az infernót csinálókkal szövetségbe került egyházi hierarchia részéről — ma. "Igen, szenvednek, de nem azért az egyházért, amelyik ténylegesen fennáll és egzisztál, hanem azért, amelyet maguknak kigondoltak, hogy gyalázhassák püspökeiket!" — mondta mai gondunk tárgyában "nemes" haraggal 1981 decemberében a bíboros-törvényszéki elnök jobbán ülő professzor-ülnök. Az elnök meghalt már, az ülnök még él. Nem írom ide nevüket. Egyikük se adta jelét, hogy megbánták volna az elvállalt szerepkört.

Hogyan s mikor vagyok hűséges szövetségese Istennek abban a történelmi szituációban, amelyikben élek? Mi ennek a hűségnek a tartalma? Ha nem az a valós tartalma, amit magam annak gondolok, akkor hűségem csak szubjektív hűség: hűség ahhoz, amiről azt gondolom, hogy ragaszkodnom kell hozzá. Az én személyes ragaszkodás-tartalmam megkérdőjelezett, s a Hittani Kongregáció magosából kíváncsítok tőlem, hogy "amint jó paphoz és jó szerzeteshez illik", ahhoz ragaszkodjam, amit ragaszkodási tárgyként mások jelölnek ki nekem. Mások, akik egyfelől úgy tudják, hogy őket maga Isten szemelte ki arra, hogy nekem s más kisbajos embereknek megmondják, mihez kell ragaszkodnunk. S

akiknek másfelől az államhatalmakkal kötött szövetségük lehetővé teszi, hogy törvényszéket állíthassanak, melyek bírói ítélettel szereznek érvényt elgondolásaiknak arról, hogy a kisbajos emberek szövetségi hűsége Istenhez vajon objektív hűség-e; azaz olyan hűség-e, amelyet Isten kíván tőlem? Szerintük csak akkor lehet objektív, azaz istennektetsző a szövetségi hűségem, ha ahhoz ragaszkodom, amit törvényszékkel is rendelkező "hatóságuk" jelöl meg olyanként, amihez ragaszkodást Isten öröktől fogva kíván meg tőlem s minden embertől a magam és az emberiség üdve érdekében.

A minap (1988!) szerkesztett is számomra e hatóság egy Ragaszkodási Aktust. Megírták, hibátlanul meg is gépelték, nekem csak annyi dolgom lett volna, hogy odaírom a szép fogalmazvány alá a nevem. Írásukban megfogalmazták az ellenkezőjét annak, amit én igaznak gondolok. Tudták, hogy mit gondolok igaznak. Tudták, hogy az ellenkezőjét gondolom igaznak. Nem csaptam be őket. Tudattam velük, hogy nem írom alá. Az okot is megmondtam: az ellenkezőjét gondolom igaznak; nem azt, amit alá akarnak íratni velem.

Mit is gondolt Isten időtlenül az én szövetségi hűségemről? A tiédről? Az övéről? Az emberéről? S ha tudhatom, honnan tudhatom? Látens gondom ez évtizedek óta, de az elmúlt esztendőben ez a látens gond manifesztté vált bennem. Közel egy esztendeje ezzel bírkózom. Kelek és fekszem vele.

d) Hány szövetség?

Az elmúlt év (1987) októberében egy olvasmány (Hamvas Béla, Antikrisztus) hatására sebtében írtam egy 21 pontos vázlatot. Barátaimnak felolvastam, de kezemből az írást ki nem adtam. Most ide írom. Ha tetszik — egy kicsit könyvem nyitányaként is, amikor e vázlat még nem végső szó. Nem végső szavam erről a gondról, de azért az enyém.

*

1. A keresztény teológia szövetségen általában azt érti, hogy Isten részesedést kínál fel a maga életéből az embereknek, mégpedig az isteni élethez méltó földi viselkedésük feltételének ellenében.
2. A keresztény teológia általában két szövetségről szokott beszélni, melyek írásbeli lecsapódásai: az Ó-, ill. Újszövetséginek nevezett írásgyűjtemények.
3. Amikor a keresztény teológus azt állítja, hogy nincs harmadik szövetség, akkor ezzel azt az álláspontot képviseli, hogy az Ábrahámától Mózesen keresztül Keresztelő Jánosig tartó első szövetség után Isten Jézus által és Jézusban végérvényes szövetséget kötött az emberrel, az emberiséggel, amelyet ezért nem válthat már le egy harmadik szövetség.
4. A katolikus teológia úgy gondolja, hogy Istennek ezt a második és végérvényes szövetségét a szerződő felek számára a katolikus egyház képviseli, s ez az egyház a maga első embere, a pápa által tölti be ezt a szerepet. Van tehát mindig az emberiség életében egy konkrét személy, aki hitelesen adja elő a végérvényes szövetség tartalmát, s akit megkerülve nem lehetünk szövetségben Istennel. "Aki pápába harap, belehal abba" — mondja a francia közmondás.

Eddig a hagyomány. A következő pontok már nem a hagyományt idézik.

5. Isten a maga szövetségét minden embernek felkínálja. Az ember (a katolikus keresztény meg az akármilyen egyéb) lehet szövetséget megtartó akkor is, ha a pápa meg van elégedve vele, s akkor is, ha az nincs megelégedve vele.

6. Istent az emberek között az képviseli hitelreméltóan, akinek tanítása és élete optimális szinkronban van Isten szövetségi szándékaival, és Jézusnak e szándékokat 2000 esztendővel ezelőtt teofániától is megpecsételt hitelességű szövetségi hűségével.

7. Istennek egyetlen szövetsége van. Ezt beleírta a teremteskor az Általa megteremtett emberi természetbe. Aki ehhez igazodik, az szövetségtartó. Aki ehhez — a nem-igazodás általános emberi és társadalmi szokásait megtörve — újra igazodik, az szövetségújító. A szövetség az Isten részéről egyetlen, az emberiség részéről akárhány.

8. A szövetség tartalma igazolható az ember fenti univerzális orientációjának (7.) megfogalmazni tudása és ennek megvalósítása által: tudatunk és lelkiismeretünk igent mond rá.

9. A szövetség záloga a Lélek. Kinek-kinek erre a Lélekre kell hallgatnia, akit sajátmagunkban mindannyian hallhatunk.

10. Hivatali tekintély nem lehet magasabb fórum az ember számára annál a Léleknél, akit az ember önmagában hall. Akinél mégis a hivatali tekintély a magasabb fórum, az — objektíve — vétkezik a Lélek ellen.

11. A megváltatlanság legsúlyosabb megnyilvánulási formája: az istennektetszés legfőbb kritériumának tekinteni, hogy a Lélek szavát alárendeljük a hivatali tekintélynek.

12. Ennél nagyobb bűne csak annak van, aki a Hivatalt birtokolván tanítja:

a/ hogy neki, a hivatalt betöltőnek kell engedelmeskednünk,

b/ s hogyha vele szemben a Léleknek engedelmeskednénk, akkor ez részünkről: az Isten akarata mellett elmenő vétkező szubjektivizmus, az alázat szellemének hiánya, gőg és bűnös engedetlenség stb. stb. volna.

13. A Szövetség teljes megghiúsulását eredményezi a hivatali Tekintély által kikényszeríthető egység. A kikényszeríthető, a belülről nem vállalt egység — a Sátán egysége.

14. Valakit engedelmességre bízni annak belső hangja ellenére — ez az Antikrisztus magatartása.

15. Egyetlen jézusi, azaz szövetségtartó társaságnak sincs szüksége arra, hogy valakik engedelmisségi alapon felzárkózzanak a vezetőhöz.

16. A vezető (chgoumenon)(vö. Lk 22,26) sohasem kíván senkit engedelmeskedtetni, csak az uralkodók (arcwn)(vö. Mt 20,25) kívánnak ilyesmit.(vö. Mt 20,25)

17. Amíg a Lélek hangját követjük, sohase leszünk Szövetségén kívül.

18. Mindenkinek az a kötelessége, hogy életével Szövetséget újítsa, újítsa az egyetlen és örök Szövetséget.

19. Minden magamat kiszolgáltatás a Léleknek — szövetségújítás.

20. A próféták mind szövetségújítók.

21. Hogy a jézusi — maga vére árán újítt — szövetség erejében mi, keresztények, automatikusan szövetségtartók volnánk — ez az önbecsapás a javából.

*

Eddig a feljegyzés. Nem nagyon hűvös, inkább szenvedély diktálta. Mi áll meg belőle, ha a szenvedélyt háttérbe szorítja a tiszta ész és a felelősség, hogy istenektetsző magatartásra indítsak és csak arra? Könyvem végére bizonyára eldől.

e) Szabadságunkra épített isteni terv

Emberhez a szerénység illik. Szerénység, ha szól a világról. Mert nem az ember hozta azt létre, s minél többet vizsgálja, annál több kérdőjelre akad. Még inkább szerénység illeti, ha az Istenről szól. Miért szólok akkor mégis világról, benne emberről s mindezek Teremtőjéről, Istenről? Mert az embernek a tiszte ez. Enélkül az ember kevésbé látszik embernek.

Szólok tehát. Emberhez illően és szerényen. Így: fenntartom magamnak a tévedés jogát. Lehet, hogy holnap már valamit másképpen mondok majd, mint ma. De ma így látom. S ma nem tehetek mást, mint hogy úgy mondjam, ahogy látom.

Ha a "szövetség" szót használta, ha más szót használt, mindig csak azt mondhatta el Isten időtlen tervéről az ember, amit gondolt. Ma is csak azt mondhatja el. Beleállok azoknak a sorába, akik már elmondták, hogy elmondjam én is, és hogy majd az utánam következők is elmondják majd, amit ők látnak.

Azt gondolom, hogy Isten ki- és mi-voltáról a legtöbbet ezzel mondok: önmagának ajándékozott szabadságával mindentadóan szeret, és ez neki jó. Ez a szabad és mindentadó szeretet konstituálja Őt boldog Szentháromsággá. Ez a Szentháromság az Ő időtlen és transzcendens Országá. Teremteni pedig azért teremt, hogy teremtményét, az embert beleemelhesse ebbe az Országba. Azért teszi ezt, hogy az embernek is jó legyen ott, ahol jó az Istennek is, és aki éppen ezért hívja meg ezt az embert a maga országába, házába. Meghívja, hogy beemelhesse. Miért nem emeli eleve bele? Nem tudja. Mit nem tud az Isten? A lehetetlent. Miért lehetetlen, hogy eleve odaemelje Magához az embert? Hát csak azért, mert a szeretet per definitionem szabadon történő mindentadás. A determinált mindentadás nem szeretet. S a nem-szeretet nem emelhető bele a szeretetbe. Nem volna otthon, nem érezné jól magát. Az így beemelt ember közelében nem éreznék otthonosan magukat az ottaniak, akik éppen azért ilyenek, mert szabadon szeretnek. Isten csak hívhat a maga Országába. Az Országot, a szeretetet szabadon választani képeseket hívhatja. De csak a szabadon válaszolókat, a szabadon mindentadókat emelheti be oda. Csak olyanokat, akiknek van módjuk szeretni és van módjuk nem szeretni; csak ezeket hívhatja. De beemelni oda — önnön erejében — senkit sem tud! Csak szabadon mindentadásának erejében lehetséges a beemelés.

f) Az ember természete: adni és szerezni akar

Istennek a maga képére és hasonlatosságára kell megteremtenie az embert, ha a maga házába akarja hívni; ha azt akarja, hogy jól érezze magát Isten otthonában az ember. Tehát szabadnak, azaz szeretni, ill. nem szeretni egyaránt képessé kellett teremtenie az embert. Ettől a szándéktól indítva gyúrja tehát egybe az embert a maga mindent adni akaró isteni természetéből és a magának mindent megszerezni akaró teremtményi, teremtett természetből. Az ily módon létrejövő ember két felszólítást tapasztal önmagában. Szerez meg magadnak mindent, mert ez neked a jó! — ez az egyik felszólítás. A másik: add oda a másinak (Istennek, embertársadnak), amid csak van, mert ez neked a jó! Pál nyomorultnak (Róm 7,24) mondja az embert, önmagát is, e kettős felszólítottasága miatt. De e nyomorultságunk nélkül nincsen szabadsága, és szabadság nélkül nincsen helyünk Isten örök otthonában.

Nemcsak nyomorult az ember. Isten-arcú is, és tudja, hogy a két felszólítás harmóniába hozható. Az aranyszabállyal: ne tedd a másinak, amit nem kívánsz magadnak! Az aranyszabály a szerzést alárendeli az adásnak: úgy szerezz, hogy a másik ember is szerezhessen! A Földet kell birtokolnod (nem elpusztítanod), nem embertársadat. Az embert csak szeretned szabad: odaadni magadat neki. Ezt az aranyszabályt az ember meg nem szűnően hallja magában, ha hajlandó hallani, meghallani; ha erővel

el nem némítja. Az embernek különféle tárgyú ismeretei vannak: földrajzi, matematikai, irodalomtörténeti ismeretei stb.; mindegyik ismeretnek más és más a tárgya, az anyaga. S az embernek van lelkiismerete is: ennek tárgya az arany szabály. A görög nyelv a lelkiismeretet "együtt-látásnak" (suneidhisiV) mondja. Találón. Itt, a lelkiismeretben látom s élem meg együttlátva a szabadságomat biztosító két felszólítást, az adás és a szerzés természetembe írt kívánságát. E kettő — a teremtetlen isteni és a teremtet — együtt adja az emberi természetet. Az ember természetét.

Figyeljen az ember erre az Istentől (és Istenből is) kapott természetére, amellyel birtokolhatja a Földet és szeretheti embertársát! — ez az Isten időtlen terve, amellyel tervezi, hogy befogadja az embert a Maga házába. Ha figyelünk kapott természetünk egészére, megvalósítjuk a Földön is Isten (= a Szeretet) Országát. Ha figyelünk rá, miénk lehet a Föld, melyet megannyi öröm forrásának, forrásul is teremtet meg számunkra az Isten. Ha figyelünk rá, alkalmassá formálódunk arra is, hogy Isten beemelhessen minket Örök Országába. Ha nem figyelünk elpusztítjuk a Földet is, elpusztítjuk magunkat is. Emellett még alkalmatlanná válunk a beemelődésre is... áthúzzhatjuk Isten örök tervét is.

Mindez mondható szerződésnek is; s ha tetszik, fogalmazhatjuk szövetségnek is. Isten felkínálja az embernek a fenti lehetőségeket azzal, hogy elfogadásuk által kivirulunk, elutasításukkal tönkremegy az életünk. Isten, a szövetséget kezdeményező Isten visszavonhatatlanul kínálja ezáltal a maga szövetségi hűségét az embernek. Hűtlenségre hűtlenséggel nem válaszol soha. Még a hűtlenségünk folytán reánk szakadó bajokon keresztül is szövetségi hűségét kínálja a bajok hatására önmagában megfordulásra, megtérésre, hazatérésre késztetést tapasztaló embernek. S az ember, mert ember (per definitionem) meg is tapasztalja önmagában mindezt. Azt, hogy Isten szövetséget kínál neki.

Maga a terminológia, szövetség nem tartozik a lényeghez. De a lényegét csak valaminő szóban, szavakban tudjuk kimondani. A szövetség tartalma legegyszerűbben ennyi: szeretnem kell, s akkor jó lesz nekem. Vagy még egyszerűbben: annak lesz jó, aki jó. A nagy dolgok nagyon egyszerűek. A legnagyobb dolog az ember üdvössége. Ezért ez a legegyszerűbb. Ilyen egyszerű: Jónak kell lenni! (1987 októberében írtam a fentebbi 21 pontot. A rákövetkező március elején tudtam továbblépni, mert akkor jutottam el a vertikális és a horizontális szövetség fogalmához.)

91. VERTIKÁLIS ÉS HORIZONTÁLIS SZÖVETSÉG

a) Gőg vagy csak önközpontúság?

A jézusi célkitűzés nem más, mint az emberiség egysége, a Teremtőtől az embernek felkínált szentháromsági szeretet (agapé) erejében. Ez a szeretet tárgya, tartalma annak a szövetségnek, amelyet Isten felkínált kezdetben, és folyamatosan azóta is felkínál az emberiségnek. Ennek a szeretetegységnek talán legnagyobb akadály, hogy az ember hajlamos az önközpontúságra. Ha pedig még istenhívő is ez az ember, hajlamos azt képzelni, hogy egyedül ő — meg még az Istent vele egyező módon tisztelő is — kedves az Istennek. Azaz kisajátítja Istent a maga — s övéi — számára. Azt képzei, hogy aki az ő saját és sajátos istentiszteleti módját nem fogadja el, azt az Isten sem fogadja el.

Az Isten sem, mert Isten — elképzelése következetes továbbvitele folytán — vele és csak vele lépett szövetségre. Önközpontúsága következtében elhiszi magáról, hogy őt kikerülve nincs és nem is lehet út senki számára az Istenhez.

Önközpontúságot mondtam. Miért nem mondtam egyszerűen gőgöt, felfuvalkodottságot? Azért nem, mert elvileg elgondolható és adott esetben gyakorlatilag is megtapasztalható, hogy valaki úgy gondolja, hogy Isten akaratából folyóan ő és éppen ő — akármilyen terhesnek is érezheti a maga számára e szerepet és hivatalt, mégis ő maga a közvetítő Isten és az emberiség között. Azért nem mondtam egyszerűen gőgöt és felfuvalkodottságot, mert az emberi történelem szinte csak ezt mutatja: valakik elhiszik, hogy valamely vallási vagy/és politikai—állami hivatal betöltése ezt az Istent egyedül képviselő és Istent egyedül közvetítő szerepet juttatja valakinek, valakiknek, s most éppen neki.

b) Horizontális kapcsolat

Ezt a hitet nem szabad egyszerűen báva hiedelemnek leminősíteni. Azért nem, mert bár igaz, hogy Isten egyfelől szövetséget akar kötni mindenkivel, mégis másfelől Isten a maga szövetségét az emberiséggel nemcsak milliárdnyi vertikális (Isten és az egyes emberi személyek között létrejövő szinguláris) szövetség amorf halmazának akarja. Azért nem csupán ilyen amorf halmaznak, mert az Isten emberiséggel megkötni akart szövetségének tartalma: az Isten Országa. "Ország" pedig sohasem állhat amorf, hanem csak rendezett halmazból. Az Isten Országa az Istennel vertikális szövetségben levő emberek horizontális (tehát az egyes emberi személyek között fennálló) kapcsolatából, ha tetszik, szövetségéből is áll, és nemcsak kinek-kinek vertikális kapcsolatából. Ha pedig így van, akkor ezen a horizontális szövetségen belül ugyanúgy van vonatkozási (ezúttal: szövetségi) első és második pont, ahogyan a vertikális szövetségen belül is van. A vertikális szövetségen belül nyilvánvalóan Isten adja az első pontot, mert ő kínálja fel a maga szövetségét az embernek, aki ily módon e vertikális szövetség vonatkozási második pontját alkotja.

c) A horizontális szövetség vonatkozási első pontja

A kérdés ezek után csak az, hogy az emberi személyek köréből melyik az a személy, aki a szövetségi-vonatkozási első pontot adja?

Az emberiség életének korábbi szakaszában még nem voltak adottak a közlekedési feltételek ahhoz, hogy az emberiség egésze szövetségre léphessen egymással. Ekkor még az emberiségnek csak töredékei tudtak egymásról, s e töredékek is minél szélesebb gyepek megteremtésével igyekeztek egymás közti vonatkozásukban amorf alakulatok lenni. Az emberiség e kezdeti és kezdetleges korszakában az újszülötteknek, a felseerdülőknél a horizontális szövetséget a számukra adott társadalmi rend szakrális vezetője kínálta fel: a törzsfő, aki papja és királya volt egyszemélyben a maga népének.

A kezdetekre pillantás után azonnal a jelenre térhetünk: a jelen egy közismert és tárgyunk szempontjából jelentősnek minősíthető jelenségére. Aligha van az emberiség jelenének sok olyan

személye, aki vetekedhetnék a nyilvánosságot teremtésben Karol Wojtylával. Elsősorban utazásaira, utazásainak számára és az utazások során elmondott beszédeit a helyszínen meghallgatók létszámára gondolok. Olyan létszámú ez a helyszíni hallgatósága, hogy ez a létszám alighanem vetekedik a legnevesebb filmszínészeket, labdarugó vagy kosárlabdázó sztárokat a TV által látó, hallgató tömegek létszámával is. Biztos azonban, hogy sem a konstantinápolyi pátriárka, sem a Genfi Ökumené főtitkára nem rendelkezik ekkora nyilvánossággal. A többi világvallás vezetői ugyanúgy messze alatta maradnak annak a nyilvánosságnak, amellyel II. János Pál pápa rendelkezik.

Keresem az okait e nyilvánvalónak gondolt ténynek. Ezek részint Wojtyla személyiségéből, részint betöltött hivatalából adódnak. Az elsőül említett okot nem vizsgálom, a másodikra fordítom figyelmem. E hivatal és annak súlya a velünk, emberekkel szövetséget kötni akaró Isten két feljegyzett kijelentéséből származtatható. Az egyiket Ábrahámnak mondta: "A te utódod által nyerhet áldást a föld valamennyi népe, mert hallgattál szavamra". (Ter 22,19) A másik: "Te Péter vagy, s én e kősziklára építem egyházamat". (Mt 16,18) Az emberiség egy része mind a mai napig tudomást szerez e négyezer, illetőleg kétezer esztendővel ezelőtt elhangzott és Istennek, ill. Jézusnak tulajdonított két mondatról. E két mondat következtében, ha egyszer elfogadom Isten nekem felkínált vertikális szövetségét, s ha szolipszista (=egyedül én vagyok a világon) egyedként nem akarom semmivé tenni ezt a magam vertikális szövetségét, akkor (Magyarországon vagy másutt) katolikusnak születve horizontális szövetségben levőnek kell tudnom magamat Karol Wojtylával. S mi több: e horizontális szövetségem első pontjának őt kell tudnom, és nem magamat, mert őt tekintik "Péter-utódnak" és nem engem. Tetszhetik nekem ez a tényállás, meg nem tetszhetik, de ez mit sem változtat annak tényállás voltán.

d) A próféta és a horizontális szövetség

Ma március 2-a van, és tegnap volt nagyböjt második vasárnapja utáni keddi, s a tegnap esti szentmisében e keddi mise olvasmányairól elmélkedtem. Az első olvasmányt Izajás próféta írta. (Iz 1,10-20) Nem Izajás volt a maga korában Izraelben a főpap. Más volt a főpap, aki Izajás korában Izajás számára is a horizontális szövetség első pontját jelentette. Izajás mégis a maga Istennel kötött vertikális szövetségének erejében, s magának Jahvénak a nevében leszólja a főpapot, ill. annak Isten törvénye által rendelt áldozatbemutatói funkcióját: "Mit kezdjek e sok véres áldozattal? — mondja az Úr. Elegem van az égőáldozati kosokból...". (Iz 1,11) Belegázol talán még a főpap becsületébe is: "Halljátok az Úr igéjét, Szodoma vezetői!". (Iz 1,10) A főpap válasza nem késett sokáig. A hagyomány szerint Izajást kettéfűrészelték. Mi más lehet a sorsa annak, aki így belegázol a horizontális szövetség első személyébe is, annak szerepébe is? Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért, az a nép, amely a főpapot tekintette a horizontális szövetség első pontjának, nemzedékről nemzedékre újra másolta és így megőrizte azokat az Izajás-tekercseket, amelyek ily gyalázatosan kikészítették a főpapot s annak áldozatbemutatói tevékenységét. A "Törvény és Próféták" című szöveggyűjtemény (értsd: az Ószövetségi Szentírás) ugyanolyan legitim, azaz Isten akaratának megfelelő ténynek tekintette a nem-főpap Izajás személyes vertikális szövetségét Istennel, mint amilyen legitim ténynek tekintette a főpap főpap-voltát. A főpap kettéfűrészeltetheti a prófétát, de a főpapnak nincs hatalma megakadályozni, hogy a szövetség népe, az Istennel vertikális szövetségi kapcsolatban élők még akkor is olvassák—ízlelgessék Izajás fenti szavait, amikor talán már senki sem tudja többé, hogy mi is lehetett a neve annak a főpapnak, akit Izajás "Szodoma vezetőjének" titulált. A kettéfűrészelt próféta mind a mai napig ihleti az Istennel vertikális szövetségi kapcsolatot tartókat, s mind a mai napig bátorítja a későbbi prófétákat, hogy bátran emeljék fel szavukat, mitsem törődve azzal, hogy a felemelt szó kinek az érdekeit sértheti, s hogy a sértett minő választ fog adni fűrésszel, máglyával vagy csupán kiközösítő—élítelő szóval.

e) A horizontális kapcsolatnak fölibe emelkedik a vertikális

Az ember szövetséges társa lehet Istennek, hiszen arra lett teremtve, hogy azzá legyen. Isteni jogon szólnia kell azt, amit igaznak, amit Isten benne megszólaló hangjának gondol. E vertikális kapcsolatának

erejében legitim módon szól, ha szól. Akkor is, ha a főpap, a horizontális szövetség első embere megpróbálja elnémítani őt. Az ember rendre a horizontális szövetség nem első pontjaként kap ily próféta, Isten szavát közhírré tevő küldetést. A horizontális szövetség első pontja (a főpap) pedig rendre harcol e küldetés ellen. Ez azonban nem tudja sem megneamtörténné, sem érvénytelenné tenni, hogy bizonyos személyek (próféták) esetében a vertikális kapcsolatnak elsősége lehet, és adott esetben van is mindenféle horizontális kapcsolattal szemben. A vertikális szövetség világán belül az ember nyilvánvalóan csak — vagy mindenekelőtt — Istenre hallgat. Ahogyan Péter mondta Kaifás, János és Sándor főpapoknak: "Ítéljétek meg, vajon Istennek tetsző-e Isten színe előtt rátok hallgatni, és nem az Istenre!". (Csel 4,19) A horizontális kapcsolatnak prejudikál a vertikális. Ha nem így volna, akkor a horizontális kapcsolat engedelmisségi viszonyt jelentene az első ponthoz igazodás jegyében. De a vertikális szövetségi kapcsolat lehetetlenné tesz mindenféle engedelmisséget. Az ember senkinek sem engedelmeskedik. Az ember hallgat Isten szavára (82. num). Nincs is más tartalma e vertikális szövetségnek, mint ez a hallgatás: "Szöma Jizraél!" (Halljad Izrael!).

f) A vertikális és horizontális szövetség harmóniája

A második — említett napi — olvasmány szövivője pedig Jézus, a názáreti próféta, aki isten-gyilkosnak is állította a főpapot. Jézus csak az Atyára hallgatott, és ez a "csak" belső konzekvenciák erejében eljuttatta őt oda, hogy istengyilkosnak mondja a főpapot, a horizontális szövetség első pontját. A főpap pedig természetesen — szabályos és szakrális törvényszéki ítélet erejében — kivégeztette az általa képviselt horizontális szövetségi rend ellen lázadónak és istenkáromlónak minősített Jézust. Ugyanez a Jézus, aki a Pétert kösziklává tevésével nem tagadja, hanem állítja a horizontális szövetségi rendet, az imént említett olvasmány mondanivalójával a horizontális szövetségi rendnek olyan alapjait rakja le, amelyek hivatva vannak kiküszöbölni a próféták kettéfűrészelésének, keresztrefeszítésének hagyományait. Melyek ezek az alapok? Ezek: "Egy tanítótok van, ti pedig mind testvérek vagytok... Csak egy oktatótok van, a Krisztus. Az, aki nagyobb köztetek, szolgáljon titeket". (Mt 23,8.10—11)

A Jézus akarta horizontális szövetségi rend alapokmányának tekinthetjük ezeket a szavakat, amelyek elvileg zárják ki a próféta-gyilkolást. E szavak ütközésmentes harmóniába hozzák a vertikális szövetséget a horizontálissal. Nem adnak lehetőséget semmiféle mesterséges tekintélynek — érvényben hagyva az egyetlen valóságos tekintélyt, az Istenét: "Atyának se szólítsatok közületek senkit a földön, mert egy a ti Atyátok, a mennybeli". (Mt 23,9) E szavak egyértelművé teszik, hogy koncepciójában a vertikális szövetségi tartalommal nem kerülhet szembe a horizontális szövetségi tartalom, mert az esetleges szembekerülés esetén az ellentét feloldásának módja nem a próféta-gyilkolás, hanem a metanoia, azaz az újra-átgondolás, s ennek nyomán a horizontális szövetségi tartalom odaigazítása a vertikális szövetségi tartalomhoz, amelyet rendre Izajás, Jézus és a különböző korok soros prófétái hoznak a horizontális szövetség tagságának (testvéreknek!) a tudomására.

92. A HORIZONTÁLIS SZÖVETSÉG SZEMÉLYEI

a) A próféta is, a főpap is — testvér

A próféta is testvér. A horizontális szövetség első pontja — ha főpap, hát főpap — is testvér. A főpap testvér-volta itt szembeállítódik a tanítóval, atyával, oktatóval. E szembeállítás a mesterséges — mert hivatalból, s nem személyi értékekből forrásozó — tekintély elvetését jelenti. A mesterséges tekintély elvetése miatt volt olyan felháborító a magyar Sion ormán lévő főpap számára, hogy egyik papja — saját főpásztorának írt levelében — "László testvérnek" szólította őt. Pedig megkérdőjelezhetetlen tekintélye — eleve, azaz státusából (állásából) folyóan csak Istennek lehet. Miért? Mert egyedül Ő az abszolút értelem. A teremtmény soha. Az ember, a teremtmény participálhat az isten értelméből, ha úgy tetszik, eszéből. Ahogyan Pál is gondolta: "Ki ismerte meg úgy az Úr eszét (gondolkodását), hogy őt kioktathatná? Bennünk pedig Krisztus esze (gondolkodása) van". (1Kor 2,16) Ez az ész — az ember által participált ész, Isten eszéből participált ész; s ennek következtében ez az ész bizony harmóniában lehet az Isten eszével. De honnan tudhatjuk meg, hogy valamelyik ember-társunknak Istenből participált esze állítja azt, amit állít?

Konkrétabban: ha valaki "prófétaként" fellép egy olyan szövetségtartalommal, amely ellenkezésben van az adott, azaz a főpap által képviselt horizontális szövetség-tartalommal, vagy annak valamelyik mozzanatával, honnan és hogyan tudjuk meg mi, a horizontális szövetség népe, hogy prófétával vagy álprófétával, esetleg jószándékú tévedővel van-e dolgunk? Sehogyan sem tudjuk meg, ha ismerünk tanítót, oktatót, mást, mint a Krisztust. Sehogyan sem tudjuk meg, ha ismerünk más atyát is a szövetség népén belül, mint a mennybelit. Sehogyan sem, mert ez esetben egy mesterséges tekintély fog dönteni a prófétált szövetségtartalom istenektetsző volta mellett vagy ellen. Dönt egyszerűen azon az alapon, hogy a prófétaként fellépő személy a horizontális szövetségtartalom ellen beszél. Ha pedig ez ellen beszél, akkor e pusztá tény is elegendő az ítélet megfogalmazására: a "próféta" nem próféta, hanem téved vagy félrevezet, minek következtében "méltó a halálra". (Mk 14,64) Ez szükségképpen velejárója a tanítót és atyát ismerésnek.

b) Csak testvért-ismerés

És mi a következménye a Jézustól javasolt csak testvért-ismerésnek? Az igazság megkeresése és e megkeresésnek testvérek körében egyedül lehetséges útja. A testvér itt "nem-atyát" jelent; azaz a mesterséges tekintély nem ismerésének a világát jelenti. Olyan világot, amelyben a szövetségi tartalmak istenektetsző vagy Istennek-nemtetsző voltának eldöntésére egyes-egyedül Istentől kapott ajándékunk, az értelem hivatott. A prófétaként jelentkező személy a maga vertikális szövetsége tartalmaként közli a maga mondanivalóját. Ez a próféta azonban nem tanító, nem atya, nem oktató, hanem csak testvér. Testvér, aki tudja, hogy testvéreinek is vannak, lehetnek vertikális szövetségi tartalmak, amelyek alapján ezek a testvérek megítélhetik az ő, a prófétaként jelentkező testvér mondanivalóját. Igaznak tarthatják azt, s a próféta a maga prófétai szavai következtében nem lesz kettéfűrészelve, nem lesz keresztrefeszítve, nem lesz kiközösítve, még elhallgattatva sem. És tévesnek is találhatják a szóbanforgó mondanivalót: "Testvér, tévedsz! Nem úgy van, ahogy gondolod!" Ezt a tévedő prófétát megint csak nem likvidálják. Még akkor sem, ha a próféta nem képes belátni testvéreinek érveit, igazát, és megmarad álláspontján, a maga tartalmak mellett. Még akkor sem lesz likvidálva. A próféta mehet tovább, hátha másutt megértésre talál. A próféta mondanivalóját el nem fogadó testvérek azért tesznek így vele, mert tudják, hogy csak részesülhetnek az Isten abszolút értelméből, de azt nem hordhatják a zsebükben. Azaz a próféta testvérei tudják magukról, hogy ők is tévedhetnek. Tévedhetnek akkor is, amikor elutasítják a prófétát.

Ha a horizontális szövetség népe nem testvérekből álló nép, akkor e szövetségen belül permanens a veszedelem Isten üzenetének meg nem hallására. Sőt, permanens a veszedelme annak is, hogy az egyes személyek saját vertikális szövetségének erejében megtudottakra a válasz a horizontális

szövetség első embere és hatalomgyakorló munkatársai részéről több lesz, mint a fenti megnehallgatás. A válasz keményebb lesz: az üzenetet hordozó prófétai személy diszkvalifikálása és végső soron elhallgattatni akarása olyan módszerekkel és eszközökkel, amelyek az elhallgattatáshoz szükségeseknek — ill. egy adott korban lehetségeseknek és alkalmazhatóknak — bizonyulnak: máglyán elégetés, avagy csupán a "missio canonica" megvonása (=búra alá helyezni akarás).

c) Az atyát-ismerés okai

Ha pedig a horizontális szövetség népe nem testvérekből álló nép, ha Jézus kifejezett utasítása ellenére is tanítót, atyát, oktatót ismerő nép, akkor illik megkeresnünk ennek lehetséges okait.

Két oka is lehet: Jézussal szembekerülni akarás — ez az egyik. Tévedés áldozatának lenni — ez a másik. Az elsővel inkább nem foglalkozom, bár Dosztojevszkij Nagy Inkvizítora az első ok valós voltára akar rámutatni, s nem kizárt, hogy egy nem testvérekből álló horizontális szövetségen belül akár élvonalba is kerülhessen olyan személy, aki tudatosan is elutasítja a jézusi üzenetet. A második okkal foglalkozom, mert ezzel elkerülöm a horizontális szövetség uralkodó rétegének nem igazolható, csak sejthető, valószínűsíthető — Dosztojevszkij-féle — kritikáját: tudniillik azt, hogy szembe akarnának kerülni Jézussal.

Azért gondolja oktatónak, atyának tanítónak magát a horizontális szövetség uralkodó rétege, mert előfeltevések birtokában van. Melyek ezek az előfeltevések?

a) Isten befejezte a kinyilatkoztatást nagyjából 1900 esztendővel ezelőtt, s a prófétaság ideje ennek következtében lejárt.

b) Az eddig volt kinyilatkoztatás őrzésére a szövetség népének egésze nem kapott megbízatást, hanem csupán a püspökökként és nem az Egyház egészeként elgondolt Tizenkettőnek püspök-utódai, s ezen belül is elsősorban (valójában: kizárólagosan) a Péter-utód, a pápa.

c) A Péter-utód s a püspökök is, (ha egységben vannak a pápával), megkapták papi uralkodási adományként (donum hierarchicum) az igazság megtalálásának biztos karizmáját, amelynek segítségével dönteni tudnak tanbeli kérdésekben is.

d) Emberhez, Isten gyermekéhez méltónak gondolják, hogy igaznak tartsunk olyasmit is, aminek a téves voltáról vagyunk meggyőződve. Úgy gondolják, hogy a horizontális szövetség tartalmait a hívő embernek mindenképpen — akármit gondol is igaznak! — a lélek, az értelem, az akarat vallásos engedelmisségével kell átölelnie. Akkor is, ha "ex cathedra Petri" jellegű — azaz tévedhetetlennek szánt — a horizontális szövetség vezetőinek a döntése; akkor is, ha nem ilyen, "ex cathedra" jellegű, hanem a későbbiek során még megváltoztatható jellegű. Megváltoztatás esetében pedig a megváltoztatott tartalmat kell ugyanazzal az engedelmisséggel elfogadnia, amivel a korábbiakat, az újaktól különbözőket, sőt, azokkal ellentéteseket kellett átölelnie.

d) Az atyát-ismerés előfeltevésének kritikája

Hogy miként juthattak ezeknek az előfeltevéseknek a birtokába? Megtanulták a nagymamájuktól, majd tovább tanulták a hitoktatás során, s főleg a teológiai főiskolákon. Továbbá — és mindezeket kezdettől fogva el is hitték, mert úgy értesültek, hogy maga Isten kívánja tőlük, hogy "higgyenek", s e hit feltétele annak, hogy a mennyországba juthassanak. A legelső (prófétai) szó, amire szükségük volna: egy ezeket az előfeltevéseiket semmivé zúzó bizonyágtevés. Valahogy így:

a) Isten nem mehet nyugalomba. Isten per definitionem szüntelenül kinyilatkoztató.

b) A Tizenkettő utódává lenni csak testvéreink bizalma alapján lehet, azt megkerülve nem.

c) Nincsen uralkodási karizma; papi uralkodási karizma sincs.

d) Ami meggyőződésünk ellen van, az mindenképpen bűn.(Róm 14,23)

Mivel azonban a horizontális szövetség uralkodó rétege e tételek ellenkezőjét tartja igaznak, ezért nyugodtan uralkodnak tovább. Uralkodnak ahelyett, hogy szolgálnának. Ezért nem veszik észre, hogy — magukat megmagasítva — sorsuk rendre a történelmi megkicsinyítődés.(vö. Mt 23,12) Ki tudja megmondani, hogy hívták azokat a pápákat, akik elítélték Erazmust, Husz Jánost, Páter Riccit, Galileit? Ma még meg tudjuk mondani, kik hallgattatták el századunk legnagyobb teológusait, de félévezred múltán már csak az elhallgatottak nevére emlékezünk majd. Kicsoda ismeri majd az elhallgatatók nevét? Elítéltjeik neve azonban él, és az elítélők utódai is rendre kénytelenek — úgy-ahogy s a legtöbbször nagyon is nyögvenyelősen — rehabilitálni elődeik elítéltjeit.

e) A próféta mindenképpen a szövetséghez tartozik

A próféta két esetben tartozik a szövetséghez. Az egyik, ha elfogadják a mondanivalóját. A másik, ha nem fogadják el, s kirekesztik a horizontális szövetségből. S a tévedő próféta? A tévedő próféta meg van győződve igazáról, s a maga meggyőződéséhez fenyegetések, diszkrimináló intézkedések, likvidálás esetén is ragaszkodik. A szövetséghez tartozik ő is, mert nem hazudott, és általa Isten ügyének gondolt ügyért tette kockára életét. Ha tévedett is, akkor is szeretett. Szeretett, mert szerette embertársait azzal, hogy élete veszélyeztetése árán is elmondta nekik, amit ő Isten üzenetének tudott. A horizontális szövetség uralkodó rétege pedig akkor is rontotta a szövetséget, ha tényleg tévedő prófétát üldözött, üldözött halálra. Rontotta a szövetséget, mert így is vétett a szeretet ellen, hiszen a szövetségnek nincs külön szövetségtartalma, mint a szeretet. A tévedővel szemben is.

A meg nem értett, a diszkvalifikált, a diszkriminált és üldözött prófétának nem kell vennie a kalapját, és más horizontális szövetséget keresnie. Otthon van ő ebben a horizontális szövetségben sokkal inkább, mint annak uralkodó rétege. A próféta testvérekben gondolkodik, s akik testvérek, megbecsülik őt a horizontális szövetségen belül is. A prófétát ne keserítse el, hogy a horizontális szövetség tagjainak körében többen vannak azok, akik nem "testvérek", hanem akik csupán a horizontális szövetség uralkodó rétegeinek feltétlenül igent mondók, a bégető alattvalók seregét alkotják. Egy részük — talán nagy részük — nem is, vagy alig felelős ezért a bólogató magatartásért. Így tanulták. Úgy tudják, hogy ezzel a bólogatással és bégetéssel szolgálják Isten ügyét.

A próféta csak az Isten szavára ügyeljen, s az isteni szóval szinkronban lenni akarás jelentse számára a legfőbb vigasztalást. Vigasztalhatják őt osztályának sorsosai is: solamen miseris socios habuisse malorum (Vergilius). Vigasztalhatja az utókor is, amely szinkronba kerülhet az isteni szóval s vele, az ezt a szót már korábban közvetítővel. A próféta ne menjen a horizontális szövetségen kívülre. Inkább várja meg teljes megcsúfolódását, lefejeződését. A Pétertől magát — a horizontális szövetséget illető — elhatárolással, más és külön népet gyűjtéssel (új felekezet) aligha segít elégséges módon azon a meg nem felelésen, amely egy tekintélyelvű horizontális szövetség tartalma és a vertikális szövetség tartalma között rendre fennáll. A próféta legyen mindenkor tudatában a maga szövetségen-belüli jelentőségének. Úgy, ahogyan tudatában volt annak az ószövetségi próféta is, aki nem disszidált hazájából, és aki hazájának népéből nem formált elszakadó közösséget, s nem lett sem samaritánussá, sem esszénussá, sem másfajta szakadár. "Leszek, mint őrlő szű a fában, leszek az alj a felhajtott kupában..., de itthon maradok" (Végvári: Eredj, ha tudsz!) — énekelte Erdélyben az otthonlevés öntudatával a század húszas éveiben a kisebbségi szituációba került — nem próféta, hanem — magyar.

f) Az Egyház azért lehet misztérium, mert Isten népe

A horizontális szövetség uralkodó rétege, amely — szóhasználatának tükrében is: "az Egyház azt tanítja..." — újra és újra összetéveszti magát az Egyházzal, az utóbbi időben azzal igyekszik védekezni mindenféle prófétai kritika ellen, hogy az Egyház misztérium voltát emlegeti. Az Egyház — mondják —

nemcsak Isten népe, hanem misztérium is. Ennek a tételüknek aligha van értelme, mert az Egyház csak azért lehet misztérium, mert az Egyház Isten népe. Az Isten népe ti. olyan egyedet feltételez, akik egyedenként vertikális szövetségben vannak Istennel, s amikor az Istent, az Abszolútumot érintjük, akkor van helyén misztériumról beszélni.

A fenti hivatkozásnak nincs értelme, csak célja van. A cél: eszmeileg megakadályozni, hogy Isten népének lehessen valami nagykorú, emberhez méltó szerepe a szövetség történelmi útjának formálásában. A hivatkozás bunkó akar lenni azok fejére, akik szerető szolgálatot akarnak vállalni Istenért és az Ő ügyéért. E bunkó a horizontális szövetség uralkodó rétegének a kezében vissza akarja hőköltetni ezeket a szolgálást célzó igényeket. Ezért mondják: "Az egyház nem demokrácia, hanem misztérium". Az igazság az, hogy az Egyház sem nem hierarchia, sem nem demokrácia. Az Egyház általában nem "krácia", hanem "dúlia", azaz nem uralkodás, hanem szolgálat, mert az Isten Jézusban szolgálakban mutatta meg önmagát, és egyszer s mindenkorra ellentmondásnak nyilvánított minden archia-t (uralkodást) a maga vállalkozásán, a szövetséget érvényesíteni akaró és Egyháznak nevezett vállalkozásán, belül.

A szolga-Krisztus csak szolga-tanítványokat ismer, archónokat nem. Jézus minden archiát Isten-ellenesnek állított, amikor ezt mondta az uralkodókról és azok magatartásáról: "Tiköztetek pedig ne így legyen". (Mk 10,43) Az Egyház azért lehet misztérium (Istenből való), mert nem szent archia, nem is papi archia. Éppen és csak azért lehet misztérium, mert nem ismer hierarchiát, csak hierodúliát és mindenki dúliáját, azaz pándúliát. A szövetség — pándúlia. A pándúlia — Isten világából való, s ezért misztérium. A hierarchia elve nem az Isten világából való, hanem az Isten világa elleni, a szeretet elleni lázadásból ered. A misztérium szó nem lehet bunkó Isten Országá történelmi vajúdása, megszületni akarása ellenében. Nem, mert az egyház csak akkor lehet misztérium, ha azt érinti, akit szolgálnia kell; azaz ha Istent érint. Csak ettől lehet misztérium. Csak a szeretettől. Nélküle nem. Hát még a szeretet ellenére!

g) A csak-vertikális koncepció

A horizontális szövetség uralkodó rétege, a hierarchia, a horizontális szövetségből is vertikális szövetséget akar formálni, azaz a horizontális szövetséget két vertikális szövetségből akarja egybeszerkeszteni. Átv teszi Krisztus szerepét, aki megtestesült Istenként vállalkozott arra, hogy egyetlen közvetítője, (Zsid 8,6; 9,15; 12,24) értelmezője legyen Istennek (Önmagának) az emberiség számára és javára. A hierarchia ezzel az igényével — hogy ti. Isten népe értelmileg és akaratilag zárkózzék fel a hierarchia elméletéhez és gyakorlatához, még hozzá a Lélek vallásos engedelmisségével — Isten egyetlen képviselőjévé, értelmezőjévé, közvetítőjévé teszi meg magát. Ennek következtében ugyanolyan helyzetben akarja tudni magát Isten népével szemben, mint amilyen Jézus volt a Tizenkettővel szemben. Ha Jézus azt mondta, hogy egy a ti tanítótok, a Krisztus, akkor a hierarchia a kedves híveknek ("híveinek"... az övének?, nem is Krisztus híveinek?) ennek mintájára ezt kívánja mondani: Egy a ti tanítótok, a hierarchia, amely megkapta a tévedhetetlen tanítás biztos karizmáját Krisztustól, s az Ő Lelkétől.

A szövetség horizontális szintje ezzel megszűnik. Krisztus hallgat Istenre, a hierarchia hallgat Krisztusra, s a kedves hívek hallgatnak a hierarchiára... Mindez csupa vertikális. Az érdekeltek semmi módon sem alkotnak horizontális szövetséget. Nem, mert bár az új Kódex megenged olyan társulásokat, amelyek a kedves hívek öntevékeny társulásai, mégis csak azokat ajánlja, amelyeket a hierarchia hoz létre, vagy amelyeket a hierarchia jóváhagy (CIC can. 298). Csak atyaság van e "szövetségben", testvériség nincs. Krisztusnak atyja az Atya, a Tizenkettőnek atyja a Krisztus, az Isten népe laikus 999 ezrelékének atyja pedig a hierarchia. E nép tagjai szólíthatják a hierarchiát úrnak is, atyának is, de testvérnek nem. Hogy mindez egyszerű továbbélése korábbi korok parancsuralmi rendszereinek,

amelyek kiskorúaknak vagy személyeknek sem tekintették az alattvalókat, ez nagyon is nyilvánvaló, s ezt a tényt az Egyházat misztériumként emlegetéssel aligha lehet bárki elől is elrejtteni.

h) Jézus közösséget hívott létre, nem pedig hierarchiát

Mindezen félreecsúszások mögött az az elképzelés húzódik meg, hogy Jézus és a Tizenkettő közössége nem Egyházat alkotott, hanem csak hierarchiát. Ha pedig Jézus csak hierarchiát alapított volna, akkor ez a hierarchia azonos volna azzal az Egyházzal, amely Egyháznak (értsd: hierarchiának) vannak hívei (=akik hisznek a hierarchiában). E hívek szerepe: engedelmeskedni a hierarchiának. A valóság ezzel szemben az, hogy Jézus egy kis közösséget hozott létre, amely egy csoportvezetőből és tizenkét csoporttagból állott, s ezt a kis közösséget mondta Jézus a maga Egyházának. Ez a jézusi egyház úgy jött létre, hogy Jézus kiszemelte őket a maga csoportja tagjainak, s ők pedig Jézus buzgólkodásának a hatására hajlandók voltak Jézust elfogadni a maguk csoportvezetőjének. Ezt a képletet, ezt a kölcsönös egymást-vállalást mondta Jézus a maga Egyházának.

A jézusi egyház és a hierarchikus egyház — két külön világ. A jézusi egyházban a szolgáló vezetőt vállalják azok a tagok, akik ennek fejében szolgálatokat kapnak vezetőjüktől. A hierarchikus egyházban egy uralkodó réteg szakad a tagság nyakába. Olyan tagok nyakába, akik félnek attól az uralkodó rétegtől, amely testüket máglyán elégetheti, lelküket megerősíthatja, s egész valójukat a pokol tüzébe taszíthatja..., illetőleg ilyesmivel fenyegetőzhet.

i) Se testvér, se Szentlélek, se prófétaság

Ezen a duplán vertikális szövetség-elképzelésen belül nincsen se testvériség, se prófétaság, s nem kaphat helyet ezen belül a Szentlélek sem.

Nincsen testvériség, csak atyaság, tehát olyan magatartás, amely kiskorúként szeretné kezelni valójában az egész emberiséget. Az egészet is, mert magát az egy ezreléket képviselő hierarchiát, azaz önmagát is kiskorúságban tartja ez a magatartás. Az egy ezrelék, a pap engedelmeskedtetni a híveket, őt magát meg a püspök engedelmeskedtetni, a püspököt meg a pápa engedelmeskedtetni a maga apparátusán keresztül. Ennek az engedelmességnek szigorú jogrendi alapja van: a kinevezés. A püspök nevezi ki a papot, a pápa a püspököt. És a pápát? Azt választják. De kik választják? Azok, akiket maga a pápa jelöl ki pápaválasztás céljából olyan hétpróbás személyekből, akik már ezerszeresen bebizonyították, hogy elkötelezettjei e sokszorosan és kizárólagosan vertikális szövetség-szemléletnek.

Nincsen prófétaság, mert az Istenbe kapcsolódhatást biztosító vertikális szövetség a hierarchia kizárólagos tulajdonává, kiváltságává és hitbizományává lett. Nincs prófétaság, mert a próféta — akár laikus, akár nem-pápa klerikus (azaz csak pap vagy püspök) — engedelmeskedni tartozik. Kinek? A pápának, illetőleg a pápa valamelyik hivatalának, hivatalnokának. Nincs prófétaság, mert ha a próféta nem engedelmeskedik, akkor vagy eretnek, vagy szektás, vagy mind a kettő. Azaz mindenképpen felszámolandó, kiiktatandó elem ebből a sokszorosan vertikálisnak tekintett és sohasem horizontálisnak is gondolt szövetségből.

Nincs prófétaság, mert az csak addig van, amíg bárkinek küldetése lehet (missio divina, amely akkor is lehetséges, ha megtagadtatik tőle a missio canonica) elmondani Isten üzenetét anélkül, hogy emiatt beleütköznék a hierarchia hivatalába. A hierarchia nem érvel, csak hivatkozik: ekkor és ekkor ezt már kijelentettük, minek következtében ez és ez az egyház tanítása, és nem más. Aláírod-e? Aláírod-e a ragaszkodási aktust, amelyet megszerkesztettünk számodra azokból a szövegekből, amelyek ellenkezésben vannak prófétálásod tartalmaival? Ha nem gondolod azt, aminek az ellenkezőjét gondolod..., s ha nem adsz nyilvános nyilatkozatot arról, hogy nem azt gondolod, amit ténylegesen gondolsz, akkor nem tartozol a szövetséghez.

Akármilyen hajmeresztő is, ez a hierarchia gyakorlata. S még valami, ami nagyon fontos! Mindez nem a hierarchikus hatalmat gyakorló személyek butasága vagy gonoszsága következtében van így. Elvi megköötözöttségük következtében. Miben áll ez? Abban, hogy úgy tudják, ők hordozzák — Isten megbízásából — a kiskorú emberiséget kiskorúságukban megtartás bizony nem könnyű és nem is népszerű terhet. De vállalják. Az Istenért vállalják. Miként a nagy Inkvizítor is. Akár az Isten ellenében is!

S végezetül nem kap helyet ezen a rendszeren belül Isten Lelke sem. Miért? Azért, mert mégsem lehet kizárni, hogy legalább olykor gondolhat valami újat az az ember, akit Isten történelmileg fejlődőképesnek teremtett meg. Az sincs kizárva, hogy az új gondolatok között lehet olyan, ami a Lélektől ihletett, ha egyszer Isten a maga Lelkéből lehelt az emberbe. Ezen a sokszorosán vertikálisnak megmutatott szövetség-elképzelésen belül azonban a hierarchia a maga "hierarchikus adományával" dönt a maga már meglevő szövegei alapján arról, hogy jöhet-e a Lélektől valami, ami nem a hierarchiától jön. Ennek eldöntéséből az emberi nem — s az annak egyedein keresztül megszólalni képes és kívánó Isten is — ki van zárva. Kinevezett hivatalnokok döntenek. Az Isten népének e rendszeren belül csak ennyi a dolga: az értelem és akarat engedelmességével és a hit ragaszkodásával átölelni ezeket a döntéseket.

JÉZUS ÉS A SZÖVETSÉG

93. NEM AKARTA ELTÖRÖLNI A TÓRÁT

a) A "szövetség" Jézus ajkán

Nem jellemző szava az Újszövetségnek: mindössze 33 ízben találjuk a "szövetség" (diaJhkh) szót az Újszövetség lapjain. Az Ószövetségben kb. 300 ízben találkozunk héber megfelelőjével (berith). Még kevésbé jellemző szava Jézusnak; csak egyszer használja: az utolsó vacsorán. Erről a használatról viszont négy közléssel is rendelkezünk.

Mt 26,28: to caima mou thV diaJhkhV to peri pollwn excunnomenon;

(kódex-változat: thV kainhV diaJhkhV);

magyarul: a vérem, a szövetségé

(változat: az új szövetségé), a sokakért kiontott

Mk 14,24: to caima mou thV diaJhkhV to excunnomenon cuper pollwn

(kódex-változat: thV kainhV diaJhkhV);

magyarul, mint Máténál

Lk 22,20: ch kainh diaJhkh en tw caimati mou;

magyarul: az új szövetség az én véremben

1K 11,25: ch kainh diaJhkh estin en tw emw caimati;

magyarul: mint Lk-nál.

Látható: a legkorábbi, az 50-es évekből ránk maradt páli szöveg új szövetségről beszél. A Pál-tanítvány Lukács követi tanítóját: ő is új szövetségről beszél. Máté és Márk viszont csak szövetségről beszélnek. A későbbi másolók Máté és Márk szövegét odaigazították a páli fogalmazáshoz: betoldották a kainhV (=új) szót.

KITTEL szócikkében (Behm NtWB II 137) ezt olvasom: "Csak Jézus e diaJhkh-szavából lesz teljesen érthető, hogyan jutott el Pál és a Zsidó-levél oda, hogy a diathéké-fogalmat teológiai történetiszemléletük középpontjába állítsák". Hogy miben áll Pál, ill. a Zsidó-levél "történetiszemlélete", a következőkben majd vizsgálatunk tárgyává teszem. Hogy viszont ezt a történetiszemléletet Jézus diathéké-szava tenné teljesen érthetővé, ezt az állítást problematikusnak gondolom. Azért is gondolom ilyennek, mert ez az egyetlen jézusi előfordulás önmagában aligha adhat elegendő alapot arra, hogy tisztázhassuk Jézus szövetség-fogalmát.

Az Ószövetség terjedelme jó tizenötszöröse annak a szövegmennyiségnek, amelyet az evangelisták Jézus ajkára adnak. Ezen a szövegmennyiségen belül összesen háromszor adják ajkára a "szövetség" szót. Mivel az Ószövetségben közel háromszázszor találkozunk szavunkkal, akkor lenne arányos az ószövetségi és a jézusi szóhasználat, ha Jézus ajkán 20 ízben találunk e szót. De csak háromszor találjuk, és mint láttuk: egy egyetlen használat háromszoros megörökítésének eredményeként. Nem is kísérelem meg tehát e valójában egyetlen előfordulás alapján tisztázni a jézusi mondat szövetség-fogalmának tartalmát. Más utat választok ennek megállapítására.

b) Jézus szövetségi hűsége

Jézus Isten Országának fogalmát jól ismerjük, hiszen az a jézusi tanítás kulcsfogalmának bizonyult számunkra (KIO 119.). Egyelőre feltételezzük, hogy az egyetlen ízben használt szó (szövetség) belesimul abba a gondolatrendszerbe, amely a szót használó személy (Jézus) tulajdona. Ha nyilvánvaló, hogy Jézus az Istenből való szeretet erejében létrejövő testvéri társadalmat értette Isten Országán, akkor az is nyilvánvalónak tetszhetik, hogy ennek szolgálatába állította életét, és hogy ezért az Országért ontotta vérének. Ha pedig a maga kiontott vérének a szövetség vérének mondotta, akkor nagyon is indokolt lehet nála a "szövetség" szó értelmét ebben az "Ország"-témakörben, tehát a maga saját gondolatvilágán belül keresni. Ezért aztán ha Jézus a maga fenti céljáért (a sokak, az emberiség Országba jutásáért) kiontott vérének a szövetség vérének mondotta, akkor szövetségen nem érthetett semmi olyasmit, ami nem simult volna bele a maga Ország-fogalmába. Jézus a maga minta-életét megpecsételő vérontását látta el egy birtokos esetben álló szóval (a szövetségnek a vére), amely szó a maga népének, kultúrájának, vallásának (melyben mint zsidó ő is nevelkedett) legszentebb vagy egyik legszentebb szava volt. Mintha az alábbiakat mondotta volna el vele az utolsó vacsorán:

Igaz (=istennek tetsző életet élni kívánó) zsidóként megőriztem a szövetségi hűséget. A most lefolyt lakomát ismételve emlékeztetek rólam, és arról, hogy a vérem ontásáig megőriztem a magam szövetségi hűségét. Ne öncélú megemlékezéssel tegyétek ezt, hanem azért, hogy ti is megőrizzétek igaz zsidókként a hűséget a szövetséghez, amelyet Isten őseink, Ábrahám és Mózes közreműködésével kötött veletek. Azt a szövetséget, amelyet Isten rendre megújít azokkal, akik hűségesek hozzá. Akár a múlt prófétaival—tolmácsaival, akár a jelenbeliekkel (mint pl. velem is), akár a jövőbeliekkel, akik közé kell tartoznotok nektek is, akikkel és akiből létrehoztam az én egyházamat.

Kérdésünk ezek után elsőül így jelentkezik: mekkora jelentőségűnek tekinthette Jézus a maga szerepét az Isten emberekkel kötött szövetségén belül? Másodikként így: ezt az akkorán-amekkorán tekintett szerepet egy új horizontális szövetség alapjának tekintette-e; azaz olyan újnak, amely szakít az ábrahámi, ill. Sinai-hegyi indítású horizontális szövetséggel? Az első kérdésre talán viszonylag könnyű felelnünk. A szövetségi tartalom végső megfogalmazójának tekintette magát. Törvénytökéletesítést eszközölt: mondatott a régieknek, én pedig mondom nektek. Minden tartalmi bizonytalanságot, kétféleséget, kevertséget fel akart számolni. A kicsiség, a szegénység, az üldözöttség sorsának, a szolgálat, az adás, a szelídség magatartásának kizárólagosra rajzolásával túllépett azon a régin, amely nem utasította el jézusi egyértelműséggel mindazt, ami az evilági hatalomgyakorlás kihagyhatatlan velejárója; nem utasította el mindazt, ami a fenti törvénytökéletesítéssel ellentétben áll. Nem kétséges, hogy az "evilági országként" (KIO 1. és 127.) berendezkedést egyértelműen ki nem záró régivel szemben olyan újat hozott, ami akkor is és azóta is kizárta és kizárja az evilági országként is berendezkedést.

Kizárta, mert a szeretet keveretlen érvényesülése volt a maga törvénytökéletesítésének értelme. Kimondhatjuk tehát: a szövetséget is tökéletesítette. Az Isten által korábban felkínált szövetség-tartalmat tökéletesítette? Ezt még ne döntsük el! De egy valami nem kétséges: amit a Jézus előttiek értettek az Istentől kapott szövetségen, azt mindenképpen tökéletesítette.

Ennek a válasznak az alapján nagyon is reálisnak és megokoltnak tetszhetik a második kérdés: ezt a tökéletesített szövetséget a szakítás vagy a szerves folytatás jegyében gondolta-e? A következőkben igyekszem számba venni mindazt, ami Jézus tanításában a szerves folytatás mellett vagy ellene szólhat. A kérdés tehát ez: Szakítani akart-e Jézus azzal a horizontális szövetséggel, amelybe zsidóként beleszületett?

c) Szerves folytatója-e az atyák szövetségének?

"Nem tartották meg Isten szövetségét, visszautasítván, hogy kövessék törvényét" — mondja gondolatrítmussal a Zsoltáros (78,10). E gondolatrítmusnak megfelelően "a szövetség ládája", "a szövetség táblái", "a szövetség igéi", stb. ószövetségi sztereotípiák is utalnak a szövetség és törvény szoros kapcsolatára, hiszen a láda, a tábla, az ige — mind a törvényt őrzik és propagálják. A Mózesrel kötött Sinai-hegyi szövetség tartalmát egyfelől a mózesi törvény-hozás adja — a szövetséget felkínáló Isten részéről; másfelől pedig adja a hűség ugyanezekhez a törvényekhez — természetesen Izrael népének részéről. A könyvgyűjteményt, melyet a keresztények a "Szövetség" (Ó és Új) szóval jelölnek, zsidó őseik a "Törvény (és Próféták)" szóval nevezték.

Ennek következtében Izrael számára a "tóra" (törvény) nem kevésbé szent szó, mint a "berith" (szövetség). E két szó ó- és újszövetségi használatának számadatairól adunk felvilágosítást az alábbiakban.

Táblázatunk első két sora az említett két szó előfordulás-számairól tájékoztat az Ószövetségen, az Újszövetségen és ez utóbbinak megnevezett egységein belül. A 3. sor arról tájékoztat, hogy az Újszövetség (és egységeinek) terjedelme a 100%-nak felvett Ószövetség hány százalékát teszi ki. A 4. sor arról tájékoztat, hogy vizsgált két szavunk hányszor fordulna elő az Újszövetségben (annak egységeiben), ha az Új- ugyanolyan sűrűn használná őket mint az Ószövetség. Az 5—7. sorok egymás alá írják a "szövetség" szó tényleges és arányos előfordulásait, s a kettő hányadosa alapján megállapítják az újszövetségi előfordulások sűrűségét. Jól látható, hogy csak a Zsidó-levél sűrűsége emelkedik az ószövetséginé fölébe, de az Újszövetség egésze a felét sem mutatja az ószövetségi sűrűségnek. A 8—10. sorok ugyanezt teszik a "törvény" szóra vonatkozóan. Nemcsak a Zsidó-levél, hanem a páli levelek is (azok még inkább) túlszárnyalják az ószövetségi sűrűséget, míg az Újszövetség többi könyvei az ÓSz könyveivel azonos sűrűséget mutatnak. A 11—14. sorok egymás alá írják a két szó sűrűség-értékeit, ezeket összeadják, s végül kettővel elosztják. Ennek következtében a 14. sor arról számol be, hogy az Újszövetségben ez a szövetség és törvény szavakkal dokumentált szövetség-téma gazdagabban található, mint az Ószövetségben. Ez a gazdagság egyértelműen Pálnak s tanítványának, a Zsidó-levél szerzőjének köszönhető, mert az Újszövetség nagyobb része (az annak közel kétharmadát kitevő többi könyvek) az ószövetségi sűrűségnek alig felét mutatják.

		ÓSz	ÚSz	Jézus	Pál	Zsidó	ÓSz
1	szövetség	300	33	3	9	17	4
2	törvény	300	191	18	119	14	40
3	"százalékosan"	100	27	6,3	6,3	1	13,4
4	"arányosan"		81	19	19	3	40
5	szövetség,		33	3	9	17	4
6			81	19	19	3	40
7			0,4	0,16	0,47	5,7	0,1
8	törvény		191	18	119	14	40
9			81	19	19	3	40
10			2,4	0,95	6,3	4,7	1,0
11	hányadosok		0,4	0,16	0,47	5,7	0,1
12			2,4	0,95	6,3	4,7	1,0
13			2,8	1,11	6,77	10,4	1,1
14			1,4	0,55	3,38	5,2	0,5

65. táblázat: A szövetség és törvény előfordulás-arányai

Nem felejtettük még el: azért vizsgáljuk a "törvény" szót a Jézus ajkára adott anyagban, hogy általa Jézus szövetség-fogalmáról kapjunk felvilágosítást. A KIO 15c: Törvénybeteljesítés és 15d: Törvénytökéletesítés pontjaiban feldolgoztam már ezt az anyagot. Ezúttal csak arra akarok figyelni, hogy a jézusi nyilatkozatokat a szinoptikusoknál vagy Jánosnál találjuk-e. Az evangelisták 18 ízben adják Jézus ajkára a "törvény" szót. E 18 nyilatkozatból 8-at találunk Máténál, 4-et Lukácsnál, 6-ot Jánosnál, Márknál egyet sem. Ha Márkra figyelek, azt kell mondanom, Jézus ugyanúgy hangsúlyárnyékban hagyta a törvény-témát, mint a szövetség-témát.

Közismert, hogy Máté zsidókeresztényeknek írta evangéliumát. Máté Jézusának a viszonya a Tórához hangsúlyozottan pozitív: nem azért jött, hogy felbontsa azt, hanem hogy beteljesítse, minek következtében egy i betűnek, egy vesszőnek sem szabad érvényét vesztenie belőle, amíg csak áll a világ.(Mt 5,17—8; Lk 16,17) Máténál Jézus a maga szeretet-törvényét úgy tekinti, mint az ószövetségi könyvek (= Törvény és próféták) summáját.(Mt 7,12;22,40) Jézus szemében ezek, ti. a törvény és a próféták, készítik elő Isten Országának evangéliumát.(Mt 11,13; Lk 16,16) Vitáiban Jézus erre a Tórára hivatkozik,(Mt 12,5; Lk 10,26;24,44) s ő vádolja ellenfeleit a törvény elhanyagolásával.(Mt 15,6;23,23). A törvény tökéletesítését is úgy végzi, hogy a Tórát ne bántsa: "Hallottátok, hogy mondatott a régeieknek".(Mt 5,21.27.33.38.43) E stílusfordulattal a törvényt magyarázó írástudók törvényt értelmező hagyományától akarja csupán elhatárolni magát Máté Jézusa, de nem magától a Tórától. Máté Jézusa a fentiek tükrében egyértelműen olyannak mutatkozik, mint aki törés és szakítás nélkül szerves folytatója az atyák szövetségének. Lukács Jézusa a maga szerényebb anyagával belesimul ebbe a mátéi portréba, bár a szövetségű Jézus vonásai kevésbé élesek és hangsúlyozottak nála.

d) Becsülte-e a Tórát?

Idézem a jánosi anyagot. "Nem Mózes adta-e nektek a törvényt? De közületek egy sem tartja meg a törvényt... Ha körülmételésben részesítitek az embert szombaton, hogy ne sértessék meg Mózes törvénye... Márpedig a ti törvényetekben is meg van írva... Nincs-e megírva a ti törvényetekben... De be kell teljesednie annak az igének, amely meg van írva... az ő törvényükben...".(Jn 7,19.19.23; 8,17; 18,34; 15,25) János Jézusa nem gyakorol kritikát népe törvénye felett. Nem beszél annak megtartása ellen. Sőt, adott esetben korholja ellenfeleit a törvény nem teljesítése miatt. De ezeknek a szövegeknek a hangmegütése azért mégiscsak más, mint a szinoptikusoké: ez a törvény immár nem Jézus és az ő népe által egyaránt átölelt drágakincs. Ez a törvény, ha ellenfeleivel beszél: "a tiétek"; ha róluk beszél "az övék". Azt sejtetik e szövegek, hogy Jézusnak más a kincse, mint ellenfeleié, akik még a maguk (és Jézussal szemben csatabárdként forgatott) törvényét sem tartják meg. János Jézusának a szíve nem repes a Tóráért, csak tiszteletben tartja azt. Máté Jézusának a szíve repes is érte.

Mivel biztosan szószerinti jézusi szövegek nem állnak rendelkezésünkre, nincs mód egyszerűen és kétségtelenül eldönteni, hogy a két hangmegütés közül melyik a történeti, tehát a ténylegesen jézusi. A mátéi fogalmazás ugyanúgy színezhetheti a tényleges jézusi magatartást Izrael irányába, ahogy a jánosi aligha kétségesen színezi azt az ellenkezőbe: az Izraeltől idegenség, a távolságtartás irányában. Mi az akkor, amit a jézusi magatartásról a "tóra" tekintetében biztosan mondhatunk? Talán csak ennyit: a távolságtartás irányába színezett szövegek sem engedik meg azt az állítást, hogy Jézus dezavualta volna a tórát. Ahogyan a "szövetség" tekintetében sem engedi meg a szerény jézusi anyag annak képviselését, hogy Jézus elhatárolta volna magát az atyák szövetségétől, a "törvény" jóval bőségebb jézusi anyaga sem enged meg ilyesmit. Ha Jézus a maga törvénytökéletesítő törekvései során tett volna magát s ügyét a Tórától elhatároló nyilatkozatot, azt a negyedik evangélium aligha hagyta volna ki a maga anyagából. Aligha, mert kapóra jött volna a szerző szándékának: a tóra csak a ti törvényetek, de nem az enyém. Ez a "nem az enyém" az, amire a szerzőnek nem volt anyaga. Csak arra volt anyaga, hogy Jézus azonosul "az ő törvényük" tartalmával. A hat jánosi helyből ötnél ez kétségtelen, s a

hatodiknál, amely a körülmetélést említi, sincs adalékunk arra, hogy Jézus valaha is ellene beszélt volna a körülmetelésnek.

Törvénytökéletesítő munkája során Jézusnak el kellett határolnia magát mindattól, "ami mondatott a régieknek" — ezt Máté tudta. Azért kellett, mert enélkül nem kaphatott kellő hangsúlyt és világosságot az Általa elhozott Ország törvénye: a keveretlen, a tiszta, a csak-szeretet..., amit egyébként Jézus a tóra lényegének is látott és vallott. (Mt 7,12;22,40) Ezt a törvénytökéletesítést Jézus végezhetette volna így is: "Meg van írva... én pedig mondom nektek" vagy pedig így: "Mózes azt tanította atyáinknak, hogy... én pedig azt tanítom nektek..." De nem beszélt, nem fogalmazott így. Ha ilyen szöveg emléke fennmaradt volna a hagyományban, bizonyosan lett volna a pogánykeresztények számára készült kánoni írások között olyan, amely ezeket Jézus ajkára adva megőrizte volna. Ha nem a negyedik evangélium szerzője, hát Pál, vagy annak valamelyik tanítványa bizonyára megörökítette volna azt. Nemcsak a pogánykeresztényeknek jött volna jól egy ilyen hagyomány. Megbecsült bizonyíték lett volna a másik oldal számára is: a Jézus ellenében tórát-védőknek is (Jézus tanítványaivá nem lett zsidóknak; pl. Jézusnak a Nagytanácsban történt elítélésekor, máskor is) igen nagy szükségük lett volna arra, hogy Jézus tegyen, ill. tett legyen ilyen nyilatkozatokat, hiszen mélyen meg voltak győződve arról, hogy Jézus nem becsüli azt, amit ők becsülnek, ti. a tórát.

Tórájuk szerint a házasságtörő asszonyt meg kell kövezni, a megúnt asszonyt el lehet bocsátani. Ugyanakkor egyértelmű volt számukra, hogy Jézus nem engedi a megkövezést, és nem engedi az elbocsátást. Vallomásra, tóra ellenes vallomásra akarják bírni Jézust. Az első esetben néma marad: csak ujjával ír a porban, és nem határolja el magát a tórától. A második esetben nem marad néma, és meg is védi a tórát, amely ha tökéletlen ugyan, ám az őt vallomásra bírni akarók tökéletlensége miatt tökéletlen: szívük keménysége miatt. (Jn 8,5;Mt 19,8) Emiatt, az őt vádolni akarók tökéletlensége miatt is, tett Mózes engedményt, mindazonáltal a tóra szent, és Jézustól nem bántható, mert tisztán csengi az Istennek törvényét: Jézus utal a teremtetéstörténetre, Mózes könyvére, amely csak ragaszkodást ismer Ádám és Éva vonatkozásában, válást nem.

Amit e kérdésben mondanunk lehet, alighanem csak valószínű, és nem biztos. Biztos akkor lehetne, ha volnának kétségtelen hitelű jézusi fogalmazások a birtokunkban, amik viszont nincsenek. Úgy gondolom, hogy ennyit lehet mondani: Jézus a tóra tekintélyét gyengíteni nem akarta. Törvénytökéletesítését a tórára is hivatkozva, a maga személyes tekintélyére is hivatkozva akarta elvégezni. Oly módon tette ezt, hogy a tóra summáját—lényegét, azaz amin a tóra függ, és amiben a tóra fennáll, azonosnak állította a maga csak szeretetet ismerő Hegyibeszéd-törvényével. A tórában történelmileg kibontakozó szeretet-trendet azonosította a tórával, és ezt a tórát a magáénak vallotta. Azt a tórát, amelyet ellenfelei ez ellen a trend ellen, tehát a jézusi tóra-lényeg ellen forgattak szablyaként, azt nevezi János Jézusa a "ti tórátoknak", az "ő tórájuknak".

Ha pedig ezt a valószínű eredményt fel akarjuk használni annak a kérdésnek megválaszolására, hogy milyen értelemben használta Jézus az utolsó vacsorán a szövetség szót, akkor nagyjából ugyanezzel a valószínűség-jelleggel az alábbiakat mondhatjuk. Jézus a vacsorán arra a szövetségre gondolt, amelyet Isten megkötött az emberrel elsőül már az ember megteremtésével, amelyet aztán újra érvényesített az Ábrahámnak felkínált szövetség, s amelyet folytatott Mózesrel a Sinai-hegyen. Erre a szövetségre gondolva, ezért a szövetségért ontotta vérének az Isten Országának megvalósulásának szolgálatában; a vacsorán résztvevők és mindenki más javára, akik hajlandók követni Jézust a szövetségi hűség Általa megmutatott útján.

e) Ábrahám tisztelője

Az ÓSz 73 ízben említi, 17 ízben találjuk Jézus ajkán Ábrahám nevét; tehát arányosan. Felvetett problémánk szempontjából az anyag egyértelműen pozitív. Sem a szinoptikusok, sem János anyagában

nem található olyan hely, ahol Jézus akárcsak a legkisebb fenntartást is tenné e pátriárkával kapcsolatban. Jézus azt az Istent, akinek az Országáért dolgozik, Ábrahám Istenének vallja. (Mt 22,32; Mk 12,26; Lk 20,37) A maga követőinek kilátásba helyezett, megígért Országban ott van Ábrahám (Lk 13,28) az asztalnál, (Mt 8,11), méghozzá első helyen említve az asztalnál ülők között. Ezt az Országot Jézus "Ábrahám keblének" is nevezi, amely Országban Ábrahám szerepe kitüntetett szerep. (Lk 16,22.23.24.25.29.30) Izrael népének tagjait Ábrahám fiainak-leányainak mondja, válogatás nélkül teszi ezt: (Lk 13,16;19,9) a maga zsidó ellenfeleitől sem tagadva meg, hogy azok Ábrahám ivadékai. (Jn 8,37) Megkívánja tőlük, hogy életüket Ábrahám életéhez igazítsák: "Ha Ábrahám gyermekei vagytok, tegyétek Ábrahám cselekedeteit. De ti meg akartok ölni engem... Ábrahám ezt nem tette". (Jn 8,39—40) Ábrahám valami egészen mást tett: "Ábrahám, a ti atyátok, ujjongott azon, hogy megláthatja az én napomat: meg is látta és örült neki... már voltam, mielőtt Ábrahám lett volna". (Jn 8,56.58) Ez az ábrahámi ujjongás a jelen összefüggésben annyit jelent, hogy Ábrahám be van avatva a jézusi vállalkozásba, Ábrahám a maga ügyének tudja Jézus ügyét. És nincs tiszteltebb név Ábrahám unokájának, azaz Izraelnek népében, s e nép által képviselt szövetségben az Ábrahám névnél. Jézus teljes harmóniában van azzal az Ábrahámmal, akivel Isten szövetséget kötött, s akinek érdemeit, szerepét Jézus csak a legnagyobb tisztelet és elismerés hangján említi.

Ha Jézus érvényteleníteni akarta volna azt a szövetséget, amely Ábrahám nevére hivatkozhatik, csak tett volna működése során valami olyan megjegyzést, amely — ám Ábrahám történelmi érdemeinek nyugtázása mellett — fenntartásokat fogalmazott volna. A rendelkezésünkre álló anyag, írták legyen azokat akár zsidókeresztények, akár pogánykeresztények, ilyesmit nem tartalmaz.

f) Mózes védelmezője

Az ÚSz-ben 79 ízben szerepel e név, s ebből 18 ízben Jézus ajkán. Népének múltjából nincs senki, akit Jézus ennyiszor említené. Ellenfelei Mózes nevével indultak csatába ellene. Jézus viszont egyetlen ízben sem vállalta, hogy Mózes a túlsó, Maga pedig az innenső parton legyen. Mózes ügye és Jézus ügye egyetlen ügynek mutatkozik. A színéváltozás hegyén a Jeruzsálemben bekövetkező halálról, tehát Jézusnak szövetségi hűséget pecsételő vérontásáról beszélgetnek — Jézus, Mózes és Illés. (Lk 9,30) S habár ez a mózesi—illési beszélgetés-tárgy Lukács evangélista különanyaga, Mózes (és Illés) mindenképpen Jézus akarataból látják a tanítványok dicsőségben megjelenni.

Nemcsak Mózes szól Jézusról, hanem Jézus is Mózesről. Mózes a pusztában felemelte a rézkígyót, Jézus ezt a mózesi tettet a maga keresztre emeltetése előképeként említi. (Jn 3,14) Mózes a mannával népének testi táplálékáról gondoskodott, Jézus Ielkiről; (Jn 6,32); és ezzel csak folytatja a Mózesről kezdett gondoskodást. Teljes a harmónia közöttük. Aki Mózes mellett van, Jézus mellett van. Ellenfelei nincsenek Mózes mellett, ezért vannak Jézus ellen is: "Ne gondoljátok, hogy én foglak vádolni benneteket az Atyánál. Van, aki vádol benneteket: Mózes, akiben ti reménykedtek. Mert ha hinnétek Mózesnek, hinnétek nekem: mert én rólam írt ő. Ha pedig az ő írásainak nem hisztek, akkor az én beszédeimnek hogyan hinnétek?". (Jn 5,45—7) És ez a szöveg — a negyedik, a pogánykeresztények számára írt evangélium szövege. Ennek fényénél talán alappal lehet állítanunk, hogy az említett "ti törvénytek" (93d num) fogalmazás nem a mózesi törvénnyel szemben tart távolságot, hanem azokkal szemben, akik sem ezt a mózesi törvényt, sem Jézust nem vállalják. Nem vállalják, csak hivatkoznak rá Jézus ellenében... megtagadva ezzel Mózes is, és nemcsak Jézust.

A Pál-tanítvány Lukács is teljes harmóniát lát a mózesi és jézusi életmű között: a feltámadott Jézus "Mózesről meg valamennyi prófétáról kezdve elmagyarázta nekik mindazt, ami az írásokban róla szólt". Sőt, Jézus ajkára adja még ezt a kijelentést is: "Be kell teljesednie mindannak, ami meg van írva rólam Mózes könyvében...". (Lk 24,27.44) Látható, sem a pogánykeresztényeknek író János, sem a Pál-tanítvány Lukács nem rendelkezik olyan anyaggal, aminek alapján Jézust úgy mutathatná meg, mint aki a Mózesrel kötött szövetségtől, akármilyen árnyaltan is, elhatárolná magát.

Jézus a mózesi törvény védelmezőjeként lép fel az evangéliumok mindegyikében. Nemcsak Máté Jézusa az, aki nem azért jött, hogy a "törvényt" felbontsa. János Jézusa sem: "Nem Mózes adta-e nektek a törvényt? De közületek egy sem tartja meg a törvényt. Mért akartok megölni engem?... Ha körülmetéletek az embert szombaton, hogy fel ne bontassék Mózes törvénye...".(Jn 7,19.23) Ugyanazt az ígét — fel ne bontassék — találjuk a mátéi és jánosi szövegben: kataluw,(Mt 5,17) ill. igekötő nélkül luw.(Jn 7,23) Jézus nem bontani jött. Nem felbontani, hanem tökéletesíteni és teljesíteni. Ellenfelei nem akarnak teljesíteni. Ellenfelei törvényfelbontással, múlttal szakítással vádolják őt. Jézus pedig kiáll a múlt mellett, hogy szolgálja a jövőt. Akik Jézussal szemben hivatkoznak a múltra, sem a múltat nem vállalják, sem a jövőt. A leprásokat(Mt 8,4;Mk 1,44;Lk 5,14) Mózesre hivatkozva küldi a papokhoz, a szüleikre gondot nem viselőket(Mt 7,10) is Mózes alapján teszi helyre. Az sem zavarja Jézust e magatartásában, hogy ellenfelei közül kerülnek ki azok, akik a kortárs társadalomban hivatali tekintéllyel magyarázzák Mózeszt. Jézus nem szakít Mózeszel akkor sem, ha a Mózeszt hivatali tekintéllyel képviselők fordulnak ellene. Különböztet Mózes ügye és az ezzel visszaélők között: "Mózes székébe ültek az írástudók és farizeusok. Amit tehát mondanak, azt mind tegyétek meg és tartsátok meg...".(Mt 23,2—3)

Végezetül Lukács Jézusa lehetőséget nyújt annak tudatosítására, hogy a szövetségtörténet három kiemelkedő alakja: Ábrahám, Mózes és Jézus egyetlen felbonthatatlan egységet alkossanak. Ábrahám Jézussal, Jézus Ábrahámmal, Mózes Jézussal, Jézus Mózeszel... ahogyan az eddigi anyag ezt egyértelműen mutatta. De a sort folytatnunk kell: felbonthatatlan egységet alkot Jézusnál még Ábrahám Mózeszel és Mózes Ábrahámmal. A pokolba került gazdag segítséget kért Ábrahámtól a maga testvéreinek megmentése érdekében. Ábrahám azt a választ adja, hogy erre a feladatra Mózes kiválóan alkalmas: "Van — ti. a gazdag ember még élő testvéreinek — Mózesük, és vannak prófétáik, hallgassanak azokra... Ha Mózesre nem hallgatnak..., az sem győzi meg őket, ha valaki feltámad a halottak közül".(Lk 16,29.31)

94. PRÓFÉTAI NÉPET NEVELT

a) Isten tolmácsai

A választott nép a maga szentírását, kánoni könyveinek gyűjteményét, tehát azokat az iratokat, amelyek zsinórmértékül szolgálnak számára, "Törvény és Próféták" címmel látta el. E két szót egy harmadik szó: a szövetség fogja egységbe. A törvény tartalmazta a szövetséget, s a szövetségekötést követő századok során a próféta tiszte volt figyelmeztetni népét erre a szövetségre, a szövetségi hűségre. A próféta funkciója alapvetően nem a jövődőlés volt, ahogyan azt a LXX megfelelő görög szava: a "pro-phétés" (=előre mondó) tévesen sejteti. A héber "nabi" ugyanis tolmácsot jelent. Kinek a tolmácsát? Istenét. A próféta Istentől tanított ember, aki tolmácsolja a maga népének azt, amit a próféta tanult Istentől: prófétálja a szövetségi hűséget. A próféta elmondja, hogy mi számít hűtlenségnek.

Ószövetségi jelentőségét aligha lehet eltúlozni. A "próféta" szó csaknem annyiszor fordul elő az ÓSz-ben (kb. 250 ízben), mint a szövetség vagy a törvény szó. A szövetséget—törvényt tökéletesíteni—beteljesíteni akaró Jézus és mozgalma nyomán támadt ÚSz-ben pedig 144 ízben találjuk, ami pedig 1,5-szörös, azaz az ószövetségénél nagyobb gyakoriságot jelent. Az ÚSz elsősorban a prófétákon keresztül érinti az ÓSz-et. Ami a Jézus-mozgalomban új, elsősorban a prófétákon keresztül épít a régre.

Fokozottan érvényes ez az ÚSz-en belül az evangéliumokra, mert a 144 előfordulásból 86-ot ezekben találjuk (rgym = 1,6). Jézus ajkán pedig nem kevesebb, mint 37-et (rgym az Ósz-hez viszonyítva 2,3; az Úsz-hez viszonyítva 1,1; az evangéliumokhoz viszonyítva 0,8). Az ÚSz fokozott érdeklődése a próféták iránt alighanem Jézustól is eredeztethető. Némileg illusztrálhatja ezt az alábbi táblázat, amely közli szavaink (1) Ósz-i (2), Úsz-i (3), evangéliumokbeli (4) és Jézus ajkán (5) előfordulásának számát, valamint az utóbbinak relatív gyakorisági mutatóját az Ósz-hez (6), az Úsz-hez (7) és az evangéliumokhoz viszonyítva (8).

szövetség	300,	33	3	3	0,16	0,36	absz.
törvény	300	191	191	191	191	191	191
Ábrahám	?	73	34	17	?	1,0	1,0
Mózes	500	79	37	28	0,6	1,0	1,0
próféta	150	144	86	37	2,4	1,2	0,8

66. táblázat: Szövetség, törvény, Ábrahám, Mózes, próféta

b) Tanító is, próféta is

A tolmács Istentől tanított tanítóként működik népe körében. Hogy valaki Isten dolgainak a tanításával foglalkozik, azaz hogy tanító, az bárki számára nyilvánvalóként elkönnyelhető tény. De hogy egy ilyen tanító nem merőben a maga bölcsességét tanítja, hanem az általa tanított bölcsességért Isten is kezeskedik, éppen ez az, ami már rendre vitatott egy tanítónak — azaz valakiktől prófétának gondolt és valakiktől prófétának nem gondolható személynek — az esetében. Izrael népe a maga tanítójának tekintette Jézust, rabbinak. Az evangéliumok néhány helye megőrizte a ténylegesen elhangzott "Rabbi, Rabboni" megszólítást. (Mk 10,51; Jn 1,38; 4,32; 6,25; 9,2; 11,8; Mt 20,16; 23,7.8) Így beszélt Jézus önmagáról, (Mk 4,14; Lk 22,11; Jn 11,28; 13,14) így szólították mások: akár tanítványai, akár ellenfelei, akár az utca emberei. Tanítványai közül: meg nem nevezettek, (Mk 4,38; Lk 21,7) a Zebedeus-fiak, (Mk 10,35) András és János, (Jn 1,38) Mária Magdolna. (Jn 20,16) Ellenfelei közül: írástudók, (Mk 12,37) törvénytudók, (Lk 11,45) farizeusok, (Mt 12,38) szadduceusok, (Mt 22,24) heródiánusok, (Mt 22,16) a főpapok ügynökei, (Lk 20,21) a zsinagóga elöljárójának küldöttei. (Mk 5,35) Így nevezték még a sem ide, sem oda nem tartozók: az előkelő ifjú, (Lk 18,18) Simon farizeus, (Lk 7,40) Nikodémus, (Jn 3,2) egy

vak,(Mt 10,31) valakik az ötezer megvendégeltből,(Jn 6,25) a tömegből,(Mk 9,17) az adószedők.(Mt 17,24)

Izraelben senki sem vitatta, hogy a názareti Jézus rabbi, de megoszlottak a vélemények, hogy nabi-e (próféta). Izraelnek egyik csoportja kezdettől fogva szemben állt Jézussal, és kétségbe vonta, hogy próféta volna. A Jézust vendégségbe hívó Simon farizeus — látva, hogy bűnös nő keni meg Jézus lábát — ezt mondta magában: "Ha ez próféta volna, akkor tudná, hogy ki és miféle ez az asszony, aki hozzáér".(Lk 7,39) A farizeusok és írástudók (=tanítók) alkotják ezt a csoportot, amelyet a negyedik evangélium a "Ioudaioi" megnevezéssel is illet. Ebből a csoportból csak az egy Nikodémus számít kivételnek. Maga is írástudó; "Te Izrael tanítója vagy..."(Jn 3,10) — Jézus aposztrofálja őt így. Ez a Nikodémus — bár körülírt fogalmazásban, de azért — prófétának is vallja őt: "Rabbi, tudjuk hogy Istentől érkeztél tanítónak".(Jn 3,2) Farizeus-társai — Nikodémus, aki "egy közülük"(Jn 7,5) — azonban lehurrogják, őt magát is galileainak gyalázva, miközben elvárják tőle, hogy tudja: "Galileából nem támad próféta".(Jn 7,52)

Az evangéliumok alapján kétségtelen, hogy Izrael egésze szóba állt azzal a gondolattal, hogy Jézusban prófétával van dolga. Galileában Heródes,(Lk 9,7—9) Naim egész városa,(Lk 7,16) a pusztában megvendégelt ötezer férfi,(Jn 6,14) Szamáriában a Szikar-beli asszony, sőt a fél város,(Jn 4,14.39—42) Jeruzsálemben a vakonszületett,(Jn 9,17) a tömeg,(Jn 7,40) az egész város,(Mt 21,11.46) tanítványai közül Kleofás,(Lk 24,19) továbbá hely és kikhez-tartozás megjelölése nélkül az emberek különböző csoportjai(Mk 6,14; 8,24; Lk 9,19; Mt 16,14) — prófétának gondolják őt. Ennek az általános vélekedésnek mondanak ellent a farizeusok és Simon farizeus — mint láttuk.

c) A Messiás és próféta

A próféta Izrael életében megszokott, bár nem egészen mindennapi jelenség. A nemzeti emlékezet ismert név szerint is vagy jó hűs író és nem-író prófétát, de ezt közel ezer esztendő szórásában ismerte. Nem minden nap érkezett valaki Istentől tanítónak,(Jn 3,2) nem minden nap "látogatta meg Isten az ő népét".(Lk 7,16) Az említett egyetlen csoportot kivéve egész Izrael úgy tudta, hogy Jézusban Izrael újból prófétát kapott Istentől. Ami máskor is megesett, most újra bekövetkezett. Így gondolja a Szikhar-beli asszony, a vakonszületett, a jeruzsálemi tömeg, s a közelebből nem pontosítható egyéb csoportok(Jn 4,19;9,17; Mt 21,46;16,14; Mk 6,15) is. Naim városa úgy gondolja, hogy nagy próféta támadt Jézusban. Kleofás cselekedetben és szóban hatalmas prófétáról beszél.(Lk 7,16;24,19)

A messiásváró Izrael találja szembe magát a Jézus-jelenséggel, és mielőtt megszületnének a nép különböző egyedeiben és csoportjaiban a sejtések és vallomások, hogy Jézusban az érkezett meg, akit várnak, a "próféta" fogalmával és szavával igyekeznek tisztázni magukban, hogy voltaképpen kicsoda ez a Názareti. Próféta, nagy próféta, hatalmas próféta... De ezzel még nincs vége a fokozásnak. Egészen különleges, az eddigi prófétáktól különböző prófétának tekintik: halottaiból feltámadt Illésnek,(Mk 6,14; Lk 9,7; Mt 16,14) Jeremiásnak,(Mt 16,14) Beméritő Jánosnak,(Mk 6,14; Lk 9,7; Mt 14,2) a régiek közül feltámadt valamelyik prófétának(Lk 9,8) gondolják. A fokozásban még egy lépés van hátra. A Deuteronomium által megígért prófétában Izrael már magát a Messiást sejtette, Mózes így beszél erről a prófétáról Izrael népéhez: Prófétát támaszt atyádfiai közül Istened, az Úr, olyant, mint én, őrá hallgassatok. Egészen úgy, ahogy kérted Istenedtől, az Úrtól a Hóreben, az összegyülekezés napján, amikor azt mondtad: Nem tudom hallgatni Istenemnek, az Úrnak szavát, és nem tudom tovább nézni ezt a nagy tüzet, mert meghalok. Akkor az Úr így szólt hozzám: "Jól mondták. Prófétát támasztok nekik atyjukfiai közül, olyant, mint te. Az én ígéimet adom a szájába, ő pedig elmond nekik mindent, amit én parancsolok".(MTörv 18,15—8)

Izraelnek tudomása van Illés prófétáról, Jeremiásról és egyéb prófétákról, de ezeken kívül és ezek fölött tudomása van a fenti íráshely alapján, kiemelten és megkülönböztetett módon, egy — a prófétáról. Ezt a kiemelt "a prófétát" fedezi fel Jézusban a pusztai csodálatos kenyérszaporításkor az ötezer férfi. Ugyanezt a prófétát látja meg Benne a virágvasárnap bevonuláskor Jeruzsálem népe is. Meg is indulnak feléje a pusztában, hogy királlyá tegyék; ki is mennek elébe, hogy az útra terítsék eléje felsőruhájukat, és ágakat szórjanak a városba vezető útra, a lába elé. Mert "amikor az emberek látták a csodajelet, amit cselekedett, azt mondták, hogy ez valóban az a próféta, aki eljövendő, a világra".(Jn 6,14) A próféta és Eljövendő — ez az a pont, amelyen a próféta-fogalmon belüli fokozás a Messiás-fogalom szintjéig ér. Jeruzsálemben hasonlóképpen történt: "Ő ama próféta: a Galileai Názáretből való Jézus".(Mt 21,11)

d) Mondta-e önmagát prófétának?

Jézus mondta magát kifejezetten tanítónak,(Mt 23,8;Jn 13,13) de prófétának ugyanilyen módon nem mondotta. Csak hasonlította magát prófétához, mégpedig: Jónáshoz. Nemcsak annak a cethal gyomrában töltött három napjához, három éjjeléhez,(Mt 12,39—40;16,4) hanem Jónás prófétai tevékenységét is hasonlította a magáéhoz. Hasonlította, mégpedig fokozással: "a ninivei férfiak feltámadnak az ítéletkor ezzel a nemzedékkel együtt, és elítélik ezt a nemzedéket, mert ők megtértek Jónás prédikálására; ámde itt nagyobb van Jónásnál".(Mt 12,41; Lk 11,32) A szóbanforgó "nemzedék" alighanem Jézusnak azokat a kortársait jelölheti, akikkel folytatott vitában fogalmazza a fentieket. Bár Lukács a "tömegeket" említi, alighanem Máté értesít pontosabban: Jézustól az írástudók és farizeusok kérnek égi jelet,(Mt 12,38; Lk 11,29) s így születik meg a fenti hivatkozás Jónásra.

Ugyanez a fokozás nyilvánul meg azokban a szavaiban, amelyekkel a maga működésének tartalmát kapcsolja bele a (törvénnyel és) prófétákkal jelzett üdvösségtörténeti előzményekbe: "az összes próféták (és a törvény) Jánosig prófétáltak...", — s akik kimentek a pusztába Jánoshoz, azok "prófétát látni" mentek, "bizony mondom nektek, prófétát a javából" —, János után pedig "az Isten Országá evangelizálódik".(Mt 11,13; Lk 16,16; Mt 11,9; Lk 7,15—16) Próféták, János, Jézus... — fokozással és nem ellentételezéssel van a szövegben dolgunk; a tanító és az Ország jóhírért hirdető Jézus az őt megelőző tanítóknak és hirdetőknak állít szavaival elismerő emléket. Röviden így is mondhatnám: a minden prófétáknál nagyobb, a prófétákat tökéletesítő és beteljesítő, az "a próféta" hajtja meg az elismerés zászlaját a maga elődei, útkészítői, a "próféták" előtt. Hogy Jézus ezekkel a szavaival nem tartalmi különlegességekre akart utalni a maga és elődei tanítása között, azt az alábbiak nyilvánvalóvá teszik.

e) A próféták tanítását summázza

Isten Országának örömhíre Jézus tudatában azonos a próféták tanításával. Nem pusztán a törvényt nem akarja Jézus érvénytelenné tenni, hanem a próféták tanítását sem.(Mt 5,17) Nemcsak a törvénynek summáját, a próféták tanításának summáját is azonosítja a szeretet örömhírével.(Mt 7,12;22,40) Két ízben is Ozeás prófétának a szavaival summázza ellenfeleivel szemben a maga programját: "Mert szeretetet kívánok és nem áldozatot, Isten ismeretét és nem égőáldozatokat".(Oz 6,6) E prófétai szóval summáz: "Irgalmat akarok és nem áldozatot".(Mt 9,13 és 12,7)

Jézus nem akar túllépni a szövetséget képviselő és a szövetségi hűségért életüket áldozó és olykor fel is áldozó prófétákon. Teljes harmóniában van velük. Az ő írásaiból érthetik meg az emmauszi és többi tanítványok, miért kellett Jézusnak szenvednie.(Lk 24,27.14;18,3) A prófétákra többet hivatkozik, mint az ÓSz többi könyveire; és mindig azonosságban velük, sohasem elhatárolván magát tőlük. Tanítványaitól azt kívánja, hogy "elhisgyék mindazt, amit megmondtak a próféták".(Lk 24,25)

Ábrahám, Izsák és Jákob mellett ott vannak "mind a próféták Isten Országában".(Lk 13,28) Jézus számára nem volt probléma, hogy volt-e és minő módon lehetett "kegyelem" (45—48. num) már a régi

szövetség idején is. Nem volt probléma, mert sohasem gondolta és tanította, hogy Isten az ő megtestesülése vagy kereszthalála óta szereti újra az emberiséget. Isten kegyelme—szeretete érvényesül a világban Jézus előtt és Jézus után, ahogyan a nap felkelt, és az eső lehullt a földre Ádám bűnbeesése előtt és után egyaránt... A próféták is megkapták jutalmukat: az örök életet. S ezt a jutalmat kapták és kapják mindazok, akik nem utasítják el, hanem befogadják a prófétát, azaz elfogadják mondanivalóit.(Mt 10,41) Jézusnak nincsenek fenntartásai a prófétákkal szemben, a prófétáknak sincsenek Jézussal szemben: vágyták látni és hallani őt.(Mt 13,17; Lk 10,24) A próféták és tanításuk miatt nem kellett Jézusnak szakítania a régi szövetséggel. A régi szövetség prófétái — a jézusi nyilatkozatok tükrében — teljes harmóniában vannak azzal a jézusi tanítással és életúttal, amelyért Jézus vérént ontotta, és teljes harmóniában vannak azzal a szövetséggel, amelynek hűségese őrzéséért hullott a vér a Golgotán, s amely szövetségi vért itta a Tizenegy az utolsó vacsorán.

f) Vállalta a próféták sorsát

A prófétához hasonlóság jegyében Jézus azonosítja a maga sorsát a próféták sorsával. A názáretiek hitetlenségéről és arról, hogy miként válaszolt erre Jézus, mind a négy evangélista beszámol. A válasz tartalma: nem tisztelik, nem becsülik, nem fogadják el a prófétát.(Mk 6,4; Mt 13,57; Lk 4,23—4; Jn 4,44) Hol nem fogadják el? Nem fogadják el őt rokonai körében (Mk), házában (Mk és Mt), szülőföldjén—házájában (Mk, Mt és Lk), saját házában (Jn). Többről van tehát itt szó, mint az egyfalubeliek részéről történő prófétát-visszautasításról. Egyértelművé teszi ezt a hivatkozás a szír Námánt meggyógyító Elizeusra és a szidóni özvegyhez menő Illésre. A prófétát nemcsak a faluja utasítja vissza, elutasíthatja őt magától egész nemzete is; akár Illés és Elizeus, akár Jézus esetében, egyáltalán.

Két mozzanatra kell e történet kapcsán felhívunk a figyelmet. Az egyik, hogy e négy párhuzamos helyen Jézus, ha nem is kifejezetten, de mégis a próféták közé sorolja magát. A másik: akármennyire is a maga népének szövetségi hűsége a prófétai küldetés legalapvetőbb és elsődleges tartalma, a próféta nem határolja le magát Izraelre. Isten küldi Jónást Ninivébe, Illést Szidonba és Elizeust a szír Námánhoz. Mind a két mozzanatra visszatérünk még.

A próféta sorsa nemcsak az, hogy nem fogadják el. Több is. Meg is ölik. Kik? Akikhez a küldetését kapta. Saját népe, saját hazája nem fogadja el. Pontosabban: valakik a maga népéből; azok, akiknek a próféta leginkább lábára lép azzal, hogy a szövetségi hűség — ahogyan ellenfelei megélik — "örének tolja fel magát". Kiknek lép leginkább a lábára? Nem a köztörvényesekére. Leginkább Isten hivatalos képviselőinek lép a lábára. Miért ezeknek? Azért ezeknek, mert míg ezek egyfelől leginkább ismerhetik Isten üzenetét, másfelől a hatalommal kötött szövetségük lehetetlenné teszi számukra, hogy Isten és annak üzenete mellé álljanak. Lehetetlen, mert Isten nem a hatalmasok mellett áll, hanem rendre a szegények mellett üt pártot.(Lk 6,20) A köztörvényesek lehetnek vakok; de az írástudók éppen azért, mert írástudók, nem vakok: "Ha vakok volnátok, nem volna bűnötök"(Jn 9.41) — mondja nekik Jézus. A közbűntényesek akár meg is térhetnek a prófétai szó hatására. Az írástudók viszont rendre vérgisértődnek Isten üzenetétől.

Kik ölik meg a prófétát? Jézus fogalmazásában: a képmutató írástudók és törvénytudók, a képmutató farizeusok, akiket kígyók és viperák fajzatának is(Mt 23,29—33; Lk 11,45) minősít. Miért képmutatók? Azért mert egyfelől hivataluknál fogva szakmai feladatuk, hogy a múlt minden prófétáját elismerjék és nagyra becsüljék; hiszen a "Törvény és Próféták" c. szöveggyűjtemény adja azt az írást, azt a törvényt, amelynek leginkább ők az ismerői, és amiért buzgólkodni a farizeusi csoport vallott programja is. Másfelől viszont azért, mert a tényleges elismerés részükről csak a már (elődeik által) korábban elutasított és megölt prófétáknak szól. Sírt építenek, és síremléket díszítenek az atyáik által megölt próféták tiszteletére, a kortárs prófétákkal pedig ugyanazt csinálják, amit atyáik tettek a maguk kortárs prófétáival: megölik őket. E képmutatóknak mondja Jézus: "Töltsétek csak be atyáitok mértékét!", azaz leplezzék le a maguk képmutatását. (vö Mt 23,29—35; Lk 11,47—51) Ezekre a

képmutatókra, a múlt és a jelen és a jövő prófétagyilkosaira "száll minden igaz vér"; annak az egyébként számunkra ismeretlen Zakariásnak a vére is, "akit a templom és az áldozati oltár között" gyilkoltak meg(Mt 23,35) Jézus címzettjei.

Nemcsak képmutatóknak nevezi Jézus a próféták gyilkosait, hanem — megszemélyesítve a várost — Jeruzsálemnek is: "Jeruzsálem, Jeruzsálem, aki megölöd a prófétákat, és megkövezed azokat, akik hozzád küldettek... Ezért elhagyottá lesz a ti házatok".(Mt 23,37—8; Lk 13,34) Jeruzsálem az ország fővárosa. Egy város nem tud gyilkolni. Egy város egész népe megint csak nem tud gyilkolni. Nem is gyilkolt Jézus esetében sem. Sőt, akik gyilkolni akarták Jézust, rendre Jeruzsálem lakossága miatt nem tudták szándékukat megvalósítani.(vö Jn 7,311) Jeruzsálem a fent idézett mondatban a Jézus-gyilkosság előkészítőit, a képmutató módon próféta-tisztelőket s a Jézus-gyilkosságot beteljesítő, a prófétákat ugyancsak csupán képmutatóan tisztelő főpapokat jelenti. Jelenti tehát a horizontális szövetség uralkodó rétegét, amely Jézus napjaiban s általában egyéb időkben is, rendre azonos a hatalomgyakorlókkal, akiknek ez a főpapi réteg — léte fenntartása érdekében — szükségképpen szövetségese vagy csak egyszerű kiszolgálója. A "ház", amely az elkövetkezendő újabb prófétagyilkolás következtében elhagyott—pusztává—rommá lesz, biztosan nem egy jeruzsálemi lakóházat jelent, hanem ahogyan az a "ház" is, amelyben Jézus názáreti beszéde szerint nem becsülik meg a prófétát, nyilvánvalóan egy lakóház lakóinál sokkal szélesebb szociológiai csoportot jelent (ti. a prófétagyilkosok "házát"; vö az "Árpád-ház", "Habsburg-ház", stb. kifejezésekkel).

Csak valakik gyilkolják a prófétát Jeruzsálemben, de bizony rommá lesz minden jeruzsáleminek a háza! Csak a hatalomgyakorlók, a horizontális szövetség uralkodó rétegébe tartozók gyilkolnak (gyilkolván a prófétát), de a következményeket nem magukban viselik, vagy egyáltalán nem is ők viselik. Viselik velük együtt, vagy bizony nemegyszer helyettük azok, akiknek nincs részük a prófétagyilkolásban. Mindezek olyan törvényszerűségek, amelyek Jézus előtt és Jézus után egyaránt jellemzőek a hatalomgyakorlás világára. Ezért aztán, ha Jézusnak az lett volna a szándéka, hogy szakít a múlttal, s annak szövetségével, az azóta eltelt kétezer esztendő tanúságot tehetne arról, hogy fölösleges lett volna szakítania a múlttal. Amikor Jézus a hatalomgyakorló rókának, Heródesnek, és/vagy a hírt hozó farizeusoknak válaszolva azt mondja, hogy nem veszhetsz el próféta "Jeruzsálemen kívül",(Lk 13,33) aligha akar jeruzsálemi specialitásról beszélni: a próféta ott vész el, ahol a hatalomgyakorlók élnek és uralkodnak. Ez pedig elsősorban a különböző országok mindenkorai fővárosa, s a főváros rendre a vallási kultusz központja is.

g) Prófétai nép

A próféta Istentől érkező és ennek folytán Istentől tanított tanító annak a szövetségnek a szolgálatában, amelyet Isten felkínál az embernek, hogy megvalósulhasson a szentháromságos és teremtető Isten terve—szándéka: az immanens Isten-Ország. A prófétát azért és arra tartja az Isten, hogy megvalósulhasson a Törvény és a Próféták tanítása summájának vallott felebaráti szeretet erejében a Szeretet Ország a földön, létre jöhessen annak minden immanens jutalmával együtt. Arra tartja, hogy e megvalósulás ellenében méltó legyen az ember a transzcendens jutalomra is: e földi léte után részt venni Isten színelátása által Isten örök életében, annak az ember vágyait teljesen kielégítő örömeiben.

Deutero-Izajás századokkal Jézus előtt Isten örök szövetségi hűségéről énekelve prófétálja: "Fiaid mind az Úr tanítványai lesznek..."(Iz 54,13) Erre rímelt rá Jeremiás szövege: "Akkor nem tanítja többé egyik ember a másikat, ember az embertársát arra, hogy ismerje az Urat, mert mindenki ismerni fog engem, kicsinyek és nagyok — így szól az Úr..."(Jer 31,34) Alighanem ezeknek az olvasmányemlékeknek a hatására is mondja Jézus az égi Kenyeret bejelentő kafarnaumi nagy beszédében: "Meg van írva a prófétáknál: és mindannyian Istentől tanítottak lesznek. Aki az Atyától hallott és tanult, az mind énhozzám jön".(Jn 6,45) Az Ország, a Törvény, a Szövetség tökéletesedése (mert beteljesítése) idején

a próféta megszűnik magányos bárány lenni. A tökéletesítő—beteljesítő Jézus megérkezéssel eljön az az idő, amelyben a magányos prófétákat felváltja az Istentől tanított prófétai nép.

Ismét nem ellentétzéssel, hanem fokozással állunk szemben: a Jézus-mozgalom kizárólag csak tanítványokat ismerni akaró mozgalom ("Tegyétek tanítványokká az összes nemzeteket!");(Mt 28,19) következésképpen Jézus csak tanítókat—prófétákat—apostolokat ismerő népet akar nevelni és neveltetni: az Istentől tanítottak népét. Jézus nem arról tájékoztatja a prófétagyilkolás bűnében elmarasztalt képmutató ellenfeleit, hogy önmaga helyébe küld majd egy másik prófétát. Nem, az egyes számot felváltja a többes szám, s a próféta-gyilkos, Jézus-gyilkos Jeruzsálemnek hamarosan tapasztalnia kell, hogy az egy kivégzett Jézus helyére egyre többen és többen állnak. Ennek következtében nem egy újonnan támadt Jézussal kell megbírkózniok, hanem a jézusok seregével. "Ezért íme, küldök hozzátok prófétákat, bölcseket és írástudókat: közülük némelyeket megöltök és keresztre feszíttek, némelyeket megkorbácsoltok zsinagógáitokban, és városról városra üldöztök"; ill. "küldök hozzájuk prófétákat és apostolokat...".(Mt 23,34;Lk 11,49) Erről a prófétai népről állítja Jézus a boldogságokat: "Boldogok vagytok, amikor gyűlölnék titeket az emberek, amikor kiközösítenek...". Nemcsak Jézusé a próféta-sors, hanem a tanítványokból álló próféta-népé is: "...ugyanazt tették atyáik a prófétákkal".(Lk 6,22—3) Még többet mond a mátéi fogalmazás: "mert így üldözték a titeket megelőző prófétákat" (touV projhtaV touV pro cumwn).(Mt 5,12) Ezekben a szavakban a Hegyibeszéd címzettjei, a Jézus-mozgalom meghívottai mint az új idő prófétái szerepelnek, akik magatartásban és sorsban becsatlakoznak elődeik sorába.

Összefoglalok: Jézus Istentől jött és Istentől tanított prófétaként az előtte működött próféták tanítása summájaként adja elő a maga szeretetprogramját, melyet az Isten Országa névvel illet. Tanítványaiból prófétai népet akar formálni. A hatalomgyakorlók megölik a prófétákat. De ahogyan Isten régi prófétái "hullajelöltekként" is megmaradtak népükön, tehát az atyák, az ősök szövetségén belül, ugyanúgy a "hullajelölt" Jézus sem disszidál népéből s népének múltjából sem. Sem a maga számára, sem tanítványai számára nem keres olyan új szövetséget, amely szakítana az Ábrahám és Mózes nevével jelölt szövetséggel. Izraelben a prófétát megölik, de a próféta marad Izraelen belül. Hova menjen, ha egyszer Jahve Izraellel kötött szövetséget?! A próféta a maga kiomló vérével erősíti, újíttja, fenntartja, továbbviszi a szövetséget. Meggyalázottan és a hatalomgyakorlóktól ellehetetlenítve elsősorban ő, a próféta, jelenti minden időben az emberrel szövetséget kötő Isten számára a szövetségi partnert: "Boldogok vagytok, ha énmiattam gyaláznak és üldöznek titeket, és mindenféle rosszat hazudnak rólatok... Így üldözték azokat a prófétákat is, akik elöttetek éltek".(Mt 5,11—2).

95. KIKTŐL VÉTETIK EL AZ ISTEN ORSZÁGA?

a) Zsidók vagy judaisták

Jézus mindössze két helyen beszélt "zsidókról", bár 194 ízben találjuk az ÚSz lapjain az ennek megfelelő "IoudaioV" szót, amely eredeti jelentésében Izrael egyik törzsének, Jákob negyedik fiának, Judának a leszármazóit, ill. a Juda-törzs szállásterületének, Judeának a lakóit jelöli. A 194 előfordulásból 87 esik az evangéliumokra, s ezen belül 71 a negyedik evangéliumban olvasható, mivel a szinoptikusok mindössze 5, 6, 5, azaz összesen 16 ízben használják szavunkat. Jézus ajkán viszont összesen csak két ízben találjuk; egyszer, amikor a samáriai asszonnyal, s még egyszer, amikor Pilátussal beszél. De Jézus e két helyen sem beszélt szótári értelemben vett "zsidókról", azaz nem gondolta ezen a szón azt, amit mi gondolunk, amikor e szót mondjuk vagy halljuk.

Pilátusnak mondja: "...ha ebből a világból való volna az én országom, szolgálaim harcolnának, hogy át ne adassak a zsidóknak".(Jn 18,36) Éliás József gondos analitikus tanulmánya alighanem egyértelművé teszi, hogy a negyedik evangélium ezen a szón — egy sereg helyen, s a most idézetten is — nem érti a zsidó néphez tartozókat általában, nem érti Juda leszármazóit, és nem érti a Judeában lakókat sem; hanem érti azt a judaista csoportot, amelyet a szinoptikus evangéliumok a "képmutató farizeusok és írástudók", ill. a "főpapok és vénék" szavakkal jelöltek. Jelöli tehát Jézus és a Jézus-mozgalom Jézus-korabeli, azaz az evangéliumok keletkezési évtizedeiben élő legfőbb ellenségeit (Éliás József: A gyökerekig ásva le, Bad Salzig 1988. I.k. 103. lap).

A másik helyen a samáriai asszony eligazítást kér a prófétának felismert Jézustól szakadarságuk alapkérdésében: imádkozhatják-e továbbra is Istent Garizim-hegyi szentélyükben, vagy fel kell menniük imádkozás céljából a jeruzsálemi templomba. Jézus felemásnak tetszhető választ ad. Nem kell felmenni, mert Istent nem egy adott helyen, hanem "lélekben és igazságban" kell imádni. És mégis csak fel kell menni, mert "ch swthria ek tw n Ioudaiwn estin", azaz — szószerinti fordításban — "az üdvösség a Juda törzsébe tartozók közül van". A szokásos fordítás ("az üdvösség a zsidóktól van") még csak nem is szószerinti fordítás, hiszen nem "apo" (-tól), hanem "ek" (-ból) prepozíciót használ a szöveg. Figyelembe véve, hogy Jézus a beszélgetés során Messiásnak vallja magát, a mondat értelme ez: az isteni ígéretek erejében az üdvösség egy Juda törzséből való személy közbejöttével adatik, azaz Jézus által.(Jn 4,22.26) A felemáság feloldására hadd idézzem ismét Éliás Józsefet: "És a legromlottabb Jeruzsálem helyett sem emelhet az EMBER egy mégoly nagyszerű és rendes 'Garizimet'" (i.m. I.k.97. lap). Gondolom a nagybetűkkel írt EMBER arra utal, hogy ember nem, de Isten megteheti. Tanulmányomnak éppen az az alapvető problémája, hogy Isten meg is teszi-e, vagy csak megteheti. Vagy talán meg sem teheti, mert megköti a maga szövetségi hűsége? Meg se teheti, mert minden válás — mindenképpen a szeretet csődjé, akármelyik fél mondja is fel a hűséget. Isten nem lehet okozója a szeretet csődjének.

Már Jézus korában megindult az idegenek, a "gójim" részéről a gyakorlat, hogy "pars pro toto" alapon "zsidónak", azaz Júda törzsébe tartozónak, Judeában élőknek mondta a többi tizenegy törzshöz tartozókat, a Judeán kívül lakókat is. De ezt csak idegenek, azaz nem-zsidók tették. A zsidó Jézus, ha zsidóról beszél, csak Izraelt, és egy esetben izraelitát mond: Natanael "valóban izraelita, akiben nincsen álnokság".(Jn 1,47)

b) Jézus Izrael-hangsúlya

Az Izrael szó 68 ízben kerül elő az ÚSz-ben. Ezen belül 30-szor az evangéliumokban, s ebből 11-szer Jézus ajkán. Nem annyira területet, mégkevésbé államiságot jelent; inkább az egész zsidóságot, az egész zsidó népet jelenti; mintha ezt mondanók: magyarság. A "Halljad, Izrael"(Mk 12,29) esetében ez nagyon is nyilvánvaló. De akkor is, amikor tanítványainak azt ígéri, hogy ítélni fognak Izrael 12 törzse felett.(Mt 19,28: Lk 22,30) De még a helyhatározós "Izraelben" kitételek esetén is odaérthetjük a

zsidóságot, mert zsidó felségterületen élő nem zsidó, tehát pogány semmiképpen sem tartozik bele Izraelbe. (Mt 8,10; Lk 7,9; 4,25.27; Jn 3.10) Ugyanez a helyzet, amikor Izrael városairól beszél. (Mt 10,23)

Bár a szír Námánt, a szareptai özvegyet, a kafarnaumi pogány századost — a prófétákra jellemző nemzeti elfogultság-hiánnyal — fölibe emeli "Izraelnek", mégis tanítványait — akiket apostoli próbaútra indít a maga működési területén, a történelmi Izraelben... — csak Izraelhez küldi: "Pogányokhoz vezető útra ne térjetelek le, szamaritánusok városába ne menjetek be, inkább menjetek Izrael házának elveszett juhaihoz". (Mt 10,5) Nem területi fogalom számára ez az "Izrael", mégcsak nem is merőben nemzeti, hanem a nemzetin belül vallási. Az, mert a szakadár szamáriait, bár egy nyelvet beszél Jézussal, nem tekinti "Izraelnek". Nem tekinti annak, mivel a szamáriai nem megy fel a jeruzsálemi templomba. Megismételi ezt a magát—övéit Izraelre korlátozást pályája későbbi szakaszában is, Szíriában; mégpedig önmagára vonatkozóan: "Csak Izrael házának elveszett juhaihoz lettem küldve". (Mt 15,24) Jézus egész emberiséget üdvözíteni akaró programját ismerve értelmetlen dolog ellentétbe állítani ezt a korlátozást a feltámadás után adott missziós paranccsal: "Tegyetek tanítvánnyá minden népet menjetek el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek... hirdetni kell az ő nevében a megtérést és a bűnbocsánatot minden nép között, kezdve Jeruzsálemtől... és tanúm leszek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Szamáriában, sőt egészen a föld végső határáig" (Mt 28,19; Mk 16,15; Lk 24,47; ApCsel 1,8). Nincs itt ellentét, mert Jézus az Izraelen kívüli missziót csak feltámadása utánra akarta. Ellentét nincs, de Izrael-hangsúly van. Életében még csak Izrael az Ország örömhírének a címzettje, feltámadása után már nem csupán Izrael; de ekkor, a feltámadás után is Izrael marad az elsődlegesen megcímzett: Jeruzsálemben, Judeán, Szamárián, azaz "Izraelen" keresztül... — mai nyelven: csak és kizárólag a zsidón keresztül és a zsidó után — jusson el az Örömhír a nem-zsidókhoz, azaz a pogányokhoz.

c) Az Ország fiai, a kiváltságoltak

Mondja Jézus a zsidót másképpen is: ők "az Ország fiai". Akkor nevezi őket így, amikor arról beszél, hogy pogányok fognak majd asztalhoz telepedni a mennyek országában, a zsidók pedig kívül rekednek: "az ország fiai pedig kidobtatnak a külső sötétségre". (Mt 8,121) Egyik fordításunkban e helynél ezt találom: "...akik pedig Isten Országá fiaiak tartják magukat, kivettetnek...". A fordítás szerint csak tartják magukat annak. Szó sincs róla! Jézus Izraelt az Isten Országá elsődleges címzettjének tudta. Ezért testesült meg Izraelben. Ezért nem ment a pogányok közé, még életveszélyes fenyegetéssel szöktetve sem. (Lk 13,31—33) Ezért kellett a tanítványoknak Jeruzsálemben kezdeni a feltámadás után a világmissziót.

Kiváltságban gondolkodott Jézus? Privilegiumban? Attól, hogy valaki zsidónak születik, attól már az Ország fia? Igen, kiváltságban gondolkodott. Kiváltságot kell mondanunk, mert nincsen külön jézusi szótár, csak jézusi szemantika: a szavak ugyanazok, csak a jelentésük más. Kiváltság az Isten Országában ennyit jelent: előbb hallom meg az örömhírt, előbb indulok útnak, előbb leszek próféta, előbb feszítenek keresztre. Szolgálati, lábmosási elsőséget jelent a kiváltság Isten Országában. Igazolódott is ez a jézusi kiváltság-koncepció. A Jézus-mozgalom első vértanúi mind, kivétel nélkül zsidók: a názáreti Jézus, István, a Zebedeus-fia Jakab s a többi. Jézus fogalmazhatott volna úgy is, hogy miközben a gójok eszik a kenyeret Ábrahámmal a mennyek országában, azok viszont, akiknek korábban volt lehetőségük erre... Nem így fogalmazott, hanem változatlanul "az Ország fiairól" beszélt. Miért? Volt Jézusban zsidó öntudat — nemzeti és vallási értelemben egyaránt. Volt, és nem akarta semmibe venni azt a tényt, hogy Isten akárminő okból is (talán azért, mert volt füle) Ábrahámot szólította meg. S nem akarta semmibe venni azt a tényt sem, hogy Ábrahám volt az, aki fülével meg is hallotta Isten szólítását. Istenét, aki nemcsak Ábrahámot szólítja meg. S azt is értékelte, hogy Ábrahám kész volt oltárra tenni Istenért azt is, aki a legtöbbet jelentette számára, a fiát.

d) Csak a prófétagyilkos főpapoktól vétetik el

Mindezek után talán már megkísérélhetjük a választ kérdésünkre: kiktől vétetik el az Isten Ország? A gonosz szőlőmunkásokról szóló példabeszéd végén mondja Jézus, hogy "elvétetik tőletek az Isten Ország, és olyan népnek adatik, amely meghozza a maga gyümölcseit". Kik ezek a "tőletek"? Szemben az elmúlt kétezer esztendő keresztény, de biztosan nem krisztusi és biztosan téves nézeteivel Máté szövege világos választ ad kérdésünkre: "Hallván pedig a főpapok és a farizeusok az ő példabeszédeit, megértették, hogy róluk beszél".(Mt 21,43.45) Tehát a főpapoktól és a farizeusoktól, a Jézus-gyilkosság kivitelezőitől és elkészítőitől, a hatalomgyakorlóktól, s ezek eszmei támaszaitól: a "júdaitáktól" vétetik el az Ország.

Kevés embertelenebb fogalom akad a korporatív személyiség fogalmánál. A korporatív személy olyan embert jelent, aki kiskorúnak tartott embertársai, embermilliók helyett és nevében beszél és cselekszik; olyan személyt jelent, akinek magatartásáért viszont adott esetben bűnhődik az a korpusz, amelynek ez a személy volna önhatalmúlag megtett, mert önmagát tette azzá, képviselője. A szeretet világában, tehát az Isten Országában nincsen korporatív személyiség. Helyettem senki sem üdvözíthet engem, és helyettem senki sem kárhoztathat el engem. Csak én magam. Jézus-gyilkos az a Kaifás, aki Jézus halálára dolgozott, és mindazok, akik ebben közreműködtek. Az akkor élő zsidóságnak legfeljebb egy tízezreléke. A később élő zsidóságból pedig senki. Hogyan lehet felelős az a zsidó nép, amely nem választotta meg a maga főpapjának Kaifást, amely nép nem szavazott bizalmat neki, sem Jézus perében, sem más egyébben? Hogyan azonosíthatná Jézus a főpapokat — ám a horizontális szövetség uralkodó rétegét és ennek első emberét, Kaifást — azzal a zsidó néppel, amelynek őseivel, Ábrahámval, Izsákkal, Jákobbal, majd Mózesrel kötötte meg Isten örökre a maga szövetségét? Azt a népet, amely nép 12 — Jézus által alighanem legkülönbnek értékelt — képviselőjének mondta az utolsó vacsorán, hogy kiontja véréért értük (pro cumwn = értetek).(Lk 22,20)

A főpap marad a Jézus-gyilkosság után is főpap. Marad ezután is a horizontális szövetség első embere (Kaifás is, amíg a politikai hatalom le nem váltja őt) . De nem vele van Isten szövetségi viszonyban, hanem Ábrahám, ill. Jákob utódaival, Izrael 12 törzsével. A főpap lehet szövetségszegő. Isten nem lehet az. Különösen nem lehet Isten oly módon szövetségszegővé, hogy a korporatív személy fogalmát segítségül véve Jézus-gyilkosnak állítson olyanokat, akiknek semmi közük sincs ehhez a gyilkoláshoz. Egy nép a hatalomgyakorlóknak nem társa a felelősségben, hanem — sokkal gyakrabban — maga is áldozata azoknak. A Szovjetunió népei hogyan lennének felelősek azoknak a millióknak meggyilkolásáért, akiknek halálát Sztálin és alighanem nagyrészt megfélemlített munkatársai okozták? Még a választott vezető tetteiért is csak azok lehetnek felelősek, akik azoknak a tetteivel kifejezett módon egyetértenek. Isten csak azt veti el, aki a maga személyében őt elveti. De az illet sem veti el örökre, hiszen várja, hogy bűnbánatot tartva megtérjen, hazatérjen az atyai háza. Jézus Istene "jóságos a hálátlanok és gonoszok iránt" is.(Lk 6,35) Még azok iránt is.

S kiknek adatik oda a prófétagyilkos főpapoktól elvett ország? A gyümölcset termőknek,(Mt 21,43) Isten tolmácsaiból álló prófétai népnek. Az Egyháznak?

96. AZ EGYHÁZ — SZÖVETSÉG A SZÖVETSÉGEN BELÜL

a) Templom és zsinagóga — amikben Jézusnak lennie kell

Amióta nincsen templom Jeruzsálemben, azóta Izrael, mint Isten valaha-volt és egyetlenként kiválasztott volt népét, már csak a zsinagóga jelképezi. A Jézus által az Isten Országának megvalósítására Izraelből és a többi nemzetekből (gójim) egybehívni kívánt új kiválasztott népet pedig az egyház szó jelöli. Jézus viszont a templomban és a zsinagógákban adta tudtul Izraelnek — mégpedig a Törvényre és a Prófétákra hivatkozva! — a szövetség kitágításának és a szövetség törvénye tökéletesítésének gondolatát és célkitűzését. A gótikus dómok falán bekötött szemű női alak jelképezné a zsinagógát, annak vakságát. Az elmúlt kétezer esztendő során zsinagóga és egyház egymással szemben álló valóságokká és fogalmakká lettek. Akarta-e Jézus a Templom és zsinagóga lecserélését az egyházra?

A cieron (templom) szót 70 ízben használja az ÚSz, s ebből 44 esik az evangéliumokra (rgym = 1,5), s Jézus ajkán is találkozunk vele 7 ízben (rgym = 0,36), amit kiegészít egy nagyon bensőséges megjelölés: "Ne tegyétek Atyám házáat kereskedés házává".(Jn 2,16). A tanítványok szombatnapon kalásztépésén megbotránkozó farizeusoknak a Tórára hivatkozva mondja, hogy a papok is megsértik a szombatot a templomban szombatonként. Tanítványai magatartását pedig azzal igazolja, hogy "a templomnál nagyobb van itt". Nem biztos, hogy önmagára utalt. Lehet, hogy a tanítványok éhezésének megszűnése a nagyobb dolog, mert szavait immár Ózeás prófétára hivatkozva így folytatja: "Ha értenétek, mit jelent: 'Irgalmat akarok és nem áldozatot', talán nem ítéltétek volna el az ártatlanokat".(Mt 12,5—7) Más alkalommal az őt letartóztató csoportnak mondja: "Naponként veletek voltam a templomban, amikor tanítottam".(Mk 14,38; Mt 26,55; Lk 22,53) Ugyanezt mondja a letartóztatását elrendelő főpapoknak is: "Én nyilvánosan beszéltem a világhoz: én mindig a zsinagógában és a templomban tanítottam, ahol a zsidók mindannyian összejönnek...".(Jn 18,19)

Az evangelisták csak kiegészítik a képet. A 12 éves Jézusra a templomban találják rá szülei: "nekem abban kell lennem, ami Atyámé".(Lk 2,46—49) S még vagy tíz alkalommal számolnak be az evangelisták arról, hogy Jézus tanított a templomban, vitatkozott ott főpapokkal és másokkal, s "az egész nép már korán ott volt nála a templomban, hogy hallgathassa".(Lk 21,38) A templom megtisztítása kapcsán a tanítványoknak eszébe jut egy zsoltárvers: "Féltő szeretet emészt engem a házadért".(Zsolt 69,10; Jn 2,17) E féltőn szeretett házban, a templomban, Jézus gyógyít,(Mt 21,14) hallhatja ott a feléje irányuló Hozsannát,(Mt 21,15) menekülhet onnan az őt megkövezni akarók elől,(Jn 8,59) s oda várják őt az ünnepre Jeruzsálembé menők.(Jn 11,56) Jézus hazai pályán mozog a templomban. Erről a legtöbbször — s talán nemcsak nekem — az mond el, hogy a mennybemenetel után magukra maradó tanítványok "Istent áldva mindenkor a templomban voltak..., napról napra állhatatosan egy szívvel, egy lélekkel voltak a templomban...".(Lk 24,53; ApCsel 2,46) Azért látszik ez a legtöbbször, mert amit tartalmainkból gyermekeink, tanítványaink a magukévá is tesznek, az biztosan a szívünk közepében van.

Van az ÚSz-nek még egy szava a templomra: naoV. Főleg a Jelenések könyve használja (rgym = 7,7), de az evangéliumokban is megtaláljuk 19 ízben (rgym = 1,2). Jézus ajkára adva pedig hatszor (rgym = 0,5). Hasznosan egészíti ki a fenti anyagot. Tiltja Jézus az esküt a templom aranyára, mert a templom "nagyobb", mint az arany, s mert a templom Jézust arra emlékezteti, "aki benne lakik".(Mt 23,16—17.21) Ezzel a naoV szóval fogalmazódik meg Jézus ellen a halálos vád: "Mi hallottuk, mikor ezt mondta: 'Lerombolom a kézzel alkotott templomot'...".(Mk 14,58) Az evangelista azonban tudja, hogy Jézus saját "testének templomáról beszélt".(Jn 2,21) Jézus nem rombol templomot, szent az neki. De elvállalja viszont azért, aki abban lakik, hogy őt, magát lerombolják. Ha halálakor a templom kárpítja meg hasadt,(Mk 15,18) aligha Jézus volt annak okozója. Ha ő lett volna az, akkor a magukra maradó tanítványok aligha kerestek volna abban otthont maguknak.

A sunagwgh (zsinagóga) szó 56 ízben fordul elő az ÚSz-ben, 34 ízben az evangéliumokban (rgym = 1,8), s e 34-ből 12 Jézus ajkáról (rgym = 0,9) hallható. E 12 helyből 6 az írástudók és farizeusok zsinagógabeli magukat mutogató viselkedését teszi kritika tárgyává, (Mt 6,2.5;23,6; Mk 12,39; Lk 11,43;20,46) öt hely pedig arról beszél, miként fogja üldözni a tanítványokat ez a zsinagóga. (Mt 10,17;23,34; Mk 13,9;Lk 12,11;21,12) Mindössze egy ízben használja szavunkat Jézus e nem éppen szívderítő összefüggések nélkül: közli Annás főpappal, hogy tanításait bárki ismerheti, hiszen nyilvánosan tanított, a zsinagógákban közhírré tette azokat. (Jn 18,20)

Az evangelisták pedig beszámolnak Jézus tanítói pályájáról, melynek a zsinagógák biztosították a színteret: "elment Galilea-szerte a zsinagógákba, hirdette az igét...", (Mk 1,39) hirdette az igét Júdea zsinagógáiban": (Lk 4,44) Kafarnaumban, (Mk 1,21; Jn 6,59) Názáretben, (Mk 6,2) a zsinagógák valamelyikében. (Lk 13,10) Az evangelisták Jézusnak összesen három szokásáról számolnak be (KIO 14a), ezek egyike: "szokása szerint bement szombat napján a zsinagógába". (Lk 4,16) Csak azért ment be, mert volt Jézusnak egy másik szokása is, s ez a kettő szorosan összefüggött egymással: "nagy tömeg gyűlt köréje és szokása szerint tanította őket". (Mk 10,1)

Magáénak tekintette Jézus a zsinagógát is. Szokás szerint ott áldozott szokásának: tanítói szenvedélyének. Nem azonosította azt ott pöffeszkedő ellenfeleivel. Megbecsült hely volt számára a zsinagóga, hiszen ott találta meg legkönnyebben azokat, akikhez szólt küldetése. Amikor tanítványainak megjövendöli milyen csúnyán fognak elbánni velük a zsinagógák, nem teszi hozzá: "Na és! És akkor mi van? Odébb álltok!" Ellenkezőleg: a prófétasors egyik szomorú megnyilvánulásaként mutatja meg azt nekik, mintha mondaná: Próféta nem veszhetsz el Jeruzsálemben kívül, s az út oda a zsinagógákon keresztül vezet.

b) Lecserélte Kaifást Kéfásra?

Úgy tűnt fel örömhír-hirdetőként Izraelben, mint a nemzeti reménység és öröm letéteményese... Mi lett volna, ha a Messiás osztatlan sikert aratott volna a zsinagógákban, ha sikerült volna a beszélgetés Nikodémussal, és sikerül nyomában föl egészen a nagytanácsig, a papi fejedelmekig és Izrael főpapjáig? Az lett volna, hogy ma "izraelita" annyit jelentene, mint "keresztény"... A Messiás egész köztünk töltött idejét és kifejezésvilágát befolyásolta ez a futuribile... Nem a Messiáson múlt, hogy Kaifásból nem lett az újszövetség első pápája... Ez az Izrael-koncepció még akkor is befolyásolja gondolkodásmódját, amikor már pályája vége felé jár... De tett légyen a Messiás akármit és akármennyit is e szakítás nélküli új Izrael-koncepcióért, mégis az "izraelita" és "keresztény" szavak ma két különböző táborot takarnak.

A fenti bekezdés szövegét a 60-as évek végén fogalmaztam (KIO 30b: Egy futuribile). Persze a folytatásban mást is fogalmaztam. Azt is ide írom, hogy utána nyugodtabban tudjam elmondani témánkról azt, amit jó 25 esztendő múltán mindezekről már nem egészen úgy gondolok. Teszem.

Ha lehetséges lett volna az új-Izrael-koncepció, akkor nincsen "kicsi nyáj", és nincsen "én gyülekezetem", és nincsen Kéfás, mert van Kaifás..., látható megszemélyesítője Izrael országának, mégpedig éppen, mint előkészítő jellegű Isten Országának. Ha nem Kéfásnak, de Kaifásnak nyilatkoztatja ki a Mennyei Atya azt, ami megelőzte az Egyházat alapító szavakat, akkor az előkészítő jellegű Isten Országa átmehetett volna perfektuáltba, s lett volna látható pásztora a nyájnak a mennybemenetel után — Kéfás nélkül is. De nagyon sok okon nem így történt, és sor került mindarra, amire sor került Fülöp Cezáreájában... Az új ruhának és új bornak innen már egyenes az útja a vérévé tett új borban megújított szövetségig. Fülöp-Cezáreától kezdve az Isten Országa már nem Izrael. Az Isten Országa innen kezdve már az Egyház... Megvan már Fülöp-Cezáreában a Messiás és Szikla közösségében. Fülöp-Cezáreában ott van már a Juhász és a kicsi juhnyáj. S ott van már a nyájban az "ajtónálló"... S megvan már a Sziklára épített ház, amelyet ezen a Sziklán épít majd a Messiás (KIO 31a:

Fülöp-Cezárea in: Kéfás és Kaifás). — Idáig tart a második idézet a negyedszázada írt szövegből, s amit most 25 év múltán folytatok.

A "basileia" (ország) szó az Úsz-ben 159 ízben fordul elő, s ebből 103-at találunk Jézus ajkán. Az "ekklhsia" (egyház) szó pedig 114 ízben kerül elő az Úsz-ben, de Jézus ajkán csak háromszor.

	ÓSz	Evangéliumok	Jézus	A többi 23 könyv
basileia	159	122	104	37
sűrűség		1,63	2,78	0,44
rgym a 23 k.-höz visz.			3,7	6,3
rgym az ev.-okhoz visz.				0,27
rgym Jézushoz visz.				0,16
ekklhsia	114,	3	3	111
sűrűség		0,056	0,11	1,83
rgym a 23 k.-höz visz.			0,03	0,06
rgym az ev.-okhoz visz.				61,0
rgym Jézushoz visz.,				32,8

67. táblázat: Ország és egyház

A fenti táblázatok kiáltó rgym-különbségeiből talán még inkább látható Jézus érdektelensége, hogy a templom és a zsinagóga adott struktúráját leváltsa egy — akár vallásinak, akár nemzetinek, akár hatalminak nevezzük is azt! — másik struktúrára. Felmerülhet az a gondolat, hogy talán nem a megfelelő kifejezést szembesítettük fenti statisztikánkban a basileia szavával, azaz, hogy talán nem az ekklhsia, hanem egy vagy több másik szó hordozza az evangéliumokban Jézus struktúrát behelyettesítő gondolatait. Lényegében nincsenek ilyen kifejezések. A nyáj (poimnh, poimion)(Lk 11,21; Jn 10,1.16) és akol (aülé)(Mt 26,31; Lk 12,32; Jn 10,16) szavak lehetnek ilyeneknek tekinthetők, de ezek csak 3—3 ízben találhatók Jézus ajkán, s problémánk szempontjából mindössze két ily szavú kijelentésének van jelentősége. Az egyik: "Ne félj, te kicsi nyáj, mert úgy tetszett Atyátnak, hogy nektek adja az országot".(Lk 12,32) S a másik: " majd egy nyáj lesz és egy pászor".(Jn 10,16)

A fent említett basileia (ország) 91 ízben (KIO 119b) jelenti Jézusnál az Isten Országát, amelynek érdekében élt, dolgozott és meghalt. Ez volt az ő szociológiai műkifejezése — terminus technicus-a arra, aminek közénk plántálásáért jött. Ezen kívül csak egy szava van még, amely szociológiai műkifejezésnek tekinthető: a tanítvány (maJhJV). Ez 262 ízben fordul elő az Úsz-ben, ebből 234 esik a négy evangéliumra (rgym = 9). A fennmaradó 28 az ApCsel-ben olvasható, a többi 22 könyv már nem is használja szavunkat. Az evangelisták 11 ízben adják Jézus ajkára.

Kaifás a Nagytanácsnak és a farizeusoknak mondja: "Ti nem tudtok semmit",(Jn 11,49) a farizeusok pedig Jeruzsálem népéről mondják: "...a tömeg, amely nem ismeri a törvényt, átkozott".(Jn 7,49) Nem így Jézus. Ő az általa képviselt Ország népét tanítványoknak mondja: "Tegyétek tanítványokká az összes nemzeteket".(Mt 28,19) Ő ennek a "tömegnek" (tanítványok tömegének) az egyetlen Tanítója, tanítványai pedig kivétel nélkül mind testvérei egymásnak.(Mt 13,8) Tanítványaival megismerteti az igazságot, és az szabaddá teszi őket.(Jn 8,31—32) Ennek erejében e tanítványok majd mossák egymás lábát, s így arról lesznek megismerhetők, hogy szeretet van bennük egymás iránt.(Jn 13, 14.35) A tanítvány gyümölcsöt terem Isten szőlőskertjében.(Jn 15,8) A tanítvány vállalja, hogy Jézus neve miatt mindenki gyűlöli majd őt, felveszi naponként a keresztyét, lemond minden vagyonáról.(Lk 14,16—17.33). A tanítványnak nem lehet külön sorsa Tanítója sorsánál.(Mt 10,24—25)

Ország és tanítvány — e kettőn kívül aligha van biztosan Jézusra visszamenő olyan szavunk, amely életművének struktúrája szempontjából eligazítónak minősülhet.

Egy azonban biztosan állítható: nem azért élt, dolgozott és szenvedett kereszthalált, hogy utána füstbe menjen vállalkozása. Gondoskodott életművének folytatásáról, gondoskodott folytatókról is. Az ÚSz-ben 75 ízben szerepel ez a szó: Tizenkettő (dwdeka). Ebből 46 esik az evangéliumokra (rgym = 1,9), s így senki sem vonja kétségbe a szó mögötti valóságot, annak történetiségét. Egy végigimádkozott éjszaka után (Lk 6,12) választ ki tanítványai sorából Jézus tizenkettőt: "És Tizenkettővé tette őket, hogy vele legyenek, és hogy hirdetni küldje őket" (ti.: hirdetni az Országot). (Mk 3,14) Nem lehet kétségbe vonni, hogy életművének támogatására és folytatására Jézus létre hozott egy testületet.

S a tekintetben sincs kétség, hogy ennek a testületnek volt vezetője Jézus mennybemenetele után is, és hogy ez a vezető Péter volt. Az ÚSz 154 ízben említi nevét. Ebből az evangéliumokra 93 előfordulás esik (rgym = 1,9); több ez, mint amennyi a másik tizenegy tanítványnak együttvéve jut. Péter a kis csapat szóvivője. S az ő személyéhez kapcsolódik Jézusnak az a szava, amely majd antagonistájává válik a történelemben a zsinagógának. Az egyház — ez a szó: "Te Péter vagy, és én erre a Sziklára építem majd egyházamat". (Mt 16,18) Ez adja a három "ekklhsia"-hely elsejét, a másik kettő pedig "egyháznak" nevezi azt a közösséget, amelynél be lehet panaszolni testvérünket, ha az vétkezett ellenünk, és sem négy szemközt, sem hatszemközt nem hajlandó módosítani magatartását. (Mt 18,17)

c) Jézus horizontális szövetsége

Az evangelisták aligha hagynak kétséget afelől, hogy szenvedése előtt Jézus a tizenkét tanítvánnyal együtt megünnepelte Izrael népének vallási és nemzeti szokása szerint a húsvétot, azaz elfogyasztották a húsvéti bárányt. (Mt 2,17—20; Mk 14,12—17) Beszámol erről Lukács is (Lk 22,7—16) annak ellenére, hogy az utolsó vacsoráról az információkat nem a hagyományból, hanem közvetlenül az Úrtól (Jézustól) szerző Pál nem számol be az eucharisztia- alapítást megelőző ezen körülményről. (1Kor 11,12) Nem véletlenül nem számol be róla. Azért nem, mert úgy tudja, hogy "a mi húsvéti bárányunk, a Krisztus, már megöletett". (1Kor 5,7) Problémánk szempontjából az "utolsó vacsorán" történeteknek azonban nem látszik kicsinynek a jelentősége.

Egyfelől Jézus elfogyasztja 12 tanítványával Izrael kultikus vacsoráját. Másfelől hozzárak valamit ehhez a vacsorához, mert annak során, és a lakoma maradékából, kovásztalan kenyeret vesz kezébe, melyet megáld, melyért hálát ad; melyet megtör, melyet odaad tanítványainak azzal, hogy vegyék és egyék azt, mint Jézus értük odaadott testét. Továbbá a vacsora végeztével, ugyancsak a kultikus lakoma maradékából vett borral telt kehelyért ad hálát, melyet ugyanúgy odaad tanítványainak azzal, hogy igyanak belőle mindnyájan, és isznak is belőle mindnyájan, s ezt a bort a maga vérének, a szövetség vérének mondja, melyet Ő, Jézus kiont sokakért, a Tizenkettőért a bűnök bocsánatára. S az egészet lezárja azzal, hogy a Tizenkettő tegye mindezt majd nélküle is, mégpedig abból a célból, hogy emlékezzék őrá, Jézusra (KIO 23d). Azaz másfelől Jézus kiegészíti Izrael kultikus vacsoráját, amely nem Izrael egészéé, hanem csupán a Tizenkettőé.

Jézus nem akar nyom nélkül elsüllyedni a történelem és közelebbről Kaifás főpapi süllyesztőjében. Művének fennmaradásáról liturgiát, kultuszt teremtő akcióval is gondoskodik. Ha ezt az aktust Jézus felhasználta arra is, hogy elhangozzék ajkán a "szövetség" szó (és láttuk, hogy csak ezt az alkalmat használta fel erre (93a num), akkor a korábban mondottakat ki kell egészítenünk valamivel. Ezzel: ezt az utolsó vacsorát Jézus nemcsak a maga Istennel fennálló vertikális szövetsége ünnepélyes megújításának szánta, hanem még valaminek: a Tizenkettővel évek óta ténylegesen fennálló horizontális szövetsége megerősítésének is akarta.

A tény, — hogy e vertikális és horizontális jellegű szövetségújító és szövetségerősítő vacsorát két elemből fűzte egybe: Izrael liturgiájából és a Tizenkettő számára létrehozott saját liturgiájából —

megerősítve mutatja azt a jézusi szándékot, melyet könyvem jelen fejezetének numerusaiban nyomozok és megtalálni vélek. Miben áll ez a szándék? Abban, hogy tanítványai Izrael népén és horizontális szövetségén belül maradva szolgálják a maguk ezen belüli külön horizontális szövetségével Isten egyetlen és örök szövetségét. Szolgálják az emberiség egységének megteremtésének, az Isten Országá megvalósulásának feladatát.

S ezen az Isten Izraellel kötött szövetségén belüli szövetségnek a neve az Egyház. Az egyház, melyet azok a tanítványok alkotnak, akiknek Antióchiában adnak majd nevet, ahol először nevezték a tanítványokat — Krisztusról — keresztényeknek. (ApCsel 11,26) A Kaifás oldalán állók "názáretieknek" (nosrim) nevezik őket a századvégen, amikor Jamniában kiközösítik őket a zsinagógákból; ugyanúgy Jézusról nevezve őket.

d) Mi az egyház és mi nem?

Hogy micsoda ez az egyház, ezt alighanem annak kell eldöntenie, hogy mi a célja vele Jézusnak. Az eddig végiggondoltak alapján a következő válaszokat fogalmazhatom meg:

—Jézus összeszövetkezése 12 fiatalemberrel, akik Izrael tizenkét törzsét hivatottak jelezni. Jelezni, és nem képviselni, mert a 12 törzstől nem kapott egyikük sem megbízást arra, hogy képviseljék a törzseket. Ez a Tizenkettő egyelőre saját magát képviseli. Majd ha összeszednek valakiket tanítványoknak, és azok Jézusnak tanítványaivá is lesznek, akkor ezektől a sajátmaguk által összeszedettektől kaphatnak majd megbízást arra, hogy képviseljék őket a Tizenkettő által alkotott gyülekezetben. Nagyon kézenfekvő, hogy kapjanak, de kapniuk kell ahhoz, hogy képviselhessék őket.

—Jézus összeszövetkezése 12 fiatalemberrel arra, hogy a Jézustól tanultakat belülről is — Atyától, Istentől tanítottan — megélve elinduljanak, és házról házra, zsinagógáról zsinagógára és városról városra járva ők is összeszedjék a maguk Tizenkettőjét. Annak erejében szedik össze, hogy szavuk által valakik tudomásul veszik az egyetlen Tanítónak, Jézusnak az ígét, s ezeket megintcsak belülről megértve ők maguk is elinduljanak, és házról házra, zsinagógáról zsinagógára és városról városra járva összeszedik a maguk tizenkettőjét és így tovább.

—Jézus összeszövetkezése 12 fiatalemberrel arra, hogy munkájuk nyomán növekedjék azoknak az embereknek a száma, akik hajlandók tudatukat és életüket egyre teljesebben odaformálni a jézusi tanításhoz, s hogy ennek erejében a jézusi közösségek által ebben a világban — ám a zsinagógákon és a Templomon keresztül is — tért nyerjen az Isten Országá, a Szeretet Birodalma. Jézus összeszövetkezése az emberiség megtérésére Istenhez.

Amiket eddigelé pozitíven fogalmaztam, most megfogalmazom negatíve is. Jézus összeszövetkezése megtérésre és nem e megtéréstől függetlenül is elvégzendő átszervezésre, azaz nem a régi szervezetet leváltani akaró újnak a megszervezésére. Ha Jézus abba vetette volna reményét, hogy szervezetileg szakít a régivel, akkor ugyanazzal a világossággal, amellyel kifejtette a Törvény és a Próféták summázásaként a maga Isten Országá- és szeretetprogramját, elmondotta volna azt is, hogy az ábrahámi és mózesi szövetség helyébe vagy folytatásaként megszakítja a kapcsolatot a szövetség-hordozó Templommal, a főpapok irányítása alatt álló Nagytanáccsal és zsinagógákkal. Megszakítja, és új szervezetet állít fel. Ezt az új szervezetet egyháznak nevezi, amelynek ez és ez lesz az alkotmánya.

Ha egyszer Jézus a szövetség és egyház szavakat szinte nem is használta, akkor eléggé egyértelműnek látszik, hogy Jézus az ábrahámi—mózesi szövetségnek korabeli struktúráját nem akarhatta lecserélni egy másik struktúrára. Nem azért nem akarta, mert el volt e struktúrától gyönyörödve, hanem azért nem, mert tudta, hogy célkitűzése, az Isten Országának megvalósulása nem új cégtáblán fordul, hanem kizárólag azon, hogy az egyes emberek hajlandók-e lecserélni beidegződött (s a farizeusi—judaita

csoporttól a zsinagógákban szorgalmazott) szemléletüket arra a szemléletre, amelyet Jézus a Törvény és a Próféták lelkének, igazi tartalmának tekintett. A maga új borát, új tömlőbe kívánta önteni, azaz nem volt hajlandó obszervanciák (böjt) kedvéért (tömlő) félretenni az Ózeástól is képviselt szeretetet—irgalmat (bor).

Az új tömlő és az új ruha semmiképpen sem jelenthet egy olyan új struktúrát, amelynek rendeltetése az lett volna, hogy Izrael az eddigi templom—szüenedrion—zsinagóga kereteiből áttérjen, átigazoljon egy olyan "új ruha és új tömlő" struktúrába, amely struktúráról Jézus nem is beszélt. Nem új liszthombárt akart létrehozni, hanem kovászt. Bizony nem, mert egy ilyen új liszthombárhoz kellenek főpapok, írástudók és vének; kell hozzá kinevezésből eredő tekintélyű Nagytanács, amelyben a tagok kinevezésében rendre érdekelt az adott körülmények között fennálló politikai hatalom is; kell hozzá a jeruzsálemi és garizimi szentély helyett egy új szentély is; annak összes személyi és dologi költségvonzatával. (Mindezt felülről csinálva, s a felülről csinálás összes buktatóival, a szövetségi hűséget eleve megíúsító eszközeivel.) Éppen ezért mindezek helyett csak egyházat akart, azaz a tagok kölcsönös szeretetéből kinövő, s e szeretet megszüntével önmagától elhaló és megsemmisülő szociológiai alakulatot hozott létre, s nem pedig éltető Lélek nélkül is fennmaradó struktúrát.

Mindebből nem következik, hogy Jézus a szeretet érvényesülését szervezet nélkül akarta volna. Az sem következik, hogy a szeretet terjedését szervezet létrejövése nélkül lehetségesnek képzelte. Mindezeket nem képzelte, csak rábízta a szervezet kialakulását a szeretetre, s nem gondolta, hogy létesíteni tudja azt a szervezetet, amelynek bármiféle biztosítéka lehet arra, hogy akárcsak egy hajszálnyival is különb lesz, mint az azt megelőző szervezetek. Az Isten Országának a szervezete addig és akkor és ott áll fenn, amíg és amikor és ahol élnek olyan emberek, akikben ez az Ország a szövetségi hűség erejében az isteni szeretetre (ha tetszik: kegyelemre) adott válaszok következtében ténylegesen van, létezik, fennáll, működik..., azaz amíg a szervezet tagjai adnak és osztognak, szolgálnak és megbocsátanak..., azaz amíg agapé-életet teremtenek.

e) Feloldható konfliktusok?

Hogy egy ilyen program, azaz a programot elfogadás és valósítás erejében fennálló új horizontális szövetség, valamint annak szervezete milyen konfliktusokat hoz létre a már korábbi horizontális szövetség hivatalos képviselőivel, (esetleg) uralkodó rétegével s (esetleg) az ezen uralkodó réteg befolyása alatt álló tömegekkel találkozva és szembesülve is, az már egészen más kérdés. A mondott konfliktust akár szükségképpeninek is tekinthetjük. Rendre adódnak a konfliktusok. A múltban is így volt: a prófétákat a horizontális szövetség uralkodó rétege rendre üldözi. Még súlyosabb konfliktusokra számíthatunk, ha Jézus akaratából ez az uralkodó réteg immár nem egyedi prófétákkal, hanem prófétai néppel találja szembe magát. Prófétai néppel, azaz nem egy illéssel kell bírkóznia, hanem ahova néz, minden városban és minden második vagy harmadik zsinagógában, mindenütt megjelenik egy-egy "bajkeverő"; még hozzá lényegében azonos tartalmakkal, jelszavakkal és hivatkozásokkal, sőt egy, az uralkodó réteg által meggyilkolt ember nevével.

A válasz azon fordul, hogy az "esetleg" ott marad-e a zárójelben. Ha zárójelben marad, azaz ha a főpap nem uralkodik, hanem szolgál, akkor a horizontális szövetségek és szervezetek között akár szükségképpeninek is mondható konfliktusok békében és türelemben kihordódnak. A tanítványok megértették a jézusi szándékot, és a Templomon és a zsinagógán belül maradva engedelmeskedtek a főpapok börtönéből kiszabadító angyalnak: "Menjetek, álljatok fel a Templomban, és hirdessétek a népnek ennek az életnek minden beszédét". (ApCsel 5,20) A Nagytanácsban pedig akadt egy Gamáliel nevű farizeus, aki ott szintén felállt, (ApCsel 5,34) és mondta az élet — az egymás mellett élhetés — ígétjét ő is: "Hagyjátok békében ezeket az embereket... ha emberektől való ez a szándék vagy munka, úgyis felbomlik, ha pedig Istentől van, úgy sem tudjátok megsemmisíteni őket. Nehogy már Isten ellen harcolni akaróknak bizonyuljatok!". (ApCsel 54,39) Gamáliel leült, de a főpapok megintcsak

uralkodóknak bizonyultak, mert "előhívták az apostolokat, megverették őket, és azután megparancsolták nekik, hogy ne szóljanak Jézus nevében".(ApCsel 5,40) Azért valamelyest hallgatott is a Nagytanács Gamáliele, mert annak felszólalása előtt arról tanácskoztak, hogy megöletik őket.(ApCsel 5,33)

A gamálieleket általában legfeljebb meghallgatják, de nem hallgatnak rájuk; a prófétákat pedig a már hatalomban levő horizontális szövetség uralkodó rétege rendre üldözi. Még súlyosabb konfliktusokra lehet tehát számítani, ha — Jézus akaratából — ez az uralkodó réteg immár nem egyedi prófétákkal, hanem prófétai néppel találja szemben magát. Azaz pl. nem egy Illéssel kell megbírkóznia — amint fentebb mondtuk.

A kovászosító mozgalmat elindító Jézus legtisztább szándékai, azaz mindenféle szakítástól és leszakítástól magát elhatároló szándékai ellenére is — tehát pusztán annak következtében, hogy a mozgalom határozottan szembefordul azzal a szemlélettel és gyakorlattal, amelyet az uralkodó réteg képvisel — konfliktusok támadnak nagyon is jól kiszámítható következményekkel. Az uralkodó réteg maga mivoltának és azonosságának megőrizni akarása következtében nem képes más reakcióra, mint próféta-gyilkosságra. Nem tudja tekintélyét másképpen megőrizni. Nem, mert "Ember így még nem szólott!"-féle megállapítások születnek meg (Jn 7,46) még azokban is, akik egyébként úgy tudják, hogy Isten akaratából feltétlen hűséggel tartoznak a horizontális szövetség vezetőjének. Akik viszont a próféta hatása alá kerülnek, azok azt egyenesen elvárják, hogy a szövetség uralkodó rétege is ünnepelje a prófétát, mint Isten szavának közvetítőjét. Mivel nem ez történik, belső bizonytalanságba, válságba kerülnek.

Aki "uralkodik", az nem azonosodhatik a próféta "uralkodást nem ismerő" isteni üzenetével. Ezért az uralkodóknak nincs másra lehetőségük, mint kinyilvánítani, hogy a próféta nem próféta, hogy a próféta káromkodik, s hogy a próféta méltó a halálra. Ettől aztán azok, akik úgy tudják (vagy úgy csinálnak, mintha úgy tudnák, önmagukat sikerrel átverve —, hogy a horizontális szövetség uralkodó rétegének feltétlenül hűséggel tartoznak, hiszen csak akkor hűségesek a szövetséghez és a szövetség Istenéhez, ha ezekhez a kinevezett személyekhez hűségesek, megnyugodnak. Megnyugodnak valahogy így: Nem is gondoltuk, hogy álpróféta, de hát biztosan az, ha a főpap mondja.

A jézusi mozgalom viszont Istentől tanított embereket gyűjt a zászlaja alá, akiken megtörik a Sátán hatalmának az alapja. Mi ez a sátáni alap? Ez: nem az az igaz, amit az eszem és a szívem diktál, hanem az, amit a kinevezett tekintély mond. Mivel a Sátán eszes, meg is cukrozza ezt a képtelenséget, hogy könnyebben lenyelhessük, hogy lelkiismeretünket könnyebben elaltathassuk. A cukrozás egy disztinkcióból áll. Ebből: másutt s a múltban — azaz nem a mi és mai struktúránkon belül — megeshetett, hogy igazi prófétát gyilkolt a főpap. Megeshetett, s éppen ezért díszítjük is a meggyilkolt próféta sírját, és elmarasztaljuk a gyilkosokat. De itt, az én, a mi struktúránkon belül, és most, a jelenben, biztosan álprófétával van dolgunk, ha egyszer a főpap ítélete szerint álpróféta az, aki kritikát gyakorol azon, amit a főpap tesz és mond. Azaz "ha atyáink idejében éltünk volna, a próféták vérenek kiontásában nem vállaltunk volna közösséget"...(Mt 23,30) Ma viszont vállaljuk. Ezt a jól megcukrozott disztinkciót kell elfogadnunk a Sátántól. Ennek az elfogadását mondta Jézus képmutatásnak. Képmutatóként könnyebb fejet bólintani a prófétagyilkolásra és a prófétagyilkosoknak. A Sátán pedig beéri a képmutatásból történő prófétagyilkolással is.

A Jézus-mozgalom súlyos konfliktusoknak nézett elébe, mert szeretet-elvének következtében érdektelenséget kellett képviselnie a korabeli Izrael legelementárisabbnak átélt érdekével szemben, amely még a tanítványokat is legbelülről határozta meg: "Mostanában állítod-e helyre Izrael számára a királyságot?"(ApCsel 1,6) — kérdezik Jézustól a mennybemenetel előtt, nyilván mint az őket érintő legfontosabb kérdést, amelyet még utoljára feltesznek. Izrael Jézushoz nem csatlakozó részének Jézus

életében és az azt követő évtizedekben aligha volt ennél elsődlegesebb reménytárgya. A nem-csatlakozók vezetői sejtették (ha nem is látták világosan) a Jézus-mozgalom alapelveinek ezirányú érdektelenségét s a mozgalom tagjainak belső bizonytalanságát a nemzetmegmaradás hogyanját illetően. És jól sejtették. A Hegyibeszéd célkitűzései a tanítványok számára nem tették lehetővé Izrael katonapolitikai felszabadítását a római iga alól. Ehhez fegyverek kellettek volna, Jézus pedig a Sziklával hüvelyébe dugatta a kardot. A maga Országát Jézus kardot nem ismerő Sziklán akarta építeni. Jeruzsálem ostroma előtt a keresztények elhagyják a várost, s Pellába költöznek a Jordánon túlra.

Hogyan fog megmaradni a kovásznak szánt csapat — a Tizenkettő, a nyáj, az egyház, a keresztények, a Jézus mozgalma, stb. névvel illelhető csoport — az adott horizontális szövetségi renden belül? Hogyan tudja elviselni ezt az Izrael politikai reménységeit romboló "utat" az az uralkodó réteg, amely haszonélvezi az izraeli államiságnak legalább a látszatát? Nagyon nehezen, újból és újból prófétagyilkosságokra kényszerül az "Úttal" szemben?

És hogyan fogja elviselni a folyamatos üldözést és gyilkolásokat az a csoport, amelyben a próféta nem magányos, hanem testvérei vannak, ha egyszer a prófétának népe van? Nem szükségképpen-e a szakítás? A szakítás mindkét fél részéről? Lehet-e másképpen mint úgy, hogy az egyház útja elváljék a zsinagógaétól? Elváljék, akármit is gondolt e tekintben az Alapító. Kérdések ezek, amelyeket az események után kétezer esztendővel később tesz fel az eszmélődő ember. Feltesz, bár jól tudja, hogy megtörtént, ami megtörtént. És itt a Jézus-mozgalomhoz csatlakozók saját vertikális hűtlenségeire is gondolok. A szerepcserére: amikor a zsinagóga üldözöttjeiből a zsinagóga üldözői lesznek annak folytán, hogy a 4. században a Hegyibeszédből mindent, de mindent elfelejtve megjelenik a történelem színpadán a Jézust elvileg és gyakorlatilag megtagadó, mert fegyveres keresztény.

Akármiket is kérdezünk, a tény — tény. Egyház és zsinagóga kettévált. Hogyan is történt ez? Nyomozzuk tovább az ÚSz "szövetség" szavának további előfordulásait vizsgálva.

97. KÉT SZÖVETSÉGGONDOT NEM ISMERŐ SZERZŐ

a) Belesimulás a jézusi szemléletbe

Az egész jelen fejezet (Jézus és a szövetség) azt akarja nyilvánvalóvá tenni, hogy Jézusnak nem voltak szövetséggondjai. Jó volt számára a szövetség úgy, ahogy volt, ahogy az népének tudatában élt, és ahogyan prófétaelődei arról gondolkodtak. Gondja — a szövetség teljesítése körül forgott.

Annál inkább voltak gondjai e szövetség-témában Szent Pálnak és iskolájának, amely iskolát — a C.P.-on túl — az Úsz-ben elsősorban a Zsidó-levél, s annak feltételezhető szerzője, Apolló képvisel, akiről az Úsz három különböző — de a páli vonalba tartozó — könyve tíz alkalommal is említést tesz. (ApCsel 18,24;19,1; 1Kor 1,12;3,4.5.6.22;4,6;16,12; Tit 3,13) Az ő gondjuknak köszönhetően kerül elő az Úsz-ben 33 ízben a diathéké (=szövetség) szó. Mint már említettük, az Ósz-ben kb. 300 ízben találkozunk e szó héber megfelelőjével. Mivel az Úsz az Ósz (protestáns kánon) terjedelméhez viszonyítva 27%-nyi, szegényes ez az említett 33 előfordulás az Ósz (berith-diathéké) gazdagságához képest. Ha az Ószövetséggel azonos arányban szerepelne szavunk az Úsz-ben, akkor kb. 80-szor kellene találkoznunk vele a 33 helyett, amely feleset ismételtet sem képvisel (93a num).

Az Úsz 27 könyvéből 16-ban egyetlenegyszer sem kerül elő szavunk: a János evangéliumban, a 7 katolikus levélben és a C.P. 8 levelében. Öt páli levélben viszont 9, a Zsidó levélben 17 ízben találjuk. A maradék hét előfordulás megoszlik 5 könyv: a szinoptikus evangéliumok, a Cselekedetek és a Jelenések között. E maradék hétből az utolsó vacsorán hangzott el három; ezekkel szembesültünk már (93a.num). Mielőtt a páli vonal tárgyalásába kezdenénk, a maradék hét még nem említett négy helyéről mondunk néhány szót. Előbb egy összefoglalót: belesimul abba a viszonylagos gondnélküliségbe, amely a jézusi anyagot jellemzi.

b) Szent Lukács három helye

A négyből három Lukácstól származik: egyet Zakariás, egyet István vértanú és egyet Péter apostol ajkára adva.

Zakariás így ujjong fia születésén: "Izrael Istene megemlékezik szent szövetségéről, arról az eskürről, amellyel megesküdött atyáknak, Ábrahámnak..." (Lk 1,68.72—73) Zakariás még talán Jézus-előtti gondolkodást képviselve folytatja szavait az alábbi reménykedéssel: "megadja nekünk, hogy ellenségeink kezéből megszabadulva félelem nélkül szolgáljunk neki".

István vértanú a főpap előtt beszélve kifogástalan prófétabeszédet mond: Istent, Ábrahámot, Mózeszt és a prófétákat magasztalva marasztalja el a főpapot és táborát: "A körülmetélés szövetségét is adta neki. Így nemzette Ábrahám Izsákot, és körülmetélte őt... A próféták közül melyiket nem üldözték atyáitok? Meg is ölték azokat, akik előre hirdették az Igaznak eljövételét. Most pedig az ő árulóivá és gyilkosaivá lettetek ti, akik angyalok közvetítésével kaptátok a törvényt, mégsem tartottátok meg". (ApCsel 7,8.52—53) István viszonya Ábrahámmal, Törvényhez, prófétákhoz ugyanolyan pozitív, mint Jézusé. A "körülmetélés szövetsége" sem jelent semmiféle problémát István — igenis — jézusi tudata számára. Ha jelentene, a körülmetélés említése nélkül szólna Ábrahámról és Isten Ábrahámmal kötött szövetségéről. A Törvény sem jelent számára problémát, mert angyal (= Isten küldötte!) hozta azt, s amelyet a Jézus-gyilkosoknak, Jézus-árulóknak meg kellett volna tartaniuk.

Lukács a Cselekedetekben a pünkösdi eseményt közvetlenül követően arról számol be, hogy Péter a templom Ékes-kapujánál Jézus nevében meggyógyít egy sántát, s ezt az eseményt kiaknázva mond beszédet az "egész nép" előtt a templom Salamon-csarnokában. Bátor beszédet mond, a templomőrség parancsnoka le is tartóztatja, s a Nagytanács elé állítja e beszéde miatt. Ebben Péter a Tórárt idézve igazolja azt a Názáreti Jézust, akinek nevében — erejében gyógyult meg a sánta: "Izraelita férfiak...Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, a mi atyáink Istene megdicsőítette Fiát, Jézust, akit ti

kiszolgáltattatok és megtagadtatok Pilátus színe előtt... Atyámfiai, tudom, hogy tudatlanságból cselekedtetek, mint előljáróitok (arconteV cumon = uralkodóitok!) is... Tartsatok tehát bűnbánatot... Ti vagytok a fiai a prófétáknak és annak a szövetségnek, amelyet Isten atyáinkkal kötött, amikor így szólt Ábrahámhoz: És a te magodban áldatik meg a föld minden nemzetsége. Isten elsősorban nektek támasztotta fel és küldte el szolgáját...".(Csel 3,12.13.17.25.26) Péter ezekkel a szavakkal mint izraelita ("atyáink, atyám fiai") hívja Jézushoz izraelita kortársait, mégpedig azon az alapon, hogy változatlanul érvényben van Isten Ábrahámval kötött szövetsége, amelynek elsődleges ("elsősorban") meghívottai és partnerei éppen ők, az izraeliták, minden más nemzetséggel (a gójokkal) szemben és előtt: "Ti vagytok a fiai...". Még menti is őket: a népet is, a főpapokat is. Olyanként, mint aki lehetőleg el akarja kerülni, hogy "saját fészkébe piszkítsa"; mint aki menteni akarja a zsidó kiválasztottság mundérjának a becsületét ("tudatlanságból"). Ez a Péter semmit sem hallhatott az utolsó vacsorán új szövetségről, a régi szövetséget leváltóról. Ez a Péter úgy tudta, hogy Jézus az atyák szövetségének képviselője.

c) A Jelenések könyvének szövetségládája

A negyedik hely, ha lehet, még tovább megy annak hangsúlyozásában, hogy a szövetség-kérdésben nincs változás, minden érvényben van. Ez a negyedik hely a "jánosi" írások (az evangélium, a három levél és a Jelenések) egyetlen diaJkh helye. A hetedik trombitaszóra "megnyílt Isten temploma a mennyben, és megjelent templomában az ő szövetségének ládája...".(Jel 11,19) A TOB-nak a lapalji jegyzete ezt írja erről a versről: "Ez az ábrázolás még inkább érthető bizonyos zsidó és rabbinikus témák világánál. A Kiv 25 szerint a szövetségláda az égi láda mintájára készült, s ezzel az égi prototípussal találkozunk e látomásban. Másfelől a hagyomány úgy hitte, hogy a szövetségláda újra láthatóvá lesz az idők végén.(vö. 2Mak 2,8) A két téma egybekapcsolása a szövetség teljes kinyilatkoztatására utal e helyen". A szövetség ládája tudvalevően a két kőtáblát tartalmazta, s a Sinai Szövetség, tehát az ábrahámi szövetségnek Mózes közbejöttével történt megújítását jelképezi. Ez az első evangéliumokkal nagyjából egy időben készült írás nyilvánvalóan nem tud a Sinai-hegyi szövetséget leváltó jézusi új szövetségről. Ha tudna róla, akkor a mennyei templomban valami más, Jézussal kapcsolatos tárgy jelképezné a szövetséget.

Ismétlem: e két szerző úgy gondolja, hogy a Jézus-mozgalom közvetlenül folytatja Istennek Ábrahámval, Izsákkal, Jákobbal és annak utódaival kötött szövetségét.

d) Ti vagytok a fiai a szövetségnek

Van e hét "szövetség"-helynek még egy közös vonása. Ha az eddig mondottakat abban foglalhatjuk össze, hogy "folytatjuk az atyákkal kötött szövetséget", most e szövegeknek egy másik aspektusára szeretnénk a figyelmet irányítani: mi (=a Jézushoz tartozók) folytatjuk az atyákkal kötött szövetséget.

Az utolsó vacsorán liturgia születik. E liturgiába ágyazottan hangzik el tizenkét Jézushoz-tartozó személy füle hallatára, hogy Jézus újítja a szövetséget, és nem is akárhogyan: élete feláldozásával teszi azt. S a Jézushoz tartozó Tizenkettő feladata lesz ezt a szövetségújító liturgiát, ezt a Jézus szövetségújítására emlékező liturgiát megőrizni.

Zakariás annak az Erzsébetnek férjeként prófétál Szentlélekkel eltelve, aki a "Hogyan is lehetséges, hogy az én Uram anyja jön el énhozzám?"(Lk 1,43) szavakkal fogadja az őt otthonában meglátogató istenanyát. Ha Isten megemlékezik szent szövetségéről,(Lk 1,72) oly módon teszi valósággá azt, amiben reménykedtek az elmúlt századok,(Zsolt 105,8;106,45; Lev 26,42; Ter 17,7) hogy Zakariás gyermeke a Magasztos prófétájaként fog az Úr előtt járni, mégpedig azért, hogy elkészítse annak útjait.(vö. Lk 1,76) Nem kétséges e szövegben — szemben mindenféle töréssel és szakítással — a folytatás hangsúlya. S ez szükségképpen egyet jelent azzal is, hogy nem vitás annak a hangsúlya sem, hogy Jézus a folytató.

Lukács másik két helyének a mi-hangsúlya egy felhangot is hordoz: mi és nem ti (= a Jézushoz nem csatlakozottak) vagyunk a szövetség folytatói. István vértanú beszéde szövetségtörőknek minősíti

beszéde címzettjeit, a főpapot és a vele levőket: " az ő (Jézus) árulóivá és gyilkosaivá lettetek ti, akik angyalok közvetítésével kaptátok a törvényt, mégsem tartottátok meg".(ApCsel 7,52—53)

A Salamon csarnokában elmondott Péter-beszéd egy mi és ti szembeállítással indul: "...atyáink Istene megdicsőítette Fiát, Jézust, akit ti kiszolgáltattatok és megtagadtatok... Isten feltámasztotta őt a halálból, aminek mi tanúi vagyunk".(ApCsel 13,13-15). Az üdvtörténeti rajz végén azonban Péter (mint a mi képviselője) felszámolja a maga különállását, s övéit és így önmagát is beleértve abba használja immár a ti szót: "A próféták is... mind ezekről a napokról jövendöltek. Ti vagytok a fiai ezeknek a prófétáknak és annak a szövetségnek, melyet Isten atyáinkkal kötött".(ApCsel 3,24—25) Lélektanilag mestermű ez a Péter-beszéd. Úgy olvas be, hogy a végére felemel és megdicsőít, mégpedig minden elvtelen elkenés nélkül: "...megáld titeket azzal, hogy mindenkit megtérít a maga gonoszságából".(ApCsel 3,26)

Több ez Péter — ill. az ApCsel teológiája — részéről, mint pasztorális ügyeskedés. Az a felelősség határozza meg a beszédet, amellyel a Tizenkettő képviselni akarta annak a Jézusnak az ügyét, aki nem kívánta nemzetét két különböző vallásra szakítani.

SZENT PÁL ÉS A SZÖVETSÉG

98. HA NEM ÚGY TÖRTÉNTEK VOLNA A DOLGOK

a) Ha a tanítványok legkésőbb Pünkösdre megértik Jézust

Ennek az értésnek a birtokában audienciát kérnek és kapnak a főpaptól, akinek megmagyarázzák, hogy miről is van szó. Jézus nem kívánta veszélyeztetni a Római Birodalmat, hiszen katonák nélküli országról álmodott. Jézus nem kívánta veszélyeztetni a vallási élet rendjét, csupán a kisközösségben tanítványokat nevelés pasztorális eszközével intenzívebbé kívánta formálni Izrael Jahve-kapcsolatát. Sem Pilátussal, sem Kaifással nincs e tanítványoknak semmi bajuk. Sajnálják, hogy az urak ennyire félreértették Jézus szándékait. A maguk részéről semmi akadály sincs a termékeny együttműködésnek, hiszen Mesterüktől azt tanulták, hogy nem hétszer, hanem hetvenszer hétszer kell megbocsátaniuk embertársaiknak, akárkiknek is. Jézus a kereszten imádkozott az Őt odajuttatókért is.

Ha így történt volna, talán nem kellett volna zsinagógának és kisközösségnek (értsd: egyháznak) szétválnia. A Hivatal beérthette volna velük szemben is ugyanúgy, miként Izrael múltjában annyiszor, az időnkénti prófétagyilkolással. Talán valamivel sűrűbb gyakorisággal, mint korábban. Talán! Azért csak talán, mert a fenti feltételezés mellett is marad az ügy kétesélyes: a fenti audiencia is csak talán hozott volna eredményt. Azért is marad kétesélyes, mert a tanítványoktól megértett Názáreti azért mégiscsak más helyzetet hagy maga után, mint Illés, Elizeus vagy Jeremiás. Két tekintetben is. Az egyiket nyújtja a Hegyibeszéd: az Izraelt — vagy akármit és akárkit is — fegyverekkel szolgálás teljes elutasítását. Egy ilyen magatartás adott esetben lincselést is eredményezhet a "hazaáruló" Jézus-tanítványok ellenében; akár minden főpapi (pro vagy kontra) beavatkozás nélkül is. A másik: a tanítványnevelés, s az ezzel szükségképpen együttjáró horizontális szövetségi szerkezet, amely vallás a vallásban szituációt eredményez. Nem lehetetlen ugyan — ám feszültségektől terhes — az egymás mellett élés ilyen adottságok mellett sem, de mindenképpen problematikus. Minél inkább sikeresnek bizonyul a kisközösségi tanítványnevelés, a házankénti közösséggé formálódás, azaz minél számosabbá lesznek ezek a tanítványok, annál inkább problematikus az egymás mellett élés.

Lehet naívnak gondolnunk Jézust (azt hitte, hogy el lehet kerülni a törést!), csak azt nem lehet állítanunk róla, hogy szándékában állt volna kettétörni Izraelt, s hogy új exodust tervezett azok számára, akik csatlakoznak hozzá. Azért lehet naívnak gondolnunk, mert el tudta gondolni, hogy az általa hozott tartalmi (törvénytökéletesítés) és formai (tanítványnevelés kisközösségben) újítás—bevágás nem repeszi szét Izraelt. Lehet naívnak gondolnunk Őt azért is, mert feltételezzük róla, hogy reménykedett benne végig: győz a koncepciója. S ha ezzel a gondolattal szóba állok, ezzel relativizálom azt, amit a kérdésről korábban gondoltam (KIO 31. Kéfas és Kaifás; 96b num).

b) Ha a tanítványok azt értik meg, amit megértettek, de nem jelenik meg Pál

Hát nem azt értették meg a tanítványok, amit fentebb a Jézust megértés lényegeként összefoglaltam? Erre lehet kerekperec választ is adni, meg árnyaltabbat is. A kerekperec válasz: bizony nem azt értették meg. Az árnyaltabb: a maguk módján értették meg. Mit jelent ez a "maguk módján"? A tartalmi mozzanatot illetően ezt: Jó, mi nem fogunk fegyvert, de Isten azért nem tűrheti mindörökre a maga népének nyomorgatását a gonosz, az Isten ellenségei részéről. Ez a tanítványi megértés feltételezett egy korai második újrjövetelt: Jézus újra eljön és rendet csinál. Lukács Péter ajkára ad egy ilyen tartalmú szöveget: "Tartsatok hát bűnbánatot, hogy Isten elküldje Jézust, akit a mennynek kell befogadnia egészen a nagy megújulás koráig. Mózes megmondta ugyanis: Urunk prófétát támaszt majd nektek. Hallgassatok rá, akik nem hallgatnak erre a prófétára, közönséki ki a népből." (ApCsel 3,19—23) A tanítványok Messiásnak tekintették Jézust, s a Messiás számukra mindenképpen dicsőséges uralkodó Izraelben, akit ennek folytán nyilvánvalóan senki sem képes kiközösíteni; sőt

akinek van hatalma kiközösíteni azokat, akik nem hallgatnak rá... Etekintetben Jézus hiába bombázta tanítványai tudatát (KIO 109—117).

Ha valaki számára nem volna eléggé egyértelmű a fenti idézet, gondoljon a minden páli hatástól függetlenül készült Jelenések könyvére, melyben Isten beteljesíti a tanítványi várakozást, s egyfajta atomháborúval radirozza le a térképről a Római Birodalmat, hogy biztosítsa a vértanúi készséget mutató tanítványnemzedék számára az ezeresztendős uralkodást a Földön, majd a végnélkülit a mennyekben (45b num).

Ha nem robban be Pál, akkor ez az, amit a Hivatalnak, a Hatóságnak meg kell emésztetnie. Jeruzsálemben Pál nem sok vizet zavart. Jeruzsálemben — amíg csak el nem pusztult a város, amíg csak a Jézust követők el nem hagyták ezt a 69—70. évi ostrom megkezdése előtt — ez volt a Jézushoz csatlakozottak, a zsidókeresztények tudatában. A házankénti kenyértörésből nem adódott probléma; a Jézushoz tartozók a Templomon és zsinagógán belül maradvá ápták eszményeiket, s várták reményeik teljesülését. Zsidó vallásuk iránt teljes obszervanciális hűséget tanúsítva; úgy, ahogyan ezt Jakab, az Úr testvére gondolta: Pál is kötelezve van arra, hogy maradéktalanul megtartsa a tóra minden előírását. (vö. ApCsel 21,24)

Milyen egymás mellett élhetési lehetőséget biztosított ez az alapállás számukra? Nem egészen, bár majdnem csak halhatási lehetőséget. Azért csak majdnem, mert István vértanúsága, az István halála utáni általános üldözés, a Zebedeusfia Jakab kivégzése ellenére is lehetett Jeruzsálemben Jézus-követőnek maradni: s Jakab, az Úr testvére kivívja a Jézushoz nem csatlakozó zsidók elismerését is ("Caddik" = az Istennek-tetsző, ezzel a mellék-névvel tisztelték meg), bár idő múltával neki is vértanú halállal kell végeznie. Tehát egy kicsit azért élhető egymásmellett-élési lehetőséget is biztosított ez az alapállásuk. Perspektívikusan is? Nehéz erre válaszolni. Jeruzsálem keresztényei nem vállalják az ostromot: kiköltözködnék még az ostrom előtt a Jordánon túli Pellába. De ez nem jelenti még az egymás mellett élés végét. Pellában és másutt a házankénti jézusi kahalok elkötelezett tagjai a helyi zsinagógákban még testvérként üdvözölhetik nem keresztény honfitársaikat, s ezek is őket.

Nem lehetetlen, hogy egy Pál nélkül alakuló jövőben Jeruzsálem pusztulása után a keresztény és nemkeresztény zsidóság együtt keres és talál utat Jézus katonákat nem ismerő Izrael-konceptiójának irányában. Jeruzsálem pusztulásakor Pál már rég halott, de gondolatai élnek, s ezek a gondolatok egészen más, és Páltól meghatározott irányban befolyásolják a zsidó és nemzsidó származású keresztényeket egyaránt.

c) A "szövetség" szó újszövetségi előfordulásai

	1.	2.	3.	5.
	Mt Mk Lk Cs Jel	C.P	Gal, 1 Kor, 2 Kor, Róm, Ef,	Zsid
hányszor?	7	9	3, 1, 2, 2, 1	17,0
sűrűség	0,4	1,2	5,4, 0,6, 1,8, 1,3, 1,7	14,3
<i>rgym</i>				
5 páli s a 22 k.	0,45			
a C.P. s a 14 k.		1,23		
5 páli s a többi páli k.			4,9, 0,5, 1,6, 1,0, 1,5	
a Zsid s a 26 k				29,0

68. táblázat: Szövetség az Újszövetségben

Táblázatunknak nyolc rovata van, mert a 3. egységen belül öt rovatot is találunk. A táblázat első adatsora megmutatja, hogy az Újszövetség 27 könyvéből 16 (a táblázatban nem szereplő) könyvben egyáltalán nem fordul elő szavunk. A 33 előfordulásból mindössze 7 esik a táblázat 1. rovatában látható öt nem páli könyvre (Mt, Mk, Lk, Csel, Jel). 9 helyet találunk a Corpus Paulinumban (2. rovat), még pedig a 3. rovatban felsorolt öt páli levélben. (Tehát a 13 páli levélből nyolc levélben hiába keresnők a szövetség szót.) Végezetül a 4. rovatban szereplő Zsidó levél a maga 17 helyével hozza az újszövetségi előfordulások több mint a felét.

A táblázat következő sora viszonyítja az előfordulások számait az adott szöveg terjedelméhez: míg a 16 könyvnek a sűrűség-értéke — nulla, az öt nem páli könyvé is alacsony: 0,4. De azért a 13 páli levél már meghaladja az Újszövetség átlagos (1,0) sűrűségét, mert 1,23 értéket mutat; s ezen belül a Gal értéke kimagasló (5,4).

A táblázat utolsó négy sora a relatív gyakorisági mutatókat tartalmazza; a sűrűségeket viszonyítja:

- a nem páli öt könyvét a többi 22 könyvhöz,
- a 13 páli levélét a többi 14 könyvhöz
- az egyes páli levelekét a többi 12 páli levélhez
- a Zsidó-levélét a többi 26 könyvhöz.

A táblázat talán magáért is beszél. A Zsidó-levél a meghatározó szerepű. A corpus paulinumon belül pedig a Galata levél emelkedik ki a maga 3 előfordulásával. A táblázat elején levő öt könyv 7 előfordulásán túli, azaz ezen még nem vizsgált 9+17=26 előfordulás beleviszi a "szövetség" szó tartalmába a páli teológia újdonságát, amely megpecsételi a zsinagóga és az egyház szétválását.

d) Saul helyeselte István meggyilkolását

Helyeselte, (ApCsel 8,1) mert elviselhetetlen volt számára István prófétai hangmegütése. Sértette Pál zsidó nemzeti és vallási önértékét, hogy István így mert beszélni Izrael főpapjához: "Ti vastagnyakúak, ti körülmetéletlen szívűek és fülűek, mindig ellenálltatok a Szentléleknek, s mint atyáitok, olyanok vagytok ti is. Melyik prófétát nem üldözték atyáitok? Mind megölték azokat, akik előre hirdették az Igaz eljövetelét. Akiknek most árulóivá és gyilkosaivá lettetek ti, akik az angyalok közreműködésével átvettétek a törvényt, de nem tartottátok azt meg". (ApCsel 7,51—53) Pál semmi eszköztől sem riadt vissza, hogy kiirtsa, a szó legszorosabb értelmében, Izrael életéből a Jézushoz ragaszkodókat. Mért? Pál úgy tudja, hogy az Isten ügyét képviseli. Aki pedig útjában áll az Isten ügyének — gondolták István megkövezői, gondolhatta Pál is —, az ne maradjon életben.

A damaszkusi fordulat után viszont ő kerül, s azonnal életveszélybe, mégpedig olyan honfitársai részéről, akik nem kevésbé gondolják fontosnak Isten ügyét, mint Pál. Damaszkusban is, Jeruzsálemben is, ahol más Jézus-tanítványok élete nem forgott veszélyben, Pál élete veszélybe kerül. (ApCsel 9,24.29—30) Nincs ez másképpen Jeruzsálemben, Szírián kívül sem: "Zsidóktól ötször kaptam negyven botütést egy híján, háromszor megvesszőztek, egyszer megköveztek" — summázza maga is, (2Kor 11,24) amit Lukács tollából részleteiben is ismerünk. A különbség mindössze annyi, hogy megtérése után Pál eszköztárából Jézus hatására hiányzik már a gyilkosság. De nem hiányzik az a feltétlenség, amellyel a megismert igazság szolgálatába akarja állítani életét, s amivel magára is vonja a másképpen gondolkodók gyilkos szándékait.

e) Új szöveggyűjtemény kezdődik

Az üldözött és akár meg is gyilkolt ószövetségi próféták írásai előbb-utóbb helyet kaptak a Törvény és Próféták nevű szöveggyűjtemény tekercsei között. Könyvünk korábbi fejezeteiben (93—98 num) mondtak alapján Jézusról is készülhettek olyan hiteles beszámolók (akár tetteiről, akár tanításáról), amelyek — Kaifás és a Nagytanács gyilkos ítélete dacára is — odakerülhettek volna Izrael régebben elítélt és meggyilkolt prófétáinak tekercsei mellé. Tehát belekerülhettek volna a Jézusról szóló írások az Ószövetségbe, s nem kellett volna miattuk Újszövetség névvel új kötetnek, elkülönített szöveggyűjteménynek kezdődnie a Bibliában.

Az 51 körül Tesszalonikába írt páli levél azonban aligha kaphatott volna helyet népének szent könyvei között. Miért? Azért, mert nem említi a szövetség (berith, diathéké) szót? Ettől még nyugodtan bekerülhetett volna. Súlyosabb az ok! Nemcsak nem említi a szót, hanem érdektelen is a szövetség szóval hordozott korábbi hagyományos tartalom egy nem jelentéktelen eleme iránt. Nem érdekli a levélíró Izrael nemzeti—vallási reménysége. A levél ugyanis befejezné az emberi történelmet, mielőtt Isten valóra váltaná ígéretét; azt, aminek teljesítésére — Izrael úgy tudja — Isten meg is esküdött: végérvényesen odaadja Izraelnek az Ígéret Földjét, amelynek területét a levél írásakor a rómaiak, a pogányok (gójim) tapodják. Befejezné akkor, amikor még nem teljesedett be az ígéret. A levelet író Pál már nem a zsidó nemzetben gondolkodik; nem is más nemzetben vagy nemzetekben. Sőt, az emberiség egészének immanens jövője iránt is érdektelenné lett. A levél szerzője úgy gondolja, hogy a Krisztus halála és feltámadása óta eltelt közel két évtized már csak a finálét megelőző amolyan intermezzo, melynek hamarosan vége is szakad: "várjátok a mennyből Jézust, az ő Fiát, akit feltámasztott a halálból, aki megszabadít minket az eljövendő haragtól".(1Tesz 1,10)

A mennyből eljövendő Jézus nem a Nílus völgye és Mezopotámia folyóin inneni és túli, az azok között épült és épülendő Izrael Királyságba invitálja a levél címzettjeit, hanem valamilyen más királyságba—országba: "éljete az Istenhez méltó módon, aki az ő országába és dicsőségébe hív titeket".(1Tesz 2,12) E dicsőséges ország térbelileg nem körülhatárolható Pál számára sem, aki elidegenedett már a maga népe (és minden más nép) nemzeti, és egyáltalán az emberiség temporális—földi célkitűzéseitől is. S ami több: a maga sajátosan új érdekltségén belül saját népétől is elidegenedik, amennyiben ez a nép nem csatlakozik Jézus táborához. Még pontosabban: amennyiben ez a nép nem csatlakozik a tábor Pál által képviselt irányzatához. Egy zsidó ír levelet nemzsidóknak (makedónoknak, "gójoknak") Tesszalonikába zsidókról, mégpedig az azoktól immár bizony nagyon súlyos elidegenedettséggel hangján: "Hasonlóvá lettetek Isten gyülekezeteihez, amelyek Júdeában vannak... ugyanazokat szenvedtetek... mint azok a zsidóktól. Ezek (a zsidók!) megölték az Úr Jézust, ugyanúgy mint a prófétákat... üldöztek minket is, az Istennek sem tetszenek, és ellenségei minden embernek... így teszik teljessé bűneiket. De utól is érte őket az Isten haragja végérvényesen".(1Tesz 2,14—15) Pál alighanem arra utal e "haraggal", hogy Claudius császár 49-ben kiutasította a zsidókat Róma városából.

Végzett velük Pál is. Leírta őket, és másokért van gondban. A megkeresztelkedettekért. Az élőkért s azokért, akik megkeresztelkedetten meghaltak már: "Mi, akik élünk, akik megmaradunk az Úr eljövételéig, nem fogjuk megelőzni az elhunytakat... az Úr alászáll majd a mennyből, és először feltámadnak majd a Krisztusban elhunytak, aztán mi, akik élünk, akik megmaradunk, velük együtt elragadtatunk felhőkön az Úr fogadására a levegőbe...".(1Tesz 4,15—17) Pál levelének az a gondja, hogy ezek a nemzetéhez nem tartozó makedónok feddhetetlenek legyenek akkor, amikor Jézus eljön.(vö 1Tesz 5,23) Értük nyugtalan. Vissza is küldi hozzájuk Athénből Timóteust. Miért kell szegény Timóteusnak jó pár száz kilométert visszagyalogolnia? Csak azért, mert Pál nyugtalan: "Nem kísértett-e meg titeket a Kísértő, és nem lett-e hiábavaló a mi fáradozásunk?".(1Tesz 3,5) Timóteus megy, majd — visszafelé — harmadszor is megtéve az utat, Pál már megnyugodva veheti tudomásul, hogy rendben van a makedónok hite, s hogy "szívesen emlékeznek mindenkor" Pálra.(1Tesz 3,6) A Galatáknak írt levél

ismeretében indokoltnak látszik arra is gondolnunk, hogy Pál nemcsak általában félti a Tesszalonikában levő egyház tagjait a Kísértőtől, hanem félti őket a zsinagóga felől érkező hatásoktól is, hiszen ez a zsinagóga ott helyben is, és a közeli Béreában is erőteljes ellenállást tanúsított "a világfelforgató" páli csapattal szemben. (ApCsel 17,1—13)

A "Törvény és Próféták" címet kapott szöveggyűjtemény írásait a "szövetség" gondolata teszi egyetlen egységgé. Az a szövetség, amelyet Isten Ábrahámval s annak utódaival, az Istentől Izrael nevet kapott Jákobbal (Ter 32,28) s ennek leszármazottaival, Izrael népével kötött. Az a szövetség, amelyet Jahve Mózesrel is, majd a prófétákkal is rendre megújított. Az első páli levélben Isten szövetségesei, a zsidók, már nem tetszenek Istennek, s ellenségei az egész emberi nemnek. (1Tesz 2,12) A levélben Isten a maga országát és dicsőségét már az "egyház" nevet viselő és akár makedónokból, akár zsidókból álló közösségnek (1Tesz 1,1;2,14) kínálja. Mint mondtuk — a "szövetség" szót a levél nem említi, de annak tartalmától a szerző nem akar és nem is tud elvonatkozni. Az egész levelet átjárja az Isten és ember közti szövetség lényegi vonatkozási tartalma: Isten és ember bensőséges kapcsolata (90. num). S az is világosan érthető e levélből, hogy Isten mint a vonatkozás első és indító pontja lecserélte a maga szövetségének második határpontját: az egyházra cserélte le Izraelt.

A szövetség gondjától meghatározott zsidó vallási—nemzeti szöveggyűjteményben új fejezet kezdődik tehát e levéllel. Az ebbe az "új folyamba" sorolódó írások viselik majd az Újszövetség nevet; s a korábbi írások ennek folytán kapnak — a régi megnevezés (Törvény és Próféták) helyett — új nevet: Ószövetség. Korintusban írta levelét. Az ókor Párizsában született meg az Újszövetség.

99. A ZSIDÓKERESZTÉNY SZÉLSŐJOBB GALÁCIÁBA LÁTOGAT

a) Zsidókeresztények misszionálnak pogánykeresztényeket.

Pál 56-ban Efezusban tartózkodik. Hírt kap, hogy valakik Galáciában jártak, akik rávették vagy csak rá szerették volna venni a pogánykeresztény galatákat, hogy metélkedjenek körül. Feltételezem, hogy az illetők Jeruzsálemből jöttek, s hogy nem kevés fáradsággal jutottak el e hegyes tartományba. Feltételezem róluk, hogy teljes jószándékkal jöttek. A jeruzsálemi zsinat jobbszárnya (19e num) a zsinati határozat következtében nem változtatta meg szükségképpen a maga gondolkodását. Úgy képezem el őket, hogy nem akarták kevésbé képviselni Jézus örökségét, mint Jakab, mint Péter, mint Pál. De nem fért a fejükbe, hogy mért feltétlen feltétele a Jézushoz igazodásnak, hogy a pogánykeresztények ne metélkedjenek körül, amikor Jézus is, a 12 tanítvány is körülmetélt volt, s Jézus soha egy szót nem ejtett a körülmetélés ellen, még kevésbé fűzte hozzá búcsúzásakor a keresztelési parancshoz: és semmiképpen se metéljétek körül az Országhoz csatlakozni akarókat, ha majd misszionálástok során túljuttok Izraelen; körülmetélés helyett merítsétek őket alá vízben!

E zsinati jobbszárnynak jó okai lehettek arra, hogy kitartson a körülmetélés mellett: pl. tisztában lehetett azzal, hogy addig van nekik, zsidókeresztényeknek közös tárgyalási alapjuk a zsinagógákkal, az írástudókkal, a Nagytanáccsal, amíg a Jézust követni akarók körülmetélkednek. A jobbszárnyhoz tartozók természetesen ragaszkodtak ahhoz, amiben nevelkedtek: vallásukhoz. Nem akartak kiiratkozni és máshova beiratkozni, hiszen ezt Jézus sem tette, s tanítványaitól sem kívánta meg. Ezért aztán nem akarták a népükön—vallásukon belül amúgy is meglevő feszültséget egyfelől az "egyház", a "keresztények", az "út" járói (= a "nosrim" — a názáretiek —, ahogyan lassan alakul is már nevük — a másik oldal, a hozzájuk nem csatlakozó honfitársaik ajkán), másfelől a zsinagóga, a nagytanács, az írástudók, s különösen a farizeusok között tovább növelni. Akkor sem akarták a feszültséget növelni, ha a zsinaton leszavazták őket, s még a hozzájuk legközelebb álló Jakab is "átállt" Kéfáshoz és Pálhoz: képviselve, megszavazva, levéllel is tanúsítva (17. num), hogy a pogányok közül megtérteknek nem kell körülmetélkedniük. A Galáciába látogatók rendületlenül hittek abban, hogy Izrael eme új vallási ébredési mozgalma, a Jézus-mozgalom, megmaradhat Izraelen belül, s nem kell az egyháznak és a zsinagógának olyan kettőnek lennie, amely ellenségesen áll szemben egymással. A Jézushoz csatlakozó farizeusoknak legszemélyesebb igényük s ügyük volt ez.

Ennyi mindenképpen bizonyosnak látszik: a galaták nem háborodtak fel a Jeruzsálemből jövő ajánlaton. Elgondolkodtak a hallott érveken, és szóba is állhattak a gondolattal, hogy esetleg körülmetélkednek. Talán csak így: ezen már igazán ne múljon az idei kavicstermés. De talán nemcsak így, hanem másképpen is. Például így: ha egyszer Jézusnak is sikerült istenektetsző életet élni, bár körül volt metélve, vagy talán éppen azért (is), mert körül volt metélve, s éppen ennek következtében nevelődhetett a Törvény és Próféták szellemében olyan hatásokkal, hogy annak szellemét a maga életében valósággá is tette, akkor — ha ez látszik kívánatosnak, a békességet, a szeretetet megőrizőnek — részünkről ne legyen ennek akadálya.

Fel is háborodhattak volna. Mondhatták volna, hogy mi közük van nekik, a galatáknak, a zsidóság nemzeti megvallási szokásaihoz, hiszen Pál testvér még a nekik, galatáknak oly drága saját, gall nemzeti és vallási hagyományviláguk ellen is mennydörgött, mondván, hogy ezekre nekik, mint Jézus tanítványainak immár semmi szükségük... Nemcsak Korintusban okozott gondot a Jézushoz megtértek élete egy meg nem tért, pogánynak maradt családi és társadalmi és vallási környezetben (21. num). Okozhatott ez gondot bizony Galáciában is. Annak ellenére is, hogy a mindenkit magukhoz ölelni akaró szeretetet képviselték. Okozhatott, mert környezetük ezt a bizonyos szeretetet rendre a már kialakult családi, helyi, népi szokások további gyakorlásának a formájában kívánja meg tőlünk. (Ha ma körünkben elkötelezett keresztény szülők nem kereszteltetik meg újszülött gyermeküket — a keresztség felvételének Jézus kívánta "hit"-feltételére gondolva —, esetleg négy nagyszülő érzi

súlyosan megbántva magát, mondván: "hogya az én unokám pogányként éljen?!". S fájdmukon nem segít a szülők semmiféle okos érvelése: pl. "Majd döntsön Jézus mellett arra érett korában maga a gyermekünk, az unokátok!"

Bizony el is utasíthaták volna a Jeruzsálemből érkezőket közölve velük, hogy megértik érveiket, át is élék jeruzsálemi testvéreik nehézségeit, de ők nem is tudják, nem is akarják vállalni a körülméletkedéssel járható és járó családi bonyodalmakat, s apostoli munkájukat sem kívánják megterhelni ezzel az "obszervanciával", hiszen eddig éppen annak az erejében toborzódtak egyházzá, hogy a hit Jézusban nem kívánt tőlük semmi mást, csak hogy szeretettel legyenek egymás iránt.

Úgy tetszik azonban, hogy a galaták valamelyest engedhettek a jeruzsálemi érveknek. Bizonyosága ennek a Galata-levél, amely megíródott, és azzal a tartalommal és belső feszültséggel, amellyel Pál reagált a Galáciában történetekre. Történetekre — nyilván — sokféleképpen lehet reagálni. Elgondolható pl. egy alábbi-féle reagálás is: Minden azon fordul, hogy ti, galaták, a jeruzsálemiekkel szóbaállástok nyomán megőrzitek-e, továbbvizitek-e életviteletekben a Jézustól tanulható és általatok megismert szeretet parancsát, hiszen a magatok java-boldogsága is, és végső soron apostoli sikerek is csak ezen fordul; s bizony nem azon, hogy levágják-e fiúgyermekeitek fitymáját vagy sem.

b) Pál személyi ellenérvei

A galatákat meglátogató jeruzsálemi zsidókeresztények érveit nem ismerjük. Ezek alighanem tárgyiak és személyiek voltak. Pál tiltakozásából, hogy ő "nem embereknek akar tetszeni", (Gal 1,10) következtethetünk a jeruzsálemiek egy személyi érvére: azért, hogy Pál a galatákat könnyebben meg tudja nyerni, dobja a körülméletkedés parancsát, amely nem dobandó, mert... S most következzenek azok a tárgyi érvek, amelyeket nem ismerünk, s amely érvekről mindössze annyit feltételezhetünk, hogy a körülméletkedést Isten parancsba adta Ábrahámnak is, Mózesnek is, és Jézusnak sem volt kifogása, még kevésbé tilalma ellene.

Annál inkább ismerjük viszont Pál érveit; a tárgyiakat is, a személyieket is. A személyiek részint önmagára vonatkoznak, részint ellenfeleire. Az önmagára vonatkozó érvelés summája: Pál megkérdőjelezhetetlenül képviseli a szóbanforgó kérdésben az igazságot. Maga az Isten kezeskedik Pál álláspontjának helyességéről: mert amit mond, annak forrása maga az isteni kinyilatkoztatás. E kinyilatkoztatás igei, ill. főnévi alakjával 2—2 ízben találkozunk rövid levelünkben, ami mutatja a benne levő tartalom hangsúlyos voltát.

	Úsz	C.P	Gal
apokaluptein (kinyilatkoztatni)	26	13	2
apokaluyiV (kinyilatkoztatás)	18	13	2
rgym a többi 14 könyvhöz viszonyítva		2,51	5,35
rgym a 12 páli könyvhöz viszonyítva			2,26

69. táblázat: Kinyilatkoztatás a Galata-levélben

Ennél nagyobb gyakoriságot csak a Jézus második eljövételével foglalkozó (egyébként aligha Páltól származó) 2Tesz négy (rgym = 15,15 és 6,15), valamint az 1Pét hat előfordulása (rgym = 11,36) eredményez. Az ugyancsak 6—6 előfordulást mutató Lk (rgym = 0,96), Róm (rgym = 2,61, ill. 1,05) és 1Kor (rgym = 2,73, ill. 1,10) gyakorisága már kisebb, mint a Galata-levélé.

Pálnak ez a kinyilatkoztatásra hivatkozása egyfelől ki akarja zárni minden egyéb, tehát emberi eredetű igazoló forrás szükségességét, hiszen hivatkozásának lényegéhez tartozik, hogy annak tartalma nem emberi eredetű: "Tudomástokra hozom nektek, testvérek, hogy az általam hirdetett evangélium nem emberi alkotás, mert nem embertől vettem át, nem is tanítottak rá, hanem Jézus Krisztus

kinyilatkoztatása által jutott birtokomba".(Gal 1,11—12) Mivel Pál erről mélyen meg volt győződve, teljesen szükségtelennek gondolta, hogy a maga kinyilatkoztatása révén megismert tartalmakat ellenőriztesse azokkal, akikkel Jézus három álló esztendőn keresztül közölte az evangélium tartalmát. Biztos volt benne, hogy a neki, és személyesen adott kinyilatkoztatástartalom megegyezik mindazzal, amit Jézus közölt a Tizenkettővel. Ezt az ellenőriztetést "hússal és vérrel konzultálásnak" (prosanatijesJai),(Gal 1,16) bizalmatlanságnak tekintette volna a neki közvetlenül kinyilatkoztatást nyújtó Istennel szemben. Nem is vesztegetett ezért időt ilyesmire, hanem azonnal apostoli munkába fogott: "Amikor pedig úgy tetszett annak, aki engem anyám méhétől fogva kiválasztott, hogy kinyilatkoztassa Fiát bennem, hogy hirdessem őt a pogányok között... nem mentem fel Jeruzsálembe azokhoz, akik előttem lettek apostolok. Majd csak három esztendő múltán mentem fel..."(Gal 1,15—18)

Miért ment fel? Ellenőriztetni a maga tanítását? Nem. Csak úgy, s nem Isten kifejezett kívánságának teljesítése céljából. Csak azért, hogy lássa, megnézzé magának Pétert (cistorein).(Gal 1,18) Majd újabb 14 esztendő múltán, azaz összesen 17 évi (!) arábiai, damaszкуси, szíriai, cilíciái hithirdető munka után, amikor magától az Istentől kap utasítást erre, akkor megy fel Jeruzsálembe munkája ellenőriztetése, evangéliumtartalmainak egyeztetése céljából: "Kinyilatkoztatás hatására mentem fel, és ott eléjük tártam azt az örömezenetet, amelyet a pogányok körében hirdetek..., hogy ne hiába fussak".(Gal 2,2) S mi lett ennek eredménye? Kettő is. Egyfelől Pál megvédi (és el is fogadtatja a zsinattal) a maga tartalmait a körülmetélkedést a pogányoktól is megkívánó jeruzsálemi jobbszárnnyal szemben: "ezeknek egy pillanatra sem engedünk".(Gal 2,5) Másfelől megállapíthatja, hogy a jeruzsálemi "tekintélyesek" (dokounteV = valamiknek látszók) — háromszor is használja ezt a bizony nem feltétlenül elismerést tartalmazó kifejezést(Gal 2,2.6.6) —, amikor elibük rakta (anatijhmi) a maga tartalmait, e konzultálás során ezek a tekintélyesek semmit sem raktak hozzá (proV-anatijhmi) ahhoz, amit Pál előadott nekik.(Gal 2,2—6)

Látható: Pál tanításainak és a maga igazának a forrása biztos, ezért nem is kell azt ellenőriztetni. Ha azonban Isten azt kívánja tőle, hogy mégis tegye meg — Ő tudja, miért! —, akkor még inkább nyilvánvalóvá válik Pál számára a maga előbb említett bizonyossága; az, hogy nem hiába fut, hogy jó úton jár. Olyannyira, hogy Jeruzsálemben csak a hagyományokat (a körülmetélkedést, stb.) védő jobbszárnnyat kell rendbe tennie, s ebben maga mellé állítja az egész zsinatot, Pétert is, Jakabot is. Ezzel szemben Antióchiában már magát Pétert és Barnabást is helyre kell tennie azok inkonzekvens magatartása miatt. Magatartásukkal ugyanis mindketten azt az érzést keltik a pogánykeresztényekben, hogy azoknak alkalmazkodniuk kellene a zsidó vallási obszervanciákhoz: "Mikor pedig Kéfás Antióchiába jött, szembeszálltam vele, mert okot adott rá, hogy megfeddjem".(Gal 2,11)

Mint említettem, Pál egyfelől szükségtelennek látja, hogy "hússal, vérrel" (az egyház "tekintélyeseit" illeti e szavakkal!) konzultáljon, másfelől amikor Isten kívánságára mégis megteszi, hogy konzultál, ebből semmit sem profitál, mert az egész csak arra jó, hogy a maga igazát megmagyarázza, s elfogadtassa akár a jeruzsálemi jobbszárnnyal, akár Péterrel és Barnabással is. Mindebből a galaták tudomásul vehetik, hogy a Pál által hirdetett tartalmak abszolút megbízhatóak. Olyannyira azok, hogy akkor is ragaszkodniuk kellene a Páltól hallottakhoz, ha akár maga Pál, akár egy mennybéli angyal hirdetne nekik valami egyebet, mint amit eddig hallottak Páltól.(Gal 1,8)

c) Átkozott ellenfelek

Pál kultúráján belül nem volt feltétlen szabály: jóindulatot feltételezni az ellenfélről. Amennyire biztos volt abban, hogy amit képvisel, azt Isten neki személyesen adott információi — kinyilatkoztatás — alapján képviseli, olyan biztos volt abban is, hogy ellenfeleiből hiányzik az, amit önmaga esetében magától értetődőnek gondol: az Isten ügyét szolgálni akaró jóindulat. Alkalmazza most a Tesszalonikába írt levélnek a zsidókról tett megállapításait "zsidózó",(Gal 2,14) a galatákat a zsidó

életformára, a zsidó vallási obszervanciák megtartására rábeszélni akaró judeai keresztények Galatába érkező csoportjára is. Ezek is Istennek nemtetszőknek, s a galaták ellenségeinek minősülnek.

Pál kultúráján belül nem volt feltétlen szabály: értelmesnek tekinteni az ellenfél álláspontját. "Egyesek megzavartak titeket, el akarják fordítani a Krisztus evangéliumát".(Gal 1,7) A megzavarók csoportja "...átkozott legyen! Amit előbb mondtunk, most ismét mondom: ha valaki nektek más evangéliumot hirdet, átkozott legyen".(Gal 1,8—9) Akik a jeruzsálemi zsinaton a nem zsidó, hanem görög Tituszt arra akarták kényszeríteni, hogy ő is metélkedjék körül, azok csak "befurakodott áltestvérek..., akik csak azért férkőztek be közénk, hogy kikémleljék szabadságunkat, amelyet Krisztus Jézusban kaptunk, és hogy szolgává tegyenek minket".(Gal 2,4) Az átkozott megzavaró áltestvérek valamiféle bűbájjal "megigézték" a galatákat, minek következtében azok elvesztették eszüket.(Gal 3,1)

Bűbáj — értelmet elveszejtő praktikák — áldozatai lettek a galaták. Pál csak így tudja magának megmagyarázni, hogy ezek az átkozottak eredményt értek el azoknak a galatáknak a körében, akiknek Pál oly igen plasztikusan számolt be Krisztus keresztfeszítéséről, ami — Pál számára ez felette nyilvánvaló! — értelmetlenné is, sőt, kártékonnyá is tesz mindenféle zsidó vallási obszervanciát. Csak ennek a bűbajoskodásnak következtében felejtették el az esztelenné vált galaták, hogy megkapták a Lelket, és isteni erők munkálkodnak már körükben, bár nem metélte őket körül Pál.(Gal 3,3—5) E bűbajoskodásnak lehet csak következménye, hogy ellenségüknek tekintik a galaták most Pált, amikor korábban a szemüket is kivájták volna azért, hogy neki adják.(Gal 4,15—16)

Végül teljesre rajzolja a galatákhoz érkezőkről a maga ellenségképét, és kimondja tételét: "Nem jó szándékkal buzgólkodnak értetek, hanem el akarnak szakítani benneteket tőlem, hogy aztán értük buzgólkodjatok".(Gal 4,17) Pálnak nem jut eszébe, hogy a buzgólkodók ugyanazt akarják, amit ő maga is akar: megnyerni a galatákat? De eszébe jut: "Helyes az, ha valaki jóért buzgólkodik";(Gal 4,18) csak teljesen egyértelmű számára, hogy ő maga a jóért, ellenfelei pedig a rosszért buzgólkodnak. Az is nyilvánvaló számára, hogy a galaták eddig az igazságnak engedelmeskedtek, most pedig félrevezetés áldozatai lettek, ami nem Istentől jön: "Ez a félrevezetés nem attól van, aki hív titeket".(Gal 5,8) Meg is fenyegeti a félrevezetőket: "...aki megzavar titeket, el fogja venni büntetését, bárki legyen is az".(Gal 5,10) Ezek után valami nagyon csúnyát s ugyanakkor szójátékszerűt is akar mondani a galatákat körülmetélés ügyben megzavarókról és félrevezetőkről: "Bárcsak ki is metszenék magukat (vö: körülmetélés; a kettő összetévesztése felette sértő; hát még ha a tévesztés csak csinált, mesterséges!), akik lázítanak titeket".(Gal 5,12)

Van még egy végső és szintén nem hízogó megállapítása ellenfeleiről: "akik testi értelemben akarnak tetszést aratni, azok arra kényszerítenek titeket, hogy körülmetélkedjete; csak azért, hogy a Krisztus keresztiért ne üldözzék őket. Mert akik körülmetélkednek, maguk sem tartják meg a törvényt, hanem azért akarják a ti körülmetéléséteket, hogy testetekkel dicsekedhessenek".(Gal 6,12—13) E megállapítás több elemet is tartalmaz, melyek mindegyike arra hivatott, hogy galaták és nem-galaták előtt egyaránt világos legyen: Pál ellenfeleit nem jószándék vezeti. Az első ilyen elem a kényszerítés. (Hogyan tudnák kényszeríteni őket? Ugyanúgy csak érvelni képesek, miként Pál!) A másik: nem az Isten Lelke szerinti sikerre törekcsenek (Szokásos emberi auto- és heterosztereotípa: magam Isten Lelke szerint beszélek, a velem ellenkezően beszélő — nem). A harmadik: el akarják kerülni, hogy kereszténnyé nem lett honfitársaik — a zsidók, akik Isten és ember ellenségei — üldözzék őket, hiszen Jeruzsálemből jönnek, ahol a keresztények helyzete nem éppen rózsás. De nem annak következtében érzik szorongatva magukat, hogy nem metélkedtek körül, hiszen a jeruzsálemi keresztények alighanem mind és kivétel nélkül zsidók és így körülmetéltek, akár maga Pál is. Tehát csak lehetséges, hogy ilyesmi is mozgatja a Galáciába érkezőket, de ez azért egyáltalán nem valószínű. Éppen ezért legalábbis lehetséges, hogy nem ez okból, célból teszik, amit tesznek, hanem legjobb lelkiismeretük szerint akarják szolgálni Istent.) Negyedik: azt a mózesi törvényt propagálják, amit ők maguk sem tartanak

meg. (Lehet, hogy úgy van, ahogy Pál gondolja; lehet, hogy nem. Egyébként mi magunk mindig magtartjuk, amit képviselünk? Elmondhatja ember e mondatot magáról: Ki vádolhat meg engem a bűnről?) Mai körülmények között bírósági ügyet is csinálhatnának Pál megállapításaiból az érintettek — becsületsértés okán.

d) Eljátszott Isten Országáa

Pált sokkolták a Galáciában történtek. Ennek a sokk-hatásnak köszönhetjük a Galata-levelet. Az indulatát is, s amit ez az indulat felszínre hozott. A Tesszalonikába írt levél is elárulja, hogy Pál túljutott népének, Izraelnak reménység-tárgyán. Abban is szerepel Jézus kegyelme, a "charis", de nem bontakozik még ki benne Pál újszerű gondolkodása Istenről, az emberről s kettejük kapcsolatáról. Nem érezhető még ki belőle, mi az, amit Pál olyannyira másként lát a Jézussal találkozására óta eltelt két évtized belső gondolati vívódásainak erejében, mint ahogyan gondolkodtak tolmácsolói akár Jézus előtt, akár után.

Indulatát akkor érthetjük meg, ha meglátjuk mi mozgott benne, mit féltett, mit látott veszélyeztetve a Galáciába látogatóktól. Egy szent kísérletet féltett, amelyet nem a maga kísérletének, hanem Istenének érzett, s amelynek ő, Pál, csak felfedezője. Az emberiség egygyétevéésének isteni szent kísérletét féltette. Dehogyan kitalálójának, csak felfedezőjének gondolja magát — a neki adott rendkívüli kinyilatkoztatások erejében. (Hol a határ? Meddig hallom az Isten hangját magamban, s hol kezdődik az én spekulációm? Ki választja ezt széjjel?)

Túl akart jutni minden megosztottságon, minden partikularizmuson. Érdekes, hogy ez a levél mintha mit sem tudna parúziáról, a történelem befejezéséről. Biztosan nem tagadja azt, Pál lelke mélyén tovább él az előző levél szent várakozása, hogy minél hamarabb találkozzék Krisztussal (vö: "...hogya kiszabadítson minket a jelenlegi gonosz világból..."). (Gal, 1,4) De közben évek teltek el. Azóta él és virul, és nem is akárhon, hanem Korintusban, a világvárosban is az egyház. Egy mozgalom történeti kibontakozását tapasztalja. Amikor az nekilódul, mindent felejt az, aki meglódította. A lódulásért él. Kel és fekszik vele. S álmodozik: "Holnapra megfordítjuk az egész világot...".

Ez a galatákhoz írt levél, minden és mély transzcendenciája ellenére is, már sokkal inkább az idő világában mozog, s abban rendet is akar teremteni. A kísérlet olyan programot nyújt, amely az idők beláthatatlan végezetéig is elég feladatul az emberiség számára: "Krisztusban nincs többé sem zsidó, sem görög, nincs sem szolga, sem szabad, nincs sem férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban". (Gal 3,28) Tudja, hogy a férfi marad férfi, a rabszolga is marad rabszolga, a nemzeti hovatartozások sem számolódnak fel, de hisz abban, hogy létrejön a szeretet világa — férfi és nő között, rabszolgatartó és rabszolga között, zsidó és gój között.

Pál szinte mámorosan hitt abban, hogy végre felvirradt az emberiség napja. A különféle vallások, köztük a zsidó vallás sötét és buta megkötései egyszer s mindenkorra leáldozott. Elérkezett hozzánk a Krisztustól kapott szabadság, (Gal 2,4;5,1.13) minek következtében nem kell többé a semmire-se-jó és nyomorúságos obszervanciáktól megkötözöttség bilincseiben élnünk, s aggódva figyelni, hogy nem hágnak-e át valamiféle ostoba és értelmetlen szabályt, melynek áthágásával magunkra haragítjuk az isteneket. (vö Gal 4,9—10) Felszabadultunk végre a szeretetre. "Krisztus szabadságra szabadított meg minket... ne engedjétek magatokat újra a szolgaság igájába fogni... Jézusban nem számít sem a körülmételés, sem a körülméletlenség, hanem csak a szeretet...(Gal 5,1.6)

A galaták a páli ígéretek révén megkapták a Lelket. Megtapasztalták magukban annak az erejét. (Gal 3,3—4) Jól futottak, kiérdemelték, hogy Pál bízni kezdett bennük. (Gal 5,7.10) A galaták tudják, hogy mik a test cselekedetei... mindaz, ami rombolja az emberi együttélést, a közösséget. Tudják, hogy mik a Lélek gyümölcsei... mindaz, ami építi az embert s az emberi közösséget. (vö. Gal 5,19—23) Pál előtt felsejlik az Isten Országának az álma, (Gal 5,22) amely valósulóban van a hegyes tartomány városaiban,

kicsiny gyülekezeteiben. Valami gyönyörűt képzelt el Pál azokról, akikért annyit szenvedett. Nyilván beleesett a normál szülői elfogultság hibájába, de hát van-e szentebb és építőbb, mint ez a mindent remélni akarás a saját gyermekemtől?! Ki róhatja fel neki bűnül?

S ha mindez nem is valósul meg máról holnapra, a hit és a keresztség erejében ettől függetlenül is elfogadottak lettek Isten számára, megkapták a Szentlelket, aki pedig majd elvégzi a maga gyümölcsein keresztül mindazt, ami a szeretet világának létrejöttéhez szükséges. Pál nem hajlandó eldobni Isten ajándékát, a kegyelmet, amely végre itt van. (Gal 2,21) S most jönnek ezek az átkozottak, s (ez esetben) a különbségeket akarják szolgálni. Körülmetélést! Hol élnek ezek? — kérdezi magában Pál. S szinte sikolt: "...aki körülmetélkedik... Nem használ nektek a Krisztus... Kiestetek a kegyelemből". E mondat után három felkiáltójelet képzelek Pál tudatában. Csak rosszat tud elképzelni a körülmetélés propagálójáról. Meg is lesz a következménye. Szövetségteológiai lesz a következmény.

100. A LÁTOGATÁS SZÖVETSÉGTEOLÓGIAI KÖVETKEZMÉNYEI

a) Üdvösség kegyelemből

Valamit nem ért a jeruzsálemi szélsőjobb. Valamit hiába magyarázott Pál a jeruzsálemi zsinaton. Talán még Jakab sem értette meg egészen. Istennél nem lehet jófiúnak lenni vallási előírások teljesítésével. Még a szeretetparancs teljesítésével sem; igaz, anélkül sem. S éppen ebben áll a szeretetparancs rangja a vallási előírások felett. A szeretet — következménye a jófiúságunknak. A vallási előírások elfedik a lényegét, a szeretet pedig igazolja a lényegét. Mi ez a lényeg? Hát az Isten hűsége, aki Fiát adta értünk, aki a maga véres, mert Istent bűneinkért kiengesztelő kereszthalálával tett jófiúkká minket; minden obszervanciánk nélkül, és minden cselekedetünk (akár szeretetcselekedetünk) nélkül — kegyelemből.

A szeretet s annak cselekedetei csak a harmadik lépcső síkján jelentkeznek. Csak ott, és nem korábban. Üdvösségünk alapvető oka — az Isten irántunk tanúsított hűsége — s ez az első lépcső. Ezt követi az ezt tudomásul vevő és ezt igazságként elfogadó magatartásunk, a hitünk — s ez a második lépcső. Persze hogy ezek után már az következik, hogy a legkevesebb (bár ugyanakkor a legtöbb is)!, amit ennek fejében megtehetünk, hogy teljesítjük Isten akaratát, azaz szeretünk. Ez Pál dogmatikája, így tanítja ő a megmentést (swthria): kimentést és a bementést, s a mindezt elvégző kegyelmet (cariV). Az Isten tesz bennünket istenektetszővé, meg a hitünk, és csak a harmadik lépcsőben — a szeretetünk. Az obszervancia pedig csak arra jó, hogy a páli teológiát megérteni nem hajlandó ostobák tovább szerencsétlenkedjenek értelmetlen törvénytelteléseikkel, s éket verjenek az emberek közé, akik mind Istennek vélnek szolgálni, ha a maguk törzsi szokásait az üdvösség, az Isten előtti megfelelés feltétlen feltételének gondolják és tanítják.

Ha nem Isten végzi el az ember üdvözítésének nagy művét, akkor elkezdenek a különböző vallásokban a papok meg hatásukra a nem-papok a legkülönbözőbb magukat megkötésekkel, szertartásokkal, áldozatokkal stb. jófiúkká lenni, s ez biztosan el- és szétválaszt, s lesz továbbra is a zsidó meg a nemzetek(gójim); s a viszonyulási pontok különbözősége szerint egyéb szétválasztás, pl. görögök és barbárok stb. A páli felháborodásnak itt rejlik legmélyebb gyökere. Ennek a felháborodásnak a hatására éppen a Galata-levélből ismerhetjük meg mint legkorábbi irodalmi lecsapodásból azt a páli teológiát, amely a damaszkusi megtéréstől számítva kerek húsz esztendő alatt alakult ki gondolatvilágában (22c és 23. num).

b) Ábrahám kontra Mózes

Amint táblázatunkban (98c num) láttuk, a "szövetség" (diathéké) szó három ízben is előkerül a Galata-levélben, sűrűbben, mint bármelyik másikkban. Nézzük, miként csapódik le a fenti problematika szövetségteológiájában? Megszüli Pál szövetségteológiáját, amely elvitatja a Krisztushoz nem csatlakozó zsidóságtól, hogy övé lenne Isten Ábráhámmal kötött szövetsége.

"Testvérek, induljunk ki az emberi szokásokból: ahogyan a hiteles emberi végrendeletet (diathéké!) senki sem semmisíti vagy másítja meg utólagosan. Ábrahám számára mondattak az ígéretek és az ő utóda számára. Nem mondja: és utódoknak, mint sokaknak, hanem mint egynek: és a te utódodnak, aki pedig a Krisztus. Ezt mondom hát: az Istentől korábban hitelesített szövetséget (diaJhkh) a 430 évvel később keletkezett törvény nem érvényteleníti, vagyis nem teszi semmissé az ígéretet. Mert ha a Törvényből van az örökség, akkor már nem ígéből; Ábrahámnak pedig ígét alapján kegyajándékozott (carizomai) az Isten". (Gal 3,15—18)

A fentiekben Pál azt képviseli, hogy Isten Ábráhámmal szövetséget kötött. Ennek a szövetségnek a tartalma: Isten megígérte az örökséget. Az örökség Ábrahám utódját illeti. Ábrahám utódja pedig a Krisztus. Mindez megmásíthatatlan. Az ember végrendelkezése is az, hát még az Istené. Nem másíthatja meg ezt az isteni végrendelkezést a 430 évvel későbbi Sinai szövetség sem. Ez a Sinai szövetség azt képviseli, hogy az kapja meg az örökséget, aki teljesíti a törvényt. Ez ellentétben van

azzal, hogy Isten az örökséget nem ellenszolgáltatásként adja, hanem ígérete alapján kegyként ajándékozza nem említve semmiféle emberi teljesítményt, ellenszolgáltatást. Fenti szavaival Pál kettővé, egymástól különbözővé és egymást kölcsönösen kizáróvá és érvénytelenítővé teszi azt, amit eddigelé népének minden tagja, maga Jézus is, szétválaszthatatlanul egynek gondolt. Sőt, a választott nép a maga üdvtörténete legjelentősebb szövetségújításának és szövetségfejlesztésének tekintette a Sinai-hegyi szövetséget, melyre az indítást az égő csipkebokorban maga Jahve adta Mózesnek.

A levél a következő fejezetben visszatér a témára:

"Mondjátok meg nekem ti, akik a törvény alatt akartok lenni, nem halljátok-e a törvényt? Hisz megíratott, hogy Ábrahámnak két fia volt, egy a szolgáló és egy a szabad asszonytól. A szolgáló asszonytól való fiú test szerint született, de a szabad asszonytól való fiú ígéret szerint. Itt allegóriáról van szó: e két asszony ugyanis a két szövetséget jelképezi, az egyik Sinai hegyéről származik, szolgaságra szül, ezt jelképezi Hágár. A Sinai pedig arábiai hegy. Hágár pedig egy húron pendül a mostani Jeruzsálemmel, mivel az rabszolgál gyermekeivel együtt. De a magasban levő Jeruzsálem szabad, és ez a mi anyánk... Ti pedig testvérek. Izsák szerint az ígéret gyermekei vagytok. De amiként akkor a test szerint született (Izmael) üldözte a lélek szerint születettet (Izsákot), ugyanúgy most is. De mit mond az Írás? Űzd el a szolgáló asszonyt és fiát, mert nem fog együtt örökölni a szolgáló asszony fia a szabad asszony fiával. Tehát testvérek, nem vagyunk a szolgáló asszony gyermekei, hanem a szabad asszonyéi".(Gal 4,21—26.28—31)

A fenti páli mondatok folytatják a két szövetség előbb látott szembeállítását. Az ábrahái szövetséget jelképezi a szabad asszony, Ábrahám rangban is első felesége, Sára és ennek gyermeke, Izsák. Ez az Izsák Isten ígérete folytán született. Ennek az ábrahái szövetségnek van egy felülről való Jeruzsáleme. Ez a Jeruzsálem szabad (a Sinai szövetségekötésben adott-kapott törvény előírásaitól szabad, azaz ezek nem kötelezik őt), és ez a Jeruzsálem a Jézushoz tartozóknak az anyja. Mindazok, akik Jézushoz tartoznak, Izsák szerinti gyermekek, az ígéret gyermekei, s a szabad asszony és nem a szolgáló asszony gyermekei. Miként Hágár annak idején üldözte Izsákot, ugyanúgy üldözik a Jézushoz tartozókat azok, akik a másik, a Sinai szövetséghez tartoznak. A Jézushoz tartozók határolják el magukat a másik szövetséghez tartozóktól. Csak Jézushoz tartozók fogják megkapni az örökséget.

A Sinai-hegyi szövetséget jelképezi Ábrahám második felesége, Hágár és annak fia, Izmael. Ez a Hágár nem szabad asszony, hanem rabszolga. Izmael nem ígéret szerint született, hanem anélkül, csak "test szerint". A Sinai-hegyi szövetség szolgaságra szül (azaz a Sinain kapott Törvény megtartására kötelezett), és ennek képviselői a mostani, a Jézushoz nem csatlakozó jeruzsálemiek. Ezek rabszolgálnak, nem szabad emberek, A Törvény adta előírások teljesítésének a rabjai, azaz szolgálnak mindenestül. S éppen ennek következtében üldözik a Jézushoz tartozókat, de nem is kapják meg az Ábrahámnak megígért örökséget.

A fenti Pál-idézetből kihagyott 27. versben egy Izajás-idézetet találunk. Az idézett szavak alighanem azt a reményt akarják kifejezni, hogy többen fognak majd a fentebbiekben körvonalazott ábrahái szövetséghez tartozni, mint a Sinai-hegyihez...; azaz a Jézushoz tartozók számban le fogják lépni őket üldöző ellenfeleiket. Csupán a Krisztushoz nem csatlakozókra gondol-e Pál, avagy a Galáciába látogató zsidókeresztyénekre is? Nem eldönthető, de alighanem mind a kettőre gondol.

A következőkben rámutatunk Pálnak azokra a tételeire, amelyek szövetségteológiájának alapjául szolgálnak.

c) Ábrahám egyetlen utódjának szól az ígéret

1. tétel: az örökség tartalma immár nem a királyság helyreállítása Izrael számára, hanem a Jézushoz csatlakozók feltámadása Isten örök országában örök életre Krisztussal együtt.

Pál számára ez a tétel — amint első levelében láttuk (98e num) — nyilvánvaló. Következik számára egyfelől Jézus feltámadásából, másfelől abból, hogy a megkeresztelkedettek a keresztség által eggyé lesznek Krisztussal. A zsidókeresztények némi módosítással talán elfogadhatták ezt a transzcendenssé alakított örökségfogalmat: Krisztus ezeréves földi uralma előzi meg az új eget, új földet s benne a mennyei Jeruzsálemet.(vö. Jel 20—21) A keresztennyé nem lett zsidók viszont ragaszkodtak az Ábrahámnak ígért örökség eredeti tartalmához: "...szövetséget kötött az Úr Ábráhámmal, és ezt mondta: A te utódaidnak adom ezt a földet Egyiptom folyójától a nagy folyamig, az Eufrátesz folyamig..."(Ter 15,18)

2. tétel: Az örökség nem Ábrahám, Izsák, Jákob test szerinti leszármazottait illeti, hanem a Krisztust és természetesen azokat, akik a keresztség által misztikusan egyesültek Krisztussal.

Pál ezt a tételt nem tekinti nyilvánvalónak, hanem szükségesnek találja igazolását az Ószövetségből: Ábrahámnak és utódjának mondattak az ígérek és nem utódainak, ahogy ezt fentebb a Gal 3,16-ban láttuk. Helyesen hivatkozik-e Pál az Ószövetségre? Lássuk. A Teremtés könyvének Ábráhámmal foglalkozó fejezeteiben az alábbiakat olvashatjuk, ami az utódot—utódokat illeti:

12,7: A te utódaidnak fogom adni ezt a földet

13,15: Azt az egész földet, amelyet látsz, neked és a te utódaidnak adom örökre

13,16: Hasonlóvá teszem utódaidat a föld porához: ...aki meg tudja számolni a föld porát, az tudja megszámolni a te utódaidat is

15,5: Számold meg a csillagokat... ennyi utódod lesz

15,19: A te utódaidnak adom ezt a földet

17,7: Szövetségre lépek Veled, sőt utódaiddal is, örök szövetségre minden nemzedékükkel

17,7: Mert Istened leszek és utódaidnak is

17,8: Neked adom és utódaidnak a földet...

17,9: Te pedig tartsd meg szöve tségemet, amelyet veletek és utódaitokkal kötök: metéljetek körül minden férfit...

17,12: Nyolc napos korában... (azokat is)... akik nem a te utódaid közül valók

17,19: Szövetségre lépek vele (Izsákkal) is, örök szövetségre, meg utódaival is

21,12: Bármint mond neked Sára, hallgass a szavára, mert Izsákot fogják a te utódodnak nevezni (és nem Izmaelt)

22,17: Megáldalak és úgy megszorítom utódaidat...

22,17: A te utódod birtokolni fogja ellenségei kapuját

22,18: és a te utódod által nyerhet áldást a föld valamennyi népe

24,7: Az Úr ... így esküdött meg nekem: A te utódaidnak adom ezt a földet.

A fenti 18 helyből 14 helyen többes számot találunk, 4 helyen egyes számot. E négyből az "ennyi utódod" lesz, nyilvánvalóan értelem szerinti többes szám (annyi, mint égen a csillag),(Ter 15,5) a 21,12-ben pedig azért van egyes szám, mert a Hágár-fia Izmaellel szemben a Sára-fia Izsákról beszél; tehát egy egyetlen konkrét személyről, akit nem is lehet többes számmal kifejezni. Marad még két egyes

szám: de a 22,17 és 18 versek két egyes számú alakját is egy többes számú alak vezeti be: "Magamra esküszöm, így szól az Úr, hogy mivel... nem tagadtad meg tőlem a fiadat, ...azért gazdagon megáldalak, és úgy megszorítom a te utódaidat, hogy annyian lesznek, mint az ég csillagai... A te utódod birtokolni fogja ellenségei kapuját, és a te utódod által nyerhet áldást a föld valamennyi népe, mert hallgattál szavamra".(Ter 22,16—18) Nyilvánvalónak tetszik, hogy a többes szám egyes számra váltása merőben stilisztikai indítású, mert Ábrahám engedelmessége az alapja annak az áldásnak, amely utódjának, utódainak szól: az egyes szám benne van a többes számban, tehát az egyes szám nem érvénytelenítheti a többes számot. A szövegek tehát nem egyetlen utódról beszélnek, hanem sokról. Ha egyes számot használnak a szövegek, akkor is Izsákra és nem másra gondolnak. Ha a föld minden nemzetsége is részesül, a szövetség isteni áldásában, nem a test szerinti leszármazók kizárásával részesülnek abban, akkor aligha van módja bárkinek is nem önkényesnek tekinteni Pál e szövegmagyarázatát.

Hogyan fogadhatták a hivatkozási alapul vett Írásnak ezt az önkényes és az Írás mondanivalójával szöges ellentétben álló felhasználását Pál olvasói? Nincs rá adalékunk. Csak annyit mondhatunk, hogy a páli tanításban a zsidókeresztényeket a transzcendens ígélet teljesülése szempontjából nem érte hátrány, de a Jézushoz nem csatlakozó zsidók csak úgy vehették tudomásul a páli tanítást, hogy az mindenükből ki akarja forgatni őket.

d) Kegyajándékként kapja meg az ígéretet, aki megkapja

3. tétel: Az örökséget nem a szövetségi hűség fejében kapjuk meg, hanem kegyajándékként; tehát emberi teljesítménybeli feltételt tőlünk nem kívánó isteni ígéretteljesítésként, azaz nem a Törvényt teljesítő cselekedeteink, hanem hitünk alapján.

E tétel érdekében Pál kidolgoz egy olyan hitfogalmat, amely szemben áll mind a jézusi, mind az egész ószövetségi hit-fogalommal (26., 58—59. num). Az Ószövetségben és Jézusnál csak az az emberi magatartás számít hitnek, amely hűség is, tehát csak az a magatartás, amely a Kőtáblák szerinti cselekedetekben, ill. a Jézustól a Kőtáblák szerinti cselekedetek summájának tanított szeretetben bontakozik ki. Pál szembeállítja a hitet ezekkel a cselekedetekkel. Szembeállítja a második lépcső szintjén, hogy aztán a harmadik lépcső szintjén képviselje ennek ellenkezőjét: természetes, hogy a hit a szeretetben bontja ki önmagát. De a fenti 3. tételünkben szereplő elméletét e második lépcsős hit-fogalma alapján képviseli. Ezzel pedig eleve kizárja azt a lehetőséget, hogy valaki Jézushoz csatlakozás és megkeresztelkedés nélkül tarthasson igényt — akárminő nagyszerű cselekedetek ellenében is — az Ábrahámnak és utódjának, a Krisztusnak megígért örökségre. Mindezt nem igazolom a Corpus Paulinum egészével, csak illusztrálom annak Ábrahám-helyeivel, melyek eléggé plasztikusan mutatják a két szövetséget — az Ábrahámmal és a Mózással kötöttet, — egymással szembeállítani akaró páli koncepciót.

A Corpus Paulinum 19 ízben említi Ábrahám nevét, s ebből 9-et a Galata-levélben találunk, 9-et pedig a Római levélben. E helyeken Pál azt akarja igazolni, hogy nemcsak a Jézushoz csatlakozókra, hanem még magára Ábrahámra is érvényes az a páli alapgondolat, hogy az örökség elnyerhetésének — tehát annak, hogy valaki kedves és megajándékozandó lehessen Isten részéről, s hogy ennek folytán istennektetszővé (caddik, dikaioV) is válhassék — a feltétele bizony nem Isten törvényének teljesítése, hanem a hit.

"Ábrahám hitt Istennek, és ez istennektetszésül tudatott be neki. Lássátok tehát, hogy a hitből valók azok, akik Ábrahám fiai. Előre látván az Írás, hogy hit alapján teszi Isten magánaktetszőkké a pogányokat, előre hirdette Ábrahámnak, hogy 'benned nyer áldást a föld minden nemzetsége'. Így aztán a hitből valók azok, akik együtt kapják az áldást a hívő Ábrahámmal. Akik a Törvény cselekedeteiből valók, átok alatt vannak... Krisztus kiváltott titeket a Törvény átka alól..., hogy Krisztus

Jézusban kapják meg a pogányok Ábrahám áldását, hogy az ígéretet... hit által kapjuk meg... Ha a Törvényből való volna az örökség, akkor nem ígéretből lenne, már pedig Ábrahámnak ígéret alapján kegyajándékozta azt az Isten... Tehát Ábrahám ivadéka vagytok, ígéret alapján örökösök".(Gal 3,6—10.13—14.18.29)

A Római levél 4. fejezetének Ábrahám helyei fedik fel a fent idézetteknek Teremtés könyvebeli hivatkozási alapjait. Az egyik alap: Isten megígéri Ábrahámnak, hogy annyi utóda lesz, mint égen a csillag. Ennek lezárásaként olvassa Pál ott e mondatot: "Ábrahám hitt az Úrnak, és ez istennektetszésül tudatott be neki".(Ter 15,5) A másik alap: csak két fejezettel később számol be a Teremtés könyve az ábrahámi szövetség jeléről, a körülmetélkedésről: "Te pedig tartsd meg szövetségemet... Így tartsátok meg szövetségemet, amelyet veletek és utódaitokkal kötök: metéljete körül nálatok minden férfit".(Ter 17,9—10) Ezt a kettőt Pál oly módon kapcsolja egybe, hogy Ábrahám a törvény és cselekedet kategóriájába tartozó körülmetélés nélkül minősült Isten szemében istennektetszőnek a 15. fejezetben, azaz pusztán azon az alapon, hogy elhitte Istennek, hogy annyi utóda lesz, mint égen a csillag. Ebből nyilvánvaló Pál számára, hogy nemcsak a Jézushoz tartozók, hanem Ábrahám is merőben a hit, és nem a cselekedetek és törvény alapján minősülnek Isten szemében istennektetszőnek. Pált nem zavarja, ha pár fejezettel odább azt olvassa, hogy Isten Izsák feláldozását kívánja Ábrahámától.(Ter 22,2) Tehát cselekedetet! S miután Ábrahám kész megtenni az Úr parancsát, ezt hallja Tőle: "... most már tudom, hogy istenfélő vagy, és nem tagadtad meg tőlem a fiadat, a te egyetlenedet".(Ter 22,12) Nagyobb baj, hogy nem zavarta Pált a tóra, az evangélium és az emberi lelkiismeret egybehangzó tanúsága, hogy csak a három-egy törvény teljesítése, csak a három-egy törvény cselekedetei alapján lehet az ember istennektetsző, csak a cselekedetek alapján valósulhat Isten üdvösségterve, csak a cselekedetek által valósulhat az Isten Ország, csak e cselekedetek erejében jöhet létre a Szeretet Birodalma kicsiben és nagyban, egyetlen családon belül és ennél nagyobb méretben egyaránt. Nagyobb baj, hogy elmélete megkonstruálása során nem vette figyelembe, hogy a hit cselekedetek nélkül üres szó, és semmiképpen sem az a magatartás, aminek folytán — Isten szándékai szerint — átalakulhatna a Föld színe olyanná, mint amilyennek azt Isten akarja és tőlünk várja. Nagyobb baj, hogy nem ismerte, vagy ha ismerte, nem vette figyelembe és nem tette üdvösségkoncepciójának alapjává a jézusi szót: "Mit mondjátok nekem: Uram, Uram, ha nem teszitek, amiket mondok?" ill. "Nem mindenki megy be a Mennyek Országába, aki mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki megcselekszi mennyei Atyám akaratát".(Lk 6,46; Mt 7,21)

Lássuk a Róm 4 Ábrahám-helyeit:

Mit mondjunk Ábrahámról...? Ha Ábrahám cselekedetek alapján lett volna istennektetszővé, dicsekedhetne, de nem Isten előtt. Mert mit mond az Írás? Hitt Ábrahám Istennek, és ez betudatott neki istennektetszésül. Mert aki cselekszik, annak a jutalom nem kegyajándékként tudatik be, hanem ellenszolgáltatásként. De aki nem cselekszik, hanem hisz az istentelent istennektetszővé tevőben, annak a hite tudatik be istennektetszésül. Azt mondjuk tehát, hogy Ábrahámnak a hit tudatott be istennektetszésül. Hogyan tudatott be? Körülmetélt vagy fitymás állapotban? Nem körülmetélten, hanem fitymásan: megkapta a körülmetélés jelét a fitymás állapotban tanúsított hite folytán nyert istennektetszés pecsétjeként. Nem a törvény erejében szól tehát az Ígéret Ábrahámnak avagy utódjának, hogy öröklí a világot, hanem a hit által elnyert istennektetszés erejében. Mert ha törvényből valók lennének az örökösök, semmissé válnék a hit, és érvénytelenítődne az ígéret. Mert a törvény (csak) haragot (Istenét) eredményez, hiszen ahol nincsen törvény, nincsen törvényáthágás sem. Tehát azért a hit alapján, hogy kegyajándékként (cariV) legyen....(Róm 4,1—16)

e) Végeredmény

Hogy Pál ezekkel a gondolataival mindenki számára, zsidók és nem-zsidók számára akart üdvösségkaput nyitni, az nem kétséges.(Róm 4,16sköv) Hogy ezzel azokat akarta hatástalanítani, akik nem

akartak mindenkinek kaput nyitni, ill. csak a hozzájuk csatlakozás (prozeliták, istenfélők) fejében voltak hajlandók kaput nyitni, az sem kétséges. Csak egyet nem vett észre. Azt, hogy ő, Pál csak azzal a feltétellel volt hajlandó mindenkinek kaput nyitni, ha teljesítik azt a bizonyos csatlakozási feltételt. Pedig akárhová tartozunk is, mindannyian Istenhez tartozhatunk, ha akarunk. De Isten nem tartozik hozzánk. Ő mindenkié. A niniveieknek könnyebb a dolguk az ítéleten, mint a szövetség népének, ha a niniveiek a próféta szavára bűnbánatot tartanak, a szövetség népe pedig nem tart bűnbánatot. (vö. Mt 12,41; Lk 11,32) Ezt persze a jobbik eszével Pál is tudja: "... a törvény cselekvői fognak istennektetszőknek bizonyulni, mert amikor a törvénnyel nem rendelkező pogányok az emberi természet alapján megteszik a törvény rendelkezéseit... stb." (Róm 2,13–14) Nagy-nagy buzgalmunkban azonban, hogy mindenkit a magunk útjára, a minden utak között legjobbnak ítélt és hitt útra tereljünk, megfélemezünk erről a jobbik eszünkről. Megfélemezvén pedig erről — és támadván az "extra synagoga nulla salus" tarthatatlannak átélt álláspontját — megkonstruálja az "extra ecclesiam nulla salus" álláspontját. S a vesztes az ember, a vesztes az Isten, a vesztes az Isten Ország. Vesztes, mert csöbörből-vödörbe.

És micsoda eszmei bakugrások révén és árán vesztes! Isten eltaszította magától az egész emberiséget, mert az Általa vétkezhetőnek teremtett (annak teremtett, mert a vétkezhetőség nélkül nincsen teremtményi szabadság, s szabadság nélkül nincsen szeretet, s szeretet nélkül nincsen boldogság, és nincsen Isten Ország, és nincsen résztvehetési lehetőség Isten örök életében) ember első példánya vétkezett. A Szeretet (!)—Isten taszít el! És csak a Fia véres áldozati halála által hajlandó kiengesztelődni és segíteni a maga haragja következtében tehetetlenné vált emberiségen. S ami több: tehetetlenné vált önmagán!!! Csak a kiengesztelő halál után lesz újra szabad útja az emberiségnek Istenhez — és Istennek is csak ekkor lesz újra szabad útja az emberhez! —, amennyiben az ember egyesül a kiengesztelő halált halt és feltámadott Fiúval. Mi ennek az egyesülésnek a feltétlen feltétele? Csatlakozni kell a Jézus-mozgalom egyházához, és abban meg kell keresztelkedni. Mit csinálni? Megkeresztelkedni? Dehát ez cselekedet! Cselekedet, csakúgy mint a körülmetélés!!!

Pál ezt nem gondolja végig? Ha ezt a sokszorosan végig-nem-gondolt koncepciót valaki elhiszi és megkeresztelkedik, akkor, és csak akkor kap utat Istenhez — tanítja Pál... a maga nem-jobbik eszével. Mert a jobbikkal az ellenkezőjét gondolja. (Róm 2,13) Aki nem hiszi el, nem kap szabad utat...

Marad a tört vér fekete folt — mondom Arany Jánossal. Vagy talán inkább a fiatal Szabó Lőrincsel:

"... újra hiába

Zökkent régi sínéről újabbra a régi világ:

éj függönyök mögött pereg az Ember tragédiája,

S üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát."

(Isten)

Körülmetélkedhetnek a galaták, de aztán magukra vessenek. Kiesnek a kegyelemből. Nem lesz az övék az ígélet. Nem lesz övék az Ország. Nem találkoznak Jézussal. Mindent elveszítenek.

S elhatárolhatják magukat a keresztények a körülmetéléstől, és ők is magukra vethetnek. Magukra, mert ezzel kisajátítják maguknak az Istent, s párbeszédre alkalmatlanná varázsolják magukat. Azzá, mert ki állhat szóba azzal, aki az Istent megközelítés kizárólagos patentjével rendelkezőnek gondolja magát? Azzal, akinek mindenkit vagy butának, vagy gazembernek kell gondolnia, s aki az emberiség meg nem keresztelkedett többségét — az idők kezdetétől számítva az emberiséget — legfeljebb az error invincibilis (legyőzhetetlen tudatlanság) nevében tudja beszuszterolni Isten világába? Ha ugyan

nem akarja inkább elvenni nem-keresztény felebarátjának életét, hogy döglötes eretnek lélegzetével az meg ne fertőzze embertársait?

A gondolataimat a másik emberrel — a benne is ott rejlő Lélekkel — nem ellenőriztetését csak egy lépés választja el, hogy kétségtelennek megélt igazamat megtoldjam karddal, gumibottal, atombombával... s már is loboghatnak a máglyák, pusztulhat Amerika őslakossága, s negyvenmillió ember a Gulagon, ill. készülhetünk az utolsó patkányok halálára.

Ne tiltsátok meg a galatáknak, hogy körülmetélkedjenek!(vö. Mk 9,38)

f) "Isten Izraelje" — kicsoda?

"Szálljon béke és könyörület mindazokra, akik e szabályhoz (kanón) igazodnak, meg Isten Izraeljére"(Gal 6,16) — így hangzik a levél utolsó mondatainak egyike. Hogy a jókívánság azoknak jár, akik igazodnak mindahhoz, amit levelében Pál előadott, aligha kétséges. A kérdés csak az, hogy "Isten Izraelje" ezeket az igazodókat jelöli vagy másokat. Széles az értelmezési skála: jelöli a címzettek kívüli igazodókat, a nem-igazodó megkeresztelteket (jeruzsálemi jobbközép és jobbszél), a nem igazodó meg sem keresztelteket. Mindegyik álláspontnak van képviselője (Franz Mussner, Der Galaterbrief 1977. 415-417.o.).

A levél jó mélyre ássa az árkot a szabályhoz igazodók és nem igazodók között. Az első csoportot eljegyzí a pneuma-val, a másodikat a sarx-szal; ill. a szabadsággal és a negatív jelentésű szolgálattal. A levél végére hajlandó volna a kettőt egy kalap alá venni? Akik ezt az álláspontot képviselik, természetesen hivatkoznak a Corpus Paulinum többi Izrael-helyeire. Mivel Pálnak nem csekély a része abban, hogy közel kétezer esztendeje Isten több szövetségéről is tudunk, nem érdektelen a kérdés, hogy kit tekint Pál Isten Izraeljének, azaz szövetséges partnerének. Az összes előfordulások figyelembe vételével kísérelhetjük meg választ adni kérdéseinkre. 17 ízben találjuk nála az Israhel és 3 ízben az izraelita (IsrahelithV) szavakat.

A Galata-levélben csak ezt az egy helyet találjuk. A következő levélben (1Kor) is csak egy található, de ez az egy hely nem hagy kétséget: a szabályhoz igazodókat szabatosan elkülöníti a nem igazodóktól: "A kenyér, amelyet megtörünk, vajon nem közösségünk-e a Krisztus testével (swma)?... egy test (swma) vagyunk sokan, akik az egy kenyérből részesedünk. Nézzétek a test szerinti (kata sarka) Izraelt! Akik az áldozatokat eszik, nincsenek-e közösségben az oltárral?".(1Kor 10,16-18) E hely alapján nagyon is közelekvő arra gondolni, hogy Pál a Krisztus testének közösségében levőket gondolja Lélek szerinti (kata pneuma) Izraelnek: "...egy Lélek által mi is mindnyájan egy testté kereszteltettünk, akár zsidók (Ioudaioi), akár görögök...".(1Kor 12,13) Így aztán egyfelől vannak a kata pneuma Ioudaioi kai cEllhneV-hez, másfelől pedig a kata sarka Israhel-hez tartozók, akik bizony nagyon kétféle elbírálás alá esnek: "...nem szeretném, ha az ördögökkel lennétek közösségben".(1Kor 10,20) Ez utóbbi csoport aligha kapja meg a békét és könyörületet, mely az első csoportot illeti.

A 2Kor-levélben Pál magát is izraelitának vallja,(2Kor 11,22) s két ízben(2Kor 3,7.13) is szól minden megszorítás nélkül Izrael fiairól, akikkel Mózes fátyollal letakart fejjel beszélt Sinai hegyénél. E régvoltaknak Pállal kortárs utódaitól viszont nagyon is megkülönbözteti magát, mert kortárs honfitársairól ezt állítja: "gondolkodásuk eltompult... az Ószövetség felolvasásakor ugyanaz a lepel mind a mai napig felfedetlenül maradt".(2Kor 3,14) Ahhoz, hogy részesülhessenek a Pál által tanított javakban, előbb meg kell térniök.(1Kor 3,16)

Az említett összesen 20 előfordulásból 13 a Római-levélre esik. Ez a levél üti meg a legmegértőbb hangot zsidó ellenfelivel szemben (104. num). Nemcsak izraelitának vallja magát,(Róm 11,1) hanem állítja honfitársairól, hogy övék "a dicsőség, a szövetségek és a törvényadás, az istentisztelet és az ígéretek, akiké az ősatyák, és akik közül származik a Krisztus test szerint...".(Róm 9,4-5) Egy ilyen

szövegkörnyezeten belül lehetne arra gondolnunk, hogy Pál a Galata-levélbeli áldást (béke és könyörület)(Gal 6,16) kiterjeszti a szabályhoz nem igazodókra, tehát egész Izraelre, azaz minden honfitársára.

A levél megvizsgálható 11 Izrael-helye azonban aligha támasztja alá ezt a kiterjesztést. Az első két hely mindjárt óvást emel a fenti nagy elismerésből származható félreértések ellen: "De ezt nem úgy értem, mintha Isten ígéje erejét veszítette volna. Mert nem tartoznak mind Izraelhez, akik Izraeltől származnak, és nem mindnyájan Ábrahám gyermekei, akik az ő utódai".(Róm 9, 6-7) A Galata-levél "szabályát" ebben a mondatban az "Isten ígéje" helyettesíti, s mind a kettő a páli teológiát hordozza. Akik ehhez nem igazodnak, azok nem tartoznak Izraelhez, hiába test szerinti utódai akár Ábrahámnak, akár Jákobnak. Ezek csak a kata sarka Izraelt adják, de nem a kata pneuma, tehát nem az igazi Izraelt, amelyik igazodik a páli szabályhoz, az Isten ígéjéhez, Pál teológiájához. Két Izajás-idézet hivatott ezt kétségtelenné tenni. Az egyik: "Ha Izrael fiainak száma annyi volna, mint a tenger fővénye, akkor is csak a maradék üdvözülné".(Iz 29,16;45,9;9,25; Róm 9,27) S a másik: "'Megtaláltak azok, akik engem nem kerestek, megjelentem azoknak, akik nem kérdezősködtek utánam'. Izraelről viszont így ír: 'Egész nap kitértam karjaimat az engedetlen és ellenszegülő nép felé'".(Iz 65,1-2; Róm 10,20-21)

De nemcsak Izajásra hivatkozva, hanem saját szavaival is egyértelműen beszél. Az az Izrael, amely Pál Izraelje, a szabályhoz igazodókból áll, melyet a következő mondatban a dikaiosunhek képvisel: "...a pogányok... megragadták az istennektetszést... amely a hitből van... Izrael viszont nem jutott el a törvény szerinti istennektetszésre, mert nem hit, hanem cselekedetek útján akarták elérni azt".(Róm 9,30-31) Ez a hit az, amelyet Izrael nem értett meg.(Róm 10,17-19) Bár vallja Pál, hogy Isten nem vetette el a maga népét, ti. Izraelt, ellentétként ugyanott Illést idézi, aki "Isten előtt vádat emel Izrael ellen: 'Uram, prófétáidat megölték... én maradtam meg egyedül, s nekem is az életemre törnek'".(Róm 11, 2-3) Ez alkalommal mintha Illés volna egy személyben a maradék, amely üdvözülné. Ezt Pál így fejezi ki: "Amire Izrael törekedett, azt nem érte el. A kiválasztottak azonban elérték, a többiek pedig megkeményítették";(Róm 11,7) s ezt megint egy sor ószövetségi citátummal nyomatékoztatja.

Végkicsengésként találunk még két Izrael-helyet, melyben Pál a jövőbe tekintve próbál a fentieknél vigasztalóbb képet rajzolni Izrael megkeményedéséről: "...a megkeményedés Izraelnek csak egy részét érte, amíg a pogányok teljes számba be nem jutnak, és így üdvözülni fog az egész Izrael".(Róm 11,25-26) Ha majd a jövőben a megkeményedést leváltja náluk a különféle szavakkal és tartalmakkal kifejezett igazodás a Galata-levél "szabályához", akkor lesz övéké az igazodás-feltételhez kötött áldás: a béke, a könyörület, az üdvösség. Ily módon az egész Izrael csak lehetőség szerinti, de nem tényleges birtokosa ennek az áldásnak. — A fogság leveleinek mindössze két Izrael-helye van. Az egyikben Pál újra Izrael törzséből valónak állítja magát,(Fil 3,5) a másikban pedig csak azt tudjuk meg, hogy a pogányok a múltban nem tartoztak Izraelhez.(Ef 2,12)

Ha mind e páli Izrael-helyeket figyelembe véve megpróbálunk választ adni a címben felvetett kérdésre, akkor a következőket mondhatjuk. Pál számára a damaszkusi útig nem volt problémás, hogy az Izrael szó mit jelent. Nem, mert adott volt számára a szó szótári jelentése. Problémássá számára csak akkor lett, amikor eljutott arra a belátásra, hogy a Krisztushoz tartozók jelentik az igazi Izraelt, s a Krisztushoz nem csatlakozó honfitársai nem méltók többé az igazi Izrael elnevezésre. Ők csak 'hús' szerint tartoznak Izraelhez, de elvesztették az Izrael szó jelentéstartalmát: Isten szövetségestársa. Véleményem szerint a Galata-levelet író Pál ezt már világosan és egyértelműen így látta.

Kivétel nélkül minden zsidónak és görögnek, s bármiféle denominációba tartozó emberi személynek megvolt és megvan és meglesz az idők végezetéig a lehetősége felzárkózni ehhez az igazi Izrael csoporthoz. De a csoportba ténylegesen csak azok tartoznak, akik már csatlakoztak Krisztushoz, mégpedig a páli teológia alapján és értelmében. Ezért aztán úgy gondolom, hogy a Galata-levél

kérdéses helyén 'Isten Izraelje' csak azokat jelenti, akik már felzárkóztak Krisztushoz és a páli szemlélethez. A kérdéses mondat kétfelé választja azokat, akikre Pál az áldást kívánja. A felzárkózók első csoportja jelöli a galatákat, a második csoport (Isten Izraelje) jelöli az összes felzárkózókat: a Galáciában élő keresztényeket és az összes többi egyházak keresztényeit. Az igazi Izrael táborát jelöli tehát — Júdeától Galácián keresztül akármeddig, ahol csak akár zsidó, akár görög keresztények találhatók. E tábornak a még fel-nem-zárkózott izraeliták csak reménybeli, csak lehetséges, csak jövőbeli tagjai lehetnek.

101. ÚJ SZÖVETSÉG AZ ÉN VÉREMBEN

a) Korintusba nem jutnak el a zsidókeresztények

Pál éveket (54—57) tölt Efezusban, (ApCsel 19,10) Asia Minor tartomány fővárosában. Nemcsak Galáciából kap híreket, hanem Korintusból is, (1Kor 16,17) ahol 51—52-ben gondozta a közösséget. Csak az Égei-tenger választja el tőle Korintust, s a vitorlások egy-két nap alatt megteszik a köztük levő 400 km-nyi távolságot. A kapott hírek alapján kialakított levelének anyagából arra következtethetünk, hogy a jeruzsálemi szélsőjobb csak Galáciáig jutott el, Korintusba már nem. A Galata-levél nagy témái, melyek új szövetségteológiát fejlesztettek, nem foglalkoztatják a korintusiakat, s így a korintusi problémákra eligazítást nyújtani kívánó levelet (1Kor) sem. Majd a Rómaiakhoz írandó levél veszi fel újra, két-három év múltán, a Galata-levél gondolati fonalát.

Az alábbi táblázat képet nyújthat az 1Kor szövetségteológiai csendjéről.

	C.P	Gal	rgym	1Kor	rgym	Róm	rgym
Abraam (Ábrahám)	19	9	12,4	0		9	3,2
peritomh (körülmetélés)	30,	7	1,6	1	0,13	14	3,1
dikaioV (istennektetsző),	112	13	1,7	4	0,14	63	4,6
pistiV (hit)	142	22,	2,5	7	0,2	40	1,4
nomoV (törvény),	119	32	5,0	9	0,31	72	5,4
sarx (hús)	100	18	3,2	16	0,7	28	1,4
ergon (cselekedet)	90	9	1,5	12	0,6	19	1,0
cariV (kegyelem)	133	9	1,0	18	0,6	31	1,1
összegezés,, átlagolás	745	119	2,6	67	0,36	286	2,2

70. táblázat: A szövetségteológia jelentős szavai 3 levélben

A táblázatban szereplő szavak, ill. szócsaládok előfordulási adatai mutatják, hogy a Gal is meghaladja a maga 119 szavával az 1Kor 67 szavát, de még inkább meghaladja a Róm 286 előfordulása. Ezek az előfordulást mutató számok azonban önmagukban még nem nyújtanak valós tájékoztatást, hiszen különböző terjedelműek a levelek: a Gal 6,8, az 1Kor 21,0 és a Róm pedig 22,0 százalékát teszi ki a Corpus Paulinum-nak (1c num). Valós tájékoztatást a relatív gyakorisági mutatók adnak. Míg a Róm levélben a táblázat szavai 2,2-szer, a Galata-levélben pedig 2,6-szer sűrűbben fordulnak elő, mint általában a páli levelekben, addig az 1Kor fenti szómennyisége nem éri el az átlagot sem, sőt alig haladja meg az átlagos sűrűség egyharmadát. A felsorolt szavak egy részénél még annak egyharmadát sem éri el.

Mindez nem jelenti azt, hogy Pál a Galatáknak küldött levél megírása óta eltelt egy-másfél esztendőben lecserélte volna gondolatvilágát valami egyébre. Nem jelenti, mert újból és újból tetten érhetjük a levél olvasása során, hogy változatlanul ugyanúgy gondol mindent, mint a Galata-levélben.

b) A mi pászka-bárányunk már leöletett...

Levelét "választott szenteknek" címezi, kegyelmet (cariV) kívánván nekik; (1Kor 1,2—3) olyanoknak, mint akik Jézusban vannak, minek következtében az istennektetszés (dikaiosunh) birtokába kerültek már. (1Kor 1,30) (Értsd: nem cselekedeteik érdeméből lettek istennektetszőkké!) Azoknak írja levelét, akik tudják azt, amit "eme aión uralkodóinak egyike sem tudott, mert ha tudták volna, bizony nem feszítették volna meg a dicsőség Urát". (1Kor 2,8) Mit tudnak, amit nem tudnak sem evilág urai (Pilátus, Kaifás), sem a mögöttük levő sátáni, transzcendens erők? Alighanem a kereszthalálhoz kapcsolódó páli megváltáselméletet nem tudják. (Értsd: nem tolt volna ki önmagával a Sátán, ha tudja, milyen negatív eredményű lesz számára saját goltjai győzelme.)

Ilyen előzmények után reflektál Pál egy korintusi keresztény csúnyább fajtájú paráznaságára. Közös megváltottság-tudatuk biztonságával üzeni nekik: "Tisztítsátok ki a régi kovászt, hogy új tésztává legyetek (3. lépcső) annak megfelelően, hogy kovásztalanok vagytok!" (az 1. és a 2. lépcső erejében). Az imperatívusz alkalmazása, utána meg az indikatívuszé: Legyetek azzá, amik vagytok! — ezt csak a 3 lépcsős gondolkodás alapján gondolom érthetőnek. Ezután következik az indikatívusz magyarázata: "Hiszen a mi pászka-báránynak leöletett már, a Krisztus".(1Kor 5,7) Megtörtént az áldozat! Mégpedig egyszer s mindenkorra szóló érvénnyel! Az Istent kiengesztelő és bennünket szentekké tevő áldozat(vö. Zsid 7,27;9,12;10,10) volt! Mindezt bennelevőnek gondolom a páli megállapításban. Úgy gondolom, nem csodálkoznék 20. század végi teológiánkon sem, annak történeti alakulásán sem. A Zsinatén sem. Ott látná gondolatainak kezenyomát mindenütt. A paráznaság kapcsán is, a rabszolga-állapotúak kapcsán is utal az ebből az áldozatból folyó méltóságunkra: "Áron vásároltak meg (agorazein) titeket!".(1Kor 6,20; 7,23)

A nem veszélyeztetett szituációnak megfelelően könnyedén kezeli azt a problematikát, amely a Galata-levélben átkozódásokig ragadtatta. Nagyvonalú: "zsidóknak olyan lettem, mint zsidó, hogy a zsidókat megnyerjem; törvény alatt valóknak, mintha törvény alatt való lennék...". De azért kétséget nem hagy. Azt nem mondhatja, hogy "de nem vagyok zsidó", de azt mondhatja és mondja is: "pedig nem vagyok törvény alatt".(1Kor 9,20)

Ha előző levelében még Ábrahámval is szembeállította Mózeset, most e nagyvonalúságának erejében párhuzamba állítja Mózeset, nem Ábrahámval, hanem magával Krisztussal: "...atyáink... mindnyájan bemerítkeztek Mózesbe... mindnyájan ugyanazt a szellemi italt itták, hiszen ittak az őket követő szellemi kősziklából, mely a Krisztus volt".(1Kor 10,1—4)

De azért tud oda is csípni Jézushoz nem csatlakozott honfitársainak: "Nézzétek a hús szerinti (kata sarka) Izraelt!".(1Kor 10,18) Ez már emlékeztet az előző levél szövetségteológiájára, amelyben Izmael hús szerint (kata sarka) születik Hágártól, s lesz ezzel szellemi ősevé az ábrahámítól különbözőnek állított Sinai-hegyi szövetségnek.(Gal 4,23.29) Egyébként mit kell néznünk ezen az Izraelen? Csúnyákat. A levél egy kalap alá veszi áldozatbemutatókat a bálványáldozatokkal, majd leírja e mondatot: "... amit áldoznak, ördögöknek és nem az Istennek áldozzák... Nem ihattok egyszerre az Úrnak a poharából és ördögök poharából".(1Kor 10,21)

Ha egyszer megteremtődnek az ellenségképgyártás lélektani feltételei, könnyen elszóljuk magunkat, vagy legalább is félreérthetően fogalmazunk, szövegezzünk. Tetemrehívás esetén Pál mondhatná, hogy nem gondolta, hogy a jeruzsálemi templomi áldozatbemutatóban résztvevők "ördögökkel lennének közösségben".(1Kor 10,20) El is lehetne fogadni ezt a szabadkozását. De mégis, ami kikerült kezéből, az úgy került ki, hogy szabadkoznia kell majd miatta, ha a nem-címzettek kezébe is eljut majd a levél.

c) Az én emlékezetemre

Aki liturgiát csinál, vallást csinál; s vallási közösséget nem lehet egybetartani liturgia nélkül. Hatalmi, államvallási szituációban levő vallás megengedheti magának a luxust — helyesebben: azt az igénytelenséget —, hogy "gépliturgiát" kínál fel, s közönségének (közösségének — aligha) el kell azt fogadnia... "eszi, nem eszi, nem kap mást" alapon. De induló vallás, kezdeti gyülekezet csak közösségen belül terem, s a közösség éppen azért több, mint a passzív, valahova pusztán csak beülő közönség, mert egy közösség tagjai mindenüket beleadják abba azért, hogy találkozzuk minél többet jelentsen mindnyájuk számára. Nem utolsó sorban annak erejében, hogy a találkozó imádságos, áldozati (liturgikus) részét mindannyiuk közös igyekezetével formálják szívet-lelket melengetővé.

Jézus "utolsó vacsoráját" megelőzően nem volt még egyszer s mindenkorra leölve senki pászkabáránya. A pászkabárányt "családonként" ekkor még évről-évre le kell ölni — "Hol készítsük el számodra a húsvéti vacsorát?" — kérdezik a tanítványok Jézust is.(Mk 14,12) El kell azt annak rendje

és módja szerint készíteni — gondoskodva tehát keserű füvekből készült salátáról, kovásztalan kenyérről, szőlőből préselt boritalról, meg még arról, amivel a menü az évszázadok során kiegészül majd. Le is kell játszani annak teljes 'koreográfiáját' minden egyes ünneplő—emlékező (az Egyiptomból szabadulásra emlékező) családon—közösségen belül. A korintusi zsinagóga hívei minden bizonnyal így jártak el e páli levél írásának évében is. De voltak-e Korintusban, akik bifurkáltak? Mit jelent ez? Azt, hogy jártak a zsinagógába is, és eljártak Ticiusz Jusztusznak zsinagóga melletti házába is, ahol a megkeresztelkedettek elkülönülten (is?) egybegyűltek. Azt követően kezdett el üzemelni Ticiusz Jusztusz háza, hogy Pál a zsinagógabeliek gyalázkodásának hatására kijelentette: "Mostantól fogva a pogányokhoz fordulok".(ApCsel 18,6—7) Voltak-e tehát olyanok Korintusban, akik mind a két helyre jártak?

A megkeresztelkedett pogányoknak nyilván eszük ágában sem volt húsvét idején lejátszani a pászkabarány leölésének koreográfiáját, hiszen hallották, hogy az ő Pászka-barányuk ezt már egyszer s mindenkorra szólóan fölöslegessé tette. A bifurkálók — ha voltak ilyenek! — azonban furcsán érezhették magukat, mert a zsinagógában változatlanul szükségesnek mondatott évről évre leölni a bárányt. Ha voltak ilyen bifurkálók, ha nem voltak, mindenképpen van már Korintusban is, másutt is, és mindenütt, ahol keresztények élnek, chmera kuriakh, azaz "az Úrnak a napja", (Jel 1,10) magyarul: vasárnap, (amely immár nem "a hét első napja", (Jn 20,1) miként a zsidó naptárban), és van deipnon kuriakon, azaz "az Úrnak a lakomája", amit mi ma szentmisének mondunk. Ezen a kuriakh-n fogyasztatik el a kuriakon — annak következtében, hogy a mi Pászka-barányunk már leöletett, aki a KurioV. (A kuriakoV, kuriakh, kuriakon — három nemű, s a kurioV főnévből képzett melléknév.)

"...Nem javatokra, hanem károtokra jöttök össze (sunercesJe)... Amikor összejöttök (sunercomenwn) az egyházban, hallom, hogy szakadás van köztetek... Amikor tehát összejöttök (sünerchomenón) egy helyre, az nem az Úr vacsorájának elköltése, mert étkezés közben ki-ki a saját vacsoráját veszi elő, s így az egyik éhezik, a másik dőzsöl".(1Kor 11,17—21) Azért van a kuriakon deipnon elköltése kárukra, mert liturgiájuk nem fejezi ki azt a tartalmat, amelynek szolgálatára született meg a szóbanforgó liturgia. A társadalmi—gazdasági különbségek fenntartása mellett nem lehet Jézusra emlékező liturgiát alakítani, mert ez a liturgia nem Jézus tanítására és életére emlékeztet, hanem annak ellenkezőjére.

Jómódú korintusi keresztények "sans gene" (magyarul: pofátlanul) eszegetik nyílt színen jó falatjaikat, miközben a kevésbbé jómódúaknak csorog a nyáluk. Ennek a híre jut el Pálhoz Efezusba, s ez adja az apropót, hogy elmondja az egyszer s mindenkorra leölt bárány birtokában levő keresztények liturgiájának alapját-eredetét.

Az Úrtól kaptam ugyanis, amit tovább is adtam nektek, hogy az Úr Jézus azon az éjszakán, amelyen elárulták...

Semmi hagyomány. Semmi apostolok. Semmi szemtanúk. Magánkinyilatkoztatás a Benjamin(Róm 11,1) törzséből származó Saul számára. Magától az Úrtól (kurioV) — akinek napján (kuriakh), s akinek (kuriakon) vacsoráját liturgiázzák a korintusiak —, jön a tájékoztatás. Hiteles? Van objektív hitelesség? A történettudomány erre törekszik. Adatokat gyűjtve törekszik rá. Ha a nyújtott információ tartalma egyezik a rendelkezésre álló források által nyújtott tartalmakkal, akkor hitelesnek minősíti. Legalábbis azt a tartalomelemet, amely egyezik. Ha minden egyezik, akkor az egész információs tartalmat.

Fogta a kenyeret, és hálát adva megtörte és mondta: ez az én testem, a testem értetek. Ezt tegyétek azért, hogy emlékezzetek rám.(1Kor 11,24)

Egy gyülekezet addig töretlen, addig autochton (=honi talajon maradó), amíg őrzi az alapító személy karizmáját, amíg hitelesen emlékezik az alapítóra, amíg az alapító karizmájából folyó életalakítás utánzására, ill. követésére törekedik. Addig hiteles — azon a néven, amelyet használ. A "keresztény"

szó — magyarítása a görög *cristiano* szónak, mely melléknévi változata a *Cristo*-nak; jelentése tehát: krisztusi, jézusi. A gazdagokra jajt kiáltó, a szegényeket boldogoknak mondó Jézusra nem lehet emlékezni a fent jelzett pofátlan viselkedéssel. Az ilyen emlékezés — nem emlékezés. Az ilyen vacsora (*deipnon*) nem jézusi vacsora. Csak pofátlan zabálás.

d) Emlékezés egy új szövetségre

Hasonlóképpen (fogta) a poharat is, a vacsorát követően, mondván: ez a pohár az új szövetség a véremben. Ezt tegyétek, amikor csak isszátok, azért, hogy emlékezzetek rám. (1Kor 11,25)

Pál megnyugodott birtokában van elért gondolati eredményeinek. Ábrahám szövetsége érvényben van. A mózesi nem érvénytelenítette azt. Az ábrahámi szövetség címzettje Krisztus. Krisztus teljes joggal újíthatott tehát. Leölésre szánt pászkabárányként liturgiát is szabhatott. Az új (kainh) szövetséghez újat. Az eucharisztikus lakomát, a szentmisét, az úrvacsorát szabta, készítette el — akárhogyan is nevezzük azt, aminek tevésére felszólította övéit. Új üdvösségszituációt teremtett golgotai halálával. Új szövetséget hozott létre. Erre emlékező lakomát rendelt, melynek szükséges eleme a kenyér, meg az ital. Ez utóbbi mineműségét a magától az Úrtól kapott információ nem pontosította. Pál pedig a fenti információtól függetlenül is tudja, hogy az éhezés—dözsölés rajzolt szituációja lehetetlenné teszi az emlékezést. Az ilyen szituáció megghiúsítja a lakomát.

A szöveg következő mondata már nincs benne az Úrtól kapott információban, mert 3. személyben beszél Jézusról.

Amikor tehát csak eszitek ezt a kenyeret és isszátok a poharat, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön. (1Kor 11,26)

Akik az új szövetség lakomáján résztvesznek, azt hirdetik, aminek következtében létrejöhetett az új szövetség. Ez az okozó ok pedig egyértelműen Jézus önként vállalt kereszthalála — a páli teológiában. "Amíg el nem jön" — addig hirdetendő az Úr halála? Minden bizonnyal. És utána? Új üdvösségszituáció támad, amelynek szövetségi és szövetségünneplési mozzanatairól Pál nem kapott kinyilatkoztatást.

Ha mégoly szerény lépéssel is, de csak előrearaszolt a Galata-levél megírása óta eltelt másfél esztendő alatt a páli szövetségteológia. Kimondta ezt a szót: új! Nagyra menendő szót mondott ki. A Galata-levél írásakor még csak azt tudta, hogy az ábrahámi szövetség a szövetség, és hogy a mózesi nem az. Most már tudja, hogy az ábrahámi szövetség címzettje, Jézus, új szövetséget is hozott létre Golgotán kiömlött vére által.

e) Üdítő témák

		C.P	1Kor	rgym	Róm	rgym
1.	scisma, szakadás	3	3	A	0	0
2.	eidwlotuJon, áldozati étel	5	5	A	0	0
3.	ApollwV, Apolló	8	7	26,0	0	0
4.	glwssa, nyelv	24	21	26,0	2	neg.
5.	parJenoV, szűz	7	6	23,0	0	0
6.	gamein, házasodni	14	11	13,9	0	0
7.	mwroV, bolond	13	10	12,5	1	neg.
8.	sumjerein, használni	7	5	9,4	0	0
9.	gunh, asszony	64	44	8,4	1	neg.
10.	porneia, paráznaság	21	14	7,5	0	0
11.	projhthV, próféta	35	22	6,4	5	neg.
12	sojoV, bölcs	44	28	5,6	5	neg.
13.	merimnan, gondban lenni	5	3	5,0	0	0
	meloV, tag	29	16	4,6	10	1,9
	kejalh, fej	18	10	4,6	1	neg.
	Jusia, áldozat	11	6	4,5	2	neg.
	anhr, férfi	59	32	4,4	8	neg.
	swma, test	91	46	3,9	13,	neg.
	Khja, Kéfás	8	4	3	8	0
	naoV, hajó	8	4	3,8	0	0
	egeirein, feltámasztani	41	20	3,6	10	1,1
	(ex-)agorazein, kiváltani	7	3	2,9	0	0
	asJeneia, gyengeség	44	15	2,0	8	neg.
	stauroV. , kereszt	18	6	1,9	0	0,
	basileia, királyság	24	8	1,9	7	1,5
	oikoV. oikia, ház	60	20	1,9,	6	neg.
	pneuma, szellem	171	56	1,8	37	neg.
	yuch, lélek	18	5	1,5	4	1,0
		847	428	3,8	112	0.57

71. táblázat: Az 1Kor-levél jellemző kifejezéskészlete

A 101a num — jelen fejeztünkben — bemutat 8 szót/szócsaládot, melyek az 1Kor-ban ritkábban fordulnak elő, mint Pál többi leveleiben. A fenti táblázat viszont bemutat 28 olyan szót/szócsaládot, amelyek sűrűbben fordulnak elő az 1Kor-ban, mint a többi páli levélben. Nem nyelvi ritkaságok ezek, nem csupán egyszer előforduló kifejezések; átlagban 15 ízben is találkozunk velük levelünkben. Átlagban, mert vannak közöttük olyanok is, amelyekkel csak háromszor, de olyanok is, amelyekkel 46 vagy 56 ízben is találkozunk. Kontrasztként — bemutatja a táblázat a 28 kifejezés előfordulási adatait (és relatív gyakorisági mutatóját is) a Római levélben.

A táblázat 28 szava, ill. szócsaládja felvillantja a levél főbb témáit, melyek a páli életművön belül sajátossá teszik a levelet. Hogy más ez a levél, mint az, amit a galatákhoz vagy a rómaiakhoz írt, azt jól mutatja már az előbbi táblázat Ez a 71. azt akarja illusztrálni, hogy miben áll levelünk mássága.

Túl a táblázaton már csak címszavakat mondhatunk:

keresztteológia (7,12,23,24), mely az Isten esztelensége és gyengesége alapján elindíthatott volna egy egészen más teológiát, mint amit kétezer éven keresztül csináltunk (62. num);

pneumatológia (4,6,11,27,28), melyet a Krisztus Lelke (67—79 num) igyekezett ki is dolgozni;

családeológia (5,6,9,10,17,22), melynek egy kissé korintusi lelkeség íze lehetne, s végül még sok egyéb is, s köztük

ekkléziológia, amelynek a fenti táblázat maradékának felhasználása mellett meg kellene bírkoznia 2 páli hapax legomemon szóval, egyetlen egyszer használtakkal: a tükörrel (esoptron) és a rejtvénnnyel (ainigma).(1Kor 13,12) Hogyan lehetséges, hogy az a Pál, aki átkot szór a Galata-levélben arra, aki másképpen látja a dolgokat, mint ő, most az 1Kor atmoszférájában jól tudja, hogy tükör által és homályban látjuk csak a dolgokat (63. num).

A tág lehetőségeket lenne hivatott illusztrálni a következő numerus.

EXCURSUS

102. SZÜZET MEGŐRZÉS KORINTUSBAN

a) Nagyvárosi reagálások

Nagy városokban gyorsabbak és elevenebbek a reakciók. Így van ez minden időben, így volt Pál idejében is. Az "ókor Párizsa" még elevenebben reagált arra, amit Páltól hallott; elevenebben és gyorsabban, mint a páli hatás alá kerülő többi város.

Hamarabb indult meg a "felekezés" is, a külön csoportokra bomlás, mint másutt. Alighogy kiteszi lábát Korintusból az, aki "a jóhír által Krisztus Jézusban megszülte őket", (1Kor 4,15) már pártoskodnak, (1Kor 1,12) s Pállal szemben más és más, ám keresztény, csillagot választanak maguknak. Később sem lesz ez másképp Korintusban: Péter harmadik utódja, Kelemen római püspök, négy évtizeddel később ugyancsak pártoskodásuk miatt ragad majd tollat: Pros Korinthios.

Korintus élénken reagál.

A kereszttség az üdvösség feltétlen feltétele? Nosza hát, keresztelkedjünk meg családunk megkeresztelésénél elhalt tagjai helyett és javára is! (1Kor 15,39)

Isten Lelkének kell élnie bennünk? Nosza hát, legyünk pneumatikusok, s a közösségi összejöveteleken kapjon helyet az elragadtatás nyelve, a glossolalia, akár a prófétai szót háttérbe szorítva is!

Korintus élénken reagált arra is, ahogyan Pál a szüzességet propagálta.

b) Pál tanítása a szüzességről

Hogy valóban propagálta, és hogy miként propagálta, abba betekintést nyújt levelünk 7. fejezete. Becsülettel megvallja, hogy erre a propagálásra nem kapott parancsot Jézustól. (1Kor 7,25) Hogyan propagálhatja akkor éppen ő, aki olyan kemény harcot vívott másutt is, Korintusban is mindaz ellen, ami "az emberek hagyománya szerint, a világ elemei szerint és nem Krisztus szerint van"? (Kol 2,8) Úgy propagálhatta Pál, az obszervanciák legelkötelezettebb támadója, ezt a jézusi jóhírben nem szereplő obszervanciát, hogy meggyőződése volt: ki-ki sajátos ajándécsomagot kap Istentől, s ez a személyenként más és más carisma (1Kor 7,7) sajátos obszervanciákat fejleszt ki a megajándékozott emberben.

Aki pedig jónak tapasztalja magában a kapott karizma erejében kifejlesztett obszervanciát, az — a szeretet mivoltából fakadóan és parancsaképpen — ebben a jónban másokat is részesíteni akar. Nem parancsként kínálja fel; azt nem teheti, hiszen az obszervancia alapja az egyes testvéreknek adományozott speciális ajándék. De felkínálja, mert úgy gondolja magáról, hogy birtokolja Krisztus Lelkét; (1Kor 7,40) és adhat tanácsot is, mert Krisztus irgalma folytán, hitelreméltóvá alakult tanácsadó szava. (1Kor 7,25)

Egy kicsit mindig saját képünkre és hasonlatosságunkra szeretnők formálni a világot, s abban embertársainkat. Rendre ki vagyunk téve a kísértésnek, hogy amit jónak élünk meg magunkban, azt ne egy színeként, hanem a színeként propagáljuk. Jól van ez így! Csak mondjuk bátran, amivel tele van a szívünk! Majd mondják a magukét a másféle ajándékokkal rendelkezők is... és nem is feltétlenül kisebb lendülettel, mint mi a magunkét. A sok ajánlatból majd kikeverik a jó ajánlatok keresztűzétébe kerülő testvérek a maguk karizmájának megfelelő koktélt.

Az sem baj, ha valaki közben hivatkozik arra, hogy "Isten Lelke mondatja vele, amit mond". Ha nem nekem való, amit mond, odébb állok, vagy ha nem, akkor megvédem magam: Az én húrjaimon más zenét játszik a Lélek! Az se baj, ha hitelre méltónak mondja ajánlatát. Majd mondom: úgy gondolom,

hitelre méltóan vagyok más véleményen jómagam is, mert még az ujjunk sem egyforma, hát még egész valónk mennyire különböző lehet. Nem baj, hogy ebben vagy abban nem egyezünk meg. Istennek nemcsak az állatkertje, az emberkertje is nagy. Elférünk egymás mellett, csak a jóhír feltétlen és mindenkire érvényes tartalmában, a szeretetben és annak kihagyhatatlan vonásaiban értsünk szót egymással.

Hallgassuk tehát jó szívvel a páli propagandát is, a szűzesség mellett szólót! Lesz, aki örül neki, mert ő is megkapta azt a fajta karizmát, amelyiket Pál kapott. S lesz olyan is, aki — akárminő karizmát kapott is jómaga — azt mondja majd, hogy nem... Nem, mert ebben a vonatkozásban Pál nagyon is Pál-színűre akarja festeni a világot.

Pál azzal indít, hogy "jó dolog az embernek asszonyt nem érintenie".(1Kor 7,1) Nemcsak evilág gyermeke kapja fel fejét erre a megdöbbenő megállapításra, s gondol pl. Sinka István Bódi Mariska c. versének szavára:

"...Hisz egy áldás van. S kihamvad a föld enélkül..."

Jézus tanítványa is felkapja a fejét, mert eszébe jut, hogy Isten a maga képmására teremtette férfinak és nőnek az embert, s hogy férfi és nő egymást érintése alighanem lenyomata a Szentháromságon belül történő örök érintésnek, az Atya és Fiú között történőnek az Érintés Lelke által (KIO 8.). Akkor is gondolhatom ezt, ha Pál nem így látja.

Ő a már házasságban élőknek is javasolja az érintés és nem érintés váltakozását. Azért javasol "csupán" ennyit és nem többet, mert figyelembe veszi gyengeségüket a totális nem érintésre...; "önuralomhiányuk" (akrasia) következtében(1Kor 7,5) lesz Pál ilyen mértéktartó. Gyakorlati engedménytétel ez részéről, de elvileg nem enged a kiinduló tételből. A még vagy már házasságban nem élők számára megismétli: "jó nekik, ha úgy maradnak, ahogyan én is".(1Kor 7,8) Elvileg hajthatatlan: "Azt akarom, hogy minden ember úgy legyen, ahogyan én magam is".(1Kor 7,7) Csak aki nem bírja a szűzességet, csak az házasodjék: mert aki nem kapta meg a Pál-féle karizmát, azt égetni fogja a vágy; s az ilyent meg fogja kísérteni a Sátán.(1Kor 7,9.5)

Pál jól tudja, hogy lehet is, szabad is teljes buzgósággal törekedünk (zhoun) arra, hogy Isten megadja nekünk a jobb karizmákat.(1Kor 12,31) Így aztán érthető már, ha Pál szeretné kiterjeszteni az egész kereszténységre a szűzesség életformáját? Még nem egészen, hiszen ha megvalósulna, amit kíván, ez egyet jelentene Isten Országá halálos ítéletével, mert kihalásával a földön. Csakhogy Pál számára nem ezt jelenti, mert meg van győződve arról, hogy a földi "Isten Országá" végét nem a szűzesség vállalása, hanem Krisztus eljövetele szakasztja majd, mégpedig hamarosan, még Pál életében.(1Tesz 4,16—17) Ezt az eljövételt megelőzi az üldözés nyomorúsága, amelyet jócskán megtapasztalhatott már levelének keltezéséig. Csak alapállása adja a kulcsot propagandája teljes megértéséhez, amit Pál akar. Ezt az alapállást így fogalmazza meg: "Azt tartom tehát jónak a küszöbön levő megpróbáltatások miatt, hogy jó az embernek úgy maradnia, amint van".(1Kor 7,26) Mit jelent ez? Azt, hogy ha valaki már házas, ne váljék el, de ha valaki asszonymentes szituációban van, ne keressen asszonyt(1Kor 7,27) — ez az ő tanácsa. Megnyugtatásunkra közli még, hogy ha valaki mégis megházasodnék, azért ezzel "nem vétkezik".(1Kor 7,28) De a parúzia közelsége miatt "azok is, akiknek feleségük van, éljenek már úgy, mintha nem is volna feleségük",(1Kor 7,29) hiszen nagyon hamar "elmúlik a világnak ez a formája",(1Kor 7,31) s ezen belül nyilvánvalóan az a forma is, amelyben férfit és nőt egybekötheti a házasság jellegű szövetség.

Erre természetesen mondhatná valaki Pálnak: ha majd elmúlik, hát akkor abbahagyjuk; a sátorszövés is beletartozik a hamarosan elmúló világformába, s te mégsem hagyod abba. Pálnak erre is van válasza: A sátorszövés csak az időmet foglalja le, de nem tesz megosztottá, nem fordítja el szívemet Krisztus

dolgaitól.(1Kor 9,12) A házastárs viszont nemcsak az idejét rabolja az embernek, hanem ráadásul még el is fordítja Krisztustól. Meg nem engedhető gondjai lesznek ugyanis a házasoknak. Pál ezeket szeretné kikapcsolni a keresztények életéből: "Azt akarom, hogy gondnélküliek legyetek. A nem-házas ember az Úr dolgai miatt van gondban; amiatt, hogy miként tessék az Úrnak. Aki viszont megházasodott, az a világ dolgai miatt van gondban; amiatt, hogy miként tessék az asszonynak, és meg van osztva..."(1Kor 7,32—33) Ezen a ponton már teljes az objektív értetlenség bennem Pál iránt. Személye szerint — megértem őt, de nem tudom általános érvényűnek elfogadni azt, amit mond, hiszen Isten segítő társnak teremtette a nőt, és azt kívánja a férfitől, hogy ragaszkodjék hozzá, s azt akarja, hogy a kettő egy legyen.(Ter 2,19.34) Tehát nem azért teremtette, hogy az ember megosztottá váljék találkozásuk eredményeképpen. Nem azért teremtette Isten férfinak és nőnek az embert, hogy a férfi a nőt és a nő a férfit akadályozza abban, hogy Isten dolgaival törődjenek. Pál azonban — magából kiindulva, belső tapasztalásaitól meghatározottan — hajthatatlan. Akik megházasodnak, azoknak "testi gyötrelmeik lesznek, én pedig megkíméllek titeket".(1Kor 7,28) Aki pedig nem házasodik meg, az "boldogabb lesz".(1Kor 7,40)

c) A 35. vers fordítása

A másfél esztendő alatt, amelyet egyvégtében Korintusban töltött, bőven volt ideje és alkalma elmondania mindazt, ami egyenes következménye volt a maga karizmájának, ill. a parúzia közeli várásának. Amit elmondott, halló fülekre találhatott. Bizonyosága ennek a 7. fejezet 36—38. verseiből álló szakasz. Ennek különös tartalmát — a különös tartalom miatt nagyon is érthetően — félreértettük szinte napjainkig, és csak az utóbbi évtizedekben lett világossá, hogy miként is reagált Korintus erre az Úr parancsától független, és attól bizony el is térő páli tanításra.

A magyar nyelvű fordítások tükrében szeretném érzékeltetni a szóban forgó különös tartalmat, ill. annak félreértését, és ebből következően félrefordítását is.

Az 1 KOR 7,36

Sylvester János fordításában (1541):

Hogyan valaki éktelen dolognak aléjtja lenni az ő szűz leányának, ha elmulattya az házasságnak ideit, és ha eképpen kell lenni, az mit akar, tegye azt, — nem vétkezik, ám házasuljanak meg.

Károli Gáspár fordításában (1590):

De ha valaki szégyenek tartja az ő hajadon leányát, ha virágzó idejét múlja, és úgy kell történnie, amit akar, azt cselekedje, nem vétkezik, menjenek férjhez.

Káldi György fordításában (1684):

Ha pedig valaki azt hiszi, hogy szégyenkeznie kell szűz leánya miatt, hogy eljárt felette az idő, és úgy kell történnie, tegye meg, amit akar, nem vétkezik, ha férjhez megy.

A Szent István Társulat fordításában (1974):

Ha valaki mégis úgy véli, hogy igazságtalanul bánna hajadon lányával, mert eljárt felette az idő, ha úgy van rendjén, tegye, amit akar. Nem vétkezik, kössenek csak házasságot.

Károli fordításának revíziója (1969):

Ha pedig valaki azt gondolja, hogy tisztességtelénül bánik hajadonával, ha nem tudja fékezni magát, és így meg kell lennie, tegye meg akkor, amit kíván, nem vétkezik, éljenek házasságban.

Protestáns ökumenikus fordításban (1975):

Ha pedig valaki azt gondolja, hogy tisztességtelenül bánik jegyesével és már nem tudja magát fékezni, valósuljon meg ez a dolog, és tegye meg, amit kíván: nem vétkezik, éljenek házasságban.

d) Apa? vőlegény? szűzmegőrző?

A bemutatott hat fordítás dőlt betűs szavai mutatják, hogy az erasmista (Sylvester), protestáns (Károli) és katolikus (Káldi és Sz. István Társulat) hagyományos értelmezéssel ellentétben a két másik fordítás nem arról beszél, hogy az apa mit tegyen, mit ne tegyen a lányával, hanem valami egyébről van szó. Az 1975. évi fordítást olvasván egy fiatal — félreértvén a szöveget — megállapította, hogy lám... a szentírás is megengedi a jegyeseknek a házasság előtti szexuális kapcsolatot. Ez a megállapítás hívta fel figyelmemet a szóban forgó három versre, amely a hagyományos fordításban csupán a patriarkális atyajog érvényesüléséről ad híradást: az apa dönti el, hogy férjhez mehet-e a lánya, vagy sem. De nem erről ad hírt a három vers, hanem az említetteken felül, egy újabb korintusi sajátosságról. Nézzük meg, miben is állt az!

Az eredeti szövegben "thn parJenon autou" (36.v.) áll. A "parJenoV" szótári jelentése "hajadon, szűzleány". Az ÚSz-ben ez a szó 14 ízben fordul elő. Egy ízben férfit jelöl: János hallja a Bárány trónja előtt a száznegyvennégyezer tagból álló kórust énekelni — "ezek azok, akik nőkkel nem szennyezték be magukat, mert szűzek (parJenoi)". (Jel 14,4) Szent Pálnál három ízben jelent férfit is, nőt is; két ízben nemi érintetlenség tartalommal, (1Kor 7,25—28) egy ízben ilyen tartalom nélkül. Ezt írja ugyanis a korintusiaknak: "Féltelek titeket Isten féltésével, mert egyetlen férfival jegyeztelek el titeket, hogy tiszta szűzként (parJenon cagnhn) állítsalak Krisztus elé". (2Kor 11,2) Büntelenséget jelent itt szavunk, s erre a tartalomra, ill. hiányára utalnak a jézusi példabeszédben szereplő okos és balga szűzek is, (Mt 25,1.7.11) hiszen a Vőlegény-Krisztus (Mt 9,15; Mk 2,19—20; Lk 5,34; Mt 25,1.5.6.10) férfit és nőt egyaránt nászra vár. Marad még hét előfordulás; ezekben szavunk már megegyezik a szótári jelentéssel: Hajadon, szűzleány a Názáreti Mária, (Mt 1,23; Lk 1,27) s ezekről szól Pál négy ízben is a 7. fejezetben: "a nem házas asszony és a szűz az Úr dolgai miatt van gondban...". (1Kor 7,34) A másik három előfordulást a vizsgálándó versekben (1Kor 7,36.37.38) találjuk. S végül egy esetben kapcsolódik szavunk a "valakinek a leánya" jelentésű "Jugathr" szóval. Fülöp evangelistának Cezáreában volt "négy prófétáló hajadon (parJenoi) leánya (JugatereV)". (ApCsel 21,9) Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az említett helyeken az ÚSz-ben se Pálnál, se másnál (Máté, Lukács, János) nem jelenti a "parJenoV" valakinek a leányát.

De jelenti-e a kérdéses 36—37—38. versekben a "parJenoV" valakinek a leányát? Az ezzel a problémával szembenező és az általam átnézett szakirodalomban Werner de Boor továbbra is képviseli a korábban gyanútlanul képviselt nézetet. Szerinte Pál csak azért nem teszi ki a 36. vers alanyaként az apát, mert "egyfelől nincs rá szükség, hiszen magától értődő, hogy a legtöbb esetben az apa volt az illetékes, de lehetett az a gyám, vagy a házhoz tartozó népnek (rabszolgák) ura is". Lapalji jegyzetében tiltakozik az ellen az értelmezés ellen, amely szerint Korintusban már élt volna egy olyan szokás, amely aztán a gnózisban és később az egyházban is kimutatható, hogy ti. egy aszkéta férfi egy aszkéta nőt (szűzet) házába vett volna abból a célból, hogy élet- és szolgálatközösségre lépjen vele, de szexuális kapcsolat nélkül. Tiltakozását azzal érveli meg, hogy a/ egy fiatal közösségnek nem lehetnek ilyen különös dolgai; b/ hogy a nagyon is józannak mutatkozó (1Kor 7,5) Pál nem járulhatott hozzá ilyen gyakorlathoz; c/ hogy ha nem az apa, gyám, stb. dönt, akkor a férfi nem dönthet egyoldalúan — s a szövegben ez állna — a házasság megkötését illetően (Der erste Brief an die Korinther Wuppertal 1968.139.lap).

H—D Wendland elveti mind a két értelmezést. Szerinte nem lehet a mondat alanya az apa, mert ez esetben a 36—37. verseknek a nemi vágyra utaló kifejezései nem helyén valók. Ugyanakkor elveti a "lelki eljegyzés" Boor által is elutasított lehetőségét, mert a/ az egész 7. fejezet csak a szűzesség és házasság kettős alternatíváját ismeri; b/ mert nincs adalék a harmadikra a Pál által alapított többi

közösségben; s végezetül felemlíti még Boor első két érvét is. E két értelmezéssel ellentétben szerzőnk a normál jegyességre gondol, amely az idő tengelyén eljut abba a stádiumba, amelyik megkívánja már a házasságkötést (Die Briefe an die Korinther — Göttingen 1954. 57—58 lapok).

F.W. Gorsheide szerint a Wendland-féle értelmezéssel azért nem lehet szóba állni, mert ez esetben indokolatlan a 36—37. versek tartalma, hiszen a jegyességre csak azért lépünk, hogy házasságot kössünk. (The First Epistle to the Corinthians 1976 182. lap).

A Jeruzsálemi Biblia német kiadásának magyarító jegyzetében végül ezt olvasom: "Sokan utalást látnak ezen a helyen egy olyan szokásra, hogy egy keresztény férfi együtt élt egy hajadonnal, a hajadon szüzességének megvédése céljából" (Jerusalemmer Bibel Leipzig é.n. — 1648. lap).

e) Látszatházasság

E rövid szakirodalmi áttekintés után mindenekelőtt a szövegösszefüggést szeretném tisztázni, amelyen belül e három vers szerepel. Pál szeretné befagyasztani a korintusi keresztények családi állapotát; több házasságra lehetőleg ne kerüljön sor, de a meglevők maradjanak meg. Ezen az alapálláson belül foglalkozik: a/ a férfi és női szűzekkel általában (25—26. v.), b/ a szabaddá lettekkel, ill. szabadállapotúakkal (27—28. v.), c/ a házasságban élőkkel (29—35. v.), d/ a szűzeket őrzőkkel (36—38. v.), e/ s végül az özvegyasszonyokkal (39—40. v.).

Hogy a 36—38. versekben nem az apáknak szól Pál intelme, azt a "parJenoV" jelentésvizsgálata már eléggé egyértelművé tette. Hogy a szóban forgó hajadonoknak és hajadont birtoklóknak jobb, ha nem házasodnak össze, ez is kétségtelen a páli alapállásból s még inkább a 38. v. világos szavából: "aki nem házasodik, az jobban fog tenni". Az indító szerep a házasság létrejöttében — talán még napjainkban is — elsősorban a férfié. Ez a férfi juthat el arra a belátásra, hogy tisztességtelenül jár el szűzével szemben. Mi indítja őt erre a belátásra? Nyelvtanilag az "ean h cuperakmoV" (36.v.) egyaránt jelentheti a férfi nemi vágyát, ill. hogy a nő felett eljárt az idő. A 37. vers azonban eldönti, hogy a férfi nemi vágyáról van szó, mert nincs semmi probléma, ha a férfi elhatározása szilárd, azaz nincs belső nemi kényszere. Nincs, mert hatalma alatt, azaz kordában tudja tartani nemi vágyait, és úgy ítéli, hogy meg tudja őrizni szűzen a szűzét. Ennek alapján: nem lehet szó itt jegyességről, mert aki házasság céljából eljegyzett valakit, az akkor járna el a menyasszonyával szemben tisztességtelenül, ha operetthősként a hosszú mátkaságot szemére hányó menyasszonyának kérdésére: Hát nem vagyok én a te menyasszonyod? — így válaszolna: Dehogynem, az vagy és az is maradsz örökre! Az egész problémázásnak csak akkor van jogosultsága, ha egy szabad állapotú férfi kiválasztott magának egy szabad állapotú nőt abból a célból, hogy mindketten szűzek maradjanak, és a házasságuk látszata — egy fedél alatt élésük — megőrizze őket akár pogány, akár keresztény érdeklődők, udvarlók zaklatásától.

A szakirodalom imént látott érvei ezen értelmezésünk ellen nem kielégítőek. Egyrészt a páli alapállás maga fejleszthette ki ennek a látszatházasságnak a gyakorlatát, s a páli másfél éves tanítás során a páli alapállásra igentmondók — magával Pállal beszélhették meg, dolgozhatták ki ennek a látszatházasságnak az ötletét is, megvalósítási módját is. Aki ismeri a Pál-féle emberek szuggesztivitását és az ifjúság gyors bezsongani tudását, az aligha állíthatja lehetetlennek egy ilyen gyakorlat gyors kialakulását. Magunk is tapasztaltuk, hogy pl. az adástörvényre ráharapó fiatalok milyen gyorsan eljutnak a teljes köztulajdon megvalósításának vágyáig. Ami Boor és Wendland másik közös érvét, azaz Pál józanságát illeti, az 5. vers józansága a már valóságos házasságban élők önmegettartóztatási lehetőségeire vonatkozik, s ez egyáltalán nem cáfolja, hogy — szűzen élven — Pál elgondolhatta a még szűzek szűzen maradását és a látszatházasságnak ebben segítő szerepét. Ami pedig Wendland saját érvét illeti: abból, hogy a 7. fejezet többi részében nem esik szó erről a köztes megoldásról, ugyanúgy nem lehet arra következtetni, hogy e három versben nem eshetik róla szó, mint ahogy abból, hogy az

1Kor többi 15 fejezete nem beszél a szűzességről, nem lehet arra következtetni, hogy a 7. fejezetben nem eshetik róla szó. S végezetül a másik saját érve alapján — a többi Pál alapította közösségekben ilyesmiről nem esik szó! — tagadhatnók a nyelvekenszólás és a halottakért megkeresztelkedés tényét is azon az alapon, hogy a többi páli levelekben ez a két téma nem kerül elő.

Mindezek után végül is a szóban forgó verseket így fordítom:

"Ha pedig valaki úgy gondolja, hogy tisztességtelenül jár el szűzével szemben, ha nem tudja fékezni magát, és így meg kell történnie (ti. a nemi egyesülésüknek), akkor tegye meg, amit akar. Nem vétkezik. Kössenek házasságot. Aki azonban szilárdan kitartott szívében, nem lévén belső kényszerhelyzetben, mert kordában tudja tartani saját akaratát (ti. nemi vágyait), és úgy döntött szívében, hogy megőrzi a maga szűzét, helyesen cselekszik. Úgyhogy, aki feleségül veszi a maga szűzét, helyesen cselekszik; és aki nem veszi feleségül, az még helyesebben cselekszik".

f) Előretételezés

Hogy a szűzek megőrzésének mi volt a gyakorlati megvalósítási formája, az ezeknek a verseknek az alapján nem állapítható meg. Együttjártak csupán, s ez védte meg őket; avagy össze is költöztek, és a közösségen kívül levők, pogány rokonok és mások azt hitték, hogy házasságban élnek? — nem tudjuk. Csak annyi a világos, hogy Pál propagálta a meg nem házasodást, és a korintusi fiatalok között akadt, aki vállalkozott a szűzi életre. Otthon maradni és egyszerűen férjhez nem menni, ill. megnősülni nem akarni, ez teljességgel megvalósíthatatlannak látszhatott. Szerzetesrendbe lépni, ill. ilyen szerzetesrendet alapítani — idáig nem ért el fantáziájuk. Valahogyan azonban meg akarták próbálni a szűzen maradást. Az ezzel kapcsolatban érthetően felmerülő nehézségekről kap hírt Pál pár évvel később Efezusban: "amikről pedig írtok...", (1Kor 7,1) s megnyugtatta válaszelevelében azokat, akiknek nem sikerült, amit akartak, ill. kitartásra biztatja azokat, akik úgy érzik, hűségesek tudnak maradni elhatározásukhoz.

Hogy mi valósult meg mindezek folytatásaként — vagy a korintusi gyakorlattól függetlenül a gnózisban — majd később az egyházban? S ami megvalósult, hatott-e szerzetesi közösségek kialakulásának irányában? Olyan kérdések, melyekre válaszolni anyagunk nem lehet képes.

103. MEGSZÜLETIK A TERMINOLÓGIA IS

a) Elismert emberek csak a múltban éltek?

"Jaj, amikor szépen beszélnek rólatok az emberek, mert ugyanezt tették atyáik a hamis prófétákkal" — hangzik a tétel.(Lk 6,26) Az ellentétel pedig: "Boldogok vagytok, amikor gyűlölnék titeket az emberek, és amikor kirekesztenék titeket, amikor szidnak, s neveteket, mint gonoszat szemétre vágják az Emberfia miatt".(Lk 6,22) Na, de mégis..., hát azért csak azt kívánjuk, hogy megbecsüljenek minket s mieinket, miként a szőlősgazda is, aki azt remélte, hogy fiát már csak megbecsülik majd a gonosz szőlőmunkások.(Mk 12,6) Kétségtelen, hogy ezt kívánjuk magunknak is, szeretteinknek is. Csakhogy az Emberfia útját járónak ez a megbecsülés nemigen jut osztályrészül. Szeretnék, szeretnék, de nem megy. Ára van a kortársi megbecsülésnek, s azt le kell fizetni. Ez az Emberfia-fajta pedig nem óhajt fizetni. Golgotára kerül is érte.

Közbe-közbe azonban, míg odaér, azért adódik napfényes galileai tavasz is, amikor úgy látszik, hogy mégis csak menni fognak a dolgok. Ilyenkor az Emberfia végignézi a kaszára, sarlóra ért vetésen, felsóhajt, s az aratásra gondol. S mondja is lelkes kis csapatának: "Kérjétek az aratás urát, küldjön munkásokat aratásába!".(Mt 9,38) De ez csak intermezzo, mely nem sokáig tart. Hamarosan jön Fülöp-Cezárea, s változik a szövegekönyv: "...Jeruzsálembe kell mennie, sokat kell szenvednie...".(Mt 16,21) Mikor volt boldog az Emberfia? Amikor az előbbi szöveget mondta, vagy amikor az utóbbit?

Nehéz ez a kérdés. Ahhoz, hogy dolgozni hagyjanak, le kell fizetned az árat. Ha nem fizeted le, marginalizálnak, s csak a napi—helyi viszonyok mineműsége határozza majd meg, oroszlánok elé vagy máglyára kerülsz, vagy csak búra alá raknak, melyből kiszívják a levegőt, hogy hangod nem halhatatlanná, hanem csak hallhatatlanná váljék. Az ár, amit meg kell fizetni, csak annyi, hogy megtudakolod a mindenkori illetékesektől, mi az, amit nem szabad mondani; mi az, amit szabad; és mi az, amit kell mondanod. Ha ezt lefizeted, futni hagynak, mert szócsővé tettek. Dicséred pl. a Varsóit, amikor kell, és szidod a NATO-t. Vagy más körülmények között: a NATO-t dicséred, és szidod a Varsóit. Használható emberré leszel. Még miniszteri pozíciót is betölthetsz. Csakhogy ennek következtében nem leszel "boldog". Belül, egészen belül hallod és érzed is majd a jajt. Akkor is, ha mindenki szépeket mond majd neked. Kosztolányi szonett-koszorúja, a Számadás, kitisztázta már ezt: "...de a boldogtalan tanyája sátor, zászlója felleg, ő, csak ő a bátor s a jó, csak a boldogtalan a hős". Jézus szavával: csak a boldogtalan a boldog!

Az 1Kor-levelet egy boldog ember írta. Második éve tanított már, bérelt teremben, Efezus városában,(ApCsel 19,9—10) s tanítványává lett fél Asia Minor... Ha gondokkal—bajokkal megrakva is, de mégis csak élt és lombosodott a korintusiak egyháza is: "gazdagok lettetek minden tanításban és ismeretben"...(1Kor 1,4) Körülnézett, s ő is látta a kaszára ért vetést: "az Úr szava egyre terjedt...".(ApCsel 19,20) Ezért született lelkéből olyan levél, mint az 1Kor. Egyszer sem kerül benne elő a szó: szomorkodni, szomorúság. Eléri a himnusz magasát is; nem a cserépedényét,(2Kor 4,7—12) melyben "Jézus halálra váltságát mindenkor testünkben hordozzuk",(2Kor 4,10) és nem a magunkat ajánló szolgálatét,(2Kor 6,4—10) melyben "nyomorúságokról, kényszerítésekről szorongatásokról"(2Kor 6,5) szól az ének. A minden valamire való antológiában olvasható szeretet-himnuszt írja meg az eufóriás szerző; arról a szeretetről ír, mely soha nem ismer keserűséget (ch agaph ou paroxunetai, s az oxoV az az ecet-epe keverék,(Mk 15,36) melyet lándzsavégre szúrt szivacs juttat el a keresztre feszítve vergődő Jézus szájához).(1Kor 13,5) Jézus szeretete ily módon ismerte a keserűséget, s mire Pál írni kezdi a 2Kor-t, addigra az övé is megismeri azt.

b) Van-e Pálnak ajánló levele?

Pál menekülni kényszerül Efezusból 57 tavaszán: "még életben maradásunk felől is kétségben voltunk".(2Kor 1,8) És Korintusban sem jöttek jóra a dolgok. Nem bizony, mert látogatók kötöttek ki

Kenkreában. Megérkeztek azok, miként néhány éve Galáciába. Megjöttek azok a csúnya jeruzsálemiek, a Pálnak mindig és mindenütt keresztbetevők, s megtették a magukét, hogy lejárássák Pált s tekintélyét Korintusban. Immár Korintusban is. Jeruzsálemből hozzák ajánló levelüket, s megkérdezik a korintusiakat: hozott-e, mutatott-e fel ilyesmit náluk Pál.

Pált előnti a méreg, a keserűség, a düh. Analógia századunk 70-es éveinek közepéből: az ÁVO jelzi az egyik püspöki aulában, hogy ebben és ebben a faluban megint összejöttek egy lelkiigazgatózó csoport a plébánián, intézkedjék tehát a püspök. A püspök kiküldi irodaigazgatóját, de a plébános nem hajlandó elzavarni az összegyűlt fiatalokat. Erre az irodaigazgató behatol az ebédlőbe, ahol vagy huszan ülik körül a nagy asztalt, s megkérdezi a lelkiigazgatót vezető háromgyermekes fiatal villamosmérnököt: S ki adott magának erre megbízást? A válasz: Jézus Krisztus. — Papirosa nem volt a megbízásról. Pálnak sem. Még Jézusnak sem.

A 2Kor szavainak, szócsaládjainak toplistájában előkelő helyet foglal el néhány szó. E szavak újszövetségi előfordulásainak több mint fele a páli levelekre esik, és majdnem fele a 2Kor-levéltre. Mennyire lehet megkeseríteni azt az embert, aki folyamatosan vágja passzra életét egy ügyért, a semmit sem kockáztatók pedig ajánló levele tárgyában tudakozódnak tanítványainál, azaz működésének legalitását kezdik feszegetni? Talán el tudja mondani keserűségének mértékét az alábbi táblázat.

A táblázat 2—4. oszlopai feltüntetik hány ízben fordul elő a szó/szócsalád az Újszövetségben, a 12 páli levélben, ill. a 2Kor-ban. Az 5. rovat megmondja, hogy a szó/szócsalád hányszor sűrűbben fordul elő levelünkben, mint az Újszövetség egészében; a 6. rovat pedig azt árulja el, hogy a szó/szócsalád hányszor sűrűbben fordul elő a 2Kor-ban, mint a többi 12 páli levélben. Mondanivalója pedig ez: Pál nagyon szomorú, hogy tőle kérnek ajánlólevelet, amikor szorongatást, veszedelmet s csaknem halálát is előidéző szolgálata alapján teljes a bizakodás benne, hogy Isten szemében és Isten erejéből kipróbált és rátermett arra a feladatra, amelyre vállalkozott.. A táblázat 12 szava/szócsaládja olyan erővel hordozza ezt a mondanivalót, hogy 6,7-szer sűrűbben kerülnek elő ezek a szavak a 2Kor-ban, mint az ÚSZ egészében; ill 3,1-szer sűrűbben, mint a többi 12 páli levélben.

1	2	3	4	5	6
	Úsz.	C.P.	2Kor	sűrű/1	sűrű/2
sunistanein, ajánlani	16	14	9	17,0	4,6
sustatikoV, ajánló	1	1	1	absz	absz
epistolh, levél	24	17	8	10,2	3,4
lupein, szomorkodni	41	23	10	7,4	3,1
JliyiV, szorongatás	55	31	12	6,6	2,8
kindunoV, veszedelem	9	9	8	27	6,3
dakruon, könny	10	2	1	3,0	3,6
dokimoV, kipróbált	39	30	9	7,0	2,1
JanatoV, halál	131	51	10	2,3	1,4
diakonia, szolgálat	98	51	20	6,2	2,7
pepoiJhsiV, bizakodás	6	6	4	20,2	4,8
cikanoV, rátermett	43	10	5	3,5	3,6
Összegezés, átlagolás	473	245	105	6,7	3,1

72. táblázat: Az "ajánló levél"-szókincs a 2Kor-ban

c) Tulajdonképpen miért jöttek?

A jeruzsálemi zsidókeresztények is tanultak az eseményekből. Nem rohannak ajtóstul (körülmetéléssel) a házba, a korintusiba. Arról érdeklődnek, hogy ezt a korintusi gyülekezeti munkát ki hívta életre, s aki életre hívta, annak volt-e erre felhatalmazása, megbízása a jeruzsálemi Tizenkettőtől, azok valamelyikétől. Mindez rekonstruálhatónak látszik a levél anyaga, azaz Pál dühkitörései alapján: "Héberrek ők? Én is. Izraeliták? Én is. Ábrahám magva? Én is. Krisztus szolgálói? Eszemen kívül mondom: Én sokkal inkább!".(2Kor 11,22—23) S jó húsz versen keresztül sorolja szenvedéseit és látomásait.(2Kor 11,23 — 12,10) Majd így folytatja: "Eszteleonné váltam. Ti kényszerítettetek rá. Tinektek kellett volna engem ajánlanotok. Semmivel sem állok hátrább a főfőapostoloknál...".(2Kor 12,11;12,5) "Mások fáradságának" gyümölcseit akarják leszakítani, tönkretenni ezek az ajánlólevéllel érkezők, s ezt Pál méltán találja felháborítóan tisztességtelennek; meg is kapják tőle minősítésüket: "hamis apostolok, álnok munkások".(2Kor 10,15; 11,13) Meg kell védenie magát... — neki, Pálnak — a kóklerség vagy a sarlatánság vagy minek a vádjától. Neki, és kikkel szemben!? Neki, és kiknek ("gyermekjeinek")(1Kor 4,5) a színe előtt!?

Tulajdonképpen miért jöttek? Pál tekintélyét megtépezni. Jó ez nekik? Korintusba utazni más, mint megmászni a galaták hegyeit. Üdülni se utolsó Korintusban. Volt erre pénze az ősegyháznak? Besegítettek a meg nem keresztelkedett farizeusok a jobbszáron megkapaszkodó megkeresztelkedett barátainak? Jutott ehhez segítség még talán a főpapi kasszából is? Milyen volt a viszony a szélső jobb s a meg nem keresztelkedettek között? Ellenséges, baráti? Ha Pálra gondoltak, mindjárt szót értettek egymással? Frontba tömörültek Jakab háta mögött? Fogták egymás kezét az asztal alatt? Úgy, hogy a Nagytanácsban se tudják meg, és Jakab se tudjon róla? Akárhogyan is volt, pénzt, időt, fáradságot, mindent megért ez a korintusi misszió..., ez a korintusi destrukció. Miért ne feltételezzük róluk is, hogy buzgalom vezette őket az ügyért? Ha már a Galáciában játakról feltételeztük...? S miért ne az irígységet?

Pál minderről nem kutakodik, csak odavág a közepébe, mint aki ismeri a fajtáját. Neki nincs kétsége, hogy mire megy ki a játék. Zsidók zsidó ügyben utaznak. Ha emlegetik a körülmetélést, akkor is; meg ha nem emlegetik, akkor is.

Másképpen áll a dologhoz, mint annak idején. Akkor magyarázott. Magyarázott körülményesen. Elmondta Isten hűségét. Elmondta, hogy mi a hit, s mi a kegyelem. Elmondta, hogy Isten hűségére s a hitünk fejében megkapott kegyelemre miként épülnek rá a Lélek gyümölcsei. Kifejtette a "három lépcső" egész tanítását. S csak utána tért rá a szövetségteológiai következményekre. S tette úgy-ahogy: megmagyarázva az ábrahámi szövetségnek a lényegét, s hogy azt a mózesi nem tehette érvénytelenné.

Most nem magyaráz, csak odavág. A Galata-levél megírása óta elrendezte magában a dolgokat. Nem az a helyzet, hogy van az ábrahámi meg a mózesi. Más a helyzet. Van a jézusi meg a mózesi. Körülmetélésről szót sem ejt. Alighanem az ajánló levéllel érkezők is hallgattak erről. Amilyen az adjonisten, olyan lesz a fogadjisten? Nem. Olyanabb!

d) Új és régi

Az első két fejezet nem említi a látogatókat. Látogatóktól független ázsiai és korintusi ügyeit tárgyalja a teljes öntudat és biztonság kicsengésével: "Krisztus jó illata vagyunk Isten számára azok között, akik üdvözülnek, s azok közt is, akik elkárhoznak; ezeknek a halál illata halálra, azoknak az élet illata életre. Ki a rátermett erre? Mi nem vagyunk olyanok, mint nem kevesek, akik üzletelnek (kaphleuw!) Isten ígéjével, hanem mi teljes tisztaságból (eilikrineia!), hanem mi mintegy Istenből szólunk Krisztusban Isten színe előtt".(2Kor 2,15—17) Kemény ez az indítás: Pál valakik számára a halál illata? Az elkárhozók számára? Kik lehetnek ezek az elkárhozók? Gondol-e valakikre konkrétan is? Alighanem úgy is gondol.

Ezután tér rá az ajánlólevél ügyre, s tudja, hogy ennek kapcsán miről kell beszélnie. Ezért fogalmaz úgy, hogy neki nincs szüksége ilyen levélre; s azért nincs, mert a korintusi keresztények maguk az ő ajánló levele. Nem jeruzsálemi, nem fő-főapostoli levél ez, hanem másmilyen. S ezt úgy fogalmazza meg, mint aki tudja, hogy mire akar kilyukadni vele.

"Krisztus levele vagytok,
a mi szolgálatunkból (megszületett levél, mely)
nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével lett írva,
nem kőtáblákra, hanem a szívek hústábláira".(2Kor 3,3)

Kőtáblák! Ide akart kilyukadni. Témánál van.

Honnan van benne ekkora öntudat? Krisztustól van, ha egyszer az Isten ügyéről van szó.(2Kor 3,4) Bejelentésre készül most Pál, s mindenkinek tudomásul kell vennie bejelentésének megkérdőjelezhetetlen alapját. Azért kell, mert ez az alap nem páli—emberi, hanem páli—isteni: "Nem mintha magunk rátermettsége alapján (cikanoV) ébredhetnének ilyen gondolataink; ellenkezőleg: a mi rátermettségünk (cikanothV) Istentől van".(2Kor 3,5)

Miféle gondolatok ébrednek benne? Mi következhetik ezután? Sorsdöntő megállapítás következik, emberiséget érintő méretű. Zsidóság és kereszténység — eleddig — kétezer esztendő sorsa van megírva benne. Így folytatja: maga Isten "tett rátermetté (cikanein) minket arra, hogy

az új szövetség (diaJhkh) szolgálai legyünk,
nem a betűé, hanem a Léleké,
mert a betű megöl,
a Lélek pedig élővé tesz".(2Kor 3,6)

Ez a mondat több mindenről tájékoztat. Ha van új szövetség, akkor kell lennie egy réginek is. Nem kíván nagy képzelő erőt az olvasótól, hogy az kitalálja: a régi szövetség volt a betű szövetsége. Segítenek az olvasónak az iménti kőtáblák is, amelyekbe a "betűt" belevésték. Azt is tudomásul veheti a figyelmes fülű és szemű olvasó, hogy a régi szövetség nem a Lélek szövetsége volt. Azt is, hogy a régi szövetség megöli azokat, akik e szövetség részesei voltak, illetve maradnak. De hátha gyenge a szemük, a fülük, az eszük olvasóinak. Pál az ilyeneket sem akarja bizonytalanságban hagyni. Sem arról, hogy mit ér a régi szövetség, sem arról, hogy mit ér az új, amely a Léleké, és amely élővé tesz. Ezért így folytatja: "Ha a halál szolgálatát, a betűkkel kövekbe belevéssett szolgálatot..." — Hoppá! Hoppá? Nem, hiszen nem is mondott még semmi újat. Csak megmagyarázta, megmondta magyarul, hogy a régi szövetség nem tesz élővé, hogy a régi szövetség megöl, hogy a régi szövetség semmi mást nem szolgált, mint a halált. Folytassuk a mondatot: "...dicsőség vette körül, úgyhogy nem tudtak Izrael fiai Mózes arcára nézni arcának elmúló (katargoumenh) dicsősége miatt, mennyivel inkább dicsőség övezi a Lélek szolgálatát?"(2Kor 3,7—8) A szót, hogy régi, még mindig nem mondta ki, de készíti annak kimondását. Azzal készíti, hogy a régi szövetséget elmúló dicsőség vette körül.

Megállíthatatlanul megy tovább a hasadék kimélyítése felé. Nem tett élővé, megölt, a halált szolgálta... — lehet ezt még fokozni? Pál képes rá: "Mert ha az elkárhozást eredményező (katakrisiV) szolgálat is dicsőséges, mennyivel inkább bőségesebb az istenektetszés (dikaioSunh) szolgálatának a dicsősége!".(2Kor 3,9) Amit a Galata-levél részletezően és finoman elmagyarázott a három lépcsőben, annak itt csak a végeredménye zúdul az olvasóra. Élesebben is, mint a Galata-levélben. Élesebben is, hiszen Pál hamarosan diktálja majd — Korintusba érkezvén — levelét a rómaiakhoz, amely végső

rendet csinál ebben a dikaosüné-kérdésben. S nem diktálás közben születik meg Pálban a maga végső gondolati rendje. Nem, hanem évek eszmélődése és problématisztázása során; évekén, melyek elválasztják a galatákhoz és a rómaiakhoz írt leveleket egymástól. Ez a tisztázás — a szövegezés határozottságából úgy tetszik — most, a 2Kor írása idején, már elkészült. Ennek a tisztázásnak az eredménye, hogy a mózesi törvény teljesítése nem szüntette meg az emberiségnek az ősszülők bűne következtében fennálló kárhozat-szituációját. Csak Jézus hűsége és a keresztényeknek ezt a jézusi hűséget elfogadó hite teremtette meg az ember számára azt a fajtájú istennektetszést, amely már nem a cselekedetek dikaosüné-je (amely mit sem segített rajtunk), hanem amely már a dikaosüné tou theou, tehát az a fajtájú, amely kegyelmi aktus, ingyenadományozás folytán kerül a hívó ember birtokába Jézus goltotai tette következtében. Csodálkozhatunk-e, ha az ezután következő mondat logikusan vissza is szívja, hogy dicsőséges lett volna a régi szövetség: "Sőt, ami ott dicsőséges, emennek túlárado dicsősége miatt már nem is dicsőséges".(2Kor 3,10)

De üsse part, maradjon meg a régi számára is egy kevés dicsőség, ha egyszer ez a dicsőség csak régi dicsőség, mely már mindörökre késik az éji homályban, s amely mindörökre a múlthoz tartozik, s nem szolgál bele immár a jelenbe, az életbe s a valóságba, amely körülvesz minket..., a mába! Meghagyja ezt a kétes dicsőséget azért is, hogy még egyszer leírhasa a szót: elmúló (katergew). Az Újszövetségnek ezt a kizárólag páli és Pál-tanítványi szavát, melynek jelentése: érvényét, hatályát veszítő és veszített (41c num). Írja tehát: "Ha ugyanis a mulandó dicsőséges, a maradandó (menwn) sokkal dicsőségesebb".(2Kor 3,11) Mert van szövetség, amely maradandó, s van, amely volt, nincs, és kész. Pál a maradandó szövetséget szolgálja. A Jeruzsálemből Korintusba érkezett ajánlólevél-tulajdonosok pedig csak azt szolgálják, ami... — s nem kell megismételünk, amiken már végimentünk.

e) Megtérnek az ajánlólevelesek?

Az ajánlólevelesek köntörfalaznak—üzletelnek,(2Kor 2,17) Pál pedig magyarul beszél (parrhsia).(2Kor 3,12) Teheti, mert őt nem akadályozza a fátyol. S most egy logikai bukfenc következik. Tény: Mózes fátyolt rak magára, mert vakít az arca annak következtében, hogy a Sinai-hegyen Jahvéval szövetség-témában tárgyal; fátylat rak arcára, hogy ne vakítsa a ragyogás a szövetség népét. S mit csinál Pál ebből a tényből? Ezt: "Mózes fátylat (kalumma) tesz arcára azért, hogy Izrael fiai ne láthassanak bele az elmúlónak (katergoumenon) a végébe".(2Kor 3,13) Abba tehát, hogy érvényét, hatályát veszti a régi. Miért csinálja ezt a tény-kicsavarást? Azért, hogy legyen egy tétele: a jeruzsálemiek vakok; vakok, mert nem látják, hogy amit képviselnek, az hatályát veszítette; hogy annak vége van: volt, nincs. Mindezt így sűríti: "megromlott gondolkodásuk".(2Kor 3,14a)

Ezután lesz teljessé az új terminológia. Azt, hogy új szövetséget képvisel Pál, nem a 2Kor találta ki. Ezt hozta már az 1Kor (101d num). De ami idáig ki nem mondottan és csak a levegőben lebegett, most le is íratik. A mózesi fátyol következtében képtelenek váltani:

"Gondolkodásuk eltompult, mert a régi (palaih) szövetség olvasásakor ugyanaz a lepel mind a mai napig ott marad".(2Kor 3,14b)

Ha van új szövetség, akkor volt előtte is szövetség. S ennek a korábban volt szövetségnek a neve: a régi szövetség, az őszövetség..

A szövetséget kötik: "kéz kezét ropogva ráz"; egymás tenyerébe csapnak. Olvasni csak akkor olvassák, ha a szövetség leírásra is kerül. Ilyenkor előveszik a ládafiából vagy az oklevéltárból. Izraelnek Jahvéval kötött szövetsége irodalmat fejlesztett. Ennek az irodalomnak gyűjtő neve ez volt: Törvény és Próféta. A 2Kor 3,14b leírása — kezdőpont. Itt neveződik először nemcsak a mózesi szövetség — réginek, hanem a Törvény és Próféta is itt kapja új, keresztény, nevét: Ószövetség.

A meg-nem-keresztelkedő zsidóknak végre fátyol nélkül kellene olvasniok szövegeiket, hogy láthassanak; láthassák, hogy itt a vége, fuss el véle..., hogy ami hatályát veszítette, annak nincs tovább. De ragaszkodnak vakká tevő fátylukhoz: "nem fátyol nélkül" (anakaľputomenon) olvasnak. Nem kerül le róluk a fátyol. Miért? Mert a fátyol nem veszítette még el számukra a maga hatályát. Hogyan veszíthetné el?

"Krisztusban hatálytalanítódik a fátyol" (2Kor 14d) — válaszol Pál. Lehet, hogy az ajánlólevelek is igaz keresztényeknek tartják magukat. De Pál számára — még ha nem is hazug-apostolok (yeudapostoloV), még ha nem is álnokok — legfeljebb vakok, legfeljebb olyanok, akiknek megromlott a gondolkodásuk; legfeljebb olyanok, akik meghamisítják Isten ígét. Pál ezek után Mózesra gondol, aki rendre levette arcáról a fátylat, amikor újból és újból Jahvé elé járult, hogy beszéljen vele, amikor visszatért hozzá:(Kiv 34,34) "Majd ha megtérnek az Úrhoz, elvételük tőlük a lepel".(2Kor 3,16)

Ha Jahvéhoz térnek, eljutnak a Lélekig. Ha eljutnak a Lélekig, a szabadsághoz jutnak.(2Kor 3,17) S ahol a szabadság, ott nincs körülmetélés — ahogyan közölte már a galatákkal.(Gal 5,1)

f) Menjetek ki közülük!

Miért is van szükség új szövetségre? Mert új a létszituáció. "Ha valaki a Krisztusban van, új teremtés; a régiek elmúltak, íme új állt elő"(2Kor 5, 17) Miben áll ez az új? "Isten... Krisztusban megbékítette a világot önmagával, úgyhogy nem tulajdonította nekik vétkeiket...".(2Kor 5,19) Ez a 2Kor hozománya a páli megváltás-elméleten belül; majd a Római levél egészíti ki (44. num), tüzetesen megmagyarázva, miért is volt szüksége Istennek a Golgotára.

Meg kell állapítanunk: Pál egyre biztosabb a dolgában. Abban, hogy Krisztussal, golgotai halálával olyan bevágás történt, amelynek struktúrális változásokat kell hoznia. Szóba állt Izrael kettészakításának a gondolatával is?

Úgy gondolom, hogy nem kizárható, hogy a 2Kor 6,14—18 versek az ajánlólevelesekre vonatkoznak. Lehet, hogy rájuk; és lehet, hogy nem. Ha rájuk vonatkoznak, akkor ez annyit jelent, hogy Pálnak betelt a maga "zsidózók"- pohara.(Gal 2,14) Hajmeresztőket mond ezekben a versekben, s az egész levélben semmi sem utal arra, hogy a korintusiak össze akarnák szűrni a levet valamikori pogány múltjukkal. Ez a levél az ajánlólevelek elleni indulattól fortog. Megengedem, hogy méltán. Más vetésébe rondítottak bele. Pimaszságuk — Pál szemében — az égig ért. Mondták volna meg magyarul a bajukat, ahogyan Galáciában tették. De így? Hátulról? A Kádár-rendszer egyházpolitikája által kikényszerített módszerekkel látogattak el Korintusba.

Ennek, a levél szinte minden lapján megnyilvánuló indulatnak az alapján nemcsak lehetségesnek, de számomra nagyon valószínűnek is tetszik, hogy az említett versek a páli felháborodás kiváltóira vonatkoznak. Megerősíti ezt a valószínűséget, hogy az anyag fele ószövetségi citátum. Pogányoknak ez kevesebbet mondana, annál többet a korintusi zsidókeresztényeknek; azoknak, akiket az ajánlólevelek megkereshettek, s akiknél sikert, vagy legalább támpontot remélhettek. Ha viszont ezek a versek rájuk vonatkoznak, akkor mindaz, amit Pál eddig elmondott, csak finom és tapintatos közlemény volt.

"Ne húzzatok egy ígát a hitetlenekkel!" (ceterozugonteV). Olvasmányemlék lehet ez Pálnál: "Amikor szántasz, ne fogj össze ökröt számmal!".(MTörv 22,10) A korintusiak ne álljanak szóba az ajánlólevelekkel! Az utóbbiak a szamarak? Ne próbáljanak közösnevezőt keresni velük!

Hogy közösködhetik az istennektetszés és a gonoszság?

Mi közössége van a világosságnak a sötétséggel?

Hogy hangolható össze Krisztus Belállal?

(Az Ószövetségben a gonoszság megtestesítője, azaz maga a Sátán)

Mi köze a hívőnek a hitetlennel?

Hogyan fér össze Isten temploma a bálványokkal?

Ti pedig az élő Isten temploma vagytok?(2Kor 6,14—16)

Gonoszság, sötétség, Beliál, hitetlenség, bálványok — jelölhetik mindezek az ajánlóleveleket, s a mögöttük levő egyházi (és esetleg egyházon kívüli, az előzőekkel baráti) erőket? Mi indokolja a levél alapján, hogy másokra gondoljunk? Hátra vannak még személyes szenvedéslistája során tett kitételei: ál- avagy hazug apostolok,(2Kor 11,13) ál- avagy hazug testvérek(2Kor 11,26) álltak útjába. A Galata-levélben ez utóbbi megnevezéssel illeti azokat, akik Títusz körülmetéltetését kívánták volna tőle.(Gal 2,4) Pál számára ezek csak befurakodott áltestvérek, akik ki akarják kémlelni Krisztustól kapott szabadságunkat; azt a szabadságot, hogy nem kell körülmetélnünk.

Most következnek a citátumok. Mindegyik drága a zsidóság számára. Választott voltokról szólnak. Arról, hogy ők az Isten egyetlen szövetségének a népe. Most ezeket az idézeteket Pál mind arra használja, hogy igazolja: az ajánlólevelekkel szóba nem állók, az istenektetszők, a világossághoz és Krisztushoz tartozók, a hívők és azok, akik az Istennek temploma — ezek a választottak, s ezek Isten egyetlen szövetségének a népe.

Közöttük lakom és közöttük járok,

Istenük leszek,

és ők az én népem lesznek.(Ez 37,27)

Ezért tehát menjetek ki közülük,

s váljatok külön tőlük, mondja az Úr,(Iz 52,11)

Tisztátalant ne érintsetek,

s én magamhoz fogadlak titeket.

S atyátok leszek,

Ti pedig fiaimmá és leányaimmá lesztek

Mondja az Úr, a Mindenható.(2Kor 6,16—18)

Pál részéről — a szíve mélyén — megtörtént a szakítás? S ha igen, van-e itt még számára visszaút?

104. UGYANAZ IRGALMAS VÁLTOZATBAN

a) Hogyan tovább?

Efezusból Pál Macedónián keresztül eljut Korintusba, s van ott három hónapja. (ApCsel 20,2—3) Tavaszig, amíg újra megindul a tengeri hajózás. 58 pünkösdjére Jeruzsálemben akar lenni. (ApCsel 20,22;21,17) Lukács szóra se érdemesíti ezt a három hónapot; nyilván azért, mert ez idő alatt Pál nem csinált semmi olyasmit, amit történetírói tollára érdemesíthetett volna. Mit csinált? Spekulált, meg levelet írt. A gyülekezeti életben nem kellett magához ragadnia az irányítást, mert a korintusiak hamar megálltak a maguk lábán; (1Kor 1,5) s mi több, még pártok is alakultak; (1Kor 1,12) és nyilván akadt vezér is mindegyikhez. Korintus tele volt prófétákkal, s Pálnak csak annyi volt a dolga, hogy biztosítsa: jusson szóhoz mindegyike. De erről is gondoskodott már. (1Kor 14,29—33)

Pál spekulálhatott, hogy miként tovább. El kell mennie még a világ végére, Hispániába. (Róm 15,28) Átutazóban megnézi majd a Birodalom fővárosát is. De előbb írna az ottani gyülekezetnek egy bemutatkozó levelet. Méltót az Impérium központjához. Meg méltót önmagához. Számomra nem vitás, hogy ezzel a levéllel ki akarhatta vágni a rezet. Ezzel jól magyarázható lenne, hogy nehezebben érthetőre sikerült, mint a korábbiak. Csúcsra járatta magát vele.

De mit írjon nekik, amikor nem ismeri őket? Episztolát fog írni, olyan fiktív címzetűt, amilyeneket majd Mikes Kelemen is ír — Korintussal átellenből, Rodostóból! Persze nem Zágonhoz, de Rómához illő episztolát, és nem a nagyságos fejedelem íródeákjához, hanem a "nemzetek apostolához" illőt. Olyat, amilyen telik szellemi pályafutása zenitjén álló, meg az 50 és 60 között bandukoló, s így már azért csak idősödő vándortanítótól. Episztola is lesz, meg misszilis levél is lesz abból, amit ír, mert nem teszi ládafiába, hanem odaadja Főbének, (Róm 16,1) hogy elvigye, ha Rómába hajózik. Misszilis episztola lesz, de episztola. Elmondja benne, hogy hol tart most. Ha Hispániába írna vagy Albionba, oda sem írna mást, mint Rómába. Mert Rómába is csak azt tudja írni, ami a lelkében van. Nincs senki a drót másik végén. Ha vitatkozik majd levelében, önmagával vitatkozik csak. Episztola is lesz tehát — a műfaja okán; misszilis is lesz, mert hát elküldi.

És mi van Pál szívében? — kérdezem, miután néhány napot újra a Római-levél társaságában töltöttem. Mi van? Valami ilyesmi talán: ezeket az ajánlóleveleket jól elintéztam. A korintusiak nem szívbajosok, nem fogják véka alá tenni levelem. Egyik, meg másik, meg harmadik másolata előbb-utóbb csak eljut a levelek kezébe is, sőt: talán még megbízóikhoz is. Írni kellene valami engesztelőt, mely tanúsíthatná, hogy nem haragszom én, csak dühös — voltam. De már nem vagyok az. No meg, a fenébe is, magam is csak zsidó volnék; körül is vagyok metélve magam is. S ha volna fiam, nem állok jól magamért, hogy a nyolcadik napon nem ragadok meg egy éles kést: elvégezni az elvégzendőt. A vér csak nem válik vízzé.

Hát ilyesmi lehetett lelkében, amikor spekulálni kezdett arról, hogy mi is legyen az episztolában. Ez persze — gondolta tovább — nem lehet maga a téma, hiszen nem a leveleknek, hanem Rómába ír. Bár azért ott se haszontalan, hiszen nagy valószínűséggel a törzsgárda ott is zsidókból regrutálódhatott. Számukra sem lehet érdektelen az ügy. Meg nem is lenne rossz, ha legalább Rómában nem kellene hadakoznia velük. S ha egyszer már, miért is ne, tudna valahol jófiú is lenni, hogy ne hordanák megint ki a határból. "Mire megvénülünk!" — adta egyik regényének címéül Jóka. A békülékeny, a simulékony Pál... — nem is rossz! Mi nem történik az emberrel, mire megöregszik?! Nem rossz, de azért még sem lehet az egész levél csak szövetségteológia. Így morfondírozhatott az öregúr. S a szándékot követte a tett.

Magam persze a tetteből következtetek vissza a szándékra. Közben meg hallom a filozófiaprofesszorukat csúfoló egykori debreceni diákrigmust: "Schopenhauer felfogása, felfogása, De hol volt neki a lakása, lakása...?" — Nem veszem magamra a csúfolódást. Nem novellista hajlamaimat akartam kiélni az iménti bekezdésekben. Szöveget analizáltam előtte, s abból csapodott le ez a

"hősömet" érteni akaró novellizálás. Analizáltam, mert tudom, hogy mindig a tényekből kell kiindulni. Legalább is Horváth János úgy tanította, hogy mielőtt — irodalomtörténészként — mondunk valamit egy könyvről, nézzük meg, mit mond maga a könyv önmagáról. Hát éppen ezt tettem a minap a Rómaiakhoz írt levéllel — máskor meg mással. Kerestem benne olyan szavakat... nem olyanokat, amelyek megtetszettek..., hanem olyanokat, amelyek legalább háromszor olvashatók a levélben, s közös jellemzőjük, hogy a rgym-juk legalább másfélszer akkora, mint az egységnek tekintett többi 12 páli levélben. Éltem tehát a tartalomelemzés egyik eszközével.

Terjedelemben a Római-levél a C.P. 22%-át adja, s a többi 12 osztozik a maradék 78%-on (átlagban 7% sem jut egyre; mind rövidebb, mint a Római-levél — 1c num). Mivel pl. a körülmetélés (peritomh) szó 30 ízben található meg a C.P.-ban, azonos sűrűség esetén ennek 22%-a jutna levelünknek, azaz 6,6 ízben lenne ott megtalálható. Ennek másfélszeres: a 9,9 — mondjuk, 10 előfordulás. Ha a Római-levél eléri ezt a léccet, akkor a peritomh bekerülhet gyűjteményembe. Szerencséje van, bőven bekerül: 14 ízben is megtalálható ott, s a rgym = 3,1!, és nem csupán 1,5. Ezen az alapon rakok most össze az ilyen szavakból egy csokorra valót. Azért járok el így, hogy debreceni diákok rajtam ne csúfolódhassanak. Az fog kiderülni eljárásomból, hogy igenis, olyasmiket gondolt Pál, amikor levelet készült írni a rómaiaknak, mint amiket leírtam.

b) Pál, a békülékeny

	C.P.	Róm	Rgym	7—I.	rgym	Zsid
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Ábrahám,, Abraam	19	9	3,2	—	—	10
fityma,, akrobustia	19	11	5,0	3	0,46	—
pogány,, eJnoV	51	29	4,7	9	0,52	—
görög,, cEllhn	13	6	3,0	1	0,20	—
Jeruzsálem,, Ierosoluma	7	4,	4,7	—	—	1
zsidó,, IoudaioV	26	11	2,6	—	—	—
Izrael,, IsrahI	17	11	4,9,	2	0,32	3
örökös,, klhronomoV	8	4	3,5	1	0,35	3
körülmetélés,, peritomh	30	14	3,1	8,	0,88	—
utód,, sperma	18	9	3,6	1	0,14	3
honfitárs,, suggenhV	4	4	absz	—	—	—
szövetség,, diaJhkh	9	2	1,007	1	0,31	17
ígéret,, epaggelia	31	9	1,45	9	0,90	18
kiválasztás,, eklogh	11	6	4,27	3	0,97	0
megkönyörül,, ellein	14	9	6,8	3	0,76	0
Összegeзések,, átlagolások	277	138	3,44	41	0,39	55

73. táblázat: Szövetségteológiai tartalmú szavak a Róm-ban

Az 1. rovatban az ilyen tartalmúaknak minősített szavakat találjuk, a 2.-ban megkapjuk: hányszor kerülnek ezek elő a 13 páli levélben. A 3. rovat a Róm-beli előfordulások számát mutatja, a 4. pedig ezeknek a Róm-beli előfordulásoknak a relatív gyakorisági mutatóját — az Úsz összes többi könyveinek viszonylatában. Láthatjuk, hogy átlagukban messze meghaladják a bejelentett 1,5-ös határértéket, kivéve a Jeruzsálem (1,45) valamint a szövetség szót, mely utóbbit — jelen tárgyunk következtében — akkor is egybe kellene látnunk a többivel, ha csak egyszer szerepelne levelünkben. Az 5. rovat a Róm után írt hét levél (Ef, Fil, Kol, 1Tim, 2Tim, Tit, Filem) összesített adatait tartalmazza. E hét levél terjedelme a C.P. 29,2%-át fedi le. Ennek alapján kapjuk meg a 6. rovatban a hét levél összesített

adatainak a rgym-ját — ugyancsak a fent már említett viszonylatban. A 0.39 érték mélyen alatta van az átlagos sűrűségnek (= 1,0), ami azt mutatja, hogy a Római-levelet időben követő páli írásokban lanyhul az érdeklődés témánk iránt. Természetesen más a helyzet a Zsidókhoz írt levélben, amint ezt a 7. rovat adatai is elárulják.

A lehető legudvariasabb hangvételű bevezetésében Pál szenteknek mondja a próféták írásait, Dávid nemzetségéből születettnek mondja Jézust — mintegy vállalva az egyház egész zsidó múltját, eredetét.(Róm 1,2—3) Majd az olvasó meglepetésére hamarosan közli, hogy nem szégyenli a Jézusról szóló híradást, az evangéliumot.(Róm 1,16) Kellene szégyellnie? Mi az, hogy nem szégyenli? Bár, hiszen azért nem olyan abszurdum ez, hiszen Jézus is beszélt azokról, meg azoknak a sorsáról, akik szégyenlik őt meg igéit.(Mk 8,38; Lk 9,26) De hát Pál azért mégiscsak néhány évtizede már túl van azon, hogy szégyellhesse. Hogy kerülhet ez akkor ide, hogy írhatott le ilyesmit? Úgy gondolom, hogy amikor Pál megfogadta, hogy ebben a levélben irgalmas lesz ellenfeleivel szemben, akkor — számomra nem kétségesen — azt is eldöntötte, hogy azért a negyvennyolcból sem fog engedni ám. Így értem én ezt a sem eddig, sem ezután elő nem kerülő kitételét arról, hogy nem szégyelli: amihez ragaszkodnia kell, ahhoz ragaszkodik; ha tetszik valakiknek, ha nem.

Hát bizony nem szégyenli, s bizonyítja is rögtön a rákövetkező szavakban, s — előbb a zsidónak, aztán a görögnek (jó párszor vigyázva még e szigorú sorrend megtartására, nehogy összekavarja Isten választott népét a gójokkal)(Róm 1,16; 2,9.10; 3,9; 10,12) — egy mondatban felmondja az egész páli teológiát, megváltáselméletét(Róm 1.17) (54d num). Summázva benne azt, amihez ragaszkodása következtében óhajtotta a Galata-levélben megtisztítani Ábrahám szövetségét a mózesitől, s aminek következtében jelentette be Jézus szövetségét újnak a Korintusiaknak írt leveleiben, szabatosan elválasztva azt az elmúló és hatályát veszített régitől, a mózesitől. Pálnál nem szokott baj lenni az elvhűséggel. Most jó előre biztosítja magát? Szüksége van rá, ha arra gondol, hogy miket fog elmondani hamarosan, a második fejezetben.

Miket? Olyasmiket, amikkel érvényteleníti a páli teológiát, annak egész újdonságát. Abszolutizálja vele a harmadik lépcsőt, úgyhogy akár Jakab is írhatta volna. E második fejezetben előveszi jobbik eszt, s felfedezi a vallások által sajnos nagyon ritkán felfedezett spanyolviaszt. Azt, amit a fiatal Ady így szólaltat meg egy karácsonyi versében:

"Nem volna más vallás,

Nem volna csak ennyi:

Imádni az Istent

És egymást szeretni..."

(Karácsony, 1899)

És hogyan mondja ezt Pál? Így: "...akik törvény nélkül vétkeztek, törvény nélkül fognak elveszni is; akik pedig a törvényt ismerve vétkeztek, a törvényen át kapják majd ítéletüket. Mert nem a törvény hallgatói..., hanem a törvény megtevői minősülnek majd istennektetszőknek."(Róm 2,12—13) Pontosítja is a törvényt: "használ a körülmetélés, ha megtartod a törvényt, de ha áthágod a törvényt, körülmetéltséged fitymává lett".(Róm 2,25) Nem tudni, mennyire gyönyörödhettek el akkoriban az ilyen szövegtől a szent szertartásaik megtartó erejében bizakodó zsidók. Lehet, hogy nem nagyon. De az is elgondolható, hogy a Pált jól ismerők értékelték, és örömmel nyugtázták: Csakhogy belátod végre, hogy használ. De az is elgondolható, hogy ismét mások ajánlották volna neki, hogy maradjon inkább honi pályán, s mondja el ugyanezt a tanítását inkább az egyház, meg a páli első két lépcső rovására.

Például így: a keresztség használ, de ha áthágsz a törvényt, nem leszel-e megkeresztelten is pogány...? Erős a gyanúm, hogy Pál talán nem mutatott volna készséget a cserére.

Ezt abból következtetem, hogy lezárván a 2. fejezetet, búcsút mond annak a nagylelkűségének, hogy Isten a lelkiismeretünk(Róm 2,15) és nem vallási hovatartozásunk alapján ítél meg majd minket. Búcsút mond, mert a 3. fejezetben bejelentve az emberiség egyetemes bűnszituációját, levele hátralevő részének majd egészét arra szenteli, hogy világossá tegye: ebből a reménytelen szituációból csak Jézus golgotai halála tud kimenteni akárkit is. E kimentése ellenére is maradunk ugyan eddigi szituációinkban, azaz változatlanul képtelenek vagyunk nem bűnözni, de a megkeresztelkedőknél Isten hatálytalanítja majd bűnösségünket, és betudja nekünk az istennektetszést (38fg num).

c) A békát meg kell cukrozni!

A 3. fejezetet mindjárt bécacukrozással indítja: "Mi előnye (perisson = bősége, felsőbbrendűsége, azaz hogy több, mint a nem-zsidó) van tehát a zsidónak? S mi haszna a körülmetélésnek? Minden tekintetben sok. (Uram, bocsá', ha ezt olvassák a galaták, mit gondolnak Pálról — alighanem skizofréniát, belső szakadást (skizmát), ha nem is ismerhették akkor még e kifejezést! — de folytassuk:) Elsősorban az, hogy Isten rájuk bízta ígéit. Mi következik azonban ebből? Ha egyesek hűtlenné váltak, vajon az ő hűtlenségük megszünteti-e Isten hűségét? Szó sincs róla." (Róm 3,1—4) A válasz olyan egy pofon + egy simogatás: hűtlenkednek ugyan, de Isten azért nem veti el őket. A fejezet végére nem marad kétség: mindezek a nagyszerű — s korábban részben agyongyalázott — privilégiumok nem állják útját annak... Ugyan minek? Hát annak, hogy a zsidók is besorolhassanak Isten üdvösségtervének legújabb és Páltól megrajzolt szakaszába, ahol is Isten "istennektetszővé teszi azt..., aki Jézusban hisz". (Róm 3,26) A zsidók nagy garral bejelentett felsőbbrendűségéből így nem marad semmi: "Isten kizárólag a zsidóké? Nem, a pogányoké is? Bizony, a pogányoké is, mert egy az Isten, aki istennektetszővé teszi a körülmetéltet... s a körülmetéletlent". (Róm 3,29—30) A fejezet záró mondata ismét cukrozás, méghozzá olyan, amely kiválóan alkalmas arra, hogy az olvasó kezdje ne tudni, hány óra: "Érvénytelenítjük tehát a törvényt hit által?" — kérdezi Pál. Én pedig mondanám, hogy bizony azt teszi teológiád az első két lépcsőben, méghozzá vastagon, s éppen ebben áll teológiád nagy újdonsága, amire fel is hördül zsidó és Jakab (26. num) egyaránt... — de hát nem tudok közbeszólni, s így ő maga válaszol feltett kérdésére: "Szó sincs róla. Sőt, inkább érvényt szerzünk a törvénynek". (Róm 3,31) Érvényt szerez annak, aminek kimutatja majd — s ez a levél központi mondanivalóját alkotja! — teljes tehetetlenségét (24.num)!

A következő fejezet nem hagy kétséget, hogy bizony szó van a törvény érvénytelenítéséről. Bizony érvényteleníti Pál, s éppen ez az érvénytelenítés a tartalma a páli teológia első két lépcsőjének. Ugyanazt mondja el e fejezetben, amit a Galata-levél már elmondott, de most gorombáskodás, érzékenységet sértés nélkül. Azt mondja el, hogy Ábrahám is, mi is — törvény, meg cselekedetek, meg körülmetélés nélkül — kizárólag csak a hit által lehetünk istennektetszőkké (2. lépcső). Isten szövetségese pedig az, aki elhiszi (2. lépcső), amit Pál az 1. lépcsőben állít: Isten hűségét hozzánk, ami Fiának értünk halálra adásában nyilvánult meg. A levélben csak kétszer előforduló szövetség szó helyett, 9 ízben is, az ígéret (12. num) áll. Azért állhat a szövetség helyett, mert az ígéret nem más, mint a szövetség vonatkozástartalma az Isten részéről; tehát az ígéret éppen azt jelenti, amit Isten kínál fel szövetséges partnerének, ám — Jézus meg a 2. fejezet tanítása szerint — a partner szövetségi hűsége fejében.

Amit pedig az ember kínál fel Istennek a maga szövetségi hűségének igazolására, az — a páli teológia nagy újdonsága szerint — nem abban áll, amit az ember csinál, amit letesz az asztalra élettelijesítményeként (az emberiség kultúrák feletti meggyőződésének megfelelően) —, hanem (ennek kizáró ellentétéként) a páli megváltásmélet parafálásában (= igaznaktartás, elfogadás), azaz abban, amit Pál a hit szóval jelöl: "...ha a törvény emberei az örökösök, akkor üressé lett a hit, és

hatálytalanítódik az ígélet... Azért adatott tehát az ígélet a hit alapján, hogy kegyelemből legyen...".(Róm 4,14.16) A törvény hatálytalanítódik és érvénytelenítődik itt minden mennyiségben! Ezt a higgadtan elmondott, de teljesen egyértelmű páli mondanivalót a Galata-levél annak idején megtoldotta azzal a düh-csomagolással, hogy a körülmételéshez ragaszkodók Hágár-ivadékok, s Mózes nem másíthatja meg az ábrahámi végrendeletet — az Isten és Ábrahám között létrejövő szövetséget —, amelynek tartalmát hitben, ígéletben, kegyelemben definiálja a páli teológia — kizárva belőle minden törvényt és obszervanciát; főleg a körülmételést. Kizárva még a múltra vonatkozóan is.

Most más a csomagolás. Nincsenek kiebrudalva az ábrahámi-jézusi szövetségből a körülmételéshez ragaszkodó zsidók sem. Csupán egyetlen feltételt kell teljesíteniük: el kell fogadniuk ezt a páli teológiát. Ez azonban felette tapintatosan fogalmazódik meg a levélben. Így: amennyiben "nemcsak körül vannak metélve, hanem nyomába is lépnek atyánk, Ábrahám... hitének".(Róm 4,12) Ha zsidó olvassa e sorokat, lehet, hogy rosszabbnak tartja az új változatot, mint az előbbit, mondván: Most már dühkitörés nélkül és teljes nyugalommal tudatja velünk mint kétségtelen nyilvánvalóságot, hogy meg kell keresztelkednünk, ha azt akarjuk, hogy Isten szóba álljon még velünk.

Hömpölyögnek egymás után az episztola traktátusai, melyek minden szépet és csúnyát elmondanak a csak szép hittal szembeállított törvényről (24c—h num), hogy aztán a 8. fejezet vége a himnusz magasára emelkedvén vallja: Isten szeretete Jézus Krisztusban jelent meg számunkra. Ez pedig szövetségteológiai szempontból ugyanazt jelenti Pál tudatában, mint amit az eddig mondottak jelentenek: nincs másfelé üdvösség az ember számára, csak Jézus és az ő egyháza irányában. Az olvasónak továbbra sem lehet kétsége, hogy a mulandó pedig elmúlt, ahogyan a 2Kor azt már megírta, s amit a jelen — indulatmentes és kiegyensúlyozott — levél bizony egyáltalában nem von vissza. Így jut el a 9. fejezethez, melyben — s még a rákövetkező kettőben — be akar gyógyítani minden sebet, melyet szövetségteológiájával valaha is zsidó szívekben ütött.

d) Kedves Izrael, meg fogsz térni!

Ha a Galata-levélben megátkozta (Gal 1,8—9;3,10.13) zsidózó ellenfeleit, most hajlandó lenne magára vonni az átkot, ha ennek fejében "test szerinti rokonait" sikerülne az üdv útjára vezetnie. Nemzete iránti hő szerelem indítja erre. E három fejezeten belül az elhatározott jófiúság csúcson belüli csúcsra jár. "Nagy az én szomorúságom, és szüntelen szívem fájdalma. Inkább azt kívánnám, hogy magam legyek átkozottként távol Krisztustól testvéreimért, test szerinti rokonaimért (suggenh = honfitársaim!), az izraelitákért".(Róm 9,2—3) Pál lemondana az üdvösségről, ha ennek ellenében Izrael üdvözülhetne, miként Damjanich, a szerb származású 48-as honvédtábornokunk, aki ki akarna pusztítani minden szerbet, s utána főbe lőné magát, hogy egy se maradjon belőlük.

Ezt a bejelentését követi a 3. fejezet elején megkezdett, de kevés fogható eredményre jutó elógium, zsidó-felmagasztalás folytatása, amely itt már himnikus magasságra jut: "Övék a fiúság és a dicsőség, a szövetségek és a törvényadás, az istentisztelet és az ígérek, akiké az ősatyák, és akik közül származik a Krisztus, test szerint...".(Róm 9,4—5) A levél első dialjkh-helyével találkozunk itt; a szó többes számban áll: az ábrahámi és a mózesi szövetség is az övék? Igen, mindegyik. Törvényadás és istentisztelet — obszervanciák! — pozitívumként szerepelnek! Övék a fiúság és dicsőség — ők, és nem mások alkotják Isten népét.

Mire jutnak a nagy feldicséréssel? Semmire. Meg kell tanulniuk, hogy az elmondottak semmire se jók, mert üdvösség dolgában nem lehet jó helyre születni: "Nem a leszármazás szerinti utódok az Isten gyermekei, hanem az ígélet gyermekei számítanak az ő (Ábrahám) utódainak".(Róm 9,8) Hágár vagy Ézsau példájából tudnia kell ezt minden zsidónak, s természetesnek tartani, hogy ő maga is kieshetik az utód-vonalból, bár Izsák és Jákob leszármazottja volna. De van valami, amit nem tudhatnak. S most ezt magyarázza el nekik. Magyarázata — a 2. fejezetnek, Pál jobbik eszének a kontrapunktja. A

magyarázatban csúcsra jár — immár nem az elógium, hanem — az egy jófiúskodás, egy elvhűség ritmusának megfelelően — most a páli első lépcső. Megtudjuk, hogy üdvében—kárhozatában az embernek semmi szerepe sincs — tagadva a harmadik lépcsőt. Most minden, de minden az Istenen fordul. Üdvben, kárhozatban egyaránt. Következik az episztolában egy hajmeresztő excursus a különféle rendeltetésű edényeket (bilit meg nem-bilit) kikorongozó fazekas példája nyomán Istentről: "Jákobot szerettem, Ézsaut gyűlöltem... Könyörülök majd azon, akin könyörülök... nem azé, aki akarja; és nem is azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené" annak eldöntése, hogy mi lesz örök sorsunk; üdv-e, avagy kárhozat ; "...akin akar megkönyörül, akit pedig akar, megkeményít".(Róm 9,13—18) Megszólal ellene a jobbik esze: "Akkor miért hibáztat mégis? Hiszen ki állhat ellene akarátának?" A kérdésre adott válasz minősítését G. B. Shaw fekete leányzója adja meg: Ez nem érvelés, hanem csúfolkodás (Fekete leányzó keresi az Istent). Ezzel intézi el jobbik eszének hangját: "Ugyan, ki vagy te, ember, hogy vitába szállsz az Istennel", s következik a fazekas-Isten példája.(Róm 9,19—20)

A nagy felmagasztalásnak az a vége, hogy Pál summáz: a pogányok eljutottak az istennektetszésre, Izrael viszont nem: "mivelhogy nem hit, hanem cselekedetek útján akarták azt elérni".(Róm 9,30)

Marad a tört vér fekete folt, s az egész 10. fejezet ezt a végeredményt deklinálja tömény páli teológiai alapon, hogy a végén még egy Izajás-idézetet is zúdítson szegény izraeliták nyakába: "Egész nap kitértam karjaimat az engedetlen és ellenszegülő nép felé".(Iz 65,2; Róm 10,21) Pál megdicsérheti magát: egy jottányit se engedett; sőt, az episztola-műfaj lehetővé tette, hogy olyan alapossággal fejtsen ki teológiáját, mint amilyenvel egyetlen levele sem dicsekedhetik. Ebből tanulhatjuk meg, hogy mi az a dikaiosunh tou Jeou, melyet Istentől kapunk, s amely egyedül ér valamit, szemben a magunk összeszedhetjük-féle dikaiosüné tón ergón-nal, mellyel egyébként semmire sem megyünk (39. num). Így végződjék a himnikus magasságot elérő felmagasztalás? Nem így végződik, dehát az episztola-műfaj lehetővé tesz ilyen betéteket.

A 11. fejezetben újra próbálja simogatni az előző levelekben inkább csak drótkefével leápolt honfitársakat. Vajmi kétes sikerrel. Azzal kezdi, hogy Isten nem vetette el Izraelt, s azzal végzi, hogy majdcsak megtér az egész Izrael. Hova? Hát oda, ahol Pál van. S közben dicséri a hozzá már csatlakozókat, és csúnyákat mond azokról, akik ezt nem tették. Elmondja, hogy azért jó is született ám abból, hogy honfitársai renitenskednek, mert így lett őbelőle a gójok apostola. A nem renitenskedő, mert megtért pogányoknak azonban nem szabad fennhéjázóknak lenniök Izraellel szemben, mert Izrael ám a szelídolajfa meg a szent gyökér, ők pedig csak ebbe beojtott ágak. S végül elmondja nekik a titkot, hogy a pogányok megtérését követően üdvözülni fog egész Izrael, ahogy meg van írva:

"Eljön Sionból a Megváltó;
eltávolítja a gonoszságot Jákob házából,
és én ezt a szövetséget adom nekik,
amikor eltörlöm bűneiket".(Róm 11,26)

Felhasználja fazekas-excursusának eredményeit, s Izrael egész meg-nem-térési ficánkolódását átkönyveli Isten számlájára: "Isten mindenkit az engedetlenségbe zárt egybe, hogy mindenkin megkönyörüljön".(Róm 11,32) Az excursus során még felvillant jobbik eszének tiltakozása e koncepció automatikája és bábjátékozó Istene ellen. Most csak egy istenmagasztaló himnusz jelzi a felmerülhető problémákat. Megdicséri az érthetetlenre rajzolt Istent annak érthetlenségért: "Milyen megfoghatatlanok az ő ítéletei, és milyen kiszámíthatatlanok az ő útjai! Ugyan ki értette meg az Úr szándékát...?"(Róm 11,33—34) (3—9. num).

e) Előrelépés elfelé

Mire jutott a szövetségteológia levelünkben? A Galata-levél kitudta s zsidókat az ábrahámi—krisztusi szövetségből. A Korintusi levelek új szövetségének túlsó partjára kerülnek a régi szövetséghez ragaszkodó zsidók. A Római levél felcsillantja a reményt, hogy a zsidók is csatlakoznak majd a szövetséghez, mely már nem is új a régivel szemben, hanem a szövetség egyáltalán, s amely az adott jelenben már az egyedül létező szövetség.

Pál újra nagyot lépett. Elfelé. Ha a 2. fejezetet bontotta volna ki, közeledett volna a zsidókhoz..., és Jézushoz is. De nem azt tette. Betonba ágyazta a három lépcső mély ellentmondásait, s megfejelte a haragvó és engesztelést kívánó Istent egy bábjátékozó Istennel.

Zsidók felől nézve taszítóbbnak gondolom ezt a zsidó múltból és kiválasztottságról annyi szépet és jót elmondó episztolát, mint a korábbiakat: bekebelezi őket abba, amihez alig van közük. Olyan ez, mint Rahner gondolata az "anoním keresztényekről": egyetlen nem-keresztény sem hatódik meg tőle, mert nem közösnevezőt keres, csak megállapítja, hogy a mi teljes igazságunkból több mindenre rátaláltak már a többi vallások is.

Gondolkodhatunk: miért halnak hamvukba a valóban egyetemes (kata colon = katolikus) kezdeményezések? Miért halnak hamvukba még azoknál is, akik tudják, hogy csak tükör által és homályban vagyunk képesek látni? Alighanem azért, mert többet nyüzsgünk, mint amennyit imádkozunk. Alighanem azért, mert a Sátánnak nincs szüksége katolikus, hanem csak partikuláris koncepciókra, amelyek aztán a császár kardjának a segítségével próbálnak egyetemes érvényt biztosítani maguknak. A partikuláris univerzalista. A csak-valakiknek való mindenkinek valót. Próbálnak, de hiába.

f) Még mindig nem az egyetlen szövetség

Pál megelégedett lehetett magával, amikor újraolvasta episztoláját: aranyos voltam, jóságos voltam, invitáltam őket, szívhangon szóltam, elismertem, megbecsültem őket, és nem is engedtem a negyvennyolcból sem. Egyre nem gondolt: azonosul-e Isten a páli negyvennyolccal. Nem gondolhatott rá. Képtelen volt ilyesmire gondolni. Nem volt az ilyesmi a kor szellemében. Ilyesmi csak a Szókratészek meg a Jézusok szellemében található. Lessing Bölcs Nátánja alighanem ma is csak szépirodalmi konstrukció. Ha valaki valláson belül állva — tehát nem úgy, mint Lessing — próbálkozik a vallásokat mind átölelni kész Isten fogalmával operálni, bizony marginalizálódik a maga vallásán belül. S alighanem marginalizálódik a maga államán belül is, amely rendre szövetségben van valamelyik olyan vallással, amely úgy tudja, hogy léte fordul azon, hogy Isten egyetlen és tévedhetetlen vallásának tekintse magát.

S mivel a vallás horizontális szövetsége, a bármiféle egyház — nagyúr, s mivel az állam is nagyúr, és ki merészelhetné semmibe venni e két nagyurat, ennek következtében az egyetemes Isten egyetemes Istenben gondolkodó tolmácsa nemcsak az egyházon s államon belül, hanem magán a társadalmon belül is marginalizálódik. S ha marginalizálódik, akkor — fajsúlya válogatja — keresztre is kerülhet. A meggyilkolt próféta sírját pedig a hálás utókor — egyház, állam, társadalom egyaránt — előbb-utóbb díszíteni kezdi, aminek erejében közvélekedéssé érik, hogy az egyházi hierarchiák irányító szavára mindhármuknak joga és küldetése is Isten következő, soros prófétáját marginalizálni, vagy akár meg is gyilkolni. "S megint előlről" — jut eszembe Babits korai, soha véget-nem-érő verse:

A véghetetlen protikusznak egyhangu oldalívei

rejtett forrású fényben úsznak.

Mi haszna széttekinteni? A sima égnek semmi ránca

s szemed a földet nem leli.

S tán e nagy ívek néma lánc a végtelenbe fűzve nyúl:

holt oszlopok méla tánca

húzódva mozdulatlanúl légtengelyén az ürnék,

s a külső sötétig vonúl,

hol a Pokol lakói fűlnek. Mindegy! ásít az út elém!

Ó boldogok, kik nyugton ülnek,

De engem űztön űz a Rém, kire nincs szem, mely visszanézzen,

s előre, bármi les felém,

futok gyáván, futok merészen, habár előre jól tudom,

nem érhetem végét egészen

s bárhol bukom, felén bukom s e súlyos álmok összezúznak

s maradok majd a félúton,

míg a végtelen portikusznak egyhangu oldalívei

rejtett forrású fényben úsznak.

(S megint előlről.)

(Az örök folyosó, 1908).

Jézus csak előkészítő jellegű Isten Országának tekintette Izraelt, mert abban a főpap és a király egyházi testvérek voltak. Az ő Orzága nem ebből a világból való volt, hanem abból, amelyikben a főpap szívében az állam már elhalt, s amelyikben éppen ezért már nincsenek is főpapok, hanem csak tanítványok. Megrendítő számomra ebben az episztolában, hogy szerzője úgy tudja, beszélnie kell nagyszerű koncepciójának az Imperium Romanumhoz fűződő viszonyáról is. Nem Jézus szerint beszél, aki csak annyit mondott, hogyha a pénz a császáré, akkor adjuk neki vissza azt. Pál azonosul is a császárral: "nem ok nélkül viseli a kardot, hiszen ő Isten szolgája, aki..."(Róm 13,4) (86. num).

"Újra hiába..." — énekelem újra Szabó Lőrincsel (100e num). A nagy szövetségteológiai összefoglalás megint abszurdumba torkollik: szeretet és kard megint meg akar árulni egy gyékényen. S amíg ezt akarja, el nem juthatunk az egyetlen szövetséghez. Csak a sok különbözőhöz, melyek — eddigelé — megállíthatatlanul vívják Isten nevében "szent háborúikat".

105. A GYŐZTES EGYHÁZ

a) Mi vagyunk a körülmetélés!

58 elején írja levelét Pál a Rómaiakhoz Korintusban. Pünkösdre már Jeruzsálemben van, ahol megkapja vallása hierarchiájától az Isten tolmácsainak kijáró legnagyobb kitüntetését: meg akarják ölni. (ApCsel 23,13;24,1;25,2—3) Ennek bekövetkezését elkerülendő inkább a pogányokra bízta sorsát: feljebbez a császárhoz, és állami költségen — fogolyként — Rómába szállíttatja magát. (ApCsel 25,12;27,1) Két év vizsgálati fogság után szabadlábra helyezik; a római jog ellen semmit sem vétett. (ApCsel 26,32) Vizsgálati fogsága kibírható volt: "Pál engedélyt kapott, hogy saját szállást vegyen egy katona őrizete alatt... Két álló esztendeig ott maradt bérbe vett szállásán, s fogadott mindenkit, aki csak fölkereste. Hirdette az Isten Országát, és bátran és akadálytalanul tanított Urunkról, Jézus Krisztusról". (ApCsel 28,16.30) Hogy egészen kibírható legyen, régi és kipróbált testvérek is érkeznek hozzá: Timóteus, a leghűségesebb tanítvány, aki már jó évtizede kíséri őt mindenfelé útjain, Filippiből pedig Epaphroditosz megy el hozzá. (Fil 1.1; 2,19.25)

Meghatott-e valakit a Római levél békülékenynek akart hangja a zsidókeresztények közül Rómában, nem tudhatjuk. Hogy Filippiben — ha ugyan olvasták — nem hatotta meg őket, arról Epaphroditosz beszámolt. Ennek következtében volt kénytelen a Filippi levél szövetségteológiája visszakapcsolni a Római levél előtti hangszerelésre. Megtette ezt anélkül is, hogy a szövetség, ígéret, Ábrahám, Mózes szavakat megtalálnók a levélben. Ott van azonban a peritomh, (Fil 3,3.5) a körülmetélés — még kicsavart formában is: katatomh = elmetélés, megmetélés jelentéssel — meg a törvény, (Fil 3,5.6.9) amelyek jegyében kiborult jó néhány éve a galatáknál a liszteszsák.

Ezért van aztán ennek a csupaszívnek, csupaörömnek mondott levélnek egy másmilyen hangja is, amikor azokról szól, akik irigységből (jJonoV), versengésből (eriV), viszálykodásból (eriJeia), s bizony nem szentségből, hanem Pálnak a bilincsein felül is gyötrelmet okozni akaró szándékból hirdetik a Krisztust. (Fil 1,15—17) Alighanem ezekre a Krisztus-hirdetőkre gondol, amikor buzdítja olvasóit: meg ne rettenjenek az ellenfelektől (antikeimenoV), s ez a magatartásuk lesz amazok számára kárhozatuk (apwleia) előjele. (Fil 1,27—28)

Nem episztolát, hanem levelet írt egy egyháznak, mellyel kiemelten bensőséges volt a kapcsolata: csak a filippiek viszonzták gondoskodásukkal szolgálatait. (Fil 4,15—16) Testvéreknek (adeljoV) ír — kilencszer is megtaláljuk levelében e szót, mely itt nagyobb gyakoriságot mutat (2,2), mint a C.P. egészében (1,7) —, s talán ez is magyarázza, hogy elengedi magát; jobban, mint egy episztolában, s talán mélyebben enged magába látni, mint többi levelében. Itt, és csak itt számol be megtéréséről: "megragadott (katalambanw) a Krisztus Jézus"; s megvallja testvéreinek: "nekem az élet Krisztus, és meghalni nyereség". (Fil 3,12;1,21) Másfelől viszont nem található e levélben diplomatikus megközelítések, nincsen szó benne a körülmetélés "hasznáról", (Róm 3,1) meg a Római levél 2. fejezetének kiegyensúlyozott pluralista ökumenizmusáról sem. Kárhozatról van szó, mert újra élesbe megy a lövészet: "Óvakodjatok a kutyáktól, óvakodjatok a gonosz munkásoktól, óvakodjatok az el- és megmetéltektől. Mi vagyunk a körülmetélés, akik Isten Lelkétől indítva szolgálunk... és nem a húsba (sarx) vetettük bizalmunkat". (Fil 3,2—3)

Ez a "mi vagyunk a körülmetélés" fordulat szövetségteológiai értékű. Azt jelenti, hogy az az új szövetség, melyre gondolati fejlődése során eljutott, egyedüli legitim folytatója annak az üdvtörténeti vonalnak, amelyet a múltban részint Ábrahám, részint Mózes képviseltek. Folytatása ez a rómaiaknak írt levélben megtett gondolati fejlődésének. A szelídolajfa ágai letörtek; a nemzetek apostolának munkája ojtatott bele a szelídolajfába, s most már övék a fa mindenestül, gyökerestül is, s nem a letört ágaké. Akik a régít képviselik, képtelen magatartást tanúsítanak: saját múltjukat adják fel, el és megmetéltekként ragaszkodnak valamihez, ami immár visszavonhatatlanul a múlté. (Róm 11,17sköv)

Szenvedélyes hangon számol be még a maga ehhez a múlthoz a legelkötelezettebb fokon ragaszkodó múltjáról, amelyet immár elvetett: "...a törvényben követelt istennektetszés szempontjából feddhetetlen voltam... kárnak ítéltém Krisztus... az én Uram ismeretének páratlan nagysága miatt. Őérte kárba veszni hagytam, és szemétnak ítélek mindent....".(Fil 3,6—8) Ma már veszteség és mit sem érő számára az, amit valamikor a legnagyobbra értékelt. Miért? Mert rájött valamire. Mire? A páli teológiára: "nincs saját istennektetszésem a törvény alapján, hanem a Krisztus hűsége alapján van istennektetszésem,, Istentől való istennektetszésem, a hit alapján...".(Fil 3,9) Rájött az első két lépcsőre, s nincs módja megérteni azokat, akik továbbra is, Jézus után is, körülmetélten óhajtják szolgálni Ielkük Istenét; akkor sem, ha ezt magán Jézus Krisztuson keresztül kívánják tenni.

b) "Ország" helyett "Egyház"

A zsinagóga (sunagwgh) 56 ízben kerül elő az Úsz-ben (96a num), de a C. P.-on belül egyszer sem. Ezzel szemben az egyház (ekklhsia) szóval 62 ízben is találkozunk a páli levelekben. A zsinagógát váltotta le vele? Ha a Damaszkus előtti Pálra gondolok, akkor igen. Ha a Damaszkus utánira, akkor nem azt, hanem valami mást, a Jézustól használt kifejezést és részben tartalmat is: az Isten Országát (basileia tou Jeou) váltotta le az egyházra. Talán emlékezünk még e mondatra: Az evangéliumok Jézusa tanítványokból álló országról beszél, Pál pedig egyházzal, melynek Krisztus, a kegyelem és a hit erejében megszerezte az istennektetszést, ahogyan azt a páli evangélium előadja (1d num).

A szövetségteológia végül is Pálnál az egyházba torkollik. Jézus alig beszélt — lehet, hogy egyáltalán nem beszélt, csak Máté adta ajkára — az egyházzal, mert közösségét, a Tizenkettőt a meglevő szövetségen s a zsinagógán belül működő megújódási mozgalomnak, folyamatos szövetségmegújítónak akarta, mely nem feltétlenül kívánja külön névvel is megjelölni magát. Reménytelen törekvés: ha nem ad egy mozgalom nevet magának, elnevezik az alapítóról a kívülállók: bencések, ferencesek, domonkosok, stb. Jézus mozgalma esetében: nosrim (názretiek) a kívülállók részéről, christianoi (krisztusisták, keresztények) — az antióchiaiak (kívülállók?) részéről. Jézusnak nem a név volt a fontos, hanem "mesterségünk címe": az, hogy keressétek az Isten Országát! Pálnak az ajkán viszont írói pályája kezdetétől fogva (korábban is? — nem tudhatjuk) kopik az Isten Országa kifejezés, hogy átvegye annak helyét az egyház. Tegye ezt nyilvánvalóvá az alábbi táblázat.

A táblázat felső része az Úsz. egészében veszi számba a két szó előfordulásait; az alsó rész az egyes páli levelek adatait hozza. A basileia a Corpus Paulinumban mélyen az átlagsűrűség alatt (0,37), az ekklhsia magasan az átlagsűrűség fölött (2,31) szerepel. A Corpus Paulinum-on belül a basileia használata nem mutat különösebb ingadozást: az 1Kor 5 előfordulása a csúc, s a Róm 1 előfordulása a relatív mélypont. Azért csak relatív, mert nyilván feljebb van, mint az az 5 levél (2Kor, Fil, 1Zim, Tit, Filem), melyekben egyszer sem kerül elő szavunk. Nagyobb ingadozást mutat az ekklhsia: az Efezusi levél a maga 9, ill. az 1Kor 22 előfordulásával a csúcson áll, a Róm pedig egyértelműen legalul.

	Újsz	Ev	ApCs	C.P	Zsidó	Kat.lev	Jelen.			
basileia	162	126	8	14	3	2	9			
sűrűség		1,66	0,37	0,37	0,62	0,22	0,77			
ekklhsia	114	3	23	62	2	4	20			
sűrűség		0,06	1,50	2,31	0,79	0,62	2,43			
	1—2T	Gal	1Kor	2Kor	Róm	Fil	Ef	Kol	Fm	Paszt
basileia	2	1	5	—	1	—	1	2	—	2
sűrűség,	0,72	0,36	0,62	—	0,12	—	0,34	12	—	0,49
ekklhsia	4	3	22	9	5	2	9	4	1	3
sűrűség	2,01	1,2	3,86	2,39	0,84	1,46	4,38	3,20	2,9	1,10

74. táblázat: Ország és egyház az Újszövetségben

c) Ki írta az Efezusi levelet?

A hagyományos elképzelés szerint ezt a levelet is Pál első római fogsága szülte, 61 és 63 között. A szakemberek viszont nem tudnak megegyezni abban, hogy ki a levél szerzője. Számomra is eldöntetlen. Két lehetőség van. Az egyik: csak börtön volt az a bérelt szállás, csak rajta voltak (kezén?, lábán?, mindkettőn?) a bilincsek, napi sétája valami zárt helyen lehetett, de városnézésre aligha volt módja, s így több ideje maradt spekulálni, mint Arábiát (Gal 1,17) leszámítva bármikor. Talán találkozott is valakikkel, akiktől egyet és más hallhatott, tanulhatott, s talán volt valami olvasmánya is, amely hatott rá. Nem olvastam arról, hogy nyomára bukkantak volna olyan személynek, olvasmánynak, melyből Pál szervesen gazdagodhatott, de ettől még nincs kizárva a lehetősége. Azt mondom: szervesen gazdagodott. Azért fogalmazok így, mert a levél tisztán csengi vissza a sajátosan páli tanítást: "...a harag fiait voltunk embervoltunk következtében... de Isten gazdag lévén a könyörületben, az ő nagy szeretete miatt, amellyel szeretett minket, életre keltett a Krisztussal együtt — kegyelemből van üdvösségtek... kegyelemből van üdvösségünk a hit által, és ez nem tőletek van: Isten ajándéka ez; nem cselekedetek fejében, hogy senki se dicsekedhessék... a törvényt tételes parancsolataival együtt hatálytalanította... a kegyelem pedig mindegyikünknek a Krisztus ajándékának mértéke szerint adatott..." (Ef 2,3.4.8.9.15; 4,7) Mindezen állítások nem ki- és beollózott mondatok valahonnan valahová, hanem a szerző sajátjai, amelyeket a tartalom egészébe szervesen beilleszkedő építőelemként használ a maga vadonatúj művének felhúzásához. Aki három éve képes volt — gondolatait tovább bontakoztató — Római-levelet írni, annál nem kizárt, hogy az akármilyen, de mégiscsak új élmények hatására képes lehet továbblépni is, tartalomban s formában (szókincs és fordulatok) egyaránt, s megírni egy új episztolát. Mert episztola ez az írás a javából. Episztolább a Római-levélnél. Személyes vonatkozás csak a bilincs (Ef 3,1;4,1) meg egy név: Tychikos. (Ef 6,21) A Római-levél szerzője — pedagógus, az Efezusié — professzor. Nem szenvtelen ugyan, de nagyon magasban jár, s azonnal himnusszal indít: "Áldott legyen az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki megáldott minket minden mennyei lelki áldással Krisztusban..." s mintha egyetlen lélegzetre mondaná el az első két fejezet közel félszáz versét.

A másik lehetőség: egy kiváló Pál tanítvány a szerző. Nem lehetetlen. Ha tudott Pál Zsidó levélt író tanítványt nevelni, még inkább tudhatott egy tőle jóval inkább függőt (az Efezusi-levél feltételezett szerzőjét) nevelni. Az sem érv ez ellen, hogy ekkora tehetséggel hogyan lehet valaki egy mű szerzője. Azért nem érv, mert a Zsidó-levél szerzője esetében sem akadtunk második vagy harmadik műnek a nyomára. S azért még kevésbé érv, mert a feltételezett szerző írhatta a Kolosszei levelet is. — Akárhogyan is van: a szerző ismerete nélkül is hatott és hat ma is a mű. S ezenfelül: új lépést is jelent — ha Páltól származót, ha nem — a szövetségteológia útján.

d) Szövetség és egyház

Az Efezusi levélnek van egy szövetség (Ef 2,12) és kilenc egyház-helye (Ef 1,22; 3,10.21; 5,23.24.25.27.29.32) Az egy beleágyazódik a kilencbe. Az első egyház-hely Krisztusról beszél.

Az Egyház, (Ef 1,22)

amelyben van egy mindenekfeletti Fej

amelynek Isten adta ezt a Fejet

amely ennek a Fejnek a teste

amely az Isten teljessége

amely a mindenkit minden tekintetben teljessé tevő Istennek a teljessége.

Ebbe a teljességbe beletartoznak a pogányok (nemzetek, nem-zsidók) is, akiket fitymának nevez a körülmetélés (a zsidóság), amelyet azért neveznek így, mert húsuk kézzel körül van metélve.(Ef 2,11)

E nemzetek(Ef 2,12—13) azok,

akik a múltban Krisztus nélkül éltek

elkülönültek Izrael közösségétől

idegenek voltak az ígéret szövetségeitől

reménység nélkül éltek a világban

Isten nélkül éltek a világban

akik azonban most már Krisztus Jézusban vannak

akik a távolból a közelbe kerültek Krisztus vére által

Ez a Krisztus(Ef 2,14—22) az,

aki a mi (fityma és körülmetélés) békeességünk,

aki a kettőt eggyé tette

aki lebontotta a kettőt egymástól elválasztó falat

aki hatálytalanította a tételes parancsok törvényét

aki a kettőt egyetlen új emberré teremtette

aki mind a kettőt kiengesztelte Istennel a kereszttel által

aki egy testté tette őket

aki megölte a köztük levő ellenségeskedést önmagában

aki békét hirdetett a távoliaknak és a közelieknek

aki által szabad az útja mind a kettőnek egy Lélekben az Atyához

akinek folytán a nemzetek már nem idegenek és jövevények

akinek folytán a nemzetek a szentek polgártársai

akinek folytán a nemzetek Isten házanépe

akinek folytán a nemzetek ráépültek az apostolok és a próféták fundamentumára és a sarokkö Krisztusra.

akiben az egész épület egybeilleszkedik, és szent templommá növekedik az Úrban

akiben a nemzetek is egybeépülnek Isten hajlékává a Lélek által.

S ezek után visszatérünk az elejére:

az Egyház(Ef 3,10.21;5,24.25.26.27.29) az,

amely által ismerik meg a földöntúliak Isten bölcsességét

amelyben Istené a dicsőség Jézus Krisztus által

amely alárendelődik Krisztusnak
amelyet Jézus szeretett
amelyért Jézus odaadta magát
amely megszentelt
amelyet igéjével Jézus megtisztított a vízfürdőben
amelyet dicsőségben állít majd maga elé Jézus
amelyen ne legyen ránc, folt meg ilyesmi
amely legyen szent és feddhetetlen
amelyet Jézus táplál
amelyet Jézus gondoz
amely az a test, amelynek mi a tagjai vagyunk
amelynek kapcsolata van Krisztussal
amelynek a Krisztus-kapcsolata — nagy titok.

A titok annyiban titok (60c num), hogy korábban nem jutott tudomásunkra, csak most ismertük meg; most, amikor Isten elárulta, tudomásunkra hozta. többé már nem titok. A Corpus Paulinumnak utolsó diathéké-helye egyháztanná szélesül. Pál számára e levélben a szövetségtan immár a múlté. Nincs min vitázni. Krisztusé a szövetség, s ez a szövetség látható alakot ölt az egyházban, amely szó immár nemcsak egyes helyi gyülekezeteket jelent, hanem azok összességét is. Tagjai zsidók és nem-zsidók. Megszűntek a körülmetélésből adódó gondok. Magasztalhatjuk Isten jóságát és Titkát, Krisztus önátadását és véré, és rajta lehetünk, hogy Isten szent templomává épüljön az egyház, amely megszüntette az emberiség eddigelé két különböző csoportját azáltal, hogy önmagában egyetlen és új embert (42. num) hozott létre, és annak új közösségét is.

A levélben vannak gondok, az episztolában ezek kikerülhetnek. Ki, mert felkínál valamit, amit rendben levőnek és minden problémát megoldónak gondol. Kétezer esztendő után sem bizonyult e felkínált szövetségtan annak. S mi több: a felkínáló maga is kettővé, sőt, nagyon sokfélévé lett: ortodoxok, katolikusok, protestánsok, stb.

Egy írás rendre csak tárgyalási alap lehet, s legyen bármilyen szép és okos, mindenképpen és szabadon megvitatandó, hiszen Isten nem szériában dolgozik, egyedi példányokként kerülünk ki kezéből: "a kegyelem mindegyikünknek a Krisztus ajándékának mértéke szerint"(Ef 4,7) adatik; mennyiségileg is, minőségileg is. A felkínálást abszolutizálni, égből pottyantnak s így vitathatatlannak tekinteni, eleve megghiúsítja a kettőt egyétevési kísérletek sikerének a lehetőségét is.

e) Nincs többé körülmetélt és körülmetéletlen

A Kolossze városába írt levél már nem episztoła. Rövidlete és világos kifejtése, részben továbbfejtése is, az Efezusba írt levél gondolatainak. A két levél ugyanazon szerző munkája, esetleg lekoppintás az Efezusiól megokosult szerző részéről. Tíz személy nevét is megemlíti, két további város is látókörébe kerül(Kol 4,13) — valóságos, személytől személyig érő levél.

A páli megváltásteológia csak háttérismeretként szolgál. A Fej, a Test, az Egyház, a Titok — az előző levél anyagából — alapos magyarázatot kapnak. Egy vonatkozásban többletinformációt is kapunk: a mennyi szféra nemcsak értesülést kap az egyház által, hanem Krisztus egyúttal a "fejedelemségek és

hatalmasságok"(Kol 2,10) feje is, akiket Isten "lefegyverzett, nyilvánosan megszégyenített és diadalmaskodott is rajtuk Krisztusban".(Kol 2,15) Ezenfelül Isten Krisztus által nemcsak a földiekkel engesztelődik ki, hanem a mennyeiekkel is. Hogy közelebből kik ezek, és miben áll akár lefegyverzés, akár kiengesztelődés, s hogy miért volt mindezekre szükség, az nem világosodik meg. Összesen ennyit állít: "Tetszett az egész Teljességnek (Istennek), hogy Benne (Krisztusban) lakjék, és hogy általa békéltessen meg önmagával mindent, a földieket és a mennyeieket, úgyhogy békességet szerzett a keresztfán kiontott vére által".(Kol 1,19—20) Goethe Faust-ja beszél famulusának, Wagner-nak arról, hogyha néhány fix pont birtokában levőnek tudjuk magunkat, akkora szellemi épületet tudunk arra építeni, amekkorát csak akarunk. A teológiai spekulációban pedig — kísérleti ellenőrzési lehetőségek híján —, ahogy csak akarunk, úgy szakadhatunk egyre messzebb és messzebb attól a részint egyszerű, részint szomorú tényről és valóságtól, hogy urak és papok megint kinyírtak Jeruzsálemben valakit, aki Istenre hivatkozva az egyetemes emberszeretetet ígért tanította.

Mindazonáltal a szerző égboltja nem egészen felhőtlen.

Bizonyos birtokában van a nagy eredménynek: "Nincs többé görög és zsidó, körülmetéltség és körülmetéletlenség,, barbár és szkíta, szolga és szabad, hanem csak Krisztus van. Ő minden, és Ő van mindenben",(Kol 3,11) mégis tudja, hogy e nagy és végső eredményt védeni is kell, mert az ember be nem éri a tiszta és magasatos teológiával s a feddhetetlen szeretet-életre buzdítással. Nem éri be, foghatóbb kapcsolatokra is éhezik a transzcendens világgal. Ez az éhsége pedig utat nyit a vallásokban annyira megszokott obszervanciáknak, amelyek rendre fölibe akarnak nőni a helyes tanításnak, s előbb-utóbb népi vallásossággént tért is nyernek. Szerzőnk azonban még az ezt megelőző, szigorúan elzárkózó fázisban leledzik. Étel, ital, ünnep, újhold, szombat, alázatoskodás, angyalok tisztelete, látomások, ne nyúlj hozzá, ne ízleld meg, ne is érintsd, magunk csinálta kegyeskedés, alázatoskodás, önsanyargatás — mindezek összefoglaló neve: a világ elemei (stoiceia tou kosmou) — olyan magatartások, melyekre a Főhöz ragaszkodás helyett kerül sor; értékük, hasznuk nincs, csak felfuvalkodottságra vezetnek.(Kol 2,16—23) Nem tartozik ezek sorába a keresztség, melyben Jézussal együtt meghalunk és feltámadunk,(Kol 2,12) s aminek erejében az odafent-valókra törekszünk,(Kol 3,2) és magunkra öltjük új emberként a szeretetet, amely tökéletesen egybefog mindent.(Kol 3,10.14)

Az új és kész szövetségteológia birtokában is ott vagyunk, hogy nem a törvény meghallói, hanem cselekvői minősülnek istenektetszőknek, ahogyan ezt a Rómaiakhoz írt episztola megállapította.(Róm 2,13)

f) Üdvöztetője minden embernek, de leginkább a hívőknek

A 13 páli levélből még négy van hátra — időben. A biztosan Páltól írt Filemon-levél, s a nagy valószínűség szerint nem Páltól írt három pasztorális levél. A páli szövetségteológiát ezek nem viszik tovább. Hiányoznak belőlük azok a tényezők, amelyek kiváltották e teológia megszületését. Kettőre gondolok. Az egyik: a zsidóság nagyobb súlya az egyes helyi egyházakban; s a másik: Pál forradalmi, háromlépcsős teológiája. Ezek adták azt a talajt, amelyen a szövetségteológia kivirágozhatott.

Tárgya és rövidege következtében a Filemon-levél eleve irreleváns szempontunkból. Ami a három pasztorális levelet illeti, azoknak megírására minden bizonnyal a zsidókeresztényeket a zsidóságból kiközösítő Jamniai Zsinat (94 körül) után került sor. A kiközösítés hatására a zsidókeresztények vagy megszűntek keresztényeknek lenni, vagy elindultak a teljes hellenizálódás, azaz a pogánykeresztények közti felszívódásnak az útján. Ilyen körülmények között kardoskodni a körülmetélés mellett, ha egyszer úgy sem vehetnek részt népük vallási és közösségi életében, lélektani lehetetlenségnek tetszik. "De mégiscsak körül kell metélnünk!" — ez a vélekedés Jamnia után a Páltól alapított és lényegében — többségében pogánykeresztényekből álló gyülekezetekben aligha hangzott el. Megszűnt ezzel a szövetségteológiára készítő tényezőkből az első.

Ami a második kiváltó tényezőt illeti, a három pasztorális levélben csak nyomokban található meg a páli első két lépcső tanítása. (Tit 3,4—7) Fenti címünk (1Tim 4,10) is mutatni kívánja, hogy a pasztorális levelek szemléletétől idegen egy olyan Isten, aki meghatározott krédónak vallásától tenné függővé a maga üdvöztető szándékát. A páli forradalmi újdonság érvényesülési lehetőségét e levelekben szinte teljességgel ellehetetleníti az a tapasztalat, hogy a levelekben kibontakozó keresztény élet minősége nem teológiai szubtilitások elfogadásának függvénye, hanem a harmadik lépcsőnek, azaz a családban, a munkaviszonyban (rabszolgák!) s az egyház közösségében tanúsítandó viselkedésnek, a szeretetnek a szálán függ.

Luther Márton transzba eshetett attól, hogy felfedezte magának a páli második lépcsőt, de a 16. századi magyarság nagy része aligha attól lett szinte pillanatok alatt evangélikussá, hogy Isten nem a cselekedetek alapján üdvöztet minket. Ha buzdítottak valamire hazánkban a 16. századi prédikátorok, nem kétséges, hogy a különb, az istennektetszőbb életre buzdítottak a gyülekezetekben. Ha prédikáltak is, nem a körülmetélés, de a középkori egyházban virágzó "emberi szörzés" ellen, ebből nem "élhettek meg"; sem a prédikátorok, sem a hívők. Istenben hívő zsidó, Istenben hívő keresztény egyaránt tudja napjainkban, hogy alapvetően nem saját vallásuk krédójának elmondásától és elhívésétől van béke szívükben, hanem lelkiismeretük szavára — Jónak kell lenned! — figyelésük eredményeképpen. Ilyen meg amolyan felekezethez tartozó keresztények esetében is ugyanez a helyzet. Teológiai meglátások kiszakíthatják a kereszténységet a zsidóságból, a nyugati keresztényeket elszakíthatják a keletiektől, a protestánsokat a katolikusoktól, de Isten ügye, az ember ügye nem a zászlócsere erejében megy előre. A tóra, Jézus, az emberi lelkiismeret közös szavát — Ne tedd a másinak, amit nem kívánsz magadnak! — követni, a zászlóra írt denominációtól függetlenül azonos jószándékot, azonos Istenbe-kapcsolódást, azonos emberi erőfeszítést kíván bármelyik táborhoz tartozzunk is.

A pasztorális levelek istennektetsző életre buzdításai kaphatnak zsidó, katolikus vagy protestáns csomagolást, de csomagoláson belüli tartalmukra itt is, ott is, meg amott is igent mondhat az egyetlen Isten képére megteremtett és egyetlen isteni üdvösségbe meghívott ember. A jézusi és a jézusi hangsúlyú teológiák azt teszik nyilvánvalóvá, hogy a niniveieknek semmiképpen sincs nehezebb helyzetük az ítélet napján, mint nekünk. A nem-jézusi teológiák pedig azt, hogy a tőlem különböző hitet vallók Isten és az ember ellenségei. A jézusi teológiák képviselői nem ragadnak kardot, és golgotákra kerülnek. A nem-jézusiak pedig véres háborúkban óhajtják megvédeni egyedül üdvöztető hitüket, amely egyedül kedves az Istennek, hogy Isten szolgálatában irtsák ki a más hitet képviselőket, akinek tanításait istengyalázó és istenbosszantó tévedésnek gondolják és tanítják egyetemeiken, máglyára küldő bíróságokon és harctereiken.

A pasztorális levelek nem ismerik a nem-jézusi teológiák harci böszültségét, minek következtében nem is fejlesztik tovább a páli szövetségteológiát.

106. A JÉZUSI ÉS PÁLI SZÖVETSÉGTAN

a) Amiben egy gyékényen árulnak

A páli szövetségtant szerelnők rátenni az általunk feltételezett jézusi szövetségtan mérlegére.

Aligha kétséges, hogy Jézus ama szövetségnek címzettjeként, amelyhez fűződő hűségét a maga vérének ontásával pecsételte meg, azokat az Izraelhez tartozókat és oda nem tartozókat tekintette, akik szavukkal és életükkel igent akarnak mondani arra az Országra, amelynek örömhírét hirdette. Ez annyit jelent, hogy Jézus a maga feltételezett szövetségtanában nyilván az Ábrahámnak adott egyetemes áldás ("Tebenned áldatnak meg a föld minden nemzetségei"), (Ter 12,3) folytatásaként felszámolta azt a partikularizmust, azaz csak Izraelre korlátozódást, amely a Sinai-hegyi szövetséget alapjában jellemzi. Ebben Jézus és Pál közös gyékényen árulnak.

Az sem kétséges, hogy Jézus a Sinai-szövetségen nem csak a szövetség címzettjeit illetően módosított, hanem a szövetség tartalmát illetően is, hiszen a törvény tökéletesítését küldetése tartalmának tekintette. Ez annyit jelent, hogy eme szövetség tartalma, amelyhez fűződő hűségéért vérét is ontotta, transzcendálta mind az ábrahámi, mind a Sinai-hegyi szövetség tartalmát. Ezt tette, hiszen az ellenséget sem kizáró egyetemes emberszeretet szükségképpen tartalma a szövetségnek, ha egyszer annak címzettje kivétel nélkül minden ember. Ez a szövetségtartalmi módosítás akkor is tény, ha Jézus a múlt iránt nagylelkűen, a horizontális szövetségen belül szakadást előidézni nem akarván, az atyákkal kötött szövetség summájának vallotta a maga új borát. Hogy Pál ugyancsak az egyetemes emberszeretetet vallotta a jézusi közösségek, ha tetszik a jézusi új szövetség tartalmának, az megint csak nem lehet kétséges. Közös gyékényük tehát erre is kiterjed. Mire nem terjed ki?

b) Amiben már nem árulnak egy gyékényen

Jézus szövetségének tartalma, ami az isteni ígéretet nézi, nem csupán transzcendens. Az örökélet az ő számára a szeretet immanens életét is jelenti. Az Isten Országáa temporális célkitűzést is jelent, az idők végezetéig tartó érvényűt. A szelídeké lesz a föld! — mondja Jézus akkor, amikor az még egyáltalán nem a szelídeké, és mi sem mutatott arra, hogy holnaputánra már azoké is lesz. S ma, kétezer esztendő múltán, még mindig kevés jele van a megvalósulásnak. Ezzel szemben Pál a maga részéről befejezte az emberi történelmet, saját életében várta annak befejeződését (98e num).

Pál elvetette a Sinai-szövetséget. Nem azon az alapon vetette el, hogy Jézus módosított az atyákkal, Mózes-sal kötött szövetségi tartalom. Hanem, mint láttuk, azon az alapon, hogy az általa megtartott ábrahámi szövetség és a jézusi új szövetség közös tartalmának tekintette a bármiféle törvénytuljesítéssel szembeállított és azt helyettesítő hitet.

Pál számára ez a hit alapvetően nem csupán a Jézushoz csatlakozást jelentette egyáltalán, hanem két tekintetben is eltért hitfogalma a jézusitól: erkölcsi és obszervanciális tekintetben. Ami az elsőt illeti, Pál szétválasztotta a hitet és a hűséget. A hit nála — legalábbis a 2. lépcsőben — nem tartalmazza a törvénytuljesítést. Sőt, kölcsönösen kizárják egymást (22. num). Jakab kritikája képviseli a kettőt (hit és hűség, hit és törvénytuljesítés) szíjjelbonthatatlan jézusi egységét (26. num). Gyakorlatilag ez Pál idejében nem okozott gondot, mert a 3. lépcsőben nem kevésbé kívánta a szeretet cselekedeteit, mint Jézus és annak személyes tanítványai. Később azonban meg nem engedhető elsőséget kapott a jézusinak gondolt dogmatikai tartalmú hit a jézusi erkölcsi örökség kárára.

Ami a másodikat illeti, Pál hitfogalmához hozzátartozik az ábrahámi—sinai szövetség jelének, a körülmetélésnek elvetése pogánykeresztények esetében, illetőleg értéktelennek, sőt olykor károsnak is nyilvánítása zsidó-keresztények esetében. Ennek messzemenő következménye támadt. Még pedig az, hogy megmagasodott egy obszervancia, egy szertartás — a körülmetélés felől nézve: egy másik szertartás — jelentősége. Nemcsak a Jézushoz csatlakozás és a jézusi szövetségbe bekerülésnek lett

követelményévé a keresztség, hanem Isten üdvözítő akarata érvényesülhetésének is feltételévé vált. A páli tanítás erejében a keresztség által kapja meg a Jézushoz csatlakozó személy azt a kegyelmet, bűnbocsánatot, isteni szeretetet, új létállapotot, amely Isten új szövetségi ígérete, az örökélet elnyerhetésének *conditio sine qua non*-ja. Jézus kívánta ugyan, hogy tanítványai megkereszteljék azokat, akik igent mondanak az általuk közvetített jézusi tanításra, de nem gondolta, hogy a keresztség az istennektetszés feltétlen feltétele volna. Azt gondolta, amit Pál maga is képviselt jobbik eszére hallgatva a Római-levél 2. fejeztében: lelkiismeretünk alapján ítél meg minket az Isten, nem pedig attól függően, hogy körülmélték vagy megkereszteltek bennünket, vagy egyiket sem tették meg velünk (103b num).

c) További fejlődési lehetőségek

Pált időben követően a jézusi közösségek szövetségstana két irányban fejlődhetett volna tovább: a feltételezett jézusi szövetségstan vagy a páli levelekben kifejtett páli szövetségstan irányában.

Ha a jézusi szövetségstan irányában fejlődik tovább, akkor sem nehezedik kicsiny teher a zsinagóga és az egyház kapcsolatára, mert a jézusi szövetségstan egyetemes emberszeretet-tartalma lehetetlenné tette volna a zsinagóga-hoz ragaszkodók számára az Ígéret földjéhez ragaszkodást; nem egyáltalában, hanem ami a szeretettel összhangba nem hozható eszközök igénybevételét illeti. Azaz a direkt megoldásokról, aminő pl. a háború, a maguk részéről le kellett volna mondaniok. Kénytelenek lettek volna rábízni Istenre, hogy teljesítse ígéretét esetleg zsidó államiséget biztosítás nélkül is. Nemcsak akkor lehet a miénk egy föld, egy ország, ha mimagunk vagyunk annak urai. Akkor is a miénk, ha ott élünk, dolgozunk és szaporodunk.

A jézusi szövetségstan megértése ezt a bár nem kicsiny terhet mégis elviselhetővé tehetné: megérthették volna a jézusi tanítás alapján a tanítványok is, a Jézushoz nem csatlakozó és a fegyverforgatásra készséggel vállalkozó honfitársaik is, hogy független Zsidóország esetleg csak az állam elhalását követően lesz lehetséges, s addig a Jézus-tanítványok csak olyan evilági országokban élhetnek, amelyekben a fegyvereket s a szükségképpen ezeken nyugvó államiséget csak más, Jézushoz nem tartozó népek, személyek hordozhatják. A jézusi szövetség által létrehozott tartalommodosítás, legalább is elvileg, nem jelentett volna tehát szükségképpen el nem hordozható terhet a zsinagóga-hoz, a körülméltetéshez, a múlt szövetségeinek kontinuitásához ragaszkodók számára sem.

A fejlődés azonban más irányba ment tovább, Pál irányában. Még pedig tovább fokozva azokat a nehézségeket, amelyeket már a páli szövetségstan is alig viselhető méretűekké formált, amikor leszólta egyfelől azt, ami a zsinagóga számára szent volt, másfelől pedig a zsinagóga és az egyház egységben maradása feltételeként a másik fél (ti. a zsinagóga) teljes kapitulációját tekintette.

A szövetségstan történelmi fejlődése a teljes kapitulációnak ezt az igényét csak tovább fokozta. Ezt mutatja meg következő fejezetünk. Ezen túlmenően szövetségstanunk történelmi fejlődése még egy további kapitulációt is kívánt, de ezt már az egyházon belül: a feltételezett jézusi szövetségstan teljes kapitulációját a páli szövetségstan előtt — elméleti tekintetben. Gyakorlati vonatkozásban pedig még további kapitulációra is sor került.

Az is kapitulálni kényszerült az egyházban, amiben Pál — a Római-levél 13. fejezetét nem számítva (86. num) — még egyetérthetett Jézussal. Az államiséget, a fegyvert és hatalmat alkalmazást Jézus nevében történő elutasításnak kellett kapitulálnia a jézusi új szövetség létrejötte utáni időben a keresztények körében is kibontakozó ellenséget ismerés és ennek összes következményei előtt. Magyarul: ami miatt módosított Jézus a régi szövetségi tartalmon, azt az egyház felvette a maga hajójába: a keresztény katona, a keresztény gyilkos a 4. századtól kezdve megszűnt ellentmondásnak számítani az egyház továbbfejlődő teológiájában, szövetségstanában.

Ami miatt jézusi alapon is létrejöhetett volna a szakadás a zsinagóga és az egyház között, az az egyház gyakorlatában elvileg és gyakorlatilag is eltűnik. A zsidó államisághoz ragaszkodó zsinagógához hasonlóan létrejött a különféle "keresztény" államiságokhoz ragaszkodó egyház. Egyfelől tehát a zsinagóga és az egyház kettévált a jézusi szándék ellenére is. Másfelől pedig a 4. századtól kezdve nem csupán a zsinagóga, hanem az egyház sem ragaszkodott a jézusi szövetségi tartalomhoz. Pedig e ragaszkodás nélkül aztán igazán nem volt semmi jézusi alapja a kettészakadásnak. De erről majd könyvünk utolsó fejezetében szólunk részletesebben.

A SZÖVETSÉGTAN TÖRTÉNETE

107. A ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVÉL

a) Szókincse

Mivel e tanulmányban a Zsidó-levél (továbbiakban: Zsid) Szövetségtanának bemutatása a feladatom, s nem a Zsid mondanivalójának egészére koncentrálok, ezért egy szó-statisztika segítségével szeretném érzékeltetni, mennyire középponti tárgya a levélnek a diathékológia (testamentológia), azaz a szövetségtan. Az Újszövetségnek ez a könyve, és csak ez a könyve diathékológia központú könyv. A levél legnagyobb gyakorisággal használt szavai e téma körül köröznék.

Az alábbiakban megadom a Zsid némely szavának, szócsoportjának az adatait: hányszor olvashatók a Zsid-ben, hányszor az Újszövetségben, s mekkora a sűrűségük e szavaknak levelünkben. (A sűrűség fogalmáról lásd az 1c num eligazítását.) Három csoportban hozom anyagomat:

a) Legalább tízszer előforduló kifejezések, minimálisan 3,5-es sűrűséggel

b) Csak a Zsid-ben előforduló szavai az Úsz-nek; melyekből csak egyet említek: azt a szót, amely a legtöbbször (nyolcszor!) fordul elő.

c) Végül a tíznél kevesebbszer, de legalább három ízben olvasható szavakat, amennyiben azok eléri a legalább 11,2-es sűrűséget.

A lenti 30 szó, ill. szócsalád felhasználásával készítsek egy bővített mondatot, amely rávilágít arra a mondanivalóra, amely véleményem szerint a szerzőt e levél megírására késztette. Ez a mondat így hangzik:

Az Ábrahám (14) Melkizedekjének (17) és nem Mózes (13) Áronjának (23) rendje (21) szerinti főpap (10) a közvetítő(20);

csak az ő egyszeri (25) és egyszer s mindenkorra szóló (22), és a sátoron kívüli (8), az igazi sátorban (7) a bűneinkért (12) vállalt gyalázata (24), azaz vérével (11), vérének hintésével (20) bemutatott (6,29,30) áldozata eredményezi a részesedést (718) az ígéletben (9), a nyugalomba (1) bemehetést, mégpedig

az előregedett (19) szövetségekötés (26) helyébe lépő jobb (2), tökéletes (5), örök (16) szövetség (4) révén,

a hitünk (15) fejében.

Tegye a szerző szándékának a megértését könnyebbé e fenti bővített mondat két egyszerű, vulgarizált változata. A változatok vulgarizáltak ugyan, de a szerző szándékát híven tolmácsolják.

1. Értelmetlen és haszontalan hülyéskedés, amit a zsidók csinálnak szövetségükkel, tórájukkal, főpapjaikkal, mert csak a mi főpapunk új és örök szövetsége és áldozata erejében kapunk bűnbocsánatot és üdvösséget.

2. Kutyafulét ér a régi szövetség, csak az új szövetség révén tudunk bejutni a mennyországba.

		Súr.	Zs.	Úsz.
	a)			
1	katapau-w,, -siV: megnyug-odni,, -vás	11	13	23,5
2	kreisson: jobb	13	19	20,0
3	JusiV: áldozat	15	28	15,0
4	diaJhkh: szövetség	17	33	14,2
5	teleioun,, -othV,, -wsiV,, -wthV: tökéletesít	12	28	12,0
6	prosjerein: áldozatot bemutatni	20	47	11,9
	sknh: sátor	10	26	11,0
	cwriV: kívül	13	41	9,6
	epaggelia: ígéret	14	52	7,7
	cier-euV,, arci,, -osunh: pap,, főpapság	34	156	6,1
	caima: vér	21	97	6,0
	camartia: bűn	25	173	4,1
	MwushV: Mózes	11	79	4,0
	Abraam: Ábrahám	10	73	3,8
	pistiV: hit	32	243	3,7
	aion,, -ioV: -: örökkévaló	21	193	3,0
	b)			
	Melcisedek,, Melkizedek	8	8	absz
	c)			
	metocoV: részesedő	5	6	23,0
	palaion: előregedni	3	4	21,0
	rati-zw,, -smoV: vérrel hinteni,, -hintés	5	7	20,0
	taxiV: rend	6	9	18,7
	ejapax: egyszer s mindenkorra	3	5	16,8
	Aarwn: Áron	3	5	16,8
	oneidismoV: gyalázat	3	5	16,8
	capax: egyszer	8,	14	16,0
	diatiJenai: szövetséget kötni	4	7	16,0
	prosjora: áldozat	5	9	15,5
	mesithV: közvetítő	3	6	14,0
	anajerein: áldozatot bemutatni	4	9	12,4
	leitourg-oV,, -iV,, -ein,, -ikoV: áldozatot bemutat-ó,, -ás,, -ni,, -ói,	6	15	11,2

75. táblázat: A Zsidó-levél szövetségtani szókinccse

b) A szövetségtani anyag

A levél részletes elemzése vagy akár csak a szó-statisztikából egybeállított mondat részletes kibontása helyett a levél szövetség-helyeinek bemutatására korlátozom magam. A szövetség szó első említésével csak a levél közepe táján találkozunk: "Krisztus jobb szövetségnek lett kezesévé". (Zsid 7,22)

Hogyan jut el a szerző ehhez a megállapításhoz? Azáltal, hogy vallja: egyfelől papi áldozat nélkül nem kaphatjuk meg azt az örökséget, amelyet Isten esküvel ígért meg Ábrahámnak, másfelől pedig állítja, hogy a Jézus előtti papság áldozata e célra alkalmatlan, míg a Jézus-főpap már a tökéletesség elérését biztosító áldozat bemutatására alkalmas főpap.

"Ha tehát a tökéletesség elérhető volna a levita papság által... mi szükség még azt mondani, hogy Melkizedek rendje szerint más pap támad, aki nem Áron rendje szerint való? Amikor megváltozik a

papság, szükségképpen megváltozik a törvény is... és az még inkább nyilvánvaló, ha Melkizedekhez hasonlóan támad más pap, hiszen ez nem testi parancsolat törvénye szerint támad, hanem örökkévaló élet ereje szerint; a bizonyágtétel így szól: 'te pap vagy örökké Melkizedek rendje szerint'. Ugyanis egy korábbi parancsolat eltöröltetik, mivel erőtlenségre és használhatatlanságra, mert a törvény semmit sem tett tökéletessé. Viszont egy jobb reménységet támasztott, mely által közeledhetünk Istenhez... ezért ő jobb szövetségnek lett kezesévé... ezért üdvözíteni tudja örökre azokat, akik általa járulnak Istenhez, mert ő mindenkor él, hogy esedezzek értünk... Neki nincs szüksége arra, mint a főpapoknak, hogy napról napra előbb saját bűneikért mutassanak be áldozatot, azután a nép bűneiért. Ugyanis ezt egyszer s mindenkorra megcselekedte, amikor önmagát adta áldozatul. Mert a törvény erőtlensége emberekkel rendelt főpapokká, a törvény utáni eskü ígérete pedig a Fiút, aki örökre tökéletes". (Zsid 7,11—28)

A Jézus előtti eszközök (törvény és olyan-ilyen áldozat bemutatását végző papság) tehát elégtelenek, tökéletlenek, erőtlenségre, használhatatlanságra. Minek következtében változásra van szükség; arra, hogy jöjjön a jobb, jöjjön az örökre tökéletes.

"Most azonban a mi főpapunk annyival különb szolgálatot nyert, amennyivel annak a különb szövetségnek lett a közbenjárója, amely jobb ígérek alapján kötött. Mert ha az első hibátlan lett volna, nem lett volna helye egy másodiknak". (Zsid 8,6—7)

Folytatódik tehát a szembeállítás. Egyfelől van az első és hibás szövetség, másfelől van a különb szolgálat, s a jobb ígérek tárgyában kötött különb és második szövetség. Hogy Isten maga is így gondolja a dolgot, azt hivatott bizonyítani egy Jeremiás idézet:

"Mert hibáztatja őket, amikor így szól: 'Íme eljön majd az idő, így szól az Úr, amikor új szövetséget szerzek Izrael házával és Júda házával, nem olyan szövetséget, amelyet atyáikkal kötöttem azon a napon, amikor kézenfogva kivezettem őket Egyiptom földjéről. Mivel azonban ők nem maradtak meg az én szövetségemben, én sem törődtem velük, így szól az Úr. Ez lesz a szövetség, amelyet Izrael házával ama napok után kötök — így szól az Úr: törvényeimet elméjükbe adom, és szívükbe írom azokat, és Istenük lesznek, ők pedig az én népem lesznek. Akkor senki nem tanítja többé így a társát és testvérét: ismerd meg az Urat! Mivel mindenki ismerni fog engem, a kicsinyek és nagyok egyaránt. Mert irgalmas leszek gonoszágaikkal szemben, és bűneikről nem emlékszem meg többé'". (Zsid 8,8—12; Jer 31,31—33)

Az idézett Jeremiás szöveg különös szemléletet tartalmaz:

a) Istennek van kétféle szövetsége: a Sina-hegyi meg egy jövőbeli új szövetsége. Azért veszi elő az újat, mert Izrael nem tartotta meg a szövetségi hűségét.

b) Isten irgalmasan fátylat borít Izrael hűtlenségére.

c) Isten új szövetségéhez Izrael és Júda háza meg fogja majd őrizni a szövetségi hűségét.

d) Erről az újszövetségi hűségről maga, Isten gondoskodik, amiről a régi szövetség idején nem gondoskodott, hanem akkor még Izrael és Júda népétől várta el a szövetségi hűség megőrzését.

Óhatatlanul felmerül a kérdés: miért nem vette le Isten a polcra már a Sinai szövetségekötés idején ezt a jobbik fajtájú szövetséget, amelyben ő maga gondoskodik Izrael és Júda szövetségi hűségéről? Miért várta Izraeltól, Júdától a szövetségi hűséget, hiszen tudhatta, hogy nem fog sikerülni nekik annak megőrzése? Válaszolok. Szemben Jeremiás szövegével, nincs Istennek ilyen jobbik fajta szövetsége. Csak olyan fajta szövetsége van, amelyben a szövetséges partnernek magának kell gondoskodnia a maga szövetségi hűségéről. Isten nem tud gondoskodni az én hűségemről. Isten nem lehet helyettem

hűséges. Ha helyettem hűséges, akkor már nem lehet hűségről beszélni, csak valamire megdeterminált emberről. De a megdeterminált ember már nem ember, csak bábu. S ha az, akkor Isten nem is tud szövetséget kötni egy bábuval, hanem csak bábjátékozni képes egy bábuvá silányított emberrel. A Pál-tanítvány szerző megtalálta az Ószövetségben az alkalmas idézetet, amelynek segítségével bizonyíthatja, hogy van két szövetség: egy első, régi, elavult, megöregedett, enyészethez közeli; valamint egy második, amelyik új, el nem avuló, meg nem öregedő, el nem enyésző, hanem az első leváltó.

Amikor az újról szól, elavulttá teszi az első, ami pedig elavult és megöregszik, az közel van az elmúláshoz. (Zsid 8,13)

c) Örökre tökéletesített megszenteltek

A 9—10. fejezetben kulminál a levél szövetségteológiája. Kilenc ízben kifejezetten is használva a "szövetség" szót, s ezenfelül még több ízben jelzővel, névmással utalva rá.

"Az első szövetségnek volt istentiszteleti rendje... a második kárpiton túl pedig volt egy sátor... ebben volt... a szövetség ládája... a szövetségládjában voltak a szövetség táblái... ott olyan ajándékokat és áldozatokat mutattak be, amelyek nem tudják lelkiismeretében tökéletessé tenni a szolgálattelvőt. Ezek a külső rendelkezések... csak a megjavítás idejéig kötelezők. Krisztus pedig... a nagyobb és tökéletesebb sátoron át jelent meg... Nem bakok és bikák vérével, hanem tulajdon vérével ment be egyszer s mindenkorra a szentélybe, és örök váltságot szerzett... A bakok és bikák vére külsőleg tesz tisztává... a Krisztus vére... megtisztítja lelkiismeretünket... Így tehát egy új szövetség közbenjárója lett Krisztus, mert meghalt az első szövetség alatt elkövetett bűnök váltságaért, hogy az elhívottak elnyerjék az örökkévaló örökség ígértét... Mert ahol szövetség van, ott a szövetségekötőnek meg kell halnia. Az első szövetséget nem léptették életbe vér nélkül, mert... Mózes... meghintette... az egész népet: ez annak a szövetségnek a vére, amelyet az Isten rendelt számotokra... vérkiontása nélkül nincs bűnbocsánat... Krisztus nem is azért ment be, hogy sokszor áldozza föl magát, ahogy a főpap megy be évenként... más vérével... így... egyszer jelent meg az idők végén, hogy áldozatával eltörölje a bűnt... Krisztus egyszer áldoztatott fel, hogy sokak bűnét elvegye". (Zsid 9,1—28)

Látható: a Tóra szőröstül-bőröstül elveszítette minden jelentőségét. A Tóra tanításbeli felének hátrálnia kellett a hit elől, a Tóra szentélyi, kultuszbeli felének hátrálnia kellett a Krisztus egyszeri áldozatbemutatása előtt. A Tóra egészét háttérbe szorította és leváltotta a hit és a Krisztus keresztye. Minek naponta és évente újra és újra csinálni valamit tökéletlen hatásfokkal, ha egyszer az egyetlen nagypénteki tett egyszer s mindenkorra szóló érvényűen tökéletes munkát végzett az Istent az ember bűneiért kiengesztelés tekintetében. A témát folytatják a következő fejezetek.

A Tórában előírt áldozat...sohasem képes tökéletességre juttatni az odajárulókat. Különben... az egyszer megtisztult áldozók többé semminemű büntudattal nem bírtak volna... Lehetetlen, hogy a bikák és bakok vére eltörölje a bűnöket. (Zsid 10,1—4)

Igazolja a 40. zsoltár alapján, hogy Isten nem is akarta ezeket az áldozatokat, hanem kizárólag csak a Krisztusét akarta.

Előbb azt mondta: "áldozatokat és ajándékokat, égő és bűnért való áldozatokat nem akartál, sem nem kedveltél" (ezeket a törvény szerint mutatják be), de később így szólt: "Íme itt vagyok, hogy teljesítsem akaratomat". Megszünteti az első, hogy helyébe állítsa a másodikat: az ő akarata szentelt meg minket Jézus Krisztus testének feláldozása által egyszer s mindenkorra. (Zsid 10,8—10)

A levita pap olyan áldozatokat mutat be, "amelyek sohasem képesek eltörölni a bűnöket". Krisztus pedig "egyetlen áldozatával örökre tökéletesítette a megszentelteket". Ezután szerzőnk újra idézi a

már korábban idézett Jeremiás szöveget: "Ez az szövetség, amelyet kötök velük... bűneikről többé nem emlékezem meg", (Zsid 10,16—17) hogy megadja a jeruzsálemi kultusznak a kegyelemdőflést: "ahol pedig bűnök bocsánata van, ott nincs többé bűnért való áldozat". (Zsid 10,18)

A szerző úgy gondolja, hogy Krisztus kereszthalálával elkövetkezett az emberiségnek az a korszaka, amelyben a Jézushoz csatlakozók részéről megszűnik a bűn. A Krisztus kereszthalála "az első szövetség idején elkövetett bűnöket" törli el. Ha mégsem szünnék meg, ha akad olyan Jézushoz csatlakozó, aki mégis vétkezik, annak a számára ezen az alapon már nincs is segítség.

Mert ha szándékosan vétkezünk az igazság teljes megismerése után, nincs többé bűneinkért való áldozat, hanem az ítéletnek valami félelmes várása, amikor tűz lángja fogja megemészteni az ellenszegülőket. (Zsid 10,26—27)

Az előző szövetség semmibevevőjét a törvény meggyilkoltatta:

"mennyyivel súlyosabb büntetésre lesz méltó az, aki Isten Fiát lábbal tapodja; a szövetség véré, amellyel megszenteltetett, közönségesnek tartja, és a kegyelem Lelkét megcsúfolja... félelmetes dolog az élő Isten kezébe esni". (Zsid 10,29.31)

A levél olvasóit segítse ebben a helytállásban az, hogy a Sinai-hegyi szövetségnél — alig győzi a szerző fényesre rajzolni — különb szövetség részesei lettek:

"mert nem járultatok... szélvészhez... nem bírták ki, ami nekik parancsolva volt... hanem járultatok... a mennyei Jeruzsálemhez... az elsőszülöttek... egyházához, akik be vannak írva a mennyekben... és az újszövetség közbenjárójához, Jézushoz, és a meghintés véréhez, amely hatalmasabban beszél, mint Ábel vére". (Zsid 12,18—24)

d) Istent-kisajátítás

Az újszövetséghez tartozók, tehát az egyház népe adja az elsőszülötteket. Azért mond elsőszülötteket, mert valami tökéletesen új kezdődött. Ezek az elsőszülöttek vannak beírva a mennyekbe. Iróniáival is, de még inkább fájdalommal lehet csak gondolnunk arra, hogy néhány esztendővel e levél megírása után a Jeruzsálem ostromából megmenekülő zsidó írástudók Jamniában elrendelik a zsinagógai liturgikus imádkozás anyagaként, hogy Isten törölje ki a noszimeket (= a Názáretit követőket) és egyéb eretnekek nevét az Élet könyvéből... azaz szerzőnk elsőszülötteinek a nevét. Iróniával, mert a kívülálló számára nevetséges ez az Istent-államosítás, Istent-kisajátítás. Fájdalommal, mert a nem kívülálló, az Isten ügye elkötelezettjei ordíthatnának a fájdalomtól, hogy miként cseréli le itt is, ott is az emberi önközpontúság a szeretetet; vagy ahogy a fiatal Szabó Lőrinc mondja: "Üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát".

Így lett aztán hallatlan fontosságú az elsőszülöttek egyházában (is), hogy az elsőszülöttek engedelmeskedjenek vezetőiknek, nehogy felüthesse fejét valaminő ellenséget érteni akaró disszidens magatartás. Olyasmiről, amiről a "Cigány a Doberdón"-történet mesél. A cigány mondja az első világháborúban a doberdói fronton a főhadnagynak: "Főhadnagy úr, kérdezem alássan, hol van az én ellenségem?" A főhadnagy az olasz lövészárkok irányába mutat. A cigány erre elindul abba az irányba. A főhadnagy rászól: "Hová még, Bibás?" A cigány válaszol: "Megyek, s kibékülök vele". Eddig a történet. Hogyan beszéli le a cigányt a főhadnagy a kibékülésről, arról nem szól a történet. Nem, mert köztudott, hogy hadbíróság, fejbélövés, helyszínen felkoncolás jár annak, aki ki akar békülni az ellenséggel. A vallási alakulatok fő és még főbb hadnagyaik is megvan a maguk kibékülésről lebeszélni akaró eszköztáruk: "Rettenetes az élő Isten kezébe esni!", s bizony oda esik, aki megkérdőjelezi — lövészárkon innen és túl egyaránt — a főhadnagyk, az előljárók eligazításait arról,

hogy kik vannak beírva az Élet könyvébe. Mindig azok, akik a soros főhadnaggyal együtt a lövészárkok nem túlsó, hanem innenső oldalán állnak.

Ne feledkezzetek meg előljáróitokról, akik Isten igéjét hirdették nektek... engedelmeskedjete előljáróitoknak és hallgassatok rájuk, mert ők vigyáznak lelkeitekre....(Zsid 13,7.17)

Úgy vigyáznak, hogy megmagyarázzák cigányoknak és elsőszülötteknek, hogy az Isten csakis és kizárólag a lövészárkok innenső oldalán található, elérhető. Pl. így:

"Van oltárunk, amelyről nincs joguk enni azoknak, akik a Sátorban szolgálnak... Jézus... hogy megszentelje az ő tulajdon vére által a népet, a kapun kívül szenvedett. Menjünk ki tehát őhozzá a táboron kívül... a békesség Istene pedig aki az örökszövetség vére által kihozta a halálból a juhok nagy pásztort, a mi Urunkat, Jézust, tegyen készségessé titeket minden jóra...".(Zsid 13,10.12.13.20—21)

A táboron kívülre! A táboron kívül találjuk meg Jézust — ez a végső summája a Zsidó-levélnak. Ez a vége az újszövetség szövetségteológiájának. Az újszövetség szövetségteológiájának vizsgálatát kezdve idéztem azt a teológust, aki úgy gondolja, hogy a Zsidó-levél alapján érthetjük meg (93a num), mire is gondolt Jézus az utolsó vacsorán, amikor a szövetség vérét említette. Akkor egy kérdőjelet illesztettem ehhez a megállapításhoz. Most kiegyenesítem a kérdőjelet és felkiáltójelet csinálok belőle: semmiképpen sem gondolt erre, táboron belül maradásra gondolt!

e) Grandes passus extra viam!

Ahogyan a Tóra "pedagógus" volt Jézus számára, úgy Pál is szerzőnk számára. Pál még kemény teológiai munkával jut el arra az eredményre, hogy a Jézus-esemény jelentősége abban áll, hogy Jézus kiengesztelte az Atyát az emberiség bűneiért; tehát abban, hogy a maga engesztelő halálával bűnbocsánatot szerzett mindenkinek, aki ezt elhiszi Pálnak és megkeresztelkedik. Szerzőnk viszont ezt a tanítást már mint kész eredményt veszi át tanítómesterétől. Kettejük munkája eredményeként indul rögzülésnek — egyelőre kétezer esztendőre szóló hatállyal — a Cur Deus homo? kérdésre egy olyan válasz, amely nem csupán elmegy a jézusi válasz és szándék mellett, hanem alapvetően szembe is kerül azzal. Szembe is, mert Jézus az Atyát egyfelől eleve csupa-irgalomnak, csupa-szeretetnek rajzolja, s így senkinek sem kell meghalnia azért, hogy az Atya hajlandó legyen magához ölelni a hozzá visszatérő tékozló fiút; bárkit, aki bűnbánattal és életét szeretetben megújítani akaró szándékkal közeledik hozzá. Másfelől pedig Jézus azt tanítja, hogy Isten Országá rajtunk fordul. Ha pedig rajtunk, akkor Isten állhat alá a feje tetejére is, ha mi emberek nem a szeretetre tesszük rá életünket. Enélkül nem megy előbbre Isten országának ügye. Ezzel a jézusi szemlélettel szemben szerzőnk azért ünnepli Jézust, mert egyszeri nagypénteki áldozatával egyszer s mindenkorra szentté, istennektetszővé, elfogadottá tett minden embert. Természetesen ő is tudja, hogy ez csak annyit jelent, hogy az Atya hajlandó szeretni az embert. Ennyit jelent és nem üdvösség-automatikát, hiszen az üdvösséghez kell az ember hűsége is.

Az egész páli-páltanítványi gondolkodás mélyén ott rejlik egy ki tudja milyen eredetű gondolat. Az a gondolat ti., hogy a bűn következtében halálos sebet kapott Isten és ember kapcsolata, tehát a "szövetség". Pál és iskolája számára Jézus jelentősége abban áll, hogy begyógyítja, eltünteti ezt a halálos sebet. Halálos sebet kell mondanom, mert az ember a páli szemlélet szerint s a páli Jézus-szerep nélkül bizony bele is halna — Isten haragja miatt — abba, hogy Isten nem hajlandó magához emelni őt. Hogyan tudott ez az Izrael népétől, a "Törvény és Próféták"-tól is, és Jézustól is idegen koncepció megszületni az Izraelhez tartozó s a Törvényt és Prófétákat ismerő és Jézusért rajongó Pálban — erre még nincs megnyugtató szellemtörténeti válaszunk. Legfeljebb pszichológiai. Meg kellene találnunk azt az írást — s ez biztosítaná a szellemtörténeti választ —, amely Pál előtt (és Páltól igazolhatóan el is olvasottan) elmondja, hogy az emberi bűn (bűnök) következtében Isten megharagudott az emberre, s nincs módunk ezt a haragvó Istent kiengesztelni magunk iránt. Mert ennek a feltételezett és valaki által

képviselt nézetnek—ismeretnek, gnózisnak és szerzőjének válaszol valójában a Corpus Paulinum. Ez a gnózis lett csapda szerzőnk, Pál és a hozzájuk igazodó keresztény kétezer esztendő számára.

E gnózis-hatás nélkül szerzőnk Izajással és a többi prófétával együtt elmondhatta volna, hogy a felebarát szeretete nélkül Izrael számára haszontalanok a templomi áldozatok, mert az Atya akaratának teljesítése nélkül nem lehet asztalhoz ülnünk az Isten országában. Azt is elmondhatta volna, hogy a templomi papság szerepénél jelentősebb Izrael minden tagjának a "papsága", akármely törzshöz tartozzék is. Ti. az a papság, amelyre a próféták nyomában az egyébként nem-pap Jézus mutatott példát nekünk: a vérig való hűség papságára, amely nélkül a szerzőnk által legyártott legcsudálatosabb főpappal sem jutunk semmire. Egy Jézus esetén marad a tört vér fekete folt. Nagyon sok kell belőle, hogy megváltozzék a világ. Fölibe emelhetette volna szerzőnk ezt a nem-papok számára is lehetséges és Jézus életében megtapasztalható papi funkciót a Lévi-törzs összes papi tevékenységének, és Izrael érthette volna szavát, mert írva van a zsoltáros könyvben: "égő és bűnért való áldozatokat nem kedveltél... Ime itt vagyok..., hogy cselekedjem, oh Istenem, a te akaratodat!".(Zsolt 40,7—9; Zsid 10,6—7)

De a gnózis-problémának s e probléma páli feloldásának hatására a Jézus-eseménynek a Jézustól szándékolt céltól és jelentőségtől nagyon-nagyon különbözött tulajdonított. Nevezzük ezt a nagyon különbözött most vallási csodaszernek. Ez a "vallási csodaszer" rendre szembekerül a teremtésteológiával. Ez utóbbi ennyit mond: jónak kell lennünk. A vallási csodaszert keresők pedig eleve lemondanak arról, hogy az embernek sikerülhetne jónak lennie, Etekintetben reménytelenek. Ez a reménytelenség arrafelé mozgatja őket, hogy az emberi élet problémájának megoldását valami másban keressék és találják, mint amit a teremtésteológia s az ezt tápláló általános emberi lelkiismeret szava tanít és elibénk ad. Ez a más sokféle lehet. Két alaptípusára utalok csupán:

a)Valami ősi rontás történt, s a vallásnak ki kell módolnia az ősi rontás hatálytalanítását.

b)Az ember alkalmatlan arra, hogy jó legyen, s a vallásnak valahogy ki kell módolnia, hogy az Isten maga legyen jó az ember helyett.

E vallási csodaszer megjelenésének vészes következményei vannak. Kettő is.

a)Mindegyik vallás kitalálja a maga egyedüli és kizárólagos hatású csodaszerét, minek következtében a vallások versengenek egymással, s gyilkos háborúkba keverednek egymás ellen.

b)Isten teremtésteológiai gondolata — hogy az embernek jónak kell lennie — kitessékelődik a vallásokból, s profán próféták viszik tovább a történelemben Isten ígését, "amelyet Fia által szólott nekünk ez utolsó időkben".(Zsid 1,1).

108. AZ APOSTOLI ATYÁKTÓL A KONSTANTINI FORDULATIG

a) Amikor még állt a Templom

Jézus korában a zsidó nemzet felelős vezetője a főpap. Kaifás főpap s a vezetése alatt álló Nagytanács bírósági tárgyalással válaszolt Jézus mozgalmára: istenkáromlóknak minősítette a Názáretit, és kivégeztette őt az Izrael országát megszállva tartó Római Birodalom tisztviselőjével, a prokurátorral, Pilátussal. Hamarosan Péter és János is a Nagytanács s a főpap elé kerül.(ApCsel 4,13) Majd Péter és az apostolok...(ApCsel 5,29) s meg is akarják ölni őket,(ApCsel 5,33) de Gamáliel közbenjárásának köszönhetően megússzák megvesszőzéssel. (ApCsel 5,40) Ezt követően Istvánt hurcolják a Nagytanács s a főpap elé, aki már nem úszta meg, mert megkövezték őt.(ApCsel 7,57) Üldözés tör ki Jeruzsálemben a Jézushoz tartozók ellen, s ennek (egyik) vezéralakja, Saul (Pál) "sorra járta a házakat, elhurcolta a férfiakat és nőket, és börtönbe vetette őket".(ApCsel 8,3) Megtérése után hamarosan — Damaszkuszban is, Jeruzsálemben is — az ő élete is veszélybe kerül(ApCsel 9,23.29) a Názáreti mozgalma ellen tiltakozó honfitársai részéről. A damaszkuszi keresztények kötélén—kosárban menekítik ki Damaszkuszból, a jeruzsálemi testvérek pedig lekísérik a tengerparti Cezáreába, s hazaküldik Tarsuszba,(ApCsel 9,25.30) hogy megmentse életét honfitársai kezéből. Nem szívbajosak e honfitársak, és prófétagyilkos hagyományaiknak megfelelően reagálnak a jézusi újdonságra.(vö Mt 5,12; 23,34—36; Lk 13,33) Isten választott népe, Izrael, rendre keményen védekezik a választottságának egyébként nagyon is megfelelő jézusi, prófétai hangmegütésekkel szemben. Rendre csak hivatalosaknak bizonyulnak a választottak.(Mt 22,14)

Heródes király kivégezteti karddal a Zebedeus-fia Jakabot, s mikor látja, hogy ezzel megnyeri a zsidók tetszését, Pétert is elfogatja.(ApCsel 12,2—4) Mit kellett szenvednie Pálnak honfitársai részéről, tudjuk az Apostolok Cselekedeteiből, Pál leveleiből is: "Zsidóktól öt ízben kaptam negyven botütést egy híján, háromszor megvesszőztek, egyszer megköveztek".(2Kor 11,24—25) Évtizedekkel később, 58-ban, amikor felmegy Jeruzsálembe, csak azért tud kimenekülni kezükből, mert mint római polgárnak joga van fellebbezni a császárhoz.(ApCsel 22,22—29) A jeruzsálemi ostromot megelőzően az Úr testvérét, a Jeruzsálemben köztiszteletben álló tóra-hű Jakabot is kivégzik — tudjuk Josephus Flaviustól. Miután Jeruzsálem elesik, a zsidóságnak nincs módja — leszámítva a Bar-Kochba lázadás, Juliánus aposztata és a perzsa szasszanída-uralom idejét (H. Renstorf — S. v. Lortzfleisch, Kirche und Synagoge 1968, I.69.157.166) — karhatalommal küzdeni a Jézus-mozgalom ellen. De amikor módjuk volt rá, védekeztek; nemcsak szóval, hanem fegyverrel is. Tették ezt Jézus előtt és Jézus után is, minden olyan eszmeiség ellen, melyet a zsidó "trón és oltár"-szövetség üldözendőnek minősített. Mindez mit sem von le a keresztényeknek a zsidókkal szemben tanúsított majdani, a nagykonstantíni fordulat után tanúsított magatartásának súlyából, de reális alapra helyezi a keresztény felelősséget. Zsidók és konstantínutáni keresztények egyaránt nem Jézus tanítása szerint bántak el ellenségeikkel, eszmei ellenfeleikkel szemben: mind a két csoport gyűlölte azokat, akiket ellenségeinek tekintett.

Jeruzsálem 70-ben bekövetkező eleste után egy időre kiesett a fegyver a zsidók kezéből. De azért nem maradtak tétlenek. Pál és a Zsidó-levél szövetségteológiájára megfelelő válasz érkezett. Ezt a választ az alábbiakban Karl Thieme tanulmányának kivonatolásával mutatom be.

b) A Jamniai Zsinat

Az írástudóknak már a Sirák fia Jézustól is(Sir 39,1—11) dícsért (túlnyomóan a farizeusokhoz tartozó) rétege adja java részét annak a hatóságnak, amely mint 'a jeruzsálemi templom négyszögű kamrájának legfelsőbb bírósága' végső döntéseket hozott a tórahű zsidóság tan- és magatartás-beli kérdéseiben. Talmudi felfogásban — rendre 71 taggal — ez a réteg mint Jabnei (Jamniai) Akadémia túlélte a Templom 70-ben történt pusztulását. Már korábban is ez volt a helyzet: kifelé még a főpap számít a zsidók Isten rendelte uralkodójának, aki a zsidó önkormányzat rómaiaktól elismert feje. A szellemi vezetés azonban már az írástudó vénnek kezébe kerül. Ők ellenőrzik a főpapot és a Templomot, végső

fórumot jelentenek a Tóra magyarázatában, rendezik a naptárt, minden folyamatba bekapcsolódnak. A (Kr. e.) negyedik és harmadik század papi államából rabbinikus állam lett, s ezt a kettőt nem szabad azonosnak tekinteni. Ezt a rabbinikus államot, az ószövetségnek ezt a maga korabeli "Egyházi Tanítóhivatalát", Jézus és tanítványai, Pált is beleértve, egészen a 80-as évekig mindenkor legitimnek ismerték el; valahogy úgy, ahogy Jeanne d'Arc is, aki keserű haláláig is legitimnek ismerte el azt a tanítóhivatalt, amelynek nevében jogtalanul elítélték; persze anélkül, hogy habozott volna, miként az apostolok, "inkább Istennek engedelmeskedni, mint embereknek". (ApCsel 5,29) Pál sem utasította el a maga részéről mint eleve illetéktelent a jeruzsálemi törvényszéket, hanem (nagyon ügyesen) védte magát előtte. (ApCsel 23,6) Csak amikor megtudta, hogy minden törvényes eljárás nélkül egyszerűen meg akarják gyilkolni, (ApCsel 23,12—22) akkor feljebbezett Néró császárhoz (ApCsel 25,10—12). Sem őt, sem Jánost és Pétert, Gamálielnek köszönhetően (ApCsel 5,34—42) még Jakabot, az Igazat (Josephus, Ant. lud. XX, 9,1) s Jézus egyetlen más apostolát sem minősítette halált érdemlő istenkáromlóknak soha az annak rendje és módja szerint összehívott zsidó törvényszék, bár más volt az eset a "hellénista" Hetek Tanácsa vezetőjének, a Prótomártír Istvánnak az esetében. S ez nem is olyan nagyon csodálatos, ha meggondoljuk — a Talmud felől nézve —, miről is volt szó a rabbinikus tanítóhivatal és a Názáreti Jézus apostolai között...

A zsinagóga felől nézve a názáretiek (nosrim) "útja" (ApCsel 9,2;22,4;24,14) csaknem az egész első században — bár keményen vitatott, de nem magától értődően tarthatatlan — zsidóságon-belüli irányzatot jelentett; valahogy úgy, ahogyan az egész 17. században belső-katolikus irányzatnak számított a janzenizmus, melynek keménynyakú képviselőit csak 1718-ban közösisítették ki, s akik ettől fogva számítanak szakadároknak.

Nem az 'egyházi' (értsd: papi), hanem a zsinagógai tanítóhivatal, a "Mózes katedrája" — II. Gamáliel rabbi, a Jabnei Akadémia elnöke — tette teljessé az elválást zsidóság és kereszténység között a század tizedik évtizedében (Zucker). A kölcsönös kapcsolatok akkor kezdődő fázisának legalaposabb kutatója, Marcel Simon hasonlóan vélekedik: a legrégebbi rabbinikus tanubizonyosságok szerint az eretnekek (mimim) ott vannak az "ortodox" zsidó közösségekben: látogatják a zsinagógai istentiszteleteket, aktívan vesznek részt a liturgiában. Mielőtt külön közösséget hoznának létre, addig egyedi individuumokként pusztán csak "rühös bárányok", akik azért elvegyülnek a kiválasztottak nyáján belül. Ez a tényállás pontosan megfelel annak, amit észlelünk Palesztína keresztény hívői körében, akik, mielőtt zsidókeresztényekké lettek, krisztushívő zsidók voltak. Minden arra látszik mutatni, hogy a törést inkább rabbinikus oldalról kezdeményezték, mégpedig kiközösítés formájában. II. Gamáliel utasítására valamivel Jeruzsálem pusztulása után, valószínűleg 80 körül (újabb zsidó történészek szerint csak 94-ben) beleillesztették a Tizennyolc Áldásba/Könyörgésbe (semone esre) az eretnekekre (mimim) vonatkozó hírhedt formulát:

A hitehagyottak számára ne maradjon remény!

A pimasz bandát pusztítsd ki sietősen napjainkban!

A Názáretieket (nosrim) és egyéb eretnekeket (mimim)

pusztítsd el egy szempillantás alatt!

Töröljék ki őket az élet könyvéből!

Nevük ne legyen beírva az istennektetszők közé!

Áldott légy, ó, Urunk, aki megalázkod a pimaszokat!

A 12. áldás e kiegészítése folytán, mely eredetileg csak Róma "pimasz kormányzatára" irányult, lehetetlenné válik, hogy egy zsidókeresztény előimádkozzék, vagy mint annak hallgatója akár csak Ament kiáltva is azonosodjék az előimádkozó imájával. Még a 4. században is kifejezett rabbinikus rendelkezéseket kellett kibocsátani, hogy az istentiszteleti előimádkozásra felszólítottak ki ne ügyeskedjék az áldásból a pimasz banda, azaz a názáretiek ellen irányuló formulát; bár egyébként viszonylag szabad áldás-megfogalmazásokat szorgalmaztak. Nem lett volna szükség a nyomatékozásra, ha olykor-olykor nem tapasztalták volna meg az ügyeskedést. Érthető, hiszen még jó sokáig kemény harcban állt egymással a zsidó és a keresztény prozelitizmus.

A rabbinikus kiközösítés kemény döntésére mögötte el nem maradó keménységű keresztény válasz született, melyet észlelhetünk az újszövetségi kánon írásaiban. Ha a szinoptikus Jézus csak tudtul adja a tanítványoknak, hogy "átadják őket a törvényszékeknek és megostorozzák őket a zsinagógákban", (Mt 10,17) akkor János Jézusa — Jamnia után! — már így fogalmaz: "kiközösítetteké tesznek majd titeket" (aposunagwouV). (Jn 16,1) Éppen ezért a "zsidók" megtisztelő titulust is radikálisan megtagadják tőlük: "zsidóknak hívják magukat, de nem azok, hanem a Sátán zsinagógája"; (Jel 2,9; vö 3.9) "Ábrahám fiainak" sem számítanak többé, még kevésbé Isten gyermekeinek: "Ti az ördögtől származtok, mint atyától, s azt akarjátok tenni, amit atyátok kíván". (Jn 8,44) (Mysterium Kirche in der Sicht der theologischen Disziplinen — Herausgegeben von Ferdinand Holböck, Thomas Sartory OSB, Otto Müller Verlag, Salzburg 1962: Karl Thieme, Das Mysterium in christlicher Sicht des Alten Bundesvolkes II. 59—80)

Fegyverek nélkül is ment az éleslövészet. Ezt a hangot — a zsidókét is, a keresztényekét is — az egyetemes emberszeretet alapján állva csak az engedheti meg magának, aki tudja, hogy a kardnak a hüvelyében van a helye. Tudták-e az első század Krisztus-követői? Talán tudták. Tudták-e a Jézust elutasító zsidók? Aligha, mert Bar Kochbában reménykedtek. Tudták-e a konstantínutáni keresztények? Nagyon hamar elfelejtették.

c) Bar Kochbától Kallinikumig

A kiirtásra szánt népeknek ritkán akad hatékony szószólójuk. Vesznie kellett a 16. században Amerika őslakosságának, századunkban előbb az örményeknek, majd Sztálin és Hitler áldozatainak, napjainkban pedig — bizony többek között — a kurdoknak. Mire az emberi lelkiismeret felháborodik a népirtások miatt, addigra már rendre milliók és tízmilliók lesznek a népirtás áldozataivá. Ezen utólagos felháborodások legsikeresebbje a kiirtott zsidó milliókon kelt felháborodás. A kurdok jelen helyzete jól mutatja, hogy napjaink hangos "holokauszt"-felháborodása is csak utólagos bocsánatkérésekre (pl. a francia püspöki karé: 1997. szeptember 30., Drancy) elegendő, de megelőzésre nem. A megelőzést csak a jézusi etika érvényesülése biztosíthatná: Szeresd azokat is, akiket ellenszedsz ítélsz!

A "Ki számít Izraelnek?"-vita zsidó, ill. keresztény képviselőinek kétezer esztendő története jól mutatja, hogy e jézusi norma nélkül a vitázó felek fegyverrel is irtották egymást, amikor módjuk volt rá. Irtották egymást Isten nevében, választottságuk tudatában — Isten gyalázatára s maguk kárára. A zsidók nem érték be a Jamniai Zsinat határozataival, a keresztények sem Szent Pál teológiájával. A viták éles lövészetét rendre felváltotta a fegyverek éles lövésze. Mindkét fél részéről, amikor arra módja volt.

A zsidó államiság összeomlása után (Kr. u. 70) két emberöltővel a zsidóságnak újra lehetősége támadt a vitákban megfogalmazott érvek fegyverrel megtoldására. Szent Jusztinosz vértanú, Antonius Pius császár számára 150 körül írt Apológiájában így számol be a Bar-Kochba lázadás (132—135) ide vonatkozó eseményeiről: "...mindenütt, ahol csak zsidók vannak... bennünket idegeneknek és ellenségeiknek tartanak, és... amennyire csak erejükből telik, minket pusztítani és büntetni akarnak... a nem régiben lezajlott zsidó háborúban Barkhókhebasz, a zsidó felkelés vezére, csupán a

keresztényeket büntette meg keményen, hogy tagadják meg, és káromolják Jézust, a Krisztust" (31,5—6).

Bar-Kochba lázadásának leverése után már csak áttételesen sikerült a zsidóknak karhatalmi támogatást szerezni törekvéseikhez; a 4. század közepén. Egyfelől a perzsa szasszanida uralom idején, amikor is a hadműveletekben a zsidók a perzsák oldalán állottak, akik hadaikkal egészen a Földközi tengerig hatoltak a "keresztény" római császár ellenében; másfelől Julianusz császár rövid uralkodása idején (K.—H. Rengstorf és S. von Kortzfleisch, Kirche und Synagoge 1968. I. 155., 165—166.o.).

A konstantíni fordulat után — s fokozatosan már nyilván korábban is — a keresztények is nagyhamar elfeledték, hogy mire tanította őket Jézus. Valószínű, hogy a zsidók kezdték a pogányságot visszaállító Juliánus császár (361—363) éveiben a keresztény templomok lerombolásával erősíteni térítési lehetőségeiket. Biztos viszont, hogy 388-ban a mezopotámiai Kallinikon városában a keresztények a helyi püspök izgatására felgyújtották s kifosztották a zsinagógát. A városi előljáró Theodóziusz császárhoz fordul eligazításért, aki közli vele, hogy járjon el a bűnösökkel szemben a birodalmi törvények alapján; azaz a püspök építtesse fel a zsinagógát, a zsinagógából ellopott tárgyakat szolgáltatassák vissza, a gyújtogatókat és tolvajokat pedig büntessék meg. A helyi püspök a határozat ellen a nagy tekintélyű milánói püspökhöz, Szent Ambrushoz fordul, aki kiáll kollégája mellett, és levelével Theodóziust meghátrálásra kényszeríti. Ambrus írása jól mutatja, hova s meddig jutott el a zsidók és keresztények közti párbeszéd és ellenségeskedés.

"Császár, azt kívánom, hogy büntess meg előbb engem, s tégy engem felelőssé, ha bűnténynek tekinted ezt az ügyet. Itt áll előtted egy tettét bevalló vádlott. Kijelentem, hogy én gyújtottam fel a zsinagógát, de legalábbis én adtam rá parancsot, hogy szűnjön meg létezni az a helyiség, amelyben Krisztust megtagadják... A zsidó hitetlenség épületét keresztények pénzéből kellene felépíteni? A Krisztus segítségével gyűjtött pénz menjen át a hitetlenek birtokába? Hogy kiírassák majd zsinagógájuk homlokára a zsidók: 'A hitetlenség temploma, melyet a keresztények pénzéből emeltek'? ... a hitetlenség épülete, az istentelenség otthona, az őrzöngés menedékhelye, melyet maga az Isten átkozott meg... Ezek csak zsidó fogások, gyanúsítások, hogy kivizsgálásukra rendkívüli katonai bizottságok és csapatok érkezzenek, akik majd ezt mondják: 'Hogyan segíthet nekünk Krisztus, akik Krisztus ellen a zsidók érdekében szállunk harcba? Nekünk, akiket azért küldenek ki, hogy segítsünk a zsidóknak bosszút állni? Elveszítették hadseregeiket, s most a mieinket akarják romlásba vinni! Milyen gyanúsításokra nem vetemednek majd azok, akik Krisztust is hamis tanúkkal gyalázták?... Azok, akik az isteni dolgokban is folyton hazudnak? Kit nem fognak, akár ismeretleneket is, törvény elé hurcolni, hogy bilincsekben lássák a keresztények végtelen sorát, hogy rabszolgasorban lássák a hívőket...? Biztosítani akarod ezt a diadalt a zsidóknak az egyház felett?... a hitetlenek diadalát, ó Császár, a zsinagóga ujjongását az egyház gyásza felett? Mi köze van az istenfélőnek a hitetlenekhez? A hitetlenekkel együtt ki kell irtani a hitetlenség bizonyágtevéseit is" (i.m. 91—92).

A milánói püspök nagyhatalom volt a trónért versengő császárok körében. Theodóziusznak engednie kellett, de a szent püspök fenti szemlélete ellenére, a Birodalom még évtizedeken keresztül (393, 397, 412, 423) törvényekkel védte a zsidók szabad vallásgyakorlatát.

Az államvallássá lett kereszténység — mint látjuk — ugyanúgy nem akarta túrni az istenmegközelítés egyéb, a magáétól különböző útjait, ahogyan a zsidó Jeruzsálem s a pogány Róma államvallásai sem viselték el a vallási másságot. A történelem eseményein tűnődő pedig borongva tapasztalja, mit csináltak a Jézusra hivatkozók Jézus szeretetparancsából. S csak elborzadva képes gondolni arra az időre, amikor a Theodóziusz-utódokat az ambrusi szemléletben nevelik majd, s nem lesz már többé e szemlélettől úgy-ahogy független államhatalom, hanem az "egyetemes keresztény kultúra" fogja meghatározni, hogy mi a hitetlenség, az istentelenség, s mi az, amit maga Isten is megátkozott.

A folyamat a Galata-levéllel kezdődött, mely a körülmetéléshez ragaszkodó zsidókat csak allegórikusan házasítja össze a jogfosztottság állapotára utaló rabszolga, rabszolgál, szolganő (douloV, douleuein, paidiskh)(Gal 4,1.7;4,25;4,22.23.30.30.31) kifejezésekkel. Ami Pálnál még csak allegória volt, az Ambrusnál már valóságos jogi követelmény, s szemlélete másfél ezer esztendőre határozza majd meg a fent említett jézustalan "keresztény kultúrát".

109. BARNABÁS LEVELE

a) Nincs megírva a keresztény szövetségteológia története

Könyvünk korábbi fejezeteiben az Újszövetség c. írásgyűjtemény szövetségteológiáját akartuk bemutatni; súllyal a Corpus Paulinum-ét. A szinoptikusok, az ApCsel és a Jelenések hét helye csak egyetlen szövetségről tud. Pál tud már régiről és újról, tanítványa a Zsidó-levéiben pedig már üdvtörténeti plusquamperfectumként kezeli szőrtől-bőrtől azt a szövetséget, amelyet a Jézus-esemény — a levél szerzője szerint — üdvözítésre alkalmatlanná varázsolt, ha nem is a múlta, de a jelenre vonatkozóan mindenképpen. Amennyire Behm már említett tanulmánya (NtWB II 137) alapján megítélhető, az Újszövetség szövetségteológiájának jelen könyvünkben megmutatott rajza, alighanem merő újdonság annak a beidegzett keresztény tudati képletnek következtében, hogy Jézus a megváltó, s nagypéntek délután három óra előtt nincs üdvösség az emberi évtízezredek, évszázadzredek (?) számára. A keresztény kétezer esztendő tudatának történetét nem Jézus határozta meg. Sokkal inkább Pál és annak tanítványa.

A szövetségteológia kétezer esztendő története alighanem sehogyan sincs megírva. A legtöbb adalékot hozzá az imént idézett Kirche und Synagoge c. munkában találtam. Jelen dolgozatomban én sem vállalkozom e történet megírására, de megpróbálom kijelölni első mérföldköveit.

Kezdem az Apostoli Atyákkal. Franciscus Xaverius Funk Patres Apostolici (Tübingen 1901) c. művének szókigyűjtése szerint a diathéké szót a Didaché, a Második Kelemen levél, Ignác hét levele, Polikárposz levele és vértanúsága, a Diognétoszhoz írt levél, Hermász Pásztora nem használja. Használja viszont az Első Kelemen-levél 2 és a Barnabás levél 17 ízben. Az Első Kelemen-levélnak nincs szövetségteológiája: két szövetség helye (15,4;35,7) zsoltáridézet. A zsoltáros pedig csak a régi szövetségre gondolhat. A szerző maga mit sem mond a szövetségről: sem a régiről, sem az újról.

Annál inkább van szövetségteológiája a Barnabás-levélnak. Szerzőjét nem ismerjük, a levél keletkezését a 2. század első felére datálják: 135 utánra, amikor a rómaiak már leverték Bar Kochba lázadását, s pogány szentélyt építenek a jeruzsálemi templom helyén: "Mivel háborút viseltek, ellenségük lerombolta; most meg éppen az ellenség sáfárai építik azt" (16,4). "Ellenségük" — az egész levélen végighúzódik az első és a harmadik személyű birtokos és személyes névmás feleselése: a mi, a nekünk, a rólunk, stb. egyfelől, s ez jelzi az egyházat; valamint a ti, nekik, róluk, stb., s ez jelzi az egyházba magukat át nem igazoló zsidókat. Ami dicséretet olvas Barnabás a zsidó Bibliában, az mind az egyházra; ami gyaláztatot olvas, az mind a keresztényekhez nem csatlakozó zsidókra vonatkozik (vö. 5,2). Ebben az auto- és heterosztereotípiás levegőben fogant a levél maga, és ebben a levél egész szövetségteológiája is.

A levél szerzőjének neve lehet ugyan Barnabás, de a fentiekből következően a szerző nem lehet azonos a nála jó két nemzedékkel idősebb Barnabással, Pál munkatársával, akit az ApCsel 23 ízben, a páli levelek pedig 5 ízben is megemlítenek.

b) Új népe a szövetség

Pál és tanítványának levelei ekkor már két, esetleg három nemzedék óta termékenyíthetik, vagy inkább csak befolyásolhatják az egyházban élőket. Olvasóiknak már aligha van kétségük atekintetben, hogy Isten Jézusban a régi szövetség helyett új szövetséget kötött, s a zsinagógát nem megfejelte, hanem leváltotta az egyházzal, az egyházra. Bár levelünk szerzője nem idézi a 14 levél (C.P.+Zsid) egyetlen helyét sem (s annak 9+17 szövetséghelyét még olvasmányemlék formájában sem), szerzőnk nem a jézusi hagyományt folytatja, hanem Pálét (és tanítványáét). Alkotó módon teszi ezt. Nem az öröklött páli szemléletet ismételteti. Továbbfejleszti azt, vagy legalább is annak szellemében megy tovább, akár új utakat vágva is. Tudja, hogy van két szövetség, miként a páli hagyomány tanítja. De azt is tudja, amit

Pál és tanítványa még nem tudott; azt ti., hogy Isten az első, a régi szövetséget is a keresztényekkel kötötte. Hogyan lehetséges ez? Hallgassuk a szerzőt!

"...ne váljatok hasonlókká bizonyos emberekhez, akik bűneiket bűneikre halmozzák, majd azt mondják: Íme, ez a ti és a mi szövetségünk! A szövetség valóban a miénk, ők pedig mindörökké elveszítették a szövetséget, melyet Mózes átvett" (4,6—7).

A bűnt bűnre halmozók egyetlen szövetségről tudnak? Egyetlenről, mely zsidóké és keresztényeké egyaránt? A levél szerzője mintha kettőről tudna, s mind a kettőnek emberi birtokosát, hordozóját a keresztények adják. Lettek volna valakik, akik a 2. század első felében azt képviselték, hogy Isten egyetlen szövetséget kötött az emberrel, s ennek a szövetségnek zsidók és keresztények egyaránt címzettjei és partnerei? Úgy látszik, szerzőnk tud ilyenekről, s nagyon rossz véleménynyel van róluk: bűnt bűnre halmoznak. Az-e a bűnük, hogy zsidók és keresztények ezen egyetlen és közös szövetséget tanítják, vagy életvitelük bűnös, avagy esetleg tanításuk és magatartásuk együttesen teszi bűnössé őket, nem tudhatjuk. Magam a levél egész levegője s a szerzőnek az eszmei ellenfelekkel szemben mutatott nagyfokú értetlensége alapján inkább arra gyanakszom, hogy e "bizonyos emberek" életvitelük nem tért el különösebben azokétól, akiknek fontos volt, hogy Isten szövetséget kötött az emberrel. Úgy gondolom, hogy a szerzőt csak az hangolja ellenük, hogy számára képtelenséget képviselnek ezek a "bizonyos emberek". Azt a képtelenséget, hogy Istennek lehet valami köze azokhoz is, akik nem tartoznak hozzánk, keresztényekhez; sőt olyannyira nem tartoznak hozzánk, hogy Jamniában ki is átkoztak bennünket. Értem a szerző felháborodását, ha nem Jézus, hanem Pál határozza meg gondolkodását; Jézusnak egyetlen szempontja volt: előremegy-e a szeretet ügye vagy sem; a hozzátartozni nem akarás nem váltott ki belőle ellenséges indulatokat. (Mk 9,40; Lk 9,40) Pált viszont nem ez határozta meg (99a num).

A fent idézett mondatban használja a levél első ízben a szövetség szót, de beszél már korábban is annak szinonimájáról, a törvényről, valamint a szövetség címzettjéről: a népről. Mind a kettő megkapja az új jelzőt, amelyet levelünkben a szövetség szó előtt egyébként sohasem találunk. Ez felette érthető, ha egyszer Isten a régít is velünk kötötte, akkor nincs régi és új szövetség. Csak a törvény új, meg a nép új. Istennek

"nincs szüksége sem véres, sem eléggő áldozatokra... eltörölte tehát ezeket, hogy Urunk Jézus Krisztus új törvényének... ne olyan áldozata legyen, mely emberi alkotás..."(2,4.6.9).

A zsidók bűnjére sincs szüksége Istennek:

"Így szólt hozzájuk...:'Minek bűjtöltök nekem...?'.(Iz 58,4—5) Hozzánk viszont így szólt: 'Tudjátok, milyen az a bűjt, melyet én kedvelek?... Törd össze a jogtalan bilincseket....(Iz 58,6—10) A Hosszantűró előre látta, hogy az a nép, melyet Szeretettjében készített, őszinte szívvel fog hinni... nehogy szétforgácsolódjunk az ő törvényükben" (3,1.3.6.)

Jézus azért szenvedett

"hogy az atyáknak tett ígéretet beváltsa, s magamagának új népet készítve... bizonyítsa a feltámadást, és hogy ítélni fog... Miután tehát megújított minket bűnbocsánattal, másfélévé alakított, mintegy újjáteremtett minket" (5,7;6,11)

Láthatjuk, hogy Isten a zsidók népétől különböző népet készített magának szeretett Fiában, aki új törvényről gondoskodott e nép számára, hogy az szét ne forgácsolódjék a zsidók törvényében. A szerző számára abszurd dolog azt gondolni, hogy új és régi nép... — új és régi törvény alapján — egyaránt hordozója s partnere lehessen Isten szövetségének.

c) Izrael méltatlanná lett a felkínált szövetségre

Nem tagadja, hogy Isten megkínálta a zsidót a szövetség lehetőségével. Csak azt állítja, hogy a zsidó nem élt a felkínált lehetőséggel. Láttuk már, hogy Mózes átvette a szövetséget, s azt is, hogy a zsidók azt "mindörökre elveszítették" (4,7). Hogyan tették, amit tettek; s hogyan tették azt mindörökre szóló hatállyal?

"Mózes... átvette szövetséget az Úrtól, a kőtáblákat ... A szövetséget azonban eljátszották, amikor a bálványokhoz fordultak... Mózes elhajította a két kőtáblát; szövetségük összetört... A szövetséget, melyről esküvel ígérte az atyáknak, hogy a népnek fogja adni, megadta-e? Megadta nekik, de ők nem voltak rá méltók, hogy megkapják, bűneik miatt... Mózes valóban átvette, ők azonban nem voltak méltók rá" (4,7—8;14,1.4).

Az olvasónak tudomásul kell vennie, hogy a pusztai aranyborjúöntés egyszer s mindenkorra kizárta a zsidókat a szövetségből: elveszítették, eljátszották, számukra mindörökre összetört. Mivel a keresztények a pusztában nem öntöttek aranyborjút, hiszen ott sem voltak, ennek következtében "...a szövetség valóban a miénk... hogy a szeretett Jézus szövetsége pecsételődjek meg szívünkben Jézus hűségének a reményében" (4,6.8). A szerzőt ez az érvelés megnyugtatja, s Isten új népe esetleges bűneinek hasonló szövetségteológiai következményei (mi is méltatlanokká válunk, bűneink miatt) nem merülnek fel benne.

A páli iskolához viszonyítva Barnabás új hangot üt meg. Pál nem tagadja, hogy a Sinai szövetséget Isten a zsidókkal kötötte, de állítja, hogy Jézus vérében új és a sinait hatálytalanító szövetséget kötött Isten azokkal, akik Jézust elfogadják megváltójuknak. Barnabás szerint a sinai szövetséget is a keresztényekkel kötötte meg Isten. Ez az egyik különbség. A másik nem kevésbé jelentős: Pál nem teszi felelőssé a zsidókat szövetségtörés címén. Szerinte nem az ember bűne hozta létre az új szituációt, hanem Isten új belenyúlása az emberi történelembe. Ha Pál olvashatta volna Barnabás levelét, megmagyarázta volna neki, miért látja a barnabási szemléletet tévesnek. Valahogy így: nem a cselekedetek sikertelensége a Jézust el nem ismerők esetében és nem a cselekedetek sikeres volta a Jézust elfogadóknál hozta létre az új helyzetet, hanem a kegyelemnek köszönhetjük az új szövetséget. Nem emberi helytlenállás vagy helytállás eredménye az új helyzet, hanem Isten kegyelméből kaptuk azt. S ez a kegyelem folytán létrejött új szövetség akkor is érvényben van, ha ezt az új szövetséget elfogadó ember vétkezik; vö: "Én nyomorult ember! Ki szabadít meg...? Hála az Istennek, a mi Urunk, Jézus Krisztus által szabadulok meg". (Róm 7,24—25)

Pál a kegyelem (cariV) és nem a cselekedetek szövetségére, Barnabás a zsidók elégtelen s a keresztények elégséges cselekedeteire épít.

d) Isten eleve a keresztényekkel kötött szövetséget

A levél számára világos, hogy nem a régi helyett kötött velünk, keresztényekkel Isten új szövetséget, hanem a múltbelit sem velük, hanem mivelünk kötötte. A másodszülött Jákob, illetőleg Efraim előtérbe helyezésével akarja szerzőnk kétségtelenné tenni, hogy a másodszülött (a keresztények) számít első népnek és a szövetség örökösének.

Lássuk azonban, hogy ez a nép örököl-e avagy az első, és hogy a szövetség nekünk szól vagy amazoknak. Halljátok, mit mond az Írás a népről: "imádkozott Izsák feleségéért, Rebekáért, mert magtalan volt; és ő fogant" majd: "és elment Rebeka érdeklődni az Úrnál, s az Úr ezt mondta neki: két nép, két törzs van méhedben, az egyik nép legyőzi a másikat, s a nagyobb szolgálni fog a fiatalabbnak". Fel kell fognotok, ki Izsák, ki Rebeka, kire utalt, hogy az egyik nép nagyobb lesz, mint a másik. Egy másik jövődőlésben világosabban kimondja Jákob ezt fiának, Józsefnek, amikor így szól: "Íme nem fosztott meg engem az Úr arcodtól, hozd ide fiadat, hogy megáldjam őket". És hozzávezette Efraimot és Manassest, azt

akarta, hogy Manassest áldja meg, mert ő volt az idősebb. József őt atyja jobbkezéhez vezette. Jákob azonban a Lélekben előre látta a jövő népet(!).

Nézzük, mit látott?

"Jákob keresztbe tette kezét, jobbát tette Efraim fejére, a másodikra és a fiatalabbra, és megáldotta őt. József pedig így szólt Jákobhoz: tedd át jobboldat Manasses fejére, mert ő elsőszülöttem. Jákob így válaszolt Józsefnek: tudom, gyermekem, tudom; de az idősebb szolgáljon a kisebbnek, és ő is megáldatik". Lássátok, hogy kiről döntött úgy, hogy ez legyen az első és a szövetség örököse? (13,1—6)(Ter 25,21—13;48,11.9.13—19)

Talán ez az idézés-sor a Teremtés könyvéből tekinthető szerzőnk legnagyobb "találmányának". Az egyház a fiatalabb, a zsinagóga az elsőszülött, s Isten eleve a fiatalabbat jelölte ki a maga szövetséges partneréül. Pál még vergődött a kegyelmi kiválasztás gondolatával, annak diszkriminatív jellegével ("Nincs-e hatalma a fazekasnak az agyagon...?")(Róm 9,21)), szerzőnknek ez már nem gond. Nem, mert megerősödött már a Páltól is művelt gyakorlat: az ószövetségi eseményekben előképét látni a később bekövetkezendőknek.

Szerzőnknek nincs gondja — míg Pálnak nagyon is volt — "a törvény cselekedeteivel" sem. Ezért így probléma nélkül vállalja a Mózes-sal kötött szövetséget. Ábrahám szövetségével sem kell neki szembeállítania Mózesét, hiszen mind a kettő egyaránt bennünket, keresztényeket kötött egybe szövetségre Istennel. A körülmetélés tárgyában sem kell hegyeket mozgatnia. Ami Ábrahámot illeti, ezt olvassa a Teremtés könyvében: "Íme, Ábrahám, téged népek atyjává teszek, melyek körülmetélkedés nélkül hisznek Istenben", nem sokat törődve, hogy az idézet nem idézet, hanem páli értelmezés.(Ter 15,6; Róm 4.11) Ami pedig a Sinai törvényhozás körülmetélését illeti, avval sincs gondja:

A körülmetélés is, amelyben bíztak, eltöröltetett, mert (Isten) nem azt akarta, hogy testi körülmetélés legyen, és megszegtek parancsát: "Keményszívűségetek metéljétek körül.(MTörv 10.16) Azt fogod azonban mondani: Ez a nép tényleg körülmetélkedett a szövetség megpecsételése. Ezzel szemben: minden szír, arab, a bálványok papjai is körül vannak metélve. Tán ezek is szövetségükhöz tartoznak?... Aki először körülmetélkedett, Ábrahám azért tette azt, mert a Lélekben előretekintett Jézusra.." (9,1—7)

Ábrahám annak folytán tekintett előre Jézusra, hogy 318 férfit metéltetett körül.(Ter 17,23.27;14,14) Ennek a számnak betűjelzése: IHT. Az első két betű a IHSOUS (Jézus) szó első két betűje, a harmadik betű pedig, a T,a keresztet formázza (9,8). Szerzőnk nagyon nagyra lehet számmisztikájával, mert meg is dicséri magát érte, még olvasóit is, akikkel közli azt: "Valódibb tanítást tőlem senki más nem kapott, de tudom, ti méltók vagytok rá" (9,9).

e) A szövetség öröklésének kibontakozása

A fenti fejtegetéseknek van egy viharfelhővel vészes melléklöngéje: "Az egyik nép legyőzi a másikat, s a nagyobb szolgálni fog a fiatalabbnak... az egyik nagyobb lesz, mint a másik" (13,2—3). A kategóriák nem jézusiak, mert Jézusnál az a nagyobb, aki szolgál. A kategóriák hatalmiak, melyek keményen csattannak majd másfél ezer keresztény esztendőn keresztül minden zsidónak a hátán: "A zsidók, amint a jog minden rendelkezése tanítja, bűnük miatt... örök szolgaságra vannak... kötelezve, s így a föld urai lefoglalhatják vagyontárgyaikat, miként sajátjukat..." Az olvasó aligha gondolja, hogy e szavak a középkor — minden idők? — legnagyobb katolikus teológusának, Aquinói Szent Tamásnak a szavai, melyekről 1940-ben ezeket írja fordítója, Schütz Antal, a dogmatika professzora: "Szent Tamás körültekintő álláspontjában tükröződik a középkornak a zsidósággal szemben érvényesített gyakorlata,

de egyúttal szilárd keresztény álláspontja is" (De regimine Iudaeorum — Hogyan kell kormányozni a zsidókat? — Schütz Antal, Aquinói Szent Tamás szemelvényekben, Budapest, 1942).

Miután tisztázódott, hogy a zsidók szövetsége összetört, és "a szeretett Jézus szövetsége" a keresztényeké (4,8), megtudjuk, hogy ránk vonatkozik a prófétai szó:

"Menjetek be a tejjel-mézzel folyó földre és uralkodjatok rajta", (Kiv 33,3) mert mi vagyunk azok, akiket a jó földre bevezetett. Mit jelent a 'tejjel-mézzel folyó'?... Megmondta előre... Növekedjenek és sokasodjanak és uralkodjanak... Tudnunk kell, hogy az uralkodás hatalom kérdése; hogy aki parancsol, az uralkodjék. Ha most még nem ez a helyzet, megmondta talán nekünk, mikor lesz így? Amikor magunk is tökéletessé válunk, akkor az Úr szövetségének örökösei leszünk. (6,13.16—19).

Bizony állítanunk kell: szerzőnk az előkészítő Isten Országa (=Izrael) és nem Jézus Országa szellemében gondolta a szeretet szövetségének, a jézusi szövetségnek történelmi kibontakozását: uralkodásnak, hatalomnak vélte azt. S hogy skizofréniája tökéletes legyen: akkor kerül majd sor minderre, amikor tökéletessé válunk. Ha majd tökéletesek leszünk, akkor majd uralkodunk és hatalmat gyakorlunk Jézus szövetségében. Ekkor "örököljük" majd a szövetséget, amely ugyan a miénk már ma is, amikor még nincs módunk uralkodni, de teljes kibontakozásra akkor jut szövetségünk, amikor már majd lesz rá módunk. Kiken fogunk uralkodni? Valakiken, s főleg azokon, akik nem tartoznak a szövetséghez, akik azt eljátszották, akik nem bizonyultak méltóknak rá.

Nem úgy verik a cigányt. Mindig az uralkodik, aki kiváltságra tör, s fegyvereivel megszerzi és meg is védi azt. Egy biztos: mindig azokon uralkodhatunk, akik a nem uralkodó, nem gazdag, erőszakot nem alkalmazó, hanem a kicsiny, szegény és szelíd Jézus szövetségesei. S ez is biztos: Jézus szövetségesei senkin sem uralkodnak.

Hogyan is kaptuk meg mi azt a szövetséget, amelyre a zsidók nem voltak méltók? A szerző nem látja a Pál által látott nagy bevágást: a kegyelem szövetségét. A szerző Jézussal együtt csak egyetlen szövetségről látszik tudni: Jézus folytatója Mózesnek. A szerző nem javítaná ki Márk szövegét: Ez a szövetség az én véremben — új szövetségre.

Tudjátok meg, hogyan kaptuk meg mi. Mózes megkapta, mert Isten barátja volt, az Úr azonban nekünk adta, öröksége népének, melyért szenvedett. Megjelent az Úr azért, hogy egyrészt beteljen bűneik mértéke, másrészt, hogy mi kapjuk meg az örökség szövetségét az Úr Jézus által, aki arra rendeltetett... hogy szívünket kimentse a sötétségből, igéje által kötve szövetséget velünk (14,4—5).

f) Egy önálló gondolkodó?

A levél 17 diaJhkh-helyéből 9 beszél a zsidóknak felkínált szövetségről, 2 felteszi a kérdést, hogy kié a szövetség (4,6;13,1), 6 pedig egyértelműen Isten új népének a szövetségéről beszél. Lássuk előbb a zsidókra vonatkozó helyeket:

4,7 = mindörökre elveszítették a szövetséget (authn), melyet Mózes átvett

4,7 = és átvette a szövetséget az Úrtól, a kőtáblákat

4,8 = a szövetséget eljátszották, amikor a bálványokhoz fordultak

4,8 = elhajította kezéből a két kőtáblát; szövetségük összetört

9,6 = ez a nép tényleg körülmetélkedett a szövetség megpecsételésére

9,6 = minden szír, arab... körül van metélve. Ezek is szövetségükhöz tartoznak?

14,1 = a szövetséget, melyről esküvel ígérte az atyáknak

14,2 = Mózes bőjtölt, hogy megkapja az Úr néppel kötött szövetségét

14,3 = elhajított, s az Úr szövetségének táblái összetörték.

A fentiekből egy hely koncentrál Ábrahámra (14,1), az összes többi Mózesra, s ezeken belül még kettő a körülmételésre (9,6.6.). Ezek után lássuk az új nép szövetségshelyeit is:

4,7 = a szövetség valóban a miénk

4,8 = összetört, hogy a szeretett Jézus szövetsége (ch) pecsételődjék bele szívünkbe az ő (Jézus) hűségének reményében

6,19 = amikor mi magunk is tökéletesekké válunk, és az Úr szövetségének örökösei leszünk

13,6 = kiről döntött úgy, hogy az első nép legyen, és a szövetség örököse?

14,4—5 = Maga az Úr tett minket az örökség népévé, szenvedve értünk. Megjelent, hogy... mi pedig az öröklő Jézus Krisztus által kapjuk meg a szövetséget

14,5 = aki arra rendeltetett, hogy szívünket... kimentse a sötétségből ránk bízva a szövetséget igéje által.

A fenti hat helyből öt Jézus (az Úr) központú. Ezen belül négy ízben is előkerül az "örökség" gondolata, ami Ábrahám irányában mutat. Ugyanazon belül a szeretett Jézus és a sötétségből kimentő ige (a tanítás értelmében!) utal a szövetség "új törvény"-mozzanatára. Jézusnak a szövetség megkapásában játszott szerepére utal szenvedése, mely múltbeli, s hűsége, mely jövőbeli is, hiszen reméljük azt (14,4; 4,8).

Szövetségteológiai szempontból tekintve a Barnabás-levél szerzőjét önálló gondolkodónak kell minősítenünk. Teljesen érintetlen Pál háromlépcsős teológiájától, azaz Jakab módjára kizárólag a harmadik lépcsőben gondolkodik. Nem isteni kegyelmi ajándék következtében, s a körülmételést leváltó keresztény obszervancia, a keresztség folytán lehetünk Isten szövetséges partnerei, hanem hűségünk, magatartásunk, életvitelünk révén, amit aláhúz a szerző azzal, hogy írása utolsó három fejezete bemutatja "a fény útját" (19—21). Ha tetszik — Pál szavát használva —, műve a cselekedetek dicsérete.

Független szerzőnk a Zsidó-levéltől is: az ároni papság érvénytelenné válása, Jézus főpapsága, a kereszttáldozat megmentő szerepe..., mindez nem kap különösebb hangsúlyt fejtegetéseiben. Mintha mondaná: Nem a liturgián fordulnak a dolgok. Nincs bajom a régivel, s nem gondolom, hogy egy új és tökéletesebb liturgiától függne, hogy birtokunkba kerül-e a szövetség folytán az örökség.

Miféle hagyomány-vonalat követ akkor? Pállal csak annyiban rokon, hogy a zsinagógához, ill. a körülmételéshez és a zsidó liturgiához szerfölött ragaszkodókat ő is leírta. Jézussal pedig annyiban rokon, hogy cselekedetek központú a szemlélete. Nem rokon viszont Jézussal a tekintetben, hogy leírta a zsidóságot, s annyira sem reménykedik bennük, amennyire az episztola-író Pál, akár a Rómaiakhoz, akár az Efezusiakhoz írt levélben.

Ha a jövő felől nézem, ha tehát hatáslehetőségét vizsgálom, féltő, hogy főleg az mehet majd tovább meglátásából, amit a keresztények — szövetségükből adódó — hatalomra rendeltségéről mondott. Levele — annak ellenére, hogy nyomtatékozza a "fény útját" — bizony beleszolgálhatott abba a folyamatba, amelynek végeredményeként a keresztények belementek a konstantíni alkuba, ami

pontos megfelelője lehet a zsidók egykori aranyborjút imádásának. Pontos, de egyúttal veszedelmesebb is. Azért veszedelmesebb, mert a konstantíni alku nem látványos hitmegtagadás, miként az aranyborjút imádás. Az utóbbiból könnyebb megtérni. A teljes istentiszteleti pompájú hatalomimádatból jóval nehezebb. Bizonyosága ennek, hogy a Jézus előtti zsidóságban a szövetségi hűsége figyelmeztető próféták írásai — szerzőik üldözött volta ellenére is — bekerülnek népük szent tekercsei közé. Az egyház kétezer esztendő történetében pedig a szövetségi hűsége figyelmeztetők írásai majd minden esetben együtthamvadnak el szerzőikkel a különféle máglyákon.

110. JÉZUSI HANGMEGÜTÉS A 2. SZÁZAD KÖZEPÉN: SZ. JUSZTINOSZ VÉRTANÚ

a) Isten felsőfokú, szent, új, örök, hűséges és tökéletes, mindenkivel és minden néppel—nemzettel kötött szövetsége

Az alighanem samaritánus származású (120,6) vértanúnk — kortársa a Barnabás-levél szerzőjének; ő is a Bar Kochba-féle lázadás (132—135) után (1,3;9,3;16,1) — 160 körül írja művét: Párbeszéd Trifónnal. Jó hűsz ízben találkozunk terjedelmes művében a szövetség szóval. Be kell mutatnom anyagát.

"Előbb metélkedjél körül, aztán tartsd meg a törvény szerint a szombatot, az ünnepeket és az Isten újhordjait, s egészen egyszerűen teljesítsd mindazt, amit a törvény előír...(8,4) Ezt a szövetséget ti már a legelején semmibe veszitek... a törvényt nem tartjátok meg..."(10,4) — olvassuk a zsidó Trifón nyitó szavait. "Megértelek, Trifón — halljuk szerzőnk válaszát —, és meg is bocsátok neked, mert... nem értettétek meg az Írásokat... (9,1). Nem másért vetek meg ti minket ugye, csak azért, mert nem a törvény szerint élünk, nem metélkedünk körül testileg, és nem tartjuk meg a szombatot, mint ti? (10,1)... Nekünk és nektek nem más az Istenünk... ő vezette ki atyáitokat Egyiptom földjéről... mi sem reménykedünk másban, mint akiben ti: Ábrahám, Izsák és Jákob Istenében...(11,1)

Eljött a legtökéletesebb törvény, a mindenkivel kötött kuriotath (= felsőfokú alakja az 'erős, döntő, érvényes, hatalmas, jogosult' jelentésű kurioV melléknévnek) diaJhkh, és ezt most már minden embernek meg kell tartania, aki Istentől el akarja nyerni az örökséget... A Hórebnél kihirdetett törvény már elévült, és az csak a tiétek, ez pedig egyszerűen mindenkié... A később kötött szövetség a korábbi hatálytalanítja. Minden időkre szól a mi törvényünk, és tökéletes a nekünk adott Krisztus és a hűséges szövetség; rajta kívül nincsen se törvény, se parancsolat, se rendelkezés (11,2). Jeremiás így beszél erről az új szövetségről...: Izrael és Júda házával új szövetséget kötök, nem azt, amit atyáitokkal kötöttem... amikor kivezettem őket Egyiptom földjéről(Jer 31,31s) (11,3). Ha pedig Isten egy jövőbeli új szövetség megkötését hirdette meg, ami a népek világosságául lesz... a tettekből és az ezeket kísérő csodajelekből mindenki megértheti, hogy ez az új törvény — az új szövetség és mindannak várása, ami jót csak remélhet az összes nemzet Istentől (11,4). Mert mi vagyunk az igazi izraeliták, a szellemiek, Júda, Jákob, Izsák és Ábrahám nemzetsége, akiket a körülmetélkezésben Isten tanúsított a hitben, akiket ő megáldott, és sok nép atyjának nevezett, akik a megfeszített Krisztus által járulunk Istenhez... (11,5)

Ti pedig ezt az új törvényt vettétek semmibe, és meghazudtoljátok ezt az új, szent szövetséget... Megjelent a törvényhozó, és ti nem ismertétek fel; a szegényeknek hirdette az evangéliumot, a vakok látnak, de ti nem fogjátok fel (12,2). Most már másodlagos a körülmetélkezés, de ti még mindig a testi dolgokkal büszkélkedtek. Az új törvény örök szombatot akart nektek, de ti csak egy napon akartok istentiszteletet tartani (12,3)... Új kovász elköltését rendelte el nekünk az Isten, vagyis más cselekedetek megtételét... Ezt kérte tőletek az új törvényhozó... Izaiás próféta által ezt hirdette (14,3): Örök szövetséget kötök veletek, azt a méltányosat és hűségeset, amit Dávidnak megígértem(Iz 55,3) (14,4)... A körülmetélés vére már érvénytelen, a megváltás vérében bizakodunk; más szövetség a mostani, és más törvény jött ki Sionból" (24,1).

Trifón Krisztusról: "Magad vallottad meg, hogy körülmetélt volt ő, és a Mózesből rendelt többi törvényt is megtartotta" (67,2). Erre én így válaszoltam: "Megvallottam, de azt nem ismertem el, hogy ő a törvény megtartása folytán lett istennektetszövé, hanem azáltal, hogy a törvény egészét teljesítette, ez volt ugyanis az ő Atyjának... akarata.... Válaszolj nekem: Akik Mózes előtt istennektetszők voltak, akik semmit sem tartottak meg azokból, amelyekről azt mondjuk, hogy Mózesből kezdve lettek rendeletek, eljutnak-e a boldogoknak kijáró örökségre vagy sem? (Trifón: Igen.) Azt, hogy egy új szövetség megkötését hirdette az Isten már a Hóreb hegyénél is... előre hirdetik-e az Írások vagy sem?

Az ő szövetség nemde félelemben és rettegésben kötött meg atyáitokkal, és akkor egyikük sem hallhatta az Istent, (Trifón: Igen — 67,9). Akkor tehát miféle más szövetség megvalósulását hirdette volna előre az Isten, ha nem ezt, amit úgy hirdetett meg, hogy az már örök lesz és minden nemzetet magában foglal. Isten parancsa és tette, ilyennek rendelte; amazt pedig nemde a népetek keményszívűsége miatt hozzátok szabva parancsolta, miként ezt a próféták által is kifejezte? (67,10)

Mi nem hiábavalóan hittünk Krisztusban, nem is tévesztettek meg azok, akik így tanítottak minket, sőt... nálatok értőbbeknek és istenszeretőbbeknek bizonyulnak az új és örök szövetségben adott meghívás folytán, azaz Krisztus által (118,3): "...a nemzetek szövetségévé tettek, a népek világosságává..."(Iz 42,6) ... ez is a Krisztusra és a megvilágosodott népekre vonatkozik (122,3). (Trifón ezt a zsidóság által megnyert pogányokra, a maguk prozelitáira akarná alkalmazni...) Ha a törvény megvilágosítaná a népetek és azokat, akikéi a törvény, mi szükség volna új szövetségre? Mivel azonban Isten előre hirdette, hogy új szövetséget, örök törvényt és parancsolatot küld az Isten, ezért nem a régi törvényt és annak prozelitáit halljuk ki ebből, hanem Krisztust és az ő prozelitáit, azaz bennünket, pogányokat, akiket megvilágosított... 'A népek szövetségévé teszek, hogy helyreállítsad a földet, és örökségként örököld a pusztaságot'(Iz 49,8)(122,5). Mi ez a Krisztus öröksége? Nemde a népek? Mi az Isten szövetsége? Nemde a Krisztus? (122,6). A prozelitáknak ugyanis nem volt szükségük szövetségre, ha egy és ugyanazon törvény vonatkozik minden körülméletre...(123,1) Ráadásul nevetséges, hogy magatokról azt tartjátok, megnyitottátok a prozeliták szemét, a magatokét azonban nem... (123,2) Képtelenek vagytok megismerni Isten rejtett tervét, azaz az Úr hűséges szövetségét, és megtalálni az örökkévaló ösvényt (123,4)."

b) Az emberi természet legtökéletesebb törvénye

Egészen más világba érkeztünk a fenti anyaggal, mint aminő a páli szövetségteológia világa. Isten Krisztusban kötött szövetségének lényege Pálnál abban áll, hogy nem cselekedetek, nem akármiféle törvény teljesítése folytán leszünk részesei Isten nekünk üdvösséget biztosító szövetségének, hanem Isten Ábrahámnak — mindenfajta törvényteljesítési feltétel nélkül — tett ígérete és a Golgota erejében létrejött kegyelmi ajándékozása fejében. Jusztinosznál nyomát sem találjuk ennek a szemléletnek. Szerzőnk úgy tudja, hogy Isten ígéretei (öröksége, üdvössége) megszerzésének feltétlen feltétele: teljesíteni Isten törvényét; aminek teljesítését Pál egyfelől lehetetlennek, másfelől szükségtelennek is gondolja (22—25. num). Jusztinosz tisztában van vele, hogy Jézus nem törvényfelbontás, hanem törvénytökéletesítés céljából jött. Törvényt és törvényt megkülönböztet egymástól. Megkülönbözteti egyfelől a Trifón által képviselt (10,4), a Hórebnél kihirdetett és csak a zsidókra kötelező (11,2), a Sionból kijövő (24,1), a zsidó nép keményszívűsége folytán Mózes által adott és rendelt (47,4—5) törvényt, amely csak a zsidóké, s amelyek nem világosítják meg a nemzeteket (122,4—5), másfelől a krisztusi törvényt, mely nála szinonimája a szövetségnek, amennyiben az ígéret, az örökség elnyerése áll és bukik e törvény megtartásán vagy semmibe vevésén. Megkülönbözteti tehát a mózesi meg a krisztusi törvényt.

"Eljött a legtökéletesebb törvény... és ezt most már mindenkinek meg kell tartania, aki Istentől el akarja nyerni az örökséget... a Hórebnél kihirdetett törvény már elévült, és az csak a tiétek, emez pedig egyszerűen mindenkié. Ha pedig törvényt hoznak a másik törvény ellenére, akkor az előbbi érvényét veszíti... Minden időkre szól a mi törvényünk... rajta kívül nincsen se törvény, se parancsolat, se rendelkezés (11,2). Ti ezt az új törvényt vettétek semmibe... Megjelent a törvényhozó és ti nem ismertétek fel... az új törvény:... ha valaki közületek lop, hagyja abba, ha házasságtörő, térjen meg... így majd Isten előtt kedves, igaz szombatot tart(12,2—3). A megtérés és az istenismeret fürdője által, ami az Isten népének törvényszegései miatt lett...: (14,1) a keresztségben mossátok meg lelketeket a haragtól, a fösvenységtől, az irigységtől és a gyűlölettel... ne a romlott régi kovász cselekedeteit

gyakoroljátok...(14,2) új kovász elköltését rendelte el nekünk az Isten, vagyis más cselekedetek megtételét... Ezt kérte tőletek az új törvényhozó" (14,3 és 18,3).

Valamiképpen tud minderről Trifón is: "...amit annyian (ti. a keresztények) terjesztenek, az nem érdemel hitelt, hiszen az emberi természettől idegen. Mint tudom, abban, amit evangéliumnak neveznek, oly nagy és csodálatos dolgok vannak, hogy feltételezhetően senki sem tudja megtartani azokat..." (10,2). A trifóni ellenvetés megfogalmazásán érezhető, hogy szerzőnk végigjárta korának filozófiai iskoláit (1—8. fej.), mielőtt kereszténnyé lett. De ilyenként is megmaradt filozófusnak. Filozófiájának sarokpontja, hogy amit Krisztustól tanult, nem idegen az emberi természettől, hanem ellenkező a helyzet.

"Akik az egyetemes, a természetnek megfelelő és minden időkre érvényben levő rendelkezéseket megtartották, Isten előtt kedvesek, és a Krisztus által tanított feltámadásban is azok lesznek; miként azok is, akik azelőtt igazak voltak, Noé, Hénok és Jákob meg mások együtt üdvözülnek azokkal, akik ezt a Krisztust elismerik Isten Fiának, aki... megszületett ezért az üdvrendért... hogy halhatatlanságban együtt éljenek" (45,4). A kortárs zsidókeresztények üdvözülési lehetőségeiről ezt közli Trifónnal: "...gondolkodásbeli gyengeségeik folytán meg akarják tenni mindazt, ami Mózesről való... s ezen túl még Krisztusban is reménykednek, tehát a minden időkre szóló, természeténél fogva igaz dolgokat és a helyes istentiszteletet megtartják a keresztényekkel együtt, a hívőkkel együtt élnek... s ezért vállalnunk kell velük a közösséget mint testvérekkel és hasonló gondolkodásúakkal (47,2). Akik a (mózesi) törvény megtartásával is megvallják az Istentől jött Krisztust... üdvözülnek (47,4). Akik pedig a (mózesi) törvény szerint élnek, és Krisztusban életük befejezéséig sem hisznek, szerintem nem valószínű, hogy eljutnak az üdvösségre; főképpen azok nem, akik a zsinagógákban átkozták és kiátkozták ezt a Krisztust (47,5). Isten jósága és emberszeretete, gazdagságának mérhetetlen bősége van azokon, akik bűneikből megtérnek, amint Ezekiel próféta mondotta: igazak és büntetlenek az ő szemében"(Ez 33,12.20) (47,6).

Filozófusunk a kivétel nélkül minden emberre érvényes természetes gondolkodás és a józan értelem képviselőjének látja az Istent: "Ami istenektetsző mindig és teljes egészében, azt hagyja meg ő minden embernek, és minden nemzet meg fogja tudni, hogy a házasságtörés, a paráznaság és emberölés és az összes többi efféle — bűn... Csak azok veszítik el a természetes gondolkodásmódot, akiket... megrontottak a rossz erkölcsök... az ilyenekben is inkább talán csak kihúnyt vagy elfojtódott a józan értelem (93,1)... Aki felebarátját úgy szereti, mint önmagát, az ugyanazokat a javakat kívánja neki, mint amiket önmagának; felebarátjának is ugyanazokat fogja kérni imádságban, és arra fog törekedni, hogy annak is meglegyenek ugyanazok, amik neki megvannak. Az ember felebarátja pedig nem más, mint az az értelmes élőlény, az ember, akinek ugyanolyan törekvései vannak. Kettős tehát az istenektetszés: az Istenre és az emberre vonatkozik...: Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből és minden erődből, felebarátodat pedig mint önmagadat" (93,2). Filozófusunk számára természetellenes a gyűlölet: "...minket is és magát Urunkat is egyszerűen gyűlölitek mind a mai napig, ti és mindenki más, jóllehet a természet alapján mindannyian testvérek vagyunk" (134,6).

A párbeszéd Efezusban (1,1) folyik, majd befejeződik, mivel Jusztinosz hajóra vár (142,1). Kölcsönös jókívánságokkal válnak el egymástól. Jusztinosz jókívánsága ez: "hogyan felismerjétek a boldogulás minden embernek adott útját, hogy Jézus az Isten Felkentje... alakítsátok át magatokat hozzánk hasonlóvá"(142,3). Jusztinosz számára a hit Krisztusban és a minden ember boldogulására szóló út — nem kettő, hanem egy. Egy, mert a Jézus által képviselt szövetség azon a törvényen alapul, amelyet Isten minden időkre szólóan adott minden ember számára. Ha ezt a jézusi törvényt valaki magáévá teszi, Jusztinosz akkor is testvérként öleli őt magához, ha az ragaszkodik a maga nemzetének vallási szokásaihoz. A körülmételés tehát nem feltétlenül akadály számára a szövetségi hűségnek. Csak akkor

akadály, ha a zsidó, ill. zsidókeresztény a pogánykeresztényeket "rá akarná venni ezeknek megtartására, mondván, hogy nem üdvözülhet, ha ezeket hozzá hasonlóan nem tartja meg" (47,1).

c) Az örökség Izrael királysága vagy az örök királyság?

A legtökéletesebb törvényt mindenkinek meg kell tartania, "aki Istentől el akarja nyerni az örökséget... (11,2) velünk (nem-zsidók) együtt fogják elnyerni az örökséget... akik igazzá teszik magukat, és Ábrahám gyermekeinek (zsidók) mondják magukat" (25,1). Ezt követően szerzőnk Izajást idézi, mire Trifón: "Mit beszélsz? Hogy közölünk nem fog örökölni senki semmit Isten szent hegyén?... Ezt válaszoltam: akik Krisztust üldözték és üldözik és nem térnek meg, azok nem örökölnék semmit a szent hegyen. A népek viszont, akik hisznek benne, és elkövetett bűneiket megbánják, együtt fognak örökölni a pátriárkákkal és prófétákkal... ha nem is metélkednek körül... mindenképpen részük lesz Isten szent örökségében" (26,1). József annak idején bevezette a zsidóságot a szent földre, és szétszította az örökséget, "így viszi haza a szórványban levő (zsidó) népet Jézus, s mindenkinek kiméri a jó földet, de nem ugyanolyan módon... szent feltámadása után örök birtokot fog adni nekünk... (113,3—4), és minket (nem-zsidókat) ugyanazzal a hívó szóval szólít... és örököljük a szent földet, a véget nem érő örökökévalóságra kapva az örökséget, a hasonló hit által Ábrahám gyermekeivé válva (119,5)... Krisztus... eljött, barátságra, áldásra, bűnbánatra és együttlakásra hívja az összes szenteket, hogy majd ugyanazon a földön lakjanak, melyek birtoklását ígéretként kapták. Ezért a különböző helyekről származó emberek, akár szolgák, akár szabadok... megbizonyosodtak... hogy azon a földön... örökökévaló és romolhatatlan javakat fognak örökölni (139,4—5). Jézus... gondoskodik nekünk az örök királyságról (116,2)... amikor mindenkit feltámaszt, némelyeket az örök és el nem múló királyságban romolhatatlanul, halhatatlanul és oszlástól mentesen állít helyre (227,3)... az érdemesek méltók lesznek a szent pátriárkákkal és prófétákkal az örök királyságra (120,5)."

A fentiekből látható, hogy szerzőnk "Isten Országá"-fogalma mind e helyeken transzcendens. A "királyság" (basileia), a malkut Jahve nem idelent, hanem odaát van. Nem óhajtja Szamária függetlenségét s a Garizim-hegyi szentélyt visszaszerelni, s a szétszórt zsidóságnak sem helyezi kilátásba Izrael Országának és a jeruzsálemi Templomnak a helyreállítását. Nem várja ugyan ezt a transzcendens örökséget holnaputánra, miként Pál már száz évvel korábban is, s mégkevésbé várja a Jelenések könyvének szerzőjével együtt a szentek imádságait meghallgató Isten atomháborúját a Római Birodalom ellen, s nyomában az ezer esztendő földi birodalmát Isten Országaként (45b num). Az időpontot Istenre bízva hirdeti, hogy földi életünket fel kell használnunk — zsidóknak és nem-zsidóknak — arra, hogy méltók legyünk erre a transzcendens örökségre.

Trifónnak és a zsidóságnak éppen azt veti szemére, hogy nem tudnak elszakadni a múlttól s a nemzeti aspirációktól: "Fogadjátok el, ne gyalázzátok Isten Fiát, ne higgyetek a még Izrael királyságát váró farizeusi tanítóknak; annak, amit az ima után zsinagógái vezetőitek tanítanak" (137,2). Jusztinosz szemében a zsidóságnak az a bűne, hogy nem hajlandók üdvörténetileg meglépni azt, amit prófétáik szavára figyelve Jézussal együtt meg kellene lépniök. Csak zsidók akarnak maradni, amikor Isten mindenkit egybeölelni akaró népévé kellene lenniök. A legtökéletesebb törvény, a kuriotath diaJhkh helyett ragaszkodnak a körülmetéléshez. Nem értik, hogy szívüket kellene körülmetélniök; nem értik, hogy "az Ábrahámától kapott testi körülmetélkedés csak jelként adatott, hogy a más nemzetektől megkülönböztesse" őket. Ha pedig ehhez a jelhez még Krisztus után is ragaszkodnak, s azzal együtt nemzeti—politikai aspirációikhoz, akkor "csak szenvedjétek el, amit most méltán szenvedtek, hogy földetek pusztasággá lett, városaitok felégetve, gyümölcségeket szemetek láttára most más eszi meg, és közületek senki sem teheti be a lábát Jeruzsálembe... Jogosan és méltán ért mindez titeket. Mert megöltétek az Igazat, őelötte meg a prófétákat, most pedig azokat, akik őbenne remélnek... Zsinagógáitokban megátkozzátok azokat, akik Krisztusban hisznek... A most uralkodók miatt nincs rá hatalmatok, hogy kezeiteket ránk tegyétek, de amit meg tudtatok tenni, megtettétek" (16,2—4).

Kétszer is előkerül a fenti szövegben a "méltán". A Római Birodalomtól szenvedték a zsidók, amit szenvedtek. Attól az államtól, amelynek vértanúi a keresztények, s amely hatalomnak véres markában él maga Jusztinosz is, akit e hatalom néhány év múltán (165) majd szintén vértanúvá tesz. Egy jézusi meggyőződésű ember beszél így, aki úgy gondolja, hogy Isten választott népének, a zsidónak nem Izrael királyságában s Bar Kochba fegyvereiben kellene reménykednie.

d) Gyűlöletre szeretettel válaszolnak a Jézustól tanítottak

"A népek nem követtek el ellenünk és Krisztus ellen olyan nagy igazságtalanságokat, amilyeneket ti elkövettetek az Igaz ellen és ellenünk, kik tőle vagyunk. A velünk szemben tanúsított rossz bánásmód okai ti vagytok. Azután, hogy keresztre feszítettétek őt... nemcsak nem tartottatok bűnbánatot, hanem Jeruzsálemből kiválasztott férfiakat küldtetek szét az egész világra, akik a keresztényekről, mint istentelen szektáról beszéltek, és elhitették mindazt, amit bennünket nem ismerő emberek beszélnek. Ezért nemcsak a magatok gonoszságáért vagytok felelősek, hanem egyszerűen a többi emberéért is...(17,1) Mi ugyan elviseljük mindazt, amit... ellenünk művelnek... még a halált is, sőt, könyörgünk azért, hogy akik ezeket művelik velünk, irgalmat nyerjenek; a legkisebb mértékben sem akarunk nekik valamit is visszafizetni, ahogy ezt a törvényhozó meghagyta nekünk" (18,3).

A zsidók vallása 'bevett felekezethez' számított, nem minősültek "istenteleneknek", ha nem áldoztak a pogány isteneknek. A keresztényeknek viszont áldozniuk kellett volna: "Mi a legkegyetlenebb kínokat szenvedjük el, mert nem mutatunk be áldozatokat... s ha meg kell halnunk, örülünk, mert hiszünk abban, hogy Isten az ő Krisztusa által feltámaszt bennünket... és halhatatlanokká alakít át minket... (46,7) Jézus megparancsolta nekünk, hogy szeressük ellenségeinket... s ez a mi újjászületésünk misztériuma és mindazoké, akik Krisztus Jeruzsálemben megjelenésére várnak, és ezért arra törekednek, hogy előtte jócselekedeteik révén kedvesek legyenek... (85,7) Ti viszont... mindig az igazak gyilkosai voltatok, és még magára a Felkentére is kezet emeltetek, s átkoztátok még azokat is, akik bizonyítják, hogy ez az ártatlanság megfeszített — a Krisztus... S még azt meritek bizonygatni, hogy azért feszítették őt keresztre, mert Isten ellensége volt és átok sújtotta, pedig értetlen lelkiütemek tette azt...(93,4) De ha nemcsak őt átkoztátok, hanem a benne hívőket is, s valahányszor csak lehetőségtek van rá, vesztéket okoztátok, hát akkor hogy ne kérnék majd számon rajtatok nemcsak azt, hogy kezeiket rá emeltétek, mint gonosztevők és bűnösök és mindeztideig keményszívűek és értetlenek?... (95,4) Zsinagógáitokban átkoztátok mindazokat, akik általa keresztényekké lettek... s ez azok vesztét okozza... Mi azonban azt mondjuk mindnyájatoknak, hogy testvéreink vagytok, és inkább ismerjétek fel Isten igazságát... Krisztus nevének megtagadására akartok kényszeríteni, mi azonban inkább választjuk és elviseljük a halált... Ezen kívül még imádkozunk is értetek, hogy irgalmat találjatok Krisztusnál. Ő ugyanis azt tanította nekünk, hogy az ellenségeinkért is kell imádkoznunk... (96,2—3) Mi titeket, akik ellenünk annyi effélére vetemedtetek, nem gyűlölünk, hanem imádkozunk, hogy bűnbánatot tartva mindnyájan irgalomra találjatok a mindenség könyörületes és nagyirgalmú Istenénél... (108,3) Gyűlöltök és gyilkoltok, valahányszor erre alkalmatok adódik... miközben mi imádkozunk értetek és egyszerűen minden emberért, ahogyan ezt Krisztusunktól és Urunktól tanultuk, aki arra oktatót minket, hogy ellenségeinkért is kell imádkozni, és szeretni kell azokat, akik gyűlölnek minket, és áldani kell azokat, akik átkoznak minket (133,6)."

Jusztinosz nem ragadtatja el magát. Végig annak a Jézusnak a pozíciójából elemzi a 2. század közepének zsidó—keresztény viszályát, aki Péterrel hüvelyébe dugatja a kardot. Fel sem merül benne a gondolat, hogy lehetséges lenne egy konstantíni fordulat, s akkor majd busásan visszafizetik ő és társai a zsidóknak vagy akár a pogányoknak mindazt, amit tettek Krisztus s a keresztények ellen. Annak ellenére sem merül fel benne ilyesmi, hogy — mint hamarosan látni fogjuk — lehetségesnek tartja a jézusi gondolkodás világméretű győzelmét, az immanens Isten Országát.

e) Szövetségteológia és immanens ígélet

Isten hazát ígér Ábrahámnak és utódainak, tehát nemzet(ség)ének, s ugyanakkor megáldja Ábrahámban a föld minden nemzet(ség)ét is. Isten Ábrahámval kötött szövetsége egy nemzetnek is szól, és az egész emberiségnek is. Szövetsége nemcsak parciális, hanem univerzális is. Ez az Ábrahámval kötött szövetség még csak annyiban transzcendens, hogy az egyik szerződő fél, az Isten, a transzcendenciában él. Egyébként immanens ez a szövetség: nem beszél semmiféle új égről és új földről. S ha Izraelen belül az üdvtörténet során előkerül is az ember jövőjének transzcendens dimenziója, ti. feltámadásunk, nem a feltámadott emberiségről éneklik a próféták, hogy eljönnek majd Sionhoz a nemzetek, hogy megtanulják ott, miként kell a kardokból ekevasakat készíteni. (Iz 2,4) Jézusnál is megámul egy gyékényen a transzcendens és az immanens dimenzió. Egyfelől előre megy az Atyához, hogy ott lakást készítsen tanítványainak, (Jn 14,2) másfelől azzal bíztatja őket kardot hüvelybe dugásra, szelídségre, hogy a szelídek öröklék majd a földet. (Mt 5,6)

Úgy tetszik, hogy az ígéletnek és örökségnek transzcendens dimenzióra szűkülése szoros kapcsolatban van a szövetség-hordozó ember magatartásával, s az azt meghatározó törvény mineműségével. Ha a szövetség-hordozó ember kettéválasztja a jézusi szövetséget és a jézusi törvényt — amelyet szerzőnk egy szuszra ejt ki (110a num) —, akkor előbb-utóbb átutalja az örökséget a transzcendenciába. Ha Trifón nyomán — "feltételezhetően senki sem tudja megtartani azokat" (10,2) — az evangélium tökéletesített törvénye azonos lesz a megvalósíthatatlan dolgokkal, akkor logikusan következik, hogy a prófétai—jézusi örökségből idelent semmi sem valósulhat meg. Egyszerűbben szólva: akkor a jézusi Isten Országából merőben transzcendens mennyország lesz. Ha viszont — miként szerzőnkél — a kuriotath diaJhkh egyet jelent a legtökéletesebb törvénnyel (11,2), s éppen ennek a törvénynek a megtartása jelenti az újjászületés misztériumát (85,7), akkor felette logikus a ragaszkodás a jézusi "Isten országa"-fogalom jézusi két lábon állásához; ahhoz ti., hogy az örökség immanens és transzcendens. S ez azt jelenti, hogy az Isten Országa földi életünkben bontakozik ki, és odaát, az örök lakóhelyen, teljesedik ki.

Jusztinosz Jézust értő tanítványként mindenképpen igyekszik megmagyarázni Trifónnak, hogy jézustalan és értelmetlen magatartás, minek következtében siralmas és borzalmas következményekkel jár meg-megújuló nemzeti szabadságharcuk a náluk sokszorta erősebb Római Birodalom ellenében, s összesen csak annyit érhetnek el vele, hogy lábukat sem tehetik már többé hazájuk földjére. A zsidóságtól, mint Isten választott népétől igazán elvárható volna, hogy megértsék: "örök királyságba" (116,2 — 110c num) hívja őket az Isten. E transzcendens hangsúlytevése ellenére is logikai szükségképpeniséggel hozza ki a Párbeszédben a fent említett összefüggés az immanens remény.

"Minden népnek bűnbánatot kell tartania bűneiért" szavakkal kezdi műve 109. fejeztét, majd idézi Mikeás prófétát a végső napokról, amikor eljönnek Jákob házához az Úr hegyére az összes nemzetek. (Mik 4,1—7) Ezt követően saját szavaival mond egy változatot a Mikeás-szövegre.

"És mi — akik harciasak voltunk, gyilkoltuk egymást ezelőtt, s a föld minden gonoszságával telve voltunk — harci szerszámainkat mind az egész földön átalakítjuk: a kardokat ekévé, a lándzsákat meg földművelő szerszámokká. A vallásosságot, az emberszeretetet, a hitet, a Megfeszített által magától az Atyától származó reményt ápoljuk, és mindenki saját szőleje alatt telepedik meg, azaz mindenki csak törvényes feleségével él (110, 3). És nem lesz, aki megfélemlítsen és fogságba vessen minket, akik Krisztusban hiszünk az egész földön. Mindenki előtt világos, hogy fejünket veszik, megfeszítenek, vadállatok elé dobznak minket... mert hitvallásunktól nem tántorodunk el... Ahogyan sokasodnak az ilyenek, annál többen lesznek hívők és istenfélők a Jézus nevéért. Velünk is ugyanaz történik, mint amikor valaki lemetszi a szőlőről a termő részeket, hogy több és életerős vesszőket hajtson, s gyümölcsözőket adjon. Mert ez a nép az Isten által és az üdvözítő Felkent által ültetett szőlő (110,4)."

Filozófus szerzőnknek el kellett jutnia ide, az emberiség egészében megvalósuló immanens remény gondolatához. El, ha egyszer a Jézustól hozott tökéletes törvény valósággá válik a Jézushoz ragaszkodók életében, s ha egyszer a vértanúk sokasodása következtében egyre többen lesznek a hívők — a hamarosan megfogalmazandó tertullianuszi axióma értelmében: *semen est sanguis christianorum*. El kellett jutnia ide, ha egyszer a tökéletes törvény következik abból a természetből (110b num), amely magától az Atyától, teremtőnkől származik.

Amint mondtam: a fenti szöveg Mikeás-parafrázis. Ezt a parafrázist bevezeti a megvalósulás időpontjának megjelölése: "az egész Írás (s benne a Mikeás-szöveg is) végig azt bizonyítja, hogy (Jézus) két eljövételét hirdették meg előre: az egyiket, melyben mint szenvedőt... hirdetik, s a másodikat, melyben dicsőséggel érkezik a mennyből" (110,2). E dicsőséges érkezés hogyanjáról szerzőnk mit sem mond, hanem helyette az akkor adott jelen állapotot rajzolja meg, amely számára a dicsőséges érkezés előjátéka: "dicsőséggel érkezik a mennyből, amikor a pártütés embere... törvénytelen tettekre vetemedik ellenünk, keresztények ellen is, akik a Jézus apostolai által a Jeruzsálemből jövő törvényből és tanításból ismertük meg az istentiszteletet, és Jákob Istenéhez és Izrael Istenéhez menekedtünk." (110,2).

Úgy tetszik, szerzőnk a második eljövételt történelmen belül maradó és történelmi folyamatnak gondolja, mely a szerző jelenében kibontakozó üldöztetésben már meg is kezdődött. Jézus második eljövetele Jusztinosz számára nem a történelem befejeződése, hanem a történelem isteni kibontakozása: "az Atyától származó remény" megvalósulása. Mindez logikus következmény számára, ha egyszer "újjászületésünk misztériuma" éppen az erőnemalkalmazó magatartásunkban áll. S mindez ugyanakkor nemcsak az újszövetségi hűség következménye, hanem Jákob és Izrael Istenéhez menekedés is. Szerzőnk számára a zsidó múlt és hagyomány nem azonos a mózesival; megtalálja benne a jellemzően jézusit is.

Így érthető, hogy Jusztinosz hisz mindennek bekövetkezésében akkor, amikor a valóság, amelyben él, ebből még csak "újjászületésünk misztériumát" (= a cirkuszokban a vadállatokkal birkózásunkat) mutatja. De hiszi, hogy az erőnemalkalmazás meghozza ezt a gyümölcsöt: "A jövődőlés többi része a második eljövételkor teljeseedik be. Az üldözöttség, ami a világból kitaszítottság, nemcsak magántulajdonunktól fosztja meg az egyes keresztényeket... a keresztényeknek még azt sem engedi meg, hogy éljenek" (110,5). Jusztinosz ebben az összefüggésben is különböztet üldözöttség és üldözöttség között: "Ha harciasságtok miatt vetettek ki benneteket, akkor méltán szenveditek ezeket — mondja Trifónnak és a Bar Kochba-féle fegyveres felkelés zsidóságának. Mi azonban Isten igazságának felismerése után már semmi ilyet nem teszünk..." (110,6).

Az erőnemalkalmazás jézusi törvényének középpontba állítása szerzőnkől az egész zsidó problematikát mélyen átélő és testvéri alapállású szövetségteológiát hoz felszínre. Nemzeti kultúrájukat, vallásukat meg nem tagadó csatlakozásra szólítja fel zsidó testvéreit a nemzeti kiváltságokat transzcendáló, az egyetemesen emberi s éppen ezért legkülönb (kurios) jézusi szövetséghez.

A szövetség tan történetének ezután következő fejezeteit az olvasó nem találja már meg könyvünkben.

BEFEJEZÉS

111. SZÖVETSÉGTEOLÓGIAI TANULSÁGOK

a) Isten egyetemes szövetsége

1979-ben Ottawában napvilágot látott egy figyelmre méltó munka: Walter Vogels tollából: God's universal Covenant. Megírja a szövetségtan történetét az Ószövetségre vonatkozóan. Megérdemelné a magyarra fordítást. Nem kevesebbet mond, mint amit a mű címe is elárul: Istennek az Ószövetség lapjain kibontakozó szövetsége egyetemes szövetség, melyet Isten az emberiség egészével kötött. Szent Pál úgy gondolta, hogy ez az egyetemes szövetség elkezdődött ugyan az Ószövetség lapjain Ábrahámmal, de partikulárisra vált a Mózes-sal megkötött Sinai-szövetségben. Neki tehát érvénytelennek kell igazolnia az egyetemes partikulárisra szűkítő Sinai-szövetséget, hogy felkínálhassa zsidónak és görögnek, szabadnak és rabszolgának, férfinak és nőnek egyaránt az ábrahámi szövetséget folytató Krisztusnak a szövetségét, mint régi-újat.

Napjaink vallásközi párbeszéde nyilvánvalóvá teszi, hogy a más vallási kultúrákban nevelődők számára teljes képtelenség elfogadni azt a szövetségi tartalmat, amiről Pál úgy gondolta, hogy a Sinai-szövetség partikularizmusával szemben egyetemes elfogadásra tarthat igényt. Azért alkalmatlan, mert Pál a harmadik lépcsőbe teszi az egyetemes tartalmat, s merőben partikuláris tartalmakat helyez az előtte levő két lépcsőbe. Jézus az első két lépcső nélkül képviselte a páli harmadik lépcsőt. Jézus tanítása alkalmas az egyetemes elfogadásra, s Vogels munkája azt mutatja meg, hogy az Ószövetség szövetségtanában ott rejlik a Jézustól is képviselt egyetemesség.

A szövetségtan Juszminosz utáni történetének megírása alighanem kétségtelenné tenné, hogy az elmúlt kétezer esztendő nem a jézusi és juszminoszi szövetségant vitte tovább, hanem a pálit. Az idő fogja megmutatni, hogy a keresztény egyházak képesek lesznek-e a páli három lépcsőből visszakapcsolni a jézusi egyetlenegybe, s hogy ezáltal Jézus számíthasson arra, hogy az ő akaratából létrejött közösség (kahal) Isten eszköze lehessen arra, hogy egy akol legyen és egy pásztor.

b) Zsinagóga és egyház szétválása

Ha a szövetség az Isten emberkapcsolatát és az ember istenkapcsolatát jelzi, akkor megállapíthatjuk, hogy e kölcsönkapcsolat címén a zsidókeresztény kultúrkörben az alábbi gondolatok születtek meg.

- a) Isten megígér valamit az embernek a jövőt és az abszolút jövőt illetően. Örökre ígéri azt meg. Szövetségi hűsége abszolút.
- b) Isten bizonyos feltételek ellenében ígéri meg az embernek azt, amit megígér.
- c) A feltételt teljesítők kapják meg, amit Isten megígért, azazszövetségi hűségük fejében kapják meg azt.

A keresztény szövetségteológia arra az eredményre jutott, hogy Jézus nagypénteki halála óta Isten szövetségének címzettje már az egyház. A szövetség volt-népe, a zsidóság csak akkor maradhat címzett, ha belép az egyházba. Ennek az a következménye támadt, hogy a szövetség volt-népének teológusai, azaz a zsidó írástudók megszűntek partnerek lenni az egyház számára a teológiában egyáltalában, s így konkrétan a szövetségteológiában is. Egy nép, amelyből Izajások és Jeremiások támadtak, Jézus korában és Jézus mellett pedig Gamálielek, mint nép kiszállt abból a gondolattermelésből, amelyet az egyház mint az Ige szolgája, mindig a magáénak tudott. Úgy gondolom, hogy ez a szolgáltni akart Ige mérhetetlenül nagy kárára történt így. Azért gondolom, mert a Jézus előtti kétezer esztendő nevelődés e népben olyan génbankot halmozott fel, amelynek érvényesülése nyilvánvaló a valóságot elfogulatlanul szemlélni akaró ember számára az emberi élet bármely területén. Ha mindezt egyszerűbben s talán érthetőbben akarom megfogalmazni, akkor ezt

mondom: amit az egyház a maga zsinagógától elszakadt volta következtében az elmúlt kétezer esztendő alatt gondolt, azt e kétezer esztendő előneveltségű nép közreműködése nélkül gondolta. Vulgárisan: a teológiát a gojok csinálták, a bölcs rabbik nélkül. Nem tudom, hogy hány Magyarországon született ember kapott már Nobel-díjat, csak azt tudom, hogy ezek nagyobb része zsidó származású, pedig a Magyarországon született embereknek legföljebb 5%-a tartozik közéjük. Kodály Zoltán is hivatkozott erre, amikor a negyvenes évek végén a Zeneakadémián a felvételi vizsgák eredményeképpen népi káderek alig voltak felvehetőek. A polgári (értsd: zsidó) elemek túlsúlyát azzal magyarázta meg a bizottságnak Kodály, hogy Dávid királynak az udvarában már háromezer esztendővel korábban is otthonos volt a magas szintű zenekultúra.

Témánkon belül arra szeretnék utalni, hogy a keresztény szövetségteológia aligha rögzülhetett volna bele abba, amibe belerögzült, ha ezt a teológiát zsidók is csinálhatták volna, azaz ha a nem-zsidók a zsidó gondolkodás kontrollja alatt dolgozhattak volna. E kontrollhiánynak is vélem betudni néhány fenn nem tartandó rögzülésünket.

c) Immanens és transzcendens örökség

Az Ószövetségben is, Jézusnál is a szövetségben megígért örökség tartalma — immanens és transzcendens volt. Jézus úgy ígérte az örök életet, hogy azt is megígérte, "hogy a szelídek fogják örökölni a földet". (Mt 5,4) A sokezer esztendő zsidó bölcsesség talán megóvhatta volna Jézus követőit az immanens remény feladásától, a siralomvölgy koncepciótól. E koncepció következtében Isten kényszerült az egyház ellenségei által visszaadni a megkeresztelt embereknek az immanens reményt — a felvilágosodás filozófiájában. Csak a kiváltságosak és a hatalomgyakorlók képesek elméletileg igent mondani egy csak mennyországra korlátozódó reményre. Azért csak ők, mert immanens reményük a maguk privilegizált helyzete következtében már beteljesült. De a hatalmon kívül maradtak, a szegények, erre hosszú távon aligha képesek, s ha vallásuk papjai örökélettel akarják vigasztalni őket, addig maradnak meg az egyház irányítása alatt, amíg valaki fel nem okosítja őket, hogy milyen képmutató és hazug magatartás jól szituált emberek, legyenek ezek akár egyházi tisztségviselők, részéről a szegényeket mennyországgal etetni. A történelem egyértelműen azt mutatja, hogy a súlyosan hátrányos helyzetbe taszított egyének, társadalmi rétegek, nemzetek előbb-utóbb elviselhetetlennek élik meg helyzetüket, s fellázadnak ellene — guruk, sztárecek minden jószándékú lelki gondozása ellenére is.

Kenyérrel is él az ember; s nemcsak kenyérrel, hanem kenyeret adó földdel, szülőfölddel is. A szülőföldet el lehet hagyni. De ha kényszerítenek erre, alighanem lebíthatatlanul hazavágyok. A héber nyelv ugyanazzal a tesuvah szóval jelzi a megtérést Istenhez és a hazatérést is Izrael földjére. A mi Vörösmartynk szerint: a nagyvilágon e kívül nincsen számunkra hely... itt élünk s halnunk kell. Az észtek is egy bizony gyilkosnak átélte "nemzetiségi politika" hetven esztendeje után észtként, az észti nyelvet beszélve akarnak élni a maguk észti hazájukban. Ha ez így van, akkor az, aki úgy akar szövetségre nevelni, hogy a megígért mennyországért dobunk kellene a földi létben Isten akaratából bennünket megillető javakat s emberi kiteljesülésünk bármelyik — személyes, családi, nemzeti — dimenzióját, nem ígérhet sok sikert munkájának. Egy zsinagógától el nem szakadt és jézusi egyház alighanem elkerülte volna a csak mennyországra koncentráló teremtésteológiai abszurdumot.

d) Hit és hűség egymástól el nem választható

Pál korában minden zsidó tudta a maga kétezer esztendő neveltetésének erejében, hogy a megfelelő héber szó kiválóan alkalmas arra, hogy kifejezze Izrael szövetségi hűségét. Tudta, hogy a hit hűség is. Nem elég valamit igaznak tartani, rá is kell tennünk az életet. Azt az igaznak tartást, amelyre nem tesszük rá az életünket, nevezhetjük akárminek, de hitnek nem. A hit mindig hűség is. Tudta ezt Jézus is, akinek zsidóként nem is volt két szava: az igaznak tartásra külön egy, és az életet a megismert igazságra rátevésre külön egy másik. Az evangéliumok Jézus ajkára adott pistiV szavának elemzése ezt

kétségtelenné teszi (KIO 45—46). Tudta ezt a zsidó Jakab is, aki a legegyszerűbb szavakkal, tanítóbácsisan oktatja ki erről a Galata-levél szerzőjét, aki szembeállította egymással a hitet és a cselekedetet. De tudta ezt még a Galata-levél szerzője is, mert csak a "második lépcsőben" állítja szembe egymással a kettőt, de a "harmadik lépcsőben" — a másodiknak bizony ellentmondva — vallja, hogy aki hisz, annak bizony mindenképpen cselekednie, szeretnie kell, hiszen a hit olyasvalami, ami a szeretetben feje ki a maga funkcióját (26g, 39; 58. num).. Csakhogy kánonba kerül a Corpus Paulinum is, és kánonba kerül a Jakab-levél is. Luther ki is akarja dobni a kánonból a Jakab-levelet..., s napjaink protestánsai bizony keményen kínódnak hit és cselekedet szembeállításának páli—lutheri hagyományától.

Mindennek következtében évszázados és évezredes a skizofrénia az egész keresztény világon belül. Ennek a skizofréniának eredményeképpen ma is terheli a keresztény teológiát és a keresztény ember tudatát a kérdés: cselekedeteim vagy a valahová tartozásom erejében vagyok elfogadott és kedves az Isten előtt? Évszázadokon keresztül, talán csak az utolsó történelmi öt percet kell leszámítani, azt gondoltuk, hogy aki azt a brossúrát hiszi, amit mi hiszünk, az üdvözülhet, és aki más brossúrát hisz, az nem üdvözülhet. Jézusnál viszont a niniveiek könnyebben üdvözülnek, mint az Isten üzeneteit ugyan ismerő, de azokat mégsem megvalósító választott nép, akár Kafarnaumban, akár másutt.

e) Sokféle kultusz lehet kedves az Istennek

Aki embert mond, az törvényt mond. Ember nincsen törvény nélkül. Ezért kaptuk Istentől a lelkiismeretet, s Jézus szeretet-parancsa is törvény. Az emberiség egésze kivétel nélkül képes lehet egy nyelven beszélni. Ezen: ne tedd a másinak, amit nem kívánsz magadnak. Nagyon is lehetséges viszont, hogy nem akarunk egy nyelvet beszélni, mert nem akarjuk lefizetni az árat, amit le kell fizetnie annak, aki ezt a nyelvet beszéli. De a képességünk megvan az egy nyelvet beszélésre. Ez "megadatott" mindnyájunknak, az ateistának is. Ha ezen a nyelven beszél, akkor istentagadóként is megvallja az Istent. Ha nem ezen a nyelven beszél, akkor akár főpapként is ateista, istentagadó.

Az ember liturgikus lény. Az állat nem, mert nem tud Istenről. Aki viszont tud róla, az valahogyan: kőbe, fába, színbe, alakba, templomba, keresztvízbe, körülmetélésbe, állat- és illatáldozatba, kenyérbe, borba fogja jeleníteni az Istent. Ezt teszi, mert ő, az ember matéria is, s ennek következtében a hit tudaton belül létrejövő nem materiális aktusát exteriorizálni is akarja, matériában. Így vagy úgy, akárhogyan. Jézus is ezt tette és akarta, hogy mi is tegyük. Ezért és erre a célra rendelte a vizet, a lábmosást, a kenyeret és a bort. De soha nem szólt le a körülmetélést, a templomot, azaz népének ősi kultuszát. Ellenkezőleg: részt vett benne. Az utolsó vacsorán is. Micsoda krisztustalanság, azaz micsoda szeretetlenség leszólni a másik ember, a másik népcsoport exteriorizálás céljából létrejövő kultúráját, s a magunkét kiáltani ki olyannak, ami kizárólagosan alkalmas Isten megközelítésére, az istenkapcsolatra, a szövetségre!

S mennyire értelmetlen azt képzelni, hogy ez az exteriorizálás elfogadottá tehet minket Isten előtt a törvény megtartása, azaz a hűség tartalmú hit nélkül is. Micsoda értetlen sötétség azt gondolni, hogy van olyan exteriorizálási aktus, amely képes az ember bűnét elvenni... legyen az erre a célra szolgáló "bűnbak" — akár csupán bika vagy borjú, akár maga az Isten Fia. Izajás tudta, hogy nincs, ami az Istent mérhetetlenebbül bosszantja, mint az az ám főpapi kultusz, amely "a jót cselekedni tanulás nélkül" akarja kifizetni a velünk szövetségre lépni akaró Istent. Szövetségre... abból a célból, hogy létrejöjjön az az Isten Ország, amely Isten embert és az ember Istent és embert szeretése erejében tud csak kibontakozni az időben.

f) Kodifikálás és prófétaság

Ószövetségi, de mindenképpen jézusi nyilvánvalóságok ezek, amelyeknek ellenkezőjét az ember a maga történelmi útja során bizony újra és újra gondolja is meg teszi is. De nem volna szabad

kodifikálnia őket mint szükségképpenieket és mint visszavonhatatlan érvényűeket. Ebből következően azonban olykor mégis megteszi: kodifikálja is. Isten Lelke azonban felháborodva utasítja vissza ezt a kodifikálást, mégpedig Isten tolmácsain, a prófétákon keresztül. A szövetség írásai (a Biblia) nem kodifikálnak. De az egyház a maga történeti útján kodifikálta a maga új szövetségét. A zsidó kánon nyitott volt. Isten ószövetségi népe tudta, hogy Isten bármikor, a jövőben is támaszthat prófétát. A zsinagógában bárki harmincéves férfi szólásra emelkedhetett. Az egyházban ma csak a fizetett hivatalnokok szólhatnak, akik anyagi és lelkiismereti, s mindenekfelett hivatali függőségben vannak püspököktől, azok meg ugyanúgy a pápától. Az egyházban közel kétezer esztendő óta "nem várható" újabb tolmács, s a kánon, ha millió évekig is él még az emberiség, nem-bővíthetőnek mondatik. A kinevezett hivatalnokok tiszte eldönteni, hogy valaki próféta-e. Ha nem azt mondja, amit a kinevezett hivatalnokok mondanak és mondatnak nyájukkal, akkor nem próféta; akkor eretnek. A régi szövetségben a prófétának volt illetékessége szólni, mert az Ószövetség ismert olyat, hogy "próféta". Az újban nincs illetékessége, mert az új nem ismer olyat a maga jelenében, hogy "próféta". A hivatalt nem viselőnek annyi a szerepe, hogy Amen-t mondjon.

De Isten nem hivatallal, hanem az emberrel kötött és köt szövetséget. S éppen azért, hogy az embert embernek teremti. Azáltal, hogy értelmi képességet ad az embernek Istent is gondolni, Róla beszélni. Azáltal, hogy lehetővé tette, hogy az ember által, akiben lakást vett, üzenetet küldjön az embernek. Tegnap, ma és holnap.

112. A BOKOR ES A SZÖVETSÉG

a) Nem új felekezet!

A fentiekből következően az Isten üzeneteit hallani akaró és hallani vélő ember rendre gondot jelent egy adott horizontális szövetségrendszeren belül, s ez a gond szükségképpen kíséri végig az üdvtörténetet. Ez a gond századunk második felében hazánk területén is jelentkezett annak következtében, hogy a kisközösségi életforma olyan katolikusokat formált ki, akik átértékelték a maguk vertikális szövetségi kapcsolatát. Ez a gond hazánk területén túl is ismertté vált, s a Bokor integrálódása hazai katolikus egyházunk életébe mind a mai napig meg nem oldódott. Különböző személyek vertikális kapcsolatának következtében létrejött egy horizontális szövetség, amely a Bokor nevet hordozza.

Bokrunak nemcsak növekedési problémája van. Szövetség-gondja is van. Vannak, akik úgy gondolják, hogy az egyházi hierarchia minket érő diszkriminálásai ellenére is helyünkön vagyunk abban a keresztény felekezetben, amelybe beleszülettünk, s amelyben nevelődtünk is. S vannak, akik ezt másképpen gondolják. Úgy gondolom, nem abban van különbség a ragaszkodóbbak s a kapcsolatokat lazítók között, hogy azokat, akikkel a Bokor ismertette meg Jézust — feltétlenül be akarnók suszterolni az egyház hagyományos szakramentális—liturgikus megnyilvánulásaiba. Mindkét irányzat természetesnek tartja, hogy senkire sem erőltetünk olyasmit, amire a jézusi tartalmak megismerése során nem támad igénye. Abban sem különbözik a két irányzat egymástól, hogy a kapcsolatokat lazítók új felekezet alapítására készülődnének, míg a ragaszkodóbbak ezt elutasítják, nem tudván mit kezdeni egy felekezetté váló Bokorral. A kapcsolatokat lazítók is azt vallják, hogy nem akarnak új felekezetté lenni. Másban van a probléma.

A szövetségekötésre mindig kész Isten kitárt tenyerére az idő és tér különböző földrajzi pontjain valakik rendre rátalálnak; amikor Isten szövetséget köt, mondjuk: Ábrahámval, Mózesval, Jézussal. Ezen Istentől emberig és embertől Istenig érő vertikális szövetségek erejében azonban rendre horizontális szövetségekötések jönnek létre. Ez annyit jelent, hogy valakik az Ábrahámval, Mózesval, Jézussal megkötött szövetséghez tartozóknak gondolják és vallják magukat. Amikor ezek a csatlakozók nem a vertikális szövetség tartalom személyes vállalása folytán csatlakoznak, hanem beleszületnek abba, azaz egy csecsemőkorban rajtuk elvégzett vallási szertartás (körülmetelés, megkeresztelés) folytán válnak a horizontális szövetség tagjaivá, akkor új helyzet támad: egy egész társadalom kerül bele a horizontális szövetségbe. Ez szükségképpen von maga után bizonyos következményeket. Az egyik: a szövetségi tartalom felhígulása; devalválódása gyakorlatilag, devalválódása elméletileg is — a tömegek teherbíró képességének függvényében. A másik következmény, hogy a társadalom egészét meghatározó vallási szövetség vezető rétege csak olyan személyekből állhat, akik az államhatalom uralkodó rétegének bizalmát — az államhatalom diktatórikus vagy demokratikus rendjének megfelelően — többé-kevésbé bírják, ill. akik maguk is hozzátartoznak ehhez az uralkodó réteghez. S ebből adódik a probléma.

A vertikális szövetség valaminőképpen mindig univerzális. Az ábrahámi szövetség is ilyen: Tebenned áldatnak meg a föld minden nemzetségei. A Mózes-féle, a Sion-hegyi szövetség is ilyen: Sionhoz jönnek mind a nemzetek... senki nem tanul hadviselést többé. Míg tehát a vertikális szövetség mindig univerzális, azaz emberiség szélességű érdeket képvisel, addig az államhatalom ugyanígy mindig partikuláris érdeket képvisel. S mivel — ahogy Mikszáth plébánosa mondja Mátyás királynak — "A király közelebb van, mint az Isten", ezért a horizontális szövetség vezetője, vezető rétege rendre a király és nem az Isten szempontjait kezdi képviselni.

b) Prófétai magatartás

Ez az a társadalmi szituáció, amelyben Isten prófétát támaszt, akinek feladata, hogy a maga vertikális szövetségkötésének erejében figyelmeztesse a horizontális szövetséget, annak tagjait és uralkodó—vezető rétegét egyaránt a korábbi vertikális szövetség tartalmakra, azoknak megújítására,

továbbgondolására és továbbfejlesztésére is. A horizontális szövetségrendszer uralkodó rétegének adekvát reagálása: a prófétagyilkolás; a kettéfűrészelés, megkövezés, verembe dobás, lefejezés, keresztre feszítés, máglyán elégetés, marginalizálás — a különböző "civilizációk" bevett kivégzési, ill. bűra alá helyezési szokásainak megfelelően. Mivel a prófétagyilkolást — az állam vezetőjével egyetértésben — a főpap intézi, s a főpap az Istenre vonatkozó dolgokban legfőbb hivatali tekintélynek számít, ezért a társadalomnak azt kell tudomásul vennie, hogy az Isten hivatalos embere egy istentelen embert tett el láb alól, ill. hallgattatott el... Isten nevében, és Istenre hivatkozva. Mindez a fentebb elmondottak erejében nem is igen történhetik másképpen.

A próféta viszont — perelve az Istennel, nem perelve — ezt rendre tudomásul veszi. Tudja, hogy ez a próféta-sors. Tudomásul veszi és nem a kalapját veszi. A kalapját — ti., hogy elköszönjön a horizontális szövetségrendszertől, s létrehozson a maga vertikális szövetségszövetségének erejében, esetleg vérében megpecsételt szövetségszövetségében, egy immár őrá, a prófétára támaszkodó új horizontális szövetségrendszert. Helyette beéri a prófétafiak-lányok kinevelésével, akik majd halála után átveszik tanítójuk szerepkörét. A próféta az adott horizontális szövetségrendszerbe tartozónak tudja magát. Azt is tudja, hogy az adott rendszeren belül elsősorban, esetleg egyedül ő s övéi képviselik a szövetséget, amelyet Isten Ábrahámmal megkötött, Mózesben — megemlékezve Ábrahámnak tett isteni ígéretéről — megerősített és megújított, s most őbenne, a soros prófétában, annak vérig menő hűsége folytán és árán — újból megújít és megerősít. Kettéfűrészelten is ő, a kettéfűrészelt, képviseli a szövetséget, és nem a kettéfűrészelők. Mindig az áldozat és sohasem a gyilkos az, aki Istent és az ő szövetségét képviselheti. Ezt a vélelmét a próféta utókora rendre fényesen igaznak bizonyítja: a kettéfűrészeltek nevét ismerjük, életükből—írásaikból a mai napig táplálkozunk. A kettéfűrészelők nevét legfeljebb szaktudósok ismerik, de ők sem "emlékeznek" rájuk, mint az Istennel kötött szövetség képviselőire.

Alapos és szolid munkával kimunkálandó — és magunkban interiorizálandó —, hogy a Názáreti Jézus a fentiekben elmondott módon értelmezte magát Isten tolmácsának, prófétának, s hogy Ábrahámról, Mózesről s a velük szövetségszövetség Istenről, az "atyák Istenéről" csak elismerőleg szólt, s az őt megelőző próféták kijelentéseit felhasználva fogalmazta meg a maga üzenetét. Szövetségről minden megszorítás nélkül és csak egyetlen ízben beszélt, a maga vértanúi próféta-halálát misztikusan és/vagy szimbolikusan megelőző "utolsó vacsorán". Kiontott véré szövetségszövégkötési vérnek mondotta, s a leghalványabban sem utalt arra, hogy szakítani akar Isten Ábrahámmal kötött, Mózes-sel megújított szövetségével, hogy egy másikat, az átöröklött szövetségtől különbözőt hozzon létre.

c) Címkecsere helyett kovászosítás

Jézus nem gondolta, nem gondolhatta, hogy az emberiség baján címkecserevel lehetne segíteni. Minden baj forrása ugyanis a múltban, Jézus jelenében s az azt követő jövőben, tehát a történelmi mában is, egyaránt egyedül a szeretetlenség. Ebben áll a jézusi mondanivaló. Az elvi és gyakorlati döntés a szeretet mellett — erre hív fel a szövetség Istene. Erre a felhívásra igent mondani — ez jelenti a szövetség elfogadását részünkről, a szövetségszövégkötést, akár a vérünkben, akár ennél kisebb arányú életáldozatban. Az, hogy Isten nagypéntek délután három óra után másként viszonyulna hozzánk...; az, hogy a mondott időpont után az emberi problémáknak más megoldásuk támadna, azaz az Isten előtti beválásunk nehezebbé vagy könnyebbé, vagy éppen egyáltalán ekkortól fogva vált volna lehetségessé — mindez idegen Jézustól. Jézusban Isten nem más tartalmú szövetséget köt az emberrel akár az Isten szövetségi, akár az ember szövetségi kötelezettségei tekintetében, hanem folytatja csak a teremtésben adott és kötött szövetséget. Ahogyan folytatja Jézus után is minden olyan emberben, aki vérével—életével volt vagy lesz hajlandó válaszolni Isten szövetségszövégkötési felhívására.

Mindazonáltal! Mindazonáltal minden másképpen történt. Jézus halála után pár évtizeddel Pál és iskolája megmagyarázza az egyháznak, hogy Isten régi szövetségei kutyaülét értek, s a nagy történelmi bevágásnak, a megtestesülésnek az az értelme, hogy Fia halála óta Isten már nem haragszik az

emberre... Nem haragszik, ha ez az ember elhagyva az Ábrahám, Mózes, a prófétákkal s egyáltalán a zsidókkal meg a nem-zsidókkal kötött szövetségeit Istennek, felhagy a maga zsidó vagy pogány vallásának üres és értelmetlen ceremóniáival, és csatlakozik az egyházhoz, és buzgón részesedik ennek az új vallásnak egyedül értelmes ceremóniáiban. Nevezetesen a keresztségben, amely misztikusan egyesíti az embert az istenséggel, aminek következtében az ember kedvessé lehet az Isten szemében, és ami nélkül nem lehet az.

Kétségtelen, hogy az első század folyamán a zsidók kezdték el a Jézushoz tartozó próféták gyilkolását. Kétségtelen, hogy ezzel folytatták korábbi hagyományaikat: a zsidó hierarchák gyilkolták, tessékelték ki az életből azonos okból a zsidó prófétákat. Kétségtelen, hogy nem a Jézushoz tartozók gyilkoltak, mert a próféták nem szoktak gyilkolni; ők csak tárgyai, de sohasem alanyai a gyilkolásnak. Kétségtelen, hogy az egyetemes zsidóságot képviselni akaró jamniai főiskola rabbijai vetették bele a zsinagógai istentisztelet tizenhét-könyörgésébe a keresztyének kiátkozását. Mindez kétségtelen.

De az is kétségtelen, hogy a keresztyénség előtti zsidó próféták azt mennydörögték, hogy vallásuk szertartásai kutyafulét érnek, ha honfitársaik élete nem alakul oda a szövetség törvényeihez. Kutyafulét ér hímtagjuk körülmetélése is, ha a szívüket nem hajlandók körülmetélni. De azt semmiképpen sem mennydörögték, hogy a körülmetélés mindenképpen kutyafulé, s hogy az azt helyettesítő más szertartás, pl. az alámerítés az üdvösség egyetlen lehetséges és Istennek kedves útja. Jamniában is tudták a rabbik, amit a Törvény és Próféták minden oldala énekelt: az Úrhoz térni az istennektetés (cedaka), a szeretet és a hűség útját járni — ez az üdvösség egyetlen útja; ennek megvalósulásakor jönnek majd Sionhoz a nemzetek. A Messiás is akkor jön majd el, amikor minden zsidó megtartja a törvényt. Persze az obszervanciákat is, amelyek segítenek, nevelnek a Kőtáblák parancsainak teljesítésére.

Kétségtelen, hogy ők szakítottak. A kérdés csak az, hogy ki a felelős a szakításért. Kérdezem is: ki a felelős egy szakításért? Aki szakít, vagy az, aki úgy viselkedik, hogy a szakítás szándékát kihozza a másiktól? Jó. Mind a ketten felelősek. De ez a megállapítás nem visz előbbre. Izajást is meggyilkolták, s az Izajást tisztelőket nem átkozták ki, hanem az izajási írások másolóinak munkáját felhasználva, megbeszélve bevették ezeket az írásokat a szent tekercsek közé. Ha nincs a páli iskola, az evangéliumok is ott szerepelhetnének a zsinagóga Szentírásában. Annak a zsinagógának a Szentírásában, amely ma már kezdi tudni, hogy a zsidó nép legnagyobb fiát Názáret adta a világnak, és az Jézusnak neveztetik. Elköverték a szakítást. De nincs kizárva, hogy a felelősség ezért a páli iskola tanítását és e tanítást magukévé tevő őseinket terheli.

Jamnia után, legalábbis a zsidókeresztyének, mondhatták maguk között a zsinagógát otthagyni kényszerülve: ezt nem akartuk. Ennek analógiájára a Bokorban sem akar senki új felekezetet kreálni. Lehet azonban úgy vélekedni és lehet úgy viselkedni, hogy a lélektani törvényszerűségek erejében biztosan bekövetkezik a szakadás. Biztosan. Akár úgy, hogy többé valakik nem hajlandók betenni a lábukat a "zsinagógába": akár úgy, hogy a "zsinagóga" közli velük, hogy nincs többé helyük ott.

d) An-archia és passió

A kérdés ezek után így jelentkezik: Melyik az a prófétai magatartás, amely feltétlenül prófétai, de úgy prófétai, hogy a horizontális szövetséget építi és jobbítja a vertikális tartalmak irányában, de nem tépve ketté a horizontális szövetséget? Azért fontos ez a kérdés, mert a kettétépés növeli az emberiség megosztottságát, pedig a vertikális szövetségi tartalmak az emberiséget egyetlen családdá akarják formálni!

Amikor még egyedül a zsinagóga képviselte Ábrahámra—Mózesre hivatkozva — legalább is egy adott kultúrkörön belül — a horizontális szövetséget, akkor könnyebb volt felelni kérdéseinkre, mert a zsinagóga számára a próféta bár olykor meggyilkolandó, mégis legitim jelenségnek látszott Isten

népén, szövetségén belül. Más a helyzet ma, amikor a Vatikán, a pápa, a csálhatatlan Tanítóhivatal óhajtja képviselni az Ábrahámra—Mózesre—Jézusra hivatkozó horizontális szövetséget. Azért más, mert függetlenül attól, hogy a próféta ezen horizontális szövetségrendszeren belül is legyilkolandó, elégetendő adott esetben, itt már baj van a próféta legitim voltával is. Baj van azon az alapon, hogy a jelenlegi horizontális szövetségrendszeren belül a Hivatal per definitionem megkapja felszenteltsége révén az uralkodás (donum hierarchicum) s az igazság megtalálásának—képviselésének biztos karizmáját, minek következtében nem a Hivatalnak kell figyelnie a próféta szavára, hanem a prófétának kell figyelnie a Hivatalra. A helyzet itt a feje tetejére áll. Nem az itt is és ott is, valamint ekkor is és akkor is a történelem talajából felfakadó, a Lélek által sarjasztott próféták vertikális szövetségi tartalmaihoz kell igazodnia a horizontális szövetségnek, hanem fordítva: a vertikálisnak kellene igazodnia a horizontálishoz... már ti. ha a próféta "jó pap és jó szerzetes"... Nem is szólva arról az esetről, amelyikben a próféta laikus vagy — horribile dicendum — laika! Amióta mi, keresztények — úgy véljük — Jézus nevében átvettük a staféta-botot, Isten történelemben kibontakozó ökumenikus (emberiséget egységesíteni hivatott) szándékainak stafétabotját, azóta az egyház olyanná-amilyenné alakulása következtében a prófétának nincs helye többé a szövetségén belül. Könnyű nyilvánvalóvá tenni, hogy ez nem kevesebbet jelent, minthogy Isten Lelkének nincsen többé helye a Szövetségén belül. Ezt a szomorú lehetőséget valóságnak tapasztaljuk, amikor a próféták az emberiség életének utolsó fél évezredében rendre egyházon kívüli személyekben inkarnálódnak. Csak egy példát említek: kortársunkat, Dürrenmatt-ot, aki drámáiban megfogalmazza a legnagyobb evangéliumi—jézusi felismerést: az emberiség életében a tragédiát nem az istenek teremtik (a görög drámában a "végzet"), nem az ember differenciálatlanul gondolt "bűne" (miként Shakespeare "keresztény" tragédiáiban), hanem a specifikált, a gyökér-bűn okozza a tragédiát: ez pedig a hatalomgyakorlás, az archia.

A próféta mindenkor, de ma kihegyezetten is, az an-archia, a hatalomgyakorlás-nélküliség szószólója. Pozitív megfogalmazásban: a lábmosó szolgálatnak a hirdetője és gyakorlója. Az ezt a lábmosó szolgálatot nem képviselő próféta — ez az ellentmondás, a fából vaskarika. Nem úgy kell tehát megmaradnia a horizontális szövetségrendszeren belül, nem úgy kell a horizontális szövetségrendszer szakadását elkerülnie, hogy bármit is engedne ebből a negyvennyolcból. Hanem mit kell tennie? Azt kell tennie, hogy amit képvisel, úgy képviseli, hogy akárki számára nyilvánvalóvá lehessen, hogy nem egy másik horizontális szövetségrendszer létrehozása érdekében "izgat", hanem a meglevőknek a megkovászosítása érdekében. Elkerüli a "Migremus hinc!"-féle (Költözködjünk innen el máshová!) megfogalmazásokat. Elkerüli szavával és tetteivel. Ez annyit jelent, hogy harcol azért, hogy a horizontális szövetségrendszeren belül szava legyen: "Ha engem kilőttek, és már nincs vagy nem lehet szavam, a helyemre állsz és szólsz majd Te. Ha téged is kilőnek, helyedre áll a harmadik..." Isten megmenti, életben tartja a maga prófétáit — ám Golgotákon keresztül. A Golgota a lebírhatatlan prófétai tett, bár ez a tett csak előzményeiben akció, végkifejletében már passió... elszenvedése a prófétai tettek következményeinek.

EREDMÉNY

Szent Pál arra az eredményre jutott, hogy Isten szövetséget kötött Ábrahámmal és annak utódjával, aki a Krisztus. Aki meg akarja kapni a fenti szövetséggel Isten részéről az embernek kilátásba helyezett örökséget, annak Krisztus egyházához kell kapcsolódnia. Ezt úgy kell tennie, hogy vallja a páli teológiát és ennek jeléül megkeresztelkedik.

Jézus nem beszélt az Ábrahámmal kötött szövetségről, nem szólt a Mózással kötött szövetségről sem. Csak szövetségről szólt; sem régiről, sem újról nem beszélt. Sem a körülmetélést, sem a keresztséget, egyiket sem mondotta szövetségi hűségünk megpecsételőjének, jelének.

Nem beszélt arról, hogy Isten Ádám bűne miatt felfüggesztette volna a maga szövetségi hűségét. Arról sem szólt, hogy Isten újra felénk fordul annak következtében, hogy ő, Jézus kereszthalált hal. Csak arról beszélt, hogy mindenki megkapja a kezdettől fogva nekünk készített országot, aki teljesíti a Mennyei Atya akaratát.

Jézus nem esett az önközpontúság bűnébe: az ítéleten ott lesznek azok a niniveiek, akik sem Ábrahámról, sem Mózesről, sem Jézusról nem hallottak, s nem lesznek ennek következtében hátrányos helyzetben; s azok sem lesznek kiváltságoltak, akik a fenti három személy valamelyikéhez, mindegyikéhez tartozónak vallják magukat.

Akik ma Jézushoz tartozónak vallják magukat, azoknak két lehetőségük van e Jézushoz tartozásuk tudatában. Vallásnak, felekezetnek tudni magukat — az egyik lehetőség. Közös nevezőt felkínálni kivétel nélkül mindenki, az egész emberiség számára — ez a másik lehetőség. Kizárja ez a két lehetőség egymást? Nem zárja ki. Feltételezik egymást.

A második lehetőség alapján beszélnek Isten egyetlen és örök vertikális szövetségéről, melyet felkínál kivétel nélkül minden embernek. E szövetség tartalma: Isten szeretet, és mi teljesítjük akaratát: kivétel nélkül minden embert oda akarunk ültetni szeretetünk erejében a mennyei Atya Föld nevű terített asztalához.

Az első lehetőség erejében beszélünk arról a horizontális szövetségről, amelyet azok alkotnak, akik Jézustól tanulták Isten egyetlen és örök vertikális szövetségének tartalmát. Beszélünk erről, s közben nem gondoljuk, hogy bármiféle kiváltságnak volnánk birtokában annak következtében, hogy ehhez a horizontális szövetséghez tartozunk.

A vallások, felekezetek ugyanúgy szükségképpeniek, mint a különböző népek, nyelvek és kultúrák. Következményei annak, hogy nem egyetlen családból-törzsből áll az emberi nem. Nincs ebből semmi baj, amíg nem feledkezünk meg Isten egyetlen és örök vertikális szövetségéről, melynek tartalmát Isten beleírta mindegyikünk szívébe.

Optálni is lehet. Népet, nyelvet, kultúrát, vallást cserélni — tele van ezzel az emberi történelem. Baj csak akkor van, ha kiváltsággként akarjuk tekinteni a magunk népéhez, nyelvéhez, kultúrájához, vallásához tartozást.

A szövetség Isten részéről egyetlen, örök és változatlan. A szövetség a mi részünkről szükségképpen új, és akár erényeink fejlődése, akár bűnbánatunk következtében rendre megújulható. Létünk értelme és feladata, hogy újítsuk egész életünk folyamán, életünk minden napján vertikális szövetségünket Istennel, s horizontális szövetségünket azokkal az embertársainkkal, akikkel sorsunk, születésünk, esetleg választásunk közös vallásba-felekezetbe helyezett minket.

Jézus beszélt arról, hogy egy akol lesz és egy pásztor (Jn 10,16). A Mennyei Atya és az őt hitelesen képviselő Fiú, aki egy az Atyával — ez a pásztor. Az akol azonban nem egy egyetlen vallás vagy felekezet, hanem a maguk vertikális hűségét naponként erősíteni akaró emberek összessége. Azok alkotják az egyetlen akolt, akik megértették a jézusi üzenetet: a kiváltságokról lemondó, a mindenkit átölelni akaró, a Föld terített asztalához mindenkit odaültetni akaró szeretetet.

Azok alkotják az egyetlen akolt, akik vallják, tudatukkal s életükkel egyaránt:

az Isten szeret mindannyiunkat,

Jézus ezt tanította, és nem mást,

erre a szeretetre kell rátennünk életünket... — kerül, amibe kerül;

mert ez a szövetség Jézus vérében,

és ez a szövetség a mi vérünkben is...

Tartalom

90. SZÖVETSÉGBEN LEHETÜNK ISTENNEL?	592
a) Ami lehetővé teszi a szövetséget	592
b) Időtlen szövetség	592
c) Van-e objektív tartalma?	593
d) Hány szövetség?	594
e) Szabadságunkra épített isteni terv	596
f) Az ember természete: adni és szerezni akar	596
91. VERTIKÁLIS ÉS HORIZONTÁLIS SZÖVETSÉG	598
a) Gőg vagy csak önközpontúság?	598
b) Horizontális kapcsolat	598
c) A horizontális szövetség vonatkozási első pontja	598
d) A próféta és a horizontális szövetség	599
e) A horizontális kapcsolatnak fölibe emelkedik a vertikális	599
f) A vertikális és horizontális szövetség harmóniája	600
92. A HORIZONTÁLIS SZÖVETSÉG SZEMÉLYEI	601
a) A próféta is, a főpap is — testvér	601
b) Csak testvért-ismerés	601
c) Az atyát-ismerés okai	602
d) Az atyát-ismerés előfeltevésének kritikája	602
e) A próféta mindenképpen a szövetséghez tartozik	603
f) Az Egyház azért lehet misztérium, mert Isten népe	603
g) A csak-vertikális koncepció	604
h) Jézus közösséget hívott létre, nem pedig hierarchiát	605
i) Se testvér, se Szentlélek, se próféta	605
93. NEM AKARTA ELTÖRÖLNI A TÓRÁT	607
a) A "szövetség" Jézus ajkán	607
b) Jézus szövetségi hűsége	608
c) Szerves folytatója-e az atyák szövetségének?	609
d) Becsülte-e a Tórát?	610
e) Ábrahám tisztelője	611
f) Mózes védelmezője	612
94. PRÓFÉTAI NÉPET NEVELT	614
a) Isten tolmácsai	614
b) Tanító is, próféta is	614
c) A Messiás és próféta	615

d) Mondta-e önmagát prófétának?.....	616
e) A próféták tanítását summázta	616
f) Vállalta a próféták sorsát	617
g) Prófétai nép	618
95. KIKTŐL VÉTETIK EL AZ ISTEN ORSZÁGA?	620
a) Zsidók vagy judaisták.....	620
b) Jézus Izrael-hangsúlya	620
c) Az Ország fiai, a kiváltságoltak.....	621
d) Csak a prófétagyilkos főpapoktól vétetik el	622
96. AZ EGYHÁZ — SZÖVETSÉG A SZÖVETSÉGEN BELÜL	623
a) Templom és zsinagóga — amikben Jézusnak lennie kell	623
b) Lecserélte Kaifást Kéfásra?.....	624
c) Jézus horizontális szövetsége	626
d) Mi az egyház és mi nem?	627
e) Feloldható konfliktusok?	628
97. KÉT SZÖVETSÉGGONDOT NEM ISMERŐ SZERZŐ.....	631
a) Belesimulás a jézusi szemléletbe	631
b) Szent Lukács három helye	631
c) A Jelenések könyvének szövetségládája.....	632
d) Ti vagytok a fiai a szövetségnek	632
98. HA NEM ÚGY TÖRTÉNTÉK VOLNA A DOLGOK	634
a) Ha a tanítványok legkésőbb Püünkösdre megértik Jézust	634
b) Ha a tanítványok azt értik meg, amit megértettek, de nem jelenik meg Pál.....	634
c) A "szövetség" szó újszövetségi előfordulásai	635
d) Saul helyeselte István meggyilkolását.....	636
e) Új szöveggyűjtemény kezdődik	637
99. A ZSIDÓKERESZTÉNY SZÉLSŐJOBB GALÁCIÁBA LÁTOGAT	639
a) Zsidókeresztények misszionálnak pogánykeresztényeket.	639
b) Pál személyi ellenérvei	640
c) Átkozott ellenfelek	641
d) Eljátszott Isten Országá	643
100. A LÁTOGATÁS SZÖVETSÉGTEOLÓGIAI KÖVETKEZMÉNYEI	645
a) Üdvösség kegyelemből.....	645
b) Ábrahám kontra Mózes.....	645
c) Ábrahám egyetlen utódjának szól az ígélet	646
d) Kegyajándékként kapja meg az ígéletet, aki megkapja	648

e) Végeredmény	649
f) "Isten Izraelje" — kicsoda?	651
101. ÚJ SZÖVETSÉG AZ ÉN VÉREMBEN.....	654
a) Korintusba nem jutnak el a zsidókeresztények.....	654
b) A mi pászka-bárányunk már leöletett.....	654
c) Az én emlékezetemre	655
d) Emlékezés egy új szövetségre	657
e) Üdítő témák.....	658
102. SZÜZET MEGŐRZÉS KORINTUSBAN	660
a) Nagyvárosi reagálások.....	660
b) Pál tanítása a szüzességről	660
c) A 35. vers fordítása	662
d) Apa? vőlegény? szűzmegőrző?	663
e) Látszatházasság	664
f) Előretekintés	665
103. MEGSZÜLETIK A TERMINOLÓGIA IS	666
a) Elismert emberek csak a múltban éltek?	666
b) Van-e Pálnak ajánló levele?	666
c) Tulajdonképpen miért jöttek?	668
d) Új és régi.....	668
e) Megtérnek az ajánlólevelesek?	670
f) Menjetek ki közülük!.....	671
104. UGYANAZ IRGALMAS VÁLTOZATBAN	673
a) Hogyan tovább?	673
b) Pál, a békülékeny.....	674
c) A békát meg kell cukrozni!	676
d) Kedves Izrael, meg fogsz térni!	677
e) Előrelépés elfelé	679
f) Még mindig nem az egyetlen szövetség	679
105. A GYŐZTES EGYHÁZ	681
a) Mi vagyunk a körülmételés!	681
b) "Ország" helyett "Egyház"	682
c) Ki írta az Efezusi levelet?	683
d) Szövetség és egyház	683
e) Nincs többé körülmételt és körülmételetlen	685
f) Üdvözítője minden embernek, de leginkább a hívőknek.....	686

106. A JÉZUSI ÉS PÁLI SZÖVETSÉGTAN	688
a) Amiben egy gyékényen árulnak	688
b) Amiben már nem árulnak egy gyékényen.....	688
c) További fejlődési lehetőségek	689
107. A ZSIDÓKHOZ ÍRT LEVÉL	691
a) Szókincse	691
b) A szövetségtani anyag.....	692
c) Örökre tökéletesített megszenteltek	694
d) Istent-kisajátítás	695
e) Grandes passus extra viam!	696
108. AZ APOSTOLI ATYÁKTÓL A KONSTANTINI FORDULATIG	698
a) Amikor még állt a Templom	698
b) A Jamniai Zsinat.....	698
c) Bar Kochbától Kallinikumig.....	700
109. BARNABÁS LEVELE.....	703
a) Nincs megírva a keresztény szövetségteológia története.....	703
b) Új népe a szövetség.....	703
c) Izrael méltatlanná lett a felkínált szövetségre.....	705
d) Isten eleve a keresztényekkel kötött szövetséget	705
e) A szövetség öröklésének kibontakozása	706
f) Egy önálló gondolkodó?	707
110. JÉZUSI HANGMEGÜTÉS A 2. SZÁZAD KÖZEPÉN: SZ. JUSZTINOSZ VÉRTANÚ	710
a) Isten felsőfokú, szent, új, örök, hűséges és tökéletes, mindenkivel és minden néppel—nemzettel kötött szövetsége	710
b) Az emberi természet legtökéletesebb törvénye	711
c) Az örökség Izrael királysága vagy az örök királyság?	713
d) Gyűlöletre szeretettel válaszolnak a Jézustól tanítottak	714
e) Szövetségteológia és immanens ígélet.....	715
111. SZÖVETSÉGTEOLÓGIAI TANULSÁGOK	717
a) Isten egyetemes szövetsége.....	717
b) Zsinagóga és egyház szétválása.....	717
c) Immanens és transzcendens örökség.....	718
d) Hit és hűség egymástól el nem választható	718
e) Sokféle kultusz lehet kedves az Istennek	719
f) Kodifikálás és próféta-ság	719
112. A BOKOR ES A SZÖVETSÉG	721

a) Nem új felekezet!	721
b) Prófétai magatartás.....	721
c) Címkecsere helyett kovászosítás	722
d) An-archia és passió.....	723